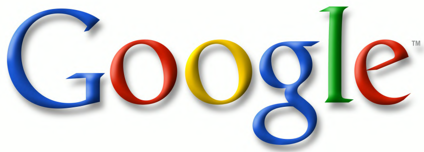

Leonora Christina Grevinde Ulfeldts

Historie.

Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie.

Af

S. Birket Smith.

Første Del.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Thieles Bogtrykkeri.

1879.

Hs. Excellence Udenrigsministeren,

Lensbaron Kammerherre O. D. Rosenørn-Lehn,

tilegnes denne Bog

med Højagtelse og Hengivenhed.

FORORD.

Idet jeg udsender dette første Bind af Leonora Christinas Historie, ønsker jeg selv at udtale, at Fremstillingen uden Tvivl kunde have vundet ikke ubetydeligt i formel Henseende, hvis jeg havde begrænset den mere og særlig ikke medtaget så meget af Ulfeldts og af Leonora Christinas Slægts Historie, som jeg har gjort. På den anden Side var navnlig Slægtens Historie i Forvejen så lidt bearbejdet, at jeg, hvor jeg havde Brug for et eller andet Træk af den, i Almindelighed ikke kunde nøjes med simpelthen at anføre dette Træk, men måtte, for at blive forstået, fremstille det i en større Sammenhæng, og når allerede dette medførte, at der på flere Steder kom adskilligt mere med, end der direkte var Brug for til Skildringen af Leonora Christinas eget Liv, frembragtes på andre Steder et lignende Resultat ved en Overvejelse af, hvad der overhovedet måtte kræves af en Forfatter i en historisk Literatur, hvor Antallet af Arbejderne forholdsvis er ringe, og hvor de fleste have valgt deres særegne Område, der kun sjeldent betrædes af andre. Thi i det mindste efter min Opfattelse indeholdes heri en vis Forpligtelse for Forfatterne til, hvor de virkelig bringe noget nyt frem, at give ikke blot Resultatet af deres Undersøgelse i en kort Sum, men tillige så meget af Undersøgelsen selv, at Resultatets Rigtighed nogenlunde let kan kontrolleres. Jeg tør dog måske tilføje, at Fremstillingens formelle Mangler vilde være blevne mindre iøjnefaldende, hvis jeg, som det var min oprindelige Tanke, havde kunnet vente med at udgive Bogen, til det hele var færdigt, idet nemlig Skildringens Hoved-

person, alt som Tiden skrider frem, træder mere og mere i Forgrunden, indtil hun tilsidst næsten udelukkende bliver Skildringens Gjenstand. Jeg har imidlertid ikke kunnet vente så længe. Der er allerede hengået en uforholdsmæssig lang Tid, siden jeg først begyndte at sysle med denne Bog, idet jeg, tvunget ved ydre Omstændigheder, gjentagne Gange har måttet lægge den til Side for andre literære Arbejder, og for at få Mod til at fortsætte og fuldende, hvad jeg havde begyndt, har jeg ligefrem trængt til den Ansporelse, der ligger i at have bragt i det mindste en Del af sit Arbejde til en endelig Afslutning.

Den 25de Februar 1879.

S. B. S.

(Færdig trykt den 15de Ma[illegible] 1879).

LEONORA CHRISTINAS HISTORIE.

I.

1621—1636.

Den Forbindelse, som Christian IV. i Året 1615 indgik med Jomfru Kirsten Munk, fik Kirkens Indvielse. Brylluppet synes at være bleven holdt i Stilhed, men det holdtes virkelig [1], og gjorde det end ikke den syttenårige Pige [2] til Rigernes Dronning — thi hun viedes til »venstre Hånd« —, gjorde det hende dog til Kongens lovlige Hustru. Som sådan behandledes hun da også altid fra den Tid af både af Christian IV. selv og af hvem der ellers kom i nærmere Berøring med hende, og ikke mindre æredes hendes med Kongen avlede Børn af alle, der kunde have en grundet Mening om Forholdet, som Kongens ægtefødte Afkom.

Kirsten Munk hørte både gjennem sin Fader og sin Moder til den høje danske Adel. Faderen, Ludvig Munk — der var død, før Datteren endnu havde fyldt sit 4de År [3] — havde dog ikke efterladt sig noget meget hæderligt Minde. Han havde i sin Tid været Statholder i Norge og senere — for anden Gang — Lensmand i Trøndelagen, men var på Grund af sin lovløse og despotiske Færd og sine ublu Udpresninger bleven sat fra sit Len og idømt Skadeserstatninger og en stor Pengebøde.

Moderen, Fru Ellen Marsvin — som efter Ludvig Munks Død giftede sig med Knud Rud til Sandholt, men ved Datterens Giftermål alt i 4 År havde siddet Enke efter denne sin anden Mand — var en myndig og meget verdensklog Dame, som med en udviklet Sans for, hvad der kunde fremme hendes egen Fordel, forbandt en overordentlig Virkelyst og Driftighed, altsammen Egenskaber, som kom hende til gode ved Styrelsen af hendes store Pengemidler og udstrakte Jordegodser. Efter hvad vi kjende til Fru Ellen, tør vi slutte, at Kongens Bejlen har været hende velkommen, og ganske sikkert har den heller ikke fundet nogen Modstand hos Datteren[4]. Både Kongens Ydre og hans Karakter havde, foruden andet tiltrækkende, et gjennemgående Præg af smuk og kraftig Mandighed, som næppe kunde andet end gjøre Indtryk på en ung Pige, hvem det var ham magtpåliggende at behage, og hermed forenede sig nu oven i Kjøbet den Fristelse, der altid for en Kvinde måtte ligge i Udsigten til at ombytte et tilbagetrukket Liv i Hjemmet med en fejret og glimrende Stilling som Landets første Dame. At Kongen på sin Side nærede en stærk Tilbøjelighed for den smukke unge Jomfru, kan der ikke tvivles om, og da hendes Byrd og Opdragelse vare således, at de i hvert Fald ikke behøvede at gjøre ham Skam, er det let forklarligt, at han ønskede at knytte hende fastere til sig, end der ret vel kunde have været Tale om med nogen af de Kvinder, på hvilke han hidtil siden Dronningens Død havde kastet sin Gunst. Man har ment, at en højadelig Dame som Kirsten Munk overhovedet ikke vilde have været til at vinde for Kongen uden gjennem Giftermål[5]. Det får vel at stå hen. Men det tør antages for sikkert, at Kongen ikke var uvillig stemt mod

Ægteskab i og for sig, og allermindst kunde han da være det mod et Ægteskab, som, uden at volde ham Vanskeligheder i politisk Henseende og uden at trykkes af et stift Ceremoniel, der lidet passede for hans jævne Natur, tillod ham ganske som en Privatmand at nyde det huslige Samlivs rolige Lykke. Denne Lykke havde Kongen ikke ringe Sans for, og han medbragte selv adskillige Betingelser for at skabe den, idet flere af hans mest ejendommelige Egenskaber netop vare sådanne, som både fandt deres bedste Anvendelse og kom til deres højeste Udfoldelse indenfor Huslivets Grænser. Den Fare, der måske et Øjeblik kunde synes at true Ægteskabet i den almindelige Modtagelighed for Kvindekjønnets Tillokkelse, som nok må siges at have udmærket Kongen, var i Virkeligheden ikke så stor, som det så ud til; thi det er en Kjendsgjerning, at når han havde fundet en Kvinde, som han virkelig holdt af, var han også i Stand til at give sig fuldt og helt hen i Forholdet til denne enkelte. Dette viste sig netop meget tydeligt med Kirsten Munk, hvem han i mange År, og overhovedet så længe hun ikke selv svigtede sine Pligter mod ham, var en både kjærlig og tro Ægtefælle, men noget lignende gjentager sig iøvrigt også med andre, navnlig med Vibeke Kruse, der i hele den lange Tid, hun var om Kongen, i alt væsentligt må antages at have bevaret hans Hengivenhed usvækket[6].

Når således Varslerne for Ægteskabet mellem Kongen og Kirsten Munk i flere Henseender kunde synes ret gunstige, var der dog én Omstændighed, som åbnede Døren for allehånde uheldige Muligheder, og som i Virkeligheden blev skjæbnesvanger for det hele Forhold. Jeg sigter til, at Bruden ved Ægteskabets Afslutning endnu var såre ung, og at Kongen derfor kun kunde have en

ufuldkommen Kundskab til hendes Karakter, der endnu ikke ret havde udviklet sig. Således som hun står for os, mest rigtignok i Belysning af de forargelige Historier, som gjorde en Ende på hendes Samliv med Kongen, gjør hun et alt andet end tiltalende Indtryk. Hun synes at have været ikke blot en stærkt sanselig, men en helt igjennem grov og uædel Natur, uden synderlig Intelligents eller moralsk Sans, og let vakt til ubændig Lidenskab, der da lige så let udladede sig i Ord og Handlinger af ligefrem oprørende Råhed. Men som sagt, det er først i en forholdsvis sen Tid, at dette Billede af den fuldt udviklede Personlighed træder frem i hele sin Uskjønhed, og som Kongen selv næppe i Ægteskabets Begyndelse har haft mindste Anelse om de Sorger og Plager, hans Hustru engang skulde berede ham, således synes hendes Forhold i Virkeligheden ikke i mange År at have givet ham nogen større Grund til Klage. »Havde din Opvartning«, skriver han til hende i et Brev fra 1630, »været så tro og flittig indtil Enden, som den var udi Begyndelsen, da havde du haft deraf en stor Berømmelse, og dine Venner en stor Ære deraf.«[7] — Det Sted, hvor hun fortrinlig opholdt sig, og hvor også Kongen havde sin stadigste og kjæreste Residents, var det prægtige Frederiksborg Slot, som Kongen selv havde bygget, og som ved Ægteskabets Begyndelse ikke engang var helt færdigt. Men iøvrigt lå Fru Kirsten også af og til på Kjøbenhavns Slot og færdedes desuden hyppigt på Rejser rundt om i Landet (til Dels også udenfor), hvad der bl. a. tjener til at forklare, at forholdsvis færre af hendes Børn kom til Verden på Frederiksborg[8]. Antallet af disse Børn voxede efterhånden op til 12, men to af dem vare dødfødte, og det yngste Barn — Dorthea Elisabeth (f. $\frac{1}{9}$ 1629) —

vilde Kongen ikke vedkjende sig. Navnene på de andre vare, efter den Orden, hvori de fødtes: Anne Kathrine (f. $\frac{10}{8}$ 1618), Sophie Elisabeth (f. $\frac{20}{9}$ 1619), Leonora Christina, Valdemar Christian (f. vistnok $\frac{29}{5}$ 1622), Elisabeth Augusta (f. $\frac{28}{12}$ 1623), Frederik Christian (f. $\frac{26}{4}$ 1625 † $\frac{17}{7}$ 1627), Tvillingerne Christiane og Hedvig (f. $\frac{15}{7}$ 1626), og Marie Kathrine (f. $\frac{29}{5}$ 1628 † $\frac{1}{9}$ s. Å.).

Leonora Christina, hvis Historie her skal skrives, er født på Frederiksborg Slot 1621. I Angivelsen af Dagen: den 8de Juli, stemme Christian IV.s Kalender-optegnelser[9] med andre samtidige Kilder[10]. Der er Grund til at fremhæve dette, både fordi Leonora Christina selv i mange År troede, at hun var født den 11te Juni[11], og fordi det lader sig godtgjøre, at ikke enhver af Kongens Opgivelser om hans Børns Fødselsdage er ganske nøjagtig[12]. Som det plejede at være Tilfældet, når Fru Kirsten lå i Barselseng, havde også denne Gang Moderen, Fru Ellen Marsvin, indfundet sig paa Frederiksborg nogen Tid før Nedkomsten og blev der, til Barnet var døbt. Andre af Fru Kirstens gifte kvindelige pårørende gave Møde i de nærmest følgende Dage for at aflægge deres Lykønskninger og vel også for at være Fru Kirsten til Hånde, om det måtte behøves. Særlig nævnes: Fru Helle Marsvin, en Søster til Fru Ellen, gift (i andet Ægteskab) med Jacob Beck til Gladsaxe; Fru Sophie Brahe, gift med Rigsråd Peder Munk, som var Farbroder til Fru Kirsten Munk; endelig en Fru Arnfeldt[13], ved hvem vel snarest må tænkes på Fru Ingeborg Arnfeldt, en Søsterdatter af Ellen Marsvin, og gift med Ernst Normand, Lensmand på Antvorskov[14]. Den 16de ankom Jomfru Kirsten Munk[15], en Datter af den før nævnte Fru Sophie Brahe. Af disse Damer var der dog kun én,

som blev i længere Tid på Frederiksborg, nemlig Fru Sophie Brahe, der også ellers synes at have spillet en virksommere Rolle ved Fru Kirstens Barsler[16]. Hun drog, ligesom Fru Ellen Marsvin, først bort, efter at Dåben havde fundet Sted og Barselgildet var forbi. Dette stod Søndagen den 19de August, og denne og det nærmest følgende Par Dage var der stort Traktement med Sang og Instrumentalmusik for de mange Gjæster — høje Adelsmænd til Dels med deres Hustruer og »Fruentimmer« — der vare indbudne[17], nogle for i Egenskab af Faddere at »hjælpe Kongens unge Datter til Christendom og den hellige Dåbs Sakramente«, men alle for »siden at gjøre sig glade«[18] med Kongen og hverandre indbyrdes. Var det hele end ikke i fuldt så stor Stil som den Fest, der holdtes Året efter i Anledning af Sønnen Valdemar Christians Dåb[19], kan man dog alene af Retternes Antal og Mængden af den forbrugte Vin slutte sig til, at hvad der bødes, gik ikke lidt ud over det sædvanlige. Det var overhovedet ikke Kongens Skik at spare ved festlige Lejligheder, hvor økonomisk og nøjeregnende han end plejede at vise sig i den daglige Husholdning.

Torsdagen den 23de August, da alle de andre Gjæster havde forladt Frederiksborg, rejste også Fru Ellen Marsvin hjem, og efter hvad der fortælles i Leonora Christinas Selvbiografi[20], tog hun ved denne Lejlighed sin sidst fødte Datterdatter, som dengang altså kun var en 6—7 Uger gammel, med sig. Så underligt det kan se ud for os, at et Barn i en så spæd Alder unddroges sin Moders Omsorg, er dog Leonora Christinas Udsagn i fuldkommen god Overensstemmelse med, hvad der ellers er kjendt om hin Tids Praxis i Børneopfostringen. Det er ikke længe siden, at netop denne Side af det 16de

og 17de Århundredes Liv er gjort til Gjenstand for en interessant Undersøgelse af en yngre dansk Historiker[21], som gjennem en Række slående Exempler har godtgjort, at i de nævnte Århundreder — som til Dels da også meget tidligere — henlagdes hos Landets første Slægter ikke blot den egentlige Børneopdragelse, men også hvad man nu vel snarest vilde kalde Opamningen hyppigt udenfor Hjemmet, idet det var en meget almindelig Skik, at Børnene strax i den første Barndom overdroges til ældre kvindelige Slægtninge — helst, om det kunde ske, til Mormoderen — for at opfostres hos dem, i al Fald til den egentlige Skolegangstid[22]. Blandt de Bevæggrunde, der kunne tænkes at have gjort sig gjældende ved Udviklingen af denne Skik, turde måske særlig fremhæves: på den ene Side en let forklarlig Frygt for, at Opfostringen i Hjemmet skulde udsætte Børnene vexelvis for overdreven Forkjælelse og for Forsømmelse — det sidste på Grund af de mange forskjellige Krav, der stilledes til Husmoderen i en stor Slægt; på den anden Side den virkelige Ærefrygt, hvormed Alderdommen og dens i Livets Kampe indvundne Levevisdom dengang, mere end nu, betragtedes, og som gjorde, at intet mentes at kunne afgive et sikrere Grundlag til at bygge på for de Slægter, der skulde begynde Livet, end deres Råd og Erfaringer, som vare i Færd med at afslutte det. At de ældre Slægtled særlig vare Bærere af de for Højadelen så vigtige Stands- og Familietraditioner, og at de derfor også måtte ansees for bedst skikkede til at overgive disse Traditioner i uforvansket Skikkelse til den opvoxende Ungdom, kan, som det er bleven fremhævet[23], også have haft sin Betydning for Udviklingen af den omtalte Skik, men dette Hensyn kunde dog under alle Omstændigheder kun komme

i Betragtning i de Tilfælde, da Børnenes Ophold hos deres kvindelige pårørende var bestemt til at vare til henimod den voxne Alder. Nogen almengyldig Regel for den Tid, da Børnene skulde sendes bort fra Hjemmet, gaves ikke. For det meste vare de vistnok ude over den allerspædeste Alder; men der er dog også en Del Exempler på, at de ere komne bort få Måneder eller endog Uger efter Fødselen, og netop i Leonora Christinas nærmeste Slægt synes dette at have været Regelen, om den end måske ikke udstrækker sig til hvert enkelt Tilfælde [24]. Christian IV. selv var kun 7 Uger gammel, da han af sin Mormoder blev ført til Meklenburg [25], og at hans ældste Datter med Kirsten Munk, Anne Kathrine, netop havde en lignende Alder, da hun blev overgivet til Ellen Marsvins Varetægt, vides med Vished [26], medens dér i det mindste haves grundet Formodning om, at det samme har været Tilfældet med flere andre af Børnene, særlig med Tvillingerne Christiane og Hedvig [27].

Målet for Ellen Marsvins Rejse, da hun førte Leonora Christina bort fra Frederiksborg, var Dalum Kloster[28]. Denne Gård, som lå en halv Mils Vej syd for Odense, ejedes ikke af Fru Ellen, men var dog i ikke få År hendes Hovedopholdssted. Den havde i Middelalderen været et Nonnekloster af St. Augustins Regel, men ved Reformationen var Klostret bleven inddraget under Kronen og styredes siden af kongelige Lensmænd [29]. Fra Foråret 1620 af havde Ellen Marsvin haft Dalum i Forlening [30], og her var det at Christian IV.s Børn med Kirsten Munk fra nu af opfostredes. De sendtes, så vidt vides, på én eneste Undtagelse nær [31], alle derover, og et af Børnene (Frederik Christian) døde endog på Dalum. I Året 1621 havde Leonora Christinas ældste Søster,

Anne Kathrine, sikkert allerede i nogen Tid været der; den næstældste, Sophie Elisabeth, kom der i al Fald vist det følgende År[32], måske i Følge med den spæde Valdemar Christian[33]. At iøvrigt Fru Ellen ikke selv opdrog sine Datterbørn, men kun førte Overtilsynet med deres Opdragelse, er en Selvfølge. Til at varetage det nærmere var der ansat særlig kyndige Folk, valgte af Kongen selv, som i så Henseende plejede at være meget nøjeregnende. God og samvittighedsfuld, som han var mod alle sine Børn, lige meget hvem der var deres Moder, vilde han, der selv i sin Ungdom havde nydt en omhyggelig Opdragelse, at alle hans Børn skulde have det samme. For Resten var Opgaven lige over for Børnene naturligvis noget forskjellig efter deres forskjellige Alder. Men det har dog i det hele næppe varet længe, før man fra den mere almindelige Optugtelse, som tilhører de allerførste Barndomsår, er gået over til en planmæssig Undervisning. Man kan blandt andet slutte dette deraf, at den ældste Datter, Anne Kathrine, lige havde fyldt sit femte År, da der omtales både en Hovmesterinde og en Skolemester (Præceptor) på Dalum[34]. I det mindste den sidste har uden Tvivl forestået en ligefrem Skoleundervisning, der dog, på Grund af vedkommendes Alder, vel ikke dengang er gået ud over Begyndelsesgrundene i Læsning, Skrivning, Religion osv. Hovmesterinden havde nærmest det Hverv at tage Vare på Børnenes Opførsel i det hele og at vejlede dem til Dyd og Høviskhed, men ved Siden heraf har hun sagtens også skullet indvi Pigebørnene i de særlig kvindelige Sysler, bl. a. i den Slags Håndgjerning med Nålen, som Tiden lagde så megen Vægt på, og hvori netop også Leonora Christina opnåede en overordentlig Dygtighed. Da denne Hovmesterinde

var tysk af Fødsel, synes det tillige ved hendes Ansættelse at have været tilsigtet at skaffe Børnene tidlig Øvelse i at udtrykke sig på tysk. Men iøvrigt blev »den tyske Frue« ikke synderlig gammel på Dalum. Allerede i Eftersommeren 1623 havde hun pådraget sig Kongens Misfornøjelse, blandt andet ved at yppe Kiv med Skolemesteren [35], og 1625 fik hun sin Afsked [36]. At man også tidligt har søgt at vække Børnenes Sans for Musiken, denne Kunst, som Kongen selv elskede så højt, have vi på en Måde hans egne Ord for. Da nemlig den svenske Afsending Johan Skytte i Året 1615 var her inde, tog han en Dag Anledning af den smukke Taffelmusik, hvormed Kongen efter Sædvane forlystede sin Gjæst, til at ytre, at den var ikke meget værd, som ikke holdt af Musik. Kongen gav ham ganske Ret heri og tilføjede: »Derfor lader jeg også mine Børn daglig opføde in musica, tam instrumentali quam vocali« [37]. Vistnok kan der her kun have været Tale om Prinserne — højst i Forening med den ældste Gyldenløve —, men i et Forhold som dette gjordes der ikke nogen Forskjel paa Kongens Børn, og i al Fald fra Slutningen af den Tid, da Kirsten Munks Børn opholdt sig på Dalum, foreligger der for selve disses Vedkommende et Par Kjendsgjerninger, som vise hen i samme Retning som den anførte Ytring. Vi vide således, at der i Sommeren 1626 blev ansat en Organist, som skulde undervise Børnene i Musik [38], og vi se tillige, at dette ikke har været Kongen nok, idet der haves et Brev fra ham af 15de Februar 1627, hvori han befaler en af Rentemestrene dels at sende Strenge til Symfoniet på Dalum, dels at lade en Luthenist og to Sangere drage til Odense, »og når dennem Tid foresættes af Fru Ellen, skal de vare på Børnene« [39]. Da Kongen skrev dette Brev, var

han selv på Dalum, og i det hele kan det erindres, at om han også i hine År den meste Tid levede adskilt fra sine Børn med Kirsten Munk, holdt han ikke blot uden mindste Tvivl Øje med dem ved stadig at lade sig underrette om deres Tilstand og Fremgang, men han fandt også undertiden Lejlighed til selv at besøge dem på en og anden af sine mange Rejser. Det sidste var ligeledes Tilfældet med Kirsten Munk, og omvendt hændte det af og til, at nogle af Børnene sammen med Mormoderen aflagde et Besøg hos Forældrene[40].

I hvad Alder Leonora Christina begyndte sin egentlige Skolegang, kan ikke med Sikkerhed siges. Hun nævner selv som sin første Lærer Magister Enevold Randulff[41], men da denne Mand, som tidligere havde været Hertug Frederiks Lærer, var »Præceptor« for Børnene på Dalum fra 15de Oktober 1623 og til Sommeren 1627, kan der ikke drages nogen videre Slutning deraf. I al Fald tør det vistnok antages, at Leonora Christina har nydt godt af hans Undervisning, så længe han overhovedet beklædte hin Stilling. Thi vel siger hun i Selvbiografien, at hun kun blev på Dalum til hun var 4 År gammel, og at hun så var et halvt Åar ved »Hoffet«[42], men som der også ellers forekommer enkelte mindre Unøjagtigheder i Selvbiografiens Angivelser om hendes tidligste Barndom, særlig hvad Tidsbestemmelserne angår, således have vi ganske sikkert her at gjøre med en sådan, da der er al Sandsynlighed for, at hun ikke forlod Dalum, før hun var over 6 År gammel. Man kan næsten allerede vide det deraf, at der fra et Tidspunkt, der lå forud for hendes fjerde Fødselsdag, nemlig fra Maj 1625, og hele dette og det næste År igjennem ikke holdtes noget egentligt »Hof« i Danmark[43]. Kongen, der jo som Kredsøverste i den neder-

sachsiske Kreds havde Overkommandoen over de protestantiske Armeer, der i Nordtyskland kæmpede mod Kejseren og den katholske Liga, lå så omtrent hele denne Tid ved Hæren og Kirsten Munk synes, på et Par enkelte Afbrydelser nær[44], at have fulgt ham overalt. Først ved Nyårstid 1627 kom Kongen tilbage til Danmark, men allerede i Februar rejste han bort igjen og var så borte til i September. Imidlertid var Krigslykken, der allerede afgjort havde erklæret sig imod ham i det ulykkelige Slag ved Lutter (17de August 1626), stadig vedblevet at være ham ugunstig, og da han atter drog hjemad, fulgtes han i Hælene af de fjendtlige Hære, der i kort Tid oversvømmede hele Halvøen. Hvad der kunde komme bort af hans egne Tropper, der til Dels vare opløste i vild Uorden, flygtede over til Øerne. Kongen selv, som måtte ønske at være så nær ved Hånden, som det kunde forenes med hans Sikkerhed, tog fra 24de eller 25de September af[45] Ophold på Dalum Kloster, der således for en Tid blev både Hovedkvarter og Regeringens Midtpunkt. Men den Tummel og Uro, der herved samlede sig om denne Gård, kunde kun være til liden Både for Børnenes Opdragelse, og man finder det derfor ganske i sin Orden, at Ellen Marsvin inden ret lang Tids Forløb drog bort derfra med de fleste af dem[46]. Imidlertid vilde dog Afrejsen næppe have gået for sig så tidligt, hvis ikke Fru Kirsten ved denne Lejlighed havde spillet Moderen et Puds[47], ledet af en lignende Bevæggrund som den, der uden Tvivl kort i Forvejen havde bragt hende til at udvirke, at to af Børnene sendtes udenlands — noget, vi strax nærmere skulle omtale. De Børn, der droge bort med Fru Ellen, vare: Anne Kathrine, Leonora Christina, Elisabeth Augusta og Tvillingerne, og Målet

for deres Rejse var Kjøbenhavns Slot, hvor de må antages at være ankomne den 21de eller 22de Oktober, og hvor de så indrettede sig for længere Tid[18]. Det var uden Tvivl ved denne Lejlighed at Leonora Christina igjen kom til »Hoffet«, som hun siger. Thi i det mindste noget senere hen på Året, da Kongen selv kom til Kjøbenhavn[19], holdtes her virkelig Hof, og at dette Hof endog har haft et ualmindelig livligt og glimrende Præg, hvorom Mindet nok kunde fæste sig varigt i et Barns Erindring, kan man slutte af den store Mængde fremmede, der i hin Tid sees at have færdedes på Slottet for længere eller kortere Tid: høje, til Dels tyske Officerer, udenlandske Magters Afsendinger osv. Blandt Officererne kan fremhæves den for Christian IV.s ægteskabelige Lykke så skjæbnesvangre »Rhingreve«, Otto Ludvig af Salm, som dengang endnu stod i Gunst hos Kongen, og som tilbragte sin meste Tid i hans eller endnu rigtigere: hans Hustrus umiddelbare Nærhed, Dag for Dag læggende Ved til den fortærende Lidenskab, som allerede da havde grebet Kirsten Munk, og som bragte hende til ikke blot at glemme sine Pligter mod sin Ægtefælle, men i Forholdet til sin Elsker at tilsidesætte endog de allersimpleste Sømmelighedshensyn.

Som ovenfor berørt, var det ikke alle Børnene på Dalum der kom til Kjøbenhavn. Med to af dem, Sophie Elisabeth og Valdemar Christian, var der truffet en anden Bestemmelse, idet de, ganske vist endnu forinden deres Søskende forlode Dalum, vare blevne sendte til Holland for der i nogen Tid at opdrages hos Kongens Søsterdatter, den brunsvigske Prinsesse Sophie Hedvig, som var gift med Statholderen i Friesland, Grev Ernst Casimir af Nassau Dietz. Da Leonora Christina allerede det næste

År sluttede sig til disse sine Søskende og for en Stund kom til at leve under samme Vilkår som de, vil det ikke fjerne os så meget fra vort egentlige Æmne, når jeg her giver nogle nærmere Oplysninger om denne hollandske Rejse. Grev Ernst Casimir var en tapper Krigsmand, som fra sin tidlige Ungdom af med Ære havde tjent i Krigen mod Spanien, og som skattedes højt af Christian IV., der endog engang ønskede at få ham til at tage en Kommando under sig i den tyske Krig, hvad der dog ikke blev noget af. Hans Gemalinde synes, således som det så ofte var Tilfældet med hin Tids fyrstelige Damer, at have haft en Del af en god Husmoders Egenskaber. Både hun og hendes Mand vare Kongen meget hengivne, og når det først var bestemt, at nogle af dennes Børn skulde tilbringe en Tid i Udlandet — hvad der i og for sig var højst almindeligt med Børn af fornemme Slægter — kunde Valget af Opholdssted næppe være heldigere. Formodentlig er det Kongen selv, der har truffet dette Valg, men at Planen til at sende både de to ovennævnte og siden nogle af de andre Børn udenlands er undfanget af Kirsten Munk, og at Kongen kun var lidet gunstigt stemt for den, have vi bl. a. hans eget Vidnesbyrd for, idet han nogle År senere gjorde det til et Klagepunkt mod Fru Kirsten, at hun »med Behændighed og Løgn« havde fået disse Rejser satte i Værk, ham »til stor Bekostning og liden Reputation«[50]. De sidste Ord pege nærmest hen på, at Kongen på Grund af den mådelige Forfatning, hvori hans Pengevæsen var, ikke blot ikke formåede at udstyre Børnene standsmæssigt til disse Rejser, men til Dels ikke engang kunde give dem det nødvendigste med. Dette var i det mindste Tilfældet for Sophie Elisabeths og Valdemar Christians Vedkom-

mende[51]. Men hvilke Bevæggrunde kan da Kirsten Munk have haft til at interessere sig så meget for denne Sag? Der spørges ikke om, hvilke Grunde hun har støttet sig til lige over for Kongen for at besejre hans Modstand; thi vi vide sikkert, og til Dels fra ham selv, at det var Hensynet til Krigsurolighederne og den dermed følgende Forstyrrelse i alle Forhold, der endelig bragte ham til at give efter[52]. Men at hun, som altid, og især efter at hun havde tabt både sin Respekt og sin Tilbøjelighed for Kongen, var en dårlig Moder for sine Børn; som efter Kongens egne Ord lod dem gå »pjaltede og revne«, skjønt hun ikke forsømte at hæve, hvad der anvistes til deres Påklædning; som lejlighedsvis tiltalte dem med så smagfulde Navne som »Uunger, Tæver, Horunger«; som lige over for et enkelt af dem, Datteren Anne Kathrine, nærede en Følelse, der nærmest lignede Had[53], at hun, siger jeg, ved Bortsendelsen af nogle af disse Børn skulde have ladet sig lede af Hensyn til deres Uddannelse eller til deres større Sikkerhed, falder overmåde vanskeligt at tro. Det ligger meget nærmere at antage, at hun i denne Sag ikke har tænkt på andre end sig selv, og at det overhovedet kun har været hende magtpåliggende at få Børnene af Vejen, lige meget hvor de så kom hen. Hun har mulig indset, at hun nu, efter at være kommen til Landet igjen, ikke så let som tidligere vilde kunne undgå at komme til at dele Opholdssted med Børnene, og ganske sikkert har dette ikke været hende nogen behagelig Tanke — især af én Grund. Måske havde Forholdet til Rhingreven dengang endnu ikke nået sin yderste Yderlighed, men Fru Kirsten var dog allerede heftigt betaget af ham. I hvert Fald var hun en Kvinde med stærke sanselige Drifter, hun var kjed af sin Mand og

meget tilbøjelig til at indsætte en anden i hans Rettigheder. Men under disse Omstændigheder kunde der nok være noget generende for hende i Udsigten til hvert Øjeblik at se sig omgivet af sine 7—8 Børn, der ikke blot måtte blive hende selv og hendes Tilbeder en stadig Påmindelse om hendes Pligter og — måske — hendes Alder, men også på mange andre Måder kunde lægge Bånd på hendes Handlingers Frihed. Altså — bort med dem, eller i det mindste bort med så mange af dem som muligt! — Lignende Årsager have også ellers frembragt lignende Virkninger, og vor Kundskab til Fru Kirstens hele Tænkemåde og Færd borger os så temmelig for, at vi ikke gjøre hende Uret ved vor Tydning af hendes Forhold i den omhandlede Sag.

Tiden for Sophie Elisabeths og Valdemar Christians Rejse kan for Øjeblikket næppe bestemmes nærmere, end at de i anden Halvdel af Oktober 1627 allerede må have været en Tid på Bestemmelsesstedet, om end efter al Sandsynlighed en temmelig kort Tid[54]. Det første Brev, vi have om dem efter deres Ankomst, er skrevet af Grevinden af Nassau til Kirsten Munk den 26de Oktober (gl. Stil?[55]), men i dette Brev henvises til et tidligere, hvori de allerede må have været omtalte. Grevinden melder nemlig »atter«, at Børnene »endnu« have det meget godt; hun har for få Dage siden haft Efterretning fra dem (Brevet er skrevet i Haag); hun forsikrer Kirsten Munk »på ny«, at hun vil handle således med Børnene, at hun kan forsvare det for Gud. I et Brev, som Grevinden skriver nogle Dage senere til Kirsten Munk[56], kommer hun ind på nogle Enkeltheder vedrørende den økonomiske Side af Sagen. Hun nævner således, at hun i en tidligere Skrivelse har udtalt sin Forventning om at få tilsendt

2000 Rdlr. til Børnenes Behov; hun håber nu at skulle få dem om få Dage; hun tvivler ikke på, at det har Fru Kirstens Bifald, og i modsat Fald beder hun om få det at vide og blive underrettet om, hvem hun skal udbetale Pengene igjen. Hun forsikrer, at hun skal holde så godt Hus med Pengene, som det var hendes egne, føre Regnskab over enhver Ting og ikke lade noget gjøre til Børnene, som de ikke have nødigt (understreget). Hun har allerede før skrevet, at de trænge til et lille Sølv-Vandfad, men hun véd ikke, om hun må lade det gjøre til dem »her« eller ikke, hun vil i så Henseende afvente Fru Kirstens Svar; men derimod vil hun lade gjøre meget Lærred[57] til dem, »thi det sætter man her til Lands megen Pris på«.[58] Iøvrigt vil hun holde Børnene i Klæder og alt som sine egne Børn, tarvelige og rene[59], men med »meget Lærred« (ɔ: vel nærmest Lintøj) og gjøre sit bedste til, at de blive opdragede til Fru Kirstens Contentement«. — Både ved det, Brevet ligefrem siger[60], og ved det, der kan læses mellem Linierne, bekræftes, som man ser, hvad der før er antydet om Børnenes højst mangelfulde Forsyning hjemme fra både med Penge og andre Fornødenheder, og så venskabeligt Brevet iøvrigt er, fejler det næppe, at det har truffet især Kongen som en temmelig skarp Bebrejdelse. At iøvrigt Grevinden har holdt sit Løfte om at være god og omhyggelig mod Børnene, bevidnes fra alle Sider. De opdroges vistnok til Dels sammen med de yngste af hendes egne Børn og boede først i Leeuwarden, Hovedstaden i Friesland, men synes senere for en Tid at være flyttede til Groningen. Af og til fik de Besøg af Folk fra Hjemmet, og blandt andre så de i Februar 1628 jævnligt deres Halvbroder Hertug Frederik, som på en Sø-Rejse fra Bremens Stift til Dan-

mark var bleven forslået af Storm til Holland[61] — ligesom et Par Måneder i Forvejen den i Christian IV.s Tjeneste stående Greve af Thurn[62] — og nu opholdt sig længere Tid hos Grev Ernst Casimir. Han kom tillige med Grev Thurn tilbage til Danmark i April[63] og har naturligvis måttet give Kongen en udførlig Beretning om Børnene.[64] At hans Udtalelser have været gunstige for Greven og Grevinden af Nassau, fremgår deraf, at vi strax efter høre tale om, at også Leonora Christina skal sendes over til dem[65]. Men med det samme benytter dog Kongen Lejligheden til at afhjælpe en væsentlig Mangel ved de to andre Børns hidtidige Opdragelse, idet han beslutter at lade Leonora Christina ledsage af en dansk Mand, som for Fremtiden skal lede alle tre Søskendes Undervisning. Den, hvem dette Hverv betroedes, var Rektoren ved Herlufsholms Skole, Mag. Wichmann Hasebard. Allerede den 28de April fik han — åbenbart i Anledning af Udnævnelsen — Ventebrev på et Kannikedom ved Roskilde Domkirke, og den 8de Maj udsteder han en Revers, som giver en almindelig Forestilling om, hvad der fordredes af ham. Han siger nemlig her, at eftersom Kongen har »tilbetroet« ham at være Grev Valdemars og de unge Frøkners Informator, »så lover og tilsiger jeg hermed at ville opdrage velbemeldte Grev Valdemar udi Gudsfrygt og hannem udi bogelige Kunster informere, de unge Frøkener udi Børnelærdommen instituere og til Skriven og Læsen holde og dennem samtlig holde til den Religion, som udi disse Riger og Lande udi Svang er« osv.[66] Rejsen til Holland gik da uden Tvivl for sig ganske kort efter Udstedelsen af dette Aktstykke[67], og Leonora Christina har i sin Selvbiografi[68] givet nogle Meddelelser om denne Rejse,

som hun jo som sagt gjorde i Selskab med Hasebard, og hvorom denne sagtens senere har talt med hende.

Hun fortæller således, at de førtes over på et af Kongens Orlogsskibe, og at hun havde et Følge med, bestående, foruden af hendes Lærer, af Adelsmænd, en Hovmesterinde og flere Tjenestefolk. Da de havde været et Par Dage til Søs, rejste der sig henimod Midnat en så heftig Storm, at alle troede, de skulde gå under. Hasebard, som elskede Leonora Christina ømt, vækkede hende af hendes Søvn, tog hende i sine Arme og sagde grædende, at de vilde dø sammen. Han fortalte hende om den Fare, de vare stedte i, og sagde, at Gud var fortørnet, og at de alle måtte drukne. Men Barnet kjærtegnede Læreren, hvem hun plejede at behandle som sin Fader, og bad ham ikke være bedrøvet: hun var vis på, at Gud var ikke vred, og han skulde nok se, at de ikke druknede. Hun blev ved at gjentage, at han endelig måtte tro hende. Hasebard blev dybt rørt over denne stærke Tillid og bad Gud om at frelse dem alle for det uskyldige Barns Skyld, som stolede så fast paa ham. De kom da også lykkeligt derfra. Efter at have mistet de to største Master, vandt de ind til Flekkerø i Norge, hvor de måtte ligge i sex Uger. Derfra nåede de så endelig i god Behold deres Bestemmelsessted.

Det er ret interessant at se, hvorledes den Skinsyge og Ufordragelighed hos Leonora Christinas Søskende, hvorom vi have flere Vidnesbyrd fra en senere Tid, allerede synes at have rørt sig hos dem i deres tidlige Ungdom. I det mindste fortæller Leonora Christina, at da Sophie Elisabeth hørte, at Søsteren kom med et større Følge og rigere Udstyr, end hun selv havde haft, græd hun hede Tårer og sagde, at det undrede hun sig slet

ikke over: den Søster var en Sladderhank og havde været Kjæledæggen hjemme, og det vilde hun også blive nu. Heri tog Sophie Elisabeth for så vidt ikke fejl, som både Grevinden, Hovmesterinden og andre, efter Leonora Christinas Sigende, gjorde mere af denne end af Søsteren. Kun Greven holdt på Sophie Elisabeth, mere dog nok for at drille sin Hustru lidt, end for Barnets egen Skyld, thi hun viste sig stiv og umedgjørlig lige over for ham som overfor andre[69]. Leonora Christina gjorde hun alt det onde hun kunde, og hun overtalte sin Broder til det samme.

Mag. Hasebard synes at have været sin Opgave voxen. Mere end én Gang omtaler Grevinden af Nassau i sine Breve den Fremgang, Børnene gjøre under ham, og Hasebard selv giver hun det Skudsmål, at han er en duelig Mand, der synes hende vel skikket til at være Børneopdrager. En Ytring af Grevinden, som særlig udhæver Børnenes Fremskridt i det franske Sprog, tør dog næppe tages til Indtægt for Hasebard, der ganske sikkert ikke ledede Undervisningen i dette Sprog. Men hin Ytring betyder vel heller ikke, at Børnene ikke også kunde være lige så flinke i andre Retninger, men kun, at Grevinden fremhæver det, som hun bedst selv er i Stand til at dømme om[70].

Iøvrigt led den hele Undervisning nogen Tid efter Leonora Christinas Ankomst en temmelig lang Afbrydelse på Grund af Børnenes Sygdom. I Eftersommeren 1628 blev alle tre Søskende angrebne af Kopper, først Valdemar Christian og Leonora Christina, derefter Sophie Elisabeth. Leonora Christina var endog meget stærkt angreben og bar endnu temmelig længe efter Mærker af Sygdommen. I anden Halvdel af September vare dog de to yngste at

Børnene i Hovedsagen raske igjen, og Sophie Elisabeth havde i det mindste overstået al Fare[71]. Til denne Sygdom knytter sig den sørgelige Afslutning på en barnlig Kjærlighedshistorie, hvori Leonora Christina var Heltinden. Hermed forholdt det sig efter hendes egen rørende Skildring således[72]. Den yngste af Grev Ernst Casimirs tre Sønner, Morits, en Dreng på en 11—12 År, var bleven indtaget i Leonora Christina, og da han havde sagt hende, at han elskede hende og engang i Tiden vilde gifte sig med hende, betragtede hun sig allerede som hans lille Kone. Foreløbig skulde det hele naturligvis være en dyb Hemmelighed. Så ofte de kunde se Lejlighed dertil, snege de sig bort fra de andre for at komme til at tale sammen, og Drengen, som jo var ikke så lidt ældre end sin elskede, forsøgte endog at bibringe denne noget af sin egen overlegne Kundskab. Han tegnede med hende, og han lærte hende endog nogle latinske Ord. Morits havde imidlertid en ældre Broder, Vilhelm Frederik[73], som ikke syntes om dette Kjæresteri, og da nu Leonora Christina havde fået Kopper og lå i Sengen, skjæmmet af Sygdommen, pressede han Morits til at gå ind og se hende for således at give ham Lede for hende. Morits gjorde det, men da han så sin elskede, blev han så betaget derved, at han selv øjeblikkelig blev syg og døde nogle Dage efter. Hans Lig blev balsameret og udstillet i en af Salene på Slottet. Man holdt en Tid dette Dødsfald skjult for Leonora Christina, og da hun kom op af Sengen og spurgte efter Morits, svarede man hende, at han var rejst bort med sin Moder, som netop dengang var fraværende. Men en Dag tager hendes Lærer hende med op i Salen, hvor Liget stod, for at se, om hun endnu kunde kjende den afdøde, og da hun var så lille, løf-

tede han hende op på sin Arm. Hun kjendte naturligvis strax sin kjære Ven, men blev så grebet af at se ham således, at hun besvimede og måtte bæres ud. Og så blivende et Indtryk gjorde dette sørgelige Syn på hende, at hun, fordi Liget var pyntet med en Guirlande af Rosmariner, aldrig siden kunde se denne Blomst uden at komme til at græde, og endnu i sin fremrykkede Alder ikke kunde tåle Lugten af den.

Selve den Heftighed, hvormed Sorgen over dette Dødsfald greb Leonora Christina, og den Styrke, hvormed som Følge heraf den hele Begivenhedsrække, som stod i Forbindelse dermed, indprægede sig hos hende, synes at måtte være en Borgen for, at hendes Gjengivelse af de enkelte Kjendsgjerninger i alt væsentligt er rigtig. For så vidt der derfor til et enkelt Punkt af hendes Fortælling må knyttes en lille Rettelse, angår denne også kun en sådan Fejltagelse i Opfattelsen, som enhver kunde være udsat for. Den almindelige Tilbøjelighed til at underlægge visse Begivenheder, der følge efter hinanden i Tiden, en større Årsagssammenhæng, end der virkelig har fundet Sted imellem dem, giver sig, som bekjendt, intet Steds hyppigere Udtryk end ved Forklaringen af nærpårørendes Dødsfald, og i et Tilfælde som det af Leonora Christina omtalte, hvor en stærk sjælelig Rystelse kan have forenet sig med den allerede til Stede værende legemlige Sygdom og endog fået Indflydelse på dennes uheldige Udfald, er det en meget tilgivelig Fejltagelse, når den, der kun har været Vidne til de heftige Virkninger af Rystelsen, ensidig betragter denne som Dødsårsagen. Men at det dog er en Fejltagelse, eller at Grev Morits i al Fald nærmest må siges at være død af den samme Sygdom, som havde angrebet Leonora

Christina, fremgår af et Brev fra Ernst Casimir til Christian IV., hvori han udtrykkelig siger, at hans yngste Søn Morits er død af Børnekopper, efter at have ligget syg deraf på 5te Dag[74]. — Ved samme Tid blev iøvrigt også Grevens eneste Datter, Elisabeth, bortrevet af denne Sygdom, og den Fare, der havde truet Kongens Børn, bliver ved dette dobbelte Dødsfald så iøjnefaldende, at man nok forstår, at Greven og Grevinden midt i deres Sorg have kunnet glæde sig over, at ikke også disse Børn ere bukkede under. Derimod ser det ved første Øjekast temmelig påfaldende ud, nærmest kun som en høflig Usandhed, når Grevinden i et Brev til Kirsten Munk lader sig forlyde med, at når Ulykken endelig skulde komme, er hun glad over, at den har truffet hendes egne Børn i Stedet for Kongens[75]. Og dog turde det let være, at Ytringen alligevel må forståes bogstavelig. Ligesom det at betro andre sine Børn til Opdragelse i hin Tid betragtedes som et af de største Tillidshverv, der kunde gives nogen, således følte de, der påtoge sig et sådant Hverv, Æren og Ansvaret derved i en Grad, som Nutiden måske har vanskeligt ved at fatte, og dobbelt måtte det da være Tilfældet, når det således som her var Børnene af en anset og beslægtet Fyrste, der var Tale om. Men hvor ilde måtte ikke dennes Tillid synes anbragt, hvis det var indtruffet, som Grevinden antyder, at hans Børn vare døde, medens hendes egne vare slupne heldigt igjennem Sygdommen. Selv om hun virkelig ikke havde haft noget at bebrejde sig, havde et sådant Dødsfald næppe undladt at vække en stærk Tvivl om hendes Omhu og Upartiskhed og overhovedet at kaste en Skygge på hende, som man godt forstår, at hun næsten for enhver Pris kunde ønske at undgå.

Heraf følger dog ikke, at det jo måtte være temmelig pinligt for hende at vedblive at udøve Moderpligterne mod fremmede Børn, især Pigebørn, efter at hun selv havde mistet sin eneste Datter, og det var for så vidt et Held for hende, at Børnenes Ophold hos hende ikke trak så overordentlig længe ud efter denne Begivenhed. Som tidligere omtalt, var det nærmest Hensyn til Krigen og den deraf følgende Forstyrrelse i Hjemmet, som havde bragt Christian IV. til at give sit Samtykke til, at Børnene sendtes ud af Landet. Men den 12te Maj 1629 undertegnedes Fredstraktaten i Lybek af de dertil udvalgte Kommissærer, og allerede tre Dage efter lader Kongen opsætte et Brev til Greven og Grevinden af Nassau om, at han ønsker at få Børnene tilbage[76]. Dette Hastværk forklares dog næppe alene af Udsigten til roligere Tider; men Kongen længtes ganske vist stærkt efter at gjense Børnene, efter at han så længe havde været skilt fra dem, og dertil kommer, at deres Ophold i Udlandet kostede ham ikke lidt, og at han efter det uheldige Udfald af Krigen mere end nogensinde før havde Opfordring til at spare. Ved samme Tid hjemkaldtes iøvrigt også et andet af Kongens og Kirsten Munks Børn, nemlig Elisabeth Augusta, som siden Sommeren 1628 havde opholdt sig ved det svenske Hof[77] under lignende Vilkår som Børnene i Holland, og ligesom vi med Vished vide, at hendes Hjemkaldelse fandt Sted ikke blot imod Moderens Vilje, men endog uden hendes Vidende[78], således turde ikke usandsynligt det samme have været Tilfældet med Hjemkaldelsen af de andre Børn. Der er al Grund til at antage, at Kongen allerede da var kommen under Vejr med, hvad det var, der i sin Tid havde bevæget Fru Kirsten til at drive på Børnenes Bortsendelse, og i al Fald havde han

fået så gyldig Grund til overhovedet at mistro hendes Ærlighed imod ham, at han så vidt mulig undgik at meddele sig til hende om hvilken som helst Sag[79]. — I Sverig kom iøvrigt Kongens Ønske om at få Elisabeth Augusta hjem temmelig uventet og vakte, på Grund af den stadige Mistro, der herskede mellem de to Hoffer, en vis ubehagelig Stemning[80], der næppe formindskedes ved, at en allerede tidligere aftalt og ligeledes fra Kirsten Munk udgået Plan[81] til at sende også den ældste Datter, Anne Kathrine, til Sverig, ikke kom til Udførelse. Imidlertid var Elisabeth Augusta allerede hjemme i anden Halvdel af Juni[82], Leonora Christina og de andre Søskende kom henimod Midten af Juli[83], og således vare da alle Kirsten Munks Børn for en Tid samlede i Hjemmet med hverandre indbyrdes og med Moderen[84], noget som hidtil kun sjeldent havde været Tilfældet, og som — på Grund af det fuldstændige Brud, der fandt Sted mellem Forældrene i Begyndelsen af det følgende År — ingen Sinde oftere indtraf.

Jeg skriver ikke Kirsten Munks Historie, men den står pa mange Måder i så nær Forbindelse med Børnenes og ikke mindst med Leonora Christinas, at jeg heller ikke helt kan lade den ligge, og allerførst synes det mig da nødvendigt at give i det mindste Hovedtrækkene af de Begivenheder, der førte til Opløsningen af det ægteskabelige Samliv mellem hende og Kongen. Den vigtigste Kilde til vor Kundskab i så Henseende er Kongen selv, som i Løbet af en længere Årrække og til Dels på Grund af de Bestræbelser, som Fru Kirstens nærmeste gjorde for at besmykke hendes Brøde og bringe en Udsoning Stand, oftere kom til at udtale sig skriftligt om Sagen. Og når det kunde synes noget misligt at lægge selve

Klagerens Udsagn til Grund for sin Dom, må det bemærkes, at der i hvert Fald er mange Punkter af Kongens Fremstilling, som bekræftes andet Steds fra, og at på de Punkter, hvor ingen Kontrol nu er mulig, giver ikke blot hans store personlige Sanddruhed, men også og især den dybe Græmmelse og Skam, som Kirsten Munks Forhold voldte ham, i det hele fuldkommen tilstrækkelig Sikkerhed for hans Påstandes Pålidelighed. Ingen vilde visselig have glædet sig mere end Kongen selv, hvis der havde været nogen Mulighed for at antage, at de mange Vidnesbyrd, han efterhånden fik i Hænde mod sin Hustru, hvilede på løs Grund. Men at de ikke gjorde det, fremgår deraf, at han i alle de År, denne Sag sysselsatte ham, vedblev at fremføre de samme Beskyldninger i væsentlig samme Form, medens Modparten vistnok erklærede dem for usande, men aldrig gjorde noget virkeligt Forsøg på at modbevise dem.

Ligesom ingen, siger Kongen, kan læse Trosartiklerne, som han bør, uden at nævne Pontius Pilatus's Navn, »så kan ikke heller tales om Fru Kirstens Horeris Begyndelse, Middel eller Ende, uden at Rhingrevens Navn bliver nævnet«[85]. Jeg har tidligere lejlighedsvis omtalt denne Mand. Han hørte til et gammelt tysk Grevehus, som havde store Besiddelser, især i Pfalz og Lothringen, de så kaldte »Vild- og Rhingrever«, der også skreve sig Grever af Salm[86]. I Året 1626 havde Grev Otto Ludvig, som da var omtrent 29 År gammel, taget Tjeneste under Christian IV. som Oberst for et hvervet Rytter-Regiment. Kirsten Munk, som lå med Kongen ved Hæren i Nordtyskland, synes snart at have gjort nærmere Bekjendtskab med ham og at være bleven indtaget i ham, thi Kongen omtaler den Fortrolighed, der

fandt Sted imellem dem allerede i Slutningen af 1626, da han selv var bleven såret i Armen[87]. Medens hun i de første Måneder af det følgende År lå på Dalum, vedligeholdtes Bekjendtskabet ved Breve[88], men den egentlige brødefulde Forbindelse synes dog ikke at være begyndt, før efter at Kongen og hans Hustru i September 1627 på ny havde taget Ophold på Dalum. Forholdet måtte udvikle sig så meget hurtigere, da Rhingreven selv havde Kvarter på Gården[89], og Kongen havde i en senere Tid ikke lidt at fortælle om den Skamløshed, hvormed Fru Kirsten allerede her bar sin Lidenskab til Skue for sine Omgivelser, og nærmest da for Tjenestetyendet. Men iøvrigt lå Fru Kirsten på Dalum ikke blot i Efteråret 1627 men også i Februar—April 1628[90], og i al Fald nogle af de forargelige Enkeltheder, som Kongen omtaler, må utvivlsomt henføres til det sidste af disse Tidsrum[91].

Det gjør et underligt Indtryk og lader det hæslige i Fru Kirstens Færd træde endnu skarpere frem, at ved samme Tid som hun beredte sig til i så høj Grad at vanære sit Ægteskab, se vi Kongen lige omvendt i Færd med at hædre det. Det er nemlig i Begyndelsen af Opholdet paa Dalum at han, der endnu elskede sin Hustru, for første Gang giver Befaling til, at Fru Kirsten og de med hende avlede Børn skulle nævnes i Kirkebønnen sammen med det kongelige Hus[92], og afset fra den Virkning, han tillagde Bønnen i og for sig, er det tydeligt, at han ved denne Foranstaltning tilsigter både at give sit Ægteskab en mere offentlig Hævdelse, end det hidtil havde haft, og ligesom at løfte det et Trin højere op[93]. Det kan tilføjes, at han ved samme Lejlighed betegner

hende som Grevinde til Slesvig og Holsten[94], og skjønt denne Titel — thi det var kun en Titel — vistnok allerede noget tidligere har været hende tillagt[95], er den dog næppe ældre end hint År[96]. Også hendes Børn tillagdes der tilsvarende Titler som Grever og Grevinder, men for Døtrenes Vedkommende dog således, at de ved Siden af også kaldtes »Frøkner«, hvad der for så vidt egentlig sagde mere, da denne Betegnelse dengang ellers kun brugtes om ugifte fyrstelige Damer.

Foruden Dalum Kloster har også Kjøbenhavns Slot, hvor Kirsten Munk og Rhingreven lå ved Nyårstid 1628 og siden i April—Juli s. Å.[97], vundet et forargeligt Ry i den førstes Historie, men i endnu meget højere Grad er dette dog Tilfældet med Kronborg Slot, hvor de i Slutningen af Sommeren tilbragte længere Tid med hinanden, og hvor deres letfærdige Samkvem, efter hvad Kongen fortæller, var et dagligt Skuespil for Folkene på Slottet[98]. Medens de opholdt sig her, døde Fru Kirstens i Foråret fødte Datter Marie Kathrine på Kjøbenhavns Slot, men ikke engang dette Dødsfald kunde bringe Fru Kirsten tilbage til Hovedstaden, hvor hun først ankom hen imod den Tid, da Begravelsen skulde finde Sted[99], og ikke uden at selve Rejsen dertil var betegnet ved forargelige Scener. Ja endog på Begravelsesdagen[100] forefaldt der en Skandale, som passende sluttede sig til alt det andet, thi som Kongen fortæller, da de, som havde fulgt Barnet til Jorden, »skulde til Bords, da løb Fru Kirsten bag ned af Slottet og kjørte med Rhingreven ud i Haven [ɔ: til Rosenborg], hvor de blev ene sammen indtil langt ud på Aftenen«[101].

Der er ikke noget overraskende i, at Kirsten Munks

voxende Lidenskab for Rhingreven gik Hånd i Hånd med et stedse stigende Lede til hendes kongelige Ægtefælle. Derimod kunde man, hvis man ikke kjendte hendes ejendommelige Sindsbeskaffenhed, nok have Grund til at undre sig over det Overmål både af Ufornuft og Råhed, hvormed hun gav sine Følelser mod Kongen Luft. Når han var glad, klagede hun over, at hun aldrig blev af med ham; blev han syg, dansede og sang hun; hun lagde ikke Skjul på, at hun intet hellere ønskede end hans Død. For at afvende hans Tanker fra hende selv forsøgte hun sig som Koblerske hos ham, og da dette ikke førte til noget, gjorde hun et — ligeledes frugtesløst — Forsøg på at give ham Blysukker ind, idet hun mente derved for en Tid at »betage ham Lysten til Kvindfolk«. Endelig, den 10de November 1628, lukkede hun sin Sovekammerdør for ham, og Kongen gjorde ikke — i det mindste ikke i meget lang Tid — noget Forsøg på at åbne den igjen[102]. Det er på denne sidste Kjendsgjerning at Kongen altid senere støttede sin Indsigelse imod at anerkjende den Datter, som hans Hustru fødte den 1ste September 1629, som sit Barn, og om også den Påstand, han herved opstiller, at en Kvindes Svangerskabsperiode aldrig overskrider 40 Uger (eller 280 Dage), ikke holder Stik, turde der dog vistnok være overvejende Sandsynlighed for, at hans Indsigelse alligevel er beføjet, da her i Virkeligheden er Tale om et Tidsrum, som ikke lidt overskrider det nævnte[103]. Efter hvad der i Forvejen foreligger om Fru Kirstens Forhold, skulde man tro, at Kongen nødvendig måtte have Rhingreven mistænkt med Hensyn til hint Svangerskab, og denne Opfattelse, der yderligere synes at bestyrkes ved flere af hans

Breve[104], næredes virkelig en Tid lang også af Fru Kirstens egne Tilhængere. Og dog er den ikke rigtig. Da nemlig Fru Kirstens Parti ved given Lejlighed gjorde gjældende, at Rhingreven allerede havde forladt Landet, dengang Fru Kirsten blev frugtsommelig med det sidste Barn[105], indrømmede Kongen ikke blot villigt Rigtigheden heraf[106], men han føjede til, at ingen med Sandhed kunde sige, at han nogensinde havde sigtet Rhingreven i denne Sag[107]. Om hans Tanke iøvrigt var rettet på nogen bestemt anden, vides ikke. Efter hvad han selv oftere ytrede, var det ham for så vidt ligegyldigt, hvem der var den skyldige, når han ikke selv var Fader til Barnet, og dette sidste vedblev han ufravigelig at holde fast ved, ligesom også hele hans Liv igjennem ethvert Ord til Gunst for »den kasserede Frøken«, som han spotvis kaldte Pigen, var nok til at opflamme ham til den lidenskabeligste Vrede.

Selv om imidlertid Kongen ikke havde været så sikker i sin Sag, måtte nødvendigvis Fru Kirstens egen Opførsel vække den stærkeste Mistanke om, at hendes sidst omtalte Svangerskab var Frugten af en brødefuld Forbindelse, og at hun var sig dette bevidst. I det mindste synes dette ubetinget at være den naturligste Forklaring af, at hun, da hun mærkede, at hun var frugtsommelig, først forsøgte at befri sig for sit Svangerskab[108], og siden, da dette ikke lykkedes, traf Anstalter til at flygte til Sverig. Den Plan, hun havde lagt hertil, åbenbarede hun i Juni 1629 for den svenske Resident i Danmark, Fegræus, idet hun som Påskud for sin Flugt angav de Rygter, som vare i Omløb om hendes Forhold til Rhingreven, og som væsentligt skulde være udspredte af hendes forrige Pige, Vibeke Kruse, med hvem Kongen

da havde knyttet en Forbindelse. Fegræus blev meget forskrækket, thi han indså, hvilke Vanskeligheder det kunde volde hans Regering, hvis han gav sit Minde til Fru Kirstens Plan, og på den anden Side vilde han nødig støde hende helt fra sig, da hun på mange Måder kunde være ham til Nytte, hvad hun allerede havde givet flere Beviser på. Det lykkedes ham dog for det første at få hende til at vente, til han havde forhørt sig om den svenske Konges Mening, og da det viste sig, at Gustav Adolf var på det bestemteste imod Sagen, fik Fegræus virkelig Fru Kirsten til at opgive Rejsen for denne Gang[109]. Men hun opgav derfor ikke Tanken, og idet hun for Fremtidens Skyld ønskede vedblivende at holde sig gode Venner med den svenske Konge, greb hun til et Middel, som måske mere end noget andet kaster Lys over den særegne Beskaffenhed af hendes Moralitet. Allerede i nogen Tid havde hun gjort sig en Fornøjelse af lejlighedsvis at meddele den svenske Resident sådanne vigtigere Oplysninger om politiske Sager, som han ikke på anden Måde kunde skaffe sig. Denne Virksomhed blev nu formelig sat i System, så at hun for Fremtiden ligefrem optræder som den svenske Regerings stadige Spion hos sin egen Ægtefælle. Hver Gang hun kan få fat i noget, der ligner en Statshemmelighed, skynder hun sig at meddele Fegræus det, og ligesom hun ikke engang skammer sig ved at åbenbare Ytringer, som kunde undslippe Kongen, når han var beruset, — hvad der efter Hoffets Levemåde dengang ikke var noget ualmindeligt —, således tilfredsstiller det hende overhovedet mest at fortælle Ting, som kunne kompromittere ham og opægge den svenske Konge imod ham. Fegræus antyder oftere, at han ikke har nogen bedre Agent i Danmark end Fru Kirsten, og han

beklager kun, at man ikke meddeler hende så meget som før, da man er begyndt at fatte Mistro til hende[110]. Herpå søgte hun imidlertid ad anden Vej at råde Bod, idet hun, efter hvad Kongen fortæller[111], ved Nattetide gjennemsøgte hans Klæder og Gjemmer for at finde et og andet skrevet, »som hun hendes Karnuter med kunde contentere«; og kort sagt, det hele er så oprørende som muligt.

Det er ikke fuldkommen oplyst, hvor længe det varede, inden Kongen kom til Kundskab om hvert enkelt af hans Hustrus Skarnsstykker. Men i hvert Fald gav hendes Ophold på Kronborg og den Skandale, der forefaldt ved Datterens Begravelse, ham tilstrækkelig Vished om, at hun stod i utilladeligt Forhold til Rhingreven[112]. I hvilken Grad denne Opdagelse fyldte ham med Sorg og Skam, kan enhver let tænke sig, og den Medfølelse, man ikke kan nægte ham ved denne Lejlighed, forøges end mere, når man erindrer, hvorledes den offentlige Ulykke forenede sig med den private. Den Krig, han i sin Tid havde begyndt i Tillid til, at den vilde forøge hans Navns Hæder og hans Riges Betydning, havde ført til lige det modsatte. Hans Indflydelse som Konge og hans Anseelse som Hærfører havde fået et Knæk, som der skulde lang Tid til at forvinde, hans Skatkammer var udtømt, en stor Del af Riget hærget af Fjenden, Ødelæggelse og Forvirring rundt omkring. De Forsøg i den mindre Krig, som han havde gjort i Året 1628 ved Østersøens Kyster havde ikke været af sådan Betydning, at de kunde få nogen væsentlig Indflydelse på Udfaldet, og i hvert Fald sparede de ham ikke for den Ydmygelse med Skam at blive stængt ude af det Land, for hvis Skyld han havde ofret så meget. Hertil kom endnu den Skinsyge, han nærede mod

den svenske Konge, i hvem han forudså sin lykkeligere Medbejler, ham, som skulde løse de Opgaver, han ikke selv havde kunnet magte, og så stærk sagdes denne Skinsyge at være, at han en Tid ikke kunde høre tale om, at Gustav Adolfs Planer havde Fremgang, uden næsten at blive syg[113]. Den øjeblikkelige Lettelse, det synes at have givet ham, da Freden sluttedes, fortog sig hurtigt, og han, som ellers var så stærk, synes virkelig i 1629 for en Stund at have været helt nedbrudt både på Sjæl og Legeme under Vægten af alle de Sorger, der tyngede ham. Folk, der hørte til hans Omgivelser, udtalte, at han efter Fredslutningen næsten ikke var til at kjende igjen, og at de ikke i så kort Tid havde set nogen Mand forandre sig så meget. Hans Ansigtsudtryk var mørkt og forstyrret, han talte kun sjeldent, men fór ofte op. Ved Måltiderne sad han og grublede og tabte, hvad han havde i Hænderne. Han gik i Seng og stod op igjen 3—4 Gange om Dagen, og undertiden gav hans Sorg sig Luft i Ytringer af lidenskabelig Bitterhed[114]. Over for Fru Kirsten var hans Forhold, som rimeligt er, blevet meget koldt og mistroisk, og det er allerede berørt i det foregående, hvorledes han undgik at betro hende noget om sine Planer, selv om disse ellers ikke skulde være Hemmeligheder. Det var dog hans Hensigt så vidt muligt at bevare Skinnet af en tålelig Forståelse, og i så Henseende var det heldigt, at han i Året 1629, ligesom det forrige År, var meget borte fra Hjemmet. Dette gjælder blandt andet om et Tidsrum i Maj—Juli, i hvilket han dels forberedte og udførte sin Expedition mod Gottorp og dels, da hans Foretagende afbrødes ved Bekræftelsen af Fredstraktaten, fulgte de uddragende fjendtlige Tropper til Dørs. Jeg fremhæver særlig denne

hans Fraværelse fra Hjemmet, fordi det var under den at han trådte i nærmere Forhold til Vibeke Kruse. Denne Pige havde tidligere tjent Kirsten Munk, og Kongen synes allerede da at have lagt Mærke til hende, men efter hans egen gjentagne og omhyggelige Tidsangivelse indtrådte der først en virkelig Forbindelse mellem dem i Maj 1629 på Kjærstrup[115], hvor Vibeke opholdt sig hos Fru Ellen, efter at Kirsten Munk forinden havde jaget hende og nogle af sine andre Piger bort, ganske vist ikke, som man har ment, af Skinsyge, men fordi de vidste for meget om hende. Det forstår sig, at Kongen, efter at være trådt i Forhold til Vibeke, har fået Underretning af hende om mange Enkeltheder vedrørende hans Hustrus Færd, men som allerede sagt, var han længe i Forvejen vel bekjendt i det mindste med Hovedsagen. Alligevel påstodes det af Fru Kirsten og gjentoges af hendes Venner fra den Tid af, da Vibeke blev Kongens Elskerinde, at alt det onde, Fru Kirsten beskyldtes for, kun var bagtalerisk Opspind af Vibeke, og skjønt i det mindste enkelte af Vennerne ikke kunde skuffe sig selv i så Henseende, fremkaldte dog den dobbelte Bevidsthed, at denne Pige havde afløst Kirsten Munk i Kongens Kjærlighed, og at hun ved sin Kundskab til Fortiden var i Stand til at forhindre enhver Udsoning, et glødende Had til hende, som vel ikke bar Frugt, medens Kongen levede og kunde beskytte hende, men som strax efter hans Død kom til Udtryk på en dem selv lidet værdig Måde.

Når man véd, at der i senere Tider ikke var nogen, som ivrigere forfægtede Fru Kirstens Sag hos Kongen end hendes Moder, er det mærkeligt at se, hvilken ganske modsat Holdning denne i Begyndelsen indtog lige over for Datteren, en Holdning, der noksom betegnes ved, at

Fru Kirsten en Tid lang uden Forskjel nævnede hende og Vibeke Kruse sammen som dem, der satte ondt for hende hos Kongen[116]. I Virkeligheden var Fru Ellen yderst ulykkelig over Datterens Opførsel. At hun temmelig tidlig vidste Besked om hendes Forståelse med Rhingreven, er der ikke Tvivl om, og Kongen lod hende siden altid høre ilde for, at hun ikke havde advaret ham i Tide; men det var egentlig først under Datterens andet lange Ophold på Kjøbenhavns Slot i Forsommeren 1628[117], at hun med egne Øjne kom til at overbevise sig om, hvorledes Sagerne stode. Hun var altfor klog til ikke at indse, at det ved den Uforsigtighed, hvormed vedkommende gik frem, måtte ende med Forskrækkelse, og næppe så meget fordi hun forargedes over Sagen selv — thi hendes egen Vandel som gift Kone synes ingenlunde at have været pletfri[118] — som fordi hun var bange for at miste den ikke ringe Indflydelse, hun havde på Kongen, forsøgte hun med Opbud af sin hele moderlige Myndighed at holde til Råde med Datteren, men uden at det lykkedes hende. Forholdet mellem dem blev efterhånden yderst spændt, og Kirsten Munk klagede senere over, at Moderen havde »handlet tyrannisk« med hende[119], medens Fru Ellen på sin Side »fast Dag og Nat lå og græd for hendes letfærdige Bedrifters Skyld«[120]. Det gjorde ikke Sagen bedre, da Fru Ellen erfarede, at Datteren redte til Barsel igjen, thi hun anede Uråd, og Kongen fortæller, at hun oftere i hans Nærværelse ytrede Ønske om, at Datteren måtte dø i Barselsengen[121]. Ikke desto mindre forsømte hun ikke ved Lejlighed at gjøre en Diversion, som på én Gang skulde tjene til at bortlede Kongens Opmærksomhed fra Datteren og til at befæste hende selv i hans Gunst, idet hun nemlig, da Fru Kirsten jagede Vibeke

Kruse bort, søgte at tilvejebringe en Forbindelse mellem hende og Kongen, noget som dog, efter hvad før er sagt, først lykkedes, efter at hun havde taget Vibeke i sit Hus.

Endelig indtraf da den Begivenhed, som fra flere Sider havde været imødeset med så megen Ængstelse, idet Fru Kirsten den 1ste September 1629[122] nedkom med en Datter. Det er for Ellen Marsvins Vedkommende meget betegnende, at hun, som ellers havde givet Møde ved ethvert af Fru Kirstens mange Barsler, ikke var til Stede ved denne Lejlighed[123]. Kongen, som var i Holsten, fik den 8de Efterretning om Begivenheden[124], og han var strax på det rene med, at han var bleven bedraget, men for Børnenes Skyld ønskede han så længe som muligt at undgå den med et offentligt Brud forbundne Skandale, og han tog derfor den Beslutning, at han vilde »gjøre Barselet og lade som intet«[125]. I Overensstemmelse hermed tilskrev han Fru Kirsten et ganske venligt Brev, hvori der ikke er Spor af Mistanke at mærke[126]. Hans virkelige Stilling til Sagen antydes dog på anden Måde, idet han to Dage efter, at han havde skrevet til sin Hustru, sendte et Brev til Ellen Marsvin, hvori han bad hende opgive ham Navne på Folk, som kunde bedes til Fadder, eftersom han ikke kunde erindre, »hvem tilforn Fadder været haver«[127]; thi den Slags Ting plejede Kongen hverken at glemme eller at overlade til andre at besørge. Imidlertid fandt Dåben Sted (30te September), uden at der skete noget videre mærkeligt, og det samme synes at have været Tilfældet med et Barselgilde, som — ellers temmelig ualmindeligt — holdtes en Månedstid senere (1ste November[128]). Men næppe er dette forbi, før Forholdet mellem Kongen og Fru Kirsten virkelig træder ind i et nyt Stadium, betegnet ved, at den første

endelig føler sig opfordret til at skride noget virksommere ind mod sin Hustru end hidtil. Den nærmeste Anledning hertil turde vistnok være, at han i den allersidste Tid var kommen til Kundskab om en ny Streg af hende[129], som i al Fald på Grund af det Sindelag imod ham, som den forudsatte, måtte lade ham frygte næsten hvad som helst fra hendes Side. Det viste sig nemlig, at Fru Kirsten, der ligesom hele Samtiden og ikke mindst Kongen selv troede på Trolddom, havde sat sig i Forbindelse med en berygtet Alkymist og Sortekunstner i Hamborg, Heinrich Becker, med det Mål for Øje på en eller anden Måde at bringe Ulykke over Kongen[130]. Skjønt vi ikke kjende alle Enkeltheder i Sagen, vide vi dog, at Fru Kirsten til Fremme for Beckers Operationer havde sendt ham Hår af Kongen, af sin Moder og af Rhingreven[131], og at hun ligeledes engang havde sendt ham en Sum Penge, der dog ikke må være forekommet Becker stor nok, thi den 16de September 1629 skrev han et Truselsbrev til Fru Kirsten, hvori han yderligere forlangte 2000 Rosenobler; hvis han får dem, siger han, skal hun få de Breve tilbage, som hun har skrevet til ham, men hvis ikke, vil han åbenbare hele Sagen for Prins Christian og Rigsrådet, og der skal da ingen Ende være på hendes Ulykke. Dette Brev faldt i Kongens Hænder, og Følgen blev for Beckers Vedkommende, at Rådet i Hamborg efter Kongens Anmodning lod ham sætte fast, for at Sagen kunde blive nærmere undersøgt. Det kan strax siges, at så sikkert som Fru Kirstens Skyld fremgår af de Aktstykker, som foreligge, kom det aldrig til nogen egentlig Afslutning i Sagen, da Becker døde i Fængslet, og den hollandske Resident i Hamborg, Voppius van Aitzema, som var Fru Kirstens Ven, fik en Del af

de kompromitterende Breve tilintetgjorte. Imidlertid var det, som sagt, vistnok nærmest denne Historie, som gav Anledning til, at Kongen endelig besluttede sig til at skride ind mod sin Hustru, og skjønt vi også kun have en almindelig Kundskab om Beskaffenheden af det foretagne Skridt, vide vi dog så meget, at han ved to gejstlige Mænd lod hende udspørge om hendes Forhold til Rhingreven og om forskjellige andre Sager, navnlig om hendes Samkvem med Folk, der gave sig af med Trolddom[132]. At hun nægtede alt, kan man blandt andet slutte af hendes Forhold ved senere Forhør, men Undersøgelsen blev dog ikke uden Følger for hendes Stilling udadtil, og navnlig i Forhold til Børnene, thi skjønt Kongen endnu tillod hende at »søge Disk og Dug med os og Børnene«, var det dog kun med det Forbehold, at »med Børnene måtte hun intet i nogen Måde have at skaffe«[133]. Også bleve alle hendes Tjenestefolk afskedigede[134] og erstattede med nye, som uden Tvivl havde strengt Pålæg om at passe på hende. Disse Forholdsregler havde dog ingen anden Virkning end at gjøre hende endnu mere trodsig og ustyrlig end før, og det varede heller ikke længe, inden hun, som Kongen siger, også »begyndte på sin gamle Vis at buldre med Børnene«. For selv at »have et Øje derhos«, skiftede Kongen Sovekammer på Frederiksborg, ligesom han også tog Vagten bort fra sin egen Dør og satte den ved Døren til Døtrenes Værelse, og dette blev den Dråbe, som fik Karret til at flyde over, thi efter at Fru Kirsten en Aften i den nævnte Anledning havde givet en lidenskabelig Scene til bedste, sendte hun den næste Morgen Hovmesterinden, Fru Anne Lykke, ind til Kongen med Begjæring om, at hun måtte drage fra Hove. Da Kongen vilde vide, hvor hun agtede sig hen, og hørte, at

hun vilde drage over til Moderen, sagde han, at der vidste han, at hun ikke vilde blive velkommen, men Fru Kirsten blev ved at bestorme ham med Bønner, til han endelig gav efter med de Ord: »Vil hun da bort, da må hun drage tusinde Djævle i Vold«. Hun fik så efter egen Begjæring et Brev med til Moderen om, at hun var rejst med Kongens Vidende, men sige Farvel til hende vilde Kongen ikke. Han satte sig strax på sin Vogn og kjørte til Kjøbenhavn, og kort efter drog også Fru Kirsten bort, dog ikke uden at hun først havde ladet den yngste af Prinserne, Hertug Ulrik, hente til sig og for ham udtrykt sin store Glæde over endelig at have opnået den Frihed, hun så længe havde længtes efter[135].

Dette foregik i Januar 1630[136], og hermed er den faktiske Skilsmisse mellem Kongen og hans Hustru indtrådt, thi trods alle de Forsøg, der siden af Fru Kirstens pårørende gjordes på at bringe en Udsoning til Veje, var det dog først, så vidt man kan skjønne, på selve Kongens Dødsleje, at han skjænkede hende sin Tilgivelse, og Ægtefællerne kom i al Fald aldrig mere sammen eller fik overhovedet hinanden mere at se. For så vidt Fru Kirsten iøvrigt havde drømt om fra nu af at kunne gjøre i et og alt, som hun vilde, blev hun højlig skuffet. Som Kongen havde forudsagt, fik hun en dårlig Modtagelse hos Moderen, hvad der havde til Følge, at hun gav sig til at rejse om i Landet fra den ene Familie til den anden, men da dette syntes Kongen upassende, befalede han Ellen Marsvin at afstå Datteren to af sine Gårde, Boller og Rosenvold, den ene ved Horsens- den anden ved Vejlefjord[137]. Så nødig som Fru Ellen vilde, måtte hun dog dertil, men for at vise, hvor meget Datterens Opførsel var hende imod, lod hun »bryde ned af Husene

på begge Gårde alt det, som brydes og bortføres kunde«[138], så at Fru Kirsten, da hun midt i April Måned kom til Boller, fandt, at der så »meget slet ud«[139]. Det var dog ikke Fru Kirsten muligt at holde sig i Ro på de to Gårde, hun flakkede lige så meget om som før[140], og da hun naturligvis overalt, hvor hun kom hen, fremstillede sig som et Offer for den skammeligste Forfølgelse og talte ondt om Vibeke og Kongen, besluttede denne sidste at gjøre en Ende på Historien og udstedte — vistnok allerede i Slutningen af 1630 eller Begyndelsen af 1631 — en Befaling, hvis Ordlyd vi ikke kjende, men hvis Indhold må have været, at hun for Fremtiden ikke uden Tilladelse måtte forlade de to nævnte Gårde, det skulde da kun være for at drage fra den ene til den anden[141]. Hermed slippe vi hende for Øjeblikket og tilføje kun, at da hun var rejst fra Frederiksborg uden at tage den sidst fødte Datter med sig, lod Kongen Barnet sende efter hende[142]. Det blev så uden Tvivl nogen Tid hos Moderen, men blev siden optaget i Huset hos Mormoderen, der ikke blot opfødte »den kasserede Frøken« ganske som Kongens anerkjendte Børn, men også, efter at der i det hele var foregået et fuldstændigt Omslag i hendes Stilling til Datterens Sag, blev hendes varmeste Forkæmper lige over for Kongen.

Der var naturligvis ingen, selv ikke Kongen undtaget, hvem Katastrofen med Fru Kirsten angik nærmere end hendes Børn, om de end på Grund af deres Ungdom ikke lige strax kunde fatte hele Betydningen af, hvad der var foregået. I Øjeblikket syntes det dem måske endog en Lettelse at befries fra en Moder, som — skjønt hun vistnok gjorde nogen Forskjel på Børnene, og navnlig turde have foretrukket Leonora Christina for de

andre Døtre — i det hele havde vist sig såre lidet moderlig imod dem. Men alt som de voxede til, måtte det dog fylde dem med Bitterhed at vide den, som havde skjænket dem Livet, for bestandig adskilt fra dem og endnu mere at lægge Mærke til den Sky af Skændsel, som omgav hendes Navn, og til den Foragt og det Had, som hun på alle Kanter havde vakt imod sig[143]. Det kunde end ikke undgåes, at noget af alt dette måtte kaste en Skygge på dem selv, så uskyldige som de vare, ja det er næppe for meget sagt, at Moderens Historie bragte ligesom en vis Tvetydighed ind i deres hele Stilling. Vistnok var nemlig Fru Kirstens Giftermål med Kongen en Kjendsgjerning, og ingen af dem, der hørte til hendes eller hans nærmere Omgivelser, kunde for Alvor tvivle derom. På den anden Side var dog dette Giftermål i sin Tid afsluttet med en vis Hemmelighedsfuldhed, som gjorde, at det sikkert varede temmelig længe, inden den store Del af det menige Folk ret troede på det, hvorfor også Befalingen af 1627, om at Fru Kirstens Navn skulde optages i Kirkebønnen, ikke var uden praktisk Betydning. Men idet nu denne Befaling efter hendes Afrejse fra Hoffet igjen tilbagekaldtes[144], og idet hun selv i det hele behandledes på en Måde, der meget lidt mindede om Ægteskab, hvad Under da, om der hos mange mindre befæstede på ny begyndte at rejse sig Tvivl, og om Børnene som Følge heraf i de pågjældendes Omdømme efterhånden sank ned til en Plads ved Siden af Kongens uægte Afkom, Gyldenløverne? — Vigtigere end dette var det dog for Børnene, at Moderen blev et stadigt Æmne til Misstemning mellem dem og deres Fader. Selv om det ikke havde været så, at den Kundskab, de i lang Tid fik om Grunden til Forældrenes Skilsmisse, væsentlig stammede

fra den meget forvanskede Fremstilling, som Moderens Tilhængere satte i Omløb, lå det selvfølgelig i højeste Grad i deres Interesse at gjøre Moderens Brøde så ringe som muligt, og regner man nu hertil Blodets naturlige Krav, vil det ikke undre nogen at se, at de overalt, hvor der gaves Anledning dertil, vare rede til at stille sig på Moderens Side og tage hende i Forsvar. Men som man let kan forstå, var dette enstydigt med at stille sig i bestemt Modsætningsforhold til Faderen, der ikke kunde tåle nogen Antydning af, at han kunde have taget fejl med Hensyn til sin Hustru, og som betragtede ethvert Forsøg på at forsvare hende som et Forsøg på at overliste ham selv. Sagen blev ikke bedre derved, at han havde indgået en ny Forbindelse, og det med den Kvinde, som Fru Kirstens Børn frem for nogen anden mente at have Grund til at hade, fordi de tillagde hende væsentlig Del i Moderens Unåde og Kongens Uforsonlighed. Det ligger endog nær at antage, at denne Forbindelse også i udvortes Henseende har skilt Kongen og hans Børn noget fra hinanden. Thi skjønt Finfølelsen ikke var stor i hine Dage, og Kongen virkelig sees af og til at have tilbragt endog længere Tid sammen med sine Døtre, medens han samtidig havde Vibeke om sig[145], har han dog ved disse Lejligheder nødvendigvis måttet pålægge sig en vis Tvang, som ikke var ham behagelig, og, om ikke andet, har uden Tvivl denne Omstændighed gjort, at han er kommen mindre sammen med Børnene, end det ellers vilde have været Tilfældet, ligesom det særlig turde have været en medbestemmende Grund til, at han fra 1630 af, når han ikke var fraværende på Rejser, fortrinsvis tog Ophold i Kjøbenhavn[146], medens Børnene i det mindste for en overvejende Del boede på Frederiksborg.

Man må iøvrigt ikke tro, at Kongens Stemning mod Fru Kirsten gjorde noget virkeligt Skår i hans Kjærlighed til deres fælles Børn eller i nogen Måde formindskede hans Omsorg for dem. Snarere var vistnok det omvendte Tilfældet, og havde han end allerede længe før Fru Kirstens Bortrejse til Dels været Børnene både i Faders og Moders Sted, tør det antages, at han efter hin Begivenhed har følt en endnu stærkere Forpligtelse til at udfylde den Plads lige over for dem, som Moderen i det mindste skulde have indtaget, hvis hun havde været, som hun burde. Han viser sig i al Fald utrættelig i til alle Sider at påse deres Tarv, og der er intet, som han glemmer eller overser, lige fra det at vælge Ægtefæller til Døtrene eller at have et vågent Øje med deres Opdragelse, og indtil sådanne Småting som at sørge for, at Hullerne på deres Klæder blive stoppede i rette Tid, eller at der bliver kjøbt Legetøj til de mindste Juleaften. Man måtte undre sig over, hvorledes han kunde overkomme det altsammen ved Siden af det meget andet, der påhvilede ham, hvis man ikke i Forvejen havde talløse Beviser på, at hans virkelige Arbejdsdygtighed ikke var ringere end hans Tilbøjelighed til at gribe personlig ind i alle både Statshusholdningens og hans egen private Husholdnings Enkeltheder, og at han, hvad mere er, på alle Punkter medbragte en betydelig praktisk Sans og i det mindste i enkelte Retninger endog en overlegen Ævne, som foruden at føre ham sikrere til Målet i høj Grad lettede ham Vejen. At denne Spreden af hans Kræfter ikke altid var heldig for de virkelig store Formål, tør vistnok ansees for givet, men selve den overordentlige Kraftudfoldelse, i hvilken både et sundt Legeme og en stærk Vilje havde deres Del, kan ikke andet end afvinde

os Beundring, og der er i denne Sammenhæng så meget mere Anledning til at fremhæve den, da Leonora Christina, som overhovedet i mange Ting lignede Faderen, også for en ikke ringe Del tog hans store Virkelyst og Arbejdsduelighed i Arv — hvad det følgende på flere Måder vil bekræfte.

Jeg hentydede ovenfor til, at Kongen selv udså sig Ægtemænd for sine Døtre. For en Del faldt hans Bestræbelser i så Henseende allerede forud for Fru Kirstens Afrejse fra Hoffet, og en Hovedgrund, hvorfor han endnu en Stund efter den sidste Datters Fødsel søgte at undgå et offentligt Brud med hende, var netop, som han selv siger, at Frøken Anne Kathrine var forlovet, og »en Del af de andre« — hvorved kun kan tænkes på de to næstældste Døtre, Sophie Elisabeth og Leonora Christina — »halv forsagt«[147]. I Slutningen af 1629 havde iøvrigt Anne Kathrine, som da var lidt over 11 År gammel, i næsten 2 År været forlovet, idet det allerede den 14de Januar 1627 var »bleven klart« mellem hende og den 22-årige Frants Rantzau til Rantzausholm[148], en vakker og velhavende Mand af en af Rigets mest ansete Slægter. Umiddelbart efter Forlovelsen var han bleven sat ind i Rigsrådet og derpå udnævnt til Statholder i Kjøbenhavn[149]. De Mænd, til hvem de to næstældste Døtre ved den Tid Kongen omtaler vare halvt »forsagte« (ɔ: bortlovede), må antages at være de samme, som siden virkelig bleve deres Ægtefæller, nemlig Christian Pentz til Neuendorff, en holstensk Adelsmand, som da var eller dog kort efter blev Guvernør i Glückstadt[150], — og Korfits Ulfeldt, om hvem vi strax skulle tale udførligere.

Det var ikke uden god Grund at Kongen i sit Forhold til sin Hustru mente sig forpligtet til at tage Hen-

syn til sine tilkommende Svigersønner, thi det er indlysende, at Familiens Ære eller Vanære ogsa for en Del måtte blive deres fra det Øjeblik af, de knyttede sig til den. Og det er derfor også såre naturligt, at man, efter at Bruddet engang har fundet Sted, altid finder Svigersønnerne i Rækkerne af Fru Kirstens Parti, og mere eller mindre åbenlyst, eftersom Omstændighederne vare til, støttende hendes Sag. Frants Rantzau, som døde tidligt og uden at være bleven gift, vides ikke selv at have fået noget udrettet for hende, men det er derfor ikke mindre betegnende, at skjønt på den ene Side Kongen holdt af ham og overøste ham med Velgjerninger, og skjønt på den anden Side Fru Kirsten var imod ham eller dog imod hans Forbindelse med Datteren[151], er hun næppe draget fra Hove, før der tales om, at Frants Rantzau arbejder stærkt på at få hende tilbage igjen[152]; ja en heftig Strid mellem ham og Kongen i Anledning af dennes Optræden mod sin Hustru skal endog have betegnet den sidste Samtale mellem Svigerfaderen og Svigersønnen umiddelbart før dennes Død i November 1632[153].

Det var i det hele en vanskelig Ting med disse Svigersønner, og selv uden Hensyn til den Holdning, der naturligt påbødes dem i Fru Kirstens Anliggende, måtte det være temmelig klart, at Valget af dem ikke godt under nogen Omstændighed kunde blive enten Kongen eller andre til synderlig Tilfredsstillelse. Sagen var, at der skabtes de pågjældende en Stilling, som skilte deres Interesser både fra Kongens, fra Landets og endog fra deres egne Standsfællers, og som, medens den til en vis Grad knyttede dem indbyrdes sammen, næsten med Nødvendighed måtte stille dem i fjendtligt Forhold til alle, som stod udenfor deres Kreds. At Svigersønnerne kun

kunde tages af den højere Adel, var en Selvfølge, men tillige måtte de, på Grund af Kongedøtrenes Ungdom, være unge eller dog temmelig unge Mænd, der vanskelig kunde have indlagt sig nogen virkelig Fortjeneste, og da Kongen naturligt måtte begynde med at udstyre dem med sådanne Værdigheder og Æmbedsposter, som gjorde dem det muligt på passende Måde at optræde som hans Døtres Ægtefæller, fremkom der herved strax et Misforhold mellem deres hurtige Forfremmelse og deres virkelige Adkomster, som nødvendigt måtte sætte ondt Blod hos deres Standsfæller og tilskynde dem til efter Ævne at modarbejde disse Lykkens Skjødebørn, og så meget mere, som de ved at have modtaget alt af Adelens naturlige Modstander, Kongen, måtte synes at være blevne Forrædere mod deres egen Stands Sag. Hvad på den anden Side Svigersønnerne selv angår, kunde det næppe være anderledes, end at deres Selvfølelse måtte forøges i en overordentlig Grad, når de allerede i en yngre Alder så sig i Besiddelse af en Ære og Magt, som så langt overgik, hvad deres nærmeste jævnlige kunde gjøre sig Forventning om. Forbindelsen med Kongehuset og hvad dertil knyttede sig syntes i Virkeligheden med ét Slag at hæve dem højt over deres Standsfæller, og det måtte da let komme dertil, at de snart følte sig disse overlegne, og at de i det hele vænnede sig til at betragte sig selv som en Slags særlig udvalgt Kaste, hvem ingen Fordel og ingen Indflydelse, som de kunde tilvende sig, ikke også med Billighed tilkom. Med alt det vare de dog Adelsmænd, og deres virkelige Interesser måtte, ligesom deres Traditioner og naturlige Sympathier, ubetinget mere være på den Stands Side, som de tilhørte ved Fødselen, end på Kongedømmets. Hvor nær end deres Forbindelse med Kongehuset var,

havde den dog, på Grund af det særegne ved Fru Kirstens Giftermål, en rent privat Karakter, som på ingen Måde kunde opfordre dem til at støtte Kongemagten som sådan, hvis de ikke vilde udsætte sig for at berøve i al Fald Efterkommerne Frugten af, hvad de mulig kunde erhverve; og i Tilfælde, hvor deres personlige Interesser kom i ligefrem Strid med Kongens, vilde de ubetinget naturligst være henviste til at søge deres Hensigter satte igjennem ved at støtte sig til dem, hvis Bestræbelser altid gik i Retning af at erhverve sig Indflydelse på Kongedømmets Bekostning, det vil sige, den øvrige Adel med Rigsrådet i Spidsen. Med andre Ord: Svigersønnerne måtte danne og kom i Virkeligheden også til at danne et Parti af underlig amfibialsk Natur midt imellem de to Regeringsmagter, holdende sig til Kongen, når han havde noget at give det, sluttende sig til hans Modstandere for at tage, hvad han ikke vilde give det, i Virkeligheden utro mod alle — som til Dels også mistroet af alle —, fordi det i alt nærmest ledede af én Bevæggrund: Hensynet til egen Fordel. At Fremkomsten af et sådant Parti kun kunde være til liden Både for Landet i det hele, og især på en Tid, da en overmægtig og egennyttig Adel allerede i Forvejen tærede på dets Marv, kan enhver sige sig selv, og Faren måtte blive så meget større, når der i denne Kreds fremstod en Mand, som med ualmindelig Ærgjerrighed forenede ualmindelig Hensynsløshed, og hvem hans særlige Æmbedsstilling gav Lejlighed til ualmindelige Misbrug. En sådan Svigersøn fik Kongen imidlertid netop i Korfits Ulfeldt, den Mand, han havde udset til Ægtefælle for den tredieældste af sine Døtre.

Korfits Ulfeldt hørte til en anset, men ikke meget rig Slægt af den gamle danske Adel. Hans Fader var Rigens Kantsler Jakob Ulfeldt til Urup og Egeskov, en

brav og dygtig Mand, som i sin mangeårige høje Æmbedsstilling havde indlagt sig Fortjeneste af Landet og Kongen, hvilken sidste satte megen Pris på ham og ofte brugte ham i vigtige diplomatiske Hverv. Jakob Ulfeldt havde i Ægteskab med Birgitte Brokkenhus 17 Børn — 11 Sønner og 6 Døtre —, af hvilke Korfits, det 7de i Rækken, fødtes den 10de Juli 1606 på Hagenskov i Fyen[154]. Om hans tidligere Ungdom vides kun lidet sikkert. Det eneste nogenlunde samtidige Skrift, som giver mere sammenhængende Meddelelser herom, kalder sig selv en historisk Novelle[155], og i Virkeligheden er her det sande i den Grad blandet med forvanskede eller helt opdigtede Efterretninger, at det i det mindste er overmåde vanskeligt at udsondre det ene fra det andet. Så meget tør dog antages for nogenlunde vist, at Korfits Ulfeldt i en temmelig ung Alder[156] har tiltrådt den »Tur gjennem Europa«, som dengang ansåes for en nødvendig Betingelse for enhver Adelsmands Uddannelse, og mere end én Omstændighed tyder på, at han virkelig, som det fortælles i hint Skrift, først efter mange Års Forløb og efter megen Omtumlen i alle Slags Forhold er vendt tilbage til Fædrelandet igjen. Det er en Kjendsgjerning, at han i en ung Alder tilbragte en Række År i Frankrig, og at han derefter opholdt sig en Tid som Page ved Greven af Oldenborgs Hof[157], og når der siges, at han gjorde noget af Krigen i Tyskland med, får dette en høj Grad af Sandsynlighed både derved, at det samme med Sikkerhed vides at have været Tilfældet med mindst tre af hans Brødre, og derved, at der fra en senere Tid foreligger Ytringer både af ham selv og andre, som vise hen til en krigerisk Løbebane[158]. Det er da sandsynligt, at han har tjent under en af sine Brødre, den tapre Ritmester Frants

Ulfeldt, som førte et Kompagni under Hertug Bernhard af Sachsen-Weimar, og hos hvem også en anden, yngre, Broder, Ebbe, tog Tjeneste i en Alder af kun 16 År[159]. Korfits blev dog i hvert Fald ikke længe i Krigerstanden, hvad der sees af, at han i Årene 1627—29 atter gjorde en Rejse, på hvilken han blandt andet opholdt sig i længere Tid i Italien, navnlig i Padua, hvor han tillige med en Broder, Flemming, lod sig indskrive ved Universitetet[160]. Han vides også her at have knyttet Forbindelse med flere lærde og at have levet på en stor Fod[161]. I 1629 er han dog formodentlig vendt tilbage til Fædrelandet, thi i December Måned d. Å. blev han ansat som Hofjunker hos Christian IV., hvilken Stilling han beklædte til i April 1630, da han blev Kongens Kammerjunker[162].

Der var i Korfits Ulfeldts Personlighed så meget, som gik ud over det almindelige, at man har let ved at forstå, at Kongen kunde blive opmærksom på ham og fatte den Tanke at gjøre ham til sin Svigersøn. Af Ydre var han høj og velbygget, hans Mine var imponerende som en Mands, der er født til at herske[163], og dog kunde hans Væsen være i høj Grad elskværdigt og indtagende, når han selv vilde det. Hans af Naturen gode Ævner vare blevne omhyggeligt kultiverede under hans lange Ophold i Udlandet, han havde mange Interesser, gode Kundskaber i forskjellige Retninger og — allerede som ung Mand — en hel Del Verdenserfaring. Det er interessant at se, hvilket Indtryk han gjorde på fremmede. Den franske Parlamentsadvokat Charles Ogier, som i 1634 var her inde i Følge med den franske Ambassadør Grev d'Avaux, og som i mere end tre Måneder jævnlig var sammen med Ulfeldt, der var ansat som Marskal hos Ambassadøren,

har ikke Ord stærke nok til at udtrykke sin Beundring for ham. Han siger blandt andet om ham, at skjønt han endnu ikke er Rigsråd, er han dog ved sine udmærkede Ånds- og Legemsgaver berettiget til at gjøre sig Håb om de allerhøjeste Æmbedsposter og Værdigheder, som findes i Danmark[164]. Aldrig har han (Ogier) set nogen Mand, der overgik Ulfeldt i værdigt Ydre og vindende Væsen, og efter hans Mening kunde Kongen af Danmark ikke give det franske Gesandtskab noget større Bevis på sin Velvilje end ved at stille Ulfeldt til dets Tjeneste[165]. Han fortæller, hvorledes d'Avaux en Gang havde en privat Samtale med Ulfeldt på over halvanden Time, og hvorledes han bagefter sagde til Beretteren, at han selv i Italien, som dog ejede så skarpe og dygtige Hoveder, aldrig havde truffet nogen, som i nogen Henseende overgik denne Mand[166]. — Disse Domme ere ikke enestående — vel at mærke dog hos fremmede, lige over for hvem Ulfeldt altid vendte sin bedste Side frem —, og skjønt de visselig overdrive en Del, ligger deres største Mangel ikke så meget i, hvad de sige, som i, hvad de forbigå. Thi vare Fortrinene store, vare Fejlene det også, og skjønt Tiden og Omstændighederne gjorde deres til at udvikle disse Fejl, lå dog Spirerne til dem altfor dybt til, at de nogensinde kunne tænkes at have været helt borte. Der vil i det følgende ofte blive Anledning til at fremdrage denne Side af Billedet. Her skal kun nævnes, at Grundtrækket i Ulfeldts åndelige Konstitution var en hensynsløs Egoisme, som ikke kjendte noget højere Formål end Tilfredsstillelsen af sine egne, derunder medregnet sin nærmeste Families Interesser, og som blandt andet fandt Udtryk i en umættelig Magt- og Havesyge. Under hans glimrende Ydre skjulte sig et uhyre Hovmod og et på én Gang fremfusende og stædigt Sind, som dog

savnede egentlig Fasthed, så at han i flere af sit Livs vigtigste Afgjørelser viste sig svag og holdningsløs. Ja selv hans intellektuelle Ævner, som vakte så megen Beundring hos hans Samtid, viste sig i Livets Prøve at have deres meget skarpe Begrænsning, og ingen, som har syslet med hans Historie, har kunnet undgå at blive opmærksom på, at han ofte røbede en påfaldende Mangel på Forståelse af de store Opgaver, som Livet stillede ham.

Om Leonora Christinas Trolovelse med Korfits Ulfeldt hedder det i hendes egen Selvbiografi, at hun i en Alder af 7 År og 2 Måneder — det vil altså sige i September 1628 — blev »promise à un gentilhomme de la chambre du roy«, og det tilføjes, at Fru Anne Lykke dengang var hendes Hovmesterinde[167]. Man ser dog snart, at der må være noget galt ved disse Angivelser, thi Fru Anne Lykke blev først Hovmesterinde hos Kongens Døtre i August 1629[168], og Korfits Ulfeldt blev ikke Kongens Kammerjunker før i April 1630[169]. Måske beror Fejlen dog blot på en let tilgivelig Sammenblanding af det foreløbige Løfte, som Kongen gav Ulfeldt eller hans Fader, — og hvortil der tidligere er hentydet (ovfr. S. 46) — med den virkelige Trolovelse. Hint Løfte kunde jo nok — og især når man antager, at det var givet Faderen — skrive sig fra den af Leonora Christina angivne Tid, og at det i hvert Fald ligger forud for Ulfeldts Hjemkomst fra hans Udenlandsrejse i 1629, synes at få en vis Bekræftelse ved Efterretningen om, at han på denne Rejse levede på en stor Fod[170]. Thi da hans egne Midler ikke vare betydelige, ligger det nær at betragte Rejsens Glans som et Forskud, han hævede på de glimrende Udsigter, der havde åbnet sig for ham. Den egentlige Trolovelse kan derimod ikke have fundet Sted, før efter at

både han og Leonora Christina vare komne hjem fra Udlandet, hvad der i det mindste for hendes Vedkommende først skete temmelig langt henne i 1629, men da Kongens før omtalte Ytring om, at han skånede Fru Kirsten også for sine »halv forsagte« Døtres Skyld, i al Fald har Hensyn til Begivenhederne i September 1629[171], turde det i det hele være rimeligst at antage, at Trolovelsen først har fundet Sted efter Fru Kirstens Bortrejse, det vil sige i 1630, og således kan da også Leonora Christinas Betegnelse af Korfits Ulfeldt som Kongens Kammerjunker blive rigtig, når den opfattes som gjældende den egentlige Trolovelse. Under alle Omstændigheder kan Leonora Christina i det højeste have været omtrent 9 Ar gammel, da hun virkelig blev givet bort; og i Nutidens Øjne må dette jo se temmelig påfaldende ud. Men i hine Tider vare sådanne Barneforlovelser meget almindelige, især i de fornemme Slægter, som da også Leonora Christinas ældste Søster, Anne Kathrine, netop havde samme Alder, da hendes Trolovelse fandt Sted[172]. At det heller ikke udelukkede, at en virkelig Tilbøjelighed kunde udvikle sig mellem de pågjældende, sees bedst af selve de to foreliggende Exempler, og især er det bekjendt, og vil i al Fald blive tydeligt af dette Skrift, at Leonora Christina gjennem hele sit Liv var knyttet til Ulfeldt ved en Kjærlighed af en sådan Styrke og Inderlighed, at den står som et lysende Forbillede for alle Tider. Når man véd, hvor meget Leonora Christina i en ældre Alder kom til at lide for denne Kjærligheds Skyld, er der noget ejendommeligt varslende i, at Forbindelsen mellem hende og Ulfeldt næppe var indledet, før hun begyndte at døje ondt for den. Hun fortæller selv, hvorledes dette gik til[173]. Hovmesterinden, Fru Anne Lykke, havde en Datter,

Pernille Quitzov, som selv havde kastet sine Øjne på Korf. Ulfeldt og mente, at hans hyppige Besøg (på Frederiksborg?) gjaldt hende. Da hun nu opdagede, at hun havde taget fejl, bestræbte hun sig for at gjøre Leonora Christina kjed af sin tilkommende Ægtefælle, og hun brugte herved blandt andet det Middel at tale spottende om Ulfeldts små Kår og at gjøre Løjer med hans store Familie med de mange fattige Børn. Sophie Elisabeth hjalp hende hermed, men Leonora Christina tog ingen videre Notits deraf, og kun en enkelt Gang svarede hun, at så fattig som hendes Fæstemand var, holdt hun mere af ham således, end om han havde været rig. Så begyndte de på et andet Drilleri. Korf. Ulfeldt havde, så kraftig og sund han iøvrigt så ud, en Skrøbelighed i det ene Ben, som ikke forlod ham hele hans Liv. Han led af »Ulcera cruris«, en Sygdom, som uden at være egentlig farlig, dog til sine Tider kån være meget smertefuld, og som næsten aldrig fuldstændig læges[174]. Også dette blev nu et Middel til at drille Leonora Christina, idet Søsteren og Pernille Quitzov jævnlig holdt hende Plastre, Salver og lignende Ting for Næsen og talte med hinanden om, hvor yndigt det måtte være at være gift med en Mand, hvis Fødder vare halv rådne osv. Heller ikke heraf lod Leonora Christina sig dog bevæge, og tilsidst bleve de da selv trætte af at plage hende.

Også fra en anden Side blev hendes Trofasthed mod hendes Fæstemand sat på Prøve. Den Begivenhed, jeg sigter til, ligger dog nogle År efter den Tid, jeg nylig dvælede ved[175]. En af Trediveårskrigens mange fyrstelige Lykkeriddere, Hertug Frants Albrecht af Sachsen-Lauenburg, iøvrigt en Mand af et temmelig tvetydigt Rygte, og som kæmpede snart under en Fane, snart under

en anden, anholdt Christian IV. om Leonora Christinas Hånd. Han var personlig kjendt af Kongen[176] og skal i den nævnte Anledning have indfundet sig i Kolding, vistnok snarest i 1634. Kongen svarede ham, at hans Datter allerede var lovet bort, men Hertugen lod sig ikke nøje hermed: han talte med hende selv, lokkede for hende på alle Måder og søgte navnlig at gjøre hende klart, at en Hertug dog var noget ganske andet end en simpel Adelsmand. Hun svarede kun, at hun vilde rette sig efter Kongens Befalinger, og da det havde behaget ham at give hende bort til en Adelsmand, var hun også fuldkommen tilfreds dermed. Hertugen opgav dog endnu ikke sin Plan, men henvendte sig til Hovmesterinden, som dengang var Karen Sehested, for at hun skulde hjælpe ham med at overtale Leonora Christina. Men Hovmesterinden underretter sin Broder, daværende Hofjunker Hannibal Sehested om Sagen, og denne rejser sporenstregs til Møen, hvor Korf. Ulfeldt dengang var, for at fortælle ham, hvad der var i Gjærde. Ulfeldt skynder sig da tilbage, men ved hans Ankomst var Hertugen, som trods gjentagne Forsøg ikke havde kunnet opnå noget, allerede rejst. Den vigtigste Følge af hele denne Historie var, at den, som Leonora Christina siger, »blev Begyndelsen til det Venskab mellem Ulfeldt og Hannibal Sehested, som siden kom den første så dyrt at stå«.

Under alt dette gik Leonora Christinas Opdragelse og Undervisning sin jævne Gang. Hun var Barn, næsten lige til hun blev gift, og før den Tid kom hun heller ikke bort fra Barndommens Tugt. Ligesom tidligere forestodes Opdragelsen af en Hovmesterinde i Forening med særlige Lærere. Ved Børnenes Hjemkomst fra Udlandet i 1629

var der bleven ansat hos dem en tysk Ritmester, Hans Christoph v. Lichtenberg, som foruden at være Valdemar Christians Hovmester skulde have et Slags Overtilsyn med Døtrene og være Hovmesterindens foresatte[177]. Da imidlertid denne Mand sluttede sig nøje til Kirsten Munk, blev han snart ilde set af Kongen[178], og hans Tjeneste ved Hove varede ikke længere end til i April 1630[179], da Valdemar Christian sendtes til Sorø Akademi. Hovmesterinde ved denne Tid var den tidligere nævnte Fru Anne Lykke, Enke efter Frederik Quitzov til Quitzovholm[180]. Hun blev ansat i August 1629 på Anbefaling af Ellen Marsvin, der mente hende særlig skikket til »at holde Styr på Fru Kirsten«, men i denne Henseende kunde hun dog, efter hvad hun selv måtte tilstå, intet udrette. Hun afløstes i Sommeren 1631 af Fru Karen Sehested, Enke efter Tyge Kruse til Åstrup og Stenalt[181]. Den Instruktion, som Kongen opsatte for Karen Sehested[182], giver os en tydelig Forestilling om, hvilke Pligter der påhvilede Hovmesterinden. Hun skulde frem for alt holde Børnene til et tugtigt og gudfrygtigt Levned og i så Henseende selv foregå dem med et godt Exempel. Morgen og Aften skulde hun lade dem gjøre Bøn og flittig søge med dem til Kirke, når der prædikedes. Hun skulde afværge, at Børnene havde for meget »Gemenskab« med Pigerne, og våge over, at disse sidste passede deres Tjeneste. Forsømte nogen af dem, som havde med Børnene at gjøre, enten Lærerne eller Tyendet, sin Pligt, havde hun strax at melde det til Kongen. Hun skulde føre omhyggeligt Tilsyn med Børnenes Tøj og øvrige Ejendele, våge over deres Sundhed osv. — Da Børnenes Opdragelse kun undtagelsesvis foregik under Kongens egne Øjne, måtte det let ske, at der indløb en og anden

Uregelmæssighed derved, som Kongen så ikke forsømte at påtale strengt, når han blev underrettet derom. Således fik Karen Sehested en Gang en Tilrettevisning[183]. Kongen er bleven advaret om, skriver han, »at siden denne Hovmesterinde haver været til Hove, da haver hun altid udi min Fraværelse næsten hver Måltid haft nogen af Hofjunkerne til Bords med Børnene, så og stedt, at de haver med Børnene gået op og neder udi Stuen, så at Herremændene haver haft Armen om dennem, når de således spadseret haver, til hvilket jeg slet intet haver bestilt hende. De tre ældste ere solgte så dyre, som de kunne gjælde, og haver med ingen uden med dennem, som de ere overladte til, at tale; hvad de andre udaf Herremændenes Omgængelse kan lære, er hel let at gjætte«. Dette skal vedkommende foreholde hende. Har hun selv noget at tale om med nogen, så er der Lejlighed nok, når Børnene ere i Skole, »så at hun haver intet behov at lade Herremændene løbe neder udi Børnenes Kammer, som der siges tidt på Frederiksborg at være sket«. Hun må ikke tro, at det, at hun »vænner Børnene til at diskurrere med hver Herremand«, kan opvejes ved, »at hun kan holde Pigerne noget bedre udi Tømme, end den (Hovmesterinde) gjorde, som var før hende«, thi »dertil haver jeg ingen Hovmesterinde behov«. Brevet er skrevet i Juni 1632, og Børnene lå dengang på Hørsholm, som det oftere var Tilfældet om Sommeren, således i Årene 1635 og 1636[184]. Og i det hele, om det også gjaldt som Regel, hvad før er sagt, at de fortrinsvis havde Tilhold på Frederiksborg, led dog denne Regel ikke få Undtagelser. Således tilbragte de i det År, Fru Kirsten drog fra Hove, meget lang Tid i Hertugdømmerne (især i Glückstadt og på Haderlevhus)[185] for at være Kongen så nær som mulig,

og i Vinteren 1633—34 lå de med deres Fader på Skanderborg Slot, osv.

Undervisningen i de særlige Lærefag var »Præceptorernes« Sag. Om man også ganske i Almindelighed véd, hvilke disse Fag vare, er det dog umuligt at sige, hvor meget Børnene og navnlig Leonora Christina tilegnede sig af dem i Skoletiden. Thi man kan ikke som Målestok anlægge den Kundskab, Leonora Christina senere viste sig i Besiddelse af, da hun vedblev at uddanne sig hele sit Liv igjennem. Det tør dog antages, at der ved Barndomsundervisningen er lagt en god Grundvold til at bygge videre på, og om end en og anden af Lærerne kunde have sine svagere Sider, hvorom mere nedenfor, gjorde de vistnok i det hele god Fyldest. I alle Tilfælde måtte det komme Leonora Christina i høj Grad til gode, at hun var overordentlig videbegjærlig, havde et ypperligt Næmme og en forbavsende stærk Hukommelse. Med Hensyn til det sidste fortæller hun selv, at hun i sin Barndom var i Stand til at lære en Psalme udenad, medens hun nedskrev en anden, og samtidig kunde høre efter, hvad der blev talt om i Stuen[186], og dog er dette for intet at regne imod de Prøver, hun på mange Måder i sit senere Liv aflagde på sin Hukommelses Styrke, selv på en Tid, da hun klager over, at den ikke er så god som tidligere[187]. Af Undervisningsfagene var der næppe noget, som der lagdes mere Vægt på end Religionslæren. Kongen selv var både meget religiøs og en ivrig Hævder af, hvad man dengang anså for Lærens Renhed. Men jo mere den strengt orthodoxe Lutherdom, der var den herskende theologiske Retning, havde fæstnet sig i et stift afgrænset System af Dogmer, udenfor hvilket den ikke anerkjendte nogen Vej til Salighed, desto nød-

vendigere var det, at Religionsundervisningen med de unge dreves meget energisk og fra en tidlig Alder, når man vilde have nogenlunde Sikkerhed for, at Læren tilegnedes af dem i hele sit Omfang og med alle sine Subtiliteter. Hvor vidt nu dette sidste blev Tilfældet med Kongens Børn, får at stå hen, men at det i al Fald lykkedes at indplante dem virkelig religiøs Følelse, sees bedst af Leonora Christinas Exempel, idet hun hele sit Liv igjennem og ikke mindst i Ulykkens Dage fandt en virksom Trøst og Tilflugt i Religionen. Bibelen blev hende altid en Yndlingsbog, som hun atter og atter kom tilbage til, og det er kun noget påfaldende at høre, at hun — uden Tvivl allerede fra Barndommen af — var mest vant til bruge den tyske Bibel[188]. Forklaringen må dog vistnok søges dels deri, at Kongen selv af sin tyskfødte Moder havde lært at elske denne Bibel, dels i den store Betydning, Luthers Oversættelse overhovedet måtte have for en Tid, der bestræbte sig for så vidt muligt i et og alt at tilegne sig Reformatorens Opfattelse af det guddommelige[189]. At sådanne mere elementære Undervisningsfag som Regning og Skrivning ikke forsømtes, ligger i Sagens Natur. Leonora Christina siger selv, at Regning var en af hendes Yndlingssysler[190], og hvad Skrivningen angår, synes den store Lethed og Dygtighed i at bringe sine Tanker på Papiret, som er os bekjendt fra hendes senere År, ligesom også den ikke ringe udvortes Færdighed, som træder os i Møde i mange af hendes efterladte Håndskrifter, nødvendig at forudsætte en omhyggelig Skoleundervisning på dette Punkt. Til den finere Dannelse henhørte blandt andet Undervisningen i Musik. Det er allerede før fremhævet, med hvilken Iver denne dreves lige fra de tidligste År, og også nu fortsattes den stadigt ved Hjælp af dygtige

Lærere, som Kongen end ikke forsømte at opsøge i Udlandet, når der frembød sig en gunstig Lejlighed[191]. Hvor vidt Leonora Christina allerede dengang fik Undervisning i Tegning, således som det senere var Tilfældet, vides ikke bestemt, men kan vel være rimeligt nok. Derimod er det vitterligt, at hun og Søstrene altid havde en fast Danselærer, som foruden at øve dem i sin særlige Kunst skulde sørge for, at deres Holdning og Fremtræden fik den fornødne Værdighed og Ynde. I Forbindelse hermed kan endnu omtales Undervisningen i fransk. Den franske Dannelse var allerede dengang prædominerende i det hele civiliserede Europa, franske Moder og Skikke udbredte sig overalt, og selv i Norden begyndte Kundskab til fransk Literatur og Færdighed i at udtrykke sig på fransk at blive en Hovedfordring til enhver, som havde en Stilling at hævde i Samfundet. Det er i så Henseende betegnende at høre Charles Ogier fortælle, hvorledes der ved den franske Ambassadørs første Middag hos Kongen i 1634 var givet ham 12 danske Adelsmænd til Opvartning, som alle kunde tale fransk med Undtagelse af én, og denne ene gik sin Vej efter at have båret Maden ind, fordi han skammede sig over ikke at kunne tale med de fremmede[192]. Blandt de danske Damer var dog denne Færdighed endnu ikke bleven meget almindelig. Ogier og hans Landsmænd måtte oftest underholde sig med dem ved Tegn, og han siger, at blandt dem, han traf på, var der ikke andre som talte fransk end 2 Søstre til Otte Giøe og Kongens Døtre[193]. Men navnlig disse sidste udtrykte sig med stor Lethed i det fremmede Sprog, og Ogier bemærker, at de talte det med en smuk og behagelig Akcent, som klædte dem allerkjæreste[194]. Af hvad der strax nedenfor skal med-

deles, synes disse Ytringer dog kun at have Gyldighed for Leonora Christinas Vedkommende.

Der lod sig endnu sige et og andet om de Lærefag, hvori Leonora Christina og hendes Søstre modtoge Undervisning i Skoleårene, men jeg foretrækker at fremdrage et Par Billeder fra hin Tid, som Leonora Christina selv har opbevaret os[195], og som både i og for sig ere ret livlige og kaste Lys så vel over enkelte Sider af Undervisningen som over enkelte af de Personer, hvem den var betroet. Blandt Børnenes Lærere var der en, som hed Alexander v. Kükelsom. Han var egentlig Danselærer, men gav også Undervisning i fransk, Skrivning og Regning[196]. Han og Hovmesterinden, Fru Karen Sehested, kunde ikke forliges — hvad der synes at have været det almindelige Forhold mellem Lærerne og Hovmesterinden —, og medens Hoffet i Vinteren 1633—34 lå på Skanderborg, gjorde Karen Sehested et Forsøg på at få Kükelsom fjernet fra hans Stilling. Anledningen toges af, at Børnene kun gjorde ringe Fremgang under ham. Sophie Elisabeth, som da var den ældste af Døtrene — thi Anne Kathrine var død kort i Forvejen — var hverken lærenem eller lærvillig, men havde mest Lyst til at lege med sine Dukker, og da hun mærkede, at Hovmesterinden ikke straffede hende, når Kükelsom klagede over hende, blev hun mere og mere efterladende. Leonora Christina mente, at hun ikke behøvede at lære mere end Søsteren, og det hele gik således i en temmelig uheldig Gænge. Herpå grundede da Karen Sehested en Klage over Kükelsom, som hun forebragte Kongen, og foruden at fremhæve, at Børnene ikke kunde læse ordentlig fransk, end sige tale det, fortalte hun, at Kükelsom behandlede dem slet, skjældte dem ud, slog dem med Ris over Hænderne osv.

Også med dette sidste havde det iøvrigt sin Rigtighed, thi vistnok plejede Kükelsom at lade den ene Søster straffe den anden med Riset, når en Revselse antoges for nødvendig, men når vedkommende ikke slog stærkt nok til, tog han selv fat. Hovmesterinden gjentog sine Beskyldninger i et Brev til Korf. Ulfeldt, som strax sendte en af sine undergivne til Skanderborg med en truende Advarsel til Kükelsom, medens Kongen på sin Side for at få Sagen oplyst overdrog sin ældste Søn, den udvalgte Christian V., at examinere Børnene. Kükelsom kom nu svært i Knibe og for at rede sig ud af den tiggede og bad han Leonora Christina om at stå ham bi. Han vidste, at hun på Grund af sin ypperlige Hukommelse kun vilde behøve en kort Forberedelse for at bestå Prøven godt, og når dette skete, måtte vedkommende indse, at det ikke kunde tilregnes Læreren, at Sophie Elisabeth var så langt tilbage. Leonora Christina vægrede sig i Begyndelsen og mindede blandt andet Kükelsom om, hvorledes han for ikke længe siden havde klaget over hende hos Hovmesterinden, uagtet hun med Tårer havde bedet ham om ikke at gjøre det, og uagtet han vidste, at Hovmesterinden var en Bøddel mod hende og Søsteren. Men Kükelsom blev ved at overhænge hende med sine Bønner, han græd som et Barn og sagde, at hvis hun ikke hjalp ham, var han ødelagt for bestandig osv. Endelig lod hun sig da overtale, og hun tilegnede sig nu det hele Pensum, hvoraf meget skulde læres udenad, i de 3 Uger, der vare tilbage, inden Prøven skulde finde Sted. Kort forinden beder Kükelsom hende om en ny Tjeneste, nemlig om ikke at omtale, hvad der ellers var passeret i Skolen: det var ham umuligt at vogte på ethvert Ord, når Sophie Elisabeth irriterede ham, og hvad det angik,

at han en enkelt Gang havde slået Leonora Christina selv over Fingrene, måtte hun for Guds Skyld tilgive ham. Også denne nye Anmodning var Leonora Christina meget utilbøjelig til at gå ind på; hun sagde, at hun ikke vovede at lyve, når hun blev spurgt, og hun kunde kun love, at hun ikke af sig selv skulde anklage ham. Hermed lod Kükelsom sig dog ikke nøje, men blev ved at plage hende, idet han forsikrede, at en Løgn, med hvilken man kunde frelse sin Næste, ikke var nogen Synd, men tværtimod en Gud velbehagelig Ting; hun skulde heller ikke sige noget positivt usandt, men blot ikke tilstå, at hun havde set eller hørt noget. Leonora Christina gjorde gjældende, at hvis hun gik ind på hans Forlangende, vilde Hovmesterinden for Fremtiden mishandle hende endnu mere end før, men Kükelsom sagde, at hun vilde ingen Grund få dertil, thi han skulde aldrig mere klage over Leonora Christina. Denne mente dog, at Hovmesterinden let vilde finde et Påskud, thi det var hendes Lyst at mishandle Børnene, og hvad hun ikke selv gjorde, kunde ventes af den Lærer, som læste tysk med dem, og som var en streng Mand, og af Musiklæreren, der også var hård mod Børnene. Endelig gav hun dog efter for Kükelsoms Overtalelser, og Examensdagen kom. En Time før Overhøringen begyndte, pålagde Hovmesterinden Børnene at fortælle Prinsen, hvorledes Kükelsom havde behandlet dem. Hun var selv til Stede ved Examinationen, og det samme var Hofprædikanten, Dr. Christen Jensen. Man begyndte med at høre Børnene i tysk, og Sophie Elisabeth viste sig strax meget tynd, hvad dog den pågjældende Lærer, Mag. Christoffer Christensen[197], undskyldte med, at hun var bange. Men det gik ikke bedre med det franske. Sophie Elisabeth stammede og hakkede

i det, og skjønt Hovmesterinden ikke selv kunde fransk, kunde dette dog ikke misforståes, og hun slog en triumferende Latter op. Men så kom Raden til Leonora Christina. Hun læste først indenad i den franske Bibel og skilte sig så fortræffeligt derved, at Hovmesterinden insinuerede, at det måske var et Sted, som hun havde lært udenad. Kükelsom bad da Hovmesterinden selv opgive et Sted, som han kunde høre Leonora Christina i, men hun opfattede det som en Spydighed, hvad det vel også var, og sagde forbitret: »Han gjør Nar ad mig, fordi jeg ikke kan fransk«. Så slog Prinsen selv op på flere Steder i Bibelen og lod hende oversætte dem, og det gik lige så flinkt som før. På samme Måde gik det med de Stykker, som hun havde lært udenad; hun kunde så mange, at Prinsen ikke gav sig Tid til at høre hende i dem alle. Nu tog Kükelsom Ordet og sagde, at han håbede, Hans Nåde vilde indse, at det ikke var hans Skyld, at Sophie Elisabeth var så langt tilbage. »Jo vist er det Eders Skyld«, faldt Hovmesterinden ind, »thi I behandler hende slet«; og hun gav nu sin Forbitrelse Lutt i en Strøm af Bebrejdelser. Sophie Elisabeth understøttede hende med sit Vidnesbyrd, og tilsidst blev også Leonora Christina spurgt, om det ikke var sandt, hvad de sagde. Men hun svarer, at hun aldrig hverken har set eller hørt noget. Hovmesterinden bliver rasende og opfordrer Prinsen til at prøve på at få Sandheden ud af hende. Prinsen spørger da Leonora Christina: om Kükelsom aldrig har givet hende Øgenavne, og om han aldrig har slået hende? — »Nej, aldrig!« — Om hun ikke har set eller hørt, at han har mishandlet hendes Søster? — »Nej, det har hun aldrig hverken set eller hørt«. — Hovmesterinden bliver endnu mere forbitret og

taler sagte til Prinsen. Men han svarer højt: »Hvad vil I, at jeg skal gjøre? Kongen har ikke befalet mig at anvende Tvang imod hende«. — Kort sagt, Enden blev, at Hovmesterindens Plan fuldstændig mislykkedes, og at Kükelsom blev i sin Stilling.

Man kan vist let blive enig om, at denne Historie vilde have gjort et endnu mere tilfredsstillende Indtryk, hvis Leonora Christinas Udsagn ikke havde været afvigende fra Sandheden. På den anden Side forekommer det mig utvivlsomt, at Ansvaret i så Henseende udelukkende må falde på Læreren, der misbruger sin Myndighed og sin Overtalelsesævne lige over for et Barn, der på mange Måder er afhængigt af ham, og at der for Leonora Christinas Vedkommende nærmest kun er Grund til at beundre den Standhaftighed, hvormed hun holdt fast ved Opfyldelsen af det én Gang givne Løfte. Således må også de fleste af hendes Omgivelser have opfattet Sagen, thi hun fortæller selv, at denne Historie vandt hende Kongens Kjærlighed og Prinsens og mange andres Velvilje. Hos Hovmesterinden derimod satte den, som rimeligt er, ondt Blod, og hun søgte og fandt snart en Lejlighed til at hævne sig. Leonora Christina havde til Lærer i Musik en gammel Tysker Johannes Meineken, som tillige var Organist ved Frederiksborg Slotskirke[198]. En Dag, da han giver hende Undervisning på Spinettet, bliver han vred på hende og støder hendes Fingre mod Tangenterne. Nu bliver også hun hidsig og tager fat på Lærerens Hånd og slår hans Fingre så hårdt mod Tangenterne, at Strengene springe. Meineken klager naturligvis til Hovmesterinden, og hun laver to Ris, hvormed hun bearbejder Leonora Christina eftertrykkeligt, ja, ikke nøjet med at piske hende på sædvanlig Vis, slår hun hende med den

tykke Ende af det ene Ris så voldsomt, at Leonora Christina i 4 Uger efter næppe kunde gå, og at det varede to Måneder, inden Sårene bleve helt lægte. Hun beholdt dog Ar af dem hele sit Liv igjennem.

Skjønt denne grusomme Revselse vistnok ikke lidt overskred Grænserne for, hvad der var almindeligt, vil man dog af det foregående have fået et tydeligt Indtryk af, at der ikke ved Opdragelsen af Kongens Døtre sloges noget af på den strenge Tugt, som overhovedet både var Drivhjulet og Regulatoren i Tidens Opdragelsesvæsen. Det er også betegnende, at Hovmesterindens Hårdhed ved den omtalte Lejlighed ikke strax gjorde hende umulig i hendes Stilling, ja at hun ikke engang fandt Grund til at forandre sin Opførsel mod Leonora Christina. Hun vedblev tværtimod endnu en Tid lang at behandle denne med stor Strenghed, indtil det endelig i Efteråret 1631 blev så galt, at Leonora Christina klagede over hende til Korfits Ulfeldt, som i den Anledning havde en heftig Scene med Hovmesterinden ved Sophie Elisabeths Bryllup og strax efter gik til Kongen, hos hvem han endelig udvirkede hendes Afsked[199]. For os er der imidlertid noget underlig modstridende mellem den næsten rå Medfart, som Leonora Christina måtte døje ved Skoleundervisningen, og den høje Plads, hun indtog i Samfundet og allerede med Værdighed vidste at hævde, og måske træder dette intet Steds tydeligere frem end netop ved Sophie Elisabeths nys nævnte Bryllup, eller rettere ved Prins Christians Formælingsfest, hvortil hint Bryllup sluttede sig som et Slags Appendix. Man har i Virkeligheden vanskeligt ved at forestille sig, at den unge Dame, som ved den nævnte Lejlighed hædredes så meget af Kongen og den hele tilstedeværende glimrende Kreds, og som vandt selv

de fineste Kjenderes Beundring ved sine Talenter og den Ynde, hvormed hun optrådte, — at hun var den samme lille Skolepige, som ganske kort i Forvejen havde fået Ris af sin Hovmesterinde.

Det er noksom bekjendt, med hvilken overordentlig Pragt Prins Christians Formæling med den sachsiske Prinsesse Magdalena Sibylla fejredes. Udgifterne ansloges til 2 Millioner Rigsdaler[200], en for den Tid uhyre stor Sum, men hvad der bragtes i Stand for disse Penge var da også af en sådan Art, at selv vidt berejste Folk udtalte, at de aldrig havde set eller hørt noget lignende. En Skare fremmede Gjæster, hvoriblandt mange fyrstelige Personer og Afsendinger fra de første europæiske Hoffer, gav Møde ved denne Lejlighed, og der var ingen Ende på de Forlystelser, hvormed man søgte at underholde dem. Der var Baller og Banketter, Opera-Balletter og Fyrværkerier, Skuespil og Fodkampe, Ringrenden og Turneringer med tilhørende pragtfulde Optog osv., og idet Fantasien også indenfor Rammen af hver enkelt af disse Forlystelser anstrengte sig til det yderste i Retning af allehånde Påfund, fik det hele Udseende af et storartet Æventyr, glimrende i alle Regnbuens Farver, og hvori Oldtid og Nutid, Allegori og Virkelighed, alle mulige og umulige Ting blandedes med hverandre og stilledes ved Siden af hverandre. — Blandt de fremmede, der vare til Stede for at overvære Formælingen, var også den franske Afsending Grev d'Avaux, hos hvem Korf. Ulfeldt, som før er sagt, var ansat som Marskal, og i hvis Følge den ligeledes før nævnte Charles Ogier befandt sig. I den Skildring af Opholdet i Kjøbenhavn, som Ogier har efterladt sig, kommer han også en og anden Gang til at omtale Kongens Døtre, det vil sige Sophie Elisabeth og

Leonora Christina, og den Rolle, de spillede ved Formælingshøjtidelighederne. Næsten hver Gang han nævner dem, priser han deres udmærkede Skjønhed og Ynde. Han selv fik først Lejlighed til at tale med dem en halv Snes Dage efter Formælingen, og da var det at han overbeviste sig om deres Færdighed i at tale fransk, men han havde ofte tidligere set dem, endog ganske i Nærheden, således blandt andet ved en stor Opera-Ballet af mythologisk-allegorisk Indhold, som opførtes på Slottet den 7de Oktober[201]. Så snart denne var forbi, lagde Deltagerne Maskerne af, og der blev nu danset »på fransk Vis«, hvad der trak temmelig længe ud, da de dansende, blandt hvilke Hertug Frederik særlig udmærkede sig af Herrerne, efter Ogiers Mening ønskede ret at vinde Bifald for deres Kunst og den Flid, de havde anvendt på Indstuderingen. Under Dansen gik Kongen og de af Herrerne, som ikke dansede, til Drikkebordet, med Undtagelse af den franske Afsending, som talte med Kongens Døtre under Turene i Dansen og sagde dem mange Artigheder, og også efter Dansens Slutning vedblev han at underholde sig med dem. De svarede imidlertid kun lidt og frygtsomt, indtil Prins Christian, »som holdt overmåde meget af dem«, kom til og opmuntrede dem til at være dristige og vise deres Dygtighed i det franske. Siden trak de sig tilbage for at klæde sig om og kom så igjen iførte en prægtig blå Dragt, i hvilken de forekom Ogier at ligne Sirener, omgivne som de vare af »de mange skibbrudne på Drikkelagets vilde Hav«[202].

Som det allerede her antydes af Ogier, herskede der i det hele den bedste Forståelse mellem Kongens Sønner med hans afdøde Dronning og hans Børn med Kirsten Munk. De vare vænnede til at betragte hverandre som

Søskende, og særlig synes Prins Christian, der var en jævn og godmodig Mand, at have været meget venlig mod de unge Frøkner, hvorimod han ikke kunde udstå deres Moder — ganske vist nærmest på Grund af hendes Opførsel mod Kongen[203] — og til Gjengjæld også blev heftigt hadet af hende[204]. Kongen selv gjorde ingen anden Forskjel på sine Børn med Fru Kirsten og Prinserne end den, der ligefrem betingedes ved deres forskjellige Fremtidsudsigter, og netop ved den i det foregående omhandlede Lejlighed viste det sig på flere Måder, hvor ganske han anerkjendte hine som ægte Skud af Kongefamilien. Det fremlyser måske allermest af den Plads, som gaves dem i Brudefølget ved Prins Christians Formæling den 5te Oktober. Thi medens, som rimeligt er, Brudens Moder, Kurfyrstinden af Sachsen, og hendes Søster, Hertuginde Marie Elisabeth af Holsten-Gottorp, kom nærmest efter Bruden selv, fulgte Kongens 3 ældste Døtre igjen umiddelbart efter Fyrstinderne[205]. Den 10de Oktober holdtes Sophie Elisabeths Bryllup midt under de Festligheder, som hørte til Prinsens Formæling, og dette gav naturligvis det hele en forhøjet Glans. Der blev ved denne Lejlighed ligesom på Halvbroderens Bryllupsdag opført et Skuespil, afbrændt et storartet Fyrværkeri o. lign., men mere betegnende end noget af dette med Hensyn til den Plads, Kongen ønskede at hævde sine Børn med Fru Kirsten i Samfundet, var det dog, at Bruden førtes til Alteret af Kongen selv og den polske Afsending, medens Brudgommen, Christian Pentz — der på Prinsens Formælingsdag var bleven slået til Ridder af Elefanten tilligemed Korfits Ulfeldt og 10 andre danske Adelsmænd — blev ført af den franske og den kejserlige Afsending, hvilken sidste var den regerende Hertug af

Holsten-Gottorp[206]. Ved Søsterens Giftermål blev Leonora Christina den ældste af Kongens Døtre, og som Følge heraf tilfaldt der hende et særlig hæderfuldt Hverv, som stod i Forbindelse med de Væddekampe til Hest og til Fods, som afsluttede den hele Række af Festligheder i Anledning af Prins Christians Formæling. Det var nemlig hende, som ved denne Lejlighed uddelte Priserne til Sejrherrerne. Ogier har beskrevet, hvorledes det nærmere gik til hermed.

Ringrendingen sluttedes den 16de Oktober om Middagen. Om Aftenen blev der danset på Slottet, og derefter gik Fordelingen af Priserne for sig i en talrig Forsamling af Damer og Herrer. Først kom 4 Marskaller ind med Stave i Hænderne og fulgte af Pavkeslagere og Trompetere. Derefter kom Rigsmarsken, Jørgen Urne, som ved sin venstre Hånd førte den tyske Kantsler, Detlev Reventlau. Hver af dem havde en Fakkel i Hånden, og Rigsmarsken desuden en med Ædelstene besat Krans, som var bestemt for vedkommende Sejrherre. Tre Gange gik disse to Herrer hele Salen rundt i Danseskridt, ligesom for at udsøge den værdigste til den Handling, der forestod, og endelig standsede de foran Leonora Christina, overrakte hende Kransen og tog hende så hver ved sin Hånd og førte hende hen til vedkommende Sejrherre, hvis Plads de i Forvejen havde mærket sig. Her holdt så den tyske Kantsler en sirlig Tale, hvori han priste Sejrherrens Duelighed og forkyndte ham, at efter Kongens og de ædle Damers Dom var denne Pris tilkjendt ham. Sejrherren takkede, og efter at have modtaget Prisen af Leonora Christina, dansede han en Dans med hende, medens de to nævnte høje Herrer gik foran med deres Fakler. Der blev uddelt 4 Slags Priser eller

»Danker«: Den første til den, der havde truffet Ringen oftest; den anden til den, der havde udført Løbene smukkest; den tredie til den, der havde vist størst Opfindsomhed i Optoget; endelig »Jomfrudanken« til den, hvem Damerne helst vilde give den. Den anden Pris vandtes af Hertug August af Sachsen, Jomfrudanken af Hertug Johan Georg af Sachsen. — Endnu samme Aften holdtes der en Turnering til Fods, og næste Dag en Turnering til Hest. Efter Taflet uddeltes Priserne til Sejrherrerne i begge disse Væddekampe på lignende Måde som Dagen i Forvejen, og også denne Gang ved Leonora Christinas Hånd. For Fodturneringen fik Hertug Frederik den første Pris, bestående i en kostbar Ring. For Turneringen til Hest tilkjendtes den første Pris énstemmig Kongen, som imidlertid gav Afkald på den til Fordel for Prins Christian, der havde kæmpet bedst næst efter ham selv[207].

Som før er omtalt, var det ved Sophie Elisabeths Bryllup, at Korfits Ulfeldt førte Klage hos Kongen over Hovmesterinden, Fru Karen Sehested, og udvirkede hendes Afskedigelse[208]. For at nu de unge Piger ikke ganske skulde være uden kvindeligt Tilsyn, til der blev fundet en ny Hovmesterinde, blev det bestemt, at de skulde tilbringe nogen Tid på Nykjøbing Slot på Falster, hvor Prins Christian og hans Gemalinde skulde holde Hof[209]. Nykjøbing Slot havde kort i Forvejen været Enkesæde for Christian den IV.s Moder, Dronning Sophie, som, efter at have tilbragt en lang Række År der, var død den 4de Oktbr. 1631. Skjønt Dronningen jo var Bedstemoder til Kirsten Munks Børn, vides der ikke at have fundet nogen nærmere Sammenknytning Sted mellem hende og dem, og hendes Død havde derfor næppe berørt dem synderligt.

Anderledes var det i så Henseende med to senere indtrufne Dødsfald, som jeg i det foregående lige har nævnt, men som jeg her benytter Lejligheden til at sige lidt mere om. Jeg tænker først på Frants Rantzaus — Frøken Anne Kathrines Fæstemands — Død, som var indtruffet den 5te November 1632. Fr. Rantzau var i Marts samme År bleven udnævnt til Rigshovmester[210] — en Post, hvis Betydning senere skal omtales —, og hans Bryllup var nær forestående, ja det hed sig, at netop den sidste Aften, han levede, skulde Bryllupsdagen fastsættes. Han tilbragte nemlig den Aften sammen med Kongen på Rosenborg, og efter hvad der siden fortaltes, faldt der ved denne Lejlighed hårde Ord mellem Svigerfaderen og Svigersønnen, særlig i Anledning af Fru Kirsten. Efter at have taget Afsked, spadserede han nogen Tid alene om på Volden omkring Slottet, og under denne Spadseretur styrtede han i Slotsgraven og druknede. Hans pludselige Død gav Anledning til alle Slags Rygter, af hvilke især det synes at have fundet Tiltro, at han havde taget sig selv af Dage; men der er næppe nogen som helst Grund til at tro andet, end at hans Død skyldtes en simpel ulykkelig Hændelse[211]. Skjønt Kongen ikke synes at have været ret tilfreds med Fr. Rantzaus Æmbedsførelse — hvorfor det også efter hans Død udtaltes, at Rigshovmesterposten næppe vilde blive mere besat i Christian IV.s Levetid —, tog Kongen sig dog hans Død meget nær, men i endnu langt højere Grad var dette naturligvis Tilfældet med hans Fæstemø, Frøken Anne Kathrine, ja Sagnet vil endogså, at hendes egen Død, som indtraf Året efter (20de August 1633) var fremkaldt ved hendes Sorg over Fæstemandens Død. Hvor vidt dette Sagn iøvrigt har tilstrækkelig Hjemmel, tør jeg ikke

afgjøre[212], men dets Tilstedeværelse synes i hvert Fald at turde tages som et Vidnesbyrd om, at Anne Kathrine har holdt meget af Fr. Rantzau[213]. For Kongen var Tabet af hans ældste Datter, som han elskede højt, et hårdt Stød, men også hendes Søskende, og især Søstrene, måtte naturligvis på mange Måder føle Savnet af hende, der uden Tvivl i Forening med Faderen har bestræbt sig for, så vidt hendes unge Alder tillod det, at udfylde den Plads hos dem, som Moderens Bortrejse havde ladet tom.

De unge Frøkners Ophold på Nykjøbing Slot varede hele Vinteren 1634—35. Kongen havde anbefalet Leonora Christina som den ældste at tage Vare på sine Søstre, og hun, som følte sig stolt af dette Hverv, betragtede sig, efter hvad hun selv siger, halvt som en Slags Hovmesterinde og vogtede sig for ikke at give de andre et slet Exempel. Læsning blev der ikke meget af, men derimod øvede hun sig på egen Hånd i at tegne og regne. Den 17-årige Prinsesse Magdalena Sibylla holdt meget af hendes Selskab, og således gik Vinteren, som hun siger, meget behageligt for hende[214]. Imidlertid blev der i Slutningen af Januar 1635 antaget en ny Hovmesterinde, en meklenborgsk Dame, Fru Sophie Hedvig v. Blixen, som dog måske ikke tiltrådte sin Tjeneste, før Kongens Døtre vendte tilbage til Sjælland[215]. Dette synes at være sket i Begyndelsen af April[216]. De tog formodentlig strax til Frederiksborg, men allerede i Begyndelsen af Maj flyttede de til Hørsholm, hvor de så bleve i det mindste til Udgangen af Juli[217]. — Leonora Christina omtaler fra det samme Forår en Rejse på to og en halv Dag, som hun gjorde til Glückstadt sammen med Kongen, og på hvilken hun overvandt Turens Besværligheder så godt, at Kongen var meget tilfreds med hende. I den følgende Tid gjorde

hun flere lignende Smårejser, og det var hende en Glæde ved disse Lejligheder, at Kongen undertiden på hendes Forbøn benådede en og anden stakkels Forbryder, som han i det hele viste hende megen Kjærlighed[218].

Imidlertid var hun nu nået til Tærskelen af den voxne Alder, og hermed fulgte, efter som Forholdet var i den kongelige Familie, at Tanken på hendes Bryllup begyndte at træde stærkt i Forgrunden. Allerede i Februar 1635 havde den forsynlige Fader gjort Bestilling på »så meget Muskatentræ og Ibenholt, som til Frøken Eleonoras Brudeseng behøves«, ligesom også på »Brudekister«, der skulde forfærdiges i Dantzig, »dog så, at de bliver flitteligere gjort end Frøken Sophies var«[219]. Fra den sidste Trediedel af Året, nemlig fra 3die og 24de Oktober, forefindes to større Bestillinger, i hvilke tydeligt nok indeholdes Hoveddelen af det egentlige Udstyr, men som iøvrigt ere temmelig forskjellige, idet den første omfatter noget Bohave, Kjøkkentøj og lign., men især en Mængde Tøjstoffer til Linklæder, Dækketøj, Senge, Møbelbetræk osv., medens den anden synes at angå de til Dels meget kostbare Stoffer, som anvendtes til Ydre-Klædningen[220]. Da det tør have sin Interesse at se, hvad der gik med til en så fornem Dames Udstyr i hin Tid, skal jeg meddele det vigtigste af disse Bestillinger, idet jeg dog for den førstes Vedkommende indskrænker mig til Tøjstofferne. Heraf findes opført: 196 Alen Gyldenfløjel, 280 Alen fint Bolstervår, 42 Stykker Kammerdug, 84 Alen »hel fin« Lærred, 20 Stykker fint Kloster-Lærred, 264 Alen »Historie-Damask*) til Duge, Hælvten med Historie og Hælvten med Blommer«, 108 Alen do. til Håndklæder, 100 Ser-

*) ɔ: Damask med indvævede Figurer.

vietter af samme Slags, 12 Stykker flamske vævede Hynder, 1 flamsk vævet Bænkedyne. Desuden 188 Alen Olmerdug, 12 »Ryer«, 240 Alen almindeligt Bolstervår, 24 Alen Drejel til Håndklæder. Den anden Bestilling gjengiver jeg fuldstændigt: »Gyldenstykke med adskillige Blommer, 30 Alen; Sølvstykke med ophøjede Blommer, 62 Alen; noget ringe Sølvstykke med Blommer, 30 Alen; Sølvstykke med Guldblommer, 14 Alen; blå blommet Bliant, et Stykke på 14 Alen eller noget mere; blåt Atlask med Guldblommer, 14 Alen eller noget mere; brandgult Atlask med Guldblommer, et Stykke på 24 eller 30 Alen; rødt Atlask med Guldblommer, 30 Alen; rødt Atlask, noget ringere, 14 Alen; sølvfarvet blommet Atlask foruden Guld, et Stykke; sølvfarvet Atlask med andre Blommer, foruden Guld, 14 Alen; blåblommet Atlask foruden Guld, 24 Alen; Seliton Atlask, 30 Alen; sort slet [ↄ: glat] Fløjel, et Stykke; Untse Guld, 200 ℔; Untse Sølv, 200 ℔«. Endelig bestiltes et Tæppe »af rødt Klæde med brandgul Damask bebræmmet, som Brudesengen skal komme at stå på[221]. Foruden på Udstyr skulde der også tænkes på Brudegave. Denne bestod i hine Tider mest af forarbejdet (eller møntet) Sølv, og Ogier fortæller, at Kongen ved Sophie Elisabeths Bryllup gav i Brudegave et Bordservise, hvis Værdi ansloges til 2000 Dukater[222]. Som det fremgår af flere Ting, at det var Kongens Mening, at Leonora Christinas Udstyr i det hele skulde svare til Søsterens, således vilde han også, at hans Brudegave til de to Døtre skulde være ens. Det sees af en Ordre til Rentemestrene af 31te Oktober 1635, hvori han befaler dem at skaffe sig Underretning om, »hvad for Sølv der er gjort her i Byen til min Datter Sophie Elisabeth, og efterhånden lade gjøre så meget af hver (!) til min Datter Frøken Eleonora Kirstina«. »Jeg

mener», føjer han til, »at Fade og Tallerken blev gjort i Hamborg, dog er jeg intet vis derpå»[223]. Foruden Brudens nærmeste Slægtninge gave i hin Tid også alle andre, som vare indbudne til et adeligt Bryllup, Brudegaver, og da Antallet af Gjæsterne i Regelen var meget stort, repræsenterede de samlede Gaver, selv ved et almindeligere Bryllup, ofte meget betydelige Summer. Til Exempel kan anføres, at da en ældre Broder til Korfits Ulfeldt, Laurids U., 1640 giftede sig med Else Parsberg, var alene Metalværdien af det forarbejdede Sølv, de fik i Brudegave, over 3000 Rd., og desuden fik de omtrent 1500 Rd. i Penge[224]. Med Brudefolkenes Fornemhed voxede naturligvis også Brudegavernes Værdi og Antal, og om de ved Sophie Elisabeths Bryllup givne Brudegaver hedder det i en samtidig Beretning, at alle Mennesker vidnede, at de aldrig på én Gang havde set en så stor Samling af Guld- og Sølv-Kander, forgyldte store Pokaler og andet Sølvtøj, som der blev givet bort ved denne Lejlighed[225].

Det turde være passende her at indflette et Par Bemærkninger om den vordende Brudgom og nogle Forandringer, der i de nærmeste År før Brylluppet vare foregaede med hans ydre Stilling. Efter at han fra 1ste Maj 1632 til 1ste Maj 1634 havde haft Bahus og Vigen i Forlening[226], ombyttede han ved det sidst nævnte Tidspunkt dette Len med Lenet Møen, eller som det officielt hed: Stege Slot og Elmelunde (Ermelunde) Gård[227]. Møens Len fik han, i Modsætning til det forrige, på Regnskab, og om end ganske sikkert Forandringen med Lenene betegner en Stigning af hans Indtægter, har denne dog næppe været så meget betydelig, og Grunden til, at han fik Møens Len, må derfor vistnok for en Del

søges i, at Kongen — også af Hensyn til Datteren og Giftermålet — ønskede at få ham mere i sin Nærhed, end det hidtil havde været Tilfældet. Det er allerede tidligere berørt, at han, samme År som han forlenedes med Møen, blev gjort til Ridder af Elefanten, og når allerede denne Udmærkelse utvetydigt blev den endnu ganske unge Mand til Del i hans Egenskab af Kongens vordende Svigersøn, gjælder dette ikke mindre om hans Optagelse i Rigens Råd, som fandt Sted i første Halvdel af 1636[228]. — Hvorledes han selv i en enkelt Henseende forberedte sig til sit Bryllup, fortælles hos Ogier. Han skal nemlig have undset sig for at træde ind i Ægtestanden med et Legeme, som ikke var fuldkommen sundt, og gjorde derfor i Sommeren 1635 en Rejse til Paris for at spørge en berømt fransk Sårlæge, som Grev d'Avaux Året i Forvejen havde anbefalet ham, til Råds om sin Benskade[229]. Ogier siger, at den Kur, han måtte underkaste sig, virkelig lykkedes, men Helbredelsen var i al Fald ikke af Varighed.

Den 9de Juni 1636 udfærdigedes endelig de skriftlige Indbydelser til Brylluppet, som fastsattes til den 9de Oktober. Der sendtes Indbydelser til 118 Adelsmænd, samt, for så vidt de vare gifte, tillige til deres Hustruer, der oven i Kjøbet opfordredes til at tage deres »Jomfruer« med. Desuden indbødes 25 Enkefruer[230]. Den 1ste Juli udsendtes nye Indbydelser til Fruerne (97 i Tallet) samt til Rigsråderne om at møde den 7de Oktober på Frederiksborg og derfra den 8de gjøre Bruden »Gelejde« (til Vogns og til Hest) ind til Kjøbenhavn[231]. Brylluppet skulde nemlig stå på Kjøbenhavns Slot, og her som også på andre Steder i Byen blev der truffet forskjellige Forberedelser i den Anledning. Nogle af disse lærer man

at kjende af et Brev, som Kongen den 14de August tilskrev Rentemestrene[232]. Det hedder her blandt andet: »Den gamle Sal på Kjøbenhavn skal under Loftet beklædes med det samme Tapetseri, som den var beklædt med til Prinsens Bilager, nemlig med det Tapetseri på Kronborg. Om Væggene skal bruges af det bedste Tapetseri, som er på Frederiksborg, som passer dertil«[233]. . . . »Den Gang, som er udenfor det røde Kammer« . . »så vel som Brudehuset skal behænges med Tapetseri«. . . »Der skal gjøres en Rendebane færdig på Vejen, som man kommer op fra Højbro og går til Slottet, lige for Vinduerne på Salen. Judicerhuset skal stå op til Plankeværket eller Stakittet om Slotsgraven, hvor det bedst sig skikke kan«. . . »Der skal føres 24 Stykker ɔ: Kanoner] på Rundelen ved Nørreport og der nær hos«. Brevet indeholder endnu forskjellige andre Befalinger vedrørende Brylluppet, såsom om den Vin og det Øl, der skulde bruges, om Tintøj, Dækketøj, Borde og Bænke osv. De vise, hvorledes Kongen også ved denne Lejlighed tog sig af alt til de mindste Småting. Det samme gjælder en Befaling i et lidt senere Brev om, hvorledes »Frøknernes og Vibekes Piger skal klædes«, nemlig i »røde Skjørt og røde Fløjels Trøjer med grønne Taftes Forklæder«, dog med den Undtagelse, at Sophie Elisabeths Amme får en Trøje af sort »Kaffa«[234].

Mærkeligt nok savne vi enhver nærmere Efterretning om, hvorledes selve Brylluppet løb af. En og anden af de i det foregående omtalte Foranstaltninger tyder dog på, at det har haft en ikke ringe Glans, og dette bekræftes af Leonora Christina selv, som i sin Selvbiografi siger, at det blev fejret med større Pragt end nogen af hendes senere gifte Søstres[235]. Som sædvanligt ved slige

Lejligheder, strakte Festlighederne i Anledning af Brylluppet sig over flere Dage, men med Undtagelse af, at der blev holdt Dystløb og afbrændt Fyrværkeri[236], véd man ikke, hvori de have bestået, og altså endnu mindre, hvorledes de have været fordelte på de enkelte Dage. At Overrækningen af Brudegaverne har fundet Sted Dagen efter Brylluppet, kan sluttes af mangfoldige Analogier. Det var den almindelige Regel.

Da Leonora Christina 27 År senere sad som Fange på Kjøbenhavns Slot, »og næst op til den Væg, som hendes Brude-Sengkammers havde været«, mindedes hun igjen om sin Brudefærd ved de Festligheder, som netop på samme Tid af Året afholdtes ved den sachsiske Kurprins Johan Georgs Trolovelse med Prinsesse Anna Sophia. Hun ytrer i den Anledning, at hun i sin Tid »havde haft lige så stor Stads, som nu Prinsessen havde«, og på hvert enkelt Trin af Festen gjenkalder hun sig noget tilsvarende fra sit eget Bryllup[237]. Man tør dog vistnok ikke tage dette aldeles bogstaveligt. Hendes Kundskab om, hvorledes det gik til ved Prinsessens Trolovelsesfest, kunde ikke — i al Fald ikke strax — være meget fuldstændig, og skjønt der ganske vist har været adskillige Lighedspunkter mellem de to Begivenheder, har der sikkert også i Enkelthederne været megen Forskjel, og navnlig er der næppe Tvivl om, at der ved den første Trolovelsesfest, som den første Enevoldskonge fejrede for en af sine Døtre, i det hele har været udfoldet mere Pragt end ved Leonora Christinas Bryllup[238]. Men i denne Henseende har ganske vist endog Søsteren Sophie Elisabeths Bryllup overgået hendes eget, som det allerede fremgår af hendes egne før anførte Ord, at det overgik de senere gifte Søstres, og iøvrigt er selvforståe-

ligt på Grund af hint Bryllups Sammenhæng med Prins Christians Formæling.

De unge Ægtefolk bleve endnu nogen Tid efter Brylluppet i Kjøbenhavn[239]. I Begyndelsen af November rejste de til Møen, hvor Ulfeldt som sagt var Befalingsmand, og hvor de agtede at tage fast Ophold, foreløbig for Vinteren.

II.

1636—1648.

Det er Ægteskabet, som gjør Leonora Christina til en historisk Person. Så høj hendes Fødsel var, stillede den hende dog ikke i Række med dem, hvis blotte Tilværelse er en Kjendsgjerning af offentlig Betydning, og var hun vedblevet at være ugift, vilde hendes Liv måske være gået hen uden at være bleven synderlig bemærket. Ved sit Giftermål vies hun til Navnkundigheden, sammen med sin Ægtefælle hædres og fornedres hun i hele Verdens Påsyn, ved hans Side erobrer hun sig en Plads i den almindelige Bevidsthed. Det er dog egentlig først i den senere Halvdel af hendes Ægteskab, da Ulykken tvinger hende ud fra de banede Spor, at hendes Liv efter en større Målestok begynder at lægge sig blot for Beskueren. Så længe Heldet endnu nogenlunde følger hendes Ægtefælle på den høje, men usikre Bane, han snart skulde betræde, dækkes hendes Historie for en stor Del af hans, og hvad der særlig bliver at berette for hendes Vedkommende, er hverken meget eller af særdeles Mærkelighed. Deraf følger dog ikke, at det pågjældende Tidsrum, i hvilket Spirerne lægges til hendes tilkommende Skjæbne, ikke

har sin store Betydning for hende, ja selv hendes Ægteskabs allerførste År, som i udvortes Henseende frembyde allermindst Stof til Omtale, ere i hvert Fald af ikke ringe Vigtighed for hendes indre Historie. Det er i dem at hendes Ånd får sin endelige Uddannelse, og at hendes Karakter udfolder sig. Det er endelig i dem at hendes Kjærlighed til Ægtefællen sætter sin Blomst, denne Kjærlighed, som på én Gang er Midtpunktet og Hoveddrivkraften i hendes Liv. Thi af denne Kilde udspringer både hendes højeste Lykke og hendes bitreste Sorger, og til den lade alle de Handlinger, som især give hende Betydning i vore Øjne, sig føre tilbage. Mærkeligt nok, at en Følelse af en sådan Dybde og Varighed skulde opstå af en næsten tilfældig Forbindelse, knyttet på en Tid, da Bruden endnu ikke kunde have nogen Forstand på, hvad der handledes om. For hendes Søstre, der forsørgedes på lignende Måde, løb Forsøget til Dels uheldigt af. Deres Ægtefæller vare ikke uden Skyld deri, men en væsentlig Del af Skylden lå dog ganske vist hos dem selv. Der synes at have været meget uædle Bestanddele i deres Natur, som i Forening med tøjlesløse Lidenskaber nærmest turde være en Arv efter Moderen. Også Leonora Christina havde stærke Lidenskaber, men i Regelen formåede hun at beherske dem, og der var intet lavt hos hende. Hun slægtede i det hele, som tidligere berørt, mest Faderen på. Som hun var stor og kraftig af Legeme — hvad dog ikke udelukkede høj Skjønhed —, havde også hendes Ånd et dristigere Præg og hendes Karakter et større Mål af Styrke, end det selv hos Datidens kraftigere Slægt var almindeligt for hendes Kjøn, og det er ikke noget ringe Vidnesbyrd om den fremtrædende Plads, som hendes inderlige, trofaste og til

ethvert Offer redebonne Kjærlighed indtager i hendes Liv og hendes Handlinger, at til Trods for de hist og her uvante og måske lidt hårde Omrids af hendes åndelige Personlighed bliver dog det samlede Indtryk af hendes Skikkelse på os altid Indtrykket af en ægte Kvinde, om end tillige af en Kvinde, der er støbt i en ualmindelig storladen Form. — Men det er iøvrigt ikke min Hensigt at foregribe den Dom, som Læseren selv vil være i Stand til at danne sig, alt som Skildringen skrider frem, og jeg går derfor videre i denne.

Som før er sagt, rejste Ulfeldt og hans Hustru kort Tid efter Brylluppet til Møen, hvor de tilbragte Vinteren 1636—37, idet de uden Tvivl boede på Elmelunde, Lensmændenes sædvanlige Opholdssted[1]. Leonora Christina fik allerede her Anledning til at gjøre en Opofrelse for sin Mand. Hun formodede, at han måtte have Gjæld, og besvor ham ikke at skjule noget i så Henseende for hende. Det kom da ud, at han skyldte 36,000 Daler bort, og disse Penge betalte Leonora Christina, men for at kunne gjøre det, nødtes hun til at skille sig ved sit Guld- og Sølvtøj og sine Juveler[2]. Dette leder Tanken hen på Beskaffenheden af hendes Medgift. At hun havde fået en sådan af sin Fader Kongen, derom er der selvfølgelig ingen Tvivl, men vi vide hverken, hvor stor den var, eller hvori den bestod. Når det er bleven sagt[3], at bl. a. Ibstrup udgjorde en Del af Medgiften, er dette rent grebet ud af Luften. Derimod er det bekjendt, at allerede medens hun og hendes Søskende vare små, havde Kongen udsat endog temmelig store Pengesummer for dem, som vistnok til Dels netop vare bestemte til Medgift, og som Fru Ellen Marsvin synes at have haft Bestyrelsen af[4]. Fru Ellen var selv meget rig, og Kirsten

Munk havde også forstået at samle en ikke ubetydelig Formue, om hvis delvise Anbringelse i Udlandet der oftere er Tale i hine Tider, også efter hendes Fjernelse fra Hoffet. Men hverken af Moderen eller Mormoderen har Leonora Christina vistnok fået synderligt ved sit Giftermål[5]. At derimod den Medgift, hun fik af Faderen, ikke har været ringe, synes allerede at kunne sluttes af en Kjendsgjerning som den, at da han i Året 1643 lovede sin uægte Datter — med Vibeke Kruse — Elisabeth Sophie Gyldenløve bort til Klaus Ahlefeldt, forpligtede han sig til at give hende ikke mindre end 44,000 Daler i Medgift foruden Udstyret[6]. Når Leonora Christina altså ikke har kunnet betale sin Mands Gjæld på anden Måde end ved at sælge sine Kostbarheder, må dette vistnok forklares således, at Medgiften i det mindste til Dels har været sat fast for hende.

Det skulde imidlertid ikke vare længe, inden der foregik et fuldstændigt Omslag i Ulfeldts Pengeforhold, idet der i Løbet af forholdsvis få År overdroges ham flere højst betydelige Æmbeder og Tillidshverv, som på forskjellig Måde bleve til rige Indtægtskilder for ham. Begyndelsen gjordes i så Henseende med en Udnævnelse, som han fik i Foråret 1637. Man ser, at han havde skrevet til Kongen om en Forandring med sit Len, vistnok i Anledning af, at hans »Genant« ikke slog til, men i Stedet for nærmere Svar lod Kongen ham da vide, at han for Fremtiden agtede at bruge ham i Kjøbenhavn[7]. Hvad der mentes hermed, viste sig, da Ulfeldt strax efter (i anden Halvdel af April) kom ind til Hovedstaden med sin Hustru og af Kongen udnævntes til Statholder i Kjøbenhavn[8]. Denne Udnævnelse må betragtes som et stort Bevis på, hvor højt Kongen skattede sin Svigersøn,

om det også i Begyndelsen sees at have været Kongens Tanke at indskrænke Æmbedet ikke så ganske lidt[9]. Dets Grænser vare overhovedet meget svævende. Fra Begyndelsen af synes Statholderen i Kjøbenhavn nærmest kun at have haft to Hovedhverv, nemlig at føre det øverste Polititilsyn i Hovedstaden og, i Tilfælde af Kongens Fraværelse, ved visse Lejligheder at repræsentere hans Person, f. Ex. lige over for Afsendinge fra de fremmede Magter. Men i Tidens Løb og særlig på Grund af, at Rigshovmesterposten fra 1601 til 1632 havde henstået ubesat, havde Statholderen fået en betydelig udvidet Myndighed ved at overtage en stor Del af Rigshovmesterens Forretninger, blandt hvilke særlig én synes ligesom at være voxet fastere sammen med hans eget Æmbede, nemlig Overtilsynet med den Del af Finantserne, som mere umiddelbart henhørte under Kongen selv. I Følge dette kom ikke alene Hofholdningen i økonomisk Henseende til at sortere under Statholderen, men også f. Ex. Flådevæsenet, hvortil Udgifterne for største Delen afholdtes af Øresundstolden, som Kongen væsentlig betragtede som en personlig Indtægt. Da imidlertid Grænsen mellem, hvad der var Kongens, og hvad der var Statens, gjennemgående var meget ubestemt, og Kongen havde en stærk Tilbøjelighed til at strække sig så vidt, som det på nogen Måde tillodes ham, og personlig gribe ind i alt, blev Statholderen overhovedet på de allerfleste Områder et Slags Mellemled mellem ham og den særlige Styrelse, og især når Kongen var borte fra Hovedstaden — hvad Christian IV. hvert Øjeblik var —, lagdes Udførelsen af de mest forskjelligartede Hverv i Statholderens Hånd. Kort sagt, når Statholderen var en Mand, som Kongen havde Tillid til, var hans Stilling af den allerstørste Be-

tydning, og således blev Forholdet også med Ulfeldt, der — trods Kongens Plan at indskrænke Æmbedet, som dog ikke engang bestemt vides at være bleven realiseret — inden lang Tid fik lige så megen Myndighed i sit Æmbede som nogen af hans Forgængere havde haft, og mere til. Med Ulfeldts Overtagelse af Posten fulgte også strax en meget stor Forøgelse af hans Indtægter, idet han for det første fik det indbringende Møens Len »kvit og frit«, som det hed, — fra 1ste Maj 1637[10] — og desuden særskilt en ikke ubetydelig Lønning som Statholder[11], betegnende nok ganske den samme, som tidligere Rigshovmestre, f. Ex. Christoffer Walkendorff, havde oppebåret[12].

En nødvendig Følge af Ulfeldts Udnævnelse var, at han måtte tage fast Bopæl i Kjøbenhavn. Han synes ikke lige strax at have kunnet få nogen Gård til Kjøbs, som svarede til hans Fordringer, thi i det mindste nogen Tid efter Udnævnelsen boede han til Leje hos Hofmønsterskriveren Hans Bojesen[13]. Men det kan ikke have varet længe og i hvert Fald næppe Året ud, før han selv blev Grundejer og flyttede ind i den Gård, som var hans Bolig, så længe han overhovedet blev i sit Fædreland. Denne Gård, som han kjøbte af den bekjendte store Kjøbmand Johan Braem[14], indtog med sin tilliggende Grund den større nordlige Del af det nuværende Gråbrødretorv samt noget af det nærmest hosliggende Areal nord for Torvet, og endelig hele den nuværende Kejsergade[15]. Da Ulfeldt kjøbte Ejendommen, stod der et Våningshus på den foruden nogle Udbygninger, men meget af Grunden var ubebygget og udlagt til Gårdsplads og Have. I senere År (1649)[16] lod Ulfeldt på Grunden ud til Skindergade, altså i den nuværende Kejsergade, opføre en ny Bygning foruden den gamle. Selv efter dette synes dog den Beboelseslejlighed, Gården af-

gav, ikke at have været overmåde stor, men til Gjengjæld var Udstyrelsen yderst pragtfuld og stod i Forhold til den høje Stilling, Ulfeldt dengang i flere År havde beklædt, og den uhyre Formue, han havde samlet sig[17]. Hvor mangelfuld vor Kundskab end er i så Henseende, vide vi dog nok til at turde sige, at Rigshovmesterens Bolig formelig har bugnet under Vægten af det Guld og Sølv, de Perler og Juveler, de kostbare Stoffer og Kunstgjenstande af enhver Art, som smykkede den. I Begyndelsen var Forholdet naturligvis noget anderledes, da Ulfeldt endog måtte stifte ny Gjæld for at kjøbe Gården og indrette sig[18], men ikke desto mindre har Udstyrelsen uden Tvivl strax fra Begyndelsen af hævet sig over det almindelige.

Man kan sige sig selv, at Ulfeldts og hans Hustrus Hjem i Kjøbenhavn snart måtte blive et Sted, der søgtes af mange. Familien var talrig på begge Sider, og Ulfeldts Æmbedsstilling bragte ham i Forbindelse med en stor Mængde Mennesker, af hvilke i det mindste en Del må antages at have gjort ham deres Opvartning hjemme. Og dog var Antallet af dem, der kom i et mere fortroligt Forhold til Statholderen og hans Hustru, forholdsvis ringe, og det er betegnende, at de pågjældende — selv medregnet den egentlige Familie, der ingenlunde ubetinget kunde betragtes som venskabeligsindet — kun for en Del må søges i Samfundets højeste Lag. Leonora Christina var stolt. Hun havde på én Gang en stærk Følelse af sit Menneskeværd og en høj Forestilling om, hvad der skyldtes hende som Kongens Datter. Hvad navnlig det sidste angår, må man, for ikke at være uretfærdig imod hende, huske på, at hun fra Barndommen af var bleven hædret af Kongen selv som hans ægtefødte

Datter, og at hun stadig havde modtaget sine nærmere Omgivelsers Hyldest i samme Egenskab, og når hun altså også efter sit Giftermål krævede denne Hyldest, krævede hun kun, hvad hun ikke kunde andet end anse som sin ubestridelige Ret. Hun måtte være så meget mere tilbøjelig til at holde fast på denne Ret, som Forargelsen med Moderen og den faktiske Løsning af Båndet mellem hende og Kongen kunde synes at kaste en Skygge over den, og der ganske sikkert også fandtes Folk, som, hvis de havde fået Lov dertil, vilde have taget Anledning af disse uhyggelige Forhold til at vise hende mindre Hensyn, end der tilkom hende. Hendes høje Selvfølelse på dette Punkt synes mig altså både forklarlig og naturlig, ja idet denne Følelse — nøje forbunden, som den er, med en almindelig stolt Hævdelse af hendes personlige Ret og kvindelige Værdighed — bliver sig selv lig under alle Skjæbnens Omskiftelser, så at hun ikke engang, da alt er styrtet sammen om hende, og hun står ene i Ulykken, slår et Gran af i sine Fordringer enten i den ene eller anden Henseende, får den endog i mine Øjne et Præg af det sublime, som både vækker min Beundring og min Sympathi. Det er dog let at forstå, at hendes Samtid ikke har set Sagen ganske på samme Måde, og at navnlig Højadelen for en Del har vægret sig ved at godkjende de Fordringer, hun stillede på sin Fødsels Vegne. Den betragtede i og for sig ikke Afstanden mellem sig og Kongehuset som overordentlig stor, og selv om den ikke nærede nogen Tvivl om Ægtheden af Leonora Christinas Fødsel, kunde den dog nok både i hendes Herkomst på mødrene Side og i hendes Giftermål med en Adelsmand finde Grunde til at mene, at der i det foreliggende Tilfælde slet ikke var nogen Afstand. Følgen blev

da, at lige så lidt som Leonora Christina i Almindelighed følte nogen Opfordring til at indbyde de pågjældende til en Fortrolighed, som let kunde misforståes, lige så lidt følte de sig selv opfordrede til at nærme sig hende. Endnu værre stillede Forholdet sig dog med hendes Ægtefælle. Hos Ulfeldt har Selvfølelsen — i det mindste i mine Øjne — et andet og lavere Præg end hos Leonora Christina, og det er her ganske vist af Betydning, at skjønt han både var begavet og af god Herkomst, lå dog den Stilling, han kom til at indtage i Verden, og den Magt, han fik i Hænde, ikke lidt over, både hvad han nogensinde kunde have for Alvor tænkt på, og hvad hans Ævner berettigede ham til. I Virkeligheden synes Selvfølelsen, som den fremtræder hos ham, mig at være en hel Del i Slægt med det opblæste Hovmod hos en Lykkeridder i stor Stil, som har haft Held med sig, og det både derved, at den var parret med Ringeagt for andre, at den voxede med Heldet, til den næsten ingen Grænser kjendte, og at den yndede at give sig Luft i en på én Gang pralende og anmassende Form. Især holdt Ulfeldt — og navnlig efter at han var bleven Rigshovmester — af at påtage sig et myndigt og bydende Væsen over for Folk, som tidligere havde været hans Ligemænd [19], og når Højadelen allerede fra Begyndelsen af var tilbøjelig til at se skjævt til ham på Grund af hans hurtige Stigen, gjorde denne hans uforstandige Optræden selvfølgelig ondt værre, ja fremkaldte til Dels bitre Fjendskaber imod ham. At han ved Siden af var i Stand til at udfolde en ikke ringe Elskværdighed, er tidligere berørt, men denne gjemte han — i det mindste for sine Landsmænds Vedkommende — fortrinsvis til Folk, som villig anerkjendte hans Overlegenhed, altså især til så-

danne, hvem hverken deres Fødsel eller Stilling kunde berettige til at gjøre altfor store Fordringer for sig selv. Til denne Slags Mennesker kunde han endog i temmelig høj Grad skjænke sin Fortrolighed, når det ellers havde vist sig, at han kunde stole på dem, og da også Leonora Christina, som af Naturen havde et åbent og muntert Sind og en stærk Sympathi for alt menneskeligt, ikke ugjerne færdedes i jævnere Omgivelser og her fandt Lejlighed til at udfolde sine mange smukke og gode Egenskaber, som i hendes Forhold til Højadelen trængtes noget tilbage, er det let at forstå, at både hun og Ulfeldt i det hele vare mest afholdte i Mellemklasserne, det vil her sige, i den Del af Adelen, som ikke hørte til det højeste Aristokrati, samt i Borgerstanden, og endog her kunde erhverve sig sande Venner. Man må dog ikke opfatte Forholdet således, som om de Mennesker, der af disse Samfundslag optoges i deres Fortrolighed, ikke havde anden Fortjéneste end at være deres underdanige Tjenere. Ulfeldts og Leonora Christinas høje Dannelse og Interesse for Videnskabelighed og Kunst blev selvfølgelig ikke uden Indflydelse på Valget, og der var adskillige dygtige og oplyste Mænd mellem de pågjældende. En sådan Mand var også deres Huslæge, Dr. med. Otto Sperling, den af alle i Ulfeldts Omgangskreds, som kom i det intimeste Forhold til ham og hans Hustru. Da han tillige kom til at spille en stor Rolle i begges Historie, og hans Skjæbne på en påfaldende Måde sammenknyttedes med deres, fortjener han en noget nærmere Omtale.

Sperling var født i Hamborg, havde tilbragt en Del af sin Ungdom i Udlandet og havde taget Doktorgraden i Padua[20]. Hans Studier havde fortrinsvis været rettede på Plantevidenskaben, og han havde endog et Årstid be-

styret en privat botanisk Have, som tilhørte en rig venetiansk Adelsmand. Ved et Tilfælde var han engang på en Sørejse kommen op til Norge, men Omstændighederne gjorde, at han tog fast Ophold der, og han levede nu i flere År som praktiserende Læge, først i Bergen, siden i Kristiania. Medens han var bosat på det sidste Sted, stiftede han Bekjendtskab med Ulfeldt, som da var Lensmand i Bahus. Ulfeldt havde nemlig skrevet til Statholderen i Norge, Kristoffer Urne, at han ønskede, at Sperling skulde komme til ham for at sige ham sin Mening om hans syge Ben, og i Følge denne Opfordring rejste Sperling virkelig til Bahus og blev i 4 Uger hos Ulfeldt, der fattede Tillid til ham som Læge og fandt meget Behag i hans Omgang. Imidlertid blev Sperling til Slutningen kjed af Opholdet i Kristiania, og han flyttede nu ned til Danmark, hvor han en Tid lang levede på Jernløse Gård[21], noget over en Mil sydvest for Holbæk. Det var medens han opholdt sig her, at Ulfeldt blev Statholder i Kjøbenhavn, og det varede ikke længe, før Ulfeldt, som gjerne vilde have Sperling i sin Nærhed, og som uden al Tvivl selv har anbefalet ham til Kongen, lod ham kalde ind til Hovedstaden[22] og meddelte ham, at Kongen ønskede, at han skulde modtage Pladsen som Læge ved Børnehuset. Sperling vægrede sig i Begyndelsen, da den Lønning, der var tillagt Pladsen — 200 Rdlr. — syntes ham altfor ringe, og selv Ulfeldts Løfte om for sit eget Vedkommende at ville give ham 100 Rdlr. om Året og hans Henvisning til Rimeligheden af, at han vilde få en stor Praxis hos Adelen, når det rygtedes, at han stod på en fortrolig Fod med Statholderen, kunde ikke overtale ham. Først efter at Leonora Christina havde blandet sig i Forhandlingerne og forestillet ham,

at han ikke kunde få sine Børn ordentligt opdragne på Landet, bestemte han sig til at modtage Tilbudet[23]. Efter en 4 Ugers Forløb flyttede han da virkelig ind til Kjøbenhavn, hvor han havde lejet et Værelse hos en Borgermand på Amagertorv, indtil hans Kone og Børn kunde komme ind til Efteråret. Sine Måltider indtog han dog næsten altid i Ulfeldts Hus, og overhovedet blev han fra nu af en stadig og velset Gjæst der i Familien, hvorfor også hans Selvbiografi — et Værk, der i Henseende til Omstændighederne ved dets Tilblivelse danner en mærkelig Parallel til Leonora Christinas »Jammersminde« — indeholder en Del Efterretninger om Ulfeldts og hans Hustrus Privatliv, som ellers ikke vilde være komne til vor Kundskab. Da Sperling havde fungeret et Par Måneder i sin Stilling ved Børnehuset, blev han heftig angrebet af en ondartet Feber og for at få en bedre Pleje lod han sig kjøre ud til Jernløse, hvor han blev en 5—6 Uger. Da han kom tilbage til Kjøbenhavn, var Ulfeldt, Leonora Christina og deres hele Husstand draget til Frederiksborg. Der rasede nemlig det År en heftig Pest i Hovedstaden — der sagdes, at den ialt bortrev over 5000 Mennesker[24] —, og alle, der kunde forlade Byen, gjorde det. Så snart Dødsfaldene begyndte at mindske, kom dog Ulfeldt og hans Hustru tilbage igjen. Men Leonora Christina, fortæller Sperling, var på den Tid næsten altid sengeliggende som Følge af, at hun var svanger med sit første Barn. Sperling måtte hver Dag se til hende, og når Statholderen var ude i Forretninger, sad Sperling altid hos hans Hustru i hendes Sengekammer og fordrev Tiden for hende ved Samtale eller på anden Måde, thi, siger Sperling i denne Anledning, »hun havde et ypperligt Ingenium og Judicium, skjønt hun kun var 15 [ɔ: 16] År

gammel, og havde Lyst til at vide Besked om alting, også i Medicinen«[25]. Hun ønskede meget, at Sperlings Kone skulde komme ind fra Landet og være hende behjælpelig med at få Børnetøj syet, og således skete det da også.

Endelig den 5te December (1637) fødte Leonora Christina en Søn[26]. Han fik Navnet Christian efter Kongen, som selv holdt ham over Dåben, og døbtes i Ulfeldts eget Hus af Mag. Ole Vind[27], Præst ved Helliggejstes Kirke. Iøvrigt led Leonora Christina en Del i denne sin første Barselseng. Hun fik en Byld i det venstre Bryst, som smertede meget, og hun var så undselig dengang, at hun ikke vilde lade nogen Badskjær se Bylden, ja endog Sperling havde Nød med at få Lov dertil. Endelig lykkedes det ham dog, og han fik nu trukket Hul på Bylden, men det varede endnu flere Uger, inden hun blev fuldstændig rask[28]. Som Betaling for sin heldige Kur fik Sperling 100 Slettedaler, og ikke længe efter fik han et nyt Bevis på Statholderens Yndest, idet det overdroges ham, foruden selv at levere de fornødne Lægemidler til Børnehuset, at have Overopsynet med Kongens botaniske Have i Kjøbenhavn, for hvilket sidste han fik en årlig Gage af 200 Rdlr.[29]. Overhovedet blev hans Stilling nu efterhånden meget god, idet han også fik en ikke ringe Praxis blandt Adelen. Efter at hans Kone var kommen til Kjøbenhavn, spiste han vel ikke som før til Stadighed ved Ulfeldts Bord, men som en Erstatning sendte Ulfeldt ham forskjellige Husholdningssager som Malt, Rug, Ærter, islandsk Fisk og lign. hjem i Huset[30].

Jeg har før talt om Leonora Christinas Kjærlighed til sin Ægtefælle. Samlivets Lykke måtte dog afhænge af, om denne Kjærlighed blev besvaret, og det blev den

virkelig. Leonora Christina siger selv, at Ulfeldts Forhold til hende mere var som en Elskers end som en Ægtemands[31], og gjælde end hendes Ord nærmest den første Tid af Ægteskabet, er det vistnok hævet over enhver Tvivl, at i al Fald den Varme i Følelsen, som antydes i dem, ikke udslukkedes hos ham før ved hans Død. En Frugt af denne gjensidige Kjærlighed var den smukke Fortrolighed, som fandt Sted mellem Ægtefællerne, og som gjorde, at Ulfeldt, efter Leonora Christinas Sigende, aldrig skjulte nogen Sag for hende, som vedrørte dem begge[32]. Hvad mere er, han tog hende altid med på Råd i sådanne Sager, og Leonora Christinas ypperlige Forstand og praktiske Blik, som aldrig lod hende savne Udveje, selv under de vanskeligste Forhold, gjorde hende da også til en fortræffelig Rådgiverske. Hvor vidt iøvrigt den Indflydelse strakte sig, som hun virkelig øvede på Mandens Handlinger, er ikke let at afgjøre. Ulfeldt var af Naturen stædig og selvrådig, og selv i Sager, hvorom hun kunde have en begrundet Dom, vides han undertiden at have handlet tvært imod hendes Råd. Det er dog kun Pligt at tilføje, at det i disse Tilfælde for det meste viste sig, at han havde gjort bedst i at følge dem. Men Leonora Christina har uden Tvivl selv benyttet sin Stilling med megen Diskretion. Hun var altfor klog til ikke at indse, at den, der har Ansvaret, også til syvende og sidst må have fri Beslutningsret, og når denne Betragtning må antages at have bestemt hendes Optræden endog i Anliggender, som berørte hende selv meget nær, kan det vistnok med endnu større Sikkerhed forudsættes, at hun i Spørgsmål, som mere umiddelbart vedrørte hendes Mands Æmbede og politiske Færd, kun i ringere Grad har forsøgt at gjøre nogen virkelig Indflydelse gjældende.

Hvor megen Modstand og hvor meget Bryderi end Ulfeldt og hans Hustru af forskjellige Grunde måtte være forberedte på at møde i Verden, kunde de dog nok med en vis Føje vente, at de vilde få Lov til uforstyrret at glæde sig ved Besiddelsen af hinanden. Dette blev dog ikke ganske Tilfældet. Der blev i de første År af deres Ægteskab gjort mere end ét Forsøg på at forstyrre Freden i deres Hjem, og disse Forsøg udgik — man skulde undre sig over at høre det — fra deres egne Søskende. Rigtignok var der meget dårlige Elementer mellem disse, og især havde Leonora Christinas Søskende, som til Dels allerede berørt, gjennemgående noget meget unædelt i deres Natur. Hvad der i det foreliggende Tilfælde nærmest må antages at have drevet dem, var den heftige Misundelse, de nærede mod Søsteren, både fordi hun var mest afholdt af Faderen, og fordi hun som Følge af sin Mands Stilling og sine egne personlige Egenskaber var mest hædret af Verden. Det første Forsøg gjordes, efter Leonora Christinas eget Sigende, af hendes yngre Søster Elisabeth Augusta. Hun fortalte Leonora Christina, naturligvis under den søsterlige Kjærligheds Maske, at Ulfeldt ikke var hende tro. Leonora Christina, som strax gjennemskuede hende, vidste ikke nogen bedre Måde at lukke Munden på hende end at sige — endda med noget plumpere Ord, end det her gjengives —, at hun ikke var så unøjsom at ville gjøre Fordring på sin Mand for sig alene, og når han ikke var hende tro, var det fordi hun havde tilladt ham ikke at være det[33]: et Svar, som, skjønt kun givet på Skrømt, foranlediger mig til én Gang for alle at minde om, at enhver Tid har sin egen Målestok for det passende, og at vi ikke på det 17de Århundredes helt igjennem mere grovkornede Slægt må overføre vor

Tids Sømmelighedsfordringer, allermindst hvad den ydre Fremtrædelsesform angår. Selv af de højest stillede og efter Datidens Målestok mest dannede Damers Mund kan man få Ting at høre, som må forekomme vor — rigtignok igjen til den modsatte Yderlighed gående — Tid yderst plumpe og anstødelige, og dette gjælder også med Hensyn til Leonora Christina, som, så meget hun var virkelig Kvinde i det væsentligste, dog var meget fjern fra den Pænhed i Tale, som nu kræves af en Dame, særlig en »fin« Dame. — Efter at Elisabeth Augusta på den anførte Måde var bleven affærdiget af Leonora Christina, som desuden bad hende ikke blande sig i Ting, der ikke vedkom hende, optrådte en Søster til Ulfeldt, Anne U., i lignende Retning. Ulfeldt havde vist denne Søster, som var Enke efter en dansk Adelsmand, Povl Ramel, megen Godhed, han havde, allerede en Tid lang før han giftede sig, taget hende — ligesom en anden Søster, Karen —, i sit Hus, og hun vedblev også at bo hos Broderen efter hans Giftermål. Rimeligvis har da det, at hun måtte afstå den Myndighed, hun hidtil havde øvet i Huset, til en anden, og måske også Fortrydelse over, at Leonora Christina viste sig mindre imødekommende mod hende, end hun havde gjort Regning på, indgivet hende Had til denne. Nok er det, hun prøvede på at få Broderens Sind draget fra hende. Hun indbød i dette Øjemed Byens skjønneste Damer til sig, henledede Broderens Opmærksomhed på dem, især på en, som var ualmindelig smuk, og tilbød selv at ville være Mæglerske. Da hun mærkede, at det ikke førte til noget, fortalte hun Broderen for at hidse ham, at Leonora Christina var skinsyg, og at hun, når han havde været til Gilde hos Kongen, lod udspejde, om han ikke gik hen

til den omtalte Dame. Hun fortalte fremdeles, at Leonora Christina var misundelig, fordi den anden var så smuk, at hun sminkede sig osv. Hun opnåede imidlertid ikke andet end at gjøre Ulfeldt vred, så at han fra den Tid af kun meget sjeldent kom i Søsterens Værelser. Leonora Christina, hvem Ulfeldt havde fortalt det hele, lod derimod som ingen Ting og vedblev ikke blot at besøge Svigerinden, men viste også den omtalte Dame større Venlighed end nogen anden. Anne Ulfeldt selv vedblev at bo hos Broderen, så længe hun levede[34]. — Dette, siger Leonora Christina, var dog intet mod en Streg, som hendes Broder Valdemar Christian spillede hende. Denne Broder, som var en meget letsindig og temmelig hjerteløs Person, gjorde engang (1641) en Rejse til Moskov, og blandt andre var der i hans Følge en ung Adelsmand, Christian Bjelke[35], af en Familie, som stod på en god Fod med Ulfeldt og var vel set i hans Hus. Christian Bjelke, der havde et temmelig uopdragent Væsen og var meget fri i sin Tale, havde engang på Rejsen talt ondt om en holstensk Adelsmand, Bartram Rantzau, som var Kammerjunker hos Kongen[36], og sagt, at han bedrog Valdemar Christian. Lang Tid efter, da der engang i Anledning af et Kårtspil var opstået en Tvist mellem Valdemar Christian og Bjelke, fortalte den første Rantzau, hvad Bjelke havde sagt om ham, hvorover naturligvis Rantzau blev heftig forbitret. Leonora Christina søgte nu at overtale Broderen til at bilægge Sagen, idet hun navnlig forestillede ham, hvor ubehageligt det måtte være for ham selv, når det kom ud, at han havde røbet, hvad der var sagt ham i Fortrolighed. Men Valdemar Christian stod tværtimod på, at Sagen skulde føres videre, og det kom da også til en Duel mellem de pågjældende, som endte med, at Christian Bjelke blev dræbt[37]. Valdemar

Christian betragtede dette som en fortræffelig Spøg og fortalte det leende af fuld Hals til sin Søster. Men hun tager Sagen meget alvorligt og siger bebrejdende til Broderen, at det ikke er Rantzau, som har dræbt Bjelke, thi han måtte forsvare sig, men Broderen selv, eftersom han har fremkaldt Duellen. Uden at svare et Ord herpå stiger Valdemar Christian til Hest, opsøger Ulfeldt og siger, at det er ham (Vald. Chr.), som er Skyld i Bjelkes Død, og at han har handlet som han gjorde, fordi han så, at Leonora Christina elskede Bjelke; han forstod ikke, at Ulfeldt kunde være så blind ikke at mærke det. Ulfeldt bliver rasende og siger: »Hvis I ikke var hendes Broder, skulde I få min Dolk i Livet«. Da Valdemar Christian så, at Svogeren tog Sagen så heftigt, blev han bange, søgte Udflugter og bad endelig Ulfeldt ikke at sige noget til Søsteren, hvad Ulfeldt dog ikke følte sig forpligtet til at efterkomme, og så meget mindre, da han naturligvis ikke troede, hvad Valdemar Christian havde sagt. Han befalede dog Leonora Christina ikke at lade sig mærke med noget, og det gjorde hun heller ikke, men vedblev at omgåes Broderen omtrent som før[38].

Hvad her er omtalt, udgjorde efter Leonora Christinas eget Sigende kun en Del af de Gjenvordigheder, hun havde at kæmpe med i de første År af sit Ægteskab. De andre betegner hun ikke nærmere, men man kan sige sig selv, at hverken de mindste eller de færreste af hendes Bekymringer i denne Tid voldtes hende ved Moderens Sager og den særlig uheldige Gang, disse havde taget, efter at Fru Ellen Marsvin havde sluttet sig til Datterens Parti og ved sin Optræden ophidset Kongen til den højeste Grad af Forbitrelse. Jeg skal nærmere skildre, hvorledes det forholdt sig hermed.

Til Trods for den Indskrænkning, der var gjort i Fru Kirstens Frihed, da det forbødes hende at opholde sig andre Steder end på Boller og Rosenvold, var hun ingenlunde helt afskåret fra Berøring med Omverdenen. Det var hende ganske vist ikke nægtet at modtage Besøg, og i al Fald kunde hun frit sende Bud og Breve omkring i Landet til Frænder og Kjendinge. Mellem disse var der allerede tidligt nogle, hvem hendes Sag lå meget på Sinde, og dristede de sig end ikke til at kræve hendes Forhold ordentligt undersøgt, arbejdede de dog på forskjellig Måde for hende og opnåede virkelig også en enkelt Gang at skaffe hende en mindre Begunstigelse, som da hun i Juni 1632 fik Lov til at besøge en og anden af sine Venner i Jylland[39]. Det er dog højst tvivlsomt, om disse Hjælpere i det hele gavnede hendes Sag. Den Tillidsfuldhed, som de nærede hos hende, og som oftere ytrede sig i meget fripostige Fordringer fra hendes Side, og den Strøm af Bagtalelse og Sladder, som de selv spredte over Landet, holdt stadig Kongens Forbitrelse i Ånde og lod ham den ene Gang efter den anden komme tilbage til Tanken om at lade hende offentlig tiltale, for således på én Gang at betage hende selv ethvert Håb og bevise Verden, at han havde haft Ret til at handle med hende, som han gjorde[40]. Denne Tanke kom nu vel ikke til Udførelse, men til Gjengjæld prøvede han gjentagne Gange på at få en Tilståelse lokket ud af hende om hendes Forhold til Rhingreven og lod hende i denne Anledning underkaste flere Forhør. I et af disse, som afholdtes i Overværelse af 3 ansete gejstlige, hendes Moder og en anden Adelsdame, synes hun at have været stærkt betaget, idet hun ikke havde andet at sige til Anklagen, end at hun »med Græden, Hylen og Skrigen svarede til

alting, at hun havde været gal»[41] — hvad der jo dog på en Måde var en Tilståelse. At slutte fra den Regel, som Kongen nu i det hele fulgte over for hende, nemlig at besvare ethvert mere end almindelig dristigt Træk fra hendes eller hendes Partis Side med et kraftigt Modtræk, kunde det ligge nær at antage, at det omtalte Forhør, der i al Fald ligger forud for den 19de Juni 1632, kunde være fremkaldt ved et Andragende, som hun i Begyndelsen af det nævnte År havde indsendt til Kongen[42], og som synes at være gået ud på intet mindre end en fuldstændig Gjenindsættelse i hendes tidligere Stilling. Måske er det dog ældre[43]. Men sikkert er det, at et lignende Forhør, som hun underkastedes den 2den April 1635 ved en Kommission, bestående af Iver Vind, øverste Sekretær i det danske Kancelli, samt af Biskopperne Hans Vandal og Morten Madsen, var umiddelbart foranlediget ved, at nogle af Fru Kirstens Venner havde anholdt hos Kongen om, at hun måtte få frit Lov til at drage, hvorhen hun vilde, hvortil de da havde knyttet den Kongen særlig opirrende Bemærkning, at hun var uvidende om Grunden til, at der var lagt Bånd på hendes Frihed[44]. I dette Forhør, ved hvilket en Række Punkter i hendes Forhold til Rhingreven forelagdes hende til edelig Erklæring, optrådte hun iøvrigt meget dristigere end i det tidligere, idet hun enten rentud nægtede, hvad hun beskyldtes for, eller forklarede det på en sådan Måde, at det kom til at se ganske uskyldigt ud, og kun et enkelt Punkt som det, at hun havde kysset Rhingreven, indrømmede hun. Til Slutning bad hun dog Kommissærerne anmode Kongen om, at han »ikke vilde begynde nogen Rettergang med hende, men vilde for Jesu Christi Skyld forlade hende, hvis hun Hans Majestæt haver enten med

Ord eller Gjerning fortørnet»[45]. Denne Appel til Kongens Overbærenhed måtte dog naturligvis blive uden Virkning, da Kongen havde Vidnesbyrd nok imod hende til at måtte antage, at hun for en stor Del havde svoret falsk, og i Stedet for at tilstå hende større Frihed indskrænkede han endog den, hun havde. Samme Dag som Forhøret havde fundet Sted[46] — og altså vel i Følge en i Forvejen givet Instrux for Kommissærerne[47] — blev hun ført fra Boller til Stjernholm Slot lige uden for Horsens, hvor hun fik virkelig Arrest og holdtes indespærret til i anden Halvdel af Juli Måned[48].

Det må have været allerede ikke ganske kort før dette Forhør, at det Omslag var foregået i Fru Ellens Holdning lige over for Datteren, som jeg tidligere har hentydet til. Man kan tænke sig, at flere Ting kunne have virket sammen til at fremkalde dette Omslag[49], men først og fremmest synes det dog at have sin Grund i, at Fru Ellen selv var kommen til den Overbevisning, at Dorthea Elisabeth var Kongens Datter. I Virkeligheden synes det umuligt på anden Måde at forklare, at hun, som ellers satte overordentlig stor Pris på Kongens Gunst, i en Række af År vedblev at forfægte »den kasserede Frøkens« Sag over for ham med den største Hårdnakkethed og uden at ændse hverken hans fuldstændige Unåde eller de andre følelige Ubehageligheder, hun pådrog sig ved sin Iver. Hvorledes hun iøvrigt er kommen til sin Overbevisning, kan næppe fuldkommen sikkert afgjøres, men måske giver det dog et Vink, at der i hendes og Partiets Argumentation lige over for Kongen især er to Punkter, som stærkt fremhæves, nemlig Barnets store Lighed med Kongen og den Omstændighed, at Rhingreven allerede havde forladt Landet, da Fru Kirsten sidste

Gang blev svanger[50]. Thi om end disse Kjendsgjerninger bleve uden al Indflydelse på Kongens Stilling til Sagen[51], kan det jo nok tænkes, at de have været afgjørende for Fru Ellen. At denne dog ikke derved kom til at tro på Datterens Skyldfrihed i det hele, kan enhver indse, der véd, hvor højlig hun i sin Tid havde forarget sig over Datterens Færd. Men på den anden Side var det hende vel bevidst, at Kongens Tvivl med Hensyn til Dorthea Elisabeth udgjorde en Hovedgrund til hans Forbitrelse mod Fru Kirsten, og hun kunde altså nok have noget Håb om, at når det var lykkedes hende at overbevise ham om, at Pigen var hans Datter, vilde han være tilbøjelig til at se med mildere Øjne på, hvad der ellers var foregået. Således forklares det da, at Fru Ellens Bestræbelser hos Kongen udstrakte sig til Datterens Forhold i det hele, og hun, som aldrig var nøjeregnende med Midlerne, når hun blot nåede sit Mål, var da også strax rede til at styrke Fru Kirstens Sag ved at tage sit eget Vidnesbyrd imod hende tilbage. At den omtvistede Datterdatter opfostredes i Fru Ellens Hus, er allerede tidligere omtalt (ovfr. S. 42). Når hun var kommen der, er uvist, men sandsynligvis er det dog ikke sket, før efter at Kongens to yngste anerkjendte Døtre i Januar 1632 havde forladt det[52]. Skjønt Kongen ikke gjorde nogen udtrykkelig Indvending imod, at hun tog Barnet til sig, var det ham dog meget imod, og endnu mere ærgrede det ham, da Fru Ellen i Tidens Løb af og til sendte Bud til ham for at spørge, på hvad Måde han ønskede Barnet opdraget. Han svarede hende slet ikke på disse Spørgsmål[53].

Den forholdsvis vel rustede Måde, hvorpå Fru Kirsten var optrådt ved Forhøret i April 1635, viser utvetydigt hen til Fru Ellen, der også umiddelbart efter, og vistnok

støttende sig til Datterens Nægtelser, skriftligt opfordrede Kongen til at tage Fru Kirsten til sig igjen, hvad han dog naturligvis lod hånt om[54]. Det følgende År (1636) i December Måned gik hun personlig i Ilden. Kongen lå på Antvorskov, og Fru Ellen rejste da over til Slagelse og fik, skjønt Kongen ikke ventede sig noget godt deraf, Foretræde hos ham, ja blev endog indlogeret på Slottet. Efter nu at have holdt sig nogle Dage »temmelig beskedentlig«, begyndte hun at komme frem med, hvad hun havde på Sinde, idet hun først for Kongen udbredte sig om, hvor meget Dorthea Elisabeth lignede ham, og siden prædikede det samme bl. a. for Valdemar Christian og Vibeke Kruse, hvilken sidste hun tillige udspurgte om Kongens Stemning mod Barnet. Kongen selv indlod sig ikke mundtlig med Fru Ellen om Sagen, men sendte hende en skriftlig Advarsel, og da hun i sit Gjensvar erklærede at ville sværge på, at hun aldrig havde mærket, enten at Dorthea Elisabeth ikke anstod Kongen lige så godt som de andre Børn, eller at Fru Kirsten havde stået i utilladeligt Forhold til Rhingreven, sendte Kongen Hofprædikanten Peder Vinstrup til hende med en i Overensstemmelse hermed udarbejdet edelig Erklæring, som han forlangte, at hun skulde underskrive. Men da det kom hertil, erklærede hun sig dog ude af Stand til at kunne aflægge en sådan Ed[55], og hun måtte da rejse uden at have udvirket andet end at gjøre sine Klienters Sag endnu værre, end den var i Forvejen. Thi Kongen, som var bleven yderlig forbitret over hendes Optræden, besluttede på en utvetydig Måde at vise Verden, hvorledes han betragtede Dorthea Elisabeth, og lod hende i Februar 1637 føre til Hamborg og overgive til en derværende Kjøbmands Varetægt[56]. Men Fru

Kirsten måtte også personlig undgjælde for Moderens Optræden, og Kongen beråbte sig herved på, hvad der jo også på en Måde var sandt, at Fru Ellens Vægring ved at aflægge den omtalte Ed var det samme som at erklære Datteren skyldig. Fru Kirsten fik Husarrest på Boller fra i første Halvdel af Januar til i anden Halvdel af Maj[57]. Der var dog endnu langt til Enden. Da nemlig, som Kongen udtrykker sig, den omtalte »Paradisfugl var bortfløjen, da var der sådan en Klagen hos Fru Ellen og hendes Parti over samme Kramsfugls Forrejsen, at der var intet at tale derom«[58]. Man ophidsede sig selv og andre endnu mere end før mod Kongen og fremstillede ham overalt som den, der gjorde både Hustru og Barn den blodigste Uret. Man dristede sig dog heller ikke nu til at forlange Sagen ordentlig undersøgt, men netop det, at Kongen vidste, at Sladderen gik i alle Kroge, uden at nogen enkelt turde vove sig frem og give ham Lejlighed til at bevise, at de fór med Løgn, både forbitrede og ængstede ham. Han frygtede, ikke med Urette, at man ventede på, at han skulde dø uden at have dokumenteret sin Ret for Verden; thi da vilde det hedde, at han ikke havde kunnet bevise sine Beskyldninger mod Fru Kirsten, hans Eftermæle vilde da være vanæret, og »den kasserede Frøken« vilde komme frem igjen, blive regnet lige med hans virkelige Børn og komme til at gå i Arv med dem[59]. Han trængte altså på en Afgjørelse og henholdt sig herved især til Fru Ellen, hvem han aldrig kunde glemme, at hun på Antvorskov havde prøvet på at »flikke ham hendes Datters Unge på Halsen«, og som nu oven i Kjøbet lagde nyt Tønder til hans Vrede ved at arbejde på at få Dorthea Elisabeth tilbage til sig igjen, idet det da var hendes Hensigt ikke blot at opdrage hende, men også

for Fremtiden udstyre hende af sine og Datterens Midler[60]. I en Række af År gjorde Kongen de største Anstrengelser for at komme Fru Ellen til Livs, og navnlig for at aftvinge hende en utvetydig edelig Erklæring om hendes Opfattelse af Fru Kirstens Forhold, som han kunde lægge til Grund for en videre Behandling af Sagen, men Fru Ellen var en Modstander, som det ikke var let at få Bugt med. Når Kongen gjennem betroede Mænd lod hende tiltale om Sagen, blev det for det meste ved Udflugter, når han lod hende afgive skriftlige Erklæringer, vare de utilfredsstillende, og stævnede han hende for sig selv, syntes hun vel i Øjeblikket at falde til Føje, men smuttede ham dog tilsidst ud af Hænderne. Flere Gange truede Kongen med at bringe Datterens Sag for Herredagen, hvortil han da tillige vilde stævne Fru Ellen og to af hendes fornemste Hjælpere, Broderen Otte Marsvin, som var Fru Kirstens Værge, og Søsteren Fru Helvig Marsvin, men Truslen kom aldrig til Udførelse, da Fru Ellen i Tide vidste at afvende Uvejret. Kongens Fortvivlelse over ikke at kunne komme nogen Vegne med hende får undertiden et overordentlig komisk Udtryk, som da han i 1640 for fuldt Alvor opfordrer hende — for det Tilfælde at hun ikke vil aflægge Ed — til at bevise sin Sags Retfærdighed ved at bære »et gloende Jern, som vi med Guds Hjælp . . . in loco publico hende agter at præsentere«[61]. Hun slap dog også den Gang, vistnok især ved at Korfits Ulfeldt og Rigsmarsken Jørgen Urne gik i Forbøn for hende[62], men Kongen, som mere og mere bestemt følte Nødvendigheden af, at der blev gjort noget, inden han døde, besluttede dog i det mindste at give sine Børn Lejlighed til at blive så vidt bekjendte med Sagen mellem deres Moder og ham, at de selv kunde danne sig en begrundet Mening om, hos hvem Skylden

lå, og efter at nu også de to yngste Døtre, Frøknerne Christiane og Hedvig, havde nået Grænsen af den voxne Alder[63], blev der truffet Anstalter til i Påskeugen 1641 at holde et »Kollokvium« med Fru Ellen, ved hvilket alle Børnene skulde være til Stede, og hvor Kongen da vilde forelægge dem den hele Sag og desuden afæske Fru Ellen Forklaring om hendes Forhold til den[64]. Som Grundlag for Forhandlingen udarbejdede Kongen selv det store Anklageskrift, som er bekjendt under Titelen: »Deduktion mod Fru Ellen Marsvin« [65], og for så vidt muligt at sikre et varigt Udbytte af Sammenkomsten og forebygge Eftersnak af Fru Kirstens Parti bestemte Kongen, at foruden Fru Ellen skulde også nogle af hendes Tilhængere, som hun selv skulde vælge, overvære Forhandlingerne, og de samme skulde da tillige deltage i Protokolleringen af, hvad der blev talt[66].

Der kan vistnok ikke være Tvivl om, at denne af Kongen så ivrigt ønskede og så omhyggeligt forberedte Sammenkomst virkelig fandt Sted til den fastsatte Tid[67], om den end til Dels synes at have fået en anden Karakter, end det fra først af var Kongens Mening. Da Kongen, som han udtrykker sig med Hensyn til Fru Ellen, »ingen Sky bar, hvem og hvor mange hun begjærede at have derhos«, ligger det nær at antage, at Kongen selv har ønsket, at hans Svigersønner, der jo stode i det nærmeste Forhold både til Sagen og Personerne, skulde være til Stede, for så vidt det på nogen Måde var dem muligt. Af virkelige Svigersønner havde Kongen dengang, foruden Pentz og Ulfeldt, Hans Lindenov til Iversnæs, som 1639 havde ægtet Frøken Elisabeth Augusta. Han var en Søn af Rigsråd Hans Lindenov til Hundslund og selv 1640 optaget i Rigens Råd, men iøvrigt en plump og

lidet begavet Mand[68], der aldrig kom til at spille nogen mere fremtrædende Rolle. Til Svigersønnerne kunde dog på en Måde endnu regnes to Mænd, som ganske vist allerede vare udsete til denne Værdighed, nemlig Rigsråd Hannibal Sehested til Nøragergård, Søn af den forlængst afdøde Klaus Sehested til Højris, og Ebbe Ulfeldt, Søn af Rigsråd Christoffer Ulfeldt til Svenstrup i Skåne, hvilke Mænd begge på samme Dag i det følgende År (6te Novbr. 1642) ægtede Kongens Tvillingdøtre, Frøknerne Christiane og Hedvig. Af disse to vides dog Hannibal Sehested ved det her omtalte Tidspunkt sikkert at have været fraværende — på en Ambassade til Spanien —, hvorimod Ebbe Ulfeldt, som havde tilbragt flere År i Udlandet, nærmest for at uddannes som Militær, og sidst havde tjent som Kavallerimajor i den spanske Hær, vistnok netop var kommen hjem, kort før den omtalte Sammenkomst skulde finde Sted[69].

Jeg har ved en tidligere Lejlighed fremhævet, hvor meget det lå i Svigersønnernes Interesse, at Fru Kirstens Sag blev ført til en heldig Udgang, og i Virkeligheden stode de også — uden Hensyn til deres personlige Følelser for hende, der vistnok for fleres Vedkommende vare temmelig kjølige — alle væsentlig på hendes Side i hendes Strid med Kongen. Imidlertid var det naturligvis altfor voveligt for dem at lade deres Sympathier træde ganske åbenlyst frem, så længe de endnu ikke følte sig stærke nok til at turde sætte Kongens Gunst på Spil, og for Ulfeldt, som havde mere at tabe end de andre, har dette Hensyn sikkert spillet en meget betydelig Rolle. Han synes da også hidtil at være optrådt med stort Mådehold i sin Svigermoders Sag, og vistnok netop herved kunde det blive ham muligt en enkelt Gang at få

nogen Indflydelse på Kongens Beslutninger, som da han i 1640 gik i Forbøn for Fru Ellen. Men af hans Optræden i en senere Tid kan man slutte, hvilken hård Kamp med hans hovmodige og heftige Sind dette Mådehold må have kostet ham[70]. At Fru Kirstens Børn følte sig endnu stærkere end Svigersønnerne knyttede til Moderens Sag, måtte være så meget naturligere, fordi de både ramtes endnu mere direkte af den til Moderens Navn knyttede Vanære, og fordi de hidtil nærmest kjendte Kongens Beskyldninger mod Moderen gjennem dennes egen eller hendes Tilhængeres forvanskede Fremstillinger[71]; og når endog Valdemar Christian, som ikke synes at have holdt af hende personlig, og som i senere Tider opførte sig ligefrem slyngelagtigt imod hende, i hele hendes Strid med Kongen lidenskabeligt tog hendes Parti, så at han endnu ganske kort før den omtalte Sammenkomst for Moderens Skyld var optrådt mod Vibeke og hendes Børn på en Måde, der forbitrede Kongen i højeste Grad[72], — hvorledes må da Forholdet ikke have været med dem af Børnene, hos hvem også den barnlige Kjærlighed gjorde sit Krav gjældende? Men at dette var Tilfældet med Leonora Christina, er der adskilligt der tyder på, som da også Moderen, i det mindste i senere År, sees at have elsket denne Datter frem for noget af sine andre Børn. For Leonora Christinas Vedkommende forøgedes iøvrigt det pinlige ved den hele Situation derved, at hun også elskede sin Fader højt; thi her stod jo Faderen og Moderen mod hinanden på en sådan Måde, at det at give den ene af dem Ret måtte synes næsten uforeneligt med at kunne bevare blot Agtelsen for den anden[73]. Jeg antager i Virkeligheden, at hun kun har kunnet rede sig ud af dette Dilemma ved at tilegne sig den Opfattelse af Sagen, som Fru Kirstens Tilhængere

så meget bestræbte sig for at skaffe Udbredelse, nemlig at Kongens Adfærd mod hans Hustru væsentlig skyldtes Vibeke Kruses Rænker, og jeg har derfor heller ingen Tvivl om, at hendes Had har hvilet lige så tungt på Vibeke som alle de andres.

Dette må være tilstrækkeligt til at give en Forestilling om, hvor overordentlig pinligt det må have været både for Børnene og Svigersønnerne at deltage i en Sammenkomst som den, der, som før omtalt, skulde finde Sted i April 1641 mellem Kongen og Fru Ellen. Imidlertid synes Sammenkomsten at være løbet bedre af, end man skulde have ventet[74]. Skjønt man desværre ikke véd noget om Enkelthederne, sees dog så meget af den Måde, hvorpå Kongen senere kom tilbage til disse Sager[75], at den Drøftelse af Klagepunkterne mod Fru Kirsten og Fru Ellen, som han havde påtænkt ved den nævnte Lejlighed, i det mindste ikke kan have fundet Sted i det Omfang og med en sådan Indgåen på de uhyggelige Enkeltheder, som det fra først af var Meningen. Men på den anden Side førte heller ikke hin Sammenkomst til noget som helst afgjørende Resultat hverken i den ene eller den anden Henseende. I Børnenes og Svigersønnernes Stilling til Fru Kirsten sees den ikke at have fremkaldt den ringeste Forandring, og hvad Fru Ellen angår, synes det vel at være kommen til en Slags Våbenstilstand mellem hende og Kongen, men den holdt i hvert Fald ikke længe, og få År efter træffe vi hende og ham næsten i samme Position over for hinanden som tidligere.

Når der i det foregående er fremdraget flere Begivenheder og Forhold, som kastede deres Skygge over de tidligere År af Leonora Christinas Ægteskab, må dette dog ikke misforståes således, som om disse År væsentlig

fik deres Farve heraf. I al Fald i Forhold til en senere Tids Ulykker var alt hint af mindre Betydning, og Leonora Christina omtaler selv de første År af sit Ægteskab som i det hele fredelige og lykkelige. Hvad der meget bidrog til, at hun for en overvejende Del følte sig tilfreds i hin Tid, var — foruden hendes Mands Kjærlighed — det gode Forhold, hvori både hun og han stod til hendes Fader Kongen. Hun siger selv, at denne viste hende mere Ære, end der tilkom hende[76], og hvad Ulfeldt angår, modtog han stadig nye Beviser på Kongens Tillid. Vistnok medførte dette bl. a., at den Tid, han kunde tilbringe sammen med sin Hustru, blev ikke lidt indskrænket, ja ikke sjeldent måtte han forlade hende for længere Tid ad Gangen, når han blev brugt i diplomatiske Sendelser udenrigs — hvorom mere siden. Men for Leonora Christina var det naturligvis en Glæde at se, hvorledes hendes Mands Anseelse og Indflydelse tiltog, og hun havde desuden ingen Vanskelighed ved at få Tiden til at gå. Hun var af en Natur, som stadig krævede at være i Virksomhed, både legemligt og åndeligt, og hun havde mange Slags Midler til at fyldestgjøre dette Krav, selv bortset fra, hvad der ligefrem påhvilede hende som Pligt i hendes Egenskab af Husfrue i et stort Hus, og snart også som Moder til en talrig Flok Børn. Sin Ånd sysselsatte hun på forskjellig Måde, især dog ved allehånde Kunstøvelser og Studier. Hendes musikalske Dannelse, som der var lagt en god Grundvold til i hendes Barndom, fik nu en videre Udvikling, og hun lærte blandt andet at spille på flere nye Instrumenter, som Fløjte, Guitar og Viola di Gamba (en Slags Violoncel)[77]. Hun tegnede — vistnok ikke uden Talent —[78] og tog Undervisning i denne Kunst af Karl van Mander, den yngste af tre bekjendte Kunstnere

af dette Navn. Man har endnu en Regning, som v. Mander mange År senere indgav over Ulfeldts Gjæld til ham, og hvoraf man ser, at hans Undervisning begyndte den 3die Januar 1642 og varede »ungefær udi 2 År«, hvorfor han beregnede sig 150 Rdlr.[79]. Heller ikke Digtekunsten var Leonora Christina fremmed, og skjønt de Poesier, vi nu kjende af hende, vistnok alle stamme fra en senere Tid, er det dog rimeligt, at allerede hendes Ægteskabs første År have været betegnede ved Forsøg i denne Retning[80]. I det hele lagdes i disse År efter en større Målestok Grunden til den efter vore Forhold ualmindelig høje literære Kultur, der på mange Måder gav sig talende Vidnesbyrd i hendes Liv[81]. Når man skal slutte fra hendes efterladte Skrifter og hendes hele åndelige Ejendommelighed, må mange af hendes Studier antages at være gåede i historisk Retning. Måske har hun i denne Henseende fået nogen Tilskyndelse af sin Ægtefælle, der også havde megen historisk Sans, og om hvem det blandt andet fortælles af Sperling, at da han boede på Bahus som Lensmand, tilbragte han en stor Del af sin Formiddag med at læse i Plutarch[82]. Men hendes Videbegjærlighed var overhovedet meget levende på alle Punkter, og når hun, som hun selv antyder, også bestræbte sig for at udvide sin allerede i Barndommen ikke ubetydelige Sprogkundskab, har hun herved ganske vist ikke mindre haft den forskjelligartede faktiske Kundskab for Øje, som hun ved Sprogene fik Nøglen til, end Fyldestgjørelsen af de mere formelle Krav, der stilledes til en så højbåren Dame som hende. Blandt de nye Sprog, hun lagde sig efter, kan nævnes italiensk, et Sprog, som da, i Forbindelse med spansk, var meget en vogue overalt, hvor Renaissance-Kulturen nåede hen, og som Ulfeldt selv,

der jo havde opholdt sig en Tid i Italien, fandt megen Fornøjelse i at tale[83]. Hendes Lærer i dette Sprog var en spansk Adelsmand og Naturforsker Leonin, som Ulfeldt en Tid havde i sin Tjeneste, og som han, der også interesserede sig for Naturhistorien og særlig var opsat på at lære de arktiske Landes Naturforhold at kjende, endog engang lod gjøre en Rejse til Spitsbergen for at undersøge dette Land[84]. Det kunde synes rimeligt nok, at Leonora Christina allerede i dette Afsnit af sit Liv også havde lært spansk, og så meget mere, som hendes Ægtefælle foruden Leonin også havde en anden Mand af spansk Herkomst i sin Tjeneste. Denne Mand, Bernardo d'Aranda, af en anset Slægt i Brygge, skal være fulgt hjem med Ulfeldt fra en Sendelse, som han i 1641 havde til Tyskland, gjorde i en Række År Tjeneste hos ham som Sekretær og stod i høj Gunst hos ham[85]. Imidlertid have vi Leonora Christinas eget Udsagn for, at det først var i en senere Periode, at hun begyndte at lægge sig efter det spanske Sprog[86]. Derimod lærte hun allerede nu noget latin af Sperling, hvem hun giver det Skudsmål, at han var en ganske udmærket Lærer. Men det fik dog ingen større Fremgang med dette Sprog. Hun kom vel så vidt, at hun kunde forstå, hvad der ikke var altfor svært, men heller ikke videre[87].

Ved Siden af Studierne og Kunstøvelserne blev der også Plads for lettere Adspredelser. I det hele vare disse naturligvis de samme for hende som for andre Damer af Stand på den Tid, og at gjennemgå dem alle vilde føre altfor vidt. Her skal kun fremdrages nogle Enkeltheder. At hun, uagtet sin før omtalte Tilbageholdenhed, måtte deltage ikke lidt i Selskabslivet, også udenfor sit eget Hus, er indlysende, og som hun på Grund

af sin Stilling i Samfundet, sine Talenter og sin Skjønhed uden Tvivl på alle andre Steder har været den mest fejrede Dame, således var det sikkert også ved selve Hoffet, hvor det ved mange Lejligheder nærmest måtte tilfalde hende som Kongens Datter og Statholderens Frue at gjøre Honneurs, eftersom Prins Christians Gemalinde kun undtagelsesvis kunde være til Stede. At hun også af og til gjorde mindre Rejser om i Landet, for en Del vistnok for at besøge sin nærmeste Slægt, omtales af hende selv[88]. Hun taler fremdeles om, hvorledes hun i de første År af sit Ægteskab morede sig med at jage (til Hest), skyde og spille Bold[89], Idrætter, som dengang overhovedet dyrkedes af Damer af Stand, men som det vel er tænkeligt at Leonora Christina, på Grund af den mandlige Retning i hendes Sind, har fundet mere Behag i end de fleste andre. Hun spillede også Skak, hvilket hun havde lært af Sperling. Denne fortæller selv, at de i hendes »gyldne Tid« plejede at holde en Rosenobel på Partiet[90], og man får ligesom et Vink om den Pragt, der — rigtignok efter at Ulfeldt allerede var bleven Rigshovmester — herskede i hendes Hus, gjennem en Beskrivelse, som en åndfuld og lærd Franskmand, Isaac de la Peyrère[91], giver af et Skakspil, som benyttedes, da han en Gang selv spillede med Leonora Christina. Brædtet var af hvidt og gult Rav, og Brikkerne af Guld, indlagt med Emaille af samme Farve som Brædtet, og meget kunstfærdigt udarbejdede. Kongerne og Dronningerne sad på Troner i kongeligt Skrud, med Krone på Hovedet og Scepter i Hånden. Løberne vare Bisper med prægtige Bispehuer på, Springerne Riddere til Hest, og Hestene vare både smukt gjorte og smukt opsadlede; Tårnene vare Elefanter med Tårne på Ryggen,

og Bønderne Musketterer, som holdt Bøssen til Kinden, som om de ventede på Befaling til at fyre[92]. La Peyrère har opbevaret et andet Træk vedrørende Ulfeldts og Leonora Christinas Adspredelser, som er endnu mere karakteristisk. Det kan først bemærkes, at han selv kom ind i Landet 1644 i Følge med den franske Ambassadør La Thuillerie og opholdt sig temmelig længe i Kjøbenhavn, hvor han fornemlig samlede Oplysninger om Islands og Grønlands Naturforhold og Historie. Blandt de forskjellige Statsmænd og lærde, med hvem han kom på en venskabelig Fod, og som hjalp ham ved hans Arbejde, var også Ulfeldt, som forsynede ham med mange gode Efterretninger, og som også i en senere Tid vedligeholdt Bekjendtskabet med ham[93]. Det er gjennem La Peyrère, at vi have Kundskab om den før omtalte Leonins Sendelse til Spitsbergen, og ved samme Lejlighed fortæller han da, at Ulfeldt havde ladet nogle Isbjørne komme ned fra Spitsbergen til Kjøbenhavn, hvor man en Tid lang holdt Liv i dem. Når nu Ulfeldt vilde gjøre sine Venner en Fornøjelse, sejlede han ud på Søen med dem til et Sted, hvor der var nogenlunde dybt og Sandbund, og her lod man da Isbjørnene, der førtes med, bundne i lange Kjæder, springe ud. Det interesserede da højlig Tilskuerne — blandt hvilke naturligvis Leonora Christina jævnlig har været — at se Dyrene tumle sig i Dybet, hvor de ofte bleve 2—3 Timer uden at komme op til Overfladen[94]. Det kan ikke nægtes, at der ved et Skuespil af denne Art er noget storladent, næsten kongeligt, der svarer godt til den Forestilling, vi i det hele anse os berettigede til at nære om det Ulfeldtske Ægtepars Tilbøjeligheder og Vilkår.

Idet Leonora Christina omtaler den ringe Fremgang, hun gjorde i latinen, anfører hun blandt andre Årsager hertil også den Forstyrrelse, der voldtes ved hendes talrige Nedkomster[95], og i Virkeligheden synes hun i Løbet af en forholdsvis lang Årrække at have født gjennemsnitlig et Barn om Året. Hvor mange Børn hun fik i det hele, lader sig næppe med Sikkerhed afgjøre, da flere af dem døde i en spæd Alder. Ti véd man dog med Vished, at hun har haft, men det er ikke usandsynligt, at der har været flere[96]. Om dem af Børnene, der nåede den voxne Alder, vil der oftere blive Tale i det følgende, og skjønt flere af dem fødtes temmelig langt henne i Leonora Christinas Ægteskab, vil jeg dog allerede her nævne deres Navne. De vare altså: Christian, Anne Kathrine (den ældste af Døtrene), Korfits, Ellen Christina (f. 1643), Ludvig, Leonora Sophie (vistnok f. 1649), Leo (f. 12/8 1651)[97]. Jeg må dog udtrykkelig tilføje, at det egentlig kun er for de to sidstes Vedkommende at jeg er nogenlunde sikker på, at den her fulgte Orden betegner det virkelige Forhold mellem Børnenes Alder. — Leonora Christinas før anførte Ytring om det Afbræk, der gjordes hende i hendes Studier ved de hyppige Barsler, må iøvrigt antages at gjælde en Del ud over, hvad der ligefrem ligger i Ordene, eftersom det synes, at alle disse Børn (blot med Undtagelse af Leo, og det på Grund af ganske særegne Omstændigheder) opfostredes og opdroges i Hjemmet[98]. Thi skjønt naturligvis Varetagelsen af de herhen hørende Enkeltheder var overdraget til forskjellige dertil ansatte Folk, kunde det dog ikke være andet, end at Moderen på mange Måder måtte føle Trang til selv at gribe ind. At iøvrigt denne Opfostring i Hjemmet — der stod i stærk Modsætning til,

hvad der havde været Regel ved Leonora Christinas egen og hendes Søskendes Opfostring — nok for en Del kunde hænge sammen med et almindeligt Omslag i Tidens Anskuelser på dette Punkt, tør jeg ikke nægte, men også uden dette måtte den, således som Forholdene vare i Leonora Christinas Familie, næsten blive en Nødvendighed. Thi, som tidligere berørt, var det jo nærmest Moderens kvindelige Slægtninge, hvem Børnene betroedes, når de sendtes ud af Huset, og frem for alle andre da Moderens Moder eller hendes Mormoder; men at Kongens Stilling både lige over for Fru Kirsten og Fru Ellen gjorde det umuligt for Leonora Christina at sætte noget af sine Børn i Huset hos disse, behøver ingen nærmere Udvikling.

Om der også i det, jeg hidtil har meddelt om Leonora Christinas Liv i hendes Ægteskab, en ganske enkelt Gang er lånt et Træk fra en lidt senere Periode, har jeg dog væsentlig holdt mig til Ægteskabets første 5—6 År. Som man har set, synes hun i denne Tid ikke at være trådt meget frem for Offentligheden — hvad der sikkert er en Hovedgrund til, at Efterretningerne om hende fra disse År ere så sparsomme —, og Forholdet er ikke meget anderledes i det Afsnit af hendes Liv, som jeg nu vil omtale, og hvis Grænser jeg sætter ved hendes kongelige Faders Død. Det er egentlig kun ved en enkelt Lejlighed i Året 1647, at hun bliver noget mere synlig, også for en større Kreds, idet hun da foretog en Rejse i Udlandet, på hvilken hun vakte en Del Opmærksomhed. Men når Kilderne ere så tavse om hende i det angivne Tidsrum, ere de så meget mere talende med Hensyn til hendes Ægtefælle, og i Virkeligheden kan intet af det, som er hændet hende personligt i disse År, have været

af den Betydning for hendes Existents som det, der på samme Tid vederfores Korf. Ulfeldt. Skjønt det derfor hverken for denne eller en følgende Tids Vedkommende er Meningen at give en fuldstændig Fremstilling af den sidstes Historie, kan jeg dog ikke undgå at komme noget ind på den, men jeg beder udtrykkelig bemærket, at jeg af det rige Stof kun agter at fremdrage enkelte Træk, hvis Betydning mindre må søges i, hvad de indeholde til Opklaring af Ulfeldts egne Forhold, end i det Lys, de, i hvert Fald indirekte, kaste dels over Leonora Christinas samtidige Stilling, dels over hendes senere Skjæbne[99].

I de nærmeste År efter at Statholderæmbedet var bleven Ulfeldt overdraget, bevarede han ikke blot Kongens Yndest og Tillid usvækket, men erhvervede begge Dele i stedse højere Grad, og idet Kongen mere og mere vænnede sig til at bruge ham eller i det mindste høre hans Råd i de fleste Sager af Vigtighed — også langt ud over Grænserne af hans egentlige Æmbedsvirksomhed —, vandt han efterhånden en meget betydelig Indflydelse. At denne Indflydelse ingenlunde på alle Punkter var heldig, kan der næppe være Tvivl om, og for her blot at nævne et enkelt Exempel, må det sikkert for en ikke ringe Del tilskrives Ulfeldts Råd og Tilskyndelse, at Kongen, som allerede i længere Tid havde søgt at bøde på den uheldige finantsielle Tilstand ved en stærk Forhøjelse af Afgifterne på Rigets Strømme, og frem for alt af Tolden i Øresund, fra omtrent 1637 af fortsatte denne Trafik efter en Målestok, som overskred alle fornuftige Grænser. Det var umuligt andet, end at disse mere og mere trykkende Pålæg, hvortil for den mulige Toldsvigs Skyld sluttede sig en stedse skarpere Visitering af Skibene, måtte i højeste Grad opirre de søfarende Nationer, og

som de i Virkeligheden snart fremkaldte Afslutningen af et Forbund mellem Sverig og Holland til Handelens Beskyttelse, således bleve de i det hele af den mest skjæbnesvangre Betydning for Landets Fremtid. Den danske Politiks Kortsynethed med Hensyn til dette nærmest liggende falder så meget mere i Øjnene, jo mere den med anstrengt Opmærksomhed fulgte de vexlende Faser i den almindelige europæiske Situation, for om muligt at drage nogen Fordel heraf — en Bestræbelse, som til Dels også fik sit Udtryk i nogle diplomatiske Sendelser, der betroedes Ulfeldt i disse År, bl. a. til England, hvor han var 4 Gange i Årene 1639—42, og til den almindelige tyske Rigsdag i Regensburg 1641. Det nærmere ved disse Sendelser vedkommer os ikke her, men det kan nævnes, at Sendelsen til Regensburg bragte Ulfeldt et vist personligt Udbytte i Form af en ny Værdighed, idet han af Kejseren blev optaget i de tyske Rigsgrevers Stand, således som allerede Svogeren Pentz ved en lignende Anledning var bleven det i 1636, og ligeledes hans egen Broder Frants Ulfeldt († 1636), der som Officer i kejserlig Tjeneste havde udmærket sig ved sin Tapperhed. Efterretningen om hans Udnævnelse er iøvrigt næppe bleven gunstigt modtaget af hans Standsfæller her hjemme, der i det hele nærede stor Uvilje mod en Værdighed, som syntes beregnet på at hæve dens Bærere ud over deres egen Kreds, og Bevidstheden om denne Uvilje — der i senere År endog fik et bestemt Udtryk i Anledning af den Mening man havde, at Ulfeldt og hans Svogre tænkte på at få en dansk Grevestand oprettet — var uden Tvivl Grunden til, at Ulfeldt ikke førte Grevetitlen, før efter at han havde forladt Danmark[100].

Af langt større Betydning end denne Ophøjelse var dog en, som han nogen Tid efter modtog af Christian IV. selv. I Foråret 1643[101] udnævntes han nemlig til Rigshovmester og blev derved sat på den højeste Post i Riget, som kunde beklædes af en Undersåt. Rigens Hovmester var den øverste af de så kaldte Rigsæmbedsmænd, som, idet de udgjorde Kongens nærmeste Rådgivere og tillige — næst efter ham selv — det øverste Organ for den udøvende Magt, snarest svarede til, hvad man nu vilde kalde Ministeriet. Hovmesteren var altså en Slags Førsteminister, men desuden — hvad der ikke gav ham mindst Betydning — Finantsminister, idet Styrelsen af hele Pengevæsenet, både Statens almindelige og Kongens særlige, lå under ham, og alle Udbetalinger regelmæssigt anvistes af ham. Hans Stilling, der betragtedes som livsvarig, hvis han ikke selv søgte sin Afsked eller ligefrem forbrød sig, fik en yderligere Støtte derved, at Rigshovmesteren havde Forsædet i Rigsrådet og altså på en Måde også var denne Regeringsmyndigheds naturlige Leder og Repræsentant. Thi medens han altså på den ene Side som Udfører af Kongens Vilje støttedes af den kongelige Magt, støttedes han på den anden Side over for Kongen selv af Rigsrådets Autoritet. At Ulfeldt fik Æmbedet, var for så vidt naturligt nok, da han i sin Egenskab af Statholder allerede havde udført en stor Del af de under det hørende Forretninger, ja i det sidste Årstid før sin Udnævnelse synes at have overtaget noget nær dem alle, og Kongen kunde så meget mindre nære Betænkelighed ved at udnævne ham, da han vidste, at Rigsrådet og Adelen ugjerne så, at Rigsæmbederne henstode ubesatte. Imidlertid tør det antages, at Rigsrådets Flertal var langt fra at ønske Ulfeldt på denne Post, og det både på Grund af hans

Personlighed, på Grund af hans Standpunkt i den ydre Politik, og endelig fordi han som Kongens Svigersøn også i indre Spørgsmål nærmest måtte antages at ville bruge sin Indflydelse til Fordel for sin Svigerfader lige over for dennes naturlige Modstandere, Rigsråd og Adel. Dette sidste har Kongen uden Tvivl selv gjort sig Håb om, og Ulfeldts Adfærd imod ham havde hidtil næppe givet ham Grund til andet, men Sagerne toge snart en ganske modsat Udvikling. Efter at Ulfeldt var kommen til Magten, havde han væsentlig kun Tanke for to Ting: at hævde sin Æmbedsmyndighed og efter den størst mulige Målestok at fremme sine personlige Interesser. Men idet han i første Henseende næppe fandt nogen anden Skranke af Betydning end Kongens egen Myndighed, var det naturligt, at han på forskjellig Måde måtte komme til at støde sammen med denne, og især da Kongen, som på én Gang var heftig og halsstarrig og overhovedet i Forretningssager ofte vanskelig nok at forhandle med, havde vundet en Slags Hævd på i flere Retninger at gå ikke lidt ud over Grænserne for sin lovlige Ret. Og hvad det andet Punkt angår, havde Ulfeldt, efter at have opnået hos Kongen det meste, han kunde vente, i det hele størst Udsigt til Fordel ved at støtte sig til Oppositionen i Rigsrådet i sådanne Sager, som han ikke kunde sætte igjennem ved egne Kræfter, og dette forsømte han da heller ikke. Således havde Kongen, langt fra at skabe sig en Støtte ved Ulfeldts Udnævnelse, i Virkeligheden skabt sig en Hindring og en Plage, og idet den Skuffelse, han snart følte med Hensyn til Ulfeldts personlige Forhold til ham, ledsagedes af en stedse stærkere Erkjendelse af, at han overhovedet havde taget fejl af Svigersønnen både som Menneske og Statsmand, fyldtes hans Hjerte efterhånden

med Harme og Bitterhed imod ham. Allerede den Krise, der gik over Landet kort efter, at Ulfeldt var bleven Rigshovmester, jeg mener Krigen med Sverig 1643—45, begyndte at åbne Kongens Øjne både i den ene og den anden Henseende.

Hvor meget Ulfeldt personlig har bidraget til Fremskyndelsen af Krigen, kan naturligvis ikke afgjøres i det enkelte, men som han må antages overhovedet at have bestyrket Kongen i den udfordrende Politik, denne allerede længe og på de forskjelligste Punkter havde fulgt over for Sverig, således er det vistnok udenfor al Tvivl, at han — som før berørt — havde en særlig virksom Del i de vidtgående og ophidsende Foranstaltninger, der i hin Periode betegnede Danmarks Optræden i Sundtoldssagen, og som i det mindste lagde et meget tungt Lod i Vægtskålen, da der toges Beslutning om Krigen. Sverig selv havde i Hovedsagen Toldfrihed; men selv bortset fra, at der dog var Undtagelser fra denne Regel både for enkelte Landsdeles og for enkelte Varers Vedkommende, ramtes dets Handel paa mere end én Måde meget føleligt ved den stærke Forhøjelse af Toldsatserne og Forøgelse af Skibsafgifterne, og dertil kom, at den stedse mere skærpede Kontrol, som fandt Sted for at forhindre Toldsvig, og som lejlighedsvis kunde føre til vedkommende Skibes Anholdelse og Konfiskation, i en ganske særlig Grad synes at være bleven benyttet som et Middel til at chikanere og fortrædige den svenske Skibsfart. Ulfeldt, som havde hele Toldvæsenet under sig, synes umulig at kunne have været uden direkte Indflydelse også på dette sidste, og således opfattedes det også i Sverig, hvor man i det hele var umådelig forbitret på ham. Det påstodes, at han var personlig interesseret i, at der anholdtes og konfiskeredes

så mange Skibe som muligt, ligesom også, at han i sin Egenskab af Forsidder i Amiralitetet — en Domstol, der var oprettet for at dømme i Toldsagerne — ikke behandlede Sagerne med den Upartiskhed, som billigt burde kunne fordres af ham, og når disse Påstande kun kunne formodes at være begrundede, er det en Kjendsgjerning, at hans personlige Optræden over for de Svenskere, som i disse Sager henvendte sig til ham, var til det yderste hovmodig, hensynsløs og opirrende.

Endnu mere kompromitterende for Ulfeldt i hans Egenskab af Statsmand end hvad der både af stort og småt kan lægges ham til Last i Toldsagen, var dog måske hans ligefrem ufattelige Sorgløshed eller Blindhed med Hensyn til de Resultater, som man kunde sige sig selv måtte blive den uundgåelige Følge både af Regeringens Politik og hans personlige Optræden lige over for en Magt, der havde haft rig Lejlighed til at blive sig sin Styrke bevidst, og som fra gammel Tid af betragtede Danmark som sin bitre Fjende. Han så ikke eller ændsede ikke, at Symptomerne på Krigen stadig bleve mere og mere truende; selv de Advarsler, som den danske Resident i Stokholm, Peder Vibe, sendte hertil, bleve upåagtede, og endnu næsten i sidste Øjeblik optrådte han lige over for den svenske Resident Strömfeldt (Fegræus) på en yderst pralende og udfordrende Måde[102], der kun lidet svarede til den ynkelige Virkelighed, som lå bagved. Endog flere Medlemmer af Rigsrådet, som ellers misbilligede den hidtil fulgte Politik over for Sverig, forbitredes over Ulfeldts halsstarrige Blindhed, og Følgen blev da også, at da Fjenden i December Måned 1643 stod i Holsten, var der så godt som intet gjort, Rust-

ningerne næppe begyndte, og Flåden, hvis Udstyrelse Ulfeldt særlig havde at sørge for, i mådelig Stand.

Enden blev, som bekjendt, Begyndelsen lig. Krigen førtes lige så slet, som den var slet forberedt, og fik et sørgeligt Udfald. Heller ikke forøgede Ulfeldt sit Navns Ære under Krigen. Alligevel turde det være passende her at minde om, at om end Ulfeldts Liv i det hele afgiver det mest iøjnefaldende Exempel på, hvorledes en Adelsmand af den gamle Stamme kunde vanslægte, havde det dog længe været åbenlyst og blev det endnu mere i den her nævnte Krig, at den hele Stand var i stærkt Forfald. I Virkeligheden gav Adelens Mangel på fremragende Intelligents og Handledygtighed, dens lunkne Fædrelandskjærlighed, dens snæverhjertede og selvkjærlige Angst for at ofre noget af sit Gods eller sine Rettigheder for større Formåls Skyld sig talrige Vidnesbyrd ved denne Lejlighed og blev en væsentlig Hindring for, at Kongen, uagtet al sin rastløse Virksomhed og personlige Tapperhed, kunde udrette noget. Allerede på et temmelig tidligt Tidspunkt var der et Parti i Adelen, hvortil også Medlemmer af Rigsrådet sluttede sig, som ønskede Fred for enhver Pris, og efter Tabet af Pros Munds Flåde i Oktober 1644 voxede Partiet i Størrelse, så at Kongen kun med Nød kunde få de nødvendigste Penge bevilgede til Krigens Fortsættelse. Også Mistro mod ham selv kom med i Spillet. Man skal have frygtet for, at han, forbitret over den Modstand, han altid mødte hos Rigsrådet og Adelen, vilde søge ved Hjælp af Hæren og den med Adelens store Forrettigheder og slette Forhold mere og mere misfornøjede Borgerstand at gjøre sig uafhængig, og man synes endog at have tænkt sig Muligheden af, at Kongens Svigersønner, i det mindste delvis, kunde være

tilbøjelige til at støtte et sådant Forsøg. I hvert Fald er det sikkert, at Adelens Ulyst til at fortsætte Krigen fik ikke ringe Næring ved den Uvilje, der herskede mod to af Svigersønnerne, fordi de kjendeligt benyttede Krigen til at forøge deres Magt og fremme deres egen Fordel[103]. Disse to vare Korf. Ulfeldt og Hannibal Sehested. Ved den sidste, der oftere kom til at gribe ind i Ulfeldts og Leonora Christinas Skjæbne, må jeg dvæle et Øjeblik. Han havde begyndt sin Bane som Hofjunker, havde i nogle År været Hovmester hos Valdemar Christian, havde været brugt af Kongen i flere diplomatiske Ærender, og navnlig i en Ambassade til Spanien 1640—41, som han endte til Kongens store Tilfredshed. Han var uden Tvivl den bedst begavede af alle Svigersønnerne, et skarpt Hoved med virkelig Statsmandsdygtighed, ikke mindre ærgjerrig end Ulfeldt selv, men langt bøjeligere, når Omstændighederne krævede det, pragtelskende, smuk og fint dannet, men med løse moralske Grundsætninger. Året efter hans Hjemkomst fra Spanien gjorde Kongen ham, der allerede tidligere var Rigsråd, til Statholder i Norge, og kort efter (6te November 1642) ægtede han Kongens Datter, Frøken Christiane. Under Krigen havde han Overkommandoen i Norge, og var han end i det hele ikke meget heldig, udfoldede han dog en betydelig Energi. Han udmærkede sig i denne Henseende fordelagtigt fremfor flere af de andre Svigersønner, blandt hvilke i al Fald Ebbe Ulfeldt, der havde Overkommandoen i Skåne, var den eneste, som indlagde sig nogen Fortjeneste af Krigens Førelse. Thi Pentz, der i Begyndelsen kommanderede i Hertugdømmerne, skal strax have tabt Hovedet[104] og gjorde også siden kun mådelig Fyldest; og Hans Lindenov hørte til det Parti i Rigsrådet, som med Heftighed mod-

satte sig Krigens Fortsættelse, og gjorde sig bl. a. bemærket ved den overmodige Plumphed, hvormed han i den Anledning trådte op mod Tronfølgeren selv[105]. Som Forholdet mellem Svigersønnerne indbyrdes — afset fra de Tilfælde, da en fælles Fordel vinkede dem — i det hele var mådeligt, således indtrådte der allerede tidlig en stærk Spænding mellem Hannibal Sehested og Korf. Ulfeldt, hvilken sidste med Rette betragtede Svogeren som en meget farlig Medbejler, og det er ikke usandsynligt, som nogle have ment, at det for en Del var Ulfeldts Skyld, at Hann. Sehested kom op til Norge. Her begunstigede imidlertid Omstændighederne ham på en Måde, som gav Ulfeldts Skinsyge forøget Næring. Thi både gav Krigen ham i mange Henseender en næsten uafhængig Magt — den han også for en Del søgte at hævde efter Krigens Ophør —, og hans Forhold under den befæstede ham yderligere i Christian IV.s Gunst og forøgede hans Indflydelse på Kongen. I begge Henseender deltes iøvrigt, som allerede antydet, Ulfeldts Misfornøjelse med Svogeren af mange andre af dennes danske Standsfæller, man så i hans Iver for Krigens Fortsættelse kun et Skalkeskjul for egennyttige Planer, og man henviste til — hvad der ganske vist ikke lod sig nægte —, at han benyttede Krigen til at berige sig efter en stor Målestok[106].

På dette Punkt gav Ulfeldt iøvrigt næppe Svogeren noget efter. Ligesom den uhyre Formue, han i få Ar samlede, og til hvilken hans lovlige Indtægter ikke tilnærmelsesvis stode i Forhold, hæver det over al Tvivl, at han i det hele misbrugte sin høje Stilling til at gjøre sig uredelig Vinding, således er der mere end Sandsynlighed for, at en meget betydelig Del af, hvad han erhvervede på denne Måde, erhvervedes i Krigsårene, hvis forvirrede

Tilstande på så mange Måder gave gunstig Lejlighed. Om Enkelthederne i dette Forhold må der dog allerede af den Grund altid blive nogen Usikkerhed, fordi han ved sin Flugt fra Danmark 1651 unddrog sig Tilsvar for sin Æmbedsførelse, og hans Regnskaber vare i en sådan Uorden, at det var vanskeligt at få Rede på dem. Men som det er sikkert, at der dengang desuagtet konstateredes i en Række af År — det vil sige, lige fra den Tid, da han blev Rigshovmester — at have fundet uhyre Underslæb Sted, bl. a. med det til Flåden leverede Tømmer, således ligger det nær at antage, at han navnlig i Krigsårene har gjort sig Fordel af de store Leverancer af Materiel, Proviant o. lign. til Flåden — og for en Del til Hæren —, som Lejligheden krævede, og som gik igjennem hans Hænder, og allerede under Krigen pegede den offentlige Mening da også meget bestemt i denne og lignende Retninger[107]. I det hele var Misfornøjelsen med og Mistilliden til hans Styrelse under Krigen meget stor, og da i Oktober 1644 Pros Munds Flåde var bleven ødelagt, blev Stemningen yderst ophidset imod ham. Man påstod, at Flåden i alle Henseender havde været utilgivelig slet forsynet og udstyret, og man råbte på, at Ulfeldt og Hann. Sehested kun lagde an på at svække Staten for at vinde så meget større Magt[108]. Også Kongen var nu for Alvor bleven misfornøjet med Ulfeldt. Han havde allerede i nogen Tid følt sig krænket over den tiltagende Egenmægtighed, Svigersønnen viste i sin Æmbedsførelse, og som bl. a. også havde ytret sig derved, at han — næppe urigtigt i Principet, men stridende mod den tidligere Praxis — havde forbudt Rentemestrene at udbetale noget efter Kongens Anvisning, når han ikke selv havde kontrasigneret det; ved at han uden Kongens Vidende havde

udstedt Anvisninger på Øresundstolden, osv. Men nu kom Historien med Flåden til, og denne synes at have indgivet Kongen en lignende Mistro til Ulfeldt's Styrelse i det hele, som alle andre nærede, så at han i en Skrivelse til Kantsler Sehested, hvor også de ovenfor nævnte Beskyldninger fremdrages, endog synes at slå på, at det ikke forholdt sig ganske rigtigt med Leverancerne[109]. Hans Tvivl i denne sidste Henseende fik iøvrigt et endnu stærkere Udtryk derved, at han personlig foretog en Undersøgelse af Provianthuset, som man havde sagt ham var slet forsynet, og skjønt Undersøgelsen siges ikke at have bekræftet dette[110], er det dog måske tvivlsomt, om Kongen i Hjertet følte sig mere overbevist herved*) end ved den skriftlige Forklaring, som Ulfeldt gav til de i Skrivelsen til Kantsleren fremsatte Anker. Det kan endnu bemærkes, at Ulfeldts Forbud til Rentemestrene mod at udbetale noget uden hans Underskrift også var gået ud over Vibeke Kruse, hvad der særlig havde opbragt Kongen, og når man ser, at denne netop nu også gjorde Skridt til at tage Sagen mod Kirsten Munk og Ellen Marsvin op igjen[111] — hvorved han beråbte sig på, at Fru Ellen og hendes Parti stadig omtalte ham som den, der gjorde Fru Kirsten stor Uret —, ligger det ikke fjernt at sætte dette i Forbindelse med den nævnte Kjendsgjerning.

At Ulfeldt på sin Side gjerne vilde give det Udseende af, at det mere graverende i de Beskyldninger, der rejstes imod ham, var ondskabsfuldt Opspind af hans Fjender og Misundere, er let forståeligt, ligesom også, at han viste

*) Det hed i Staden, at de af Ulfeldt begunstigede Leverandører, for at hjælpe ham ud af Kniben, i største Skynding havde fyldt Provianthuset.

sig umådelig krænket over den Mistro og Uvilje, som Kongen lagde for Dagen. Han holdt sig, uagtet både Leonora Christina og flere af hans Venner frarådede det[112], i nogen Tid fra Hove, ja skal endog have forlangt sin Afsked[113]. Så vidt var det dog ikke Kongens Hensigt at drive Sagen mod sin Datters Mand, og da det på Grund af Tidernes Vanskelighed mätte føles dobbelt stærkt, om Statens første Æmbedsmand kun med Vrangvillighed varetog sine Forretninger, undres man end ikke ved at høre, at Kongen selv skal have gjort det første Skridt til en Forsoning, der da også på en Måde kom i Stand, skjønt den næppe strakte sig synderlig videre end til Formen eller selv således blev af lang Varighed. Som Forsoningens Pris skal Ulfeldt have forlangt og opnået, at Kongen nævnede Navnet på den, som nærmest havde bestyrket ham i hans ufordelagtige Mening om Ulfeldt, og det sætter ikke den sidstes Sager i noget heldigere Lys, at den pågjældende skal have været selve Kongens Kantsler, Christen Sehested[114], der vistnok var en Modstander af Ulfeldts Politik, men iøvrigt en hæderlig og fædrelandssindet Mand og en trofast Ven af Kongen. Måske har Kongen dog også for Fredens Skyld opgivet at føre Sagen mod Ellen Marsvin og Datteren videre, men derimod fik en anden Sag, som også berørte Ulfeldts Stolthed stærkt, Lov til at gå sin Gang.

Samtidig med nemlig, at Kongen lod Ulfeldt mærke sin Mistillid, ytrede han en lignende over for Dr. Otto Sperling, som var Ulfeldts særlig gode Ven og skyldte ham omtrent alt hvad han var, og ved Udgangen af November 1644 nedsatte han — der iøvrigt allerede længe synes at have næret en vis Tvivl med Hensyn til Sperlings Æmbedsførelse[115] — en Kommission til at granske

både Anvendelsen af de 1000 Daler, som Sperling havde årlig for Leverancen af Medikamenter til Børnehuset, og hans øvrige Forhold i de ham af Kongen overdragne Bestillinger[116]. Det synes virkelig utvivlsomt, at Sperling i mere end én Henseende har opført sig meget lidt samvittighedsfuldt, og det var da bl. a. heller ikke Kommissionen muligt at få ham til at aflægge Regnskab for hine Penge[117]. Følgen blev, at han i Begyndelsen af 1645 afskedigedes fra sine Æmbeder både som Børnehuslæge og som Kongens Botanikus, og noget efter opsagde også Kjøbenhavns Borgermestre og Råd ham hans Stilling som Stadsfysikus[118]. »Vi ere på Skib sammen«, sagde Ulfeldt i den Anledning til ham, »I må sejle med mig«. Og ligesom på Trods synes han at have knyttet Sperling endnu nærmere til sit Hus, thi vi finde, at han tilbragte næsten hele Sommeren sammen med Leonora Christina på Hørsholm, som Ulfeldt havde i Forpagtning[119].

Som før antydet, var Forsoningen mellem Kongen og Ulfeldt mere tilsyneladende end virkelig, og Fredsforhandlingerne med Sverig 1645 gave Stof til ny Spænding. Ulfeldt var den øverste af de fire Kommissærer, som fra dansk Side førte disse Forhandlinger, og selve hans Kolleger — blandt hvilke også Christen Sehested var — lagde en Del af Skylden for, at Udfaldet ikke blev bedre, over på ham, som iøvrigt skal have givet Beskyldningen tilbage[120]. Det er vanskeligt her at fælde nogen afgjørende Dom, men som det næppe kan være tvivlsomt, at de danske Kommissærer i det hele kunde have draget noget mere Fordel af de gunstigere Chancer, der frembøde sig navnlig mod Slutningen af Forhandlingerne, således kan man ikke undre sig over, at Kongen, der grebes

af den dybeste Smerte og Skuffelse ved det sørgelige Resultat, og hvis Tillid til Svigersønnen allerede i Forvejen var rokket, følte sig overbevist om, at særlig han ved denne Lejlighed kun dårligt havde opfyldt sin Pligt. Den således på ny opluende Misstemning mod Ulfeldt blev allerede meget kjendelig strax efter Fredens Slutning[121], men sit skarpeste Udtryk fik den dog, da Ratifikationen af Fredstraktaten skulde finde Sted, idet Kongen først helt nægtede at underskrive og tilsidst, efter at have underskrevet, kastede Dokumenterne i Ansigtet pa Ulfeldt med de Ord: »Der haver du dem, sä som du haver gjort dem«[122].

Det kunde ikke være andet, end at Ulfeldt, som således næppe havde redet én Storm af Unåde af, før der rejste sig en ny, måtte føle sig i højeste Grad ubehageligt stemt herved, og rimeligvis er endda hans Forbitrelse yderligere bleven forøget ved forskjellige andre Omstændigheder, af hvilke her blot skal nævnes, at Kongen, som strax efter hans Afrejse til Fredsforhandlingerne gav Rentemestrene Ordre til i Fremtiden ikke at udbetale noget uden hans egen skriftlige Befaling[123], i det mindste i nogen Tid efter Ulfeldts Hjemkomst synes at have forbigået denne ved Anvisningerne på Rentekammeret[124]. Men hertil kom endnu, at Ulfeldt måtte føle, at Kongens Uvilje kun var et enkelt Udtryk for en Stemning, der var fælles næsten for hele Landet. Den sidste Krig havde, som før er sagt, i vide Kredse vakt den største Mistillid til hans Styrelse både i den ene og den anden Henseende, og den Smule Popularitet, han måske en Tid har haft hos et Parti af Borgerstanden, kan så meget mindre antages at have bestået herimod, som denne Stands Had til Adelen i det hele netop på Grund af

Krigen havde nået en overordentlig Højde, og Ulfeldt ved sin Stilling naturlig måtte betragtes som Aristokratiets første Repræsentant. På den anden Side var han i høj Grad ilde set af et stort Parti i Adelen selv, og særlig indenfor sine nærmeste Standsfællers Kreds, Højadelen og Rigsrådet, havde han måske sine allerbitreste Fjender. Det var derfor i Grunden en ganske naturlig Ting, at han nu gjorde det samme Skridt, som han skal have gjort Året i Forvejen, idet han nemlig indgav en Ansøgning om Afsked, hvilken Ansøgning han begrundede ved at henvise til sin legemlige Svaghed, navnlig til sit syge Ben. Alligevel er det vist meget tvivlsomt, om denne Ansøgning var alvorlig ment, eller om han kun ved den tænkte at fremkalde en Krisis, der kunde give Sagen en Vending til hans Fordel. Hans Kjærlighed til Magten var så stor, at man har ondt ved at tro, at han godvilligt skulde give Afkald på alt, hvad han havde opnået, uden at trænges endnu hårdere, og således som Tilstanden var på den Tid, han indgav sin Afskedsbegjæring — en Tid, da der herskede den største Forvirring i alle Forhold, og da Afgjørelsen af mange højst vigtige Spørgsmål både for Finantsvæsenet og det hele Statsmaskineri stod på Dagsordenen — måtte han kunne sige sig selv, at Kongen, hvorledes end hans personlige Stemning var, umulig kunde lade en Mand i hans Stilling forlade sin Post. Kongen nægtede da også at tilstå ham hans Afsked[125], men havde Ulfeldt ventet nogen særlig Oprejsning eller Undskyldning fra Kongens Side, blev han skuffet. Skjønt han altså måtte vedblive at varetage sine Forretninger, indskrænkede han sig ganske vist herved, fornærmet som han var, til det mindst mulige. Selv således fandt han dog Lejlighed til yderligere at ophidse Kongen mod sig.

Thi i de hårdnakkede Forhandlinger, som Kongen på den Tid — som forøvrigt næsten hele Resten af sit Liv — førte med Rigsrådet for at skaffe Kronen en Erstatning for den Afgang i Indtægter, den havde lidt ved Krigen og dens Konsekventser, stillede Ulfeldt sig ikke alene afgjort på Rigsrådets Side, men der var i hans Optræden et og andet, som Kongen — med Rette eller Urette — mente var anlagt på at tilføje ham en personlig Krænkelse[126].

Det stod da således hen, til Kongen i November rejste over til Hertugdømmerne, hvorfra han først vendte tilbage i Marts 1646. Man kunde have ventet, at Adskillelsen havde forbedret Forholdet, men tværtimod forværredes det, og som det synes nærmest på Grund af nogle Historier, der stode i Forbindelse med Fru Kirsten. Hermed var Sammenhængen denne. Kongen følte sig stadig krænket over, at hans Børn med Fru Kirsten, eller dog de fleste af dem, benyttede enhver Lejlighed til at bevidne Moderen deres Sympathi, til Trods for al den Umage, han gjorde sig for at bevise dem, at hun ikke fortjente deres Agtelse. Han måtte derfor selvfølgelig blive i høj Grad forbitret, da han, strax efter at være kommen over til Hertugdømmerne, fik at vide, at Sophie Elisabeth, Grev Pentz's Hustru, uden hans Vidende havde aflagt et Besøg hos Moderen. Han lod i den Anledning optage et formeligt Forhør både over hende og hendes Mand (20de December)[127], og skjønt det viste sig, at hun virkelig ikke denne Gang havde været på Boller — thi Pentz havde mødt hende under Vejs og taget hende med tilbage til Glückstadt —, tilstod hun, at hun havde besøgt Moderen tidligere, og langt fra at undskylde sig optrådte hun meget trodsigt og udfordrende, sagde, at hun vidste intet uærligt om Moderen, at hun både vilde

og måtte ære hende, osv. Hun slog også på, at hendes Søstre havde besøgt Moderen, og i Virkeligheden fik Kongen at vide, at dette havde været Tilfældet — dog først efter at Sophie Elisabeth havde givet Exemplet — med to af dem, som dog ikke navngives[128]. Ikke nok hermed forsvarede både hun og Søstrene deres Adfærd over for Kongen selv med Citater af Bibelen. Kongen, hvis Harme naturligvis yderligere forøgedes ved alt dette, gik nu et Skridt videre og afæskede tre af de anseteste Theologer, nemlig Sjællands Biskop Jesper Brochmand og Professorerne Hans Hansen Resen og Laurits Mortensen Scavenius, en Erklæring både om Døtrenes Besøg i det hele og om deres Påberåbelse af Bibelen. Erklæringen blev afgivet og gik ud på, at Døtrene havde gjort Uret i at besøge Moderen, da det var imod deres Faders Vilje, og de vel kunde vide, at han »ej uden højvigtige foregående Årsag havde draget sit kongelig Hjerte og Omgjængelse fra hende«. Hvad de påberåbte Skriftsteder angik, kunde de ikke gjælde, thi »de alene vidner om den Ære og Lydighed, som gudfrygtige ærekjære Forældre bør at have af deres Børn, som de i Gudsfrygt haver opdraget og med kristelige Exempler i Liv og Levned foreganget, og ikke er at forståes om de Forældre, som enten sig selv eller deres Børn forarger eller forklejner« [129]. I Henhold til denne Erklæring — som iøvrigt i en følgende Tid nær var kommet Udstederne dyrt at stå — må Kongen antages at have givet især Sophie Elisabeth en skarp Irettesættelse, og som altid ved lignende Anledninger synes han atter at have tænkt på at skride ind mod Fru Kirsten selv, ja endog på at lade hende arrestere igjen[130], idet han formodentlig mente, og næppe med Urette, at det til Dels var hende, som var Skyld i Børnenes Opsætsighed. Aller-

føleligst blev dog Kongens Vrede for den ulykkelige Dorthea Elisabeth, som i Begyndelsen af 1646, og uden Tvivl som Følge af de her omtalte Begivenheder, blev indsat i et Karmeliterkloster i Køln, hvor hun ikke længe efter aflagde Ordensløftet[131]. Det er indlysende, at foruden de i Sagen umiddelbart indviklede Børn måtte også alle de andre og desuden Svigersønnerne føle sig stærkt afficerede både ved den Strenghed, hvormed Kongen tog Sagen, og ved den Offentlighed, han gav den, og da det vides, at Ulfeldt omtrent ved denne Tid begyndte helt at udeblive fra Rigsrådets Møder, ligger det nær at sætte dette i Forbindelse med den omtalte Sag. Imidlertid kom Hann. Sehested til Kjøbenhavn i Februar 1646, og han, som i det mindste udvortes må have stillet sig noget anderledes til Sagen end Svogrene, begyndte nu i Forening med Kongens Kantsler, Christen Thomesen Sehested, at arbejde på en Forsoning mellem de stridende Parter[132]. Deres Bestræbelser kronedes også med Held, men det er næppe gået ganske let af, thi endnu lige mod Slutningen af Forhandlingerne sees der at have været megen Bitterhed i Sindene på begge Sider. Blandt andet indsendte Børnene og Svigersønnerne (dog vel med Undtagelse af Hann. Sehested) den 2den April en Skrivelse til Kongen, hvori de beklagede sig over, at han havde »andre Tanker om dem, end som han burde«, det vil sige, at han ingen Agtelse havde for dem. Kongen viste med Bestemthed denne Klage tilbage[133], og da Børnene senere synes at have slået på, at Kongens Adfærd også havde haft Indflydelse på andres Opførsel imod dem, så at navnlig Generalmajor Klaus v. Ahlefeldt, der var forlovet med Vibeke Kruses Datter, havde »talet noget ubeskeden om Fru Kirstens Børn«, siger Kongen, at han ikke tror det, »vider end

som muligt må være sket, den Tid Frøken Sophie slog hannem for Hovedet« (!)[134]. At iøvrigt også den »kasserede Frøkens« Sag blev draget frem ved denne Lejlighed, er næsten en Selvfølge, og ligeledes at Kongen igjen kom udførligt ind på Fremstillingen af det hele Forhold dels til Fru Kirsten dels til Vibeke Kruse. Endelig kom dog, som sagt, Striden til en Afslutning (i Midten af April) og det på en Måde, som man ikke skulde have ventet. Thi efter at Kongen i Begyndelsen af Måneden ikke havde gjort større Indrømmelser, end at han for denne Gang vilde lade Fru Kirsten i Ro, tillader han nu, den 14de, ikke blot Børnene at besøge hende, Døtrene dog kun i Selskab med deres Mænd*), men også hende selv »at være og rejse, hvor hun haver nødvendig at bestille, dog at hun hverken kommer, hvor jeg er, eller med sine Visiter noget foretager, som mig kan være til Fortræd«. Endelig giver han sit Minde til, at når der for Fremtiden kommer en Kurre på Tråden mellem ham og Fru Kirsten, skal det meddeles Børnene og deres Ægtefæller, og deres Erklæring om Sagen indhentes, før der gjøres noget videre Skridt imod hende[135].

---

*) Til Børnenes Besøg hos Moderen havde Kongen et Par Dage i Forvejen knyttet nogle Betingelser, der mere end noget andet viser hans dybe Foragt for hende og hans Overbevisning om, at Børnene selv snart vilde få nok af Moderens Selskab, når de nødtes til at tilbringe længere Tid sammen med hende. I et Brev til Chr. T. Sehested af 11te April siger han nemlig, at Valdemar Christian »må besøge hende så tidt som han vil, når han lover, at når han besøger hende, han da vil blive hos hende i tre Uger og søge tre Gange Kirken med hende. Døtrene angåendes, da må de også besøge hende, når de vil, mens deres Ægtemænd skal drage med dem og blive i fjorten Dage hos hende«.

Fru Kirstens Børn og Svigersønner havde således virkelig vundet en fuldstændig Sejr, og skjønt deres Trods og Overhæng næppe er bleven uden Indflydelse på den både af Alderdomsskrøbelighed og sine i Krigen modtagne Sår stærkt medtagne Konge, må man dog af dennes egne Ytringer slutte, at Sehested'ernes Mægling havde gjort det meste[136]. At denne også har vist sig virksom ved at indlede den Vending til det bedre i det særlige Forhold mellem Kongen og Ulfeldt, som indtræder netop ved denne Tid, ligger nær at antage, og efter at Begyndelsen var gjort, har begge Hovedparternes Ønske om at få en Ende på Sagen gjort det øvrige. Om Enkelthederne vide vi iøvrigt ikke stort andet, end at Ulfeldt, efter i længere Tid, som før antydet, at have holdt sig borte fra Rigsrådets Møder, i anden Halvdel af Marts gjennem Kantsleren fik et Tilhold fra Kongen om at indfinde sig ved dem, hvilket han også efterkom — omtrent samtidig med, at Kongen gjorde de første Indrømmelser med Hensyn til Fru Kirsten. Da så Kongen gjorde sin sidste store Indrømmelse i denne Sag, må Ulfeldt antages at have følt sig nogenlunde fyldestgjort, og også Kongen må have fundet en vis Tilfredsstillelse ved de personlige Forhandlinger med Svigersønnen[137], så at han har ment at kunne lade Forholdet for en Del indtræde i den gamle Skikkelse. Vist er det, at det hed i Staden, at Ulfeldt var taget til Nåde igjen[138]. Om dog Tilfredsheden på nogen af Siderne var synderlig rodfæstet, er vist meget tvivlsomt, og i hvert Fald var Erindringen om Spændingen så frisk, og Muligheden for en Fornyelse lå så nær for Hånden, at man let forstår, at Ulfeldt på nogen Tid kunde ønske at fjerne sig fra Kongens umiddelbare Nærhed. Den Sygdom i Benet, som han allerede havde

påberåbt sig, da han forrige År søgte sin Afsked, og som han under sine mundtlige Forhandlinger med Kongen uden Tvivl har betonet meget stærkt som en Hovedgrund til sin lange Uvirksomhed, gav ham nu et belejligt Påskud til at rejse. Han bad altså om Orlov for i Paris at søge Lægehjælp, og han fik også strax denne Orlov, men til hans Rejse knyttedes der, som Kongen påstod, efter hans egen Tilskyndelse[139], et diplomatisk Ærende, idet det overdroges ham, næst efter at takke den franske Regering for dens Mægling ved Fredsunderhandlingerne med Sverig, at søge yderligere at befæste og udvide det Forbund mellem de to Kroner, hvortil der 1645 var gjort en Begyndelse, samt virke til, at Frankrig ved Fredsforhandlingerne i Münster og Osnabrück understøttede Danmark i dets Bestræbelser for Hertug Frederiks Restitution i Erkebispedømmet Bremen. Ikke længe efter forestilledes det Kongen (sikkert også efter Ulfeldts Initiativ), at det kunde være hensigtsmæssigt med det samme at lade ham besøge Holland for at ordne nogle Spørgsmål vedrørende Tolden i Norge og i Øresund, og mulig også få knyttet en nærmere Forbindelse med den nævnte Stat, som, efter ved Traktaten i Christianopel at have opnået en betydelig Toldnedsættelse, måtte have mere Grund til at slutte sig til Danmark end til Sverig, hvis stedse voxende Magt allerede begyndte at forurolige den. At hos Ulfeldt Tanken om den Hyldest af Udlandet, der nødvendig måtte knytte sig til sådanne Sendelser, og som måtte være ham dobbelt velkommen, jo mere tvetydig hans Stilling her hjemme i længere Tid havde været, ikke har spillet nogen ubetydelig Rolle, da han tilbød at overtage disse Sendelser, er en Slutning, som vor Kundskab til hans Karakter berettiger os til at drage. Hvad Kongen angår, ventede han sig ikke meget af den hollandske

Sendelse, men da Rigsrådet bifaldt den, gav han dog sit Samtykke, vistnok også her nærmest med Tanken på Hertug Frederiks Sag. Ikke desto mindre synes det ikke at være kommen til nogen rigtig Forståelse mellem Kongen og Ulfeldt om dennes Ærende i Holland, hvad der siden atter gav Anledning til en heftig Uenighed mellem dem. Det kan tilføjes, at også Sperling ved denne Tid til en vis Grad blev taget til Nåde igjen, om han end ikke, som Rygtet gik, fik noget af sine Æmbeder tilbage[140]. Det var hans Hensigt at ledsage Ulfeldt, ligesom han tidligere havde gjort på en af dennes Englandsrejser, men der blev i al Fald ikke noget af strax, og først senere sluttede han sig til Ulfeldt i Holland[141]. Derimod var Leonora Christina med på hele Rejsen, og idet hun ved denne Lejlighed igjen træder frem på Skuepladsen, vender jeg tilbage til hendes personlige Historie.

Der er allerede før hentydet til, hvor pinligt Leonora Christina matte føle sig berørt ved Kongens fjendtlige Stemning mod hendes Moder. Ikke mindre nedslående måtte det naturligvis være for hende at se, hvorledes den overordentlige Yndest, Kongen tidligere havde næret for hendes Ægtefælle, efterhånden afløstes af en stedse stærkere Misfornøjelse. Men til Sorgen herover har der sikkert også hos hende, der havde et så stolt og ærekjært Sind, og som i Følge sin Kjærlighed til Manden måtte antage, at han i alt væsentligt havde Retten på sin Side, føjet sig en vis bitter Følelse af Krænkelse på Mandens Vegne, hvilken Følelse atter utvivlsomt har fundet sit Udtryk i et noget sjeldnere og mindre fortroligt Samkvem mellem hende og Faderen[142]. At det gjensidige Forhold dog heller ikke herved i dybere Grad er bleven forstyrret, synes bl. a. at kunne sluttes af den kjærlige Måde, hvorpå

hun altid i senere Tider mindedes sin Fader, og der er næppe Tvivl om, at ligesom det har været en Tilfredsstillelse for hendes datterlige Sind at kunne forestille sig, at hans Misstemning mod Moderen for en Del var fremkaldt ved Vibeke Kruses Bagvaskelser, således har hun også både søgt og fundet nogen Undskyldning for hans Optræden over for hendes Ægtefælle i hans på Grund af hans høje Alder og legemlige Skrøbelighed stærkt tiltagende Pirrelighed. Overhovedet har hun — som vides at have frarådet Ulfeldt at trække sig tilbage fra Hoffet, da han første Gang gjorde dette Skridt — vistnok i det hele bestræbt sig for at indtage en mæglende Stilling mellem de stridende Parter, og hvor lidt direkte Held hun end heri kan have haft med sig, har det dog utvivlsomt været Hensyn til hende, som mere end én Gang har afholdt Kongen fra at lade det komme til det yderste med Ulfeldt. Den virkelige Hengivenhed og Ærbødighed, hun trods alt må antages vedblivende at have næret for Faderen, gjør mig det også, ikke mindre end hendes Klogskab, lidet sandsynligt, at hun skulde have været en af de to unavngivne Døtre, som foruden Sophie Elisabeth så åbenlyst udæskede Kongens Vrede ved at besøge Fru Kirsten. Men på den anden Side var hun dog så afgjort på dennes Parti, at jeg ikke har nogen Tvivl om, at hun har sluttet sig til sine Søskende, sin Mand og sine Svogre i deres Bestræbelser for at bringe Moderens Sager på Fode igjen efter den uheldige Vending, de havde taget som Følge af hine Besøg. Under alle Omstændigheder, efter at disse Sager nu vare bragte til en for Fru Kirsten ret heldig Afslutning, og navnlig derved, at Kongen havde lovet ikke at foretage noget videre Skridt imod hende uden at

indhente Børnenes og Svigersønnernes Erklæring, kunde hun med så meget lettere Hjerte tiltræde sin Udenlandsrejse.

Rejsen tiltrådtes i Juni Måned og gik vistnok over Glückstadt og derfra til Søs til Holland[143]. Der fulgte et talrigt Følge med, hvoriblandt også forskjellige Adelsmænd, som efter Tidens Skik stode i Ulfeldts Tjeneste. Men også andre Mænd af Stand, som ikke stode i noget sådant Underordningsforhold, forøgede Ambassadens Glans, således den senere i Leonora Christinas Historie optrædende Peder Reedtz, som skulde være Resident i Paris, og hvem Ulfeldt skulde indsætte og forestille ved det franske Hof[144]. Uden Tvivl gjorde også Valdemar Christian Følgeskab fra Kjøbenhavn, men dog ikke for at gjøre hele Rejsen med[145]. Denne Leonora Christinas Broder, som på forskjellige Måder voldte Faderen megen Bekymring, var Året i Forvejen kommen tilbage fra Rusland, hvor han skulde have ægtet den da levende Czars eneste Datter, men i det Sted kom i et langvarigt Fangenskab, af hvilket han først ved Czarens Død slap løs. Kongen havde nu bestemt, at han skulde prøve sin Lykke ved den tyske Kejsers Hær, under Erkehertug Leopold, og det var i den Anledning at han nu drog bort.

Efter at være ankomne til Holland midt i Juli[146], opholdt Ulfeldt og Leonora Christina sig en kort Tid i Amsterdam og droge herfra til Haag, hvor de væsentlig bleve den øvrige Tid[147]. Skjønt Ulfeldt ikke her vilde optræde offentligt som Ambassadør, var dog Modtagelsen i det hele meget ærefuld, og man kappedes om at vise ham og hans Hustru al mulig Opmærksomhed. Der var da også en ganske særlig Opfordring hertil. I Virkeligheden betegnede dette Besøg — hvad Hollænderne snart måtte

erfare — et helt Omslag i den ydre danske Politik, der i længere Tid havde støttet sig til Østerrig, Spanien og England, medens den i Holland kun havde set en Modstander og Fjende, og det betydningsfulde i Omslaget fremhævedes end mere ved, at det på denne Måde inaugureredes af den danske Stats højeste Æmbedsmand, som oven i Kjøbet hidtil havde været anset for Hollands bitreste og farligste Modstander. Men hvor mærkelig og smigrende end Ulfeldts Nærværelse måtte være for Hollænderne, og hvor meget de end beundrede hans imponerende Fremtræden, hans Veltalenhed og Færdighed i Sproget, som han talte som en indfødt, viste de sig ikke i samme Forhold imødekommende med Hensyn til Formålene for hans Ærende, og Resultatet blev ikke betydeligt. Om Hertug Frederiks Restitution fik han kun lidet sigende Talemåder, Forhandlingerne om et Forbund kom ikke ud over Begyndelsen, og Toldspørgsmålene bragte han vel til en Afgjørelse, men som ikke var videre glimrende. Desuagtet brugte han overordentlig lang Tid for at komme så vidt, og Kongen, der, som sagt, aldrig havde ventet sig meget af denne hollandske Rejse, og som strax da han hørte tale om de Vanskeligheder, Hollænderne gjorde, ytrede sin Misfornøjelse med, at Ulfeldt ikke brød op og drog videre, blev, efterhånden som Opholdet trak ud, i højeste Grad forbitret på Svigersønnen, som efter hans Mening ikke blot bortødslede en Mængde Penge og overtrådte sin Instrux, men også forspildte Udsigterne til at udrette noget i Frankrig, hvortil hans Hovedærende var. Sin Misfornøjelse gav han Luft over for Ulfeldt selv dels ved direkte Bebrejdelser, dels på anden Måde. Således nægtede han, med en temmelig hånlig Henvisning til det lidet, han havde udrettet, Ulfeldt en Fuldmagt,

som han bad om, til at forhandle med Hollænderne om en Omsætning af Øresundstolden til en fast årlig Afgift — en Plan, som næppe var udgået fra Ulfeldt selv, men som tiltalte ham meget; og hvad der måtte krænke Ulfeldt endnu mere, han overdrog Underhandlingen om Hertug Frederiks Restitution, som udgjorde en væsentlig Del af Ulfeldts eget Ærende, til den faste danske Resident i Holland, Tancke, endnu medens Ulfeldt lå der. Jeg kommer siden tilbage til den ved alt dette fremkaldte Spænding mellem Svigerfaderen og Svigersønnen, som, yderligere forøget ved forskjellige andre Omstændigheder, blev stærkere end nogen af dem, der hidtil havde forstyrret Forholdet mellem dem, og bemærker her kun, at det en ganske kort Tid synes at have virket beroligende på Kongen, da Ulfeldt ved Lejlighed lod ham forstå, at hans lange Ophold i Holland for en Del havde været begrundet i Leonora Christinas Svangerskab og forventede Nedkomst[148]. Denne fandt Sted strax efter Mikkelsdag[149]. Det var en Søn, Leonora Christina fødte, og han fik i Dåben Navnet Leo. Generalstaterne stode Fadder, og efter at Ulfeldt i Februar det følgende År havde bragt Toldspørgsmålene til Afslutning, betydedes det ham, at Generalstaterne havde besluttet at give Barnet i Faddergave en årlig livsvarig Pension på 1000 Carolus-Gylden, hvorhos de tillige lod forespørge, om han vilde synes om, at Sønnen til Erindring om deres Stat fik Tilnavnet »Belgicus«. Det sidste kunde Ulfeldt naturligvis ikke have noget imod, men derimod lod han vedkommende forstå, at han vilde foretrække, om Sønnen i Stedet for Pensionen kunde få et Kompagni Fodfolk i Staternes Tjeneste, hvad han da også kort efter fik[150]. Iøvrigt blev denne Søn kun et Par År gammel. Et enkelt Træk af Leonora Christinas

Ophold i Haag meddeles af Sperling. Ex-Dronningen af Bøhmen, den ulykkelige Frederik af Pfalz's Enke og en Søsterdatter af Christian IV., boede i Haag, og Sperling fortæller, at hun besøgte Leonora Christina og holdt meget af hende på Grund af hendes Lighed med hendes afdøde Moder, en Lighed, der skal have været så stor, at hun, første Gang hun så Leonora Christina, løb hen og kyssede hende, idet hun råbte højt på engelsk: »Ak, min Moder! min Moder!«[151] Måske kan det også interessere at høre, at blandt de mange, som under Ulfeldts og Leonora Christinas Ophold i Haag gjorde dem deres Opvartning, var også René Descartes, der som bekjendt levede i Holland og stod i meget nær Forbindelse med den nævnte Kurfyrstinde af Pfalz's Familie, især hendes Datter Elisabeth, som var hans begejstrede Veninde og Discipel[152].

Endelig, i Marts Måned 1647, bestemte Ulfeldt sig — skjønt ugjerne, thi han mente ved et forlænget Ophold at kunne have bragt et Forbund i Stand — til at forlade Holland og drage til Frankrig for at udføre de Ærender, han havde til denne Stat. Han brød op den 10de, og Rejsen gik over Rotterdam og Antverpen til Bryssel, hvor Guvernøren i de spanske Nederlande, Marchese Castel Rodrigo, modtog ham med megen Udmærkelse. Derfra rejste han over Mons, Valenciennes, Cambray, Peronne, Pons til St. Denis[153], hvor han ankom den 5te April. En Del af Følget og Bagagen var imidlertid gået søværts fra Holland til Frankrig, og så underligt det end ved første Øjekast ser ud, må man dog efter Leonora Christinas egne Ytringer antage, at hun selv havde foretrukket at gjøre Turen til Calais til Søs[154], måske af Hensyn til det spæde Barn, hun førte med sig. På Grund af den

tilstundende Påske kunde Ulfeldt ikke strax få Audients, og da St. Denis, som han selv siger, »var et meget usundt og skident Sted«, flyttede han og Leonora Christina ind til Paris, hvor de toge et privat Logis, indtil der, efter at han havde fået Tilsagn om Audients, anvistes dem Bolig i Hertugen af Vendômes Palais[155]. Efter Påsken fik Ulfeldt da Audients og forebragte sine Ærender først for Enkedronningen og den unge Konge, siden for Mazarin, og under de Forhandlinger, som hans Hverv gav Anledning til, var både han selv og Leonora Christina Gjenstand for en Opmærksomhed og en Hyldest[156], som efter alles Vidnesbyrd ikke mindre gjaldt deres personlige Egenskaber end deres officielle Stilling, og som var så meget mere smigrende, fordi den ydedes af et Hof og et Samfund, som både på Grund af, hvad det selv frembragte af udmærkede og glimrende Personligheder, og hvad det var vant til at se i sin Midte af fremmede, må antages at have anlagt den største Målestok, man overhovedet dengang kjendte. Ligesom Ulfeldts Talenter som Hofmand og Selskabsmand ingensinde havde haft en større Scene at udfolde sig på, således har han sikkert bestræbt sig for at lade disse Talenter skinne i deres fulde Glans, hvorved det også måtte komme ham til gode, at han i tidligere Dage havde tilbragt over 8 År i Frankrig[157]. Men ikke desto mindre synes Leonora Christina, som næppe siden hun var Barn havde været udenfor sit Fædreland, og som aldrig havde været i Frankrig, næsten at have vakt endnu mere Opmærksomhed og Interesse end Manden på Grund af sin Skjønhed, sin Forstand og den på én Gang værdige, yndefulde og fuldstændig utvungne Måde, hvorpå hun vidste at føre sig i disse for hende så ganske nye Omgivelser. Der er bevaret en meget interessant og an-

skuelig Skildring af hendes Optræden ved det franske Hof, forfattet af Dronningens Kammerfrue og fortrolige Veninde, Mdme. de Motteville, en Dame, som er bekjendt ved sine sikre og fine Iagttagelser og Skildringer af Personer og Tilstande ved Dronning Annas Hof, og som selv oftere havde Lejlighed til at være sammen med Leonora Christina. Efter først at have omtalt Ambassadens Øjemed og Ambassadøren selv, hvis Udseende, Forstand og værdige Fremtræden hun roser, berører hun Christian IV.s morganatiske Giftermål med Kirsten Munk og fortæller, hvorledes det forholdt sig med Børnene af den Slags Ægteskaber, at de vare legitime, men ikke havde Arveret til Tronen osv. Derefter siger hun om Leonora Christina[158]:

»Denne Dame var født i et sådant Ægteskab og følte sig meget. Hun bar som Tegn på sin høje Stand en lille Hat af sort Fløjel, som alene Kongens Døtre havde Ret til at bære. Således fortalte hun Dronningen, som strax da hun så hende spurgte hende, om det var Mode i hendes Land, og om alle Damer dèr bare den Slags Hatte. Iøvrigt var hun klædt efter fransk Mode og så godt ud. Hendes Ansigt var meget smukt, og hendes Skjønhed var blandet med Værdighed, hvad der bestyrkede mig i den Tro, jeg altid har haft, at man i alle Lande finder distingverede Folk. Hun kom til Dronningen på samme Måde, som en af vore egne Prinsesser vilde have gjort, og når hun deltog i Hofselskaberne, viste hun ingen Forlegenhed ved at være sammen med så mange Folk, som hun ikke kjendte. Hun talte ofte og altid forstandigt, med en Ligefremhed, som havde lidt af hendes Fædrelands Kulde ved sig, men hvori der ikke var noget simpelt eller ubetydeligt, og på sin Dragt og sin Hat havde hun så mange Perler, at man kunde se, at hun også var meget rig. Anden

Gang hun var i Palais-Royal, viste Dronningen hende sine Værelser, sine Bade og sit Bedekammer, som hun altsammen så uden at rose det i nogen overvættes høj Grad, men dog tillige således, at hun lagde Mærke til, hvad der virkelig var smukt. Jeg var alene med Dronningen, og jeg sagde til Ambassadricen, at Dronningen havde smukke Hænder, som det uden Tvivl vilde være hende en større Fornøjelse at se end alt, hvad Dronningen hidtil havde vist hende. Hun tog så Dronningens Hånd, og efter at have trukket Handsken af den kyssede hun den og roste den med megen Ynde. Hun løftede hendes Halstørklæde op for at se hendes Barm, og gjorde det med så megen Fortrolighed, at man skulde tro, at hun var hendes Søster, og at hun havde kjendt hende hele sit Liv. Alt dette syntes Dronningen godt om, og hele den Dag talte man ikke om andet end den danske Dame, om hendes blide Værdighed, om den Ynde, hun viste i hele sin Optræden, og om de Beviser, hun havde givet på, at hun havde megen Ånd og Forstand. Hendes Blidhed var ledsaget af en ædel Stolthed, som gjorde, at hun kyssede Dronningen af England, da hun hilste på hende, og ikke viste sig ydmyg ved nogen af de Lejligheder, hvor hun skulde hævde sin Stilling. Man gav et Bal for hende, og Dronningen forærede hende et Ur med Diamanter til en betydelig Værdi. Efter disse Æresbevisninger rejste hun bort, uden Tvivl lige så tilfreds med Hoffet, som Hoffet var med hende«.

Så interessant denne Skildring er på alle Punkter[159], synes den mig dog, bedømt med Hensyn til, hvad nyt Bidrag den yder til Opfattelsen af Leonora Christinas Karakter, særlig mærkelig ved den levende Illustration, den giver af hendes Selvfølelse. I Virkeligheden er der

i den Måde, hvorpå hun her hævder sig selv som to kronede Hoveders Lige, noget, som danner et nødvendigt Supplement til de Ytringer af hin Følelse, vi kjende fra senere, meget forandrede Forhold, og som ikke lidet bidrager til at sætte disse i det rette Lys.

Trods al den Ære, der vistes Ulfeldt og Leonora Christina i Frankrig, gik det dog kun dårligt med den førstes officielle Hverv, endnu dårligere end i Holland. Navnlig med Hensyn til det, der var Hovedformålet for Ambassaden, Frankrigs Medvirkning til Hertug Frederiks Restitution og Afslutningen af et nøjere Forbund, fik han dels lidet sigende Løfter, dels ligefrem Afslag. Efter at Ulfeldt havde været nogen Tid i Paris, drog Hoffet til Amiens, og Ulfeldt og Leonora Christina fulgte efter med 8 Dages Mellemrum[160]. I Amiens toge de Afsked med Enkedronningen, Mazarin osv., og herfra gik da Rejsen videre til Dunkerque[161]. Her lå et dansk Orlogsskib, og Leonora Christina, som ikke havde været i England, fik Lyst til at nytte Lejligheden til at gjøre en kort Tur derover. Ulfeldt havde ikke noget derimod, og da hun vilde være ukjendt, tog hun kun Sperling og en dansk Adelsmand, Ebbe Gyldenstjerne, samt et kvindeligt Tyende og Gyldenstjernes Tjener med. Ulfeldt rejste imidlertid videre, og Leonora Christina indskibede sig, men efter at have været et Døgn om Bord uden at få gunstig Vind, gik hun i Land igjen og rejste efter sin Ægtefælle, hvem hun traf i Ostende[162]. Herfra rejste de sammen til Brygge, hvor de bleve nogle Dage hos Francesco d'Aranda, Borgermester i Byen og en Broder til Bernardo d'Aranda, der, som tidligere omtalt, var i Ulfeldts Tjeneste; derfra til Gent og Bryssel, hvor de igjen opholdt sig nogle Dage, så til Mecheln, Antverpen, Dor-

trecht og Rotterdam[163]. Her optog Leonora Christina igjen Planen at gå til England, og efter at Ulfeldt havde ladet et dansk Orlogsskib, som lå ved Amsterdam for at føre deres Bagage hjem, komme ned til Goeree, indskibede Leonora Christina sig fra Hellevoetsluis med det allerede omtalte lille Følge[164]. Først næste Dags Aften nåede de, til Dels stærkt medtagne af Søen, Dover, hvorfra de toge en Karet til London. Ved Ankomsten hertil lagde Ebbe Gyldenstjerne, som var taget med på Grund af hans Kjendskab til det engelske Sprog, sig til Sengs under Påskud af at være syg, og han blev i Sengen, til de rejste bort igjen. De andre mente, at han ikke turde lade sig se på Grund af Gjæld, som han under et tidligere Ophold i London havde pådraget sig. Imidlertid så Leonora Christina sig om i Byen, ledsaget af Sperling og en Fører, beså St. Paulskirken, Tower, Westminster osv. I Westminster (Abbedi?) hang et Portræt af Dronning Anna, Christian IV.s Søster, og Sperling kommer herved igjen til at omtale den Lighed, denne Dronning havde med Leonora Christina. Iøvrigt indtraf her en lille Hændelse, der bidrog til at påskynde Afrejsen. Kort før Leonora Christina gik op i Westminster, var hun bleven set af Prins Robert eller Ruprecht af Pfalz, en Søn af hendes Søskendebarn, Exdronningen af Bøhmen. Han spillede som bekjendt en fremtrædende Rolle i hin Tids engelske Historie, havde været en tapper og trofast Tilhænger af Kongen, men var på Grund af Overgivelsen af Bristol 1645 bleven afskediget af Kongens Tjeneste, hvad der havde krænket ham meget. Han spadserede hin Dag foran Westminster med nogle Kavallerer, og da han blev opmærksom på Leonora Christina, sendte han sin Lakej hen for at spørge hendes Fører, hvem hun var. Der blev svaret, at han

vidste det ikke, men hun syntes at være en hollandsk Dame. Da hun igjen kom ud fra Westminster, var Prins Robert der endnu, og han trådte nu nærmere for at se hende og hilse på hende; men Leonora Christina besvarede hans Hilsen temmelig stift, da hun frygtede, at han skulde kjende hende. Hun synes at have stået i den Tro, at Prinsen havde sluttet sig til Kongens Fjender, hvad der dog ikke var Tilfældet. Imidlertid hørte hun nogle Dage efter, at man nævnede hendes Navn omkring i Staden, og hun mærkede eller troede at mærke, at man holdt Øje med hende. Den fangne Konge var som bekjendt hendes Søskendebarn, og det var jo ikke utænkeligt, at hun kunde have haft Breve eller Budskaber til ham fra sin Fader, der ofte havde givet Vidnesbyrd om sin Lyst til at understøtte Carl I. i Kampen mod hans oprørske Undersåtter. Hun besluttede da strax at bryde op. Endnu samme Dags Aften, som Sperling havde sagt hende, at hun var kjendt, forlode de London, og over Dover og Goeree kom hun til Haag, hvor hun traf Ulfeldt. Hele denne Englandsrejse stod kun på en halv Snes Dage. Fra Haag rejste hun og Ulfeldt til Amsterdam, hvor de bleve nogle Dage, og hvor en Del af Følget og Bagagen samt den lille Leo indskibedes på det Orlogsskib, som havde ført Leonora Christina til England. Hun selv rejste formodentlig med Manden, som gik over Utrecht, Deventer, Groningen osv. til Delfzijl, hvor der lå et hollandsk Skib, som førte ham til Glückstadt. Her blev han en Dag hos Grev Pentz, drog så til Rendsborg og derfra videre, men dog næppe lige strax til Kjøbenhavn[165].

Man får i det hele et bestemt Indtryk af, at Ulfeldt ikke forhastede sig med Hjemrejsen, hvad der kunde synes underligt nok, når man véd, både hvor længe han havde

været fraværende fra sit vigtige Æmbede — han kom næppe til Sjælland før i anden Halvdel af Juli 1647[166] —, og hvor vred Kongen var på ham for hans lange og kostbare Ophold i Holland. Men også Ulfeldt var under sin Fraværelse bleven i høj Grad forbitret på Kongen, og det er ikke usandsynligt, at der i hans Langsomhed var en Del Trods, hvormed dog måske også forbandt sig et Ønske om at forhale så længe som muligt det Sammenstød mellem ham og Svigerfaderen, som syntes uundgåeligt ved Hjemkomsten[167]. Blandt Grundene til Ulfeldts Misstemning kan først nævnes Kongens Misfornøjelse med Ambassaden og de forskjellige for Ulfeldt mere eller mindre krænkende Måder, hvorpå han, som tidligere berørt, havde givet denne Misfornøjelse Luft. Men der var også andre Grunde, og tør jeg end ikke aldeles bestemt påstå — skjønt det er meget sandsynligt —, at Ulfeldt allerede på Rejsen havde fået Kundskab om en Forandring i Hann. Sehesteds Stilling, som siden skal omtales, og som måtte være ham særdeles ubehagelig[168], er det derimod sikkert, at han var bleven i højeste Grad opbragt i Anledning af et Skridt, som Kongen under hans Fraværelse havde gjort mod hans Hustrus Moder. Hermed forholdt det sig således.

Da Kongen i April 1646 havde tilstået Fru Kirsten visse Begunstigelser og navnlig Frihed til »at være og rejse, hvor hun haver nødvendig at bestille«, tilføjede han, som før er nævnet, bl. a. den Betingelse, »at hun ikke med sine Visiter noget foretager, som mig kan være til Fortræd«. Allerede i Slutningen af August samme År erfarede Kongen imidlertid, at hun havde været ikke blot i Fyn, men også i Glückstadt, hvor hun havde besøgt Sophie Elisabeth, hendes »rette, naturlige, kjære

Datter«, som Kongen spydigt kalder hende[169], og når dette allerede opbragte Kongen så meget, at han strax erklærede ikke længere at føle sig bunden ved sit Tilsagn[170], blev han endnu mere harmfuld, da han fik de nærmere Omstændigheder ved denne Rejse at vide. Det viste sig nemlig, at Fru Kirsten var rejst på en meget opsigtvækkende Måde, »med sine Tjenere ridendes for sig«, og at hun i Stedet for at drage lige igjennem Dannevirke var rejst gjennem Byen Slesvig; »og efterdi Rygtet gik der i Landet«, skriver Kongen, »at hun skulde til Hove igjen, da lod de Herrer og det fyrstelige Fruentimmer af Gottorp sig der forklædt finde, på det de kunde få hende at se, mig til allerstørste Spot«. Fra Glückstadt havde hun fremdeles, sammen med Sophie Elisabeth, gjort en Rejse »henad Altenau«[171] (ɔ: Altona). Hvad der mulig mere end noget andet har vakt Kongens Vrede, var dog måske en Omstændighed, som omtales af den svenske Resident i Danmark, Magnus Durel, nemlig at hun på Rejsen havde mødt Vibeke Kruse, der kom fra Holsten, og at hun da »kjörde henne för sig utur wägen«[172]. Så forbitret Kongen var, glemte han dog ikke ganske sit Løfte, ikke at foretage noget mod Fru Kirsten, før han havde underrettet Børnene og deres Ægtefæller om Sagen, og han skrev selv til Valdemar Christian og til Ulfeldt. Om den førstes Svar foreligger intet bestemt, men Ulfeldts Svar var efter Kongens Udtryk »hverken huggen eller stukken« og gik kun ud på, at Fru Kirsten ikke havde haft til Hensigt at fornærme Kongen[173]. Enden blev da, at Kongen igjen (i December) lod hende »arrestere«, det vil sige indespærre under Bevogtning, på Boller, hvorhos han tillige fratog hende Rådigheden over hendes Ejendomme, ja endog over hendes Folk[174]. Dette Skridt,

som ganske vist var temmelig strengt i Betragtning af, hvad hun allerede havde udstået, synes at have vakt en stærk Misfornøjelse, ikke blot hos Fru Kirstens nærmeste, men hos hele den højere Adel. Som denne vistnok altid — så lidt personlig Sympathi der var for Fru Kirsten — havde følt sig noget krænket ved den Medfart, Kongen lod overgå en af deres Midte, således synes den særlig med Hensyn til det foreliggende Tilfælde at have pukket på Håndfæstningens Bestemmelse om, at Kongen ikke måtte lade nogen adelig (der tales egentlig kun om Adelsmænd) fængsle, »foruden han tilforn er forvunden [ɔ: overbevist] efter Loven«[175]. Men Kongen lod sig hverken bevæge herved eller ved de Forsøg, der gjordes på at stemme ham mildere, først af Kantsler Christen Sehested og derefter af Hannibal Sehested, og den sidste, der for ingen Pris vilde forspilde den store Gunst, han stod i hos Kongen, trak sig da også snart ud af Sagen, idet han lod, som om den ikke anfægtede ham stort, hvad den dog efter samtidiges Vidnesbyrd alligevel gjorde[176]. Hvad derimod Ulfeldt angår, lagde han ikke Skjul på den lidenskabelige Vrede, som greb ham, da han fik Efterretning om sin Svigermoders Arrestering, og han skal i et Brev til Kongen selv have ladet falde »hårde og heftige Ord«, som opbragte Kongen endnu yderligere[177]. Det er iøvrigt ikke usandsynligt, at dennes Harme også fik Næring derved, at Vibeke Kruse i Begyndelsen af Året blev heftig syg; thi som hun selv mente at være forgivet af Fru Kirstens Slægt, ligger det ikke fjernt at tro, at Kongen har været af samme Anskuelse[178].

Når jeg endelig hertil føjer, at Kongen også var forbitret på Ulfeldt, fordi han havde fået at vide, at denne før sin Bortrejse igjen havde modarbejdet hans Finants-

planer i Rigsrådet[179], vil man se, at der ved Ulfeldts Hjemkomst var Tændstof til et langt større Bål, end der syntes nødvendigt for at fortære de sidste Rester af en tidligere Tids gode Forståelse, og dog skulde der endnu komme mere til. Kongen, som påstod — og længe vedblev at påstå —, at han ikke i sin Tid havde fået den skriftlige Instrux at se, der var givet Ulfeldt med til Holland, og at den ikke stemte med den mundlige Aftale, vilde ikke betale Udgifterne til Ambassaden, men opfordrede Rigsrådet til at undersøge, hvorledes Pengene vare anvendte, samt til at sørge for Betalingen, og da Rigsrådet undslog sig, synes Kongen selv at have ladet anstille en Undersøgelse[180]. Han vilde heller ikke modtage Ulfeldt i Audients, og det synes i det mindste, at da han endelig besluttede sig dertil, vilde Ulfeldt ikke komme, idet han nu sagde, at han først vilde aflægge Regnskab for Rigsrådet[181]. Foruden i sin Egenskab af Ambassadør følte Ulfeldt sig imidlertid også i høj Grad krænket i Egenskab af Rigshovmester, og hertil bidrog mere end noget andet den før berørte Forandring i Hannibal Sehesteds Stilling. Kongen, hvis Godhed for denne Svigersøn snarere var i Tiltagende end det modsatte[182], og som med Hensyn til Anvendelsen af Indtægterne fra Norge, hvilket Land han betragtede som sit Arverige, ikke længere vilde tåle nogen Indblanding af Rigsrådet, havde under Ulfeldts Fraværelse tilladt Hann. Sehested for Fremtiden at aflægge Regnskab for ham selv i Stedet for at indsende det til Renteriet, og dette havde da ført med sig, at Sehested ogsaa på andre Punkter søgte at hævde sig en selvstændigere Stilling lige over for den danske Styrelse[183]. Selv bortset fra den stærke personlige Skinsyge, som Ulfeldt nærede mod Svogeren, måtte en sådan

delvis Udsondring af de norske Sager, som på mange Måder greb ind i den ham overdragne Æmbedsmyndighed, navnlig hvad hans Finantsstyrelse angik, naturligvis vække hans allerstørste Mishag; men der var også andre Punkter, hvor denne Myndighed var truet, og det kan således nævnes, at Kongen efter hans Hjemkomst ikke vilde tillade ham at befatte sig med Hofstaten eller overhovedet med hans mere private Pengesager. Det ene med det andet gjorde, at Ulfeldt i flere Måneder efter at være kommen hjem nægtede at overtage sine Forretninger, hvad der ikke kunde andet end medføre betydelige Ulæmper, og da Kongen engang i Oktober gav ham en Ordre med Hensyn til Holmen, afslog han endog så godt som rent ud at udføre den, idet han henviste til Kongens unådige Stemning og sin beskårne Myndighed[184]. Til samme Tid havde han dog ikke taget i Betænkning at bruge denne Myndighed til at opirre Kongen end yderligere, idet han dels havde forbudt Rentemestrene at udbetale noget uden hans Underskrift, dels udstedt Anvisninger uden at søge Kongens Underskrift, men Følgen blev da også, at Kongen til Gjengjæld befalede Rentemestrene ikke at udbetale noget efter Ulfeldts Ordre, men kun efter hans egen[185]. Spændingen havde nu imidlertid på begge Sider nået en sådan Højde, at det nødvendig måtte komme til en Krisis. De stridende Parter havde hidtil væsentlig givet deres Misfornøjelse Luft i Skrivelser til Kantsler Sehested, hvis Indhold dog var beregnet på at meddeles Modparten, men nu skrev Ulfeldt, som allerede i længere Tid havde slået på, at han vilde opgive sit Æmbede, den 18de Oktober et Brev til Kongen selv, som, efter hvad der forelå, kun kunde betragtes som en

Afskedsbegjæring, og Kongen, der også opfattede Brevet således, samtykkede strax deri[186].

Under alt dette havde Fru Kirstens Sag ikke ligget stille. Hvor lidet Kongen kunde være til Sinds at gjøre nogen Indrømmelse i denne, vil man kunne skjønne af et Forhør, som han en Månedstid efter Ulfeldts Hjemkomst (nemlig den 14de—15de August) lod afholde over nogle Kvinder i Anledning af Vibeke Kruses Sygdom, som endnu bestandig vedvarede. Thi Kongen, der som bekjendt var meget overtroisk, antog nu, at denne Sygdom hidrørte fra en »Forgjørelse«, og den ene af Kvinderne bekræftede da også ikke blot, at det forholdt sig således, men udlagde på en ganske utvetydig Måde Fru Kirsten som den, der var Ophav til den[187]. Denne nye Sigtelse, der ikke kunde blive længe skjult, har måske tilskyndet Ulfeldt til Handling. Den 5te September indgik han og Hans Lindenov til Rigsrådet med en Anmodning om, at det vilde gå i Forbøn for Fru Kirsten[188], og denne Anmodning fornyedes, vistnok i temmelig heftige Udtryk mod Kongen, den 29de s. M.[189]. To Dage efter svarede de fire Rigsråder, som da vare i Kjøbenhavn foruden Ansøgerne. De stillede sig ikke uvilligt til Sagen, men betegnede det som deres bestemte Ønske at opsætte Intercessionen, indtil Ulfeldts »egne Sager kom udi Lave«. Dette var det mest magtpåliggende, og heri tilbyde de sig strax at ville understøtte ham. Iøvrigt anbefales det Ansøgerne at tage størst muligt Hensyn til Statens Ro og Kongens høje Alderdom og at gå frem med Mådehold[190]. Man gjenkjender i denne Skrivelse tydeligt Kantsler Sehested, hvis Sindighed og Venskab for Kongen aldrig fornægtede sig, medens han på den anden Side som Adelsmand og Rigsråd ikke kunde undgå at være af

samme Mening som sine Standsfæller, at der lå en stor Fare for Standen i, at Kongen indskrænkede Hovmesterens Myndighed, ligesom også, at han gik for vidt lige over for Fru Kirsten. Og det kan med det samme siges, at så ofte Sehested i det hele optrådte som Mægler mellem Kongen og Ulfeldt, var hans Forhold sikkert altid væsentligt bestemt ved lignende Hensyn. Han måtte i mange Punkter principielt se Sagerne fra omtrent samme Synspunkt som Ulfeldt, men hans personlige Sympathi var på Kongens og ikke på Ulfeldts Side[191]. — I Overensstemmelse med den omtalte Skrivelse opfordrede Rigsrådet da virkelig Kongen til at foranledige, at Ulfeldt atter overtog sine Forretninger[192], og samtidig må Sehested mere privat have forebragt og støttet Fru Kirstens Sag, som man ser af Efterskriften til et Brev, som Kongen skrev til ham den 7de Oktober. Denne Efterskrift, som er stærkt præget af Kongens ejendommelige bitre Lune, er i højeste Grad betegnende som Vidnesbyrd om hans uforandrede Stemning mod Fru Kirsten i hans sidste Levetid. Han siger nemlig bl. a., at hvis Valdemar Christian med hans Svogre kan få Rigsrådet til at intercedere, så vil han (Kongen) give en Erklæring i Sagen, hvormed de kunne være tilfredse, og det for at det kan blive indført i hans Ligprædiken, at »i Steden for det Privilegium, som den Konning N. gav det adelige Fruentimmer i Danmark, at de med deres Brødre træder i Arv, da haver de i min Tid erlanget på Rigens Råds Intercession det, at de må gjøre deres Mænd til Hanrej og fylde en Hob Rottekrud i ham, når de ere kjed af hannem«[193]. I Realiteten er der jo her virkelig gjort en Indrømmelse, men Formen, hvorunder den fremtræder, berøvede selvfølgelig Skrivelsen dens Betydning, da den ikke engang kunde refereres for Rigsrådet,

og Kongen er uden Tvivl snart bragt til at indse det selv, da han den 10de Oktober skriver til Kantsleren om samme Sag og blot siger, at han gjerne ser, at Rigsrådet intercederer, »når de allegerer prægnantes Rationes, quare«. Imidlertid må Rigsrådet have fastholdt sin Beslutning om at vente med Intercessionen, indtil Hovedspørgsmålet mellem Ulfeldt og Kongen var bragt i Orden, og da Ulfeldt otte Dage senere skrev det før omtalte Brev til Kongen, havde det endnu intet videre Skridt gjort i Sagen.

Med denne Skrivelse og Kongens strax påfølgende Svar skulde man tro, at der var gjort en Ende på enhver yderligere Forhandling. Dette viste sig dog ikke at være så. Den Skriftvexling, som allerede i længere Tid havde fundet Sted mellem de stridende Parter med Kongens Kantsler som Mellemmand, fortsattes, og Kantsleren selv vedblev ivrigt at arbejde på et Forlig. Imidlertid stode begge Parter så heftigt hver på sit, Kongen på, at Rigshovmesteræmbedet skulde begrænses, Ulfeldt på, at han kun vilde overtage Æmbedet igjen, hvis han fik hele sin gamle Myndighed tilbage[194], at det kan være meget tvivlsomt, om det vilde være kommet til en mindelig Afgjørelse, hvis ikke andre Omstændigheder i en ganske overordentlig Grad havde styrket Ulfeldts Stilling. Da jeg ikke særlig skriver Ulfeldts Historie, må jeg nøjes med nogle ganske korte Antydninger. Man må da huske, at Kongens ældste Søn, Prins Christian, den udvalgte Tronfølger, var død i Juni Måned, og til den Sorg, Kongen virkelig følte herved, skjønt Sønnen ved sit temmelig løse Liv og sin hyppige Pengeforlegenhed havde beredt ham adskillige mørke Timer, føjede sig Bekymring over, hvorledes det skulde gå med Tronfølgen. Kongens anden Søn, Hertug Frederik,

var ilde lidt af Adelen, og efter den Stilling, denne Stand indtog i Landet, lå Kongevalget så ganske i dens Hånd, at den kunde stille næsten hvilke Betingelser den vilde. Det var et uheldigt Tidspunkt for Kongen at lægge sig ud med Standen, og dette havde han dog, ganske bortset fra andre Stridsæmner, netop i en meget betydelig Grad gjort ved påny at optage en ældre Plan til at bortforpagte Lenene og forandre Rostjenesten til en fast Afgift. Adelen, der betragtede en sådan Plan som et formasteligt Indgreb i dens Privilegier, satte den stærkeste Modstand herimod, og Kampen var endnu stående, ligesom der ingen Bestemmelse var truffet om Tronfølgen, medens Striden mellem Kongen og Ulfeldt stod på. Alt dette måtte nu så meget mere styrke Ulfeldts Stilling, som Rigsrådets og Adelens Interesser faldt sammen med hans egne i hans Kontrovers med Kongen. Rigsrådet misbilligede Kongens Adfærd mod Fru Kirsten, det kunde ikke tillade, at Hovmesterembedet, som var et så godt Værn mod Overgreb fra Kongens Side, led nogen Indskrænkning, det var højlig forbitret på Hannibal Sehested, det var endelig tilfreds med Ulfeldts Forhandlinger i Holland, ligesom det vedgik at have »nogle Gange ventileret og med al Flid overvejet« den skriftlige Instrux til Ambassaden[195], som Kongen ikke vilde vedkjende sig. Under sådanne Omstændigheder kunde Udfaldet af Ulfeldts Strid med Kongen næppe længe blive tvivlsomt, og allermindst da Kongen, ene som han stod og trykket af Sorg og Bekymring, tillige var i høj Grad svækket af Alderdom og netop nu begyndte at lide stærkt af den sygelige Tilstand[196], som få Måneder efter endte med hans Død. Mulig har Prins Christians Bisættelse været den ydre Anledning, som fremkaldte en Vending i Sagernes Gang,

idet den måtte minde Kongen om, at han ikke længere kunde opsætte at få noget afgjort med Hensyn til Valget af en Efterfølger, og om, at det i denne Sag vilde være meget misligt at have Ulfeldt, der i Forvejen vidstes ikke at være Hertug Frederik god[197], imod sig som bestemt Modstander. I al Fald er det en Kjendsgjerning, at Ulfeldt, som tillige med Leonora Christina var indbudt til at være til Stede ved Bisættelsen[198], allerede Dagen forud (den 7de November) havde sin første Audients hos Kongen efter sin Hjemkomst fra Holland[199], hvilken Audients så snart efterfulgtes af flere. Hvis Kongen, som det nok lod sig tænke, har været til Sinds at slutte en separat Fred med Ulfeldt, lykkedes dette dog ikke; Ulfeldt lod ikke sin Sag skille fra alle de andre, hvis Afgjørelse forestod. Med Hensyn til Gangen i det hele må det være nok at nævne nogle enkelte Fakta. Allerede Dagen efter Prins Christians Bisættelse indgav alle Svigersønnerne — altså også Hann. Sehested, som hidtil stadig havde forholdt sig lunken i Fru Kirstens Sag til de andres store Harme[200] — en Anmodning til Rigsrådet om at intercedere for Fru Kirsten, og den 11te udfærdigedes virkelig en Skrivelse fra Rigsrådet til Kongen, hvori det bad om, at hun igjen måtte blive sat på fri Fod og i det hele »nyde den Afsked, som Eders kgl. Maj. efter lang Underhandling 1646 in Aprili givet haver«[201]. Samme Dag affattede Rigsrådet imidlertid også en anden Skrivelse til Kongen, hvori det truer, hvis han ikke frafalder sin Plan med Hensyn til Forandringer i Lensafgiften og Rostjenesten. Den 13de minder Kongen Rigsrådet om Tronfølgervalget og anbefaler Hertug Frederik, og de nærmest følgende Dage betegnes nu ved heftige Forhandlinger mellem Rådet, Adelen (gjennem Landkommissærerne)

og Kongen, hvis Omkvæd er, at dersom Kongen ikke giver efter med Hensyn til Lenene og Rostjenesten, vil Hertug Frederik ikke have Udsigt til at blive valgt. Følgerne vise sig hurtigt på alle Punkter. Den 18de November tilstår Kongen, hvad Rigsrådet har anmodet om på Fru Kirstens Vegne[202], og samme Dag udfærdiger han et Aktstykke, hvori han erklærer, at Ulfeldt »fra første Tid indtil denne Dag i alle anbetroede Bestillinger ærligen, troligen, flitteligen og vel [sig] haver forholdt«, og hvori han giver ham en en ligefrem Generalkvittering for *hele* hans Æmbedsførelse[203]. Derefter frafalder han sine Planer om Forandring i Lensafgiften og Rostjenesten, han tilkjendegiver sin Billigelse af Rigsrådets Anskuelse om, at man må slutte et nærmere Forbund med Holland — hvorved Ulfeldts Forhold på Ambassaden yderligere godkjendes —, han tilbagekalder sine Bestemmelser med Hensyn til Hannibal Sehested[204], og den 28de November udfærdiges Breve, hvorved Rigsdagen indkaldes til Tronfølgervalg den 17de April næste År. Disse Data tale tilstrækkelig for sig selv. Kongen var slået næsten på alle Punkter. Rigsråd og Adel havde sejret, Ulfeldt og Svigersønnerne havde sejret, og over det eneste, Kongen havde opnået for sig selv, Udsigten til at få Hertug Frederik valgt, kastedes der allerede nu en så mørk Skygge ved de Betingelser, som kunde forudsees at ville knytte sig til Valget, at hans Ofre måtte synes dobbelt tunge. Men Kongen var ikke blot overvundet, han var knækket. Hans Mod var brudt, hans Selvfølelse ydmyget, hans Håb om at bringe Riget på Fode igjen slået til Jorden. Hertil kom, at hans legemlige Tilstand, der stadig forværredes, mindede ham om at forberede sig på Døden, og skjønt han vedblev at være virksom, så længe hans

Kræfter på nogen Måde tillode det, var det dog uden Tvivl mere Vanens Magt end virkelig Interesse for Sagerne, der gjorde sig gjældende herved. Under disse Omstændigheder var det naturligt, at Kongen ikke kunde undvære Ulfeldts Hjælp, og da han tilmed sikkert var kommen til virkelig Erkjendelse af, at han i flere Punkter var gået Svigersønnen for nær, og nu ønskede at gjøre det godt igjen, måtte den ligefremme Følge blive, at han i den korte Tid, han havde tilbage, mere end nogensinde før tog Hensyn til Ulfeldts Råd og Ønsker og i mange Ting lod ham gjøre omtrent hvad han vilde. At Ulfeldt under disse for ham så gunstige Forhold hverken glemte sine Venner, sine Fjender eller sig selv, vil næppe overraske nogen at høre. Exempelvis kan anføres, at Hans Lindenov fik en temmelig betydelig Pengehjælp af Kongen[205]; at Tancke blev kaldt tilbage fra sin Post som Resident i Holland[206]; at han selv, som hidtil havde haft Hørsholm i Forpagtning, nu »for Troskab og villig Tjeneste« (!) fik det tillige med Leonora Christina »deres Livstid kvit og fri« at »nyde og beholde«[207], osv. Ingen hverken af disse eller de før nævnte Indrømmelser, som Kongen gjorde Ulfeldt, ligger dog udenfor Grænserne af det rimelige, og selv hvad den ved første Øjekast så påfaldende Generalkvittering angår, lader der sig tænke mere end én Grund — deriblandt også Hensyn til Leonora Christinas og hendes Børns Fremtid —, som kan have bevæget Kongen til at udstede et sådant Aktstykke. Dette gjælder derimod ikke en Skrivelse af 26de Januar 1648, som Kongen siges at have udfærdiget, og ved hvilken han skulde have givet Fru Kirsten Tilladelse til at komme til Hove igjen[208]. Der synes i Virkeligheden at være den allerstørste Grund til at antage, at der er noget urigtigt ved denne Efter-

retning, i hvert Fald hvad Datoen angår. I Slutningen af Januar var Kongen nemlig, skjønt vistnok meget syg, dog næppe endnu efter sin egen Formening på sit yderste. Og en Bestemmelse som den anførte, der — efter hvad der er bekjendt om Kongens Stemning mod sin Hustru ganske kort i Forvejen — ikke kan være fremkaldt ved en forandret Opfattelse af hendes Færd, synes overhovedet kun — hvis man ikke tværtimod alle samtidige Vidnesbyrd vil antage, at Kongen i sin sidste Levetid var bleven ligefrem andssløv — at kunne forståes under Forudsætning af, at den er taget på selve Dødslejet og udsprunget af det her så naturlige Ønske at gå bort fra Verden forsonet med alle, selv med dem, af hvem man føler sig hårdest krænket. At Kongen virkelig i sin allersidste Levetid har udtalt et sådant Ønske, er der flere Ting, som tyde på, og deriblandt også det, at Fru Kirsten synes at have været på Vejen til Kjøbenhavn, da hun fik Underretning om hans Død[209]. Men selve det, at hun rejste så sent, skjønt hun naturligvis må antages at have begivet sig på Vejen umiddelbart efter at være bleven opfordret dertil, bekræfter i højeste Grad Sandsynligheden af min Formodning om, at Kaldelsen til Hovedstaden har fundet Sted ikke lidt senere, end der siges, måske f. Ex. 26de Februar i Stedet for 26de Januar[210]. Hvis der virkelig har existeret et Aktstykke af 26de Januar med det angivne Indhold, er jeg nærmest tilbøjelig til at tro, at det er antedateret af Ulfeldt, hvis Optræden i Fru Kirstens Sag under Kongens sidste Svaghedsperiode også på anden Måde — som strax skal omtales — egner sig til at vække Mistanke om en høj Grad af Myndighedsmisbrug.

At også Leonora Christina efter Gjenoprettelsen af Freden mellem hendes Ægtefælle og hendes Fader er kommen hyppigere sammen med den sidste, er indlysende, og Freden måtte få en så meget større Værdi for hende på Grund af Kongens Sygdom og den Bekymring, denne naturligt måtte fremkalde hos hende. Iøvrigt opholdt Kongen sig det sidste Par Måneder af sit Liv mest på Frederiksborg, men den 21de Februar 1648, da Tilstanden havde forværret sig så meget, at alt Håb var forbi, lod han sig føre ind til Rosenborg. Sperling, som tillige med Ole Worm var tilforordnet Kongens Livmedikus for at pleje Kongen under hans Sygdom, fortæller, at da Leonora Christina første Gang kom til sin Fader på Rosenborg, gik hun hen til hans Seng og kyssede grædende hans Hånd, og Kongen gjorde sig da stærk og sagde med kraftig Stemme: »Græd ikke, jeg kommer vel op igjen«[211]. Men han må have indset, at dette Forsøg på at skuffe hende ikke vilde lykkes, thi i den samme Sammenkomst ser man, at han har talt med hende om hendes Stilling efter hans Død, som måske voldte Leonora Christina selv mere Betænkelighed end Faderen, der sagde til hende: »Jeg har sat dig så fast, at ingen kan rokke dig«[212]. I den korte Tid, der endnu var tilbage, var Leonora Christina uden Tvivl stadig hos Faderen, ja de to sidste Nætter, han levede, vågede hun, ligesom også hendes Mand, hos ham[213]. Det var forøvrigt først den 26de at Kongen var så afkræftet, at han hele Tiden måtte holde Sengen, og fra den Tid af, men dog særlig fra den 27de inklusive, bevidnes det også udtrykkelig, at han næsten ikke talte mere, og at hans Tanker kun vare henvendte på gudelige Ting[214]. Det er af Vigtighed at fastholde dette, fordi det gjør det så meget mindre sandsynligt, at Kongen

virkelig skulde have nogen Del i et Aktstykke, som den 27de udstedtes i hans Navn, en Stævning på Valdemar Christians og Korf. Ulfeldts Vegne over de tre Theologer, som 1646 havde afgivet deres Erklæring om Sophie Elisabeths og hendes Søstres Besøg hos Moderen, til at give Møde for den førstkommende Herredag for at stå til Rette i den Anledning[215]. Stævningen rammer allerede ved sit almindelige Indhold Kongen selv på en så følelig Måde, at man — selv forudsat Rigtigheden af, hvad før er sagt om en mulig mildere Stemning mod Fru Kirsten — næppe kan tro, at han har givet sit Minde til den, men fremfor alt bliver det dog på Grund af de yderst hånlige og uforskammede Udtryk, hvormed Theologernes — af Kongen selv fremkaldte — Udtalelse betegnes, ligefrem utænkeligt, at Kongen har kjendt Aktstykket i den Form, hvori det kom til at foreligge. Da Stævningen dog vel må antages at have haft Kongens Underskrift, synes man for at forklare dens Tilværelse og Form ikke at have andet Holdepunkt end de Antydninger, der foreligge om, at Ulfeldt i Kongens sidste Levetid har været i Besiddelse af Blanketter med Kongens Navn, som han selv udfyldte[216]. At Kongen til Fremme for de mere uopsættelige Sager kan have overgivet ham sådanne Blanketter, da han ikke selv var i Stand til at give sig af med Forretninger, er i og for sig rimeligt nok, og Ulfeldts Samvittighedsfuldhed var da, hvor det gjaldt hans egne Interesser, i Virkeligheden ikke større, end at han meget godt kan tænkes at have misbrugt den ham viste Tillid til uden Kongens Vidende at udfærdige et og andet Aktstykke — som den omtalte Stævning —, om hvilket han kunde vide, at det ikke vilde have fået Kongens Billigelse.

Den 28de Februar, om Eftermiddagen Kl. 5½, døde Kongen. Foruden flere andre vare også både Ulfeldt og Leonora Christina til Stede[217], og denne ydede ham den sidste Kjærlighedstjeneste, idet hun trykkede hans Øjne til[218]. Af Leonora Christinas Søskende var kun Frøken Hedvig, Ebbe Ulfeldts Hustru, nærværende.

III.

1648—1651.

Med Christian IV.s Død begynder et nyt Afsnit i Leonora Christinas så vel som i hendes Ægtefælles Historie. Deres Stilling havde med denne Begivenhed mistet sin faste Grundvold. Hvilke Farer der end hidtil kunde synes at have truet den, betegnede dog det naturlige Bånd mellem Fader, Datter og Svigersøn en Skranke, som gjorde det umuligt for de sidste, selv i Tilfælde af Fald, at falde dybere end til et vist Punkt. Dette var nu anderledes. Leonora Christinas kongelige Byrd kunde hverken til den ene eller anden Side blive hende eller Manden et Værn af Betydning efter Faderens Død. Vilde de holde sig paa samme Højde som før, måtte de gjøre det ved egen Kraft, men Udsigterne i så Henseende vare ikke meget gunstige. Den Uvilje og Mistro, Ulfeldt var Gjenstand for hos mange af Rigets Stormænd, og som ikke var bleven mindre ved den betydelige Indflydelse, han igjen vandt i Christian IV.s sidste Levetid, måtte ligesom den Misundelse og det Nag, Leonora Christina uden Tvivl havde vakt imod sig hos en Del af Højadelens Damer[1], være et tungt Lod i Vægtskålen imod dem. I denne Henseende var Leonora Christinas høje Fødsel

endog langt snarere en Anstødssten end det modsatte, idet den bragte hende og hendes Ægtefælle til vedblivende at stille de højeste Fordringer til Livet og til deres Omgivelser, medens på den anden Side Omgivelserne meget mindre nu end før vare tilbøjelige til at anerkjende disse Fordringers Gyldighed. Lige over for de to høje Personer, som allerede nu med temmelig Sikkerhed kunde skjønnes at ville blive de første i Landet, var Forholdet ikke bedre. Medens Ulfeldt havde stået på en venskabelig Fod med den afdøde Prins Christian, hvis Talsmand han ofte måtte være hos Faderen, tyder alt på, at det modsatte har været Tilfældet med Hertug Frederik, som i den noget trykkede Stilling, han havde som yngre Søn, sikkert ofte har måttet føle Ulfeldts Indflydelse på en Måde, der ikke var ham og endnu mindre hans magtsyge og energiske Ægtefælle, den brunsvig-lüneburgske Prinsesse Sophie Amalie, behagelig. At Ulfeldt, da Hertug Frederik efter Broderens Død kom på Tale som Tronfølger, var stærkt imod ham, gjorde naturligvis ikke Fyrsteparrets Stemning mod ham selv bedre, og endelig forbitredes det i højeste Grad over den hensynsløse og egenmægtige Måde, hvorpå Ulfeldt optrådte mod Hertug Frederik ved Kongens Død, idet han dels undlod at give ham Underretning om det livsfarlige i Faderens Sygdom, før det var for sildigt til at han kunde få ham at se, og dels, da Kongen var død, ved Nattetid og alene – mulig var dog også Leonora Christina med — gjennemgik og forseglede Kongens Efterladenskaber og siden, som det hed, beholdt det meste af dem selv[a]. Men det væsentligste var dog uden Tvivl, at Hertugen og hans Hustru i Ulfeldt så Hovedmanden for det anmassende Aristokrati, som allerede på så mange Måder havde lammet Faderens Virksomhed, og som alle-

rede tydeligt havde givet til Kjende, at det, i Tilfælde af Sønnens Valg, agtede at binde Hænderne endnu stærkere på ham. Mod Leonora Christina personlig synes Hertug Frederik, der af Naturen vist var en godmodig Mand, om end af et noget tilbageholdende og indesluttet Væsen, ikke at have været egentlig uvenligt stemt, skjønt han uden Tvivl kun med Misfornøjelse kan have set, hvorledes hun både havde friere Adgang til Faderen og var mere yndet af denne end hans Børn med Dronningen; og holdt han end, som Leonora Christina selv antyder, kun dårligt det Løfte, han gav hende, da han nogle Dage efter Faderens Død besøgte hende — han fandt hende grædende og sagde da, idet han kyssede hende: »Græd ikke, jeg skal være en Fader for dig«[3] — betragtede hun ham egentlig aldrig, selv ikke i sin største Trængselstid, som den virkelige Ophavsmand til sine Lidelser, men henførte altid disse med den sikreste Overbevisning til hans Hustrus Initiativ. I Virkeligheden har det dybe og uforsonlige Had, denne med stærke Lidenskaber udstyrede Kvinde nærede til Leonora Christina, efterladt sig uudslettelige Spor i den sidstes Historie, og om det end på den Tid, hvorom Talen for Øjeblikket er, næppe har været udviklet til den Højde, det senere nåede, har hun dog sikkert allerede dengang båret på et levende Nag til sin Mands Halvsøster, der både ved den Anseelse, hun nød, og ved sin Ånd og Skjønhed[4] uden Tvivl mere end én Gang har stillet hende selv, der dog var fuldblods Fyrstedatter og desuden følte sig stærkt af sine personlige Fortrin, i Skygge. Mere end rimeligt er det også, at Leonora Christina har gydt Olie i Ilden ved at lade den unge Prinsesse, hvis Fremtid oven i Kjøbet for en

Del syntes at måtte blive afhængig af hendes Mand, direkte mærke, at hun følte sig hende overlegen.

I det hele kan dog Hertug Frederiks og hans Gemalindes Stemning næppe på dette Tidspunkt have voldet det Ulfeldtske Ægtepar nogen synderlig Bekymring. Der måtte efter Christian IV.s Død gå nogen Tid, inden det kunde vise sig, om Hertugen virkelig blev Tronfølger, og selv om dette indtraf, nærede Ulfeldt næppe nogen Tvivl om, at der vilde kunne findes Midler til at berøve hans Uvenskab enhver alvorligere Betydning. At Ulfeldt ventede sig et stort personligt Resultat af Mellemregeringen, tør ansees for afgjort, og foreløbig måtte allerede det, at han var den øverste af de fire Rigsæmbedsmænd, som på Rigsrådets Vegne styrede Staten, i Forening med den Frygt, en Del af Rigsrådet nærede for, at han og hans Svogre skulde skille deres Sag fra den øvrige Højadels, sikre ham en betydelig Indflydelse på de vigtige Afgjørelser, som forestode. Men også for hans mere private Interessers Fremme måtte Øjeblikket synes i høj Grad gunstigt, og i denne Henseende var der intet, som lå ham mere på Hjerte end at få sin Hustrus Moders Sag bragt til en for hende selv og hendes Slægt fyldestgjørende Afslutning samt at tilfredsstille sin brændende Trang til Hævn over den, hvem han og hele Svigersønnepartiet betragtede som den egentlige Årsag til, at en sådan Afslutning ikke for længe siden havde fundet Sted. En heldig Gjennemførelse af Fru Kirstens Sag måtte endog være ham af Vigtighed for hans offentlige Stilling, da han over for enhver indtrædende Mulighed havde Brug for den størst mulige personlige Anseelse, og denne måtte synes at mangle et ikke uvæsentligt Led i sit Fundament, så længe den Skygge, der i mange År havde hvilet over Svigermoderen,

vedblev at være der. Vi have da også allerede set, med hvilken Gridskhed han kastede sig over denne Sag, idet han, endnu inden Christian IV. var død, lod Stævningen over de tre Theologer udfærdige og samtidig må antages at have ladet Fru Kirsten kalde til Kjøbenhavn. Og det står i fuldkommen Samklang hermed, at Kongen næppe var død, før han jagede Vibeke Kruse, syg og sengeliggende som hun var, bort fra Rosenborg tillige med hendes Datter, efter først at have ladet alt deres Gods forsegle[5]. Så smålig og beregnende var han med alt det i sit Had, at han end ikke — i det mindste efter hvad der siges — vilde tillade hende at benytte en Karet, som Kantsler Sehested stillede til hendes Rådighed, men lod hende føre bort på en dårlig Postvogn, trukket af en rød og en hvid Hest[6], det vil sige i en Befordring omtrent som den, hvori Kirsten Munk i sin Tid havde forladt Frederiksborg, men vel at mærke frivilligt. Imidlertid kom nogle Dage efter Kongens Død Fru Kirsten til Kjøbenhavn, og ligeså Valdemar Christian fra Tyskland[7], og der er da naturligvis bleven holdt Samråd om, hvad der videre skulde gjøres. Det første sikre Resultat heraf, vi nu kjende, foreligger i en Skrivelse til Rigsrådet af 26de Marts fra Valdemar Christian og Ulfeldt[8], hvori de, støttende sig på, at den til April berammede Herredag er bleven udsat, anmode Rigsrådet om at foranledige, at de indstævnede Theologer suspenderes fra deres Æmbeder, indtil der er gaaet Dom i deres Sag. Rigsrådet tog temmelig kjøligt mod denne meget nærgående Anmodning. I sit sent afgivne Svar (af 13de April[9]) beder det Ansøgerne betænke, »hvad farlig Mistanke« Regeringen vilde komme i, hvis den nu gik frem med så megen Strenghed mod de pågjældende ansete Mænd, efter at de nu så længe

uanfægtede havde varetaget deres Æmbeder, og det udtaler Ønsket om, at Ansøgerne ville søge mindeligt Forlig med dem. I al Fald kan deres Begjæring om Suspension ikke efterkommes, og hvis Sagen endelig skal for Retten, stoler Rigsrådet på, at Ansøgerne, som »have udi denne itzige Regerings Respekt så stor Del og Part, lader desimidlertid alting ikke udi mindre Rolighed og Stilhed forblive«, end da Kongen levede. Den Frygt, som her udtaler sig for, at Svigersønnepartiet skulde gjøre et eller andet voldsomt Skridt, var i Virkeligheden fuldstændig begrundet ved den lidenskabelige Heftighed, hvormed det hidtil var optrådt, og det kan i så Henseende endnu mærkes, at nogle af Svigersønnerne — det vil uden Tvivl nærmest sige Ulfeldt og Hann. Sehested — allerede nogen i Forvejen sees at have haft en mundtlig Forhandling med Rigsrådet — om i Anledning af Fru Kirstens Sag, kan ikke bestemt afgjøres, men det er mindre rimeligt —, ved hvilken det var gået meget stormfuldt til, og som havde bevirket, at de pågjældende ganske havde trukket sig tilbage fra Rigsrådets Møder[10]. At Rigsrådets Svarskrivelse af 13de April ikke har været Svigersønnepartiet behagelig, kan man sige sig selv, og dog er det næppe den, som har fremkaldt en ny og endnu voldsommere Skrivelse fra Partiets Side, ligeledes af 13de April[11]. Men Sagen var, at Rigsdagen, som var udskrevet i Anledning af Tronfølgervalget, skulde åbnes få Dage efter, og med den Mulighed, der var for, at Partiets egne Planer på dette Punkt kunde mislykkes, måtte det naturligvis være det højst magtpåliggende at få Fru Kirstens Sag, og hvad dermed stod i Forbindelse, bragt til Ende, medens det endnu havde Udsigt til at kunne få Indflydelse på dens Udfald. I den nævnte Skrivelse, som først giver en

historisk Oversigt over Fru Kirstens Forhold til den afdøde Konge, gjentages Fordringen om Theologernes Suspension »som Æreskjændere«, eller i det mindste, at der strax fastsættes en bestemt Dag til Rettergang med dem, og derefter opfordres Rigsrådet til at forhøre og dømme Vibeke på Grund af hendes Løgne og Bagvaskelser mod Fru Kirsten, hvilke naturligvis fremstilles som den egentlige og eneste Årsag til dennes Unåde. Den Måde, hvorpå navnlig den sidste Fordring fremsættes, er i højeste Grad anmassende og usømmelig, idet der forlanges, at Rigsrådet — som det skal se ud, for at skåne den afdøde Konges Rygte — skal lade Sagen mod Vibeke foretage »udi Enrum«, og at det »efter kort Proces« skal lade hende vederfare, hvad »Ret medfører«. I modsat Fald true de med selv at ville »traktere« hende, hvem de belægge med de stærkeste Ukvemsord, »på værre Maner, end vores Fru Moder så ofte og ilde haver været medfaret«[12]. Allerede den 15de April besvarede Rigsrådet denne Skrivelse i et Brev, som, om det end i det hele bærer Vidne om dets Frygt for at fremkalde et ligefremt Brud med Svigersønnepartiet, dog afviser de mest yderlig gående af dets Fordringer, og det på en Måde, der er vel egnet til at fremhæve det upassende i dets Optræden. Skjønt nemlig Rigsrådet beklager den Medfart, Fru Kirsten har lidt, og ikke vil fortænke hendes Slægt i, at den agter at gå i Rette med dem, som den mener have været Skyld deri, vil det dog for Theologernes Vedkommende ikke gå videre end til at ansætte en kortere Frist for Retsforfølgelsen imod dem, end det ellers havde tænkt sig. Og hvad Vibeke angår, vil Rigsrådet nok tage hende i Forhør efter lovlig Stævning, når Svigersønnerne ville »nøjes med den Dom, som efter Rettergangens Beskaffenhed kan

falde, efterdi den største Misdædere udi al Ret har den Frihed, at de med Retten ej bør at overiles«, men — hedder det med Føje — »uden nogen Forhør hende at kondemnere« vilde forårsage den samme Klage og Eftertale over Rigens Råd, som der har været ført over Kongen, fordi han uden Lov og Dom lod Fru Kirsten arrestere[13]. — Men når Rigsrådet saledes tydeligt nok gav til Kjende, at det ikke agtede uden videre at lade sig bruge som et Redskab til Udførelsen af Svigersønnepartiets Hævnplaner, mente det dog ikke helt at kunne unddrage Partiet sin Medvirkning med Hensyn til den Æresoprejsning, som det tilsigtede at skaffe Fru Kirsten, og som måtte være det den vigtigste Side af den hele Sag. Hvor tidligt Partiet har gjort bestemte Skridt til at få en sådan Oprejsning i Stand, kan ikke med Sikkerhed siges, og heller ikke, om det fra først af stillede sine Fordringer højere, end det siden gjorde. Men i al Fald på et senere Tidspunkt synes det at have nøjedes med af Rigsrådet at begjære en Erklæring, som bekræftede dels Lovligheden af Fru Kirstens Ægteskab dels den af Christian IV. forskudte Datters ægte Fødsel, og en sådan Begjæring var vist allerede indgivet, inden endnu den nylig omtalte Skriftvexel mellem Svigersønnepartiet og Rådet var afsluttet[14]. Man har endnu et Aktstykke, der sandsynligvis har været indsendt med Begjæringen som det Grundlag, hvorpå Erklæringen skulde udfærdiges. Det er skrevet af Hann. Sehested — som overhovedet nu havde kastet sin påtagne Ligegyldighedsmaske og træder meget frem i disse Forhandlinger — og indeholder en af ham, Korf. Ulfeldt og Hans Lindenov undertegnet Kopi af tre skriftlige Udtalelser af Christian IV., af hvilke de to første ere uforkastelige Vidnesbyrd om Ægteskabet, medens den tredie er det

Brev til Fru Kirsten af 9de September 1629, hvori Kongen siger, at det har været ham »ganske kjært af fornemme« den senere forskudte Datters Fødsel[15]. Jeg har allerede tidligere omtalt dette Brev (ovfr. S. 38) og víst, at Kongen, da han skrev det, allerede må antages at have fattet Mistanke om Barnets Ægthed, og intet vilde sikkert have forbavset og harmet ham mere end at høre, at dette Brev skulde kunne bruges som et Vidnesbyrd til Gunst for Barnet. Imidlertid er det let forståeligt, at Rigsrådet — der desuden, som før berørt, af Hensyn til det lige forestående Tronfølgervalg ikke ønskede at støde Svigersønnerne mere for Hovedet end højst nødvendigt — fortolkede Brevet i den gunstigst mulige Ånd og under 18de April afgav en Erklæring, hvori det i Henhold til hine tre Aktstykker udtalte som sin Overbevisning, at Fru Kirsten havde været lovlig gift med den afdøde Konge, og at hendes Børn, »den sidste så vel som de første«, vare ægte fødte. Dog tilføjes der, at denne Udtalelse skal være Kronen og Hertug Frederik og hans Arvinger »udi alle Måder upræjudicerlig«, en Bemærkning, der vistnok må opfattes som et Vidnesbyrd blandt flere om den Frygt, man virkelig nærede for, at Svigersønnerne gik svangre med Planer til på den ene eller anden Måde at tilrive sig selv hele Magten[16].

Som allerede antydet, ved man ikke, i hvad Forhold det Resultat, som betegnes ved Rigsrådets Udtalelse, står til Svigersønnepartiets oprindelige Fordringer med Hensyn til Fru Kirsten, men det er rimeligt nok, at det ikke helt tilfredsstillede Partiet, og også efter Udstedelsen af hin Erklæring hører man Tale om Planer til at give Fru Kirstens Stilling en forhøjet Anseelse, som ikke bleve til noget[17]. Selv Vibeke, hvem Svigersønnerne så overmodigt

havde truet, beredte dem uden Tvivl en Skuffelse, da hun, hvis Sygdom efter Kongens Død var tiltaget, og højst sandsynligt af Sorg og Frygt for Fremtiden, allerede ved Udgangen af April lagde sig til at dø[18]. Men undgik hun end herved en Del af den Hævn, der var hende tiltænkt, undgik hun den dog ikke ganske. Da hendes Lig skulde i Jorden, lod Ulfeldt det, som det hedder: »elendlich« (også »Rakkervis«), føre bort Kl. 12 om Natten og begrave på en Kirkegård udenfor Byen, der nærmest synes at have været brugt som Fattigkirkegård. Selv om der i de fremhævede Udtryk ikke lå andet end selve det, at Liget blev ført bort om Natten og derfor uden Klokkeringning eller nogen kirkelig Ceremoni — hvorved dog må bemærkes, at det også hedder, at Liget blev kjørt på »en foragtelig Vogn« —, stilledes den afdøde ved en sådan Begravelsesmåde i Klasse med ligefremme Forbrydere, og hvor fast end Ulfeldt kan have troet på, at hun havde bidraget til i al Fald at vedligeholde Kongens fjendtlige Stemning mod Fru Kirsten, må hans Adfærd ved hin Lejlighed betegnes som i høj Grad uværdig[19]. Den vakte også almindelig Harme, som i det hele Svigersønnepartiets Optræden efter Christian IV.s Død, og ikke mindst dets Forfølgelse af de tre ansete Theologer, skadede det overordentligt i det almindelige Omdømme. Det kan iøvrigt strax siges, at Sagen med Theologerne ikke kom til Rettergang. Den afgjordes i Mindelighed derved, at de indstævnede under 19de Juni gjorde en skriftlig Afbigt[20], hvori de i Udtryk, der ikke stille deres Selvfølelse i noget heldigt Lys, bede om, at hvad de havde skrevet »af Misforstand og Ubetænksomhed« om Fru Kirsten og hendes Børn, måtte »mildelig forlades« dem.

Af langt større og mere vidtrækkende Betydning for Ulfeldts og Leonora Christinas Fremtid end Afslutningen af disse Sager var dog den Afgjørelse, som i Begyndelsen af Maj blev truffet med Hensyn til Tronfølgen. At denne Afgjørelse kom Ulfeldts egne Planer meget på tværs, var Datiden enig om, men iøvrigt er det næppe muligt med fuldkommen Sikkerhed at afgjøre, hvad det egentlig er han har villet. Hans Samtid tillægger ham almindelig den Tanke at ville benytte Adelens Misstemning mod Hertug Frederik til at skaffe Valdemar Christian — ja endog sig selv — på Tronen, og hvor usandsynligt dette end nu må forekomme os, er der dog virkelig Tegn til, at Tanken i det mindste for Valdemar Christians Vedkommende har været oppe og er bleven drøftet, om end vel kun for en kortere Tid og indenfor hans nærmestes Kreds[21]. Men ligesom det, der lå bagved denne Tanke, selvfølgelig var hans Attrå efter at sikre sig en overvejende Indflydelse på Statens Styrelse, således er det sandsynligt nok, at han samtidig har haft Opmærksomheden henvendt på andre Veje til at nå det samme Mål, og af senere Antydninger af ham selv kunde man måske slutte, at han bl. a. har tænkt sig Muligheden af en aristokratisk Republik med ham selv som Præsident[22]. Om Forbigåelsen af Hertug Frederik som Tronfølger til Fordel for hans unge Søn havde der allerede Året i Forvejen været Tale blandt Adelen, og også om en sådan Plan lod det sig tænke, at den — i al Fald som sidste Udvej — kan have vundet Ulfeldts Bifald, medens derimod nogle Underhandlinger, som Hertugen af Holsten-Gottorp skal have indledet for at få ham til at virke for sit Valg[23], vistnok nærmest have Betydning ved at vise, hvor almindelig kjendt Ulfeldts uvillige Stemning mod Hertug Frederik var. Men hvad

der nu end var hans Planer på det nævnte Punkt, bleve de til intet ved den Enighed, Rigsdagen, da det virkelig kom til Stykket, viste i at stemme på Hertug Frederik, og de eller Rygterne om dem bragte ham overhovedet ikke andet Udbytte, end at de, næst efter at hjælpe til at tilvejebringe hin Enighed, end mere forøgede Hertugens og hans Gemalindes Had og Mistro til ham og Svigersønnepartiet[24]. Dette Had fik yderligere Næring ved en anden Omstændighed. Umiddelbart sammen med Spørgsmålet om Tronfølgen behandledes i Rigsdagen Spørgsmålet om Håndfæstningens Indhold, og selve Valgets Betydning var i Virkeligheden væsentlig afhængig af, hvorledes dette Indhold vilde blive. Man véd, hvorledes det blev: at Adelens og Rigsrådets Magt befæstedes og udvidedes i en betydelig Grad, medens der levnedes Kongen et endnu langt mindre Mål af Myndighed end nogensinde før. Hvor megen Indflydelse Ulfeldt havde på dette Resultat, er vanskeligt at sige, men det ansåes allerede af Samtiden for afgjort, at den havde været meget stor, og for hans Forhold til den vordende Konge — som i Begyndelsen vægrede sig ved at modtage de hårde Vilkår — var det i al Fald tilstrækkeligt, at denne delte den almindelige Anskuelse[25]. Et betegnende Vidnesbyrd om Kongens Stemning mod Ulfeldt i den Anledning er den noksom bekjendte Historie om, hvorledes han ved den på Hyldingsdagen afholdte Banket sagde til Ulfeldt: »Korfits, I haver i Dag bundet mine Hænder, hvem véd, hvo der kan binde Eders Hænder igjen?«[26].

En Måneds Tid efter Hyldingen i Kjøbenhavn rejste Kongen bort for at blive hyldet i Norge og i Hertugdømmerne. Rejsen trak længe ud, idet han først kom tilbage i November, kort før Christian IV.s Begravelse og

hans egen Kroning skulde finde Sted. Det er i det hele umiskjendeligt, at han ikke brød sig meget om at overtage Regeringsforretningerne, så længe hans Hænder vare så bundne som de vare, men på den anden Side gjør hans Historie det utvivlsomt, at både han og Dronningen allerede meget tidligt i al Stilhed begyndte at se sig om efter Udveje til at få dem løste, og deres Tanker måtte da naturligt først og fremmest være rettede på at få Ulfeldt — og i anden Række hele Svigersønnepartiet — gjort magtesløs. I Virkeligheden var Ulfeldt, hvis Myndighed som Rigshovmester var bleven i høj Grad styrket ved den nye Tingenes Orden, en Hæmsko på enhver friere Bevægelse fra Kongens Side, og denne følte Trykket dobbelt på Grund af den overmodige Hensynsløshed, hvormed Ulfeldt i det hele i finantsielle Sager gik frem lige over for ham, og som endog undertiden synes at have ført til ligefremme Overgreb på Kongens virkelige Ret[27]. Adskilligt af det, der berettes i så Henseende, må allerede henføres til den Tid, da Kongen gjorde sin Hyldingsrejse, en Tid, da Ulfeldt så temmelig uindskrænket førte hele Regeringen, men netop også herved var udsat for allehånde Fristelser til Misbrug af sin Magt, dem er der den største Grund til at tro, at han i det hele kun dårligt modstod. Iøvrigt overraskedes han ved denne Tid af en Begivenhed, som berørte ham meget ubehageligt, og som syntes at være et Varsel om mere. Blandt de holstenske Adelsmænd var der en Del, som vægrede sig ved at aflægge Eden til Frederik III., og blandt disse også Grev Pentz, der allerede i Forvejen på flere Måder havde tilkjendegivet sin Misstemning mod Kongen. Følgen blev, at han afskedigedes fra sin Stilling som Guvernør i Glückstadt, og kun med Vanskelighed lykkedes det Ulfeldt

at få ham gjort til Amtmand i Flensborg, hvad der dog i alle Henseender var en meget ringere Stilling[28]. Det kan med det samme siges, at der strax efter Pentz's Afskedigelse eller Forflyttelse viste sig Tegn til en stærk Sindssyge hos ham[29], som varede lige til hans Død (1651). Ulfeldt, hvis Hævnsyge aldrig fornægtede sig, skaffede sig en Slags Oprejsning for Pentz's Fald ved at styrte et Par af sine egne og Pentz's Uvenner, nemlig den tyske Kantsler Reventlau og Generalmajor Klaus Ahlefeldt, hvilken sidste allerede på Grund af sit Forhold til Vibekes Datter — hvem han ægtede kort efter Moderens Død — altid havde været Svigersønnerne forhadt, og som af Hjertet gjengjældte deres Følelser[30]. Om Dronningen har stået i noget nærmere Forhold til Pentz's Afskedigelse, eller om hun på anden Måde særlig har udæsket Ulfeldts Hævnlyst ved denne Tid, kan jeg ikke afgjøre, men vist er det, at der kort efter forefaldt en Begivenhed, der naturligst synes at måtte opfattes som et Tak for sidst fra Ulfeldts Side. Sagen var denne. Blandt de festlige Arrangementer til at fejre Kongens Kroning den 23de November var også en på Amagertorv rejst Æreport, ved hvilken Kongen skulde modtages med Musik osv., når han drog til og fra Kirken. Dagen efter Kongens Kroning fandt Dronningens Sted, og Festceremoniellet skulde have været det samme, men blev dog et andet, eftersom Ulfeldt havde ladet Æreporten tage ned om Natten[31]. At Dronningen følte sig i højeste Grad krænket ved denne Handling, hvori hun så — og vel også havde Grund til at se — en forsætlig Fornærmelse, behøver ikke at siges, og hvis det forholder sig rigtigt med en anden Historie, som er bleven fortalt, var det oven i Kjøbet ikke første Gang at hun i Løbet af ganske kort Tid måtte anse sig for grovelig

krænket af Ulfeldt og hans Hustru — thi i den anden Historie spiller Leonora Christina Hovedrollen. Det hedder, at den Krone, Dronningen skulde bruge ved Kroningen, forarbejdedes i Lyngby af en dengang vel bekjendt tysk Guldsmed, Kaspar Herbach, som var indkaldt til Landet af Christian IV. En Dag, kort før Kroningen, da Leonora Christina rejste gjennem Lyngby, tog hun ind til Guldsmeden for at se Kronen, og da hun fik den i Händen, vilde hun prøve, hvorledes den klædte hende, men den faldt herved på Jorden, og en af de Stene, som vare indfattede i den, gik i Stykker[32]. Skjønt Historien først er kommen temmelig sent frem og beror på mundtlig Overlevering, synes den mig i Hovedsagen at have Præget af at være pålidelig. Mulig kom Herbach først noget senere til at bo i Lyngby, men iøvrigt stemmer Historien på de Punkter, hvor den kan kontrolleres, med Virkeligheden, og navnlig deri, at Herbach notorisk ved hin Lejlighed forfærdigede en ny Krone til Dronningen[33]. Vanskeligere er det naturligvis at afgjøre, om Leonora Christina lod Kronen falde med Forsæt eller ikke. Der synes virkelig ved første Øjekast at kunne være en indre Sammenhæng mellem denne Begivenhed og de Højhedstanker, der almindelig tillægges Ulfeldt efter Christian IV.s Død, og som, hvorpå de iøvrigt gik ud, ganske sikkert fik et Knæk ved Frederik III.s Udvælgelse. At der desuden mellem Dronningen og Leonora Christina, ved Siden af en stedse stærkere Rivalitet på deres Ægtefællers Vegne, også udviklede sig en stadig stigende personlig Spænding, forekommer mig i høj Grad sandsynligt, og der er i Leonora Christinas Karakter ikke noget, som under de givne Forudsætninger forbyder at antage, at hun kunde have Lyst til at tilføje Dronningen en personlig Fornærmelse. På den

anden Side synes mig dog Rimeligheden for, at en sådan skulde være tilsigtet i det foreliggende Tilfælde, at svækkes noget ved den Betragtning, at der ikke var megen Udsigt for Leonora Christina til at nå sit Mål ved at lade Kronen falde på Jorden. Det var jo dog umuligt for hende at vide, om den vilde tage større Skade ved Faldet, og navnlig så megen, at det f. Ex. hindrede den i at blive brugt ved Kroningen; og vil man antage, at hun vilde nøjes med gjennem en Slags symbolsk Handling at udtrykke sin Ringeagt for Dronningen, måtte det dog være hendes Mening, at Dronningen skulde komme til Kundskab om Historien; men når Kronen tog ingen eller kun ringe Skade, måtte Sandsynligheden ubetinget være for, at dette ikke vilde ske, da Guldsmeden havde al Grund til for sin egen Skyld at holde Sagen hemmelig. Man kunde endelig gjøre gjældende, at hun ikke ved hin Lejlighed har set så langt ud i Fremtiden, men handlet under Indflydelsen af et Øjebliks opbrusende Lidenskabelighed, og skjønt jeg, hvis hun virkelig med Forsæt har kastet Kronen på Jorden, er mest tilbøjelig til antage, at det er gået til på denne Måde, synes en sådan Forklaring mig dog heller ikke aldeles fyldestgjørende, da Leonora Christina for det meste var i Stand til at beherske sine Affekter. Men hvorledes nu end Forklaringen bliver, skal Kongen, og dermed naturligvis også Dronningen, virkelig strax være bleven underrettet om Sagen, og at navnlig den sidste udlagde den på den for Leonora Christina ugunstigste Måde, kan man sige sig selv.

Allerede noget før Kroningen havde den svenske Resident i Danmark udtalt, at »Jalousien« mellem Kongen og Ulfeldt stadig tiltog, og om man end gjorde sig Umage for ikke at vise den altfor meget, måtte det dog engang

bryde løs[34]. Alligevel vedblev det endnu en Tid lang efter hin Begivenhed tilsyneladende at gå i den gamle Gænge. Kongen viste endnu ingen synderlig Lyst til at regere, og Ulfeldt lod sig det være magtpåliggende så vidt muligt at holde ham udenfor Forretningerne. Medens han selv boede i Kjøbenhavn, opholdt Kongen sig mest på Frederiksborg, og det hed endog, at Ulfeldt havde betydet ham, at han helst måtte blive der, da dette Len bedst kunde bære Udgifterne ved hans Ophold[35]. Ganske vist var den finantsielle Tilstand så slet som mulig. Følgerne af Christian IV.s Krige mærkedes endnu på alle Punkter, både Statskassen og Kongens egen Kasse havde betydelig Gjæld, og i det første År, Frederik III. regerede, vare alle ordinære Indtægter allerede forud optagne af Ulfeldt til Dækning af ældre Kreditorer[36]. Til de store extraordinære Udgifter, som Kongens Valg, Hylding og Kroning samt Christian IV.s Begravelse krævede, måtte Pengene til Dels lånes, og det har sikkert ikke trykket Kongen lidt, at det var Ulfeldt, som af sin egen Lomme forstrakte de fleste[37]. I det hele må Sammenligningen mellem hans egen pekuniære Stilling og Ulfeldts nødvendigvis have været ham en rig Kilde til Forargelse. Medens han selv — til Dels på Ulfeldts Opfordring — stadig måtte indskrænke sig, afskedige en stor Del af sin Hofstat osv., havde Ulfeldt fuldt op. Hans Rigdom var efter Datidens Målestok overordentlig stor, og det kan ikke fejle, at hans hele Levemåde, Førelsen af hans Hus med hvad dertil hører, har stået i Forhold til hans Formue. Det for Kongehuset egentlig oprørende herved lå dog nærmest i den Overbevisning, det, som næsten alle, nærede om, at denne Rigdom for en meget stor Del var uredeligt erhvervet på den fattige Stats Bekostning.

Det varede nu dog ikke længe, inden der begyndte at åbne sig lysere Udsigter for Kongen i Henseende til Ulfeldt. I Begyndelsen af 1649 indtraf der noget, som, foruden at skaffe ham en foreløbig Lettelse med Hensyn til Rigshovmesterens besværlige Nærværelse, tillige blev Indledningen til hans endelige Befrielse for den forhadte Undersåt. Som tidligere omtalt, havde Ulfeldts Underhandlinger i Holland 1646—47 vundet Rigsrådets Bifald, og efter dets Opfordring var det endog i Slutningen af 1647 bleven besluttet at sende et nyt Gesandtskab dertil for at fuldende, hvad Ulfeldt dengang havde indledet, Afslutningen af et Forbund med hin Stat. Uden Tvivl var Ulfeldt selv bestemt til at forestå Ambassaden, men Kongens Sygdom og Død forhindrede, at den kom i Stand. Nu blev denne Plan imidlertid optaget igjen, og dermed forbandtes en anden, hvortil også Ideen først var kommen frem under Ulfeldts tidligere Ambassade, nemlig Planen til en Afløsning af Sundtolden mod en fast årlig Sum. Ulfeldt var naturligvis både på Grund af sin tidligere Stilling til disse Sager og sit Kjendskab til de hollandske Forhold selvskreven til også denne Gang at lede Underhandlingerne, og efter at der i længere Tid var truffet Forberedelser, afrejste han i første Halvdel af Februar. Han drog over Kolding, derfra (13de Februar) gjennem Hertugdømmerne og Tyskland til Haag, hvor han ankom den 15de Marts[38]. Leonora Christina ledsagede ham[39], medens Sperling — hvem Ulfeldt havde fået ansat som Hofmedikus, skjønt Kongen ikke brugte ham[40] — ligesom sidste Gang først senere sluttede sig til ham[41]. Under hans Fraværelse skulde de løbende Forretninger besørges af Kantsler Sehested og Rigsråd Jokum Gersdorff, en Adelsmand, som havde vidst at gjøre sig meget yndet

både af Ulfeldt og af Leonora Christina, og hvem den første, ganske vist af Hensyn til sin Rejse, kort i Forvejen havde fået udnævnt til Statholder i Kjøbenhavn[42].

Da de Underhandlinger, Ulfeldt i Anledning af sit Hverv førte med Generalstaterne, ikke vedkomme os her, har jeg ikke meget at sige om hans Ophold i Holland. Han levede ligesom sidst på en stor Fod og brugte en overordentlig Mængde Penge, hvoraf dog nogle anvendtes til Bedste for hans Ærende. Ikke mindst Opmærksomhed vakte han ved den latterlig brovtende Måde, hvorpå han både offentlig og privat udtalte sig om sin egen og det danske Rigsråds store Betydning i Staten og om Frederik III.s fuldstændige Magtløshed. Han sagde bl. a., at Rigsrådet, hvis det havde lystet, slet ikke havde behøvet at vælge nogen Konge efter Christian IV.s Død, og om sig selv fortalte han, at det havde stået til ham dengang at blive Konge i Danmark, men på Grund af Besværlighederne derved havde han ikke villet; imidlertid havde han lige så megen Myndighed, som om han virkelig var det[43]. Disse og flere lignende Ytringer kom senere til Frederik III.s Kundskab, og skjønt det ikke er afgjort, at dette skete før efter Ulfeldts Bortrejse fra Danmark, fik de i al Fald dengang Betydning for Forholdet mellem Kongen og ham. Også en anden Enkelthed fra Opholdet i Holland kan omtales, da den senere kom til at spille en vis Rolle ikke blot i Ulfeldts, men også i Leonora Christinas Historie. Prinsen af Wales, den senere Carl II., opholdt sig dengang som Flygtning i Haag tillige med sin Broder og trådte i Forbindelse med Ulfeldt, som forstrakte ham eller rettere den skotske Marquis Montrose på hans Vegne både med Våben og Penge. De første betaltes af den danske Konge (til et Beløb af 24000 Rd.),

men desuden lånte Ulfeldt Prinsen og udlagde for ham af sine egne Midler i forskjellige mindre Summer et Beløb af henved 19000 Rdr.[44]. Ulfeldt skal have truffet ham hos hans i Haag boende Faster, Exdronningen af Bøhmen[45], der jo var Leonora Christinas Søskendebarn, og som, sidst Leonora Christina var i Haag, havde vist sig meget venlig imod hende. Det tør vel antages, at det samme har været Tilfældet denne Gang, og i det mindste af én Grund havde Leonora Christina nogen kvindelig Deltagelse behov, idet hun nemlig også nu kom i Barselseng dernede[46]; hun fødte en Pige, uden Tvivl hende, der senere fik Navnet Leonora Sophie. — I Slutningen af September afsluttede endelig Ulfeldt sit diplomatiske Hverv ved to Traktater. Den ene angik et — ikke meget stærkt forpligtende — Forsvarsforbund mellem Danmark og Holland, den anden — den så kaldte Redemptionstraktat — en Ophævelse af Sundtolden for Hollands Vedkommende mod en årlig Betaling af 350000 Gylden (140000 Rd.) og som Forudbetaling 100000 Rdr. ved Traktatens Underskrift og 200000 Rdr., når den blev ratificeret fra dansk Side. — Ikke længe efter disse Traktaters Afslutning rejste Ulfeldt hjem, også denne Gang over Tyskland[47].

I Danmark havde man i Begyndelsen knyttet store Forventninger til Ulfeldts Sendelse, Kongen vistnok lige så meget som alle andre. Fremfor alt ventede man sig betydelige pekuniære Fordele af den, hvad der under den store Finantsnød, som herskede, måtte være dobbelt ønskeligt. Imidlertid blev det allerede en Skuffelse for mange, at Ulfeldt ikke, som han til Dels selv havde stillet i Udsigt, kom nogenlunde hurtigt tilbage. Thi en Mængde Mennesker af alle Klasser, til hvem Staten stod i Gjælds-

forhold, vare blevne henviste med deres Fordringer til hans Hjemkomst og den Guldflod, han mentes at ville bringe med, og mange af disse Folk — f. Ex. Soldater og Søfolk, som længe ingen Lønning havde fået udbetalt — kunde ikke vente og kom i stor Nød. Hertil kom, at man forudså, at en langvarig Ambassade måtte sluge en stor Del af de ventede Penge, og endelig begyndte man også at mærke, at man i det hele havde spændt sine Forventninger med Hensyn til Ambassadens Resultater altfor højt. Alt som derfor Tiden led, afløstes den tidligere Tilfredshed af en almindelig Misstemning, som stadig tiltog i Styrke og nåede sit Højdepunkt, da man fik Traktaternes Indhold at vide[48]. Ingen var mere misfornøjet end Kongen selv og Rigsrådet, navnlig hvad Redemptionstraktaten angik. Afløsningssummen var ikke tilnærmelsesvis, hvad man havde ventet, man mente, at den snarere betegnede et årligt Tab end en Indtægt, og så forudså man endda, at denne Traktat vilde sætte meget ondt Blod i Sverig. Heller ikke stod den kontante Udbetaling i Forhold til de Penge, man havde Brug for, og desuden havde selve Ambassaden slugt en umådelig Sum — som det siden viste sig over 150000 Rdr.[49]. Da altså Ulfeldt ved sin Tilbagekomst til Landet, vistnok i Begyndelsen af November, traf Kongen i Flensborg[50], fik han ganske vist ham, der havde hårdt Brug for rede Penge, til at ratificere Traktaten, men med det samme måtte han høre, hvor ugunstigt både Kongen og alle andre dømte om den Måde, hvorpå han havde udført sit Hverv, og Ulfeldt, som naturligvis mente, at han havde skilt sig ypperlig derved, følte sig i allerhøjeste Grad krænket. Fra Flensborg drog Ulfeldt — og uden Tvivl også Leonora Christina — til Ellensborg, hvor Ellen

Marsvin lå for Døden, hvis hun ikke allerede var død[51]. Det kan indskydes her, at man om denne Kvinde, som i sin Tid havde spillet en så fremtrædende Rolle, næsten intet hører i hendes sidste Leveår, og navnlig synes hun, der muligvis også er bleven affældig og svag (hun var født 1572), at have forholdt sig ganske rolig i Datterens Sager. Hun døde den 11te November[52], og hendes Rigdom, der navnlig repræsenteredes af en Mængde Jordegods, tilfaldt uden Tvivl for den langt overvejende Del hendes eneste Barn, Fru Kirsten Munk.

Først et Stykke ind i December Måned kom Ulfeldt til Kjøbenhavn[53], og her — om det ikke var sket tidligere — fik hans Harme forøget Næring. Det viste sig nemlig, at Kongen, måske mindre i Følge en forud lagt Plan end med klog Benyttelse af den stærke Misstemning, der herskede mod Ulfeldt, havde brugt hans Fraværelse til — uden Tvivl dog med Rigsrådets Samtykke — at udskille enkelte af de Rigshovmesterembedet underlagte Sager derfra og henlægge dem under andre Myndigheder[54], vistnok nærmest under Statholderen i Kjøbenhavn, Jokum Gersdorff, hvem Ulfeldt fra nu af betragtede som sin bitre Fjende, og under Rentemestrene. Skjønt denne Foranstaltning måske i reel Henseende ikke har været af så overordentlig indgribende Betydning, kan man dog let tænke sig, at den har været som et Slag i Ansigtet på den stolte og myndige Mand, og så meget mere, da han næppe havde tiltroet Kongen en sådan Dristighed over for sig. Yderlig forbitret som han var i Forvejen over den ugunstige Modtagelse af Traktaterne, opflammedes hans Lidenskab nu til det højeste, men det ser ynkeligt nok ud, at han for at vise sin Vrede måtte nøjes med at gribe til det sikkert allerede under Christian IV. meget

misbrugte Middel at gjøre sig syg. Han mødte hverken i Rigsrådet eller ved Hove og vilde ikke overtage sine Forretninger[55]. Han skulde dog snart få at føle, at Forholdene havde forandret sig betydeligt siden før, og at hans Trods, langt fra at tvinge Modstanderne, tværtimod blev dem en velkommen Anledning til at svække hans Stilling endnu yderligere. I Januar Måned 1650, da Kongen fik at vide, at Ulfeldt dog af og til tog ud, sendte han sin Kammerskriver Gabel til ham for at spørge om Grunden til, at han ikke lod sig se ved Hove. Han kjørte da strax op på Slottet og undskyldte sin Fraværelse til Dels med sin Sygdom, men dog også med sin Krænkelse i Anledning af Traktaterne og de Forandringer, der vare gjorte med hans Æmbede. Han spurgte Kongen, endog gjentagne Gange, om det skulde have sit Forblivende ved disse Forandringer, og tilføjede sidste Gang, at i så Fald vilde han ikke for Fremtiden befatte sig med »Renteriet, Holmen, Provianthuset, Tøjhuset eller noget andet, som Hs. kgl. Majestæts Økonomi kunde vedkomme«. Kongen svarede ham slet ikke på hans Spørgsmål, og det hedder endog, at han skal have endt Audientsen ved at slå en høj Latter op og gå sin Vej[56]. Men når således allerede her hans Beslutning om ikke længere at ville være et Redskab i Ulfeldts Hænder gav sig tydeligt Udtryk, vilde han dog, inden det kom til ligefrem Krig, som i det hele var hans Natur imod, gjøre et Forsøg på at få Forholdet ordnet på en læmpelig Måde, og han skrev derfor i Begyndelsen af Februar til Ulfeldt, om han ikke havde betænkt sig med Hensyn til den Beslutning, han mundtlig havde udtalt for ham. Ulfeldt, hvem Lidenskaben og Hovmodet gjorde blind for Situationens Fare, svarede ved at give et Resumé af deres sidste Samtale og henholdt

sig iøvrigt til sine tidligere Ytringer, idet han kun tilføjede nogle Spydigheder mod sine Modstandere og mod Kongen selv[57]. Men hermed var i Grunden også hans Dom fældet. Kongen lagde fra nu af ingen Skjul på, at han vilde Ulfeldt til Livs, og han — bag hvem i disse Sager altid Dronningen må tænkes stående og vistnok også hans tyske Rådgivere — behøvede så meget mindre at gjøre det, som han nu ikke blot havde den offentlige Mening for sig, men også den overvejende Del af Rigsrådet på sin Side. I Rigsrådet stode i Virkeligheden, til Dels på Grund af nye Medlemmers Indtrædelse, Ulfeldts Sager slettere end nogensinde før, Antallet af dem, der i ham og hans Svogre så en Fordærvelse for Staten, var stadig voxet, og ligesom Rådet ikke længe efter Kongens før nævnte Brev til Ulfeldt fuldstændigt desavouerede Redemptionstraktaten, som det sagde var afsluttet uden dets Vidende, og som det ønskede om muligt at få ophævet[58], således så i det mindste en overvejende Flerhed i det med Tilfredshed eller dog med Koldblodighed på de forskjellige Skridt, der fra nu af gjordes for at styrte Ulfeldt. For en Del anviste denne selv ved sin Holdning den Fremgangsmåde, man havde at følge imod ham. Skjønt både Leonora Christina og Sperling indtrængende frarådede ham det[59], vedblev han at holde sig hjemme og lade sit Æmbede skjøtte sig selv, og Følgen blev da, at man forbigik ham og lod Forretningerne udføre af andre; der skete ikke længere Indbetalinger til ham, og når han engang imellem anviste Penge til Udbetaling, toges der intet Hensyn til hans Anvisninger[60]. I de Sager, Kongen forelagde Rigsrådet til Betænkning, afgav han af og til et skriftligt Votum, men at slutte fra hans egne Antydninger[61], har man også her kun und-

tagelsesvis henvendt sig til ham. Imidlertid betegner dette kun den mere negative Side af Forholdet. Ved Siden af alt det nævnte havde man et virkeligt Angrebsvåben til sin Rådighed, et Våben, som i og for sig med Sikkerhed kunde antages at måtte fælde ham, når det førtes med fuld Kraft, og at det netop nu kunde i det mindste drages, dertil bidrog i en betydelig Grad hans egen Opgivelse af sin Virksomhed. Dette Våben bestod i en Undersøgelse af hans hidtidige Æmbedsførelse. I og for sig måtte en sådan Undersøgelse til en vis Grad siges at være påbudt af den hele finantsielle Situation. Kongen havde allerede længe haft Opmærksomheden henvendt på, hvorledes man bedst skulde hjælpe det ødelagte Pengevæsen på Fode igjen, afbetale Statsgjælden osv., og disse Spørgsmål, hvis Løsning ikke længere kunde opsættes, vare netop efter Ulfeldts Hjemkomst blevne optagne til en alvorlig Drøftelse. Men for at bringe Sagerne i et bedre Spor for Fremtiden var det ikke nok at skaffe Midler til Veje til at komme ud af den uheldige Tilstand i Øjeblikket, man måtte lige så nødvendigt have Rede på, hvorledes man var kommen ind i den, og dette kunde ikke ske uden ved en Revision af den hele Finantsstyrelse, og det endog for længere Tid. At der herved tillige var al Sandsynlighed for, at Ulfeldt, som i så lang Tid havde haft Ledelsen af Finantsvæsenet, vilde blive i høj Grad kompromitteret, gjorde det naturligvis så meget mere magtpåliggende for Kongen og hans andre Modstandere, at en Undersøgelse kom i Gang, men det må hævdes, at det uden Tvivl også uden dette var sket. Muligvis har man allerede under Ulfeldts Fraværelse i Holland begyndt at røre ved disse Sager, men det var dog først efter at han ligefrem havde vægret sig ved at overtage sine Forretninger,

at Undersøgelsen toges mere planmæssigt for, og ligesom den strakte sig over hele det Tidsrum, da han havde været Rigshovmester, således tør man antage, at den er bleven ført så skarpt som muligt[62], og det ikke mindst af den Grund, at af de tre Rentemestre vare de to, Jørgen Rosenkrands og Peder Vibe, hans Uvenner, ja den sidste vistnok endog en af hans bitreste Fjender. Det kan iøvrigt strax siges, at Undersøgelsen ikke blev endelig afsluttet, så længe Ulfeldt var her i Landet, men ikke desto mindre bleve dog Virkningerne af, at den var sat i Gang, længe før hans Flugt synlige i Forholdet mellem ham og Kongen, ligesom den uden Tvivl heller ikke har været uden Indflydelse på Fremkomsten af den Historie, som blev den nærmere Anledning til hans Fald. Inden jeg imidlertid går videre i Beretningen om Ulfeldts egen Skjæbne ønsker jeg i al Korthed at meddele, hvorledes nogle af hans pårørende omtrent samtidig ramtes af Uvejret; thi Angrebet på Ulfeldt var Signalet til en åben Krig med hele Svigersønnepartiet[63].

Den betydeligste Mand i Partiet foruden Ulfeldt var Hannibal Sehested, og Sagerne stode med ham omtrent på samme Fod som med Svogeren. Der havde længe været ført meget høje Klager over hans både egenmægtige og uredelige Styrelse i Norge, og allerede i 1649 var der truffet forberedende Skridt til en Kontrollering af hans Æmbedsførelse, særlig med Hensyn til Regnskabsvæsenet[64]. Det var dog først da man begyndte at træde mere åbenlyst op mod Ulfeldt, at Undersøgelsen mod Svogeren fik en helt offentlig Karakter[65], og der konstateredes hurtigt de største Misbrug. Af Rigsrådet var Sehested vistnok endnu mere hadet og frygtet end Ulfeldt, som han da også både på Grund af sine Ævner og sin fjernere liggende Virk-

sombed var farligere, men derimod havde han vidst — og dette gjorde ham næppe mindst mistænkt — i høj Grad at erhverve sig Frederik III.s personlige Yndest ligesom tidligere Christian IV.s. Om end altså Kongen nok vilde have hans Vinger betydeligt stækkede, var det dog uden Tvivl nærmest Rigsrådets Skyld, at Sagen mod ham blev drevet så vidt som den blev, og selv efter at hans Brøde var bleven uomtvistelig, skal han igjen have forstået at komme i et venskabeligt Forhold til Kongen, som, efter hvad der siges, først lod ham falde, efter at Sehested havde tilføjet ham en personlig Fornærmelse[66]. — Blandt de andre Svigersønner var Pentz, som nu var sindssyg, allerede tidligere bleven ramt af Kongens Unåde, og Ebbe Ulfeldt fik i al Fald inden Udgangen af Året 1650 en Forsmag på den. Han havde siden 1646 haft Bornholm i Forlening, men havde styret Lenet slet, på forskjellige Måder givet Indbyggerne Anledning til Klage og ikke været at formå til at aflægge Regnskab. Støttende sig til disse Grunde udtalte Kongen i November 1650 sit Ønske for Rigsrådet om, at han måtte blive sat fra sit Len[67]. Rigsrådet anbefalede dog at se Tiden lidt an endnu[68], men i al Fald i Begyndelsen af det følgende År blev Lenet ham virkelig frataget[69]. Ligesom Ebbe Ulfeldt var i Gjæld til op over Ørerne, således var også Tilfældet med Hans Lindenov, mod hvem man iøvrigt ikke ved, at der er truffet nogen Foranstaltning fra Regeringens Side. Uden Tvivl er han bleven betragtet som temmelig uskadelig, og i al Fald har han, for så vidt han har haft Sans for andre end rent materielle Interesser, vistnok snarere heldet til Kongehusets Side end støttet Svogrene. Således var i det mindste hans Holdning i en noget senere Tid.

Foruden Svigersønnerne fik også selve Fru Kirstens Børn allerede i 1650 en og anden Virkning at føle af det frembrydende Uvejr. Først et Par Ord om Fru Kirsten selv. Så længe Ulfeldts Indflydelse varede, synes hun at have nydt en vis ydre Anerkjendelse, der dog næppe strakte sig synderlig langt ud over Formen, og blandt andet var hun — tillige med sine Døtre og mange andre adelige Damer — til Stede ved Christian IV.s Jordfæstelse[70]. Hun kjøbte Hus i Kjøbenhavn og sagdes at ville tage Ophold der[71], men den stærke Stemning, som rejste sig imod hendes Parti, og desuden også Moderens Død har formodentlig bragt hende til at opgive denne Plan. Noget alvorligere Skridt vides Kongen ikke i 1650 at have gjort imod hende, men som hans Sindelag mod hende i det mindste kort efter fik et betegnende Udtryk i hans Forhold til den så kaldte Don Jørgen Ulrik — hvorom strax mere —, således er det i al Fald sandsynligt, at han allerede i dette År har, om end ikke ligefrem forbudt hende at føre den Titel hun havde af Grevinde til Slesvig og Holsten, og som var ham en Torn i Øjet på Grund af dens Lighed med hans egen, så dog undladt at bruge denne Titel i Skrivelser om eller til hende. Dette gjorde han i al Fald for hendes Børns Vedkommende allerede i dette År[72], og da Christian IV. virkelig selv havde tillagt dem Titelen, kan man nok forstå, at de måtte føle sig i høj Grad krænkede ved nu uden videre at berøves den. Samtidig forbød Kongen Børnene, hvad der altid tidligere havde været deres Ret, at kjøre ind i Slotsgården, og skjønt man efter Ulfeldts Ytringer må tro, at det ikke direkte var bleven forbudt Leonora Christina, var der dog så megen Grund til at antage, at hin Ret også vilde blive hende nægtet, at hun,

da hun indbødes til et kongeligt Barselgilde (vistnok i Anledning af Prinsesse Vilhelmine Ernestines Dåb i Oktober 1650) afslog Indbydelsen for ikke, efter Ulfeldts Udtryk, »sig selver at hente Vanære, hvor hun den kunde gå forbi«, og desuden fordi hun var vred på Kongen i Anledning af hans Forhold med Hensyn til hendes Titel[73]. I Sammenhæng med disse mindre Trakasserier, der mest have Betydning ved at vise Hoffets Stemning mod Svigersønnepartiet, kan også nævnes, at Kongen allerede i Maj Måned skal have befalet, at Ulfeldt og Sehested ikke, som det hidtil var sket, måtte hilses med Kanonskud fra Kronborg, når de sejlede forbi[74]. I det mindste for Ulfeldt skal der tidligere være bleven saluteret med 9 Skud. — Valdemar Christian stod for så vidt disse Sager noget fjernere, som han opholdt sig i Udlandet. Han var dog ganske vist fuldt så meget i Kongens Unåde som hans Søskende på Grund af de ham tillagte Tronprætensioner efter Christian IV.s Død, og måske også på Grund af hensynsløs Optræden mod Frederik III. i hin Tid[75], og at han også i 1650 gav Kongen Lejlighed til at vise ham sin unådige Stemning, tør blandt andet sluttes af et Brev, som han skrev til Kongen fra Køln i Oktober 1650, og hvori han anmoder om, at en årlig Understøttelse på 10000 Rdr., som Christian IV. havde givet ham, oven i Kjøbet med Udsigt til mere, også nu måtte tilståes ham. Han oplyser, at han flere Gange forgjæves har henvendt sig til Kongen derom, klager stærkt over Pengetrang og beder Kongen konferere med Ulfeldt om Sagen[76]. Det sidste uheldige Indfald har naturligvis ikke stemt Kongen blidere imod ham, og i hvert Fald fik han lige så lidt denne Gang som tidligere.

Imidlertid var Ulfeldt selv hele Året igjennem bleven den Rolle tro, som han én Gang var begyndt at spille. Under Påskud af Sygdom — et Påskud, som hverken han selv eller hans nærmeste i senere Tider altid huskede[77] — holdt han sig tilbage fra alt, fra sine Forretninger og fra Hoffet, ja han deltog end ikke i den vigtige Rigsdag, som var indkaldt i Juni Måned i Anledning af Tronfølgervalget. Man kan dog sige sig selv, at ligesom det i det hele må have været ham overordentlig hårdt at sidde stille og se på de Angreb, der rettedes mod ham og hans pårørende, således må især den Undersøgelse, der foretoges af hans Regnskaber, både have opbragt og ængstet ham, og tilsidst kunde han ikke længere bevare sin passive Holdning. Den 19de Oktober tilskrev han Kongen et Brev, hvori han beklagede sig over det »onde Traktament« og tilbød sig, hvis nogen vilde anklage ham, at stå til Ansvar for Kongen og Rigets Råd med Hensyn til de Beskyldninger, der rejstes imod ham[78]. Efter hans eget Udsagn fik han dog hverken mundtlig eller skriftlig noget Svar på denne Skrivelse.

Det måtte imidlertid være klart, at Opløsningen på alt dette ikke kunde lade vente meget længere på sig, og den kom da også snart, om end på en helt anden Måde, end det kunde formodes. Inden jeg imidlertid går over til at omtale den mærkelige Sag, hvorved Opløsningen nærmest hidførtes, vil jeg sige et Par Ord om en anden Historie, som både i Henseende til sin indre Karakter og den Modtagelse, den på et bestemt Sted fik, har en vis Familielighed med Dinas og derfor kan tjene som en Slags Forberedelse til denne. Jeg mener den Historie, som knytter sig til den så kaldte Don Jørgen Ulriks Navn. Talen er om en Mand på omtrent 36 År, som

henimod Slutningen af 1650 blev arresteret for Gjæld i Valencia. Efter at have siddet i Fængsel nogen Tid, fortalte han, at han var en Søn af den sidst afdøde danske Konge og Fru Kirsten Marsvin (!), og han blev nu ført til Sevilla, hvor han i December blev afhørt af den danske Resident Henrik Villumsen (Rosenvinge). Her angav han da, at han var født på Kjøbenhavns Slot 1614 eller 1615, at han havde ligget en Tid ved Sorø Akademi, men var i en Alder af 13 År bleven sendt til Moskou med en russisk Afsending, som havde opholdt sig i Danmark. Siden den Tid havde hans Liv, efter hans egen Fremstilling, været i allerhøjeste Grad æventyrligt. Næsten i alle Europas Lande havde han færdedes, han havde været opvartende Kavaller hos den tyske Kejser, havde gjort den franske Konge Foræringer af »inæstimabel Valeur«, hvorfor Kongen til Gjengjæld havde skjænket ham 6 Heste med alt Tilbehør, havde gjentagne Gange drevet Fribytteri på Kysten af Amerika, havde været i Ostindien som simpel Sømand og var derfra draget til Lands gjennem Asien til Genua osv. osv.[79]. Som hans Beretning i det hele er fuld af håndgribelige Løgne, således må uden Tvivl også hvad han foregav om sin Herkomst betragtes som rent Opspind, hvorved man endda må undre sig over, at han, som i hvert Fald vistnok var dansk født, og som selv fortalte, hvorledes han flere Gange i Udlandet havde været sammen med danske, ikke var bedre underrettet, end at han ikke kjendte sin foregivne Moders Navn rigtigt (hun havde endog efter hans egen Beretning selv en Gang skrevet ham til!), eller vidste noget som helst andet om sine Søskende, end at en af dem hed Valdemar Christian. I Virkeligheden lader det sig næsten ikke tænke, at Christian IV., der i dette Punkt havde andre Hensyn at

tage end en Privatmand, vilde have giftet sig med Kirsten Munk, hvis han i Forvejen havde avlet et Barn med hende; eller at han, som var en så kjærlig Fader også mod sine udenfor Ægteskab fødte Børn, skulde have sendt denne ene Søn bort i en så ung Alder for aldrig mere at se ham; eller endelig at Kongen, som i sin mangeårige Fejde med Fru Kirsten med største Uskånsomhed fremdrog enhver Ting, som på det kjønslige Område kunde lægges hende til Last, ikke, endog mere end én Gang, skulde have fundet Anledning til at lade hende høre ilde for et Fejltrin som det, her er Tale om — uansét om han selv bar Hovedskylden derfor. Som sagt, alt bestyrker mig i den Opfattelse, at vi her kun have at gjøre med et frækt bedragerisk Forsøg, bygget på et til Udlandet nået Rygte om Fru Kirstens Ukyskhed, og fra Begyndelsen af måske kun beregnet på at fri sin Ophavsmand ud af en øjeblikkelig Knibe. Det eneste, der giver Historien noget større Interesse, især i denne Sammenhæng, er, at også den åbenbart benyttedes af Hoffet som et Våben mod Fru Kirstens Slægt. Ligesom der efter Personens Afhøring blev sendt Kopier af hans Erklæring til Ulfeldt, Hannibal Sehested og Kantsler Sehested, således blev han selv, måske samtidig, sendt til Kjøbenhavn[80]. Desværre foreligger der intet om, hvorledes hans foregivne Familie modtog ham, men det kan vist ansees for givet, at den behandlede ham som en Bedrager. Derimod siger Holberg[81], at det ikke blot tillodes ham at leve uanfægtet i Kjøbenhavn, men at han også blev modtaget ved Hoffet, hvad der tilstrækkeligt viser, at man her har givet sig Mine af at tro på hans Påstande, uden mindste Tvivl nærmest for at volde Ulfeldt og Leonora Christina samt den øvrige forhadte Slægt en Krænkelse[82]. At »Don

Jørgen Ulrik«, som han kaldte sig, iøvrigt kun har nydt overmåde ringe personlig Agtelse hos Kongehuset, måtte være indlysende, selv om det ikke udtrykkelig sagdes. Han skal også i Kjøbenhavn have ført et meget uordentligt Liv, »gik i alle Kipper« og fik en Død, der var hans Liv værdig, idet han i Året 1655 blev slået ihjel af en Bryggerkarl[88].

Ikke længe efter, at Forhøret i Sevilla over Don Jørgen Ulrik havde fundet Sted, gjorde den langt navnkundigere Sag, som betegner Afslutningen af Ulfeldts offentlige Liv i Fædrelandet, sit første Skridt mod Lyset — en Sag, i hvilken underfundige Rænker og stormende Lidenskaber, Løgne af aldeles æventyrlig Størrelse og en ikke mindre fantastisk Lettroenhed krydse hinanden i et yderst forvirret Væv, og som man først får det rette Syn på, når man stadig holder sig for Øje, hvilken Spænding og feberagtig Ophidselse Striden mellem Hoffet og Svigersønnepartiet havde fremkaldt, og det både hos dem, hvem den nærmest angik, og i alle Kredse af Befolkningen. Hos de første var det gjensidige Had så levende, at man blindt hen var beredt til at låne Øre til enhver nok så afsindig Beskyldning, som rejstes mod Modpartiet. Og hos den udenfor stående Mængde, som intet sikkert vidste uden det, at der stod en forbitret Strid mellem de største i Landet, affødte selve den mangelfulde Kundskab de mest fantastiske Forestillinger, der til Dels også farvedes af det stærkt ulmende Nag, som de lavere Stænder nærede til de adelige Magthavere, og af deres Frygt for, at disse omgikkes med den Tanke på en eller anden Måde at befri sig for Kongen, til hvem de selv så op som deres naturlige Støtte og Værn mod Adelens Overgreb. Som sagt, man må gjøre sig dette

klart for at forstå, hvorledes en Række Løgne, der i sig selv kun syntes lidet skikkede til at føre nogen bag Lyset, kunde fødes i nogen Hjerne, fremsættes med Tro på, at de vilde vinde Indgang, og efter at være blevne fremsatte virkelig en Tid holde hele Befolkningen fra de højeste til de laveste i åndeløs Spænding.

Jeg taler naturligvis om de berygtede Beskyldninger mod Ulfeldt og Leonora Christina, som udgik fra Dina Vinhoffvers og Oberstlieutenant (senere Oberst) Jørgen Walter. Hvad der vides om Dinas Livsforhold, turde i Hovedsagen være de fleste bekjendt. Hun var født i Kjøbenhavn af tyske Forældre, havde selv været gift i Holsten (med en Skomager), men levede nu igjen i Kjøbenhavn hos Moderen, der var gift anden Gang. Skjønt hun ikke længere var i sin første Ungdom, gjorde hendes Ydre dog endnu Lykke hos mange, og hun førte et meget løsagtigt Liv. Tilsyneladende drev hun et borgerligt Erhverv ved at gumme og perse Silketøjer, men hendes væsentligste Indtægtskilde var dog uden Tvivl de Forbindelser, hvori hun stod til flere af Byens fornemste Adelsmænd. En af hendes Elskere, for hvem hun synes at have næret en virkelig Tilbøjelighed, var Oberstlieutenant Jørgen Walter, en Holstener af ringe Herkomst, men som ved sit tapre Forhold under den sidste Krig ved Forsvaret af Rendsborg, hvor han da var Kommandant, havde henledet Opmærksomheden på sig. Han var bleven adlet og havde nydt forskjellige andre Nådesbevisninger af Frederik III.[84], og skjønt han synes at have været temmelig rå af Væsen, var han dog meget vel set ved Hove og navnlig i høj Grad yndet af Dronningen, så at det endog vakte Opsigt. Hans Held berusede ham, og ærgjerrig som han var så han i det spændte Forhold mellem Kongehuset og Ulfeldt

en Mulighed til at nå endnu videre frem. Hvem af de to, Dina eller Walter, man snarest skal betragte som den egentlige Ophavsmand til Beskyldningerne mod Ulfeldt og hans Hustru, lader sig næppe afgjøre. Det på én Gang plumpe og fantastiske i Påfundene viser snarest hen til en ganske udannet Person som Dina, der da også på et mere fremrykket Stadium af Sagen, efter at hun havde skilt sig fra Walter, godtgjorde, at hun var i Stand til at opfinde den Slags Ting uden Hjælp af andre. På den anden Side er det meget muligt, at Walter ved Ytringer og Hentydninger kan have givet Dina Stødet dertil; og under alle Omstændigheder var det Walter, som gav Sagen virkelig Betydning både ved at danne Mellemleddet mellem Dina og Hoffet og ved at tilskynde hende til at blive fast ved sine Påstande, uden hvilket det hele sikkert hurtigt vilde være døet hen uden at have draget alvorligere Følger efter sig. Ligesom Hensigten med Beskyldningerne var at vinde Gunst ved Hove ved at bidrage til at styrte Ulfeldt og hans Hustru, således kan det næppe være tvivlsomt, at Hoffet, efter at have overstået den første Forskrækkelse, i det hele var vel fornøjet med den Anklage, der rejstes mod hine forhadte, og som, selv om den viste sig at være ugrundet, i al Fald altid vilde efterlade en Skygge på deres Navne, som vanskelig vilde kunne fjernes igjen. Men når Ulfeldt selv — foruden andre — åbenbart har ment, at Hoffet, og da især Dronningen, skulde havt haft direkte Del i Sagen, kan jeg ikke andet end finde dette fuldstændig utroligt. Det samme gjælder med Hensyn til flere højtstående Mænd, hvis Navne lejlighedsvis komme frem i Sagen (især Statholder Jokum Gersdorff og Kantsler Christen Thomesen Sehested), og som vistnok have skjænket Angivelserne et villigere Øre,

end de fortjente, men som ellers tør antages ikke at have stået i noget som helst umiddelbart Forhold til dem. — Idet jeg nu skal gå noget nærmere ind på Sagen, bemærker jeg først, at da det forlængst er anerkjendt af alle, at Dinas Beskyldninger vare fuldstændig grebne ud af Luften, have Enkelthederne i Sagen tabt ikke lidt af deres Interesse, og jeg indskrænker mig derfor her i det væsentlige til de mere fremtrædende Træk[85].

Begyndelsen på Historien var den, at Walter den 29de December 1650 berettede Kongen, hvorlunde en Kvinde ved Navn Dina Vinhoffvers havde meddelt ham, at Ulfeldt og Leonora Christina pønsede på at ombringe Kongen ved Gift. Sin Kundskab herom støttede hun på, at hun en 6 Uger i Forvejen havde ligget en Morgen i Sengen hos Ulfeldt, og da var Leonora Christina kommen ind med en Flaske i Hånden og havde sat sig på Sengen, idet hun sagde til Ulfeldt: »Her haver vi det, vi talede om i Går«, hvortil Ulfeldt skulde have svaret: »Jeg frygter, det er for stærkt, at han brister«; — »Nej«, skulde da Leonora Christina have sagt, »han skal gå bort som i en Dvale«. (Ved en senere Lejlighed føjede hun til, at Leonora Christina endvidere havde sagt: »Mens det værste er, det han drikker af et Stob for sig selv, fordi Kongen drikker sig ikke gjerne drukken«.) Da Leonora Christina kom ind i Kammeret, skulde Ulfeldt have dækket Dina til med Dynen, så at hans Hustru ikke kunde se hende. — I Henhold til denne Beretning lod da Kongen Walter (3die Januar 1651) føre Dina op på Slottet, hvor hun i Kongens, Kantsler Sehesteds og Statholder Gersdorffs Nærværelse vedstod, hvad Walter havde sagt, med Tilføjende, at efter at Leonora Christina hin Morgen var gået bort, havde Ulfeldt sagt til Dina, at det

hele kun var Spøg, men dog ladet hende sværge på, at hun ikke vilde tale derom. Hun blev nu spurgt, om hun troede, at de fremturede i deres Forsæt, hvortil hun svarede ja, og da det foreholdtes hende, at hendes Beskyldninger kunde koste hende Livet, hvis hun ikke kunde bevise dem, svarede hun, at hun vidste det vel, men vilde man give hende Tid, skulde hun nok skaffe mere at vide. I Løbet af nogle Måneder fulgte nu en Række supplerende Meddelelser til Kongen, som det synes udelukkende gjennem Walter, der — åbenbart som Belønning for sin Nidkjærhed — netop ved denne Tid blev udnævnt til Oberst og Gehejmeråd[86]. Af disse Meddelelser kan fremhæves, at Dina vilde have lagt Mærke til, hvor den omtalte Gift var bleven gjemt, nemlig i et Skab ved Hovedgjærdet af Ulfeldts Seng, og ved Siden af Flasken lå der en Seddel med Sperlings Håndskrift, som handlede om Giftens Brug. Hun mente også at kunne skaffe Giften selv til Stede, ja hun påstod, at hvis Kongen vilde sende nogen med hende til Ulfeldts Hus — hvortil hun påstod, at hun selv stadig havde Adgang — vilde hun vise, hvor Giften lå, og være villig til at lade sit Liv, hvis det ikke fandtes at være rigtigt. Hun fremviste Guldstads, som Ulfeldt skulde have givet hende, og endelig berettede hun, som var højtfrugtsommelig, da Angivelserne begyndte, og fødte den 12te Marts, at Ulfeldt var Fader til hendes Barn og havde givet hende en skriftlig Forsikring om at ville forsørge hende og Barnet, hvilket Dokument hans Skriftefader — som også var Dinas — Mag. Simon Hennings, Præst ved Petri tyske Kirke, havde i Forvaring.

Af alt dette fik Ulfeldt og Leonora Christina i mere end et Fjerdingår aldeles intet at vide, til Dels fordi Kongen ventede på, at Dina skulde holde sine Løfter om

at ville skaffe Giften eller andre Beviser til Veje, og da Sagen endelig begyndte at blive offentlig, havde Dina allerede for længst til sine første Beskyldninger føjet en hel ny Række, som gik i lige modsat Retning, idet hun ved dem vendte sig imod sin tidligere Forbundsfælle Walter og tilsyneladende optrådte som det Ulfeldtske Hus's Forsvarer. De nærmere Omstændigheder herved ere følgende. Den 24de eller 25de Februar om Aftenen kom Dina ind i Ulfeldts Gård og forlangte gjennem en af Tjenerne at få Ulfeldt eller Leonora Christina i Tale. Den sidste — der ligesom Dina dengang var højtfrugtsommelig og nedkom med en Søn netop samtidig med at Dina fødte, nemlig den 12te Marts, eller Natten mellem den 12te og 13de — sad og spillede Kort med sin Søster Sophie Elisabeth og et Par andre, men lod dog Dina komme op, og nu fortalte denne efter nogle Omsvøb, at én af Husets Tjenere ved Navn Langemak ikke var tro, at han røbede alt, hvad der skete i Huset, og hvad der taltes over Bordet, og endelig at han havde Nøglen til Bagporten og flere andre Nøgler, som hans Herskab ikke vidste noget om, og dem havde han lovet at lade tage Aftryk af og eftergjøre. Hvortil de skulde bruges, vilde hun først sige en anden Gang, men for at Leonora Christina kunde se, at hun var vel underrettet, beskrev hun, hvorledes Ulfeldts Skrivekammer var indrettet, skjønt hun, som hun selv sagde, aldrig havde været der, m. m. Leonora Christina havde imidlertid ikke Stunder til at tale længere med hende og henviste hende til at komme igjen en anden Gang, men Dina foretrak, for ikke at vække Mistanke ved at komme for ofte i Ulfeldts Hus, at meddele, hvad hun videre havde at sige, til Magister Simon Hennings. Til ham gik hun da endnu den samme Aften og bad ham

uopholdelig underrette Ulfeldt og Leonora Christina om, at Langemak havde lovet at overgive Nøglen til Bagporten i Ulfeldts Gård til nogle Personer, som agtede ved Nattetide i al Hemmelighed at myrde Rigshovmesteren og hans Hustru (senere tilføjedes: deres Sønner). Sin Kundskab herom opgav hun at have fra Walter. Næste Aften kom hun igjen til Mag. Hennings og trængte på, at han endnu samme Aften skulde advare Ulfeldt, da vedkommende Ugjerningsmænd ilede med deres Forehavende, og Præsten gjorde, som hun sagde. Ulfeldt blev naturligvis højlig altereret ved Meddelelsen og lod Dagen efter Langemak udlevere alle Nøglerne til Gården, ved hvilken Lejlighed det virkelig viste sig, at nogle Nøgler og deriblandt den til Bagporten savnedes, hvorfor Langemak strax fik sin Afsked*). Dina kom fra nu af hyppigt både til Leonora Christina og til Mag. Hennings og supplerede efterhånden sin første Angivelse med adskillige nye Enkeltheder, blandt hvilke især kan fremhæves, at hun for Leonora Christina angav Walter selv som en af

*) At der virkelig har været borttaget Nøgler fra Ulfeldts Gård for at bruges i et eller andet skummelt Øjemed imod ham, fremgår også af, at det siden bevistes, at Walter en Tid havde været i Besiddelse af en sådan Nøgle, som Dina havde bragt ham, for at han kunde lade den eftergjøre. Men det tør vist antages for afgjort, at denne Borttagelse af Nøgler har stået i Forbindelse med Dinas første Intrige og navnlig med hendes Bestræbelser for at tilvejebringe noget, der kunde gjælde for Vidnesbyrd mod Ulfeldt. At Langemak har været behjælpelig herved, er meget sandsynligt, men at han ikke, som nogle synes at have ment, fra først af har haft væsentligere Del i hint Anslag, er mig allerede af den Grund sikkert, fordi Dina, hvis dette havde været Tilfældet, vilde have vidst ganske anderledes Besked med Lokaliteter og Forhold i Ulfeldts Hus, end det viste sig at hun gjorde.

dem, der vilde udføre Mordet. I det hele tør det antages for afgjort, at Dina med denne Historie om Overfaldet — om hvilken det strax kan siges, at hun lige så lidt kunde fremføre blot Skygge af et Bevis for den som for Beskyldningerne mod Ulfeldt og hans Hustru — til Dels har haft til Hensigt at skade Walter, på hvem hun, så vidt det skjønnes af Skinsyge, nu sees at være bleven heftig forbitret. Ved Siden deraf er det åbenbart, at hun ved sin nye Intrige har villet skaffe sig Adgang til Ulfeldts Hus for om muligt at få fat i et eller andet, som kunde bruges til at holde den første Historie gående med, i hvilken Henseende det især er betegnende, at hun gjorde sig megen Umage for — under Skin af en Belønning for sin Angivelse — at få en skriftlig Erklæring fra Ulfeldt om i Fremtiden at ville sørge for hende. Men som selve Tanken om at ville forene begge de nævnte Formål kun synes lidet overvejet, således var i det hele Dina med al sin Tilbøjelighed til Rænker og Intriger dog åbenbart både et meget uklart Hoved og en vankelmodig Karakter, der handlede mere efter Øjeblikkets Indskydelser end efter en virkelig gjennemtænkt Plan, og hvis Motiver det derfor hverken er muligt i alle Enkeltheder at påvise eller engang lønner sig at efterspore.

Imidlertid var Ulfeldt som sagt kommen i heftig Bevægelse ved Dinas Udsagn, og idet hun vedblev at stille Overfaldet i ganske nær Udsigt, fik hun ham tilsidst bragt op til en sådan Grad af Spænding, at han med sine Husfolk og Sperling gav sig til at holde Vagt om Natten i sin Gård for vågen og bevæbnet — Sperling siger, at han havde 12 ladte Bøsser i sit Værelse — at kunne møde de formentlige Mordere. Dette varede ved i næsten 14 Dage, men da kunde han ikke længere holde det ud og

besluttede at henvende sig til Kongen om Sagen. Gjennem to af sine Slægtninge anmodede han den 12te April skriftlig Kantsler Sehested om på hans Vegne at bede Kongen tage ham i sin »Beskjærmelse« samt lade anstille Undersøgelse med Hensyn til et morderisk Overfald på ham, hans Hustru og Børn, hvorom der var ham berettet, og om hvilket han iøvrigt udtalte, at han endnu ikke kunde »til visse beskylde« nogen, men der mentes, at Walter skulde have Kundskab derom. Som Følge af denne Skrivelse lod Kongen Ulfeldt strax Dagen efter ved to Rigsråder tilbyde, at han vilde lade hans Hus bevogte ved »sine egne kongelige Tjenere«, enten Drabanter og Soldater eller Hofjunkere osv., og anmodede Ulfeldt om selv at bestemme, hvorledes han vilde have det. Ulfeldt lod takke og sige, at det ikke havde været hans Mening, at han vilde forsvares af kongelige Tjenere, men han bad Kongen, at han vilde forbyde »sine Tjenere og nogle, som ere næst om Hans Majestæt« (han forandrede det senere til »de kongelige Tjenere, som vel ere af Importance«), at gjøre ham (Ulfeldt) nogen Overlast eller »formyre« ham. Også bad han Kongen at ville lade Walter alvorlig udspørge, da han nok kjendte hele Sammenhængen med denne Sag. Man kan let tænke sig, at dette Svar — hvis Mening siges at være bleven yderligere illustreret derved, at Ulfeldt, samtidig med at han afslog Kongens Tilbud, anmodede Borgerne i Nabolavet om at komme ham til Hjælp i påkommende Tilfælde — opbragte Kongen i højeste Grad. Henvisningen til hans nærmeste Omgivelser måtte i Virkeligheden naturligst opfattes som en Sigtelse mod Kongen selv[87], og en sådan kunde denne selvfølgelig ikke lade sidde på sig. Det måtte være ham, der både strax og senere betragtede

Historien om Overfaldet som en Opdigtelse af Ulfeldt, bestemt til at ophidse Folk og skjule hans egne skumle Planer, i højeste Grad magtpåliggende at få konstateret, hvem af dem det var, der var udsat for Efterstræbelser fra den andens Side, og der var dobbelt Grund til strax at søge at få Rede på Sagen, da Kongen netop nu erfarede af Walter, at Dina sandsynligvis bar Kappen på begge Skuldre og også stod i Forhold til Historien om Overfaldet. Samme Dag altså, som Ulfeldt gjennem de to Rigsråder havde besvaret Kongens Tilbud (13de April), blev Dina anholdt og foreløbig hensat i Slotsfogdens Kammer på Kjøbenhavns Slot. Hun havde Dagen i Forvejen været meget ængstelig i Anledning af, at Ulfeldt havde meldt Historien om Overfaldet, og havde både henvendt sig til Leonora Christina, Sperling og Mag. Hennings for at udvirke, at hendes og Walters Navne ikke bleve nævnede i denne Sag; og efter at hun nu var bleven anholdt, viste det sig, at hun havde taget Gift, men dens Virkninger modarbejdedes dog med så meget Held, at hun den følgende Dag (den 14de) kunde tages i Forhør af den øverste Sekretær Otte Krag og Hofprædikanten Laurids Jakobsen Hindsholm. I dette Forhør, som Slotsherren på Kjøbenhavns Slot, Oluf Brokkenhus, der var gift med en Søster til Ulfeldt, havde fået Befaling til at overvære, nægtede Dina at vide noget om eller at have talt om Overfaldet på Ulfeldt, hvorimod hun fastholdt sine Angivelser om Ulfeldts og Leonora Christinas Anslag mod Kongen, og ligeledes igjen udlagde Ulfeldt som Fader til det Barn, hun havde født, og som iøvrigt var død en Uges Tid efter Fødselen[88]. Samme Dag blev både Sperling, Mag. Hennings og Walter foreløbig afhørte, og Ulfeldt fik Befaling af Kongen til ikke at forlade Byen uden hans

Vidende[89], hvad han, som i denne Befaling så en »Arrest«, og derfor mente, at den stred mod Håndfæstningen, og som desuden ikke blev underrettet om Grunden til hin Forholdsregel[90], betragtede som den blodigste Forurettelse og Krænkelse. Walter fik iøvrigt et lignende Tilhold, og det forbødes ham tillige at vise sig ved Hove, før Sagen var oplyst. Imidlertid henvendte Ulfeldt sig øjeblikkelig (den 15de) til Rigsrådet med en Skrivelse om at få Arresten, som han kaldte det, ophævet[91], og Dagen efter henvendte Leonora Christina sig personlig til Kongens Kantsler i samme Anledning[92], men Rigsrådet billigede Kongens Handlemåde på Grund af Sagens ualmindelige Beskaffenhed[93]. Endnu langt mere overraskende og ligefrem forfærdende måtte det dog være for Ulfeldt, da han blev underrettet om Dinas Beskyldninger mod ham og Leonora Christina, hvad han først blev — i al Fald officielt — nogle Dage efter Forhøret over Dina[94], og selv bortset fra det oprørende i Beskyldningerne selv, måtte det naturligvis såre og forbitre ham i højeste Grad, at Kongen i over et Fjerdingår havde været vidende om disse Beskyldninger uden at meddele ham noget om dem, thi dette kunde næppe forklares anderledes, end at han følte sig overbevist om deres Sandhed. Han bad imidlertid strax Kongen om Tilladelse til at tiltale Dina ad Rettens Vej, og dette tilstodes ham også, om end med det Forbehold, at det første Thing skulde holdes uden foregående Kald og Varsel, noget hvorover Ulfeldt besværede sig, fordi det berøvede ham Lejligheden til strax fra Begyndelsen af (i Stævningen) at betegne Dinas Færd, som han ønskede det. Han anmodede også om, at Dina måtte blive hensat i Byens Fængsel, hvor han bedre kunde lade passe på

hende[95], men Kongen påstod, at hun var hans Fange, og at han ikke vilde slippe hende af Hænde, da han ikke vidste, hvorledes der i så Fald vilde blive handlet med hende, og Ulfeldt opnåede kun, at hun blev hensat i et Rum over Slotsporten, og at han selv fik Lov til at have nogle af sine Tjenere ved Vagten udenfor hendes Dør, hvad der dog var meget langt fra at tilfredsstille ham; thi fik han end herved at vide, hvem der kom til hende, fik han dog ingen Kundskab om, hvad de pågjældende sagde til hende, eller hvor vidt de ikke måske bestyrkede hende i hendes Løgne.

Allerede Dagen efter Dinas Forhør på Slottet udgik der Befaling til Kjøbenhavns Præster om at formane deres Menigheder til at bede Gud, »at han for sin Barmhjertigheds Skyld vilde styrke og oplyse Sandhed i en meget mørk og vanskelig Sag, hvis Lige udi Danmark aldrig er hørt« osv.[96], — en Befaling, der ligesom gjorde alle personlig delagtige i hin mystiske Historie og fremkaldte den største Bevægelse og Spænding. Ulfeldt påstår også, at der samtidig — det vil sige, før der var gjort noget virkeligt Forsøg på at komme til Bunds i Sagen — blev »skreven Breve af det tyske Kancelli til Fyrster og Herrer over den Sag, ikke at der var Suspicion om nogen«, men ligefrem, at han og Leonora Christina havde villet forgive Kongen[97], og hvis dette er rigtigt, hvad der dog trænger til nærmere Bekræftelse, kan man ikke andet end give ham Ret i, at det var en højst ubillig Medfart. Men i al Fald er det aldeles umiskjendeligt, at Kongehuset virkelig fuldt og fast troede på hine Beskyldninger, ligesom det også, efter hvad før er sagt, betragtede Historien om Overfaldet på Ulfeldt som et Opspind af ham selv for at ophidse sine Tilhængere og skjule sine

egne Anslag. Og nu, efter at den formentlige Ophavsmand til disse Anslag havde mærket, at hans Planer vare røbede, kunde det jo med en vis Grund formodes, at han og hans Tilhængere vilde gjøre et eller andet voldsomt Skridt for at fri ham for Følgerne af Opdagelsen, og i Virkeligheden synes Kongehuset med denne Tanke for Øje at have været forberedt på det værste. Det hedder, at Vagterne på Slottet gjentagne Gange bleve betydeligt forstærkede, at der blev kjørt Kanoner op ved Slottet, at Kongen og Dronningen i Begyndelsen selv vågede flere Nætter, osv. Slotsportene holdtes lukkede, og når Kongen kjørte ud, som sjeldent skete, var han omgivet af en stærk Eskorte[98]. Der var også en tydelig Frygt for, at Dina skulde lide Overlast og mulig forhindres i at fremtræde under Sagen. Hun blev altid kjørt til Retten, og Retten selv var omgivet af Musketterer med brændende Lunter. At nu Kongens Frygt, i det mindste hvad hans egen Persons Sikkerhed angik, var meget overdreven eller ganske ugrundet, kan der vist ikke være Tvivl om. Men det er sikkert nok, at der herskede stor Bevægelse mellem Ulfeldts Tilhængere og især mellem hans talrige og mægtige Slægt, som så sin Ære krænket i Rigshovmesterens og hans Hustrus Personer, og ligesom mange af Ulfeldts pårørende, til Dels efter hans egen Tilskyndelse, samlede sig i Kjøbenhavn, medens Processen stod på, således lode enkelte af dem sig under Øjeblikkets Ophidselse henrive til ubesindige Ytringer, der måtte synes at give de Forholdsregler, Kongehuset havde truffet, en vis Berettigelse. Således fortælles det om Kaj Lykke, som var trolovet med Ulfeldts ældste Datter, Anne Kathrine, og om en anden Adelsmand, Albert Skeel, at de havde sagt, at de vilde tage Valdemar Christian til deres Overhoved, og at

Kongen ikke holdt op med at forurette Adelen, før det gik ham som Christian II.[99], m. m. — Men også i det store Publikum var Ophidselsen betydelig, og Stemningen var her overvejende mod Ulfeldt og for Kongen. Rigsrådet og Adelen skal endog have næret stor Bekymring for, at Kongen vilde benytte sig af denne Stemning til at gjøre et Forsøg på at befri sig og de ufri Stænder fra det Tryk, hvorunder Adelen holdt dem[100], ved at »gjøre sig absolut«, og kort sagt, Dinas frække Løgne truede en Tid med at vende op og ned på hele Samfundet.

Imidlertid var Retsforfølgelsen mod Dina begyndt ved Kjøbenhavns Bything den 23de April og fortsattes dels her, dels — for så vidt Mag. Hennings og hans Hustru som Vidner inddroges i Sagen — for en gejstlig Ret på Konventhuset i den nævnte og det meste af den følgende Måned. På Kongens Vegne overværede øverste Rentemester Jørgen Rosenkrands tillige med et Par Rigsråder Forhandlingerne ved Bythinget for at påse, at der ingen Misligheder fandt Sted, og på Ulfeldts Vegne mødte forskjellige af hans Slægtninge i samme Øjemed. Ligesom ved det foreløbige Forhør den 14de April fastholdt Dina sine Beskyldninger mod Ulfeldt og Leonora Christina, idet hun kun på enkelte Punkter yderligere udfyldte sine tidligere Udsagn, og ligeledes nægtede hun at have talt om et Overfald på Ulfeldt og om, at Walter skulde være vidende om et sådant. Idet jeg iøvrigt fritager mig for at gå ind på de vidtløftige Enkeltheder i Processen, bemærker jeg kun, at det gjennem Afhøringen af en stor Mængde Vidner, hvortil sluttede sig skriftlige Indlæg fra Ulfeldt og Leonora Christina, på det klareste godtgjordes, at Dinas Beskyldninger mod Rigshovmesteren og hans Hustru vare falske fra Ende til anden. Når således Dina

bl. a. havde påstået, at hun foruden ved hin ofte omtalte Lejlighed også ellers flere Gange havde haft ulovlig Omgang med Ulfeldt og talt første Gang med ham halvandet År før hende første Afhøring på Bythinget, viste det sig, at Ulfeldt på dette Tidspunkt ikke var kommen hjem fra Holland, og der blev tilvejebragt en til Vished grænsende Sandsynlighed for, at Ulfeldt aldrig nogensinde (ikke engang, efter at hun i Slutningen af Februar havde fået Adgang til hans Hus) havde talt personlig med hende, samt for, at hun end ikke selv havde været i Ulfeldts Hus før efter Angivelsen for Kongen[100 b]. Det blev fremdeles bevist, at Ulfeldt aldrig havde sovet i det Værelse, hvor hun foregav at have hørt hans Samtale med Leonora Christina, ja at der ikke engang nogensinde havde stået en Seng i dette Værelse. Den Forskrivning, som Ulfeldt skulde have udstedt til hende angående Forsørgelsen af hende og hendes Barn viste sig at være et almindeligt Løfte om en Belønning, hvis hendes Angivelser om Overfaldet på Ulfeldt og Leonora Christina fandtes at være sande. De Guldsmykker, hun havde fremvist som Gaver fra Ulfeldt, vare lånte. Hendes egen Moder vidnede, at Dina altid både før sin Nedkomst og efter denne havde sagt til hende, at Walter var Fader til hendes Barn, og Barnet var også bleven døbt (af Dinas Moder) med Walters Moders Fornavn. Med Hensyn til Historien om Overfaldet på Ulfeldt — i Anledning af hvilken Walter førte en særskilt Sag med Mag. Hennings på Grund af dennes Referat af Dinas Meddelelser — havde Dina som sagt udtalt, at hun intet vidste, men dette modbevistes ved nogle Breve fra Dina til Leonora Christina, hvori der tydelig handledes herom, og hvori Leonora Christina også advaredes mod Walter. Denne Sag kom iøvrigt ikke til Påkjendelse

nu og kunde ikke komme det, da Dina jo ikke var anklaget i den Henseende. Hvad derimod hendes Beskyldninger om Giften angår, kjendte Byfogden under 28de Maj, at Ulfeldt og Leonora Christina burde derfor »i alle Måder fri og forskånet at være«, og at Ulfeldt for disse Beskyldninger kunde lade hende sætte i Rette på hendes Liv. Da Bythinget ikke kunde fælde Dom i en Livssag, indstævnede Ulfeldt Sagen for Kjøbenhavns Borgermestre og Råd, og den 12te Juni afsagde disse en Dom, der gik ud på, at Dina burde straffes på sin Hals.

Et vigtigt Resultat var herved vundet for Ulfeldt, men han var ikke nøjet dermed. Han mente, at han og hans Hustru i en Sag som denne, hvor de vare blevne så groft beskyldte og i en meget vid Kreds Gjenstand for ond og uretfærdig Omtale, ikke kunde føle sig nogenlunde fyldestgjorte, før deres Uskyldighed var bleven godkjendt af Landets højeste Domstol, der dannedes af Kongen selv og Rigsrådet. Desuden forekom Dinas Straf ham ikke hård eller afskrækkende nok, og endelig og især mente han, at der endnu ikke var kommen tilstrækkelig Rede på, hvem der egentlig var Ophavsmanden til dette Angreb på hans Ære. Thi at Dina ikke af sig selv havde fundet på Beskyldningerne, var han overbevist om, og ikke engang Walters Meddelagtighed syntes ham at indeholde tilstrækkelig Forklaring. Det er åbenbart, at han tænkte sig Kongehuset stående bagved, og yderlig ophidset som han var bleven, vilde han prøve på, om det ikke kunde lykkes ham at få dette virkelig konstateret. Han indstævnede derfor Sagen for Herredagen, som netop nu var samlet (fra 26de Maj), med Begjæring om, at den vilde stadfæste Kjøbenhavns Borgermestres og Råds Dom, idet han dog udtalte som sin Formening, at

Dinas Straf burde skærpes, og at hun ved alle dertil tjenlige Midler burde tvinges til at navngive sine »Medvidere og Tilskyndere udi dette Værk«.

For denne samme Herredag var Ulfeldt iøvrigt selv indstævnet, og det af ikke mindre end tre forskjellige, nemlig af Biskop Brochmand, af Walter og af sin forhenværende Tjener Langemak. Sagen med Brochmand hidrørte fra, at denne havde holdt et temmelig skrapt Forhør over Mag. Hennings med Hensyn til Dinas Barn, som Ulfeldt en Tid ansåes for Fader til, og som, efter at være sat i Pleje af Walter og være død, på én Gang var bleven borte. Man mente, at Mag. Hennings vidste Besked herom, at han både havde døbt og begravet det, og da han nægtede dette, forhørte Bispen Graveren ved den tyske Kirke og lod endelig selv grave efter Barnet på Kirkegården[101]. Siden var Mag. Hennings endog på Grund af sin ganske vist temmelig formløse og udfordrende Optræden under Dinas Proces — hvortil knyttedes nogle Ankeposter af ældre Dato — bleven suspenderet fra sit Æmbede, uden Tvivl efter Bispens Indstilling[102]. Forbitret over alt dette, sendte Ulfeldt (2den Maj) to Mænd op til Bispen med den Besked, at han havde håbet, at han efter sit Løfte for nogle År siden vilde have holdt Venskab og Enighed med ham (Ulfeldt) og hans Hus, men da han nu så åbenbart så, at han ikke aflod med at forfølge ham, hans Hus og hans Venner, »ja søger vores Fordærv i mange Måder«, nødtes Ulfeldt til at lade ham vide, at han måtte forberede sig på at møde for den tilstundende Herredag for der offentligt at gjøre den Afbigt, som han i sin Tid havde forpligtet sig til[103]. I den Erklæring, som Ulfeldt sigter til, og som tidligere er omtalt (ovfr. S. 176), havde virkelig Brochmand og de to theologiske Professorer tilbudt, om

det forlangtes, at gjøre Afbigten mundtlig for »vores højeste Øvrighed samt Danmarks højeste Råd«, men Meningen var selvfølgelig hverken, at Forpligtelsen skulde gjælde for bestandig, eller at Afbigten skulde gjøres offentlig, således som Tilfældet vilde blive for Herredagen. Dette bekræftedes også, da Brochmand som Følge af hin Tilsigelse selv indstævnede Ulfeldt for Herredagen. Thi denne dømte (27de Juni), at da Bispen ikke mente sig forpligtet til nogen offentlig Afbigt, og da Ulfeldt og Hannibal Sehested i sin Tid havde lovet, at denne Sag ikke videre skulde påtales, så burde det også blive derved, og Sagen være til Ende. Med Hensyn til Beskyldningen for Forfølgelse osv. frikjendtes både Brochmand og Ulfeldt, den første fordi han kun havde handlet efter Kongens Befaling, den sidste, fordi han ikke havde vidst dette, da han beskyldte Bispen[104].

Ulfeldt kunde naturligvis ikke være synderlig tilfreds med denne Dom, men endnu mindre blev han det dog med de Domme, der afsagdes (den 3die Juli) i Sagerne med Walter og Langemak, hvilke begge havde indstævnet Ulfeldt for Herredagen i Anledning af den Måde, hvorpå deres Navne vare blevne dragne frem i Historien om Overfaldet. Ulfeldt havde dog ikke ligefrem beskyldt nogen af dem, og for så vidt dømtes han at være fri for deres Tiltale, men også de dømtes at være fri for Beskyldning om Deltagelse i noget morderisk Overfald, efterdi et sådant »ikke bevises at have været på Færde«[105]. Denne temmelig lette og på ingen virkelig Undersøgelse støttede Affærdigelse af en Sag, som lå Ulfeldt meget på Sinde — og navnlig fordi han vidste, at de fleste mistænkte ham for selv at have opfundet hele Historien — krænkede ham naturligvis i høj Grad, foruden at den be-

styrkede ham i hans Overbevisning om, at Kongehuset ikke vilde tillade, at man trængte for dybt ind i det hele Intrigevæv. Imidlertid fik dog Walter ved selve den nævnte Dom Befaling til at blive til Stede, »for hvis videre han skal tiltales« — en Bemærkning, der havde Hensyn til, hvad der var fremkommet imod ham i Sagen om Ulfeldts og Leonora Christinas foregivne Mordplaner.

Ved denne sidste Sags Behandling for Herredagen havde Ulfeldt gjort sig Håb om, at han og Leonora Christina skulde blive fritagne for at møde personlig, og man forstår virkelig også let, hvilken hård Prøvelse det må have været for ham og hans Hustru at skulle fremstille sig for Retten med et halvt offentligt Fruentimmer som Gjenstand for de skandaløseste Beskyldninger, hvis Løgnagtighed oven i Kjøbet allerede var slået fast ved Dom. Imidlertid toges der intet Hensyn til hans Ønske i så Henseende, og der var altså ingen anden Udvej for ham og Leonora Christina end at indfinde sig. For at dog deres Fremtræden kunde blive så imposant som mulig, og vel også fordi det var en Sag, der angik hele Slægtens Ære, fulgtes de i Retten af en talrig Skare af Ulfeldts Frænder, mandlige og kvindelige, ja endog hans Tyende var med[106]. Da Ulfeldt kom ind i Retssalen, rejste de af Rigsråderne, som vare beslægtede med ham, sig fra deres Sæder og sluttede sig til ham[107]. Men dette afværgede ikke, at han måtte tåle en grov Fornærmelse. Sperling, som var til Stede, fortæller nemlig, at Dina med en fræk Mine stillede sig ved Siden af Ulfeldt, og da Herredagsskriveren under Oplæsningen af Aktstykkerne kom til at læse om Dinas Barn, slog Dina Ulfeldt for Brystet med de Ord: »Du est min Barnefader«[108]. Undersøgelsen varede i to Dage. Allerede den første Dag bekjendte

Dina, at hendes Angivelser om Ulfeldt og Leonora Christina vare falske, at de vare Påfund af Walter, og at han var Fader til hendes Barn. Den følgende Dag konfronteredes hun med Walter og gjentog sin Bekjendelse i hans Påhør. Men da Ulfeldt trængte på, at hun nærmere skulde tilholdes til at forklare, hvorledes Historien egentlig var opkommen, og om andre end Walter havde Del i den, blev hans Begjæring i så Henseende slået hen. Lige sådan gik det, da han søgte at få Rede på Historien med Overfaldet på ham selv. Der blev svaret af Retten, at »det var ikkun Gjækkeri, det havde intet på sig«. Imidlertid var det ved Dinas Bekjendelse tilstrækkelig godtgjort, at den Dom, der var fældet over hende af Kjøbenhavns Borgermestre og Råd, var beføjet, og Herredagen stadfæstede derfor (3die Juli) denne Dom.

Dina, som efter sin Fremstilling for Herredagen var bleven hensat i Blåtårn, fastholdt endnu et Par Dage sin for Herredagen aflagte Bekjendelse, men faldt så igjen tilbage til sine tidligere Beskyldninger. Imidlertid blev hun den 5te Juli pinlig forhørt — efter Ulfeldts og Sperlings Påstand dog meget let —, og hun tilstod da atter, at hun havde løjet Ulfeldt og Leonora Christina på, men vilde derimod ikke indrømme, at Walter havde anden Skyld, end at han havde forebragt Kongen, hvad hun »i Enfoldighed« havde betroet ham. Herved blev hun så den følgende Dag, men slog da atter om, og det sidste Par Dage hun levede klagede hun højt over Ulfeldt og Mag. Hennings, hvilke hun sagde havde forholdt hende det rigtige Dokument, som Ulfeldt havde udstedt til hende angående Forsørgelsen af hende og hendes Barn. Det er ikke aldeles usandsynligt, at der i denne hendes Vaklen frem og tilbage også kan have gjort sig nogen Indflydelse

udenfra gjældende. Ulfeldt mente det og antog, at hvis hun var bleven hans Fange, hvad hun i al Fald efter Dommen burde have været, men ikke blev, vilde det være bleven anderledes. Det skulde også, som han påstod, efter Loven have været ham, som skulde have besørget hende henrettet, men han blev ikke engang underrettet om Dagen, da hun skulde dø. Hun blev henrettet tidlig om Morgenen den 11te Juli, og hendes Hoved blev sat på en Stage. Endnu på Retterstedet vinkede hun til Ulfeldts Håndskriver, Kjeld Friis, som stod på Pladsen for at se til, idet hun sagde: »Din Herre og Mag. Simon skal jeg forklage for Guds strenge Domstol«.

Da Dina havde bekjendt for Herredagen den første Dag hendes Sag var for, blev Ulfeldt spurgt, om han vilde have Walter sat i Blåtårn, og om han vilde sagsøge ham[109]. Men han, som havde en bestemt Følelse af, at Kongehuset ikke ønskede at gå Walter altfor hårdt på Klingen, afslog det, idet han henstillede til Kongen og Rigsrådet at bestemme, hvad der skulde gjøres. I Følge heraf indstævnede Kongen da selv Walter for Herredagen, og den 21de Juli — det vil sige, efter at Ulfeldt allerede havde forladt Landet — sluttedes Sagen, ikke ved en egentlig Dom, men ved en kongelig Befaling til Walter om inden 3 Uger at rømme Landet og ikke i Fremtiden lade sig finde i Danmark eller Norge. Som Grunde anføres, at han til Bestyrkelse af Dinas Angivelser — dem han iøvrigt siges ikke at have gjort Uret i at åbenbare — har erklæret imod bedre Vidende, at han ikke vidste andet at sige på Dinas Levned, end at hun havde stået i Forhold til Ulfeldt; og desuden, at han »sin egen Ære og Ophøjelse, særdeles herved, med andres Ulykke har eftertragtet«[110]. Det fastholdes således nok, at det af

egennyttige Hensyn har været ham magtpåliggende, at Dinas Beskyldninger skulde finde Tiltro, men iøvrigt antages det åbenbart, at han ikke havde vidst, at Beskyldningerne vare usande, og endnu mindre altså selv opfundet dem. Om det sidste var der dog i Virkeligheden ikke anstillet nogen ordentlig Undersøgelse, ja man havde endog umuliggjort en sådan ved at lade det eneste Vidne mod Walter halshugge, før hans Sag toges for, og i Betragtning både af dette og andet — som at Sagen ikke sluttedes ved en Dom af Kongen og Rigsrådet, men ved en umiddelbar Befaling af Kongen alene — kan man ikke andet end give Ulfeldt Ret, når han senere bittert beklagede sig over den Overfladiskhed og Formløshed, der i det hele betegnede Regeringens Behandling af Sagen mod Walter. Men også med den mod Dina fulgte Fremgangsmåde var han i højeste Grad misfornøjet, som det allerede på flere Punkter særlig er fremhævet i det foregående, og vare end mange af de Klager, han i den Anledning opløftede, ugrundede[111], er der dog andre, som virkelig må siges at have været så beføjede, at man, når hertil regnes den på ethvert Punkt stærkt fremtrædende Tilbøjelighed hos Kongen til at forudsætte det værste om Ulfeldt, ikke kan undre sig over, at han i disse Sager overhovedet betragtede sig som Offer for en gjennemgående Uretfærdighed og Forfølgelse. Stærkere Indtryk på ham end noget af det andet gjorde dog måske den Modtagelse, hans egne Meddelelser om det påtænkte Overfald på hans Person havde fået. Den temmelig ironiske Lethed, hvormed denne Sag var bleven taget, måtte krænke ham så meget mere, som han vidste, at der bagved skjulte sig en Overbevisning om, at han selv havde opfundet hin Historie, men ikke

nok hermed måtte den — for så vidt han vistnok selv endnu troede på Angivelsernes Rigtighed[113] — synes ham at medføre en fortsat Fare for hans Liv. Thi var end det første Forsøg glippet, kunde det jo, hvad Øjeblik det skulde være, gjentages, og netop den Måde, hvorpå Beretningen om hint Forsøg var optaget, måtte synes at indeholde en Slags Opfordring hertil. Men også bortset fra den ligefremme Livsfare måtte han nødvendigvis anse sin Fremtid for stærkt truet. Han vidste, at Kongens Had og Lyst til at komme ham til Livs overlevede Dinas Henrettelse, og at han måtte være forberedt på med den kortest mulige Frist at rammes af et nyt Udbrud af dette Had. Rystet som han var af den voldsomme Spænding, hvori de forudgående Begivenheder havde bragt ham, følte han, hvis Karakter overhovedet savnede den Fasthed, som en virkelig farefuld Situation udkræver, Modet svigte sig. Ikke lidt bidrog det ganske vist hertil, at han savnede den Støtte i sig selv, som en ren Samvittighed giver selv en svagere Mand. Den Undersøgelse af hans Æmbedsførelse, som var påbegyndt Året i Forvejen, foruroligede ham sikkert i høj Grad. Efter hvad der kan vides om denne Sag, tør det betragtes som afgjort, at den måtte ende med Ulfeldts Skam, og dertil kom endnu den materielle Ruin, som uden mindste Tvivl måtte blive Følgen af den. Han havde netop ved denne Tid i Svogeren Hannibal Sehested fået et Exempel stillet for Øje, som nok kunde gjøre ham bange. Jeg har tidligere omtalt, at der også mod ham var indledet en Undersøgelse. Da denne var til Ende, indstævnede Kongen Sehested for Herredagen for at stå ham og Kronen til Rette i Anledning af de »store Exorbitantser«, der vare forefundne i hans Æmbedsførelse, men påvirket som han uden Tvivl var af sin

tidligere velvillige Stemning mod Sehested, tilbød han i det sidste Øjeblik denne at få Sagen bilagt i Mindelighed, og hvor hårde og ydmygende end Betingelserne vare, mente Sehested dog at stå sig bedst ved at modtage dem. Den 24de Juni underskrev han derfor en Revers, hvorved han frasagde sig Statholderskabet i Norge og sin Stilling som Rigsråd, samt forpligtede sig til at afstå alt sit Jordegods, sine Bjergværker, Tiender osv. i Norge til Kongen og Kronen, til at betale Officererne og Soldaterne i Norge, hvad de havde til gode, etc. etc.[113]. Uagtet deres Strenghed betegnede disse Vilkår som sagt en Begunstigelse fra Kongens Side, og desuden havde Hannibal Sehested nogen Udsigt til engang at kunne vinde Kongens Gunst tilbage og rejse sig efter Faldet, som det da virkelig også skete. Men Ulfeldt, hvis Sag ganske vist var lige så slet som Svogerens, havde ingen Skånsel at vente. For ham vilde Undersøgelsen uden Tvivl blive endt med en Dom, der vilde være det samme som en fuldstændig og uoprettelig Ødelæggelse. Idet således på alle Punkter Fremtiden syntes at stille sig endnu mere mørk og uheldsvanger for ham end Fortiden, som dog havde bragt ham så megen Krænkelse og Modgang, modnedes mere og mere den Beslutning hos ham i al Hemmelighed at forlade sit Fædreland. Kunde han end sige sig selv, at et sådant Skridt efter al Rimelighed vilde medføre et betydeligt materielt Tab for ham, blev det ham på den anden Side muligt herved at bringe så meget af sin Formue i Sikkerhed, at han i Udlandet endnu kunde hævde sig en glimrende Stilling, og måske kunde han endog herfra forberede en Tilbagekomst til Fædrelandet under gunstigere Vilkår. Denne Tanke om Flugt var iøvrigt allerede på et temmelig tidligt Stadium af Dinas Proces dukket op hos ham, og

han havde i den Anledning lejet et hollandsk Skib og holdt det liggende sejlfærdigt i Sundet[114]. Efterhånden som Sagerne udviklede sig, befæstedes Tanken mere hos ham, og Leonora Christina, som også frygtede, at Modstanderne ikke vilde holde op, før de fuldstændigt havde ødelagt dem, gjorde sit for at bestyrke ham deri[115]. Han bortsendte da det kostbareste af sit Bohave[116] og traf på andre Måder sine Dispositioner. Af hans rørlige Midler var uden Tvivl en Del allerede tidligere anbragt i Udlandet[117]. En ydre Hindring for hans Bortrejse fjernedes, da Kongen, Dagen efter at Herredags-Dommen var falden i Dinas Sag, ophævede det Pålæg, som var givet ham om ikke at forlade Byen[118]. Han holdt sig dog endnu rolig indtil efter Dinas Henrettelse, og det er ikke usandsynligt, at det var hans Hensigt at afvente Afslutningen af Sagen mod Walter, skjønt han siger, at han indså, at det kun var »Spilfægteri« med den. Men da indtraf der noget, som umuliggjorde en længere Opsættelse. I den Skrivelse, hvorved Kongen ophævede Forbudet mod at forlade Kjøbenhavn (af 4de Juli), havde han bragt Historien om det formentlige Overfald på Ulfeldt som han siger, nu var alle og enhver vel bekjendt, at der intet havde været om — på Bane, og idet han meget skarpt fremdrog, hvorledes Ulfeldts i den Anledning fremsatte Beskyldning mod Kongens Tjenere syntes møntet på hans egen Person, havde han ikke utydeligt slået på, at Ulfeldt endnu skyldte ham Fyldestgjørelse for denne Insinuation. Ulfeldt søgte nu vistnok i sit Svar (af 5te Juli)[119] at komme bort fra, hvad han ved hin Lejlighed havde sagt, men ligesom hans Forsøg i så Henseende er meget uheldigt, således fastholder han, at skjønt Historien nu »synes at være et digtet Værk«, kunde intet Menneske i hans

Sted have undladt at tro på den, da den forebragtes ham, og desuden stikler han i al sin tilsyneladende Underdanighed på den »Spot og Hån og Trængsel«, som Kongen har ladet vederfares ham. Det hele var så langt fra at være et sådant Svar, som Kongen ventede sig, at man næppe fejler ved at antage, at det har bidraget væsentlig til at fremskynde et nyt Skridt fra Kongens Side. Den 13de Juli, altså anden Dagen efter Dinas Henrettelse, indsendte Kongen en Skrivelse til Rigens Råd[120], hvori han forlangte dets Betænkning om forskjellige Misligheder ved Ulfeldts Administration og øvrige Forhold. Kongen opstiller en Række Klagepunkter og bebuder flere, og det hele er åbenbart Begyndelsen til en ligefrem Sagsanlæggelse mod Rigshovmesteren. Allersidst nævner Kongen Ulfeldts Sigtelse imod ham med Hensyn til Overfaldet og siger, at skjønt han »med Lemfældighed« har ladet ham forstå, »at vi sådant ikke uden Satisfaktion kunde lade passere, haver han sig dog ikke således derpå villet erklære, at vi dermed kunne være fornøjet«[121]. Rigsrådet holdt først Møde Dagen efter (den 14de), men da — om ikke tidligere — har Ulfeldt uden Tvivl også strax fået Underretning om Kongens Skrivelse. Sperling fortæller desuden[122], at en af hans Svogre kom og sagde ham, at der forestod ham en ny »Arrest«, og det er rimeligt nok, at det har været påtænkt igjen at forbyde ham indtil videre at forlade Staden. Skulde han altså bort, var det på den højeste Tid, og han tøvede nu heller ikke. Han og Leonora Christina pakkede deres Værdisager, Juveler og andre Kostbarheder, som let kunde føres, sammen, og samme Dags Aften (den 14de Juli) forlode de med deres ældste Søn og Datter (de andre Børn kom, på et enkelt nær, strax

bag efter[123]) samt med et Par Tjenestefolk i al Hemmelighed Kjøbenhavn gjennem Østerport, hvortil Ulfeldt havde Nøglen. De kjørte først til Hørsholm, som Ulfeldt jö havde i Forlening, opholdt sig her et Par Timer og toge så Vejen videre nord på, kjørte uden om Helsingør til Hammermøllen, en halv Mils Vej nord for Byen, og gik om Bord på den Galliot, som Ulfeldt havde lejet, og som lå her. Skibet førte dem lige til Holland[124].

IV.

1651—1658.

Da Tanken om at forlade Danmark opstod hos Ulfeldt, fremstillede Holland sig uden Tvivl strax for ham som det Sted, hvor han først vilde søge hen. De Æresbevisninger, han og Leonora Christina gjentagne Gange havde nydt i dette Land, og de venskabelige Forbindelser, de havde knyttet med dets ledende Personer, måtte være begge Parter i så frisk Minde, at Ulfeldt turde gjøre Regning på at finde i det mindste et foreløbigt Fristed her. Måske havde han allerede dette for Øje, da han den 17de Maj tilskrev Generalstaterne for at forsikre dem om sin Uskyldighed i det, han beskyldtes for, og det kan i så Fald kun have bestyrket ham i hans Tanke, at han fik det Svar fra dem, at de heller ikke troede på de udspredte Rygter, men vedblivende holdt ham for en ærlig Mand[1]. På den anden Side vare Danmark og Holland nu knyttede sammen ved to Traktater, og Ulfeldt kunde sige sig selv, at Hollænderne ikke for hans Skyld vilde udsætte sig for en egentlig Konflikt med den danske Regering. Hans Ophold i Holland kunde derfor under alle Omstændigheder kun blive midlertidigt,

og selv i den Tid, det varede, måtte han helst undgå at træde for meget frem, dels for ikke at berede den hollandske Regering Vanskeligheder, dels fordi det måtte være ham magtpåliggende, at den danske Regerings derværende Agenter og Tilhængere ikke fik alt for megen Kundskab om, hvad han tog sig til. Han levede da virkelig også meget tilbagetrukket i Holland, så at ikke mange vidste ret Rede på, hvor han var, og det synes, at han i denne Henseende endog har søgt at lede Folk på Vildspor[2]. Hans Hovedopholdssted vides imidlertid at have været Amsterdam, men han synes at have gjort forskjellige Udflugter herfra, og navnlig tør det betragtes som sikkert, at han gjorde en Rejse til Bryssel, hvor han skal have haft Sammenkomster både med Hertug Carl af Lothringen, som opholdt sig her, og med Statholderen i de spanske Nederlande, Erkehertug Leopold[3], som var Broder til den tyske Kejser. Måske har Mødet med Hertugen af Lothringen været ham det vigtigste — hvorom mere siden —, men det er rimeligt nok, at han tillige har villet forsøge at rense sig i Erkehertugens og dermed i den kejserlige Familie Øjne, og det også af Hensyn til hans fremtidige Opholdssted. Thi det lader sig let tænke, at han kan have vaklet noget ved Valget af dette. Ganske i Almindelighed sét var der vistnok intet Land, der frembød gunstigere Chancer for ham, som nu var opfyldt af Hævntanker mod sine Fjender, end Sverig, både fordi dette Land selv nærede en fjendtlig Stemning mod Danmark, og fordi det lå så bekvemt, at Ulfeldt herfra på nærmeste Hold kunde have Øje med Begivenhedernes Udvikling i Fædrelandet. Men dog forstår man ret vel, at han kan have haft nogen Betænkelighed ved at tage blivende Ophold der. Han havde i

tidligere Tid gjort sig meget forhadt i Sverig ved sin fjendtlige Politik mod dette Land og sin overmodige Optræden over for enkelte svenske Undersåtter, og forholdt det sig end så, som Frederik III. selv ved Lejlighed slog på, at Dronning Christina under Dinas Proces havde tilbudt ham et Tilflugtsted hos sig[4], var det jo for det første usikkert, om den overordentlig lunefulde Dronning ikke kunde skifte Sind, og dernæst kunde det være tvivlsomt, om han vilde blive vel modtaget af den svenske Adel, eller i hvert Fald, om han og hans Hustru kunde finde en Plads mellem denne, som svarede til deres Fordringer. Dertil kom endelig, at Ulfeldt endnu havde store Interesser stående på Spil i Danmark, og så længe dette var Tilfældet, måtte det synes meget uklogt at gjøre et Skridt, der nødvendigvis måtte betragtes som en ligefrem Udæskning til den danske Regering. Trods alle Betænkeligheder besluttede Ulfeldt dog virkelig at drage til Sverig og at anmode Dronningen om at tage ham og hans Familie i sin Beskyttelse. Børnene efterlodes indtil videre i Utrecht tillige med nogle af Folkene, og Ulfeldt og Leonora Christina tiltrådte med to Tjenere Rejsen gjennem Holland og Tyskland for at nå Travemünde[5]. En sådan Rejse kunde i hin Tid på Grund af Vejenes og Herbergernes Usselhed aldrig være nogen Behagelighed for en Dame, især når hun, som det atter var Tilfældet med Leonora Christina, var frugtsommelig; men denne Gang havde Rejsen endog sin temmelig betænkelige Side, da det ikke kunde vides, hvilke Forholdsregler den danske Regering mulig havde truffet med Hensyn til de flygtende. Leonora Christina var imidlertid af en frygtløs Natur og havde blot i Utrecht for bedre at modstå Rejsens Besværligheder og vel også, for at Manden og hun ikke

så let skulde blive kjendte, ifert sig Mandfolkedragt, medens hun til Værn mod mødende Farer synes at have ført en ladt Pistol hos sig[6]. Imidlertid løb Rejsen af uden Ulæmper, ja endog uden videre Æventyr; i det mindste har hun selv ikke opbevaret andet vedrørende den end en lille Beretning om, hvorledes hun i et Fort foran Stade spillede Kort med to Soldater og trakterede dem med Øl[7]. Da Flygtningene kom til Travemünde, traf det sig så, at også Walter og hans Broder opholdt sig der og havde Bolig lige over for det Sted, hvor Skibet lå, som de vilde sejle med. Walter lod sig dog ikke se, men Broderen talte med Leonora Christina[8]. I Travemünde indskibede de sig så og gik lige til Stokholm, hvor de ankom den 6te September[9].

Da Dronning Christina netop dengang var fraværende fra Hovedstaden, henvendte Ulfeldt sig til hende med sin Anmodning om Beskyttelse gjennem den meget formående Grev Magnus de la Gardie[10]. Dronningen siges i Begyndelsen at have givet sig Mine af ikke at ville gjøre noget Skridt i Sagen, før hun havde erfaret fra Frederik III. selv, hvorledes han ønskede, at hun skulde forholde sig, men hvis Meddelelsen herom er rigtig[11], har hun i hvert Fald snart skiftet Sind, thi allerede den 13de September udstedte hun et Dokument, hvorved hun i Henhold til en Artikel i den Stettinske Fredstraktat — som ganske vist gav hende en formel Ret dertil[12] — tog Ulfeldt, hans Hustru og deres medfølgende Tyende i sin Beskyttelse og tillod dem at bo uhindrede, hvor de lystede, enten i Sverig selv eller dets underliggende Provinser[13]. Et Par Dage efter Udstedelsen af dette Beskyttelsesbrev skal Ulfeldt selv have haft en lang Samtale med Dronningen, og Leonora Christina, som under hele Opholdet

i Stokholm, til stor Forundring for Indbyggerne, var iført sin Mandfolkedragt og i denne Dragt også som Tilskuer havde overværet Dronningens Taffel, gjorde hende, stadig i samme Dragt, sin Opvartning Dagen efter Ulfeldts Audients og blev meget venlig modtaget. Det hed endog, at Dronningen tilbød hende, der, som tidligere omtalt, var frugtsommelig, en Lejlighed på Slottet, når Tiden kom, at hun skulde føde[14].

Opholdet i Stokholm blev iøvrigt denne Gang kun kort. Enten det nærmest har været Ulfeldt selv, som nærede nogen Betænkelighed ved strax at tage fast Bopæl der, eller det var Dronningen som ikke ønskede det, blev det bestemt, at Ulfeldt foreløbig skulde bo i Stralsund, og herhen tiltrådte da han og Leonora Christina Rejsen — på et Skib, som Dronningen stillede til deres Rådighed — lidt over 14 Dage efter deres Ankomst til Stokholm[15]. Vinden må imidlertid have været ugunstig, thi i Stedet for at komme til Stralsund landsattes de efter tre Dages Sejlads ved Danzig. Det var så sildigt om Aftenen, da de ankom, at Byens Porte vare lukkede, og de måtte derfor tilbringe Natten udenfor Byen i et ilde berygtet Hus, hvor Leonora Christinas Mandfolkedragt, efter hvad hun selv fortæller, bragte hende i en temmelig ubehagelig Situation, idet en ung Pige, som opholdt sig der, vilde påtrænge hende sin Kjærlighed og blev meget vred over, at Leonora Christina kun til en vis Grad vilde indlade sig med hende[16]. Imidlertid kom de om Morgenen ind i Byen, som Kongen af Polen netop havde forladt Dagen i Forvejen, og Efterretningen herom synes at have indgivet Ulfeldt den Tanke at rejse efter ham for at komme til at tale med ham[17]. Udførelsen af denne Plan blev dog efter Leonora Christinas Sigende forhindret på

en egen Måde[18]. To Personer, af hvilke den ene havde tjent i Norge som Oberstlieutenant og den anden var en Kvaksalver, som var jaget bort fra Kjøbenhavn, havde fattet Mistanke til Ulfeldt og hans Hustru, hvilken sidste de i hendes Forklædning antoge for Ebbe Ulfeldt. Formodentlig have de da ment at kunne sætte sig i Gunst hos den danske Regering ved at lade dem anholde, thi de siges at have forlangt en Arrestbefaling mod dem hos Byens Øvrighed, og imidlertid holdt de selv Vagt ved Døren til det Hus, hvor Ulfeldt og Leonora Christina boede. Henimod Aften bleve de dog trætte heraf, og Ulfeldt og Leonora Christina, som af deres Vært vare blevne underrettede om, hvad der var i Gjærde, og som ikke kunde vide, hvad det vilde føre til, besluttede at flygte. Før det blev Dag, gik Ulfeldt til en af Byens Porte, Leonora Christina kjørte med Tjenerne til en anden, og således slap de bort uden videre Ulæmpe. —.Om Opholdet i Danzig haves iøvrigt en samtidig Meddelelse fra en Mand i Byen selv[19]. I Følge denne skulde Ulfeldt og Leonora Christina være tagne ud for at bese det berømte Cisterciensergkloster Oliva, en Mils Vej fra Byen, skjønt det var forment Kvinder at få Adgang dertil. Leonora Christina slap dog på Grund af sin Mandfolkedragt derind, men hun røbedes ved sit Svangerskab[20], og efter at det var bleven meldt for Byens Råd, betydedes det Ulfeldt og hende, at de måtte forlade Byen, hvis de ikke vilde, at Rådet af den danske Konges Skrivelse — der nævnes ikke nærmere, hvilken — skulde tage Anledning til at sætte dem fast. Måske kunde en og anden i denne Hændelse være tilbøjelig til at søge den virkelige Årsag til det Ulfeldtske Ægtepars hovedkulds Bortrejse fra Danzig, men jeg mener, at man vilde have Uret heri.

Thi selv om de havde fået et sådant Tilhold af Øvrigheden, som ovenfor omtalt, vilde dette selvfølgelig ingen Grund være for dem til at forlade Byen på den hemmelighedsfulde Måde, som Leonora Christina beskriver, og i det hele synes det mig at ligge nærmest at antage, at vedkommende Meddeler, som har hørt tale om Besøget og Opdagelsen i Klostret, og som siden har fået at vide, at der var forlangt en Arrestordre mod dem hos Øvrigheden, på egen Hånd, men urigtigt, har bragt disse to Ting i Forbindelse med hinanden.

Efter at være flygtede fra Danzig, droge Ulfeldt og Leonora Christina over Land til Stettin og derfra til Stralsund, hvor den sidste atter iførte sig sit Kjøns Dragt, efter, som hun selv siger, at have været forklædt i 12 Uger og 4 Dage og udstået mange Besværligheder, selv måttet vaske sit (og vel også Mandens) Tøj, hvad hun siger besværede hende meget, og ikke ligget ordentlig til Sengs med Undtagelse af den korte Tid, hun havde tilbragt i Stokholm, Danzig og Stettin[31]. I Stralsund boede så hun og Ulfeldt Vinteren over, og her lode de også Børnene — eller i al Fald Døtrene — komme til sig fra Utrecht[32]. De ledsagedes dertil af Sperling, som, strax efter at Ulfeldt havde forladt Danmark, selv var draget derfra, da han mistvivlede om at kunne få Lov til at leve uforstyrret, og havde nedsat sig som Læge i Amsterdam. Han blev hos Ulfeldt en 14 Dages Tid og drog så til Holland igjen[33]. Det kan her bemærkes, at det yngste af Leonora Christinas i Danmark fødte Børn, Sønnen Leo, var bleven tilbage i Fædrelandet, da Forældrene droge derfra. Han var bleven sat i Pleje hos Mormoderen Kirsten Munk, som beholdt ham hos sig,

indtil Leonora Christina i Sommeren 1654 forlangte ham sendt over til sig i Stokholm, hvor hun dengang boede[24].

Opholdet i Stralsund i Vinteren 1651—52 synes at være hengået forholdsvis roligt for det Ulfeldtske Ægtepar i udvortes Henseende, og Leonora Christina har i sin Selvbiografi intet andet at fortælle om det, end at hun under det begyndte at lære spansk af sin Mand[25]. Imidlertid betegnes det dog ved en literær Begivenhed, om man så kan kalde det, af langt større Betydning for dem begge, nemlig Udarbejdelsen af et stort Skrift, hvis Formål det var at belyse den danske Regerings Optræden mod Ulfeldt, særlig i Dinas Sag. Da dette Skrift nærmest fremkom som Svar på et, som den danske Regering havde udgivet, vil det være passende i Korthed at meddele, hvorledes man her hjemme i det hele havde stillet sig til Ulfeldt efter hans Flugt.

Denne havde selvfølgelig overalt i Danmark vakt den største Bestyrtelse, og medens den ganske betog hans få Venner Modet, triumferede hans Uvenner, som måtte anse det for temmelig afgjort, at han ved sit Skridt i hvert Fald havde gjort sig det umuligt mere at komme til at spille nogen fremragende Rolle i Landet. For så vidt disse Uvenner tilhørte Adelsstanden, kunde det dog ikke være uden Betænkelighed for dem at se, hvorledes Rigets første og mægtigste Adelsmand havde måttet ligge under i sin Kamp mod Kongen, og det på en Tid, da Tanken om, at Kongen overhovedet pønsede på at knække Adelens Magt og gjøre sig enevældig, stadig var fremme og antog mere og mere bestemte Former. Hertil kom, at de snart begyndte at mærke, at den Undersøgelse af Svigersønnernes Æmbedsførelse, som havde været et så virksomt Middel til at styrte dem, ikke blot skulde udstrække sig til Folk,

som havde stået i Forretnings-Forhold til dem selv, men overhovedet skulde være Begyndelsen til en almindelig Revision af alle de højere og højeste Æmbedsmænds Styrelse. Der er Tegn til, at der i denne Henseende virkelig begyndte at ytre sig en stærk Misfornøjelse[26], som Kongen dog ved at bøje af i rette Tid fik standset, men det er ikke usandsynligt, at Frygten for, hvad Kongen på dette Punkt havde i Sinde, bidrog til, at han så meget lettere fik Rigsrådet til at støtte sig i de Forholdsregler, han Tid efter anden fandt Anledning til at tage mod Ulfeldt. Det første offentlige Skridt, der gjordes mod denne efter hans Flugt, var at det (26de Juli) forbødes Folk at handle med ham om hans Jordegods, før han havde gjort Rede for sin Administration; det næste, at han selv (under 17de August) indstævnedes til at give Møde for den først kommende Herredag for at stå til Ansvar for den uforsvarlige Måde, hvorpå han havde forladt sit Æmbede. Endelig fratog Kongen ham, efter også hertil at have fået Rigsrådets Samtykke[27], hans Forleninger Hørsholm — der blev givet til Dronningen[28] — og Møen, ligesom han også endnu inden Årets Udgang fratog Ulfeldts ældste Søn Christian hans Forlening Munkeliv Kloster[29]. Om iøvrigt Kongens Fremgangsmåde i ethvert af disse Tilfælde var fuldt forsvarlig, kan vist være meget tvivlsomt, og især gjælder dette med Hensyn til Hørsholm, eftersom det var givet Ulfeldt og Leonora Christina på Livstid, og der i Lensbrevet oven i Kjøbet fandtes en særlig Passus, der i det mindste moralsk bandt Kongen til at holde sig sin Faders Bestemmelse med Lenet efterrettelig[30]. Uden Betænkelighed derved har Kongen vel næppe heller været, men det tør antages, at denne mere og mere har foretaget sig, altsom

der fremkom flere og flere Vidnesbyrd om Ulfeldts fjendtlige Stemning imod ham. Hertil kunne allerede henregnes to Breve, som Ulfeldt kort efter sin Afrejse tilskrev Kongen og Rigsrådet, og hvori han med stor Heftighed beklager sig over den Uret, han har lidt, voldsomt angriber sine Fjender og — med Anvendelse af det forslidte Kneb, at stille Kongen udenfor disses Række — indirekte siger ham en Del Uforskammetheder[31]. Senere kom så Meddelelsen om, at Ulfeldt var draget til Sverig og var taget i Beskyttelse af Dronningen, hvorved det formodentlig også er rygtedes, at han inden sin Afrejse til Stralsund skal have udtalt sig meget nedsættende om Kongen og hans Regering[32]. Fremdeles fik Kongen at høre fra Holland, at Ulfeldt under sit Ophold der havde ladet trykke og udsprede en, naturligvis stærkt farvet, Beretning om Historien med Dina[33], og ikke længe efter fik han — måske for første Gang — en udførlig Meddelelse om de anmassende og for ham selv højst krænkende Ytringer, Ulfeldt havde ladet falde om Forholdene her hjemme under sit Ophold i Holland 1649[34]. Til alt dette sluttede sig endelig i Begyndelsen af Året 1652 en endnu mere alarmerende Efterretning, idet det nemlig meldtes Kongen, at Ulfeldt og Valdemar Christian plejede Underhandlinger med Hertug Carl af Lothringen om at ta sig overladt nogle af hans Tropper for med dem at gjøre et Indfald i Jylland[35]. Ved at forfølge denne Efterretning til dens Hovedkilde, en Oberst Baumann, som selv havde stået i Hertugens Tjeneste, fik man den suppleret derhen, at Ulfeldt, sidst da han var i Bryssel (1651), på Valdemar Christians Vegne skulde have anmodet Hertugen af Lothringen om at overlade sig 4000 Ryttere, og som Garanti for Betalingen have over-

givet ham en skriftlig Forsikring, undertegnet af nogle danske Rigsråder og andre højtstillede Personer. Kongen gjorde sig nu megen Umage for at få fat i denne Forsikring, men det lykkedes ikke; et Vidne, som Baumann beråbte sig på, Fyrsten af Salm, nægtede at vide noget som helst om et sådant Aktstykke, og der har i det hele sikkert været en Del både Overdrivelse og Misforståelse i Meddelelsen, om end på den anden Side Ulfeldts Stemning mod Kongen og hans Fremfusenhed i Tale nok kunde vidne for, at den ikke er grebet helt ud af Luften[86]. Det har i hvert Fald næppe formindsket Kongens Tro på dens Pålidelighed, at der, netop medens de nævnte Undersøgelser anstilledes, kom både en Skrivelse og en Afsending til ham fra Hertugen af Lothringen, som tilbød et Forbund og stillede Hertugens Tropper til Kongens Rådighed. Thi samtidig fremkom Hertugen ikke blot med en Anmodning om en Havn i et af Rigerne, men han støttede en fra Valdemar Christian indkommen fornyet Ansøgning om en Pension og et Len[87], og da det sidste jo tilstrækkelig tydeligt beviste, at der bestod en nærmere Forbindelse mellem Hertugen og Kongens Halvbroder, måtte også det andet let i mistroiske Øjne gjøre Indtryk af, at Hovedøjemedet med det hele nærmest var på en nogenlunde let Måde at få de fremmede Tropper ind i Landet. Der blev da naturligvis givet et afslående Svar på Hertugens Anmodning både for ham selv og for Valdemar Christian, og Sagen var hermed faktisk til Ende, men den glemtes næppe i Hast, og så meget mindre, som man endnu nogen Tid efter, at Afslaget var givet, mente at vide i Kjøbenhavn, at de i Sverig bosatte Medlemmer af Svigersønnepartiet pukkede på og truede med den lothringske Armé[88]. Mærkeligt er det iøvrigt at se, hvorledes Hertugen af

Lothringens Forslag giver Kongen — som åbenbart nærer Håb om at kunne godtgjøre, at han aldeles ikke har nogen Forpligtelse over for Valdemar Christian — Anledning til igjen at tage Spørgsmålet om Kirsten Munks Giftermål op. Dagen efter at Rigsrådet har afgivet sin Betænkning om hine Forslag (11te April), forespørger Kongen hos Rådet, om det er det vitterligt, at Christian IV. »haver været i nogen deres eller andres Nærværelse ægteviet med Fru Kirsten Munk«. Rigsrådet svarede samme Dag, at hverken havde nogen af dets Midte været til Stede ved nogen Vielse eller det vidste, hvem der havde været til Stede, og »dersom nogen Vielse er sket (hvilket os dog ikke er bekjendt), må det hemmelig og ikke offentlig være tilgangen«; det Aktstykke, Rigsrådet tidligere havde udstedt om denne Sag (ovfr. S. 175), var grundet på egenhændige Breve af Christian IV.[39] — Det er tydeligt at se, hvorledes den mod Ulfeldt herskende Stemning har fået Indflydelse på denne Udtalelse, i hvilken Ønsket om at stille Fru Kirstens Forhold til den afdøde Konge i det ugunstigst mulige Lys er stærkt fremtrædende.

Allerede en Tid før den lothringske Sag kom for, havde imidlertid Frederik III. været betænkt på gjennem Trykken at belyse en Side af sit Mellemværende med Ulfeldt. For at imødegå de forvanskede Beretninger, som af Ulfeldt og hans Parti vare satte i Omløb angående Sagerne med Dina og Walter, havde Kongen — som det sagdes, ved Peder Vibe og Jokum Gersdorff[40] — ladet samle og udgive de vigtigste Aktstykker i hine Sager som et særeget Skrift. Bogen, som udkom endnu i 1651 under Titelen »Kort oc Sandferdig Beretning om Den merckelig Sag, osv.«, havde en kort historisk Indledning, som refererede Kjendsgjerningerne i det væsentlige rigtigt, men

dog ganske vist med nogen Tilsløring af de svagere Punkter i Regeringens Fremfærd, og overhovedet på en Måde, der ikke kunde være behagelig for Ulfeldt, af hvis tidligere Færd også et og andet mindre heldigt Træk fremdroges. Da Ulfeldt i Stralsund fik dette Skrift i Hænde, grebes han af den heftigste Forbitrelse og besluttede strax at skrive et Gjensvar, og et sådant udarbejdedes da også i Løbet af Vinteren og udkom i Foråret 1652 under Titelen »Høytrengende Æris Forsuar imod den publiceerde V-sandferdig Kiøbenhaffns Beretning anlangende Dinæ oc Walters Sag, osv.«[41] Man må indrømme, at dette »Æresforsvar« er skrevet med en ikke ringe Dygtighed og Behændighed, så at det for den, der ikke kjender Sagen nærmere, virkelig må se ud, som om Regeringens Fremfærd mod Ulfeldt var en uafbrudt Kjæde af Vold og Uretfærdighed, og som om det kun var Umuligheden af længere at modstå denne Vold, der havde tvunget ham — daddelfri, som han var — til at drage bort. Men iøvrigt er Skriftet, hvad der allerede ligger i det foregående, fuldt så meget et Angrebs- som et Forsvarsskrift, og frem for alt går det både indirekte og direkte løs på Kongen, hvis Optræden mod Ulfeldt i det hele karakteriseres som i højeste Grad partisk, vilkårlig og hadefuld, ja til Dels endog fremstilles som et Brud på Håndfæstningen. For sit eget Vedkommende tilbyder iøvrigt Ulfeldt at stå til Rette for alt, hvad han beskyldes for, men dette tilsyneladende frejdige Tilbud taber al Betydning derved, at han proklamerer den svenske Dronning og det svenske Rigsråd som sin Domstol og fordrer, at de, som anklage ham, skulle underkaste sig disses Dom. Thi han vidste naturligvis meget vel, at den danske Konge ikke i Sager, som udelukkende vedkom

Danmark og ham selv, vilde undergive sig en fremmed Regerings Kjendelse[42]. - Som ovenfor sagt, er Skriftet imidlertid i formel Henseende vellykket, og på den, der kjender Ulfeldts i Almindelighed meget brede og formløse Skrivemåde, må det gjøre Indtryk af, at han ikke har været ene om at udarbejde det. Foruden af Folk i hans egen Tjeneste, og af hvilke enkelte vist vare ganske dygtige[43], kunde han tænkes at have fået Hjælp f. Ex. både af Sperling og af Mag. Simon Hennings — hvilken sidste som Følge af sit Forhold i Dinas Sag var bleven afskediget fra sit Æmbede i Kjøbenhavn og på Ulfeldts Opfordring havde nedsat sig i Stralsund[44] —, og det er heller ikke usandsynligt, at Leonora Christina, som naturligvis atter og atter har gjennemdrøftet disse Sager med sin Mand, kan have haft nogen Del også i Bogens formelle Udarbejdelse. At der sørgedes for at give Skriftet den størst mulige Udbredelse, er en Selvfølge. En stor Mængde Exemplarer udspredtes i Danmark, og desuden udkom Bogen på tysk, oversat af Mag. Hennings, på latin, oversat af Sperling, og endelig på hollandsk og fransk[45].

Den Virkning, »Æresforsvaret« gjorde her hjemme, var betydelig, og navnlig følte Kongen sig i højeste Grad opbragt og krænket. Han udstedte en Forordning (18. Septbr.), som befalede Landets Indbyggere at aflevere de Exemplarer, de måtte eje af Ulfeldts Skrift, til Øvrigheden, og i Sammenhæng hermed advaredes alle under Trusel af den strengeste Straf om for Fremtiden hverken at skrive, trykke eller udsprede Skandskrifter af denne Art[46]. Han tilskrev også Dronning Christina personlig om Sagen for at bevæge hende til at unddrage Ulfeldt sin Beskyttelse — som han mente, at denne i Følge de mellem Rigerne afsluttede Traktater havde for-

spildt ved sit Skandskrift —, og i samme Anledning skrev det danske Rigsråd til det svenske, uden at det dog førte til andet, end at der på begge Skrivelser, under undvigende Talemåder, blev givet et Afslag. Men medens alt dette således kun i ringe Grad eller slet ikke ramte Ulfeldt selv, blev der dog også truffet en Foranstaltning, som berørte ham meget føleligt. Medens nemlig Spørgsmålet om hans Stilling som Rigshovmester hidtil havde henstået uafgjort, fandt Kongen nu Lejligheden gunstig til (14. Septbr.) at afkræve Rigsrådet dets Betænkning om, hvor vidt det, efter alt hvad Ulfeldt havde gjort, ikke mente, at Hovmesterembedet burde besættes med en anden, og Rigsrådet gav (4. Oktbr.) et bekræftende Svar, »efterdi Håndfæstningen udtrykkeligen formelder, at Kongen altid skal have en Rigens Hovmester, som hannem udi Rigens Ærender og Sager til hans kong. Regerings Opholdelse skal være behjælpelig«, og Ulfeldt havde forladt sin Post uden Tilladelse og Varsel, så at den nu var ledig på andet År. Med det samme indstillede Rådet tre Mænd til Kongens Valg, og han bestemte sig for Jokum Gersdorff[47]. Det tør med Sikkerhed antages, at dette var et meget hårdt Stød for Ulfeldt. Under al sin hovmodige Trodsen havde han dog endnu bestandig bevaret Håbet om ad fredelig Vej at kunne få udvirket, at han vendte tilbage til Fædrelandet og igjen indtog sin forrige Stilling der som den første Mand efter Kongen. Med Besættelsen af hans Post var dette Håb i det mindste foreløbig glippet, og fra nu af træder også Tanken om atter at spille en fremragende Rolle i Danmark i det mindste delvis i Skygge for Tanken om til enhver Pris at få Hævn over sine Fjender, over Kongen, over sit Fædreland. Fra nu af antager hans fjendtlige Stemning mere og mere Præget af bestemte, mod Kongen

og Landet rettede Planer, og hans Optræden bliver en sådan, som kun kan betegnes med Landsforræderens Navn.

Ved den Tid, da Rigshovmesterposten atter blev besat, havde iøvrigt Ulfeldt og Leonora Christina allerede i nogen Tid været i Stokholm. Efter Opfordring af Dronningen, på hvem uden Tvivl »Æresforsvaret« har gjort stærkt Indtryk, vare de den 6te Juni 1652 ankomne til Sverigs Hovedstad, hvor de så bosatte sig for længere Tid, medens Børnene synes at være blevne tilbage i Stralsund[48]. De lejede et Hus i samme Gade som den danske Resident Peder Juel — en Søstersøn af Hannibal Sehested —, hvem deres Nærværelse besværede meget, idet det fra nu af blev en væsentlig Side af hans Hverv at efterspore alle Ulfeldts Planer og Handlinger. I Stokholm forefandt det Ulfeldtske Ægtepar iøvrigt nære Frænder, nemlig Ebbe Ulfeldt og hans Hustru, Frøken Hedvig. Den første var i Begyndelsen af Året rømt fra Danmark uden endnu at have aflagt Regnskab for sit Len og i en yderst betrængt Forfatning. Ligesom Svogeren var han imidlertid bleven meget vel modtaget af Dronning Christina, var efter få Måneders Forløb bleven ansat som Generalmajor i den svenske Hær og fik foruden sin Gage en årlig »Pension« på 3000 Rdr.[49]. Også Valdemar Christian havde, efter sit sidste mislykkede Forsøg hos den danske Konge, anmodet Dronning Christina om at måtte komme til Sverig for at tilbyde hende sin Tjeneste, hvilket også tillodes ham; men han synes dog kun at have gjort et kort Besøg der og trådte i al Fald ikke i svensk Tjeneste før nogle Aar senere[50]. Dronningens Mening med at drage disse og endnu flere misfornøjede danske Stormænd til sig synes i Hovedsagen ikke at kunne misforståes. Forholdet mellem de to Nabostater var stadig betegnet ved en stærk

gjensidig Uvilje og Mistro, Gjenoptagelsen af Fjendtlighederne var, ikke mindst på Grund af Dronningens egen Tilbøjelighed i så Henseende, èn Mulighed, der hvert Øjeblik kunde blive til Virkelighed, og under disse Omstændigheder kunde hint danske misfornøjede Parti få Betydning ikke blot ved til enhver Tid at yde belejlige Påskud til Indblanding i de danske Anliggender, men også ved, når det blev til Alvor med Krigen, at stille sin Kundskab om Tilstanden i Fædrelandet og måske også sine Forbindelser der til den svenske Regerings Rådighed. Ikke mindst have vistnok Tanker af denne Art gjort sig gjældende med Hensyn til Korf. Ulfeldt, og han svigtede heller ikke de Forventninger, man i så Henseende kan have næret. Når man imidlertid ser hen til den meget fremtrædende Plads, han snart kom til at indtage hos Dronningen, og som han — bortset fra enkelte mindre Svingninger — stadig beholdt, bliver det åbenbart, at der i Forholdet til ham også har gjort sig et stærkt personligt Moment gjældende fra Dronningens Side. Allerede ganske kort efter hans Tilbagekomst til Stokholm kunde Peder Juel fortælle om den store Gunst, han nød hos Dronningen, og han stiller Ulfeldt i Klasse med to af hendes mest erklærede Yndlinge[51]. Af disse havde hun som bekjendt stadig et Udvalg om sig, som forledede hende til allehånde Dårskaber, især til en grænseløs Ødselhed, men jeg må dog sige, at ligesom det i det hele næppe er afgjort, at hun skjænkede nogen af disse Yndlinge sin Kjærlighed, således har der i hvert Fald i Forholdet til Ulfeldt vistnok ikke været Tale om en sådan Følelse. Rimeligere er det, at hun, som med alle sine Svagheder var meget intelligent og havde Respekt for Ånd og Dygtighed, af det Ry, der gik af Ulfeldt

og hans Skjæbne, samt af hans egen imponerende Personlighed har dannet sig en Forestilling om ham som en meget overlegen Mand, der uden egen Brøde var bukket under i en uretfærdig Kamp — en Forestilling, der ikke ganske svarede til Virkeligheden, men som tiltalte hendes Fantasi, på samme Tid som det smigrede hendes Selvfølelse at være i Stand til at vise Verden, hvorledes en sådan Mand rettelig skulde behandles. Men iøvrigt havde Ulfeldt også i én Henseende en virkelig Adkomst til Dronningens Velvilje, som hun ingenlunde overså. Han var nemlig overordentlig rig. Man har allerede tidligere gjort en omtrentlig Beregning over Ulfeldts Formue, hvoraf det fremgår, at han, da han forlod Danmark, har ejet i rede Penge, Kostbarheder, udestående Fordringer og Jordegodser henved en Million Rigsdaler[52], hvad der for den Tid var en ganske overordentlig stor Sum. Dronning Christina, som altid var i Pengeforlegenhed, lod ikke dette lidet almindelige Fortrin hos sin nye Yndling uænset eller ubenyttet, og skjønt Ulfeldt, som forudså Anmodninger om Lån, en Tid søgte at skjule Størrelsen af sin Rigdom, lykkedes det ham ikke, og endnu i 1652 måtte han låne hende 60,000 Rdr.[53]. Dette var dog kun lidet imod, hvad det en Stund så ud til, at han vilde komme til at punge ud med. Thi højlig forbitret, som han var, over Tabet af sin Hovmesterstilling, gjorde han mod Slutningen af Året sit yderste for at ophidse Dronningen til Krig mod Danmark og skal virkelig tilsidst have bragt hende til at bestemme sig for en sådan, og det siges da for sikkert, at han tilbød hende, hvis det virkelig blev til Alvor med Krigen, at ville forstrække hende med flere Tønder Guld til dens Førelse[54]. Uagtet dette, og skjønt Ulfeldt

også på andre Måder bidrog sit til, under den forventede Eventualitet, at forberede et Nederlag for sit Fædreland — og navnlig ved at sætte Modstanderen i Kundskab om de mange svage Punkter i dets Forsvarsvæsen, finantsielle Tilstand osv., som han selv kjendte så godt —, kom det dog den Gang til hans store Misfornøjelse ikke blot ikke til Krig, men det hele endte endog med en, rigtignok skrømtet, Tilnærmelse til Danmark fra Sverigs Side, og idet han samtidig faldt i en heftig Sygdom, og der ovenpå synes at være indtrådt en Svingning i Dronningens Stemning imod ham, trængtes nu overhovedet for en Tid hans landsforræderiske Stemplinger noget i Baggrunden. Her hjemme var man gjennem Peder Juel allerede temmelig tidlig underrettet om disse Stemplinger, og om end Kongen af Hensyn til Sverig, og fordi de ikke fremtrådte under Offentlighedens Form, tog i Betænkning at træffe mere direkte Forholdsregler mod dem, kan man dog ikke undre sig over, at når Ulfeldt på anden Måde gav den danske Regering Anledning til at komme ham til Livs, lod den ikke Lejligheden gå unyttet hen. En sådan Anledning gav han i Sommeren 1653. Som tidligere omtalt var Ulfeldt kort efter sin Flugt fra Danmark bleven stævnet til at møde for den først kommende Herredag, men uvist af hvad Grund kom hans Sag ikke for før den 1ste Juli 1653. Han mødte naturligvis ikke personlig, men lod sin Håndskriver Kjeld Friis fremlægge og oplæse et Indlæg, der i Stedet for at indeholde et Forsvar, end sige en Undskyldning for hans Færd, nærmest var en i en overordentlig anmassende og uforskammet Tone affattet Protest mod at lade sin Sag påkjende i et Land, fra hvilket han havde måttet flygte på Grund af den Vold og Uret, han havde lidt, og hvor han, så længe »den

forrige Gevalt bliver fremturendes«, og man ikke giver ham tilbørlig Oprejsning og Erstatning for hvad der er sket, samt Sikkerhed for, at det ikke gjentages, ikke kan vente sig nogen Retfærdighed. I Hovedsagen er dette Indlæg en Slags Kraftextrakt af »Æresforsvaret«, men der er dog kommen en enkelt ny Beskyldning til, nemlig den fuldstændig usandfærdige, at man under hans Fraværelse havde opbrudt hans Kammer på »Rådstuen« og udtaget og »forrykt« alle hans Papirer, hvad der naturligvis skulde sige, at man havde villet gjøre ham det umuligt at dokumentere sin Uskyldighed[55]. Det udfordrende og krænkende i Ulfeldts Skrift og ikke mindst den Offentlighed, det fik, gjorde et meget stærkt Indtryk på Frederik III., og den umiddelbare Følge blev, at Ulfeldts Jordegods og alt, hvad han havde efterladt sig af rørlig Formue i Danmark, indtil videre lagdes under Beslag[56] — en i og for sig ikke overvættes streng Forholdsregel, da Regeringen jo ikke konfiskerede Godserne osv., men kun oppebar Renten af dem, og dog en Forholdsregel, som måtte berøre Ulfeldt højst ubehageligt, da den unddrog ham Rådigheden over en meget betydelig Del af hans Formue. Kjeld Friis dømtes som den, der havde forbrudt sig mod Kongens Forordning fra forrige År om Udbredelsen af Skandskrifter, til evigt Fængsel[57]. Da Dronning Christina af Peder Juel fik Underretning om hint Skridt fra Ulfeldts Side, ytrede også hun, som ved denne Tid synes at have været noget koldere stemt imod ham, sin Misbilligelse af det[58], men hendes Lunefuldhed og den Uvilje, hun i Hjertet nærede mod Danmark, berøvede hendes Udtalelser al Betydning, og i Virkeligheden varede det kun ganske kort Tid, før Ulfeldt stod så højt i hendes Gunst som nogensinde før og med fornyet Udsigt til et heldigt Resultat kunde be-

gynde sit tidligere Spil: at ophidse sin Beskytterinde[59] og hvem han ellers med Fordel mente at kunne påvirke, til at påføre Danmark Krig. Om hans fædrelandsfjendske Optræden ved denne Tid foreligger der et Vidnesbyrd, som er for vigtigt til her at kunne forbigåes, idet det både kommer meget ind på Enkeltheder og ikke kan mistænkes for Partiskhed mod Ulfeldt. Jeg tænker på nogle Meddelelser, som hidrøre fra den engelske Republiks Afsending i Sverig, Bulstrode Whitelocke, en Mand, som stod i meget venskabeligt Forhold til Ulfeldt og lagde den største Vægt på hans Udtalelser[60]. Det må først bemærkes, at England dengang var i Krig med Holland og desuden stod på en meget spændt Fod med Danmark, som dels i Henhold til sit ældre Forbund med Holland havde anholdt nogle engelske Skibe i Sundet, og dels ved en Udvidelse og Fornyelse af Forbundet (af 8de Febr. 1653) havde forpligtet sig til helt at spærre Sundet for den engelske Skibsfart, så længe Krigen varede. Både af Hensyn hertil og overhovedet for at skaffe sig en Støtte i Kampen mod Holland sendte så Cromwell den før nævnte Whitelocke som extraordinær Ambassadør til Sverig for om muligt at få et Forbund afsluttet mellem de to Stater og for at bevæge Sverig til i Forening med England at tage sådanne Forholdsregler mod Danmark, at Farten i Sundet kunde blive fri[61]. Whitelocke blev meget gunstigt modtaget af Dronningen, som også viste Imødekommenhed med Hensyn til hans Planer mod Danmark, og det tegnede virkelig en Tid lang igjen stærkt til at ville blive til Alvor med Krigen. Ulfeldt, der allerede i Forvejen, som før antydet, var begyndt på ny at bearbejde Dronningen i samme Retning, blev naturligvis henrykt over den uventede Hjælp, han således fik, og han skyndte

sig at gjøre Bekjendtskab med Whitelocke, som beredvilligt kom ham i Møde, da han indså, hvor megen Fordel han kunde drage af Ulfeldts Had til Magthaverne i Danmark og hans Kundskab til Forholdene der. Det varede da heller ikke længe, før han i sin Dagbog kunde fremhæve, hvor nyttige de Oplysninger, Ulfeldt gav ham, vare for hans Formål[62]. I Begyndelsen taler han dog kun i mere almindelige Udtryk om Indholdet af sine Forhandlinger med Ulfeldt, men i Foråret 1654 bliver det anderledes. Ulfeldts Had til den danske Konge og Danmark havde dengang fået ny Næring. Til Trods nemlig for sine krigerske Agitationer, og vistnok især fordi han betænkte Muligheden af en ny Skuffelse i denne Henseende, havde han i Slutningen af 1653 gjennem Dronning Christina gjort et Forsøg på at få i det mindste et enkelt Punkt af sine Sager ordnet ad fredelig Vej. Dronningen — som iøvrigt allerede i Begyndelsen af Året med lidet Held skal have søgt at intervenere for ham[63] — havde nemlig gjennem Peder Juel ladet Frederik III. anmode om, at han vilde gjengive Ulfeldt Rådigheden over hans Gods, idet hun til Gjengjæld stillede i Udsigt, at Ulfeldt for Fremtiden vilde tage Ophold i et neutralt Land, at han vilde gjøre Kongen en Afbigt — »dog uden Bassesse« —, og at han vilde betale efter Dom, hvis han var noget skyldig. På denne Anmodning gav Kongen et rent ud afslående Svar, idet han bl. a. spydigt ytrede, at han ikke tvivlede om, at den Afbigt, der tilbødes, ikke vilde blive til Ulfeldts, men vel til hans (Kongens) »Bassesse«, og at Ulfeldt, efter selv at have tilkjendegivet, hvem der skulde være Dommer i hans Sag, »lettelig kunde tænke at vorde forskånet« for nogen Proces fra Kongens Side[64]. Ligesom for at give dette Afslag, hvorover Dronningen

blev meget vred, en stærkere Begrundelse, lod Frederik III. hende ved samme Tid sætte i Kundskab om en Sag, der syntes at stille Ulfeldt i et meget ufordelagtigt Lys. Det er allerede tidligere berørt (ovfr. S. 185), hvorledes den sidste under sit Ophold i Holland 1649 på Frederik III.s Vegne havde forstrakt den landflygtige Prins af Wales med Subsidier til et Beløb af 24,000 Rdr. En Afsending fra Prinsen, Lord Wentworth, havde imidlertid, da han 1653 kom til Kjøbenhavn, bestemt nægtet, at Prinsen havde modtaget en sådan Understøttelse, og Kongen tøvede ikke med at gjøre Dronning Christina bekjendt med denne Påstand, der iøvrigt snart efter fik en yderligere Bekræftelse ved et egenhændigt Brev fra Prinsen til Kongen[65]. Dronning Christina behandlede i Begyndelsen Sagen som en Bagvaskelse, men efter at der var gået nogen Tid, lod hun, som om hun havde skiftet Mening og fik så, under Påskud af i Peder Juels Nærværelse at ville opsige Ulfeldt sin Beskyttelse, som han var uværdig til at nyde længere, Juel lokket til at indfinde sig på Upsala Slot (i Efteråret 1653 var Hoffet, og med det også Ulfeldt og Leonora Christina, flyttet til Upsala for Pestens Skyld), hvor så Ulfeldt i Dronningens og hele Rigsrådets Nærværelse godtgjorde sin Uskyldighed med Hensyn til den nævnte Sag ved at fremvise Marqvisen af Montroses Kvittering for de modtagne Subsidier[66]. Med det samme benyttede han da Lejligheden til hos de tilstedeværende at vække en Mistanke om, at også de andre Beskyldninger, som den danske Regering rejste imod ham for Underslæb, vare lige så ugrundede som hin, og fremlagde til dette Øjemed foruden andre Aktstykker den tidligere omtalte Generalkvittering (ovfr. S. 161), som Christian IV. 1647 havde givet ham for hans Æmbeds-

førelse. Når man véd, under hvilke særegne Forhold denne Kvittering i sin Tid blev givet, og at den ikke grundede sig på nogen virkelig Regnskabsaflæggelse, kan man sige sig selv, at den med Hensyn til Spørgsmålet om Ulfeldts Skyldighed eller Uskyldighed var fuldkommen værdiløs, og selve det, at Ulfeldt ikke tidligere havde fundet Anledning til at fremlægge den, viser tydeligt nok, at han ikke selv har tillagt den større Betydning. Anderledes stiller Sagen sig med Montroses Kvittering, og det lader sig ikke nægte, at denne Sag med de engelske Subsidier var meget uheldig for Frederik III. Thi om han end, efter hvad der forelå, havde den størst mulige Grund til at anse Ulfeldt for skyldig også i dette Punkt, måtte hans Beskyldning nu efter Fremlæggelsen af hin Kvittering nødvendig tage sig ud som et lige så hadefuldt som plumpt Overfald, og da Ulfeldt selv så Sagen i dette Lys, forstår man let, at hans Hævnlyst derved end yderligere æggedes. Det er derfor også betegnende, at det er umiddelbart efter hint Optrin i Upsala at Whitelocke begynder at give mere detaillerede Oplysninger om Ulfeldts forræderiske Optræden. Dog må det tilføjes, at Ulfeldt anså Situationen for at være i særegen Grad gunstig for sine Planer. Skjønt nemlig Freden mellem Holland og England lige var ved at blive sluttet, var man dog endnu uvis om Danmarks Stilling til Freden, og da der netop ved den Tid var en stor engelsk Flåde i Søen, mente de fleste, og derimellem Ulfeldt, at den var rettet mod Danmark[67]. På den anden Side havde Whitelocke stadig Opmærksomheden henvendt på, hvorledes Sundtoldssagen bedst skulde kunne afgjøres til Englands Fordel, og Ulfeldt var da ikke sen til at forestille både ham og andre, at England havde stor Grund til at angribe Danmark og

megen Fordel at vente af et sådant Skridt[68]. Han underrettede også Whitelocke om, på hvad Måde et sådant Angreb skulde udføres med størst Udsigt til at lykkes. Han anviste Havne, hvor den engelske Flåde kunde have et sikkert Tilhold, frarådede at angribe Helsingør, men tilrådede med hele Styrken at kaste sig over Kjøbenhavn, som kun dårligt formåede at gjøre Modstand, og hvis Fald snart vilde drage Sjællands og hele Danmarks Underkastelse efter sig. Han — som nogle År senere sagde, at han kjendte »hver et Hjørne, der er på Kjøbenhavns Fæstning«[69] — tilbød, når Englænderne kom for Kjøbenhavn, at ville indfinde sig der selv og meddele dem, hvorledes Staden bedst skulde indtages, og han gav endog Anvisning på, hvorledes de, efter at have erobret Staden og Landet, skulde bære sig ad med at hævde deres Erobring[70]. Hans brændende Had lader ham ikke overse noget Punkt, hvor han kan skade sit Fædrelands Interesser, og han gjør således også Whitelocke opmærksom på, at Danmark har Ret til at indløse Orknøerne, og at man ved Fredslutningen kunde tvinge det til at opgive sine Fordringer på disse Øer[71]. Da det endelig er blevet ham indlysende, at England ikke strax vil angribe Danmark, og Whitelocke begynder at træffe Forberedelser til Afrejsen, gjør han alt for, at det i hvert Fald ikke skal glemmes, at England her har en for dets Interesser vigtig Opgave at løse, og foruden mundtlig at drøfte med Whitelocke, hvorledes det bedst skal blive fri for Sundtolden, overgiver han til Ambassadøren en af ham selv udarbejdet skriftlig Opsats i samme Retning, om hvilken Wh. siger, at den viste lige så megen Hengivenhed

for Cromwell og England, som hadefuld Stemning mod hans eget Fædreland[72].

I det hele var Ulfeldts Adfærd på dette Punkt af en så oprørende Beskaffenhed, at Whitelocke, som selv var i høj Grad nidkjær for sit Fædrelands Interesser, ved en enkelt Lejlighed ikke kunde bare sig for — tilsyneladende i Spøg — at spørge Ulfeldt, hvorledes han kunde finde Tilfredsstillelse ved at give ham så mange Oplysninger, som kunde skade hans Fædreland[73]. Ulfeldt svarede, at da hans Fædreland havde stødt ham fra sig, havde han også Ret til at slå Hånden af det, og han anså ethvert Land, hvor han havde Lov til at leve, for at være mere hans Fædreland end det Land, hvor han var født. Men iøvrigt mente han ikke, at han forrådte Danmark, men tværtimod, at han gjorde det en Tjeneste ved at befri det for en Konge, som styredes af sin Dronning og hendes uhæderlige og uduelige Yndlinge, og bringe det under Cromwells frie Styrelse. Det er ikke den eneste Gang, at Ulfeldt i sine Samtaler med Whitelocke slår på, at han er en Frihedsven, men man behøver ikke at kjende meget til hans stokaristokratiske Tænkemåde for at vide, hvad han forstår ved Frihed, eller hvorfor han bruger disse Talemåder over for Republikens Afsending. Heller ikke kan naturligvis hans Ytring om at ville gjøre sit Fædreland en Tjeneste betragtes som andet end tomt Mundsvejr, efter at han i samme Åndedræt har vedkjendt sig sin fuldstændige Mangel på Følelse for enhver Forpligtelse mod dette samme Fædreland. At han ikke vil Landet ondt i og for sig, men kun for derigjennem at hævne sig på Kongehuset og enkelte andre personlige Uvenner, stiller ham ikke i noget gunstigere Lys, men lader tværtimod hans brutale Egoisme, som ikke skyr for

rent personlige Formåls Skyld at bringe al Slags Ulykke og Sorg over et helt Folk, træde endnu stærkere frem. Selv om han derfor også på Grund af formentlig Forurettelse fra den danske Konges Side har ment sig berettiget til at sønderrive ethvert personligt Bånd mellem ham og sig — og det er sikkert med Rette fremhævet, at han virkelig har næret denne Anskuelse i Kraft af den feudale Opfattelse af Forholdet mellem Adelen og Kongemagten som et rent Kontraktsforhold, der kunde brydes, når det misligholdtes fra en af Siderne[74] —, har han sikkert ikke i sit inderste Hjerte kunnet skuffe sig selv med Hensyn til, at hans Stemplinger mod Kongen, for så vidt de tillige medførte Ødelæggelse for Fædrelandet, vare en Forbrydelse, oven i Kjøbet af den foragteligste Art. Som et Vidnesbyrd i så Henseende synes det også at måtte opfattes, at han, da han gjorde Whitelocke nogle af sine mest graverende Meddelelser, forlangte, at hans Navn skulde forties. Men selv om det kunde tænkes, at han havde gjort sig nogen Illusion derom, bliver hans Forbrydelse lige fuldt en Forbrydelse, så vist som man er berettiget til at dømme en Mand ikke blot efter hans eget Moralbegreb, men efter det, som tilhører Tiden, hvori han lever. Thi Ulfeldts Samtid dømte ikke meget anderledes om hans Optræden mod sit Fædreland, end vi gjøre, hvad der allerede kan sees deraf, at selv Modstandere af Danmark som Axel Oxenstjerna og Carl Gustav — før han kom på Tronen — i høj Grad misbilligede hans Adfærd[75].

Det er allerede ovenfor antydet, at Ulfeldts Stemplinger mod Danmark lige så lidt denne Gang som tidligere bare nogen umiddelbar Frugt, og ikke nok hermed syntes endog hans Stilling i Sverig en Tid at skulle blive tem-

melig usikker, da Dronning Christina i Juni 1654 endelig gjorde Alvor af sin længe nærede Plan, at frasige sig Tronen og forlade Sverig. Efter hvad Whitelocke meddeler, havde hun engang tænkt på ved denne Lejlighed at tage Ulfeldt og Leonora Christina med sig for stadig at have dem — det vil vel nærmest sige: den første — om sig[76]; men heraf blev der dog ikke noget. Imidlertid gav hun endnu i sidste Øjeblik Ulfeldt et iøjnefaldende Bevis på sin Tillid og Yndest ved at vælge ham selvanden til sin Ledsager, da hun i al Hemmelighed og på en meget formløs Måde iværksatte sin Afrejse til Landets Grænse[77]. Ulfeldt havde iøvrigt også lige i Forvejen vist hende en ikke ringe Tjeneste ved på ny at forstrække hende med en stor Sum Penge: 200,000 Rdr., hvorfor Dronningen pantsatte ham Slottet og Amtet Barth i Pommern[78], der hørte til det Gods, som var anvist til hendes Underhold. Han har uden Tvivl strax, da han fik dette Pant, tænkt at bosætte sig på Barth, og i al Fald var der efter Dronningens Tronfrasigelse — som det iøvrigt også havde været Tilfældet forrige År, efter at hans Planer vare mislykkede — Tale om, at han vilde bosætte sig udenfor det egentlige Sverigs Grænser[79]. Men ligesom tidligere Dronning Christina fik ham til at opgive denne Plan, således har nu måske Carl Gustav gjort det. Vistnok havde denne hidtil kun vist Ulfeldt Ligegyldighed eller endog ligefrem Uvilje, men efter at være kommen på Tronen måtte han, som gik svanger med store Felttogsplaner, også mod Danmark, snart få Øjnene op for, at Ulfeldt på mere end én Måde kunde være ham til Nytte, og da Ulfeldt uden Tvivl også snart af Kongens Krigslyst og energiske Karakter har øst nyt Håb for Udførelsen af sine Planer, måtte det uden Vanskelighed

komme til en gjensidig Forståelse mellem dem. Faktum er, at Ulfeldt blev i Sverig, og at Forholdet mellem ham og Carl Gustav inden lang Tid i visse Hovedpunkter formede sig omtrent, som det havde været mellem ham og Dronningen, idet nemlig Ulfeldt lånte Kongen Penge[80] og hidsede til Krig mod Danmark[81], medens Carl Gustav på sin Side optrådte som hans Beskytter og endog som hans Talsmand over for den danske Regering. I sidste Egenskab vides han dog ikke at have gjort noget Skridt, før efter at Ulfeldt selv havde gjort et mislykket Forsøg på ved Trusler at fremkalde en gunstigere Vending i sine Sager. Han skrev nemlig i Eftersommeren 1654 et Brev til Kantsleren Chr. T. Sehested[82], hvis Indhold angives at have været, at efter at Ulfeldt i Peder Juels Nærværelse havde »justificeret sin Administration« og renset sig med Hensyn til Beskyldningen om de engelske Penge, mente han, at hans Gods ikke længere kunde forholdes ham; men hvis det alligevel skete, nødtes han til ved Trykken at lade Verden vide, hvad Uret der var vederfaret ham, »hvilket skulde ej lade vel, hverken for den gamle eller den unge Konge«. Naturligvis blev denne Skrivelse uden Virkning, uden for så vidt, at Carl Gustav vistnok er bleven advaret imod at lade Ulfeldt trykke noget Smædeskrift mod den danske Regering, som noget, der vilde stride imod Stettinertraktaten[83], og i Virkeligheden kom heller intet sådant Skrift for Lyset. Men derimod fik Ulfeldt nu Carl Gustav — som ganske vist også af personlige Grunde højst ugjerne så, at Ulfeldt berøvedes en så betydelig årlig Indtægt — til at optræde i hans Sag, så at han den 30te Januar 1655 tilskrev Frederik III. selv et Brev, hvori han med Henvisning til, at efter Stettinertraktaten måtte intet »vidrigt« foretages mod

Ulfeldt, før hans Sag var afgjort ad Rettens Vej, anbefaler at gjengive ham Rådigheden over hans Jordegods og anden Formue i Danmark. Heller ikke dette Skridt førte dog Sagen videre. Frederik III. gav et bestemt Afslag på Carl Gustavs Opfordring og pålagde kun til nærmere Begrundelse heraf Peder Juel at gjøre den svenske Konge bekjendt med Ulfeldts hele Forhold[84]. Imidlertid havde Carl Gustav, der for enhver Pris vilde have Krig og kun vaklede imellem, om han skulde begynde med Polen eller Danmark, bestemt sig for det første, og Ulfeldt, der således atter blev skuffet, i det mindste for Øjeblikket, gjorde endelig Alvor af, hvad han flere Gange tidligere havde påtænkt: at forlade det egentlige Sverig. Den 5te Maj 1655[85] drog han med Leonora Christina og sin Husstand til Barth, og på dette Sted, som jo, da den svenske Konge selv agtede at drage til Fastlandet, lå meget bekvemt til at afvente Begivenhedernes videre Udvikling, tog han nu for længere Tid Ophold med sin Familie.

Under den Udsigt, som i det foregående er givet over Ulfeldts Optræden i Sverig, og som var nødvendig, når man ikke vilde overspringe et Moment af stor Betydning for Leonora Christinas Skjæbne, have vi i længere Tid tabt hende selv af Sigte, men vende nu tilbage til hende for i Sammenhæng at berette, hvad der vides om hendes mere personlige Forhold i dette Afsnit af hendes Liv. I det hele var Leonora Christina næppe synderlig tilfreds med Opholdet i Sverig. Det kunde ikke undgåes, at hun oftere måtte føle, at hendes Mands Færd ikke bedømtes gunstigt af alle, og når Ulfeldt selv i den store Bevågenhed og Tillid, Dronningen viste ham, fik en Slags Erstatning herfor, var dette langtfra i samme Grad Til-

fældet med hans Hustru. Så vidt man kan skjønne, trådte hun ikke i noget hjerteligere Forhold til Dronningen, der jo overhovedet foretrak Omgangen med det stærkere Kjøn, og hun synes ikke engang at være kommen synderlig meget til Hove udenfor de mere officielle Lejligheder[86]. At slutte sig nærmere til det svenske Aristokrati måtte allerede falde Leonora Christina vanskeligt som fremmed, men dertil kom endnu, at Sverigs Adel må antages endnu mindre end Danmarks at have været villig til at godkjende det Krav på Overlegenhed, som hun uden Tvivl i sit Forhold til den vilde gjøre gjældende. Det var derfor næppe ganske ubeføjet, når Peder Juel allerede i Januar 1653 fortalte, at Ulfeldt tænkte på at forlade Stokholm også af den Grund, at »Respekten ikke er i Sverige, som Leonora Christina prætenderer«[87]. Men vist er det i al Fald, at hun — skjønt man ved en enkelt Lejlighed dog hører, at hun holdt Omgang med nogle af de fornemste svenske Damer[88] — i det hele følte sig temmelig isoleret og ensom under sit Ophold i Sverig, og så meget mere, da Dronningen i så høj Grad unddrog hende hendes Ægtefælles Selskab ved stadig at fordre hans Nærværelse. Endnu i hendes mange År efter skrevne Selvbiografi sporer man en vis Misstemning mod Dronningen i den Anledning. Hun siger, at Dronning Christina holdt af Intriger og gjerne vilde gjøre Folk skinsyge — hvad der naturligvis nærmest er sagt med Hensyn til hende selv —, men at det ikke lykkedes hende[89]. I Virkeligheden havde Leonora Christina, efter hvad før er sagt, næppe nogen alvorlig Grund til at ængstes for de Følelser, Dronningen nærede for hendes Ægtefælle, men således som Forholdene vare, måtte hendes Gunst i al Fald medføre en ikke ubetydelig Gene for Hustruen.

Med alt det havde Leonora Christina så megen Grund til at være Dronningen taknemlig for den Modtagelse, hun og Ulfeldt havde fået i Sverig, og deres Fremtidsudsigter måtte uden hendes Støtte synes så tvivlsomme, at man ikke undrer sig over at høre, at hun fældede Tårer i Anledning af Dronningens Tronfrasigelse[90]. En tung Tid havde hun at gjennemgå i Foråret 1653, da Ulfeldt lå meget syg. Hans Sygdom siges nærmest at have været Brystbetændelse (Pleuritis), men endnu efter at denne Sygdom var hævet, var han længe overordentlig afkræftet og lå til Sengs med stærkt hovne Ben og Fødder. Leonora Christina skrev nu efter Sperling, som også kom til Stede. Han tilskrev Ulfeldts Svækkelse for en Del, at han var bleven for meget åreladt, og endda vilde de svenske Læger have udtømt endnu mere Blod, hvis ikke Leonora Christina havde modsat sig det. Nogle Uger efter Sperlings Ankomst var Ulfeldt imidlertid rask og begyndte at gå til Hove igjen, og skjønt det må have været omtrent i denne Periode, at Dronningens Stemning blev lidt kjøligere imod ham, varede det dog i al Fald kun kort, inden han ligesom før tilbragte en meget stor Del af sin Tid i hendes Selskab. Og imidlertid, siger Sperling, måtte han selv sidde hjemme hos Leonora Christina og holde hende ved Selskab, og han fordrev da Tiden for hende snart ved at læse i Senekas Breve for hende (på latin), snart ved at spille Skak med hende, i hvilket Spil hun nu var bleven hans Mester. Først i September vilde Ulfeldt lade Sperling rejse, men som et Slags Erkjendtlighedsbevis havde han i Forvejen forestillet ham for Dronningen og fået hende til at udnævne ham til sin Læge, en Udnævnelse, der dog, da Dronningen snart efter abdicerede, blev uden videre Betydning for ham[91].

Skjønt Leonora Christina som sagt næppe i Dronning Christinas Regeringstid kom meget til Hove, omtales dog hendes Deltagelse i et Par af de store Hof-Festligheder, deriblandt endog i et Bal, som gaves i Februar Måned 1653, det vil sige på en Tid, da Ulfeldt endnu var meget syg, om end. efter hvad der antoges, i nogen Bedring. Peder Juel mente imidlertid, at hun nærmest gik med til Ballet for ved sin Nærværelse at »choquere« ham og den danske Ambassadør Mogens Høg, der også vare til Stede[92]. Hendes Forhold til Carl Gustavs og hans Dronnings Hof indlededes på en mindre heldig Måde, idet både hun og Søsteren Hedvig vægrede sig ved at være med ved deres Formæling og Dronningens Kroning (24—26 Oktober 1654), fordi det forlangtes, at »de i alle Ceremonier skulde gå nedenfor Dronningens Jomfruer«[93]. Men alligevel tør det antages, at Dronning Hedvig Eleonora, i Overensstemmelse med Carl Gustavs Planer med Ulfeldt, har vist Leonora Christina et ikke ringe udvortes Hensyn, og således vides det bl. a., at hun, da Leonora Christina skulde rejse til Barth, gjorde hende et Afskedsbesøg på over to Timer[94]. At iøvrigt Leonora Christinas ydre Optræden, hvor der var nogen Anledning til at vise sig, ikke har været i mindre stor Stil i Sverig end hjemme, kan sluttes af et Par enkelte Træk, som ere bevarede. Da således Bourdelot, en af Dronning Christinas Yndlinge, stod i Begreb med at forlade Sverig, sendte Leonora Christina ham en Diamant til en Værdi af 800 Rdlr.[95], og en lignende Gave gjorde hun det følgende År én engelsk Officer Croke, som var en Slægtning af Ambassadøren Whitelocke og i hans Følge. Han havde efter engelsk Skik valgt Leonora Christina til sin »Valentine« og sendte hende som sådan nogle engelske Silkestrømper og Handsker, og til Gjengjæld for-

ærede hun ham da en Ring med 6 Diamanter og en Rubin til en Værdi af 80 Lstr. Sterling, »en Gave«, siger Whitelocke, »som var en Dame værdig, der var Datter af og Søster til en Konge«[96].

Et Spørgsmål, som det vilde være af den største Interesse at få fyldestgjørende besvaret, er, hvorledes Leonora Christina har stillet sig til de fædrelandsfjendske Agitationer, som betegne hendes Ægtefælles Liv ved denne Tid, men desværre ere vi her for en væsentlig Del henviste til Gisninger. At hun tørstede efter at se Gjengjældelsen ramme dem, som efter hendes Mening nærmest havde været Skyld i Mandens Fald, gjør hendes hele Sindsbeskaffenhed naturligt at antage, og så meget mere, da i hendes Øjne Modstandernes Færd virkelig i en aldeles overvejende Grad måtte tage sig ud som en blodig Forurettelse. På hvor nært Hold hun end nemlig selv havde været Vidne til Begivenhedernes Udvikling, fik hun dog selvfølgelig for en meget betydelig Del sin Opfattelse af dem gjennem Ulfeldts besmykkede Fremstilling, og når dette naturligvis i det hele har bragt hende til at se Sagerne i et for ham altfor fordelagtigt Lys, gjælder dette især om et så vigtigt Punkt som Beskyldningerne for Uredelighed, hvor hun aldeles intet kunde vide af sig selv, og hvor Ulfeldts Fremstilling — der måtte synes at støttes overordentlig stærkt ved Historien med de engelske Subsidier — ganske vist ikke har ladet Spor af Tvivl tilbage hos hende om Mandens Skyldfrihed. At hun heller ikke, i al Fald ikke i fortrolige mundtlige og skriftlige Meddelelser, har lagt Dølgsmål på sine Følelser mod dem, fra hvem hine efter hendes Mening uretfærdige Beskyldninger og hele hin Forfølgelse udgik, lader sig vel tænke, og der er derfor heller ikke noget, som for-

byder at tro, hvad Frederik III. nogle År efter beskyldte hende for, at hun »under hendes egen Hånd« — det vil vistnok nærmest sige, i Breve til Moderen — havde »diffameret og utilbørlig angreben« hans Person og Regering[97]. Imidlertid er der fra alt dette et langt Spring til en ligefrem forræderisk Optræden, hendes Had til de enkelte Personer behøver på ingen Måde at være slået ud i en overlagt og planmæssig Ophidselse af en fremmed Stats Magthavere mod hendes eget Fædreland, og selv bortset fra, at en Kvinde, der gjorde sig skyldig i en sådan Handling, dog til syvende og sidst på Grund af sin fjernere Stilling til Sagerne og den ringere Virkning, hun derfor altid måtte vente at gjøre, ikke kunde måles med ganske samme Målestok som en Mand, tror jeg bestemt, uden endog for mig selv at ville søge at besmykke noget som helst i Leonora Christinas Færd, at hun på det nævnte Punkt ikke på langt nær er gået så vidt som hendes Ægtefælle. Det forekommer mig ikke at være nogen særdeles dristig Antagelse, at hun allerede som Christian IV.s Datter kan have haft et højere Syn på og en stærkere Følelse af, hvad hun skyldte både sig selv og sit Fædreland, end hendes af partikulære Standsinteresser hildede Ægtefælle, og det fortjener i al Fald at anføres, at der ikke hos de bedst underrettede, som Peder Juel og Whitelocke, forekommer nogen Udtalelse, der kunde tjene som Støtte for en Beskyldning imod hende i den angivne Retning.

I de lidt ensomme Forhold, hvorunder Leonora Christina levede i Sverig, fandt hun rig Lejlighed til at underholde sig skriftlig med Frænder og bekjendte i Fædrelandet. I det hele var dog hendes Brevvexling ikke af en sådan Natur, at den kunde være hende til stor Opmuntring. Af

de tidligere Venner vare de fleste faldne fra, og den Skuffelse, Leonora Christina led herved, blev ikke uden Indflydelse på Forholdet til de andre, idet den også bragte hende til at betragte disse med en vis Mistillid, der dog i enkelte Tilfælde næppe var fuldt begrundet. Således var hun vistnok noget uretfærdig mod et Par gamle Venner, Rigsråd Oluf Parsberg og hans Hustru Karen Kruse, når hun tog dem ilde op, at den første havde underskrevet en og anden af Rigsrådets skriftlige Udtalelser i Ulfeldts Sag, og vistnok særlig Erklæringen om »Æresforsvaret«. Karen Kruse bevidner på det helligste, at han først efter en heftig Protest skrev under, og at han siden »svor og forbanded' sig på«, at man aldrig skulde få ham til at underskrive Erklæringen om Ulfeldts Afskedigelse som Rigshovmester[98], og der er virkelig al Grund til at tro, at dette forholder sig således[99], ligesom også, at hun for sin egen Person er oprigtig, når hun ved en anden Lejlighed ytrer til Leonora Christina: »Gud straffe mig, om jeg vilde ikke elske en Orm, der kryber på Jorden, for Eders Skyld, og, så længe jeg lever, vil elske Eder, ikke som en Ven, mens som I var min Moder«[100]. Noget mere tvivlsomt stiller det sig måske, om hun har ganske Ret, når hun afviser som ugrundet Leonora Christinas og Ulfeldts Mistanke om, at hendes Svigersøn, Laurids Ulfeldt, en ældre Broder til Korfits, ikke havde forholdt sig ganske broderligt mod den sidste efter hans Bortrejse[101], og det samme gjælder om et Forsvar mod en lignende Mistanke, som en anden af Leonora Christinas Korrespondenter, Anna Elisabeth v. d. Gröben, fremfører for sin Mand, Flemming Ulfeldt, en yngre Broder til Korfits[102]. At de to Brødre ikke havde gjort noget positivt Skridt i Korfits Ulfeldts Disfavør, tør vist antages for afgjort, men på den

anden Side lader det sig let tænke, at den sidstes Optræden i Sverig kan have vakt deres Misfornøjelse og fremkaldt en vis Kjølighed i deres Forhold til ham, og for Laurids Ulfeldts Vedkommende er dette så meget sandsynligere, som han aldrig sees at have stået på nogen synderlig fortrolig Fod med Broderen, hvorimod han var vel set af Kongen og også efter Broderens Fald vedblev at holde sig i Frederik III.s Gunst.

En Gruppe for sig i Leonora Christinas Korrespondance i disse År danne de Breve, der vexledes mellem hende og hendes Søskende og Moder. Skjønt mange af dem ere tabte, og vi navnlig ingen kjende af Leonora Christinas egne Skrivelser, ser man af det, der er bevaret af denne Brevvexling, at den må have været betydelig. Men således som Familiens Kår éngang vare, kunde det mindst af alt ventes, at der skulde være nogen Glæde at hente for Leonora Christina på denne Kant, og i Virkeligheden er Indholdet af disse Breve i det hele lidet lysteligt. På den anden Side ere Brevene i flere Henseender så oplysende, at vi ikke kunne undlade at dvæle noget ved dem. Et af de få Lyspunkter i Brevvexlingen er den oprigtige og stærke Kjærlighed til Leonora Christina og hendes Mand, som på det tydeligste fremlyser af de ikke få Breve, der ere skrevne til den første af hendes Moder[103], og hvor vel begrundet end denne Kjærlighed må synes ved den Deltagelse, de begge altid havde vist hende i hendes betrængte Forfatning, er man dog så lidt forvænt med Følelser af en ædlere Natur hos Fru Kirsten, at man kun med en vis Overraskelse noterer dette Træk. I Datterens Barm nedlægger Moderen med største Uforbeholdenhed og Tillid alle sine Sorger, til hende tyr hun om Råd og Trøst, og hun har intet højere Ønske, end at

hun inden sin Død — som hendes stærkt tiltagende legemlige Skrøbelighed syntes at stille i en ikke meget fjern Udsigt — kan samles i Glæde med Datteren, hendes Ægtefælle og hendes Børn, og at det må blive Datteren, som besørger hendes Begravelse, da hun ellers frygter »at komme slet hen«[104]. Mange ere også hendes Ytringer af Taknemlighed for kjærligt Hensyn og Deltagelse, som Leonora Christina endnu bestandig viser hende, så at det sees, at Datterens Følelser for Moderen ikke blot hørte Fortiden til. Et synligt Bånd mellem sig og den kjære Datter havde Fru Kirsten en Tid lang i Leonora Christinas yngste Søn Leo, der, som før omtalt, blev tilbage hos hende ved Forældrenes Bortrejse fra Danmark, og hvem hun, der endnu mest boede på Boller, beholdt hos sig, indtil Leonora Christina i Sommeren 1654 krævede ham tilbage[105]. Der forekommer i Fru Kirstens Breve mange Antydninger af, hvor højt hun elskede denne Dreng, og hvor ondt det gjorde hende at måtte skilles fra ham. Han førtes over til Sverig af Mosteren Sophie Elisabeth, Grev Pentz's Enke, som fra den Tid af for en stor Del synes at have haft sit Ophold hos Leonora Christina, og navnlig levede en Tid lang sammen med hende på Barth Slot.

Der forekommer i Fru Kirstens Breve til Datteren nogle Ytringer, som sætte hendes Stilling til Ulfeldts politiske Færd i Sverig i et temmelig påfaldende Lys. Jeg bør dog først oplyse, at meget i Brevene er skrevet i Chifre, der endnu ikke kunne tydes, men som dette langtfra gjælder alle Brevene, således findes der selv i dem, det er Tilfældet med, ikke få meget uforbeholdne Udtalelser, som ere skrevne på almindelig Måde. Og det

er da overraskende at se, at skjønt Fru Kirsten, som rimeligt er, i det hele betragtede Svigersønnens Sag over for den danske Regering som en retfærdig Sag, og skjønt hun heller ikke lægger Skjul på sit Had til de danske Magthavere, synes hun dog ikke at vide noget nærmere om Ulfeldts forræderiske Agitationer, og for så vidt Rygter derom ere komne hende for Øre, anser hun dem — ligesom de mod ham rettede Beskyldninger for Uredelighed[106] — for rent Opspind. Det er allerede ganske betegnende i så Henseende, at hun glæder sig over Freden mellem England og Holland, fordi Danmark er indesluttet i Freden[107], men endnu mere slående synes det, når hun i et Brev, der er lidt senere end de fleste andre, som her omtales, nemlig fra 21de Juni 1656, fortæller Leonora Christina, hvilken »Hjertesorg« hun har af, at hun »skal høre så mange foragtelige Ord om sin Søn Rigens Hovmester, som ham sker så stor Uret med«, og navnlig fremhæver som en løgnagtig Bagvaskelse, at han skulde have tilbudt Carl Gustav to Tønder Guld for at angribe Danmark i i Stedet for Polen[108]. Der er intet, som lader antage, at disse Ytringer ikke ere oprigtigt mente, og kaste de ikke ligesom et Gjenskin over Leonora Christinas eget Forhold til disse Sager? Er ikke den naturligste Forklaring af Moderens mangelfulde Kjendskab til Ulfeldts Planer den, at heller ikke Datteren heltud billigede disse Planer? Havde hun gjort det, vilde hun sikkert hverken have forsømt at underrette Moderen om dem eller — med den Indflydelse, hun havde på hende — at stemme hende gunstigt for dem.

Fru Kirstens Kjærlighed til Leonora Christina og hendes Ægtefælle stikker så meget mere af i Brevvexlingen, jo mindre der kommer frem af denne Følelse i

hendes Forhold til de andre Børn og Svigersønner. Dette Forhold var i Virkeligheden, ligesom Forholdet mellem Svogrene og Svigerinderne indbyrdes, for en overvejende Del så slet som muligt. De Elementer til Splid, som allerede tidligere havde været til Stede i denne Kreds, vare ved den Ulykke, der havde ramt den, kommen til frodig Udvikling, på alle Kanter var der en dyb gjensidig Mistro, ja et Had, som i og for sig er højst uhyggeligt, hvor Talen er om så nær pårørende, men som bliver det endnu mere ved den yderst voldsomme og rå Måde, hvorpaa det ikke sjeldent giver sig Luft. Vi ville se lidt nærmere både på disse uskjønne Enkeltheder og på den også i andre Henseender stærkt fremtrædende Demoralisation i hin Kreds, og jeg bemærker kun, at skjønt jeg herved fortrinsvis agter at holde mig til den Tid, da Leonora Christina opholdt sig i Sverig, medtager jeg dog, for ikke at adskille, hvad der hører sammen, også undtagelsesvis et og andet Træk, som tilhører den første Tid af hendes og Ulfeldts Ophold på Barth Slot.

Ikke mindst uhyggeligt fremtræder Forholdet mellem Fru Kirsten og hendes eneste Søn. Som tidligere omtalt havde Valdemar Christian flere Gange forgjæves henvendt sig til Frederik III. om Understøttelse, hans Forsøg på at blive ansat i Sverig var strandet, og da han, skjønt han af Navn vedblev at stå i Kejserens Tjeneste, ikke synes i lang Tid at have oppebåret nogen Lønning, var han virkelig efterhånden i pekuniær Henseende kommen i en temmelig beklagelig Forfatning. Han opholdt sig i hine Ar mest i Køln, og herfra overhængte han stadig Moderen med Anmodninger om Penge. Hvis man kan tro ham, havde han endog et ligefrem Krav på hende i så Henseende. Han påstod nemlig, at det var hende,

som — i Forening med Ulfeldt og Leonora Christina — havde bestemt ham til ikke at modtage ringere Vilkår af Frederik III., end han havde haft under Christian IV., og at hun havde lovet ham, hvis han ikke opnåede dette, at ville holde ham skadesløs[109]. Dette sidste har dog i hvert Fald næppe været at forstå bogstaveligt, men vist er det, at Valdemar Christians Fordringer bleve mere og mere påtrængende, og da Moderen tilsidst blev både træt af og ude af Stand til at fyldestgjøre dem, optrådte dette »Fordærvelsens Barn«, som hun selv kalder ham, på en ligefrem slyngelagtig Måde imod hende. Sagen var, at han, som på alle Kanter så sig om efter en Udvej af sin trykkede Stilling, endelig havde troet at finde en sådan i en Udsoning med den danske Konge, og i den Anledning gjorde han da (1654) gjennem Hann. Sehested — og uden Tvivl tilskyndet af denne Svoger, som nu var taget til Nåde igjen — Frederik III. en Afbigt for Fortiden, idet han tillige lovede alt godt for Fremtiden, når det blot måtte tillades ham at bo uhindret i Danmark. Hertil vilde der selvfølgelig ikke have været noget at sige, hvis han ikke tillige for Kongen havde angivet Moderen og Ulfeldt som dem, der havde været Skyld i, at han ikke før havde underkastet sig, og i, at han havde søgt Tjeneste i Sverig. Dette påstod i det mindste Moderen selv, at han gjorde, og hun tilføjer, at han tilbød Kongen at bevise sit Udsagn ved Breve fra hende, som vare i hans Eje, og til hvilke der sluttede sig Breve fra Leonora Christina, som handlede om samme Sag[110]. Mulig har dog dette med Brevene kun været et Påfund for at skræmme Moderen, og vist er det i hvert Fald, at han til samme Tid forsøgte at true hende selv til at afkjøbe ham de pågjældende Breve, idet han som Vederlag fordrede, at

hun skulde afstå ham en af sine Gårde[111]. Skjønt Fru Kirsten ikke vilde vedgå, at der stod noget i Brevene, som man kunde gjøre hende noget for, »om Ret måtte gjælde«, blev hun dog virkelig greben af den heftigste Skræk ved Tanken om, at Kongen skulde få dem at se, og hun tilbragte nu en Tid i en Spænding, som yderligere nedbrød hendes i Forvejen svage Helbred, og som i hendes Breve giver sig Luft i de voldsomste Forbandelser over Sønnen, over »hans Skolemester« Hann. Sehested, og endelig over Hans Lindenov, der efter Hann. Sehesteds Bortrejse til Udlandet havde påtaget sig at føre Valdemar Christians Sag hos Frederik III. Det kom nu imidlertid ikke til nogen Udsoning med Kongen[112] — til Dels, som det synes, fordi Valdemar Christian ikke vilde opgive sin Titel og sit Våben som Greve af Slesvig og Holsten — og da Valdemar Christian mærkede dette, forandrede han også sin Taktik over for Moderen, udtrykte sin Anger over sin tidligere Opførsel og lovede Bod og Bedring, men at han også herved kun havde sin egen Fordel for Øje, viste sig tydeligt ved, at hans Omslag ledsagedes af nye indtrængende Anmodninger om Penge og om, at Moderen skulde skifte med ham[113]. Ved de herom stedfindende Forhandlinger havde han en Talsmand i Søsteren Frøken Christiane, Hann. Sehesteds Hustru, som bl. a. gjorde gjældende, at han skulde bruge Pengene, fordi han agtede igjen at søge aktiv Tjeneste, og skjønt Moderen ikke troede denne Datter stort bedre end Sønnen, lod hun sig dog endelig bevæge til at forstrække den sidste med en større Sum. Hendes Mistro med Hensyn til Anvendelsen af disse Penge viste sig dog denne Gang at være ugrundet. Valdemar Christian tog virkelig i 1655 Tjeneste under Carl Gustav, men allerede Åaret efter, i

April, faldt han i en Kamp mod Polakkerne for Lublin og gjorde herved det Ønske til Virkelighed, som Moderen noget i Forvejen havde udtalt: »Gud fri mig for ham, Gud for sin blodige Svéds Skyld lade mig aldrig få ham [at] se her i Verden!«[114].

At Leonora Christina i alt væsentligt billigede Moderens Optræden lige over for Valdemar Christian, og vistnok endog selv tilskyndede hende til ikke at vise sig for eftergivende imod ham, tør sluttes af flere Antydninger, og Følgen blev da ganske naturligt, at hun i høj Grad pådrog sig hans og hans Hjælperes Vrede, men ingens måske mere end Søsteren Frøken Christianes. Et Brev fra den sidste til Moderen af 8de April 1655[115] er meget oplysende i så Henseende, men det viser tillige, hvorledes flere af Leonora Christinas nærmeste pårørende — også uden særligt Hensyn til Valdemar Christians Sager — med den største Skinsyge og Misundelse betragtede det gode Forhold, der fandt Sted mellem Fru Kirsten, Leonora Christina og hendes Ægtefælle, idet de navnlig frygtede for, at dette Forhold skulde være til Skade for deres egne pekuniære Interesser. Brevet, der også er holdt i en lidet sømmelig Tone mod Moderen, strømmer over af det giftigste Nag til Leonora Christina og Ulfeldt. Frøken Christiane beklager, at Moderen kun tror få af sine Børn, og ønsker, at hendes store »Affektion« må være falden på de rette Steder, men med Tiden vil nok enhver blive erkjendt for det, han er. De, hvem Moderen tror, siger hun, ere således sindede, at når de kun kunne fremme deres egne Interesser, bryde de sig ikke om, hvorledes det går andre. Moderen véd nok selv, »hvilket af hendes Børn der haver efter sin Skyldighed gjort hende Tjeneste, og hvilke der haver været uformættelige med Foræringer;

nu ere de dog de bedste, og en anden, som haver forspildt al sin egen Velfærd for at ervise sin Tjeneste, den haver de maget så med, som Fru Moder selv bedst er bekjendt»; kun Gud kan betale dem efter Fortjeneste. Hun ytrer, at dengang Valdemar Christian kunde give Leonora Christina Foræringer, da var han afholdt af hende, men siden han er bleven fattig, er det forbi med Kjærligheden. Hun siger, at da han i sin Tid drog til Rusland og havde indsat Leonora Christina til sin Arving for det Tilfælde, at han ikke kom igjen, da blev der »noksom stridt derfor, at man ikke gjerne vilde have haft ham tilbage igjen« (!), ja hun slår endog på, at Ulfeldt og Leonora Christina efter Christian IV.s Død vistnok have brændt Breve (særlig vedrørende Valdemar Christian), som vare dem ubehagelige, uden at hun dog anfører anden Støtte for sin Formodning, end at de »haver vel kunnet« gjøre det: Kort sagt, hendes Udtalelser dikteres helt igjennem af et så åbenbart Had til Søsteren, at hendes Brev nærmest har Betydning som Bidrag til hendes egen Karakteristik, idet man ikke tør stole på en eneste af hendes Angivelser, før den bevises andet Steds fra. Ret interessant er det ellers at se af et andet Brev, som hun skrev til Søsteren Hedvig[116], og som også er fuldt af Spydigheder mod Leonora Christina, at hun vel vogtede sig for at henvende sine Udgydelser til denne selv; nu får hun nok Streger (ɔ: Skoser), siger hun, men mere vilde hun få, hvis hun selv skrev til Leonora Christina: »min Forstand er ikke så stor som hendes, at jeg kan give så subtilige Streger«. Men iøvrigt, siger hun samme Steds, har hun »fra første Begyndelse ikke været vel lidt af sine Søstre«, og hun har engang troet, at det var for hendes Mands, Hann. Sehesteds Skyld, men nu ser

hun nok, at det er en Fejltagelse. At Frøken Christiane virkelig med en Karakter som den, der fremlyser af hendes Breve, har haft vanskeligt ved at gjøre sig afholdt, forstår man meget vel, men ikke desto mindre er det en Kjendsgjerning, at den Uvilje, som en større Del af hendes Slægtninge nærede mod hendes Mand, endnu langt overgik den, de nærede mod hende selv, og således viser Forholdet sig også i den her omtalte Brevvexling.

Da Hann. Sehested i en følgende Tid ikke blev uden Indflydelse på Leonora Christinas og Ulfeldts Skjæbne, uden at man dog endnu har kunnet blive ret enig om, enten hvor meget han virkelig har grebet ind deri, eller hvilke Følelser han nærede mod Svigerinden og Svogeren, turde det være rigtigst her i Korthed at sammenfatte, hvad der med nogenlunde Sikkerhed vides om det hidtidige Forhold mellem ham og dem eller overhovedet de andre Medlemmer af Svigersønnekredsen. Man må da huske, at der allerede i Christian IV.s Tid bestod en stærk Skinsyge mellem ham og Ulfeldt, og efter hvad der foreligger, er det utvivlsomt, at denne Følelse for Ulfeldts Vedkommende gik over til ligefrem Had, da han så, at medens hans egen Kredit hos Kongen sank mere og mere, steg Hann. Sehested stedse højere i Kongens Gunst, indtil han tilsidst opnåede den for Ulfeldt så særlig krænkende Løsning af sit Regnskabsforhold til Rigshovmesteren. Da imidlertid Ulfeldt kort før Kongens Død gjenvandt sin tidligere Indflydelse, måtte Hann. Sehested atter give Afkald på, hvad han havde vundet, og dette ydmygende Nederlag har næppe kunnet andet end stemme den ærgjerrige og stolte Mand lige så fjendtligt mod Svogeren, som denne selv var stemt mod ham. Som en anden Ting, der allerede i Christian IV.s Tid

havde opbragt ikke blot Ulfeldt, men hele det øvrige Svigersønneparti mod Hann. Sehested, er tidligere omtalt den Koldsindighed, han i lang Tid viste i Fru Kirstens Sag, og som gjorde, at han først i Slutningen af Kongens Levetid optrådte på en mere virksom Måde i Fællesskab med de andre. Forholdet mellem ham og Ulfeldt forbedredes ikke under Frederik III., thi medens det heller ikke varede længe, inden denne Konge lod Rigshovmesteren føle sin Uvilje, var han personlig Hann. Sehested gunstigt stemt, og frelste dette ham end ikke fra at falde, gjorde dog uden Tvivl Erindringen om den tidligere gode Forståelse, at Faldet ikke blev endnu dybere. Den Eftergivenhed og Bøjelighed, som Hann. Sehested viste ved denne Lejlighed, og som gjorde Ulfeldt så meget mere isoleret i hans Kamp mod Kongen, vakte det højeste Mishag hos den større Del af Svigersønnepartiet og især hos Ulfeldt selv, der endog, ligesom Leonora Christina, må antages at have regnet ham blandt dem, der ligefrem bidroge til at styrte ham[117]. I det hele er sikkert Hann. Sehesteds Færd allerede dengang af de andre bleven betragtet som et Forræderi mod Svigersønnepartiets Interesser, men endnu mere måtte dog hans Bestræbelser efter at vinde Kongens Gunst tilbage sees i dette Lys, Bestræbelser, som toge deres Begyndelse strax efter hans Fald og uafbrudt fortsattes i flere År. Det kan her nævnes, at det tilsidst (1654) virkelig lykkedes ham at formilde Kongen så vidt, at der tillagdes ham en årlig Pension på 4000 Rdlr., og at det tillodes ham at gå i fremmed Tjeneste[118], en Tilladelse, som han dog først et Par År efter gjorde virkelig Brug af, da han (1656?) lod sig ansætte som Artillerigeneral i den spanske Konges Tjeneste[119]. Allerede inden han opnåede hin

Udsoning med den danske Konge havde han imidlertid endnu yderligere opflammet sine pårørendes Forbitrelse imod sig, idet han dels skal have tænkt på, i Forening med Hans Lindenov, at få Fru Kirsten sat under Formynderskab, fordi hun sendte en Del af sine Penge og sit Gods ud af Landet[120] — de mente uden Tvivl nærmest til Fordel for Ulfeldt og Leonora Christina — dels, som før omtalt, søgte at skille Valdemar Christian fra de andre og få ham tilbage til Danmark. Efter alt dette kan det ikke overraske nogen, at den Brevvexling, vi for Øjeblikket nærmest beskjæftige os med, strømmer over af de voldsomste Udbrud af Had til og Foragt for ham. I Fru Kirstens Breve forekommer ofte Ytringer af lignende Art som denne i et Brev fra September 1654: »Gud lade Ulykke og Hjertesorrig møde og følge ham, i hvor han er«[121], og selv Elisabeth Augusta, Hans Lindenovs Hustru, som personlig var forholdsvis lidt berørt af de forskjellige Handlinger, der lagdes ham til Last, bruger allerede i Oktober 1652 sådanne Udtryk om ham: »Hannibal, den Skjelm . . . videre om hannem at skrive er han ikke værd, thi vi kjender hannem nok, hver i sit Sted; Guds Strafs Plage være over hans Person . . . den Gud, som gjorde Achitofels Råd til Dårlighed, lever endnu og kan og vel gjøre hans og de andres med Guds Hjælp ligeså«, osv.[122] — Men når dette tilstrækkelig tydeligt viser den Stemning, der herskede mod Hann. Sehested hos en større Del af Svigersønnekredsen, er der heller ikke mindste Tvivl om, at han — vel både på Grund af det, Ulfeldt ligefrem havde gjort imod ham, og på Grund af den Måde, hvorpå han betragtedes og omtaltes af ham, Leonora Christina og deres Venner — fuldstændig gjengjældte de pågjældendes Følelser, og i denne Henseende

er bl. a. Beretningen om et Sammenstød, som Elisabeth Augusta havde med ham i Slutningen af 1655 meget oplysende[123]. Hann. Sehested var ved den Tid meget opbragt på Valdemar Christian, uden Tvivl især fordi denne var gået i svensk Tjeneste og derved ganske havde nedslået hans Håb om at få ham udsonet med den danske Konge[124], og da han under et Besøg, han aflagde hos Hans Lindenov, mente sig fornærmet af Elisabeth Augusta ved, at hun udbragte Broderens Skål, blev han så heftig, at han bl. a. betegnede hende som en »Skidtfos« og Kirsten Munks Børn i det hele som noget »Pak, det Djævlen fare i dem i Hobe«. Men Elisabeth Augusta blev ham ikke Svar skyldig, »Skjælm og Hundsfot var den bedste Titel«, han fik, og kort sagt, det kom til en Scene imellem dem, hvori den ustyrligste Lidenskab gav sig Luft under en så overordentlig rå og plump Form, at man næppe vilde holde det for muligt, hvis ikke Elisabeth Augusta selv — og det endda, så vidt man ser af hendes Udtryk, med Forbigåelse af det allerværste — havde beskrevet Optrinet. Et Par Dage efter blev Hann. Sehested syg og beskyldte Elisabeth Augusta for at have forgivet ham, og ved denne Lejlighed kom også hans Had til Ulfeldt og til Leonora Christina for Dagen. Den første synes han endog at have sigtet for, i Forening med Sperling, at have forgivet Christian IV., og skjønt hans Udtalelser om Leonora Christina på en Måde ramme Elisabeth Augusta stærkere end hende, ere de dog også for hendes Vedkommende tilstrækkelig betegnende. Han sagde nemlig til sin Hustru, Frøken Christiane, hvem han heller ikke i hin Scene med Søsteren havde skånet, at før havde han altid ment, at Leonora Christina var »den forbandetste Kvind, som kunde være til«, men nu så han

nok, at Elisabeth Augusta var »ni Gange forbandeder«. Der er så meget mere Grund til ikke at overse disse Vidnesbyrd om Hann. Sehesteds Følelser mod Ulfeldt og Leonora Christina, fordi man har villet gjøre gjældende, at han næppe har gjengjældt de meget uvenlige Følelser, disse nærede mod ham[125].

Skjønt Hans Lindenov ellers i ingen Henseende tåler nogen Sammenligning med Hann. Sehested, var han dog næppe meget mere afholdt end denne af det Ulfeldtske Parti, og Fru Kirsten bruger i sine Breve til Leonora Christina fuldt så stærke Udtryk om ham som om den anden Svigersøn. Hendes Had til ham hidrørte ikke blot fra, at han i flere Henseender, som tidligere omtalt, gjorde fælles Sag med Hann. Sehested og Valdemar Christian mod hende, men også og især fra den Måde, hvorpå han for egen Regning plagede og forfulgte hende. Hans pekuniære Forfatning var i høj Grad slet, han var i Gjæld til alle, også til Ulfeldt, og efter at alle Midler til at gjøre Penge vare udtømte — hvoriblandt også, at han i 1653 fik Svigermoderen til at afkjøbe sig Gården Tybring[126] — trængte han, ligesom Valdemar Christian, på, at hun skulde skifte med sine Børn, idet han i modsat Tilfælde truede både med Rettergang og med alt muligt ondt. Han fik i Virkeligheden i Slutningen af hendes Levetid en Sag i Gang imod hende[127], og det påståes i det hele fra alle Sider, at de Fortrædeligheder og Sorger, denne Svigersøn voldte hende, bidrog ikke lidt til at fremskynde hendes Død[128]. Hvad hans Forhold til Kongen angår, synes det, som om han i det hele har fået Lov til at leve temmelig uforstyrret. Frederik III. anså uden Tvivl den rå og lidet begavede Mand, som kun brød sig om Heste og Fruentimmer, som var i Gjæld til op over

Ørerne og ikke nød nogen Anseelse, for altfor ubetydelig, til at han kunde blive farlig for ham. På den anden Side afværgede Kongen hans Bestræbelser for at komme i personlig Berøring med ham, og når Elisabeth Augusta ved en enkelt Lejlighed meddeler Leonora Christina, at Hans Lindenov havde sagt hende, at Kongen ikke vilde være sammen med ham eller hende, fordi han så kom til at tænke på »det meget onde«, Leonora Christina havde gjort ham[129], er dette uden Tvivl nærmest kun at betragte som Hans Lindenovs Kvittering for en Opsigelse, som Ulfeldt netop ved denne Tid gjennem Leonora Christina havde sendt ham på de Penge, han skyldte ham. Det var kort efter, at Hans Lindenov havde solgt Tybring til Svigermoderen, og det så virkelig et Øjeblik ud til, at Ulfeldt skulde få sit Tilgodehavende hos ham udbetalt. Men skjønt Leonora Christina i den Anledning vexlede mange Breve med Søsteren, skete det dog ikke, og da Leonora Christina synes at have gjort Elisabeth Augusta Bebrejdelser herfor — vistnok ellers ufortjent, da hun ingen Indflydelse havde på Manden og selv synes at have ønsket, at Pengene bleve betalte — indtrådte der en Tid en Spænding også med denne Søster, men den hævede sig dog igjen[130].

Skildringen af de sørgelige og uhyggelige Tilstande i det tidligere Svigersønneparti er ikke udtømt ved Skildringen af Forholdet mellem Svigermoderen og Svigersønnerne, Moderen og Børnene, Broderen og Søstrene, Svogrene og Svigerinderne indbyrdes. Det står tilbage at tale om Forholdet mellem Mændene og deres Hustruer. Dette var for de tre Ægteskabers Vedkommende — Hann. Sehesteds, Hans Lindenovs og Ebbe Ulfeldts — så slet, som det vel var muligt, og de Ytringer af gjen-

sidig Foragt og Had, som komme frem navnlig i de to sidst nævnte Ægtepars Breve både mellem dem selv indbyrdes og til andre, ere så voldsomme og undertiden tillige i deres Form så plumpe, ja pøbelagtige, at kun ens egne Sansers Vidnesbyrd kan gjøre det ret troligt. At der iøvrigt på begge Sider var gyldig Grund til Klage, er ganske ubestrideligt, og når måske, hvad Mændene angår, Ebbe Ulfeldt var den eneste, som pryglede sin Kone eller dog for Alvor truede med at ville gjøre det, førte de dog alle tre et udsvævende Liv og vare deres Hustruer utro. Men også disse havde mange højst uelskværdige Sider, og hvad den ægteskabelige Troskab angår, synes ingen af dem at have holdt den i synderlig mere Hævd end deres respektive Mænd, ja for det ene Ægtepars Vedkommende endte det endog med en offentlig Skandale, idet nemlig Frøken Hedvig løb bort fra sin Mand med en af hans undergivne. Både Elisabeth Augusta og Christiane havde ofte truet med ligeledes at forlade deres Mænd, men Truslen synes dog ikke at være kommen til Udførelse, for Christianes Vedkommende måske nærmest fordi Moderen frarådede det, hvorover hun var meget vred[131].

Skjønt Leonora Christina, som man alt har set, ikke undgik at berøres af det Lidenskabens Uvejr, som rasede i hendes nærmestes Kreds, er det dog interessant og betegnende at lægge Mærke til, hvorledes hun midt i Brændingerne står som det faste Punkt, til hvilket de alle stadigt med eller mod deres Vilje nødes at se hen, og hvorledes hun, medens hun søger at støtte de mod hende vel sindede med Råd og Trøst, endog hos dem, der ere hende fjendtlig stemte, forstår at holde sig i en Respekt, der i det mindste til en vis Grad lægger Bånd på deres Optræden. Jeg har i denne Henseende allerede anført,

hvorledes Søsteren Christiane, da hun er allermest forbitret på hende, tydeligt giver til Kjende, at hun ikke tør tilskrive hende personligt derom, og et Vidnesbyrd i samme Retning er det, at da Ebbe Ulfeldt efter Leonora Christinas Afrejse fra Sverig begyndte at optræde på den voldsomste Måde over for sin Hustru, udtrykte han sin hoverende Glæde over, at hun »nu intet kunde klage ham for Hovmesterinden; hun var nu borte«[132] — en Ytring, der også minder om, at Leonora Christina kort før sin Afrejse skal have givet ham en skarp Irettesættelse, fordi en svensk Adelsmand i hans Nærværelse havde brugt et foragteligt Udtryk om Valdemar Christian, uden at han strax havde krævet ham til Regnskab derfor[133]. Under det sørgelige Samliv, Søstrene Hedvig og Elisabeth Augusta førte med deres Mænd, er det til Leonora Christina, de henvende sig med deres Beklagelser, og da Frøken Hedvig tænkte på at forlade Ebbe Ulfeldt, anmoder hun hende på det ynkeligste om at leje et Hus til sig i Stralsund eller blot en Vrå, hvor hun kan skjule sig[134]. Om Frøken Christiane, uagtet sin fjendtlige Stemning, har tilskrevet Leonora Christina i samme Retning, dengang hun agtede at drage fra Hannibal Sehested, kan ikke sees, men da man ved, at hun tænkte på i dette Tilfælde at bosætte sig i Stralsund eller i Wismar[135], er det ikke urimeligt, at også hun har haft en Følelse af at være mere i Sikkerhed, når hun kom i Søsterens Nærhed. I hvert Fald er det ubestrideligt, at Søstrene i alle væsentlige Punkter anerkjendte hende som værende dem absolut overlegen*), og Eftertiden må ganske godkjende denne

*) Her kan endnu anføres en Ytring af Elisabeth Augusta til Leonora Christina selv i et Brev af 21. Oktober 1652 (Danske Saml. 2 R. II, 322): »Jeg vilde vel trøste dig

Synsmåde. En Sammenligning mellem hende og dem kan kun bidrage til at hæve hende frem, og medens Søstrene selv måske nærmest havde Øje for hendes større Intelligents og Karakterstyrke, hendes rigere Dannelse og Verdenserfaring, vil Nutiden næppe lægge mindre Mærke til, at hun også ubestrideligt indtog et højere Standpunkt i moralsk Henseende, og særlig gjælder dette hendes Forhold i Ægteskabet, der danner et fuldstændigt Modstykke til de Billeder af Ryggesløshed og Råhed, som Søstrenes Ægteskaber for en overvejende Del frembyde. Selv hendes vitterlige Fejl synes ved en Sammenligning med Søstrenes mindre store, og et og andet Træk ved hendes Fremtræden, som man i vor Tid af og til har opholdt sig ved, svinder i denne Belysning ind til intet. Jeg tænker herved især på den en Gang imellem mod vore Sømmelighedsfordringer stridende Frihed og Drøjhed i Udtryksmåde, som bl. a. kan iagttages i hendes skriftlige Efterladenskaber. Det er i Virkeligheden en Egenskab, der overhovedet tilhører Tiden, og vil man overbevise sig om, hvor forholdsvis uskyldig Leonora Christina er på dette Punkt, behøver man blot at sammenligne hendes Frihed med den både Udtrykkets og Sindets Råhed, som er fremherskende i hendes nærmeste pårørendes skriftlige Meddelelser.

Det var, som allerede antydet, til Dels efter at Leonora Christina (i 1655) havde taget Bopæl på Barth Slot, at Spændingen mellem de forskjellige Medlemmer af Slægten nåede sit højeste, og det sørgelige i disse Forhold kastede naturligvis sin Skygge over hendes nye

både af Bibelen og andet. mens jeg ved vel, at jeg dertil for slet er, thi i Skriften est du selver oplyst nok og i andre verdslige Sager bedre belæst og erfaren end jeg; derfore agtes det kun hos mig for Papirspilde« osv.

Opholdssted. Men der var andre Sider ved dette, som gjorde, at hun sikkert alligevel følte sig lykkeligere der end i Sverig, navnlig det, at hun nu igjen uforstyrret kunde nyde godt af sin Mands Selskab, og at hun havde sine Børn omkring sig[186]. Af Adspredelser frembød Stedet næppe mange andre end dem, man kunde skabe sig selv, og Leonora Christina fortæller, at hun væsentlig tilbragte sin Tid med Studeringer og små literære Udarbejdelser, blandt hvilke hun særlig fremhæver en Oversættelse af en spansk Bog af Matias de los Reyes. Hun nævner også en påbegyndt Oversættelse af et fransk Skrift »Cléopatre« — rimeligvis de Costes de la Calprenède's bindstærke Roman af dette Navn —, men det fremgår ikke bestemt af hendes Ord, om denne Oversættelse tilhører dette Tidsrum[187]. En Opmuntring for Leonora Christina må det dog også have været, når en og anden Ven af Familien undertiden fandt Vej til Barth, således som det navnlig var Tilfældet med Sperling, der nu så meget lettere end før kunde være Ulfeldts og Leonora Christinas Gjæst, da han i Foråret 1654, efter sin Kones Død, var flyttet fra Amsterdam og havde nedsat sig som Læge i Hamborg[188]. Iøvrigt afbrødes Leonora Christinas Ophold på Barth, der i det hele kun varede et Par År, af to Rejser, som hun foretog, og som begge vare af mindre behagelig Natur. Den ene af dem faldt i Sommeren 1656 og var fremkaldt ved, at en af hendes Døtre, Ellen Christina, var upasselig. Rejsen gik til Holland, og Sperling ledsagede Moderen og Datteren[189]. Den anden Rejse, som i flere Henseender var mærkelig, foretoges i Slutningen af samme År på Foranledning af Ulfeldt og var et Udtryk for en ny Plan, som han havde fattet til at bringe sine Sager noget på Fode igjen.

Der er ikke Tvivl om, at Ulfeldt havde lidt en betydelig Skuffelse ved, at Carl Gustav vendte sine Våben mod Polen i Stedet for mod Danmark, men formodentlig slog han sig dog en Tid til Ro ved den Tanke, at der i det højeste kunde være Tale om en ganske kort Udsættelse af hans Ønskers Realisering, og det så virkelig i Begyndelsen ud til, at han skulde få Ret, da Felttoget i 1655 var overordenlig heldigt for Sverig. I 1656 toge Sagerne imidlertid en anden Vending. Polakkerne rejste sig mod deres Overvindere, den svenske Hær smeltede mere og mere sammen og måtte efterhånden trække sig ud af den største Del af Landet, der udbrød Krig med Rusland, og Stillingen var kort sagt henimod Slutningen af Året i høj Grad kritisk. At Danmark, som i nogen Tid havde indtaget en truende Holdning, kun ventede på et gunstigt Øjeblik for også at optræde som Sverigs åbenbare Fjende, måtte være enhver indlysende, og Tanken om, hvorledes det i så Tilfælde vilde gå med den Oprejsning, som Ulfeldt søgte ved Sverigs Hjælp, har uden Tvivl foruroliget ham ikke lidt. I bedste Fald kunde han sige sig selv, at det måtte trække temmelig længe ud endnu, inden han kunde håbe ved Carl Gustavs Bistand at få en endelig Afslutning på sine Sager, og urolig som han var af Ånd, og ganske vist betydeligt generet ved den vedvarende Beslaglæggelse af hans danske Godser og Kapitaler, besluttede han endelig selv at gjøre et Forsøg på ad fredelig Vej at opnå i det mindste en delvis Udsoning med Frederik III. På hvilket Grundlag han mente at bringe denne Udsoning i Stand, kan ikke aldeles bestemt afgjøres, men efter hvad der foreligger, må det dog snarest antages, at han — som ganske vist ikke har haft nogen Forestilling om, i hvilken Grad

Kongen var bekjendt med hans forræderiske Stemplinger i Sverig — har tænkt sig, at dels en nærmere Redegjørelse for hans Berettigelse til at tro på Historien om det Overfald på ham, som Dina i sin Tid havde opfundet, dels Fremlæggelsen af de tidligere omtalte Kvitteringer for hans Æmbedsførelse, deriblandt også for Modtagelsen af de engelske Subsidier, skulde bringe Kongen til at se hans Fortid i et gunstigere Lys og derved måske bevirke, at i al Fald Beslaglæggelsen af hans Godser blev hævet. Da han imidlertid mente, at Skrivelser, som han tidligere havde tilsendt Kongen, vare blevne holdte tilbage af hans Uvenner i Kongens Omgivelser[140], var det ham et Spørgsmål af største Vigtighed, hvorledes han skulde bære sig ad med at få sine Bevisligheder fremlagte for Kongen selv, men tillige dog med Sikkerhed for at få dem tilbage igjen, og en Udvej syntes der her at tilbyde sig ved at lade Leonora Christina rejse ind i Danmark og personlig tale hans Sag for Kongen. Det turde nemlig antages, at Kongens Vrede mod hende, hvis Brøde dog for en væsentlig Del bestod i, at hun havde fulgt sin Mand, ikke var større, end at han vilde lade hende få ham i Tale, og kunde end Rejsen, både på Grund af dens Øjemed og på Grund af de Besværligheder, der nødvendigvis vare forbundne med den, ikke være meget behagelig for hans Hustru, mente Ulfeldt dog, at den heller ikke egentlig kunde medføre nogen Fare for hende, da hun jo stod under den svenske Konges Beskyttelse[141]. Om han iøvrigt havde Ret i denne Anskuelse, turde vistnok være temmelig tvivlsomt. Således som Forholdene netop nu stillede sig, var der ikke megen Sandsynlighed for, at Hensynet til Sverig skulde afholde Frederik III. fra nogen Forholdsregel mod en Privatperson, som han ellers anså

det for rigtigt at tage, og den Tids politiske Moral var ikke anderledes, end at det meget vel lod sig tænke, at Kongen f. Ex., når Leonora Christina kom indenfor hans Rækkevidde, kunde beslutte at beholde hende som en Slags Gidsel for også at få hendes Ægtefælle i sin Magt. Skjønt Leonora Christina sees selv at have tænkt sig Muligheden af noget sådant, var det dog næppe det, der i Begyndelsen bragte hende til at fraråde Manden Udførelsen af hans Plan, thi hun kjendte ikke til Frygt og var altid rede til at skyde ethvert Hensyn til sig selv til Side, når hun kunde være sin Mand til nogen virkelig Tjeneste dermed. Men hun mente — og Tiden viste, at hun havde Ret — at der var overvejende Sandsynlighed for, at Rejsen ikke vilde føre til noget Resultat. Da imidlertid Ulfeldt, som med Hovedformålet for Rejsen også forbandt det, at hun skulde søge at få inddrevet nogle af de Penge, der skyldtes ham, vedblev at trænge ind på hende, og Sperling, som dengang opholdt sig på Barth Slot, gjorde fælles Sag med ham, gav hun endelig efter, og den 5te November (1656) tiltrådte hun Rejsen i en Karret, forspændt med 6 Heste, og med et Følge på 5 Personer[142]. Hun tog dog ikke den hurtigste Vej til Sjælland, men drog gjennem Hertugdømmerne til Jylland for at aflægge et Besøg hos Moderen på Boller, og her blev hun i tre Dage. Dette Ophold blev skjæbnesvangert for Rejsens Fortsættelse. Det blev nemlig meldt til Kjøbenhavn, ikke blot at hun var på Boller, men at hun her havde en Sammenkomst med en Del misfornøjede af Adelen[143] — hvad der synes at være fuldstændig grebet ud af Luften —, og Kongen befalede da Ulrik Christian Gyldenløve, Vibeke Kruses Søn, strax at begive sig til Boller og lade Leonora Christina vide, at

da Ulfeldt og hun hemmelig havde forladt Danmark og givet sig under Sverigs Beskyttelse, og hun desuden havde »under hendes egen Hånd diffameret og utilbørlig angreben« ham og Regeringen, vilde han ikke erkjende hende for sin Undersåt, men have hende advaret om strax at forlade hans Riger og Lande, »med mindre hun sig selv vil tilskrive, hvis hende derover vederfares«[144]. Om hvad der videre hændte Leonora Christina på hendes Rejse, haves en udførlig Beretning af hende selv, åbenbart nedskrevet kort Tid efter Rejsens Tilendebringelse, og da denne Beretning giver et meget anskueligt Billede både af Begivenhederne selv og af hendes Personlighed, og den desuden må antages at have Interesse som Prøve på hendes Fremstilling, vil jeg her meddele det meste af den og ganske med hendes egne Ord[145]. Jeg forudskikker kun den Bemærkning, at hun uden at vide noget om Kongens Befaling til Gyldenløve havde forladt Jylland med sit Følge for — vistnok over Fyn — at gå til Korsør, og havde allerede tilbagelagt det meste af Vejen, da Gyldenløve endnu ikke var kommen længere end til Korsør. Følgen var, at da hun, som hun selv fortæller, den 25de November var kommen Byen på lidt mere end et Kanonskuds Afstand nær, mødte hun i Store Belt

»— en Jagt, som vendte, der den blev mig var, af hvilken trinte udi Land Ulrik Christian Gyldenløve, som gik op til Slottet, sendte Borgermester Caspar Brandt[146] til mig og lod af mig begjære, at jeg vilde gå til hannem for Slottet, han havde mig noget på Hs. Majestæts Vegne at sige. Jeg svarte, at dersom han mig noget havde at sige, formente jeg, at han burde at komme til mig, og jeg ikke til hannem, formodede, at han som en diskret Cavaller vidste, på hvad Maner han en Dame af mine Kvaliteter skulde

traktere*). På det Svar kom Borgermester igjen, sagde, at han [ɔ: Gyldenløve] vel vidste, på hvad Maner han med Damer skulde omgåes, derfor bad han, jeg vilde gå til hannem. Jeg svarte, at når min Vogn og Heste kom i Land, vilde jeg komme til hannem, jeg gad i alt det Skarn ikke gået. Borgermester kom atter til mig igjen med samme Begjæring; da svarte jeg, at dersom Ulrik Christian mig Kongl. Befaling der ved Smakken vilde give til Kjende, skulde jeg den tilbørligen respektere, mens førend jeg så den, havde Ulrik mig intet at befale, og så vidt Kongl. Majestæt hannem autoriserede, så vidt skulde jeg hannem æstimere; vilde han ikke bie, indtil min Vogn var forspændt, så kunde han komme der til mig, som sagt er, og så skulde jeg vide at rette mig derefter. Derpå kom Borgermester og sagde, da måtte jeg lade spænde to Heste for og ikke mere. Jeg spurgte, om det var Hs. Majestæts Befaling. Dertil svarte Borgermester, at han det ej vidste, mens således havde Ulrik Christian befalet hannem at sige. Jeg vilde hans Ordre og Befaling ikke parere, mens mine Tjenere bleve nødt dertil det at gjøre, thi ikke aleneste kom en Bysvend, som min forreste Sadelhest hentrækkede, mens endda en af Ulriks Tjenere truede min Kutsker med sin Degen, dersom han flere end som to Heste forspændte. Jeg måtte lade mig det med mere på den Tid befalde, kjørte så med de to for Slottet, så ingen uden en Tjener, hvilken jeg spurgte, hvor den var, som

---

*) I sin mange År efter skrevne franske Selvbiografi, hvor Leonora Christina også giver en Skildring af sin Rejse til Danmark, omtaler hun, hvilken Skræk der greb hendes Folk, da Borgermesteren overbragte Gyldenløves Budskab, og hvorledes navnlig Sekretæren rystede, så Tænderne klaprede i Munden af ham.

vilde tale med mig. Han svarede, at han var på Slottet. Jeg bad, at han vilde sige hannem, at jeg var der og biede hannem. Derpå kom Borgermester til mig og bad, at jeg vilde trine op til Ulrik på Slottet, der vilde han sige mig Hs. Majestæts Befaling. Jeg svarte, at mit Ærinde faldt intet på Slottet, jeg havde der intet at forrette; han fik nu at gå til mig, om han mig noget vilde. Borgermester kom atter igjen og bad om det samme. Jeg svarte som før, aleneste det dertil, at dersom Kgl. Befaling lydde, at jeg skulde gå på Slottet, da fik han at vise mig den for Porten, thi ellers gik jeg intet derop. Derefter kom Borgermester og begjærte, at jeg ikkun vilde trine for Skriverstuen, det var strax ved Porten, der vilde han sige mig Kgl. Befaling. Borgermester brugte og sit eget dertil, vilde med gode Ord mig persvadere; bad, jeg mig dog vilde bekvemme, det var en ringe Vej, og det var Kongen på at gjøre. Jeg bad Borgermester tage sig selv Vare og tro, at jeg ikke var født i Dag, jeg vidste, hvad jeg havde at gjøre, og af den Vogn gik jeg ikke, førend Ulrik kom ud til mig. Da kom Borgermester endnu en Gang igjen og sagde, at det til den Ende var sket, at Ulrik Christian mig udi Enrum Kgl. Befaling vilde lade vide og den ikke så offentlig for alle Folk fremføre. Jeg svarte, at jeg mig indbildte, den kgl. Befaling ikke til den Ende var udgiven, at den udi Dølgsmål skulde exekuteres, mens at den enhver skulde være vitterlig; så var det mig alt lige, om den stakket eller lang blev åbenbar; jeg skyede intet, hvem den hørte. Derpå kom han Ulrik gåendes, og jeg tren ud af min Karosse. Først undskyldte han sig, at han ikke gjerne sig den Kommission havde påtaget, mens han at være en Tjenere; sagde, at det Hs. Majestæt underlig forekom, at jeg havde taget den

Dristighed at komme udi Hs. Majestæts Lande, der jeg dog hemmeligen var dragen derud og taget fremmed Protektion, dermed undslaget mig fra den Pligt, jeg Hs. Majestæt skyldig var, og udimidlertid med egen Hånd diffameret Kongen og hans Regering. Hvorfor Hs. Majestæt vilde have mig advaret, at jeg hans Lande og Riger skulde undvige, med mindre jeg mig selver vilde tilskrive, hvad mig derudover kunde vederfares. Jeg spurgte hannem, om han den Ordre havde skriftlig. Dertil sagde han: Ja, og mig den ikke aleneste selver lod læse, mens mig endog Kopi med egen Hånd skreven og underskreven meddelte. Jeg sagde, at jeg mig den Dristighed havde påtaget i Danmark at komme, havde min gode Samvittighed forårsaget, thi jeg vidste mig intet ondt at påstå; til den kgl. Ordre var vel at svare, mens jeg vidste, at det var til forgjæves; var så intet videre derudi at gjøre end med al Submission Hs. kgl. Majestæts Befaling at parere, derhos beklage min Ulykke, at vores Fjender endnu vare så mægtige, at de sådan Ordre kunde tilvejebringe. Han undskyldte sig atter igjen, at han den Kommission ikke gjerne sig havde påtaget. Jeg mente, at det ikke havde heller været hannem meget imod, for jeg erindrede mig, at nogen Tvistighed vores Huse havde været imellem*). Derpå sagde han, at han vel havde dertil Årsage; brugte mange utilbørlige Truesord imod min Herre, som ej til Stede var, hans sædvanlige Rodomontader efter. Jeg svarte, at det var hårde Ord; det skulde vel skikke sig; der var to om Kjøbet; det var og ikke det, som kom denne Sag ved, hvilket han og gav Magt. Derefter sagde

*) Sigter naturligvis til Forholdet til Gyldenløves Moder, Vibeke Kruse.

han, at han endnu havde end en Ordre, om jeg begjærte at se den. Jeg spurgte, om han mig noget videre havde at sige. Han svarte: Nej. Så haver jeg ej heller, svarte jeg, videre Ordre at spørge. Derpå rosede han nogle Gange med mange Ord, at jeg mig så godvilligen udi Hs. Majestæts nådigste Vilje skikkede. Jeg vidste, at det var min Skyldighed, spurgte, om mig var forløvet udi Korsør den Nat at forblive, eller om jeg strax samme Aften mig skulde tilbage begive. Han svarede, at jeg vilde lade mig befalde at drage til Nyborg nu strax, han vilde følge mig til Hadersleben. Jeg syntes ej at have sådan Følgesvend behov, jeg vidste nu Hs. Majestæts Befaling, der skulde jeg mig udi al Underdanighed efter rette og vel finde Vejen udad igjen. Han sagde det at være Hs. Majestæts Befaling, og havde han tænkt at finde mig udi Jylland og satte sin Rejse med Jagten derhen; mente ikke, at jeg skulde have agtet mig til Sjælland; han skulde følge mig til Hadersleben, og der havde Hr. Kaj von Ahlefeldt videre Ordre. Jeg svarte, han vidste, hvad han havde at gjøre, og jeg holdt mig det for en Ære, at jeg havde sådan Kavaller til Følge og Selskab; bød hannem min Karosse, hvilken han dog ikke vilde sætte sig udi, så jeg kjørte neder igjen til Broen, og han gik, satte mig så med hannem udi Jagten. Der vi nogle Timer havde været på Vandet, begyndte han at tale med mig om vores Sager, sagde, at Hs. Majestæt endnu ikke vidste, hvorledes den Sag hængte sammen. Jeg beklagede, at Hs. Majestæt det ikke heller vilde vide; thi dersom Hs. Majestæt dertil var begjærig, da havde han Midlerne udi Hænderne, hvorved han Sandheden kunde få at vide. Han sagde det samme nogle Gange og bedyrede det med mange Eder. Da svarte jeg, at

dersom min Herre og jeg ikke havde haft det Håb, at Hs. Majestæt ikke retsindeligen var udi den Sag informeret, og at Hs. kgl. Majestæt ikke videndes os forurettede, da havde jeg mig aldrig den møjsommelige Rejse påtaget, mens jeg havde formodet, at Hs. Majestæt skulde have værdets til min Herres underdanig Erklæring ved mig at høre, hvorudaf Hs. Majestæt min Herres Uskyldighed kunde have set[147]; thi dersom jeg ikke med Breve og Dokumenter mine Ord kunde bevise, da Hs. Majestæt mig tilbørligen kunde have straffet, udi hvis Hænder jeg mig godvilligen havde givet. Nu synes det vel, at det haver været det, vores Fjender haver frygtet, at Hs. kgl. Majestæt skulde retsindeligen i den Sag blive informeret, hvorved deres Skalkhed kunde komme for Dagen, derfor haver de denne Befaling bragt til Veje og dermed forhindret, at jeg Hs. Majestæt ikke kom udi Tale ... Det, som mig til denne Rejse haver bevæget, er, at min Herre for Øjnene så, at vores Fjender hans Uskyldighed undertrykte og forhindrede, at ingen ydmyge Skrivelser Hs. Majestæt fra hannem kom til Hænde, ja ingen af hans egne Venner turde en underdanig Supplikation til Hs. kgl. Majestæt frembringe. Han havde vel tænkt, at Tiden og de ilde funderede Beskyldninger skulde noget have formildet Hs. Majestæts Hjerte, mens hans så den forløbe, os på begge Sider at blive gamle, og det som mere er, vores Børn at tilvoxe, for hvis Skyld vi ikke så længere kunde hensidde. Derfor haver han villet søge det yderste, om muligt Hs. kgl. Majestæt hans underdanig Erklæring ved mig vilde antage; thi eftersom hannem nu på adskillige Steder gode Konditioner tilbydes, haver han sig til intet villet resolvere, førend han sin egen Landsherre og Konge havde søgt og hans sidste Vilje erfaret.

Nu, det over Forhåbning er ilde lykkedes, formoder jeg, at han hos alle og enhver bliver undskyldt, at han nødes til en Resolution at tage, så at med Sandhed min Herre ikke Opignatreté eller Opstytsighed kan tilskrives, thi han haver udi al Underdanighed søgt Hs. Majestæts Gunst og Nåde. Jeg mente og, at det måske i Dag eller Morgen Hs. Majestæt så snart skulde fortryde, at han ikke havde værdiget at høre mig, som mig, at jeg ikke var bleven hørt; thi det, jeg havde at forebringe, var jeg vis på, Hs. Majestæt skulde ej mishage. Iblandt anden Diskurs sagde Ulrik, at han nogle Gange havde hørt Hs. Majestæt rose min Herre og sige, at han var en meget forstandig Mand og havde stor Experients, mens aleneste den Sag — drog dermed Skulderen og sagde intet videre. Hannem syntes og, at den største Faute var, at min Herre sig af Landet havde begivet. Jeg mente, at derom ikke vel var at dømme af dennem, som vores Årsager ikke var bekjendt, thi når de dennem vidste, da måske de sig over vores Bortrejse ikke så meget skulde forundre. Vi kom endeligen ved Lys og Lygte til Nyborg. Hand ledte mig udi mit Losament og med en Kompliment tog Afsked og sig udi sit Herberge retirerede. En halv Time derefter sendte han Bud til Sekretæren Schwartzkopff[148], at han vilde komme til hannem. Der han kom, spurgte Ulrik hannem, hvad for Herremænd der havde været hos Fru Moder, der jeg der var. Schwartzkopff svarede, at han ganske ingen uden en Frue havde set. Da sagde Ulrik: Siger det ikkun, thi man får det dog at vide. Derpå svor han højt, at der ingen havde været, hvilket gav Ulrik en stor Forundring, sagde, at det Hs. Majestæt var berettet, at sig en stor Del Herremænd der havde forsamlet, og at jeg noget med dennem machinerede, hvorpå den

Ordre var bleven given. Jeg sendte derpå Schwartzkopff til hannem og bad, at han med en Skrivelse Hs. kgl. Majestæt vilde give min underdanig Mening og Rejses Årsag til Kjende. Jeg formodede, at når Hs. M. kom udi Erfaring, at det med de Herremænds Forsamling hos min Fru Moder var Digt og usandt, at da Hs. M. mig nådigst forundte Audients. Jeg vilde dog efter Hs. M.s Befaling mig af hans Lande og Riger begive og mig enten til Lybæk eller Hamborg så længe opholde, indtil jeg Hs. M.s Vilje herom vidste. Ulrik Christian svarte hannem, at han på Jagten alt havde forstået min Mening, og hvad mit Ærende var; han vilde Hs. M. det altsammens referere, tvivlte intet, at når Hs. M. hørte min underdanig Begjæring, at jeg jo fik al den Satisfaktion, jeg kunde begjære; bad mig, at jeg min Rejse vilde noget haste og gjøre mit bedste for at komme om Morgenen til Assens, og dersom jeg mig dertil ikke kunde bekvemme, fik han en anden Herremand udi sit Sted at ordinere, thi han skulde hastig tilbage igjen. Jeg lod hannem sige at ville gjøre mit yderste og bedste, vidste dog vel, at det udi den Saison med egne Heste var umulig. Om Morgenen, som var den 26. November, varede det meget længe, førend min Karosse kunde komme af Smakken, formedelst at Smakkemanden var efter Ulriks Befaling sat den Nat udi Tårnet, fordi han sin store Flag havde opsat, der han mig overførte. Derfor sendte jeg til Ulrik og lod hannem vide, at det ej var min Skyld, at min Rejse sig forhalede. Derpå svarte han, at jeg skulde mig ikkun intet haste, mens tage min Kommoditet, jeg kom dog den Dag intet videre end som til Odense. En to Timer derefter kom han selv til mig, sagde, at hannem syntes ikke, fornøden gjordes, han mig videre fulgte, efterdi jeg mig så godvilligen skikkede udi

Hs. M.s naadigst Befaling, brugte dertil mange Ord udi min Ros. Jeg agtede det for min høje Skyldighed og sagde, at han vidste, hvad han havde at gjøre, og jeg vilde fremdeles med al Respekt Hs. M.s Befaling efterkomme; bad, at han sit gode Løfte vilde efterkomme og Hs. M. min velmente Intention forstændige, hvilket han med Eder lovede så fideliter at ville gjøre, som det hannem selver var angelegen, og mig så Hs. M.s Svar lade vide. Han tvivlte ingenlunde på, at jeg mig så længe kunde opholde, han mente til Apenrade, som er Fyrstens. Det resolverede jeg mig til, og lovede han med forderligst mig der Hs. M.s Vilje at lade vide«. — Talen faldt nu igjen dels på den formentlige Sammenkomst af Adelsmænd på Boller, dels på Hovedøjemedet med Leonora Christinas Rejse, og hun sagde da bl. a., at dersom der var noget, som Ulfeldt med Rette kunde beskyldes for, var hun der for at svare dertil; hun mente ikke, »at det kunde komme Hs. M. til nogen Præjudice« at høre hende, men var hendes Person ham imod, syntes hun, at det i al Fald måtte kunne tillades hende at komme ham så nær, at hun ved andre kunde bevise Kongen sin Mands Uskyldighed. Gyldenløve fandt hendes Ønske billigt og mente nok, at det vilde blive opfyldt, men anbefalede hende dog at tilskrive Kantsler Sehested og Rigshovmester Gersdorff om Sagen, da Kongen sagtens ingen Breve vilde modtage fra hende, ligesom han ingen vilde modtage fra hendes Mand. Leonora Christina afviste dog Gyldenløves Råd, da vedkommende vare hendes Fjender, men udtalte derimod sin Tillid til, at Gyldenløve selv vilde tage sig af hendes Sag. — »Dermed tog jeg Afsked af hannem, og han bad, jeg mig ingen Steds i Jylland vilde opholde, mens tage min Vej lige på Hadersleben, hvorhelst Kaj von Ahlefeldt

om min Komme var averteret. Det lovede jeg og drog så min Vej, blev von weiten convojeret af en af Ulriks Tjenere indtil Assens. Hadersleben kjørte jeg uden om og kom den 30. November til Apenrade, hvorhelst jeg udi 10 Dage ventede efter Svar fra Ulrik efter hans Løfte, mens bekom ingen.«

Her kan indskydes den Bemærkning, at hvis Gyldenløve virkelig efter Løfte har anbefalet Kongen Leonora Christinas Sag, udrettede han i al Fald ikke noget til Fordel for hende. Hans Meddelelse om de Dokumenter, hun førte med sig, gjorde kun Kongen begjærlig efter at få fat i disse, og den 2den December, medens Leonora Christina endnu lå i Åbenrå, udstedte Kongen en hemmelig Ordre til Statholderen i Hertugdømmerne, Grev Chr. Rantzau, Amtmanden i Haderslev, Kaj Ahlefeldt, og Amtmanden i Rensborg, Heinrich Blome, om at standse Leonora Christina, hvor hun måtte træffes på sin Rejse, og da Kongen har erfaret, at hun fører nogle for ham og Staten »präjudicir- und nachtheilige Schreiben« hos sig, skal man gjennemsøge hendes og hendes Følges Skrin og Kister og sende Kongen, hvad der findes af sådanne Skrivelser, men for Resten ikke hindre hendes Rejse[149]. Hvorledes Udførelsen af denne Plan forhindredes ved det Mod og den Rådsnarhed, der altid stod til Leonora Christinas Rådighed i en vanskelig Situation, vil sees af Fortsættelsen af hendes Rejseberetning. Hun fortæller, at da hun i 10 Dage havde været i Åbenrå uden at høre noget fra Gyldenløve, brød hun op derfra

»— og skikkede mig, så meget som muligt var, efter Kongens Befaling; vilde ikke komme udi de store Byer, mens drog Flensborg forbi. Der jeg kom den 10. December udi et Krog en halv Mil fra Flensborg, hed-

der ....*), som jeg agtede lidet at bede, kom Amtmandens Tjenere ridendes fra Flensborg og lukte en Slagbom der samme Steds, som han formente, mig skulde forhindre min Vej at rejse, gik derpå ind i Huset og sagde til Schwartzkopff, at Amtmanden[150] lod mig bede, jeg en Time eller noget der vilde forblive, han havde noget med mig at tale. Jeg forstod vel, hvad det var for en Beden, jeg tænkte, at eftersom Slagbommen var lukt, fik jeg vel at bie, sagde, at jeg vilde hannem der vente. Bemeldte Karl samlede med en Hast 5 andre Karle til sig i Kroet, red og til næste Landsby, som jeg skulde forbi, og befalte Bønderne at samle sig og være udi Beredskab. Efter at jeg længe havde tænkt på den underlige Procedure, syntes mig ikke rådeligt videre Gevalt at afvarte, om ellers Midler var den at undgå, gik ud og så mig omkring, havde adskillige Anslag, mens der jeg blev var, at jeg Slagbommen kunde (formedelst det var frossen) kjøre forbi, tog jeg den Resolution det at gjøre og mig at værge for dennem, mig det vilde forhindre. Mens udi det samme jeg derom til mine Betjente talte, kom Amtsskriveren fra Flensborg[151] kjørendes med to lange Bøsser i sin Vogn, lod sig hos mig anmelde, og der han kom ind, komplimenterede han mig vidtløftigen fra Amtmanden, hvilken lod af mig begjære, at jeg vilde gjøre hannem den Villighed enten at blive der udi Kroet om Natten eller og tage et Natteleje udi Flensborg, thi han kunde ikke komme så snart, eftersom han Grev Rantzau noget

*) Stedets Navn står in blanco. I Selvbiografien betegnes det som: Boy ... På et Kort i Danckwerth's Neue Landesbeschreibung der Herzogthümer (1652) er der angivet en Kro: »Byldschowkrog«, hvis Beliggenhed nogenlunde stemmer med Leonora Christinas Angivelse.

lidet havde fulgt på Vejen, som drog til Danmark; og han havde højt magtpåliggende Sager at tale med mig. Jeg betalte Komplimenterne med den samme Mønt, sagde videre, at det ikke var min Lejlighed der længer at forblive; jeg havde efter det første Budskab, han sendte til mig, forventet hannem over to Timer; jeg hastede noget med min Rejse og agtede mig næst Guds Hjælp den Aften til Slesvig, hvorfor mig Dagen gjordes behov; formodede, at Amtmanden det ikke ilde optog, at jeg hans Begjæring for denne Gang ikke kunde videre efterkomme. Han bad alt immerfort om det samme. Jeg lod imidlertid spænde for, og eftersom han altid brugte det Ord, »dass es wichtige Sachen wären, die der Hr. Amtmann mit mir zu reden hätte«, svarte jeg: »So müssen dann die wichtige Sachen dem Hr. Amtmann angelegen sein, und nicht meine Person, denn ich habe nichts mit dem Cavallier zu negotiiren, wann dem also, will ich Ihn die Courtoisie erzeigen und warten seiner in Slesvig einen gantzen Tag, wenn er mir diese Nacht durch einen Diener es will wissen lassen«. Han lod forstå, at Slesvig var for vidt abgelegen, og mig syntes, at Flensborg var af min Vej, og jeg kunde mig ikke længre lade opholde. Han bad alt det højeste han kunde, og der min Tjener kom og sagde, at der var forspændt, bad han for Guds Skyld, at der måtte fraspændes. Jeg sagde: »Dar wird nichts aus«. »Nu«, sagde han, »so werden I. G. dann bleiben müssen«. »Bleiben müssen«? sagde jeg, »das ist ein wenig zu viel geredt; aus was Autorität sagt Er das«? Han svarte, at han var en Tjenere etc., lagde det atter på Beden igjen. Der jeg satte mig udi Vognen, brugte han tidt det Ord: »Sie werden bleiben müssen«. Jeg spurgte hannem atter, hvor han kom til at bruge den Myndighed. Dermed sagde

han, »dass ihn wäre anbefohlen worden mir nicht ziehen zu lassen«. Jeg spurgte, om han den Befaling havde skriftlig. Han sagde: »Nej«! »Ja«, sagde jeg, »ich parire nicht euer mündtlich Ordre«. Der drog han Skulderen ned, sagde, han lukte ikke Slagbommen op, thi det var hannem forbøden. Jeg sagde at ville kjøre omkring den; det mente han uden Fare ikke kunde ske. Jeg vilde vove det derpå, og som jeg lod, at jeg vilde på den onde Vej og stige så længe ud af Karossen, bad han mig sidde og sagde: »So will ich denn aufschliessen«. Jeg sagde: »So thun es dann«. Dermed sukkede han dybt og sagde: »Ich dörff nicht, ich muss Commando pariren«. »So thue es dann nicht«, svarte jeg. Derpå sagde jeg hannem, at han selver vel fornuftig kunde eftertænke, at med min gode Vilje lod jeg mig ikke holde og for Gevalt vilde jeg mig værge det længste jeg kunde. Der blev han noget sæmodig ved, og hans Hænder rystede, som han holdt på Udhænget. Han havde vel intet haft at frygte for, thi al mit Gevær udi min hele Suite var et Par Pistoler*). Han havde da gjort sit bedste at holde mig oppe; den Tid det ikke længre kunde hjælpe hannem, gjorde han sig officieux og vilde vise mig en god Vej, som var dennem lige udi Næsen, hvilke han ventede til sin Succurs. Mens jeg

---

*) I Følge Fremstillingen i den franske Beretning var hans Frygt dog ikke aldeles ugrundet, thi Leonora Christina fortæller her, at hun, »qui avait toujours quand elle voyageait des pistolles dans le carrosse, tire un et lui présente, disant: Retirez vous, ou je vous donnerai ce qu'il y a ici dedans«. Efter hvad hun selv i den danske Beretning har sagt om, at hun havde besluttet at værge sig mod dem, der vilde standse hende, synes den sidste Version, der også først forklarer Amtsskriverens Forskrækkelse, at måtte foretrækkes.

takkede hannem og lod stå over Graven, kom så Slagbommen forbi, som var høj Tid, thi der jeg var kommen et lidet Stykke på Vejen, kom Banken neder ad fra Flensborg to Vogne, enhver med tvende Karle og 4 lange Bøsser, de holdt lidet ved Kroet og talte med Amtsskriveren, den Tid vandt jeg. Og der jeg kom Landsbyen forbi, som før om er meldt, løb Bønderne og samlede sig, Præsten endog løb med, mens det syntes, at de mig ikke så snart ventede, og jeg gav dennem ikke heller Tid deres Befaling udi Værk at sætte, thi jeg forfulgte min Vej. Der jeg var Landsbyen forbi, kom de tvende Vogne med de 4 Karle og lange Bøsser efter mig i fuld Gallop, jeg lod og kjøre på og vilde intet bie deres Komme. Så rendte vi om Kap en halvanden Mil indtil Fyrstens Gebet, og der vi var en halv Fjerding Vejs nær ved Skjellet, da havde de mærkeligen vunden, mens Lykken var således, at jeg nåede Fyrsten af Holsteins Gebet, førend de nåede mig, dermed blev de holdendes og fulgte mig ikke videre, så Intentionen kunde sees, og videre blev intet udrettet*). Om Aftenen kom jeg til Slesvig, og den 15. December igjen udi god Behold til Barth Slot, hvorfor Gud vær

*) I den franske Beretning fortæller hun, at da hun mærkede, at hun blev forfulgt, befalede hun to Vognmænd, som hun havde lejet til at kjøre sin Bagage osv., så vidt muligt at opholde Forfølgerne, og samtidig lod hun en af sine Tjenere, som var til Hest, ride ved Siden af Karreten, for at hun i Nødsfald kunde kaste sig på Hesten. Hun afførte sig i dette Øjemed sin Pelsværkskåbe. Da hun var kommen over Broen på det hertugelige Territorium, tager hun Kåben på igjen og springer ud af Vognen, og hendes Forfølgere holdt nu stille på den anden Side af Broen og betragtede hende. »Men«, siger hun, »det var morsomt at se, hvor Sekretæren svedte, og hvor bange han var. Han spillede ikke siden den tapre og tilstod åbenhjertigt, at han var halv død af Skræk«.

evindelig æret, som mig så underligen og nådeligen fra mine Fjenders Tyranni og Vold bevarede. Han hjælpe fremdeles for sit Navns Æres Skyld, Amen«. —

Skjønt således Rejsen selv tilendebragtes uden større Ulæmper for Leonora Christina, blev den dog ikke ganske uden Følger for hende og hendes nærmeste, om end disse Følger ikke vare af den alleralvorligste Natur. Der kan nemlig ikke være Tvivl om, at et Skridt, som Kongen gjorde umiddelbart efter, må betragtes som et Udtryk for hans Vrede over Rejsen og ikke mindst for den Mistanke, han havde fattet med Hensyn til Leonora Christinas Ophold på Boller. Det er allerede tidligere berørt (ovfr. S. 194), hvorledes Kongen, endnu før Ulfeldt forlod Danmark, havde tilkjendegivet sin Misfornøjelse med den Titel, Kirsten Munk og hendes Børn førte som Grevinder (Greve) til Slesvig og Holsten, til hvilken Titel i det mindste for Børnenes Vedkommende også knyttede sig Brugen af et Våben, der var identisk med Hertugerne af Holsten-Gottorps og havde megen Lighed med det, Kongen selv førte. Noget ligefremt Forbud derimod havde Kongen dog hverken dengang eller senere nedlagt, men i hvilken Grad hans Opmærksomhed stadig var henvendt på denne Sag, sees bl. a. af, at da Valdemar Christian gjorde Skridt til en Udsoning med Kongen, stilledes der den bestemte Fordring til ham, at han skulde frasige sig både Titlen og Våbenet, ja Udsoningen synes endog for en stor Del at være strandet på, at han ikke vilde gjøre det[152]. Idet nu Leonora Christinas Rejse opfordrede Kongen til at udfinde en Måde at straffe hendes Dristighed på, greb han sikkert med Glæde den Anledning, der frembød sig til at få en Afgjørelse på hin Sag, og efter at han den 1ste Januar 1657 havde ladet Kirsten Munk afhøre på

Boller ved to Adelsmænd og derved forvisset sig om, at hverken hun eller hendes Børn af Christian IV. havde fået noget formeligt »Brev« på hin Titel, udstedte han den 14de Januar en Forordning, hvorved det forbødes de pågjældende at bruge den nævnte Titel og Våben, ligesom det også forbødes andre at bruge Titlen til dem. Som Motiver anføres, at de intet »nøjagtigt« have at fremlægge, som kan bevise, at de ere berettigede »til sådan Højhed«; at det er Kongen og hans Hus »ikke lidet præjudicerligt«, at de førte hin Titel og Våben; og endelig, at det ikke stemmer med, hvad der i Århundreder har været Skik og Brug, »at sådan ny Stand [Grevestanden] uden bedre Grund og Fundament opkomme skulde«[153]. Det lader sig ikke nægte, at denne Motivering er yderlig svag, navnlig lige over for den Kjendsgjerning, som var Kongen fuldkommen vitterlig, at om end Kirsten Munk og hendes Børn ikke havde noget ligefrem Brev på deres Titel af Christian IV., havde denne dog både skriftlig og mundtlig tillagt dem Titlen i en Række af År, hver Gang der overhovedet var Anledning til at nævne dem på en mere solen Måde[154].

Da Leonora Christina efter Tilendebringelsen af sin Rejse kom til Barth Slot, fandt hun sin Ægtefælle meget syg. Sperling, som da også var hos ham, havde næsten opgivet Håbet om hans Helbredelse, men Leonora Christinas Gjenkomst fremkaldte en næsten vidunderlig Forandring, så at han allerede Dagen efter kunde være oppe og efterhånden kom til Kræfter igjen[155]. Hun havde nu håbet at kunne leve en Tid i Rolighed, men det forundtes hende ikke ret længe. Den Katastrofe, som Ulfeldt i flere År med en så brændende Længsel havde imødeset, og som han selv efter Ævne havde bestræbt sig for at fremskynde:

Krigen mellem Danmark og Sverig, indtraf nu endelig, og skjønt Chancerne for Sverig i Øjeblikket syntes at stille sig meget ugunstigt, var det dog umuligt for Ulfeldt, der så, at Afgjørelsen af hans Skjæbne forestod, at blive en blot passiv Tilskuer af Begivenhederne. Også Carl Gustav fik nu i høj Grad Brug for den Kundskab til Danmark og danske Forhold, som Ulfeldt var i Besiddelse af, og da han på sin Marsch fra Bromberg til Holsten nåede Stettin (1ste Juli 1657), lod han Ulfeldt komme til sig for at knytte ham nærmere til sig og sit Foretagende[156]. Dette sidste skete da virkelig også, og det gjensidige Forhold bestemtes nærmere ved et skriftligt Aktstykke af 10de Juli, hvori Carl Gustav forpligtede sig til, hvis Krigen fik et for ham heldigt Udfald, at lade sig det være magtpåliggende at skaffe Ulfeldt hans forrige Stilling i Danmark tilbage samt desuden Rådigheden over hans Gods med Erstatning for det Tab, han havde lidt ved dets Sekvestrering; medens Ulfeldt på sin Side siges formelig at være indtrådt i Carl Gustavs Tjeneste som en af hans »fornemste Ministre« og med »Charge af hans Gehejmeråd«, og at have forpligtet sig til altid at være ham, hans Hus og den svenske Krone tro og huld, stå ham bi med Råd og Dåd og i alt se på og befordre hans og den svenske Krones bedste[157]. Leonora Christina fortæller, at da hendes Mand drog til Carl Gustav i Stettin, sagde han, at han ikke vilde tage Del i Kongens Forehavende, men ikke desto mindre gjorde han ikke blot dette, som allerede anført, men han kom overhovedet ikke mere tilbage til Barth, idet han strax fulgte med den svenske Konge til Holsten og Danmark. Da Leonora Christina erfarede dette, besluttede hun, som vidste, at han var rejst uden at tage det nødvendigste med, og som desuden indså, at

han på et sådant Togt kunde være udsat for alt muligt, at dele Skjæbne med ham. Hun ekviperede sig altså i Hast og rejste, uden at Ulfeldt vidste noget deraf, efter ham til Holsten, hvor hun traf ham i Ottensen. Ulfeldt vilde overtale hende til at vende tilbage, idet han forestillede hende den Fare, hun løb ved at slutte sig til ham, men hun svarede, at det netop var Faren, som var Skyld i, at hun var kommen, og det lykkedes virkelig ikke Manden at få hende til at forandre sin Beslutning[158]. Fra Ottensen skrev så Ulfeldt, måske nærmest af Hensyn til sin Hustru, til Sperling i Hamborg og bad ham hurtigt komme til sig, og då Sperling indfandt sig, opfordrede han også ham til at gjøre Felttoget med, hvad Sperling gik ind på. De fulgte så alle tre med det svenske Hovedkvarter gjennem Hertugdømmerne op til Frederiksodde, hvor Ulfeldts ældste Søn Christian, der havde været i England, ligeledes kom til Stede tillige med d'Aranda, hvem han havde truffet i Hamborg. Medens Belejringen af Fæstningen stod på, boede Ulfeldt, hans Familie og Tjenerskab tillige med Sperling i et lille Bondehus udenfor Byen, men umiddelbart efter Frederiksoddes Indtagelse flyttede de ind i Byen med Undtagelse af Sperling, som mente, at der ikke var bleven taget tilstrækkeligt Hensyn til ham af de andre, og derfor nu rejste hjem[159]. I Følge Leonora Christinas Udsagn var der dengang ingen Læger ved den svenske Hær, og da derfor kort efter Sperlings Bortrejse hendes Søn og 8 af hendes Folk bleve syge af en ondartet Feber (»Sprinkeln«), måtte hun selv forsøge sig som Læge og var også heldig nok til at helbrede sine Patienter[160]. Om Opholdet i Frederiksodde har Leonora Christina selv meddelt en anden lille Historie, som fortjener at kjendes. Hun fortæller, at Erik Dahl-

berg, den udmærkede svenske Officer, som spillede en så stor Rolle i denne Krig, var indkvarteret hos Byens Præst, som tillige holdt Gudstjeneste for Ulfeldts Husstand, og ved Lejlighed beklagede Præsten sig da for Leonora Christina over Dahlbergs hårde Medfart og bad hende lægge et godt Ord ind for ham hos Grev C. G. Wrangel, som stod på en meget venskabelig Fod med hende og Ulfeldt. Dette gjorde hun også, og Wrangel gav Dahlberg en Irettesættelse, men Følgen blev kun, at Dahlberg blev endnu hensynsløsere mod Præsten, som så igjen beklagede sig for Leonora Christina, og efter at denne atter havde henvendt sig til Grev Wrangel, fik Dahlberg en ny Irettesættelse og Befaling til at søge sig et andet Kvarter. Da han nu flyttede, skal han i fleres Påhør have sagt: »Nu, nu, er jeg en ærlig Karl, da skal jeg Ulfeldt og hans Grevinde det betale«, og efter Leonora Christinas Påstand viste han sig virkelig fra den Tid af altid som deres Fjende[161].

Da den svenske Hær gik over Lillebelt, fulgte Ulfeldt og Leonora Christina med, men på Fyn skiltes for en Tid deres Veje. Thi medens Ulfeldt ledsagede Carl Gustav på hans Tog over Isen til Langeland, Låland, Falster og Sjælland for endelig at optræde som den svenske Krones Repræsentant ved de Fredsforhandlinger, som beseglede hans Fædrelands Sønderlemmelse, blev Leonora Christina tilbage i Fyn[162], og først efter Fredens Slutning fik hun Ulfeldt at se igjen. At hun i denne Tid har levet i ikke ringe Uro for Manden, ligesom hun selv siger, at det var Tilfældet i Begyndelsen af Felttoget, lader sig let slutte, og det vel ikke blot paa Grund af Krigens almindelige Tilfældigheder, men fordi det måtte ligge nær at tænke sig, at der blandt de mange, hvem

Ulfeldts nu for alle åbenbare Landsforræderi fyldte med Afsky og Forbitrelse, dog kunde findes én behjertet Mand, som vilde søge en Lejlighed til at befri Fædrelandet for denne vanartede Søn.

At skildre i alle Enkeltheder, hvorledes Ulfeldt under Krigen bestræbte sig for at opfylde den Forpligtelse, han havde påtaget sig til at være den svenske Konge og Krone huld og tro, er ufornødent for vort egentlige Æmne, og selve Hovedtrækkene af hans Færd, som i det hele af den ulykkelige Krigs Gang, ere så vel kjendte, at jeg kan indskrænke mig til løseligt at antyde dem. Man véd da, at han ingenlunde nøjedes med i sin Egenskab af Carl Gustavs »Gehejmeråd« at give den svenske Konge enhver Oplysning og Tilskyndelse, hvorved hans Fædrelands grundigst mulige Underkuelse kunde iværksættes, men at han end ikke undså sig ved med den ubleueste Frækhed at stille sine forræderske Hensigter til Skue for alle sine Landsmænds Øjne. Hans Proklamation fra Langwedel, hvori han opfordrer Jyderne til at falde fra Frederik III. og godvilligt give sig under svensk Herredømme, viste strax, hvad han førte i sit Skjold, og når det uden Tvivl har været både ham og Carl Gustav en Skuffelse, at denne Proklamation — ligesom også en personlig Sammenkomst, han senere i lignende Øjemed havde med Rigsmarsk Anders Bille og Rigsråd Mogens Høg[163] — blev uden Virkning, oprettede han dog på en Måde dette sit Nederlag, da han ved sine Forestillinger lokkede en af Landets faste Pladser, Nakskov, til at overgive sig uden Forsøg på Modstand. Mere end ved noget andet udæskede han dog Forargelsen i sin Egenskab af svensk Underhandler ved Fredsforhandlingerne, og det

ikke blot fordi hans Anbringelse på denne Plads i og for sig var en udsøgt Hån mod hans Landsmænd, men fordi han under Udførelsen af sit Hverv øjensynligt svælgede med djævelsk Skadefryd i Bevidstheden om at kunne sætte Foden på sit dødeligt sårede Fædrelands Nakke. I Virkeligheden har hans Optræden ved denne Lejlighed, som betegner Fuldbyrdelsen af hans Hævn, hans endelige Triumf, tillige mere end nogen anden af hans Handlinger bidraget til at indbrænde Skjændselens evige Mærke på hans Navn.

Da Ulfeldt så vel opfyldte sin Del af den med den svenske Konge indgåede Overenskomst, var det naturligt, at Carl Gustav heller ikke glemte ham. Allerede før Fredens Slutning havde han på forskjellige Måder fundet Lejlighed til at vise ham sin Påskjønnelse. For ikke at tale om, at han, da Hæren endnu stod i Jylland, havde fritaget de Ulfeldt og hans Svigermoder tilhørende Godser for alle Krigskontributioner og derimod anvist flere Godser, som tilhørte Ulfeldts Uvenner (Jokum Gersdorff, Christen T. Sehested og Christen Skeel) til hans Underhold[164], havde han, efter at Hæren havde fået fast Fod på Sjælland, givet Ulfeldt Langeland som Pant for 300,000 Rdlr., i Betragtning, hed det, af »den underdanigste Devotion og de meget nyttige og gode Tjenester, han en Tidlang og særlig under de nuværende Krigsexpeditioner med synderlig Troskab, Dexteritet og Vigilance havde temoigneret og udvist[165].« Det var dog først ved Fredslutningen, at den egentlige Afregning med Ulfeldt fandt Sted. En Paragraf i Fredstraktaten (§ 24), som alene angik ham, hans Hustru og pårørende, lyder nemlig — i Oversættelse — således: »Også tilsiges det i Kraft af denne Traktat, at inden 2den April i inde-

værende År skal alt Hr. Korfits Greve af Ulfeldts Gods i Danmark og Norge, rørligt og urørligt, gjengives ham, ligesom der også inden først kommende St. Hansdag skal gives ham fuld Fyldestgjørelse og Erstatning for al lidt Skade, og skal det stå ham selv ligesom også hans Grevinde, hans Svigermoder, Børn, Venner og Tjenere frit for at være og bo frit og uhindret i Danmark, hvor han selv eller de lyste. Og de Len, som Grev Ulfeldt og hans Søn før have haft, nemlig Hørsholm, Munkeliv og St. Hans Kloster i Norge, skulle de nyde og beholde efter Lensbrevenes Indhold, og til hans Hustru skal hendes skyldige Titel ligeledes fuldstændig gives tilbage«.

Der meldes her, som man ser, intet om en Gjenindsættelse af Ulfeldt i hans tidligere Værdigheder, således som Carl Gustav jo havde lovet ham, men Leonora Christina ytrer ved given Lejlighed, at Ulfeldt »ikke begjærte sin forrige Charge udi Danmark igjen at betræde[166]«. Dette er for så vidt let nok at forstå, som det under de givne Forhold selvfølgelig vilde have været et latterligt Spilfægteri at lade sig gjøre til dansk Rigshovmester. Men mon Ulfeldt ikke havde tænkt sig at komme til at beklæde den nævnte eller en lignende fremragende Post under ganske andre Forhold? Det er vist, at da Carl Gustav var kommen til Sjælland, opfordrede Ulfeldt ham til snarest muligt at angribe Kjøbenhavn[167], og at Kongen ikke gik ind på denne Plan, hvis heldige Udførelse efter al Sandsynlighed vilde have medført Danmarks fuldstændige Underkastelse under Sverig og i al Fald vistnok det danske Kongehuses Fald, beredte ham sikkert en betydelig Skuffelse netop med Hensyn til den Stilling, han havde gjort Regning på at komme til at indtage i sit Fædreland[168]. Således som Sagerne afgjordes

ved Freden i Roskilde, var det, han personlig havde vundet, jo i Grunden kun lidt i Forhold til hans Anstrengelser og til det, han havde sat på Spil, især i Betragtning af, at det Pant, Carl Gustav havde givet ham i Langeland, jo blev ganske illusorisk. Når enkelte Forfattere have villet føre Spiren til den Misstemning mod den svenske Konge og det svenske Regimente, som ganske kort efter Fredslutningen begyndte at vise sig hos Ulfeldt, tilbage til den Kjendsgjerning, at Carl Gustav afsluttede Freden uden at have prøvet et Angreb på Kjøbenhavn, er det derfor næppe uden Grund.

V.

1658—1660.

Medens Fredsforhandlingerne stod på, opholdt Leonora Christina sig, som tidligere berørt, i Fyn, og hun blev også her nogen Tid efter Fredslutningen, medens Ulfeldt strax synes at have begivet sig over til Skåne. Inden hun her kunde slutte sig til sin Mand, fik hun Bud om, at hendes Moder lå livsfarlig syg på Boller af et Slagflod og ønskede at se hende. Hun skyndte sig da derover, men da hun kom, var det noget bedre med Moderen, hvorfor hun snart igjen vendte tilbage til Fyn. Hun havde imidlertid ikke været her længe, før der atter sendtes Bud efter hende, og da hun den 9de April påny kom til Boller, fandt hun Moderen meget svag. Fru Kirsten selv var vis på, at Døden var nær, hun tog Afsked med sin kjære Datter, takkede hende og Ulfeldt for den Kjærlighed, de havde vist hende, og aftalte et og andet med hende om Ordningen af hendes Sager, når hun var gået bort. Det blev dog ikke Leonora Christina forundt at være til Stede ved selve hendes Død, thi før denne indtraf, måtte hun rejse over til sin Ægtefælle, som lå heftigt syg i Malmø. Moderen døde den 19de April, og så snart det var blevet noget bedre med

Ulfeldt, rejste Leonora Christina igjen over til Jylland for at træffe Anstalter til Begravelsen, som man vil erindre, at Moderen selv så meget havde ønsket, at hun skulde forestå[1]. Den foregik den 23de Juli i Odense, hvorhen Liget var ført fra Boller. Svenskerne holdt endnu Fyn besat, og Frygten for Korf. Ulfeldt har uden Tvivl bidraget til, at Antallet af de danske Adelspersoner, som fulgte Liget, blev nogenlunde anseligt. Biskoppen i Fyn, Laurids Jakobsen Hindsholm, vægrede sig dog ved at holde Ligtalen, da han troede, at det vilde blive forlangt af ham, at han skulde nævne Fru Kirsten som Grevinde til Slesvig og Holsten, og han ikke vovede at give hende denne Titel. Som Følge heraf holdtes Ligtalen af Sognepræsten til Boller, Chr. Sommer, og da han fik det biografiske Stof til Talen af den afdødes Slægt, og flere Medlemmer af denne selv vare til Stede — i det mindste var dette sikkert Tilfældet med Leonora Christina, Hann. Sehested, Ebbe Ulfeldt og de to sidstes Hustruer — undrer man sig ikke ved at se, at de historiske Kjendsgjerninger ere blevne i høj Grad besmykkede i hans Tale for at stille Fru Kirsten i det gunstigst mulige Lys. For så vidt han fortalte, at hun i sine senere År ivrigt søgte Religionens Trøst, og at hun brugte en Del af sin Formue til velgjørende Øjemed, er dette dog noget, om hvis Sandhed der ikke kan tvivles. Efter Mag. Sommers danske Tale holdtes endnu en tysk Tale af Rigsamiral Wrangels »Hofprædikant«[2]. Begravelseshøjtideligheden gjaldt iøvrigt ikke Fru Kirsten alene, men tillige hendes ældste Datter Sophie Elisabeth. Denne synes i Begyndelsen af 1657 at være rejst tilbage til Danmark og at have opholdt sig hos Moderen på Boller, hvor hendes Død indtraf den 29. April samme År[3]. Hendes Lig blev imidlertid

ført til Odense — sammen med Moderens (?) — og nedsat i samme Grav.

Fru Kirsten var næppe kommen i Jorden, før hendes Arvinger traf Forberedelser til et Skifte af hendes Efterladenskab. Dette var meget betydeligt. Foruden hvad hun ejede i rede Penge, Løsøre og udestående Fordringer, havde hun en Mængde Jordegods. Ligtalen nævner hende som Ejer af Tåsinge, Boller, Rosenvold, Ellensborg, Lundegård, Vejlegård, Lellinge, Tybrind og Thurø, og foruden dette havde hun ikke lidt Strøgods både i Danmark og Norge. Øster-Vallø, som hun tidligere ejede, havde hun 1651 solgt til Christen Skeel. Både vistnok på Grund af Arvens Størrelse, på Grund af de politiske Forhold og især på Grund af, hvad der i en nær Fremtid hændte Ulfeldt og Leonora Christina, trak Skiftet ud i flere År, og jeg kan ikke i alle Enkeltheder angive, hvorledes det endelig faldt ud. Dog ser man, at af det ovennævnte Jordegods tilfaldt Ellensborg og Lellinge Leonora Christina, Boller og Rosenvold Elisabeth Augusta, Tåsinge Hedvig, Tybrind, Vejlegård og Lundegård Christiane[4]. Foruden disse Børn havde jo imidlertid Fru Kirsten endnu en Datter, Dorthea Elisabeth, »den kasserede Frøken«, og da dennes Søstre og deres Mænd tidligere havde lagt så overordentlig megen Vægt på at få hendes Fødsel anerkjendt, vilde intet have været naturligere, end om de nu, da de havde Lejlighed til i Gjerning at vise, hvorledes de betragtede hende, også med Glæde havde grebet denne Lejlighed. Der forekommer en meget mærkelig Passus i så Henseende i en Skrivelse, som to Dage efter Fru Kirstens Begravelse udfærdigedes til Hans Lindenov af Leonora Christina, Hannibal Sehested og Ebbe Ulfeldt, hvilke alle underskrev både på

egne og deres Ægtefællers Vegne[5]. Skrivelsen indeholder dels Forespørgsel om, hvorledes Hans Lindenov, som før Fru Kirstens Død havde erhvervet en »Kommissariedom« over hende vedrørende hans Hustrus »Fædrenearv«, agtede at forholde sig, da han ikke syntes tilbøjelig til at gå sammen med Svogrene ved Skiftet, dels Meddelelser om forskjellige forberedende Skridt vedrørende Skiftet, som Underskriverne allerede havde gjort. Derimellem fortælles det da også om Dorthea Elisabeth, at hun havde sendt en Fuldmægtig til Odense for at gjøre Fordring på en Del af Arven, men Underskriverne havde — så vidt man kan skjønne på Grundlag af, at hun havde »klostergivet« sig — »bemeldte Fuldmægtige med mange Raisons demonstreret, at hende med Rette intet tilkommer; mens for vores egen Reputation og for søsterlig Kjærligheds Skyld, at hun derudaf kunde vel holdes og af sine Medsøstre udi Klostret høfligen trakteres, og særdeles for at bevise, at hun [er] en ægte Kongedatter, haver vi bevilget at give hende til Foræring hver af os tusinde Rigsdaler«. I Forhold til de høje Ord, der tidligere vare brugte om hende, og i Forhold til Arvens Størrelse var dette sandelig en yderst tarvelig Affindelse, og den vinder ikke i Betydning ved den Tilføjelse der gjøres, at de have tillagt hende hin Sum »at tage af de Penge, Broder sal. haver ved det kejserlige Hof at fordre«; thi det kunde vistnok være temmelig tvivlsomt, om denne Fordring overhovedet var noget som helst værd. Selv om man for Leonora Christinas Vedkommende ikke vil se nogen Undskyldning i, at hun underskrev den omtalte Skrivelse i Følge Fuldmagt af Ulfeldt og altså vel først og fremmest må betragtes som Fuldbyrder af hans Vilje, bør det dog i hvert Fald fremhæves, at hun ellers i sit Forhold til Dorthea

Elisabeth efter Christian IV.s Død synes at have hævet sig fordelagtigt frem for sine Søskende. Man ser i det mindste, at hun under sit Ophold i Sverig (1652) med Venlighed har tilskrevet Dorthea Elisabeth og søgt at opmuntre hende, medens Valdemar Christian, som dog boede i samme By som hun, havde forholdt sig fremmed til hende, hvorfor hun også spørger Leonora Christina, hvorledes hun skal indrette sin Opførsel imod ham[6]. Også anbefalede Dorthea Elisabeth sig, da hun troede, at Skiftet efter Moderen nærmede sig sin Afslutning (1661), til Leonora Christinas »søsterlige Affektion« og bad hende støtte hendes Interesser[7].

Det er ovenfor berørt, at Ulfeldt i Foråret 1658 var meget syg. Inden Anfaldet kom — ved Midten af Marts — havde han imidlertid i Malmø, hvor han opholdt sig, haft en Sammenkomst med Carl Gustav, som til yderligere Belønning for hans tro Tjeneste, særlig ved Afslutningen af Freden, og vistnok også som Erstatning for, at hans Pant i Langeland havde tabt sin Betydning, havde givet ham Slottet Sölvitsborg i Bleking med tilliggende By og Gods som et Grevskab samt under samme Dato (10de Marts) endvidere skjænket ham Godset Herredsvad Kloster i Skåne med to underliggende Sogne[8]. Ikke nok hermed, lovede Carl Gustav i den nærmeste Fremtid at anbringe ham i en anselig Post, der svarede til hans Stand og Fortjenester, og foreløbig gav han ham et Vidnesbyrd om sin Tillid ved at udnævne ham til en af de tre Kommissærer, der skulde modtage Hyldingseden af de skånske Stænder og gjøre de første Skridt til Sammensmeltningen af de nyvundne Landsdele med Sverig[9]. Alt dette var dog langt fra at tilfredsstille Ulfeldt. Han mente, at hvad han havde opnået, ingen-

lunde svarede til de Tjenester, han havde vist Kongen — hvorved også må bemærkes, at Hørsholm Gods, som Ulfeldt efter Fredstraktaten atter skulde nyde som Len, ved Kongemødet på Frederiksborg i Begyndelsen af Marts var overladt af Carl Gustav til den danske Dronning[10] —, og også andre Grunde til Misfornøjelse forenede sig hermed. Blandt andet blev det hurtigt indlysende for Ulfeldt, at de skånske Landskabers Adel ikke under den nye Tingenes Tilstand kunde vente sig en så begunstiget Stilling, som den hidtil havde haft. Forskjellige Skridt, som Carl Gustav gjorde for at stille den på lige Fod med den svenske Adel, særlig i Henseende til Erlæggelse af Told, Udskrivning af Soldater m. m., vare stridende mod dens gamle Privilegier, og Ulfeldt, der allerede på Grund af sine ultraaristokratiske Anskuelser måtte føle sig højlig misfornøjet ved en sådan Beskjæring af hans Stands tidligere Rettigheder, og som desuden mente, at den stred mod Fredsbestemmelserne, blev naturligvis ikke bedre stemt derved, at han i høj Grad personlig berørtes deraf*); thi der gjordes i de nævnte Henseender ingen Undtagelse med ham selv eller hans Godser, hverken dem, Carl Gustav havde skjænket ham, eller dem, han selv tidligere havde kjøbt eller kort efter Freden kjøbte i Skåne[11]. Følgen blev da, at han i Stedet for at støtte Carl Gustav i hans Organisationsplaner, som det selvfølgelig ventedes, tvært-

*) En karakteristisk Udtalelse af ham er anført i et Brev til Carl Gustav fra Rigsråd Christer Bonde af 28. Juni 1658 (Svenske Rigsarkiv). Der siges, at han, »som ofte tilforn«, har ytret, »at han hellere vilde bo under Tyrken end under en sådan Servitut, at ingen Forskjel skal gjøres mellem ham og en Bonde på Landet«. — Ganske lignende Ytringer af ham refereres i et Brev fra Grev G. O. Stenbock til Kongen af 17. Juni 1658.

imod på flere Punkter trådte i afgjort Opposition til Kongen, og højmælet og ubesindig, som han var, udtalte han sine afvigende Anskuelser både over for andre og over for Carl Gustav selv med en Suffisance og en Hensynsløshed, som ikke kunde andet end såre Kongen og vække Mistanke til hans eget Sindelag overhovedet. En Ting, som også i høj Grad vakte Ulfeldts Misfornøjelse, var, at det trak i Langdrag med Opfyldelsen af det Løfte, Carl Gustav havde givet ham om en anselig Æmbedspost. Så vidt man kan skjønne, har det virkelig været Kongens Hensigt at gjøre ham til Generalguvernør i Pommern og svensk Ambassadør i Tyskland[12], og det var uden Tvivl kun Ulfeldts egen uforsigtige Optræden — der også viste sig ved, at han ikke efterkom en Opfordring af Kongen fra Slutningen af Maj til at komme over til ham i Pommern[13] — som forhindrede Udførelsen af denne Tanke. Dette vilde Ulfeldt dog naturligvis ikke selv se, og på den anden Side var Sagen ham af allerstørste Betydning. I Virkeligheden var Forholdet jo det, at han, når han ikke fik en sådan Post — og han har uden Tvivl selv nærmest tænkt på Posten som Generalguvernør i Skåne — havde Udsigt til at komme til at henleve Resten af sit Liv som en almindelig Adelsmand, oven i Kjøbet som en Adelsmand med beskårne Rettigheder og et tvivlsomt Ry, og Tanken herom måtte være den hovmodige og ærgjerrige Mand så meget mere utålelig, da han nærmest var henvist til at leve blandt sine Landsmænd, hvis øverste Æmbedsmand og Leder han tidligere havde været. Om alle disse og endnu flere Grunde til Misfornøjelse[14] med Carl Gustav og hans Styrelse have fået et forøget Relief ved de betydelige Tilbud, som Frederik III. efter Roskildefreden siges at have gjort Ulfeldt[15], hvis han atter vilde

træde i hans Tjeneste, kan ikke aldeles bestemt afgjøres; men vist er det i al Fald, at han allerede i Sommeren 1658 gjorde bestemte Skridt til at løse sit Forhold til Carl Gustav, således som det sees af en Skrivelse af 16de Juni, hvori han, efter en skarp Dadel af Regeringens Fremgangsmåde i Skåne og en bitter Henvisning til, at hans Råd ikke tages til Følge, ytrer Ønske om at udtræde af den skånske Kommission og slår på, at han heller ikke ønsker længere at beholde sin Stilling og Titel som Kongens Gehejmeråd[16]. Det var umiddelbart efter Modtagelsen af denne Skrivelse, at Kongen (af Generalguvernøren i Skåne, Grev G. O. Stenbock, og strax efter af Rigsråd Christer Bonde) fik nærmere Oplysning om den Modvilje, Ulfeldt også i sit Samkvem med andre lagde for Dagen med Hensyn til hans Planer, og man kan derfor ikke undre sig over, at Kongen ikke blot beredvilligt lod ham udtræde af Kommissionen, men også udtalte, at det var godt, om man var vel af med ham. Han lod ham endvidere advare om at holde sin Tunge i Ave, og på Grund af det mistænkelige i, at det overhovedet var den misfornøjede skånske Adels Interesser, Ulfeldt gjorde sig til Talsmand for, anbefalede Kongen Grev Stenbock i Fremtiden at have et vågent Øje med ham[17]. En yderligere Forøgelse fik endelig Spændingen på begge Sider ved det kort efter indtrådte Fredsbrud med Danmark. At dette måtte være Ulfeldt yderst uvelkomment, er let at indse, da han efter de Erfaringer, han hidtil havde gjort, ikke kunde ønske at have Carl Gustav til Overherre også for sine danske Besiddelsers Vedkommende, og han på den anden Side, hvis Krigen gik de svenske imod, havde den størst mulige Udsigt til at tabe alt, hvad han havde vundet i Roskildefreden. Og ligesom der er Grund

til at antage, at de Bekymringer, Fredsbrudet voldte ham, indgav ham det Ønske at opnå en personlig Udsoning med Frederik III. — enten han nu herved håbede at sikre sig gunstigere Vilkår for det Tilfælde, at de danske sejrede, eller han, som det er bleven sagt, agtede på Grundlag af en sådan Udsoning at optræde som Mægler mellem de to Konger[18] —, således lagde han, til Trods for den Advarsel, han havde fået, endnu mindre end tidligere Skjul på sin stærke Misfornøjelse med Carl Gustav og det svenske Regimente, ja han holdt end ikke sin Stemning i så Henseende tilbage i Samtale med Folk, om hvem han næsten kunde vide, at de vilde bringe hans Ytringer videre, hvad de da også til Dels gjorde[19]. Skjønt der ikke er Tvivl om, at Ulfeldt især i den høje svenske Adel havde mange Uvenner, som både misundte og foragtede ham, og som med Glæde greb enhver Lejlighed til at blotte ham, er det dog selvfølgelig ganske ugrundet, når han altid udelukkende vil føre sin Vanskjæbne i Sverig tilbage til disse, særlig til Grev Stenbock. Han var selv sin værste Fjende, her som altid ellers.

Således stode Sagerne i Efteråret 1658, da der indtraf Begivenheder, som stillede Forholdet mellem ham og Carl Gustav på Spidsen. Som bekjendt var Krigen mellem Sverig og Danmark dengang atter i fuld Gang, men denne Krig var ikke som den forrige et uafbrudt Sejrstog for den svenske Hær. Allerede i August lå Carl Gustav for Kjøbenhavn, men hvor lidt forberedt end Staden var på at tage imod ham, samlede den sig dog hurtigt efter den første Skræk og beredte sig tappert på Modstand. Så kraftigt var i Virkeligheden det Forsvar, den improviserede, at Carl Gustav ikke kunde bryde det, og Hovedstadens Exempel — hvortil senere må føjes den Opmuntring, som

Ankomsten af en allieret Hær og Flåde gav — blev en Spore for Provinserne til efter Lejlighed at prøve på at frigjøre sig for det svenske Herredømme. Også i de skånske Landsdele var der en stærk Gjæring, og særlig i Malmø, hvor Ulfeldt boede, dannede der sig en Sammensværgelse med det Formål at overmande den svenske Besætning og bringe Byen tilbage i de danskes Hænder. Hovedmanden for dette Foretagende eller i det mindste den, der trådte mest aktivt frem, var en vis Bartholomæus Mikkelsen, som boede ved Limhavnen (d. e. Kalkhavnen), en halv Mils Vej fra Malmø, og her drev et temmelig betydeligt Kalkværk. Hans medforbundne vare væsentlig Borgere og Præster fra Malmø og Omegnen samt enkelte Adelsmænd. En af de sidste, Ove Thott til Skabersø, var sikkert egentlig den ledende Ånd i Sammensværgelsen, men han var forhindret i at tage synderlig aktiv Del, da han sad arresteret i sit Hus i Malmø. Som den danske Regering i det hele opmuntrede og efter Ævne støttede Provinsernes Rejsninger mod Svenskerne, således fandt også Planen til Malmøs Befrielse Frederik III.s Bifald, og både gjennem Breve og Udsendinge tilskyndede han de sammensvorne til at holde fast ved deres Forsæt, ligesom han også søgte at skaffe deres Planer Tilslutning hos andre. Efter hvad der var bekjendt om Ulfeldts forandrede Stemning mod Carl Gustav og hans Misfornøjelse med den nye Krig, Sverig havde påført Danmark, måtte det ligge nær for de sammensvorne at tænke på at indvie ham, hvis Understøttelse kunde blive dem af overordentlig Betydning, i deres Planer, og dette var virkelig også en Tid deres Hensigt, men skete dog ikke, efter hvad der siden fortaltes, af følgende Grund. Som Indledning til videre Skridt havde en Borgermester i Kjøbenhavn, Chri-

stoffer Hansen, i Efteråret 1658 anmodet Bartholomæus Mikkelsen, som kjendte Ulfeldt personlig og endog engang have stået i hans Tjeneste ligesom Chr. Hansen selv, om at forhøre hos Ulfeldt, om han ikke attråede »Pardon« hos Frederik III., da han i så Fald vilde søge at skaffe ham den. Ulfeldt siges beredvilligt at have modtaget Forslaget og bedet Barth. Mikkelsen om at føre Sagen videre, men det viste sig da, at Kongen stillede den Betingelse for Forsoningen, at Ulfeldt selv skriftlig skulde henvende sig til ham derom. Enten det nu var af Stolthed eller af Frygt for, at en sådan Skrivelse skulde blive misbrugt, nægtede Ulfeldt at gjøre dette Skridt, og herpå strandede da ikke blot Udsoningen — som iøvrigt Dronningen siges at have været meget imod —, men Kongen skal påny være bleven heftigt opbragt på Ulfeldt, og også hos flere andre af dem, som havde Kundskab om de pågjældende Forhandlinger, rejste der sig igjen den største Mistro til og Harme mod ham. At man under disse Omstændigheder også undlod at meddele ham noget om Planen til Malmøs Befrielse, er næsten en Selvfølge, og for så vidt Ulfeldt vidste noget nærmere om en sådan Plan, var det ganske sikkert kun, hvad han havde hørt ad Omveje, hvorved må bemærkes, at det synes at have været vitterligt næsten for alle danske i Malmø, at noget af den Art var i Gjærde[30]. Imidlertid mislykkedes selve Udførelsen af Planen. To Gange i December Måned blev der gjort Forsøg på at sætte Skibe med Soldater over til Malmø fra Kjøbenhavn, men begge Gange indløb der Uheld med Expeditionen, og Forsøgene gjentoges ikke oftere[31]. Mere Lykke fulgte som bekjendt de danske Våben ved Kjøbenhavn. Efter lange Forberedelser foretoges Natten mellem den 10de og 11te Februar en Generalstorm på Staden,

men den sloges tilbage, og der var nu intet Håb længere for Carl Gustav om at føre sine højt flyvende Planer igjennem. Det blev siden et Hovedpunkt i en mod Ulfeldt fra svensk Side rejst Anklage, at han havde bidraget sit til dette Resultat ved, endnu før Stormen fandt Sted, at meddele Barth. Mikkelsen Planen til Stormen så vel som forskjellige Anvisninger til, hvorledes man skulde afslå den. Men hvorledes det end forholder sig hermed, er det i hvert Fald en Kjendsgjerning, at der heller ikke efter hin Begivenhed indtrådte nogen Forandring i Frederik III.s Forhold til ham, og på den anden Side blev hans Stilling i Sverig ham mere og mere uudholdelig. Skjønt det, som man har set, udelukkende var hans egen Skyld, at han ikke længere brugtes i den svenske Statstjeneste, og skjønt han stadig gav Carl Gustav nye Beviser i Hænde pa sin Stemning, navnlig ved en påfaldende Mangel på Høflighed og Hensyntagen i sit personlige Forhold til ham, følte han sig dog på det dybeste krænket ved at skulle leve i en Tilstand, hvori han, efter hans eget Udtryk, »kun var som et Nul og borgerlig død«[22]; men hertil kom endvidere højst sandsynligt, at han i Bevidstheden om de Skridt, der på hans Vegne eller måske endog af ham selv vare gjorte i Retning af en Tilnærmelse til Danmark, havde en stadig indre Kilde til Uro, især efter at Barth. Mikkelsen var begyndt at blive de svenske Myndigheder mistænkelig. Det er derfor ikke overraskende at høre, at han i Foråret 1659 fattede det Forsæt at forlade Sverig. I første Halvdel af April (som Leonora Christina påstod; Barth. Mikkelsen sagde: allerede i Marts) forespurgte Leonora Christina sig hos Barth. Mikkelsen om Muligheden af at få et Pas hos Frederik III., »at rejse med til Lands og Vands«, men han mente, at

det næppe kunde lade sig gjøre, efter hvad der var forefaldet mellem Ulfeldt og Kongen af Danmark. Under alle Omstændigheder måtte Ulfeldt dog, når han agtede at drage bort, have et Pas af Carl Gustav, og den 8de April tilskrev han også en af hans Sekretærer, Joel, herom, idet han angav, at han vilde tage Bopæl på et neutralt Sted i Udlandet[23]. Da imidlertid Joel gjorde Vanskeligheder — som Ulfeldt siger vare unødvendige, fordi han (U.) ikke beklædte nogen Charge eller var i nogen Tjeneste —, henvendte han sig den 15de April med sin Anmodning til en mod ham venskabelig sindet svensk Stormand, Rigsråd Schering Rosenhane[24]. Men også denne undskyldte sig for at efterkomme Ulfeldts Begjæring, idet han sagde, at han ikke vidste, om Ulfeldt var afskediget af Kongens Tjeneste[25]. Mulig har dog Rosenhane også haft andre Grunde til sin Vægring, thi da han skrev sit Svar, var Barth. Mikkelsen allerede sat fast, ja havde vistnok allerede fremført nogle af sine højst graverende Beskyldninger mod Ulfeldt[26]. Det varede i al Fald kun få Dage, inden disse kom frem, thi allerede den 26de April indleverede han til en i Anledning af Anslaget på Malmø nedsat Undersøgelseskommission en i Arresten efter Hukommelsen nedskrevet Plan til Svenskernes Stormanfald på Kjøbenhavn, som Ulfeldt skulde have meddelt ham, før Stormen havde fundet Sted, og i de nærmest følgende Dage fremførte han en hel Række andre Beskyldninger mod Ulfeldt for at have modarbejdet den svenske Stats Interesser og søgt at bringe sig i Gunst hos Kongen af Danmark. Da det er disse Bartholomæus's Beskyldninger, som danne Grundlaget for den Anklage, der rejstes mod Ulfeldt af den svenske Regering, og de stadig komme

igjen i den vidtløftige Proces, som fulgte på Anklagen, vil det være hensigtsmæssig allerede her at detaillere dem noget mere. Om det Punkt, som uden Sammenligning var det mest graverende for Ulfeldt, at han skulde have forrådt Svenskernes Stormplan, berettede Bartholomæus, at Ulfeldt først i Februar (eller sidst i Januar) 1659 ved Kjeld Friis[27] havde ladet ham kalde til sig i sit Hus i Malmø, og idet han da læste op af et Papir, dikterede han Bartholomæus hele Planen med Tilføjelse af nogle Anvisninger om, hvorledes de danske skulde bære sig ad med at afslå Stormen; da han var færdig med Dikteringen, kastede han det Papir, han havde læst op af, i Ilden. Til Forklaring af, hvorledes Ulfeldt selv kunde være kommen i Besiddelse af Stormplanen, henviste Bartholomæus til, at han ofte havde en Tjener i Lejren efter »Kundskab«. Ved en senere Sammenkomst, efter at Stormen havde fundet Sted, skulde Ulfeldt have talt om den i Landskrones Havn indespærrede svenske Flåde og sagt, at dersom de danske vare besluttede og vilde angribe den, kunde den let ødelægges, da den var slet forsynet med Folk. Atter en anden Gang, efter Stormen, skulde han have sagt, at han havde mærket, at der var et Anslag på Malmø i Gjærde, og nu var det Tid at lade Folk komme over, om man vilde gjøre noget; nu kunde man med et ringe Parti udrette store Ting. Også meddelte Bartholomæus Oplysning om, hvorledes Ulfeldt gjennem ham havde søgt Benådning hos Frederik III., hvorledes han og Leonora Christina havde henvendt sig til ham om et dansk Pas, hvorledes Ulfeldt engang havde sendt et Brev til Limhavnen, som skulde besørges over til hans Svoger Oluf Brokkenhus, osv. — Så snart Bartholomæus var kommen i Besiddelse af Stormplanen, som

Ulfeldt skulde have dikteret ham, skyndte han sig at give sine medsammensvorne Underretning om, at han havde fået en sådan Ting af Ulfeldt, og en enkelt af dem, Præsten Hans Olsen i Bunkeflod, lod han endog læse den. Derefter, sagde han, havde han sendt Planen over til Kjøbenhavn, og da han, efter at være bleven arresteret, vilde gjengive Indholdet af den, måtte han, som sagt, gjøre det efter Hukommelsen. De andre sammensvorne, som bleve arresterede i Følge Bartholomæus's Angivelser, vidste om Ulfeldts Udtalelser og Handlinger i det hele ikke andet, end hvad Bartholomæus havde fortalt dem, og kun en enkelt af dem, Rasmus Andersen, Forpagter på Børringe, havde selv haft en Samtale med Ulfeldt, hvori denne havde udtrykt sin Misfornøjelse med den nye Krig og de store Kontributioner i Sverig; havde ytret, at Kongen af Danmark og Kurfyrsten af Brandenburg vare Venner, og at der snart vilde komme 3000 Ryttere over til Skåne; hvis ikke Isen havde forhindret det, var det for længe siden sket; havde endelig talt om den svenske Sekretær Taubenfeldt (hvis Barn var på Børringe), og sagt, at hans Hustru havde en Broder i Kjøbenhavn, som mulig korresponderede med den svenske Lejr, i hvilken Anledning han opfordrede Rasm. Andersen til at skrive til Kjøbenhavn og advare mod denne Mand. I det hele havde Rasm. Andersen fået Indtryk af, at Ulfeldt »var god dansk«[28]. — Til disse mundtlige Vidnesbyrd mod Ulfeldt føjede der sig dog også senere nogle skriftlige. Langt hen på Året, da Processen mod Ulfeldt allerede var begyndt, fandtes der nemlig ved Limhavnen — hvor Bartholomæus havde boet — en Æske, som havde været nedsat i Jorden, men som nu sagdes at være udgravet af en Ræv, og denne Æske indeholdt forskjellige Papirer, som stode i

nær Forbindelse med Processens Gjenstand og navnlig i flere Henseender syntes at støtte Bartholomæus's Angivelser. Blandt disse Papirer kunne allerede her fremhæves en Afskrift af den ved Bartholomæus, som det hed, efter Ulfeldts Diktat nedskrevne Plan til Stormen på Kjøbenhavn, originale Breve til Bartholomæus og andre fra Frederik III., Rigshovmester Gersdorff og Kammerjunker Korfits Trolle, hvilken sidste på Kongens Vegne væsentlig havde ført Forhandlingerne med de misfornøjede Malmøboere; Koncepter til Breve fra Bartholomæus til Ulfeldt, vedrørende den førstes Bestræbelser for at udsone Ulfeldt med Kongen af Danmark, osv. osv.

Ved de i Slutningen af April og første Halvdel af Maj afholdte Forhør over Bartholomæus Mikkelsen og hans medsammensvorne mente man at have tilvejebragt et så stort Bevisstof mod Ulfeldt, at det ikke burde opsættes længere at skride ind mod ham selv. Den 17de Maj mødte altså to høje svenske Herrer, Rigsråd Gustav Soop og Krigsråd Clas Rålamb, hos Ulfeldt og gjorde ham bekjendt med de mod ham fremsatte Beskyldninger, som de opfordrede ham til at rense sig for, idet de tillige sagde, at Kongen var meget vred på ham, fordi han havde lønnet hans Godhed så ilde, samt pamindede ham om, at han var i Kongens Tjeneste og svensk Undersåt. Allerede næste Morgen skrev Ulfeldt til Kongen og bad om Foretræde for at erklære sig om Beskyldningerne, men Kongen vilde hverken modtage ham eller Leonora Christina, som netop dengang var i Helsingør for at »sollicitere noget« hos ham[39]. Imidlertid sees Kongen i nogle Dage at have ventet på, at Ulfeldt skriftlig skulde gjøre et alvorligt Forsøg på at bevise Beskyldningernes

Usandhed, men da dette ikke skete, tog han skarpere Forholdsregler imod ham, hvilke Forholdsregler nærmere angives og begrundes i en af ham udstedt Skrivelse af 23de Maj [30]. Det hedder her, at da Ulfeldt kun mundtlig har afvist Beskyldningerne i Stedet for at rense sig for dem, kan Kongen ikke andet end lade Sagen føre videre og nærmere undersøge af den i Anledning af den Malmøske Sammensværgelse nedsatte Kommission, og så meget mere, da Ulfeldt en Tid lang, tvært imod hvad der var hans Skyldighed, kun har vist ringe »Affektion« for ham. I denne Henseende henvises til, at han, skjønt »det underhånden var tilkjendegivet ham af en og anden« [der sigtes til et Besøg, som Pfalzgreven af Sulzbach og Hann. Sehested havde aflagt hos ham], ikke i lang Tid havde gjort Kongen sin Opvartning, at han, skjønt advaret derimod, havde ført Diskurser om Kongens Foretagender, hans »Etat til Præjudits og Forklejnelse«, at han havde søgt at »turbere« en og anden af Kongens Officerer og Betjente og betage dem Håbet med Hensyn til Krigens Udfald, og at han også ellers havde vist sig »malkontent og vidrig« i Samkvem med Kongens Ministre og Betjente, alt til den Ende at vanskeliggjøre og forhindre Fuldbyrdelsen af Kongens Planer. Han har heller ikke vist sig taknemlig for Kongens Bevågenhed mod hans Sønner, da Kongen gav dem Rejsepas, og Sønnerne forsømte også ved den Lejlighed at gjøre Kongen deres Opvartning. Endelig forekommer det Kongen sælsomt, at han selv har forlangt Rejsepas til et neutralt Land og som en neutral Person, da han dog aldrig er bleven dimitteret af Kongens Tjeneste eller »absolveret fra den Obligation, som en, der har taget Stand og Len i Riget, er undergiven«. Imidlertid vilde Kongen ikke tidligere have haft nogen særdeles Betænkelighed ved at give ham

et sådant Pas, hvis han selv personlig og på tilbørlig Måde havde anholdt derom og således betaget Kongen al Mistanke, som hans »vidrige Komportementer« have fremkaldt. »Men nu, da dette kommer imellem«, stiller Sagen sig anderledes, og Kongen vil nu, at han forklarer sig om Beskyldningerne, og nødes til at forsikre sig hans Person, til han får den Satisfaktion, som tilkommer ham. — Med denne Skrivelse indfandt Soop og Rålamb sig den 24de Maj hos Ulfeldt og oplæste den for ham, og da han atter bad om at måtte forsvare sig for Kongen selv og fritages for Proces, svaredes der ham, at Kongen hverken vilde se eller høre ham. Efter at hine vare gåede, kom to svenske Officerer ind, og fra nu af var Ulfeldt i mere end et År under stadig militær Bevogtning i sit Hus. Næste Morgen rejste Leonora Christina atter op til Carl Gustav for at anholde om »nogen Lindring og Redning i denne Sag«, men ikke blot fik hun ikke Lov til at komme for Kongen, men der blev endog forkyndt hende selv Arrest på hendes Person[31]. Efter hvad hun siger, havde Kongen dog henstillet til hendes eget Valg, om hun vilde vedblive at være på fri Fod, eller om hun vilde arresteres tillige med sin Ægtefælle, og hun valgte det sidste, »agtendes det for en Lykke, at hun sin da sorgfulde og siden med Sygdom behæftede Husbonde måtte trøste og tjene«[32]. Endelig blev der også lagt Arrest på dem af Ulfeldts Børn, der endnu vare til Stede i Malmø, og desuden på hans Tjenestefolk, af hvilke endog nogle bleve særligt indespærrede[33].

Ulfeldt mærkede nu, at det var Alvor, og at intet andet end en virkelig Gjendrivelse af de mod ham rettede Beskyldninger kunde frelse ham. Der haves endnu fra den første Tid af hans Fangenskab flere hertil sigtende

skriftlige Udarbejdelser, blandt hvilke jeg først vil omtale to fra den 30te Maj[84], som særlig imødegå de af Bartholomæus og hans Fæller fremsatte Beskyldninger. Det ene af disse Aktstykker er en til Carl Gustav rettet »Underdanig Erklæring«, som begynder med de Ord: »Jeg vidner for Gud udi Himmelen, at jeg aldrig haver haft med Bartholomæus nogen Samtale om, hvis han om mig foregiver«. Det har ikke — fortsætter han — været ham fuldkomment (!) vitterligt, at Barth. havde nogen Korrespondance på Kjøbenhavn, og Barth. har aldrig villet være det bekjendt for ham eller Leonora Christina, hvilket kan sees af, at da Leonora Christina spurgte ham om den Jomfru, som blev ført bort fra Skåne*), svarede han, at hun var ikke kommen over hos ham, og at han ikke vidste, hvor hun var. Borgermester Christoffer Hansens Navn véd han aldrig, at Barth. har nævnet for ham, meget mindre har denne talt med Ulfeldt om noget af det, hvorom Chr. Hansen skulde have skrevet til Barth. Fra Oluf Brokkenhus har Ulfeldt aldrig ved Barth.s Mellemkomst fået Brev, endnu mindre har han gjennem Barth. tilskrevet ham. I Lejren har han aldrig haft Korrespondance med nogen, høje eller lave, ikke engang skrevet eller modtaget noget »Komplimentsbrev«. »Så at alt det, Barth. om mig haver angiven, er på min højeste Salighed usandfærdig, så sandt jeg agter nogen Tid at se Guds Ansigt«. Han »begjærer ingen Form af Proces til at bruge«, thi det er langt fra, at han tænker på at gå i Rette med så

---

*) Der tales her om en Adelsdame, som det lykkedes Korf. Trolle under den anden mislykkede Expedition mod Malmø at føre over fra Limhavnen til Kjøbenhavn. Hun havde i nogen Tid opholdt sig hos Præsten i Bunkeflod og omtales som Korf. Trolles Fæstemø.

høj en Potentat; men ellers kunde han sige, at Barth., som er fundet at være en Forbryder og måske tænker på at redde sig ved at styrte Ulfeldt i Ulykke, som før er greben i Tyveri og har kjøbt sig fri for Galgen, ikke kan vidne mod nogen ærlig Mand; og ligeledes, at hans enlige Udsagn, uden noget Bevis, ikke kan gjælde for nogen Ret i Verden. Men som sagt, han vil ikke gå i Rette med Kongen, men henvender sig til hans Nåde og beder Kongen ikke »sætte større Tro til en Delinkvents vrange Beretning end til en Kavallers Erklæring, hvis Tjeneste Hs. kgl. Majestæt er bekjendt«. — Det andet Aktstykke af 30te Maj danner et Supplement til det allerede omtalte, idet det går ud på at vise, at selv »foruden nogen Gjensvar« må Bartholomæus's Løgnagtighed kunne skjønnes af hans egne Angivelser. Thi for det første, hvis Ulfeldt havde villet søge »videre Nåde« hos Frederik III. end den, der er erhvervet ham ved Carl Gustav, og »som en fri Mand« vilde have trådt i hans Tjeneste, hvorfor skulde han da have skyet at tilskrive ham for at få et skriftligt Svar igjen? Ingen kunde dog tro, at han uden Forsikring eller foregående Kontrakt vilde træde i nogens Tjeneste, og mindst i en Mands, som måske endnu kunde have »nogen Relique af Aigreur« imod ham. Han vil ikke tale om, at han i et sådant Tilfælde næppe vilde betjene sig af en Mand som Bartholomæus, da han både havde Slægt og Svogre i Rådet, som gjerne vilde have ladet sig bruge dertil; heller ikke om, at det næppe da var Tiden til at tage en sådan Beslutning. Hvad Beskyldningen med Hensyn til Stormplanen angår, fremlyser Barth.s Løgnagtighed af det usandsynlige i, at han (Ulfeldt), som i næsten et År har fulgt Carl Gustav i Krigen og kjender hans Erfarenhed,

skulde tro, at Kongen ikke bedre kjendte den Stad, han så længe havde belejret, end det forudsættes i Planen; som også i, at han, som selv har været Soldat og kjender hvert Hjørne på Kjøbenhavns Fæstning, skulde have forbigået de vigtigste Punkter, hvis han vilde have givet nogen Advarsel. Som han selv har udtalt til flere svenske Rigsråder, har han ikke engang nogensinde troet, at det virkelig vilde komme til en Storm. Hvorledes Stormen løb af, »var udi alle Folks Munde«, men når han efter Stormen skulde have sagt, at de danske burde have gjort Udfald, da véd han bedre, at Fodfolk ikke kan angribe Rytteri i åben Mark. Det var heller ikke rimeligt, at han skulde arbejde på sin egen Undergang, som det jo måtte være Tilfældet, efter hvad nogle af Arrestanterne berette*), og desuden skal Barth. selv have sagt til nogle af de andre Vidner, at han ikke vilde åbenbare Ulfeldt Anslaget på Malmø, da han ikke var til at tro, hvilket jo stemmer dårligt med hans øvrige Beskyldninger. Hvad det danske Rejsepas angår, havde Barth. selv engang, under en Samtale om andre Ting, sagt til Ulfeldt, at han havde hørt, at han vilde rejse, hvortil Ulfeldt svarede ja, at han havde søgt at få et Pas hos Carl Gustav. Derpå sagde Leonora Christina: »Når vi får det, vil vi og anholde om et hos Hs. kgl. Majestæt af Danmark«, og havde spurgt Barth., om han troede, de vilde få det, hvortil han, endog gjentagne Gange, havde svaret, idet han trak på det, at det vidste han ikke. At Barth. korresponderede på Kjøbenhavn, var ham ikke bekjendt,

*) Herved sigtes til nogle Rygter om, at når Anslaget på Malmø lykkedes, skulde Ulfeldts Hus rives ned, og Ulfeldt og Leonora Christina føres fangne til Kjøbenhavn.

og når Barth. har sagt, at han efter Stormen havde givet Anvisning til at angribe Flåden ved Landskrone, så er det vitterligt for alle, at Isen lå så fast på den Tid, at intet Skib kunde komme frem eller tilbage.

Medens begge de her omtalte Aktstykker — der indsendtes til Carl Gustav, men først noget over en Måned efter deres Affattelse[85] — ere rettede mod Bartholomæus Mikkelsens Beskyldninger, således som de vare Ulfeldt mundtlig meddelte den 17de Maj og et Par Dage efter skriftligt tilstillede, har en tredie skriftlig Opsats af ham fra omtrent samme Tid åbenbart fortrinsvis Hensyn til Kongens Skrivelse af 23de Maj og den deri givne Fremstilling af Ulfeldts utilbørlige Forhold som svensk Statstjener og Undersåt. Skjønt denne Opsats er af temmelig betydeligt Omfang, er den dog aldrig bleven fuldendt[86], og at slutte fra nogle Udtalelser af Leonora Christina, er Grunden hertil den, at Ulfeldt ikke vilde forsøge at imødegå de enkelte Beskyldninger i hin Skrivelse, før han havde fået en skriftlig Kopi af den, hvad der var ham lovet. Han fik imidlertid ingen sådan, og efter at han i længere Tid havde ventet forgjæves, forhindredes han i at afslutte sit Arbejde ved et hårdt Anfald af en Sygdom, som strax nærmere skal omtales. Følgen er da bleven, at den omtalte Udarbejdelse, foruden en historisk Beretning om Soops og Rålambs Sammenkomster med ham og om hans og Leonora Christinas Arrestation, samt nogle korte Bemærkninger om Beskaffenheden af Bartholomæus's Vidnesbyrd, kun indeholder en — rigtignok meget udførlig — Drøftelse af det Spørgsmål, hvor vidt han virkelig står i den svenske Konges Tjeneste eller er hans »Vasal«. Han nægter bestemt begge Dele. I den første Krig »opvartede« han Kongen som »en Voluntaire«, og den

Titel, han fik af »Hemmelig Råd«, var ham »mere til Spot end Ære«, da den snarere passede for tyske Doktorer, som tjene ved Hove, end for en Mand, som »næst Kongen havde ført Kommando udi tvende Kongeriger«. Han håber dog ikke, at Kongen kan klage over hans Forhold under Krigen, men hans Tjeneste var som sagt frivillig, og desuden: fordi man én Gang gjør en Herre Tjeneste, er det ikke givet, at man hele sin Livstid skal kunne betragtes som »en obligeret Tjener«. Betingelsen for at være dette synes ham den, at der måtte være oprettet en Kontrakt med ham, eller at han havde fået Bestalling på en vis Charge, eller at der var tillagt ham Pension, ligesom også, at han havde aflagt Ed eller udstedt en Revers. Men intet af dette er Tilfældet med ham, og derfor betragter han sig som en fri Mand. Som Vidnesbyrd om, at Carl Gustav selv måtte betragte ham således, anfører han en Samtale, som Kongen havde med ham i Marts 1658, og hvori han blandt andet havde ytret Ønske om, at Ulfeldt vilde »komme og forblive« i hans virkelige Tjeneste, og med Hensyn hertil havde stillet ham en ærefuld Post i Udsigt[37]. Han havde ventet omtrent tre Måneder på Opfyldelsen af dette Løfte, men tilsidst mærkede han af Breve, som Kongen havde skrevet til Grev Stenbock, og som denne lod læse for ham ved Sekretær Taubenfeldt, at Kongens Sindelag imod ham havde forandret sig — han antyder som Årsag hertil, at hans Uvenner havde sat ondt for ham —, og at han ikke mere kunde vente sig noget af ham. Han blev da virkelig ikke blot »negligeret« med Hensyn til hint Løfte, men også ellers slet behandlet, og da han så, at man betragtede hans Tjeneste som unyttig, skrev han til Kongen, at han ønskede at trække sig tilbage, og tog dermed sin Afsked. Hvad angår det Gods

og Grevskab, som Carl Gustav har givet ham, så er han Kongen meget taknemlig derfor, men Kongens Æmbedsmænd skalte og valte der efter eget Tykke, så at han selv kun har Grevskabet af Navn. Dette »skete allerede længe førend Krigen blev begyndt«. Grevskabet er ham heller ikke endnu fuldstændigt overleveret. Ikke desto mindre forekastes ham hver Dag den store Benådning, han nyder, men når det ret overvejes, er den langt fra så betydelig, som der gjøres Ord af. Hørsholm, som Carl Gustav gav Dronningen af Danmark, var ham mere værd end alt det Gods, Kongen har skjænket ham, thi over Hørsholm rådede han alene. Han fremhæver de Tjenester, han har ydet Kongen under Krigen, og omtaler med Bitterhed sine Misundere, som sige: »der ligger megen Magt på sådan en! . . lad hannem gå ad Helvede, vil han ikke bie«. Han tvivler meget på, at det vil være let at finde en igjen, der som han vil forstrække Kongen med Penge, bruge sin Kredit til Fordel for ham, osv. Når man endelig betragter ham som den svenske Konges Vasal, fordi han har Gods i Sverig, så har dette intet på sig. De svenske Bjelker have meget Gods i Danmark, men ere derfor ikke den danske Konges Vasaller, thi de have ingen Troskabsed aflagt og ikke givet nogen skriftlig Forpligtelse fra sig. Af deres Gods gjøres al Rettighed til Kronen som af andet Adelsgods, men på deres Personer hviler intet Krav. Således, mener han, må Forholdet også være med ham selv i Sverig. Han har også Gods i Tyskland og i Bøhmen, men er derfor ikke Kejserens eller nogen anden Fyrstes Vasal, lige så lidt som Grev Kønigsmark, der også har Gods på mange Steder i Tyskland.

Når jeg så udførligt har gjengivet Indholdet både af dette og de to i Forvejen omtalte Aktstykker, er det

fordi de betegne den eneste umiddelbare Del, Ulfeldt selv kom til at tage i sit Forsvar, og på den anden Side danne Udgangspunktet og Grundlaget for det Forsvar, som førtes for ham under den egentlige Proces af — Leonora Christina. Årsagen til, at Ulfeldt ikke mere kom til at træde frem ved Sagens Behandling, var det heftige Sygdomsanfald, som jeg før antydede, at han — ved Midten af Juni[88] — blev hjemsøgt af. Vistnok er Sygdommen både dengang og senere af de allerfleste bleven betragtet som forstilt, idet man har ment, at han på denne Måde har villet unddrage sig navnlig at underkastes Forhør og at blive konfronteret med Vidnerne; og det kan heller ikke nægtes, at der ved første Øjekast synes at være noget meget mistænkeligt ved denne Sygdom, som begyndte, da der kunde være Tale om at drage ham mere personlig frem, som varede hele Tiden, medens Processen stod på, og som lammede ham således, bl. a. på Tungen, at han i den angivne Tid ikke var i Stand til selv at afgive nogen Forklaring. Ikke desto mindre kan der, alt vel overvejet, ikke være Tvivl om, at Sygdommen i al Fald for den allerstørste Del ikke var forstilt. Vil man ikke tage Leonora Christinas til forskjellige Tider afgivne Vidnesbyrd for gyldigt, fremgår det i al Fald af flere Undersøgelser, som af andre foretoges med Hensyn til Sygdommens Beskaffenhed, og som siden nærmere skulle omtales, at Ulfeldt virkelig var bleven rørt af et Slag, som berøvede ham nogle af hans Lemmers Brug og i det hele medtog ham meget stærkt. Og kan der end på Grund af de nærmere Omstændigheder ved disse Undersøgelser blive nogen Tvivl tilbage om, hvor vidt han virkelig i hele den angivne Tid var i en så fuldkommen hjælpeløs Tilstand, som hans Omgivelser

sagde, må det dog vistnok betragtes som aldeles sikkert, at han i al Fald i den Tid, da Leonora Christina mest trængte til hans Bistand, det vil sige, medens hun førte Processen for ham, var så hårdt angrebet, at den Hjælp, hun kan have fået af ham ved sit vanskelige Hverv, i det højeste har været såre ringe, men mest sandsynligt slet ingen.

Efter at Forundersøgelsen både om den Malmøske Sammensværgelse og om Ulfeldts Forhold var tilendebragt — hvortil også hørte, at Ulfeldts egne Folk bleve forhørte —, skred man til virkelig Rettergang. Under 30te Juli nedsatte Kongen en Kommissorialret til at randsage og dømme i disse og endnu et Par beslægtede Sager[39], og under samme Dato gav han Assessor i den svenske Hofret og Hofauditør Magnus Larson Fuldmagt til på hans Vegne at føre Sagen mod Ulfeldt[40]. Der gik dog endnu nogen Tid hen, inden Magnus Larson havde sat sig tilstrækkeligt ind i Sagen, og formodentlig vilde man også afvente, om Ulfeldt ikke skulde blive så rask, at han selv kunde svare for sig. Dette skete imidlertid ikke, og efter at Leonora Christina i September mundtlig havde tilkjendegivet Rigsråd Soop, at hun gjerne gjennem en Fuldmægtig vilde give Kongen »Satisfaktion«, samt at hun ønskede, at Ulfeldts Sag måtte blive undersøgt, før Bartholomæus blev domfældt, gav Kongen virkelig — i en Skrivelse til Kommissorialretten af 13de Oktober[41] — sit Minde til begge Dele, idet han dog opfordrede Retten til først at lade Ulfeldts Tilstand undersøge ved nogen af sin Midte. Og hvis da Ulfeldt ikke, siger Kongen, er så meget ved Kræfter og Forstand, at han selv kan tage sig af sin Sag, så må man »adressere sig til hende, Grevinden, og med hende overlægge, hvorledes hun mener, at hendes Herre skulde bedst kunne purgeres, henstillende

hende først, hvad modum procedendi hun helst skulde ville bruge, og hvad Expedient hun kunde vente at foreslå til hans Justifikation«. Efter at have hørt hendes Mening skal så Retten selv blive enig om, hvorledes Sagen skal gribes an, og mener den, at hun bør konfronteres med Bartholomæus »in secreto«, hvilket Kongen »for særdeles Konsiderationers Skyld« ikke ugjerne skulde tillade, skal man behandle hende med al Høflighed. Men vægrer hun sig ved at lade sig konfrontere eller ved Konfrontationen findes meddelagtig i sin Mands Handlinger, skal Sagen behandles offentligt, enten hun så vil gjøre det skriftligt eller gjennem en Fuldmægtig. Hun må selv vælge hvem hun vil til Fuldmægtig, men vil hun ingen vælge, skal Retten beskikke hende én.

Når Kongen i den her omtalte Skrivelse opfordrer til at lade Ulfeldts Tilstand nærmere undersøge, var det ikke første Gang, at han havde sin Opmærksomhed henvendt herpå. Nogen Tid i Forvejen havde han givet Landshøvding Johan Hårdh en lignende Befaling, og den 8de Oktober havde Hårdh indsendt en skriftlig Beretning om sine Iagttagelser[42]. Blandt andet havde Ulfeldts foregivne Målløshed været Gjenstand for hans Undersøgelse, og han havde med Hensyn hertil anmodet de i Huset vagthavende svenske Officerer om at give Agt på, om der blev talt i Ulfeldts Sovekammer, når Leonora Christina var ene derinde med sin Mand. Men de sagde, at de ikke havde kunnet mærke det ringeste hertil. Hårdh havde heller aldrig erfaret andet, end at Ulfeldt altid lå i Sengen, som han blev vendt og lagt af dem, der passede ham, og når han selv havde besøgt ham, lå han ubevægelig og uden at svare på Hårdhs Tiltale, var meget bleg og stirrede stift med Øjnene. Leonora Chri-

stina havde dog sagt, at han kunde røre den ene Hånd og Fod noget, men hun troede, at hans Forstand var borte; hun græd bitterligt og klagede over den Ulykke, der havde ramt ham, osv. — I en lignende Tilstand fandtes Ulfeldt den 17de Oktober, da tre af Kommissorialrettens Medlemmer indfandt sig i hans Hus for at gjøre ham eller Leonora Christina bekjendt med Kongens Bestemmelser angående Processen. Når de talte til ham, gav han kun nogle uforståelige Lyd fra sig, og i Overensstemmelse med Carl Gustavs Befaling henvendte de sig da til Leonora Christina og spurgte hende, hvilken Procesform hun helst ønskede at bruge. Hun svarede, at det var hendes Hensigt at optræde som Bartholomæus's Anklager og ved en Fuldmægtig føre Sagen mod ham for Herredsthinget efter dansk Lov. Det forestilledes hende imidlertid, at dette ikke kunde tilstedes, men at Sagen skulde føres for Kommissorialretten, og at den kongelige Fiskal skulde være Anklager og føre Bartholomæus som Vidne, og efter at have hørt dette nægtede hun overhovedet at indlade sig i Proces og erklærede sig kun villig til skriftlig at afgive en Forklaring om de enkelte Beskyldninger mod Ulfeldt, når disse blev hende meddelte. På Spørgsmålet om, hvor vidt hun ønskede, at Sagen skulde behandles offentligt eller ej, svarede hun, at den allerede var så offentlig, at det ikke gjordes behov at holde den hemmelig. Derimod satte hun sig »med Iver« mod en Konfrontation med Bartholomæus, selv gjennem Fuldmægtig, idet hun sagde: »Hvad kan en Fuldmægtig dertil gjøre? ej heller anstår mig at konfronteres med en Skjælm«. Efter at Kommissærerne havde aflagt en Indberetning om denne Sammenkomst med Leonora Christina, kom to af Rettens Medlemmer næste Dag igjen til hende og sagde, at efter

hvad hun selv havde udtalt om, at hun tænkte at føre Sagen offentligt, skriftligt og gjennem Fuldmægtig, var Retten til Sinds at lade den foretage snarest muligt og skulde nærmere underrette hende Dagen i Forvejen. Men Leonora Christina påstod, at man havde misforstået hende: det var ikke hendes Tanke at ville føre Proces med Kongen, men hun havde kun ment, at hun vilde give en skriftlig Forklaring om Sagen, og Fuldmægtig vilde hun i dette Tilfælde ikke bruge på anden Måde, end at hun vilde lade en af sine undergivne afskrive hendes Koncepter og bringe dem til Retten. Trods Kommissærernes Modforestillinger fastholdt hun dette Standpunkt, idet hun tillige ytrede, at hun havde troet, at Kongen vilde have tilladt hende at føre Sagen efter dansk Lov, og udtalte som sin Formening, at når Bartholomæus skulde betragtes som Vidne, burde det i hvert Fald først prøves ved Herredsthing, om han var vidnefør, især da der hvilede en Beskyldning for Forræderi på ham. Leonora Christinas modstræbende Holdning foranledigede Retten til igjen at sende to af sin Midte til hende for at stille hende det Alternativ, enten at give Møde skriftlig og gjennem Fuldmægtig ved en offentlig Forhandling, eller at lade sig afhøre personlig i sit Hus, men tillige underrettedes hun om, at hvis hun ikke godvillig bestemte sig til en af Delene, vilde man — dog på lovlig Måde — »obligere« hende dertil. Men hun lod sig endnu ikke bevæge. Hun sagde, at hun ikke kjendte noget til Sverigs Love og Recesser, og desuden var hendes Mand ikke Carl Gustavs Undersåt eller Vasal og derfor ikke direkte disse Love undergiven. Kongen var hende »for høj« at indlade sig i Proces med, da han både var Anklager og Dommer i Sagen. Hun vilde svare til Sagen for ham selv, men ikke for hans Betjente. Kom-

missærerne gjorde gjældende, at foruden at Kongen på mange Måder havde gjort sig Ulfeldt forbunden, levede denne i hans Rige, og hans Sag kunde derfor ikke føres efter fremmed Lov. Når Leonora Christina „vilde stævne Bartholomæus ind for Herredsthinget, var det at vende op og ned på Processen, thi først skulde det prøves af Kommissorialretten, om han kunde bevise sine Beskyldninger, og kunde han ikke det, havde hun bagefter Regres til ham. Desuden grundede denne Sag sig ikke blot på hans Udsagn, men på mange andre Vidnesbyrd og Beviser. Det var endelig ikke Kongen, som anklagede, men den kongelige Advokat. Men Leonora Christina fraveg som sagt ikke sit Standpunkt, og det var først efter at Retten den 21de Oktober havde tilstillet hende en skrap »peremptorisk Citation« til at møde for Retten tre Dage efter, personlig eller ved Fuldmægtig, at hun endelig mente at burde falde til Føje[43]. Imidlertid gjorde, som hun oftere udtalte under Processen, det, at hun så sent blev bekjendt med Kongens Tilladelse til at bruge en Fuldmægtig, at hun ikke fik en lovkyndig Hjælper af sin Mands Slægt, som hun vilde have søgt, hvis hun havde tænkt sig, at det skulde komme til en virkelig Proces. Når hun tidligere havde ytret, at hun kun vilde bruge Fuldmægtig til at fremlægge hendes Udarbejdelser i Retten, var dette sagt under ganske andre Forudsætninger, og dog foretrak hun også nu — fremfor at ty til fremmedes Hjælp — at nøjes med en Mand, der virkelig ikke gjorde hende anden Tjeneste end den nævnte[44], og iøvrigt at tage hele Sagens virkelige Byrde på sig selv. En større Byrde kunde næppe lægges på en Kvindes Skuldre. Allerede hvad den egentlig tekniske Del af Processen angår, vil man indse, hvilken umådelig vanskelig Opgave det må have

været for hende som Dame og ukjendt med Loven og Formerne at træde i Skrankerne med en dygtig og erfaren Advokat, og havde hun end nogen Vejledning ved sit Forsvar i det, Ulfeldt før sin Sygdom havde nedskrevet om sit Forhold til Sagen, og i det, han kan forudsættes at have talt med hende, var der dog endnu bestandig overordentlig meget at gjøre for hende selv, og det ikke mindst, fordi hendes Forsvar jo altid måtte afpasses efter Modstanderens Angrebsmåde, og fordi der under Sagens Gang kunde komme og kom nye Enkeltheder til, om hvilke der ikke i Forvejen var forhandlet. Men hertil kom endnu det overordentlig store moralske Ansvar, hun påtog sig; thi for ikke at tale om, at hun personlig var indviklet i Sagen, afhang jo hendes højt elskede Husbondes hele Velfærd, hans Ære, ja måske hans Liv af den Dygtighed, hvormed hun fuldførte sit Hverv. At hun trods alt dette og trods det stærke Tryk, der samtidig hvilede på hende som Følge af Mandens hårde Sygdom, ikke veg tilbage for at tage Opgaven på sig, vil altid blive en af hendes største Adkomster til Efterverdenens Beundring.

Processen åbnedes med et Anklageskrift af den kongelige Advokat, som fremlagdes i Retten den 24de Oktober[45]. Det sammenfatter Beskyldningerne mod Ulfeldt under 3 Hovedpunkter: 1) At han under den sidste Krig har søgt at komme i Gunst hos Carl Gustavs Fjende, Kongen af Danmark. 2) At han har givet bemeldte Fjende Kundskab og Advarsel om Carl Gustavs Plan til at storme Kjøbenhavn samt Anvisning til at ødelægge den svenske Flåde i Landskrones Havn. 3) At han ikke alene har været vidende om Bartholomæus's Korrespondance med Fjenden, men selv hemmelig oversendt Breve til Kjøbenhavn under Krigen. — Til Begrundelse af denne Anklage

henviser Advokaten først og fremmest til Barth.s Vidnesbyrd og fremhæver særlig med Hensyn til det første Punkt, at hvad Barth. godvillig har udtalt herom for Retten, har han længe før, da han ikke tænkte at gjøre Ulfeldt Skade dermed, åbenbaret for nogle af sine fortrolige. At Ulfeldt har søgt at stemme Frederik III. mildere imod sig, finder Advokaten bestyrket ved hans Bestræbelser for at få et dansk Pas, thi han var altfor forstandig en Mand til at søge en sådan Ting hos en Konge, som altid heftigt havde forfulgt ham, dersom han ikke havde ment, at Kongens Vrede nogenlunde måtte have lagt sig, efter at han havde mærket, at Ulfeldt igjen var bleven vel sindet imod ham. At Barth. har fået Stormplanen af Ulfeldt, har han ikke blot tilstået uden Tvang og »med sine Omstændigheder«, men flere af hans medsammensvorne have vidnet, at Barth. tidligere har meddelt dem det samme, og en enkelt af dem, Mester Hans i Bunkeflod, har endog samme Dag, som Barth. fik Planen, selv læst den. Beskyldningen med Hensyn til Flåden ved Landskrone synes at bestyrkes ved Ulfeldts for Kongens Foretagender præjudicerlige Opfordring til Rasmus Andersen om at skrive til Kjøbenhavn for at advare mod Fru Taubenfeldts Broder. At Ulfeldt har vidst, at Barth. kolluderede med de danske, kan temmelig sikkert sluttes deraf, at Barth. på den Tid, Anslaget på Malmø forberedtes, efter alle Vidnesbyrd kom meget i Ulfeldts Hus, og at et af Vidnerne (Johan Jørgensen) udtalte, at Barth. dengang på et Spørgsmål af ham havde svaret, at han var sikker nok på Ulfeldt og kunde have god Underretning af ham om alting. Heller ikke har Ulfeldt i sine to Skrivelser af 30te Maj, som ere tilstillede Kongen, givet nogen Forklaring af Barth.s hyppige Besøg hos ham, hvad han visselig vilde have gjort, hvis

der ikke havde været noget mistænkeligt ved dem. Foruden dette har Leonora Christina gjennem Kjeld Friis ladet forespørge hos Barth., hvorhen den Jomfru tog Vejen, som Korfits Trolle førte bort, ligesom Kjeld Friis også (efter hans egen Tilståelse) er sendt til Barth. for at spørge om Pas. Begge Dele godtgjøre, at hun og Ulfeldt vidste, at Barth. stod i Forbindelse med Kjøbenhavn. Også er Kjeld Friis ofte af Leonora Christina sendt til Barth. for at spørge om nyt, og da det foreholdtes ham for Retten, at Leonora Christina altså vidste, at Barth. korresponderede på Kjøbenhavn, havde han svaret, at hele Byen vidste det. Om en anden af Ulfeldts Folk, Tyrken Isak Johansen, var det ved fire Vidner godtgjort, at han havde været hos Barth. med Brev fra Ulfeldt, som skulde sendes til Kjøbenhavn, og Barth. havde udtalt, endnu før hans Gjerninger kom for Lyset, at Ulfeldt undertiden sendte Breve til Kjøbenhavn og fik Svar tilbage, hvilket særlig var Tilfældet med et Brev, han havde sendt sin Svoger Oluf Brokkenhus. Af alt dette fremgår, slutter Advokaten, at Ulfeldt og Leonora Christina have handlet tvært imod den Pligt og Skyldighed, hvortil Greven er Kongen og Sverigs Krone forbunden som en Mand, der har modtaget og nydt »Stand og Vilkår« i Riget, har fået Grevskab og Gods af Kongen, været brugt i Kongens Tjeneste og særlig i adskillige vigtige Kommissioner med Gehejmeråds Charge, fra hvilken Tjeneste han ikke er bleven dimitteret, og som også ellers har nydt store Nådesbevisninger af Kongen. — Anklageskriftet er i sig selv temmelig kort, idet det stadig henviser til en Række Udskrifter af Forhørene og andre Aktstykker, der ere vedføjede som Bilag.

Leonora Christina besvarede Anklageskriftet i et Indlæg, som er dateret 29de Oktober og fremlagdes i Retten den 30te. Hun gjentager sin tidligere Protest mod at ville indlade sig i nogen Rettergang med Kongen og vil blot have sit Indlæg betragtet som en til Kongens Tiltale afgiven Erklæring, hvorfor hun også retter det — ligesom de følgende Indlæg — til Kongen personlig. Hun beklager højligt, at hendes Mand er for syg til at kunne svare for sig selv, hvad han vilde have kunnet gjøre mange Gange bedre end hun. Hun takker Kongen, fordi han har tilladt hende at godtgjøre Ulfeldts Uskyldighed, og beder ham og Retten tilskrive hendes ringe Erfaring og Enfoldighed, om hun i sit Gjensvar skulde begå nogen Fejl. Derefter tager hun Magnus Larsons Anklage for efter de tre Punkter, hvorunder han har sammenfattet den. Hvad det første Punkt angår, beråber hun sig på Ulfeldts Erklæring af 30te Maj, hvori han ved sin højeste Ed benægter at have haft nogen Samtale med Barth. om det, denne angiver. Når Advokaten til Bestyrkelse af Barth.s Vidnesbyrd anfører, at han har talt til andre om Ulfeldts Ønske at vinde Frederik III.s Gunst tilbage, længe før han tænkte at gjøre Ulfeldt Skade dermed, så forstår hun ikke, at Advokaten kan svare for Barth.s Tanker og Hensigter, og mener tværtimod selv, at det lader sig godtgjøre ved et Udsagn af Tolderen Niels Pedersen, at Barth. i lang Tid har haft ondt i Sinde mod Ulfeldt. Thi i Følge Niels Pedersen skulde Barth. allerede ved Mikkelsdagstide 1658 have talt til ham om »den kgl. Gunst, der søgtes at skulle forhverves«, og om, at Ulfeldt ikke selv vilde skrive til Frederik III. i den Anledning; men Barth. beretter, at det var ved Mortensdagstide, at Borgermester Christoffer

Hansen første Gang henvendte sig til ham for at opfordre ham til at tale med Ulfeldt om hele denne Sag. Hvorledes, spørger hun nu, kunde Barth. ved Mikkelsdagstide tale til Niels Pedersen om det, hvorom Christoffer Hansen først tilskrev ham ved Mortensdag? Viser ikke dette, at han allerede dengang har næret et ondt Forsæt mod Ulfeldt? Det er også usandt, at der enten gjennem Barth. eller andre er søgt om Pas hos Frederik III. (Hun gjengiver her i et Bilag sin Samtale med Barth. om Passet på samme Måde, som Ulfeldt i hans Erklæring af 30te Maj). Men når Advokaten mener, at Ulfeldt ikke vilde have tænkt på at få et Pas af Frederik III., hvis han ikke havde haft Grund til at tro, at Kongens Vrede havde lagt sig noget, så taler hans eget Vidne Barth. derimod, idet han selv siger ved hin Lejlighed at have svaret Leonora Christina, »at det vilde falde besværligt« at få et sådant Pas, »efterdi den forrige Begjæring var afslagen«. Thi hvis dette virkelig var så, måtte Ulfeldt jo kunne vide, at Kongen ikke nærede nogen venlig Stemning imod ham. Iøvrigt, da Advokaten holder Ulfeldt for en forstandig Mand, måtte han vel nok antage, at han vidste, hvorledes et Rejsepas skulde søges hos Kongen af Sverigs Fjende, og det var også hans Hensigt at erhverve Carl Gustavs Tilladelse til at søge både dette Pas og et andet, som han tænkte at anmode den hollandske Amiral om. Thi det er ingenlunde usædvanligt, at Potentater give selv deres Fjender et Pas; det er en Høflighed, som iagttages over hele Kristenheden. Til Slutning vidner hun om dette første Punkt ved Gud i Himlen, at hun ikke engang af Ulfeldts »Tanker« har kunnet mærke, at han under denne Krig har haft til Hensigt at søge videre Nåde hos den danske

Konge end den, hvori »Hs. kgl. Maj. af Sverigs lykkelige Våben os nådigst havde gjort delagtig«. Hvad andre kunne have ønsket eller skrevet om denne Sag, er hende og Ulfeldt uvitterligt. — Hvad det andet Punkt, Forrådelsen af Stormplanen m. m. angår, henviser Leonora Christina også til Ulfeldts edelige Erklæring og Forklaring af 30te Maj. Niels Pedersens og de andres Udsagn kunne selvfølgelig ikke bevise noget med Hensyn til, at Barth. skulde have fået Stormplanen af Ulfeldt; thi de gjentage kun, hvad Barth. har sagt dem, og selv Mag. Hans i Bunkeflod, som har læst Stormplanen, véd ikke andet om Ulfeldts Forhold til den, end hvad Barth. har fortalt. Meget snarere synes det at kunne sluttes af disse Vidnesbyrd, at Barth. har haft det Forsæt at ødelægge Ulfeldt. Thi hvorfor skyndte han sig så meget med at komme omkring og fortælle, at han havde fået hin Plan af Ulfeldt? Var det ikke snarere noget, der skulde have været holdt hemmeligt, hvis det virkelig havde forholdt sig rigtigt dermed? Kunde de Mænd, han henvendte sig til, gjøre enten fra eller til i denne Sag? Og ydermere, hvorfor skulde Mag. Hans give Barth. en skriftlig Erklæring om, at han havde læst Planen*? Kunde en sådan Attest være dem i Kjøbenhavn et Brystværn mod Stormen? Hvad Beskyldningen med Hensyn til Flåden ved Landskrone angår, har Ulfeldt i sin skriftlige »Erindring« af 30te Maj vist, at den ikke kan være sand, og Rasmus Andersens Vidnesbyrd bestyrker ikke Barth.s Udsagn i så Henseende, da den Samtale, Ulfeldt

*) Når Leonora Christina her forudsætter, at det var på Bartholomæus's Opfordring, at Mag. Hans havde udstedt en sådan Erklæring, viste dette sig senere at være en Fejltagelse fra hendes Side.

skal have haft med ham om Taubenfeldts Svoger, har en anden Betydning end der tillægges den[46]. Men iøvrigt rimer Rasmus Andersens Udsagn sig dårligt med Barth.s Angivelse, at Ulfeldt korresponderede på Kjøbenhavn; thi hvis han virkelig gjorde det, hvorfor skrev han så ikke selv derover for at advare mod Taubenfeldts Svoger, hvad der vistnok vilde have skaffet ham Tak dér? Det synes, som om de to Stalbrødre ikke have fået deres Visvas tilstrækkelig overlagt med hinanden. — Når Advokaten, hvad det tredie Punkt angår, mener, at Ulfeldt må have været vidende om Barth.s Kollusion med de danske, fordi Barth. kom meget i hans Hus på den Tid, da Anslaget på Malmø forberedtes, så savner dette al Grund. Hun kan forsikre og bevise, at Barth. fra Mortensdag til Jul ikke har talt med Ulfeldt, ja ikke engang set ham; thi strax efter Mortensdag blev Ulfeldt angrebet af et heftigt Flod, som ofte bandt ham til Sengen og indtil få Dage før Jul holdt ham i hans Sengekammer, og i den Tid talte ingen med ham uden et Par navngivne Adelsmænd. Og hun er overhovedet vis på, at Barth. i al den Tid, de have været i Malmø, ikke har talt over fem Gange med Ulfeldt. Vidnernes Udsagn om, at Barth. kom meget til Ulfeldt, gå desuden — i det mindste for de tres Vedkommende — ud på, hvad Barth. har sagt dem om sin Omgang med Ulfeldt i Januar 1659 og senere, så at deraf ikke kan sluttes, at Ulfeldt vidste noget om Barth.s Kollusion med de danske i December 1658, da Anslaget skulde gå for sig. Men iøvrigt er det ingen nødvendig Følge, at man skal vide Besked med en »Skjælms Skjælmsstykker«, fordi man har Omgang med ham, og derfor er Mistanken mod Ulfeldt bygget på løs Grund. Men da Advokaten dog røber en

sådan Mistanke, mener hun sig forpligtet til at anføre noget, som hun fik at vide, efter at Anslaget var mislykket. Dengang hun var i Helsingør i Maj Måned for at søge Audients hos Carl Gustav, besøgte hun en Dag Grevinde Maria de la Gardie og Grevinde Ebba Sparre, og her traf hun også sammen med Grevinde Christina de la Gardie, som nylig var kommen fra Malmø. Da nu Talen faldt på Tilstanden der, fortalte den sidste bl. a., at en af de arresterede Borgere (så vidt Leonora Christina mindes: Rasmus Andersen) havde bekjendt, at det havde været deres Plan at myrde alt levende i Ulfeldts Hus med Undtagelse af Ulfeldt selv, Leonora Christina og deres lille Søn, som skulde føres fangne til Kjøbenhavn[47]. Leonora Christina havde hertil ytret, at nu så hun nok, at det ikke altsammen var usandt, hvad en Karl havde fortalt hende, som for længe siden var kommen fra Kjøbenhavn, og som tidligere havde tjent dem; thi han havde sagt det samme, blot med Tilføjelse af, at der blandt de Folk, som vare ombord på Skibene, da Anslaget på Malmø forsøgtes, også var Tømmermænd og Murfolk, som havde Befaling til at nedrive Ulfeldts Hus i Malmø og ikke lade Sten på Sten tilbage. Foruden det, siger Leonora Christina, var der også kommen en stralsundsk Borger over, som længe havde siddet fangen på Kjøbenhavns Slot, og til hvem Slotsfogden der, da Anslaget på Malmø stod på, ofte havde sagt, at han snart ventede at få Ulfeldt i sine Hænder. — Når Ulfeldt i sin Erklæring af 30te Maj ikke nævner, hvad der foranledigede, at han havde Omgang med Barth., er det uden Tvivl kun, fordi han ikke i en Skrivelse til Kongen vilde berøre sine små økonomiske Sager. Thi det var dem, der fremkaldte Barth.s Besøg, og havde Ulfeldt, som han ventede, fået Lejlighed til

mundtlig at tale med Kongen om sin Sag, havde han vistnok ikke forsømt at gjøre ham bekjendt dermed. Leonora Christina husker således, at Barth.s Ærende engang angik noget Kalk til Ulfeldts Gård Torup, og engang var han hos Ulfeldt for at få noget Kvæg fodret på et af hans Godser. Omvendt har Ulfeldt tilbudt ham Flesk, Smør og Byg. Dette og lignende er det, som har været forhandlet imellem dem, men som sagt, hun mener, at U. ikke har anset det for passende at omtale den Slags Ting i en Skrivelse til Kongen. Hun har ikke sendt Kjeld Friis til Barth. for at spørge, hvor (!) Korf. Trolles Jomfru tog Vejen, men om, hvor vidt hun var kommen over hos ham, eftersom der mumledes derom, og Barth. ikke vilde være det bekjendt. Havde hun vidst (som Advokaten havde antydet), at hun intet andet Steds kunde komme over, havde hun jo ikke behøvet at spørge om, hvor hun tog Vejen. Aldrig har Kjeld Friis haft Befaling til at tale til Barth. om Rejsepas, og heller aldrig har hun anmodet ham i Særdeleshed om at spørge Barth. om nyt, men hun har befalet ham som de andre Tjenere at høre, hvad nyt der var blandt Folk. Hvad de fire Vidner angår, som påstå, at Tyrken Isak har været ved Limhavnen og leveret Barth. et Brev fra Ulfeldt til Kjøbenhavn, så stemme ikke to af dem overens. Thi Barth.s Hustru siger, at hun ikke mindes, om han gav hende et Brev eller ikke, og at Barth. dengang ikke var hjemme. Barth. sværger på, at Isak afleverede et Brev, skjønt han efter hans Hustrus Sigende ikke var til Stede selv. Det tredie Vidne sværger på, hvad det hverken har set eller hørt og kun kan vide af, hvad Barth. har sagt; thi det siger hverken, at det har set Isak eller noget Brev, som han skulde have haft med. Og det fjerde Vidne siger, at det

har set Tyrken ved Limhavnen, men ikke set ham give Barth. noget Brev. Hvorom alting er, om Isak har været ved Limhavnen, må han bedst selv vide, men at han ikke har haft noget Brev med fra Ulfeldt, som skulde sendes til Kjøbenhavn eller andet Steds hen, kan kun med højeste Sandhed bevidne, især da Ulfeldt selv med Ed har bekræftet det, og ligeledes, at han aldrig ved Barth.s Hjælp har fået Breve fra Oluf Brokkenhus eller sendt ham sådanne. Hun vil ikke tale videre om, hvorledes Vidnerne ere tagne og forhørte, så at der ingen Vedermæle har fundet Sted fra Ulfeldts Side, da de toges; ikke heller om, at de ikke ere lovlig erkjendte for Vidner; thi hun indlader sig ikke i Rettergang med Kongen. Men hvis hun havde fået Lov til at tiltale Barth. for hans eget Værnething, skulde man have fået at se, hvor vidt hans Vidnesbyrd kunde gjælde. Kun det vil hun fremhæve, at det kun er hans løse Tale, der handles om, da alle de andre Vidner snakke efter ham, og det ikke engang altid overensstemmende. — Til Slutning beklager hun, som hun siger, at Ulfeldt ofte har gjort, at han ikke har været så lykkelig at få »Stand og Vilkår« af Carl Gustav. Hun henviser herved til Kongens Løfte i Marts 1658 om at sætte ham i en Stilling, der svarede til hans Stand, og til Ulfeldts Ytring om i så Tilfælde at ville med hele sin Familie »nedsætte sig« under Hs. kgl. Majestæt. Hvad der har forårsaget, at Ulfeldt ikke har opnået den Nåde at kunne kalde sig Carl Gustavs »effektive og forbundne Tjener«, er hende uvitterligt. Men ellers har Roskildefreden løst ham fra de ham af Kongen betroede Hverv. Den store Nåde, Kongen siden har vist både ham og hende, have de begge erkjendt med taknemlig Ærbødighed, og aldrig have de foretaget eller

tænkt at foretage sig noget, som kunde være Kongen eller Sverig til Skade. Hun beder derfor Kongen i Nåde optage denne hendes Erklæring og mindes Ulfeldts tro og flittige Tjeneste, hvorledes han har været rede med Liv, Erfaring og store Pengeforstrækninger, og tilsidst tilsat sin Helbred. Hun anmoder ham om igjen at skjænke dem sin Nåde, for at hun selv, som står ene og forladt af alle, Slægt og Venner, kan have nogen Husvalelse, og hendes Ægtefælle tage den »precieuse Relique«, sit ærlige Navn, som han altid har stræbt at beholde, uplettet med i Graven. — Til selve Indlæget knytter der sig en Række Bilag, der indeholde Leonora Christinas Bemærkninger til de Bilag, der ledsagede Magnus Larsons Anklageskrift.

Indlæget blev imødegået af den kgl. Advokat i en »Replik« af 7de November. Trods de »mange og subtile Argumenter«, siger han, hvormed Leonora Christina har søgt at godtgjøre Ulfeldts og sin egen Uskyldighed, mener han dog ikke, at hans Påstande ere modbeviste. Han vil derfor svare og ved samme Lejlighed fremlægge nogle nye Dokumenter, som bestyrke, hvad han tidligere har fremført. (Herved sigtes til det før omtalte Fund af en Æske med Breve o. lign., som havde været nedsat i en Sand- eller Lergrav ved Limhavnen, hvilket Fund siges at være gjort netop samme Dag, som Magnus Larsons Anklageskrift blev indgivet[48].) Allerførst vil han dog protestere mod Leonora Christinas Påstand om, at dette ikke er en ordentlig Rettergang. Kongen, der betragter Ulfeldt som sin Undersåt, har i Overensstemmelse med Sverigs Lov villet føre en virkelig Proces med ham, og Advokaten håber, at Retten vil tage så meget mindre Hensyn til Leonora Christinas Indsigelse, da Ulfeldt selv, før han blev så syg, »som nu formenes«, har indsendt en Forklaring om sin Sag til

Kongen og da uden Tvivl også optegnet de »Skjæl og Motiver«, hvormed han tænkte at forsvare sig. Skulde nu Greven være så syg, at Grevinden ikke kan betjene sig af hans Råd til sit Forsvar, »dherom man dock bettre will förhoppas«, så har han dog tidligere haft både Årsag og Lejlighed til at meddele Grevinden, hvad der kunde være af Betydning for hans Forsvar, og hun har, som hendes Indlæg udviser, hverken manglet »Forstand eller Diskretion« til at føre alt sådant i Pennen, foruden at Kongen har tilladt hende at bruge Fuldmægtig i Sagen. Der synes således ikke at fattes noget, som virkelig kunde tjene til Grevens Forsvar. Advokaten går derefter over til de enkelte Punkter af Anklagen. Den Ed, Ulfeldt i sin Erklæring af 30te Maj har aflagt på, at han aldrig har talt med Barth. om noget af det, denne beskylder ham for, gjælder ikke mod lovlige Beviser, da en Ed, som er aflagt »extra judicium« eller uden at være afkrævet af Dommerne, ingen retlig Gyldighed har. Men iøvrigt forekommer denne Ed ham og formodentlig også andre betænkelig på Grund af dens »Universalitet«. Thi i sin ligeledes 30te Maj nedskrevne »Erindring« tilstår Ulfeldt selv, at Barth. har udspurgt ham om hans Rejse, ligesom også, at Leonora Christina har talt med Barth. om Rejsepas; og om Stormen nægter han ikke, »men snarere tilstår«, at han har talt med Barth., idet han siger, at det var i alle Folks Munde, hvorledes den løb af; han nægter kun de særlige Omstændigheder, som Barth. omtaler; o. s. fr.*). Når Grevinden påstår, at Barth. med

*) Der tales herefter om Borgermester Chr. Hansen, om hvem Leonora Christina i et Bilag til sit Indlæg havde udtalt, at Ulfeldt havde haft »Mistykke« til ham, fordi han fik

sin Bekjendelse har haft til Hensigt at ødelægge Ulfeldt, vil det falde vanskeligt at godtgjøre dette. Thi enten måtte han da være kjøbt dertil af nogen, eller også må det ved lovlig Dom bevises, at han før falskelig har påløjet nogen og er bleven straffet derfor. Men da et sådant Bevis ikke er fremført, kan det heller ikke med Rette antages om ham, eftersom han, så vidt man véd, altid har forholdt sig som en ærlig Mand, indtil han blev indviklet i denne Historie. Heller ikke kan man se, hvad der skulde have bevæget ham til en sådan Ondskab mod Ulfeldt, især da det ikke kan godtgjøres, at der har været noget stærkt Fjendskab mellem dem, men tvært imod Omgang og god Forståelse, som det skjønnes af, at Grevinden har sendt Bud efter ham og indhentet hans Råd om Rejsepas, af, at han har haft adskillig Handel og Kjøbmandskab med Ulfeldt, haft sit Kvæg på hans Gårde, osv. At han frivillig har bekjendt om Ulfeldt, er ikke sket for at ødelægge denne, men fordi han havde svoret at ville sige Sandheden, og desuden vidste han nok, at dersom han ikke gjorde det, havde man Midler til at tvinge ham. Når han har talt til sine bekjendte om, at Ulfeldt søgte »Pardon« hos Frederik III., er det på Grund af det fortrolige Forhold, der herskede imellem dem, og den Tillid, han havde til dem, og heller ikke blev Hemmeligheden dengang røbet. Mellem Barth.s og Niels Pedersens Udsagn om Tiden er der ingen Modsigelse, thi Niels Pedersen siger ikke, at den Pardon, der ved Mikkelsdagstide var Tale om, skulde erhverves

---

sit Æmbede mod Ulfeldts Vilje. Advokaten mener, at hans Uvilje nu kunde være hævet, og i al Fald vides det, at Chr. H. har besøgt Ulfeldt i Malmø 1658.

gjennem Christoffer Hansen. Barth. vidste, allerede før Chr. Hansens Brev ankom, at Ulfeldt attråede Frederik III.s Gunst, og han kunde skaffe ham den lige så godt gjennem Korf. Trolle som gjennem Chr. Hansen. Om Rejsepasset er det unødvendigt at disputere, da der er Vidnesbyrd nok foruden om Ulfeldts Tilnærmelser til Kongen af Danmark. Men mærkeligt er det, at Leonora Christina vil søge at afvende Mistanken om, at et sådant Pas er søgt, ved at beråbe sig på Barth.s Ytring om, at det vilde falde vanskeligt at skaffe et sådant Pas, da den forrige Begjæring om Pardon var afslået. Thi hermed har hun jo selv indrømmet, at der var søgt om Pardon, om end denne ikke blev opnået. Ligeledes: når hun påstår, at Ulfeldt ikke søgte videre Gunst hos Frederik III., end der var ham erhvervet ved Carl Gustavs Våben, så følger deraf, at Ulfeldt hemmelig har søgt at vinde en Gunst, som Kongen af Danmark efter det nye Udbrud af Krigen ikke var sindet at skjænke ham, så længe han sluttede sig til Carl Gustav, og således fremgår det i det hele netop af hendes Udtalelser, at Ulfeldt er skyldig i det, han anklages for. Advokaten påpeger nu, hvorledes Ulfeldt på forskjellig Måde har vist sig umedgjørlig og uhøflig mod Carl Gustav siden Roskildefreden, og slutter også derfra til Sandsynligheden af, at han har stræbt efter at gjenvinde Frederik III.s Nåde, og så meget mere, da det vilde være utroligt, at han på én Gang skulde sætte to Potentaters Gunst på Spil, under hvem han havde så store Godser og Len. Men iøvrigt behøver man ikke længere at tage sin Tilflugt til Gisninger for at vide, at Ulfeldt under den nuværende Krig har søgt Frederik III.s Gunst, thi det fremgår tydeligt nok af den Korrespondance, som ved et mærkeligt Tilfælde nylig er

funden gjemt i en Sandgrav ved Limhavnen. Advokaten nævner nu nogle af de pågjældende Aktstykker, og først en Koncept til en Skrivelse fra Barth. til Ulfeldt af 24de November 1658, hvori hin anmoder denne om at meddele ham »noget skriftligt, hvorefter det omtalte grundigt i Pennen kunde fattes og overskikkes«; derefter et Svar, skrevet med Leonora Christinas Hånd og således lydende: »Salut. Det, som I begjærer, kan for mange Årsagers Skyld ikke ske. Sagen er Eder bekjendt; de vide bedst den at føre, efter som Nødvendigheden det udkræver«. Fremdeles omtaler Advokaten et Brev fra Korfits Trolle, som er uden Dato, men af et indlagt Brev fra Frederik III. sees at være skrevet i November, og hvori han siger, at han ikke noksom kan skrive, hvor meget han har »haft at gjøre med sin Herre anlangendes den bevidste Person; nu er det Tid, og siden næppe«. Og endelig nævner han en Koncept til et Brev fra Barth. til Ulfeldt af 5te December, hvori hin beråber sig på Korf. Trolles Brev og opfordrer Ulfeldt til selv at skrive Kongen af Danmark et Brev til med »nogen Undskyldning« i, så er han vis på »at føre det tilbage igjen, Ed. Excellence og ganske Familie kunde være tjent med, og Hs. kgl. Majt. og det hele Riges Indbyggere meget gavnlig«. — Angående det andet Punkt af Anklagen, Ulfeldts formentlige Forrådelse af Stormplanen, bemærker Advokaten, at Mag. Hans i Bunkeflod ikke gjorde den omtalte Påtegning på Stormplanen strax, da Barth. lod ham læse Planen, men først senere på Kommissorialrettens Forlangende, så at det altså ikke heraf kan sluttes, at Barth. har været ivrig for at få et Vidnesbyrd tilvejebragt mod Ulfeldt. Barth. kunde intet vide af sig selv om, hvorledes Carl Gustav agtede at foretage Stormen, og desuagtet stemmer

den af ham til Kjøbenhavn oversendte Plan i alt væsentligt overens med den, der virkelig kom til Udførelse. Han må altså have fået sin Kundskab af nogen, og efter at man i den Anledning har ladet foretage vidtløftige Undersøgelser, kan man ikke komme til andet Resultat, end at han har fået den af Ulfeldt. Dette bestyrkes yderligere ved følgende: 1) Mellem de i Sandgraven fundne Papirer var også en Afskrift af den, i Følge Barth.s Vidnesbyrd, efter Ulfeldts Diktat nedskrevne Stormplan, og denne Afskrift stemmer ganske med Barth.s første, efter Hukommelsen nedskrevne Meddelelse om Planen, kun at den, som man let forstår, er noget udførligere. På samme Papir findes også en Anvisning til, hvorledes man skulde ødelægge den svenske Flåde i Landskrones Havn*), og bagefter det hele har Barth. skrevet, at han havde det fra Ulfeldt (»Dette er Ulvens Kundskab«). 2) Ulfeldt har også gjort sig højlig mistænkt for at have Del i denne Historie, ved at han nægter at have haft nogen Slags Korrespondance med den svenske Lejr, da det dog er bevist ved hans Livknægt Jakob Helts Udsagn, at denne to Gange før Stormen (og én Gang efter den) har været i Lejren for Ulfeldt hos Grev Jakob (de la Gardie) og hos Oberst La Voyette og fået Brev tilbage. 3) Efter at Anmodningen om Pardon for Ulfeldt var afslået, fordi han vægrede sig ved at skrive Kongen til, har Korf. Trolle opfordret Barth. til i Fremtiden at tilskrive ham på et særskilt Papir, når han vilde skrive om Ulfeldt, uden Tvivl fordi Barth.s Breve forelagdes

*) Flåden bestod af 5 Skibe, som siges at have været meget slet bemandede. Anvisningen går nu ud på, at 6 danske Skibe i Dagbrækningen skulle angribe dem, og når de have bemægtiget sig dem, sætte Ild på dem.

Kongen, og denne ikke vilde have, at man længere vedligeholdt Forbindelsen med Ulfeldt. Ikke desto mindre siger Trolle i et i Sandgraven fundet Brev til Barth. af 20de Februar (altså efter Stormen), at han gjerne vil gjøre Ulfeldt, hvad Tjeneste han kan, hos Kongen. Heraf må sluttes, at da Barth. tilskrev Trolle i så Henseende — hvad man ikke kan antage at være sket uden Ulfeldts Vidende —, havde han fået et »nyt og favorabelt Fundament at arbejde på til at erholde den søgte Pardon«, og dette må have været den vigtige Tjeneste, som Ulfeldt havde vist Kongen af Danmark ved Meddelelsen af Stormplanen. 4) Endelig har en Oberst v. d. Wijk omstændelig hørt tale om alt dette — både Ulfeldts Bestræbelser for at vinde Gunst hos Frederik III. og hans Forrådelse af Stormplanen — medens han sad fangen i Glückstadt, og har gjort Meddelelse derom til forskjellige. — Med Hensyn til den Indvending, der er gjort mod Beskyldningen angående Flåden ved Landskrone, at Havnen på den Tid, der var Tale om, var tillagt af Is, siger Advokaten, at den ikke har stort at betyde, da Isen ved Landskrone bryder tidligt op om Foråret. — Om det tredie Punkt i Anklagen, at Ulfeldt vidste, at Barth. kolluderede med Fjenden, samt at han selv korresponderede på Kjøbenhavn, behøver man ikke at strides mere, efter at de omtalte Skrivelser ere fundne. Særlig fremgår Ulfeldts Skyld i så Henseende af et Brev fra Barth. til ham af 5te December, hvori omtales en Skrivelse fra Kjøbenhavn, som Barth. tilstiller Ulfeldt*). Om Isak Tyrk har Ulfeldt selv engang

*) Så vidt jeg kan skjønne, er det dog ikke uomtvisteligt, at denne Skrivelse var rettet til Ulfeldt selv, men kun, at det var en Skrivelse, som Barth. fandt Anledning til at gjøre Ulfeldt bekjendt med.

sagt til Barth., at ingen nogensinde skulde få ham til at tilstå noget af, hvad Ulfeldt vilde have fortiet, om man så aldrig gjorde det ved ham. Når man har beklaget sig over, at der ikke har været nogen til Vedermæle fra Ulfeldts Side, da Vidnerne afhørtes, så hidrører dette fra, at der ingen Vedermæle behøvedes ved Undersøgelsen om den Malmøske Sammensværgelse, eftersom der ikke forelå noget om, at Ulfeldt havde Del i den, men i den foreliggende Sag kunne Vidnerne, når det skal være, tages i Ed i Ulfeldts Fuldmægtigs Nærværelse. At Greven skulde kunne tiltale Barth. for hans eget Værnething og der først få Dom for, om hans Vidnesbyrd vare falske eller ikke, vilde være det samme som at sige, at Crimina læsæ Majestatis skulde kunne afgjøres på Herredsthing, hvilket er absurd. — Til sidst kommer Advokaten ind på Påstanden om, at Ulfeldt ikke skulde være den svenske Konges Tjener og Undersåt, en Påstand, som han siger har sit Udspring fra, at Ulfeldt ser, hvor vanskeligt det vil falde ham at rense sig for de mod ham rejste Beskyldninger. Skjønt han ikke nærmere véd, hvad Carl Gustav kan have lovet Ulfeldt, tror han dog, at alle med ham ville være enige i, at Kongen har gjort en glimrende Begyndelse til Indfrielsen af sine Løfter, og at det er Ulfeldt selv, som ved sin Opposition og Uhøflighed mod Kongen — den, han atter nærmere efterviser — har været Skyld i, at han ikke opnåede mere. Da han under meget kritiske Forhold forlangte Rejsepas af Carl Gustav, var han ikke løst fra den Pligt, som en til Råds Bestilling antagen Minister og »Landrager« skylder sin Herre og Konge. Det er sælsomt, at det nu drages i Tvivl, om Sølvitsborg og Herredsvad Kloster ere skjænkede af kongelig

Gavmildhed eller som Erstatning for Hørsholm*), da Gavebrevene ikke tillade nogen sådan Tvivl. Sølvitsborg er skjænket Ulfeldt og hans Arvinger og af ham modtaget som Grevskab, med den Forpligtelse fremdeles at vise Kongen, hans Hus og Sverigs Krone huld og tro Tjeneste; særlig hedder det i Gavebrevet, at Ulfeldt får det med sådanne Friheder og Rettigheder, som andre Grever i Sverig besidde deres Grevskab med. Er det nu ikke at modtage Stand i Riget? Herredsvadkloster er også en »simpel og pur Donation«, givet med samme Forpligtelse. Hvorledes kan da dette betragtes som Vederlag for Hørsholm, som ikke nævnes i Gavebrevene og blot var overladt Ulfeldt og Leonora Christina på Livstid? Fra sin Gehejmeråds-Charge, hvorpå han »formodentlig« har fået Bestalling, og som han har godkjendt ved sin Underskrift, da Roskildefreden afsluttedes, har Ulfeldt ikke bevist sig at være fritaget. Og skjønt Kongen ikke behøver at tvinge nogen til sin Tjeneste, så kan dog den, der er i den, ikke regnes for »ledig«, før han efter Formerne har søgt sin Afsked. Altså er Greven både i Kongens Tjeneste og hans Vasal, og dertil som bosat i Landet hans Undersåt. Når man påberåber sig de store Tjenester, han har vist Kongen, så ere disse belønnede ved Roskildefreden, og bagefter har Kongen af sin Gavmildhed føjet et Grevskab til. De Penge, han har lånt Kongen, ville blive betalte med Renter. Ingen må tvivle om, at Kongen gjerne ser, at Ulfeldt tager den »precieuse Tresor« sit ærlige Navn med sig i Graven, og dette vil også ske med så meget

*) Dette må sigte til en Udtalelse af Leonora Christina i et Bilag til hendes Indlæg, som jeg ikke kjender.

større »Éclat«, når han ved en lovlig Dom er bleven frikjendt for disse Beskyldninger.

Magnus Larsons »Replik« besvaredes af Leonora Christina ved en »Duplik« af 16de November. I Anledning af Advokatens Ytring om, at Ulfeldt formodentlig, før han blev syg, har optegnet noget, som kunde tjene til hans Forsvar, bemærker hun, at han virkelig også har gjort det; men før hans pludselige Sygdomsanfald havde han kun fået tilstillet Barth.s Bekjendelse af 28de April, som leveredes ham den 20de Maj, og som han besvarede i sin »Erklæring« til Carl Gustav af 30te Maj. Hvad der oplæstes for ham den 24de Maj af Soop og Rålamb med Befaling til, at han skulde fralægge sig det, blev ham ikke skriftlig tilstillet, skjønt man lovede ham det, og han har således kun løselig kunnet optegne, hvad han kunde huske deraf, samt et og andet, som kunde svares derpå. Videre end dette har hun heller ikke kunnet benytte til hans Forsvar, endnu mindre kan hun, som Advokaten håber, nu hente noget godt Råd hos ham. Og må hun sige, at Advokaten gjør Ordsproget til Sandhed, at den, der har Skaden, skal for Spotten ikke sørge, thi de følges ad. Hun håber, at Kongen også i Nåde vil optage denne hendes Erklæring, »anseendes, Gud mig ingen eller højere Forstand haver given den anderledes udi Pennen at forfatte, end som sket er; forhåber, mig som en Kvindesperson forlades, om Stilen ikke er så polit som Advokatens. Det er hans Æmbede, og jeg er udi slige Sager lidet dreven«. Hun siger, at hvis hun tidligere havde vidst, at hun havde Lov til at vælge til Fuldmægtig, hvem hun vilde, havde hun taget en af sin Mands Slægtninge, og ikke en Mand, som ikke er hende til anden Hjælp, end at han overgiver Retten hendes Udarbejdelser. Med

Hensyn til Advokatens Bemærkninger om Ulfeldts edelige Erklæring om hans Samtaler med Barth. siger hun, at Ulfeldt vel vidste, hvad Forskjel der er på en frivillig og en af Dommere forelagt Ed, og at en Ed ikke gjælder mod lovlige Beviser, men han vidste også, at løs Snak uden andet Bevis, end at vedkommende har sagt en Ting til en anden og så beretter den igjen eller endog tegner den op, ikke kan gjælde for et lovligt Bevis, og anderledes har Barth. ikke godtgjort sin Løgn. Når Advokaten finder Ulfeldts Ed betænkelig, fordi han vedgår, at Barth. har spurgt ham om Rejsen, og at der har været talt med Barth. om Pas, så er han uberettiget dertil, da Ulfeldt kun svarede på Barth.s Spørgsmål, og denne desuden beretter Samtalen anderledes, end den faldt; om Passet talte ikke Ulfeldt, men hun selv. Også udtyder Advokaten Ulfeldts Erklæring af 30te Maj urigtigt, når han af den der forekommende Ytring om, at Stormen var i alle Folks Munde, vil slutte, at Ulfeldt tilstår at have talt om Stormen med Barth. Der står: »Hvorledes Stormen var afløben«, var i alle Folks Munde, det vil sige, »at alle vidste, hvorledes den løb af, så at Barth. den af hundred andre kunde have hørt end som af min Herre«. Og at Ulfeldt virkelig ikke har talt med Barth. om Stormen og heller ikke sagt, som Barth. påstod, at de danske efter Stormen burde have gjort Udfald, bevises dels ved Ulfeldts edelige Erklæring, dels ved hans Bemærkning om det ufornuftige i, at Fodfolk angriber Rytteri i åben Mark. — Efter nogle Bemærkninger om et Par Punkter, der kun stå i fjernere Forbindelse med Hovedsagen — navnlig Ulfeldts Forhold til Christoffer Hansen — går hun over til at betragte Barth.s personlige Forhold til Ulfeldt. Hun vil gjøre sig Umage for at tro, »efterdi kongl. Advokat

hannem så højt tager i Forsvar«, at Barth. — hvem hun ligefrem sigter for selv at have fabrikeret de nylig fundne Brevkoncepter osv. i bedragerisk Øjemed — ikke fra først af har haft til Hensigt at ødelægge Ulfeldt, men at han har villet bevise sin Troskab mod Kongen af Danmark og derfor »fingeret sig Diskurser og givet Adviser, så som hannem syntes til sit Forsæt tjenlig«; thi således er det hende endnu i frisk Erindring, at Dina i sin Tid bar sig ad. Hvad angår det gode Skudsmål, Advokaten giver Barth., vilde det have haft mere Fynd, hvis det var givet af dem, der kjendte ham, f. Ex. af hans forrige Husbonde »i Dronningborg Len, Randers By og deromkring«. Der har intet stærkt Fjendskab været mellem ham og Ulfeldt eller hende, men heller intet Venskab eller Fortrolighed, hvilket sidste kan sees af det Svar, han gav på Spørgsmålet om Korf. Trolles Jomfru, samt af hans Ytring om Rejsepasset. Handel og Kjøbmandskab, hvor enhver ser på sin egen Fordel, er intet Vidnesbyrd om Fortrolighed, og heller ikke, at han fik sit Kvæg opstaldet på Ulfeldts Gårde; det sidste kan enhver få, som vil betale derfor. Når Advokaten desuagtet mener, at han af Hensyn til det Forhold, hvori han herved bragtes til Ulfeldt, ikke vilde have løjet ham på, så svarer hun, at man ikke altid kan vente sig godt af den, af hvem man intet ondt har forskyldt. Hun kan tale derom af egen Erfaring, »thi det er hændtes min Herre, at dennem, han havde hjulpen til Ære og Forfremmelse, de, han havde reddet af store Labyrinther, de, han havde forbedet Liv, Ære og Gods, ja de, han med største Skade sine Penninger havde forstrakt, de, siger jeg, stødte hannem af Sæde, tragtede hannem efter Ære, Liv og al Velfærd og betalte hannem med usandfærdig Efter-

sagn i Steden for Penninger. Dette er landkyndigt, og må dennem enten Ambition, Malice, Envie eller Profit dertil have bevæget, så at Barth. vel haver haft og sine Årsager, som hannem til dette Skjælmsstykke haver bragt«. Når Advokaten har udtalt, at man ikke kunde forlange af Barth., at han af Kjærlighed til andre skulde forti Sandheden og derved gjøre sig til sin egen Krops »Tyran«, så mener hun tvært imod, at han har fortiet Sandheden og i dens Sted fremført noget, hvormed han i det mindste tænkte »sin Krop for Pine at befri«; og når Advokaten siger, at det ikke kan være sket Ulfeldt »til værste«, at Barth. fortalte til sine fortrolige, at Ulfeldt søgte Pardon hos Kongen af Danmark, så vil hun også tro det, »fordi kgl. Advokat hannem forsvarer«, men det kan da være sket for engang at bruge hine Mænd som Vidner til at bevise sin »Flittighed« i den danske Konges Tjeneste. Imidlertid er der, som hun tidligere har fremhævet, stor Modsigelse mellem Barth.s og Niels Pedersens Udsagn om Tiden, da hin Pardon skulde være søgt. Thi Niels Pedersen siger ikke blot, at Barth. ved Mikkelsdagstide havde talt til ham om at ville gjøre Ulfeldt en Tjeneste ved at skaffe ham Gunst hos Frederik III., men også, at Barth. allerede dengang ytrede, at Ulfeldt ikke vilde skrive til Kongen. Derimod siger Barth. selv, at Christoffer Hansen først ved Mortensdagstide tilskrev ham om Ulfeldts Pardon, og endog først noget senere anmodede ham om at foranledige Ulfeldt til at skrive til Kongen af Danmark. Er der nu ikke her en Modsigelse mellem Vidnerne, som tydeligt viser Barth.s »Skjælmeri«? Thi hvorledes kunde Barth. allerede ved Mikkelsdag sige, at det forlangtes af Ulfeldt, at han skulde skrive Frederik III. til, og hvorledes kunde han sige, at han ikke vilde gjøre det, når det først var

ved Mortensdagstide, at der blev talt til ham selv om denne Sag. Når Advokaten siger, at Barth. vidste, før Brevet fra Chr. Hansen ankom, at Ulfeldt ønskede Pardon, og vil bevise dette ved et Sted i en Koncept til et udateret Brev fra Barth. til Korf. Trolle*), så er det Skade, at Barth. ikke har været så snild også at udelade Datoen på Korf. Trolles Brev af 20de Februar, som synes at være et Svar på det foregående**) og altså viser, at det første Brev også tilhører en meget senere Tid, end Advokaten antager. Hendes Bemærkninger om Rejsepasset i hendes første Indlæg udtyder Advokaten ganske urigtigt. Thi når hun som Vidnesbyrd om, at Frederik III.s Vrede mod Ulfeldt ikke kunde betragtes som mildnet, anfører Barth.s egne Ytringer om Rejsepasset, at det vilde falde vanskeligt at skaffe et sådant, »efterdi den forrige Begjæring var afslagen«, så menes ved de sidst anførte Ord ikke, at nogen Begjæring fra Ulfeldt om Pardon var afslået, men der menes, at Barth.s (og Chr. Hansens) Begjæring til Ulfeldt om skriftligt at henvende sig til Kongen var afslået af Ulfeldt. Også hendes Forsikring, at Ulfeldt ikke søgte videre Gunst hos Frederik III., end der var erhvervet ham ved Carl Gustavs Våben, udtyder Advokaten galt, som om Ulfeldt hemmelig skulde have bestræbt sig for at vinde en Gunst, som Frederik III. efter Fredsbruddet ikke længere var til Sinds at tilstå ham. Det vilde have været tåbeligt af Ulfeldt at søge at opnå det i Hemmelighed, som Kongen af Danmark ikke offentlig vilde tilstå

*) Stedet lyder således: »Ulven (ɔ: Ulfeldt) efter Thotts Mening var gjerne på vor Side, når hannem, hvis udi sidste Pagter lovet er, holdes« osv.

**) Denne Leonora Christinas Antagelse, som forklares af, at hun ikke selv havde set hin Koncept, var urigtig.

ham; thi når Kongen ikke selv af Retfærdighedsfølelse vilde give ham, hvad der var ham lovet, var der virkelig ingen anden Måde at opnå dette på end ved Carl Gustavs Våbens fortsatte lykkelige Fremgang. Skjønt Ulfeldt ikke er så lykkelig med Rette at kunne kalde sig Kongens underdanige Undersåt, »som han højt haver ønsket«, er han dog lige fuldt Kongen højt forbunden for hans store Nåde mod ham, og han er ikke så utaknemlig eller »lache«, at han skulde søge Gunst hos hans Fjende. Han har heller aldrig vist sig uvillig eller gjenstridig i Kongens Tjeneste eller — med hendes Vidende — udtalt sin Misfornøjelse med Krigen over for Rasm. Andersen, og det var aldrig hans Forsæt at rejse, hvis Kongen havde noget derimod. Når han ikke har gjort Kongen sin Opvartning, så er det fordi han har forstået en Ordre fra Kongen gjennem Sekretær Taubenfeldt*) således, at Kongen ikke ønskede at se ham. Leonora Christina indrømmer Advokaten, at det er lidet troligt, at Ulfeldt skulde have udsat sig for at miste begge Kongernes Gunst, og det var netop den Risiko også at falde i Carl Gustavs Unåde, han vilde undgå ved at rejse bort, thi han så, at han havde Efterstræbere, som under Venskabs Maske kom til ham for at lokke noget ud af ham, som de kunde udtyde til det værste. Om det Brev fra Barth. til Ulfeldt, som i Koncept var fundet i Sandgraven, og hvori hin beder om at få noget skriftligt fra Ulfeldt, siger hun, at hverken hun eller Ulfeldt nogen Tid har set en Tøddel deraf, og om den »Seddel«, som tydeligt nok indeholder Svaret

---

*) Der sigtes uden Tvivl til det Pålæg, Carl Gustav i sin Tid havde givet ham om at holde sin Tunge noget i Tømme (cvfr. S. 313).

derpå, og som er skrevet med hendes egen Hånd, vidner hun »med en god Samvittighed, at den aldrig af mig er skreven, men af en Skjælms Hånd, i hvem det endog haver været«. Hun begynder aldrig en Skrivelse til nogen med »Salut!« Det er tydeligt af det Bomærke, der sidder i Seglet, at Seddelen har været i en Bondes Hænder[49]. At den i al Fald er et Falsum, sees tydeligt af, at Papiret, som er gammelt, kjendelig har været gjennemvådt, medens Bogstaverne, som ere skrevne »med sort, nyt Blæk«, ikke have været våde. Skjønt nu en sådan Lap uden Tilskrift, Underskrift eller Dato, og som er reven midt over, ikke kan gjælde noget for en ordentlig Domstol, så beder hun dog, da det gjælder hendes og hendes Mands ærlige Navn og Rygte, at Seddelen in originali må fremlægges for og undersøges af Retten; det vil da vise sig, at Barth. også her har gjort et »Skjælmsstykke«. Korf. Trolles Korrespondance med Barth. har hun intet at skaffe med. Men det synes hende dog besynderligt, at han i et Brev af 2den November 1658 siger, at nu er det Tid og siden næppe (nemlig til at skaffe Ulfeldt Pardon), men i et Brev af 20de Februar 1659 tilbyder han ikke desto mindre at ville gjøre Ulfeldt Tjeneste, i hvad han selv vil. Thi når det den 2den November var Tid, må det den 20de Februar have været for sent[50]. Det Brev, Barth. siger at have skrevet til Ulfeldt den 5te December (hvori han opfordrer U. til at skrive til Frederik III.), er hun vis på, at Ulfeldt aldrig har fået. Barth. har måske skrevet det i Koncept, men ikke sendt det afsted, og en Koncept beviser intet. — Med Hensyn til det andet Punkt i Anklagen bemærker hun, at hun ikke kunde vide, at Mag. Hans i Bunkeflod først har givet Barth.s Bekjendelse om Stormplanen sin Påtegning i Retten; men fra Ulfeldt

kommer Planen i hvert Fald ikke. Hun antyder, at da Planen så meget ligner den, der virkelig kom til Udførelse, er den vel lavet efter Stormen. Ulfeldt havde kun af Rygtet Kundskab om Kongens Forsæt at ville storme og mente aldrig, at det vilde blive til Alvor. Hende bevidst har Ulfeldt kun to Gange haft Bud i Lejren, nemlig én Gang for at få at vide, hvorledes Grev Jakob (de la Gardie) var kvæstet, og en anden Gang for at høre til Oberst La Voyette, da han var bleven dødelig såret for Kjøbenhavn. Hendes Søn Christian har også en Gang haft Bud hos La Voyette. Livknægten Jakob Helt kan heller aldrig have tilstået, at han har besørget Breve mellem Ulfeldt og Grev Jakob eller La Voyette. Han har sagt, at han en Gang har bragt Brev fra Grev Christian Ulfeldt til La Voyette og tilbage igjen. Men hverken mellem Ulfeldt og Grev Jakob eller mellem ham og La Voyette har der nogensinde været vexlet Breve. Hvad angår Leonora Christinas andre Gjensvar til Advokatens Bemærkninger under dette Punkt, mangler jeg Materiale til at sige mere [51], end at hun med Hensyn til Oberst v. d. Wijks Meddelelser gjør gjældende, at løs Snak på tredie og fjerde Hånd ikke er et Bevis, og at hun påstår, at der ikke er noget urimeligt i, at Sager, som angå Crimen læsæ Majestatis, behandles ved Herredsthing; der er nærliggende Exempler i så Henseende i Dina og Lamme Heine [52]. — Med Hensyn til Advokatens Bemærkninger om Ulfeldts Forhold til den svenske Konge og Krone siger hun — ligesom Ulfeldt selv i sit før omtalte, ufuldendte Forsvarsskrift —, at han har sin grevelige Stand og Titel af den tyske Kejser og ejer to Friherskaber i Bøhmen, uden derfor at være Kejserens Vasal eller Undersåt, og idet hun ligeledes anfører de på hint Sted nævnte Exempler på svenske Adelsmænd, som have Godser liggende i andre Fyrsters Stater, uden derfor

at være vedkommende Fyrsters Vasaller, gjør hun som sin Mand Aflæggelse af »Ed og Vasalagium« til Betingelse for at være »en Herre med Pligt forbunden«. Kongen véd selv, hvor gjerne Ulfeldt vilde have været hans Vasal og Tjener og aflagt Ed til ham, men hvad der forhindrede det, kan sees af Grev Stenbocks og Christer Bondes Skrivelser om ham til Kongen fra Juni forrige År. På hvilke Betingelser Ulfeldt beklædte Gehejmeråds-Stillingen, er Kongen vel bevidst. Han har aldrig aflagt nogen Råds-Ed eller forpligtet sig til noget ved en Revers. Derfor mener hun, at han ved Roskildefreden er løst fra hin Stilling. Med hans Deltagelse i »den anden Kommission par honneur« var Kongen vel tilfreds, og han dimitterede ham i Nåde derfra ved en Skrivelse. Om hans »Diskurser« er hende kun lidet vitterligt, men hun er vis på, »at den Passion, han haver vist, haver haft sin Henseende aleneste til Hs. kgl. Majestæts Nytte, Sikkerhed og Rolighed«, og hvis han selv kunde svare, vilde han sikkert kunne godtgjøre, at hans Efterstræbere uden Grund have sat ondt for ham hos Kongen. Hun henviser herved igjen til Stenbock og Bonde som dem, der først have givet Anledning til, at Kongen er bleven ham unådig.

Leonora Christinas Duplik er endnu meget langt fra at betegne Forhandlingens Afslutning, og hvor trættende det end er at følge en sådan Forhandling gjennem alle dens Enkeltheder, må man dog, for at få en nogenlunde tydelig Forestilling om, hvor vidt både Angrebet og Forsvaret nåede, kjende i det mindste Hovedpunkterne i de to Indlæg, som fulgte efter Duplikken, nemlig Magnus Larsons »Triplik« og Leonora Christinas Svar på denne. Triplikken — som fremlagdes i Retten den 24de November — gjør bl. a. gjældende, at når Ulfeldt ikke har fået de

Punkter skriftligt overleverede, som Soop og Rålamb oplæste for ham den 24de Maj, er det fordi Carl Gustav ikke i Anledning af disse Punkter vil føre Rettergang med ham; de vare kun optegnede for at vise, at Kongen ingen god Tro kunde have til ham og derfor måtte lade Barth.s Beskyldninger nærmere undersøge. Når Advokaten selv har fremdraget dem, er det også kun for at støtte og bestyrke Hovedpunkterne i Anklagen. Det er mærkeligt, at Leonora Christina vil beskylde de fornemme Herrer, som bl. a. skulde meddele hende, at hun måtte tage hvem hun vilde til Fuldmægtig, for at de ikke have gjort det, da det dog var den fornemste Del af deres Ærende til hende. Kunne sådanne Mænd ikke bestå med Sandhed for hende, er det ikke til at undre sig over, at hun beskylder både Bartholomæus, Rasmus Andersen, sine egne Tjenere og mange andre for at fare med Løgn. Leonora Christina havde i sin Duplik udtalt sin Forundring over, at Barth. ikke for at bestyrke sit Udsagn havde fået Christoffer Hansens Navn flikket ind i en af sine mange falske Memorialer eller Koncepter. Advokaten siger, at Grunden til, at Navnet ikke forekommer mellem de fundne Brevskaber, er, at Barth. har brændt en stor Del af sine Papirer, deriblandt også Chr. Hansens Breve, og dette beviser da også, at han ikke fra først af har haft til Hensigt at åbenbare noget om Ulfeldt. At han selv skulde have fabrikeret hine Memorialer osv., er ikke bevist og lidet troligt, og når Leonora Christina antyder, at han i al Fald kunde have gjort det for i Fremtiden at kunne godtgjøre sin Nidkjærhed i Frederik III.s Tjeneste, er dette allerede af den Grund lidet rimeligt, fordi hans Nidkjærhed og Troskab allerede i Forvejen fandt tilstrækkelig Påskjønnelse ved det danske Hof. Hans Korre-

spondance på Kjøbenhavn er ikke opdigtet, og der foreligger endog en Opfordring til ham fra den danske Rigshovmester Gersdorff om at føre en sådan. Vilde nu Barth. have bevist sin Nidkjærhed for det danske Hof gjennem selvlavede Skrivelser, så havde han visselig gjort det med Hensyn til den daværende Kommandant i Malmø, nuværende Generalmajor Essen, om hvem Gersdorff havde tilskrevet ham, at han skulde søge at få ham på dansk Side. Men der findes ingen Skrivelser af Barth. vedrørende Essen, og det er derfor heller ikke rimeligt, at han har brugt dette Middel med Hensyn til Ulfeldt. At Barth. i det hele ikke har villet pålyve Ulfeldt, synes at kunne sluttes af, at han ikke har sagt Usandhed om nogen af sine medsammensvorne i Anslaget på Malmø. Den foregivne Modsigelse mellem hans og Niels Pedersens Udsagn om Tiden, da der søgtes Pardon for Ulfeldt, hidrører til Dels fra, at Leonora Christina forvansker Ordene, thi Niels Pedersen siger ikke, at Barth. talte til ham derom ved Mikkelsdagstide, men »noget efter« Mikkelsdagstide. Extrakterne af Korf. Trolles Breve har Barth. intet haft at gjøre med; Advokaten har selv besørget dem, og der er ingen Svig begået med dem. At de Ord »efterdi den forrige Begjæring var afslagen«, skulde sigte til Frederik III.s Anmodning til Ulfeldt om selv at tilskrive ham, kan Advokaten ikke forstå. Men det er sælsomt, at man nu så højt benægter at have stræbt efter at vinde Frederik III.s Gunst i denne Krig, især da Ulfeldt endog før Krigen, og medens han endnu var i så høj Nåde hos Carl Gustav, har ladet sig forlyde med, hvor gjerne man i Danmark vilde have ham tilbage, og hvor gode Vilkår der tilbødes ham. Advokaten gjennemgår mere i det enkelte de fundne Dokumenter, påviser

deres indbyrdes Forhold — om »Seddelen« siger han, at hvis Barth. havde villet begå et Bedrageri, havde han visselig efterskrevet eller ladet efterskrive Ulfeldts og ikke Leonora Christinas Hånd — og forklarer, hvorledes det må være gået til, at de ere blevne gjemte i Lergraven. Da Barth. så, siger han, at det ikke blev til noget med Anslaget, tilintetgjorde han de fleste af sine Papirer, som stode i Forbindelse med denne Sag, og gjemte blot i Æsken dem, som han »mulig tænkte i Fremtiden kunde tjene ham til Befordring«. Det sidste Bud, som var her ovre fra Kjøbenhavn (før hans Anholdelse?), giver han Æsken at bringe over, så at han ikke vidste rettere, end at den var i Kjøbenhavn. Men nu, da Æsken er funden, tænker Barth. på, hvorledes det er gået til, at den ikke er kommen over, og han kan da ikke forestille sig andet, end at Buddet må have fået Øje på Patrouillen, og at det da af Frygt har skjult Æsken i en Lergrav og lagt nogle Kalksten ovenpå, som en Ræv så kunde have væltet bort. Advokaten kommer igjen ind på Spørgsmålet om »Seddelen« og siger, at det af en Sammenligning med flere af Grevindens anerkjendt egenhændige Skrivelser fremgår, at også den er skrevet af hende. De Tegn på Mistænkelighed, som hun fremhæver, bevise intet, da man i Forhandlinger som den, der førtes mellem Ulfeldt og Barth., ikke plejer at iagttage Formerne, således som i en almindelig Brevvexling. Papiret er skimlet, og enhver vil kunne se, at Blækket er kommen på før Skimmelen, som der da overhovedet ingen Forskjel er mellem denne Seddel og de andre Dokumenter i Æsken. Bomærket sidder ikke under Skrivelsen, men på Ryggen af Seddelen, og måske har en eller anden Bonde eller Foged skrevet Ulfeldt eller Leonora Christina til og forseglet med dette

Bomærke, og hun har da i Hastværket revet en Lap af hans Brev og skrevet Barth. til på den. At Ulfeldt og Leonora Christina ikke skulde have haft Kundskab om Korf. Trolles og Barth.s Korrespondance, falder vanskeligt at tro, især da Ulfeldt har udtalt, at han ikke fuldkomment vidste, at Barth. skrev til Kjøbenhavn. Desuden pleje Folk ikke at tjene hverandre uanmodede, og nu skulde desuagtet Barth. have gjort dette i en Sag, hvor det gjælder Liv og Velfærd! Trolles Brev af 20de Februar refererer sig ikke til den Skrivelse af Barth., hvori han siger, at Ulfeldt efter Thotts Mening gjerne var på dansk Side, da denne Skrivelse er meget ældre. At Trolle skriver i November, at nu er det Tid og siden næppe, men desuagtet i Februar 1659 byder sig til at ville gjøre Ulfeldt Tjeneste, forklares let, når man husker, at Ulfeldts Meddelelse af Stormplanen lå imellem disse to Udtalelser. Hvad angår den Notits af Barth., der findes påtegnet den i Æsken fundne Stormplan: »Dette er Ulvens Kundskab«, så mener Advokaten, at da det er bevist, at Barth. hverken med Forsæt har villet bringe nogen af sine medsammensvorne i Ulykke eller har villet gjøre sig større i Kjøbenhavn, end han var, må det antages, at han heller ikke ved hin Påskrift har villet skade Ulfeldt, men kun har sagt, hvad sandt var, og så meget mere, da Ulfeldt ikke kan angive nogen anden, af hvem Barth. kunde have fået Planen. At Leonora Christina vil insinuere, at Aktstykket er skrevet af Barth. efter Stormen, gjælder intet herimod, da der i det gives Anvisninger til, hvorledes man skal afslå Stormen, hvilket ikke havde været nødvendigt, når Faren var forbi. Og i det hele bliver Sagen ikke lidet mistænkelig derved, at man benægter alt skriftligt Samkvem med Oberst La Voyette

og lægger det over på Christian Ulfeldt; ligesom også derved, at Jakob Helt nu siges at gå fra sin første Bekjendelse, således som tidligere Kjeld Friis har gjort. Advokaten oplyser Leonora Christina om Rettergangsmåden i Sverig og siger, at megen Ulejlighed kunde have været sparet, hvis hun og Ulfeldt i Tide havde villet bekvemme sig til en Konfrontation med Vidnerne. Han fremdrager herved igjen Leonora Christinas Beskyldninger mod Barth. og siger, at hvis denne virkelig havde været så hadefuld mod Ulfeldt, som det påståes, havde han uden Tvivl også blandet ham med ind i Anslaget på Malmø; men han har tvært imod bestemt nægtet, at Ulfeldt havde Del heri. Advokaten kommer tilsidst atter ind på Spørgsmålet om Ulfeldts Stilling til den svenske Krone. Selv om Ulfeldt ikke ligefrem var i Carl Gustavs Tjeneste og var hans Vasal og Undersåt, men blot, efter at være faldet i Unåde hjemme, havde fundet Tilhold og Beskyttelse i Sverig, måtte Kongen, når han blev Gjenstand for sådanne Beskyldninger som de foreliggende, være berettiget til at tiltale ham for Retten. Men iøvrigt tilkommer det ikke Ulfeldt alene at afgjøre, på hvilke Vilkår han har modtaget Stand og Len i Riget, og om han har tjent Kongen i de vigtige Hverv »par honneur« eller »par obligation«. At Ulfeldt har fået grevelig Værdighed af den tyske Kejser, er uden Betydning for Spørgsmålet, thi enhver fremmed, som tager Tjeneste og Len i Sverig, er forbunden til samme Pligt som de indfødte. At Ulfeldt efter den sidste Krigs Begyndelse skulde have ønsket at modtage Len af Carl Gustav, finder Advokaten ikke støttet ved noget, men tvært imod er der Tegn til, at han vilde af med, hvad han havde, idet han sendte begge Gavebrevene (på Sølvitsborg og Herredsvad Kloster) til-

bage, osv. Det er ubilligt at angribe Rigets betroede Mænd, der kun have gjort deres Pligt, og som lige så vel have indberettet det gode som det mindre gode om Ulfeldt, og heller ikke må nogen antage om Kongen selv, at han skulde blive vred over, hvad der i hans og Statens Interesse »i Konferentser rådslagsvis kan være diskureret«, når blot ikke »Passion og privat Interesse« er kommen med i Spillet. Hvad der mest har mishaget Kongen ved Ulfeldts Diskurser, mener Advokaten er, at de ere førte med Folk som Peter Chambers (en forhenværende Kjøbmand, over for hvem U. havde udtalt sig meget frit), Rasmus Andersen, osv. Advokaten mener, at det vilde have været bedre for Ulfeldts »så långt härbrackte Reputation«, hvis der ikke var bleven talt om, at han ikke havde aflagt Råds-Ed og derfor ikke reverseret sig til nogen Troskab, da dog Kongen af synderlig Tillid til ham har brugt ham i så vigtige Ærender, som ikke kunne betroes andre end Rådspersoner. Advokaten vil gjerne vide, om Ulfeldt også nægter at være bundet ved en Undersåts Ed, efter at han af Carl Gustav har været betroet til at modtage Eden af Kongens Undersåtter i Skåne. Advokaten mener, at Ulfeldt må ansees for at have aflagt en sådan Ed i Følge Udtrykkene i Sverigs Lov (at ved denne Ed bindes både »unge og gamle, ufødte som fødte, kjære som ukjære, fraværende så vel som de nærværende, der Eden svor og Troskab lovede«); men en Undersåts og en Råds Ed stemme overens i Hovedpunktet: Troskaben mod Kongen, som netop er det, hvorom alt i denne Proces drejer sig.

I det Indlæg (af 4de December), hvormed Leonora Christina besvarede Magnus Larsons Triplik, giver hun bl. a. en udførlig Fremstilling af, hvorledes Kommissærernes

Meddelelse til hende om, at hun måtte bruge en Fuldmægtig i Sagen, blev misforstået af hende (se ovfr. S. 333—35)[58]. Hun fastholder, at det er utroligt, at Ulfeldt skulde have givet nogen Meddelelse om Stormen, eftersom han anså det for urimeligt, at en sådan vilde blive forsøgt, og hun påstår, at da den desuagtet fandt Sted og mislykkedes, så han dette ugjerne, da al hans Velfærd afhang af, at det gik Carl Gustav godt. Hun fremhæver, at Barth. selv (i Anledning af Forberedelserne til Anslaget på Malmø) har udtalt, at han ikke troede Ulfeldt, og deraf vil det kunne sees, hvad det har at betyde, når Advokaten begrunder sine Beskyldninger med den store Fortrolighed, der fandt Sted mellem de to. Nar det, at Barth. har brændt en Del af sine Papirer, særlig dem, hvori Christoffer Hansens Navn forekommer, skal være et Bevis på, at Barth. ikke tænkte på at åbenbare Ulfeldts Forståelse med de danske, hvorfor brændte han da ikke også de Papirer, hvorpå han havde skrevet: det havde jeg af Ulven, det mente Ulven osv. Hvorfor gjemte han da Afskriften af Stormplanen, Koncepterne til de Breve, han siger at have skrevet til Ulfeldt, og endelig den Seddel, der skal være skrevet af hende selv? Var der mindre Fare for Ulfeldt i disse Papirer end i dem, hvori Chr. Hansens Navn forekom? De Vidnesbyrd, Magnus Larson (mellem Bilagene til Triplikken) har fremdraget for at godtgjøre Barth.s Hæderlighed, måtte han hellere have ladet unævnte, da de nærmest godtgjøre, at Barth. ikke burde kunne gjælde som Vidne; thi det gode Skudsmål, han her får, gives ham af Kongen af Sverigs Fjender, og den Troskab, hvorfor der her tilsiges ham Belønning, er et Forræderi mod Sverig. Carl Gustav vil næppe tage

disse Vidnesbyrd så gyldige som Advokaten. Når Advokaten, hvad Barth.s og Niels Pedersens Udsagn angår, ikke lægger nogen Vægt på en Forskjel i Tid af henved 6 Uger, så vil hun sige, at om det kunde bevises, at Barth. til nogen havde fortalt Ulfeldts Svar på Barth.s Anmodning blot én Time, før han havde givet det, var dette tilstrækkeligt til at bevise, at Barth. selv havde opfundet Svaret. Før den sidste Krig brød ud, gjordes der Ulfeldt udmærkede Tilbud af Frederik III., men Ulfeldt vilde ikke modtage dem. Hvorledes skulde det da være troligt, at han på en Tid, da det for menneskelige Øjne sa ud til Frederik III.s fuldstændige Ødelæggelse, skulde have anstrengt sig for at vinde hans Gunst? Det rimer sig meget dårligt, for ikke at tale om, at når der gjordes ham så store Tilbud af Frederik III., skulde man ikke tro, at denne var ham unådig stemt, og der var da heller ingen Grund til at søge at vinde Kongens Gunst. At Barth. ikke har efterskrevet Ulfeldts, men hendes Hånd, kan måske forklares af, at hendes Mands Hånd var vanskeligere at efterligne, eller af, at Barth. i Øjeblikket ikke har haft andet end hendes Håndskrift at skrive efter. Men mærkeligt er det, at Advokaten antyder, at Barth. havde gjemt (hun siger: gjort) den Seddel, for at den i Fremtiden kunde tjene ham til Befordring, thi dette er jo netop den Forklaring, hun selv har givet. Hun påstår vedblivende, at denne Seddel er et Falsum, »og ønsker jeg af alt mit Hjerte, dens Hånd, som bemeldte Seddel haver skrevet, at måtte komme på Kagen, førend den dør, for af al Verden at kjendes for det, den er«. Hun finder det latterligt, at Advokaten mener, at hun måske har skrevet til Barth. på en Lap af en Fogeds eller Bondes

Brev, og at Bomærket »par negligence« er fulgt med. Hun vil betro ham, at hendes Negligence ikke er så stor, som han mener, og især ikke i vigtigere Sager. I det hele synes dette Bomærke at være et talende Vidnesbyrd om Barth.s Falskhed. Thi kan nogen tro, at en Seddel af denne Beskaffenhed vilde blive sendt åben til Barth.? Men hvis den har været forseglet med Bomærket, kunde det ikke være af Skjødesløshed, at dette var kommen med [hun mener, at i så Tilfælde vilde Bomærket betegne Brevskriverens Segl, som ikke er hendes], og hvis Bomærket blot fulgte med, måtte der jo være ét Segl til på Brevet [hvilket der ikke var]. Iøvrigt er hun, som tidligere antydet, vis på, at Carl Gustav ikke vil, at en Seddel af denne Art skal gjælde mere i den foreliggende Sag end i alle andre. — Når Ulfeldt har sagt, at det ikke var ham fuldkommen vitterligt, at Barth. korresponderede på Kjøbenhavn, så beror dette Udtryk på en Mistanke, han fik, fordi det sagdes, at Korf. Trolles »Jomfru« var kommen over hos ham, da dette syntes at tyde på, at han stod i Forbindelse med Kjøbenhavn, men derfor kunde Ulfeldt dog ikke vide noget vist derom. Og når Advokaten gjør gjældende, at Barth. ikke har søgt Pardon for Ulfeldt uden dennes eget og hendes Vidende, fordi Menneskene ikke ere let tilbøjelige til at hjælpe hverandre uopfordrede, selv når der ingen Fare er forbunden dermed, så vil hun betale ham med hans egen Mønt ved at henvise til nogle af ham producerede Bilag, som godtgjøre, at Barth. har vidst at skaffe sig Breve fra Frederik III. med Løfter om store Nådesbevisninger både for Borgermester Hans Henriksen i Malmø m. fl. og for Kommandanten Essen. Nu er det imidlertid også oplyst,

at Barth. aldrig vovede at vise disse Breve til selve de pågjældende. Mener Advokaten da ikke, at han har skaffet disse Breve til Veje uden at være anmodet af dem derom og uden deres Vidende? Og kunde han da ikke have båret sig ad på samme Måde med Ulfeldt? Når Advokaten har villet gjøre gjældende, at Korfits Trolles Brev af 26de Februar, hvori han tilbyder at gjøre Ulfeldt Tjeneste, har Hensyn til, at han har fået Stormplanen oversendt, og forklarer den Omstændighed, at Trolle ikke ligefrem nævner Sagen, ved hans Frygt for, at Brevet skulde falde i urette Hænder, så hævder hun, at i de Uddrag af Trolles Breve, man har vist hende, er han ikke meget varsom, men tvært imod højst uforsigtig med sine Udtalelser. At Barth. ikke har gjemt noget Papir for at skade sine medsammensvorne, beviser ikke, at han ikke for at skade Ulfeldt har skrevet på Stormplanen, at han havde den fra Ulfeldt. Tvært imod må det netop sluttes, at han havde denne Hensigt, da han ellers lige så lidt havde optegnet og gjemt noget sådant for hans som for de andres Vedkommende. Og at Advokaten siger, at det ikke er bevist, at Barth. har påløjet Ulfeldt i dette Punkt, fordi Ulfeldt ikke kan påvise nogen anden, fra hvem Stormplanen kunde være kommen, er efter hendes Mening ligefrem »absurd«. At Christian Ulfeldt har skrevet La Voyette til, derpå kan der ikke med Rette rejses nogen Mistanke, og hun tvivler ikke på, at den Brevvexling har været en Del af de svenske Kavallerer bekjendt, thi La Voyette gjorde ingen Hemmelighed af at fremvise Christian Ulfeldts Breve. — Hun takker Kongen, fordi han ikke vil, at hun offentlig skal konfronteres med en vitterlig Forræder som Barth., og en hem-

melig Konfrontation kunde ikke give videre Oplysning i Sagen, da Barth. og Rasmus Andersen intet kunde sige, som hun før kunde have hørt, eller som hun kunde svare andet til, end hvad hun skriftlig har svaret. Men vel kunde de spotte hende med deres løgnagtige Munde og tiltale hende uforskammet. Når Advokaten, fordi Barth. ikke har angivet Ulfeldt som Deltager i Anslaget på Malmø, mener at kunne slutte, at han heller ikke i andre Punkter har villet pålyve Ulfeldt, så er dette ingen nødvendig Følge, og i al Fald, havde han i Forvejen vidst, at ethvert af hans Udsagn vilde være et Evangelium for Advokaten, så havde han nok sørget for at få Ulfeldts Navn med også i hin Sag. Han må virkelig sige, at han i god Tid har gjort sig til Skjælm, thi på den ene Side vil Kongen af Danmark belønne ham for hans Forræderi, og på den anden Side betragter Advokaten dette som et »illustre Skudsmål og forsvarer hannem udi alle Måder på det højeste«. Iøvrigt giver et af Advokatens Bilag ikke ringe Oplysning i Sagen. Thi der står, at da Barth. blev spurgt, »om Ulfeldt ikke selv noget Brev havde skrevet etc.«, svarede Barth., at Ulfeldt havde selv ingen Breve skrevet, men altid ladet »negotiere« gjennem ham. Dette kan jo ikke gå på Anslaget på Malmø, som Barth. jo selv tilstod, at Ulfeldt ingen Del havde i, men må gå på Barth.s andre Historier. Men når Ulfeldt aldrig skrev, hvorledes kan da Isak Johansen have bragt Brev fra ham til Limhavnen, som skulde til Kjøbenhavn, og hvorledes kan det være sandt, hvad Barth. også har sagt, at han ofte sendte Breve til Kjøbenhavn for Ulfeldt? Beviser ikke her Barth. sin egen Løgnagtighed? — Hun kommer endelig atter ind på Spørgsmålet om Ulfeldts

undersåtlige Forhold til Carl Gustav. Hun indrømmer, at selv om hendes Mand ikke engang var særlig taget i Beskyttelse af Kongen, men blot opholdt sig i hans Land, stod det Kongen frit for at tiltale ham, når han beskyldtes for noget, ligesom Ulfeldt var forpligtet til at erklære sig for Kongen i Anledning af en sådan Tiltale. Men i Kongens Tjeneste er han ikke. Skjønt hun ikke kjender »Norkøpings Beslut«, som Advokaten beråber sig på, formoder hun, at når nogen fremmed tager Tjeneste og Løn i Sverig, sker det ved, at han, ligesom en indfødt, aflægger Ed. »Beneficier« modtages på anden Måde og »obligere« vistnok, men forbinde ikke som Antagelse af Løn og Tjeneste. Og dette har Anvendelse på Ulfeldt, idet han aldrig har modtaget Løn i Sverig og ikke er forbundet ved Tjeneste, men vel har modtaget Beneficier, for hvilke han er og altid vil blive Carl Gustav højlig »obligeret«. Grunden til, at Ulfeldt søgte at få Kongen til at tage Sølvitsborg (men ikke Herredsvad Kloster) tilbage igjen, er en ganske anden, end Advokaten angiver, hvorom han kan få bedre Underretning hos Hr. Coyet[54]. Hun fastholder, at Grev Stenbock med ondt Forsæt har omtalt Ulfeldt ilde hos Kongen, og tror ikke, at hendes Mand kan have sagt noget til Peter Chambers, Rasm. Andersen eller den Slags Folk, som kunde være Kongen »præjudicerligt«. Når Advokaten siger, at det havde været bedre for Ulfeldts Rygte, om det ikke var bleven fremhævet, at han ingen Råds-Ed havde aflagt eller reverseret sig til Troskab, da dog Carl Gustav af særlig Tillid havde brugt ham i Hverv, som kun kunne betroes en Rådsperson, så mener hun, at ingen fornuftige eller uhildede Folk ville give ham Ret deri, eftersom Sagen

netop er ham til Ære. Thi uagtet han ingen Ed har aflagt, har han dog vist Kongen samme Troskab som en, der har aflagt den, og gjort Kongen de betydelige Tjenester, som alle kjende. Beskylder nogen ham for ikke at have vist sig tro i de ham af Carl Gustav betroede Hverv, så lad ham træde frem og bevise det, eller også må han lade hans Rygte ukrænket. Og da Advokaten ønsker at vide, om Ulfeldt også nægter at være bunden ved en Undersåts Ed, så vil hun svare ham, at han virkelig ikke er det. Thi fordi han på Kongens Vegne modtog Eden af Indbyggerne i Skåne, følger deraf ingenlunde, at han med det samme kan antages selv at have aflagt den. Thi der er stor Forskjel på at modtage og aflægge Ed, især når, således som her, Modtageren repræsenterer Kongens Person. Til hvem skulde han også i dette Tilfælde aflægge Eden, og hvem skulde modtage den? At de andre sværge, vil det sige, at de sværge for ham med? Om Eden i Skåne er bleven forelæst efter den Paragraf i Konungs-Balker, som Advokaten nævner, véd hun ikke, men det ved hun, at Ulfeldt ingen Formynder behøvede ved den Lejlighed, og heller ikke enten var ufødt eller fraværende. Og det véd hun også, at han stadig ventede på Carl Gustavs Bestemmelse fra Gøtheborg for at få Underretning om de Vilkår, på hvilke han skulde aflægge sin Ed, og at han højlig længtes efter, at det måtte komme dertil, at han kunde blive antaget til at være Carl Gustavs forbundne Tjener, hvilket hun selv endnu ønsker at måtte ske.

Da Processen havde nået til det Punkt, som betegnes ved det sidst omtalte Indlæg af Leonora Christina, var Kommissorialretten uden Tvivl kommen på det rene med, at en fortsat skriftlig Dokumentation ikke vilde

føre videre, men førend Sagen sluttedes, vilde den dog prøve, hvad Udbytte en personlig Sammenførelse af Leonora Christina og de vigtigste Vidner vilde give. Ved en Befaling af 8de December påbød Carl Gustav da virkelig, at en sådan Konfrontation skulde finde Sted, endnu før Bartholomæus »per sententiam kondemneredes«, men af Hensyn til Leonora Christinas og Ulfeldts Stand og Personer tillod han, at den måtte foregå hjemme hos dem selv. Han tillod også Leonora Christina ved denne Lejlighed at bruge en Fuldmægtig, men tillige mente han, at det var bedst, at nogle danske Adelsmænd og nogle Medlemmer af Byrådet vare til Stede, for at de kunde bevidne, hvad der foregik. Frem for alt, siger Kongen, skulle dog »nogle Doctores medicinæ, som der i Nærheden findes, forskrives did, hvilke om hans (Ulfeldts) Sygdom alvorligen skulle ransage og deres Judicium derover skriftligen meddele«[55].

Den sidste Befaling — som siges at være fremkaldt ved Leonora Christinas Forsvar, idet man mente, at det var for dygtigt til, at hun uden Hjælp af Manden kunde have udarbejdet det[56] — kom til Udførelse, endnu inden Konfrontationen fandt Sted. Den 14de December blev Ulfeldt undersøgt af fire Læger, hvis skriftlige Erklæringer om hans Tilstand endnu haves[57]. Sygdommens tidligere Historie fik de af Leonora Christina, som selv hele Tiden havde plejet ham, kun hjulpet af enkelte af sine Folk. Hun forklarede, at han — som det før er omtalt — var bleven ramt af et apoplektisk Anfald, der, i Begyndelsen lettere, efterhånden var tiltaget i Styrke og havde endt med at berøve ham Bevægelse og Følelse, navnlig i den ene Side af Legemet. Han kunde kun fremstøde uartikulerede Lyd, lå stille hen med lukkede Øjne, spiste og

drak grådigt, når man gav ham noget, men forlangte selv intet, og kunde ikke beherske de naturlige Udtømmelser. Om hans Bevidsthed også var borte, kunde hun ikke sige, da han som sagt hverken talte eller rørte sig. Denne Beretnings Rigtighed modsagdes ikke ved Lægernes Undersøgelse. De vare alle enige om, at han havde lidt og endnu led under et meget stærkt Anfald af Apoplexi; hans Ansigt var magert og meget blegt, Trækkene slappe, Åndedrættet svagt, Pulsen i venstre Side næppe til at føle. Om hans Bevidsthed var forstyrret, og om også hans Tunge var lammet, mente de dog ikke ved denne enkelte Undersøgelse at kunne afgjøre. Et Par af dem antog, at hans Tilstand viste en svag Fremgang til det bedre.

Når det allerede ved denne Undersøgelse måtte betragtes som fuldstændig fastslået, at Leonora Christina ved Udarbejdelsen af Forsvaret for sin Mand i alt væsentligt måtte have været henvist til sine egne Hjælpekilder, bekræftedes dette end yderligere ved Konfrontationen, hvor hun hævdede sit fra hendes Indlæg bekjendte Standpunkt med en Sikkerhed og Selvstændighed, der ikke lod nogen Tvivl tilbage i den nævnte Henseende. At hun iøvrigt kun ugjerne indlod sig på denne Konfrontation, kan sluttes af den Modstræben, hun hele Tiden havde vist derimod, og for så vidt hun blandt Grundene hertil anførte, at den ikke vilde bringe videre Lys i Sagen, viste det sig virkelig også, at hun havde Ret. Imidlertid tør det vistnok antages for afgjort, at en Hovedgrund til hendes Modstand må søges i selve det uhyggelige, en sådan Situation måtte have for hende, og det ikke blot fordi hendes Stolthed måtte føle sig stærkt berørt ved en personlig Sammenførelse med de pågjældende, men ganske vist også, fordi hun ikke havde nogen aldeles ren Fod at stå

på i Sagen. Hun måtte dog underkaste sig Kongens Befaling, og Konfrontationen fandt Sted i hendes Hus den 17de December. Foruden selve Retten og den kongelige Advokat vare fem danske Adelsmænd — Palle Urne, Lave Bille, Sten Reedtz, Otte Lindenov og Arild Svabe —, som sade arresterede i Malmø på Grund af deres Forhold til den danske Sag, til Stede som Vidner; desuden to Borgermestre og to Rådmænd fra Malmø, samt tre Sekretærer, to svenske og en dansk. Man er i Stand til at danne sig en meget tydelig Forestilling om den hele Forhandling, idet man endnu har både den officielle Protokol over Akten og en egenhændig Beretning om den af Leonora Christina, hvilken sidste, hvad hendes egne Udtalelser angår, både er udførligere end hin og åbenbart rigtigere[58]. Det er dog ikke Hensigten her at gå synderligt ind på Enkelthederne, og så meget mindre, da Konfrontationen som sagt, skjønt alle de vigtigere Punkter i Anklagen bleve tagne for påny, gav et meget ringe Udbytte. Vidnerne fastholdt alle deres tidligere Udsagn, og Leonora Christina ikke mindre sine. Nogle enkelte Ting kunne dog nævnes. Lige i Begyndelsen, da Magnus Larson vilde tage Bartholomæus i Ed, sagde Leonora Christina, at dette skulde have været gjort strax, nu var det »post festum«. Efter at Barth. havde givet en detailleret Beretning om sin Sammenkomst med Ulfeldt, dengang denne skulde have meddelt ham Stormplanen, spurgte Advokaten ham, om Ulfeldt ikke ved samme Lejlighed havde rådet til at angribe Flåden ved Landskrone, hvortil Barth. svarede Jo. Da Barth. blev udspurgt om, hvad der først gjorde, at han kom i Forbindelse med Ulfeldt, henviste han gjentagne Gange til sin skriftlige Bekjendelse, i hvilken Anledning Leonora Christina udbrød: »Han kan bedre mindes

sine Løgne, når man læser dem op for ham». Som Grund til, at Ulfeldt søgte at vinde Frederik III.s Gunst, angav han — i Overensstemmelse med, hvad han allerede havde udtalt skriftligt den 28de April — at han vilde »være Mediator« mellem de to Konger. Efter at Leonora Christina havde spottet den Statsmandsvisdom, han her lagde for Dagen, henvendte hun sig til Advokaten og bad ham forklare, hvad der skulde have bevæget Ulfeldt til at søge Frederik III.s Gunst på en Tid, da det så ud til, at han vilde blive fuldkommen ødelagt, og hun kaldte de tilstedeværende danske Adelsmænd til Vidne på, at endog mange af Ulfeldts og hendes Venner havde ment, at de gjorde sig for lidt Umage med at søge Kongens Gunst, da denne »var udi Velstanden«. »Det blev ikke efterladt«, siger hun, »fordi vi den jo højt adstundede, mens ikke på den Måde, Pardon at begjære, thi der var ingen Forseelse begået; og vilde jeg, at vi havde alle Potentaters Gunst, dog alting med Maner«. Advokaten bemærkede dog hertil, at Kongen af Danmark ved den Tid, her var Tale om, ikke var i så stor Nød, at han ikke skulde kunne håbe ved sine allieredes Hjælp at komme på Fode igjen. Da Advokaten spurgte Barth., om Ulfeldt ikke havde talt til ham om en Mand ved Navn La Voyette, den Gang han dikterede ham Stormplanen — dette var også fremhævet i hans skriftlige Indlæg —, svarede Barth. jo, og tilføjede, at Ulfeldt havde sagt, at han var hans gode Ven, og at han havde kjendt ham, da han var Page hos Prinsen af Oranien. Leonora Christina bemærkede, at deres Venskab var, som det kunde være mellem en Ambassadør og en Page, og da Barth. tilføjede, at Ulfeldt havde fortalt ham, at La Voyette skrev ham til, svarede Leonora Christina, at hvis nogen kunde bevise, at han

enten i Fredstid eller under Krigen havde tilskrevet Ulfeldt, vilde hun »dø et Skarn«. Om »Seddelen« sagde Barth., at den var forseglet med Bomærket, da den bragtes ham, og at den var sendt fra Ulfeldts Hus, men han kunde ikke huske, hvem der havde bragt den. I Anledning af det sidste spottede Leonora Christina ham atter, og hun påstod, at Bartholomæus var en Skjælm, som vilde styrte ærlige Folk i Ulykke med sine Løgne. Barth. beklagede sig over denne hårde Beskyldning ligesom også over, at Ulfeldt og hun havde sagt, at han havde kjøbt sig løs fra Galgen, men Leonora Christina svarede, at hvis han levede længe nok, vilde hun bevise dette sidste. Og da Barth. gjorde gjældende, at Sagen aldrig var kommen til Proces, end mindre til Dom, påstod hun, at Barth. dengang, for at Sagen ikke skulde komme til Rettergang, havde tinget med hendes Mormoders Broder Otte Marsvin, og at det meste af hans Kones Formue var gået med for at fri ham for en Tyvs Straf. I Følge Leonora Christinas Beretning spurgte Advokaten også Barth., om han ikke en Gang havde bragt hende et Brev fra Oluf Brokkenhus, hvortil Barth. svarede jo og tilføjede, at hun selv havde sagt, at det handlede om Arvesager. Leonora Christina nægtede dog, at han nogensinde havde bragt hende et sådant Brev. Om den Gehejmeråds-Bestalling eller -Fuldmagt, som Carl Gustav 1657 havde givet Ulfeldt, sagde Leonora Christina, at det var en Kontrakt og ikke en Fuldmagt, thi der var et Gjensidighedsforhold imellem, hvad Kongen heri lovede Ulfeldt, og hvad denne forbandt sig til over for Kongen. Og Kontrakten var fuldbyrdet på begge Sider, derfor mente hun, at Ulfeldt ved Roskildefreden var løst fra sin Stilling. At Kongen ikke holdt ham for sin Tjener, kunde

også sees af, at han havde lovet at gjenindsætte ham i hans Hovmesterstilling i Danmark, men når dette var sket, kunde han ikke være Carl Gustavs Tjener. Da Advokaten hertil bemærkede, at så mente Grevinden altså, at Kongen ikke havde holdt sit Løfte, svarede hun, at det mente hun ikke: Kongen havde holdt sin Del af Kontrakten, thi Ulfeldt forlangte ikke at komme i sin forrige Stilling, men han havde også holdt sin Del af den. I Anledning af Spørgsmålet om Troskabseden sagde Rigsråd Gyllenstjerna, at der var ingen Tvivl om, at hvis Ulfeldt var bleven opfordret til at aflægge den, havde han også gjort det. Leonora Christina indrømmede det, men tilføjede, at han dog sikkert i Forvejen havde villet vide, »hvorfor og på hvad Konditioner han sig med ganske Familie og al sin Formue under Hs. kgl. Majestæt skulde nedersætte«. Posse sagde, at Kongen havde undret sig over, at Ulfeldt mente, at han ikke var i hans Tjeneste, fordi han ikke havde aflagt Ed, da der dog var dem, der havde siddet nogle År i Rådet uden at aflægge Råds-Ed. Leonora Christina svarede hertil, at det var noget ganske andet: »De ere Hs. kgl. Majestæt med Ed forbundne tilforne som Undersåtter, mens min Herre er en fremmed Mand«. Rålamb sagde, at når Ulfeldt i Gehejmeråds-Bestallingen[59] havde forpligtet sig til altid at være Kongen, Dronningen, Prinsen og Sverigs Krone huld og tro, kunde en sådan Forpligtelse ikke være til Ende med Roskildefreden. Leonora Christina bemærkede hertil, at dette kun var svensk Kancellistil; andre Steder udtrykte man sig på anden Måde, og skjønt her Dronningen og Prinsen nævnedes med, så aflagdes der dog Ed til Prinsen påny, når Kongen faldt fra. Da hun vedblivende betegnede Grev Stenbock (og Christer Bonde) som den, der især

havde stemt Kongen ugunstigt mod Ulfeldt, nægtede Advokaten dette og nævnede som en rimeligere Kilde til Kongens Vrede de Samtaler, som Ulfeldt havde ført med Dahlberg, Peter Chambers og en Oberst Mörner, hvilke Samtaler Dagen i Forvejen vare blevne Leonora Christina skriftligt tilstillede af Advokaten som Bilag til en af ham forfattet »Memorial«, hvori han yderligere havde udtalt sig om et og andet ikke tilstrækkeligt oplyst Punkt i Sagen. Leonora Christina lovede at ville udtale sig skriftligt om disse nye Vidnesbyrd, men kom dog nu allerede noget nærmere ind på dem, og navnlig betegnede hun ikke blot Dahlbergs Udsagn*) som en »Hoved- og Avindsløgn« og ham selv som hendes og hendes Mands erklærede Fjende, men hun søgte at godtgjøre Rigtigheden af denne Påstand ved en Fremstilling af hans Forhold til dem under den første Krig (jvfr. også ovfr. S. 301)[60]. Med Hensyn til et enkelt Punkt i Mörners Vidnesbyrd indrømmede hun Muligheden af, at Ulfeldt — som Mörner sagde — havde beklaget sig for denne over de svenske Rytteres lovløse Fremfærd, thi han havde vistnok Grund til at gjøre det. På Sølvitsborg var der således af Rytterne bleven plyndret, brændt og skjændt, uden at nogen var bleven straffet derfor.

---

*) I sin Samtale med Dahlberg (den 25de Juli 1658) skulde Ulfeldt, der allerede dengang sees at have fået Nys om det påtænkte Fredsbrud, have sagt, at Svenskerne aldrig kunde holde Fred eller holde, hvad de lovede; at Carl Gustav gjorde ham og andre til Løgnere; at Svenskerne handlede i Fyn, som om de havde Tyrker og Hedninger for sig, og at han aldrig i den Tid, han havde været ved den svenske Hær, havde set Kongen straffe nogen af de Misgjerninger, Soldaterne øvede; osv. — I Samtalen med Chambers (i Slutningen af August 1658) skulde han ligeledes have ytret sin Misfornøjelse med, at Carl Gustav havde begyndt Krigen igjen, med at han pålagde så store Afgifter i Skåne, osv.

Ikke meget bedre var det gået på Ulfeldts andre Godser: Herredsvad Kloster, Torup og Bosø Kloster. I Jylland var under den første Krig hans Fætter Jakob Ulfeldts Søn bleven pisket ihjel, og man vidste, at Grev Gabriel Oxenstjernas Staldmester havde været med dertil, men ingen blev straffet derfor, osv.[61].

Konfrontationen varede fra Kl. 8½ om Formiddagen til næsten Kl. 1, og bortset fra, hvilken virkelig Beviskraft Leonora Christinas Argumentation havde, kan man ikke andet end forbavses over den Sindsstyrke og Åndsnærværelse, hun lagde for Dagen ved denne anstrengende og pinlige Forhandling, idet hun ikke blot altid havde sine Svar på rede Hånd, men vidste at benytte enhver tilsyneladende eller virkelig Svaghed hos Modparten til sin Fordel. Vidnerne selv synes ikke at have kunnet glæde sig ved en lignende Selvbeherskelse, og om Rasmus Andersen fortæller Leonora Christina selv, at da han skulde tale, var han forvirret og kunde ikke få Ordene frem, så at Advokaten tilsidst måtte give ham hans skriftlige Bekjendelse at læse op, i hvilken Anledning Leonora Christina da sagde (omtrent ligesom tidligere til Bartholomæus): »Det er ikke Under, at I kan læse Eders egen skrevne Digt; havde I skullet sagt den desforuden, da måske den havde ikke været dette ligt«. Hvor rolig hun må have været ved denne Lejlighed, sees ikke mindst tydeligt deraf, at hun siden efter Hukommelsen kunde nedskrive en meget detailleret Beretning om den hele Forhandling, som, om den også indeholder nogle Fejl, navnlig i Henseende til Spørgsmålenes indbyrdes Følge, dog ved en Sammenligning med den officielle Protokol viser sig at måtte være rigtig i de væsentligere Punkter. Af Protokollen fik hun ingen Gjenpart, men en otte Dages

Tid efter Konfrontationen (den 24de) indfandt nogle af Rettens Medlemmer med nogle af de tilkaldte Vidner sig i hendes Hus og læste den op for hende, og det kom da for Dagen, at den selv kun gjengav Forhandlingerne temmelig unøjagtigt. Meget var udeladt, navnlig af Leonora Christinas Ytringer, adskilligt misforstået, osv. Leonora Christina gjorde Indvendinger herimod, og der blev virkelig også efter hendes Anvisning rettet en Del, men i det væsentlige blev den dog, som den var[62].

Som ovenfor berørt, havde Leonora Christina, Dagen før Konfrontationen fandt Sted, fået tilstillet fra Magnus Larson en »Memorial« vedrørende forskjellige endnu ikke tilstrækkelig oplyste Spørgsmål, og denne besvaredes af hende i et temmelig udførligt Indlæg af 22de December, men da hendes Svar ikke indeholder noget af Vigtighed, som ikke allerede var kommen frem tidligere, enten i hendes skriftlige Indlæg eller under Konfrontationen, kan det forbigåes her[63].

Den 22de December blev iøvrigt på anden Måde en betydningsfuld Dag for Leonora Christina. På denne Dag fuldbyrdedes nemlig på Malmøs Torv — ved hvilket Ulfeldts eget Hus lå — Dødsdommen over Bartholomæus Mikkelsen og to til af Deltagerne i den Malmøske Sammensværgelse (de andre anklagede, som også for største Delen vare dømte fra Livet, benådedes i det yderste Øjeblik). Hvor sørgelig end den Lod var, som traf hine ulykkelige, der lede for en god Sag, forstår man dog let, at Leonora Christina ikke kunde have synderlig Medfølelse med dem, og især ikke med Bartholomæus, der havde bragt så megen Ulykke og Bekymring over Ulfeldt og hende selv, og hendes bitre Stemning mod disse Mænd bidrog uden Tvivl væsentligt til, at hun ved en personlig Sammenkomst med

de dødsdømte, som fandt Sted i sidste Øjeblik før Henrettelsen, kunde optræde med den samme Sikkerhed og Ro, som havde udmærket hendes Optræden under den før omtalte Konfrontation. En Mand, som var til Stede i Malmø den Dag og selv ledsagede en af de domfældte til Retterstedet, har givet en Meddelelse om hin Sammenkomst[64]. Han fortæller, at Fangerne bleve bragte ind i Ulfeldts Gård og derfra en for en førte ind til Leonora Christina, »at igjen repetere i hendes Påhør, hvad de tilforn for Retten på Ulfeldt havde bekjendt«, og hun vidste da »strax at refutere alt det, som de havde bekjendt, ja med sådanne vigtige Argumenter og hurtige Svar, at de svenske selv hendes Forstand og Veltalenhed haver berømt«. Om Bartholomæus siger Meddeleren — der iøvrigt sees at have været meget ugunstigt stemt mod Ulfeldt —, at han var den eneste, hvis Udsagn om Ulfeldt havde nogen Betydning, men Leonora Christina »gjorde hannem så stum og dum, at han hverken turde, ej heller kunde [sige] et Ord mere«. Da Fangerne vare førte ud og skulde berettes til Døden, bleve de igjen udspurgte, og særlig spurgtes Bartholomæus, om han vilde tage Sakramentet på, at det var sandt, hvad han havde fortalt om Ulfeldts Meddelelse af Stormplanen, og Bartholomæus svarede da »ja, at det var sandt, og derpå vilde han dø«.

Det er næppe tvivlsomt, at Kommissorialretten har villet afvente denne Bartholomæus's Erklæring, før den afsluttede Sagen mod Ulfeldt selv. Thi allerede den 19de December havde Kongen, der ganske sikkert i Forvejen var bleven underrettet om Udfaldet af Konfrontationen den 17de, givet Retten Befaling til definitivt at dømme i Ulfeldt Sag[65], men det skete først den 23de, Dagen efter Bartholomæus's Henrettelse, og i den afsagte

»Sentents og Dom« lægges der særlig Vægt på, at Bartholomæus's Vidnesbyrd i Henhold til »Jorda-Balker« Kap. 17[66] bør holdes for »kraftigt«, efter at han nu med sit Blod har »bekræftet og beseglet« det. Iøvrigt gik Dommen ud på[67], at Ulfeldt var »forfalden til den Straf, som det 8de Kapitel i Höghmälis-Balker så og det 9de Kapitel i Konungs-Balker indeholder« *), medens Leonora Christina »for sine ubetænksomme Komportementer om Passets Søgning hos Kongen af Danmark, så vel som mundt- og skriftlige Kommunikation med Kongen af Danmarks Spion, Bartholomæus Mikkelsen, samt andet mere, som Akta udvise«, kjendes »skyldig at være udi Hs. kgl. Majestæts Unåde; hvorfor hun[68] også under højstbemeldte Hs. kgl. Mjts. eget Arbitrium i Underdanighed indskydes«. Mellem Præmisserne til

*) Stedet i »Höghmälis-Balker« lyder således (efter Aftrykket i »Swerikes Landz Lagh«. Stokh. 1635. 4to.): »Hwar som reisir Här å moth Konunge eller Rikesins Herra eller Forsäth gör, at han wil han fånga eller dräpa, eller gör noghra Wåldsgerninga eller orätt medh brefwom, rådhom, gerningom eller hielp: Thå ägher han mista Jord och Gotz och Lijf, om han fångin warder medh oppinbara gerning. § 1. Nu kan honom thetta witas, och ey medh oppinbara gerning warda fångin: stånde thet til Konungs Nempdenne, och sidhan swäri hwar thera, som i edhenom stånda sins lästom, som sigs i Eedhe thera. Fälla the han, Hafwi forgiordt allo thy som för är sagt: Wäria the han, Wari sacklös«. — Stedet i »Konungs-Balker« lyder: »Hwar som talar å Konung eller Konungs Rådh, en eller flere, thet å hedher thera går eller Äro, och kan thet ey fulltygha, witna swå sex godhe Män som thet hördu: Warde halszhuggin. Talar han annar smäligh ord, som ey gå å hedher eller äro, böte fyratighi Marker: Eller liggie i Konungs Häktilsom en Månadh, och äti Watn och Brödh«. — Der kan efter dette ikke være Tvivl om, at Ulfeldt var dømt fra Liv og Gods.

Dommen ere alle de bekjendte Anklageposter optagne, lige fra Ulfeldts Meddelelse af Stormplanen til hans Bestræbelser for at skaffe sig et Rejsepas, fra hans Forsøg på gjennem Bartholomæus at vinde Frederik III.s Gunst til hans »viderværdige Diskurser« m. m., idet alle Beskyldningerne betragtes som fyldestgjørende beviste. I Slutningen af Dommen udtaler Retten som sin Formening, at Dommen ikke for Tiden bør forkyndes for Ulfeldt, da han er syg, men først må offentliggjøres, når han enten er bleven rask eller er død, og der til den Tid ikke er kommen nye og bedre Vidnesbyrd frem til Fordel for ham. Indtil da foreslår den at lade Arresten på hans og Leonora Christinas Personer vedblive og sekvestrere deres Godser.

Jeg har hidtil bestræbt mig for at give hele denne Sags Forløb så objektivt som muligt. Men efter at det nu er meddelt, hvad Udgangen på den blev, kan jeg — selv med Fare for, at Læseren allerede er bleven træt af dette Æmne — ikke undlade at tage i det mindste nogle af de vigtigere Punkter i den frem igjen til en mere selvstændig Betragtning, idet jeg anser det for afgjort, at den afsagte Dom ikke umiddelbart vil have gjort Indtryk på Læseren af at have i et og alt truffet det rette, navnlig for så vidt der synes at kunne rejses berettiget Tvivl om, at alle de mod Ulfeldt fremførte Beskyldninger virkelig vare blevne beviste. Man vil da for det første have lagt Mærke til, at med Hensyn til det, der er Hovedsagen og det egentlig graverende i Anklagen mod Ulfeldt, Beskyldningerne for, at han havde konspireret mod Carl Gustav eller med Råd og Dåd arbejdet på at skade den svenske Stats Interesser til Fordel for Danmark, foreligger der ikke blot ikke Spor af noget materielt Bevis fra hans

egen Hånd, men der er overhovedet kun to uafhængige Vidnesbyrd imod ham — der dog begge kun ere enkelte Vidnesbyrd, idet de gå ud på forskjellige Fakta —, nemlig Bartholomæus Mikkelsens og Rasmus Andersens, og af disse er igjen Barth.s Vidnesbyrd i Følge sit Indhold af en så overvejende Betydning, at Dommen om Ulfeldts Skyld eller Skyldfrihed for en væsentlig Del må siges at afhænge af den Dom, man mener at burde fælde om dette Vidnesbyrds Pålidelighed. På den anden Side vil man have set, at hvad der end under Forsvaret kan være fremført af Leonora Christina, som kunde synes at betage en og anden af Beskyldningerne dens Bråd, har hun dog ikke kunnet føre noget egentlig afgjørende Modbevis mod nogen af dem. Hvor megen Vægt der nu end må lægges både på den indre Sandsynlighed af de rejste Beskyldninger og de derimod anførte Grunde og på de ydre med hine eller disse mere eller mindre samstemmende Omstændigheder, er det dog indlysende, at det under de givne Forhold, hvor Påstand og Modpåstand i Regelen stå over for hinanden på en sådan Måde, at de må hente deres væsentligste Beviskraft fra vedkommendes egen Troværdighed, må være af den allerstørste Betydning at komme på det rene med, hvor megen personlig Tillid der kan skjænkes enhver af de pågjældende, og vi ville altså allerførst prøve, hvor vidt vi kunne nå i så Henseende. Lad os begynde med Barth. Mikkelsen. Var han overhovedet en Mand, hvis Udsagn fortjente Tiltro, og var der særlig intet i hans personlige Forhold til Ulfeldt, som kunde berettige til at betragte hans Optræden i denne Sag med Mistillid? At hans Fortid, selv efter hans egen Indrømmelse, ikke synes at have været pletfri, kan man måske i det hele se bort fra, da han

i al Fald i senere År ikke synes at have givet nogen Grund til Klage. Derimod kan der næppe være Tvivl om, at der i hans Vidneforklaringer flere Gange forekommer Ting, som ikke sætte hans Sandhedskjærlighed i det bedste Lys. Uoverensstemmelsen mellem hans og Niels Pedersens Udsagn om Tiden, da der søgtes »Pardon« for Ulfeldt, lægger jeg ingen Vægt på, da den lader sig forklare af en Hukommelsesfejl på en af Siderne. Dette gjælder derimod ikke om nogle Udsagn af ham med Hensyn til et Brev, som Frederik III. gjennem ham havde tilskrevet Borgermester Hans Henriksen m. fl. i Malmø. Om dette Brev sagde han nemlig i de første Forhør, at han havde brændt det, senere sagde han, at han havde sendt det over til Kjøbenhavn, og endelig fandtes det originale Brev i den ofte omtalte Æske ved Limhavnen, hvis Nedsættelse i Jorden — hvad jeg strax kommer tilbage til — næppe var Bartholomæus så ganske uvitterlig, som han gav sig Udseende af. Også synes det kun at kunne forklares som en bevidst Afvigelse fra Sandheden, at han, som i Begyndelsen af sit Fangenskab stadig udtalte, at Anvisningen til at ødelægge Flåden ved Landskrone var ham meddelt af Ulfeldt, efter at Stormen på Kjøbenhavn havde fundet Sted, senere (f. Ex. ved Konfrontationen) forandrede sit Udsagn derhen, at Ulfeldt havde givet ham hin Anvisning ved samme Lejlighed, da han dikterede ham Stormplanen (altså i Slutningen af Januar eller de første Dage af Februar). Som overordentlig mistænkelig må jeg fremdeles betragte hans Påstand om, at han i sin Tid havde overgivet den ofte omtalte Æske til et Bud for at få den sendt over til Kjøbenhavn. Thi rigtignok véd man, at han med Hensyn til et enkelt af de i Æsken fundne Aktstykker — Frederik III.s ovenfor

omtalte Brev til Hans Henriksen m. fl. — havde fået Befaling fra Kjøbenhavn til at sende det tilbage, da der ikke mentes at ville blive Brug for det[69]. Men på den anden Side er der Omstændigheder, som bestemt vise hen på, at Bartholomæus netop ikke har villet efterkomme denne Befaling[70], og selv uden dette vilde Forekomsten af hint Aktstykke ikke kunne bevise noget over for den iøjnefaldende Usandsynlighed af, at Resten af de i Æsken nedlagte Papirer har været bestemt til at sendes til Kjøbenhavn. Hvad Gavn skulde i Virkeligheden sådanne Papirer som Frederik III.s, Jokum Gersdorffs og Korfits Trolles Breve til ham, eller hans Koncepter til Breve til Korfits Trolle gjøre i Kjøbenhavn? Hvilket Motiv kunde han særlig have til at sende de Ulfeldt vedrørende Papirer derover? Der blev under Processen slået på, at han kunde have lagt disse Aktstykker til Side for med dem at godtgjøre, at han havde arbejdet med Nidkjærhed for den danske Sag, og man kunde måske et Øjeblik være tilbøjelig til at slå sig til Ro ved denne Forklaring af Oversendelsen, da der virkelig foreligger Vidnesbyrd om, at man i Kjøbenhavn i Begyndelsen af 1659 fattede nogen Mistillid, ikke til hans Ærlighed, men til hans Dygtighed[71]. Men på den anden Side er det dog indlysende, at disse Papirer for en overvejende Del ikke kunde lære Magthaverne i Kjøbenhavn noget om ham, som de ikke vidste i Forvejen. Kongen, Gersdorff og Korf. Trolle kunde ikke have glemt, hvad de havde tilskrevet ham, og Koncepterne til hans egne Breve til Trolle indeholdt jo ikke andet, end hvad der stod i Originalerne, som allerede vare i Kjøbenhavn. Det samme var Tilfældet med de vigtigste af de Papirer, som — i al Fald efter hans eget Udsagn — vedrørte Ulfeldt, nemlig

Afskrifterne af Stormplanen og af Anvisningen om Flåden. Frem for alt bliver dog den antydede Fortolkning af Bartholomæus's Øjemed med Oversendelsen af de omtalte Papirer gjort usandsynlig ved den Kjendsgjerning, at medens han bevarede disse Papirer, tilintetgjorde han så godt som alle dem, der stod i Forbindelse med Anslaget på Malmø. Thi at forberede dette Anslag var Bartholomæus's Hovedopgave, og havde han tænkt at ville anbefale sig hos Magthaverne i Danmark ved Fremvisning af sin Korrespondance, skulde man synes, at det først og fremmest måtte være ham magtpåliggende at gjemme og oversende, hvad der stod i Forbindelse med denne Sag. Man kunde da måske tænke sig, at Bartholomæus ikke har haft andet Øjemed med Oversendelsen af hine Papirer end at bringe alt, hvad der fandtes i hans Værge af kompromitterende Sager, i Sikkerhed på en Tid, da Mistanken mod ham var bleven meget levende, men heller ikke denne Forklaring synes at kunne holde Stik over for den nærliggende Betragtning, at han — hvis han ikke vilde tilintetgjøre Papirerne — uden Tvivl lige så let vilde have kunnet finde et sikkert Gjemmested for dem i Skåne som i Kjøbenhavn, og kort sagt, fra hvilken Side man end ser Sagen, synes man ubetinget snarest at måtte komme til det Resultat, at Bartholomæus ikke, som han påstod, har haft nogen som helst Grund til at tro, at Papirerne vare sendte til Kjøbenhavn, men tvært imod har vidst fuldkommen god Besked med, at de vare gjemte i Skåne, og rimeligvis endog selv har gjemt dem. I Følge min Opfattelse egner altså Bartholomæus's Forklaring på dette Punkt sig ikke mindre end på de to før fremdragne Punkter til at vække nogen Mistro til hans Vidnesbyrd overhovedet, og denne Mistro forringes

ikke — hvad særlig hans Udsagn om Ulfeldt angår — derved, at man i hans Forhold til denne temmelig sikkert synes at kunne spore en fjendtlig Stemning eller i hvert Fald et Ønske om at se ham kompromitteret i så høj Grad som muligt. Allerede det, at han så hurtigt efter sin egen Anholdelse optrådte med en Række graverende og til det yderste detaillerede Angivelser mod Ulfeldt, som dog slet ikke havde haft noget at gjøre med den Sag, hvorfor han selv var sat fast, synes at vidne for en sådan Antagelse. Og kunde nogen være tilbøjelig til — hvad jeg dog tror, vilde være urigtigt — udelukkende at forklare både Skyndsomheden og Omstændeligheden i hans Angivelser af den Skarphed, hvormed man trængte ind på ham, vil man under alle Omstændigheder vistnok næppe kunne finde en tilsvarende gunstig Forklaring af en anden Side af hans Færd, jeg mener hans Forhold til de Ulfeldt vedrørende Papirer. I Virkeligheden synes den Omstændighed, at han, medens han ellers tilintetgjorde det allermeste af sin Korrespondance, særlig skånede næsten alt, hvad der vedrørte — eller af ham sagdes at vedrøre — hans Forbindelse med Ulfeldt, ikke med nogen Rimelighed at kunne forklares på anden Måde, end at han har villet lægge et Våben til Side, som ved Lejlighed kunde bruges mod Ulfeldt, at han har villet sikre sig et Middel til, når det gik galt med ham selv, også at bringe Ulfeldt i Ulykke, og det har for så vidt mindre at sige, om han herved nærmest har tænkt at gavne sig selv — idet det til en vis Grad kunde formodes, at en så højt stående Persons Inddragelse i hans Sag vilde bevirke, at der i det hele blev taget læmpeligere på den —, eller om han fortrinsvis har været tilskyndet af Had til Ulfeldt. Tilstedeværelsen af en sådan Følelse hos ham

måtte, trods alle Magnus Larsons Indvendinger, synes meget naturlig. Det vilde virkelig næsten være utænkeligt, om ikke han, hvis Forhold til den Malmøske Sag viser, at han var en varm Fædrelandsven, i sit Hjerte måtte nære dyb Uvilje mod og Foragt for den Mand, hvem han for en stor Del måtte tillægge Skylden for den Ulykke, der havde ramt Danmark, og hans tilsyneladende Fortrolighed med ham havde uden Tvivl ikke andet Formål end dels at prøve på at vinde ham for Danmarks Sag, dels at få noget lokket ud af ham, som han kunde bruge[72]. Både ligefremme Udtalelser af Bartholomæus selv og det, at han intet betroede Ulfeldt om Anslaget på Malmø, viser, at han stadig nærede Mistillid til ham, og måtte han end bekæmpe sine personlige Følelser, så længe der var noget Håb for hans egen Sag, forstår man dog let, at han allerede da kan have været betænkt på for alle indtrædende Tilfældes Skyld at sikre sig et Våben mod Ulfeldt; men endnu sandsynligere er det, at da hans Sag viste sig at være tabt, og han selv var bleven arresteret, måtte Udsigten til, at han og så mange af hans Venner vilde komme til at lide for deres Kjærlighed til Fædrelandet, medens hin Landsforræder vedblivende bar sit Hoved højt, opflamme hans Følelser mod Ulfeldt til det yderste og gjøre ham tilbøjelig til at bruge ethvert Middel, der stod til hans Rådighed, for at kompromittere ham — især da det, som før sagt, ikke syntes urimeligt, at han herved tillige kunde gavne sig selv. Jeg kan derfor heller ikke komme bort fra den Tanke, at Bartholomæus ikke har været uden Indflydelse på Fundet af den ofte omtalte Æske, hvis i sig selv meget mistænkelige Udgravning ved en »Ræv« bliver endnu mistænkeligere derved, at den fandt Sted netop, da den

egentlige Proces mod Ulfeldt begyndte. Det forekommer mig at ligge nærmest at antage, at Bartholomæus selv — ved en af sine fortrolige — har foranlediget, at Æsken kom for Lyset, for at dens Indhold kunde støtte hans Udsagn mod Ulfeldt. Vidnede end dette Indhold også mod ham selv, var han dog i Forvejen så stærkt kompromitteret ved sine egne Bekjendelser, at han ikke kunde blive det synderlig mere ved hine Papirer, hvorimod Ulfeldts Sag ved dem måtte forværres betydeligt*).

Efter at jeg således har søgt at gjøre sandsynligt, at man hverken kan tillægge Bartholomæus en sådan Sandhedskjærlighed eller en så uinteresseret Stemning mod Ulfeldt, at hans Vidnesbyrd overhovedet kan betragtes med fuld Tillid, bliver det næste Spørgsmål, hvorledes Sagen i så Henseende stiller sig for Leonora Christinas Vedkommende. Ere de af hendes Udtalelser for Retten, som kunne kontrolleres, af en sådan Beskaffenhed, at de tillade os i det hele at fæste Lid til hendes Udsagn? Det gjør mig ondt at måtte sige, at dette ikke er Tilfældet, og jeg skal anføre et slående Bevis derpå. Den i Indlægene og under Konfrontationen så meget omtalte »Seddel«, som påstodes at være skreven af hende, men som hun med de stærkeste Forsikringer og med tilsyneladende afgjørende Grunde fralagde sig, denne Seddel er i Virkeligheden alligevel skreven af hende selv og ingen anden. Jeg har haft Lejlighed til at undersøge Originalen meget omhyggeligt, og jeg kan forsikre, at hvis der overhovedet existerer nogen fuldkommen uomtvistelig

---

*) Mon ikke også den »Skriver på Limhavnen«, som »fandt« Æsken og på anden Hånd skaffede den i Rettens Hænder, var Bartholomæus's Skriver?

Kjendsgjerning, så er det denne[78]. Der er ikke engang gjort mindste Forsøg på at fordreje Håndskriften, som er aldeles identisk med den, vi atter og atter møde i hendes talrige originale Breve og andre skriftlige Udarbejdelser. Denne Kjendsgjerning er af den største Betydning for Bedømmelsen af Leonora Christinas Optræden i Sagen. Thi når hun kunde nægte et Faktum af så stor Evidents og oven i Kjøbet gjøre det med en så overlegen Sikkerhed og med så mange fra de ledsagende Omstændigheder skarpsindigt hentede Modgrunde, at enhver, der ikke selv har set Seddelen, må overbevises om hendes Uskyldighed, bliver det klart, dels, at hun i det hele betragtede sin Opgave i denne Sag som en ganske anden end den at bidrage til, at Sandheden kom for Lyset, dels, at vi ikke kunne vente at nå til Sandheden gjennem hendes Udsagn alene, hvor meget sandt der end kan være i enkelte af dem. Og selve hin Seddel, som iøvrigt ikke betegner det eneste Punkt, hvor man med nogen Rimelighed kan antage, at hun har udtalt sig imod bedre Vidende*), kaster ikke blot Lys over hendes eget Vidnesbyrd, men også over andres, særlig hendes og Ulfeldts hengivne Tjener og Sekretær Kjeld Friis's. Thi denne afgav under Sagen en skriftlig Erklæring angående

*) Når bl. a. Barth. under Konfrontationen udtalte, at han selv havde bragt hende et Brev fra Ulfeldts Svoger Oluf Brokkenhus, om hvilket hun havde sagt til ham, at det handlede om Arvesager, taler Sandsynligheden for, at dette forholder sig rigtigt, skjønt Leon. Chr. nægtede det. Thi Skiftet efter Kirsten Munk stod jo på dengang, og ligesom det er rimeligt, at Oluf Brokkenhus, som var Ulfeldts og Leon. Chr.s gode Ven, varetog deres Interesser ved denne Lejlighed, således forstår man ikke let, hvorledes Barth. skulde falde på at nævne hans Navn i denne Sammenhæng, hvis han ikke havde det fra Leon. Chr. selv.

Seddelen, hvori han efter forskjellige Omsvøb, som tydeligt vise, at han overmåde godt kjender Hånden, til sidst under Påkaldelše af Gud udtaler, at han »synes ikke«, at det er Leonora Christinas. Altså læmper også han sit Udsagn efter Omstændighederne, og når han under Sagen tilbagekaldte et tidligere Vidnesbyrd i Ulfeldts Disfavør, hvad allerede Magnus Larson tilskrev et utilbørligt Hensyn til hans Herskab, må denne Tilbagekaldelse uden Tvivl virkelig sees i dette Lys.

Man vil ikke kunne påstå, at det Resultat, hvortil den foran stående Undersøgelse har ført, skal bidrage til at gjøre den i sig selv dunkle Sag lettere at gjennemskue. Tvært imod må vistnok Sandsynligheden for, at det overhovedet er muligt at komme til en fuldkommen sikker Afgjørelse af alle de herhen hørende Spørgsmål, siges at være betydeligt formindsket. Det var dog måske et Forsøg værd at se, om vi ikke i det mindste for enkelte Punkters Vedkommende kunne udfinde Sandheden, og hvor dette ikke lader sig gjøre, ville vi i al Fald prøve, hvor langt vi ere i Stand til at nå. Med Hensyn til én Del af Anklagen have vi et fast Udgangspunkt i den Kjendsgjerning, at den ofte omtalte Seddel er skreven af Leonora Christina. Denne Seddel er nemlig, som også fremhævet af Magnus Larson, aldeles øjensynligt Svaret på det Brev fra Bartholomæus til Ulfeldt (af 24de November), hvori hin ytrer Ønske om at få »noget skriftligt« fra denne, »hvorefter det omtalte grundigt i Pennen kunde fattes og overskikkes«, og Leonora Christinas Svar går da, som tidligere anført, ud på, at hvad han forlanger, »kan for mange Årsagers Skyld ikke ske; Sagen er Eder bekjendt; de vide bedst den at føre, eftersom Nødvendigheden det udkræver«. Dette har ganske utvivlsomt

Hensyn til de Forsøg, der i Slutningen af 1658 gjordes på at få Ulfeldt udsonet med Frederik III., og Ulfeldt har altså, skjønt Leonora Christina nægtede det, både været vidende om disse Forsøg og indvilliget i, at de fortsattes. Fra denne Indvilligelse i, hvad andre gjorde for ham, er der dog et ikke ubetydeligt Spring til en aktiv Optræden af Ulfeldt selv for at opnå en Udsoning, og der er så meget mere Grund til at fremhæve denne Forskjel, da Afgjørelsen af Spørgsmålet om, hvor vidt Ulfeldt kan antages at have meddelt Bartholomæus Stormplanen m. m., i det mindste til en vis Grad hænger sammen hermed. Jeg skal strax komme nærmere til denne Sag. Men hvis der, foreløbig uden Hensyn til den, spørges, om der er Sandsynlighed for, at Ulfeldt selv har gjort direkte Skridt for at gjenvinde Frederik III.s Gunst, må Svaret uden Tvivl snarest blive benægtende. Det er allerede ofte omtalt, at han i Slutningen af 1658 afslog personlig at skrive til Frederik III., og enten man nu vil forklare dette af Hovmod eller Forsigtighed, er det rimeligt at antage, at de samme Bevæggrunde have gjort sig endnu stærkere gjældende hos ham på et senere Tidspunkt, da både den danske Konge atter var bleven meget uvenligt stemt imod ham, og da Svenskernes Mistro til ham var voxet. Heller ikke tales der enten i Korfits Trolles Breve til Bartholomæus — så vidt jeg kjender dem[74] — eller i dennes Breve til hin nogensinde om noget fra Ulfeldt udgået Initiativ i denne Sag, og lige så lidt hører man tale om, at han ad andre Veje — f. Ex. gjennem sine Frænder i Kjøbenhavn — skulde have forsøgt en Tilnærmelse til Kongen. At han under Krigen skrev til Kjøbenhavn, er vistnok temmelig afgjort, men selv om man ikke havde Bartholomæus's eget Vidnesbyrd derfor,

måtte det ubetinget ligge nærmest at antage, at han ikke skrev om sin »Pardon«, men kun om mere private Sager. I denne Henseende er også Rasmus Andersens Udsagn, at Ulfeldt opfordrede ham til at skrive til Kjøbenhavn for at advare mod Taubenfeldts Svoger, af Vigtighed; thi hvis Ulfeldt selv havde brevvexlet på Kjøbenhavn om andet end forholdsvis ligegyldige Ting, kunde han jo selv have oversendt Advarslen, og havde han villet indynde sig hos Frederik III., var der allermindst Grund for ham til at overlade denne Sag til en anden, da han måtte vente, at en sådan Advarsel vilde blive regnet ham i høj Grad til gode af Kongen. Men når således alt det anførte synes at tyde på, at Ulfeldt virkelig i det hele har afholdt sig fra at gjøre noget positivt Skridt, sigtende til at opnå en Udsoning med den danske Konge, lader heller ikke den ham tillagte Forrådelse af Stormplanen sig med nogen Sandsynlighed føre tilbage til dette Motiv, i al Fald ikke som Hovedmotiv, og det især af den Grund, at hvis han virkelig havde villet gjøre noget for at gjenvinde Frederik III.s Gunst, havde der stået ham mange Veje åbne til at nå dette Mål, der ikke tilnærmelsesvis medførte den Fare for ham selv og hans Stilling i Sverig, som Meddelelsen af hin Plan, trods alle anvendte Forsigtighedsregler, måtte medføre. At man dog, hvis det virkelig var ham, som havde dikteret Bartholomæus hin Plan, nærmest måtte søge Forklaringen af en sådan Handling i egoistiske Bevæggrunde hos ham, er i Følge vort Kjendskab til Mandens Karakter ikke nogen uberettiget Slutning*), og i Vrikeligheden synes der også ved nærmere

*) At U. skulde have forrådt Stormplanen af Kjærlighed til sit Fædreland og Medynk med den Skjæbne, der truede

Eftersyn på dette Punkt at frembyde sig noget, der i det mindste indeholder Muligheden af en Forklaring. Som tidligere berørt (ovfr. S. 313), truedes Ulfeldts Interesser i høj Grad ved den nye Krig mellem Danmark og Sverig, navnlig hvis Vægtskålen afgjort skulde helde til den ene eller den anden Side. Føjede Lykken de danske i betydeligere Grad, havde han Udsigt til at miste alt, hvad han ved Roskildefreden havde vundet i Danmark, og førte Carl Gustav sin Tanke igjennem, helt at bringe den danske Stat eller i det mindste dens Hovedlande under svensk Herredømme, vilde Ulfeldt få ham til sin Overherre også for sine der liggende Besiddelsers Vedkommende, hvad han efter de hidtil gjorte Erfaringer ligeledes måtte betragte som en stor personlig Ulykke. I det hele kunde der ikke være Tvivl om, at det for Ulfeldt allerheldigste Udfald af Krigen vilde være, om »Status quo ante bellum« bevaredes, og hvis det virkelig, som Bartholomæus flere Gange udtalte, fra først af var hans Tanke at ville benytte en eventuel Udsoning med Frederik III. til at optræde som Fredsmægler mellem Kongerne[75], har han vistnok herved nærmest haft for Øje at bidrage sit til et sådant Resultat. Imidlertid førte Forholdene det med sig, at det ikke blev til noget med denne Mægling, men på den anden Side var også den krigeriske Situation i længere Tid temmelig svævende, indtil endelig Carl Gustavs Beslutning om at prøve en

det, falder overordentlig vanskeligt at antage om den Mand, der ikke blot selv havde bidraget så væsentligt til at ødelægge det, men som endog — rigtignok nærmest før Bruddet med Carl Gustav — havde dadlet denne, fordi han ikke havde fulgt hans Råd til strax at overrumple Kjøbenhavn og dermed udslette Danmark af Staternes Tal.

Storm på Kjøbenhavn med ét syntes at bringe Afgjørelsen lige for Døren. Det ligger da i Virkeligheden ikke så meget fjernt at tænke sig, at Ulfeldt ved Bekymringen for, at de danske ikke skulde kunne modstå Stormen, og at således det ene af de to Alternativer, han befrygtede, skulde indtræffe, er bleven skræmmet ud af sin tidligere Tilbageholdenhed og tilskyndet til at lægge sit Lod i Vægtskålen for at forhindre en sådan Eventualitet. Hvis Kjøbenhavn modstod Stormen, måtte Carl Gustav rimeligvis opgive sine vidtgående Planer, og der var da al Sandsynlighed for, at det tidligere Forhold mellem de to Stater vilde blive gjenoprettet på Grundlag af den Roskildske Fred, hvilken Fred Ulfeldt så meget mere turde antage vilde blive bestemmende også for hans egen fremtidige Stilling, som han i det mindste til en vis Grad kunde gjøre gjældende med Rette, at han havde holdt sig udenfor hele denne Krig. Som sagt, det forekommer mig, at Meddelelsen af Stormplanen ret naturligt lod sig forklare af den påviste Bevæggrund, og til denne samt det vedvarende Ønske om at bidrage til at tilvejebringe den tidligere Ligevægt mellem Staterne måtte da vel også Anvisningen til Angrebet på Flåden henføres — hvis den virkelig kommer fra ham —, og ligeledes hans Ytring til Bartholomæus efter Stormen, at nu var det Tid til at lade Folk komme over til Skåne, hans Opfordring til Rasm. Andersen om at advare Folk i Kjøbenhavn mod Taubenfeldts Svoger, osv. Men på den anden Side er jeg dog på ingen Måde så sikker i min Sag, at jeg tør nægte Muligheden af, at Beretningerne om Ulfeldts mundtlige Udtalelser kunne være til en vis Grad forvanskede både med Hensyn til deres Indhold og den Hensigt, der tillægges dem, eller af, at det fra Ulfeldts Side overhovedet

er kommet videre end til mundtlige Udtàlelser, af hvilke så Bartholomæus kan have taget Anledning til at underskyde ham en Handling (Dikteringen af Stormplanen), som han ikke har udført. Jeg fremhæver dette, fordi der er flere Omstændigheder, som synes at rime sig dårligt med, at Ulfeldt virkelig skuldo have forrådt hin Plan. Således udtalte Bartholomæus selv i et af sine første Forhør, at Ulfeldt havde sagt til ham strax efter Stormen: »Dersom de danske havde haft Kundskab og gjort Udfald af Byen, da havde de slået deres Fjende helt ud af Lejren«. Men denne Kundskab skulde det jo netop for en Del være, som de havde fået gjennem Stormplanen med dens Angivelser om Fjendens Styrke, Stilling osv., og havde Ulfeldt meddelt Bartholomæus denne Plan, fatter man næppe, at han kan have brugt hin Ytring. Fremdeles: når Ulfeldt var sig bevidst at have gjort Frederik III. en så vigtig Tjeneste som at skaffe ham Planen, hvorledes skal man så forstå, at han, da han søgte om dansk Rejsepas, lod sig nøje med Bartholomæus's Ytring om, at det vilde falde vanskeligt at opnå dette, der dog fra Kongens Side kun vilde være en meget ubetydelig Gjengjæld? og hvorledes er det tænkeligt, at han, da han siden faldt i Frederik III.s Hænder og havde Brug for enhver Ting, der kunde tale til hans Gunst hos Kongen, aldrig — så vidt jeg ved — med et Ord berørte, at han havde gjort ham hin betydningsfulde Meddelelse? Hertil kommer endnu, at det ikke synes aldeles ubeføjet at nære nogen Tvivl om, hvor vidt Bartholomæus selv i sin Brevvexling på Kjøbenhavn har nævnet Ulfeldt som den, fra hvem han havde Stormplanen, og hvis han virkelig ikke har gjort dette, vil man indse, at det mere end noget andet måtte vække Mistanke om, at hans Beskyldning mod

Ulfeldt for dette Punkts Vedkommende var usand. Hvad der synes at måtte fremkalde en sådan Tvivl, er frem for alt Frederik III.s vedblivende unådige Stemning mod Ulfeldt og den Måde, hvorpå han behandlede ham, da han endelig fik ham i sin Magt, idet man har vanskeligt ved at forestille sig, at Kongen, hvis han virkelig havde Sikkerhed for, at Stormplanen var kommen fra Ulfeldt, kunde have undladt på virksom Måde at vise ham sin Påskjønnelse deraf. Imidlertid kan også i samme Retning nævnes, at Korfits Trolles temmelig almindelig holdte Bemærkning i Brevet af 20de Februar om at ville gjøre Ulfeldt »nogen Tjeneste« hos Frederik III. næppe — trods Magnus Larsons modsatte Anskuelse — med nogen som helst Rimelighed synes at kunne opfattes som en Ytring af Taknemlighed for en så vigtig og farlig Tjenesteydelse fra Ulfeldts Side, som Forrådelsen af Stormplanen vilde have været[76]; og endelig vilde også Bartholomæus's nølende Holdning, da der var Tale om Passet til Ulfeldt, allerbedst kunne forklares af hans Bevidsthed om, at han ikke havde omtalt Ulfeldt for Magthaverne i Kjøbenhavn i den angivne Sammenhæng*). Jeg indrømmer dog, at jeg kan tage fejl i hele denne Opfattelse, og især da Bartholomæus's Brev af 3die Februar, hvorpå Korfits Trolles er et Svar, ikke kjendes nærmere[77]. Men selv om så var, kunde dog dermed ikke enhver Betænkelighed med Hensyn til Antagelsen af Ulfeldts Skyld siges

*) Hvis jeg havde Ret i den her udtalte Formodning, måtte Bartholomæus's Hast med at angive Ulfeldt som Meddeler af Stormplanen til de sammensvorne i Malmø blive doppelt påfaldende og kunde ganske vist ikke forklares på anden Måde end ved at antage med Leonora Christina, at han har været betænkt på at skaffe sig Vidnesbyrd mod Ulfeldt for en kommende Lejligheds Skyld.

at være hævet. — Hvad Anvisningen til Angrebet på den svenske Flåde angår, må den, hvis den virkelig hidrører fra Ulfeldt, uden Tvivl snarest føres tilbage til de samme Motiver, som jeg før har antydet kunne tænkes at have tilskyndet ham til Meddelelsen af Stormplanen, og jeg vil ingenlunde bestemt nægte, at en sådan Anvisning virkelig kan være givet af ham. På den anden Side må det dog hævdes, at så længe der kan være nogen Tvivl om, hvor vidt Bartholomæus's Beskyldning med Hensyn til Stormplanen er begrundet, kan man endnu mindre afvise Muligheden af, at han kan have begået nogen Svig med Hensyn til den nævnte Anvisning, som ikke røber nogen anden Art Kundskab eller Indsigt, end at han kunde have fået den af enhver anden end Ulfeldt. Om det ikke aldeles umistænkelige i, at Bartholomæus i Begyndelsen sagde, at han havde fået Anvisningen af Ulfeldt, efter at Stormen på Kjøbenhavn havde fundet Sted, men siden — og uden Tvivl efter at være bleven mindet om, at han allerede i Brevet til Korf. Trolle af 3die Februar havde oversendt en Anvisning af denne Art[78] — forandrede sit Udsagn, har jeg tidligere talt, og måske er det heller ikke uden Betydning at erfare, at Anvisningen fremkom efter en udtrykkelig Opfordring fra Korf. Trolle til Bartholomæus om at skaffe ham Oplysninger om Flåden ved Landskrone, og at Bartholomæus også efter Oversendelsen af Anvisningen vedblev at tilskrive Korf. Trolle i samme Anledning og på en Måde, der viser, at Sagen lå ham selv i høj Grad på Hjerte[79]. Men i det hele vil man vist ved det foregående have fået Indtryk af, hvor overordentlig vanskeligt det er at komme til en virkelig sikker Afgjørelse af disse for Ulfeldts Sag allervigtigste Spørgsmål med det Materiale, der foreligger.

Og dog havde på den anden Side Kommissorialretten ikke andet Materiale — i al Fald ikke af Betydenhed — til sin Rådighed, end vi have, og når den derfor i sin Dom uden videre går ud fra, at Beskyldningerne i de nævnte Punkter ere fyldestgjørende beviste, er det næppe for dristigt at sige, at den ikke har været berettiget hertil, om den end formelt kunde beråbe sig på den Bekræftelse, Bartholomæus gav sit Vidnesbyrd ved at gjentage det i sin Dødsstund.

Medens Dommen særskilt nævner Meddelelsen af Stormplanen, Anvisningen til Angrebet på Flåden, Forsøgene på at vinde den danske Konges Gunst og Bestræbelserne for at komme i Besiddelse af et Rejsepas, sammenfatter den alle andre Ytringer af Ulfeldts svenskfjendtlige Stemning under to Hovedgrupper, idet den taler dels om »adskillige Consilia«, som han har »givet Fjendens Parti ved Hånden til Hs. kgl. Majestæts og Rigets mærkelige Skade«, dels om »andre viderværdige Diskurser«, som han har ført med alle Slags Folk for at »indjage Klejnmodighed i Undersåtternes Sind« og gjøre Kongens Handlinger forhadte for dem og hele Verden. Om et og andet af de »Consilia«, som der her uden Tvivl nærmest tænkes på (Opfordringen til Rasm. Andersen om at skrive til Kjøbenhavn, Bemærkningen til Bartholomæus, at nu var det Tid at lade Folk komme til Skåne, osv.), har jeg allerede ytret mig i det foregående, og jeg har søgt at vise, fra hvilket Synspunkt disse Tilskyndelser og Råd formentlig snarest måtte betragtes, hvis Vidnesbyrdene om dem virkelig ere pålidelige. Men skjønt der vel er en vis Sandsynlighed for, at de i al Fald ikke ere helt og holdent opdigtede, har man dog ikke nogen aldeles afgjort Sikkerhed for, at de ikke i det

mindste for enkelte Punkters Vedkommende forsætlig afvige fra Sandheden, og selv om man havde det, vilde der dog være at tage Hensyn til de uforsætlige Fejl, som Enkeltmands Gjengivelse af mundtlige Ytringer så let kunne afstedkomme, og som kunne blive af stor Betydning for Opfattelsen af det hele[80]. Når altså Dommen også betragter alle disse »Consilia« som fuldtud hjemlede Kjendsgjerninger, er der næppe Tvivl om, at den ligeledes på dette Punkt går videre, end den er berettiget til, efter hvad der virkelig foreligger, og det samme gjælder til en vis Grad om de »andre viderværdige Diskurser«, som den nævner. At Ulfeldt ved forskjellige Lejligheder har udtalt sig i høj Grad bittert og hensynsløst om Carl Gustav og det svenske Herredømme, tør ansees for afgjort. Der foreligger altfor mange og i det væsentlige overensstemmende Vidnesbyrd herom, også fra højst pålidelige Folk, til at man kunde tvivle derpå, selv om Ulfeldts Stemning ikke var os bekjendt af skriftlige Ytringer af ham selv. Også er det mere end sandsynligt, at disse Udtalelser kunne have bidraget til at styrke den skånske Adel i dens Opposition mod Carl Gustav og både hos den og de andre Samfundsklasser holde Håbet om en Gjenforening med Danmark i Live. Men at det just har været Ulfeldts Hensigt at frembringe denne Virkning, er ikke virkelig bevist ved noget af det, der kom frem under Processen, og den Omstændighed, at de allerfleste af de Samtaler, der lagdes ham til Last, førtes med Svenskere, til Dels endog med Folk, som stod Kongen meget nær eller vare Ulfeldts personlige Uvenner, synes meget snarere at godtgjøre, at han i Almindelighed ikke har haft noget Formål med de påankede Ytringer ud over det at lette sit eget misfornøjede Sind.

Skjønt Ulfeldt over for Anklager som den her omtalte selvfølgelig måtte have været Sverigs Love undergivet, selv om han kun havde været bosat i Sverig uden at være trådt i bestemt Undersåtsforhold til Carl Gustav, forværredes hans Sag dog betydeligt derved, at Retten betragtede ham både som den svenske Konges Undersåt og Vasal. Og det kan vist heller ikke nægtes, at en sådan Betragtning var berettiget, om der end måske i formel Henseende var begået en Forsømmelse ved ikke særlig at afkræve ham Ed. På den anden Side tyder alt på, at han virkelig selv har ment, at han ikke stod i undersåtligt Forhold til Carl Gustav[81], og var det end ikke at vente, at denne Omstændighed skulde blive regnet ham selv til gode, kunde man dog med en vis Føje have formodet, at det vilde være sket med Leonora Christina, hvem Retten ikke havde noget værre at bebrejde end »hendes ubetænksomme Komportementer om Passets Søgning hos Kongen af Danmark, så vel som mundtlige og skriftlige Kommunikation med Kongen af Danmarks Spion Barth. M.« Man vil måske overhovedet have undret sig over, at der overgik Leonora Christina Dom, da hun dog fra Begyndelsen af ikke synes at have været direkte indbefattet i Anklagen. Der foreligger imidlertid en vistnok pålidelig Efterretning om, at hun få Dage efter, at Processen var begyndt, nemlig den 27de Oktober, også selv var bleven stævnet som anklaget[82], hvad der da uden Tvivl nærmest var begrundet i, at den ofte omtalte Æske med Dokumenter — hvoriblandt en Skrivelse med hendes Hånd — dengang var bleven funden. Når man imidlertid nok kan forstå, at hun på dette Grundlag blev inddraget i Sagen, kan jeg kun betragte det, at der i Dommen over hende hverken blev taget Hensyn til andre

formildende Omstændigheder eller til, at hun i Følge sin Ægtefælles Opfattelse af Undersåtsspørgsmålet sandsynligvis slet ikke har anset de i Dommen særlig fremdragne Handlinger for pligtstridige, som et Vidnesbyrd til de ikke få andre om den Uskånsomhed, hvormed Retten i det hele gik frem i denne Sag, og som gjør Indtryk af, at det overhovedet har været den mindre magtpåliggende at træffe en både med Retfærdighed og Billighed stemmende Afgjørelse end at ramme de anklagede så hårdt, som det ved den umildest mulige Betragtning og Fortolkning af deres Færd lod sig gjøre.

Jeg har endnu kun et Par Ord at tilføje om Leonora Christinas personlige Optræden i Sagen. Om den beundringsværdige Sjælsstyrke, det Mod og den Handlekraft, hun lagde for Dagen i den så vanskelige og for hende på flere Måder trykkende Situation, kan der ikke være delte Meninger. Men også hvad Forsvarets Realitet angår, må det vistnok indrømmes, at hun — især når man betænker hendes Kjøn, hendes Ukjendskab til den Slags Sager og endelig hendes Uformuenhed til på Grund af Mandens Sygdom at skaffe sig bestemte Oplysninger om flere af de Punkter, der fremdroges — har løst sin Opgave med ikke ringe Dygtighed, og navnlig udfoldet en Skarpsindighed og Behændighed, som man ikke kan andet end yde sin store Anerkjendelse, selv om man samtidig ikke kan være blind for, at hun af og til er gået temmelig løst over det væsentlige i Beskyldningerne for at holde sig til mindre væsentlige Udvortesheder, eller at hun mod en og anden Beskyldning ikke har haft meget andet at sætte end sin blotte Nægtelse. Med alt det er der dog ét Punkt i hendes Forsvar, som ikke kan andet end vække en pinlig Overraskelse hos enhver, der be-

tragter hende med nogen Sympathi, nemlig Usandfærdigheden i hendes Vidnesbyrd, således som den især træder frem i Historien med »Seddelen«, og denne Usandfærdighed bliver ikke mere tiltalende derved, at hun i det nævnte Tilfælde ikke simpelt hen indskrænker sig til at nægte at have skrevet Seddelen, men dels fralægger sig Forfatterskabet med Bevidnelser af en sådan Styrke, at de — skjønt de ikke ere Eder — dog må synes at have en næsten lige så bindende Karakter, dels søger at vælte Beskyldningen over på andre, særlig på Bartholomæus. Der er her unægtelig en Plet på hendes Forsvar, som man gjerne ønskede borte, og dog tror jeg på den anden Side, at hendes Forhold ved nærmere Betragtning vil komme til at stå i et noget mindre ugunstigt Lys end det, hvori man ved første Øjekast er tilbøjelig til at se det. At Sanddruhed overhovedet for hin Tids Mennesker var et mindre kategorisk Pligtbud end for os, tør vistnok betragtes som en Kjendsgjerning, og at hjælpe sig gjennem en farefuld Situation ved Hjælp af en Nødløgn, ansåes i det hele næppe for mindre tilladeligt og berettiget end i Krigen at tage sin Tilflugt til List, hvor man ikke kunde komme frem med Magt. Det har vel næppe kunnet undgåes, at også Leonora Christina til en vis Grad har været berørt af denne Anskuelse, men det er dog ikke ad denne Vej, at jeg vil søge en Undskyldning for hendes Optræden under Processen. Thi som jeg altid har troet, at hun i sit inderste Væsen var sanddru, således kan jeg heller ikke nu komme bort fra denne Mening, og det især af den Grund, at hun var så stolt og modig, som hun var, og ikke kunde undgå at føle det som en Fejghed og en Nedværdigelse af sig selv, når hun tog sin Tilflugt til at lyve. Men i det foreliggende

Tilfælde var der Tale om meget mere end den ligefremme Pligt at sige Sandhed, idet Sagen ikke drejede sig om hende alene. Lige over for hin Pligt stod en anden bydende og med den første uforenelig Pligt: den at føre Kampen for sin anklagede Ægtefælle til den bedst mulige Udgang, og denne Pligt måtte Leonora Christina i Følge sin Opfattelse af Ægteskabet og den Kjærlighed, hun nærede for sin Mand, nødvendigvis anse for den højeste af de to, og det så meget mere, som ikke blot Mandens timelige Velfærd, men hans Ære, ja måske hans Liv stod på Spil. Man tør vel endog; når Sagen sees fra dette Synspunkt, ikke så aldeles ubetinget dadle Leonora Christina, fordi hun traf sit Valg, som hun gjorde, men har man først gjort denne almindeligere Indrømmelse, taber man med det samme en Del af sin Ret til at forarges over flere af de stødende Enkeltheder i den Måde, hvorpå hun gjennemførte sin Beslutning; thi det ene er en næsten nødvendig Følge af det andet. Man kan i Virkeligheden sige sig selv, at en blot og bar Benægtelse af en Beskyldning som den om Seddelen, hvor alt vidnede på det stærkeste imod hende, vilde have været omtrent det samme som strax at erkjende sin Mand og sig for skyldige. Skulde Nægtelsen have nogen som helst Virkning, måtte den støttes både ved en højtideligere Bevidnelse af deres Uskyldighed, og ved et Forsøg på at godtgjøre, at Beskyldningen ikke kunde være sand. Mulig var det ikke strengt nødvendigt herved, at hun bestræbte sig for at føre Mistanken over på Bartholomæus, men noget af det odiøse i denne hendes Bestræbelse falder dog bort dels derved, at Bartholomæus var så kompromitteret i Forvejen, at hun kunde vide, at det ikke vilde gjøre hans Straf større, om også hendes Ord skulde finde Tiltro, og

dels derved, at hun øjensynligt selv — og næppe uden Grund — har tillagt ham den Hensigt for enhver Pris at styrte Ulfeldt i Ulykke, og derfor heller ikke har ment, at hun behøvede at vise ham nogen Skånsel. — Jeg siger ikke, at Pletten på Leonora Christinas Forsvar svinder helt bort ved disse Betragtninger, men jeg holder det dog for afgjort, at den ved dem må tabe noget af sin mørke Farve.

Som tidligere anført, udtalte Kommissorialretten, at den anså det for bedst, at Dommen ikke blev forkyndt for Ulfeldt, før han var bleven rask, og at slutte fra senere Ytringer af Leonora Christina, synes man også at måtte antage, at hun hverken dengang eller siden fik at vide, at der var gået Dom i Sagen[83]. Hermed stemmer det også, at hun endnu efter Dommens Afsigelse skal have nedlagt Indsigelse mod Berettigelsen til at fælde Dom og tillige forlangt, at Sagen med alle dens Omstændigheder skulde forelægges Kongen[84]. Denne Fordring var der imidlertid, som man véd, sket Fyldest for længe siden, og det var Kongen selv, som havde befalet Retten at afsige Dom. Efter at den nu var afsagt, synes han dog ganske vist ikke at have været tilbøjelig til at bekræfte den. Det ligger nær at antage, at han ikke har været blind for dens svage Sider, og rimeligvis er også Erindringen om de virkelige Tjenester, Ulfeldt i sin Tid havde gjort ham, netop i denne Anledning bleven særlig levende hos ham. Flere Udtalelser, som faldt i det svenske Rigsråd efter hans Død[85], tyde på, at han overhovedet ikke har ment det så slemt med Ulfeldt, som det så ud til, og man tør vist formode, at det var hans Hensigt, så snart han havde afsluttet Krigen med Danmark på en for ham tilfredsstillende Måde, at

formilde Dommen betydeligt eller måske endog helt benåde Ulfeldt og Leonora Christina. Et Fingerpeg i denne Retning er det også, at han ikke engang, som Dommen anbefalede, ligefrem vilde sekvestrere deres Godser. Han henviste til, at han skyldte Ulfeldt en større Sum Penge, og vilde ikke gå videre end til at tillade, at der blev afdraget noget på denne Gjæld, så længe han havde Ulfeldts Godser under Hænder[86]. Imidlertid oplevede Kongen som bekjendt ikke Fredens Slutning. Han døde den 13de Februar 1660, og hans efterlevende Dronning, Hedvig Eleonore, overtog i Forening med Rigets højeste Æmbedsmænd Regeringens Førelse i den kun 4-årige Prins Karls Navn. Herved kom Ulfeldts og Leonora Christinas Sag uden Tvivl ind i et mindre heldigt Spor. Thi når det på den ene Side ikke kan antages, at Ulfeldts Skyld syntes ringere i den nye Regerings end i den afdøde Konges Øjne, kunde på den anden Side Formynderregeringen hverken have den samme Kundskab som Carl Gustav om Beskaffenheden af de Tjenester, han havde ydet, eller samme personlige Bevæggrunde til at vise ham Skånsel. At dens Stemning imod ham ikke var meget gunstig, kom blandt andet tydeligt til Udtryk ved de nu mod Enden stundende Fredsforhandlinger mellem Danmark og Sverig. Thi da der under disse blev Tale om i den eventuelle Fredstraktat at gjenoptage Roskildefredens Bestemmelser om en almindelig Amnesti, vilde Afsendingerne fra de fremmede Magter, der optrådte som Fredsmæglere, have Ulfeldt indbefattet i Amnestien, og de svenske Underhandlere vare heller ikke uvillige dertil, som det hedder, fordi de herved håbede på en nem Måde at blive den besværlige Mand kvit[87], men selve Formynderregeringen satte sig bestemt derimod.

Regeringens Standpunkt i Sagen er angivet i en Skrivelse fra den til de svenske Underhandlere af 20de April 1660[88], hvori den på Grundlag af de under Processen ofte nok fremdragne Kjendsgjerninger fastholder, at Ulfeldt er svensk Undersåt, bør betragtes som en »mere subditus«, og »altså ikke hører til denne Traktat«. Når dette forestilles Mediatorerne, mener Regeringen, at disse sikkert ville kunne indse, at han »ikke vel kan indesluttes i denne Traktats Amnesti, helst eftersom denne Traktat bliver sammensmedet (!) på Fundament af den Roskildske, så at når vi alene undtage Trondhjem, bliver det øvrige, begge Rigerne angående, os bevaret, hvorudi også den Artikel om hans og hans Frues Restitution i Danmark forbliver«; og »nu skulde det ikke vel rime sig, at han alligevel skulde blive indesluttet heri som den, der uagtet de store vederfarne Velgjerninger har erkjendt og lønnet vor sal. Hr. Faders [Skrivelsen er udstedt i den unge Konges Navn] Velgjerninger så utaknemligt«. For at imidlertid Mediatorerne kunne skjønne Kongens Bevågenhed mod dem, kunne Underhandlerne love dem, at Kongen — skjønt Ulfeldts Sag med ingen Ret kan drages ind under Traktaten — vil tage ikke lidet Hensyn til deres Intercession og, når han kommer til Stokholm, »den Ret for deres Skyld af Nåde mitigere, som Grev Ulfeldt ellers kan have fortjent«. — Meningen af dette synes for Traktatens Vedkommende ikke at kunne være andet, end at da Amnestien kun angår danske Undersåtter i deres Forhold til Sverig og svenske Undersåtter i deres Forhold til Danmark, kan Regeringen ikke tillade, at den kommer til at omfatte Ulfeldt, hvis Sag på Grund af hans Undersåtsforhold til Sverig er et indre svensk Anliggende, og den kan så meget mindre tillade det, fordi han ved at

få Del i Amnestien også umiddelbart vil komme til at nyde godt af Bestemmelserne i den Roskildske Fredstraktat, hvad han på Grund af sit Forhold ikke har fortjent. At det også i Hovedsagen er denne Betragtning, som er trængt igjennem ved den endelige Afslutning af Freden, tør allerede sluttes deraf, at den svenske Regering efter Fredslutningen vedblev at holde Ulfeldt og Leonora Christina i Fangenskab, og når det efter den anførte Skrivelse må antages i Begyndelsen at have været påtænkt alligevel at optage Roskildefredens Artikel 24, som angår Ulfeldts og Leonora Christinas Restitution i Danmark, i den nye Traktat, stemmer dog den Form, Kjøbenhavnertraktaten også for dette Punkts Vedkommende virkelig fik, bedre med den i Skrivelsen hævdede Mening, at Ulfeldt »ikke hørte til denne Traktat«. Thi Traktaten er i det hele for Ulfeldts Vedkommende rent negativ, den omtaler ikke hans Udelukkelse af Amnestien, og det eneste, der overhovedet røber, at den kjender hans Tilværelse, er at den, som ellers i det væsentlige følger hele Gangen i Roskildetraktaten og optager mange af dennes Artikler i uforandret eller kun lidt forandret Skikkelse, ganske udelader dens Art. 24[89]. Det kan dog ikke nægtes, at denne Betegnelsesmåde er meget uheldig, når man ønsker at komme på det rene med, hvad der ved Traktaten virkelig er fastslået om Ulfeldt og Leonora Christina, og Følgen har da også været, at Traktaten for deres Vedkommende er bleven fortolket på de forskjelligste Måder, ikke blot af en senere Tid, men af Samtiden, ja af selve dem, der stod i det nærmeste Forhold til den. Mange have ment, og deriblandt Ulfeldt og Leonora Christina selv, at da der ikke i Kjøbenhavnerfreden tages noget udtrykkeligt Forbehold i deres

Disfavør, måtte både den i Fredens Art. 1 udstedte Generalamnesti komme dem til gode, og Roskildefredens dem vedrørende Bestemmelser betragtes som stadfæstede[90], det sidste hovedsagelig af den Grund, at Art. 26 i Kjøbenhavnerfreden udtaler, at med Undtagelse af Art. 3 i Roskildefreden (som angår Lukningen af Sundet for fjendtlige Flåder), skulle alle Artikler i tidligere Traktater mellem Sverig og Danmark, også i Roskildetraktaten, fremdeles beholde deres fulde Gyldighed, for så vidt de ikke udtrykkelig er blevne forandrede i den nye Traktat. Thi Udeladelsen af Art. 24 skulde jo ikke synes mere at kunne betragtes som en Forandring end Udeladelsen af så mange andre Artikler i de ældre Traktater, som ikke direkte vare indførte i Kjøbenhavnertraktaten og dog skulde vedblive at gjælde, og dertil kommer, at hvis Art. 24 skulde betragtes som ophævet, vilde det jo have været det naturligste at udtale det ligefrem, således som det var sket for Art. 3's Vedkommende. På den anden Side kunde man rigtignok også sige, at da Roskildefreden er det umiddelbare Forbillede for Kjøbenhavnerfreden, vilde det ikke have været mindre naturligt, hvis Art. 24 uden videre skulde vedblive at gjælde, da at gjenoptage Artiklen i den nye Fred, og når allerede af den Grund Udeladelsen dog til syvende og sidst også hos Samtiden måtte vække Mistanke om snarest at være sket i Ulfeldts og Leonora Christinas Disfavør, kunne vi, som både vide, på hvilken Fod den svenske Regering stillede sig til Ulfeldt i Amnestispørgsmålet, og at det — efter Frederik III.s egne Udtalelser — var på Forslag af den danske Regering, at Art. 24 blev udeladt[91], endnu mindre nære nogen Tvivl i så Henseende. Hermed er Spørgsmålet dog endnu ikke ganske klaret, idet der selv således

er to Forklaringer af Udeladelsen mulige, nemlig om den skal betyde en definitiv Annullering eller kun en midlertidig Suspension af Art. 24. Jeg for min Del er tilbøjelig til at tro, at i al Fald den svenske Regering — og det ligger i alle Henseender nærmest at tage størst Hensyn til den — ikke har tilsigtet ved Udeladelsen at betegne Artiklen som ophævet for bestandig, men kun villet udtrykke, at Ulfeldt og Leonora Christina ikke umiddelbart ved Traktaten skulde stadfæstes i de ved hin Artikel tilståede Rettigheder, idet den iøvrigt har forbeholdt sig selv at tage nærmere Bestemmelse om, hvor vidt og hvor når de atter skulde indtræde i den faktiske Nydelse af dem. I og for sig kunde den svenske Regering være temmelig ligegyldig ved, hvorledes Traktaten udtrykte sig om Ulfeldt, når der blot ikke kom nogen Bestemmelse ind, som foregreb mulige Beslutninger i Fremtiden fra dens Side, særlig Beslutninger til Ulfeldts Fordel. Thi idet dens Opfattelse af hans Forhold til Amnestien må antages at være godkjendt før Fredslutningen, havde den det jo i al Fald fuldstændig i sin Magt at afskjære ham, hvem den holdt i sin Hånd som en til Døden dømt Forbryder, fra den faktiske Nydelse af Artikel 24, så længe den selv lystede. Under disse Omstændigheder forstår man endog, at den — som det synes at fremgå af dens før omtalte Skrivelse af 20de April — i Begyndelsen ikke engang har haft nogen Betænkelighed ved ligefrem at optage Art. 24 i den nye Traktat, men den kunde også meget godt gå ind på den danske Regerings Forslag om at udelade Artiklen, for så vidt Udeladelsen i og for sig ikke udtrykte mere, end hvad der under alle Omstændigheder var den svenske Regerings Mening, at Ulfeldt og Leonora Christina ikke strax skulde nyde godt af

Art. 24. Imidlertid kunde jo også det Tilfælde tænkes at indtræffe, at den svenske Regering engang i Fremtiden besluttede sig til helt at benåde Fangerne, og da der så meget mindre kan tvivles om, at dette Tilfælde allerede tidligt har været taget med i Betragtning, som det til Mediatorerne givne Løfte viser hen i denne Retning, føler jeg mig også overbevist om, at Regeringen ikke ved Antagelsen af Forslaget om Udeladelsen af Art. 24 har afskåret sig fra Muligheden af, når hint Tilfælde indtraf, da tillige at kunne gjengive Ulfeldt og Leonora Christina Adgangen til Art. 24, ja jeg anser mig endog berettiget til at mene, at der har været truffet en ligefrem Aftale i så Henseende med de danske Fredsunderhandlere. At der overhovedet bagved det, Almenheden fik at se af Traktaten, må have ligget bestemte Aftaler for Ulfeldts Vedkommende, er en aldeles nødvendig Følge af Traktatens fuldstændig negative Udtryksmåde, som da allerede det, at den svenske Regering efter Fredslutningen vedblev at holde Ulfeldt og Leonora Christina i Fangenskab, forudsætter sådanne Aftaler, eftersom Berettigelsen dertil snarest modsiges af Traktaten selv. Men ligesom der da næppe kan være Tvivl om, at der i disse Aftaler også er taget Hensyn til det Tilfælde, at Fangerne helt benådedes for deres Forhold i Sverig, således pege virkelig flere Omstændigheder hen på, at der er truffet en Overenskomst om, at når en sådan Benådning fandt Sted, skulde Ulfeldt og Leonora Christina atter nyde godt af Roskildefredens Art. 24. Jeg tænker herved ikke så meget på en Efterretning i denne Ånd hos Historieskriveren Pufendorf, fordi denne ellers vel underrettede Forfatter gjør den utvivlsomme Fejl at sige, at en Overenskomst som den nævnte endog var knyttet som en hemmelig

Artikel til selve Kjøbenhavnertraktaten[92]. Derimod synes det at måtte forklares på den nævnte Måde, når den svenske Regering, efter at Benådningen for Ulfeldt og Leonora Christina faktisk var udstedt, udtalte, at den betragtede Art. 24 som gjældende for deres Vedkommende[93], og frem for alt er der Tegn til, at selve den danske Regering har været sig en sådan Aftale bevidst. Rigtignok haves der ikke blot skriftlige Udtalelser fra Frederik III., som hævde, at Udeladelsen af Art. 24 i Traktaten betegner en ligefrem Ophævelse[94] (og at Forslaget til Udeladelsen udgik fra den danske Regering, tyder jo i al Fald på, at dette fra Begyndelsen af har været dens Tanke), men det, at Kongen lod Ulfeldt og Leonora Christina anholde, da de satte Foden på dansk Grund, synes jo også i Gjerningen at vise, at han ikke længere følte sig bunden ved Roskildefredens Bestemmelser angående dem. Herved er imidlertid på den anden Side at mærke, at både hine Udtalelser og Anholdelsen falde efter et Tidspunkt, da Ulfeldt og Leonora Christina ved deres Flugt fra Malmø havde forplumret deres hele Sag og navnlig brudt med Sverig på en sådan Måde, at der kunde være nogen Grund for Frederik III. til at tro, at de havde gjort den da fra svensk Side udstedte Benådning — og da også en dermed mulig forbunden Aftale om Art. 24 — ugyldig. Og det synes da doppelt betydningsfuldt som Vidnesbyrd om Tilværelsen af en Aftale som den antydede, at selv under disse for Kongen så gunstige Forhold, og efter at han faktisk i et enkelt Punkt har sat sig ud over hin Artikels Bestemmelser, tager han dog i andre Henseender endnu åbenbart Hensyn til Muligheden af, at Artiklen atter kunde være trådt i Kraft som Følge af den svenske Benådning. Jeg

skal i så Henseende især henvise til, at han, da han i 1660—61 efter Anholdelsen af Ulfeldt tænkte at anlægge Sag mod denne, som Grundlag for Anklagen særlig fremhævede Ulfeldts uredelige »Administration« som et Punkt, der ikke var omtalt i Roskildefreden[95]; samt at han ved de bekjendte Reverser fra Slutningen af 1661 udtrykkelig lod Ulfeldt og hans Hustru fraskrive sig de ved Roskildefreden vundne Rettigheder[96]. —

Da Leonora Christina selvfølgelig ikke kunde vide noget om, hvad der var forhandlet bagved Traktaten, var det naturligt, at hun måtte fortolke denne så meget som muligt til Gunst for sig selv og Manden og altså antage, at de begge både vare indbefattede i Amnestien og hævdede i Nydelsen af Roskildefredens Art. 24. Dette gjorde hun virkelig også, og da altså de danske Adelsmænd, som havde siddet fangne i Malmø på Grund af Deltagelse i den Malmøske Sammensværgelse eller oppositionelt Forhold af anden Art til den svenske Regering, vare blevne løsgivne (29de Maj) i Henhold til Fredsbestemmelserne, henvendte hun sig (2den Juni) gjennem sin Sekretær (Kjeld Friis?) til Grev Stenbock for at høre, om ikke også hun og hendes Mand skulde sættes på fri Fod. Stenbock svarede imidlertid, at han ikke så, at Ulfeldt enten på den ene eller anden Måde var omtalt i Fredstraktaten, og da Sekretæren gjorde gjældende, at han dog måtte være indbefattet i den almindelige Amnesti, svarede Greven, at det vidste han ikke noget om, og at han ingen Underretning i så Henseende havde fået fra Hoffet[97]. Man kan let tænke sig, hvilket Tordenslag denne åbenbare Afvisning må have været for de fangne, thi fik de ikke deres Frihed ved denne Lejlighed, kunde der være Grund for dem til at tvivle om, at de nogensinde fik den.

Leonora Christina opgav dog endnu ikke Håbet aldeles. Hun indsendte et Bønskrift til Enkedronningen om sin og Mandens Befrielse af Fangenskabet[98], og skjønt jeg ikke bestemt kan angive dets Dato, ligger det nær at antage, at det er skrevet umiddelbart efter hendes Henvendelse til Grev Stenbock. Samtidig åbnede der sig imidlertid også en Udsigt på en anden Kant. Hannibal Sehested, som dengang var i Kjøbenhavn, men stod i Begreb med at drage til Stokholm i et diplomatisk Ærende for den danske Regering, tilskrev nemlig (3die Juni) Leonora Christina for at forespørge, om han kunde være hende til Tjeneste med noget ved det svenske Hof[99], og hun greb da Lejligheden til at anbefale ham, som stod i den største Gunst og Anseelse der, sin og Mandens Sag. På Grund af den Måde, hvorpå netop nu Hann. Sehested kom til at gribe ind i Ulfeldts og Leonora Christinas Skjæbne, men især på Grund af, hvad der er sagt om hans Forhold ved denne Lejlighed ud over, hvad der ligefrem kan bevises, må jeg anse det for hensigtsmæssigt at give en Forestilling om, ad hvilke mærkelige Veje denne Mand var gået, indtil han endte med ikke blot som sagt at stå i den største Anseelse ved det svenske Hof, men også at nyde en næppe mindre stor Tillid og Gunst hos sin egen Konge, som i så lang Tid ikke havde været at formå til at tilstå ham nogen Slags Nåde.

Det er tidligere omtalt, hvorledes han, efter at have opnået en Udsoning med Frederik III., modtog en Ansættelse som Artillerigeneral ved den spanske Hær (i de spanske Nederlande). Da imidlertid Kongen i Anledning af Krigen med Sverig kaldte alle i fremmed Tjeneste stående danske hjem, drog også Hann. Sehested til Danmark og

tilbød sin Tjeneste, men hans Tilbud blev ikke modtaget. Efter Fredslutningen fremstillede han sig dog igjen, og han — som selv siger, at han indtil da ikke havde kunnet opnå en personlig Sammenkomst med Kongen — blev nu virkelig modtaget af Frederik III. og fik en mundtlig Forsikring om hans Nåde. Han var så i Fyn i Anledning af Svigermoderens Begravelse og drog derfra atter til Kjøbenhavn, hvor han ankom netop samme Dag, som Carl Gustav landede med sin Hær ved Korsør. Efter tre Dages Ophold i Hovedstaden rejste han atter bort, som det hed, for at hente sin Hustru og sine Børn ind til Byen, men ved denne Lejlighed blev han opsnappet af svenske Soldater, og han opholdt sig nu — fraregnet en kort Tur ind til Kjøbenhavn, som han foretog på Æresord og til Dels for at underrette Kongen om sin Anholdelse, samt en Rejse til Brüssel det følgende År — næsten hele den Tid, Krigen stod på, ved den svenske Hær og mest i Carl Gustavs umiddelbare Omgivelser og blev af den svenske Konge behandlet med den største Udmærkelse. Det var umuligt andet, end at dette måtte vække Mistanke om hans Troskab ved det danske Hof, og det blev ikke ved en almindelig Mistanke: man fremsatte efterhånden en hel Række Beskyldninger imod ham. Man påstod således, at han, da han rejste fra Fyn til Kjøbenhavn, allerede vidste, at Carl Gustav vilde bryde Freden; at hans Besøg i Hovedstaden både før og efter hans Anholdelse af Svenskerne nærmest havde haft til Formål at udspejde Byens Tilstand og gjøre Indbyggerne modløse; at han med Forsæt havde ladet sig fange af Svenskerne, og at han under sit Ophold ved den svenske Hær havde givet Carl Gustav forskjellige Råd og Tilskyndelser, som sigtede til hans Fædrelands Fordærv (han skulde

således have opfordret til at forsænke Havnen ved Kjøbenhavn og erobre Staden ved Storm, givet Anvisninger med Hensyn til Krigens Førelse i Norge, søgt at bevæge Adelen i Fyn til Frafald og bestræbt sig for at få en Bestemmelse om Restitutionen af hans Godser optagen i den eventuelle Fredstraktat). Endelig sagdes det også, at han havde taget Tjeneste hos Carl Gustav mod en vis årlig Pension, at han havde talt utilbørligt om Frederik III. og truet med at ville hævne sig for den Krænkelse, han havde lidt, osv. osv. Kort sagt, han kom i den almindelige Mening og ikke mindst i selve den danske Regerings Omdømme gradvis til at indtage en Stilling, der i alt væsentligt var den samme som den, Ulfeldt, i det mindste før Roskildefreden, havde indtaget. Men han havde før vist, at han bedre end Svogeren forstod at rede sig ud af en forviklet Situation, og han viste det nu igjen og på en langt eklatantere Måde end tidligere. Skjønt vi desværre ikke kjende ethvert af de Skridt, han gjorde for at gjenvinde den Kredit, han havde tabt i sit Fædreland, er der dog bevaret et Aktstykke fra hans Hånd, som åbenbart betegner det Middel, hvorved han fremkaldte den afgjørende Vending i Sagen til sin Fordel, nemlig en til Frederik III. rettet Skrivelse af 6te Februar 1660, som indeholder et meget udførligt Forsvar mod alle de mod ham rejste Beskyldninger[100]. Han påstår, at disse kun ere løgnagtige Opdigtelser af hans Uvenner, og han hævder og søger i det enkelte at eftervise, at han under sit Ophold hos Carl Gustav ingensinde har svigtet sin undersåtlige Troskab og sin »medfødte Pligt« mod Konge og Fædreland, men endog, så vidt det kunde forenes med hans hele vanskelige Stilling og den Neutralitetserklæring, han i sin Egenskab af spansk General

havde afgivet, søgt at være begge til Tjeneste. Dette sit Forhold til den spanske Krone berører han gjentagne Gange, og han beråber sig blandt andet på det for at godtgjøre Usandsynligheden i den Beskyldning, at han skulde have ønsket at træde i Carl Gustavs Tjeneste mod en vis årlig Pension. Han har hverken søgt eller modtaget nogen anden Charge end den, han har som spansk General, idet han stadig har håbet på, at Frederik III. i Følge sit givne Tilsagn skulde ansætte ham. Han nægter med dydig Harme — og idet han uden al Tvivl nærmest sigter til, hvad der var sagt om hans Bestræbelser for ved Carl Gustavs Hjælp at få sine afståede Godser tilbage — at have søgt i Hemmelighed at fremme sine private Interesser til Skade for den danske Krone, osv. osv. Der er her ikke Anledning til at gå ind på alle Enkelthederne i hans Forsvar. Det må være nok at sige, at hans Skrivelse er affattet med så megen Behændighed og Dygtighed, at den vel måtte egne sig til at indgyde Tillid, og det ikke mindst ved den tilsyneladende Åbenhed, hvormed han på enkelte Punkter fremsætter Anskuelser, som han véd ikke ganske stemme med Kongens egne. Der er sikkert heller ikke Tvivl om, at i al Fald flere af de fremsatte Beskyldninger have været ugrundede, men at Hann. Sehested dog er meget langt fra at stå så ren i Virkeligheden, som han står i sit Forsvarsskrift, tør vistnok betragtes som lige så sikkert, og ikke det mindst slående Vidnesbyrd herom afgiver en anden Skrivelse fra hans egen Hånd[101], hvis Indhold i flere væsentlige Punkter står i stærk Modstrid med de loyale og fædrelandssindede Udtalelser i Forsvarsskriftet. Denne Skrivelse er rettet til Carl Gustav og dateret 19de August 1658, det vil sige, den er udfærdiget i Be-

gyndelsen af Hann. Sehesteds Ophold ved den svenske Hær og vistnok umiddelbart efter, at han anden Gang — med Lejde fra begge Kongerne — havde været i Kjøbenhavn, hvor der endnu var vist ham så megen Tillid, at Rigsrådet med Kongens Samtykke havde overdraget ham at indlede Underhandlinger med Carl Gustav på den danske Krones Vegne. Skrivelsen retfærdiggjør kun dårligt denne Tillid, thi Hann. Sehested optræder her som den, der ganske har opgivet sit Fædrelands Sag og uden Forbehold kaster sig i Armene på den fjendtlige Konge. Hovedøjemedet med hans Skrivelse er at bevæge Carl Gustav, som allerede i Forvejen havde tilsagt ham sin Beskyttelse, til at udstrække denne derhen, at han vil hjælpe ham til at opnå en Restitution af de Godser, han i sin Tid — og som han påstår, kun i Følge en skammelig Uretfærdighed — havde mistet, og både Øjemedet og de Bevæggrunde, der have bragt ham til i denne Sag at ty til Carl Gustav, angives af ham selv med en åbenhjertig Cynisme, der næsten gjør et komisk Indtryk. Efter således bl. a. at have fremhævet, hvorledes han selv har forestillet Frederik III. og det danske Rigsråd, at de burde underhandle for at undgå det yderste, siger han, at da han har mærket, at de ikke søge »nogen Accommodement«, men »opiniastrerer sig med Defension« og håbe på fremmed Hjælp, skjønt de klarlig må kunne forudse deres Undergang, og han derved »lettelig med dennem kunde miste al sin resterende Velfærd«, så mener han sig ikke pligtig til at ødelægge sig ved en »uformusom Troskab«; — »og efterdi det lader sig anse udaf alle Konkurrentier, at E. M. inden kort Tid enten ved Magt eller Akkord bliver Herre over den største Part af begge Riger Danmark og Norge, hvor enhver da udi Tide haver

billig Årsag at se sig for«, så har han taget den »Resolution på gode og oprigtige Fundamenter (!) at forblive under E. k. M.s nådigste Beskjærmelse og Protektion«, i Tillid til, »at dersom den allerhøjeste Gud det således haver skikket, at forandre den Konge og Øvrighed, som jeg været født og båren under«, at Kongen da vil hjælpe ham og hans Familie til så meget, som de kunne føre deres Stand med, og til atter at nyde, hvad de så ulykkelig have mistet. Ligeledes, hvis det skulde komme til »nogen Slags Traktater og Akkord«, anråber han om, at han med »Familie og Svogerskab« må indesluttes i Traktaterne, så at han får sit afståede Gods igjen eller dets fulde Værdi, foruden sin årlige Pension. — Som man ser, rimer dette sig kun dårligt med hans Protest i Forsvarsskriftet mod at have søgt ad hemmelig Vej at fremme sine Privatinteresser, og ikke anderledes er Forholdet med flere af de andre i Skrivelsen til Carl Gustav forekommende Udtalelser. Der er her ikke Tale om, at hans Stilling som spansk General skulde kunne hindre ham i at knytte sig til Carl Gustav. Han er ikke »udi nogen virkelig Tjeneste hos Krone Spanien eller det Hus Østerrige«, og han har »ej heller anderledes fulgt Armeen udi Brabant end som en Volontør, der kan være ledig at gå derfra, når mig selv lyster«. Der er heller ikke Tale om, at han skulde vente på nogen Ansættelse af Frederik III.: han har »aldrig været til Sinds at acceptere nogen Slags Charge udi Danmark, omskjønt Riget havde blevet udi Fred«, og han tilbyder, at han »ingen Tjeneste eller Pension hos nogen anden Herre vil antage, uden det sker med E. k. M.s Konsens«. Endelig får også hans Påstand over for Frederik III. om, at han aldrig har søgt at komme i Carl Gustavs Tjeneste, et bestemt De-

menti i denne Skrivelse, idet han ikke blot flere Gange indirekte, skjønt temmelig tydeligt, slår på, at han ønsker dette, men endog mod Slutningen udtaler sit Ønske på en Måde, der ikke kan misforståes, idet han forpligter sig til, hvis Kongen bønhører ham, i alle Måder at rette sig efter hans Vilje og Befaling, »hvor og når E. k. M. eragter mig kapabel noget at forrette«. Det kan nu let indrømmes, at Hann. Sehested kan have haft nogen Grund til at være misfornøjet med Frederik III.s Forhold til ham, navnlig for så vidt Kongen, skjønt han formelt havde tilgivet ham, dog vedblev at vise sig meget kjølig over for ham, så at han bl. a. hverken gav ham et Len, som han havde lovet ham, eller modtog hans gjentagne Tilbud om atter at indtræde i den danske Statstjeneste. På den anden Side havde Frederik III., da Sehested i sin Tid drog til Udlandet, givet ham en »Afsked«, som uden Tvivl formelt berettigede ham til at tage Tjeneste hos hvilken fremmed Magt han selv lystede. Men alt dette forhindrer dog ikke, at hans på rent egoistiske Motiver grundede Tilslutning til den Fyrste, som lå i åben Krig med hans Fædreland og stod i Begreb med at udslette det af Staternes Tal, og det oven i Kjøbet på en Tid, da der var ham selv overdraget et Tillidshverv fra den danske Regering, kun kan give en meget ufordelagtig Forestilling om hans virkelige Sans for den »Ære« og »medfødte Pligt«, som han i Skrivelsen til Frederik III. så ofte og pathetisk beråber sig på. Og ikke mindre synes den iøjnefaldende Modstrid mellem Indholdet af Skrivelserne til de to Konger at berettige os til at antage, at den Tvetungethed og Upålidelighed, som allerede hans Samtid i høj Grad tillagde ham, men som man i nyere

Tid synes mest tilbøjelig til at bortforklare, virkelig har udgjort et Træk i hans Karaktér.

At iøvrigt Hann. Sehested ikke blot har været modtagende i Forholdet til Carl Gustav, synes at måtte være indlysende af sig selv, og når allerede den Beredvillighed, hvormed Kongen gik ind på at varetage hans Interesser ved Fredslutningen[102], nærmest må pege hen på, at han har ventet sig nogen Gjengjæld fra Hann. Sehesteds Side, kan den overordentlige Tillid og Udmærkelse, som han hele sit Liv igjennem viste denne, ikke andet end bestyrke Mistanken om, at en sådan Gjengjæld virkelig er gjort eller i al Fald forsøgt. Ganske særligt må denne Mistanke blive levende, når man ser, hvor ivrig Carl Gustav var for at få ham anvendt ved Fredsunderhandlingerne med Danmark, og hvor fuldstændig han stolede på hans Troskab mod sig ved denne Lejlighed. Dette træder især tydeligt frem i en Skrivelse fra ham til de svenske Fredsunderhandlere af 15de November 1659[103], hvori han udtaler, at han holder det for at være både til sin »Interesse og Tjeneste« og til Hann. Sehesteds eget Bedste, at denne »forføjer sig selv til Traktaten«; hvori han pålægger dem ikke at fatte Mistanke, når han taler med de danske Kommissærer eller de fremmede Fredsmæglere, da han (H. S.) har forsikret ham, at alt sådant skal ske til hans (Kongens) Tjeneste; og hvori han ytrer, at Underhandlerne kunne bruge ham »i de Forslag, som kunne tjene til vor Interesses Bedste og ikke kunne så immediate komme fra Eder selv«, osv.*) At Hann.

*) I en Efterskrift udtrykker Kongen sig således, at de »udi de Sager, som kunne vække Anstød, skulle give ham først sådan Materie til Kjende, at han kan inkaminere

Sehested i denne Sag ikke har kunnet tjene Carl Gustavs Interesser på den Måde, Kongens Ord antyde, og samtidig blive sin »medfødte Pligt« mod sit Fædreland tro, må man vist være berettiget til at antage. Iøvrigt spillede Hann. Sehested allerede dengang sit doppelte Spil. Samtidig med, at han skulde varetage Sverigs og sine egne Interesser ved Fredsunderhandlingerne, anstrengte han sig nemlig for atter at knytte det brudte Forhold til Frederik III. Han måtte nu være kommen på det rene med, at den fuldstændige Betvingelse af hans Fædreland, som han tidligere så vist ventede, ikke vilde kunne realiseres, og da han havde betydelige Interesser stående på Spil i Danmark, særlig i Henseende til Arven efter Svigermoderen, måtte det selvfølgelig allerede af den Grund være ham magtpåliggende at fjerne den Mistanke, som han vidste, at Frederik III. havde fattet til ham. Uden Tvivl har han også betænkt, at det måtte være ham af Vigtighed i hans Egenskab af Fredsmægler at bibringe sine Landsmænd en gunstig Forestilling om hans Forhold under Krigen, og når man ser, at Carl Gustav selv begunstigede hans Forsøg på en Udsoning med Frederik III., ja endog tillod ham i dette Øjemed at rejse til Kjøbenhavn[104], må man i al Fald antage, at han herved ikke blot har haft Hann. Sehesteds Restitution for Øje, men også Underhandlingernes Fremme. Hann. Sehesteds første Skridt til en Tilnærmelse til Frederik III. datere sig fra Efteråret 1659, da han blandt andet allerede synes at have indsendt en vidtløftigere Redegjørelse for sit Forhold

---

Værket med mindre Suspicion, end om det direkte kom fra Eder hos Mediatorerne«, osv. Kongen er forsikret om, at H. S. vil »agere sincerement«, og han fortrøster sig »aldeles på hans gode Konduite og Affektion«.

til Kongen[105]. Den førte dog ikke til noget, men Hann. Sehested tabte ikke Modet, og tilsidst synes virkelig den før omtalte store Forsvarsskrivelse fra Februar 1660 at have brudt Isen. Mulig er hertil senere kommen personlige Sammenkomster med Kongen, som yderligere have befæstet det gunstige Indtryk, Skrivelsen havde gjort, og som også f. Ex. kunde tænkes at have overbevist Kongen om Sehesteds Villighed til at stå ham bi ved Udførelsen af de Planer til en fuldstændig Omordning af den indre Styrelse, som Kongen dengang gik svanger med. Og endelig tør det sikkert antages, at den Virksomhed, Sehested udfoldede under de afsluttende Forhandlinger om Freden, har givet det sidste Stød til Gjenoprettelsen af det tidligere gode Forhold mellem dem. Vist er det, at han endnu en Tid før selve Fredslutningen ligefrem optrådte som befuldmægtiget for den danske Krone ved Forhandlingerne, og det var i umiddelbar Fortsættelse af dette Hverv, at han strax efter Fredslutningen udvalgtes til at gå til Stokholm for at »gratulere« i Anledning af Freden samt for at afslutte en Traktat angående Bornholm, som skulde blive ved Danmark, men mod Erstatning andet Steds til den svenske Krone[106].

Medens Hann. Sehested endnu opholdt sig ved det svenske Hovedkvarter, havde han i det mindste to Gange besøgt Ulfeldt og Leonora Christina i Malmø: den ene Gang vistnok nærmest i Carl Gustavs Ærende, idet han underhånden skulde tilkjendegive Ulfeldt, at han burde gjøre Kongen sin Opvartning[107]; den anden Gang for at se til Ulfeldt, som da var arresteret og mentes at ligge for Døden. Ved denne sidste Lejlighed var det, at han tog Ulfeldts to Forsvarsskrivelser af 30te Maj med tilbage

for at overgive Carl Gustav dem, og skjønt hans Besøg under de givne Omstændigheder allerede måtte synes at dikteres af simpelt Sømmelighedshensyn, er det dog ikke usandsynligt, at det har medført en nærmere Forbindelse mellem de pågjældende og i det mindste udvortes bevirket nogen Forandring i det før så spændte gjensidige Forhold. At Følelserne på nogen af Siderne skulde have udviklet sig til egentligt Venskab, falder mig — det tilstår jeg — aldeles umuligt at tro efter alt, hvad der var gået i Forvejen, og jeg kan derfor heller ikke med min bedste Vilje tilskrive det nogen virkelig Følelse af Hengivenhed eller nogen ganske uselvisk Lyst til at tjene de fangne, at Hann. Sehested, som tidligere berørt, umiddelbart før sin Afrejse til Stokholm forespurgte sig hos Leonora Christina, om han kunde være hende og Ulfeldt til Tjeneste der med noget[108]. Jeg kommer siden nærmere tilbage til de mulige Bevæggrunde til denne Henvendelse og bemærker her kun, at Leonora Christina tog ham på Ordet, idet hun bad ham arbejde for hendes og Ulfeldts Løsladelse af Fangenskabet, og at der så i den nærmest følgende Tid vexledes nogle flere Breve mellem dem om Sagen. Desværre kjende vi kun to af disse Breve, begge skrevne af Hann. Sehested og daterede Stokholm den 16de og 23de Juni[109]. De indeholde ikke mange Kjendsgjerninger, men der forekommer dog nogle Udtalelser i dem, som fortjene at fremhæves. I det første Brev siger han således — åbenbart som Svar på en Bemærkning af Leonora Christina: »Jeg kan ej heller forstå, at dette skulde være ment, at De udi Traktaten eller General-Amnestien skulde være glemt [ɔ: udelukket], omskjønt den Artikel, som Dem angik ved Roskildske Freden, ikke Ord fra Ord er indført, al den Stund at Roskildske Freden

dog udi Traktaten konfirmeres; mens som jeg forstod ved Traktaterne og haver kunnet fornemme udi Kjøbenhavn, da er man ikke udi anden Mening, end at hvis De ved Roskildske Freden hos Danmark havde obtineret, skulde blive udi sin Esse, hvis De ikke allerede havde erlanget Satisfaction udi (!), som formentes at være sket. Og hvad Sagen hos den svenske Regering angår, da ere Mediatorerne blevne forvissede og fast forsikrede at obtinere deres Begjæring på Grevens, Grevindens og Deres Huses Vegne«, osv. Skjønt denne Udtalelse stemmer med min egen Opfattelse deri, at den ikke betragter Roskildefredens Art. 24 som definitivt ophævet, er den dog påfaldende ved dens Antydning om, både at Ulfeldt og Leonora Christina vare indbefattede i Generalamnestien, og at de umiddelbart ved Traktaten skulde være stadfæstede i Nydelsen af Art. 24. Thi om den rette Sammenhæng med disse Sager, og nävnlig om Fangernes Forhold til Amnestien, synes Hann. Sehested efter den fremtrædende Rolle, han spillede ved Afslutningen af Freden, ikke ret vel at have kunnet være uvidende. — I Brevet af 23de Juni hentyder han til en »Afståelse«, som Leonora Christina — åbenbart som en Slags Sikkerhed for Løsgivelsen — havde påtænkt at tilbyde den svenske Regering, men man får ikke nærmere at vide, hvori den består, og Hann. Sehested havde ikke blot ikke dengang forelagt Regeringen hendes Tilbud, men synes heller ikke at have gjort det senere. Iøvrigt siger han, at han strax ved sin første Audients har »talt og siden skriftlig igjen anholdet om Deres Sikkerhed og Frihed efter den Artikels Indhold om den General-Amnesti«, men at han endnu ikke har fået et så bestemt Svar, at han kan skrive »noget vist« om Vilkårene. Han ytrer endog

senere i Brevet nogen Tvivl om, at han kan afslutte sit Hverv til deres Fordel under sit Ophold i Stokholm, men tilføjer så, at han, når han først har aflagt Beretning for Frederik III., vil begive sig til Malmø for at høre Leonora Christinas nærmere Mening om, hvad der skal gjøres, hvilket vil kunne sættes i Værk ved gode Venner i Stokholm lige så godt, som om han selv var der. — I Overensstemmelse med, hvad han her udtaler om sin skriftlige Intercession, ser man, at han virkelig den 22de Juni har indgivet Skrivelser til den svenske Konge, Enkedronningen og det svenske Rigsråd[110], hvori foruden om andre Ting også anholdes om Ulfeldts og Leonora Christinas Frigivelse, men det må dog bemærkes, at skjønt han herved henviser til Kjøbenhavnerfredens Generalamnesti, viser dog det, at han appellerer til Kongens og Dronningens »Generositet« og store »Fromhed«, at han ikke, som det synes at fremgå af hans Brev af 16de Juni til Leonora Christina, har ment, at de pågjældende virkelig fra Begyndelsen af vare indbefattede i Amnestien, men kun ventede, at de ved en særlig Nådesakt skulde blive indbefattede deri. Iøvrigt er det vel næppe nødvendigt at gjøre opmærksom på, at Hann. Sehesteds Intercession intet havde at gjøre med de offentlige Hverv, der vare ham overdragne af den danske Regering. Det var en ren privat Sag ligesom flere andre, han ved samme Lejlighed søgte at bringe til Afslutning, f. Ex. at skaffe sig en Attest hos den svenske Regering for sit »ærlige Komportement« under den sidste Krig[111], osv.

Allerede den 23de Juni toges Ulfeldts og Leonora Christinas Sag for i det svenske Rigsråd, men den kom ikke til nogen indgående Behandling i dette Møde, da flere af Medlemmerne vare fraværende[112]. Den 27de gav

den Anledning til en længere Diskussion, om hvilken her dog kun kan gives nogle Antydninger. G. Bonde refererede bl. a. en Ytring af Hann. Sehested. Han sagde nemlig, at han havde spurgt denne, hvilken Sikkerhed man kunde have af Ulfeldt (når han løslodes). »Då Her Sehestedt hade swaradt, sigh intet kunna see af honom någon säkerheet åhn medh en Reuers, hwilket woro heel lubricum«[113]. Efter den Måde, hvorpå dette er optegnet i den originale Forhandlingsprotokol, må man ubetinget snarest antage, at Sætningen »hwilket woro« osv. er en Del af Hann. Sehesteds Ytring, og således har man også allerede i ældre Tid forstået den[114]. Men hvis så var, måtte man ganske vist få et Indtryk af, at Sehesteds private Udtalelser ikke have stået i den bedste Samklang med hans offentlige Optræden. Da imidlertid Bondes Replik helt igjennem gives i indirekte Form i Protokollen, vil jeg ikke aldeles nægte Muligheden af, at hin Sætning kunde betegne en Reflexion af ham selv, og afstår derfor fra at drage nogen Slutning af den for Hann. Sehesteds Vedkommende. Spørgsmålet om en »Sikkerhed« fra Ulfeldts Side spiller iøvrigt en stor Rolle i Forhandlingen, og Flertallet er åbenbart stemt for at forlange en sådan. Niels Brahe og Rigsskatmesteren ville desuden, at Ulfeldt skal »bekjende sine Fanter og vedgå, at han bliver løsgivet ex gratia«. Medens enkelte, som G. Bonde, røbe en stærk personlig Uvilje imod ham[115], er der dog også nogle, som tale til hans Undskyldning. Rigsdrosten, Per Brahe, som iøvrigt vil, at man skal foreholde ham hans slette Handlinger og forlange Sikkerhed af ham, gjør dog gjældende i hans Favør, at han ikke selv har haft Lejlighed til at forsvare sig. Sch. Rosenhane mener endog, at han måske, når han

bliver rask, vil kunne godtgjøre sin Uskyldighed. G. Bjelke udtaler, at Carl Gustav ikke havde villet anlægge Sag imod ham, hvis han ikke havde troet, at Ulfeldts egen Håndskrift vidnede imod ham, hvilket dog havde vist sig ikke at være Tilfældet; osv. — Sagen var igjen til Forhandling i et Rigsrådsmøde den 4de Juli, og ved dette oplæstes allerede et Udkast til de Svar, man agtede at give Hann. Sehested i Anledning af hans private Hverv, altså også i Anledning af hans Intercession for Ulfeldt. G. Bjelke påmindede ved denne Lejlighed om, at foruden Sehested skulde også de fremmede Fredsmæglere nævnes som Intercessorer for Ulfeldt, for ikke at støde nogen; og Grev Tott stod på, at blandt Årsagerne til Ulfeldts Løsladelse skulde Amnestien ikke nævnes. Dette sidste blev også vedtaget. Af Diskussionen kan iøvrigt fremhæves, at Seved Bååt — i Anledning af nogle Ytringer, der vare faldne om, at Kronen ved at bekræfte Dommen over Ulfeldt kunde blive fri for hans Fordringer på den — anførte en Udtalelse af den engelske Ambassadør R. Sidney til Rigens Skatmester: »que nous [ɔ: Svenskerne] tuons la bête pour avoir la peau«[116]. Grev Tott holdt Ulfeldt for skyldig, men anså det dog for »nødvendigt og godt«, at han »pardonneredes«, ligesom det var sket med Radziejowski (en landflygtig Polak, hvis Forhold til hans Fædreland og til Sverig havde megen Lighed med Ulfeldts, og som på Grund af Forræderi mod Sverig tilsidst var bleven holdt et Par År i Fangenskab af Carl Gustav). Rigsdrosten ytrede — i Anledning af de Betænkeligheder, der fra enkelte Sider rejste sig mod at give Ulfeldt fri —, at man nu, da Freden var sluttet, ikke havde så megen Grund til at frygte for en enkelt Persons Skyld: »Vi have også så store Forsikringer i Hænde, at han ikke uden

Ødelæggelse kan machinere noget«. Han nævner så Dronning Christinas Pantegodser i Pommern, Ulfeldts Fordringer på Kronen, samt Sølvitsborg, og tilføjer: »Så at det var ønskeligt, at han vilde movere noget mod sin Pligt« (!). Når denne Ytring allerede er ret mærkelig, faldt der dog i det Eftermiddagsmøde, som afholdtes samme Dag, nogle Udtalelser, som, i Belysning af den Skjæbne, der siden ramte Ulfeldt, ere endnu mere påfaldende. Efter at nemlig Drosten bl. a. havde fremhævet, at Carl Gustav havde haft stor Årsag til at arrestere Ulfeldt[117], men at ingen fornuftig Mand kunde dømme ham til evigt Fængsel eller til Døden, og efter at have anbefalet at give ham løs, imod at han ved sin Ære forpligtede sig til ikke at »machinere« noget — sagde Seved Bååt: »Han kunde tage Bolig i Sverig, men ikke i Skåne«, hvortil atter Grev Tott[118] svarede: »Tå blefwo han en Espion; woro derföre myckit bettre at hafwa honom uthan Sweriges gräntzor och låta honom der medh den förmodade nådh«. Iøvrigt udtaltes det fra flere Sider, at Fangerne skulde ansøge Dronningen om Tilgivelse, som også, at de ved Løsgivningen skulde stille Sikkerhed. Et Par enkelte mente dog, at de burde frigives uden Betingelser. Den 5te Juli afsluttedes Forhandlingerne om Ulfeldts Sag. Det vedtoges først, at Ulfeldt skulde indgive en »Deprekation« og deri anmode om Løsladelse som en »Gunst og Nåde«, men senere frafaldt man det igjen, især af Hensyn til, at Leonora Christina allerede én Gang havde anråbt Dronningen om Nåde, hvilket også fremhævedes af Dronningen selv, som overværede Mødet. Man blev da i det hele enig om Affattelsen af Frigivelsesakten, og man vedtog, at ikke blot Hann. Sehested, men også de fremmede

Fredsmæglere skulde have en skriftlig Udfærdigelse herom tilstillet. Selve Resolutionen om Løsgivelsen er dateret den 7de Juli, og den går ud på, at »skjønt Grev Ulfeldts Sag er Kongl. Majestæts egen Sag«, så har Kongen — da de på Frankrigs, Englands og Hollands Vegne optrædende Mediatorer ved den sidste Fred, ligesom også Hann. Sehested, intercedere angående hans Løsgivelse, og hans Hustru ligeledes bønfalder derom — »af medfödd mildheet honom, Grefwe Uhlefeldt, och hans huus medh nåder ansedt, icke williandes hans saak medh högsta vigeur exaggerera«, og derfor resolveret, at når han giver Kongen og Sverigs Rige nøjagtig Forsikring og Kaution for, at han eller hans Hus herefter ikke vil stemple mod Kongen og Rigets Velfærd i Ord eller Gjerninger, direkte eller indirekte, men forholde sig som en Kongens Undersåt og den forrige Konges fornemme Minister, tilsiger Kongen »ham og hans Hus sin kongelige Yndest og Nåde, forglemmende, hvad af ham kan tilforn passeret være« osv. Angående Sikkerheden skulle de kongelige Kommissærer i Skåne forhandle med ham, eller, hvis han er for syg dertil, med Leonora Christina, dog således, at når han bliver rask, skal han selv underskrive og stadfæste Kautionen, og når dette er sket, må han løsgives af sin Arrest og sættes paa fri Fod[119]. — Det kan endnu tilføjes, at der blev udfærdiget en kongelig Befaling om at give Hann. Sehested Adgang til Ulfeldt, for at han personlig kunde overbringe denne Meddelelsen om hans Benådning[120]. At dette er sket efter Hann. Sehesteds egen Begjæring, kan der naturligvis ikke være Tvivl om.

Hermed var altså den Sag, der så længe havde hængt som en ulykkesvanger Sky over Ulfeldts og Leonora Christinas Hoveder, ført til en forholdsvis heldig Afslutning. Der er ingen Grund til at tro, at den Sikker-

hed, der forlangtes af dem, vilde blive i nogen meget høj Grad trykkende for dem, og når først den var stillet, vare de atter i fuld Besiddelse af alle deres Rettigheder i Sverig, for ikke at tale om, at de — i det mindste efter min Opfattelse — igjen må antages at være blevne delagtige i de dem ved Roskildefreden tilståede Rettigheder i Danmark og i al Fald kunde gjøre Regning på den svenske Regerings Understøttelse til at blive delagtige i dem. Men Skjæbnens Ugunst — og måske Menneskenes Ondskab — gjorde, at de hverken kom til at nyde godt af det ene eller det andet. Hann. Sehested, der, som sagt, personlig skulde overbringe Fangerne Efterretningen om deres Benådning, blev upasselig, så at hans Rejse til Malmø måtte opsættes[121]. Dette har da ganske sikkert bevirket, åt Meddelelsen om Regeringens Resolution i det hele er bleven forsinket, og da den endelig kunde nå Bestemmelsesstedet, var det for sildigt: Ulfeldt og Leonora Christina havde da ved Flugt unddraget sig både Fangenskabet og den tiltænkte Benådning. De nærmere Omstændigheder herved vare følgende.

Efter at Leonora Christina havde betroet sin og sin Ægtefælles Sag i Hann. Sehesteds Hænder, levede hun selvfølgelig en Tid i den største Spænding for Udfaldet. Det første Brev, Svogeren skrev til hende fra Stokholm, måtte dog give hende godt Håb, men derimod udtalte Brevet af 23de Juni en Tvivl, som måtte synes egnet til igjen at betage hende det. Om Hann. Sehested oftere skrev til hende om denne Sag, kan jeg ikke sige med Sikkerhed, men Leonora Christina brugte selv i senere År det Udtryk om hans Korrespondance fra Stokholm, at den bestod i »halve Ord af dobbelt Udtydning, som aleneste til en Ophold kunde ansees«[122], og i al Fald

må det betragtes som afgjort, at hans Udtalelser foruroligede hende meget[123]. Hertil kom, at hun også modtog andre Breve, som udtalte sig meget mistrøstigt om hendes Sag, og disse Breve måtte have så meget mere Vægt for hende, hvis det forholder sig, som det er sagt, at de til Dels hidrørte fra to af Mediatorerne, der på mange Måder havde bevist, at de mente Ulfeldt det vel, nemlig den franske Ambassadør Terlon og den engelske Ambassadør Sidney. Det hedder endog udtrykkelig om Sidney, at han rådede Ulfeldt til snarest muligt at frelse sig ved Flugt, da han ellers måtte være forberedt på det værste[124]. Endelig mente Leonora Christina også at se truende Tegn i den Måde, hvorpå hun og Ulfeldt behandledes efter Fredslutningen af dem, der vare satte til at vogte på dem, idet disse nu nægtede dem enkelte små Venligheder, der tidligere havde været dem tilståede, som f. Ex. at Leonora Christinas Søstre måtte besøge hende, og i det hele optrådte på en uhøflig og sårende Måde over for dem[125]. Kort sagt, alt stillede sig efterhånden i det ugunstigste Lys for hende, og hun kom virkelig til den Overbevisning, at hvis ikke hun og hendes Ægtefælle unddrog sig Fangenskabet ved Flugt, var der ingen Udsigt mere for dem til nogensinde at gjenvinde deres Frihed[126]. Da indtraf der noget, som blev en sidste Tilskyndelse for hende til at udføre sit Forsæt. Hun modtog, efter hvad hun selv fortæller, en Dag en Advarsel fra »en fornem Ven« om, at der vilde komme et Skib til Malmø, som skulde føre hende og Ulfeldt til Finland i evigt Fængsel, og få Dage efter kom der virkelig ikke blot et Skib på Rheden, hvis Navn og Kaptejns Navn stemte med, hvad der var hende opgivet, men da Leonora Christina for at skaffe sig yderligere

Vished underhånden lod Kaptejnen udspørge om Skibets Bestemmelse, lod han sig forlyde med, at han afventede Ordre fra Grev Stenbock (som var fraværende), men han mente, »at hans Ladning skulde bestå i få Personer«[127]. Hun tænkte nu, at der ikke var nogen Tid at spilde, og ansporede sin Mand, der, skjønt ikke fuldt helbredet, dog var kommen nogenlunde til Kræfter igjen, til at vove Flugten, hvad han også indvilligede i. Efter hendes Råd skulde han, når han var bleven fri, se at komme over til Lybek for der at afvente Begivenhedernes Udvikling; hun selv vilde da søge at komme til Kjøbenhavn for om muligt at jævne Vejen for ham her[128]. Imidlertid havde selve Iværksættelsen af Flugten sine store Vanskeligheder, da Gården, hvori de boede, var bevogtet af ikke færre end 36 Soldater[129]. Det lykkedes dog at skuffe disses Opmærksomhed. Efter hvad der fortælles, synes Ulfeldt at have benyttet sig af den Omstændighed, at den vagthavende Officer forholdsvis sjeldnere — i Almindelighed omtrent hver ottende Dag — inspicerede Leonora Christinas Sovekammer[130], til i Forening med en af sine undergivne at løsne nogle Brædder i dette Værelse og derved komme ned i en Kjælder, som havde en Udgang til en Baggade[131]. Det er i al Fald sikkert, at han under Flugten var forklædt i en Præstedragt[132], som var skaffet til Veje i den Anledning, og ligeledes tør det antages, at Leonora Christina i det afgjørende Øjeblik befordrede Undvigelsen ved en List, idet hun lod nogle ustyrlige Heste, som stode i Stalden, slippe løs. De vagthavende Soldater styrtede nemlig til for at berolige og fange Hestene, og herved bortledededes endnu mere Opmærksomheden fra Ulfeldt, som nåede at komme ukjendt ned til Havnen og i en Båd, der holdtes i Be-

redskab til ham[133]. Dette skal være foregået den 16de Juli[134]. Som ovenfor er sagt, var det en Aftale mellem ham og Leonora Christina, at han skulde søge at komme over til Lybek. Efter at have gjenvundet sin Frihed forandrede han imidlertid Bestemmelsen og gjorde det for ham selv så skjæbnesvangre Skridt at sætte Kursen mod Kjøbenhavn. At han handlede således i Tillid til, at han ved Kjøbenhavnerfreden var hævdet i den ham ved Roskildefreden tilståede Ukrænkelighed i Danmark, er selvindlysende, og i Virkeligheden må den Overbevisning, han selv nærede i så Henseende, antages at være bleven yderligere bestyrket ikke blot ved Hann. Sehesteds før omtalte Brev af 16de Juni, men også ved Breve, som han havde modtaget fra Kjøbenhavn. Det fremgår nemlig af Udtalelser af Leonora Christina fra en lidt senere Tid, at det, der nærmest bevægede Ulfeldt til at drage til Kjøbenhavn, var en Opfordring fra nogle danske Rigsråder til at komme derover[135], og en sådan Opfordring kunde — forudsat at den kom fra Folk, Ulfeldt kunde stole på, hvad der må ansees for sikkert — naturligvis ikke være stillet, når de pågjældende ikke havde ment, at han var urørlig i Danmark. Efter at være nået i god Behold til Kjøbenhavn, synes Ulfeldt at være taget ind hos Major ved Livregimentet til Fods Frants Spechhan, hvis Hustru Birgitte, tidligere gift med Borgermester Reinholdt Hansen, i flere År havde været i Leonora Christinas Tjeneste og var hende og Ulfeldt meget hengiven[136]. Han holdt sig ganske stille, idet han ventede på, at Leonora Christina, hvis Hensigt det jo hele Tiden havde været at gå til Kjøbenhavn, skulde finde Lejlighed til at iværksætte sin Plan. Dette skete imidlertid ikke så hurtigt, som han måske havde troet, og den 19de skrev han da et Brev til Kongen

for at underrette ham om sin Ankomst[187]. Han fortæller i Brevet, at han er bleven meget slet behandlet af Svenskerne, ene og alene fordi han ikke har villet tage Parti med dem og tjene dem i den sidste Krig mod Danmark, og skjønt Fredstraktatens Generalamnesti ikke undtager nogen, have de dog udelukket ham af den; han er derfor flygtet og kommen til Kjøbenhavn, men skjønt han véd, at det er hans Pligt og Skyldighed at fremstille sig for Kongen, beder han endnu en kort Tid at måtte fritages derfor, da han håber også at kunne få sin Hustru og sine Børn frelste, hvilke endnu ikke vide noget om hans Afrejse (det vil sagtens sige: at han er rejst til Kjøbenhavn); når han personlig fremstiller sig for Kongen, vil han få Lejlighed til med egen Mund at bevidne, hvor passioneret han er for alt, hvad der kan være til Kongens Bedste og Tjeneste. Som man ser, viser Ulfeldt sig også i denne Skrivelse som den, der er fuldstændig tryg i Bevidstheden om, at Kongen ikke kan eller vil tilføje ham noget ondt, og at dette virkelig var hans Mening, bekræftes udtrykkelig af Leonora Christina[188]. Han forregnede sig imidlertid stærkt i så Henseende. Hvilken end Frederik III.s Opfattelse var af Ulfeldts Forhold til Kjøbenhavnerfreden, kunde han under alle Omstændigheder nu, da Ulfeldt måtte formodes at have forspildt, hvad Krav han mulig kunde have på Sverigs Understøttelse til sin Restitution i Danmark, ikke have synderlig Betænkelighed ved at benytte Lejligheden til at få noget af sit eget lange Regnskab med ham opgjort, og det første Skridt hertil måtte nødvendig være at forsikre sig hans Person. Han måtte vel endog tro, at den svenske Regering med en vis Tilfredsstillelse vilde se en Mand, hvem den, trods Benådningen[189], ganske vist ikke kunde

have noget tilovers for, blive ramt af den straffende Retfærdighed, efter at det, til Dels ved et Tryk udenfra, var blevet den forment selv at øve en sådan på ham, og i al Fald, om også Sverig skulde nedlægge Indsigelse, vilde dog Anholdelsen i og for sig være en Kjendsgjerning, ud fra hvilken der lod sig forhandle om Sagen med større Udsigt til Vinding for den danske Regering, end hvis den ikke havde fundet Sted. Som sagt, hvad Kongen kunde tænke, at han vovede ved et sådant Skridt, kunde ikke stå i Forhold til den stærke Trang, han følte til at gjengjælde Ulfeldt noget af alt det onde, denne havde tilføjet både ham og Fædrelandet, og hertil kom endnu — hvad der allerede fra gammel Tid af er bleven fremhævet[140] —, at Anholdelsen med en vis Nødvendighed påbødes ham af hele den indre politiske Situation. På den Tid, da Ulfeldt kom til Kjøbenhavn, var Landet, som bekjendt, i den stærkeste politiske Gjæring. Tanken om Kongemagtens Udvidelse og de ufri Stænders selvstændigere Deltagelse i Statslivet, en Tanke, som ofte tidligere havde været fremme, syntes nu, efter at have suget Næring af de sidste Års Begivenheder, endelig at være moden til Virkeliggjørelse. Men der skulde først kæmpes for den, og sandsynligvis kæmpes hårdt, og Ulfeldts Ankomst indtraf netop, som Kampen stod for Døren. Var der under disse Omstændigheder ikke bleven lagt et Bånd på Ulfeldts Handlefrihed, er det mere end sandsynligt, at hans Nærværelse kunde være bleven af stor Betydning for det endelige Udfald, og når det vistnok med Rette er bleven gjort gjældende[141], at den Opfordring, han modtog fra danske Rigsråder til at komme til Kjøbenhavn, har haft sit Udspring i Adelspartiets Ønske om at bruge ham i den forestående Kamp, er det på den anden Side let at

forstå, at den mulige Udsigt for Kongen til at se sin gamle Modstander og Fjende træde sig hindrende i Vejen i det, der var Kongens Livssag, fuldt så meget som noget andet måtte gjøre ham tilbøjelig til at bruge ethvert Middel, der stod til hans Rådighed, for at gjøre ham uskadelig. Som ved mange andre Lejligheder i sit Liv viste Frederik III. dog også denne Gang, at han forstod at vente. Ulfeldts Brev havde oplyst ham om, at Leonora Christina ligeledes vilde komme til Kjøbenhavn, og han opsatte da at skride ind mod Manden, til han kunde få hans Hustru med. Om de forskjellige Måder, hvorpå Leonora Christina havde opflammet Kongens Vrede imod sig, er der for en Del talt i det foregående, sidst i Anledning af hendes Rejse til Danmark 1656. Også efter den Tid havde hun dog yderligere udæsket denne Vrede og måske endnu mere Dronningens Had. Efter hvad Ulfeldt selv fortæller[142], skal hun nemlig i 1657 have skrevet et Brev til en Søster til Ulfeldt, Birgitte, hvori hun beklagede sig over den slette Medfart, hun havde lidt fra Kongens og Dronningens Side, på en Måde, der selv efter Ulfeldts Anskuelse var »lidt vel fri«, og dette Brev havde Birgitte Ulfeldt — der i det hele var et nederdrægtigt Fruentimmer[143] — vist til Rigshovmester Gersdorff, der atter havde forelagt Dronningen det. Naturligvis blev også det, at hun under Krigen fulgte sin Mand her ind i Landet, lagt hende stærkt til Last, og kort sagt, man mente, at hendes Optræden i det hele tilstrækkelig retfærdiggjorde, om man ved denne Lejlighed, hvis man kunde få hende i sin Magt, lod hende dele Skjæbne med Manden. Man ventede altså på hende, og man ventede ikke forgjæves. Hvorledes hun egentlig har båret sig ad med at slippe ud af Fangenskabet i Malmø, kan ikke

sikkert oplyses. Vist er det dog, at hun ligesom Manden var forklædt ved denne Lejlighed — det hedder: i en Borger- eller Bondekones Dragt[144] —, og da hun måtte kunne forudse, at Vagten i hendes Hus efter Opdagelsen af Ulfeldts Flugt ikke vilde undlade at tage sådanne Forholdsregler mod hende selv, at det vilde blive hende næsten umuligt at komme bort, synes det rimeligst at gjætte på, at hun har forladt selve Huset ganske kort efter Manden, og så måske holdt sig i Skjul et eller andet Sted i Nærheden, indtil hun kunde finde en Lejlighed til at komme over til Kjøbenhavn. Sikkert er det dog ikke, især da man ikke véd, om hun måske havde Midler til at holde Mandens Flugt skjult i nogen Tid[145]. Ikke engang Dagen, da hun ankom til Kjøbenhavn, kan bestemt opgives; dog er jeg snarest tilbøjelig til at tro, at det var den 23de Juli[146]. Hun fortæller selv, hvor bekymret hun blev, da hun i Kjøbenhavn forefandt sin Ægtefælle, hvem hun havde troet i god Behold i Lybek, thi hun forudså, at det vilde tage en ulykkelig Ende[147]. Og hendes Anelse bedrog hende ikke, thi anden Dagen eller måske endog Dagen efter hendes Ankomst blev Ulfeldt og hun arresterede og under militær Bevogtning bragte om Bord på et Skib, der førte dem til Bornholm til et nyt Fangenskab[148].

Der er et Spørgsmål, som står i den nærmeste Forbindelse med denne Arrestation og dens vidt rækkende Følger, men som jeg har opsat at drøfte udførligere indtil nu for ikke altfor meget at afbryde den historiske Fremstilling, nemlig Spørgsmålet om, hvorledes det egentlig forholder sig med de Advarsler og Tilskyndelser, der bragte Ulfeldt og Leonora Christina til at flygte fra Sverig på en Tid, da deres Benådning allerede for længst var en fuldbyrdet Kjendsgjerning. Man kunde måske et Øje-

blik være tilbøjelig til at antage, at Resultatet var frembragt ved en Række tilfældige Misforståelser både på den ene og den anden Side. Men når man ser lidt nærmere på de enkelte Omstændigheder — som f. Ex. at Forhandlingerne i Rigsrådet intet Øjeblik kunde give virkelig Anledning til at tvivle om Benådningen (thi de fremsatte Betænkeligheder havde nærmest Hensyn til Beskaffenheden af den Sikkerhed, der skulde forlanges), og især, at det af Leonora Christina selv anførte Udsagn af Skibskaptejnen (ovfr. S. 439) ligefrem syntes beregnet på at bestyrke hende i en urigtig Opfattelse —, må dog utvivlsomt den Tanke ligge meget nærmere, at der ved den omhandlede Lejlighed på en eller anden Måde er øvet en svigefuld Handling mod de fangne af nogle af de mange Uvenner, de efterhånden havde skabt sig. En sådan Mistanke kom da også til Udtryk allerede få År efter, at Begivenheden selv havde fundet Sted, og det i en Skrivelse, som en af Ulfeldts fortrolige og tidligere undergivne, Christoffer Sleun, der nu varetog hans Interesser ved det svenske Hof, indsendte (1663) til den svenske Regering[149]. Men skjønt Sleun, der væsentlig havde sine Oplysninger fra Ulfeldt eller Leonora Christina selv, ved samme Lejlighed temmelig bittert bebrejder forskjellige Mænd — Terlon, Sidney og Hann. Sehested —, at de have skræmmet de fangne med urigtige Efterretninger om deres Sags Stilling, anklager han dog ikke ligefrem nogen af dem for at have handlet således i forræderisk Øjemed, men antyder kun, at de muligvis selv ere blevne bedragne. Senere blev imidlertid Mistanken formuleret til en Anklage, og denne er i to Skrifter, som begge endnu tilhøre det 17de Århundrede, bestemt rettet mod Hann. Sehested. Det ene af disse Skrifter er dog ganske vist af tvivlsomt Værd.

Det er en i sin Tid meget omtalt »historisk Novelle« af Rousseau de la Valette: »Le comte d'Ulfeld, grandmaistre de Danemarc« (Paris, 1678), et Arbejde, hvori sandt og usandt er blandet sammen på en sådan Måde, at det oftest er meget vanskeligt at afgjøre, hvor det ene ender og det andet begynder. Ikke desto mindre er det en Kjendsgjerning, og ingen, der har benyttet Skriftet, kan undlade at erkjende det, at det ved Siden af meget, som er udsprunget af Forfatterens egen Fantasi, også indeholder Efterretninger, der stamme fra gode Kilder, til Dels sikkert fra Ulfeldts nærmeste Slægt, og om der end selv i Gjengivelsen af sådanne Efterretninger ofte har indsneget sig både vilkårlige Udsmykninger og Misforståelser, bliver der dog en Kjærne af historisk Sandhed tilbage, som det kun gjælder at kunne udskille fra Omgivelserne. Netop i det Afsnit af La Valettes Bog, hvor Ulfeldts og Leonora Christinas Flugt fra Malmø skildres, viser Forfatteren sig på flere Punkter umiskjendeligt at støtte sig til en Overlevering, som står Hovedpersonerne i Handlingen nær, og man kan derfor heller ikke på Forhånd forkaste hans Bemærkninger om Hann. Sehesteds Forhold til denne Sag som blot Opdigtelse af ham selv. De gå ud på følgende. Efter at Rådet i Målmø (ɔ: det svenske Rigsråd) havde frikjendt Ulfeldt for de mod ham rettede Beskyldninger, gav Carl Gustav — Forf. véd ikke bedre, end at denne endnu levede — Befaling til at stadfæste Frifindelsesdommen, men da tilintetgjorde Hann. Sehested ved en List Virkningerne af den Svogeren tiltænkte Nåde. Sehested, der siges at have næret et »dødeligt Had« til Ulfeldt, opholdt sig nemlig dengang ved det svenske Hof under Påskud af, at han var vred på Frederik III., men i Virkeligheden for at give denne Underretning om Carl

Gustavs Planer. Da han nu blev bekjendt med, at Ulfeldts Sag havde fået et gunstigt Udfald, skrømtede han en levende Glæde derover og bønfaldt i de mest indtrængende Udtryk Kongen om at overlade ham det Dokument, hvorved Frifindelsen bekræftedes, for at han kunde være den første, som overbragte Svogeren den glædelige Efterretning. Da Kongen ikke mistænkte ham, tilstod han ham også hans Begjæring, men i Stedet for at udføre sit Hverv skrev Sehested til Ulfeldt, at skjønt han (Sehested) havde godtgjort hans Uskyldighed, var Kongen endnu så vred på ham, at han havde besluttet at flytte ham fra hans nuværende Fængsel til et, der lå fjernt fra alt Samkvem, og idet Sehested »satte Farve på sit Forræderi med en skrømtet Ømhed«, besvor han ham at forsøge ethvert Middel til at unddrage sig Fangenskabet, da det var umuligt andet, end at han (Sehested) med Tiden vilde kunne bilægge Sagen, eftersom Rådet havde frikjendt ham. Dette Brev sendte Sehested afsted med en Expres, og da Ulfeldt således fik det i Hænde, før han af sine Venner kunde blive underrettet om Sagens rette Sammenhæng, fattede han og Leonora Christina virkelig den Beslutning at flygte. — Hvor mange iøjnefaldende Fejl og Misforståelser der end forekommer i, hvad her er gjengivet, er der dog ved Siden af mere end én Ting, som viser, at Forfatteren ingenlunde har ladet sin Fantasi have helt frit Spil, og efter hvad jeg før har antydet om de Kilder, Forfatteren temmelig utvivlsomt har benyttet, står det i al Fald for mig som et nogenlunde sikkert Resultat af hans Fremstilling, at denne med Hensyn til det, der udgjør dens egentlige Kjærne: Antagelsen af en af Hann. Sehested øvet forræderisk Handling ved den omtalte Lejlighed, udtrykker en Opfattelse, der var

gjældende i Ulfeldts nærmere Omgivelser, rimeligst vistnok hos nogle af hans Børn. Selv om så var, vilde der dog selvfølgelig ikke være noget bevist om selve Anklagens Berettigelse, så længe man ikke nærmere vidste, hvorpå den grundede sig, men det træffer sig da således, at Anklagen andet Steds fra får en ikke uvægtig Støtte, idet den optages, og i en betydelig renset Form, af en bekjendt historisk Forfatter, som både gjennemgående har haft et meget rigt og godt Stof til sin Rådighed og har benyttet det med en Dygtighed, der endnu bestandig gjør ham selv til en Hovedkilde for hin Tids Historie. Jeg tænker herved på Pufendorf's Fremstilling af Sagen i hans »De rebus a Carolo Gustavo gestis« (udkom 1696). Han, som i det hele betragter Ulfeldt som en Forræder mod Sverig og ikke har noget personlig tilovers for ham, udtaler sig (S. 563) på følgende Måde om Hann. Sehesteds Forhold.

»Denne Mands [Ulfeldts] Svoger, Hann. Sehested, som længe havde været besjælet af et dødeligt Had til ham, kuldkastede Aret efter fuldstændig hans Lykke ved en mindeværdig Svig. For nemlig at forhindre ham i at gjenvinde sin tidligere Gunst hos Svenskerne og uforstyrret nyde sine Indkomster i Danmark, tilskyndede Sehested Kong Frederik til at overdrage ham selv, der stod i Begreb med at rejse til Stokholm, at anbefale Ulfeldts Sag til det svenske Rigsråd, idet han mente, at det ikke kunde undgå at gjøre Ulfeldt mistænkt, når den Mand [Kongen] intercederede for ham, til hvis Fordel han antoges at have begået Forræderi [mod Sverig]. De svenske mærkede imidlertid ikke Uråd, og da de efter Kongens Død og Krigens Ophør ikke mente at burde tage Sagen så nøje, frikjendte de Ulfeldt som den, der hverken var tilstrækkelig overbevist om sin Brøde eller fyldest-

gjørende forsvaret, eftersom en Sygdom havde berøvet ham selv Talens Brug. Men da Sehesteds List således havde frembragt den modsatte Virkning af, hvad der var tilsigtet, henvendte han sig til Grev Per Brahe og bad ham om, at Rigsrådets Kjendelse ikke måtte blive offentliggjort, men overgivet til ham selv, for at han kunde vise Ulfeldt den og således gjøre ham sig forbunden. Så snart han havde fået Kjendelsen, indbildte han Terlon og Sidney, at Ulfeldt var domfældt af Rigsrådet, og bad dem skyndsomt at skrive ham det til, for at han kunde frelse sig ved Flugt. Da Ulfeldt så modtog deres Breve, blev han bange, skuffede sine Bevogtere og flygtede til Ulykke for sig selv fra Malmø til Kjøbenhavn«.

Når det af Bemærkningen om Hann. Sehesteds »blinde Had« til Ulfeldt synes at fremgå, at Pufendorf har kjendt og benyttet La Valette, må det være påfaldende, at han f. Ex. ikke har noget om den Meddelelse, som Sehested skulde have givet Ulfeldt om hans forestående Flytning til et andet Fængsel, og så meget mere, da vi vide fra de bedste Kilder, at der virkelig var gjort de fangne en Meddelelse af dette Indhold. På den anden Side må det betragtes som fuldkommen sikkert, at det i al Fald ikke kan have været Sehested personlig, fra hvem Meddelelsen er kommen — da hans Brøde jo herved strax vilde være åbenbar for alle, og først og fremmest for Leonora Christina —, og således tyder allerede hin Afvigelse fra La Valette på, at om Pufendorf også har kjendt ham, har han dog ikke fulgt ham, undtagen hvor han mente at have tilstrækkelig Hjemmel andet Steds fra for hans Påstande. Dette foreløbige Indtryk bestyrkes ved en nærmere Undersøgelse på en sådan Måde, at man tør betragte Pufendorfs Fremstilling ikke blot som væsent-

lig uafhængig af La Valettes, men overhovedet som en Fremstilling, der er bygget dels på gode skriftlige Kilder (det synes således, at Rigsrådsprotokollerne ere benyttede), dels vistnok på en mundtlig Overlevering, der i det mindste delvis ikke er aldeles forkastelig. Jeg antager nemlig bl. a., at Forfatterens Kundskab til de foruroligende Efterretninger, som Terlon og Sidney sendte Leonora Christina, hidrører fra mundtlig Beretning og ikke fra Sleuns før omtalte Skrivelse, da man i sidste Tilfælde vilde have vanskeligt ved at forstå, at Pufendorf ikke har omtalt Historien med Skibet, der skulde føre Fangerne til Finland, hvilken Historie Sleun omstændeligt meddeler. At man dog hos ham som hos enhver anden historisk Forfatter må gjøre en Sondring mellem, hvad han virkelig med Sikkerhed kunde vide, og hvad han kun med mere eller mindre Rimelighed kunde formode, er en Selvfølge, og således synes man berettiget til at betegne hans Bemærkninger om Hensigten med Hann. Sehesteds Intercession som kun grundede på en Formodning, og det oven i Kjøbet på en Formodning, som, hvor overordentlig nærliggende den end i én Henseende var — hvorom mere siden — dog uden Tvivl er urigtig, eftersom Hann. Sehested ikke intercederede på Frederik III.s Vegne[150], og eftersom han stod sig så godt med den svenske Regering, at han vanskeligt kunde antage, at hans Intercession skulde frembringe den modsatte Virkning af, hvad den gik ud på. Bortset fra dette, er der imidlertid intet af det væsentligere i Pufendorfs Fremstilling, der stempler sig selv som en blot subjektiv Opfattelse, og der er navnlig intet, som umiddelbart tyder på, at hans Beretning om Hann. Sehesteds Opfordring til Terlon og Sidney ikke kan støtte sig til en lige så pålidelig Hjemmel som den, der øjensynligt ligger

til Grund for de fleste andre Enkeltheder i hans Fortælling. Hermed er det dog naturligvis ikke udelukket, at han alligevel kan have Uret for hint Punkts Vedkommende, og det vilde derfor være af Betydning, om man også her kunde kontrollere ham noget nærmere. Jeg vil i det mindste gjøre et Forsøg i så Henseende. Det kan da først nævnes, at der både fra Terlon og Sidney foreligger Udtalelser om Ulfeldts Flugt, og disse ere for den førstes Vedkommende ganske vist af en sådan Beskaffenhed, at om de end ikke udelukke Muligheden af, at han et Øjeblik kan have set Ulfeldts Sag i et mindre gunstigt Lys end det, hvori han ellers i det hele betragtede den, og ligeledes — som Sleun påstår — have tilskrevet Leonora Christina i denne Ånd, lade de sig dog meget vanskeligt forene med Antagelsen af, at han skulde have tilskyndet de fangne til Flugt[151], og Pufendorf synes således virkelig at have fejlet i sin Betragtning af hans Forhold til Sagen. I hvad jeg derimod kjender af Sidneys Udtalelser, er der ikke noget, som afgjort modsiger, at denne kan have været virksom på den nævnte Måde[152], og det, at en Mand som Sleun udtrykkelig påstår det, synes også bestemt at vidne for, at det forholder sig således; thi Sleun var uden Tvivl selv hos Ulfeldt ved den Tid, her er Tale om[153], og i hvert Fald må han antages at have sin Kundskab umiddelbart fra Ulfeldt og Leonora Christina. Den tidligere omtalte Ytring af Sidney (ovfr. S. 434), som refereredes i det svenske Rigsråds Møde den 4de Juli (at Svenskerne »dræbte Dyret for at få Skindet«), stemmer også på det bedste med Sleuns Udsagn, idet den viser, at Sidney virkelig troede, at Dommen over Ulfeldt vilde blive fuldbyrdet. Om det, der for os er Hovedsagen, at Sidney ved den omhandlede Lejlighed

skulde være ført på Vildspor af Hann. Sehested, foreligger der intet i den Skrivelse af Sleun, som der her sigtes til; den antyder kun i Almindelighed Muligheden af et Forræderi og af, at Sidney og Sehested selv ere blevne bedragne. Kan man deraf slutte, at Ulfeldt og Leonora Christina ikke have næret nogen Mistanke mod Sehested? Det er i hvert Fald ikke min Mening. De Forhold, hvorunder Sleuns Skrivelse kom frem — den er et Forsvarsindlæg for Ulfeldt, hvorved den svenske Regering skulde bevæges til at tage ham, der da var i en højst betrængt Forfatning, til Nåde igjen —, måtte gjøre det aldeles nødvendigt, når man ikke mere vilde skade end gavne Ulfeldts Sag, at tage det forsigtigste Hensyn til Personer, og deriblandt ganske vist ikke mindst til Hann. Sehested, som havde så mange formående Venner i Sverig og i selve den svenske Regering. Hertil kom fremdeles, at Ulfeldt ikke kunde vide, om han ikke endnu engång selv vilde blive nødt til at ty til Sehesteds Hjælp — han kom virkelig dertil —, og også med dette for Øje måtte han naturligvis nære stor Betænkelighed ved at lade nogen Mistanke mod ham komme åbenlyst frem. Lige så bestemt som jeg altså tror, at man ikke af Sleuns Skrivelse kan slutte noget om Ulfeldts og Leonora Christinas virkelige Opfattelse af Hann. Sehesteds Forhold, lige så sikkert mener jeg også, at det ikke beviser noget i denne Henseende, at der heller ikke i en senere Tid rejstes nogen Anklage af nogen af dem imod Svogeren. Ulfeldt døde selv kort efter, at Sleuns Skrivelse var indsendt, og ved hans Død havde Leonora Christina allerede i mere end et halvt År været Fange i Blåtårn på Kjøbenhavns Slot, hvorfra hun først kom ud efter at have siddet der i henved 22 År. For så vidt hun før sit Fangenskab har haft

nogen Mistanke til Hann. Sehested, tør det antages, at det i hvert Fald kun har været en Mistanke — idet Sehested var altfor fin og behændig til, hvis han virkelig var skyldig, ikke at dække sit Forræderi således, at det vanskelig ligefrem kunde påvises —, og medens hun sad fangen, kan hun naturligvis ikke formodes at være kommen i Besiddelse af Oplysninger, som kunde give en mulig Mistanke et fastere Grundlag. Selv efter at hun var sat på fri Fod, kan dette vanskelig tænkes at have været Tilfældet, og dertil kommer, at Hann. Sehested dengang i så mange År havde været død († 1666), at allerede Hensyn hertil og til hans efterladte Børn synes at måtte afholde hende fra at rippe op i hin gamle Historie. Lod det sig tænke, at La Valettes Skrift har givet Ord til en Mistanke, som hvilede i hendes Hjerte, men som hun selv havde Betænkelighed ved at fremsætte? Jeg anser det, hvad Kjærnen i Sagen angår, ikke for aldeles usandsynligt[154], navnlig for så vidt der kan være Grund til at antage, at La Valette havde flere af sine Meddelelser fra hendes egne Børn. Men jeg vil dog med det samme ikke undlade at fremhæve, at der i al Fald er ét Punkt i La Valettes Fremstilling, hvor han ganske afgjort ikke udtrykker hendes Mening, nemlig hvor han fortæller, at Hann. Sehested selv skrev hende til om hendes og Ulfeldts forestående Flytning til et andet Fængsel. Efter den Måde, hvorpå hun gjentagne Gange udtaler sig om denne Sag, må det ansees for aldeles sikkert, at den Mand, som gav hende den omtalte Meddelelse, ikke var Hann. Sehested, hvem det så iøvrigt har været[155]. Hermed er det dog selvfølgelig ikke afgjort, at Hann. Sehested ikke på en eller anden Måde kan have påvirket den »fornemme Ven«, fra hvem Meddelelsen kom, eller Kap-

tejnen på Skibet, som gav det mystiske Svar på hendes Forespørgsel (ovfr. S. 439), for ikke at tale om, at han kan have stået udenfor hele denne Historie uden derfor at blive synderlig mindre skyldig, for så vidt det nemlig kunde bevises, at de tidligere, foruroligende Efterretninger om Gangen i Ulfeldts Anliggende, som gjorde Flugten selv til kun et Tidsspørgsmål, vare sendte eller foranledigede sendte af ham i svigefuldt Øjemed.

Når jeg til Opklaring af Sagen ikke strax har begyndt med at undersøge, hvorledes de af Hann. Sehesteds egne Handlinger og Ytringer, som med Sikkerhed kjendes fra det Tidspunkt, her er Tale om, stille sig i den rejste Anklages Belysning, hidrører dette fra, at vi kun vide overmåde lidt om disse Ting udenfor hans mere officielle Optræden, der naturligvis ikke kan komme i Betragtning her. Imidlertid synes det under disse Omstændigheder ikke uberettiget, om vi søge at hjælpe os, så godt vi kunne, med den Kundskab, vi andet Steds fra have dels til hans Karakter overhovedet og de Bevæggrunde, der ellers have vist sig bestemmende for hans Handlemåde, dels til de Planer og Formål, han særlig ved hint Tidspunkt med Sikkerhed kan antages at have forfulgt, og jeg vil strax udtale, at en på dette Grundlag anstillet Prøvelse af Anklagens Berettigelse snarere synes at måtte føre til et for Hann. Sehested ugunstigt Resultat end det modsatte. Jeg har allerede tidligere antydet, at Pufendorf kunde have en vis Grund til at se en svigefuld Plan i selve det, at Hann. Sehested fra Begyndelsen af overtog Intercessionen for sin Svoger og Svigerinde, og et Blik på den Stilling, hvori han dengang befandt sig, vil vist retfærdiggjøre denne Bemærkning. Sagen var jo, at han, efter en Tid at have vaklet mellem de to nordiske Konger,

endelig havde valgt at slutte sig til Frederik III., og efter en Del Møje var det også lykkedes ham at vinde dennes Tillid. Jo større imidlertid den Mistro var, hvormed Kongen tidligere havde betragtet ham, desto mere magtpåliggende måtte det nu være Sehested ved enhver Lejlighed at dokumentere sin Iver og Hengivenhed samt at undgå enhver Handling, som kunde være Kongen ubehagelig, og der foreligger da også en Række Vidnesbyrd om, hvorledes han har anstrengt sig i disse Retninger. Det må da i Virkeligheden være højst påfaldende, og jeg kan sige mistænkeligt, at se ham på en Tid, da Kongens Tillid til ham næppe havde mere end lige fæstet Rod, under et ham af Kongen overdraget Hverv optræde som Forbeder for en Mand, som var Kongen i højeste Grad forhadt, og hvem han ganske sikkert ønskede alt muligt ondt. De, der tro på Hann. Sehesteds Venskab for Ulfeldt, ville måske sige, at hans menneskelige Følelse har overvundet Hensynet til Kongens Gunst. Jeg tilstår, at jeg ikke tror på dette Venskab og endnu mindre på, at det skulde være stærkt nok til at besejre et Hensyn, der for ham ganske vist i Øjeblikket gik over ethvert andet. Imidlertid må det dog, som også tidligere berørt, i det mindste til en vis Grad have været Alvor med hans Intercession, fordi han ikke kunde antage, at den skulde blive uden Virkning eller endog fremkalde et Resultat i modsat Retning af det, den gik ud på, og det forekommer mig da heller ikke vanskeligt at finde en Bevæggrund, som bedre end Antagelsen af et opofrende Venskab fra Sehesteds Side forklarer en sådan Optræden. Hvis man ikke vil lade det gjælde, at det i Følge det Løfte, den svenske Regering havde givet Fredsmæglerne om en Formildelse i Ulfeldts Straf, vilde have været ligefrem usømmeligt, om

han var kommen til Stokholm i officielt Ærende uden at lægge et Ord ind for Svogeren, vil man i hvert Fald kunne indse, at det alene på Grund af den høje Stilling, han selv igjen beklædte, og de Udsigter, han havde for sig, måtte være ham en trykkende Tanke at vide sin Svoger hensiddende i Fangenskab som en Forbryder og oven i Kjøbet med en Dom for Statsforræderi over sit Hoved. At han kunde have Frederik III.s Samtykke til at skaffe Ulfeldt ud af Fangenskabet, lod sig endda tænke, men kan man forestille sig, at Kongen har indrømmet ham mere, eller at Sehesteds personlige Ønsker ere gåede synderlig videre? Således som Resultatet af Intercessionen — hans og Fredsmæglernes — blev: en næsten fuldstændig Frifindelse, til hvilken der uden Tvivl knyttede sig, og i al Fald efter Sehesteds egne Udtalelser (ovfr. S. 430—31) burde knytte sig, en Gjenindsættelse i Nydelsen af Roskildefredens Artikel 24, kan man sige sig selv, at det måtte være Kongen i højeste Grad imod, men jeg kan rigtignok heller ikke skjønne rettere, end at det også gik langt ud over, hvad Sehested selv kunde ønske. Hvor spændt end nemlig Forholdet nu var mellem Kongen og Ulfeldt, indesluttede Restitutionen dog Muligheden af en Udsoning mellem dem, og en sådan Udsoning kunde næppe betragtes af Sehested på anden Måde end som en stor Fare, der truede ham selv, idet den åbnede ham Udsigt til på ny at komme til at kæmpe om Magten med en Medbejler, hvis Styrke han i tidligere Tid havde lært at kjende og frygte. Imidlertid er det jo en Kjendsgjerning, at han ved sin Intercession ikke knyttede nogen Slags Betingelse eller Forbehold til sit Andragende om Svogerens Løsgivelse, og man vil måske sige, at det altså dog bliver nødvendigt at antage, at han loyalt har arbejdet til det

Mål, som han offentlig vedkjendte sig, hvilke Betænkeligheder han end i sit inderste Hjerte kan have næret derved. Men det er netop om Berettigelsen af denne Slutning, at Spørgsmålet drejer sig. Det lod sig jo dog tænke, at der bagved hans offentlige Virksomhed skjulte sig en anden, som til Dels gik ud på at neutralisere Virkningerne af hin. Det er i denne Retning at Anklagen går, og når man måske, hvis Talen var om en anden Mand, kunde have været berettiget til uden videre at stemple Tanken om en sådan Doppelthed som en Umulighed på Grund af vedkommendes Karakters prøvede Ærlighed, tror jeg ikke, efter hvad der i det hele foreligger om Hann. Sehested, at det kan være tilladeligt alene på dette Grundlag at frikjende ham. Jeg vil tvært imod sige, at hvis det virkelig med fuldkommen Sikkerhed kunde påvises, at han i Ulfeldts fuldstændige Frikjendelse har set en Fare for sig selv, måtte det ubetinget ligge nærmest at antage, at han underhånden havde bestræbt sig for at forhindre den eller i al Fald for at give Sagen en sådan Vending, at Ulfeldt blev uskadelig for ham. En sådan Antagelse vilde slet ikke udelukke, at han fra Begyndelsen af havde ment det ærligt med Intercessionen — i al Fald til et vist Punkt. Thi han kunde jo mulig have stået i den Tro, at Sverig vilde knytte sådanne Betingelser til Ulfeldts Løsgivelse, at denne ikke vilde medføre nogen Gene for ham eller for Frederik III., og først da han mærkede, at dette ikke vilde blive Tilfældet, kunde han have fattet den Beslutning ad hemmelige Veje selv at råde Bod derpå. Som jeg før har antydet, vide vi for lidt om Sehesteds Ytringer og Handlinger ved dette Tidspunkt udenfor hans officielle Optræden til i dem at kunne vente at finde noget afgjørende Bevis for eller imod ham i denne Sag. Imidlertid

kan jeg ikke undlade at fremhæve det påfaldende i, at den Omstændighed, at Sehested udbad sig og fik Tilladelse til personlig at overbringe Fangerne Efterretningen om deres Benådning, blev Årsagen til, at ingen sådan Efterretning nåede til dem. Vistnok fremgår det af Breve fra Sehested af 6te Juli, at han da i nogle Dage havde været upasselig og måttet holde Sengen; men ligesom hans Sygdom i det hele sees at have været uden synderlig Betydning, således kunde han endnu den 6te diktere en hel Række Breve til Kjøbenhavn[156]. Og man forstår da ikke, at han, som måtte vide, med hvilken feberagtig Spænding Ulfeldt og Leonora Christina ventede på Meddelelser fra ham, ikke også den 6te (eller dog en af de nærmest følgende Dage) lod skrive til dem om det gunstige Udfald af deres Sag, hvilket jo havde været en Kjendsgjerning i al Fald siden den 5te Juli. Havde Sehested, før han søgte Sengen, udbedt sig Tilladelse til personlig at forkynde dem den eventuelle Benådning, måtte dog Sygdommen naturligst bringe ham til at afstå fra Udførelsen af denne Plan, hvis han virkelig mente dem det vel; thi han kunde jo ikke vide, hvor længe det kunde vare, inden han atter blev rask. Og udbad han sig først Tilladelsen efter at være bleven nødt til at holde Sengen, ser Sagen endnu mærkeligere ud. Jeg har før sagt, at jeg ikke vil drage nogen bestemt Slutning af, at den i det svenske Rigsråd refererede Ytring (ovfr. S. 433) om det usikre ved en fra Ulfeldts Side udstedt Revers er bleven overleveret på en sådan Måde, at man snarest må tro, at den er Sehesteds. Men selv om man blot lægger Forsinkelsen af Efterretningen om Benådningen til den i det mindste for mig iøjnefaldende Modstrid mellem Sehesteds offentlige Bestræbelser for Ulfeldt og hans private Interesser samt Kongens Ønsker,

synes der at måtte fremkomme et Facit, som ikke ser heldigt ud for ham. Jeg vil dog derfor aldeles ikke påstå bestemt, at Sehested virkelig var skyldig. Jeg vil indrømme Muligheden af, at hvad der nu synes at tale imod ham, med Tiden kan finde en for ham gunstigere Forklaring, og at Pufendorfs Anklage, der synes at støttes ved det her fremdragne, kan vise sig at være ugrundet. Men jeg vil da også fastholde, at det kun er en Mulighed, og at, om Anklagen ikke er bevist, er den — til Trods for hvad man i nyere Tid har gjort gjældende i modsat Retning[157] — heller ikke i noget virkelig væsentligt Punkt modbevist.

Pufendorf hentyder ikke i sit Skrift til, at Svenskere have haft Del i Forræderiet mod Ulfeldt og Leonora Christina. Mulig har han ikke erfaret noget derom, men sandsynligere er det vistnok, at han som svensk Historiograf har ment at burde fortie, hvad han kan have hørt i denne Retning. I det mindste må Mistanken om en Deltagelse i Forræderiet fra svensk Side ligge meget nær. Jeg tænker herved ikke blot i Almindelighed på det Had, Ulfeldt havde vakt imod sig hos så mange Svenskere, eller på den Fordel, Sverig kunde drage af hans Flugt ved Konfiskationen af hans Godser m. m., men jeg tænker på, at der lige fra Fredsforhandlingerne (ovfr. S. 412) til Forhandlingerne i Rigsrådet foreligger èn Række bestemte Udtalelser, som vidne om, i hvor høj Grad mange af selve dem, der afgjorde hans Skjæbne, ønskede ham bort fra Sverig og til Dels endog under en Form, der meget minder om den Måde, hvorpå han virkelig kom bort. Frem for alt synes en Indgriben fra svensk Side at måtte forudsættes ved Episoden med Skibet, som sagdes at skulle føre ham og Leonora Christina til et andet Fængsel. Thi skjønt den »Ven«, der ved hin Lejlighed advarede Leonora

Christina, som alt berørt må være hævet over Mistanke, synes dog Skibets Kaptejn efter sit Svar at dømme at have måttet være Medvider i et Komplot, og han kan næppe have modtaget sin Instrux fra andre end Landsmænd. Spørgsmålet om Hann. Sehesteds Brøde løses ikke herved, thi hans Deltagelse udelukkes ikke ved de andres Deltagelse. Tværtimod måtte der under alle Omstændigheder være Sandsynlighed for, at hvis han virkelig havde begået et Forræderi, måtte han have medskyldige blandt Svenskerne, idet han både med Hensyn til det, han ønskede sagt og gjort i modsat Retning af, hvad han offentlig arbejdede for, nødvendig måtte bruge fremmed Hjælp.

Anmærkninger.

[1]) Brylluppet stod den 31te December 1615. Heri stemmer den ellers i flere Punkter lidet pålidelige Ligtale over hende (trykt i Bang's Saml. af nytt. Materier III, 294 flg.) med en Optegnelse af Kongen selv i hans Skrivkalender for 1615, hvilken Optegnelse haves i en Udskrift, tagen af Hannibal Sehested og bekræftet af ham, Korfits Ulfeldt og Hans Lindenov (Orig. i Gehejme-Arkivet, »Kirsten Munk«, Nr. 3). I det Aktstykke, hvori denne Optegnelse er indført, og som siden nærmere skal omtales, hedder det: »Udi Kong. Maj. Calendario Anno 1615 den 31. Decembris findes disse Ord med den salige Herres egen Hånd: Den 31. Decembris kom Jomfru Kirsten Munk til mig udi Ægteskab«. — Når det i Ulfeldt's Apologi (se J. Ziegler's tyske Oversættelse af Leonora Christina's Jammers-Minde S. 302—3) hedder, at Brylluppet »se fit en la presence d'une nombreuse assemblée, et assistance des principaux du Royaume, entre lesquels il avoit beaucoup des Senateurs du Royaume« (jvfr. også Histor. Tidsskrift V, 406) give disse Udtryk uden Tvivl en meget overdreven Forestilling om Handlingens Offentlighed. At der var Vidner til Stede — og deriblandt vel også en og anden Rigsråd — kan næppe betvivles, men ligesom for den større Almenhed Anerkjendelsen af Ægteskabet vistnok altid nærmest støttede sig til det Indtryk, man fik af Kongens Optræden over for hende, således synes endog i selve de Kredse, som fortrinsvis måtte tænkes at have været repræsenterede mellem Vidnerne, enhver personlig Erindring om Brylluppet at være udslukt endnu en Tid før Fru Kirstens Død (et Vidnesbyrd herom haves i nogle af Rigsrådet udstedte Aktstykker, som siden skulle omtales, især i en Skrivelse af 12. April 1652), hvad man næppe kunde tænke sig, hvis Ulfeldt's Ytring var korrekt.

²) I Følge Ligtalen over hende (Bang's Saml. anf. St. S. 295) var hun født den 6te Juli 1598.

³) Den Dato for Ludvig Munks Død, der angives i Ligtalen over Kirsten Munk: 14. Juli 1603, er urigtig. Han døde den 8. April 1602 (se Mumme: St. Knuds Kirke i Odense S. 307; jvfr. P. Hegelund's Kalenderoptegnelser).

⁴) Jvfr. Molbech's Udgave af Chr. IV.s egenhændige Breve I, 444, og Holberg: Danmarks Riges Hist. III, 582.

⁵) Holberg: Danmarks Riges Historie II, 889; Hammerich: Danmark under Adelsvælden III, 21.

⁶) Jvfr. Molbech i Historisk Tidsskrift III, 342.

⁷) Chr. IV.s egenhændige Breve, udg. af Molbech I, 443.

⁸) Jvfr. Werlauff i Histor. Tidsskrift III, 42.

⁹) Schlegel: Saml. z. dänischen Gesch. 2. Bd. I, 61: jvfr. Christian IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. XII, og Danske Saml. V, 58.

¹⁰) Nemlig de kongelige Kjøkkenskriver-Regnskaber og til Dels de kgl. Vinkjælder-Regnskaber (i Rentekammer-Arkivet. Hr. Kammerherre, Hofmarskal Løvenskiold har i sin Tid vist mig den Velvilje af sine Samlinger til Hofholdningens Historie at meddele mig flere, Leonora Christina's Historie vedkommende Notitser, som vare uddragne af de nævnte Regnskaber. Jeg har heraf taget Anledning til selv omhyggeligt at gjennemgå Hofholdningsregnskaberne for en temmelig lang Årrække, og skjønt altså min Gjennemforskning af dem strækker sig meget langt ud over de Enkeltheder, hvorpå Hr. Hofmarskallen havde henledet min Opmærksomhed, og jeg i Fortolkningen af flere af disse Enkeltheder afviger ikke uvæsentligt fra ham, føler jeg mig ham dog højlig forbundet, fordi han har givet mig Anvisning på en Kilde til Tidens Historie, som i flere Henseender, og især i Henseende til Fastsættelse af Kronologien. har en ikke ringe Betydning.

¹¹) Se hendes af mig udgivne Selvbiografi (Danske Saml. 2. R. I, 142) og »Jammers-Mindet« 2. Udg. S. 13—14: jvfr. S. 18.

¹²) Jeg tænker særlig på Valdemar Christians Fødselsdag. der af Kongen henføres til den 26de Juli 1622 (Chr. IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. XII, Danske Saml. V, 58), medens det af de før omtalte kgl. Kjøkken- og Vinkjælder-Regnskaber med fuldkommen Sikkerhed fremgår, at Vald. Chr. var født i Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni (uden Tvivl dog den 29de Maj). Det store Barselgilde (hvortil der i »Sjællandske Tegnelser« haves Indbydelser af 1. Juli, uden at dog Anledningen bestemt nævnes) stod i Følge Regnskaberne — hvortil nu kan føjes Danske Saml. 2 R. VI, 31 — i Dagene fra

den 7. Juli (til hvilken Dag Indbydelserne lød) og til den 9de. (Allerede Hofmarskal Løvenskiold har set, at Kongens Angivelse af Fødselsdagen ikke kunde være rigtig. Den nærmere Bestemmelse af den tilhører mig selv).

13) Damernes Navne i Kjøkkenskriver-Regnskabet for 1. Maj 1621—22. Fru Arnfeldt's Fornavn står in blanco (der står vistnok snarest i Håndskriftet »Aendtfeld«; men på Grund af Slægtskabsforholdene og Analogier fra lignende Tilfælde antager jeg i hvert Fald, at Ordet ikke skal betyde Anefeldt (ɔ: Ahlefeldt), men er en Fejlskrift for Arndtfeld). — Efter Vinkjælder-Regnskabet for Mikkelsdag 1620—21 synes Barselbesøgene først at være begyndte den 9de Juli. I Kjøkkenskriver-Regnskabet siges mere almindeligt, at de nævnte Damer, »som var og besøgte velb. Fru Kirsten, der hun var gåen i Barselseng her til Frederiksborg«, bespistes på Frederiksborg i Tidsrummet fra den 8de til den 15de Juli.

14) I Følge Vinkjælder-Regnskabet for 1619—20 besøgte Fru Ingeborg Arnfeldt Kirsten Munk, da denne 1619 lå i Barselseng på Skanderborg Slot.

15) Efter Vinkjælder-Regnskabet for 1620—21. En Jomfru Karen (Arnfeldt?), som både ved denne Tid og meget ofte ellers nævnes i Regnskaberne, synes at have hørt til Kirsten Munks — eller mulig hendes Moders — Husstand.

16) Jvfr., foruden Hofholdningsregnskaberne, et Brev fra Ellen Marsvin til Kongen af 26/4 1640 i Geh. Ark. (»Ellen Marsvin« Nr. 4) og Instrux for Iver Vind og Sten Beck til Forhør over Fru Ellen af 11/5 1640 (Kongens utrykte Breve).

17) Gjæsterne vare allerede til Dels ankomne den 18de. I Vinkjælder-Regnskabet nævnes som værende til Stede den 19de: Kongen, Prinsen, Rigens Råd, Landsåtterne, Fru Kirsten, de fremmede Fruer, Jomfruer og andre »Opvartere«, Herremændene osv. Enkelte Adelsmænd nævnes særskilt: Oluf Parsberg, Otte Kruse, Ernst Normand. I »Sjællandske Tegnelser« (Gehejme-Arkivet) findes en Indbydelse til 7 Lensmænd (Otte Marsvin, Otte Brahe Pedersen, Peder Basse, Ernst Normand, Axel Urne, Knud Urne, Alexander Papenheim) om at indfinde sig på Frederiksborg den 19de August med deres Hustruer og »Fruentimmer«. Anledningen er lige så lidt nævnet i denne Indbydelse som i den til Valdemar Christians Dåb (se Anm. 12), men der er Grund til at tro, at der gjordes en Forandring heri ved de særskilte Indbydelser.

18) De udhævede Udtryk ere tagne af Indbydelsen til en yngre Datter, Marie Kathrines Dåb, udstedt 4de Juni 1628, fornyet (på Grund af Kongens Fraværelse første Gang) 19de

August s. A. Meget lignende Udtryk forekomme i Indbydelserne til Frederik Christians og Dorthea Elisabeths Dåb (både disse og hine i Sjællandske Tegnelser). Om Formularen jvfr. nu også Tr. Lund i »Det nittende Århundrede«, Novbr. Decbr. Hefte 1876. S. 101. Jeg tager Anledning af denne Henvisning til én Gang for alle at bemærke, at som en større Del af nærværende Skrift allerede temmelig længe har været udarbejdet, således har særlig hele det første Afsnit allerede fra Sommeren 1875 af ligget fuldstændig færdigt til Trykken, og jeg har siden den Tid så godt som intet forandret i det.

19) Jvfr. ovfr. Anm. 12.

20) Danske Saml. 2. Række I, 142. — Datoen for Fru Ellens Afrejse af Kjøkkenskriver-Regnskabet 1621—22.

21) S. M. Gjellerup: Nogle Bemærkninger om Samfundsforholdene, især Opdragelsen, hos den danske Adel i Tidsrummet 1536—1660 (Histor. Tidsskr. 4. Række IV, 1 flg.). Jvfr. også Werlauff i Histor. Tidsskr. III, 50 flg.

22) Det turde dog være, at Gjellerup a. St. S. 4 noget for stærkt betegner det som en ligefrem tvingende Pligt for Forældrene at følge denne Skik. I det mindste lader der sig påvise ikke ganske få Undtagelser, selv i Tilfælde, hvor der ikke synes at have foreligget særlige Grunde til at afvige fra den.

23) Gjellerup a. St. S. 14.

24) Jvfr. bl. a., hvad der nedenfor siges om Sophie Elisabeth.

25) Histor. Tidsskr. III, 51; Gjellerup a. St. S. 8 Anm. 5. I det mindste med enkelte af Kongens Søskende synes Forholdet at have været det samme.

26) Af Kongens Kalenderoptegnelser; se Christian IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. 30 og 35.

27) Man kunde måske være tilbøjelig til at slutte af et af Christian IV.s Breve (Molbech's Udgave I, 364), at de først vare blevne sendte over til Mormoderen i en Alder af 3 År, men der er dog den største Sandsynlighed for, at de ved den Tid allerede havde været der én Gang. Disse Børn fødtes på Haderslevhus, hvor Kirsten Munk (i Følge et Kjøkkenskriver-Regnskab for Prinsens og Fru Kirstens Hofholdning fra 12te Februar 1626—1ste Maj 1627) lå fra 2den Juli til 30te August 1626, åbenbart kun i Anledning af Nedkomsten. Ellen Marsvin var der også hele Tiden tillige med nogle af Kirsten Munks ældre Børn og deres Hovmesterinde. Barselgildet stod den 27de August, og den 30te sees Prinsen og Kirsten Munk at være dragne »fra Haderslev og ud ad Lante Holsten« (K. M. rejste til Kongen, som lå ved Hæren i Nordtyskland), medens

der samme Dag udleveredes forskjellige Ting til Fru Ellen og Bornene »til kold Kjøkken fra Haderslev til Dalum«. Det synes heraf altså sikkert at fremgå, at Fru Ellen også har taget de to sidstfødte Børn med sig. 1627 kom de naturligvis med Mormoderen og de fleste af de andre Børn til Sjælland (mere herom nedenfor) og bleve så her, til Fru Ellen atter fik Lejlighed til at tage dem til sig i sit eget Hjem.

[28]) Danske Saml. 2. R. I, 142.

[29]) Jvfr. »Danske Herregårde« 15. Bd. Christiansdal.

[30]) Lensbrevet er af 1. April (se Histor. Tidsskr. 3. R. I, 319), men Forleningen begyndte først med 1. Maj. (Fynske Registre).

[31]) Nemlig Marie Kathrine, som døde 1. September 1628, kun 3 Måneder gammel og på en Tid, da Ellen Marsvin i længere Tid havde opholdt sig i Kjøbenhavn.

[32]) I Hofholdningsregnskaberne (det vil sige: Vinkjælder-Regnskabet for 1620—21 og 1621—22 og Kjøkkenskriver-Regnskabet for 1621—22) nævnes allerede en Stund før Leonora Christinas Fødsel og Fru Ellens Ankomst til Frederiksborg i den Anledning som værende på Frederiksborg en Person »Barnet«, der efter Sammenhængen kun kan være en af Kirsten Munks Døtre (det nævnes f. Ex. flere Gange i Februar 1621). Da Anne Kathrine ved den Tid vistnok var hos Fru Ellen, kan der kun være Tale om Sophie Elisabeth, som altså af en eller anden ukjendt Grund er bleven hos Moderen. Dette Barn opføres så i Regnskaberne (dog med enkelte Afbrydelser) for hele dette og det næste År (1622) indtil en 14 Dags Tid til 3 Uger efter Valdemar Christians Dåb. Da det forsvinder samtidig med Fru Ellen, som også havde været til Stede ved denne Lejlighed, er det vist utvivlsomt, at hun selv ved sin Bortrejse har taget Barnet med, og måske tillige den spæde Valdemar Christian. — Det kan endnu nævnes, at en kort Tid i Sommeren 1621, nemlig fra 21. August til 1. September incl. nævnes i Kjøkkenskriver-Regnskabet i Stedet for »Barnet« »Børnene«, hvilket uden Tvivl må forståes således, at Anne Kathrine (eller det Barn, der ellers var hos Fru Ellen) har aflagt et kort Besøg hos Forældrene. At det ikke kan være Leonora Christinas Fødsel, der har fremkaldt hin Flertalsform, fremgår dels af, at hun ikke nævnes tidligere, dels af, at Børnene i en så spæd Alder overhovedet ikke plejede at opføres i Regnskaberne. I det mindste er det hverken Tilfældet med Sophie Elisabeth eller Valdemar Christian.

[33]) Se forrige Anm.

34) Se Kongens Brev af 1. September 1625 (Christian IV.s Breve, ved Molbech, I, 136). To Breve, vedkommende Hovmesterindens Ansættelse, ere trykte anf. St. S. 218—19. De ere uheldigvis udaterede.

35) Se det første af de i forrige Anm. omtalte Breve.

36) Chr. IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. 127. Skolemesteren må iøvrigt være bleven afskediget ganske kort efter Striden med Hovmesterinden, da Enevold Randulff blev ansat som »Præceptor« for Børnene den 15. Oktober 1623.

37) J. F. Neikter: Legatio Joh. Skytte sen. in Daniam p. III, pag. 34; jvfr. Hammerich: Danmark under Adelsvælden III, 17.

38) Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1872. S. 187. Hans Navn var Melchior Schildt.

39) Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 252.

40) At Fru Ellen også en Gang imellem tog nogle af Børnene med sig, når hun besøgte sine Venner i Omegnen af Dalum, og blandt andre Biskop Hans Mikkelsen i Odense, som stod på en meget fortrolig Fod både med hende og med Fru Kirsten, hvilken sidste han havde undervist i hendes Barndom, sees af Biskoppens Dagbøger (Saml. til Fyens Hist. V, 385, 401 o. fl.).

41) Selvbiografien i Danske Saml. 2. R. I, 142. Om Enevold Randulff har jeg samlet nogle Efterretninger i Danske Saml. a. St. S. 142 Anm. 4 og S. 230—31; jvfr. nu også Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1872. S. 186. Det kan tilføjes, at Kongen, som allerede tidligere på forskjellig Måde havde vist, at han satte Pris på denne Mand, gjorde hans Bryllup på Kjøbenhavns Slot den 6te Januar 1628 (se Kjøbenhavns Slots Vinskjænks Regnskab 1627—28).

42) Danske Saml. a. St. S. 142.

43) Selv ikke, når man regner Prins Christians Hofholdning med. Thi for ikke at tale om, at han besøgte Faderen ved Hæren, lå han stadig på Rejser omkring i Landet selv og tog snart Ophold på et af de kongelige Slotte, snart på et andet.

44) Således i 1625, da hun rejste hjem i Slutningen af August, men kom tilbage igjen i September (Chr. IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. 139 og 142), og i 1626, da hun tilbragte Juli og August Måned på Haderslevhus (se ovenfor Anm. 27).

45) I det mindste så vidt man tør slutte af Dateringen af hans Breve i »Fynske Tegnelser« og »Ausländische Registrant«. At man iøvrigt må være varsom med at drage Slut-

ninger med Hensyn til Kongens Opholdssted af Dateringen af de egentlige Kancelliskrivelser, er en Erfaring, som vist mange foruden mig have gjort.

[46]) I Følge de kgl. Konditor- og Hofapotheker-Regnskaber f. 1627—30 (Rentek.-Ark.) var Ellen Marsvin endnu på Dalum den 11te Oktober, da Frederik Christian († 17. Juli) blev begravet. Den 12. Oktober indpakkedes i Følge de nævnte Konditor-Regnskaber forskjellige spiselige Sager til Fru Ellen, åbenbart i Anledning af hendes Afrejse. — At Fred. Chr.s Begravelse foregik den 11. Oktober, og ikke som først bestemt den 9. September (Hist. Tidsskr. 4. R. III, 589) bekræftes af Håndskriftet Nr. 874 Fol. i Gl. kgl. Saml. (kgl. Bibl.). Kongens Brev om Opsættelse af Begravelsen er af 1. September og haves i Sjællandske Tegnelser. Begravelsen fandt Sted i St. Knuds Kirke i Odense, men Liget førtes siden til Roskilde Domkirke. (Se utr. Brev fra Chr. IV. til Korf. Ulfeldt af $^{21}/_{5}$ 1642; jvfr. Marmora Danica I, 9; H. Behrmann: Grundrids af Roeskilde Domkirke. 1815. S. 102).

[47]) Om Fru Ellens Afrejse fra Dalum og Fru Kirstens Medvirkning derved haves udførlige Oplysninger i Kongens Instruktion til et Forhør over Kirsten Munk af 1. April 1635 (Kongens orig. Breve i det kgl. Bibl.) samt i selve Akten over dette Forhør (Geh.-Ark. »Kirsten Munk« Nr. 14); jvfr. Suhm's Nye Saml. I, 125—26. Det fremgår deraf, at Fru Ellen virkelig på Grund af Krigsurolighederne ønskede på nogen Tid at forlade Dalum. Men Datteren, som både vilde fremskynde hendes Afrejse og forhindre hende fra at komme tilbage igjen — fordi, som Kongen siger, »Moderen lastede hendes Procedere med Rhingreven, og hun vilde have Rhingreven ind i det Kammer, som Moderen lå inde«, — fremstillede Sagen således for Kongen, som om Fru Ellen overhovedet var kjed af Lenet, og omvendt fortalte hun Moderen, at Kongen ønskede at give Lenet til Frants Rantzau, og at han gjerne så, at hun afgav det. Følgen blev da virkelig, at Fru Ellen drog bort, og at Lenet så blev hende opsagt. — I Følge denne Opsigelse fratrådte Fru Ellen Lenet den 1. Maj 1628, men hun fik det igjen 1. Maj 1629 (Lensbrevet af 6. August d. Å.) og beholdt det så til 1. Maj 1639, da Valdemar Christian fik det (Lensbrevet af 13. November 1639); se »Lensbrevene« og »Registerbøgerne« i Geh.-Ark.

[48]) I Kjøbenhavns Slots Vinskjænks Regnskab fra Mikkelsdag 1627—1628 nævnes Fru Ellen og »Børnene« som bespiste på Kjøbenhavns Slot fra 22de Oktober 1627 og så langt som Regnskabet går (for Fru Ellens Vedkommende dog med en Afbrydelse i Dcbr. 1627—Januar 1628; Regnskabet for det

følgende År mangler). Også i de Anm. 46 omtalte Konditor-Regnskaber nævnes hun og Bornene første Gang på Kjøbenhavns Slot den 22de Oktober 1627.

[49]) I det i forrige Anm. omtalte Vinkjælder-Regnskab omtales Kongen som bespist på Kjøbenhavns Slot i Ugen 18.—25. November. Om han har spist der hele denne Tid, kan ikke afgjøres. Først fra 15. December af sees han i længere Tid at have ligget på Kjøbenhavns Slot (mere herom Anm. 90). — Iøvrigt holdtes der i denne Periode også på en Måde Hof under hans Fraværelse fra Kjøbenhavns Slot, idet dels Prins Christian dels Statholderen Frants Rantzau ofte gjorde Honneurs på Slottet for fremmede Gjæster.

[50]) Chr. IV.s Breve, ved Molbech I, 445.

[51]) Så meget mere krænkende måtte det være for ham, da der ikke længe efter disse to Børns Afrejse fremkom et Rygte om, at han havde sendt en stor Sum Penge med dem til Holland. Han ytrer sig således herom: »Hvor de [Pengene] udi Skibet haver været sat, må Jens Bille og Knud Ulfeldt vide. Jeg véd deraf intet. Mens det kommer jeg ret vel i Hu, at den Tid Børnene blev hensendt, da havde hverken jeg eller Kirsten så mange Penning, som vi kunde sende med Børnene til at fortære dem frem med«. (Breve, ved Molbech I, 290—91.)

[52]) Se Leonora Christinas Selvbiografi (Danske Saml. 2. Række I, 146). I Brevet, hvorved Elisabeth Augusta 1629 kaldtes hjem fra Sverig, beråber Kongen sig ligefrem på Krigens Ophør (Adlersparre: Historiska Samlingar III, 95—96), og også uden dette vilde selve Tiden, da både hun og de andre Børn kaldtes tilbage, være betegnende.

[53]) Om Kirsten Munks Forhold til Bornene se bl. a. Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 444 og Suhm's Nye Saml. I, 129—30 og 132.

[54]) Foruden ikke få Breve fra Grev Ernst Casimir og hans Gemalinde til Kongen og Kirsten Munk, hvilke opbevares i Samlingen »Oranien-Nassau« i Geh.-Ark., haves en Række Breve fra Chr. IV. til Greven og til Grevinden i »Ausländische Registrant« (Geh.-Ark.). Af disse Kongens Breve handler dog kun et ganske enkelt om Børnene. Skjønt jeg ikke selv tillægger det videre Betydning, kan det dog anføres, at man af »Kjokkenregnskab over Prinsens Hofholdning fra 1. Maj 1627—1628« ser, at 2 af Kongens Børn med Kirsten Munk den 20. og 21. August have besøgt Forældrene i Rendsborg; da jeg, uagtet megen Eftersøgen, ikke har kunnet finde noget om, når Afrejsen fra Danmark fandt Sted, tør jeg heller ikke nægte, at dette Besøg kan have stået i en vis Forbindelse

dermed. I al Fald kan man dog af et Brev fra Grev Ernst Casimir til Chr. IV. af $^{7}/_{17}$ September (Geh.-Ark. »Oranien-Nassau«) slutte, at Børnene ikke dengang vare komne til Holland.

[55]) Grevinden plejer i sine Breve at bruge gammel Stil, men bemærker det så rigtignok også udtrykkeligt, hvilket ikke er Tilfældet i nærværende Brev. At Dateringen her kunde være efter ny Stil (altså = 16. Oktbr. gl. St.), får måske en Slags Rimelighed ved det i næste Anm. omtalte Brev af 29. Oktober gl. St., hvori Grevinden flere Gange henviser til det Brev, hun »letztmal« har skrevet til Fru Kirsten, og som ikke er Brevet af 26. Oktober. Thi det synes dog lidt usandsynligt, at der skulde ligge et Brev mellem disse to, hvis det første var skrevet kun 3 Dage før det andet. — Det bemærkes én Gang for alle, at alle de her og i det følgende omtalte Breve fra Grevinden og hendes Mand findes i den før nævnte Samling »Oranien-Nassau« i Geh.-Ark.

[56]) Brevet er (ligesom det forrige) skrevet i Haag, den 29. Oktober gl. St., men uden Angivelse af År.

[57]) »viel lindtwan«.

[58]) »den dem helt man hier zu landte viel von«.

[59]) »schlicht vnd rendtlich«.

[60]) I Begyndelsen af Brevet står en Sætning, som vistnok er fejlskreven, men som, hvis jeg fortolker den rigtigt, endnu utvetydigere end noget andet Sted synes at have skullet hentyde til Børnenes dårlige Forsyning. Idet nemlig Grevinden siger, at hun ikke tvivler på, at Arrangementet med Pengene har Fru Kirstens Bifald, tilføjer hun: »den D. L. kinderen von alles von thun haben«. Jeg tænker mig nemlig, at hun har villet skrive »von nöthen haben« (men har sammenblandet det med Udtrykket: Noth thun), og Meningen er da: thi Eders Kjærligheds Børn trænge til noget af alt. — Grevinden skriver i det hele overmåde slet tysk.

[61]) Hertug Frederik kom i de sidste Dage af Januar eller de første af Februar til Ernst Casimir og omtales som værende sammen med Valdemar Christian og Sophie Elisabeth (der til Dels nævnes ved Navn) i flere Breve fra Greven og hans Gemalinde. Således i Brev fra Sophie Hedvig til Kongen af 3. Februar gl. St. og i Breve fra Ernst Casimir til samme af $^{4}/_{14}$ Februar og 27. Februar gl. St.; jvfr. Slange's Chr. IV., durch Schlegel, 3. Buch, Anm. 405. Når jeg tidligere (Danske Saml. 2. R. I, 143, Anm. 2) har udtalt, at Grevindens Brev handlede om Valdemar Christian og hans to Søstre, beror dette på en Misforståelse af mig; der tales om Hertug Frederik

(»Prinsen«) og hans to Halvsøskende (»Kongens to andre Børn«).

[62]) Også Greven af Thurn omtaler i et Brev af $\frac{24. \text{Februar}}{6. \text{Marts}}$ 1628 Kongens Børn i Leeuwarden, se Slange's Chr. IV. durch Schlegel, 3. Buch, Anm. 384.

[63]) At han og Greven af Thurn (som også Hertug Ulrik) rejste hjem sammen, sees af N. v. Wassenaer: Historisch verhael aller gedenkwaerd. geschied. Bl. 48 v.; jvfr. Slange's Chr. IV., durch Schlegel, 3. Buch, Anm. 384. De vare i Sundet den 12te April (Danske Saml. 2. Række III, 380 Anm. 3), og i Følge Kjøbenhavns Slots Vinskjænks Regnskab f. 1627—28 bespistes Hertugerne Frederik og Ulrik samt Greven af Thurn første Gang efter deres Hjemkomst på Kjøbenhavns Slot den 18. April.

[64]) Kongen, som i Slutningen af Marts og Begyndelsen af April havde ledet en krigerisk Expedition til Femern, Eckernførde osv. (Jahn: Chr. IV.s Krigshistorie II, 390 flg. — Jahn bruger altid »ny Stil« i sine Tidsangivelser), var den 11. April, gl. St., kommen til Dalum og rejste derfra igjen den 17de (Saml. til Fyens Historie osv. V, 412—13). I Følge det i forrige Anm. nævnte Vinkjælder-Regnskab spiste han på Kjøbenhavns Slot den 22. April og nærmest følgende Dage.

[65]) Som hendes Lærer for en Del af den Tid, hun boede på Kjøbenhavns Slot, nævnes Mag. Georgius Hahn, der var ansat 31. December 1627 og afskedigedes 21. Maj 1628; jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 143 (ved en Trykfejl står her $^{31}/_{2}$ i Stedet for $^{31}/_{12}$) og Joh. Grundtvig: Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 187.

[66]) Kopi af Reversen — ligesom af Ventebrevet — i Sjællandske Registre (Geh.-Ark.). Det ovenfor anførte Stykke af Reversen har jeg tidligere aftrykt bogstavret i Danske Saml. 2. R. I, 144 Anm., hvor man også vil finde nogle flere Oplysninger samlede om Hasebard.

[67]) I Følge de kgl. Konditor- og Hofapotheker-Regnskaber f. 1627—30 blev der den 9. Maj udleveret forskjellige Specerier »Zur Fräwlein Eleonara (!) Reisse Vndt Schieffs Küchen Behuff Nach Hollandt . . Auff eine Woche«. Det må dog tilføjes, at i et Brev fra den svenske Agent i Helsingør, Jon. Bureus, af 15. Maj (Afskrift i Allen's Papirer Nr. 5 på det kgl. Bibl.) omtales som et Rygte, at »nogle af Fru Kirstens Børn« med det første skulle sendes til Holland, og hertil knytter sig en Relation fra samme af 27. Maj (smsteds), hvori det hedder, at her på Reden (ɔ: ved Helsingør) ligger et stort Orlogskib af Kongens, som »äfven« skal til Holland og videre med Palle Rosenkrands, og »med samme Skib forsendes også

Fru Kirstens ældste Datter til Holland«. At der nu virkelig kan have været talt om, at også Anne Kathrine skulde sendes til Holland, lod sig vel tænke. Men rimeligere synes det mig, at der her foreligger en Forvexling mellem Anne Kathrine og Leonora Christina, og hvis dette forholder sig så, er der så meget mere Grund til at gjøre opmærksom på, at Bureus's Kundskab om Forholdene ved Hoffet i det hele var temmelig mangelfuld, og at hans Efterretninger i al Fald ofte kom så langt bag efter Begivenhederne selv, at man ikke af de omtalte Aktstykker kan drage nogen bestemt Slutning med Hensyn til Leonora Christinas virkelige Afrejse. Også ved denne Lejlighed sees det iøvrigt, at der gik Rygter om, at en betydelig Sum Penge skulde sendes ud af Landet.

68) Danske Saml. 2. R. I, 143—45.

69) At Sophie Elisabeth bl. a. også var ilde lidt af Bedstemoderen, synes at fremgå deraf, at da Fru Ellen nogle År senere gjorde en testamentarisk Disposition (?), hvorved navnlig Anne Kathrine og Leonora Christina (egentlig: Korfits Ulfeldt) betænktes meget rigelig, forbigik hun ganske Sophie Elisabeth og gav hende ikke »en Knappenåls Værd« (Brev fra Chr. IV. af 30. Januar 1633). Fru Ellen vilde heller ikke 1634 komme til hendes Bryllup (Suhm's Nye Saml. I, 111).

70) Om Børnenes Fremskridt taler Grevinden i et Brev til Kirsten Munk, dat. Groningen 29. December (gl. St.) 1628, og i et eller måske flere, som Schlegel har kjendt (se hans Udg. af Slange III, Anm. 413), men som jeg ikke har fundet. I det først nævnte Brev forekommer Bemærkningen om Hasebards Duelighed, som jeg tidligere har meddelt bogstavret i Danske Saml. 2. R. I, 141. Hos Schlegel, som også omtaler, at Grevinden roser Børnene for deres »Gestalt und Annehmlichkeit«, findes Ytringen om deres Fremgang i det franske Sprog.

71) Således siges der i et Brev fra Grev Ernst Casimir til Kongen af 26. September (gl. Stil?) 1628. Det er trykt i Danske Saml. 2. R. I, 217—18. I Grevindens tidligere nævnte Brev af 29. December 1628 (gl. St.) taler hun om, hvor meget Leonora Christina er bleven medtaget af Kopperne; dog håber hun, at Barnet endnu vil »Viel Verwinnen durch die Jungheit«; som Grevinden hører, har hun »von die böste art Von kinder bocken gehatt« (se Danske Saml. a. St. S. 146).

72) Selvbiografien i Danske Saml. a. St. S. 145—46.

73) Han var Ernst Casimirs næstældste Søn, født 1613.

74) Det i Anm. 71 omtalte Brev af 26. September 1628.

75) Brevet er det i Anm. 70 og 71 omtalte af 29. December 1628.

[76]) Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 344—45. Selve det færdige Brev, som er sat i Stil af Fr. Gynther, er også dateret 15. Maj. Det findes i »Ausländische Registrant«. Kongen takker for Opholdet og for, at Greven og Grevinden have ladet hans Børn således opdrage og undervise, »dass es von allen, so von dar kommen, und sie gesehen, uns hochlich geruhmet worden«. I Brevet er ikke, således som det af Kongen først var påtænkt, Grevindens Datters Død nævnet som en medvirkende Grund til, at Børnene kaldtes hjem.

[77]) Se Adlersparre: Historiska Samlingar III, 88—89 og 93—96; Chr. IV.s Breve, ved Molbech I, 351—52. At slutte af et Brev fra den svenske Agent J. Bureus af 3. September 1628 (Allen's Papirer Nr. 5 på det kgl. Bibl.) skulde man tro, at hun endnu dengang ikke var kommen til Sverig, eftersom det hedder, at den svenske Dronning har »lovet« at tage en Datter af Fru Kirsten til sig. Efter hvad før er sagt (Anm. 67), komme dog Bureus's Meddelelser om det danske Hof ikke sjeldent temmelig langt bag efter Begivenhederne selv.. Iøvrigt mener Bureus, at Fru Kirsten sender sine Døtre ud af Landet for derved at søge »Gunst og Venskab hos fremmede Herrer, eftersom hun her har mange Uvenner«. Som en af disse nævnes den udvalgte Christian V., »ändock han mäkta simulerar«.

[78]) Kirsten Munk sagde det selv til den svenske Resident i Danmark, Fegræus, se Adlersparre a. St. S. 100 og 103.

[79]) Se bl. a. Adlersparre a. St. S. 90, 116 o. fl. St.

[80]) Se Gustav Adolfs Ytringer i et Brev til Fegræus af $^{22}/_{6}$ 1629 (Adlersparre a. St. S. 95).

[81]) Gustav Adolf siger det selv, og det bekræftes fra flere Sider, se Adlersparre a. St. S. 95, 100, 102—3; jvfr. Chr. IV.s Breve I, 343 Anm. 1. Fegræus synes at mene, at Grunden, hvorfor hun vilde have Anne Kathrine bort, var, at hun var utilfreds med Forbindelsen mellem hende og Frants Rantzau. Et Brev fra Chr. IV. angående den påtænkte Rejse er trykt i Molbechs Udgave af hans Breve I, 342—43; om et andet tales a. St. S. 3 8.

[82]) Adlersparre a. St. S. 88.

[83]) Grev Ernst Casimirs Svar på Kongens Brev, hvorved Børnene kaldes hjem, er dateret fra Lejren for Hertogenbosch den $^{26}/_{16}$ Juni 1629. Den 15. Juli melder Fegræus fra Helsingør, at Børnene »uthi förgår« ere ankomne her (Adlersparre, a. St. S. 113). Allerede den 5. Juli havde han troet, at de vare komne, men det viste sig at være en Fejltagelse. — Der haves et Regnskab (Rentek.-Ark., Gesandtskabs- og andre Regnskaber) af Hasebard, hvori opføres en Del Foræringer, som han ved Afrejsen fra Holland på Kongens Vegne gav til forskjel-

lige Personer ved det grevelige Hof i Leeuwarden, og det sees deraf bl. a., at Hovmesterinden fik 200 Speciesdaler, Lægen, der plejede Børnene i deres Sygdom, en Pokal til 35 Sp. Dl., »den franske Pige« 12 Sp. Dl., Dansemesteren det samme, osv. Selve Udgifterne for Opholdet bleve ikke betalte før senere, dog som det synes ikke på Grund af nogen Forsømmelighed fra Kongens Side (jvfr. Udg. af hans Breve I, 345). Først med et Brev fra Axel Arnfeldt, dateret Haag [22]/8 1630 (Geh.-Ark. »Holland« Nr. 53) får Kongen tilsendt Ernst Casimirs Regning for Hertug Frederiks, Valdemar Christians og Leonora Christinas Ophold. Summen nævnes ikke i Brevet, men Arnfeldt skriver: »ellers synes mig Taxten at være høj nok, dog alting er her udi ulige højere Pris end i Danmark«. (Dr. phil. J. A. Fridericia har gjort mig opmærksom på dette Brev).

[84]) Iøvrigt varede det næppe meget længe, før de to yngste Børn kom bort fra Hjemmet, thi allerede den 15. Juli skriver Kongen (som da havde været fraværende fra Sjælland et Par Måneder) til Fru Kirsten om at sørge for, at Tvillingerne blive sendte over til hendes Moder, når denne får Lejlighed til at tage imod dem (jvfr. ovenfor Anm. 27). I hvert Fald fra 15. November af sees de at have været på Dalum (Saml. til Fyens Hist. VI, 128 flg.). — Når Molbech synes at mene (Chr. IV.s Breve I, 392), at Fru Kirsten og hendes Børn levede adskilte fra hverandre i Sommeren 1629, fordi de sidste boede på Kronborg (se bl. a. Nyt hist. Tidsskr. III, 309) er dette en Fejltagelse; thi af de tidligere omtalte kgl. Konditor- og Hofapotheker-Regnskaber for 1627—30 sees det, at foruden »Frøknerne« også Fru Kirsten selv hele Sommeren havde sin Husholdning på Kronborg (at hun en enkelt Gang rejste til Kjøbenhavn, betyder jo intet), ligesom hun også her lå i Barselseng i September Måned (Adlersparre a. St. S. 134). Først efter den store Brand, som brød ud på Kronborg Natten mellem den 24. og 25. September, flyttede både Moderen og Børnene til Frederiksborg (Chr. IV.s Kalenderoptegnelser for 1629 i Danske Saml. V, 69).

[85]) »Deduktionen mod Fru Ellen Marsvin« i Suhm's Nye Saml. I, 130—31.

[86]) Grev Otto Ludvig hørte til den Kyrburgske Linie af Slægten. Også ham kan man en enkelt Gang i danske Regnskaber o. lign. finde kaldet Greve af Salm. Nogle Oplysninger om ham, dog med enkelte Unøjagtigheder, haves i Molbech's Udgave af Chr. IV.s Breve I, 308 Anm. 1.

[87]) Chr. IV.s Breve, ved Molbech, II, 32 (Suhm's Nye Saml. I. 107); den ovenfor Anm. 47 omtalte Instrux til et

Forhør over Fru Kirsten af 1/4 1635, samt selve Forhørsakten; jvfr. Udtog af Chr. IV.s uudg. Skrivkalendere, ved Bricka, under 8. November 1626 (Danske Saml. 2. R. III, 378).

88) Historien med Jens Boldmester (Suhm's Nye Saml. I, 124—25 o. fl. St.) tilhører denne Tid (se især Kongens Instrux til et Forhør over Fru Kirsten af 1/4 1635.

89) Kongen taler oftere om hans Kammer på Dalum og hvad dèr foregik; jvfr. også ovenfor Anm. 47. I et Forhør, som holdtes 23/3 1635 over Karen Bang i Middelfart (Geh.-Ark. »Kirsten Munk« Nr. 15) i Anledning af et Brød, som Kirsten Munk havde ladet bage, og hvori hun efter Kongens Mening havde blandet Stoffer, som skulde drage Rhingrevens Hu til hende, omtaler Karen Bang, hvorledes Rhingreven en Dag, da Kongen var rejst ad Assens til, tilbragte hele Tiden hos Fru Kirsten. Når han gik om Aftenen, kunde hun ikke sige, da han »havde sin Gang gjennem Porten«. Dette kunde måske synes at tyde på, at han i det mindste dengang ikke lå på Gården selv, men det behøver dog ikke nødvendig at ligge deri, og idet Karen Bang tillige hentyder til Fru Kirstens højtfrugtsommelige Tilstand, er det næsten sikkert, at der just er Tale om en Tid, da Rhingreven bestemt vides at have boet på Dalum (se Anmærkning 91). — At Rhingrevens Regiment havde Kvarter i Omegnen, sees af Jahn: Chr. IV.s Krigshistorie II, 541—42; jvfr. Adlersparre: Histor. Saml. III, 71.

90) Da det i det hele ikke er ganske let at få Enkelthederne i den her skildrede Begivenhedsrække nøjagtig kronologisk bestemte, skal jeg give nogle Oplysninger om Kongens og Fru Kirstens Opholdssteder i Slutningen af 1627 og Begyndelsen af 1628. Kongen rejste i Begyndelsen af November 1627 fra Dalum til Antvorskov i Anledning af Herredagene i Slagelse, og fraregnet et kort Ophold i Kjøbenhavn i anden Halvdel af Måneden (ovenfor Anm. 49) synes han væsentlig at have ligget på Antvorskov indtil 3. December, da han drog til Dalum (Breve I, 291 flg.; Danske Saml. 2. R. III, 381). Herfra tog han igjen den 10de over Låland til Kjøbenhavn, hvor han spiste på Kjøbenhavns Slot første Gang den 15. Dcbr. og derefter (dog med hyppige Afbrydelser på en enkelt eller et Par Dage, af hvilke nogle tilbragtes på Rosenborg) lige til den 26. Januar 1628 inkl. (Kjøbenhavns Slots Vinskjænks Regnskab 1627—28). Endnu 27. Januar og 9. Februar sees han dog at have været i Kjøbenhavn, og 12. Februar indpakkes forskjellige Sager til ham i Anledning af et 14 Dages Søtogt (Konditor- og Hofapotheker-Regnsk. 1627—30). Derefter følger så i Marts Forberedelsen til og Udførelsen af Expeditionen til Femern, Eckernførde og Kiel. — Om Fru Kirsten var med

på Antvorskov i November 1627, kan ikke så lige afgjøres, men det er lidet sandsynligt, da hun sees ikke at have været med Kongen på hans Udflugt til Kjøbenhavn i samme Måned. Hun er rimeligvis bleven på Dalum til henimod Jul og spiste i al Fald første Gang på Kjøbenhavns Slot den 19. December, samme Dag som Rhingreven, med hvem hun formodentlig er kommen. På Kjøbenhavns Slot bespistes hun så (på et Par Dage nær i Begyndelsen af Januar) indtil den 22. Januar inkl.; Rhingreven ligeledes til den 23. Januar (Vinskjænkens Regnskab). Den 7. Februar ankom hun til Dalum og synes at være bleven der hele Tiden til 21. April, da hun rejste til Kjøbenhavn igjen (Saml. til Fyens Hist. V, 410—13). Af det kgl. Konditor-Regnskab 1627—30 sees, at »Hoflageret« tog fra Kjøbenhavn til Fyn i anden Halvdel af Januar 1628. Rimeligvis er da Rhingreven taget med. At han tilbragte i det mindste nogen Tid på Dalum, kan bl. a. sluttes af, at han og Fru Kirsten den 7. April kom til Odense sammen (Saml. til Fyens Hist. V, 412), og bekræftes også ved et Brev fra den svenske Agent Jon. Bureus til Kantsler Oxenstjerna af $^{12}/_{3}$ 1628 (Allen's Papirer på det kgl. Bibliothek Nr. 5). Den 11. April kom Kongen til Dalum og rejste igjen derfra den 17de (Saml. til Fyens Hist. V, 413). Han spiste pa Kjøbenhavns Slot den 22. April, Rhingreven ligeledes den 25., og Fru Kirsten den 26. (Vinskjænkens Regnskab 1627—28).

[91]) At dette f. Ex. gjælder Historien med, at hun lod Rhingreven bære op i hans Seng af sine Piger, fremgår af, at hun i Forhøret på Boller $^{2}/_{4}$ 1635 udtalte, at hun dengang »redte hel fremmelig til Barsel«. Thi da hun først nedkom den 29. Maj 1628, vilde hint Udtryk ikke kunne bruges om hendes Tilstand i 1627. Når dette står fast, kan iøvrigt Tiden for hin Tildragelse bestemmes endnu nærmere, idet hun også siger, at Kongen dengang selv var på Dalum. Thi i 1628 var Kongen næppe mere end én Gang sammen med Fru Kirsten på Dalum, nemlig i Dagene fra 11.—17. April (se forr. Anm.), og i al Fald stemmer Tiden for dette hans Ophold fortræffeligt med Efterretningen om Fru K.s Tilstand. — Om Fru Kirstens Forhold på Dalum se iøvrigt Suhm's Nye Saml. I, 103 (Chr. IV.s Breve II, 32) og 125.

[92]) I Følge Sjællandske Tegnelser (Geh.-Ark.) fik Bisperne Brev om at tilholde Præsterne i deres Stift, »at de iblandt andet gjøre deres Bønner af Prædikestolen for vores elskel. Gemal Fru Kirstina, Grevinde til Slesvig og Holsten etc., og de kongelige Børn så og det ganske kongelige Hus. Dat. Dalum den 12. Oktobris Ao. 1627«. Ved de kongelige Børn forståes efter Datidens meget bestemte Skrivebrug kun Kongens Børn

med Kirsten Munk. — Når Schlegel i sin Oversættelse af Slange (3. Buch Anm. 32; jvfr. Suhm's Nye Saml. I, 101) siger, at der første Gang blev bedt for Fru Kirsten fra Prædikestolen $^{28}/_{9}$ 1629, er dette altså en Fejltagelse. Selve Bønnens Ordlyd gjengives bl. a. i Hofman's Danske Adelsm. III, 225 Anm. d.

[93]) Iøvrigt blev denne Foranstaltning med Kirkebønnen ingenlunde optaget med Bifald overalt. Fru Kirsten, der, efterhånden som Historierne med Rhingreven kom ud blandt Folk, blev Gjenstand for almindelig Foragt, var allerede i Forvejen ilde lidt af mange, vistnok især fordi man tillagde hende en uheldig Indflydelse på Kongens Handlinger (jvfr. også Chr. IV.s Breve I, 290), og efter hvad den hollandske Agent Carel van Cracou beretter i et Brev til Generalstaterne af $^{13}/_{11}$ 1627 (Allen's Papirer Nr. 8, på det kgl. Bibl.), gav Uviljen sig meget tydelig Luft ved den nævnte Lejlighed: »in plaets van gebeden hoort men vloecken ende detestatien«.

[94]) Iøvrigt varierer denne Titel (som også for Børnenes Vedkommende) således, at hun også kaldes Grevinde til Slesvig alene eller til Holsten alene eller, hvad der måske er det alleralmindeligste, til Slesvig Holsten (for Børnenes Vedkommende se Adlersparre III, 95; Marmora Danica I, 9, o. fl. St.). At Kirsten Munk ikke havde fået noget særligt Brev på sin Titel, fremgår af hendes egen Tilståelse, da Frederik III. 1657 lod Sagen undersøge, se Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 581 flg.

[95]) Det fremgår bl. a. af, at Børnene allerede tidligere på Året kaldtes Grever og Grevinder (se således Saml. til Fyens Hist. V, 401, 403, 407; Chr. IV.s Breve om Christian Frederiks Begravelse af $^{25}/_{7}$, $^{4}/_{8}$ osv. i Sjællandske og Fynske Tegnelser): i det Side 18 omtalte Brev af 26. Oktober 1627 fra Grevinden af Nassau til Kirsten Munk tituleres denne »Comtesse de Schleswig.« I det mindste for Valdemar Christians Vedkommende gjorde Kongen Forsøg på at få hans Titel bekræftet af den tyske Kejser (se hans trykte Breve I, 397), og at det virkelig lykkedes, idet Vald. Chr. 1630 blev tysk Rigsgreve, sees bl. a. af en Kvittering, som denne udstedte $^{23}/_{5}$ 1646 i Anledning af Tilbagegivelsen af hans Grevediplom, som Universitetet havde opbevaret for ham (Orig. i Geh.-Ark. »Valdemar Christian«); jvfr. J. A. Fridericia: Danmarks ydre polit. Historie 1629—1635, S. 146; Holberg: Dmks. Riges Historie III, 583; Slange, Chr. IV. S. 694. Døtrene synes derimod ikke at have fået en sådan Bekræftelse; i det mindste kunde de i en senere Tid ikke bevise det; se Holberg a. St.

[97]) Jvfr. ovenfor Anm. 90. Af det ofte omtalte Vinskjænk-Regnskab fremgår, at Rhingreven spiste på Kjøbenhavns Slot fra 25. April til 12. Maj, derefter fra 19. til 28. Maj, fra 20. Juni til 18. Juli. Fru Kirsten, som den 29. Maj var nedkommen med en Datter (Marie Kathrine), lå på Slottet hele denne Tid. At Rhingreven iøvrigt til Dels gjorde Tjeneste som en Slags Hofmarskal i hin Tid, synes at fremgå af Adlersparre: Hist. Saml. III, 71; jvfr. Chr. IV.s Breve I, 310.

[98]) Om Opholdet på Kronborg se bl. a. Suhm's Nye Saml. I, 109, 113, 116—17, 126, samt Chr. IV.s Instrux til et Forhør over Fru Kirsten af 1/4 1635. Det er meget betegnende, at da Fru Kirsten 3/4 1635 forhørtes på Boller, måtte hun, som ellers glatvæk nægtede alt, med Hensyn til Opholdet på Kronborg indrømme, at det havde sin Rigtighed med »den Post om Kyssen«.

[99]) Suhm's Nye Saml. I, 126. Det er ikke ganske let at afgjøre, hvor lang Tid Fru Kirsten og Rhingreven virkelig tilbragte med hinanden på Kronborg. Kongen siger nogle Gange, at det var 6 Uger, en enkelt Gang, at det var Tiden fra 27. Juli til 26. Sptbr. (Suhm's Nye Saml. I, 109 og 117 o. fl. St.), men det sidste er i al Fald for så vidt mindre nøjagtigt, som Fru Kirsten kom til Kjøbenhavn igjen den 18. September, og skjønt den første Angivelse vistnok kommer Sandheden nærmere, er der dog også her Omstændigheder til Stede, som ikke lade os komme til fuld Vished. Hvad der kan erfares med Hensyn til denne Sag af Hofholdningsregnskaberne, er følgende: Den 25. Juli spiste Fru Kirsten (i Følge Vinskjænkens Regnskab 1627—28) sidste Gang i længere Tid på Kjøbenhavns Slot (hvad der jo stemmer godt med Kongens Udsagn, at hun lå på Kronborg fra den 27de af). Rhingreven derimod, som den 18. Juli spiste sidste Gang samme Steds, var rimeligvis den 25de fraværende fra Hovedstaden, thi allerede den 17de var der (i Følge Konditor-Regnsk. 1627—30) blevet udleveret forskjellige »Specerier« til ham selvtyvende til en Rejse »til Skibs på 14 Dags Tid«. Den 23.—26. August spise Fru Kirsten og Rhingreven igjen på Kjøbenhavns Slot i Anledning af Frøken Marie Kathrines Dåb (den 24de), men begge forsvinde så derfra indtil i September, da Fru Kirsten spiser der den 18de og følgende Dage Måneden ud, hvorimod Rhingreven kun spiser der (eller dog opføres blandt Gjæsterne) den 28. September (Vinskjænkens Regnskab for 1627—28 slutter med September Måneds Udgang, og det følgende Års Regnskab mangler). At Fru Kirsten virkelig har ligget på Kronborg i hin Periode, sees også af det omtalte Konditor-Regnskab, hvorefter der udleveredes forskjellige Sager til hendes Kjøkkens

Behov på Kronborg den 30. August og den 6. September, hver Gang på en Uge. Med Hensyn til Rhingreven er der derimod den Vanskelighed, at ældre trykte Kilder omtale ham som værende hele Tiden med på den Expedition til Kysterne af Pommeren, som Kongen i Juni—August personlig ledede (Jahn: Chr. IV.s Krigshistorie II, 409—11, Kilderne Side 543), og som havende kapituleret i Wolgast den 15. August. Vistnok fremgår det af de før nævnte Regnskaber, at hine Kilder, som i det hele ikke høre til de allernøjagtigste, i det mindste for Begyndelsen af det omtalte Tidsrums Vedkommende have forvexlet Rhingrevens Person og hans Rytter-Regiment, og det var jo nok muligt, at Forvexlingen kunde strække sig noget videre. Men iøvrigt lader det sig jo også tænke, at Kongens Ytringer om de 6 Ugers Samliv (som ere flere År yngre end Begivenheden selv) ikke ere ganske nøjagtige, idet han f. Ex. kan have regnet Afslutningen af dette Samliv i Kjøbenhavn med.

100) Om dette har været den 28de, den Dag, da Rhingreven i Følge forrige Anm. spiste (eller skulde have spist) på Kjøbenhavns Slot, kan vel ikke bestemt afgjøres, men er dog højst rimeligt. Rigtignok nævnes i Vinskjænkens Regnskab »de fremmede Fruer, som våger over Liget«, sidste Gang den 25de, men mulig er Liget derefter bleven hensat i Kirken, hvor det jo nok kan have stået et Par Dage, inden det virkelig begravedes. At Rhingreven i al Fald ikke kan have spist på Slottet efter Skandalen på Begravelsesdagen (se også følgende Anm.), synes indlysende.

101) Suhm's Nye Saml. I, 126. At det var denne Historie, som først fuldstændig åbnede Øjnene på Kongen, synes at fremgå af et Brev fra den svenske Agent Jon. Bureus, skrevet få Dage efter, nemlig den 2. Oktober (Adlersparre: Hist. Saml. III, 72), hvori han siger, at det er ham berettet, at Kongen nu har »swåre suspicion« til Fru Kirsten for Rhingrevens Skyld, og at han en Aften, da hun noget sent var nede i Byen hos ham (uden Tvivl Begravelsesdagen) har befalet at lukke Porten på Kjøbenhavns Slot for hende, så at hun måtte ligge ude den Nat. Dagen efter skulde så Kongen have sagt til Rhingreven, at han skulde pakke sig til Preussen (ɔ: til den svenske Konge, hos hvem han allerede i August havde taget Tjeneste, jvfr. foruden Theatrum Europæum I, 1090 et utrykt Brev fra Bureus af 3. September, omtalt i Allen's Papirer Nr. 5 på det kgl. Bibl.). Så vidt man kan se, har det dog varet nogen Tid, inden Rhingreven definitivt forlod Landet (jvfr. nedenfor Anm. 105).

102) Med Hensyn til de nævnte og andre Enkeltheder i Fru Kirstens Liv henviser jeg én Gang for alle til følgende

Hovedkilder: Kongens Brev til hende af 27. December 1630 (Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 442—47), »Interrogatorierne« fra 1632 (Suhm's Nye Saml. I, 107—10 og Chr. IV.s Breve II, 31 flg.), mange Breve fra Kongen til Ellen Marsvin, til Rigens Marsk, Kongens Kantsler osv. (nogle trykte i Suhm's Nye Saml. I, 110—23, andre utrykte, deriblandt f. Ex. et Brev til Kantsleren Christen Sehested og Hann. Sehested af 4/4 1646), og den så kaldte »Deduktion« mod Ellen Marsvin (Suhm a. St. S. 123—29). Et egenhændigt Udkast af Kongen til det sidste Aktstykke bevares mellem Kongens originale udaterede Breve i Geh.-Ark. Det indeholder flere Vink til en bedre Forståelse af den trykte »Deduktion«. Indlagt i dette Udkast findes, ligeledes i Udkast, nogle egenhændige Optegnelser af Kongen, som noget udførligere end »Deduktionen« skildre enkelte af de i den omtalte Fakta (således Historien med Blysukkeret, Tildragelsen Mortensaften 1628, Bekjendtskabet med Vibeke osv.). Disse Optegnelser danne tydelig nok Koncepten til det i Suhm's Nye Saml. I, 191—95 aftrykte Stykke. Af megen Vigtighed for Fru Kirstens Historie er endelig også den tidligere omtalte Instrux til et Forhør over hende af 1/4 1635, samt selve Forhørsakten af 2. April s. Å.

103) Nemlig omtrent 295 Dage. Om også et så langt Svangerskab af og til er konstateret (se bl. a. N. E. Ravn: Om Svangerskabstidens Grændser, S. 11 flg.), er det dog at betragte som noget så abnormt, at Sandsynligheden på Forhånd ubetinget må være imod det. Og dertil kommer, at der findes Antydninger af, at han og Fru Kirsten endog en rum Tid før hin Mortensaften ikke havde levet sammen som Ægtefolk (Suhm's Nye Saml. I, 113; Instrux til et Forhør over Fru Kirsten af 1/4 1635). Efter den Stemning, der måtte herske på begge Sider efter Historien på Datterens Begravelsesdag, er dette let nok at forstå, og det sees i al Fald af et af den svenske Agent Bureus's Breve, dat. 16. Oktober 1628 (Allen's Papirer Nr. 5, på det kgl. Bibl.), at Kongen, som var fraværende fra Sjælland næsten hele Oktober Måned, netop denne Gang imod Sædvane lod Fru K. blive hjemme.

104) Idet han nemlig stadig, når han omtaler Datterens Fødsel, også drager Forholdet mellem Rhingreven og Fru Kirsten frem. At det dog hermed kun har været Meningen at give dem, til hvem Brevene vare skrevne, en Forestilling om, hvor lidt han i det hele havde Grund til at stole på sin Hustrus Troskab, fremgår af et utrykt Brev til Ellen Marsvin af 1. April 1640. (Jeg bemærker én Gang for alle, at når jeg citerer Breve af Kongen uden nærmere at angive, hvor de findes,

tænker jeg altid på den Samling af særdeles gode Afskrifter af Brevene, som opbevares på det store kgl. Bibliothek).

105) Når Rhingreven virkelig er rejst bort, vides ikke bestemt, men at slutte af flere Udtalelser af Kongen selv, må det antages, at han hin Mortensaftens Dag har været her i Landet (se Suhm's Nye Saml. I, 193; Instrux til Forhøret på Boller af 1/4 1635; Brev fra Kongen til Kantsleren Chr. Thomesen Sehested og Hann. Sehested af 4/4 1646.

106) Suhm's Nye Saml. I, 117 og 130, samt det i Anm. 104 omtalte Brev af 1. April 1640.

107) Brevet af 1. April 1640. — Kongens Mening ufortalt, kan det ikke nægtes, at den Lidenskab, som Fru Kirsten nærede for Rhingreven, og som gav sig Vidnesbyrd endog længe efter hans Bortrejse fra Landet, ikke let tillader os at tænke på nogen anden end ham som hendes Barns Fader. Måske var han virkelig allerede draget bort på den Tid, da Fru K., efter Kongens Opfattelse af Svangerskabsperioden, skulde være bleven frugtsommelig, men denne Opfattelse er som sagt ikke ganske rigtig, og blot nogle få Dages Dvælen ud over hin Mortensaftens Dag, da han må antages at have været her i Landet (se Anm. 105), vilde være tilstrækkelig til at give Rhingrevens Paternitet den allerstørste Sandsynlighed. Men det var jo desuden meget muligt, at Kongen kan have taget Fejl af den Tid, da han endelig rejste sin Vej, thi om han måske end tilsyneladende var draget bort, var jo intet lettere end at komme inkognito tilbage igjen, og i det mindste i en senere Tid gik der Rygter om, at han på denne Måde opholdt sig i Landet, se således Saml. til Fyens Hist. VI, 133.

108) Nemlig ved at lade sig årelade på Fodbladet (Suhm's Nye Saml. I, 113), hvad der efter Datidens Mening skulde fremkalde Abort. Karakteristisk nok synes en af hendes Døtre, Frøken Hedvig, i senere Tider at have brugt samme Middel i en lignende Anledning (Danske Saml. 2. Række II, 312).

109) En Del af hendes Penge og kostbareste Ejendele vare dog allerede sendte over til Sverig (Adlersparre: Hist. Saml. III, 87). Når Bureus allerede i en Relation af 15. Marts (Allen's Papirer Nr. 5) kunde indberette, at hun i Kjøbenhavn og Helsingør lod sig tilvexle alt det Guld, hun kunde få, står dette åbenbart allerede i Forbindelse med hendes påtænkte Flugt.

110) Om Fru Kirstens Plan at flygte til Sverig samt om hele hendes Forhold til den svenske Resident nøjes jeg i det hele med at henvise til den Samling af Residentens til Dels

officielle Indberetninger, som tillige med nogle Breve fra Gustav Adolf m. m. ere trykte i Adlersparre's Hist. Saml. III, 64 flg.

[111]) Breve, ved Molbech, I, 443 og II, 33 (Suhm's Nye Saml. I, 109).

[112]) Se ovenfor Anm. 101.

[113]) Brev fra Fegræus af $^{28}/_{7}$ 1629 efter Greven af Thurn's Beretning (Adlersparre a. St. S. 116).

[114]) Se især den engelske Afsending Thomas Rowe's Udtalelser i Danske Magazin 3. R. I, 5 Anm. 12; jvfr. Adlersparre a. St. S. 116—17; Les voyages de Mr. Des Hayes baron de Courmesuin en Dannemarc. Paris 1664. p. 144—47. Hammerich: Dmk. under Adelsvælden III, 206; nu også Fridericia: Danmarks ydre polit. Hist. 1629—1635, S. 112.

[115]) Om Forbindelsen med Vibeke se især Suhm's Nye Saml. I, 137—38 og 193—94; Hist. Tidsskr. III, 453—54; Kongens Instruktion til Forhør over Kirsten Munk af $^{1}/_{4}$ 1635; 2 udaterede, udførlige Fremstillinger, henførte i Afskrifterne af Chr. IV.s Breve på det kgl. Bibl. til Året 1646; o. fl. I flere af disse Aktstykker bekræfter Kongen med den højtideligste Ed, at han ikke har stået i personligt Forhold til Vibeke i al den Tid, hun var i Fru Kirstens Tjeneste.

[116]) Adlersparre: Hist. Saml. III, 148; jvfr. 100.

[117]) At Fru Ellen havde forladt Dalum kort efter, at Kongen og Fru Kirsten i Efteråret 1627 vare ankomne dertil, er sagt ovenfor (S. 14 og Anm. 46), og medens hun ellers tilbragte Vinteren 1627—28 på Kjøbenhavns Slot, var hun fraværende derfra i Tiden 17. Decbr.—25. Januar, eller netop i det Tidsrum, da Kongen og hendes Datter lå der (se Kbhvns. Slots Vinskjænks Regnskab 1627—28). Om hendes Fraværelse var grundet i, at hun var vred på Kongen, fordi hun havde mistet Dalum Lehn (ovenfor Anm. 47), eller i, at hun ikke vilde se Datteren og Rhingreven sammen, eller endelig deri, at hendes Nærværelse var mindre nødvendig for Børnenes Skyld, da Forældrene vare til Stede, kan vel ikke afgjøres, men umuligt er det ikke, at alle tre Grunde kunne have virket sammen.

[118]) Vedel Simonsen: Bidrag til Rugaards Historie II, 85.

[119]) Chr. IV.s Breve I, 442.

[120]) Suhm's Nye Saml. I, 192, jvfr. 127; Kongens Instrux til et Forhør over Ellen Marsvin af 11. Maj 1640 (mellem Kongens utrykte Breve).

[121]) Suhm's Nye Saml. I, 118 og 130; den i forrige Anm. nævnte Instrux.

[122]) På Kronborg, se Anm. 84. Molbech formoder med Urette, at det var i Kjøbenhavn (Chr. IV.s Breve I, 368, Anm. 1.)

[123]) Suhm's Nye Saml. I, 117, 130 og 194, o. fl. St. Om forskjellige Forklaringer, som Fru Ellen afgav i den Anledning, men som Kongen ikke vilde tro, se hans Instrux for Iver Vind og Sten Beck af $^{11}/_{5}$ 1640 (mellem hans utrykte Breve) og Fru Ellens Brev til Kongen af $^{26}/_{4}$ 1640 i Geh.-Ark. (»Ellen Marsvin« Nr. 4). Da de kgl. Vinkjælder-Regnskaber for 1628—29 mangle, og Kjøkkenskriver-Regnskaberne for dette Tidsrum ikke ere tilstrækkeligt detaillerede, kan man ikke fuldkommen bestemt sige, hvor lang Tid Fru Ellen tilbragte sammen med Datteren i Tiden fra 1. Oktober 1628 til Udgangen af Året 1629. Både af Biskop Hans Mikkelsens Dagbøger (Saml. til Fyens Hist. VI, 108, 111, 114, 117—18) og af andre Kilder fremgår det dog, at hun har tilbragt det meste af denne Tid i Fyn og kun enkelte Gange og til Dels på kortere Tid været i Sjælland. Den 27. August 1629 var hun i Odense (a. St. S. 124).

[124]) Se hans Kalenderoptegnelser for 1629 i Danske Saml. V, 68.

[125]) Suhm's Nye Saml. I, 194.

[126]) En Afskrift af Brevet (som er dateret Krempe den 9. Septbr. 1629), bekræftet af Korfits Ulfeldt, Hannibal Sehested og Hans Lindenov, findes i Geh.-Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 3).

[127]) Breve, ved Molbech I, 368.

[128]) Danske Saml. V, 70. De til Dåben indbudte nævnes af Molbech i hans Udg. af Chr. IV.s Breve I, 368 Anm. 2. Til Barselgildet indbødes (under 8. Oktober) skriftlig 18 Mænd og 4 Enkefruer, nemlig Ellen Marsvin, Lisbeth Gyldenstjerne, Karen Pax og Helle Marsvin (Sjæll. Tegn.). At der endnu ikke ved Barselgildets Tid var foretaget noget videre mod Fru Kirsten, bekræftes ved Ordlyden af en lang Tid efter forfattet Opsats af Kongen (Suhm's Nye Saml. I, 195), hvori han siger med Hensyn til Dorthea Elisabeths Fødsel, at han tog »den Resolution, at han vilde gjøre Barselet og lade som intet«.

[129]) Derimod fik han næppe strax at vide, at hun efter sin sidste Nedkomst igjen havde truffet Forberedelser til at flygte til Sverig og i den Anledning gjennem Fegræus anmodet om, at to Kister med Kostbarheder måtte blive tagne i Forvaring af den svenske Dronning. Det blev dog afslået, og Fegræus rådede hende til at hensætte Kisterne på hendes Gård Vallø, hvad hun da også gjorde (se Lönboms Uplysningar i Swenska Historien II, 48—49 og Adlersparre a. St. S. 145—46).

Det var uden Tvivl i den Anledning at Fru Kirsten den 15. Oktbr. rejste til Vallø (Danske Saml. V, 70), og Molbech er i al Fald fuldstændig på Vildspor, når han flere Steder udtaler som sin Formodning, at hin Rejse til Vallø betyder hendes endelige Bortrejse fra Hoffet (således i hans Udg. af Chr. IV.s Breve I, 369, 393, o. fl. St.) — Vallø (ↄ: Øster-Vallø) var i sin Tid (1616) kjøbt af Ellen Marsvin, men mulig har hun dog kun ejet den i Fællesskab med Datteren (se Danske Herregårde 6 Bd. Rubjerggård), og i al Fald skriver Fru Kirsten sig f. Ex. i 1627 ikke blot »til Vallø«, men kvitterer også for Indtægter af Godset (Bilag til Rentemestrenes Regnskab f. 1627—28 i Rentek.-Ark.). Når derfor Kongen under 5. August 1630 tilskriver Fredr. Reedtz, at Ellen Marsvin har udlagt Vallø og Lellinge Hovedgårde med Gods til Kirsten Munk, og befaler ham at ordne det fornødne i så Henseende (Sjæll. Tegn.), betyder dette vel kun, i det mindste for Valløs Vedkommende, at Fru Kirsten nu er bleven eneste Ejer af Gården, for at Kongen selv kan disponere over den. — Om Fru Kirstens andre faste Ejendomme se iøvrigt Danske Herregårde a. St.

[130]) Et Uddrag af nogle til denne Sag hørende officielle Aktstykker haves hos C. Trummer: Vorträge über Tortur, Hexenverfolgungen, Vehmgerichte u. andere merkwürd. Erschein. in d. Hamburg. Rechtsgeschichte I, 152—60. Hr. Arkivassistent Fr. Krarup har henledet min Opmærksomhed på dette Skrift. Historien med Becker omtales også af Fegræus, se Adlersparre: Hist. Saml. III, 64 flg., 155—56, 160. At Fru Kirsten iøvrigt havde stået i Forbindelse med Becker i længere Tid, måske endog fra Begyndelsen af 1628 eller så omtrent, synes at fremgå af Trummer a. St. S. 159.

[131]) Om den Rolle, som Hår af de pågjældende Personer spillede ved Forgjørelser, haves også nogle Oplysninger i Processen mod Lamme Heine (Danske Mag. 3. R. V, 175 flg.).

[132]) Fegræus hos Adlersparre a. St. S. 146—47. Der siges også her, at Afhøringen fandt Sted, før Kongen rejste til Holsten (9. November). Hermed stemmer det da, at Bispen i Odense, Hans Mikkelsen, i sin Dagbog har nogle Optegnelser, der bestemt vise, at han, i Forening med Slotspræsten på Frederiksborg, Tileman Villadsen, i Dagene 4—8 November har afhørt Fru Kirsten og overhovedet på Kongens Vegne forhandlet med hende (Saml. til Fyens Hist. VI, 128). At Forhøret, for så vidt det angik Trolddom, væsentligt har haft Hensyn til Fru Kirstens Forbindelse med Becker, synes man at turde slutte af det opsnappede Brevs Dato, men iøvrigt kjendte Fegræus åbenbart ikke endnu Historien med Becker

og nævner derfor heller ikke ham ved denne Lejlighed. Han hentyder derimod til en tidligere Mistanke, som Kongen havde til Fru K. angående Trolddom mod hans Person, i hvilken Anledning det kan bemærkes, at der allerede den 6. August 1629 havde været afholdt et Forhør over en Spåkvinde, hvis Kunster Kongen mente, at Fru K. havde benyttet til at påføre ham den Sygdom, som han (i Juli Måned) havde ligget af ovre i Holsten (Geh.-Ark. »Kirsten Munk« Nr. 7). — Når iøvrigt Fegræus's Ord på det anf. Sted hos Adlersparre lyde således, at Fru K. »åther ähr beskickatt worden medh twenne Prästmän«, da viser dette jo hen på en tidligere Afhøring ved to gejstlige; men skjønt der ganske vist nok mellem Barselgildet og Hans Mikkelsens Afhøring kunde blive Plads for endnu et eller flere Forhør (hvortil da måske det hos Molbech: Chr. IV.s Breve I, 447 som Nr. 388 aftrykte udaterede Brev kunde referere sig — thi de to følgende Breve smsteds tilhøre åbenbart Tiden, efter at Fru Kirsten havde taget Ophold på Boller —), synes dog Sammenhængen hos Fegræus nærmest at vise hen til et Forhør, som lå længere tilbage i Tiden. Hvilket dette skulde være, er vanskeligt at afgjøre, men i Henhold til Kongens ovenfor Anm. 128 anførte Udtalelse kan det næppe have ståat direkte i Forbindelse med Dorthea Elisabeths Fødsel, og det var måske endog muligt, at det hørte med til den før omtalte Sag med Spåkvinden fra August Måned. — Til Slutning kan endnu bemærkes, at når Molbech antager, at de »Interrogatoria« fra 1632, som ere trykte i hans Udg. af Chr. IV.s Breve II, 31—33 og i Suhm's Nye Saml. I, 107—10, ere de samme, som forelagdes Fru K. ved det eller de her omtalte Forhør i 1629, fremgår det af deres Indhold, både fordi de ikke have noget om Trolddom, og fordi de hentyde til hendes Afrejse fra Hoffet, at denne Antagelse er urigtig.

[133]) Suhm's Nye Saml. I, 132. Det er åbenbart til disse og lignende Forholdsregler der sigtes, når Kongen i sin Kalender for 1629 skriver under 8. November: »Blev Resolutionen tagen med Fru K. M.« (Danske Saml. V, 71; jvfr. også Suhm's Nye Saml. a. St. Linie 4—5, og Saml. til Fyens Hist. VI, 128), og Molbech har Uret, når han (Chr. IV.s Breve I, 393 o. fl. St.) tror, at hine Ord sigte til den endelige Skilsmisse.

[134]) Adlersparre a. St. S. 147. En af hendes Jomfruer, Anna Maria v. Stersan, havde spillet en Rolle i Historien med Becker, se Trummer a. St. S. 159.

[135]) Om Fru Kirstens Afrejse fra Frederiksborg se især Suhm's Nye Saml. I, 132—33 og 194—95, samt Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 446—47.

[136]) Det er allerede tidligere sagt, at Molbech har Uret i at tro, at Fru Kirsten drog fra Hoffet allerede den 15. Oktbr. 1629 (i Begyndelsen var han nærmere ved Sandheden, se Hist. Tidsskr. III, 351). Foruden andre Vidnesbyrd herimod kan anføres, at Fegræus ikke blot i Julen 1629 talte med hende på Frederiksborg (hans Brev af 4/1 1629 hos Adlersparre a. St. S. 64—70 må være skrevet 4/1 1630), men endnu den 28. Januar 1630 beretter, at alt er med hende som før (a. St. S. 157). Ved det sidste er nu rigtignok at bemærke, at Fegræus, som boede i Helsingør, dengang i nogen Tid ikke havde været ved Hoffet, og at hans Efterretninger derved ere blevne noget forældede; thi at Fru Kirsten allerede da var rejst fra Frederiksborg, sees af Biskop Hans Mikkelsens Dagbøger (Saml. til Fyens Hist. VI, 132), i Følge hvilke hun kom til Ellensborg — hendes Moders Gård ved Nyborg — den 24. Januar, og nu i længere Tid blev i Fyn. Først i Brev af 4. Februar fortæller Fegræus, at hun er »för några dagar sedhann afskickatt ifrån Fredrikzborgh ådt Fyn«, og meddeler nogle nærmere Efterretninger (Adlersparre a. St. S. 159—60). — De kgl. Konditor-Regnskaber f. 1627—30 vise os i al Fald, at Fru Kirsten var på Frederiksborg den 21. November 1629.

[137]) Se Suhm's Nye Saml. I, 133; Chr. IV.s Breve I, 395—96.

[138]) Suhm's Nye Saml. a. St.

[139]) Se et Brev fra hende til Biskop Morten Madsen i Århus af 14/4 1630 (Geh.-Ark. »Kirsten Munk«, Nr. 8; trykt i Bang's Saml. III, 327—28). Hun var kommen til Boller Aftenen i Forvejen.

[140]) Man får også af Biskop Hans Mikkelsens Dagbøger en Forestilling herom (Saml. til Fyens Hist. VI, 138, 143—44, 146, 149 o. fl. St.). Hun var endog en Gang i Kjøbenhavn, se Chr. IV.s Breve I, 447.

[141]) At Befalingens Indhold er rigtigt gjengivet, fremgår af flere Ytringer i Kongens Breve fra en senere Tid, således bl. a. i et Brev af 19/6 1632 (Suhm's Nye Saml. I, 110—11 og Chr. IV.s Breve II, 32), jvfr. Indledningen til Instruktionen for Forhøret over Fru K. af 1/4 1635. At Befalingen er udstedt på den Tid, jeg har angivet, slutter jeg af Kongens Brev til Fru Kirsten af 27/12 1630 (Breve I, 447), hvis sidste Linier uden Tvivl have Hensyn til denne Sag. — Når der i Jyske Tegnelser i et Brev til Laurids Ebbesen af 31/7 1630 omtales en Revers, hvormed han skulde drage til Fru Kirsten og få den underskrevet og siden sende den tilbage til Kongen, kan jeg ikke bestemt oplyse, hvad Indholdet af den har været,

men mulig har den stået i Forbindelse med den ovenfor (Anm. 129) omtalte Erhvervelse af Vallø og Lellinge. Et Brev fra Kongen til Fru Kirsten selv, der mulig har stået i Forbindelse med samme Sag, nævnes hos Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 582.

[142]) Suhm's Nye Saml. I, 134.

[143]) Fegræus omtaler oftere denne Folkets Stemning imod hende (se således Adlersparre: Hist. Saml. III, 148 og 160; jvfr. ovenfor Anm. 93 og Suhm's Nye Saml. I, 127). Til Gjengjæld udviklede der sig efterhånden hos hende et bittert Had til hendes Landsmænd, og Fegræus fortæller bl. a., hvorledes hun i Slutningen af 1629 betroede ham, at hun Dag og Nat ønskede, at den svenske Konge, medens han var »in armis, wille besökia desse, som hon sade efter hennes ordh, Falske Danske« (Adlersparre a. St. S. 67; jvfr. S. 119).

[144]) Allerede i et Brev af 4/2 1630 beretter Fegræus, at han har mærket i nogle Søndage, »och nästan allt sedhan Trettonde dagh Juull«, at der ikke er bedt for Fru Kirsten fra Prædikestolen (han taler vist nærmest om Helsingør); se Adlersparre a. St. S. 160. I et senere Brev af 6. Marts (a. St. S. 171) siger han dog — uvist med hvad Føje —, at der endnu bedes for hende i »Stadz Kyrkian« i Kjøbenhavn (ɔ: Frue Kirke), men ikke der, hvor Kongen er.

[145]) Exempelvis kan henvises til et Regnskab over »Hs. Majts. Vinkjælder til Glückstadt så og på adskillige Steder og Rejser« for Årene 1629—33, hvoraf det bl. a. sees, at Kongens Døtre og deres Hovmesterinde i April—Juli og siden i September—Oktober 1630 lå sammen med Faderen i Holsten (først i Glückstadt, siden i Rendsborg), hvor også Vibeke hele Tiden var til Stede (fra 18. Juli til 11. September lå de alene med Hovmesterinden på Haderslevhus; jvfr. Danske Saml. 2. R. III, 382—83). — Af samme Regnskab sees fremdeles, at Kongen og Vibeke i anden Halvdel af Januar 1632 vare på Frederiksborg, hvor »Frøknerne« som sagt boede, og da Kongen den 24. Januar rejste bort, lod han endog Vibeke blive tilbage. Hun nævnes så her til den 25. Februar, men ligesom der dog af den Måde, hvorpå hun omtales, synes at måtte sluttes, at hun har haft sin Husholdning for sig, således gjælder det ganske vist i det hele, at hun kun sjeldnere har været bragt i ligefrem personlig Berøring med Børnene. — Da endelig Hoffet i Vinteren 1633—34 lå på Skanderborg Slot, var Vibeke også her til Stede.

[146]) Han var iøvrigt i Årene 1630—33 endog ualmindelig meget borte fra Sjælland og tilbragte navnlig megen Tid i Holsten. — Når Vibeke var i Kjøbenhavn, boede hun under-

tiden på Kjøbenhavns Slot, undertiden på Rosenborg. I en senere Tid omtales dog hendes egen Gård i Kjøbenhavn. En sådan blev kjøbt til hende 1635, men den viste sig at være i en så dårlig Forfatning, at den, i det mindste til Dels, måtte brydes ned og bygges op igjen (se Kongens utrykte Breve af $^{18}/_{8}$ 1635, $^{19}/_{1}$, $^{9}/_{2}$, $^{16}/_{6}$ 1636 og måske flere; Sjællandske Tegnelser for 1636).

147) Suhm's Nye Saml. I, 131 og 194.

148) Vedel Simonsen: Bidr. til Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse S. 41.

149) Vedel Simonsen a. St. S. 42 og Danske Saml. 2. R. III, 379. Om Fr. Rantzau se nu især J. A. Fridericia: Danmarks ydre polit. Historie 1629—1635. S. 80—82.

150) Om Pentz er nu det meste samlet hos J. A. Fridericia: Danmarks ydre polit. Hist. 1629—35. S. 88 flg.

151) Se ovenfor Anm. 81.

152) Adlersparre: Hist. Saml. III, 172. I et Brev fra Pentz til Fru Kirsten af Glückstadt $^{5}/_{9}$ 1631 (Geh.-Ark. »Kirsten Munk«, Nr. 12; et Brudstykke trykt i Bang's Saml. af nyttige Mat. III, 326) siger Pentz, at han har talt med Kongen om hendes Sag, men til ingen Nytte. Han fraråder hende Korrespondance med Rhingreven, ligesom også at sende ham Penge.

153) Se især et utrykt Brev fra Fegræus af $^{9}/_{11}$ 1632 i Allen's Papirer på det kgl. Bibl. (Nr. 11).

154) Danske Magazin III, 363.

155) Rousseau de la Valette: Le comte d'Ulfeld, grand maistre de Danemarc. Nouvelle historique. T. 1—2. Paris. 1678. At flere Efterretninger i dette Skrift må hidrøre fra Folk, der have stået Ulfeldt nær, kan der ikke være Tvivl om.

156) Rousseau de la Valette siger (a. St. I, 6) i en Alder af ikke 10 År; men han må dog dengang i det mindste have været 11 År gammel, thi han forlod først Herlufsholms Skole, hvor han havde gået i nogle År, den 6. Juli 1617 (A. Leth og G. L. Wad: Meddelelser om dimitterede fra Herlufsholm, S. 303). At hans Udtrædelse af Skolen har hængt sammen med hans Udenlandsrejse, forekommer mig meget sandsynligt (samme Dag forlod 2 af hans ældre Brødre, Peder og Laurids, også Skolen), og hans Ungdom kan i al Fald ikke volde Betænkelighed. En af hans Brødre, Jakob, var kun 12 År gammel, da han »med tvende hans Brødre« rejste udenlands, først til Tyskland, derefter til andre Lande (Frankrig, England, Nederlandene), og han vendte først efter 10 Års Forløb hjem igjen (se Hans Mikkelsens Ligprædiken over J. U. Kbh. 1626. 4to). — At

Korfits 1619 opholdt sig i Basel, sees af Hofman: Danske Adelsmænd II, 234 Anm., og i August 1621 var han tillige med Broderen Laurids og måske en anden Broder Jakob i Bremen (se Anders Clausen's Stambog på det kgl. Bibl., Thott's Samling 553, 8vo). I Året 1647 udtaler han selv, at han havde tilbragt over 8 År i Frankrig, og skjønt heri uden Tvivl også er medregnet kortere Ophold fra en senere Tid, må dog Hovedmassen af hin Tid nødvendig falde på hans tidlige Ungdom (se Nye danske Mag. IV, 303).

157) Da Ulfeldt på sin Tilbagerejse fra England 1642—43 kom til Oldenborg, lod Greven ham hente op til sig på Slottet, og i denne Anledning fortæller Otto Sperling, den ældre, som selv var med, at Ulfeldt havde stået i det ovenfor nævnte Forhold til Greven, og at denne havde holdt meget af ham på Grund af hans »tro Opvartning« og ved Afskeden udstyret ham stateligt med Penge, Heste, Pistoler osv. (Sperlings Selvbiografi i Gl. kgl. Smlg. 3094, 4to, S. 305). At han endnu var i Oldenborg 1625, sees af et egenhændigt Gjældsbrev på 100 Rdl., dateret »D'oldenbourg le 16. de Septemb. l'an 1625«, som bevares mellem Bilagene til Kommissions-Forretningen over Ulfeldts Gods 1664 (Geh.-Ark., Kommissions-Forretninger).

158) »Jeg, som udi forrige Dage og haver været en Soldat«, hedder det i en Skrivelse af ham selv af 30te Maj 1659 i Anledning af den Malmø'ske Sammensværgelse, hvorom mere siden. Jvfr. også Hist. Tidsskr. 4. R. III, 587.

159) F. Rosenberg: Ligprædiken over Ebbe U. Århus. 1656. 4to.

160) Han var i Padua den 23. Januar 1628, på hvilken Dag han skrev sit Navn i Johannes Rhodius's Stambog (Thott's Saml. Nr. 573, 8vo). I Følge Suhm's Saml. II, 3, 16, skulle han og Broderen være indskrevne ved Universitetet der den 24. Januar 1629. Man kunde fristes til at tro, at et af disse Årstal var urigtigt, men aldeles afgjort er det dog ikke. Flemming Ulfeldt skrev i Joh. Rhodius's Stambog den 10. Marts 1629.

161) L. Aubery du Maurier: Mémoires de Hambourg, de Lubeck et de Holstein, de Dannemarck etc. A la Haye. 1737. p. 127; jvfr. Hofman: Danske Adelsmænd II, 282, Anm.

162) Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 148 og 132.

163) Aubery du Maurier: Mémoires, pag. 127; La Peyrère: Relation du Groenland. 1647. p. 212.

164) Caroli Ogerii Ephemerides sive iter Danicum, Svecicum, Polonicum. Lutet. Paris. 1656. Pag. 36. Hvis Ogiers Skrift — som det var muligt, da det udkom så sent — ikke i et

og alt gjengiver Forfatterens oprindelige Indtryk, er dette dog i al Fald lidet fremtrædende, hvorimod det før omtalte Skrift af Aubery du Maurier, som først udarbejdedes under Christian V., meget kjendeligt er påvirket af dets Forf.s Kundskab til Ulfeldts Historie efter den Tid, da han selv så ham i Danmark (1637).

165) C. Ogerii Ephemerides, pag. 37.

166) C. Ogerii Ephemerides, pag. 40.

167) Danske Saml. 2. R. I, 146—47.

168) Grundtvig: Meddel. fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 130; jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 147 Anm. 2.

169) Ovenfor Anm. 162.

170) Aubery du Maurier: Mémoires, p. 127.

171) At Anne Kathrine var den eneste af Døtrene, som var virkelig forlovet, da Kongen fik Efterretning om Dorthea Elisabeths Fødsel i September 1629, fremgår udtrykkelig af Suhm's Nye Saml. I, 194.

172) Ovenfor S. 46.

173) Selvbiografien i Danske Saml. 2. R. I, 147.

174) I C. Ogerii Ephemerides p. 67 hedder det, at han af den Grund for det meste støttede sig til en Stok. At Sygdommen var »Ulcera cruris«, fremgår sikkert af de ikke få Steder, hvor den omtales. At denne Sygdom frem for de fleste andre tillader Patienten at give sig Udseende af at lide mere, end han virkelig gjør, kom Ulfeldt meget til Pas ved flere Lejligheder i hans Liv og blev også benyttet af ham.

175) Danske Saml. 2. R. I, 148—49.

176) Noget mere om denne Mand i Danske Saml. a. St. S. 148, Anm. 1; jvfr. det svenske Krigs-Manifest (Stockholm. 1644. 4to) Fol. D 4, og »Sandferdig Erklering oc Svar paa det swenske Manifest (1644. 4to) S. 29. Når Leonora Christina i sin Selvbiografi fortæller, at Ulfeldt og Hertugen 4 År efter det ovenfor omtalte Frieri trættedes om denne Sag i Kongens Nærværelse, ved jeg ikke, om hun sigter til et Besøg, som Frants Albrecht gjorde ved det danske Hof et Par Uger efter, at hun var bleven gift. Af et kgl. Apotheker-Regnskab fra 9. Oktober 1633 til 1. Maj 1637 fremgår det nemlig, at Hertugen var i Kjøbenhavn den 24. Oktober 1636 og de nærmest følgende Dage.

177) Instruktionen for ham af 12. Juni 1629 er trykt i Nyt historisk Tidsskrift III, 307—10; jvfr. Chr. IV.s Breve I, 353—54.

178) Jvfr. Fegræus hos Adlersparre: Hist. Saml. III, 66 og 68. Når Fegræus siger, at Lichtenberg er her »någerledes

disgusterat«, og at Fru Kirsten »fordenskuld« betror ham sine Sager, forvexler han uden Tvivl for en Del Årsag og Virkning.

[179]) Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerark. 1872. S. 130.

[180]) Noget mere om hende i Danske Saml. 2. R. I, 147 Anm. 2; jvfr. Meddel. fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 130. og Suhm's Nye Saml. I, 132—33 og 194—95.

[181]) Danske Saml. 2. R. I, 147. Anm. 4; Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 131.

[182]) Trykt hos Holberg: Danm. Riges Hist. II, 779—81, og i Chr. IV.s Breve I, 471—73. Jvfr. Instr. for Lichtenberg (ovf. Anm. 177).

[183]) Chr. IV.s Breve II, 34.

[184]) Som det sees af Vinkjælder-Regnskab fra Kjøbenhavns Slot f. 1633—36. Om Opholdet på Hørsholm 1632 se også Chr. IV.s Breve II, 24. Om Opholdet der 1635 utrykte Breve af Kongen fra 17/4 1635. 4/5 1635. »Pintse Helligdag« 1635. I det sidste Brev hentydes til, at Leonora Christina formodentlig »med det første« vil blive budt til Fadder hos »Niels Olufsen, som er på Hørsholm«.

[185]) Se ovenf. Anm. 145.

[186]) Danske Saml. 2. R. I, 151 Anm. 1.

[187]) Danske Saml. a. St., jvfr. S. 177, Linie 15—16.

[188]) Se bl. a. »Jammers-Mindet«, 2. Udg. S. 72.

[189]) Måske har dog også Moden gjort sig noget gjældende herved. I senere Tider havde Ulfeldt — både som Rigshovmester, og efter at han havde forladt Danmark — en Tysker til Skriftefader.

[190]) Danske Saml. 2. R. I, 155.

[191]) Se bl. a. Chr. IV.s Breve II, 38.

[192]) C. Ogerii Ephemerides p. 38.

[193]) A. St. p. 62.

[194]) A. St. p. 101.

[195]) Danske Saml. 2. R. I, 149—54.

[196]) Navnet skrives også Kuchelson, Küchels osv. I det i Anm. 201 omtalte Skrift af ham selv skrives Navnet Kükelsom. Nærmere om ham i Danske Saml. a. St. S. 149, Anm. 2; jvfr. Grundtvig: Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 185—87. Efter at han først havde været Dansemester ved Sorø Akademi og i denne Egenskab særlig undervist Hertugerne Frederik og Ulrik, blev han i 1628 ansat som Dansemester hos Kongens Børn med Kirsten Munk, hvilken Stilling han beklædte lige til 1642.

[197]) Han var i Marts 1630 bleven antaget til at undervise Kongens Døtre »ikke alene udi Læsen og Skriven, men og

udi deres Katechismo og Børnelærdom, så og udi andre gudelige Øvelser«. Den 6. Juli 1634 tog han sin Afsked. Se Danske Saml. 2. R. I, 152, Anm. 3; jvfr. Grundtvig: Meddel. fra Rentekammerarkivet 1872. S. 137. — Foruden de ovenfor nævnte Lærere for Kongens Døtre kan endnu fra samme Tidsrum nævnes Mag. Hans Lauridsen, som beklædte en lignende Stilling fra 1. Januar 1632 til 28. September 1635; se Danske Saml. og Meddel. fra Rentekammerark. anf. Steder.

[198]) Hans Bestalling som Organist ved Frederiksborg og Lærer for de kongelige Børn (han var tidligere Organist ved Frue Kirke i Kjøbenhavn) er af 11. Januar 1630, men han var bleven »forordnet til samme Tjeneste« allerede den 12. August 1629. Han døde 3. April 1635. Se Danske Saml. 2. R. I, 154, Anm. 2.

[199]) Danske Saml. a. St. S. 154—55.

[200]) S. Pufendorf: Comment. de rebus Suecicis. Ed. 2, p. 175. At herved endda kun kan være tænkt på de mere direkte Udgifter, fremgår bl. a. af Beskrivelsen af de Ridetøjer, som vare forfærdigede til Prinsen ved denne Lejlighed, og hvoraf ét enkelt vurderedes til 3 Tønder Guld (Relation von dem hochf. Beylager Christians des Fünfften. 1635. S. 8.). Af Vin alene fortæller Ogier, efter pålidelige Folks Udsagn, at der blev indkjøbt for 100,000 Rd. (Ogerii Ephemerides p. 84).

[201]) Balletten, som er komponeret af Alex. Kükelsom, er beskrevet i et særligt Skrift: »Kurtzer Einhalt vnd Bedeütung des Ballets, so der Hochwürdigster . . Fürst vnd Herr, Herr Friderich . . . . nebens andern repräsentiren wirdt«. Kph. 1634. 4to; jvfr. Relation von d. hochf. Beylager. 1635. S. 23 flg.; Triumphus nuptialis Danicus. 1648. S. 33 flg., o. fl.

[202]) Ogerii Ephemerides p. 95—96.

[203]) Jvfr. Suhm's Nye Saml. I, 128; utrykt Brev fra den svenske Agent Bureus af 3/9 1628 i Allen's Papirer, Nr. 5 (Kgl. Bibl.). Hvorledes Forholdet mellem Prinsen og Rhingreven var, kan bl. a. sluttes deraf, at kort efter at den sidste var trådt ud af dansk Tjeneste, begyndte han at tale om, at Prinsen havde forsøgt at forgive ham ved en Page. Prinsen og Kongen fik imidlertid en Ret nedsat i Sverig til at undersøge Sagen, og Rhingreven blev som Bagvasker idømt en Pengebøde. (Flere herhen hørende Breve fra Prinsen, den svenske Konge o. fl. haves i Geh.-Ark. »Kirsten Munk«, Nr. 6, og i Allen's Papirer på det kgl. Bibl. Nr. 9, 10 og 11; jvfr. Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 576 flg.; Chr. IV.s Breve, ved Molbech I, 394 og II, 5; Adlersparre: Hist. Saml. III, 67—69, o. a.).

[204]) Se således Chr. IV.s tidligere omtalte Instruktion til Forhør over Kirsten Munk af 1/4 1635. Kongen fortæller her bl. a., at hun opfordrede sine Piger til med hende selv at bede til Gud, »at Fanden måtte bryde den ugudelige Prins Halsen i sønder«.

[205]) Relation von d. hochf. Beylager S. 18; Ogerii Ephemerides p. 88.

[206]) Relation von d. Beylager S. 28; Ogerii Ephemerides p. 97—98.

[207]) Ogerii Ephemerides p. 103—5; jvfr. Relation von d. Beylager S. 51 flg., og Triumphus nuptialis Danicus p. 57 og 122—23.

[208]) Leonora Christinas Meddelelse herom bekræftes både ved Rentekammer-Regnskaberne, i Følge hvilke Hovmesterinden ikke fik Lønning længere end til Udgangen af Oktober Måned (Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 131), og ved Kongens i følgende Anm. omtalte Brev.

[209]) Danske Saml. 2. R. I, 155. — Under 23de Oktober tilskriver Kongen Hr. Fredr. Reedtz, at han har »for godt anset, at vores elskel. kjære Døtre de unge Frøkener skal en Tid lang forblive på vort Slot Nykjøbing«. I den Anledning skal Reedtz sende 2—3 Skuder med Ved derhen samt sørge for, at de hver Uge få noget Vildt til deres Taffel (Sjællandske Tegnelser).

[210]) Udnævnelsen er af 21. Marts (Meddelelser fra Rentekammerarkivet. 1872. S. 133). Han aflagde Eden den 5. April (Vedel Simonsen: Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse S. 63).

[211]) Nogle interessante Meddelelser om Frants Rantzaus Endeligt og de herom verserende Rygter haves i Breve fra den svenske Resident Fegræus af 9de, 17de og 23de Novbr. samt 3die December 1632 (Allen's Papirer på det kgl. Bibl., Nr. 11); jvfr. ovenfor Anm. 153. Blandt andet hedder det her, at Kongen mente, at hans Død var bevirket ved Trolddomskunster af Fru Kirsten, det vil sige ved en Fejltagelse, idet Trolddommen egentlig var rettet mod ham selv, Kongen. Efter nogles Mening, som synes at have meget for sig, skulde Frants Rantzau hin Aften have været beruset. — Kongen skal strax efter hans Død have taget hans Papirer og Regnskaber i Forvaring og have fundet »store Fauter« deri.

[212]) At det også hed sig, at hun var død af Børnekopper, sees af Danske Magazin IV, 130.

[213]) Det i Peder Syv's Udv. Viser (1695. S. 780—83) trykte Digt er et Udtryk for den samme Opfattelse.

[214]) Danske Saml. 2. R. I, 155.

[215]) Danske Saml. a. St.

[216]) Når Leonora Christina siger i Selvbiografien (Danske Saml. a. St.), at hun og Søstrene kom til Kjøbenhavn med Prinsen og Prinsessen »vers la diète, qui se fit 8 jours après Pentecôte«, er der næppe nogen Tvivl om, at hun mener Påske i Stedet for Pinse. Prins Christian og hans Gemalinde kom nemlig til Kjøbenhavn den 10. April og bleve der til den 29. s. M. inkl. (i Følge Hof-Apotheker-Regnskabet for 1633—37), og Herredagen begyndte den 1'de April (Vedel Simonsen: Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse S. 72). Påskedag faldt ind den 29. Marts. Da Kongens Døtre ikke nævnes i det omtalte Regnskab, ligger det nærmest at antage, at de strax ere rejste til Frederiksborg.

[217]) I Følge Vinkjælder-Regnskab f. Kbhvns Slot f. 1633—36; jvfr. ovenfor Anm. 184. Den 8. Maj besøgte Kongen dem på Hørsholm (Nyerup: Chr. IV.s Dagbøger S. 161).

[218]) Danske Saml. 2. R. I, 155—56.

[219]) Brev af 24. Februar. Det er trykt, men ufuldstændigt, hos Nyerup: Karakteristik af Christian IV. S. XV—XVI.

[220]) Se de i Geh.-Ark. opbevarede »Kontraktbøger« for 1635—37. Hr. Hofmarskal Løvenskiold har henledet min Opmærksomhed på denne Kilde.

[221]) I et af Kongens utrykte Breve af 25. April 1636 handles om Dun til Leonora Christinas Udstyr.

[222]) C. Ogerii Ephemerides p. 98; Relation von d. hochf. Beylager. 1635. S. 29.

[223]) Mellem Kongens utrykte Breve.

[224]) Danske Magazin IV, 155 flg.

[225]) Relation von dem hochf. Beylager. S. 29.

[226]) Lensbrevet af $^{30}/_{5}$ 1632 i Skånske Handlinger i Geh.-Ark. Til Lenet lagdes i Ulfeldts Bestyrelsestid også Vrem Gård. $^{1}/_{5}$ 1634 fik han »Kvittanciarum«.

[227]) Jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 149 Anm. 1. I Forleningsbrevet af $^{30}/_{6}$ 1634 (Sjæll. Registre) angives Størrelsen af hans »Genant«: $205^{1}/_{2}$ Rdl. i Penge, $4^{1}/_{2}$ Læster Rug, $7^{1}/_{2}$ Læster Byg, 300 Tdr. Havre, 5 Tdr. Smør, 140 Lam, 12 Køer, 6 Bolsvin, 200 Gjæs, 200 Høns. Desuden al Avlen af Ladegårdene (1637 bortforpagtede Ulfeldt disse for 1600 Rdl. og 40 Tdr. Rug, se Paludan: Møen I, 367) samt $^{1}/_{10}$ Del af den uvisse Rente.

[228]) I Bryllupsbrevene af 9. Juni 1636 nævnes han som Rigsråd. At Udnævnelsen falder i 1636, omtales i et Brev fra Kongen til Rentemestrene af $^{18}/_{8}$ 1638 (Sjæll. Tegnelser); jvfr.

Slange's Chr. IV. S. 338, hvor dog også hans Udnævnelse til Statholder i Kjøbenhavn urigtigt henføres til hint År.

[229]) C. Ogerii Ephemerides p. 67. Den 5. Oktober fik Biskop Hans Mikkelsen i Odense Brev fra Ulfeldt, skrevet i Amsterdam, og den 13. Oktober kom Ulfeldt selv til Odense (se Hans Mikkelsens Dagbøger i Kall's Saml. 81, Fol.). I et Brev fra Fegræus af 26. Oktbr. (Allen's Papirer Nr. 11) omtales endelig Ulfeldt som hjemkommen fra Frankrig i disse Dage.

[230]) Indbydelsesbrevene og Fortegnelsen over de indbudte i Sjællandske Tegnelser. Indbydelsen til Wentzel Rothkirch er trykt i Friis Edvardsen's Schielschiørs Tilstand S. 458.

[231]) Sjællandske Tegnelser.

[232]) Nyerup: Karakteristik af Chr. IV. S. XX—XXI.

[233]) Om Tapeterne på Kronborg og Frederiksborg se især J. G. Burman Becker: Forsøg til en Beskrivelse af og Efterretninger om vævede Tapeter og andre mærkelige Væggedecorationer i Dmk. (1863), og samme Forf.s Carl van Mander og Tapeterne på Frederiksborg Slot (i H. Hertz's Ugentlige Blade Nr. 20. 1859). Af Tapeterne fra Kronborg, som vare smykkede med Billeder af de danske Konger, bevares endnu en Del i oldnordisk Museum.

[234]) Nyerup: Karakteristik af Chr. IV. S. XXII. Skjønt det ikke udtrykkelig siges, at denne Befaling har Hensyn til Brylluppet, er der næppe Tvivl om, at den virkelig er fremkaldt derved.

[235]) Danske Saml. 2. R. I, 156.

[236]) Fyrværkeriet omtales i »Jammers-Mindet« (2. Udg. S. 132). — I en Fortegnelse, som Leonora Christina mange År senere opsatte over sine Ejendele, opfører hun også sine »gamle Brudeklæder«, som hun vurderede til 600 Rdl. (Histor. Tidsskrift III, 468).

[237]) »Jammers-Mindet« 2. Udg. S. 84—85.

[238]) Om Prinsesse Anna Sophias Trolovelsesfest se især Danske Saml. 2. R. II, 163 flg.; jvfr. Becker: Saml. til Fredr. III.s Hist. II, 21.

[239]) Af Hof-Apotheker-Regnskab f. 1633—37 fremgår det, at Korf. Ulfeldt og Leonora Christina for en Del have opholdt sig på Kbhvns Slot indtil den 3die November inkl. I Tidsrummet fra 14de til 21de Oktober nævnes Ulfeldt dog ikke, medens Leonora Christina i samme Tidsrum kun nævnes én Gang, nemlig den 19de.

II.

[1]) Når det af flere Forfattere antages, at Elmelunde tilhørte Korf. Ulfeldt, er dette en Fejltagelse, som allerede Trap (Beskriv. af Dmk. 2. Udg. I, 567) har formodet. — Ikke længe før sit Bryllup havde Ulfeldt beklaget sig hos Kongen over Gårdens Brøstfældighed, og Kongen havde da tilladt ham at anvende 500 Speciesdaler paa dens Reparation (Kongens Brev af 20/5 1636 i Sjæll. Tegn.).

[2]) Danske Saml. 2. R. I, 156.

[3]) Hofman: Portraits historiques V, 85; J. K. Høst: Korf. Ulfelds og Eleonora Christina Ulfelds Levnet S. 20.

[4]) Om »Børnenes Penge« se bl. a. Danske Saml. V, 71.

[5]) Når Kongen i et utrykt Brev af 30/1 1633 (jvfr. ovenf. S. XI, Anm. 69) omtaler en skriftlig Disposition, som Fru Ellen havde gjort, og hvorved især Korf. Ulfeldt var bleven rigelig betænkt, turde det vistnok ligge nærmest at tænke paa et Testamente.

[6]) Ægteskabskontrakten af 9/11 1643 i Geh. Ark. (Ulfeldt's Sager Fasc. 7); jvfr. Hofman: Danske Adelsmænd III, 232.

[7]) Brev fra Kongen til Ulfeldt af 16/4 1637.

[8]) Udnævnelsen må falde mellem den 24de April (se næste Anm.), og den 29de s. M., da det nye Forleningsbrev på Møen udstedtes, hvori det allerede nævnes, at han har aflagt Eden som Statholder (se Danske Saml. 2. R. I, 156). Den 21de var Ulfeldt kommen til Kjøbenhavn.

[9]) I et utrykt Brev fra Kongen til Kantsler Chr. Friis af 24/4 1637 siger den første: »Eftersom jeg er til Sinds at sætte en Statholder igjen her i Byen, ligesom Axel Gyldenstjerne var i min Barndom« [altså ikke som de nærmest foregående Statholdere, navnlig Frants Rantzau], »da haver jeg ungefærlig forfattet nogle Punkter, som herhos findes, hvilke du skalt

igjennemse og mig dit Betænkende derom lade forstå« osv. De omtalte »Punkter« må uden Tvivl søges i en udateret Optegnelse fra Kongens Hånd med Overskriften »Statholderens Bestilling«, hvis Original findes blandt Kongens udaterede Breve i det kgl. Bibliothek. Molbech har trykt dette Aktstykke som Fr. Rantzaus Instrux (Udgaven af Christian IV.s Breve I, 386—88), men sikkert med Urette, da Æmbedet her åbenbart er indskrænket til det mindst mulige. Axel Gyldenstjerne må vel snarest antages at have været Statholder i Kjøbenhavn i Årene 1585—88 (Rørdam: Monumenta hist. Dan. II, 210), men hvor meget der af de senere Statholderes Forretninger dengang udførtes af Rentemester Christoffer Walkendorff, sees bl. a. af Frederik II.s Befalinger til den sidste i Nye D. Mag. I, 139 flg. — Om Statholder-Æmbedet for Fr. Rantzaus Vedkommende se »Les voyages de M. des Hayes, baron de Courmesuin en Dannemarc«. 1664. p. 46—47 og 250—52; Slange's Chr. IV. S. 692.

10) Det nye Forleningsbrev af 29. April i Sjæll. Registre (jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 156 Anm. 2; Kofod Ancher: Dansk Lehns Ret S. 100). Som så ofte ellers skulde dog »Told, Sise og Vrag, som der udi Lenet falde kan«, vedblive at høre Kongen til (jvfr. Kofod Ancher a. St. S. 94). Heller ikke måtte Ulfeldt »befatte sig med Vildtbanen«. Med Hensyn til Indtægterne af Lenet se iøvrigt Grundtvig: Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 119; jvfr. Paludan: Møen I, 336. — Her kan endnu anføres, at Året efter at Ulfeldt var bleven Statholder, nemlig 1638, fik han, i Anledning af, at han i 1636 var kommen i Rigens Råd, sit »Genant« som Lensmand forhøjet for Tiden fra 1. Mai 1636 til Årsdagen 1637 (jeg formoder da, at det sidste Årstal er rigtigt; i Sjæll. Tegnelser står ved en Fejlskrift 36), hvad der altså foranledigede en Efterbetaling til ham. Ordene ere, at der bevilliges ham »lige Genant, som os elskel. H. Hans Lindenov til Hundslund haver af Kallundborg Len, med Halvparten af det uvisse, og i lige Form, som ellers Rigens Råd det nyder«. Se Kongens Brev til Rentemestrene af 18/8 1638 i Sjæll. Tegnelser.

11) Se det i Anm. 10 omtalte Forleningsbrev. Lønningen var 120 Speciesdaler om Måneden, årlig Hofklædning til sig selv tolvte og Foder m. m. til 12 Heste.

12) C. P. Rothe: Christoffer Walckendorff S. 62—63.

13) Otto Sperling's håndskrevne Selvbiografi (Gl. kgl. Smlng. Nr. 3094, 4to) S. 233; jvfr. nedenfor Anm. 22. Sperling siger, at Ulfeldt var indlogeret hos »dem Vmbschlagsverwalter Hans Bogessen«. Han kan hermed kun mene Hofmønsterskriver Hans Bojesen, der i al Fald i en senere Tid nævnes som Omslagsforvalter (Danske Saml. V, 69).

14) Sperling a. St. S. 289; jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 156.

15) I Ulfeldts Skjøde til Frederik III. af 26. Decbr. 1661 (Orig. i Geh.-Ark. »Kbhvns Gårde og Huse«), hvorved Gården overdroges til Kongen, siges den at ligge udtil og imellem Gråbrødre, Løvestræde og Skindergaden, strækkende sig udi Længde og Brede: 1) den sydøstre Side udimod Løvestræde, fra Iver Vinds Huses Hjørnestolpe af nordost i sydvest hen omkring Hjørnet ind i Gråbrødre op til Henrik Ramels Gård $117\frac{1}{2}$ Alen; 2) den Side vestsydvest, langs Henrik Ramels Gård af sønder og udi nør indtil Skindergaden $92\frac{1}{8}$ Alen; 3) den nordvestre Side udimod Skindergaden fra Henrik Ramels Gård og hen i nordost indtil Anne Slagters Gård $23\frac{5}{8}$ Alen; 4) den Side fra Skindergaden og ind i sønder noget til østers, langs ved forne Anne Slagters Gård $47\frac{1}{2}$ Alen; 5) den sydsydost Side af vestsydvest, langs forne Anne Slagters Baggård ind i ostnordost $32\frac{7}{12}$ Alen; 6) den nordvestre Side, bag i Gården, op til Jørgen Friis's Gård af vestsydvest hen i ostnordost $42\frac{1}{4}$ Alen; og 7) den nordøstre Side, imod en Del forne Jørgen Friis's Gård og en Del Iver Vinds Gård af nordnordvest hen i sydsydost til Løvestræde, op til forne Iver Vinds Huses Hjørnestolpe igjen 63 Alen. — For at forstå disse Angivelser må man frem for alt huske på, at Løvstræde dengang strakte sig meget længere end nu, nemlig i det mindste til Hukket på Gråbrødretorv. Iøvrigt ere de i Skjødet omtalte Lokaliteter af min Ven Dr. phil. Arkivar O. Nielsen bestemte på følgende Måde: Iver Vinds Gård lå på det nordlige Hjørne af det nuværende Løvstræde og Gråbrødretorv, idet den omfattede de nuværende Nrr. 12 og 14 i Løvstræde, Nr. 4 på Gråbrødretorv, Nr. 32 i Lille Helliggejststræde (eller Trompetergangen) og en Del af selve denne Gade. Henrik Ramels Gård omfattede en Del af nuvær. Nr. 19 i Skindergade, samt Nrr. 12, 14, 16 på Gråbrødretorv. Anne Slagters Gård omfattede det meste af Grunden til nuvær Nr. 17 i Skindergade (= Nr. 10 på Gråbrødretorv), og Jørgen Friis's Gård lå mellem den sidst nævnte Gård og nuværende L. Helliggejststræde med Façade til Skindergaden. — I det hele kan Beliggenheden af Ulfeldts Gård med temmelig Sikkerhed angives således: Ejendommen vilde indesluttes af en Linie, som droges fra det nordlige Hjørne af det nuværende Løvstræde og Gråbrødretorv, sønden om Slagterboderne, og til det nordlige Hjørne af Gråbrødrestræde og Torvet; derfra langs Kejsergades Vest-, Nord- og Østside indtil Hjørnet; derfra til den vestlige Side af Trompetergangen lidt nedenfor Midten af Gaden, og derfra til Hjørnet af Løvstræde.

16) I en Regning af 7/8 1663, indgivet til Kommissionen over Ulfeldts Gods fra Formynderne for afd. Isaak Murmesters

Børn angående Arbejde på Ulfeldts »Gård udi Løvestrædet og ud til Skindergaden« siges, at bemeldte Murmester har »ganske af Grunden opmuret« denne Gård, »imidlertid at bemeldte Rigens Hovmester var udi Holland, Kong. Maj. Ærende at forrette« (Geh. Ark. »Kommissionsforretninger«). Da Kongen ikke nærmere bestemmes, er der ikke Tvivl om, at det er Frederik III. der menes, og hermed er Tiden givet. At det gamle Hus ikke ved samme Lejlighed blev ombygget (som det kunde synes at ligge i Ordene), fremgår af, at det også efter den Tid nævnes som det gamle i Modsætning til det nye Hus, således oftere i den trykte Beretning om Dina's Sag (1651). Om Indretningen af begge Huse får man en — dog ikke meget tydelig — Forestilling gjennem den Registreringsforretning, som efter Ulfeldts Flugt fra Danmark blev foretaget i dem (Histor. Tidsskr. III, 472 flg.).

[17]) Jvfr. bl. a. Histor. Tidsskr. III, 464 flg.

[18]) Danske Saml. 2. R. I, 156.

[19]) Jvfr. Slange's Chr. IV. S. 1399—1400.

[20]) Vor Kundskab til Enkelthederne i Sperlings Liv hidrører for en væsentlig Del fra hans udførlige, tyske Selvbiografi, hvis håndskrevne Original findes i det kgl. Bibliothek (Gl. kgl. Samling Nr. 3094, 4to). Et Uddrag af den er i Oversættelse trykt i Suhm's Nye Saml. III, 197 flg.

[21]) Sperling's Selvbiografi S. 214 flg.: jvfr. F. Lunn: Knabstrup S. 72.

[22]) På Rejsen ind til Staden hørte Sperling, at Ulfeldt nylig var kommen dertil med Leonora Christina og var indlogeret hos »Hans Bogesen« (Selvbiografi S. 233).

[23]) Han siger (Selvbiografi S. 234), at han fik Bestallinger 2 Dage efter Underhandlingerne med Ulfeldt, altså i al Fald ikke senere end i Sommeren 1637. Dette kunde synes at modsiges derved, at man har en Bestalling for ham af 7. Juni 1638 (Sjæll. Registre; trykt i Videnskab. Selsk. Skrifter X, 465—66 og hos O. Nielsen; Kbhvns Diplomatarium III, 185), der på én Gang omfatter hans Stilling som Kongens Botanikus og som Læge ved Børnehuset, og hans Forpligtelse til at levere Medikamenter til Børnehuset. Alligevel er det dog sikkert, at denne Bestalling nærmest er udfærdiget i Anledning af hans Udnævnelse til Botanikus, og de andre Poster ere da vistnok kun optagne deri for på ét Sted at samle alt ham angående. Allerede ved et kgl. åbent Brev af 27. Marts 1638 kundgjøres det nemlig, at der er sluttet Kontrakt med ham om Leverancen af Lægemidler til Børnehuset, og i selve dette Brev nævnes han som »forordnet Medikus udi Børnehuset« (Sjæll. Registre). Også af andre Meddelelser i Sperlings Skrift — som iøvrigt på mange

Punkter er meget unøjagtigt i sine kronologiske Angivelser — synes det at fremgå, at der ingen Fejltagelse finder Sted m. H. til Tiden for hans Ansættelse som Børnehuslæge. Det kan her bemærkes, at i Aftrykket af den omtalte Bestalling i Vidensk. Selsk. Skrifter står der mod Slutningen ved en Trykfejl: »udi samme Bestillinger indtræder« i Stedet for »indtraed«, d. e. indtrådte. Rimeligvis ere dog også Ordene »Bestillinger indtraed« i Sjæll. Registre fejlskrevne for: »Bestilling er indtrådt«, idet der her åbenbart kun er Tale om den ene Bestilling som Børnehuslæge.

[24]) O. Wormii Epistolæ I, 483; H. Rørdam: Monumenta Danica II, 738; jvfr. F. V. Mansa: Bidrag til Folkesygd. og Sundhedsplejens Historie i Dmk. S. 315—18.

[25]) Sperling's Selvbiografi S. 238—39.

[26]) Leonora Christina har selv optegnet Datoen i en håndskreven Andagtsbog, som Moderen havde samlet, og som senere var gået over i hendes Eje (se Molbech: Nordisk Tidsskrift for Hist., Literatur osv. II, 591). Håndskriftet bevares på det st. kgl. Bibliothek, udenfor Håndskriftsamlingerne.

[27]) Sperling's Selvbiografi S. 239—40. Jeg antager, at det var denne Søn med Navnet Christian, hvem Kongen et Par År efter forlenede med Munkelivs og St. Hans Klosters Len i Norge, men vil dog allerede her gjøre opmærksom på, at man enkelte Steder finder angivet, at denne Christian Ulfeldt døde i en Alder af et Par År, hvorefter det da måtte blive en yngre Søn med samme Fornavn, der havde fået hine Forleninger. — Følgebrev for Bønderne osv. i de nævnte Len udstedtes $^{16}/_{10}$ 1639 (Ulfeldt's Sager Fasc. 5 i Geh. Ark.). Forleningen skulde dog først begynde fra 1. Maj 1640. Jvfr. også Saml. til det norske Folks Sprog og Hist. III, 157 og 465.

[28]) Sperling's Selvbiografi S. 240.

[29]) Jvfr. ovenfor Anm. 23. For Leverancen af Lægemidler fik han 1000 Rdlr. om Året, og skjønt det efter hans eget Sigende (Selvbiogr. S. 248—49) ikke var Halvdelen af, hvad hans Formand havde fået, var det dog endnu, som Fremtiden viste, nok til at gjøre sig en Fortjeneste på.

[30]) Selvbiografi S. 245.

[31]) Danske Saml. 2. R. I, 157.

[32]) Jammers-Mindet 2. Udg. S. 44.

[33]) Danske Saml. 2. R. I, 157.

[34]) Danske Saml. a. St. S. 158.

[35]) Han var en Søn af Norges Kantsler Jens Bjelke til Østeråd. I Maj 1640 var han bleven Hofjunker (Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 151) og synes også at være død som sådan (P. Brock: Den oldenborgske Kongeslægt osv. S. 41).

36) Jvfr. Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 133 og 150. Han blev Kammerjunker i August 1640, efter først at have været Hofjunker. Se iøvrigt Danske Saml. a. St. S. 159.

37) Duellen foregik 9/4 1642 (Moe: Tidsskr. for den norske Personalhistorie 1. R. S. 187 og P. Brock: Den oldenborgske Kongeslægt osv. S. 41; jvfr. Danske Saml. a. St.).

38) Danske Saml. a. St. S. 158—60. Det kan bemærkes, at Leonora Christina i Selvbiografien ikke skriver Bjelkes og Rantzaus Navne helt ud, men kun betegner de pågjældende som Biel.. og Ran... Men ligesom den Måde, hvorpå hun ellers bestemmer dem, passer fuldstændigt netop på Christian Bjelke og Bartram Rantzau, således hæves det over enhver Tvivl, at det er disse to, der tales om, ved de Efterretninger, vi have andet Steds fra om, at hin blev dræbt i en Duel af denne. Det ser derfor ved første Øjekast lidt underligt ud, at Slange (Chr. IV. S. 1135—36) siger, at Valdemar Christian, som 1641 var rejst til Rusland, først kom tilbage derfra i Sommeren 1642 og — efter de nærmere Omstændigheder, han meddeler — i al Fald ikke så ganske kort efter den Tid, da hin Duel fandt Sted. Imidlertid forekommer der i en Optegnelse af Christian IV. fra 18. Januar 1642 (Nyerup: Karakt. af Chr. IV. S. XXXIV) en Ytring, som bestemt synes at tyde på, at Vald. Chr. allerede dengang var kommen hjem, og selv uden dette måtte man — indtil der fremkom nye Vidnesbyrd — anse det for afgjort, at Slange havde Uret frem for Leonora Christina, der i en Sag, som netop fik Betydning for hende ved Vald. Chr.s personlige Optræden, umulig kunde have taget fejl i dette Punkt. — En ganske anden Sag er det, at efter hendes Fremstilling skulde Duellen være foregået over et helt År efter, at hine Ytringer af Bjelke vare faldne (eller endog efter at Vald. Chr. var kommen hjem). Dette er uden Tvivl urigtigt, men må tilskrives en almindelig Fejlhuskning.

39) Suhm's Nye Saml. I, 110—11; Chr. IV.s Breve ved Molbech II, 30—31.

40) I Slutningen af 1632 hed det endog, at Kongen vilde lade hende dømme fra Livet, hvad der dog naturligvis kun var en Overdrivelse af Rygtet (Brev fra Fegræus af 9/11 1632 i Allen's Papirer Nr. 11). Men at han, som det sagdes, har tillagt hende Del i Frants Rantzaus Død (se ovfr. S. XXXII Anmærkning 211), og at hans Forbitrelse imod hende herved er yderligere bleven forøget, forekommer mig ikke usandsynligt. Iøvrigt hed det også ved samme Tid, at i Fald der skete Fru Kirsten nogen »Affront«, havde »alle hendes Døtre, som ere voxne, fast foresat sig at tage Gift« (!); se Fegræus's anførte Brev.

41) Suhm's Nye Saml. a. St. S. 111; Chr. IV.s Breve II, 31. Det var ved dette Forhør, at de meget omtalte »Interrogatoria« (Suhm's Nye Saml. I, 107—10, og Chr. IV.s Breve II, 31—33) bleve hende forelagte.

42) Chr. IV.s Breve II, 5.

43) I al Fald er det dog utvivlsomt senere end Kongens Brev til Fru Kirsten af 27/12 1630 eller hendes Konfinering på Boller.

44) Se Instruktion for Iver Vind, Hans Vandal og Morten Madsen, dat. Koldinghus 1/4 1635 (Kongens utrykte Breve) og selve Forhørsakten (Orig. i Geh. Ark. »Kirsten Munk« Nr. 14). Allerede den 23. Marts s. Å. havde Kongen iøvrigt i Kolding ladet afholde et tidligere omtalt Forhør (ovfr. S. XIV Anm. 89) over en Kone fra Middelfart i Anledning af et Brød, som Fru K. havde ladet bage, medens hun lå på Dalum.

45) Se den i forrige Anm. omtalte Forhørsakt.

46) Se Biskop Hans Mikkelsens Dagbog (Kall's Saml. Nr. 81, Fol.) under 2. April 1635.

47) Kongen, som den 1ste var rejst fra Kolding til Middelfart, var den 2den rejst fra Middelfart til Odense og så tidligt, at han Kl. 2 om Eftermiddagen lod Biskop Hans Mikkelsen hente til sig i Odense (Chr. IV.s Dagbøger, ved Nyerup, S. 159, og Hans Mikkelsens Dagbog). Han kan altså næppe i Middelfart have fået Underretning om Udfaldet af Forhøret.

48) Hans Mikkelsens Dagbog under 30/7 1635.

49) Om den »Frue fra Øsel«, som blev et Redskab til at forsone Fru Ellen med Datteren, se Suhm's Nye Saml. I, 134. Allerede i et Brev fra Kongen til Kantsleren Chr. Friis af 30/1 1633 spores en stærk Misstemning mod Fru Ellen, og skjønt Brevet ikke handler om Kirsten Munk, er det dog ikke usandsynligt, at Fru Ellen allerede dengang på Datterens Vegne kan have givet Kongen Anledning til Misfornøjelse.

50) Nogen Indflydelse på Omslaget hos Fru Ellen kunde måske også Fremvisningen af det før omtalte Brev have haft, som Kongen 9/9 1629 skrev til Fru Kirsten (ovenfor Side 3?), og som i en senere Tid brugtes af Fru Kirstens Parti til — sammen med andre Aktstykker — at skaffe Rigsrådets Attest af 18/4 1648 til Veje.

51) Om hans Forhold til Påstanden om Rhingrevens Alibi se ovenfor S. 32.

52) Jvfr. Hans Mikkelsens Dagbog (Kall's Saml. Nr. 81, Fol.) under 9/1 1632. Man kan heller ikke af Kongens Ytringer om Dorthea Elisabeths Oversendelse til Moderen (Suhm's Nye Saml. I, 134) se, når denne fandt Sted. Sandsynligvis var det dog først en Tid efter, at Fru Kirsten var draget fra Hove.

53) Suhm's Nye Saml. I, 134.

[54]) Suhm a. St. S. 111—12. Om en »Ordinants til Hovmesterinden anlangende Fru Ellen Marsvin«, hvilken uden Tvivl vedrørte Forholdet mellem Fru Ellen og Kongens Børn, men om hvis Indhold iøvrigt intet bestemt vides, se Kongens Brev til Frederik Urne af $^{15}/_{5}$ 1635.

[55]) Om hele denne Historie se Suhm a. St. S. 113—16, 117, 134—36 o. m. fl. St. Der blev senere affordret Fru Ellen en skriftlig Erklæring om Motiverne til hendes Rejse og om hendes Optræden på Antvorskov, og man har endnu både Kongens Spørgsmål og Fru Ellens Svar i en Opskrift fra hendes egen Hånd (Geh.-Ark. »Ellen Marsvin« Nr. 1). Dette Aktstykke indeholder interessante Supplementer til de allerede trykte.

[56]) Danske Saml. 2. R. III, 386; Suhm's Nye Saml. I, 101; jvfr. Brev fra Chr. IV. til Kantsler Sehested af $^{4}/_{4}$ 1616. Om Kjøbmanden — Lorenz Horstmann — selv skulde have hende i Huset, eller om han, som det hedder i Suhm's Nye Saml. a. St., »havde Ordre at sende hende bort«, kan jeg ikke afgjøre. Juledag 1636 havde iøvrigt Fru Ellen ladet hende føre over til Fru Kirsten på Boller (se Hans Mikkelsens Dagbog under $^{25}/_{12}$ 1636; jvfr. Suhm's Nye Saml. I, 115, Linie 15—16).

[57]) Hans Mikkelsens Dagbog under 2. og 14. Januar og 25. og 27. Maj 1637; Suhm's Nye Saml. I, 115, L. 24 flg.

[58]) Suhm's Nye Saml. a. St. S. 136.

[59]) Suhm a. St. S. 113—14, 115, 123; Kongens Brev af $^{22}/_{1}$ 1639 til Frederik Markdanner og Falk Gjø (Geh.-Ark. »Ellen Marsvin« Nr. 2); og mange flere Steder.

[60]) Se bl. a. Suhm's Nye Saml. I, 131. Mærkeligt nok synes Kongen virkelig engang betingelsesvis at have givet sit Samtykke til, at Fru Ellen måtte tage Datterdatteren til sig igjen (se a. St. S. 121; jvfr. et Brev fra Fru Ellen til Kongens Kantsler af $^{19}/_{5}$ 1639 i Geh.-Ark. »Ellen Marsvin« Nr. 4); men han må da snart igjen have fortrudt det. At Fru Ellen i dette Punkt hverken fandt Medhold hos Valdemar Christian eller hos Kongens Svigersønner, sees af Kongens Instrux for Iver Vind og Sten Beck af $^{11}/_{5}$ 1640 (mellem hans utrykte Breve).

[61]) Suhm's Nye Saml. I, 122—23.

[62]) Brev fra Kongen til Iver Vind og Sten Beck af $^{20}/_{5}$ 1640; Suhm's Nye Saml. I, 122 og 137. Det er dog egentlig kun af det sidst anførte Citat, at man tør slutte, at Korfits Ulfeldts og Jørgen Urnes Forbøn — for en Tid — har båret nogen Frugt. — Foruden de i det foregående citerede Bidrag til Oplysning om Striden mellem Kongen og Fru Ellen indtil 1640 inkl. findes endnu en Del, som jeg dog ikke anser det for nødvendigt nærmere at specificere, dels mellem Kongens utrykte Breve, dels i Samlingen »Ellen Marsvin« i Geh.-Ark.

[63]) I et Brev fra Kongen til Christen Thomesen Sehested af $^1/_2$ 1641 anføres de to pågjældende Døtres Ungdom udtrykkelig som Grunden til, at en Sammenkomst som den omtalte ikke tidligere havde fundet Sted.

[64]) Se især det i forrige Anm. omtalte Brev af $^1/_2$ 1641 og en Skrivelse fra Kongen til Iver Vind og »Hofprædikanten« af $^2/_3$ 1641; jvfr. Hans Mikkelsens Dagbog under 8. og 16. Marts 1641. Påskedag 1641 faldt den 25. April.

[65]) Trykt i Suhm's Nye Saml. I, 123—38; jvfr. ovenfor S. XIX Anm. 102. At Aktstykkets Bestemmelse var den angivne, fremgår af flere Steder i Texten selv; således Suhm's Nye Saml. I, 124, 131, 134, 137.

[66]) Se Kongens før omtalte Skrivelse til Iver Vind og Hofprædikanten af $^2/_3$ 1641. Så ivrig er Kongen for at få denne Sammenkomst i Stand, at han befaler Adressaterne at sige til Fru Ellen, hvis hun ikke med det gode kan bringes til at indvillige i Sammenkomsten, at de »have Befaling med sig til næste Lensmand, at skaffe hende imod hendes Vilje hid til os«.

[67]) Der var en Tid Tale om, at Odense skulde være Samlingsstedet, men tidligere havde der været tænkt på Kjøbenhavn (Kongens Brev til Christen Th. Sehested af $^1/_2$ 1641), og jeg antager det for afgjort, at Sammenkomsten fandt Sted på det sidste Sted. At Fru Ellen virkelig var i Kbh. i Påskeugen, og at Kongen her havde Forhandlinger med hende om Datterens Sag, sees af to Skrivelser fra Kongen til Iver Vind af $^{26}/_4$ 1641 (jvfr. Hans Mikkelsens Dagbog under $^1/_5$ 1641, nedenfor Anm. 74). — Et Brudstykke af en Dialog mellem Fru Ellen, Kongen og hans Børn om Fru Kirstens Sag, som er bevaret hos Holberg (Dmks. Riges Hist. II, 892, Linie 23 flg., jvfr. S. 890) synes virkelig at være en Erindring om den her omtalte Sammenkomst. Til denne kunde mulig også henføres den Efterretning hos Holberg a. St., at Ulfeldt ved en lignende Lejlighed skulde have fremlagt Breve fra Kongen, som viste, at han selv i sin Tid havde befalet Fru Kirsten og Rhingreven at blive på Frederiksborg (Kronborg?) i hans Fraværelse. Denne Efterretning synes nemlig at måtte støtte sig til en virkelig Kjendsgjerning og er i al Fald uafhængig af den rent opdigtede Proces for Herredagen, til hvilken Holberg henfører den, og som han har fra Rousseau de la Valette's Roman.

[68]) I en Skrivelse af $^{29}/_4$ 1645 (ny Stil) — Allen's Papirer Nr. 16 — til den tyske Kejser siger den kejserlige Afsending Georg v. Plettenberg om Hans Lindenov: »iste est ineptus, quantum ullus ex omnibus« (der tales nærmest om Rigens Råd).

69) Om Ebbe Ulfeldt se især Ligprædikenen over ham i C. P. Rothe's Brave danske Mænds Eftermæle II, 110. Han kom hjem fra sin Udenlandsrejse i 1641, og den 3. Maj befalede Kongen Hans Bojesen at afbetale til E. U. »vor Hofjunker«, hvad han kunde have til gode af Lønning (Sjæll. Tegn.); jvf. også Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 151. At han i det mindste henimod Slutningen af Året 1641 var trolovet med Frøken Hedvig, sees af et Brev fra Kongen til Leonora Christina af $^{17}/_{10}$ 1641, hvori tales om nogen »Misforstand«, som skal være kommen mellem de to. Hannibal Sehesteds Bryllup skulde allerede have været holdt i 1641, men blev opsat; se Brev fra Chr. IV. af $^{26}/_{12}$ 1641.

70) Med Hensyn til Ulfeldts Nærværelse i Kjøbenhavn på den Tid, Sammenkomsten fandt Sted, kan mærkes, at Sperling i sin Selvbiografi siger (S. 800), at da han vendte hjem fra Spanien (han havde fulgt Hann. Sehested dertil, men kom tilbage før denne) og kom til Kjøbenhavn i April 1641, var Ulfeldt fraværende på en Ambassade til England, som nærmere bestemmes. Heri er der imidlertid flere Fejl. Den Ambassade, Sp. tænker på, varede kun fra August til November 1640, og rigtignok rejste Ulfeldt i Foråret 1641 igjen til England i en anden Anledning, men han var endnu i Kjøbenhavn i Slutningen af April og Begyndelsen af Maj, som det bl. a. sees af Breve til ham fra Kongen af 20. og 25. April og 2. og 4. Maj; jvfr. Slange a. St. S. 1088. Sperlings Ankomst til Kbh. har altså næppe fundet Sted før i Maj. Iøvrigt fortæller Sp., at han strax efter sin Ankomst besøgte Leonora Christina og fortalte hende om sin Rejse og måtte næsten hver Dag blive hos hende både til Middag og Aften.

71) Det fremgår af flere af Kongens Ytringer om Øjemedet med Sammenkomsten. Yderligere kan henvises til en Befaling til Fredr. Urne af $^{3}/_{4}$ 1641 om — som Forberedelse til Sammenkomsten — at vise Valdemar Christian en Sten ved Frederiksborg, hvori Kongen havde ladet indhugge den Dato, da Fru Kirsten havde lukket sin Sovekammerdør for ham (Kongens utr. Breve). Når Vald. Chr. spurgte om Grunden til, at Stenen vistes ham, skulde Fred. Urne svare, at det var ham »ubevidst«.

72) Se to Breve fra Kongen til Christen Thom. Sehested af $^{1}/_{2}$ 1641. Valdemar Christian havde, lige efter at have været til Alters, skjældt Vibeke og hendes Børn ud for Hore og Horeunger og truet stærkt med, hvad der skulde ske i Fremtiden.

73) Jeg kan måske her nævne, at der i Hans Mikkelsens Dagbog under $^{8}/_{4}$ 1638 findes en Notits, som kunde synes at

tyde på, at Leonora Christina havde tilbragt denne Dag sammen med sin Moder, idet det hedder: »Post meridiem me inviserunt Dn. Cornif. Ulfeldius, regis vicarius, ejusque generosa conjunx et matres utriusque«. Det synes dog ikke meget troligt, at Fru Kirsten skulde have dristet sig til at forlade Boller, og det ligger i al Fald nærmere at antage, at Ordet »mater« for Leonora Christinas Vedkommende er brugt i udvidet Betydning ligesom det danske »Moder«, der også bl. a. kunde bruges til Betegnelse af Bedstemoderen.

[74]) Det hedder i Hans Mikkelsens Dagbog under $^1/_5$ 1641: »Dn. Helena ad nos [ɔ: i Odense] divertit, rediens Hafnia, re illic bene expedita«. — Som et smukt Vidnesbyrd om, at Kongens Retfærdighedsfølelse ikke svigtede ham under hans heftigste Vrede, kan her anføres en Befaling af ham allerede fra 6. April 1641. Fru Ellen havde underrettet ham om, at Rentemestrene trykkede sig ved at give hende »Kvittanciarum« for Dalum, fordi der ikke var leveret Inventarieregistre over, hvad der fandtes der, da hun sidste Gang fik Lenet. I den Anledning befaler Kongen da Rentemestrene at give hende Generalkvitteringen, »efterdi os vitterligt er, samme Inventarium ikke at være forværret, mens langt heller forbedret« (Sjæll. Tegn.). Jeg kan måske tilføje her, hvad jeg ikke medtog ovenfor S. VII Anm. 47, at skjønt Fru Ellen havde Dalum Len til 1. Maj 1639, styrede hun det i det sidste År, hun havde det, alene til Fordel for Valdemar Christian (Brev fra Chr. IV. til Korf. Ulfeldt af $^{24}/_4$ 1638 i Sjæll. Tegn.).

[75]) Således bl. a. i Forhandlingerne om Fru Kirsten i April 1646. Af en Antydning i et Brev fra Kongen af $^5/_4$ 1646 kunde man iøvrigt måske slutte, at Fru Ellen nærmest var sluppen dengang ved, at Ulfeldt og Hans Lindenov vare gåede i Kaution for hende.

[76]) Danske Saml. 2. R. I, 157.

[77]) Danske Saml. a. St.

[78]) Om et Portræt, som hun tegnede 1656 eller 1657, og som skal have udmærket sig ved stor Lighed, se Danske Saml. 2. R. I, 216. Man har iøvrigt også Beviser på, at hun syslede med Maleriet. I »Museum Klevenfeldianum« S. 264 nævnes således under Nr. 58, 57, 67 tre malede Miniatur-Portræter af hende, som forestillede hende selv, hendes Mand og Christian IV. Der foreligger dog intet om, hvilken Periode af hendes Liv disse Billeder tilhøre. Om hendes kunstneriske Virksomhed se iøvrigt mit Skrift: Leonora Christina på Maribo Kloster S. 56—58.

[79]) Original (i to Expl.) i Geh.-Ark. (Kommissions-Forretninger over Ulfeldts Gods 1664); jvfr. P. Weilbach: Dansk

Konstnerlexikon S. 454; Danske Saml. 2. R. I, 157. Af den nævnte Regning sees, at Karl v. Mander fra 1640 af og i Løbet af en Række År havde malet en hel Del Portræter for Ulfeldt, dels af Kongen, dels af Ulfeldt selv og hans Familie. Ialt var Ulfeldt bleven ham 846 Rdlr. skyldig. Jvfr. Nye danske Magazin IV, 75—76.

80) I Geh.-Ark. (Ulfeldt's Sager Fasc. 19) findes, skrevet med Leonora Christinas Hånd, et Brudstykke af noget, der ligner en Oversættelse af en Hyrderoman. Et hosliggende Digt, der vistnok hører dertil, bærer Årstallet 1650.

81) Måske kan i denne Sammenhæng nævnes et Par Skrifter, som ere dedicerede til hende af den bekjendte Boghandler Joakim Moltken, nemlig »Aandelig Brønd-Spring«, Kbh. 1640, 8vo (tillige dediceret til Fru Sophie Lindenov og Fru Helle Rosenkrands), og W. Alardi »Sielens aandelige Apoteeck«, Kbh. 1643, 8vo (også dediceret til Korf. Ulfeldt); jvfr. C. Nyrop: Bidr. til den danske Boghandels Hist. I, 175. I begge Skrifter findes også en Afbildning af det Våben, Leonora Christina førte, og som er identisk med de holsten-gottorpske Hertugers (jvfr. bl. a. en Afbildning i A. Angelus's Holsteinische Chronica. 1597. Fol.). I den Udgave af »Aandelig Brønd-Spring«, som udkom 1656, findes, mærkeligt nok, Dedikationen endnu, men Våbenet mangler, medens det findes for de to andre Damers Vedkommende.

82) Sperling's Selvbiografi (Gl. kgl. Smlng. Nr. 3094, 4to, S. 205; Suhm's Nye Saml. III, 211). Der er endnu bevaret et Exemplar af Plutarch's Vitæ — på Latin — (Basel, 1573. Fol.), som har tilhørt Korf. Ulfeldt. Bogen ejes af Hs. Exc. Udenrigsministeren, Lensbaron O. Rosenørn-Lehn. Foran er skrevet med Ulfeldt's Hånd: »Cornificius Wllfeldius 1625. le 12 dauril. Tout le monde est une farce & se gouuerne par opinions« — en Bemærkning, der vistnok kunde være blot et Udtryk for den lavede Blaserthed, som ikke er ualmindelig i 18-Års Alderen, men som måske også har et dybere Udspring.

83) Sperling's Selvbiografi S. 204.

84) La Peyrère: Relation du Groenland. 1647. p. 213 flg.; jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 160, Anm. 3. Leonin blev iøvrigt så stærkt medtagen af Kulden deroppe, at han døde ikke længe efter sin Hjemkomst (La Peyrère a. St. S. 223).

85) Om ham se »Jammers-Mindet« 2. Udg. S. 31, Anm. og de der anførte Kilder; jvfr. et Brev fra den hollandske Resident C. v. Crakau af $^{15}/_{5}$ 1644 (Allen's Papirer Nr. 14) og Sperling's Selvbiografi S. 301. Det er Sperling, d'Arandas gode Ven, som siger, at han ved den omtalte Lejlighed kom til Kbh. med Ulfeldt. At han iøvrigt ikke, som det hedder i en i det hele temmelig unøjagtig Artikel i Biographie nationale

etc. de Belgique I, 357, definitivt kan have forladt Ulfeldts Tjeneste omtrent 1649, sees af, at han i al Fald 1654 var med Ulfeldt i Stockholm (Histor. Tidsskr. V, 374). Et fransk Vers fra d'Aranda til Ulfeldt, skrevet 1644, haves i Ulfeldt's Sager Fasc. 19.

86) Danske Saml. 2. R. I, 165—66.

87) Danske Saml. a. St. S. 160.

88) Danske Saml. a. St. S. 160 og 161.

89) Danske Saml. a. St. S. 157.

90) Sperling's Selvbiografi S. 394.

91) Han er især bekjendt ved et højst mærkeligt Skrift om Præadamiterne (1655), som på Grund af de deri udtalte dristige Anskuelser blev brændt på Pariser-Parlamentets Befaling. Han hævder her bl. a., at Adam ikke var Menneskehedens, men kun Jødernes Stamfader, at Syndfloden var begrænset til Judæa, osv.

92) La Peyrère: Relation de l'Islande. 1663. p. 59—60; jvfr. Nordisk Skaktidende 2 Årg. 1874. S. 41, Anm.

93) La Peyrère kom således sammen med Ulfeldt både i Holland og Frankrig på hans Ambassade 1646—47. En god Ven fik han også i Ole Worm, som det sees af den ikke ringe Mængde Breve, vexlede mellem dem, som ere trykte i Ol. Wormii Epistolæ T. 1—2. Hafn. 1751.

94) La Peyrère: Relation du Groenland p. 219—20.

95) Danske Saml. 2. R. I, 160.

96) Leonora Christina taler selv (Danske Saml. a. St.) om »une couche ordinaire tous les ans jusques à un nombre de dix«. Dette kan forståes på flere Måder, men hvorledes det end forståes, er det ikke let at bringe i bogstavelig Overensstemmelse med de Efterretninger, vi andet Steds fra have om Leonora Christinas Nedkomster. Af de 10 Børn, om hvilke man ved bedre Besked, og som fødtes i Årene 1637—51, døde 3 i en ung Alder. Disse 3 omtales i en Regning, som Værgerne for Helliggejstes-Kirke 1664 indgave til Kommissionen over Ulfeldts Gods (Geh. - Ark., »Kommissions - Forretninger«). Det oplyses nemlig her, at Ulfeldt, som i Året 1643 havde ladet opsætte »det blå Pulpitur« i Kirken, efterhånden havde indsat 3 af sine Børn i samme Kirke, nemlig et 7/10 1647, et 16/8 1651 og et 8/5 1651. Da dette tyder på, at han vilde indrette en Familiebegravelse i den nævnte Kirke, ligger det nærmest at antage, at i al Fald til han forlod Danmark, er der kun død 3 af hans Børn, eller i det mindste 3, som have levet efter Fødselen (det ene af disse måtte da være den Søn, som døde i Slutn. af 1642, se Danske Mag. I, 220). Også kan anføres, at da Leonora Christina 1696 havde indrettet sig et Gravsted i Maribo Kirke, lod hun 3 tidligere afdøde Sønner

føre til Maribo og nedsætte i dette Gravsted (se mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 68—69). Disse vare uden Tvivl de samme Børn, som før havde stået i Helliggejstes Kirke og Frøken Urnes Udsagn (a. St. S. 85), hvorefter man skulde tro, at der endnu i Graven var nedsat 2 Børn, som 1651 vare indsatte i Nikolaj Kirke, beror vistnok på en Misforståelse. — Imidlertid angives det også af forskjellige Forfattere, at Leon. Chr. ikke længe efter, at hun havde forladt Danmark (1651), skulde have født en Datter, som snart igjen døde. Om nu disse Angivelser om Barnets Kjøn og dets Død efter Fødselen stamme fra en pålideligere Kilde end den uægte Selvbiografi af Leonora Christina i Bang's Saml. af nytt. og opbyggelige Materier (2. Stykke, S. 134; endog Barnets Navn: Christina, findes her), kan jeg ikke afgjøre. Men sikkert er det, at Leonora Christina, da hun forlod Danmark, var frugtsommelig; se Mémoires . . . tirez des depesches de Mr. Chanut. T. 2. Cologne. 1677. Pag. 288; Brev fra Peder Charisius til Frederik III. af $^{20}/_{10}$ 1651 (Ulfeldt's Sager Fasc. 16); B. Whitelocke: A Journal of the Swedish Embassy in the years 1653 and 1654, by H. Reeve. Vol. 2. (1855). Pag. 185. — Endelig har man også en Efterretning om, at Leonora Christina igjen i Foråret 1654 var frugtsommelig (Whitelocke a. St. II, 261).

97) Af de 3 før 1652 døde Sønner var den ene den i Haag 1646 fødte Leo med Tilnavnet Belgicus. Hvad Navnene på de andre vare, kan ikke bestemt afgjøres. I en Regning på forskjelligt Badskjærarbejde i Ulfeldts Hus, indgivet til Kommissionen over hans Gods 1664 (Geh.-Ark., »Kommissions-Forretninger«) fra »Margrete sal. M. Morten Sixens von Meinichen« nævnes forskjellige af de os bekjendte Børn, og desuden $^{13}/_{12}$ 1648 »den liden Vilhelm« samt »Otto Ulfeldt«, hvilken sidste var bleven »dagligen betjent« fra $^{21}/_{8}$ 1649 til $^{6}/_{6}$ 1650 for en »Forrådnelse« i hans Mund, og $^{5}/_{12}$ 1650 havde fået to Tænder trukket ud. Det kunde ligge nær at antage, at disse to Drenge vare Korf. Ulfeldts Sønner, men efter hvad før er sagt om, at en Søn var død 1642, at Leo »Belgicus« også døde før 1652, og at der i alt kun synes at være død 3, som dog havde nået en vis Alder, må man vist snarere antage, at i det mindste den ene af hine Drenge og måske begge vare Børn, der opdroges i Ulfeldts Hus, mulig Brodersønner eller lign. Hofman (Danske Adelsmænd 2. Del, Stamtavlen over Fam. Ulfeldt), der nævner 5 Børn af Ulfeldt som døde i en spæd Alder — nemlig 1 Datter og 4 Sønner — angiver Navnene på de 3 af disse som Jacob, Leo og Mogens. Fr. Rostgaard (Stamtavle over Fam. U. i Rostgaard's Håndskriftsamling på Univ. Bibl. Nr. 25 Fol.)

angiver Navnene paa 3 tidlig døde Sønner som: Leo, Jakob, Otte. Mellem det genealog.-heraldiske Selskabs Håndskrifter i Geh. Ark. findes en Stamtavle af Benzon over Ulfeldterne, hvor kun 3 Sønner siges at være døde unge, og deres Navne angives som Christian, f. 1637 † 1639, Mogens og Leo. Efterretningen om, at den 1637 fødte Christian U. skulde være død ung (jvfr. ovenfor S. XXXIX Anm. 27), stammer måske nærmest fra Lisbeth Bryskes Slægtebog (en Udskrift for dette Punkts Vedkommende haves i Geh. Ark., Ulfeldt's Sager Fasc. 16; i selve Originalen i Ny kgl. Smlng. Nr. 180 Fol. har jeg ikke kunnet finde Stedet), hvor Ulfeldts Sønner skulle nævnes i følgende Orden (uden Årsangivelse): Christian, Jakob, Korfits, Christian osv. Jeg betragter dog foreløbig denne Angivelse som ikke tilstrækkelig hjemlet, og blandt andet må det også vække Mistanke, at hvis virkelig den første Christian og Jacob U. vare døde som Børn, måtte Korfits jo, endnu inden han havde nået den voxne Alder, være bleven den ældste Søn. Men det er en Kjendsgjerning, at efter at Børnene vare blevne voxne, nævnes altid Christian U. som den ældste af alle Sønnerne, også som ældre end Korfits.

98) Den i forrige Anm. omtalte Badskjærregning er et blandt flere Vidnesbyrd herom.

99) Dette mit Forhold til Ulfeldts særlige Historie gjør også, at jeg for dens Vedkommende indskrænker mig til det mindst mulige ved Anførelsen af de benyttede Kilder, så at jeg navnlig for en større Del af Christian IV.s Regeringstid i Regelen ikke citerer de lettere tilgængelige trykte Skrifter vedrørende Ulfeldt.

100) Når det i Sperling's Selvbiografi S. 301 (jvfr. S. 417) hedder, at Ulfeldt afslog at modtage Grevetitelen, og først tog imod den, efter at han havde forladt Danmark, er dette ganske vist urigtigt, hvad der bl. a. fremgår af, at hans Grevediplom er dateret 7. August 1641 (ny Stil), og af, at han — uden Tvivl netop for at give sin nye Værdighed en Slags materiel Støtte — må antages allerede samme År at have erhvervet (på hvad Måde, kan jeg ikke afgjøre) de to bøhmiske Godser Gratlitz og Herschmanitz (Histor. Tidsskr. III, 460 Anm. 1), der tidligere havde tilhørt Broderen Frants (Hofman's Danske Adelsmænd II, 229). — Jeg benytter Lejligheden til én Gang for alle at udtale, at når Sperling's Skrift overhovedet må bruges med stor Forsigtighed, gjælder dette frem for alt med Hensyn til dets Udtalelser om Ulfeldt, der — afset fra tilfældige Fejl — ere i allerhøjeste Grad ensidige og partiske og meget ofte kun at betragte som en Gjengivelse af Ulfeldts egen Fremstilling af sine Handlinger og disses Motiver.

[101]) Forfatterne ere meget uenige om, hvor vidt Ulfeldt blev udnævnt til Rigshovmester 1642 eller 1643. Der er imidlertid ikke Tvivl om, at han blev det 1643, og vistnok i Begyndelsen af April. Fra denne Tid af kalder Kongen ham i sine Breve stadig Rigens Hovmester, medens han hidtil lige så stadig kun har betegnet ham som Statholder. Et lige så sikkert Vidnesbyrd er det, at Ulfeldt hele 1642 igjennem og ind i 1643 (jeg har således fundet det i Februar Måned) underskriver Rigsrådets Skrivelser ikke som Nr. 1, men et godt Stykke nede i Rækken af Rigsråderne. (Også i Er. E. Brochmand's »Panegyricus«, holdt i Leyden 22. Januar 1643, kaldes Ulfeldt, hvis Værdigheder nævnes ligesom de andre Svigersønners, endnu Statholder, og i Fortalen til Alardi »Sielens aandelige Apoteeck«, som er undertegnet 26. April 1643, tales om det U. »nu nylige« af Kongen betroede Hovmester-Æmbede). Ikke desto mindre kan man lejlighedsvis i samtidige både private og mere eller mindre officielle Skriftstykker finde ham betegnet som Rigshovmester allerede i 1642, hvad der uden Tvivl hidrører fra, at han faktisk udførte de allerfleste af de til Æmbedet hørende Forretninger allerede en Tid før Udnævnelsen (et af de mærkeligste Exempler er måske et Brev fra den udvalgte Christian V. af $^{29}/_{10}$ 1642 i »Danske Kongers Historie« Nr. 97, Geh.-Ark.). Også i Rentemestrenes Regnskaber sættes hans Udnævnelse til 1642 (8. Januar), se Meddelelser fra Rentekammer-Ark. 1872 S. 134, men her er en Antedatering af Udnævnelsen meget almindelig af Hensyn til Lønningen. O. Worm kalder ham endog allerede 1638 »Aulæ Magister« (Epistolæ II, 603), og Sperling lader ham blive Hovmester før Sendelsen til Regensburg.

[102]) Se den interessante Skrivelse fra Strömfeldt (Fegræus) til Oxenstjerna af $^{17}/_{11}$ 1643 i Allen's Papirer Nr. 11.

[103]) Om disse Stemninger og Forhold findes blandt andet interessante Oplysninger i Plettenberg's Relationer og Breve fra 1644 og 1645 (Allen's Papirer Nr. 16). Særlig mærkelig er en Ytring i en Skrivelse til Kejseren af $^{4}/_{2}$ 1645 (ny Stil): »appareat timeri Nobilibus non minus Regem armatum quam hostem«.

[104]) Se blandt andet en Skrivelse fra den hollandske Resident i Hamborg Schrassert af $\frac{30 \text{ Dcbr } 1643}{10 \text{ Jan. } 1644}$ i Allen's Papirer Nr. 14.

[105]) Han sagde — efter Plettenberg's Udsagn i en Skrivelse af $^{29}/_{4}$ 1645 (Allen's Papirer Nr. 16, — til Prins Christian i en Ordstrid om Krigens Fortsættelse, at han skulde huske på, »se unum esse ex illis, qui in Dania regem faciant«.

[106]) Se bl. a. Plettenberg's i forrige Anm. omtalte Skrivelse.

107) Man sagde også, at han havde gjort sig stor Fordel af Mønten, der sloges 1644 under hans Tilsyn, og som var af en meget dårlig Beskaffenhed. Men skjønt der vel kan være nogen Sandhed heri, er det dog vist utvivlsomt, at det var Kongen selv, som havde fastsat Værdien af disse så kaldte »Ulfeldts Penge«; jvfr. W. Scharling: Kort Udsigt over den danske Mønthistorie S. 41—42, og Brev fra Chr. IV. til Ulfeldt af 20/1 1644.

108) Se bl. a. Brev fra Plettenberg til Grev Trautmannsdorff af 12/11 1644 (Allen's Papirer Nr. 16).

109) Histor. Tidsskrift III, 451; jvfr. Molbech's Nordisk Tidsskrift for Historie, Literat. og Kunst II, 434.

110) Således siger i det mindste Sperling, der i sin Selvbiografi (S. 315) omtaler denne Undersøgelse. Iøvrigt sætter Sperling, der åbenbart ikke husker, at Ulfeldt både i 1644 og i 1645 trak sig tilbage fra Forretningerne, Undersøgelsen i Forbindelse med hans »Strike« 1645, men at den falder i 1644, fremgår både af forskjellige andre Ting og deraf, at Sperling selv omtaler den som havende fundet Sted før hans egen Afskedigelse, der faldt i Begyndelsen af 1645.

111) Se Kongens Brev til Chr. T. Sehested af 7/11 1644 og Plettenberg's Skrivelse til Trautmannsdorff af 19/11 1644 (Allen's Papirer Nr. 16); jvfr. Vedel Simonsen: Jørgen Brahe S. 79.

112) Sperling's Selvbiografi S. 316.

113) Skrivelser fra Plettenberg til Trautmannsdorff af 12/11 og 19/11 1644 (Allen's Papirer Nr. 16).

114) Se Plettenberg's anførte Skrivelse af 19/11 1644 og en anden af 26/11 1644 (Allen's Papirer Nr. 16). I den sidste hedder det: »rediit ad solita munia, sed injuriam non digerit; cum cancellario regis, stimulatore disgratiæ, nunquam concors erit«. — Det er aldeles åbenbart den samme Historie, som Ulfeldt hentyder til i »Høytrengende Æris Forsuar« S. 53. I Følge dette Skrift udfordrede han Sehested, men det kom dog ikke til Duel.

115) Se Nyerup's Karakt. af Chr. IV. S. XXXVII—VIII.

116) Aktstykkerne til Sperlings Sag væsentlig i Sjællandske Tegnelser for 1644 og 1645 samt i »Danske Kongers Historie« (Geh. Ark.) Nr. 102. Enkelte af dem ere trykte i Det kjøbenhavnske Selskabs Skrifter X, 466—68, hvorved dog må bemærkes, at det anf. Sted med Datoen 31. Oktober trykte Aktstykke i Virkeligheden har Datoen: 31. December. Jvfr. også Sperling's Selvbiografi S. 317.

117) I en Skrivelse af 7/1 1645 (Danske Kongers Historie Nr. 102) siger Sperling selv med Hensyn til hine Penge, at

det er ham »så umuligt som det allerumuligste« at sige, hvor meget der var medgået til Medikamenter, da han intet Regnskab har holdt og heller ikke har forpligtet sig til det over for Kongen. At Sperling har gjort det mest mulige ud af sine Stillinger i pekuniær Henseende, bliver sandsynligt, når man af hans Selvbiografi ser, hvor meget han i det hele var om sig for at tjene Penge, og hvorledes han bl. a. drev alle Slags Handelsspekulationer. En Hentydning til hans Havesyge findes i Ol. Wormii Epistolæ II, 907.

[118]) Selvbiografien S. 319. I Rentemestrenes Regnskab for 1647—48 regnes hans Afskedigelse iøvrigt fra 1. Novbr. 1644, hvad der sagtens viser hen til, at han allerede i November suspenderedes fra sine Forretninger.

[119]) Selvbiografien S. 312. Forpagtningsbrevet på Hørsholm af $^{11}/_{4}$ 1641 i Sjæll. Registre (Geh.-Ark.).

[120]) Sperling's Selvbiografi S. 311—13.

[121]) En for Mord arresteret Person var brudt ud af Fængslet, og en af Kjøbenhavns Borgermestre, Reinholdt Hansen, som var en Protegé af Ulfeldt, og hvis Kone netop på den Tid var i Leonora Christinas Tjeneste (Sperling's Selvbiografi S. 312), havde for så vidt nogen Skyld deri, som han havde tilladt eller i det mindste ikke forhindret, at Fangen havde stor Frihed i Fængslet. Da nu Kongen foreholdt ham dette, opfandt han, som Kongen siger, den Løgn, at Vibeke Kruse havde haft Bud hos ham om »Justitiens Prolongation over samme Morder«, og da han ikke kunde bevise sit Udsagn, afsatte Kongen ham fra hans Æmbede (Kongens Brev til Ulfeldt af $^{24}/_{8}$ 1645; jvfr. Engelstoft: Universitets- og Skole-Annaler 1810, 2, 34—37). Både han og de andre i Sagen implicerede havde uden Tvivl ventet, at Ulfeldt skulde tage dem i Forsvar, når han kom til Kjøbenhavn, og i den Anledning hedder det allerede i et Brev fra Kongen til Byfogden af $^{20}/_{8}$ 1645: »De, som formener sig at ville have Hjælp af Hovmesterens Ankomst, de skal visselig erfare, at han ikke tør lade sin Mund op at tale for dem«. Af senere Breve sees dog, at Ulfeldt alligevel talte deres Sag, idet han lagde Skylden over på Byfogden, men også, at han ikke udrettede noget derved.

[122]) Sperling's Selvbiografi S. 314.

[123]) Brev af $^{4}/_{8}$ 1645.

[124]) Jvfr. Slange: Chr. IV. S. 1400.

[125]) Brev af $^{15}/_{9}$ 1645, jvfr. Slange S. 1400 og Histor. Tidsskr. III, 361, Anm. 39.

[126]) Se bl. a. Kongens Breve til Ulfeldt af $^{30}/_{9}$ og $^{1}/_{10}$ 1645; jvfr. Koncept til Rigsrådets Skrivelse af $^{26}/_{9}$ 1645 (Geh.

Ark. »Rigsrådsbreve«) samt Kongens Skrivelse til Rentemestrene af 12/10 1645.

127) Forhørsakten i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 17). Heri omtales også en tidligere Skrivelse fra Pentz til Kongen (af 26/11 1645) om samme Sag.

128) Brev fra Kongen af 21/1 1646 (Udskriften mangler); jvfr. de andre til denne Sag hørende Aktstykker.

129) Erklæringen, som er af 17/1 1646, findes bl. a. mellem Afskrifterne af Christian IV.s Breve i det kgl. Bibliothek, efter en samtidig Kopi i Geh.-Ark.

130) Jvfr. Brev fra Kongen til Kantsler Sehested af 8/4 1646. — I denne Sammenhæng kan også omtales et Vidnesbyrd, udstedt 25/8 1646 af en Skipper Oluf Hansen i Horsens om, at Fru Kirsten, da Svenskerne 1644 kom til Horsens, var flygtet om Bord på hans Skude, som lå ved Hernøsund, med nogle af sine kostbare Ejendele, men senere, efter Befaling af »Grev Gustav« havde begivet sig til Horsens og opholdt sig en Tid i O. Hansens Hus, hvor så Svenskerne havde frataget hende en Del af hendes Sager. Det ligger nær at antage, at dette Vidnesbyrd er fremkaldt ved en Mistanke, som Kongen, belært af tidligere Erfaring, har fattet om, at Fru Kirsten i hin Periode skulde have stået i forræderisk Forbindelse med Svenskerne, eller at hun vilde have benyttet deres Besættelse af Jylland til at flygte fra Danmark. Det originale Aktstykke, som er stærkt medtaget af Fugt, findes i Børringe Klosters Arkiv, hvorfra Hs. Excell. den svensk-norske Minister i Kjøbenhavn, Baron L. Beck-Friis, godshedsfuldt har skaffet mig det til Låns.

131) I Bang's Samling af nytt. Mat. III, 310, angives Dagen for hendes Indsættelse i Klosteret til 5/1 1646, og skjønt jeg ikke ved, hvorfra denne Dato stammer, passer det godt med, hvad Dorthea Elisabeth selv siger i et Brev til Leonora Christina af 9/6 1652 (Ulfeldt's Sager Fasc. 46), at hun allerede to År før Chr. IV.s Død havde sin »Ordens profession gedahn«. At det ikke havde været Kongens Mening, at hun skulde tage Sløret, fremgår af det omtalte Brev, men iøvrigt forudsætter hendes Indsættelse i Klosteret dog vel nødvendigt, at hun allerede tidligere var gået over til Katholicismen.

132) Brev fra Kongen til Kantsler Sehested og Hannibal Sehested af 4/4 1646; jvfr. Brev fra Ulfeldt til Kantsler Sehested af 6/4 1646 (Ulfeldt's Sager Fasc. 12).

133) Brev fra Kongen til Kantsler Sehested af 8/4 1646 (et andet end det i Anm. 130 nævnte). De citerede Udtryk i Børnenes og Svigersønnernes Brev ere tagne af Kongens Skrivelse.

134) Brev til Kantsler Sehested af 12/4 1646.

[135]) Disse Indrømmelser tager jeg af en med Chr. T. Sehesteds Hånd skreven Koncept i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 17). Af den Måde, hvorpå der senere henvises til den trufne Overenskomst, tør man dog slutte, at hin Koncept virkelig gjengiver de Betingelser, der endelig vedtoges, og vistnok endog i ganske samme Form. Jvfr. bl. a. Kongens Breve til Kantsleren af $^{25}/_{6}$ og $^{8}/_{11}$ 1646. At det Aktstykke, hvormed Sagen afsluttedes, var af 14. April, sees af Korf. Ulfeldts og Hans Lindenovs Skrivelse til Rigsrådet af $^{5}/_{9}$ 1647 (Geh. Ark. »Kirsten Munk« Nr. 22 b) og af Rigsrådets Skrivelse til de to nævnte af $^{1}/_{10}$ 1647 (anf. St. Nr. 20). Denne Dato er også skrevet med Kantsler Sehesteds Hånd på den nævnte Koncept.

[136]) Se bl. a. hans Breve til Kantsler Sehested af $^{4}/_{4}$, $^{25}/_{6}$ og $^{29}/_{8}$ 1646.

[137]) Det synes også, som om Ulfeldt ved denne Lejlighed har indestået personlig for, at de Penge, som medgik til »den kasserede Frøkens« Underhold, skulde blive Kongen erstattede; jvfr. Kongens Brev til Kantsler Sehested af $^{27}/_{1}$ 1647. At det var Fru Kirsten, der skulde betale dem, synes at fremgå af Kongens Brev til Rigsrådet af $^{18}/_{11}$ 1647 (Suhm's Nye Saml. I, 139).

[138]) O. Wormii Epistolæ (1751) I, 545.

[139]) Paus: Corf. Uhlefeld I, 167.

[140]) O. Wormii Epistolæ I, 544 og 545.

[141]) O. Wormii Epistolæ I, 546 og II, 940—41 og 946; Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 11; Sperling's Selvbiografi S. 338. Med Hensyn til det sidste Citat se iøvrigt nedenfor Anm. 147.

[142]) Da der overhovedet kun kjendes overmåde få Breve fra Kongen til Leonora Christina, kan her nævnes et sådant af $^{7}/_{6}$ 1645, som er trykt i Histor. Tidsskr. III, 456—57. Det er væsentlig et — lidt koldt — Forretningsbrev, som handler om en Have, Leonora Christina havde kjøbt »indenfor Vesterport«, men af hvilken Kongen forbyder hende at »gjøre Fremlån«.

[143]) Dette var den korteste og almindeligste Vej. Leonora Christina siger kun, at Rejsen foregik »par mer« (Danske Saml. 2. R. I, 161). På Tilbageturen sejlede man ligeledes fra Holland til Glückstadt.

[144]) Paus: Corf. Uhlefeldt I, 166; Nye danske Mag. IV, 297 og 307.

[145]) At Valdemar Christian rejste med, siges hos Hofman: Danske Adelsmænd II, 247 og III, 231, og det bekræftes ved Tiden, da Instruxen for hans Hovmester A. H. Pentz er udstedt (Nye danske Mag. VI, 176 flg.). Slange har Uret, når han mener, at Valdemar Christian gik i kejserlig Tjeneste umiddelbart efter at være kommen hjem fra Ruslandsrejsen. —

I et Brev til Kirsten Munk fra hendes Datter Frøken Christiane af $^{8}/_{4}$ 1655 (Ulf. Sager Fasc. 43) siges iøvrigt, at da Valdemar Christian (1643) drog til Rusland, indsatte han Leonora Christina til sin Arving for det Tilfælde, at han ikke kom tilbage, og ligeledes, at Leonora Christina under hans Fraværelse oppebar Indtægterne af Tåsinge, som han ejede. Brevet er dog skrevet i en mod Leonora Christina så hadsk Ånd, at det kan være tvivlsomt, om man kan stole på disse Angivelser, men i al Fald tør det vist betragtes som sikkert, at Indtægterne af Tåsinge ikke virkelig kom hende til gode, men kun hævedes og opbevaredes af hende.

[146]) Slange: Chr. IV. S. 1402.

[147]) Hovedkilder med Hensyn til Opholdet i Holland ere: Aitzema: Historie of Verhael van Saken van Staet en Oorlogh (Kvart-Udg.) VI, 295 flg.; Slange (som dog for en stor Del støtter sig til Aitzema) og til Dels Sperling's Selvbiografi S. 338—39. Det må dog bemærkes, at Sperling ved en Forvexling med U.s Ambassade til Holland 1649 henlægger Ambassaden 1646—47 til det nævnte senere År. Af Detaillerne synes dog kun en ganske enkelt (nemlig Historien om Pengelånet til Prinsen af Wales) at være kommen på urette Plads. — Ulfeldts Instrux for Sendelsen til Holland er trykt hos Paus I, 162 flg.

[148]) Slange: Chr. IV. S. 1409; Kongens Brev til Kantsler Sehested af $^{11}/_{10}$ 1646.

[149]) Slange's Chr. IV, S. 1435; jvfr. det i forrige Anm. nævnte Brev.

[150]) Aitzema anf. St. S. 365—66; Slange S. 1435—36; Sperling's Selvbiografi S. 338—39.

[151]) Sperling a. St. S. 338.

[152]) Baillet: La vie de M. Des-Cartes. 2e Partie. 1691; Sperling a. St. S. 339.

[153]) Den detaillerede Rejserute efter Sperling a. St. S. 339—40; jvfr. Ulfeldts Indberetning om Ambassaden i Nye danske Mag. IV, 297 flg.

[154]) Danske Saml. 2. R. I, 162, Lin. 3; jvfr. Nye danske Mag. a. St. S. 297. Sperling omtaler rigtignok Leonora Christina som nærværende i Bryssel sammen med hendes Mand, men det ligger nær at antage, at det beror på en Forvexling med Tilbageturen.

[155]) Nye danske Mag. a. St. S. 297—98, Sperling a. St. S. 340.

[156]) Foruden de i det følgende anførte Forfattere se Sperling a. St. S. 341.

[157]) Nye d. Mag. a. St. S. 303.

[158]) Mémoires de Mme de Motteville sur Anne d'Autriche et sa cour. Nouv. éd. par F. Riaux. T. 1. (1855) pag. 337—39. Jeg har tidligere efter en ældre Udgave aftrykt hele det pågjældende Stykke i Danske Saml. 2. R. I, 218—20. Min Opmærksomhed er i sin Tid først bleven henledet på dette Skrift af Dr. phil. Thor Sundby.

[159]) Med den kan jævnføres nogle Bemærkninger om Ulfeldts og Leon. Chr.s Ophold i Frankrig af Aubery du Maurier (Mémoires de Hambourg etc. 1737. pag. 153). Han siger, at de vare »tous deux fort considérés et estimés à la Cour«, og særlig om Leon. Chr. bemærker han: »Madame Ulefeld, qui étoit grande et bien faite, tenoit bien sa place au Cercle; et quand ils y étoient, tout le monde accouroit pour les regarder«.

[160]) Nye danske Mag. IV, 307.

[161]) Nye d. Mag. a. St. S. 308—9, Sperling a. St. S. 349, og Danske Saml. a. St. S. 161.

[162]) Danske Saml. a. St. Ebbe Gyldenstjernes Navn nævnes af Sperling, som iøvrigt blot omtaler den virkelige Englandstur, ikke dette mislykkede Forsøg. Ebbe Gyldenstjerne hørte egentlig ikke til Ulfeldts Følge. Et tysk Pas, udstedt for ham $^{18}/_{8}$ 1646, (Arnæ Magnæanske Diplomer i Universitets-Bibliotheket, »Danica in genere« Fasc. 17) lyder på, at han, (som skrives til Biersgård) med Hovmester, Tjenere osv. rejser til Tyskland, Frankrig, Italien, England og hvorhen der ellers byder sig Lejlighed, for fremdeles at lære fremmede Sprog og gode Sæder. Han blev Hofjunker $^{20}/_{8}$ 1646; se Meddel. fra Rentekammerark. 1872. S. 153); noget mere om ham i Danske Saml. 2. R. I, 161, Anm. 3.

[163]) Den specielle Rejserute efter Sperling a. St. S. 349—51, jvfr. Danske Saml. a. St. S. 162.

[164]) Dette og de følgende Detailler om Englandsrejsen er taget dels af Sperling's dels af Leonora Christina's Selvbiografi. Skibet, som førte Leon. Chr. over, var måske det samme, som omtales i et udateret Brev (af 1646) fra Kongen til Kantsler Sehested, og som var bestemt til Brug for Ulfeldt på Ambassaden.

[165]) Om Hjemrejsen se foruden de to nævnte Kilder også Nye d. Mag. IV, 309. Den 27. Juni skrev Ulfeldt hjem fra Amsterdam (se Anm. 167).

[166]) I to Breve fra Kongen af $^{16}/_{7}$ og $^{17}/_{7}$ 1647 (det sidste til Rigsrådet) omtales U. som hjemkommen, men i en Skrivelse fra Rigsrådet til Kongen (Geh.Ark., »Rigsrådsbreve«) af $^{19}/_{7}$ hedder det i al Fald, at han »ikke endnu er kommen hid til Stedet [ɔ: Kjøbenhavn], ej heller vides, hvor snart det sker.« I et Brev af $^{12}/_{8}$ skriver O. Worm (Epistolæ II, 947),

at han er kommen hjem for lidt over 8 Dage siden. Dette Udtryk er dog ganske vist unøjagtigt, selv om der nærmest tænkes på hans Ankomst til Kjøbenhavn.

[167]) Det kan dog nævnes, at han også nogen Tid skal have været upasselig, både på Hen- og Hjemrejsen, men Ulfeldts Sygdomme plejede at rette sig så meget efter hans øvrige Behov, at man i det enkelte Tilfælde aldrig véd, hvor megen Betydning man skal tillægge dem. Endnu fra Amsterdam skriver han $^{27}/_{6}$ 1647 hjem (til Kantsler Sehested?), at han har haft Hovedpine og Migraine i en Måned og tilføjer i en ynkelig Tone: »ie szai bien que chez nous il n'y a nulle compassion d'un poure (!) seruiteur« (Langebek's Ulfeldtiana i Geh.-Ark.). Om hans syge Ben eller den Kur, som var det egentlige Påskud til den hele Rejse, hører man ikke Tale.

[168]) Den svenske Resident i Danmark, Magnus Durel, omtaler allerede denne Sag i sine Relationer til Carl Gustav fra Januar Måned 1647.

[169]) Brev til Chr. T. Sehested og Hann. Sehested af $^{29}/_{12}$ 1646.

[170]) Brev af $^{29}/_{8}$ 1646 til Kantsler Sehested. Allerede i et Brev af $^{25}/_{6}$ til samme truer han i Anledning af nogle Rygter, der gik om, at »den kasserede Frøken« skulde troloves med en dansk Adelsmand.

[171]) Kongens Brev til Kantsler Sehested og Hann. Sehested af $^{29}/_{12}$ 1646; jvfr. hans Brev til Kantsleren af $^{8}/_{11}$ 1646.

[172]) Skrivelse fra M. Durel til Carl Gustav af $^{29}/_{1}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18).

[173]) Om Kongens Skrivelser med Svarene se hans Brev til Kantsler Sehested af $^{8}/_{11}$ 1646 og Sehesteds Koncept til Brev til Kongen af samme Dato i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 18).

[174]) Kongens Brev til Kantsler Sehested og Hann. Sehested af $^{29}/_{12}$ 1646 og hans Brev til Kantsleren af $^{31}/_{1}$ 1647, samt Kantslerens Koncept til Brev til Kongen af $^{31}/_{1}$ 1647 (Geh. Ark. »Kirsten Munk« Nr. 19).

[175]) Skrivelse fra Magnus Durel af $^{22}/_{1}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18); Årsberetninger fra Gehejme-Arkivet II, 105.

[176]) Skrivelse fra M. Durel af $^{29}/_{1}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18). Durel fortæller, hvorledes Hann. Sehested gav sig Luft i Spydigheder mod Generalmajor Klaus Ahlefeldt, der var forlovet med Vibekes Datter. Om Hann. Sehesteds Mæglingsforsøg se iøvrigt også Kongens Breve til Kantsler Sehested af $^{27}/_{1}$ og $^{31}/_{1}$ 1647.

[177]) Skrivelser fra M. Durel af $^{29}/_{1}$ og $^{5}/_{2}$ 1647 samt fra Bureus af $^{2}/_{4}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18).

[178]) Skrivelser fra Bureus af $^{15}/_{2}$ og $^{19}/_{2}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18). — I et Brev til Kantsler Sehested fra Ulfeldt af $^{23}/_{12}$

Febr. 1647 (Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark.) hentydes til Vibekes Sygdom, og U. håber og venter, at hun snart vil dø.

179) Brev til Rentemestrene af 15/1 1647 (Histor. Tidsskr. III, 570, Anm. 57).

180) Se Kongens Skrivelser til Rigsrådet af 12/7 og 17/7 1647 samt Rigsrådets Skrivelser til Kongen af 15/7 og 19/7 1647 (de sidste mellem Rigsrådsbrevene i Geh. Ark.); Histor. Tidsskr. III, 367.

181) Skrivelser fra M. Durel af 20/8 og 3/9 1647 (Allen's Papirer Nr. 18); jvfr. Kongens Breve til Kantsler Sehested af 11/8 og 12/8 samt Ulfeldts Brev til samme af 11/8 1647 (det sidste mellem Rigsrådsbrevene i Geh. Ark.). I dette sidste Brev forekomme følgende Ytringer: »il ne me suffit pas que Sa Maiesté, m'ayant si mal traicté & blasmé à tort, ueille se contenter que ie le uoye, ce qui n'est pas ma demande, car quel asseurance y a il que dans trois iours ses conseilliers ordinaires de chambre ne controuuent quelque autre fausseté contre moy: ie su's né libre & poinct esclaue & ne me peux accommoder à estre esclaue des estranges, qui astheure tachent de mettre en ruine le pouure Royaume de Dennemark« etc. Skjønt han ellers nærmest beklagede sig over Hann. Sehested som den, der berøvede ham hans Myndighed, kunne de anførte Ord ikke gå på ham, men sigte vistnok snarest til Kongens tyske Rådgivere, især måske til Frederik Gynther og den tyske Kantsler Detlev Reventlov (om Ulfeldts fjendtlige Forhold til den sidste se P. W. Becker: Saml. til Fredr. III.s Hist. I, 9; Reventlov var dog ved denne Tid i Tyskland for at føre Prins Christians Lig hjem til Danmark). — Også Rapporten om Ambassadens Resultater vilde Ulfeldt fra først af kun forelægge Rigsrådet (se Ulfeldt's Skrivelse til Kantsler Sehested af 4/8 1647 i Geh. Ark. »Rigsrådsbreve«), men Kongen fik den dog gjennem Kantsleren (Ulf. Skrivelse til Kantsleren af 6/8 47, mellem Rigsrådsbrevene; Kongens Breve til Kantsleren af 9/8, 11/8 og 12/8 1647).

182) Han havde Året i Forvejen forsøgt at få Statholderæmbedet i Norge ophøjet til et Rigsæmbede, men det strandede på Rigsrådets Modstand.

183) Se Durel's Relationer af 1/1, 29/1, 20/8, 9/12 o. fl. 1647; Nordisk Tidsskrift f. Historie osv. II, 437—38; jvfr. dog Aschehoug: Norges offentl. Ret I, 391—92 o. fl.

184) Se Kantsler Sehested's Koncept til et Brev til Kongen af 10/10 1647 (Rigsrådsbreve i Geh. Ark.); jvfr. Ulfeldt's Brev til Sehested af 15/10 1647 (smstds). Selve Ordren var af 7/10 (se Sjæll. Tegn.) og hentyder til Rigsrådets nedenfor (Anm. 192) omtalte Skrivelse af 6/10. Den var iøvrigt væsentlig en Gjentagelse af en ældre Befaling af 28/9 (Sjæll. Tegn.).

185) Brev fra Kongen til Kantsleren af $^{14}/_{10}$ 1647 (Nordisk Tidsskrift for Hist. osv. II, 434) og Udtog af en Skrivelse fra Sehested til Kongen af $^{24}/_{10}$ (Rigsrådsbreve, Geh. Ark.). — Om Ulfeldts Forbud til Rentemestrene også denne Gang — ligesom i 1644 — var fremkaldt ved en Rekvisition til Vibeke Kruse, kan ikke sikkert afgjøres efter Sehesteds anførte Skrivelse, da også den gamle Historie blev draget frem ved denne Lejlighed.

186) Se Ulfeldts Skrivelse til Kantsleren af $^{19}/_{10}$ (Rigsrådsbreve, Geh. Ark.) og Kongens Brev til samme af $^{20}/_{10}$ 1647. — Jeg har i det foregående kun citeret et Udvalg af de mange Aktstykker, der haves vedkommende Striden mellem Kongen og Ulfeldt. Fra Kongens Side foreligger der en Række Breve (allerede fra 1646 af) om Spændingen; fra Ulfeldts og Sehesteds Side foruden de anførte flere mellem Rigsrådsbrevene, i »Ulfeldts Sager« Nr. 12, osv. Endelig haves flere Oplysninger i Durel's Relationer. Af de pågjældende Aktstykker er kun en ringe Del trykt (helt eller i Udtog) hos Slange, i Histor. Tidsskrift 3die Bind, Nordisk Tidsskr. f. Hist. osv. II, 433—38, o. a. St.

187) Dr. Laurids Jacobsen Hindsholm's Dagbog (ved Wivet). Kbh. 1779. S. 14—16.

188) Original med Ulfeldts Hånd i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 22 b).

189) Skrivelsen af $^{29}/_{9}$ omtales i Rigsrådets Svar af $^{1}/_{10}$. Hvad der tilstræbtes var, at Fru Kirsten igjen skulde komme i Besiddelse af den Frihed, som Kongen havde tilstået hende 14. April 1646.

190) En Kopi af Skrivelsen med Kantsler Sehesteds Hånd i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 20). I Skrivelsen siges, at Ulfeldt endnu ikke har været hos Kongen, »og derfor sig ikke sin Bestillings Forretning vil antage«.

191) Uagtet de mange Forsikringer om Venskab og Højagtelse, der foreligge i Ulfeldts Breve til Sehested, tror jeg i Virkeligheden ikke, at den første nogensinde havde glemt Spændingen fra 1644—45. Det varede da heller ikke meget længe, før Uvenskabet igjen trådte åbenlyst frem; se bl. a. Becker: Saml. til Fredr. III.s Hist. I, 44; Histor. Tidsskr. III, 410, Anm., og V, 385; o. fl. St.

192) Rigsrådets Skrivelse af $^{6}/_{10}$ i Geh. Ark. (Rigsrådsbreve); jvfr. Kongens Brev til Kantsleren (ikke Rigsrådet) af $^{7}/_{10}$ i Nord. Tidsskr. f. Hist. osv. II, 433—34. Rigsrådet tager Anledning til sin Opfordring af to Ting: de moskovitiske Gesandters Modtagelse, og den Nød, der herskede mellem Tømmermænd og Bådsmænd på Holmen.

193) Denne Efterskrift (Orig. i Geh. Ark.) hører til det i forrige Anm. citerede Brev, men er udeladt i Aftrykket.

194) Det hed nogle År efter, at Ulfeldt under en Strid med Kongen, som vel nærmest turde være den her omtalte, havde et hollandsk Orlogsskib liggende paa Rheden, hvormed han vilde have forladt Landet, hvis han ikke havde fået sin Vilje sat igjennem. Ulfeldt nægtede det dog. Se den officiøse Beretning om Dinas Proces Bl. B3, og Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 47—48.

195) Rigsrådets Skrivelse til Kongen af 15/7 1647 (Rigsrådsbreve i Geh. Ark.).

196) Wormii Epistolæ II, 1004; jvfr. Kongens Brev af 23/10 1647 i Nord. Tidsskr. f. Hist. osv. II, 436.

197) Se bl. a. M. Durel's Skrivelse til Carl Gustav af 10/9 1647 (Allen's Papirer Nr. 18). I en Skrivelse fra samme af 18/6 1647 (smstds) tales om, at man glæder sig over, at ved den udvalgte Chr. V.s Død er »all jalousie förtagen emellan Prinsen och de andra Kungens naturlige barn, hwilken efter Kungens död hade kunnat förorsaka mycket ondt«. Her kan dog vel kun være Tale om Hertug Frederik? I et vistnok 1663 skrevet tysk Smædeskrift om Ulfeldt af M. Rasch (Ulf. Sager Fasc. 27), som ved Siden af mange usande og overdrevne Ting indeholder adskilligt, som åbenbart stammer fra gode Kilder, fortælles adskilligt om Ulfeldts onde Stemning mod Hertug Frederik.

198) Indbydelsen, af 24/9 1647, i »Danske Kongers Historie« (Geh. Ark.) Nr. 98. De anmodes om begge at være til Stede allerede den 6. November, tillige med Leonora Christinas »Jomfruer« (d. e. nærmest Døtre), »og siden Hans Kjærligheds Lig til sit Nedersættelses Sted følge.«

199) Vedel Simonsen: Jørgen Brahe S. 89.

200) M. Durel's Skrivelse af 10/9 1647 (Allen's Papirer Nr. 18).

201) Svigersønnernes Skrivelse i Afskrift mellem Afskrifterne af Chr. IV.s Breve; Rigsrådets Skrivelse i Original i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 21 a), aftrykt hos Holberg II, 894—95.

202) Suhm's Nye Saml. I, 135—39. Det hedder her bl. a., at Fru K. »for de gode Herrers Intercessions Skyld herefter må være ledig og los på sine Gårde og dessen underliggende Gods og rejse i Jylland til sine Venner, når hun om noget nødvendigt med dennem haver at tale«.

203) En Afskrift af dette mærkelige Aktstykke (efter den svenske Rigsregistratur) haves i Allen's Papirer Nr. 23. Man ser deraf, at Ulfeldt havde sendt nogle Rigsråder til Kongen med en Skrivelse, hvori han bød sig til at stå til Rette for alt, hvad man kunde have at tiltale ham for, men Kongen siger, at han »nu er kommen i ret Erfaring og befinder alting at have god Rigtighed, så at intet, som din Bestilling vedkommer, er enten af dig forsømmet eller findes nogen Mankement i, mens

derimod haver du for alle dine Forretninger, både i Ambassader og alle andre dine Administrationer, intet undertagendes i nogen Måder, gjort mig god Rede og Rigtighed«. — At dette Aktstykke, der fremlagdes af Ulfeldt i det bekjendte Møde på Upsala Slot i April 1654, senere faldt i den danske Regerings Hænder, sees af en Fortegnelse over nogle Ulfeldt tilhørende Obligationer og Dokumenter, som er underskrevet af Frederik III. den 19. Januar 1660 (Geh. Ark., Kommissionsforretning over Ulfeldts Gods 1664). Blandt Dokumenterne, som Kongen befaler skulle »tilskikkes« Ulfeldt — anføres nemlig: »C. 4. Kvitans anlangendes Grev Ulfeldts Administration«. — Skulde Chr. IV.s nedenfor anførte Ytring til Leonora Christina på Dødslejet: »Jeg har sat dig så fast, at ingen kan rokke dig«, ikke have væsentlig Hensyn til den her omtalte Generalkvittering?

[204]) Durel's Skrivelser til Carl Gustav af $^{26}/_{11}$ og $^{9}/_{12}$ 1647 (Allen's Papirer Nr. 18).

[205]) Kongens Brev til Ulfeldt og Hann. Sehested af $^{28}/_{11}$ 1647. Også Ebbe Ulfeldt fik ved samme Lejlighed en Pengeforstrækning, men som vistnok var et Afdrag på en Gjæld, hvori Staten stod til ham fra Krigens Tid.

[206]) Jvfr. Slange's Chr. IV. S. 1433 og 1475. Af et Brev fra Ulfeldt til Kantsler Sehested af $^{25}/_{5}$ 1648 (Afskrift i Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark.) sees, at Tancke endnu ikke ved det nævnte Tidspunkt havde taget offentlig Afsked i Haag, men Ulfeldt siger, at han allerede af den afdøde Konge var bleven underrettet om, at han skulde gjøre det. Det fremgår også af dette Brev, dels at Tanckes Forretninger allerede vare overtagne af en anden — P. C. Roch, som tidligere havde været i Ulfeldts Tjeneste — dels at Ulfeldt var i højeste Grad forbitret på Tancke, som han sagde havde talt ondt om ham hos den afdøde Konge.

[207]) Brev af $^{30}/_{12}$ 1647 i Sjæll. Registre.

[208]) Se Ligtalen over Kirsten Munk (Bang's Saml. III, 328—29). Jeg har intet Steds fundet en sådan Skrivelse. Holberg (Dmks. Riges Hist. II, 895—96) omtaler ligeledes Skrivelsen og tilføjer endog, at den er udstedt på Frederiksborg, men at han ikke selv har set den, synes at fremgå af, at han udtrykkelig siger, at han ikke véd, hvor vidt den deri udtalte kgl. Nåde strakte sig, og om Kongen vilde tage Fru Kirsten til sig igjen. Han henviser i så Henseende til Ligtalen, som vist altså er hans eneste Kilde.

[209]) Ligtalen over Kirsten Munk (a. St. S. 329). Et Vidnesbyrd om Kongens mildere Stemning haves måske også i et Brev, som »den kasserede Frøken«, Dorthea Elisabeth, skrev til Leonora Christina $^{9}/_{6}$ 1652 (Ulfeldt's Sager Fasc. 46), idet hun her hentyder til, at Leonora Christina (vistnok kort i Forvejen) havde

udtalt, at hvis Christian IV. havde levet længere, vilde han have ladet hende hente hjem til Danmark. Skjønt det vel lod sig tænke, at Leonora Christina her kun har udtalt en subjektiv Formodning, er der dog ingen tvingende Grund til at tvivle om, at Kongen virkelig mod Slutningen af sit Liv kan have fortrudt sin Strenghed mod den forskudte Pige.

[210]) Sperling omtaler ikke nogen kongelig Skrivelse, men han siger (Selvbiografien S. 324), at medens Kongen lå syg på Frederiksborg, fortalte han Ulfeldt, hvorledes han af Vibeke var bleven narret til at forstøde Fru Kirsten, og tilføjede, at hvis Gud vilde hjælpe ham over denne Sygdom, vilde han strax sende Vibeke bort og igjen tage Fru Kirsten til sig, for at hun kunde pleje ham i hans høje Alderdom. Når man véd, hvorledes det virkelig var gået til med Forstødelsen af Fru Kirsten, og hvorledes Kongen altid havde udtalt sig om denne Sag og om Vibekes Forhold til den, erkjender man strax, hvor upålidelig hin Meddelelse er. Som i så mange andre Tilfælde, hvor der er Tale om en Sag, for hvilken Ulfeldt kunde dadles, Sperlings Beretning tydeligt viser sig at være selve Ulfeldts forvanskede Fremstilling af Sagen, således beror også den her gjengivne Meddelelse uden Tvivl på et upålideligt Referat af Ulfeldt, som med det vilde dække sin egenmægtige Optræden i Fru Kirstens Sager i denne Tid. Det for mig vigtigste ved Sperling's Beretning er, at også den vidner imod, at en Tilbagekaldelse af Fru Kirsten har fundet Sted allerede den 26. Januar; thi på dette Tidspunkt var Kongen jo hverken så rask, som han efter hin foregivne Udtalelse skulde være for selv at kalde Fru Kirsten tilbage, eller så syg, at der for Ulfeldt kunde være Grund til at sende Bud efter hende, idet han så bort fra Udtalelsens Form for mere at holde sig til dens væsentligere Indhold: Kongens Ønske om en Udsoning med Fru Kirsten inden sin Død. — Iøvrigt er det også påfaldende, at i Kirsten Munks og Svigersønnernes Skrivelse til Rigsrådet af $^{13}/_{4}$ 1648, hvori der gives en Oversigt over hele Forholdet mellem Kongen og Fru Kirsten, tales der hverken om hin Skrivelse af 26. Januar eller overhovedet om nogen før Kongens Død indtrådt Forsoning mellem de pågjældende.

[211]) Sperling's Selvbiografi S. 324.

[212]) Danske Saml. 2. R. I, 162.

[213]) Laurids Jacobsen Hindsholm's Dagbog. 1779. S. 23—24.

[214]) Laurids Jacobsen Hindsholm's Ligtale over Christian IV. (1649) Bl. F4 flg. (Stedet også aftrykt i Hindsholm's Dagbog a. St.).

[215]) Stævningen er trykt hos Paus: Corf. Uhlefeld I, 172—73. og Hofman: Danske Adelsmænd II, 248—49 (i Stedet for Ordene »have talet til Eder« skal der stå »have Tiltale til Eder«, som det bl. a. sees af en Afskrift af Stævningen i Rostgaard's Sam-

ing Nr. 51 Fol. (Universitets-Bibl.). Det er vel tilfældigt, at Kongens Underskrift mangler i denne Afskrift?

[216]) Således i »Kommentar og Betænkning over Korf. Ulfeldts Skrivelse til den jydske Adel 1657« (Histor. Tidsskr. III, 392): »Du véd vel med dig selv, da du var din forrige Konges højeste Minister, at mange Breve bleve udgivne under hans Hånd og Segl ved Blanketter, som han aldrig vidste noget af«. Denne Påstand må uden Tvivl nærmest antages at sigte til Kongens sidste Levetid, og så meget mere, når man læser hos Sperling (Selvbiografi S. 320) i Anledning af Udsoningen mellem Kongen og Ulfeldt, at Kongen gav denne »schriftlich noch grössere Autorität, alle Reichsgeschäfte ohne weitere königliche Ordre zu verwalten«. Man kan sige sig selv, at dette — hvis det skal gjælde om et længere Tidsrum — er fuldstændig falskt, men når man fradrager, hvad der næsten altid må fradrages i den Slags Meddelelser af Sperling om Ulfeldt, bliver der dog ikke usandsynligt en lille historisk Kjærne af den i Texten antydede Art tilbage. Kunde det for Resten ikke også tænkes, at Ulfeldt en og anden Gang har udfærdiget Skrivelser i Kongens Navn, hvortil han ikke engang har brugt hans Underskrift, men kun det kongelige Segl?

[217]) Hindsholm's Dagbog a. St.; Sperling's Selvbiografi S. 327; Brev fra Otte Krag til Peder Juel af $^{9}/_{3}$ 1648 (Ny kgl. Saml. Nr. 1289 e, Fol.).

[218]) Eller rettere: det højre Øje, »thi«, siger Sperling, »det venstre behøvede ikke at trykkes til, da det var »ausgegangen« i Søslåget, og Øjelåget havde lukket sig til af sig selv«.

III.

[1]) I det for Resten i flere Punkter lidet pålidelige Skrift: »Corfitz Ulfelds listige Practicker« — også på latin, under Titel »Machinationes Corn. Ulfeldii« — siges det (Bl. A_{6-7}) udtrykkeligt, og der er ingen Grund til at tvivle om, at det forholder sig rigtigt hermed. Ligeledes i Aubery du Maurier's Mémoires de Hambourg etc. (p. 134), der dog ikke egentlig kan betragtes som et nyt Vidnesbyrd, da dette Skrift på mange Steder udskriver det først nævnte.

[2]) Når Sperling tværtimod fortæller (Selvbiografi S. 324—25), at Ulfeldt, endog i Vidners Nærværelse, spurgte Kongen, om han ikke skulde melde Hertug Frederik hans Sygdom, men at Kongen sagde, at han begjærede ikke at se ham, og ligeledes, at Kantsleren var med til at forsegle Kongens Sager, kan det ikke forundre nogen efter de Prøver på hans Fremstillings Pålidelighed, vi allerede oftere have fremdraget. Hans Beretning gjendrives tilstrækkeligt ved, at der i en Række åbenbart officielle Klagepunkter mod Ulfeldt, der stå i Forbindelse med hans Indstævning for Herredagen 1652 (på tysk i Ulfeldts Sager Fasc. 17; på dansk, men ufuldstændigt og med nogle Afvigelser, trykt hos Paus: Corf. Uhlefeld II, 113), siges lige det modsatte, nemlig, at han havde opholdt et Brev, som Chr. IV. egenhændig havde skrevet til Sønnen, i 14 Dage, skjønt Kongen »jammerligt« havde sukket efter at se ham; og ligeledes, at han havde »visiteret« de kongelige Gemakker uden at tage nogen Rigsråd med. Jvfr. også Becker's Saml. I, 42—43. — At Leonora Christina var med til at gjennemgå Kongens Efterladenskaber, siges i et tidligere omtalt Smædeskrift af M. Rasch (Ulfeldts Sager Fasc. 27) og har en ikke ringe Sandsynlighed for sig, da hendes Nærværelse i al Fald gav Akten et Slags Skin af Lovlighed.

[3]) Danske Saml. 2. Række I, 162.

[4]) Måske kan her anføres, at man fra denne Tid har et Billede af Leonora Christina, der dog ikke meget heldigt gjengiver hendes Ansigtstræk, i Simon Paulli's »Flora Danica, det er Dansk Vrtebog« (Kbhvn. 1648. 4to) i den Figur, som forestiller Foråret.

[5]) Brev fra Otte Krag til Peder Juel af $^{9}/_{3}$ 1648 (Ny kgl. Smlng. Nr. 1299 e, Fol.; Sperling's Selvbiografi S. 329; Histor. Tidsskr. III, 374—75. Når Sperling a. St. siger, at Vibeke tog ind til sin Datters trolovedes Moder, Fru Beate Ahlefeldt, modsiges dette på det bestemteste af den Måde, hvorpå Begravelsen siden fandt Sted. Hvis, som jeg formoder, nogle Chifre i et Brev fra Otte Krag til Peder Juel af $^{23}/_{3}$ 1648 (Ny kgl. Smlng. 1299 e, Fol.) angå Vibeke og hendes Datter, boede de efter Udjagelsen fra Rosenborg i et lejet Hus.

[6]) Brev fra M. Tancke til Th. Lenthe, dat. Hamborg $^{27}/_{3}$ 1652 (Ulfeldts Sager Fasc. 22; Uddrag i Histor. Tidsskr. III, 375). Her omtales egentlig Kaj Lykke som den, der afslog Kantslerens Tilbud og lod Vibeke kjøre ind på Postvognen, men som han var en af Ulfeldts Tilhængere og vistnok allerede dengang forlovet med hans ældste Datter Anne Kathrine, således har han naturligvis her kun kunnet handle efter Ulfeldts Ordre. At Tanckes Beretning i Hovedsagen er rigtig, tør sluttes dels af Trækket med den røde og hvide Hest (jvfr. Suhm's Nye Saml. I, 195 og Chr. IV.s Breve, ved Molbech, I, 447), dels deraf, at den er nedskreven efter Vibekes Søns Meddelelser.

[7]) I det ovenfor nævnte Brev fra Otte Krag til Peder Juel af $^{9}/_{3}$ 1648 hedder det: »Hertzog Frederik kom hid [ɔ: til Kbhvn.] i Søndags samt Grev Valdemar«.

[8]) Original i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 23), skrevet med Valdemar Christians Hånd.

[9]) Original i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 24).

[10]) Se Rigsrådets nedenfor omtalte Skrivelse af $^{15}/_{4}$ 1648, Orig. i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 26).

[11]) Original i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 25). Aktstykket er skrevet med Hann. Sehesteds Hånd og underskrevet af Kirsten Munk, Valdemar Christian, Korf. Ulfeldt, Hann. Sehested og Hans Lindenov (Pentz og Ebbe Ulfeldt vare åbenbart ikke i Kjøbenhavn dengang). I »Aktstykker til Oplysn. især af Danmarks indre Forhold osv.«, udg. af Fyns Stifts liter. Selskab, II, 72—76, findes et Aftryk efter en Afskrift af Hann. Sehested selv, men denne Afskrift er ikke blot i det hele temmelig unøjagtig, men har endog en enkelt åbenbart forsætlig Afvigelse fra Originalen (se Anm. 12). — At Skrivelsen er udfærdiget før Modtagelsen af Rigsrådets Skrivelse af samme Dato, slutter jeg af, at den intet Hensyn tager til denne sidste.

[12]) I det i forrige Anm. omtalte Aftryk står her: »paa den Maneere, som« osv.

[13]) Original i Geh. Ark. (se ovenfor Anm. 10); et Aftryk efter en lidet nøjagtig Kopi haves i »Aktstykker til Oplysn. især af Dmks. indre Forhold osv.«, udg. af Fyns Stifts til.

Selskab, II, 76—78. I Slutningen af Aktstykket udtales der Håb om, »at I Eder ikke længer fra os ville absentere, at publica Negotia og den forståendes Elektion for anden Sagers Skyld, som dog ikke så ringe Dilation i nogen Måder kan præjudicere, ikke skulle hindres, det hele Land derover bedrøves, osv.« — I det omtalte Aftryk er denne Passus gjengivet på en Måde, som giver en helt anden Mening. Jvfr. også Hist. Tidsskr. III, 378.

14) I Rigsrådets i forrige Anm. omtalte Skrivelse af $^{15}/_{4}$ tales om en »Memorial« med »mange Punkter«, som af Hann. Sehested »i Dag« var bleven overgivet til Rådet. Om dette skulde være den omtalte Begjæring, kan ikke sees, ja ikke engang, om den overhovedet står i Forbindelse med Fru Kirstens Sag. Men at Begjæringen dengang var indgivet, fremgår af, at der i R. R.s Skrivelse indeholdes en Udtalelse, som allerede anteciperer den senere udførlige Erklæring.

15) Aktstykket bevares i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 3). Af de to skriftlige Udtalelser af Christian IV. er den første en Skrivelse, af Lundegård $^{28}/_{8}$ 1615, hvori Kongen »bekjender for hver Mand«, at han har udvalgt »til en Ægte-Stalbroder ærlig og velbyrdig Jomfru Kirstine Munk Ludvigsdatter, med hvilken jeg vil leve og dø« osv. — Den anden er en Optegnelse i Kongens Skrivekalender for 1615, under 31. December, så lydende: »Den 31. Decembris kom Jomfru Kirsten Munk til mig udi Ægteskab«.

16) Et originalt Exemplar af dette Aktstykke findes i Geh. Ark. (»Kirsten Munk« Nr. 27). Om et andet originalt Explr. se Hist. Tidsskr. III, 379 Anm. 70. På det nævnte Sted i Geh. Ark. findes i Kopi Oversættelser af Aktstykket på latin og tysk. Et Aftryk haves hos Holberg: Dmks. Rig. Hist. III, 26—27. Særlig kan også fremhæves den Passus om Fru Kirstens Ægteskab, at det »ikke hver så fuldkommeligen her udi Riget, meget mindre uden Riget er bekjendt, at alle og hver sådan Beskaffenhed er vitterlig og åbenbare«.

17) I en Skrivelse fra M. Durel til Carl Gustav af 5. (8.?) Maj 1648 (Allen's Papirer Nr. 18) omtales det som Rygte, at Fru Kirsten skulde have et særligt Livgeding, og at hun skulde føre Titel af »kongelig Enke«. Det hedder også her, at Datteren, som var i Kloster i Køln, skulde med det første hentes hjem, og at man virkelig havde tænkt på det, sees af et Brev fra hende selv til Leonora Christina af $^{9}/_{6}$ 1652 (Ulfeldts Sager Nr. 46), i hvilket hun dog siger, at det ingensinde, efter at hun havde aflagt Klosterløftet, kunde have ladet sig gjøre.

18) I Durel's i forrige Anm. omtalte Skrivelse af 5. (8.?) Maj siges, at Vibeke er død for 8 Dage siden.

[19]) Begravelsen siges (i L. Jacobsen Hindsholm's Dagbog (1779.) S. 30 at være foregået den 6. Maj »om Natten ved 12 Slet«. I Følge den før omtalte Skrivelse fra Durel af 5. Maj skulde den være foregået Natten mellem. 3. og 4. Maj, men det er netop denne Afvigelse fra Hindsholm, som lader formode, at Datoen i den Afskrift af Durel's Skrivelse, jeg har benyttet, er urigtig læst for 8. Maj. I de tidligere omtalte, vistnok officielle Klagepunkter mod Ulfeldt, som haves i Ulf. Sager Fasc. 17 (jvfr. Paus II, 113), forekommer Udtrykket »elendlich« (hos Paus: »Rakkervis«). I Durel's anførte Skrivelse hedder det, at hun blev »bey der nacht sehr schimfflich begraben, so dass nun von den meisten mitt grosser Commiseration davon geredet wirdt. Ihr Tochter lieget wegen Solches Schimpffs todtlich krank.« Af en Efterskrift må man dog slutte, at der har været hende tiltænkt en endnu større »Schimpff«, end der blev sat i Værk. Thi Durel siger, at det var bestemt, at hun skulde have været begravet »zum Spektakul«, men da Folk stimlede sammen på Gaden for at se det, blev det ved Hertug Frederiks Mellemkomst forhindret, — At Liget blev kjørt ud på »en foragtelig Vogn«, siges i Skriftet »Corf. Ulfelds listige Practicker« Bl. A_4. Samme Steds hedder det, at det begravedes »uden Byen på de fattiges Kirkegård«. I Hindsholms Dagbog a. St. hedder det »i den ny Kirke uden Nørreport« og ligeså i Sperling's Selvbiografi S. 329. Disse Angivelser betegne dog uden Tvivl en og samme Lokalitet.

[20]) Trykt hos Paus a. St. I, 173—74. — I Skriftet »Corfitz Ulfelds listige Practicker Bl. A_4 v., omtales en anden Grund til Strid mellem Ulfeldt og Biskop Brochmand efter Chr. IV.s Død end den her fremdragne Sag, men da Forf. åbenbart ikke kjender denne, berör hans Meddelelse måske på en Misforståelse.

[21]) Bl. a. fremhæves Valdemar Christians Kandidatur bestemt i den ovenfor omtalte Paskvil mod Ulfeldt af M. Rasch (Ulf. Sager Fasc. 27), og der siges, at Vald. Chr. i den Tid gjorde Hertug Frederik alle Slags »Bravader«, bl. a. ved at fyre Pistoler af mod Slottets Vinduer. Men også nogle Ytringer af Kaj Lykke under Dinas Proces (ovenfor S. 211) vise hen i denne Retning (jvfr. også Mémoires de Chanut II, 446), og Kongens Mistanke til Halvbroderen kommer ofte frem, endog i senere År. — Der var iøvrigt også en Del, som mente, at Ulfeldt selv tænkte på at komme på Tronen, og dette kunde synes at bestyrkes ved nogle Ytringer af ham i Holland 1649, som gik ud på, at det havde stået til ham selv at blive Konge efter Christian IV.s Død (Brev fra Peder Charisius til Frederik III. af 30/20 Oktober 1651, Ulf. Sager Fasc. 16). For Alvor kan

han dog ganske sikkert aldrig have haft en sådan Tanke, og hine Ytringer må vist snarest betragtes som et ved den gunstige Lejlighed fremkaldt Skryderi.

[22]) Jvfr. Aitzema: Hist. van Saken van Staet etc. VI, 698 (Kvart-Udg.) og B. Whitelocke: A Journal of the Swedish Embassy 1653—54, by H. Reeve, II, 96. I lignende Retning går også Sperlings Meddelelse (Selvbiografi S. 328), at der var nogle af Rigsråderne, som ønskede et Parlament som i England, med et Hoved valgt af deres egen Midte. Han tillægger dog naturligvis ikke Ulfeldt et sådant Ønske, men siger (ligesom Ulfeldt selv), at han bestræbte sig for at få Hertug Frederik valgt.

[23]) Sperling's Selvbiografi a. St.

[24]) I senere Tider sagde Ulfeldt selv, at Frederik III.s Valg væsentlig skyldtes ham (Fridericia i Hist. Tidsskrift 4. R. II, 887 flg.; jvfr. Sperlings Udsagn i næstforrige Anm.). For så vidt der overhovedet er nogen Sandhed heri, kan det vistnok kun forståes således, at han har talt hans Sag efter at have mærket, at hans egne Planer ingen Fremgang vilde få.

[25]) Se bl. a. Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 55 og 102; jvfr. Becker's Saml. I, 42. — Som et enkelt, mindre betydende Punkt, der åbenbart er kommet ind i Håndfæstningen ved Ulfeldts Initiativ, kan nævnes Bestemmelsen om adelige Damers Fængsling (Årsberetn. fra Gehejmeark. II, 114), der tydeligt nok har Hensyn til Kirsten Munk.

[26]) Sperling's Selvbiografi S. 330. Sp. siger rigtignok, at dette foregik ved Banketten i Anledning af Kroningen, men selve Ytringen gjør det tydeligt, at det må have været på Hyldingsdagen, da også den endelige Håndfæstning blev underskrevet.

[27]) Se bl. a. Becker's Saml. I, 8 og 11; Danske Mag. 3. R. IV, 122.

[28]) Becker's Saml. I, 6—9.

[29]) P. Rivesell: Versuch einer Beschreib. d. Stadt Flensburg I, 78 flg.

[30]) Becker's Saml. I, 7—10. Uvenskabet mellem Klaus Ahlefeldt og Pentz var allerede trådt frem under den sidste Krig (Slange S. 1388). Men det kan også mærkes, at Kl. Ahlefeldt i Begyndelsen af 1648 siges at have været bestemt til at afløse Pentz i Glückstadt (Brev fra Otte Krag til Peder Juel af $^{16}/_{3}$ 1648, Ny kgl. Smlng. Nr. 1299 e), hvad der for Pentz's Vedkommende måske kunde tyde på, at han allerede dengang har vist Tegn til Sindssyge. I Anledning af Behandlingen af Vibeke efter Christian IV.s Død var Kl. Ahlefeldt så forbitret, at han sagdes at ville gå i kejserlig Tjeneste (Skrivelse fra M. Durel af $^{5}/_{5}$ 1648, i Allen's Papirer Nr. 18). Han giftede sig med

Vibekes Datter, Elisabeth Sophie Gyldenløve, den 18de Juni (Benzon's Stamtavler i Geh. Ark.).

[31]) Se Klagepunkterne mod Ulfeldt i Ulf. Sager Fasc. 17 (Paus II, 113—14); Corf. Ulfelds listigé Practicker Bl. A 6. Om Æreporten se bl. a. Wolf: Encomion regni Daniæ. S. 306—7.

[32]) Historien fortælles først af Holberg (Dmks. Rig. Hist. III, 592—93), der åbenbart har hørt den i Lyngby, hvor han selv vil have set et Stykke af den ituslåede Sten. Om Kaspar Herbach se Slange S. 1422 og især F. R. Friis i Kjøbenhavns Amts-Avis 1877. Nr. 40 og 42.

[33]) Danske Mag. 3. R. IV, 228; Kbhvs. Amts Avis. 1877. Nr. 40. I Følge Friis's Oplysninger på sidst nævnte Sted synes Herbach ikke at have haft fast Bolig i Lyngby før i 1650 (jvfr. et Kongebrev til ham af $^{11}/_{7}$ 1650 i Sjæll. Tegnelser), men dette er, som man let ser, uden Betydning for det væsentlige i Historien.

[34]) Becker's Saml. I, 7.

[35]) Becker's Saml. I, 11.

[36]) Danske Mag. 3. R. IV, 227—28.

[37]) Paus II, 113; D. Mag. a. St. S. 228. Om Kroningen siger Ulfeldt selv, at han betalte den (Høytrengende Æris Forsuar S. 56).

[38]) Om Rejseruten se Histor. Tidsskr. III, 386; Brev fra Peder Vibe til Peder Juel af $^{22}/_{2}$ 1649 (Ny kgl. Smlng. 1299 e, Fol.); Brev fra Ulfeldt til Ph. Bornemann fra Ütersen $^{18}/_{2}$ 1649 (Ulf. Sager Fasc. 38); Brev fra Otte Krag til Peder Vibe af $^{8}/_{3}$ 1649 (Ny kgl. Smlng. a. St.). Om Ankomsten til Haag se Christoffer Parsberg's Rejsedagbog i Karen Brahes Bibliothek Nr. 322.

[39]) Danske Saml. 2. R. I, 162; Aitzema: Saken van Staet etc. VI, 698; Histor. Tidsskr. III, 386.

[40]) Hans Udnævnelse af $^{31}/_{1}$ 1649; Besoldingen regnet fra $^{1}/_{5}$ 1648 (Rentekammerets Bestallingsprotokol). Jvfr. Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 10—11; Sperling's Selvbiografi S. 332. Ulfeldt havde først skaffet ham Pladsen som »Chymicus« ved Laboratóriet på Rosenborg, men da det påstodes, at han var en meget dårlig Kemiker, mistede han igjen denne Plads (Selvbiografi S. 331—32.)

[41]) Ulfeldt's Æris Forsuar S. 11.

[42]) Becker's Saml. I, 5 og 14; Sperling's Selvbiografi S. 331. Hans Udnævnelse var i Følge Becker a. St. af $^{30}/_{1}$ 1649, men allerede $^{3}/_{12}$ 1648 bekjendtgjør Kongen, at han har beskikket ham til Statholder (Sjæll. Tegn.).

[43]) Brev fra Peder Charisius til Fredr. III. fra Haag $^{30}/_{20}$ Oktober 1651 (Ulf. Sager Fasc. 16); Aitzema: Saken van Staet

VI, 698; Hist. Tidsskr. III, 389; Kort oc sandferdig Beretning (om Dinas Sag) Bl. B 3 v.

44) Se bl. a. Danske Mag. 3. R. II, 55—57, og Dronning Christinas Attest for Ulfeldt af 23/5 1654 (Allen's Papirer Nr. 23); jvfr. Paus: Corf. Uhlefeld II, 157 flg.

45) Aitzema a. St. S. 699.

46) Danske Saml. 2. R. I, 162.

47) Becker's Saml. I, 26 (hvor dog Datoen 3. Oktober skal rettes til 3. November).

48) Om Stemningen her i Landet i Anledning af Ambassaden se bl. a. Becker's Saml. I, 15—29.

49) Danske Mag. 3. R. IV, 228. Om Kongens Misfornøjelse med Traktaterne se bl. a. Becker's Saml. I, 29 og Ulfeldts Brev til Kongen af 18/2 1650 (Ulf. Sager Fasc. 12).

50) Becker's Saml. I, 26—28. At Kongen ved det første Møde med Ulfeldt efter hans Hjemkomst udtalte sin Misfornøjelse med Traktaterne, sees af Sperling's Selvbiografi S. 354.

51) Becker's Saml. I, 29.

52) Mumme: St. Knuds Kirke i Odense S. 308.

53) Becker's Saml. I, 30.

54) Æris Forsuar S. 44 og 103; Becker's Saml. I, 43; Sperling's Selvbiografi S. 355; o. fl. St. Sperling siger, at Gersdorff i Ulfeldts Fraværelse havde »fast alle Autorität zu sich gerissen«, og at alle de Ordrer, U. havde givet før sin Afrejse, vare blevne kontramanderede. Dette er dog naturligvis overdrevet. Om Gersdorff se også Sperling a. St. S. 331.

55) Se især Becker's Saml. I, 30 flg.; Sperling's Selvbiografi S. 355, Ulfeldt's Æris Forsuar S. 103, o. fl. Sperling ser også i hans Vrede den første Grund til, at han holdt sig hjemme, men siger dog, at han siden fik en Byld i Øret, og at han, efter at den var helbredet, af og til tog ud.

56) Se Sperling's Selvbiografi S. 355—56 og Ulfeldt's egen Beretning om Audientsen i hans Brev til Kongen af 6/2 1650 (Ulf. Sager Fasc. 12), til Dels trykt, men med urigtigt Årstal, i »Kort oc sandferdig Beretning« (om Dinas Sag, Bl. D 5. og derefter hos Paus II, 4—5. Jvfr. Ulfeldt's Æris Forsuar S. 44—45. Ulfeldt synes i det hele kun at have haft én Audients hos Kongen efter sin Hjemkomst, og når der hos Becker a. St. under 12. Januar og 29. Januar synes at være Tale om to Audientser, modsiges dette igjen ved det, der anføres under 16. Februar.

57) Se det i forrige Anm. omtalte Brev af 6. Febr.

58) Danske Mag. 3. R. IV, 27—29.

59) Danske Saml. 2. R. I, 163; jvfr. Sperling's Selvbiografi S. 356.

60) Becker's Saml. I, 40—41.

61) Se hans Brev til Rigsrådet af $^{4}/_{11}$ 1650 (Ulf. Sager Fasc. 12). Han siger, at han altid har tilbudt sig til at afgive skriftlig Betænkning i Rigsrådets Sager, »om det ellers er bleven forebragt«. Jvfr. »Høytrengende Æris Forsuar« S. 46.

62) Om Undersøgelsen se bl. a. Ulfeldt's Æris Forsuar S. 103—4.

63) At man tænkte på at knække hele Partiet, udtales allerede bestemt i Februar 1650, se Becker's Saml. I, 33—35.

64) Således opfatter jeg bl. a. Rigsrådets Brev til Kongen af $^{6}/_{9}$ 1649 om at give General-Kommissærerne i Norge Befaling til at indsende Regnskab over Krigsvæsenet fra Begyndelsen af den sidste svenske Krig til Dato (Rigsrådsbreve i Geh. Ark., Fasc. 57 Nr. 33); jvfr. Becker's Saml. I, 30—31. Også ved Ansættelsen af Generaltoldforvalteren Antoni Knip har man uden Tvivl haft en lignende Tanke (jvfr. Becker's Saml. I, 30).

65) Becker's Saml. I, 33.

66) Se den svenske Resident i Hamborg Schütz's Breve til Carl Gustav af $^{26}/_{7}$ og $^{2}/_{8}$ 1650 og Durel's Brev til samme af $^{28}/_{8}$ 1651 (Allen's Papirer Nr. 18). Durel taler om en Fornærmelse, som han skal have tilføjet Kongen i Spil. I B. Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy 1653—54, by H. Reeve, II, 368 forekommer en Antydning om (som det synes efter Hann. Sehesteds egen Meddelelse), at Årsagen til hans endelige Fald var »some matters of mistresses«.

67) Kongens Brev af $^{15}/_{11}$ 1650 i Rigsrådsbreve i Geh. Ark. (Fasc. 60). — At han heller ikke havde aflagt Regnskab for Øsel, som han tidligere havde haft i Forlening, sees bl. a. af Frederik III.s Skrivelse om ham af $^{5}/_{5}$ 1652 til Dronning Christina (Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 132—33). Derimod fik han $^{11}/_{1}$ 1651 (han nævnes da endnu som Befalingsmand på Bornholm) Kvittanciarum for Christianstads Len for 1. Maj 1642 —1. Maj 1644 (Skånske Registre). Om Bornholmernes Klager over ham se også Fredr. III.s Instrux for Henrik Ramel, Christen Skeel og Jørgen Reedtz af $^{10}/_{8}$ 1650 i Skånske Registre.

68) Danske Mag. 3. R. IV, 64.

69) Tiden kan jeg ikke aldeles bestemt angive: men af en Instruktion for Sten Hondorff af $^{14}/_{4}$ 1651 (Sjæll. Registre) i Anledning af, at Ebbe Ulfeldt og en Del af hans Venner havde ladet sig forlyde med, at der var sket ham Uret ved, at hans Len var bleven ham frataget, sees, at han allerede nogen Tid forinden må være bleven sat fra Lenet; jvfr. Anm. 67. $^{10}/_{6}$ 1651 forlenedes Jokum Gersdorff med Bornholm, at regne fra 1. Maj samme År (Skånske Registre).

70) Sperling's Selvbiografi S. 329.

71) Becker's Saml. I, 14.

72) Ulfeldt siger det for Leonora Christinas Vedkommende (Æris Forsuar S. 43), og det gjaldt da naturligvis for alle hendes Søskende. I et Kongebrev af 8/8 1650 i Sjæll. Tegnelser angående Valdemar Christian skrives han ikke til Slesvig og Holsten.

73) Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 43.

74) Becker's Saml. 1, 40.

75) Jvfr. ovenfor S. LXVII Anm. 21.

76) Brevet (af 17/27 Oktober 1650) i Ulf. Sager Fasc. 8. Valdemar Christian hentyder også heri selv til Rygterne om hans Tronprætensioner og betegner dem naturligvis som Bagvaskelse. — Der var ved samme Tid Tale om, at Vald. Chr. søgte at bevæge den tyske Kejser til at tage sig af hans Sag, hvad der synes at have vakt en vis Bevægelse hos Kongen (se et Uddrag af et Brev fra Chr. Rantzau til Kongen af 30/10 1650 i Ulf. Sager Fasc. 23). I øvrigt ser man, at det over for fremmede gjordes gjældende, at Grunden, hvorfor Kongen ikke vilde indrømme Vald. Chr. hans Fordring, var, at han ikke tilbørlig havde præsenteret sig for ham, og at han forlangte hin Pension ikke som en Nåde, men som en Ret (se Rantzaus anf. Brev).

77) Se »Høytrengende Æris Forsuar« S. 103 og Leonora Christinas Ytringer i Danske Saml. 2. R. I, 163; jvfr. Sorbière's Beretning, som støtter sig til Udtalelser af Leonora Christina, i hans »Relation d'un voyage en Angleterre« p. 151.

78) Jeg har ikke fundet Brevet selv; det omtales af Ulfeldt i hans »Æris Forsuar« S. 104. Ligelydende Ytringer af Ulfeldt forekomme i et Brev fra ham til Anders Bilde af Stralsund 27/1 1652 (Ulf. Sager Fasc. 16).

79) Forhøret trykt i Bang's Saml. af nytt. Materier 3. Stykke S. 313—19; en i Hovedsagen overensstemmende Kopi haves i Geh. Ark. (»Danske Kongers Historie« 101 b).

80) Bang's Saml. a. St. S. 313 og 319. I Følge Mémoires de Chanut T. 2. 1677. p. 199 må han antages at være kommen til Danmark i Marts 1651.

81) Danm. Riges Hist. III, 203.

82) Endog i Sverig talte man om, hvor henrykt Kongen måtte være over at se Ulfeldt og Hannibal Sehested »embarrassés« som Svogre til en sådan Person (Mémoires de Chanut a. St.)

83) Holberg a. St.

84) Om Walter se bl. a. Slange's Chr. IV. S. 1299 og 1383; den trykte Beretning om Dinas Proces Bl. Aiij; Ulfeldt: Høytrengende Æris Forsuar S. 9—10, o. fl.; i Følge nogle Opteg-

nelser af Jørgen Sefeldt efter officielle Kilder (Univ. Bibl., Additam. Nr. 174, 4to) blev han adlet $^{18}/_{6}$ 1650.

85) De vigtigste trykte Kilder til Oplysning om den Dina-Walterske Historie ere: det officiøse Skrift: »Kort oc Sandferdig Beretning Om Den merckelig Sag, Som paa en kort Tjd ved ordentlig Process bleff udført met Dina Vinhoffvers oc Jørgen Walter udi Kiøbenhafn Anno 1651« Kbh. (1651). 4to. — og Ulfeldt's Modskrift: »Høytrengende Æris Forsuar imod den publiceerde V-sandferdig Kiøbenhaffns Beretning anlangende Dinæ oc Walters Sag« osv. (Greifswalde). 1652. 4to. Disse to Skrifter, af hvilke det første indeholder en Række vigtige Aktstykker (til Dels gjengivne hos Paus II, 7 flg., og i Udtog på mange Steder, som jeg ikke anser det for nødvendigt at opregne), ere i det hele så bekjendte og må i den Grad danne Grundlaget for enhver Fremstilling af den nævnte Sag, at jeg nøjes med én Gang for alle at anføre dem som Hovedkilder også for min Skildring. En Del Aktstykker, som stå i Forbindelse med Sagen, ere også trykte i Danske Magazin 3. R. IV, 109 flg. Blandt de nyere Fremstillinger kan især nævnes Hammerich's i »Danmark under Adelsvælden« IV, 157 flg. — Af utrykte Kilder findes navnlig i Ulfeldt's Sager Fasc. 13—15 og Fasc. 22 (i Geh. Ark.) en Mængde Aktstykker hørende dels til Sagens Forhistorie, dels til Forhandlingerne på Bythinget, på Konventhuset osv. Desuden må nævnes Herredags-Dombogen for 1651 (nu i Geh. Ark.), som foruden de i »Kort Beretning osv.« trykte Herredagsdomme indeholder Dommen i Ulfeldts og Brochmands Sag og i Ulfeldts og Langemaks Sag. Flere Oplysninger indeholdes også i den svenske Resident Durel's Relationer fra 1651 (Allen's Papirer Nr. 18), i Sperling's Selvbiografi, osv.

86) I Følge Jørgen Sefeldt's Optegnelser (Univ. Bibl., Additam. Nr. 174, 4to) fandt Walters Udnævnelse Sted $^{22}/_{2}$ 1651. Hermed stemmer Ulfeldts Udsagn i »Høytr. Æris Forsuar« S. 9.

87) At Kongen virkelig opfattede Ulfeldts Udtalelse således, sees af hans Skrivelse af 4. Juli angående Ophævelsen af Ulfeldts »Arrest« og hans Skrivelse til Rigsrådet af 13. Juli (D. Mag. 3. R. IV, 119 og 122).

88) Ulfeldt fremhæver i sit »Æris Forsuar« S. 61, at der i Gjengivelsen af dette Forhør i »Kort oc sandferdig Beretning« er udeladt noget, »som vel er af Consideration«. Han sigter herved til, at efter at det egentlige Forhør var forbi, fik Oluf Brokkenhus Lov til at gjøre Dina nogle Spørgsmål, som hun så besvarede. Han spurgte hende således, om hun havde skrevet tre Breve til Leonora Christina om Overfaldet og i det ene nævnet Walter. Dette nægtede hun, men Brevene bleve siden fremlagte. Hun sagde også allerede ved denne Lejlighed,

at Tyrken Isak hentede hende til Ulfeldt, når han ønskede, at hun skulde komme, og at den første Gang, hun var hos U., havde Mag. Simon Hennings's Kone bragt hende til ham. (Efter Orig. i Ulf. Sager Fasc. 13). — Det kan bemærkes, at Ulfeldt denne samme Dag (14. April) havde udtalt i en skriftlig Erklæring, at han havde Meddelelsen om Overfaldet og Walters Forhold dertil fra Dina (Kort oc sandferdig Beretning Bl. a iij og c ij).

[89]) Kongens Missive til Ulfeldt af 14. April i Sjæll. Tegn.

[90]) Kongen angiver i en Skrivelse af 4. Juli (D. Mag. 3. R. IV, 119) som Hovedårsag til Befalingens Udstedelse den Insinuation mod ham selv, der lå i Ulfeldts Udtalelse om de kongelige Tjenere. Men at Dinas Beskyldninger mod Ulfeldt var den væsentligste Faktor derved, kan ikke betvivles, og Grunden til, at Kongen ikke udtrykkelig nævner dem (han taler blot om »andre vigtige Årsager«), er uden Tvivl blot, at Herredagsdommen over Dina allerede var falden, da hin Skrivelse udfærdigedes. Efter U.s Ytringer skulde man tro, at han selv mente, at hans »Arrest« havde sin Grund i hans Meddelelse om Overfaldet, navnlig fordi man troede, at han selv havde opfundet denne Historie (D. Mag. a. St. S. 110). Men hvis det forholder sig, som Sperling siger (Selvbiografi S. 367), at Oluf Brokkenhus gjorde Ulfeldt bekjendt med Dinas Udtalelser »alsbald« efter Forhøret den 14. April, har han dog næppe været så uvidende, som han lader til.

[91]) D. Mag. 3. R. IV, 109—10.

[92]) En Notits af Kantsler Sehested om Leonora Christinas Henvendelse til ham haves i Kopi i Ulfeldt's Sager Fasc. 13.

[93]) D. Mag. a. St. S. 110.

[94]) Se dog Slutningen af Anm. 90.

[95]) Hans Skrivelse om dette og andet (af 19. April), som er meget ufuldstændigt trykt i »Kort oc sandf. Beretning« under Litr. F, er fuldstændig gjengivet i D. Mag. a. St. S. 114—15.

[96]) En Kopi af den kongelige Befaling om Kirkebønnen er vedføjet Durel's Skrivelse til Carl Gustav af 25. April (Allen's Papirer Nr. 18). En Afskrift af selve Bønnen, som den i det mindste på ét Sted er holdt, haves i Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark.

[97]) Æris Forsuar S. 40. I »Ausländische Registrant« i Geh. Ark. findes ingen sådanne Skrivelser; heller ikke i »Svenske Acta«. — (Efter den Måde, hvorpå U. i sin Apologi nærmere udfører Påstanden, kan jeg dog nu ikke tro, at den er grebet helt ud af Luften).

[98]) Durel's Skrivelser til Carl Gustav af $^{18}/_{4}$, $^{25}/_{4}$, $^{2}/_{5}$, $^{9}/_{5}$, $^{16}/_{5}$, $^{23}/_{5}$ 1651.

[99]) Durel's Skrivelse til Carl Gustav af $^{16}/_{5}$ 1651. Kaj Lykke kaldes her Ulfeldts »tillkommande Måg«. Rigtigheden af denne Betegnelse bekræftes ved nogle Optegnelser om Leonora Christina, som findes mellem Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark. (de ere daterede $^{4}/_{1}$ 1686), og som ved Siden af enkelte Fejl indeholde mange detaillerede og rigtige Efterretninger, der vise, at Forf. har stået Leonora Christina nær eller dog haft gode Kilder. Det hedder her, at Anne Kathrine U. blev forlovet med Kaj Lykke, da hun var 8 År gammel, men da hun havde fyldt sit 12te År, slog hun op med ham. Når hun var født, véd jeg ikke bestemt, men jeg antager 1638 eller 1639.

[100]) Durel's Skrivelser af $^{25}/_{4}$, $^{9}/_{5}$, $^{16}/_{5}$ 1651.

[100 b]) Jeg kan måske benytte Lejligheden til at udtale, at når man også ellers — endog mere end én Gang — støder på Antydninger om, at Ulfeldt ikke var sin Hustru ganske tro i sit Ægteskab (jvfr. også ovenfor S. 97—98), foreligger der, i al Fald indtil Dato, intet, som virkelig berettiger til at tro på Sandheden heraf. At han derimod hele sit Liv igjennem nærede en varm og inderlig Kjærlighed til Leonora Christina, er en Kjendsgjerning, som næppe kan omtvistes, og skjønt dette måske ikke — især efter Datidens moralske Begreber — aldeles absolut udelukker, at han en enkelt Gang kan have stået i et rent udvortes Forhold til en anden Kvinde, vil jeg dog, før jeg tror derpå, have bedre Bevis derfor, end de løse Rygter, som hidtil ere komne mig for Øjne, afgive.

[101]) Ulfeldt omtaler i sit »Æris Forsuar« den Medfart, han led i Anledning af dette Barn, som noget af det alleruretfærdigste, der vederfores ham under hele Sagen, idet der, efter at Barnets Lig var fundet, produceredes en Ordre af Kongen, i Følge hvilken denne, som havde befalet Brochmand at foretage Undersøgelserne om Barnet, også selv i sin Tid, strax efter dets Fødsel, havde befalet Walter at tage sig af det. U. betegner ligefrem denne Befaling som et i Walters Favør begået Falsum, idet han går ud fra, at når Kongen vidste, at Walter havde taget sig af Barnet, havde han ikke behøvet at lade undersøge, hvor det var blevet af Sagen lader sig dog meget let forklare. Kongen anså Ulfeldt for Barnets Fader, men han befalede Walter at tage sig af det, for at yde Dina, der jo dengang havde travlt med at skaffe Kongen Beviser i Hænde mod Ulfeldt, nogen Lettelse. Imidlertid forsvandt Barnet, som sagt, efter at være død, og Kongen, som mente, at Ulfeldt havde ladet skaffe det af Vejen og begrave, lod Sagen undersøge, fordi det vilde have været et vigtigt Vidnesbyrd om Ulfeldts Paternitet, hvis han virkelig havde gjort det. — Med Hensyn til den omspurgte Begravelse viste det sig iøvrigt

siden (se Dinas Stedfaders og hendes Moders Vidne af 26/4 i Ulf. Sager Fasc. 13), at Barnet, efter at være død, var bleven givet tilbage til Dinas Moder, hvis Mand så påtog sig at skaffe det i Jorden. Liget blev da først sat hen i en Slægtnings Hus, og derefter fik Dinas Stedfader det mod Betaling lagt ned i Kisten til et andet fattigt Barn, som var død (han angiver som Motiv, at ellers skulde Stodderkongen have båret det ud). Derpå betalte han 4 Mand for at bringe Kisten ud på den nye Kirkegård, hvor den blev gravet ned, uden at nogen Præst var til Stede.

[102]) I Sjællandske Tegnelser haves Kongens Befaling til Brochmand (af 1. Maj) om at suspendere Mag. Hennings, fordi han i lang Tid havde set igjennem Fingre med, at Dina ikke gik til Alters; fordi han havde prædiket et og andet, »som mere til Forargelse end Opbyggelse tjener«, og for »andet mere«, som i Fremtiden skal »forgives«. Hvorledes de to sidste Punkter skulle opfattes, sees dels af en Ytring af Sperling (Selvbiografi S. 381) om, at han under Dinas Proces i sine Prædikener brugte spydige Ord mod Øvrigheden (hvortil kan føjes, at han i Følge Sperling spottede Dinas Prokurator for Retten, og sikkert overhovedet gjorde sig skyldig i en Formløshed ved at optræde på Bythinget, som ikke var hans Forum); dels af den Sag, som noget efter Suspensionen indlededes imod ham, og under hvilken Dr. Th. Lindemann (2. Juni; Vidneforklaring i Ulf. Sager Fasc. 15) bevidnede på Forespørgsel, 1) at Mag. H. i Året 1643(!) begyndte en ny Prædikemåde, idet han lovede Tilhørerne at foredrage og forklare for dem 7 kristelige Leveregler af hver Søndagsepistel, og det gjorde han i mere end én Måned på den Måde, at hver Regel begyndte med et af de 7 Bogstaver C. O. R. F. I. T. Z. 2) Som Tegn på Guds Vrede mod Kjøbenhavn anførte han i sine Prædikener det aftagende Indbyggerantal og de mange ledige Lejligheder i Hovedstaden. 3) I sine Passionsprædikener havde han »exaggereret« Apostlen Peters Ed i Ypperstepræstens Sal »mit hohen Eidschwuren«. 4) Endelig var der en Anke over, at han ved et Bryllup, hvor der ved en Fejltagelse blev ofret ham et 14-Skillingsstykke, skulde have holdt det i Vejret, mens han stod ved Alteret, og vist det frem for Folk i Kirken. Dette havde Dr. Lindemann dog ikke selv set. — Da Biskoppen forkyndte Mag. H. hans Suspension (2. Maj), gjorde Magisteren, der synes at have været en temmelig løsmundet Person, sig skyldig i en ny Uforsigtighed, idet han sagde, at det var ham bevidst, at en Herremand ved Kongens Taffel havde ytret, at han ikke skulde lade af, før han fik Mag. Simon af med hans Prædikestol og Æmbede. I Anledning heraf lod Kongen særskilt anstille en Undersøgelse (Befalingen til Brochmand herom af 8/5 i

Sjæll. Tegn.; de ved hin Lejlighed tilstedeværende gejstliges Vidnesbyrd, af $^9/_5$, i Ulf. Sager Fasc. 14), og Enden på det hele blev, at Mag. Hennings blev afsat fra sit Æmbede.

[103]) Kopi i Ulf. Sager Fasc. 14. Der tales også om, at Brochmands Adfærd stred imod, hvad »en Mand af hans Orden burde at gjøre eller kunde med nogen god Samvittighed i Værk sætte«, om hans »hadefulde Hjerte«, osv.

[104]) Herredags-Dombogen f. 1651 (Geh. Ark.).

[105]) Dommen i Walters Sag er trykt i »Kort oc sandf. Beretning« under Litr. G. Dommen i Langemaks Sag, hvor Konklusionen er omtrent ligelydende med den i Walters Sag, haves i Herredags-Dombogen f. 1651.

[106]) Foruden de to trykte Hovedkilder se Sperling's Selvbiografi S. 374.

[107]) Sperling a. St. S. 375.

[108]) Sperling a. St.; Ulfeldt's Æris Forsuar S. 127.

[109]) »Kort oc sandf. Beretning« Bl. C ij verso; Paus II, 124; Ulfeldt's Æris Forsuar S. 82 og 84—85.

[110]) »Kort oc sandf. Beretning« Litr. L.

[111]) Dette gjælder også en og anden af dem, der angå Behandlingen af Dinas Person. Når således Ulfeldt — for at nævne et enkelt Exempel — fremhæver, hvorledes han, efter at Dina havde bekjendt for Herredagen, så hende stå »inden Tralleværket, bag Kongens Stol«, har hun ganske sikkert ikke fået denne Plads på Grund af nogen særlig venlig Stemning mod hende fra Kongens Side, men fordi man vidste, at der herskede den største Forbitrelse mod hende hos Ulfeldts Tilhængere, og man frygtede, at der skulde ske hende Overlast. Af samme Grund siger Durel i en Skrivelse af 4. Juli (Allen's Papirer Nr. 18) at Kongen måtte lade Walter føre bort, første Gang han var for Herredagen, da han ellers vilde være bleven dræbt af de tilstedeværende Adelsmænd.

[112]) Når Ulfeldt i et Svar på en Skrivelse fra Kongen (Svaret af 5. Juli, se Danske Mag. 3. R. IV, 120) siger, at hint Overfald nu »synes at være et digtet Værk«, får man af hans »Æris Forsuar« ikke det Indtryk, at han — i al Fald på den Tid — virkelig endnu var kommen til denne Erkjendelse; men Kongens Brev tillod ham naturligvis intet andet Svar.

[113]) Danske Mag. 3. R. IV, 116—18 og I, 310—12. Han måtte også frafalde ethvert Krav, han havde i Anledning af to Orlogsskibe, som han havde ladet bygge (med et Fradrag af 20000 Rdr.), samt forpligte sig til ikke at forlade Landet uden Kongens Tilladelse.

[114]) Æris Forsuar S. 93.

115) Danske Saml. 2. R. I, 163. Hendes egne Ord her kunde synes — i det mindste ved første Øjekast — at tyde på, at det væsentligst var efter hendes Tilskyndelse, at Ulfeldt besluttede sig til at rejse. Ulfeldts egen lange Udvikling af Grundene til hans Bortrejse (i hans »Æris Forsuar«) i Forening med, hvad vi vide om hans Karakter og hans Sagers Stilling, gjør det imidlertid utvivlsomt, at Leonora Christinas Tilskyndelser i det højeste kunne have været et medbestemmende Moment. — Det kan her nævnes, at der forekommer nogle Antydninger om, at man, vel nærmest ved denne Tid, skulde have forsøgt at få Leonora Christina til at skille sin Sag fra Mandens, men de ere så ubestemte og uklare, at man ikke tør bygge noget som helst på dem (se Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy 1653—54, by Reeve, II, 185).

116) Se bl. a. »Kort oc sandf. Beretning« Bl. C iij verso og Ulfeldt's Æris Forsuar S. 95.

117) Også her hjemme synes han at have søgt at anbringe, hvad han kunde. Således lånte han i Følge en Obligation af 5te Juli 40000 Rdr. til sin gode Ven Oluf Parsberg (Hist. Tidsskr. III, 463).

118) Danske Mag. 3. R. IV, 118—19.

119) Danske Mag. a. St. S. 119—20.

120) Danske Mag. a. St. S. 122.

121) Hvilken Betydning Kongen tillagde dette Spørgsmål om »Satisfaktion«, sees også af hans Skrivelse til Peder Juel fra September 1651 (Paus. II, 109).

122) Selvbiografi S. 380.

123) Se bl. a. Paus II, 94 og 112.

124) Om Ulfeldts Bortrejse se bl. a. »Kort oc sandf. Beretning« Bl. C iij verso; Ulfeldt's Æris Forsuar S. 93 flg.; Sperling's Selvbiografi S. 380; Durel's Skrivelse til Carl Gustav af 18. Juli 1651 (Allen's Papirer Nr. 18); Vedel Simonsen: Jørgen Brahe S. 97; Paus: Corf. Uhlefeld II, 93—96, o. fl. En 8 Dages Tid ind i August 1651 fik Peder Juel i Stokholm Efterretning om, at Ulf. var ankommen til Vlie (Hist. Tidsskr. V, 312).

IV.

1) Afskrift af begge Breve i Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark. Generalstaternes Skrivelse er af 10. Juni (ny St.).

2) Om hans tilbagetrukne Liv i Holland se bl. a. Brev fra J. Steinmann til Fredr. III. af $^{23}/_{9}$ 1651 (Ulf. Sager Fasc. 22; jvfr. Hist. Tidsskr. III, 401). At han selv søgte at holde sit Opholdssted skjult, fremgår af, at to Skrivelser fra ham til Kongen og Rigsrådet, hvori han meddeler Grundene til sin Flugt, ere uden Stedangivelse (Hist. Tidsskr. III, 400—1; Skrivelsen til Rigsrådet — med nyere Hånd er Datoen angivet som 7. August 1651 — i Ulf. Sager Fasc. 16); jvfr. også Kongens Skrivelse til Rigsrådet af $^{11}/_{9}$ 1651 (Ulf. Sager Fasc. 16). Uden Tvivl er det også en fingeret Stedangivelse, når han daterer to Breve fra denne Tid fra »Rohan« (Paus II, 93—96; Orig. i Ulf. Sager Fasc. 38). I et Brev fra Peder Juel til Kantsler Sehested af $^{23}/_{8}$ 1651 hedder det, at Spiring har skrevet til Stokholm, at Ulfeldt var i Vianen, men Frøken Leonora vidste ingen, hvor var (Ny kgl. Smlng. Nr. 1299 e, Fol.).

3) Hist. Tidsskr. V, 314. Om Sammenkomsten med Hertugen af Lothringen vil blive talt i det følgende. — Det hed også, at han var i Køln for at tale med Valdemar Christian (Nye Danske Mag. VI, 72), men at denne selv havde været i Holland, rimeligvis for at konferere med Ulfeldt, sees af en Obligation, som han udstedte til ham, dat. Arnheim $^{10}/_{20}$ August (Hist. Tidsskr. III, 461).

4) Paus II, 110.

5) Danske Saml. 2. R. I, 163; Sperling's Selvbiografi S. 383—84.

6) Danske Saml. a. St.

7) Danske Saml. a. St. S. 164—65.

8) Danske Saml. a. St. S. 163 Anm. 2; Sperling's Selvbiografi S. 383, hvor dog Sammentræffet med Walter fortælles lidt anderledes.

[9]) Hist. Tidsskr. V, 313. — I B. Whitelocke's Journal of the Swedish Embassy 1653—54, by H. Reeve, II, 185—86, forefindes en Beretning om, hvorledes Leonora Christina, efter at være kommen om Bord på Skibet, som skulde føre hende og Ulfeldt til Sverig, fik en heftig Lyst til Kirsebær (hun var, som før omtalt, frugtsommelig), og hvorledes Ulfeldt, trods den Fare, han mente forbunden dermed, og Frygten for, at Skibet skulde sejle fra ham, virkelig gik i Land igjen og kjøbte Kirsebær. Skjønt det næppe aldeles bestemt lader sig benægte, at den her omtalte Hændelse også kan henføres til Afrejsen fra Sjælland — bl. a. også af den Grund, at Whitelocke synes at mene, at de vare sejlede lige fra Sjælland til Sverig — er det dog naturligst at henføre den til Afrejsen fra Travemünde.

[10]) Mémoires, tirez des depesches de Mr. Chanut, par Linage de Vauciennes. T. 2. Cologne. 1677. p. 286.

[11]) Den findes i Mémoires de Chanut II, 286—87. Skjønt Chanut i det hele var nogenlunde vel underrettet om danske Forhold, hvad der til Dels hidrørte fra hans Forbindelse med den danske Resident Peder Juel, indeholder det nævnte Skrift dog ikke få lidet pålidelige Efterretninger, både fordi Chanut ofte meddeler, hvad der kun var løse Rygter, og fordi han undertiden har misforstået, hvad han hørte. Hans Memoirer må derfor i det hele bruges med Varsomhed. — I Peder Juels Breve til Charisius fra denne Tid (Hist. Tidsskr. V, 313) forekommer intet om, at Dronningen ved denne Lejlighed har påkaldt den danske Konges Afgjørelse, hvad der dog ganske vist ikke bestemt modbeviser Rigtigheden af Chanut's Beretning.

[12]) Se Resen's Frederik II.s Krønike S. 394 og 251: Lünig: Teutsches Reichs-Archiv T. 10 (2 Contin. 2 Fortsetz. S. 335). Artiklen lyder således i den danske Oversættelse hos Resen (S. 251): »Skulde det og hænde sig, at en eller flere Undersåtter af Adelen eller andre udi disse tre Kongeriger efter Klagemål og Angivelse hos deres Konge og Herre kom udi Unåde, og den eller de for Frygt af sådan Unåde bleve nødte og foråarsagede til at begive sig udaf det ene udi et andet af de tre Kongeriger og udi samme Rige, hvorhen de haver taget deres Tilflugt, sig ville Retten undergive, da skulle den eller de samme, som således ere bortvigede, få Lejde udi det Rige, hvorhen de sig have begivet, og forblive udi samme Riges Sikkerhed, Fred og Beskjærmelse, og skal Hs. kongl. Værdighed, under hvilken han eller de haver siddet, efter retmæssige Klage og Tiltale tilbørlig Skjel og Ret imod dennem vederfares«.

[13]) Beskyttelsesbrevet er bl. a. trykt hos Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 82—84.

[14]) Mémoires de Chanut II, 287—88, hvorfra i det hele de i det foregående fremdragne Enkeltheder om Opholdet i Stokholm stamme. Jvfr. Danske Saml. 2. R. I, 164. Når det hedder hos Chanut, at Ulfeldt havde Avdients hos Dronningen den 26. September, må dette i hvert Fald forståes om ny Stil. Om Leonora Christinas Svangerskab ved denne Tid se ovenfor Anm. 9.

[15]) Histor. Tidsskr. V, 313; Danske Saml. a. St.; Sperling's Selvbiografi S. 383; Chanut: Mémoires II, 315.

[16]) Danske Saml. a. St.

[17]) Histor. Tidsskr. V, 314; jvfr. Danske Saml. a. St. S. 165. På det først angivne Sted udtales en Formodning om, at Ulfeldt også havde i Sinde at søge en Sammenkomst med den tyske Kejser.

[18]) Danske Saml. a. St.

[19]) Se et Brev fra Peder Charisius til Fredr. III. af $^{30}/_{20}$ Oktober 1651 (Ulf. Sager Fasc. 16). Heri omtales, at han har fået den i Texten omtalte Meddelelse i et Brev, som en fornem Person i Danzig har skrevet til ham den 18. Oktober.

[20]) Det hedder i Brevet, at hun blev kjendt »an ihrem dicken Bauch«.

[21]) Danske Saml. 2. R. I, 165.

[22]) Sperling's Selvbiografi S. 384. Sperling nævner kun, at det var Døtrene, han ledsagede.

[23]) Sperling a. St. S. 383—84.

[24]) Mellem Fru Kirstens Breve til Leonora Christina fra Årene 1653 flg. (Ulf. Sager Fasc. 42) er der mange, som omtale Leo Ulfeldt. Hans Bortsendelse omtales særlig i et Brev af $^{22}/_{6}$ 1654.

[25]) Danske Saml. 2. R. I, 165—66.

[26]) Om Adelens Stemning i Anledning af de berørte Forhold se bl. a. Durel's Skrivelser til Carl Gustav af $^{18}/_{9}$, $^{26}/_{9}$ og $^{24}/_{10}$ 1651 (Allen's Papirer Nr. 18). I Skrivelsen af 26. Sptbr. hedder det udtrykkelig, at Rigsrådet mener, at Kongen vil søge »absolutum dominium«, og at han vil betro »arcana consiliorum« til nogle få, der dels ere fremmede, dels ikke af gammel dansk Adel, såsom Vibe, Lente og Gabel. — I et Brev til Anders Bille, dat. Stralsund $^{27}/_{1}$ 1652 (Ulf. Sager Fasc. 16), giver Ulfeldt ikke ufiffigt Adelens Betænkeligheder Næring ved at slå på, at hvad der er hændet ham, mulig kan overgå andre i Fremtiden.

[27]) En Kopi af Kongens Skrivelse til Rigsrådet herom, af $^{11}/_{9}$ 1651, haves i Ulf. Sager Fasc. 16. Talen er kun om »de Lene og Beneficia, som han var med forlenet«, og Molbech har derfor Uret, når han (Hist. Tidsskr. III, 402) mener, at der

allerede ved denne Lejlighed var Tale om hans »Æmbeder« og »Værdighed som Medlem af Rådet«. Af Rigsrådets Svar på Kongens Skrivelse haves to med forskjellige Hænder skrevne Exemplarer, begge med originale Underskrifter, i Ulf. Sager Fasc. 16. Uden Tvivl er dette Svar af 12. September, og det er derfor påfaldende, at begge de nævnte Exemplarer ere daterede 12. December (i det ene er dog allerede i ældre Tid Måneden rettet til September). Dronningen fik også Hørsholm Len i September, og Henrik Ramel Møens Len i Oktober.

[28]) At Dronningen fik det på samme Vilkår, som Ulfeldt og Leonora Christina havde haft det, siges i et Kongebrev af 17/9 1651 (om Fogden på Hørsholm) i Sjæll. Tegnelser.

[29]) Danske Mag. 3. R. IV, 133; Brev fra Ulfeldt til Anders Bille af 27/1 1652 (Ulf. Sager Fasc. 16); Budstikken VI, 689. Som Påskud til at fratage Christian Ulf. disse Len anføres, at Ulfeldt ikke havde taget Brev på dem af Fredr. III., og at der ikke var betalt Afgift af dem.

[30]) Se Lensbrevet af 30/12 1647 i Sjællandske Registre; jvfr. Ulfeldt's Høytrengende Æris Forsuar S. 134.

[31]) Se ovenfor S. LXXIX, Anm. 2.

[32]) Mémoires de Chanut II, 316.

[33]) Brev fra J. Steinmann af Amsterdam 23/9 1651 (Ulf. Sager Fasc. 22; jvfr. Histor. Tidsskr. III, 401).

[34]) Brev til Kongen fra P. Charisius af 30/20 Oktober 1651 (Ulf. Sager Fasc. 16).

[35]) Mémoires de Chanut II, 446; Kongens Brev til Grev Chr. Rantzau af 19/3 1652 (Ulf. Sager Fasc. 23).

[36]) En Samling Aktstykker til denne Sag, hvoriblandt flere originale (således Leopold Philip Carl, Rhingreve, Fyrste af Salms Brev til Kongen af 17/5 1652) findes i Ulf. Sager Fasc. 23.

[37]) Danske Mag. 3. R. IV, 221—22. Chanut (Mémoires II, 459) omtaler som noget, der sagdes, at den lothringske Afsending, Ronsillot, tillige skulde have foreslået Kongen et Giftermål mellem Valdemar Christian og en Steddatter af Hertugen. Dette Rygte bekræftes dog intet Steds fra og må vist betragtes som upålideligt. Også lyder det temmelig mærkeligt, når Chanut fortæller, at Ronsillots Ærende til Kongen egentlig gik ud på at bede ham hjælpe Prinsen af Condé med Tropper og Penge og udvirke Mazarins Fjernelse.

[38]) Se et Brev fra Peder Vibe til Henrik Villumsen Rosenvinge af 26/6 1652 (Ulf. Sager Fasc. 16); jvfr. Mémoires de Chanut II, 475 (hvor der dog vist også er nogen Misforståelse) og Histor. Tidsskr. V, 328.

[39]) Danske Mag. 3 R. IV, 222—23.

[40]) Se Efterskriften til et Brev af $^{16}/_{1}$ 1652 fra Durel til Carl Gustav (Allen's Papirer Nr. 18).

[41]) Bogen, som er trykt i Greifswalde, er underskrevet af Ulfeldt »Straalsund den 14. April 1652«. Noget over en Måned senere (20. Maj) omtales det, at en hel Mængde Exemplarer af den vare komne til Kjøbenhavn, og at man mente, at Frøken Sophie Elisabeth lod dem uddele; se Histor. Tidsskr. III, 110 Anm. (Samme Dag tilskrev Frederik III. Peder Juel om Skriftet, se Holberg: Dmks. Rig. Hist. III, 104—5). Om nogle ironiske Påskrifter på enkelte Exemplarer, som Ulfeldt sendte nogle af sine Uvenner, se Hist. Tidsskr. a. St. (Orig. til det her omtalte Brev fra Erik Krag findes i Ny kgl. Smlng. 1299 e, Fol.). Allerede i et før omtalt Brev fra Ulfeldt til Anders Bille af $^{27}/_{1}$ 1652 taler Ulfeldt om sit Gjensvar. Han vil ikke strax bringe alt for Dagen, men holde noget i Reserve.

[42]) At Ulfeldt ved denne Henvisning til en svensk Domstol formelt kunde støtte sig til den anførte Artikel i Stettinerfreden, er naturligvis uden Betydning for Sagens Realitet.

[43]) Således — foruden den i Ulfeldts Historie ofte optrædende Kjeld Friis, der var hans egentlige Sekretær — en Mand ved Navn Peter Roch, som allerede i Christian IV.s Tid havde stået i hans Tjeneste (se Ulfeldts Brev til Kantsler Sehested af $^{25}/_{5}$ 1648 i Langebeks Ulfeldtiana i Geh. Ark.; jvfr. ovenfor S. LXI. Anm. 206), og som, efter at Tancke havde mistet sin Post som Resident i Holland, i nogen Tid beklædte denne Post, men igjen var trådt tilbage i Ulfeldts personlige Tjeneste og mødte i Retten for Ulfeldt, da Dinas Sag behandledes for Bythinget. At han nu var i Stralsund hos Ulfeldt, sees af Sperling's Selvbiografi S. 384 og Histor. Tidsskr. V, 330. — Også kan det nævnes, at en af Ulfeldts Tilhængere, tidligere Rentemester under ham, Oluf Daa, som efter Ulfeldts Flugt havde mistet sit Æmbede, havde besøgt Ulfeldt i Stralsund i den Tid, der arbejdedes på »Æresforsvaret«, om hvis Indhold han allerede talte i Marts 1652 (se et Brev fra Tancke til Th. Lente af Hamborg $^{27}/_{3}$ 1652, i Ulf. Sager Fasc. 22).

[44]) Se hans egne Meddelelser i Hofman's Danske Adelsmænd II, 267. Når Sperling i sin Selvbiografi S. 381 udtrykker sig, som om Mag. Hennings først sluttede sig til Ulfeldt igjen, efter at denne havde bosat sig på Barth Slot (1655), viser dette sig allerede derved at være urigtigt, at Mag. H. 1654 blev udnævnt til Præst ved Domkirken i Bremen (J. Worm's Lexicon over lærde Mænd I, 428—29.

[45]) Se ovenfor Anm. 41 og Sperling's Selvbiografi S. 384.

[46]) Om dette og det nærmest følgende se Holberg: Dmks. R. Hist. III,105 flg.; Paus II, 116 flg.; Danske Mag. 3 R. IV, 223—24,

o. fl. St. At Kongens Brev til Dronning Christina var skrevet — ligesom Rigsrådets Brev — i September, fremgår af Paus a. St. Det blev dog dateret 7. Oktober. At det overhovedet varede så længe, inden Kongen skred virksommere ind mod Ulfeldt (allerede 20. Maj havde han dog skrevet til Peder Juel om »Æresforsvaret«, Holberg a. St. S. 104—5), hænger uden Tvivl sammen med, at Ulfeldt var indstævnet til at møde for Herredagen i August Måned (se Anm. 55), og at man vilde afvente Resultatet heraf

[47]) Danske Mag. 3. R. IV, 226—27.

[48]) Danske Saml. 2. R. I,'166; Histor. Tidsskr. V, 330—31.

[49]) Om Ebbe Ulfeldt se bl. a. Danske Saml. 2. R. II, 309, og Histor. Tidsskr. V, 319—20, 322, 326. Han kom til Stokholm i Slutningen af Januar 1652, hans Kone den 11. Marts.

[50]) Histor. Tidsskr. V, 328 og 405; Becker's Saml. I, 65; jvfr. foran S. 267.

[51]) Histor. Tidsskr. V, 334.

[52]) Se Hist. Tidsskr. III, 459 flg. Vistnok har Beregningen nærmest Hensyn til en noget senere Tid, men den kan, med det nødvendige Forbehold, også bruges for den Tids Vedkommende, som her er Tale om.

[53]) Hist. Tidsskr. III, 462; jvfr. V, 331, 338—39. Når det iøvrigt på først anførte Sted hedder, at Datoen på den Obligation, Dronningen udstedte i Anledning af Lånet, er 24. December 1652, tør jeg ikke aldeles bestemt påstå, at denne Dato er urigtig, da jeg ikke har fundet det Aktstykke, Molbech beråber sig på, og Peder Juel (Hist. Tidsskr. V, 339) endnu i Midten af Oktober ikke vidste noget om Lånet. Men jeg må dog gjøre opmærksom på, at i en anden Fortegnelse over Ulfeldts Obligationer, som har været benyttet til officielt Brug (Geh. Ark. Kommissionsforretningen over U.s Gods 1664), angives Datoen til 24. September, og det er umiskjendeligt, at flere af Datoerne på de af private udstedte Obligationer ere rigtigere i denne Fortegnelse end i den, Molbech meddeler i Hist. Tidsskr. III, 463—64. Også i en Fortegnelse i Ulf. Sager Nr. 25, som er en anden end den sidst nævnte, er Datoen angivet som 24. September.

[54]) Histor. Tidsskr. V, 341; jvfr. Mémoires de Chanut III, 59—60, 74, 97—98; Fryxell: Berättelser ur Sv. Hist. XI, 96—98.

[55]) I Ulf. Sager Fasc. 16 haves en egenhændig Koncept til det Indlæg, som blev oplæst for Herredagen 1. Juli 1653. Det er dateret Stokholm 30. Juli 1652, og udenpå er skrevet med Ulfeldts Hånd: »Copie de ma responce sur la citation en Danemark le 30 jullet 1652«. At det, hvad Indholdet angår,

er det samme Aktstykke, som blev forelagt og oplæst det følgende År, sees af Herredagsdombogen for 1653 (B), hvor det oplæste Indlæg siges at have været af hin Dato, og hvor desuden et Stykke af Indlæget er afskrevet. Indlæget er, i Følge dets egne Ord, rettet mod den Stævning, hvorved Ulfeldt var citeret til at møde for Herredagen i August 1652, men hvorfor det ikke allerede er bleven forelagt dengang. kan ikke bestemt afgjøres. Det kan dog mærkes, at skjønt Herredagen i Følge Vedel Simonsen's Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse S. 104 begyndte $^{16}/_{8}$ 1652 (i Dagene fra 29. til 31. Marts havde der dog i Følge Dombogen også været holdt Ret), anføres i Herredagsdombogen 1653 (A), hvori også nogle Domme håves fra 1651 og 1652, den 18. September som den eneste Dag, da der har været holdt Ret. Om dette må tilskrives en mangelfuld Protokollering eller andre Grunde (man kunde måske tænke sig, at den stærke Smitsot i denne Eftersommer havde forhindret en større Del af Rigsråderne fra at møde), tør jeg ikke sige. At Ulfeldts Indlæg fremlagdes $^{1}/_{7}$ 1653, siges både i Dombogen 1653 (B) og andre Steder (se Danske Mag. 3. R. IV, 235; Hist. Tidsskr. III, 407), og over Kjeld Friis fældedes der Dom af Herredagen i et Møde den 1. August (Danske Mag. a. St. S. 239—40; Vedel Simonsen: Jørgen Brahe S. 114; i selve Dommen i Dombogen er der ved en Fejltagelse skrevet 1. Maj i Stedet for 1. August). Iøvrigt var Herredagen egentlig endt med et Møde den 27. Juni (det bemærkes udtrykkelig i en Protokol over Herredagsslutningerne fra dette År), og både de nævnte Møder den 1. Juli og den 1. August, samt et mellemliggende den 25. Juli, må have været et Slags Extramøder.

[56]) Se Kongens åbne Brev af $^{18}/_{8}$ 1653 (Sjæll. Registre); jvfr. Danske Mag. 3. R. IV, 236—37 og Histor. Tidsskr. III, 405—6. I Kongebrevet gives en Fremstilling af de Resultater, hvortil Undersøgelsen af Ulfeldts Regnskabsvæsen havde ført.

[57]) Herredagsdombogen 1653 (B) og Vedel Simonsen: Jørgen Brahe S. 114.

[58]) Histor. Tidsskr. V, 353.

[59]) Histor. Tidsskr. V, 356; Mémoires de Chanut III, 241.

[60]) Sagen er tidligere oplyst af Molbech (Histor. Tidsskr. III, 418 flg.), der dog kun har kjendt en dårlig svensk Oversættelse af Whitelocke's Skrift.

[61]) Londorp: Acta publica VI, 691 flg.; Wagenaar: Allgem. Gesch. der verein. Niederlande V, 354 flg.; Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 134 flg.; B. Whitelocke: A Journal of the Swedish Embassy in the years 1653 and 1654. By H. Reeve. I, 86—90, 94—95 o. fl. St.

[62]) Whitelocke's Journal etc. I, 270—71, 284.

[63]) Mémoires de Chanut III, 158—59; jvfr. Histor. Tidsskr. V, 343. Hvis man kan tro den første Kilde, skulde Fredr. III. have tilbudt at tilgive Ulfeldt, hvis han skriftlig vilde tilbagekalde de i »Æresforsvaret« gjorte Beskyldninger, tilstå sin Brøde og bede Kongen om Forladelse — Betingelser, som han dog under alle Omstændigheder vel kunde vide, at Ulfeldt ikke vilde gå ind på.

[64]) Kongens orig. Brev til Peder Juel af 19/1 1654 — hvori også Dronningens Tilbud er anført — findes i Ulf. Sager Fasc. 16. Jvfr. Histor. Tidsskr. V, 370, og Mémoires de Chanut III, 292—93.

[65]) Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 167—71; Histor. Tidsskr. V, 370 og Mém. de Chanut III, 293—94. Ved et Brev til Fredr. III. af 11/11 1655 tilbagekalder Prinsen sin Beskyldning mod Ulfeldt og beklager det forefaldne (Holberg III, 171—72). De pågjældende Skrivelser mellem Fredr. III. og Prinsen ere også indførte i »Svenske Acta« (Geh. Ark.).

[66]) Peder Juels egen Beretning om denne Scene (som han dog ikke overværede helt til Ende) findes i Ny kgl. Smlng. Nr. 1033, 4to; jvfr. Histor. Tidsskr. V, 373—74. En større Del af den er dog desværre skrevet i Chifre, og for Tiden må man derfor væsentlig holde sig til den franske Ambassadør Chanut's Fremstilling (i hans Mémoires III, 342 flg.), hvormed kan jævnføres en Skrivelse fra den hollandske Ambassadør van Beuningen af 17/4 1654, ny Stil, hvoraf en Afskrift haves i Ulf. Sager Fasc. 16. Begge disse Mænd havde dog deres Kundskab hovedsagelig fra Peder Juel. Begivenheden omtales også i Whitelocke's Journal II, 91. Om Generalkvitteringen jvfr. ovenfor S. 161 og S. LX, Anm. 203. Den er efter hele sin Ordlyd optaget i Dronning Christinas Attest af 23/5 1654 om de på Upsalamødet af Ulfeldt fremlagte Dokumenters Ægthed (Afskrift i Allen's Papirer Nr. 23). Det samme er Tilfældet med de andre ved hin Lejlighed fremlagte Dokumenter, der dels ere Skrivelser fra Fredr. III., Prinsen af Wales og Montrose, vedrørende Understøttelse, der skulde ydes eller var ydet Prinsen, dels Skrivelser fra Fredr. III., vedrørende Ulfeldts speciellere Æmbeds- og Regnskabsforhold.

[67]) Whitelocke's Journal II, 85, 90, 96, 124 o. fl. St.

[68]) Whitelocke a. St. S. 91 og 124—25.

[69]) I en Skrivelse af 30/5 1659, som nedenfor nærmere vil blive omtalt. Den anførte Sætning fortsættes således: — »som den, der en stor Del deraf selver haver ladet forfærdige«.

[70]) Whitelocke a. St. S. 91—94. I den Samtale, her gjengives, nævnes ikke Ulfeldts Navn; men Wh. omtaler blot vedkommende som en dansk Adelsmand af stor »quality and expe-

rience«, som vilde have sit Navn fortiet. Jeg agter dog ikke at spilde mange Ord på at bevise, at denne Adelsmand kun kan være Ulfeldt. Det fremgår på det allerutvivlsomste både af Whitelockes Udtryk om vedkommende, af selve Samtalens Indhold, af andre Samtaler i lignende Retning, hvor Ulfeldts Navn nævnes, og endelig ikke mindst af den Måde, hvorpå Samtalen er anbragt i Whitelockes Dagbog — lige efter nogle andre Udtalelser om og af Ulfeldt — idet Wh. tydeligt nok ønsker at lade Læseren forstå, at også det følgende må henføres til Ulfeldt, men samtidig dog vil holde sit Løfte ikke direkte at navngive ham. Jvfr. også Gjentagelsen af Beretningen S. 184 og Udgiveren H. Reeve's Bemærkning S. 91 Anm. Hvorledes Molbech (Histor. Tidsskr. III, 420) noget Øjeblik har kunnet tænke på Ebbe Ulfeldt, forstår jeg ikke. Jeg véd ikke engang, at der haves noget Vidnesbyrd om, at Ebbe U. er truffet sammen med Whitelocke.

71) Whitelocke a. St. S. 125.

72) Whitelocke a. St. S. 191, 243 og 270.

73) Whitelocke a. St. S. 95.

74) Se J. A. Fridericia i Histor. Tidsskr. 4. R. II, 884. Også i andre Henseender synes mig min ærede Kollegas her givne Fremstilling af Ulfeldts Forhold til sit Fædreland ganske at træffe det rette. — Under det i 1658—59 indtrådte Brud med Carl Gustav er en lignende Opfattelse af Forholdet til Kongemagten meget stærkt fremtrædende hos Ulfeldt.

75) Om Oxenstjerna se Fridericia a. St. S. 885—86; om Carl Gustav Mémoires de Chanut III, 295 (Histor. Tidsskr. III, 422); jvfr. Histor. Tidsskr. V, 382.

76) Whitelocke's Journal II, 99.

77) Histor. Tidsskr V, 383.

78) Histor. Tidsskr. III, 462 og V, 386.

79) Histor. Tidsskr. V, 383—84.

80) Histor. Tidsskr. III, 462 og V, 383, 386—87, 394, 398.

81) Holberg: Dmks. Riges Historie III, 181; jvfr. Histor. Tidsskr. V, 387.

82) Becker's Saml. I, 55—56. Det er Kantsleren selv, som angiver Brevets Indhold således, men han havde dog dengang ikke selv læst Brevet, men kun fået Indholdet refereret af Oluf Daa, som overbragte det og vidste, hvad der stod i det. — Allerede strax efter Mødet på Upsala Slot i April 1654 havde Ulfeldt iøvrigt truet med at ville lade alle de Aktstykker trykke, som han der havde fremlagt (Histor. Tidsskr. V, 374).

83) Becker's Saml. a. St. — Ved samme Tid omtrent falde nogle Forhandlinger mellem Frederik III. og Peder Juel om en vis Jørgen Løvenklau, som tidligere havde været Proviant-Kom-

missarius i dansk Tjeneste, men på Grund af slet Opførsel havde måttet forlade Landet og nu opholdt sig i Sverig, hvor Ulfeldt havde fået ham ansat som Oberst. Han havde lovet at åbenbare vigtige Ting om Ulfeldt, og Frederik III. gjorde ham i den Anledning ikke blot store Tilbud af Penge osv., men tog ham også siden i sin Tjeneste igjen. Imidlertid vides det ikke, hvorpå hans Angivelser gik ud. Se om ham de i Leonora Christinas Jammers-Minde 2. Udg. S. 11 anførte Kilder og desuden »Svenske Acta« for 1654 i Geh. Ark.

[84]) Carl Gustavs Skrivelse, Frederik III.s Skrivelse til ham (af $^{4}/_{3}$ 1655) og hans Skrivelse til Peder Juel om samme Sag (ligeledes af $^{4}/_{3}$) ere alle indførte i »Svenske Acta« (Geh. Ark.); jvfr. Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 166—67.

[85]) Histor. Tidsskr. V, 403 og 405.

[86]) Med Dronningens Moder, Marie Eleonora, var Leonora Christina uden Tvivl vel kjendt fra den Tid (1640—43), hun opholdt sig i Danmark — hun skyldte endnu Ulfeldt Penge fra dengang (Histor. Tidsskr. III, 463) —, men hun residérede i Nykøping, og det var derfor i al Fald kun undtagelsesvis at Leon Chr. kunde se hende.

[87]) Histor. Tidsskr. V, 344. Leonora Christinas Navn er vistnok ikke skrevet ligefrem hos Peder Juel, men der står et Chiffer, som ganske sikkert ikke kan betyde andet.

[88]) Whitelocke's Journal II, 251—52. Wh. gjorde $^{16}/_{5}$ 1654 Ulfeldt et Afskedsbesøg og blev ført ind til Leonora Christina, hos hvem flere af de fornemste svenske Damer vare samlede. Hun beklagede for Wh., at hun ikke vidste, hvorledes hun skulde komme til at se Carl Gustavs Indtog i Upsala, og Wh. tilbød da hende og de andre Damer sit eget Hus i dette Øjemed, hvilket Tilbud med Glæde modtoges. Da hun kom, ledsagedes hun af Grevinde Johan Oxenstjerna, Grevinde Erik Oxenstjerna, en Grevinde Thott, en Friherreinde Gyllenstjerna og 7—8 andre fornemme Damer.

[89]) Danske Saml. 2. R. I, 166.

[90]) Histor. Tidsskr. V, 380 Anm.

[91]) Om Sperlings Ophold i Stokholm og om Ulfeldts Sygdom se Sp.s Selvbiografi S. 390—401; jvfr. Histor. Tidsskr. V, 345—50. I Gl. kgl. Smlng. (kgl. Bibl.) Nr. 1112, Fol., haves et »åbent Pas«, udstedt af Ulfeldt for Sperling $^{16}/_{9}$ 1653 i Anledning af hans Tilbagerejse fra Sverig over Lybek til Holland. Passet er på tysk.

[92]) Histor. Tidsskr. V, 345. At hun i samme Års Januar Måned ligeledes havde deltaget i et »Værtskab« på Slottet, ved hvilket Ulfeldt trådte frem som Jupiter, sees af et Brev

til hende fra Søsteren Elisabeth Augusta af $^{9}/_{2}$ 1653 (Ulf. Sager Fasc. 45); jvfr. Histor. Tidsskr. V, 344.

93) Histor. Tidsskr. V, 391. Hermed stemmer en Bemærkning af Leonora Christina selv i en egenhændig lille Skildring, som hun har givet af Brylluppet og Kroningen (Ulf. Sager Fasc. 48). Det hedder nemlig her (måske snarest med Hensyn til Kroningen den 26. Oktober): »Hendes [ɔ: Dronningens] Hoffruentimmer fulgte aleneste, formedelst der var Dispute iblandt Fruentimmeret om Standen«.

94) Histor. Tidsskr. V, 403.

95) A. St. S. 350.

96) Whitelocke's Journal I, 439.

97) Se Fredr. III.s Ordre 1656 til Ulrik Christian Gyldenløve om at udvise Leonora Christina af Landet (Koncept med Chr. T. Sehesteds Hånd løst indsat i Sjæll. Tegnelser f. 1654—56). Ordene refereres næsten uforandret af Leon. Chr. selv i hendes Beretning om sin Rejse til Danmark i hint År (Becker's Saml. II, 442).

98) Brev fra Karen Kruse til Leon. Chr. af $^{22}/_{11}$ 1652 i Ulf. Sager Fasc. 48.

99) Hans Navn findes ikke under Rigsrådets Erklæring (se Danske Mag. 3. R. IV, 227).

100) Brev til Leon. Chr. af $^{25}/_{4}$ 1653 (Ulf. Sager Fasc. 48). Udtrykket er iøvrigt mærkeligt derved, at Karen Kruse var ikke lidt ældre end Leonora Christina. I det samme Brev forsvarer Karen Kruse også sin anden Svigersøn, Ebbe Gyldenstjerne, som var bleven bagtalt for noget, han skulde have sagt om Ulfeldt og Leonora Christina. Hun anmoder fremdeles indtrængende om nogle Portræter, Leon. Chr. og Ulfeldt havde lovet hende af dem selv og deres ældste Datter, Anne Kathrine. Nu er hendes (Karen Kruses) Stue på Jernit færdig, og der er ladet Plads til Billederne, og hun fortæller til alle, hvis Billeder det er, der skal hænge der. Hun længes efter Portræterne, »at de kan se deres Harm på dem«. Hun ønsker snart igjen at komme sammen med Leon. Chr., »at vi måtte rejse i Marken sammens og gjøre Gjæstebud på den gammel Vis«.

101) Se det i Anm. 98 anførte Brev.

102) Brev fra Anna Elisabeth v. d. Gröben til Leon. Chr. af $^{26}/_{5}$ 1653 (Ulf. Sager Fasc. 48).

103) Alle disse Breve findes i Ulf. Sager Fasc. 42.

104) Breve af $^{7}/_{11}$ 1653, $^{4}/_{4}$ 1654 og $^{11}/_{2}$ 1656.

105) Brev af $^{22}/_{6}$ 1654.

106) Brev af $^{5}/_{3}$ 1654.

107) Se det i forrige Anm. anførte Brev.

108) I denne Sammenhæng kan også nævnes et Brev af $^{27}/_{8}$ 1656, hvori hun siger: »Vi haver været meget bange for Svensken, nu trøster de os alle vel, at vi ere ganske sikker for dem i År. Gud hjælpe os for Christi Skyld!«

109) Se Brev fra Elisabeth Augusta til Leon. Chr. af $^{8}/_{12}$ 1654 (Ulf. Sager Fasc. 45); jvfr. Brev fra Kirsten Munk til samme af $^{2}/_{9}$ 1654.

110) Se især Moderens Breve til Leon. Chr. af $^{2}/_{9}$ 1654 og $^{16}/_{9}$ 1654.

111) Fru Kirstens Brev af $^{2}/_{9}$ 1654. Han havde også vist Brevene til en dansk Adelsmand, Henrik Oldeland, som besøgte ham, og endog forklaret ham de i Brevene forekommende Chifre. Henrik Oldeland havde siden været hos Fru Kirsten og talt til hende derom; se også Fru Kirstens Brev af $^{16}/_{9}$ 1654.

112) Se herom også Becker's Saml. I, 65. I det her aftrykte Brev, der nærmest må betragtes som en Undskyldning, fordi han havde taget svensk Tjeneste, henvises til hans tidligere mislykkede Forsøg på at opnå en Udsoning med Fredr. III. Få Dage før dette Brev blev skrevet, havde iøvrigt Kongen givet Befaling til at gjøre Indberetning om en »Diskurs« om hans Person, som Vald. Chr. skulde have ført, og hvorom Hertug Alexander Heinrich af Sønderborg havde ytret sig (Koncept af $^{26}/_{6}$ 1655, stilet til Mogens Friis, Hugo Lützou og Mogens Krag, i »Valdemar Christian« Nr. 3, Geh. Ark.).

113) Se Fru Kirstens Breve til Leon. Chr. af $^{2}/_{9}$ 1654, $^{29}/_{12}$ 1654, $^{27}/_{8}$ 1655, $^{21}/_{5}$ 1655 o. fl., samt Frøken Christianes Brev til Moderen af $^{8}/_{4}$ 1655 (Ulf. Sager Fasc. 43) og Valdemar Christians Brev til Leon. Chr. af $^{14}/_{24}$ Sptbr. 1654 (Ulf. Sager Fasc. 47).

114) Brev til Leon. Chr. af $^{21}/_{5}$ 1655. — Om Fru Kirstens Forhold til Sønnen har jeg allerede tidligere meddelt adskilligt i Danske Saml. 2. R. II, 303—4.

115) Ulf. Sager Fasc. 43.

116) 18. November 1654 (Ulf. Sager Fasc. 43); jvfr. Danske Saml. a. St. S. 304.

117) Leonora Christina nævner uden videre i sin Selvbiografi Hann. Sehested, Vibe og Gersdorff som dem, der under Ulfeldts Fraværelse i Holland 1649 havde lagt Råd op imod ham (Danske Saml. 2. R. I, 163).

118) Danske Mag. 3. R. I, 312; jvfr. Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af $^{2}/_{9}$ 1654 i Ulf. Sager Fasc. 42. Det kongelige åbne Brev af Flensborg $^{23}/_{7}$ 1654, hvorved de omtalte Gunstbevisninger tilstodes ham, omtales i et Brev af $^{21}/_{8}$ 1660 i Norske Registre. Om Hann. Sehesteds tidligere Bestræbelser for at opnå noget hos Kongen findes adskilligt i Durel's Skrivelser

til Carl Gustav 1651 flg. (Allen's Papirer Nr. 18); jvfr. Becker's Saml. I, 45 flg, Danske Saml. 2. R. II, 317, o. fl. St. $^{31}/_{9}$ 1652 fik han Kvittanciarum for Aggershus Len (Norske Registre).

[119]) Jvfr. bl. a. Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af $^{27}/_{2}$ (ɔ: $^{27}/_{3}$) 1656; Danske Mag. 3. R. I, 312. Hann. Sehested havde i det meste af den Tid, han var i Unåde, og en Stund efter, sit Hovedopholdsted i Hamborg.

[120]) Brev fra Elisabeth Augusta til Leon. Chr. af $^{31}/_{10}$ 1652 (Danske Saml. 2. R. II, 321). At en Del af Fru Kirstens Løsøre virkelig fandtes i Lybek og Hamborg ved hendes Død, sees af et Aktstykke af $^{25}/_{7}$ 1658, vedrørende Arven efter hende, i Børringe Klosters Arkiv. I en senere Tid end den, hvorom der er Tale i Elisabeth Augustas ovenfor nævnte Brev, nemlig i 1655, lånte hun 40000 Rdlr. til Carl Gustav (Histor. Tidsskr. III, 462).

[121]) Brev til Leonora Christina af $^{16}/_{9}$ 1654.

[122]) Danske Saml. 2. R. II, 317—18.

[123]) Se Elisabeth Augustas egen Beretning herom i et Brev til Leonora Christina (Danske Saml. 2. R. II, 324—25).

[124]) Mulig kunde det også være kommen ham for Øre, at Valdemar Christian havde rådet hans Hustru til at forlade ham (se Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af $^{1}/_{7}$ 1655).

[125]) Rohmann i »For Literatur og Kritik« I, 165—66.

[126]) Danske Saml. 2. R. II, 321.

[127]) Se bl. a. Brev fra Elisabeth Augusta til Leon. Chr. af $^{15}/_{12}$ 1655 (Danske Saml. a. St. S. 323) og Fru Kirstens Breve til Leon. Chr. af $^{27}/_{2}$ (ɔ: $^{27}/_{3}$) og $^{5}/_{4}$ 1656; Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 584, og det ovenfor Anm. 120 omtalte Aktstykke i Børringe Klosters Arkiv. Vidnesbyrd om Fru Kirstens Stemning imod ham findes i de allerfleste af hendes Breve lige til hendes Død. Iøvrigt synes H. Lindenovs Fordring på Skifte kun at have gjældt en Del af Fru Kirstens Ejendom, særlig Børnenes Fædrenearv (se ovfr. S. 309), men mulig dog også Fru Ellen Marsvins Efterladenskab.

[128]) Se især nogle Ytringer i et Brev fra Frøken Christiane til Leon. Chr. af $^{24}/_{6}$ 1658 (Ulfeldts Sager Fasc. 43): Jeg véd ikke andet at sige, end jeg vil håbes, at H. L. får ondt, før han dør, mens så længe jeg lever, så skal jeg bede Guds Hævn over ham, thi han haver været Årsag til salig Fru Moders Død, så Gud straffe ham så vist«. Jvfr. Bang's Saml. af nytt. Mat. III, 332, og mange Udtalelser af Kirsten Munk selv i hendes Breve til Leon. Chr.

[129]) Brev fra Elisabeth Augusta til Leon. Chr. af $^{18}/_{5}$ 1653 (Ulf. Sager Fasc. 45).

130) Se især Breve fra Elisabeth Augusta til Leon. Chr. af 9/2 1653 og 5/2, 14/4 og 8/12 1654 (Ulf. Sager Fasc. 45).

131) Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af 1/7 1655 (Ulf. Sager Fasc. 42). Om Forholdet mellem de tre Ægtepar vil findes en Del Oplysninger i nogle Breve, som jeg har udgivet i Danske Saml. 2. R. II, 305 flg., og hvormed kan jævnføres nogle utrykte Breve fra Elisabeth Augusta (Ulf. Sager Fasc. 45) og et Brev fra Fr. Christiane til Moderen af 8/4 1655 (Ulf. Sager Fasc. 43). Af et Brev fra Elisabeth Augusta til Søsteren Sophie Elisabeth af 21/7 1656 sees, at Frøken Hedvig efter at have forladt sin Mand virkelig en Tid havde opholdt sig hos Leonora Christina og derfra sagdes at være draget til Danmark til Moderen.

132) Danske Saml 2. R. II, 307.

133) Histor. Tidsskr. V, 405—6.

134) Danske Saml. a. St. S. 306—7 og 311.

135) Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af 1/7 1655.

136) Den ældste Søn, Christian, havde dog allerede i August 1654 været i Sverig hos Forældrene (Histor. Tidsskr. V, 387), men vistnok nærmest for at være sammen med dem, før han tiltrådte en længere Udenlandsrejse (se Breve fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af 27/3 og 21/5 1655 samt Sperling's Selvbiografi S. 418.

137) Danske Saml. 2. R. I, 166.

138) Sperling's Selvbiografi S. 415.

139) Danske Saml. 2. R. I, 171 Anm.; Brev fra Elisabeth Augusta til Søsteren Sophie Elisabeth af 21/7 1656 (Ulf. Sager Fasc. 45).

140) Becker's Saml. II, 443. Hvilke »ydmyge Skrivelser« der iøvrigt her sigtes til, kan jeg ikke afgjøre. At han i 1654 havde indsendt en Begjæring til Danmark om at få Beslaglæggelsen på sine Godser hævet — en Begjæring, som han netop støttede på, at han havde »justificeret« sin Administration i Peder Juels Nærværelse — er før omtalt (S. 254), men denne Skrivelse var ikke rettet til Kongen, men til Kantsler Sehested, og var næppe heller meget »ydmyg«.

141) Se Danske Saml. 2. R. I, 166.

142) Danske Saml. a. St. S. 166—67; Becker's Saml. II, 441.

143) Danske Saml. a. St. S. 167; Becker's Saml. II, 444—45. Besøget på Boller omtales også hos Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 582.

144) Koncept med Kantsler Sehesteds Hånd løst indheftet i Sjællandske Tegnelser for 1654—56. Med Hensyn til den omtalte »Diffamering« af Frederik III. osv. har jeg tidligere udtalt som min Formodning, at der herved nærmest sigtes til Ud-

talelser i Leon. Chr.s Breve til Moderen, idet noget af den mellem dem førte Brevvexling skal være bleven opsnappet af Regeringen; se Brev fra Kirsten Munk til Leon. Chr. af $^{5}/_{4}$ 1656; jvfr. Breve fra samme til samme af $^{11}/_{2}$ 1656 og $^{2}/_{9}$ 1654 (Ulf. Sager Fasc. 42).

145) Originalen i Ulf. Sager Fasc. 16. Aftryk i Becker's Saml. II, 441 flg. Også i sin, mange År senere skrevne, Selvbiografi har Leon. Chr. givet en Skildring af hin Rejse (Danske Saml. 2. R. I, 167 flg.), som, skjønt nedskrevet efter Hukommelsen, i alle Hovedtræk stemmer med den danske. Skjønt den franske Beretning er meget kortere end den danske, har den dog et og andet Træk, som danner et interessant Supplement til denne.

146) Et og andet om denne Mand vil findes i Danske Saml. a. St. S. 167.

147) I den franske Beretning om Rejsen (Danske Saml. a. St. S. 169) siges det ligefrem, at det var om Dinas Sag, at hun ved denne Lejlighed talte med Gyldenløve. At Rejsen dog uden Tvivl lige så meget, om ikke mere, var foretaget for om muligt at rense Ulfeldt med Hensyn til Beskyldningerne for Uredelighed, er naturligvis ikke modbevist herved.

148) I Følge et Aktstykke i Børringe Klosters Arkiv af $^{25}/_{7}$ 1658, vedrørende Skiftet efter Kirsten Munk, må denne Schwartzkopff antages tidligere at have været Valdemar Christians Sekretær.

149) Koncept i Geh. Ark. (Registrant 90, Historica, Konvolut 3). Jvfr. Danske Saml. a. St. S. 169 Anm. 3.

150) Amtmand i Flensborg var da den senere i Ulfeldts Historie optrædende Detlev v. Ahlefeldt.

151) Hans Navn var Klaus Holst, se Danske Saml. a. St. S. 170. Om den Hævn, Ulfeldt siden tog over ham i Anledning af hans Optræden mod Leon. Chr. ved den her omtalte Lejlighed, se Danske Saml. a. St. S. 216.

152) Becker's Saml. I, 65.

153) Forordningen er særskilt trykt. Optrykt hos Holberg: Dmks. Riges Hist. III, 585—86.

154) I denne Sammenhæng kan også nævnes, at Christian IV. 1642 havde ladet Ligene af sin afdøde Dronning, sine Brødre, sine Børn med Dronningen og endelig af sine Børn med Kirsten Munk nedsætte i en Fællesbegravelse i Roskilde Domkirke (Slange Side 1139—40). 1654 havde imidlertid Frederik III. ladet de Kister, hvori Fru Kirstens Børn lå, tage ud af den kongelige Begravelse og nedsætte i en særlig til dem indrettet Grav (Kongens Skrivelse til Niels Trolle af $^{2}/_{7}$ 1654 i Koncept i Geh. Ark. »Kirsten Munk« Nr. 32).

[155]) Danske Saml. 2. R. I, 172.

[156]) Danske Saml. a. St.; F. F. Carlson: Sveriges Hist. under Konungarne af Pfalz. Huset I, 284.

[157]) Carl Gustavs Udfærdigelse herom af Stralsund $^{10}/_{7}$ 1657 er nu trykt i M. Weibull's Samlingar utg. för de Skånska Landskapens hist. och arkeol. Förening. VI, 1877, S. 34—36.

[158]) Danske Saml. a. St. S. 172.

[159]) Sperling's Selvbiografi S. 417—20; jvfr. Dahlberg's Indlæg i den Malmøske Proces af Helsingør $^{27}/_{12}$ 1659 (Svenske Rigsarkiv).

[160]) Danske Saml. a. St. S. 172—73.

[161]) Se hendes Fremstilling i et Indlæg under den Malmøske Proces af $^{22}/_{12}$ 1659 (jvfr. hendes Udtalelse under Konfrontationen $^{17}/_{12}$). I et Gjensvar af $^{27}/_{12}$ (se Anm. 159) indrømmer Dahlberg, at han har fået en Irettesættelse af Wrangel, og at han har skiftet Kvarter, men han påstår, at han tvært imod Leon. Chr.s Udsagn har taget Præsten i Beskyttelse mod andre, som havde udplyndret ham, og han nægter at have udstødt Trusler mod hende og Ulfeldt, idet han påstår, at han først nu har fået at vide, at det er hende, der har angivet ham. — Om Opholdet i Frederiksodde meddeler Leon. Chr. iøvrigt også (D. Saml. a. St. S. 172), at det under det lykkedes hende at forsone Grev Wrangel og Grev Jakob (Casimir de la Gardie) med hinanden, hvilket Ulfeldt ikke havde troet muligt.

[162]) Danske Saml. a. St. S. 173.

[163]) Se Ulfeldts Beretning herom til Carl Gustav af $^{31}/_{10}$ 1657 (Allen's Papirer Nr. 23). Han forhandlede iøvrigt med hver af dem for sig. I Følge hans Fremstilling tilskyndede han dem ikke ligefrem til »Rebellion«, men opfordrede dem og Rigsrådet til at tvinge Frederik III. til at slutte Fred. Medens Mogens Høg forholdt sig temmelig afvisende, skal Anders Bille have udtalt sig meget misfornøjet med Tilstanden i Danmark, med Krigen, Rigsrådets Tilsidesættelse osv., og han siges med Glæde at have modtaget Ulfeldts Råd. Hvor vidt nu Ulfeldts Beretning er ganske korrekt, kan vel være et Spørgsmål. Nogen praktisk Følge fik disse Forhandlinger i al Fald ikke. Ulfeldt siger iøvrigt også, at både And. Bille og Mog. Høg opfordrede ham til at komme tilbage til Danmark igjen, hvor han af alle vilde blive modtaget med Glæde. Han skulde kun — sagde Mog. Høg — først bøje sig for Kongen.

[164]) Se Lars Flemings Skrivelse til en af de svenske Krigskommissærer i Jylland af $^{1}/_{11}$ 1657 (Uddrag i Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark.); Hist. Tidsskr. III, 431. Palsgård, som også anvistes Ulfeldt, og som ejedes af Fru Ingeborg Arn-

feldt, overlodes ham snarest af venskabeligt Hensyn til Ejerinden.

[165]) Weibull's Samlingar utg. för de Skånska Landsk. hist. Fören. VI. 1877. S. 36—37.

[166]) Leonora Christinas Indlæg i Processen i Malmø af $^{22}/_{12}$ 1659. Det samme havde hun iøvrigt allerede udtalt ved Konfrontationen med Vidnerne $^{17}/_{12}$ 1659.

[167]) Pufendorf: De rebus a Carolo Gustavo gestis p. 378; F. F. Carlson: Sveriges Hist. u. Kon. af Pfalz. Huset I, 323, Jvfr. også Ulfeldts senere Udtalelser til Peter Chambers (Nyt hist. Tidsskr. IV, 24).

[168]) Jvfr. Pufendorf a. St. S. 374; Fryxell: Berätt. ur sv. Hist. XII, 168. — Da den hertil svarende Text af mit Skrift allerede var under anden Korrektur, udkom (4. Novbr. 1878) Thrige's »Historisk Aarbog 1879« med en Afhandling af C. Paludan-Müller (»Kong Frederik III. og Korf. Ulfeldt efter Kjøbenhavnerfreden«), hvori den samme Opfattelse af Ulfeldts Skuffelse ved Roskildefreden gjøres gjældende. I Anledning både af dette og andre Berøringspunkter mellem Prof. P.-M.s Afhandling og mit Skrift finder jeg Anledning til udtrykkelig at bemærke, at jeg hverken her eller overhovedet så langt som mit helt udarbejdede og for længe siden til Trykkeriet afleverede Manuskript går (det vil sige, til Afslutningen af den Malmøske Proces) på noget eneste Sted har forandret noget i min Fremstilling af Hensyn til den nævnte Afhandling. At jeg derimod efter 1659 har taget endog meget Hensyn til den, er en Selvfølge.

V.

[1]) Om Fru Kirstens sidste Sygdom og Død samt Leonora Christinas Besøg hos hende se Ligtalen over hende i Bang's Saml. af nytt. Mat. III, 332 flg. og Danske Saml. 2. R. I, 173. Leon. Chr. var endnu en Gang i Skåne før Begravelsen Danske Saml. a. St.). Efterretningerne om Ulfeldts Sygdom ere iøvrigt noget uoverensstemmende med Hensyn til Tiden. I Midten og anden Halvdel af Marts var han meget syg (se Weibull's Samlingar VI. 1877. S. 37). Dog skrev han til Kongen 7. April (Allen's Papirer Nr. 23) og synes også ellers ved denne Tid at have kunnet arbejde (Cronholm: Skånes polit. Historia II, 26). Ikke desto mindre må det have været efter denne Tid at Leon. Chr. på Grund af hans Sygdom kaldtes til Malmø. Måske har han faet et Tilbagefald.

[2]) Indbydelsen til Fru Kirstens og Sophie Elisabeths Begravelse, af $^{1}/_{7}$ (ikke $^{1}/_{6}$) 1658, undertegnet af alle 4 Svigersønner, er trykt i Bang's Saml. a. St. S. 308—9. Om Biskoppens Vægring ved at holde Ligtalen se et Brev fra ham og et fra Leon. Chr i Nye d. Mag. V, 78—80, samt hans egenhændige Dagbog i Univ. Bibl. (Additam. 228, 4to). I den sidste Kilde findes også andre Oplysninger, vedrørende Begravelsen; jvfr Holberg's Dmks. Rig Hist III, 586 I et Brev fra Frøken Christiane til Leon. Chr., dateret Boller $^{24}/_{6}$ 1658 (Ulf. Sager Fasc. 43), handles der om Tilberedelserne til Ligfærden, især om Tøjet til Sørgeklæderne og til Hestene, om Kisternes Udsmykning osv. »Jeg eller Søster« [ɔ: Fr. Hedvig], siger hun, »ere altid hos, så jeg er visse på, at de ikke kan gjøre Uret. Vi ere i disse Dage både Skræddere og Saddelmagere og altsammen«. Hvor hun taler om det Tøj, der er udtaget til Sørgeklæder for Præsterne, siger hun, at »var der nogen, der burde ikke at have, da var det ham på Tåsingen ikke heller at unde, thi han haver altid været modstridig og uforstandig imod salig Fru Moder«; men hun og Søsteren have dog ment, at de ikke burde lade dem

mærke med noget; »thi skulde det så gå, da fik der kun svar få af salig Fru Moders Folk Sørgeklæder«.

[3]) Se et Brev fra Ellen Arnfeldt til Leon. Chr. af Boller 29/4 1657 (Ulf. Sager Fasc. 48). Hun siger, at Sophie Elisabeth er død »i Nat«, og at Moderen tager sig det meget nær.

[4]) Skiftet blev først helt afsluttet i 1664. Jordegodset var dog i det væsentlige skiftet nogle År i Forvejen, vistnok allerede 1661 (se nogle herhen hørende Aktstykker i Geh. Ark. »Kommissionsforretn. over Ulfeldts Gods 1664«). I et Gjældsbrev af 10/9 1662 skriver Elisabeth Augusta sig til Boller og Rosenvold (Diplomatariet i Geh. Ark.).

[5]) Originalen i Børringe Klosters Arkiv. Leon. Chr. underskriver således: »Af den fuldkommen Fuldmagt, mig er given af min Herre, Grev Ulfeldt, undertegnes dette af mig på hans og min egen Vegne. Leonora Christina Kongl. D. af Dmℵ og G. til S. o. H.« (ɔ: Kongelig Datter af Danmark og Grevinde til Slesvig og Holsten). Som Vitterlighedsvidner have Oluf Parsberg og Laurids Ulfeldt påtegnet Dokumentet.

[6]) Skrivelse fra Dorthea Elisabeth (»jetzt genannt Isabella von Jesus Maria«) til Leon. Chr. af Køln 9/6 1652 (Ulf. Sager Fasc. 46); jvfr. ovenfor S. LIII Anm. 131.

[7]) Brev fra Dorthea Elisabeth til Leon. Chr. af 18/7 1661 (Ulf. Sager Fasc. 46).

[8]) Gavebrevene ere bl a. meddelte som Bilag Nr. 22 og 23 til Magnus Larsons Anklageskrift mod Ulfeldt i den Malmøske Proces; jvfr. Nyt hist. Tidsskr. IV, 5—6. Jeg bemærker én Gang for alle, at den på dette Sted trykte Afhandling af C. Molbech giver en på Kilderne grundet Fremstilling af Ulfeldts Forhold i Årene 1658—60, som vel i mange Enkeltheder kan modtage Berigtigelser og Tillæg, men som dog i Hovedtrækkene træffer det rigtige. Denne Afhandling betragter jeg overalt som et Supplement til min egen Fremstilling, selv hvor jeg ikke ligefrem citerer den.

[9]) Ulfeldt's ufuldendte Forsvarsskrift fra 1659 (Ulf. Sager Fasc. 26); jvfr. Nyt hist. Tidsskr. S. 4—6.

[10]) Se især et Brev fra Ulfeldt til Carl Gustav af 7/4 1658 (Allen's Papirer Nr. 23) og Ulfeldt's ufuldendte Forsvarsskrift fra 1659 i Ulf. Sager Fasc. 26. På først anførte Sted hedder det, at Kongen havde lovet at ville give U. Ækvivalent andet Steds; jvfr. også Mémoires du Chevalier Terlon. 1681. I, 175. At hverken Sølvitsborg eller Herredsvad Kloster gaves i Erstatning for Hørsholm, sees dels af Carl Gustavs Brev til U. af 27/5 1658 (Weibull's Saml. VI. 1877. S. 37—38), dels af Magnus Larsons Udtalelser under den Malmøske Proces.

[11]) 2. September 1647 havde U. kjøbt Torup Gods af Jokum Beck; 8. Marts 1658 kjøbte han Bosø Kloster af samme. 2. Maj kjøbte han Fogderup af Fru Sophie Rantzau. Endelig kjøbte han i Månederne April, Maj og Juni 3 Gårde m. m. i Malmø selv.

[12]) Se Magnus Larsons Udtalelser under Konfrontationen i Malmø $^{17}/_{12}$ 1659.

[13]) Kongens Brev af $^{27}/_{5}$ 1658 trykt i Weibull's Saml. VI. 1877. S. 37—38.

[14]) Han klagede bl. a. også over de svenske Troppers lovløse Opførsel i Skåne og i Fyn, særlig på hans egne og hans afdøde Svigermoders Godser; se Cronholm: Skånes polit. Hist. II, 14; Nyt hist. Tidsskr. IV, 20—21; Ulfeldt's ufuldendte Forsvarsskrift fra 1659 (Ulf. Sager Fasc. 26); o. fl. St. I Sammenhæng hermed kan anføres, at der i Ulf. Sager Fasc. 48 findes flere Breve, skrevne af danske Adelsdamer til Leon. Chr. i 1658, hvori de bede om hendes Bistand mod de svenske Tropper. Det er næppe uden Grund, at hendes Søn Ludvig i et Brev til hende (af Stralsund $^{27}/_{3}$ 1658; Ulf. Sager Fasc. 47) hentyder til, hvorledes hun daglig besværes af »en Mængde nyfødte Venner, som ikke uden Profit søger sig at insinuere«, og at han skjæmter med, at »Fru Moders Svogerskab er meget vidtløftiger end for et År eller noget længer«.

[15]) At Ulfeldt selv havde talt om noget sådant, sees af Magnus Larsons Triplik af $^{24}/_{11}$ 1659. Leonora Christina siger det samme i sit Gjensvar på Triplikken, uden at jeg dog — måske på Grund af, at jeg savner de pågjældende Bilag til hendes Indlæg — kan angive nærmere, hvilke Tilbud der sigtes til. Mulig hænge også de i Danmark 1658 udbredte Rygter om, at han atter skulde sættes i Spidsen for den danske Regering, sammen hermed (Nyt hist. Tidsskr. IV, 20); jvfr. Cronholm: Skånes pol. Hist. II, 13. At Frederik III. under selve Fredsforhandlingerne gjorde U. temmelig betydelige Tilbud, hvis han ved denne Lejlighed vilde støtte Danmarks Interesser, er utvivlsomt (Carlson: Sver. Hist. under Kon. af Pfalz. Huset I. 325; Cronholm a. St. S. 14).

[16]) Trykt i Weibull's Samlingar etc. VI. 1877. S. 39—40. Han skal allerede tidligere have udtalt, at man havde sat ham ind i den skånske Kommission for at berøve ham Frugterne af Roskildefreden (Cronholm a. St. S. 13).

[17]) Cronholm a. St. S. 38—40; Nyt hist. Tidsskr. a. St. S. 16—18. Uddrag af G. O. Stenbock's og Christer Bondes Skrivelser ere også meddelte som Bilag til Magnus Larsons Replik af 7. Novbr. 1659.

[18]) Dette sagde Bartholomæus Mikkelsen både i sin skriftlige Bekjendelse af $^{28}/_{4}$ og under Konfrontationen med Leon. Chr. $^{17}/_{12}$

1659, at U. selv havde tilkjendegivet for ham som sin Hensigt (jvfr. Nyt hist. Tidsskr. a. St. S. 82), og tidligere Ytringer af U. i lignende Retning bekræfte Rigtigheden heraf (se Cronholm a. St. S. 13).

[19]) Blandt sådanne kunne særlig fremhæves Generalkvartermester-Lieutenant Erik Dahlberg, om hvis Uvenskab mod Ulfeldt der ovenfor er talt (S. 301), samt en Oberst Hans G. Mörner, der siden fik Sæde i Undersøgelseskommissionen angående den Malmøske Sammensværgelse. Denne Mörner var den samme svenske Adelsmand, som i sin Tid i Samtale med Ebbe Ulfeldt havde brugt et foragteligt Udtryk om Valdemar Christian (ovfr. S. 277), og i Anledning heraf havde Leon. Chr. dengang skaffet ham en Irettesættelse af Carl Gustav. Begge de nævnte Mænd indgav mod Slutningen af Ulfeldts Proces skriftlige Indberetninger om deres Samtaler med Ulfeldt, og det samme var Tilfældet med en forhenværende Kjøbmand Peter Chambers, over for hvem Ulfeldt også havde udtalt sig meget frit.

[20]) Min Fremstilling af de her omtalte Forhold grunder sig hovedsagelig paa de nedenfor omtalte Kilder til den Malmøske Sammensværgelses og den Ulfeldtske Proces' Historie, hvormed kan jævnføres Nyt. histor. Tidsskr. IV, 26 flg. og Danske Mag. 3 R. I, 267 flg.

[21]) Se Nyt hist. Tidsskr. a. St. S. 32—33.

[22]) — »ie ne fais qu'augmenter le nombre du commun peuple, & suis icy comme un cero & ciuilement mort« (Ulfeldts Brev til Schering Rosenhane af $^{15}/_{4}$ 1659, Orig. i det svenske Rigsarkiv).

[23]) Orig. på fransk i det svenske Rigsarkiv.

[24]) Se Anm. 22.

[25]) Brevet er af 20. April og skrevet på fransk (Svenske Rigsarkiv).

[26]) At B. blev arresteret ved den Tid, da Brevet til Rosenhane blev skrevet, siger Leonora Christina selv i sit til Kommissorialretten indgivne Svar (af $^{22}/_{12}$ 1659) på Magnus Larsons »Memorial«. I Følge Cronholm's Skånes polit. Hist. II, 11, må man antage, at der allerede inden Udgangen af den 19. April var fremkommet ufordelagtige Udtalelser om Ulfeldt fra B.s Side.

[27]) Denne Mand var, efter hvad før er oplyst, 1653 bleven dømt til evigt Fængsel i Danmark. Om han virkelig har udstået noget af Straffen eller strax har unddraget sig den ved Flugt, kan jeg ikke bestemt afgjøre.

[28]) Den her givne Fremstilling af de af Bartholomæus og hans medsammensvorne fremsatte Beskyldninger mod Ulfeldt grunder sig dels på nogle Uddrag af Forhørsprotokollen over dem, som findes foran i et Manuskript i Upsala Universitets-Bibliothek

(Nordinske Saml., Histor. Caroli Gustavi Vol. 6, Fol.), som ved Bibliothekar Styffes Velvilje har været mig udlånt til Kjøbenhavn, dels på de ordrette Udskrifter både af Protokollen selv og nogle af de anklagede aflagte skriftlige Vidnesbyrd, der som Bilag ere vedføjede den kongelige Fiskals Indlæg i den mod Ulfeldt førte Proces. — Den i Texten nævnte Taubenfeldt var selv Medlem af Undersøgelseskommissionen i den Malmøske Sag.

29) Se Ulfeldt's egenhændige ufuldendte Forsvarsskrift fra Maj eller Juni 1659 i Ulf. Sager Fasc. 26 (ovfr. S. 327 flg.).

30) Afskrift i det i Anm. 28 omtalte Håndskrift i Univ.-Bibl. i Upsala.

31) Om de i det foregående nævnte Enkeltheder se Ulfeldt's i Anm. 29 omtalte Forsvarsskrift; jvfr. Danske Saml. 2 R. I. 174.

32) Leonora Christina's »Jammers-Minde« 2 Udg. S. 4; jvfr. Danske Saml. 2 R. I, 174.

33) Det i Anm. 29 nævnte Forsvarsskrift.

34) Begge findes in originali i det svenske Rigsarkiv, det vil sige skrevne helt igjennem med Leon. Chr.s Hånd, så at kun Underskrifterne og til Dels Dateringen er Ulfeldts egen. En på samme Måde skreven Koncept eller Gjenpart haves i Ulf. Sager Fasc. 26. Allerede den 29de Maj havde U. iøvrigt gjennem Taubenfeldt sendt Kongen en Skrivelse, hvori han — som det synes i temmelig almindelige Udtryk — forsikrede ham om sin Uskyldighed (se Cronholm a. St. II, 18).

35) At de begge indsendtes til Carl Gustav — og ved Hannibal Sehested, som havde fået Tilladelse til at besøge Ulfeldt i hans Sygdom — sees af Magnus Larsons Anklageskrift mod U., samt af et Brev fra Leonora Christina til Kongen af 1/7 1659 (Orig. i det svenske Rigsarkiv), som ledsagede Aktstykkerne.

36) Orig. skreven med Ulfeldts egen Hånd i Ulf. Sager Fasc. 26 (jvfr. ovfr. Anm. 29). Dens Affattelse må ligge forud for den 17de Juni, da han fik det apoplektiske Anfald, som siden skal omtales. At han dog allerede før den Tid må have været upasselig, kan sluttes af, at de to før nævnte Skrivelser af 30te Maj ere skrevne med Leon. Chr.s Hånd, og da nu den her omtalte Opsats er skrevet af ham selv, kunde man tro, at den var ældre end hine to Skrivelser. Spørgsmålet er i sig selv uden Betydning, men jeg vil dog sige, at efter Leon Chr.s Fremstilling i hendes Procesindlæg af 16. Novbr. må man snarest tro, at Opsatsen er yngst. Forholdet med Hænderne lader sig også ret vel forklare således, at U. ikke har troet sig sikker nok på sin Hånd til at kunne udfærdige Skrivelser, der skulde forelægges Kongen, hvorimod han nok kunde nedskrive en Koncept som den, hvori Opsatsen foreligger.

[37]) Det er denne Samtale, hvis Indhold er gjengivet — efter samme Kilde — i Nyt histor. Tidsskr. IV, 4—5, og Hist. Tidsskr. III, 438 Anm.

[38]) Se et fransk utrykt Modskrift mod R. de la Valette's historiske Roman om Ulfeldt, med Titel: »Réfutation d'un livre intitulé Le Comte d'Ulfeld«, etc. En Afskrift af det, ved Carl Deichmann, findes i Christiania Universitetsbibliothek, og Hr. Rigsarkivar Birkeland har for flere År siden meddelt mig en (fuldstændig?) Udskrift deraf. Denne Kilde er i flere Henseender interessant og vigtig både ved sit ualmindelig gode Raisonnement og ved sine ofte meget detaillerede og nøjagtige Angivelser, særlig om det her behandlede Afsnit af Leon. Chr.s Historie. Dette forklares atter hovedsagelig deraf, at Forf. har kjendt og benyttet en egenhændig Dagbog, som Leon. Chr. har ført under sit Fangenskab i Malmø, men som desværre ikke kjendes mere. Han beråber sig ofte på denne Dagbog, som også øjensynligt er hans Kilde, når han siger, at Ulfeldt fik (eller lod, som han fik — thi Forf. tror ikke derpå) sit stærke apoplektiske Anfald den 17de Juni, og at Anledningen (eller den foregivne Anledning) dertil var U.s Forbitrelse over, at den svenske kommanderende Officer, Major Kagg, vilde sætte Vagt i hans »arrière-chambre« (jvfr. Danske Saml. 2 R. I, 175). — Et Steds i det Bind, hvori det omtalte Skrift er afskrevet, skal Deichmann bemærke, at han har skjænket Originalen til »Det danske Selskab«. Jeg har dog forgjæves eftersøgt den både i Gehejme-Arkivet og i det store kgl. Bibliothek.

[39]) Kongens Ordre til Kommissorialretten i Orig. i det svenske Rigsarkiv. Samme Steds findes et særskilt Aktstykke, ligeledes af $^{30}/_{7}$, hvorpå de Sager ere specificerede, som Retten skal dømme i. De ere [1]) Den Malmøske Sammensværgelse; [2]) Forsøgene på gjennem Statius at ophidse Landalmuen; [3]) Fru Ide Skeels og hendes to Sønners Sag; [4]) Fru Karen Lykkes Sag (hun beskyldtes for at stå i Forbindelse med de Snaphaner, som søgte at myrde Wolff Ravn; [5]) Fogden på Hvens Sag; [6]) Ulfeldts Sag.

[40]) Orig. i det svenske Rigsarkiv.

[41]) Orig. i det svenske Rigsarkiv. Den er et Svar på en Skrivelse fra Retten af 20de September.

[42]) Afskrift i Allen's Papirer Nr. 23.

[43]) Om disse Forhandlinger se især en vidtløftig Indberetning fra Kommissorialretten til Carl Gustav af $^{21}/_{10}$ 1659 (Afskrift i Allen's Papirer Nr. 23) samt Leon. Chr.s i alt væsentligt dermed stemmende Fremstilling i Begyndelsen af hendes Procesindlæg af $^{4}/_{12}$ 1659. Selve Stævningen kjender jeg ikke, men derimod en Skrivelse fra Magnus Larson til Retten, indgivet $^{19}/_{10}$, om

at udfærdige en sådan (Svenske Rigsarkiv); vil Leon. Chr. ikke møde, håber han, at Retten vil fælde Dom i Sagen »ob contumaciam«.

44) Den 23. Oktober udstedte hun en Fuldmagt for Wolff Ravn, Ulfeldts Forvalter på Herredsvad Kloster, til at møde for Retten og tage mod de Akter, der hørte til Sagen (Svenske Rigsarkiv); jvfr. hendes Udtalelser i Procesindlæget af 16. Novbr. og D. Saml. 2 R. I, 176. På sidst nævnte Sted omtaler hun, at hun brugte sin ældste Datter, Anne Kathrine, til at renskrive sine Koncepter. Dette gjælder dog uden Tvivl snarest om de Bilag, der ledsagede hendes Indlæg; thi om de fleste af disse sidste har jeg i sin Tid noteret, at de forelå i hendes egen Håndskrift.

45) De originale Procesakter findes i det svenske Rigsarkiv, hvor jeg delvis har benyttet dem under et Ophold i Stokholm i Sommeren 1875. En større Del af dem haves dog tillige i Afskrift i et Bind i Upsala Universitetsbibliothek (Nordinske Saml., Historia Caroli Gustavi Vol. 6, Fol.), og da jeg vidste dette og stolede på at kunne få Bindet udlånt til Kjøbenhavn, nøjedes jeg med at afskrive og excerpere sådanne af de originale Akter, som jeg vidste ikke fandtes i det nævnte Bind (f. Ex. Leon. Chr.s Indlæg af $^{16}/_{11}$ og $^{22}/_{12}$). Efter at Afskriften imidlertid — ved Bibliothekar Styffes velvillige Bistand — virkelig var bleven mig udlånt, opdagede jeg, at der i den savnedes flere Aktstykker, som jeg, i Tillid til, at de fandtes der, tidligere havde forsømt at afskrive, og særlig var dette Tilfældet med en Del af de Bilag, som ledsagede selve Procesindlægene. Jeg nærer dog den Overbevisning, at intet væsentligt er gået tabt for mig på denne Måde, både fordi alt, hvad der havde Betydning i Bilagene, også optoges og behandledes i Indlægene, og fordi jeg kjender Protokollen over Konfrontationen den 17. Dcbr., i hvilken alle Hovedpunkterne i den skriftlige Behandling af Sagen toges for igjen.

46) Leon. Chr. forklarer sig ikke nærmere herom i Indlæget selv, men henviser til en skriftlig Forklaring i et Bilag, som jeg har forsømt af afskrive. Dog kan bemærkes, at hun i Indlæget antyder, at Ulfeldt slet ikke vidste, at en Mand som Taubenfeldts Svoger var til (formodentlig før Rasm. Andersen sagde ham det); og ligeledes kan det fremhæves, at Rasm. Andersens Vidnesbyrd, set i Sammenhæng (således som det f. Ex. afgaves ved Konfrontationen den 17. Dcbr.), er meget mindre graverende for Ulfeldt, end når det kun kjendes af de Uddrag, som Magnus Larson brugte som Bilag til sine Indlæg. Thi medens man af disse sidste får det Indtryk, at U. ved den pågjældende Sammenkomst er optrådt meget aktivt i

svensk-fjendtlig Retning, tyder den sammenhængende Vidneforklaring snarest på, at han for en Del kun har svaret på Spørgsmål af Rasm. Andersen, og at hans Udtalelser (fraregnet måske Opfordringen i Anledning af Taubenfeldts Svoger) i det hele nærmest ere at betragte som private og fortrolige Advarsler, fremkomne i en Samtale, der for største Delen drejede sig om Rasm. Andersens egne Anliggender og især om det Spørgsmål, hvor vidt det var tjenligt for ham at forny Forpagtningen af Børringe.

[47]) Der synes virkelig at have existeret et Brev fra Korf. Trolle til Barth., som indeholdt en Befaling i denne Retning; se Cronholm: Skånes polit. Hist. II, 16 og mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 113 (af Leon. Chr.s Ord på det sidst anførte Sted kunde det endog synes, at et sådant Brev har udgjort et Bilag til et af Magnus Larsons Procesindlæg).

[48]) Se en samtidig, svensk »Kort Relation om det förrädelige Anslag på Malmö«, hvoraf en Afskrift haves i det ovenfor (Anm. 45) omtalte Bind i Upsala Universitetsbibliothek. Forfatteren af denne Relation har benyttet særdeles gode og authentiske Kilder, af hvilke flere nu måske næppe kjendes mere. Hans Udtryk om Fundet af Æsken, at det skete, »da Inkvisitions-Processen var forbi, og man med judiciali processu skulde begynde at fortsætte, samme Dag —«, kan næppe forklares på anden Måde, end jeg har gjort i Texten, især når man ser hen til, at Magn. Larson ikke kan antages at have været vidende om Fundet, da han indgav sit Anklageskrift.

[49]) Disse to Punkter ere tagne af Bilagene til Duplikken. Men da Bilagene af Parterne selv for det meste betragtes som integrerende Dele af Indlægene og besvares i Modindlægene, har jeg her, som på enkelte andre Steder, anset mig for berettiget til at optage deres Indhold i selve Gjengivelsen af Indlæget.

[50]) Korf. Trolles Brev var i Virkeligheden udateret, og Leon. Chr. tager Datoen: 2den Novbr. af det Brev fra Freder. III., som havde været lagt inden i det. — Under Behandlingen af det første Punkt bemærker Leon. Chr. også, at når Barth. kan have skaffet Freder. III.s Brev til Hans Henriksen m. fl. til Veje, kan han lige så godt have arbejdet for Ulfeldts Pardon, uden at U. vidste det. Jeg optager ikke denne Bemærkning — som iøvrigt gjentages i et senere Indlæg — i Texten, fordi jeg kun ufuldstændigt har optegnet den. Og jeg kan med det samme sige, at da jeg i 1875 benyttede Originalen til Leon. Chr.s Duplik i Stokholm, tænkte jeg ikke på at gjengive Processens Gang i en sådan Udførlighed, som jeg senere har fundet nødvendig, hvorfor jeg dels her og dels ved Leon. Chr.s

Behandling af det andet Anklagepunkt lod mig nøje med at excerpere Indlæget i Stedet for helt at afskrive det.

[51]) Se forrige Anm. Jeg har kun bemærket i mine Excerpter, hvilke af Advokatens Ytringer hun besvarede, og har altså ikke fundet noget i hendes Svar af Betydenhed.

[52]) Om Lamme Heine se bl. a. Danske Mag. 3 R. V, 174 flg.

[53]) Leon. Chr. ytrer sig også her om en Udtalelse af Barth., som gik ud på, at hun, da hun talte med ham om Rejsepasset, skulde have ytret Længsel efter at komme til Danmark igjen. Hun siger, at hun synes ikke, at det var Vejen til at tilfredsstille denne Længsel, at de vilde rejse til et fremmed Land.

[54]) Hun forklarer sig ikke nærmere om Sagen, men Forklaringen foreligger uden Tvivl i en Memoire, som Chr. Sleun på Ulfeldts Vegne indgav 1663 til den svenske Regering (se nu Weibull's Saml. utg. för de skånska Landsk. histor. Förening VI. 1877. S. 50—52). Det hedder her, at Beboerne af Egnen vare ustyrlige og oprørske, og Ulfeldts Uvenner beskyldte ham for, at han ophidsede dem mod Svenskerne. Der blev sendt Soldater derhen, men det hjalp ikke. Da nu Stedet også var udsat for fjendtligt Indfald, hvorved U. kunde blive yderligere mistænkt for Konspiration mod Carl Gustav, besluttede han at sende Gavebrevet på Sølvitsborg tilbage til Kongen med Anmodning om at give ham Ækvivalent andet Steds, og dette udførte han virkelig gjennem Coyet.

[55]) Svenske Rigsarkiv. Resolutionen støtter sig til en Indberetning fra Retten om hele den skånske Sag og angår også de andre Partier af denne. Udtalelserne om Ulfeldts Sag falde under det sidste Punkt (Nr. 7).

[56]) Se det tidligere (Anm. 38) omtalte Skrift: »Réfutation d'un livre« etc.

[57]) De 3 Lægers Erklæringer ere nu helt aftrykte i Weibull's Samlingar. 1877. S. 30—34. Af den 4des — Chr. Foss's — er samme Steds S. 34 trykt et Uddrag. Smlgn. også Nyt histor. Tidsskr. IV, 48. En Afskrift af Foss's Erklæring haves i Langebek's Ulfeldtiana i Geh. Ark.

[58]) Den originale Protokol over Akten i det svenske Rigsarkiv; en Afskrift i det før omtalte Håndskrift i Upsala Univ. Bibl. (Nordinske Saml., Hist. Carol. Gust. Vol. 6, Fol.). Et Brudstykke er trykt i Weibull's Samlingar. 1877. S. 40—43. Leon. Chr.s Beretning i Original i Ulf. Sager Fasc. 16.

[59]) Leon. Chr. siger, at det var i »det Donationsbrev« (formodentlig mener hun på Sølvitsborg), men efter Protokollen og Sagens indre Sandsynlighed må det antages, at Talen var om Bestallingen.

60) Hun udførte dette Punkt videre i sit Indlæg af 22. Dcbr. Dahlbergs Had til Ulfeldt skulde allerede under den første Krig have vist sig derved, at han anviste U. dårlige Kvarterer. Det kan bemærkes, at Dahlberg i Anledning af Leon. Chr.s Beskyldninger indsendte en Skrivelse til Retten, dateret Helsingør 27. Dcbr., hvori han protesterer imod dem (jvfr. ovenfor S. XCIV, Anm. 161). — Også Oberst Mörner mente hun at være sig og Ulfeldt fjendtligt stemt; se ovfr. S. XCIX Anm. 19.

61) Derimod nægtede hun (i sit Indlæg af $^{22}/_{12}$), at have hørt tale om nogen Klage over Svenskernes Fremgangsmåde i Fyn. Der foreligger dog Vidnesbyrd om, at Ulfeldt også for andre end Dahlberg havde ytret sin Misfornøjelse i så Henseende (se Cronholm a. St. II, 14). — Et Punkt, der ofte fremdroges under Processen og også kom på Tale under Konfrontationen men iøvrigt er uden videre Betydning, var, at Ulfeldt — tvært imod en kgl. Kundgjørelse — ikke havde oplyst, at der i hans Hus gjemtes noget Løsøre, som tilhørte en dansk Adelsmand, Mogens Rosenkrands. Ulfeldt var allerede i Maj Måned bleven udspurgt herom (Cronholm: Skånes polit. Hist. II, 17). Leon. Chr. udtalte ved Konfrontationen, at hun og U. vidste vel, at Kongens Kundgjørelse var oplæst for Borgerne, men de troede ikke, at den angik dem; desuden stod Sagerne i Huset, før de flyttede ind.

62) Se Leon. Chr.s Beretning om Konfrontationen (Ulf. Sager Fasc. 16). Hendes Bemærkninger om Protokollen bestyrkes ved selve Originalens Udseende. Thi der forekommer virkelig i den en hel Del ikke uvigtige Rettelser, især af Leon. Chr.s Replikker, der åbenbart ere tilføjede bagefter. Mange af hendes Replikker ere helt udstregede, og et nyt Referat givet.

63) Selve Memorialen kjender jeg ikke, men vel flere af dens vigtigste Bilag. En Skrivelse fra Retten, hvormed Memorialen oversendtes, haves i Orig. i Ulf. Sager Fasc. 26. Leon. Chr.s Svar på Memorialen i det svenske Rigsarkiv. Et Brev af $^{22}/_{12}$ til Retten, som ledsagede Svaret, i Ulf. Sager Fasc. 26.

64) En temmelig fejlfuld Afskrift af denne Meddelelse — der betegner sig selv som en »Extrakt-Skrivelse« fra Malmø af $^{30}/_{1}$ 1660 — haves på Univers. Bibl. i Rostgaard's Saml. Nr. 73, Fol. I min Gjengivelse i Texten ere enkelte bedre Læsemåder lånte fra et Aftryk i Nyerup's Frederik III., S. 257—58.

65) Jeg har ikke fundet selve den kgl. Befaling, men den omtales flere Steder, således bl. a. i et Uddrag af Aktstykker vedkommende U.s Historie, som benyttedes ved Forhandlingerne

om Restitutionen af hans skånske Godser, og som bevares i det svenske Rigsarkiv.

66) Stedet lyder således (efter »Swerikes Landz Lagh« 1635, 4to): »Alt thet, Man eller Kona i sinum ytarsta Tijma kännis ock talar ock gör sin Eedh epter, som tilbör, hwat han äger nåkot giälda andrum eller annat honom, Eller ock vm annur mål, Thet skal wara fullt ock stadugt. Tho swå, at thri män åth minsto warin ther wider«, osv.

67) I det svenske Rigsarkiv findes 2 originale Exemplarer af Dommen. Et Aftryk haves nu i Weibull's Saml. utg. för de skånska Landsk. histor. Förening VI. 1877. S. 43—45.

68) Aftrykket hos Weibull a. St. har urigtigt: han.

69) Se Magnus Larsons Triplik.

70) I »Kort Relation« osv. (ovfr. Anm. 48) siges udtrykkelig, at Barth. benyttede dette Aktstykke til at holde Modet oppe med hos sine Tilhængere og drage nye til. Også var Befalingen til at sende det tilbage så gammel (12. December 1658), at man allerede deraf måtte kunne slutte, at Barth. ikke har villet efterkomme den.

71) Se »Kort Relation«.

72) Heller ikke hans sidste Opfordring til Korf. Trolle (i Brev af 3. Febr.) om at gjøre U. nogen Tjeneste hos Freder. III. (det er på denne Opfordring, at Trolle svarer i Brevet af 20. Febr.) behøver i mindste Måde at være udsprunget af nogen virkelig venskabelig Følelse for ham (jvfr. nedenfor Anm. 76).

73) Originalen opbevares i det svenske Rigsarkiv sammen med de andre Aktstykker til Processen. Den er på Grund af sin Skrøbelighed med Knappenåle heftet til et andet Papir. Bagpå er i rødt Lak trykt et lille Segl, hvori det ofte omtalte Bomærke, der ligner et liggende N med en lodret Streg igjennem.

74) Det er kun Brudstykker af disse Breve, der ere meddelte som Bilag til Procesindlægene, men det tør antages for sikkert, at hvis der i Brevene havde været nogen Antydning af, at U. var optrådt aktivt i denne Sag, vilde det være bleven fremdraget med meget Eftertryk ikke blot mellem Bilagene. men i selve Indlægene.

75) Barth. udtalte allerede i sin skriftlige Bekjendelse af 28. April, at U. havde ytret, at hvis Kongen af Danmark var »tilfreds med ham«, vilde han »bore sig ind« hos Carl Gustav for at prøve, om der ikke kunde arbejdes på Fred mellem Kongerne. I den ene af sine Skrivelser af 30. Maj havde U. udtalt sig om dette Udsagn af Barth.

76) Bemærkningen lyder ordret således (efter Afskriften i Upsala): »Det, I skrive, at jeg skulde gjøre Ulven nogen

Tjeneste hos Herren, vil jeg gjerne, hvorudi han vil employere mig, og jeg er ham obligeret for den Courtoisi, han haver bevist mine Venner, hvorfor jeg skal også takke ham, når Gud vil, vi findes«. — Når man ganske fordomsfrit ser på dette, må man snarest tro, at det hele kun er en Ytring af Taknemlighed for en privat Venskabstjeneste, som Ulfeldt har ydet, og på hvilken Barth. har støttet sin Anmodning om en Gjentjeneste, og der er i al Fald, som allerede Leon. Chr. udtalte, kun meget ringe Grund til at tro, at Korf. Trolle af Forsigtighed har tilsløret sit Udtryk, da han både i andre Breve og på andre Steder i dette Brev ytrer sig med største Uforbeholdenhed om Sager af den yderste Vigtighed. Der kunde dog måske være Tale om, at der i den citerede Bemærkning sigtedes til to forskjellige Ting, nemlig i Slutningen til U.s private »Courtoisi« mod Trolles Venner, og i Begyndelsen til noget andet, hvorfor Trolle er tilbøjelig til at udvirke noget for ham hos Frederik III. Selv om dette var så, synes de brugte Udtryk mig ikke med nogen Rimelighed at kunne forståes således, som om Barth. havde nævnet U. som Meddeler af Stormplanen. Man kunde snarere tænke sig, at Barth. i Almindelighed havde udtalt, at U. var ham til Nytte med Oplysninger — hvormed dog ikke er sagt, at disse bleve givne i det udtrykkelige Øjemed at sendes til Kjøbenhavn —, eller at det stadigt viste sig at være af Vigtighed at vinde ham for den danske Sag. Da man véd, at Korf. Trolle i det samme Brev omtaler Modtagelsen af en Anvisning til Angreb på Flåden ved Landskrone (»Kort Relation« osv.), vilde hans i og for sig ikke meget varme Ytring for så vidt ret vel stemme med, at Bartholomæus havde nævnet U. som den, fra hvem han havde denne Anvisning, da Trolle forkaster Anvisningen som ubrugelig, men derfor nok kunde ønske at vise sin Påskjønnelse af den gode Hensigt. På den anden Side er det dog ikke meget rimeligt, at Barth. skulde have nævnet U. som Kilde til den ene af disse Meddelelser og ikke til den anden — skjønt umuligt er det ikke —, og det må vel derfor også snarest antages, at Trolles Ytring heller ikke sigter til den sidst omtalte Anvisning.

77) Det siges i Magnus Larsons Triplik, at Korf. Trolles Brev af 20. Febr. refererer sig til et sådant Brev. — Det under Processen ofte fremdragne Vidnesbyrd af en Oberst v. d. Wijck, som i Glückstadt havde hørt fortælle af en Mand, der kom fra Kjøbenhavn, at man der nævnede Ulfeldt som Meddeler af Stormplanen, kunde synes at vise, at Barth. virkelig selv har omtalt ham som sådan. Der mangler dog flere Undersøgelser vedrørende dette Vidnesbyrds Gyldighed, som jeg ikke er i Stand til at anstille (så meget kan dog siges, at han i sin første

Beretning om hin Mands Udtalelser ikke nævner Stormplanen; denne synes først at være kommen på Tale, efter at Sagen ved Barth.s Anholdelse og Afhøring var bleven alle vitterlig); men selv om der i andre Henseender ikke var noget at indvende mod Vidnesbyrdet, kunde dog et Rygte om U.s Forhold til Stormplanen meget let være kommen fra Malmø til Kjøbenhavn, uden at Barth. selv behøvede at have nævnet ham i denne Sammenhæng i Brevene til Korf. Trolle; thi han havde jo i Forvejen nævnet ham som Meddeleren over for sine medsammensvorne i og udenfor Malmø.

78) Se Anm. 76.

79) Korf. Trolles Opfordring omtales i »Kort Relation« osv. Brudstykker af Barth.s fortsatte Brevvexling om Flåden (hvis faktiske Oplysninger han iøvrigt også i Arresten tilskrev Ulfeldt) ere meddelte som Bilag til Magnus Larsons Procesindlæg. — Spørgsmålet om, fra hvem Ulfeldt, hvis han virkelig var skyldig, kan antages at have haft sin Kundskab både om Stormplanen og om Flåden, er i og for sig uden Betydning, ligesom Spørgsmålet om, fra hvem Barth. kan have haft sin Kundskab, hvis han ikke havde den fra U. At der dog fra svensk Side hvilede en stærk Mistanke på Oberst La Voyette med Hensyn til Stormplanen, har man set af Procesakterne. Omvendt kunde Barth. let tænkes at have fået sine Meddelelser fra en anden skånsk Adelsmand end Ulfeldt, men hvis Navn han havde mindre Brug for eller mindre Lyst til at bruge.

80) Som Exempel på, hvorledes blot en fragmentarisk Gjengivelse af en Samtale kan forandre dens Karakter, har jeg tidligere (Anm. 46) fremhævet Gjengivelsen af Rasm. Andersens Vidnesbyrd.

81) At han i al Fald mente at være løst fra sit Tjenesteforhold til Carl Gustav, udtalte han efter Barth.s Vidnesbyrd til denne allerede under de første Forhandlinger om Udsoningen med Frederik III. (se Barth.s skriftlige Vidnesbyrd af 28/4).

82) »Réfutation d'un livre« etc. Som Udstedere af Stævningen anføres Seved Bååt, Joh. Gyllenstjerna og Gustaf Soop.

83) D. Saml. 2 R. I, 178; mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster, S. 114.

84) Cronholm: Skånes polit. Hist. II, 19. I »Réfutation d'un livre« etc. foreligger en Efterretning om, at Ulfeldt (eller vel rettere Leonora Christina) havde indanket sin Sag for Rigs-Kammerretten i Speyer i sin Egenskab af tysk Rigsgreve. Selv om dette er rigtigt, må det efter Sammenhængen være sket før Dommens Afsigelse.

85) Især i Forhandlingerne den 27de Juni og 4de Juli 1660, som siden delvis skulle omtales; jvfr. også næste Anm.

86) Se Grev Niels Brahes Referat af Kongens Ytringer i det svenske Rigsråds Møde 19. Marts 1660. (Jeg har for dette Punkts Vedkommende ikke benyttet de originale Rigsrådsprotokoller, men et Uddrag af dem, som hører til nogle Dokumenter vedkommende Restitutionen af Ulfeldts skånske Godser, og som ligeledes bevares i det svenske Rigsarkiv). At Kongen herved også tog væsentligt Hensyn til U s Børn, må sluttes af Grev Tott's Udtalelser i Rigsrådsmødet 4. Juli. Efter hvad han sagde at have hørt, skulde Kongen nemlig have ytret, at om U. også fandtes skyldig, vilde han alligevel ikke, »Børnene til Skade og Ruin«, tage Godserne fra dem, men lade dem beholde dem; blot at han blev forsikret om U.s Redelighed i Fremtiden (Svenske Rigsrådsprotokoller).

87) Pufendorf: De rebus a Carolo Gust. gestis pag. 619; jvfr. Formynderregeringens strax efter anf. Skrivelse af $^{20}/_{4}$ 1660, samt Freder. III.s Skrivelse til Peder Lasson af $^{1}/_{4}$ 1661.

88) Svenske Rigsregistratur; Afskrift i Allen's Papirer Nr. 22. Jvfr. Pufendorf a. St. S. 619—20.

89) Traktaten er, foruden andre Steder, trykt hos Pufendorf a. St. Tillæget, S. 30 flg.

90) Jvfr. også Hann. Sehesteds Ytringer i et nedenfor omtalt Brev til Leon. Chr. af $^{16}/_{6}$ 1660.

91) Se en Skrivelse fra Freder. III. til Kgl. Råd og Assessor i Justits-Kollegiet Peder Lasson af $^{1}/_{4}$ 1661, som tilhører Cand. mag. Karl Theisen, og er et Pendant til Skrivelserne til Peder Reedtz m. fl., som omtales i Nyt histor. Tidsskr. IV, 379 (af Molbech) og Thrige's Historisk Årbog 1879, S. 74—75 (af Paludan-Müller). Det hedder her bl. a., at »die Schwedische Plenipotentiarij bey diesen letzsten Tractaten In Ihren project vnd Articulen, so Vhlfelt vnd seine frawe angingen, bereitz von wortte zu wortten nach dem tenor des Rodschildischen friedens Inseriret hatten, Wie aber ab Vnsser seiten dajegen protestiret vndt remonstriret worden, wie unbillig solches an sich wehre ob læsionem enormissimam, vnd da er Vhlfelt hergegen an Schwedischer seite in verhafft gehalten würde, Ist von denn Herrn Mediatoribus denn vnsrigen hierin beyfall gegeben vnd einhellig dahin geschlossen, dass diese jtztberührte Articuli des Rodtschildischen friehdens in diesem Instrumento gentzlich solten ausgelassen vnd getilget werden«; osv.

92) Pufendorf a. St. S. 623.

93) I en Skrivelse af $^{13}/_{7}$ 1661 (Weibull's Saml. VI. 1877. S. 65).

94) Nemlig de i Anm. 91 omtalte Skrivelser.

95) I den Anm. 91 omtalte Skrivelse til Peder Lasson hedder det, at skjønt Ulfeldt og hans Hustru vare indesluttede i den aftvungne Roskildske Fred, »Ist doch der punctus der von ihme geführten losen Administration halber darin nicht berühret«; ligeledes i Skrivelsen til Peder Reedtz (Nyt histor. Tidsskr. IV, 379 og Thrige's Histor. Aarbog 1879, S. 75).

96) Den Betænkelighed, Freder. III.s tyske Retskonsulenter viste 1661 med Hensyn til Sverigs Fortolkning af Traktaterne for Ulfeldts Vedkommende (Nyt hist. Tidsskr. IV, 415, Histor. Aarbog 1879, S. 76), synes at vise i samme Retning. — Af de nyere Behandlinger af det her omhandlede Spørgsmål skal jeg især henvise til Rohmann's i For Literatur og Kritik I, 68 flg. og Paludan-Müller's i Histor. Aarbog 1879, S. 64 flg. Min Opfattelse afviger dog i væsentligere Punkter ikke lidt fra de nævnte ærede Forfattere.

97) Réfutation d'un livre« etc., hvor Leon. Chr.s Dagbog anføres som Kilde.

98) Det omtales under Forhandlingerne om Ulfeldts Sag i det svenske Rigsråd i Sommeren 1660 og nævnes i selve Benådningsakten af 7/7 1660; Leon. Chr. omtaler det selv i senere Tid (Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 114). Måske kan her siges, at Leon. Chr. allerede tidligere havde henvendt sig skriftligt til Enkedronningen, nemlig for, som det synes, at nedlægge Protest imod, at hun havde disponeret over noget af Ulfeldts Gods (af en Registrant over Børringe Klosters Arkiv sees, at der her bevares et Brev, som Dronningen 20/4 1660 skrev i den Anledning til Grev Stenbock).

99) Hann. Sehesteds Brev i Ulf. Sager Fasc. 47. Han siger, at da han »udi Morgen afskediges her fra Hoffet udi nogle Ærender til det svenske Hof, hvor måske jeg kunde ervise det, som Eder kunde være til Behag, da bad jeg gjerne, at I vilde iligen forstændige mig til Helsingborg eller og med Posten til Stokholm, hvad I ville, jeg skal negotiere på Eders Vegne«.

100) Et vidtløftigt Uddrag af den er trykt i D. Mag. 3. R. I, 298 flg. Det er af denne Skrivelse, samt af den strax efter omtalte Skrivelse til Carl Gustav af 19/8 1658, at de i det foregående fremdragne Enkeltheder om H. S.s Liv i dette Tidsrum ere tagne. Jvfr. D. Mag. a. St. S. 313 og Terlon's Mémoires I, 240 flg.

101) Afskrift i Allen's Papirer Nr. 19.

102) Se Carl Gustavs Beskyttelsesbrev for Hann. S. af 20/8 1658 (Allen's Papirer Nr. 17).

103) Afskrift i Allen's Papirer Nr. 22.

104) Se en Resolution af Carl Gustav vedkommende Hann. S. af 20/12 1659 i Allen's Papirer Nr. 22.

105) D. Mag. 3. R. I, 298.

106) I en Skrivelse fra de svenske Underhandlere af $^{4}/_{5}$ 1660 (Geh. Ark. »Bornholm« Fasc. 7) siges Hann. S. allerede at optræde på Freder. III.s Vegne, og det fremhæves, at han navnlig holder på, at Bornholm skal blive ved Danmark. Under $^{7}/_{5}$ 1660 giver Kongen ham ligefrem en Instruktion om hans Forhold ved Forhandlingerne, særlig med Hensyn til Bornholm (»Bornholm« Fasc. 7). Det hedder her, at Kongen stoler på hans oprigtige Gemyt, samt på hans gode Konduite, Flittighed og Troskab. I et Brev fra Peter Paulsen, »fyrstel. holstensk Rejsesekretær«, af $^{8}/_{5}$ 1660 (Ny kgl. Smlg. 637, Fol.), hedder det, at H. S. ved den Tid rejste ud og ind i Kjøbenhavn og til Dels negotierede som »Minister Danicus«. Om hans Forhold ved Fredslutningen se også Pufendorf a. St. S. 623 og Carlson: Sver. Hist. u. Kon. af Pf. Huset II, 130. Om hans Fuldmagt til Underhandlingerne i Stokholm D. Mag. 3. R. I, 313—14 (»Bornholm« Fasc. 7).

107) Dette Besøg, som han aflagde i Forening med Pfalzgreven af Sulzbach, omtales ofte både før og under Processen. Ulfeldt påstod, at de ikke havde sagt ham noget fra Kongen, men Rasmus Andersen sagde, at U. havde ytret til ham, at han havde undskyldt sig hos hine Herrer med sin Svagelighed.

108) Han omtaler iøvrigt i dette Brev (af $^{3}/_{6}$) et tidligere Brev til Leon. Chr., som hun ikke har besvaret.

109) Originalerne i Ulf. Sager Fasc. 47. Jfr. Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 114—15.

110) Afskrift af alle 3 Skrivelser i »Bornholm« Fasc. 7 (Geh. Ark.); jvfr. D. Mag. 3. R. I, 314.

111) Han fik virkelig en sådan Attest. En Afskrift af den (den er dateret $^{28}/_{6}$ 1660) haves i Allen's Papirer Nr. 22.

112) Jeg har ikke dette af den originale Rigsrådsprotokol, men af den ovenfor (Anm. 86) omtalte Extrakt af dem.

113) Efter den originale Rigsrådsprotokol i det svenske Rigsarkiv.

114) Nemlig i den Anm. 112 omtalte Extrakt af Protokollen.

115) Han ytrede bl. a.: »Han har aldrig kunnet obligeres per beneficia, men har været pessimus og ingratissimus«. Senere sagde han: »Kunde man fatte den ringeste gode Opinion om ham, så var det billigt at tænke på nogen Lindring for ham«.

116) Beretningen om Møderne den 4de og 5te Juli er givet efter den originale Rigsrådsprotokal (Sv. Rigsarkiv).

117) Han ytrede også om U.: »Han er bleven malkontent mest derover, at han så, Hs. Maj. vilde redigere Danmark in formam provinciæ, hvilket var aldeles mod hans Interesse«.

[118]) Man kunde måske et Øjeblik tro, at Navnet var skrevet fejl, da den næste Ytring i Protokollen, som går ud på, at U. »burde af Gunst og Nåde pardonneres en general«, også tillægges Tott. Der forekommer dog også ellers flere Exempler i Protokollen på, at to umiddelbart på hinanden følgende Ytringer hidrøre fra samme Mand (idet Sekretæren ikke har anset de mellemliggende Taleres Udtalelser for betydelige nok til at anføres), og skjønt de to Ytringer, som tillægges Tott, ikke ved første Øjekast synes at stemme synderlig vel med hinanden, kunne de dog nok forenes.

[119]) Resolutionen er nu trykt i Weibull's Saml. VI. 1877. S. 45—46; jvfr. Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 29 (hvor Datoen ved en Trykfejl angives som 1. Juli).

[120]) Svenskt biograf. Lexikon XIX, 43.

[121]) Se flere Breve fra ham selv af $^{6}/_{7}$ og $^{10}/_{7}$ 1660 (Geh. Ark. »Bornholm« Fasc. 7); jvfr. Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 115 Anm.

[122]) Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 114.

[123]) Weibull's Saml. VI. 1877. S. 50.

[124]) Weibull's Saml. a. St. S. 49.

[125]) Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 116, og Weibull's Saml. a. St. S. 50.

[126]) At hun allerede den 7de Juli må have været alvorlig betænkt på Flugt, synes at fremgå af en Fortegnelse over en Del Løsøre, som skulde hensættes (eller til Dels måske var hensat) hos forskjellige Personer, og som er underskrevet med hin Dato (Ny kgl. Smlng. Nr. 637, Fol.; jvfr. Histor. Tidsskr. III, 471). Mange af Sagerne skulde opbevares af Margrete Rantzau, gift med Ove Thott til Skabersø. Ved 3 Skrin og Æsker, som hensattes hos den senere omtalte Birthe eller Birgitte sal. Reinholdt Hansens, (og som bl. a. indeholdt Ulfeldts Værdipapirer) står dog Datoen: 12te Juli.

[127]) Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 114—16; D. Saml. 2. R. I, 178 og V, 141; Weibull's Saml. VI .1877. S. 49—50. Desværre omtales det intet Steds, hvem denne Ven var (jvfr. nedenfor Anm. 155). Efterretningen måtte iøvrigt så meget lettere finde Tiltro hos Leon. Chr., som der tidligere virkelig havde været Tale om at flytte Ulfeldt og hende til et andet Fængsel, navnlig enten til Jønkøping eller Vadstena. Det var Grev Stenbock, der havde tilskyndet dertil, og Sagen forhandledes i det svenske Rigsråd den 5. og 9. Marts 1660. Rigsrådet mente dog, at det ikke havde så stor Hast med at tage nogen Beslutning i så Henseende, da U. vel kunde bevogtes således i Malmø, at han intet »praktiserede« (Rigsrådsprot. i det sv. Rigsarkiv).

[128]) D. Saml. 2. R. I, 179; »Jammers-Mindet« 2. Udg. S. 5; Nyt histor. Tidsskr. IV, 382; Thrige's Histor. Aarbog 1879 S. 67.

[129]) D. Saml. a. St.; hermed stemmer Rousseau de la Valette: Le comte d'Ulfeld II, 8.

[130]) »Réfutation d'un livre« etc. (efter Leon. Chr.s egen Dagbog).

[131]) La Valette a: St. II, 3 flg. i Forening med »Réfutation d'un livre« etc. Efter La Valette skulde man egentlig tro, at U. brød gjennem Gulvet eller Væggen i sit eget Værelse og derved fik fri Adgang til Kjælderen, men der er mere Grund til at stole på »Réfutation« etc., som øjensynligt mener, at Gjennembrydningen fandt Sted i Leon. Chr.s Sovekammer, til hvilket U. altså må antages at have haft fri Adgang. At de væsentligere Træk i La Valettes Beretning om Flugten dog ere rigtige, slutter jeg ikke alene af, at enkelte af dem (således Bemærkningen om Præstedragten, Soldaternes Antal osv.) bekræftes andet Steds fra, men også deraf, at den vel underrettede »Réfutation« ikke modsiger La Valette i disse Punkter, men kun med Hensyn til hans Ytring om, at U. for at kunne træffe Forberedelser til Flugten nægtede at modtage Besøg i hin Tid.

[132]) Se Hofman's Danske Adelsmænd II, 294 Anm. Det berettes også hos La Valette og i Corf. Ulfelds listige Practicker Bl. 4. At han var forklædt ved denne Lejlighed, siges i Freder. III.s ovenfor (Anm. 91 og 95) omtalte Skrivelse til Peder Lasson, og i Terlon's Mémoires II, 518. Efter Terlon skulde U. selv have forfærdiget den Dragt, hvori han flygtede.

[133]) La Valette (II, 9 flg.), som antager, at Leon. Chr.s Flugt foregik umiddelbart efter Ulfeldts, fremstiller Sagen, som om Listen med Hestene var sat i Værk for at bortlede Opmærksomheden fra hende selv. At det dog var Ulfeldts Flugt, der blev dækket herved, må sluttes af D. Saml. 2. R. I, 179; jvfr. Corf. Ulfelds list. Practicker Bl. 4.

[134]) Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 116.

[135]) Nyt hist. Tidsskrift IV, 382 (Histor. Aarbog 1879 S. 67).

[136]). At U. tog ind hos hende, må bl. a. sluttes af, at en Del af hans kostbareste Ejendele, navnlig af hans Værdipapirer, senere fandtes hos hende, til hvem de, efter hvad ovenfor Anm. 126 er anført, må antages at være oversendte nogle Dage, før hans Flugt fandt Sted (jvfr. Wolff's Journal f. Politik 1816, 3, 138—39; Nyt histor. Tidsskrift IV, 383—84). I Suhm's Nye Saml. I, 99 siges ligefrem, at U. tog ind til Birgitte. Med Hensyn til dennes tidligere Forhold til Leon. Chr. kan

mærkes, at hun omtales som stående i Leon. Chr.s Tjeneste 1645 (Sperling's Selvbiografi S. 312), og at hun var med Leon. Chr. og U. i Holland både 1646—47 (Sperling a. St. S. 354 og 1649 (Hist. Tidsskr. III, 386). I det nylig udkomne 1ste Hefte af Kong Christian IV.s egenhænd. Breve, udg. ved Bricka og Fridericia, S. 88 Anm. 1, omtales et Rygte (1646) om, at hun stod i Forhold til Ulfeldt. Man må dog vist være meget varsom med at tro derpå. — Hendes anden Mand, Frants Eberhard Speckhan fik $^{15}/_{11}$ 1658 Bestalling som Major ved Livregimentet til Fods (Bestallingsprotokol vedrør. Militsen og Søetaten 1657—60, Geh. Ark.).

137) Brevet, som er på fransk, er trykt i Hist. Tidsskr. III, 457—58. Orig. i Ulf. Sager Fasc. 16.

138) D. Saml. 2. R. I, 179.

139) At Kongen, da han arresterede U., må have været vidende om hans Benådning i Sverig, er vistnok næppe tvivlsomt, og så meget mindre, da det sees af Breve fra Hann. Sehested (Geh. Ark. »Bornholm« Nr. 7), at denne den 6te Juli havde afsendt en dansk Renteskriver, som havde været med ham i Stokholm, til Kjøbenhavn med Breve til Kongen og flere andre.

140) Corf. Ulfelds list. Practicker Bl. B 4 v., hvor der dog ved en Fejltagelse siges, at Arveregeringen allerede dengang var overdraget Freder. III; Holberg: Dmks. Rig. Hist. III, 559.

141) Af Paludan-Müller i Histor. Aarbog 1879, S. 70.

142) I et Brev til Sperling (Journal f. Politik 1816, I, 122).

143) Om hende se også D. Saml. 2. R. II, 326 flg. og de der anførte Kildesteder.

144) La Valette II, 7—8; Suhm's Nye Saml. I, 99. På sidst anførte Sted hedder det, at hun under Flugten havde en Kurv på Armen med to Høns og nogle Æg i. At hun var forklædt, omtales også i Freder. III.s tidligere nævnte Skrivelse til Peder Lasson af $^{1}/_{4}$ 1661.

145) I Selvbiografien (D. Saml. 2. R. I, 179) siger hun, at da hun kunde antage, at U. var på Vejen til Lybek, undveg hun selv og gik lige til Kjøbenhavn. Det første Udtryk er temmelig ubestemt, men synes snarest at vise hen til, at det i al Fald ikke kan have varet så meget længe, inden hun forlod Gården i Malmø. Når hun siger, at hun gik lige til Kbhvn., skal herved måske kun udtrykkes Modsætningen til U.s Rejse til Lybek. At hun i al Fald, hvis hun undveg fra Gården i Malmø kort efter U.s Flugt, ikke strax kan være draget til Kjøbenhavn, synes at måtte sluttes af, at hun næppe kom dertil før henved en Uge efter U.s Ankomst. Hvis hun

efter Undvigelsen fra Fangenskabet har holdt sig skjult i nogle Dage, kunde man måske gjætte på, at hun havde fundet et Tilflugtsted hos Margrete Rantzau, hos hvem noget af hendes Løsøre i Forvejen var hensat (ovfr. Anm. 126).

146) Hun siger selv i sin Selvbiografi (D. Saml. 2. R. I, 179), at hun og U. bleve arresterede og førte til Bornholm »le lendemain« efter, at hun var kommen til Kbh.; i »Jammers-Mindet« (2. Udg. S. 5) siger hun, at det skete »anden Dagen« efter hendes Ankomst. Uheldigvis vide vi ikke aldeles bestemt, hvilken Dag hun afsejlede til Bornholm. Et Steds (Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 137) siger hun selv, at det var den 21de Juli, et andet Sted (smstds. S. 116), at det var den 24de. I en Beretning om hende og Manden fra 1662 (Journal f. Politik 1816, 3, 138) hedder det, at det var den 25de. Det er dog ikke umuligt, at Angivelsen den 21de, der forekommer i et Aktstykke, som er kopieret mangfoldige Gange, kan bero på en Fejllæsning for den 24de, og i hvert Fald synes det af forskjellige Grunde rimeligst at antage, at Afrejsen virkelig foregik den 24de eller 25de (måske i den mellemliggende Nat). Herefter måtte hun da antages at være kommen til Kbh. omtrent den 23de, og hermed stemmer det også, at den Dagbog, som hun førte over sit Fangenskab i Malmø, skal have været ført til den 22de (»Réfutation d'un livre« etc.). At denne Dato iøvrigt ikke behøver at betegne den Dag, da hun forlod sin egen Gård i Malmø, behøver næppe at bemærkes.

147) D. Saml 2. R. I, 179; »Jammers-Mindet« 2. Udg. S. 5.

148) Foruden de i forrige og næstforrige Anm. nævnte Kilder se Nyt histor. Tidsskr. IV, 93 og 382. Det Påskud, Kongen nærmest gav for Anholdelsen, var, at Ulfeldt var kommen til Kbh. uden Lejde (se den før omtalte Skrivelse til Peder Lasson af 1/4 1661; i denne Retning ytrede også Sten Bjelke sig i det svenske Rigsråds Møde den 14. Septbr. 1660).

149) Skrivelsen er trykt i Weibull's Saml. VI. 1877. S. 47 flg.

150) Når Terlon (Mémoires II, 514) siger, at Freder. III. fordrede Ulfeldt udleveret som indbefattet i Fredstraktaten, synes også han at mene, at Hann. Sehested intercederede på Kongens Vegne.

151) Se hans Memoires II, 514 flg., især 518; D. Saml. 2 R. V, 141. Af en Skrivelse fra Terlon til Sehested af 13/8 1660 (»Bornholm« Nr. 7, Geh. Ark.; jvfr. Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 115) synes overhovedet at fremgå, at han ikke har brevvexlet meget med Sehested om Ulfeldts Sag før bagefter.

152) Jeg sigter til Indholdet af et Brev fra ham til Grev Tott, som den sidste refererede i det svenske Rigsråds Møde

den 14. Septbr. 1660. Sidney siges her at klage »öfwer Gr. Ulfeldts olycka, ock at han wore gången utur fängsslett, saijandes det wara skedt af rädhågo, at han hade hördt wara et skepp til reds, som skulle föra honom til Finland« (Efter den før. Anm. 86, omtalte Extrakt af Rigsrådsprotokollen). Når man tager Hensyn til den almindelige menneskelige Tilbøjelighed til bagefter så vidt muligt at unddrage sig Ansvaret for en Handling, som har vist sig at være en Dårskab, kan denne Ytring ganske vist ikke modbevise, at Sidney selv har rådet Fangerne til Flugt. I det højeste kan man måske deraf slutte, at det ikke var Sidney, som havde givet Leon. Chr. Advarslen om Skibet, hvilket også må antages efter Sleuns Skrivelse.

153) Han var i hvert Fald hos ham under hans Sygdom; se Weibull's Saml. VI. 1877. S. 49. Han siges at have været Hovmester for U.s Børn.

154) At den før (S. 437) refererede Udtalelse af Leon. Chr. om Hann. Sehesteds Breve fra Stokholm, at de bestod i »halve Ord af dobbelt Udtydning, som aleneste til en Ophold kunde ansees«, snarest må forståes som udtrykkende Mistillid til hans Optræden ved hin Lejlighed, kan vist ikke bestrides. Men rigtignok viser den nærmest hen til en Opfattelse, som går i modsat Retning af den, at han direkte skulde have tilskyndet til Flugt. Det er dog min Overbevisning, at Leon. Chr. ved hine Ord kun skildrer det Indtryk, H. S.s Breve gjorde på hende, da hun modtog dem. Hun omtaler dem i Sammenhæng med Efterretningen om Skibet, der skulde føre hende og U. til Finland, og hendes Mening synes at være, at disse to Ting passede sammen, idet H. S.s Breve gjorde Indtryk af, at han vilde holde dem op med Snak, for at de ikke skulde undgå deres Straf. Også på denne Måde bleve Brevene altså en Tilskyndelse til Flugt, om end kun ad indirekte Vej, men at Leon. Chr. bagefter har haft mere Øje for de direkte Impulser, som indeholdtes i dem, synes at kunne sluttes af Sleun's Skrivelse, hvor der lægges Vægt på, at Brevene vare »remplies plutôt des menaces et des disgraces que d'aucune ou de moindre esperance du monde«.

155) Man kan ikke engang se, hvor omtrent vedkommende opholdt sig. Efter Sleun fik hun Advarslen skriftlig, og hun selv siger 1694 (Leon. Chr. på Maribo Kl., S. 114—15), at en »fornem Ven« meddelte hende, at et Skib som det omtalte vilde komme til Malmø. I Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 178) siger hun, at en »Ven« en Dag kom til hende — altså personlig — og sagde hende, at et sådant Skib var kommen. Man skulde således nærmest tro, at der var Tale om to forskjellige Venner, og i så Tilfælde kan hun jo godt, som Sleun

siger, have fået Advarslen fra den første skriftligt, hvormed dog endnu intet er givet om hans Opholdssted. Muligt er der dog kun Tale om en og samme Mand.

[156]) De pågjældende Breve findes i Afskrift i Geh. Ark. (Bornholm« Nr. 7). Den 5te Juli havde han endnu selv kunnet skrive. I et Brev fra ham til Terlon af $^{10}/_{7}$ (smstds; jvfr. Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 115, hvor det dog med Urette siges, at Afskriften er Leonora Christinas) hedder det, at han endnu er upasselig, men han mener dog om få Dage at kunne rejse. Han havde virkelig sin Afskedsaudients den 12te og synes at være rejst den 13de Juli. Når Terlon først besvarede Sehesteds før nævnte Brev af 10. Juli den 13. August (Leon. Chr. på Maribo Kl. a. St.) hænger dette sammen med, at han ikke, som han siger i sine Memoirer (II, 518), var i Kjøbenhavn til efter Ulfeldts Anholdelse, men må antages at være rejst derfra — til Holsten — noget i Forvejen. Af hans Brev af $^{13}/_{8}$ fremgår, at han ikke tidligere har vidst noget om Anholdelsen.

[157]) Navnlig af Rohmann i en Artikel i »For Literatur og Kritik« (I, 161 flg.), der dog er skrevet på et yderst ufuldstændigt og til Dels fejlfuldt Materiale. Molbech og andre have dog godkjendt det Resultat, han er kommen til, og i den nyeste Tid har Paludan-Müller udtalt sig (Thrige's Historisk Aarbog 1879, S. 68—69) på en Måde, der synes at vise, at også han mener, at Beskyldningen mod Hann. Sehested savner Grund, uden at man dog fuldstændigt kan se, hvorpå den ærede Forfatter bygger denne sin Anskuelse.

Tillæg og Rettelser.

S. 15 L. 31.	Friesland l. Friesland, Groningen og Drenthe	
- 39 - 31.	Voppius l. Foppius.	
- 51 - 4.	16 l. 17.	
- 67 - 3.	to Måneder l. over to Måneder.	
- 114 - 11—12.	jage (til Hest) l. ride.	
- 140 - 22.	I nogle Optegnelser af Biskop Hans Mikkelsen (Rostgaard's Smlng. Nr. 3, 4to) hedder det dog, at Leon. Chr. virkelig var en af de Døtre, der havde besøgt Moderen. Samme Steds siges, at også de Wittenbergske Theologer afgav et Votum i denne Sag, dog uden Navns Nævnelse.	
- 144 - 23.	Sperling omtaler Castel Rodrigo som Guvernør ved den Tid. Af andre Kilder må det dog sluttes, at han ganske kort før Ulfeldts Ankomst havde fratrådt denne Stilling.	
- 172 - 15.	nogen l. noget.	
- 210 - 14—15.	Anførselstegnet skal først stå foran: vilde styrke.	
- 239 - 9.	som Følge l. væsentlig som Følge.	
- 268 - 1.	I Følge Giessing's Jubel-Lærere 2 Bd. II, 279, må han vistnok antages at være død noget før April.	
- 301 - 20.	D. Saml. 2 R. 1, 216 viser hen til, at Leon. Chr. ikke strax fulgte med Ulfeldt til Fyn.	
- 308 - 18.	Ellensborg og Lellinge l. Ellensborg, Thurø og Lellinge.	

S. L. Anm. 101. I en håndskrevet Registrant over Børringe Klosters Arkiv nævnes et Brev fra Jokum Beck til Else Friis af 5/4 1643, hvori han siger, at han har talt med Ulfeldt Påskedag (ɔ: 2. April), på hvilken Dag U. blev udnævnt til Rigshovmester. Herved bekræftes altså min Antagelse fuldstændigt.

S. LV. Anm. 147 L. 7 flg. Meningen er, at Detaillerne alle henhøre til 1646—47 undtagen hin enkelte.

S. LXXIII Anm. 85 L 5. Der haves 2 Udgaver af Skriftet. Jeg har benyttet den på 81 Blade.

Leonora Christina Grevinde Ulfeldts

Historie.

Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie.

Af

S. Birket Smith.

Anden Del.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Thieles Bogtrykkeri.

1881.

(Færdig trykt den 30te November 1881).

LEONORA CHRISTINAS HISTORIE.

I.

1660—1661.

Når Frederik III., efter at have fået Ulfeldt og Leonora Christina i sin Magt, bestemte sig til at lade dem hensætte i Fangenskab på Bornholm — hvilket dog, som man med Rette har fremhævet, ikke må betragtes som en endelig Straf for deres virkelige og formentlige Forseelser, men kun som en foreløbig Sikkerhedsforanstaltning, indtil videre Beslutning blev tagen[1] —, er det ikke vanskeligt at gjætte, hvorfor han netop valgte denne Ø til Opholdssted for dem, og frem for alt var det ganske vist herved af Betydning, at Bornholm, som ved Roskildefreden var tilfaldet Sverig, under den sidste Krig selv havde befriet sig fra det svenske Herredømme og derefter overgivet sig til Frederik III. som personlig Ejendom og Arv for ham og hans Efterkommere. Thi som Følge heraf rådede Kongen over Øen med en uindskrænket Myndighed, som i det foreliggende Tilfælde tillod ham, uhindret af nogen fremmed Indflydelse, at træffe enhver Forholdsregel overfor Fangerne, som han selv fandt tjenlig[2]. Hertil kom endnu, at han på Bornholm havde et befæstet Slot, som egnede sig godt til Formålet, og en Guvernør, på hvis Troskab han mente

at kunne stole, måske ikke mindst fordi han var af uadelig Byrd og således ikke udsat for af Standshensyn at fristes til at vise Fangerne nogen for Kongens Interesser farlig Imødekommenhed.

Skibet, som førte Ulfeldt og Leonora Christina over, ankom til Rønne den 27de eller 28de[3] Juli. For så vidt Fangerne hidtil kunde have været i Uvished om, hvad der forestod dem, måtte denne Uvished nu forsvinde, og skjønt de næppe havde noget virkeligt Håb om at kunne afvende den truende Skjæbne, gjorde de dog endnu i sidste Øjeblik et Forsøg derpå. Med den ene af de to Officerer, som kommanderede deres Eskorte, Oberst Ditlev Rantzau, afsendte Ulfeldt fra Rønne en Skrivelse til Frederik III. (28de Juli)[4], hvori han anråbte Kongen om Nåde, idet han bad ham betænke, at han så længe havde været holdt i Fangenskab for hans Skyld[5], samt at han i god Tro havde søgt Tilflugt hos ham mod sine Forfølgere. Intet, siger han med en vis Ret, vilde have været ham lettere end at frelse sig andet Steds hen, men han anså det for sin Pligt at fremstille sig for Kongen som hans Fædrelands Hersker og den, for hvem han havde lidt uskyldig*). Han har tilbudt Kongen sin Tjeneste og gjør det endnu, men hvis Kongen finder nogen Betænkelighed ved at bruge ham, vil han ikke engang forlange, at der tages noget Hensyn til den Traktat, som tillader ham at bo uhindret i sit Fædreland [ɔ: Roskilde-traktaten], men forpligter sig til aldrig mere at sætte Foden på dansk Grund, end sige tjene mod Kongen, idet

*) Også dette Udtryk i en til Kongen selv rettet Skrivelse synes bestemt at tale imod Berettigelsen af Hovedbeskyldningerne i den Malmøske Proces, særlig Forrådelsen af Stormplanen.

han blot beder denne tillade ham, hvem Døden så at sige sidder på Læberne, at dø i Frihed. — Denne Hentydning til en nær forestående Død syntes ikke aldeles blottet for Grund, da den blev nedskrevet. Ulfeldt, som ved sin Flugt fra Malmø endnu ikke helt havde gjenvundet sit Helbred, var — vistnok som Følge af den uvante legemlige Anstrengelse og stærke åndelige Spænding, som Flugten og hvad derpå fulgte medførte — igjen bleven syg og kom i en temmelig lidende Tilstand til Bornholm. Det var da heller ikke ham selv, der skrev det ovenfor omtalte Brev til Kongen. Skjønt det taler i hans Navn, er det helt igjennem skrevet, og uden Tvivl også konciperet, af Leonora Christina, og kun Underskriften er Ulfeldts egen. Efter hvad Leonora Christina et Steds siger, må man antage, at hun samtidig skrev et lignende Brev på Mandens Vegne til Dronningen[6].

Endnu i Rønne blev Fangerne af de to Officerer, som havde ført dem til Bornholm, overgivne til den Mand, der for Fremtiden skulde være deres egentlige Vogter, Guvernøren over Bornholm, Generalmajor Adolf Fuchs, som havde indfundet sig personlig for at modtage dem[7]. Fuchs, hvis Navn på Grund af de nærmest følgende Begivenheder for bestandig vil være knyttet til det Ulfeldtske Ægtepars, var en Udlænding (Tysker?) af ringe Herkomst — Leonora Christina kalder ham endog en Bondesøn[8] —, som for lidt over tre År siden var bleven indkaldt til Danmark fra de spanske Nederlande, hvor han havde tjent i Hæren som Oberst[9]. I Sommeren 1659 var han bleven udnævnt til Guvernør på Bornholm[10], efter i Forvejen at have gjort sig hæderlig bemærket under Kjøbenhavns Belejring som Kommandant på Christianshavn, og i det hele tør det vist antages, at han ikke har været

uden militær Fortjeneste og Dygtighed. Men på den anden Side var han en Mand af et lidet tiltalende Væsen og et ufint Sind, en Blanding af brutal Hensynsløshed og beregnende Træskhed, kort sagt en Mand, der i det Forhold, hvori han trådte til Ulfeldt og Leonora Christina, havde mange Forudsætninger til at blive dem en hård Svøbe, og så meget mere, da han åbenbart fra Begyndelsen af var stærkt indtaget imod dem eller i hvert Fald meget opsat på at vise Kongen sin Tjenesteiver i det ham overdragne Hverv.

Fuchs's Stemning mod de fangne kom strax til Udtryk i den Måde, hvorpå han stillede sig til Ulfeldts Sygdom. I en Indberetning fra ham til Kongen[11], hvori han omtaler sit første Møde med Fangerne, siger han, at »det ikke er til at beskrive, hvor syg og svag denne Kumpan [Ulfeldt] anstillede sig af en utidig Kolik, som han kunde agere, ganske som om han havde den dobbelt«, men hvilket efter Fuchs's Mening kun skulde tjene til at vinde Tid, for at han kunde få Lejlighed til at tale med en og anden om Midler til at undslippe. For nu at forhindre dette lod Fuchs ham »med samt hans utidige Kolik« lægge på en Vogn og tillige med Leonora Christina og en Tjener, som de havde med til deres Opvartning, føre til deres endelige Bestemmelsessted, Klippefæstningen Hammershus på Nordvestspidsen af Øen, hvor Fuchs selv havde sin Bolig. At Ulfeldts Sygdom dog ikke var forstilt, fremgår af, at han endnu led af den, om end ikke i så høj Grad, to Dage efter Ankomsten til Hammershus, i hvilken Anledning Fuchs foreslår Kongen en Kur for Sygdommen, som er meget betegnende for ham selv. Thi han siger[12], at hvis Kongen nådigst vil tillade ham at lade Ulfeldt gjennemfugtle (»peitschen«)

to eller tre Gange om Dagen, antager han nok, at Koliken vil forgå ham, foruden at han ikke tvivler om, at han vil kunne banke så mange Penge ud af hans Skjælmskrop, at hele Bornholm kan betales dermed. Ulfeldt var imidlertid ikke blot syg på Legemet, men også på Sjælen. Han, som overhovedet under vanskelige Forhold let tabte Herredømmet over sig selv, var ved det tilsyneladende håbløse i hans Stilling, men dog ganske vist også som Følge af de forudgående stærke Rystelser af forskjellig Art, bragt i en Tilstand af Fortvivlelse, hvori der endog viste sig Spor af en Svækkelse af hans åndelige Ævner. Fuchs siger i den omtalte Indberetning, at han »kan mærke af alt, at Ulfeldt allerede er konfus i sin Forstand, og at Helvedesangsten allerede begynder at gribe ham, thi han er snart levende, snart død», og det er med Hensyn til et og andet Punkt i Ulfeldts senere Historie ikke uden Betydning at vide, at den åndelige Svækkelse, som her antydes, må antages at have holdt sig i længere Tid, om den end ingenlunde altid trådte lige stærkt frem; thi så længe som Fuchs var Guvernør på Bornholm, slår han stadig i sine Skrivelser om Ulfeldt på denne Streng. For Leonora Christina afgav denne hendes Mands Tilstand naturligvis en smertelig Tilvæxt til den Bekymring, som Situationen i og for sig måtte indgyde hende, og hun, som ellers vanskelig gav tabt, synes virkelig et Øjeblik at have ladet sig overmande af Sorgen. Idet Fuchs i den ofte nævnte Rapport af 30te Juli omtaler en Sammenkomst, som han netop samme Dag havde haft med Fangerne, fortæller han, hvorledes Ulfeldt bl. a. ytrede til ham, at han aldrig havde troet, at det skulde komme så vidt med ham, som det nu var kommet, og derefter i dyb

Modløshed kastede sig på sin Seng, og hvorledes så Leonora Christina »begyndte heftigt at skrige og græde«.

Det turde være hensigtsmæssigt her at give Læseren en Forestilling om det Sted, som fra nu af i henved halvandet År skulde tjene Ulfeldt og Leonora Christina til Ophold. Hammershus Slot, der endnu som Ruin frembyder et ualmindelig storartet Skue, var — i Følge den nyeste og mest anskuelige Skildring af denne Lokalitet[13] — »opført på en 252 Fod høj, næsten ubestigelig Klippeknude med dybe Dale på de tre Sider. Den fjerde, vestlige, Side vender ud mod Søen, hvor den stejle, skjærfulde Kyst forhindrer enhver Landgang. Slotsklippens Sider hæve sig lodrette mod Syd og Nord; mod Øst er Skråningen noget jævnere, og her findes Adgangen til Slottet«. Til den stærke naturlige Beliggenhed havde Kunsten føjet sit for at gjøre Stedet så godt som utilgængeligt, og især kan fremhæves, at Klippens øverste Flade var helt omgiven af en indtil 30 Fod høj Mur, der kun på et enkelt Punkt åbnede Adgang til Fæstningens Indre. Indenfor den af Fæstningsmuren dannede Kreds lå et sammenhængende Komplex af Bygninger, der var indrettet på selvstændigt Forsvar og omsluttede en lille Gårdsplads[14]. Skjønt Værkerne på den Tid, her er Tale om, uden Tvivl vare komne en Del i Forfald, vare de dog endnu temmelig stærke og desuden vel forsynede med Vagter, så at Muligheden for en i Fæstningen indesluttet Fange til at slippe bort i og for sig var såre ringe. Imidlertid medførte det Hverv, der i det foreliggende Tilfælde var overdraget Fuchs, et så stort Ansvar, og Ulfeldts og Leonora Christinas Undvigelse fra Malmø var endnu i så frisk Minde, at man ikke undrer sig over at høre, at Guvernøren

traf en Del ganske særlige Forholdsregler til Bevogtningen af sine Fanger. Om Beskaffenheden af disse få vi ret fyldige Oplysninger gjennem hans egne Meddelelser. I sin Indberetning til Kongen af 30te Juli fortæller han, at han har indsat Ulfeldt og Leonora Christina i »Rustkamret i Tårnet« — hvorved vistnok menes det så kaldte »Manteltårn« i det inderste Bygningskomplex[15] —; »der«, siger han, »sidde de godt og skulle ikke undløbe mig«. Han har ladet Døren til Værelset indrette således, at den kan lukkes udvendig, og har ladet gjøre et Hul i den. Udenfor stå to Skildvagter, og desuden er der her en Vagt, bestående af en Sergeant, en Korporal og nogle menige, men om Natten bliver der sat en Skildvagt indenfor Døren for at passe på, hvad Fangerne foretage sig, samt vare på Lyset, som brænder hos dem. Ovenover og nedenunder Kamret ligger der Folk, og udenfor Tårnet er der atter Vagter. — Det kan allerede her siges, at medens Fangerne synes at have beboet det omtalte Rum indtil ind i Marts Måned det følgende År, skete der med Hensyn til Bevogtningen af dem i al Fald den Forandring, at man — uvist når — ophørte med at sætte en Vagt ind hos dem om Natten[16]. Rustkamret selv synes at have været et temmelig stort Værelse, hvori Tjeneren havde sin Seng stående lige så vel som hans Herskab. Ved Siden af må der have været et lille Rum eller Kammer, som dog ikke synes at have været brugt til Beboelse[17] (Privet?) Skjønt Indespærringen naturligvis var Regel for Fangerne, var det dem dog i de første Måneder af deres Ophold på Hammershus ikke aldeles forment at forlade deres Værelse. De havde således Lov til at trække frisk Luft på Tårnets Loft, og det sees, at Guvernøren ved en enkelt Lejlighed endog

har taget Leonora Christina med på en lille Vandring udenfor Tårnet[18]. At de dog ved sådanne Lejligheder vare mindst lige så strengt bevogtede som ellers, er en Selvfølge.

Hverken Stedets naturlige Fasthed eller de i det foregående omtalte overordentlige Forholdsregler synes endnu at have afgivet Fuchs tilstrækkelig Betryggelse for, at Fangerne ikke slap ham ud af Hænderne, og under alle Omstændigheder indså han meget rigtigt, at til at få et ret fast Tag i Fangerne var intet Middel bedre, end hvis det kunde lykkes ham at trænge sig ind i deres Fortrolighed og blive kjendt med deres hemmelige Tanker og Forhåbninger. For det lidet værdige i på denne Måde at exploitere deres hjælpeløse Tilstand og den Trang til Frihed, som er naturlig for enhver Fange, havde han ikke Øje, og han havde derfor næppe fået dem i sin Magt, før han, i Overensstemmelse med hin Erkjendelse, begyndte at gjøre dem til Gjenstand for en systematisk Udspionering. Som sit fornemste Redskab herved betjente han sig af en Kone, Kathrine, der var gift med Vagtmesteren ved Besætningen på Hammershus, Hans Mejer, og som efter Fuchs's egne Ord var et »forslagent Fruentimmer, men dog kunde se så enfoldig ud, som om hun ikke kunde tælle til fem[19]«. Da Leonora Christina på Grund af tilfældige Omstændigheder ikke havde fået noget kvindeligt Tyende med til Bornholm[20] og ofte måtte trænge til Hjælp af et sådant, gav Fuchs hende dette Fruentimmer til Opvartning, men i Forvejen havde han instrueret hende om, at hun skulde give nøje Agt på, hvad Fangerne sagde om deres Planer og Forhåbninger[21], og berette ham det, ja efter al Rimelighed gjorde han sig endog skyldig i den særlige Lumpenhed

at pålægge hende, at hun under Medfølelsens Maske skulde tilbyde selv at ville være dem behjælpelig med et Flugtforsøg for at lokke dem på glat Is. Således synes i det mindste Konen at have gjort. Hun skal først have henvendt sig til Tjeneren — en Vesterjyde ved Navn Peter Pflügge — og derefter til Leonora Christina med Tilbud om at ville hjælpe hende og Ulfeldt bort, og Leonora Christina, som uden Tvivl selv i Flugten så den eneste Redning eller i hvert Fald den, der vilde blive mindst dyrt kjøbt, tog uden Mistanke mod Tilbudet. Da hun imidlertid mente, at Konen intet vilde kunne udrette uden sin Mands Hjælp, opfordrede hun hende til at erhverve hans Medvirkning, idet hun lovede dem tilsammen 2,000 Rdr. foruden andre Herligheder, hvis de skaffede en Båd til Veje, som vilde føre hende og Ulfeldt til Lybek. Under Forudsætning af, at de vagthavende Soldater vilde stå hende bi, tilbød hun at ville tage dem med i Båden og lovede desuden at betale hver af dem 100 Rdr. Konen fortalte siden Leonora Christina, at hun havde fået sin Mand til at gå ind på Sagen, om han end lige strax var bleven vred og havde brugt hårde Ord imod hende[22].

Dette var, i det mindste for den væsentligste Del, allerede foregået den 30te Juli, to Dage efter Fangernes Ankomst til Hammershus, og Fuchs kunde endnu i sin Indberetning til Kongen af den nævnte Dato give fuldstændig Oplysning derom. Han tilføjede, at han af Vagtmesterens Kone havde fået at vide, at Leonora Christina havde nogle Penge og Juveler fastbundne på sig — det viste sig siden, at de vare indlagte i et lille Skrin —, og dem vilde han, når Skibet, som overbragte hans Rapport, kom tilbage, fratage hende for at berøve Fangerne

alt Håb om at sætte deres Planer i Værk og afværge, at de bestak Soldaterne og Officererne, som havde Vagt hos dem. I Anledning af denne sidste Ytring kan mærkes, at Fangerne, som det synes strax efter deres Indespærring, søgte at stille sig på en venskabelig Fod med de vagthavende Underofficerer ved at stikke små Pengesummer til dem samt traktere dem med Mad og Drikke — noget som Fuchs dog strengt forbød, da han af Vagtmesterens Kone blev underrettet derom[23]. Med Borttagelsen af de omtalte Juveler gik det iøvrigt, som Fuchs havde bebudet. En Nat mellem 11 og 12, da Fangerne altså uden Tvivl vare gåede i Seng, kom Fuchs op på deres Værelse tillige med en Major Krantz, Vagtmesteren og endnu en tredie Mand. Han anstillede sig som rasende, fordi man havde tænkt på at narre ham — hvad der sagtens sigtede til Forhandlingerne mellem Leonora Christina og Vagtmesterens Kone —, han tordnede og lynede, og »Enden på Farcen«, som Leonora Christina meget betegnende kalder det, blev, at han tog Skrinet med Juvelerne og Pengene, som hun vel om Natten havde sat fra sig, bort med, efter at han dog først havde forseglet det med Ulfeldts Signet og sagt, at han vilde opbevare det for dem[24].

Mærkeligt nok sees denne Begivenhed endnu ikke at have vakt Leonora Christinas Mistanke mod Vagtmesterens Hustru; thi om hun end, som det må sluttes af hendes egne Udtalelser[25], opgav Tanken om fortrinsvis at støtte sig til dette Fruentimmer og hendes Mand ved Udførelsen af et Flugtforsøg — hun kunde jo nu heller ikke mere tilbyde dem kontant Betaling for deres Hjælp —, vedblev hun dog endnu i nogen Tid at betro sig til hende om sine Planer og Hensigter. Endnu langt mere påfaldende

end dette må det dog, i det mindste ved første Øjekast, synes, at hun så lidt lod sig skræmme af Guvernørens Optræden imod hende, at hun besluttede at prøve på at overtale ham selv til at være hende og Ulfeldt behjælpelig med at undvige. Fattede hun nu denne Beslutning, som man har antaget[26], i en almindelig, overmodig »Tro på Guldets Almagt», eller var der særlig hos Fuchs noget, som gav hende Grund til at mene, at hans Pligttroskab til syvende og sidst ikke var mere grundfæstet, end at den lod sig besejre, når man blot valgte de rette Midler dertil? Det følgende vil måske hjælpe til at besvare dette Spørgsmål. Men om Leonora Christina også anså sig for nok så berettiget til den lave Vurdering af Mandens Karakter, som under alle Omstændigheder synes den nærmest liggende Forudsætning for, at en sådan Beslutning kunde danne sig hos hende, var Tanken alligevel så dristig, at man vanskelig kan forestille sig den bragt til Udførelse, hvis ikke Guvernøren selv havde givet hende bestemt Anledning til at tro, at han var villig til at komme til en Forståelse med hende. Hun siger da også udtrykkeligt, at Fuchs selv gjorde hende mange »Offerte und Anleitungen», og først derefter bragte hun Sagen på Bane i en Samtale med Fuchs's Frue[27], med hvem hun altså på den Tid af og til må være kommen sammen. Hun spurgte Fruen, om hun troede, at hendes Mand kunde lade sig overtale til at lade hende og Ulfeldt slippe fri, og muligvis var det allerede ved denne Lejlighed, at hun tilbød Fruen, hvis hun kunde erhverve sin Mands Samtykke, at ville skjænke hende de Juveler, som fandtes i det af Fuchs borttagne Skrin[28]. Fruen ytrede, at hun vilde forelægge sin Mand Sagen, og skal siden have bragt Leonora Christina det Svar, at han nok kunde være tilbøjelig til

at gå ind derpå, men at han vilde tale med hende selv derom. Under en Spadseretur i det frie, til hvilken Fuchs havde indbudt Leonora Christina, fandt der virkelig en Samtale Sted imellem dem om denne Sag, og i den nærmest følgende Tid fortsattes Forhandlingerne, ved hvilke Fuchs's Hustru atter for en Del synes at være optrådt. Om nogle af Enkelthederne i disse Forhandlinger stemme de pågjældendes Beretninger ikke ganske overens. Efter hvad Leonora Christina siger, bød hun først Fuchs 10,000 og derefter 20,000 Rdr. for at lade hende og Ulfeldt slippe, men han forlangte 50,000 Rdr., idet han foregav at måtte have Værdien af sin Hustrus Godser i Brabant, som han satte på Spil. Leonora Christina vilde imidlertid ikke gå videre end til de 20,000 Rdr., og som Sikkerhed for Pengene tilbød hun Fuchs et Bankbrev på Amsterdam, lydende på 40,000 Rdl., som hun sagde fandtes i det af Fuchs borttagne Skrin. Fuchs siger, at Leonora Christina bød ham først 10,000, derefter 20,000 Rdr., og tilsidst Bankbrevet på 40,000 Rdr., samt desuden Erstatning indtil et Beløb af 50,000 Rdr. for det Tilfælde, at hans Godser skulde blive konfiskerede. I og for sig er nu denne Forskjel i Angivelserne uden synderlig Betydning, men skal man vælge imellem dem, forekommer Leonora Christinas mig at have Sandsynligheden for sig, da der ikke let kan tænkes nogen Grund til, at hun skulde opgive andre Summer end de virkelige, hvorimod Fuchs let kan have misforstået hende. Også Ulfeldt sagde, at der ikke var tilbudt Fuchs mere end 20,000 Rdr. Med Hensyn til det væsentligste i Sagen: Fuchs's Forhold til de gjorte Tilbud, siger han selv, at han først udtalte sin Forundring over, at Leonora Christina turde byde ham noget sådant, men efter at hun

havde ladet ham forstå, at hun ved sine gode Venner i Kjøbenhavn let vilde kunne tilvejebringe en kongelig Befaling til at lade hende og Ulfeldt løs — thi Kongen »skrev mange Sager under, som han ikke vidste, hvad var» —, lod Fuchs, som om han var til Sinds at komme hende i Møde, idet han ved denne sin Holdning tilsigtede dels at få at vide, hvilke Venner det var, Leonora Christina gjorde Regning på med Hensyn til hin kongelige Befaling, dels at finde Lejlighed til at bemægtige sig det før omtalte Bankbrev på 40,000 Rdr., som han troede, at Leonora Chistina selv bar hos sig, idet han allerede dengang viste, at det ikke fandtes i Skrinet[29].

Fuchs omtaler selv alle disse Ting i en Indberetning til Kongen af 10de September, og han kan allerede her gjøre Kongen en Meddelelse om nogle Forholdsregler, han har truffet for at komme efter den nærmere Sammenhæng med hin kongelige Befaling. Skjønt det nemlig hverken var Fangerne tilladt at modtage eller at afsende Breve, i al Fald uden at de gik igjennem Guvernørens Hænder, havde Leonora Christina dog gjort et Forsøg på det sidste. Hun havde i nogen Tid brugt om Natten at kaste Levningerne af sin Mad ned til en Skildvagt, som havde Post nedenfor Tårnet, for således at indlede en Forbindelse med ham, og Fuchs havde allerede haft Lejlighed til at undre sig over hendes stærke Appetit, da Sammenhængen kom for Dagen ved et Brev, som hun ligeledes kastede ned til Soldaten. Dette Brev skulde af ham have været afleveret til Vagtmesterens Kone — der altså dengang ved tilfældige Omstændigheder må have været forhindret fra at komme til Leonora Christina —, og hun skulde da igjen have besørget Brevet til Kjøbenhavn; men Soldaten havde ikke Mod til at aflevere Brevet,

men skjulte det i Muren, og først en Tid efter, da Leonora Christina spurgte Konen, om hun havde fået det, kom det hende virkelig i Hænde og gik dermed også strax over i Guvernørens Besiddelse. Fuchs åbnede Brevet på Siden, men uden at bryde de to Segl, der vare for, og indeni fandt han et Indlæg til den tidligere omtalte Birgitte, Frants Speckhans Hustru, i hvis Hus Ulfeldt og Leonora Christina ganske sikkert havde boet efter Flugten fra Malmø (de bleve i al Fald arresterede her [30]), og som sees at have været Gjenstand for Fuchs's allerhøjeste Uvilje. Han kalder hende en »ligefrem Spion, der kan anrette meget ondt«, og en »nederdrægtig Carogne«, ved hvem »Ulfeldt har ladet alle sine Anslag og Breve besørge«, og han henstiller til Kongen, om det ikke var rådeligt ved Lejlighed at sætte hende fast. Indholdet af Brevet forekom ham iøvrigt temmelig ubetydeligt, så at han antog, at Brevet kun var et Slags Forsøg, beregnet på at se, om der overhovedet var Mulighed for en Korrespondance. Imidlertid fandtes der dog en Hentydning i det til den før omtalte kongelige Befaling, og der nævnedes i denne Sammenhæng to Mænd, af hvilke dog Fuchs var sikker på den enes Troskab, medens han intet vidste om den anden. For nu at komme mere på det rene med Sagen, lod han Vagtmesterens Kone lægge et Omslag om Brevet og adressere det til en hende bekjendt Kone i Kjøbenhavn, som skulde aflevere det til Birgitte; men tillige opfordrede han Kongen til at lade Kammersekretær Gabel instruere den pågjældende Kone om, hvorledes hun skulde forholde sig både ved Overbringelsen af Brevet og ved Modtagelsen af det forventede Svar. At Brevet virkelig blev besørget efter denne Fuchs's Anvisning, synes at turde sluttes deraf, at Leonora Christina i Brevet havde

omtalt, at hun var dårlig forsynet med Sengeklæder og Lagener, og vi vide, at der af de sidste blev sendt hende nogle Par[31]. Derimod er det ubekjendt, om der kom noget videre ud af den Fælde, der ved Brevet opstilledes for de to navngivne, indflydelsesrige Mænd og de andre pågjældende. At Kongen ikke først ved denne Lejlighed blev bekjendt med Birgitte Speckhans Stemning mod Ulfeldt og Leonora Christina, fremgår allerede deraf, at det var i hendes Hus, at de vare blevne arresterede; men desuden havde han kort efter fået at vide, at der opbevaredes og til Dels skjultes adskillige Ulfeldt tilhørende Sager i Speckhans Hus, og allerede fra første Halvdel af August Måned haves en Række kgl. Befalinger vedrørende Eftersøgningen og Udleveringen af disse Sager[32].

Det er ret kuriøst at se i Fuchs's Indberetninger til Kongen, hvorledes han midt under Fremstillingen af de Rænker, hvormed han omspinder de fangne, ligesom får en Fornemmelse af, at Kongen selv let kan komme til at føle sig noget usikker over for en Mand, der viser sig så fortrolig med Tvetydighed og Falskhed, og mange og kraftige ere de Forsikringer, han giver Kongen om sin Troskab. Før han skal lade sig friste af Ulfeldts Guld, siger han således i sin Rapport af 10de September, vil han ønske, at det må tillades ham at sætte en Lunte til de 100 Centner Krudt, som opbevares i Rummet under Ulfeldts Værelse »und ihme nebenst seinem Weibe den höllischen Geistern zu sacrificiren«. Var han nu virkelig så fast, som man skulde tro efter denne og lignende Rodomontader? At han under normale Forhold gjorde sin Pligt, derom tvivles ikke, men var han også i Stand

til at modstå en virkelig stor Fristelse? Dette Spørgsmaal, som jeg allerede tidligere ganske flygtigt har berørt, og som Forhandlingerne mellem ham og Leonora Christina stadig fremkalde paany, lader sig desværre ikke aldeles fyldestgjørende besvare, og det især af den Grund, at de Midler, Fangerne mente at kunne ofre på deres Befrielse, ganske vist ikke vare store nok til at opveje den Risiko, som Fuchs vilde løbe ved at svigte sin Pligt mod Kongen. Jeg for min Del kan dog ikke nægte, at der i Fuchs's Adfærd er mere end én Ting, som gjør mig det såre tvivlsomt, om han virkelig var så uimodtagelig, som han selv sagde, for Guldets Fristelser, og hvis min Tvivl er begrundet, er det for så vidt af temmelig underordnet Betydning at få at vide, om han ad denne Vej kunde have ladet sig forlede til også at overtræde sin særlige Pligt mod Kongen, eller om han vilde blive stående ved Overtrædelsen af sine mere almenmenneskelige Pligter. Til nærmere Forklaring kan det allerførst anføres, at han havde tilladt sig at åbne det Skrin med Kostbarheder, som han havde taget fra Leonora Christina, skjønt han selv havde forseglet det med Ulfeldts Signet. At denne Adfærd under alle Omstændigheder var uforsvarlig, vil vist enhver indrømme, men det synes overhovedet vanskeligt at forstå, at han foretrak at gjøre sig skyldig i en Handling, som nødvendig måtte sætte ham i et tvetydigt Lys, frem for at sende Skrinet uåbnet til Regeringen i Kjøbenhavn, hvis man ikke netop søger Forklaringen i rent personlige, selviske Bevæggrunde. For så vidt Åbningen af Skrinet først har fundet Sted, efter at Forhandlingerne med Leonora Christina vare begyndte, — hvad der synes sikkert[33] — kunde man bl. a. tænke på, at han har ønsket at overbevise sig om Fangernes Ævne til at indfri de

Tilbud, de havde gjort ham, eller måske, at han har villet sikre sig de i Skrinet indeholdte Juvelsager, som han selv sagde, at Leonora Christina havde lovet hans Kone for at overtale ham til at lade hende og Ulfeldt undslippe[84]. Heller ikke hans Forhold til det omtalte Bankbrev på 40,000 Rdr. synes ganske umistænkeligt. Da dette Dokument kom på Tale, havde Fuchs sendt en Mand af Sted til Kjøbenhavn med det af ham åbnede Skrin — hvorved man dog ikke erfarer, om noget af dets Indhold allerede var udtaget —, og Manden var allerede kommen til Rønne og gået om Bord i et derliggende Skib. Men da Fuchs hører, at Bankbrevet skal være i Skrinet, skynder han sig i største Hast om Natten til Rønne, lader sig Skrinet udlevere og gjennemgår påny dets Indhold[85]. Er der ikke også heri noget, som snarest synes at tyde på en vis Tilbøjelighed til at tage de af Fangerne gjorte Tilbud under nærmere Overvejelse? Set i Belysning af den af ham selv oftere påberåbte Bevæggrund: så vidt muligt at berøve Fangerne alle Midler til at bestikke de tjenstgjørende Officerer og Soldater, tager i al Fald denne Rejse til Rønne sig temmelig urimelig ud. Thi han måtte i Forvejen kunne sige sig selv, at hvis Bankbrevet fandtes i Skrinet, var den allersikreste Måde at unddrage Fangerne Rådigheden over det at lade det fortsætte Rejsen til Kjøbenhavn; og fandtes det der ikke, talte Sandsynligheden allersnarest for, at hele Historien om det var en Usandhed, og at han altså også kunde spare sig den Ulejlighed at søge videre efter det[36]. Hans Ytring til Kongen bagefter om, at han troede, at Leonora Christina bar det hos sig, og at han ved Lejlighed vilde bestræbe sig for at komme i Besiddelse af det (ovfr. S. 13), synes

derfor også temmelig umotiveret, som der da i Virkeligheden heller ikke sees at være gjort noget videre Forsøg fra hans Side på at få fat i det. Men der var endnu én højst mærkelig Omstændighed ved denne Rejse til Rønne. Man skulde jo nemlig tro, at når Fuchs først havde overbevist sig om Bankbrevets Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse i Skrinet, måtte de samme Grunde til at sende Skrinet selv med dets Indhold til Kjøbenhavn være til Stede nu som tidligere. Ikke desto mindre forandrede Fuchs nu sin Beslutning i så Henseende. Han nøjedes med at afsende, hvad Skrinet indeholdt af Breve, medens han tog Skrinet selv med de i det indeholdte Værdipapirer og Værdisager med sig tilbage til Hammershus[37], og han beholdt nu alle disse Ting hos sig, uden, så vidt skjønnes, at aflægge Kongen mindste Regnskab for dem, indtil nogle Måneder senere en Klage fra Fangernes Side tilfældig kom Kongen for Øje, og Fuchs blev nødt til at rede for sig i denne Sag. Vi komme siden nærmere tilbage hertil og bemærke kun foreløbig, at Fuchs selv under disse Omstændigheder ikke ganske opgav den tvetydige Holdning, som i det hele må siges at have betegnet hans Færd i Forhold til det omtalte Skrin, idet han nemlig dels ved en øjensynlig altfor overdreven lav Vurdering af Skrinets Indhold bestræbte sig for at gjøre Sagen så ubetydelig som muligt, dels ligefrem nægtede at udlevere Juvelsagerne, idet han, som tidligere berørt, gjorde gjældende, at Leonora Christina havde skjænket hans Kone dem, for at hun skulde overtale ham til at lade Fangerne slippe bort. At Betingelserne for Gaven ikke vare blevne opfyldte, lagde han så ringe Vægt på, at han endog spottede Leonora Christina, fordi hun så let havde ladet sig narre til at give noget bort uden at være vis

på at få Vederlag derfor[38], og hvad man ellers dømmer om Fuchs's Adfærd, tør det vist uimodsigeligt påståes, at hele denne Betragtningsmåde og det derpå grundede Ejendomskrav i og for sig er tilstrækkeligt til at stemple ham som en ikke blot lidet fintfølende men heller ikke virkelig ærekjær og hæderlig Karakter.

Da Leonora Christina kort efter Fuchs's Hjemkomst fra Rønne spurgte ham, hvilken Beslutning han så havde fattet med Hensyn til hendes Anmodning om Bistand, fortalte han hende, at han havde åbnet og gjennemsøgt Skrinet, men ikke fundet Bankbrevet deri, og han bebrejdede hende, at hun havde villet narre ham, idet han tilføjede, at det aldrig havde været hans Tanke at gjøre noget, som kunde være hans ærlige Navn til Forklejnelse. Leonora Christina blev på sin Side heftig forbitret over, at han havde brudt Ulfeldts Segl, og de skiltes således i Vrede fra hinanden[39]. Hermed vare da også, som Leonora Christina antyder[40], Forsøgene på at indvirke på Guvernøren forbi, og i det hele antog nu det gjensidige Forhold mellem ham og de fangne en ny Skikkelse. Skjønt de sidste endnu ikke på alle Punkter gjennemskuede Fuchs's Rænker, havde det brutale i hans Adfærd med Skrinet og hans Troløshed ved denne Lejlighed — thi han havde jo lovet at opbevare det for dem —, gjort et så stærkt Indtryk på dem, at de ikke kunde glemme det, og idet deres Harme uden Tvivl fik yderligere Næring ved den Frygt, de ikke ganske uden Grund nærede for, at der skulde ske Misbrug af de i Skrinet indeholdte Papirer og Kostbarheder, greb de fra nu af enhver Lejlighed til at lægge deres Uvilje mod Guvernøren for Dagen. For Ulfeldts Vedkommende synes dette at have ytret sig på mere passiv

Måde. Leonora Christina havde ladet ham love både med Hånd og Mund, at han ikke vilde indlade sig i Ordstrid med Fuchs, idet hun uden Tvivl frygtede et Tilbagefald af hans Sygdom, og i Overensstemmelse hermed tilkjendegav han ham for det meste sin Ringeagt ved overhovedet næppe at tale med ham eller ved at forlade Værelset, når Fuchs kom derind[41]. Leonora Christina derimod holdt sig ikke tilbage, men gav ofte sin Uvilje Luft i spottende Ord. Fuchs på sin Side blev naturligvis højlig opirret ved denne Fangernes Optræden, og da han nu heller ikke kunde vente personlig at lokke mere ud af dem, brød han sig ikke længere om at lægge Bånd på sin naturlige Lidenskabelighed og Plumphed og gav undertiden sin Forbitrelse Udtryk på en yderst voldsom Måde. Forholdet mellem ham og Fangerne blev kort sagt fra nu af en stadig Kamp, men skjønt Fuchs for det meste synes at have trukket det korteste Strå i den mundtlige Ordvexel — han sagde selv i senere Tid, at han på Grund af den Hån og Spot, han måtte døje af Fangerne, undertiden i et Par Måneder ad Gangen slet ikke kom til dem[42] —, er det dog indlysende, at det tilsidst måtte blive ham, som fik Overtaget, fordi det var ham, der rådede over den fysiske Magt. Han tog sin Tilflugt til denne allerede på et temmelig tidligt Punkt af Striden, og det må ikke oversees, at Måden, hvorpå dette skete, i og for sig ikke bidrog lidt til at opægge Fangernes Sind imod ham. Leonora Christina fortæller, at han endnu før Julen 1660 fratog dem den begrænsede Frihed, de hidtil havde haft til af og til at trække Luft udenfor deres eget Værelse, og at han siden tilspærrede Vinduerne i Værelset, idet han for nogle satte Jernstænger, for andre Skåder. Også blev Forsyningen med Levneds-

midler efterhånden meget dårlig og knap, så at Fangerne endog mente, at han vilde prøve på at sulte dem ihjel[43], osv.

Skjønt vi ikke kjende de Befalinger, Kongen mulig har givet Fuchs med Hensyn til Fangernes Behandling, er det dog hævet over enhver Tvivl, at Fuchs på dette Punkt tillod sig meget på egen Hånd, idet han stolede på, at hans egne Skrivelser og Indberetninger vare den eneste Kilde, hvoraf Yderverdenen kunde øse Kundskab om hans og Fangernes gjensidige Forhold. Han havde Grund til at tro dette, da han anvendte stor Flid på at hindre ethvert ikke af ham selv kontrolleret Samkvem mellem Fangerne og Omverdenen, og i de fleste Tilfælde er dette vel også lykkedes ham. Af og til så dog Fangerne Lejlighed til at skuffe hans Årvågenhed — vistnok ved Hjælp af nogle af de vagthavende Soldater, som Leonora Christina havde vundet for sig[44] —, og således erfarer man bl. a., at de havde fået Breve besørgede både til Hamborg og til England, ligesom der også omtales et Klageskrift (»Verantwortungsschrift«), som Ulfeldt havde sendt ud i Verden, og hvori han havde angrebet Fuchs stærkt på Grund af hans Forhold med det opbrudte Skrin[45]. Til Uheld for Fuchs var der kommen Kongen noget for Øre om dette, og Kongen synes at have ladet ham tilkjendegive sin Misfornøjelse med, at en sådan Korrespondance havde kunnet finde Sted[46]. Dette stemte naturligvis ikke Fuchs mildere mod Fangerne, og da han nu oven i Kjøbet noget efter fik at vide, at de også overfor hans Officerer og andre, som de kom i personlig Berøring med, fremstillede hans Færd i det samme ugunstige Lys som i det omtalte Klageskrift, blev Følgen et Sammenstød med dem, som var heftigere end

noget andet, hvorom der er os levnet Efterretning, og som jeg i det følgende skal forsøge at skildre, så vidt Kilderne tillade det. Først må bemærkes, at Fuchs af Kongen havde fået Befaling til at forkynde for Ulfeldt, at Skiftet efter Kirsten Munk nu skulde holdes, og at han derfor egenhændigt måtte anmelde de Fordringer, han mente at have i Boet udenfor sin lovlige Arvepart[47]. Dette Hverv udførte Fuchs den 2den Marts (1661) gjennem Landsdommer på Bornholm Peder Olufsen og Major af Garnisonen Krantz[48], og den Omstændighed, at der i det Fangerne fratagne Skrin fandtes Papirer, som Ulfeldt ved denne Lejlighed havde Brug for, synes da at have givet Anledning til, at Ulfeldt overfor Krantz angreb Fuchs stærkt, fordi han havde åbnet Skrinet og bemægtiget sig dets Indhold[49]. Da Krantz kom ned til Guvernøren, gjorde han denne bekjendt med Ulfeldts Ytringer, og Fuchs sendte da atter ham og Peder Olufsen samt Vagtmesteren Hans Mejer op til Ulfeldt med den Besked, at når han (Ulfeldt) efter Christian IV.s Død havde kunnet åbne Kongens Værelser med en (privat) Hovednøgle — Ulfeldt og hans Tjener påstod, at der var bleven tilføjet: samt opbryde Kongens Juvelskrin og udtage Juvelerne[50] —, så kunde Fuchs også forsvare, at han havde åbnet Ulfeldts Skrin. Ulfeldt, der under alle Omstændigheder betragtede dette som en Sigtelse for ligefremt Tyveri, blev yderst forbitret over Guvernørens Budskab, og sikkert ikke mindst, fordi det fremførtes i så mange Menneskers Nærværelse, og da Fuchs siden selv kom op og fastholdt, hvad der var bleven sagt, idet han som sin Kilde påberåbte sig en gammel »Charteque», som han havde liggende et Steds, udspandt der sig en heftig Ordvexel mellem dem. Måske var det i denne Sammenhæng at

man kom til at tale om Ulfeldts Korrespondance, og at »den gamle Djævel«, som Fuchs smagfuldt kalder Ulfeldt[51], udlo ham, fordi han havde ladet sig narre, hvad der ærgrede Fuchs meget for hans Ledsageres Skyld. Imidlertid tog han en Slags Revanche. Efter nemlig først at have fået Fangerne til at afgive en nærmere Erklæring om Værdien af de i Skrinet indeholdte Sager, som Ulfeldt i sit Klageskrift havde omtalt i meget høje men ubestemte Udtryk, gjorde Fuchs gjældende overfor Leonora Christina, at hun i hvert Fald ikke længere havde Rådighed over Juvelsagerne, da hun havde skjænket hans Kone dem. Herover blev da Leonora Christina, som man kan tænke, heftigt forbitret og brugte efter Fuchs's Udsagn mange grove Ord imod ham. Hun kom også ind på de Pengetilbud, hun havde gjort ham, og da Fuchs hoverede, fordi det ikke var lykkedes hende at bestikke ham med de 20,000 Rdr., svarede hun, at hvis hun havde haft 50,000 til sin Rådighed, vilde han ikke have modstået. Nu var det Fuchs's Tur til at komme i Kog. Han »sprang i Vejret som en gal Mand« og sagde til Leonora Christina, at hun løj som en Hore(!). Hun svarede ham, at han var en Æsel, hvorefter han igjen kåldte hende en »Carogne« og brugte en hel Del andre plumpe og voldsomme Talemåder. Om de Former, hvorunder hans Lidenskabelighed iøvrigt fremtrådte ved en Lejlighed som denne, får man en anskuelig Forestilling gjennem Leonora Christina, som fortæller, at når han blev rasende, skreg og råbte han af al sin Magt, medens Talen fløed som en brusende Strøm, og Fråden stod ham ud af Munden, indtil han på én Gang midt i Raseriet – og sagtens når han, som han jævnlig gjorde, gik over til at benytte sig af den ironiske Taleform — sænkede Stemmen og gav sig til at tale

ganske som et andet Menneske[51 b]. Også vides det fra flere Sider, at han under sine Vredesparoxysmer brugte at svinge heftigt op og ned med en Stok, som han gik med, på en sådan Måde, at Fangerne flere Gange troede, at han vilde slå løs på dem med den. Da han ved den her omtalte Lejlighed så nogenlunde havde raset ud, sagde Leonora Christina, med Hentydning til de grove Skjældsord, han havde brugt, at hun ikke vilde kalde de tilstedeværende Herrer til Vidne på hans Ord, da hun vel vidste, at Sagen aldrig vilde komme for Retten, og da den Fornærmelse, han havde tilføjet hende, kun kunde afvaskes med Blod. Fuchs skal hertil have lagt Hånden på Kården og sagt, at den stod til hendes Tjeneste, men Leonora Christina besvarede dette spottende ved at tage en Hårnål ud af sit Hår og sige, at det var hendes Våben, og at hun var rede til at møde ham. Fuchs blev nu noget flov og sagde, at han ved hin Ytring kun havde tænkt på hendes Sønner[52], og i det hele synes han nu at være bleven noget roligere. Han vedblev dog at drille hende med hendes mislykkede Bestikkelsesforsøg, indtil Leonora Christina tilsidst ytrede, at hvis han ikke holdt sin Mund, vilde hun lade Kongen vide, at han havde indladt sig i Underhandlinger med hende. Hertil svarede Fuchs imidlertid, at han selv allerede havde meddelt Kongen alt, hvad der stod i Forbindelse med deres Underhandling, og dette synes at have gjort et stærkt Indtryk på Leonora Christina. Hun blev, efter Fuchs's Udsagn, ganske rød, sagde, at han skulde få det betalt, og bebrejdede ham hans Adfærd i heftige Udtryk. Også Ulfeldt, som en Tid havde forholdt sig stille, gav nu igjen sit Besyv med i Laget, og det med en sådan Voldsomhed, at Leonora Christina bagefter skal have ytret, at man

måtte holde ham det til gode, da han ikke var ved sin fulde Forstand, — »hvorom der», siger Fuchs, »heller ikke er nogen Tvivl, thi hans Miner og Diskurser vise hen derpå». Til yderligere Bekræftelse heraf anfører Fuchs — i en Beretning, som han har givet om den beskrevne Scene[53] —, at Ulfeldt spurgte de tilstedeværende, om de ikke vidste, at han var Fyrste. Fuchs gjorde en ironisk Undskyldning for, at han ikke vidste det, ellers vilde han og hans Ledsagere ikke have undladt at vise ham den skyldige Ærefrygt. Ulfeldt fortsatte og sagde, at han var en 500 År gammel Greve. Fuchs spurgte atter spottende, hvor gammel han da var i det hele, og eftersom han havde været Greve så længe, hvorfor han da igjen havde ladet sig gjøre til Greve af den tyske Kejser. »Svaret, som jeg fik», siger Fuchs, »var ikke det bedste, er også vant til den Slags Ting af Greven»; men at han, når Ulfeldt ikke var sig selv ganske mægtig[54], måtte vente sig et grovt Svar på den Slags Drillerier, falder ham ikke ind. For endnu at nævne en Enkelthed fra dette Optrin, kan det anføres, at Fangerne også klagede over den slette Kost, Fuchs gav dem, idet Maden navnlig var så salt, at de mente at skulle sætte Livet til ved den. Endelig kom der da en Ende på denne stormfulde Scene, og Fuchs og hans Ledsagere lode — som han selv udtrykker sig — »Fyrst Ulfeldt igjen alene med hans Billedskjæreri, som han arbejder meget flittigt på. Væggene ere bemalede med Kul, og i Bordene udskjærer han meget kunstigt allehånde Bestier og Figurer som Heste, Munke, Blomster og hvad ellers hans Fantasi indgiver ham». Han håber — tilføjer Fuchs — inden kort Tid igjen at se sig i høj Stilling og da at kunne

præsentere disse Borde som et evigt Minde om hans Fangenskab[55].

Som ovenfor berørt, var det Overbringelsen af en kongelig Befaling til Ulfeldt om at anmelde sine Fordringer i Boet efter Kirsten Munk, som dannede Indledningen til det nylig beskrevne Optrin. I en Skrivelse, som Fuchs to Dage senere sendte Kongen[56], og hvori han bl. a. aflagde Regnskab for Udførelsen af sit Hverv, fortæller han, at Ulfeldt havde forlangt en Dags Udsættelse for at tage en Beslutning, og at de med Brevet følgende »Skrifter« ere blevne Resultatet af denne Udsættelse. Ved »Skrifterne« må man uden Tvivl først og fremmest tænke på Ulfeldts Besvarelse af den til ham rettede Opfordring, med tilhørende Dokumentation; men at Ulfeldt tillige har benyttet den Lejlighed, der herved gaves ham, til for Kongen selv at fremføre sine Klager over Fuchs, særlig med Hensyn til det ofte omtalte Skrin, synes umiskjendeligt at fremgå af, at Fuchs i sit Brev til Kongen, umiddelbart efter at have nævnet Ulfeldts »Skrifter«, gjør et Forsøg paa at svække Anklagens Betydning, idet han nemlig betegner Ulfeldts Vurdering af de i Skrinet indeholdte Sager som altfor overdreven høj[57]. Ved Sammenkomsten med Fuchs den 2den Marts skulle Fangerne have anslået Værdien af disse Ting til omtrent 20,000 Rdr., men havde ikke villet afgive nogen skriftlig Specifikation. Fuchs havde da selv opsat en sådan, som han lod følge med Brevet til Kongen, idet han tillige bad denne udstede en Befaling til Fangerne om også for deres Vedkommende at detaillere skriftligt, hvad der skulde findes i Skrinet, eller i hvert Fald godkjende den af ham opsatte Specifikation. Der er Tegn til, at det første virkelig er sket, men i den Specifikation, jeg herved tænker på[58], og som

er opsat af Leonora Christina, findes ingen Angivelse af Juvelsagernes Værdi, men kun af det myntede Gulds og Obligationernes. Derimod haves fra en lidt senere Tid en meget udførlig Fortegnelse over Skrinets Indhold, som ligeledes er udarbejdet af Leonora Christina, og hvori Værdien ansættes endog adskilligt højere end under Sammenkomsten med Fuchs, nemlig — foruden Obligationerne — til over 22,000 Rdr.[59], hvoraf mere end 4,000 i rede Penge. Om nu virkelig nogen af disse Vurderinger ganske træffer det rette, tør vel ikke betragtes som afgjort, da endog de to skriftlige Specifikationer må antages at være udarbejdede efter Hukommelsen, og da der under de givne Omstændigheder måtte være en stærk Fristelse for Leonora Christina til at ansætte Værdien så højt som muligt. Men selv om man af Hensyn hertil kunde være tilbøjelig til at trække noget fra i det Ulfeldtske Ægtepars Opgivelser, må man dog i hvert Fald vistnok kunne tillægge Specifikationerne så megen Betydning, at man kan være berettiget til at betegne den Vurdering, Fuchs gav af Skrinets Indhold, som aldeles urimelig lav og ikke givende nogen som helst Forestilling om Sagernes virkelige Værd. Han ytrer nemlig i det før nævnte Brev til Kongen med særligt Hensyn til de i Skrinet indeholdte Juveler, at de ikke ere over 600 eller dog i det allerhøjeste 1,000 Rdr. værd, og på omtrent lignende Måde udtrykker han sig i et samtidigt Brev til Gabel[60], idet han tilføjer, at det er ålrlige Sager med Undtagelse af »et Stykke eller tre«. At man ved denne påfaldende lave Vurdering ikke kan undlade at tænke på, hvor meget det lå i Fuchs's Interesse at give den hele Sag så ubetydeligt et Udseende som muligt, har jeg allerede tidligere berørt, og det personlige Motiv synes at blive endnu mere iøjnefaldende, når man

ser, hvorledes han overfor Kongen, men endnu mere overfor Gabel gjør gjældende, at han ikke er til Sinds at udlevere Juvelerne. „Det er en Historie, siger han, som kun vedkommer Fruentimmerne, og dem vil han lade udkæmpe det hele mellem sig[61]. Hvorledes Enden blev på denne Sag, kan jeg ikke i alle Enkeltheder afgjøre. Så meget er dog vist, at Fangerne af Skrinets Indhold kun fik Obligationerne tilbage, medens både Juvelsagerne og de rede Penge bleve skjænkede af Kongen dels til Fuchs, dels til andre[62]. Også synes Fuchs ikke at have afgivet Juvelerne og Pengene til Kongen, før han selv — måske i Begyndelsen af 1662 — forlod Bornholm[63], og det er vist tvivlsomt, om han før denne Tid havde godtgjort Rigtigheden af sin Vurdering.

Når det allerede var kommen Fuchs meget uventet, at hans Fanger havde set sig i Stand til uden hans Vidende at træde i skriftlig Forbindelse med Omverdenen, skulde de dog snart berede ham en endnu langt større Overraskelse ved at vise ham, at de mange Sikkerhedsforanstaltninger, hvormed han havde omgivet den, ikke engang formåede at hindre dem i selv at unddrage sig hans Herredømme, i det mindste så vidt, at det kun skyldtes et Tilfælde, at de ikke helt slap ham ud af Hænderne. Hvor uheldigt end Leonora Christinas Bestikkelsesforsøg både overfor Vagtmesterens Kone og overfor Guvernøren vare løbne af, og hvor uhyre store Vanskelighederne ved en Flugt end måtte fremstille sig, når Fangerne ikke havde anden Hjælp at vente derved, end den, de kunde yde sig selv, vedblev Tanken om Flugt dog at gjære i Leonora Christinas energiske og dristige Ånd, og Fuchs's hensynsløse Optræden samt hans stadige Påstand om, at hun og Ulfeldt aldrig kunde gjøre Regning på at

blive benådede, drev hende til at gjøre sit yderste for at sætte Tanken i Værk. Allerede i Vinteren 1660—61 blev der truffet forskjellige Forberedelser. Hun havde blandt andet fra Kjøbenhavn fået tilsendt tre Par Lagener til sin Seng[64]; dem skar hun i Stykker og lavede dels Tonge af dem, dels et Sejl til en Båd, medens Tjeneren af nogle Træstykker, som fandtes i Værelserne, forfærdigede Årer. Det var nemlig deres Hensigt, så snart de vare komne ud af Slottet, at se at få fat i en af de mange Både, som lå ved Kysten, og med den styre til et neutralt Land. Allerførst måtte de dog afvente, at Vandet blev isfrit, men dette synes at have været Tilfældet i Begyndelsen af Marts, og det varede da også kun få Dage efter den stormfulde Scene med Fuchs, inden de sidste Tilberedelser til Flugten gjordes, idet Ulfeldt med en Egetræspind udborede Muren under Jernstængerne i et af Vinduerne, så at de med Lethed kunde brydes ud, når det afgjørende Øjeblik kom. Hullerne tildækkedes indtil videre med Kalk og Aske. Endelig, den 13de Marts, da Vejrfløjen på Fæstningen viste, at Vinden var gunstig (nordost), besluttede man at vove Forsøget. De Beretninger, der haves om Udførelsen, ere så detaillerede og stemme så ualmindelig godt overens, også i Enkeltheder, at vi ere i Stand til at danne os en meget tydelig Forestilling om, hvorledes det hele gik til[65].

Tappenstregen gik på Slottet Kl. 8 om Aftenen. Den Støj, som Instrumenterne og især Trommerne gjorde, benyttede Fangerne til at bøje og bryde Jernstængerne fra Vinduet, hvad der både på Grund af de før omtalte Forarbejder, og fordi Stængerne vare temmelig rustne, ikke skal have været meget vanskeligt. Mod Overrumpling udenfra sikrede de sig ved at barrikadere Døren

med et stort Stykke Træ, til hvilket der desuden var befæstet et Tværtræ, som dækkede for Hullet i Døren, så at man ikke engang kunde se ind i Værelset. Endelig omtrent Kl. 10, da Folkene på Slottet vel må antages at være gåede til Ro, skred man til Iværksættelsen af Flugten. Der var lavet et Nedfiringsapparat med et Brædt til at sidde på og Snore løbende i Skurer i Vindueskarmen, som vare indsmurte med Lysetælle. Leonora Christina var den første, som vovede Farten, og hun kom lykkeligt og vel ned fra den betydelige Højde, som hun selv angiver til 21 Alen. Med Ulfeldt, som både på Grund af sin Førhed og sin legemlige Svaghed var temmelig ubehjælpsom, gik Sagen ikke så let. For hans Vedkommende synes Brædtet, som Leonora Christina brugte, at skulle have været erstattet med en hel Kasse, som var udstoppet med Puder, men man ser ikke ret af Kilderne, om den virkelig blev brugt ved Nedhejsningen[66]. Derimod omtales det, at han længe blev siddende fast i Vinduesåbningen uden at kunne komme enten frem eller tilbage, og først efter mange Anstrengelser lykkedes det at få ham igjennem og ned på Jorden. Allersidst firede Tjeneren sig selv ned. At Flygtningene ikke allerede nu bleve opdagede, hidrørte fra, at Fuchs havde inddraget den Skildvagt, som tidligere havde haft Post ved Foden af Tårnet. Imidlertid var der udstillet andre Vagter på Fæstningens Grund, og for at undgå dem måtte Flygtningene vandre noget omkring indenfor Fæstningsmuren for at finde et Overgangssted, ved hvilken Lejlighed Ulfeldt kom i en Møddingpøl til midt på Livet og mistede en af sine Sko. Endelig kom de dog op på Muren og firede sig med de medbragte Snore ned i Graven, som var tør, også her fra en meget betydelig Højde[67]. Men

nu vare gode Råd dyre. Natten var mørk, det gav sig til at regne, på alle Sider var der gabende Afgrunde, og Flygtningene vidste ikke, hvor Vejen gik. Ulfeldt, hvis Kræfter allerede næsten vare udtømte, tabte Modet og foreslog, at man skulde holde sig rolig, til Dagslyset brød frem. Men Leonora Christina vilde ikke give tabt. Hun og Tjeneren krøb omkring på Hænder og Fødder for at finde en Nedgang, idet de prøvede sig frem ved at lade Stene rulle ned af Klipperne. De mente nemlig, at hvis en af Stenene standsede nogenlunde tidligt i sin Fart, måtte det være, fordi den var kommen ned på Vejen. Efter mange forgjæves Forsøg traf det sig da endelig også, at en af de nedkastede Stene virkelig standsede temmelig hurtigt, dog ikke fordi den havde nået Vejen, men fordi den var bleven opfanget af en lille Busk, som voxede på den bratte Skrænt. Flygtningene antoge imidlertid, at de nu vare på det rette Spor, og Tjeneren tilbød at ville gå i Forvejen for at finde den formodede Vej. Han lod sig altså glide ned ad Skrænten i Retning af den nedkastede Sten, og efter ham fulgte på samme Måde Leonora Christina, og til sidst Ulfeldt. Men næppe var Tjeneren nået ned til det Sted, hvor Stenen var standset, før han tabte Fodfæstet, styrtede ned af Skrænten i hele dens Længde og blev liggende bevidstløs ved Foden af den. De andre troede, at han havde brækket Halsen, hvad han rimeligvis også vilde have gjort, hvis ikke den temmelig betydelige Oppakning, han førte med sig, havde taget en Del af Stødet af. Langt om længe kom han dog til Samlingen igjen og kunde svare på Leonora Christinas Tilråb og hendes Tilbud om at ville prøve på at trække ham op af Dybet. Han mente, at hendes Kræfter ikke vilde forslå dertil, men hun veg ikke tilbage

for Forsøget. Hun lod sig glide ned til det Sted, hvorfra han selv var styrtet ned, og efter at have kastet et af de Touge, som hun førte med sig bundne om Livet, ned til ham, fik hun ham virkelig med den yderste Anstrengelse trukket op, idet han selv hjalp til, så godt han kunde. Hun ytrede selv i senere Tid, at kun Gud kunde have ladet dette hendes Foretagende lykkes, så vidunderligt var det. Thi foruden at der på hver Side af hende var en Afgrund, som var endnu dybere end den, hvori Tjeneren var styrtet, havde hun der, hvor hun stod, kun Støtte for sin venstre Fod, men ikke for den højre. Fuchs, som Dagen efter så Sporene af hendes Fodtrin på det omtalte Sted, var også fuld af Forbavselse over hendes Dristighed, men han forklarede Sagen på sin Måde, idet han sagde, at det kun ved Djævelens Bistand havde været muligt at holde sig fast på et sådant Sted og oven i Kjøbet komme en anden til Hjælp. Han anfører iøvrigt en Kjendsgjerning, som yderligere viser, hvor farlig Situationen var for Leonora Christina, idet han fortæller, at »da hun steg ned, rullede en stor Sten efter hende, som rev et Stykke af hendes Kjole, og var den sprunget lidt til Siden, så at den kunde have fået noget mere fat i hende, havde den knust både hende og Tjeneren«[68].

Efter at denne Fare var overstået, klatrede Flygtningene igjen op til Fæstningsgraven og forholdt sig nu en Stund rolige. Imidlertid kom Månen lidt frem, og ved dens Lys fik Leonora Christina Øje på en Nedgang, som hun allerede havde lagt Mærke til den Dag, hun havde været ude at spadsere med Guvernøren. Der behøvedes dog en Del Overtalelser fra hendes Side for at bevæge Ulfeldt til atter at begynde på Nedstigningen.

men endelig lykkedes det, og efter megen Anstrengelse, og idet hun og Tjeneren understøttede Ulfeldt, kom Flygtningene endelig ned ad Slotsklippen[69] og toge, idet de fortsatte deres Vandring, Vejen henimod et Gjærde eller Brystværn, som hørte til de ydre Forsvarsværker. Trætte og forslåede som de vare, havde de ikke Kræfter nok til at stige over Gjærdet, men begyndte at bryde Hul på det for at krybe igjennem det. Ved den Støj, som dette gjorde, vækkedes imidlertid Ejeren af en nærliggende Kro, som troede, at det var Tyve, der vilde bryde ind i hans Svinehus; han kom ud i sin Dør og råbte til dem, og da de ikke svarede, løb han ind igjen for at hente sin Bøsse. Imidlertid var det allerede begyndt at gry ad Dag, der faldt en stærk Tåge, som udviskede og forvanskede Gjenstandenes Omrids, og da Kromanden kom tilbage, fulgt af sin Kone, bleve begge helt betænkelige ved at se »de ubekjendte, underlige Postyrer«, som nærmede sig Huset. »Thi Grevinden var behængt med al Slags Dingeldangel af Snore, Lagener og Sejl, og de Pløkke og Træstykker, som vare bundne dertil, og som de vilde bruge til deres Sejlads, raslede mod hverandre; dertil havde hun den forpinte Greve, som ikke kunde gå alene, på Halsen. Tjeneren krøb også af Sted noget hinkende og krumbøjet på Grund af hans Fald og med en stor Bylt på Ryggen, og ovenpå Bylten var der bundet to krumme Træstykker, hvoraf de vilde betjene sig ved deres Sejlads. Disse Træstykker forestillede ikke dårligt et Par Horn, så at sådanne Postyrer på Grund af Tågen slet ikke syntes at ligne menneskelige Væsener«[70]. Kort sagt, Krokonen og hendes Mand kom hurtigt på det rene med, at det var Spøgelser, som her var på Færde, og

fulde af Forskrækkelse løb de ind i Huset igjen og slog Døren i efter sig.

Flygtningene benyttede nu Lejligheden til at gå gjennem Gjærdet, men efter at være komne et lille Stykke frem, svigtede Kræfterne ganske Ulfeldt. Han kastede sig ned på Jorden og bad de andre lade ham blive liggende: han var nærved at dø. Leonora Christina søgte at berolige og oplive ham, men han blev en Tid ved sit forrige: at hun skulde se at at frelse sig alene med Tjeneren, hun kunde da måske siden finde Midler til at skaffe ham ud af Fængslet. Hun lod sig dog ikke overtale og mindede ham om, at hun allerede tidligere havde kunnet flygte, hvis hun vilde have forladt ham, men hun vilde ikke lade ham blive ene tilbage i deres Tyrans Hænder, og hun tilføjede, at hvis Fuchs nu fik fat i dem igjen og vilde gjøre Ulfeldt noget ondt, var hun fast besluttet på at gjengjælde ham det. Endelig kom Ulfeldt da så vidt til Kræfter, at han kunde prøve på at gå videre, men rigtignok ikke anderledes, end at Leonora Christina og Tjeneren næsten måtte bære ham, og på denne Måde slæbte de sig da endelig ned til Stranden. Men her fandt de ingen Både, da disse, efter hvad Fuchs siger, alle om Natten bleve samlede på bestemte Steder og bevogtede. Denne Skuffelse har uden Tvivl ganske betaget dem Håbet om et lykkeligt Udfald af deres Foretagende, og så meget mere, da det nu efterhånden blev helt lyst. Imidlertid vilde de endnu prøve et sidste Forsøg. De tog Vejen henimod den ganske nær ved liggende Fiskerflække Sandvig, og her eller i hvert Fald kort udenfor Byen gik Leonora Christina ind i et lille Hus og henvendte sig til en Kone, hun traf, med en Opfordring om at overlade hende en Båd. Men Konen,

hvis Mand ikke var hjemme, vilde ikke indlade sig med hende. Da Leonora Christina igjen kom ud af Huset, nærmede to Fiskere sig, som vilde ned til Stranden til deres Arbejde. Også til dem henvendte Leonora Christina sig med sin Anmodning, idet hun tillige lovede hver af dem 100 Rdl. samt en Gård, hvis de indvilligede. De mærkede imidlertid Uråd og afsloge hendes Begjæring, men ligesom de vendte sig fra hende, kom deres »Kaptejn« — det vil sige: en af Førerne for Strandvagten — gående. Han spurgte Leonora Christina, om hun havde Pas fra Guvernøren, hvortil hun svarte ja, og da han fremdeles spurgte, hvor hun kom fra, sagde hun, at hun kom fra Rønne, hvor hun havde været en 14 Dages Tid. Hun gjorde ham det samme Tilbud, som hun havde gjort de andre, men Manden, hvis Navn var Morten Jensen, forlangte, at hun og hendes Ledsagere skulde følge med ham til Major Otto Krantz, der lå med en Afdeling Soldater i Sandvig. Efter nogen Vægring indvilligede hun deri, men næppe havde hun sat sig i Bevægelse, før Major Krantz, der var bleven underrettet om Flygtningenes Nærværelse, selv kom til Stede med en Vagt. Efter hvad både han og Fuchs sige, var det den høje Tid. Thi det var allerede rygtedes, hvem Flygtningene vare, der var stimlet en Del Mennesker sammen, og Stemningen mod Ulfeldt, hvem Bornholmerne anså for Hovedårsagen til, at deres Ø i sin Tid var bleven skilt fra det øvrige Danmark, var så ophidset, at der virkelig synes at have været Fare for, at de tilstedeværende skulde have overfaldet og dræbt ham, hvis Soldaterne ikke vare komne til. Major Krantz, der altid var optrådt høfligt overfor Ulfeldt og Leonora Christina, tiltalte dem også nu med Venlighed, idet han ytrede sin Forundring over at skulle finde dem på dette

Sted. Leonora Christina svarede, at hun havde gjort sit bedste, men at Skjæbnen ikke havde villet det anderledes. Majoren lod dem så følge med til hans Bolig, og efter at han — ikke mindst af Hensyn til den ophidsede Mængde — havde sat en stærk Vagt hos dem, lod han dem vide, at han måtte sætte Guvernøren i Kundskab om, hvad der var hændet. Leonora Christina bad ham da sige Fuchs, at det kun var hans slette Behandling, som var Skyld i den fortvivlede Beslutning, de havde taget, og hun lod ham bede ikke at mishandle dem: de vare syge på Sjælen og ikke i Stemning til at tåle det.

Da Majoren var kommen op på Slottet og havde aflagt sin Melding til Fuchs, som endnu ikke var stået op, blev denne som rasende og sprang ud af Sengen, idet han bandte og truede. Siden blev han dog roligere, og da Krantz forebragte ham Leonora Christinas Ord, skal han have ytret, at han ikke kunde fortænke Fangerne i, at de selv havde prøvet på at skaffe sig fri, thi på anden Måde vilde de ikke blive det[71]. Efter derpå at have sendt Krantz tilbage til Sandvig, begav han sig selv op til Fangernes Værelse, lod Døren bryde op og foretog en nærmere Undersøgelse af Lokaliteterne. Han forefandt alt i den største Uorden. Sengeklæderne vare næsten alle kastede ud på Gulvet, og en hel Del Halm og Hø (fra Sengene) lå spredt omkring i Værelset. På Gulvet, ikke langt fra Tjenerens Seng og midt i Halmen, stod et brændende Lys, som næsten var helt nedbrændt i Stagen, og nogle utændte Lys og Lysestumper opdagedes i selve Sengen, ligesom der også både her og på andre Steder fandtes en Del Træstykker, besmurte med Tælle. Foran Vinduet lå et Lommetørklæde med en Seddel i, som tilsyne-

ladende var skrevet af en Mand i Egnen af Rønne og indeholdt et Tilbud om at ville skaffe Fangerne en Båd. Den var dog virkelig skreven af Ulfeldts Tjener, og Hensigten med den var at lokke Guvernøren på Vildspor med Hensyn til den Retning, Flygtningene havde taget. Blandt de andre mere eller mindre mærkelige Ting, Guvernøren fandt ved sin Undersøgelse, kan endnu nævnes en levende Kat, som Fangerne havde haft inde hos sig før Undvigelsen. Den fremtrådte imidlertid nu i et påfaldende Udstyr, nemlig med en rød Narrehætte på Hovedet, medens Munden var tilbundet på den, for at den ikke ved sin Mjaven skulde gjøre Folk opmærksomme. Da Døren til Værelset blev brudt op, fór den omkring i Forskrækkelse, og først da den smuttede ud af Døren, kunde man, som Fuchs selv siger, kjende den, »efterdi ingen havde set Katten således klædt tilforn«[72]. Meningen var naturligvis gjennem denne til Nar omskabte Kat at sende Guvernøren en spottende Afskedshilsen, og når man nu næppe kan lade være at undre sig over, at Fangerne under Forberedelserne til deres farlige og vanskelige Foretagende havde Tanke for den Slags Løjer, lader det sig på den anden Side ikke nægte, at denne billedlig-burleske Måde at give sine Følelser Luft på ganske var i Tidens Ånd. Uheldigt var det rigtignok, at Spotten helt måtte forfejle sin Virkning, eftersom Flugten var mislykket.

Efter Undersøgelsen af Værelset satte Fuchs sig i sin Vogn og kjørte til Sandvig for at afhente Flygtningene. Mærkeligt nok skal han ved Gjensynet have været meget rolig og navnlig ikke gjort Flygtningene nogen Bebrejdelse, fordi de havde forsøgt at undvige, ja han skal endog have ytret, at han i deres Sted vilde have gjort det samme[73].

Der var dog nogle enkelte Omstændigheder ved Flugten, som løb ham stærkt om i Hovedet, og om hvilke han, åbenbart ikke med nogen venlig Bagtanke, henvendte sig til Ulfeldt og Leonora Christina. Således kunde han ikke glemme det brændende Lys, som han havde fundet stående på Gulvet midt i den omstrøede Halm, og han forestillede dem det farlige herved. Leonora Christina svarede imidlertid, at hun ikke vidste noget derom, hun havde sat Lyset på Bordet; Tjeneren havde været den sidste i Værelset, og måske havde han sat Lyset på Gulvet, eller mulig havde også Katten båret det derned. Dette sidste vilde Fuchs, som rimeligt er, dog ikke lade gjælde; han vilde nok tro, at en Kat kunde slæbe af Sted med et Lys, men at den tillige kunde flytte en så tung Lysestage, som den, der var Tale om, »måtte han billig betvivle«[74]. Fremdeles beskjæftigede det ham meget, at Flygtningene ved Anholdelsen vare trufne i Besiddelse af tre Knipler, og han spurgte dem, hvad Hensigten havde været med dem, »om det skulde være hans Nytår«? Ulfeldt svarede, at man med disse Knipler ikke havde tænkt på ham, men på Vagten, hvorved han mente, at hvis de under Flugtforsøget vare blevne anholdte af Soldaterne og truede med Overlast, vilde de have sat sig til Modværge[75]. Heller ikke dette Svar tilfredsstillede Fuchs, og han kom ved senere Lejligheder oftere tilbage til de samme to Kjendsgjerninger. Særlig ytrede han Tvivl om, at Fangerne virkelig skulde have vovet at gjøre Modstand mod Vagten, som var så stærk, men Leonora Christina svarede da engang, at vel var hun kun et Fruentimmer, men om Generalmajoren selv vilde tilføje hende noget ondt, vilde hun — i det samme greb hun en Stol

— værge sig med denne, når hun ikke havde noget nærmere ved Hånden[76].

Efter Tilbagekomsten til Slottet bleve Fangerne foreløbig — og som det siges: for at varme sig, da deres Klæder vare gjennemvåde af Regn — hensatte i et Rum, der betegnes som »Kongens Sal«. Leonora Christina så her sit Snit til at tale med Tjeneren og få ham til at udlevere en Dagbog, som hun havde ført under hele Fangenskabet på Hammershus, og som formodentlig tillige med andre af hendes og Mandens Sager var gjemt i den Bylt, Tjeneren havde haft at bære under Flugtforsøget[77]. Hun rådede ham også til at skille sig ved de Våben, han førte hos sig — der siges ikke nærmere, hvilke de vare —, og Tjeneren fulgte hendes Råd og kastede dem i et Privet, der fandtes i det tilstødende Værelse. Det viste sig, at denne Forsigtighed ikke var overflødig. Thi da Ulfeldt og Leonora Christina henimod Aften blev førte op på deres Værelse — som var et andet end det, de hidtil havde beboet —, holdt Fuchs Tjeneren tilbage og lod ham klæde nøgen af, hvorefter han fratog ham alt, hvad der endnu var at finde både af Ulfeldts og Leonora Christinas og af hans egne Papirer[78]. Var han ved denne Lejlighed bleven fundet i Besiddelse af Våben, var det uden Tvivl gået ham galt. Selv nu blev han belagt med Jern og således hensat i Vagtstuen, hvad der dog vistnok kun var en foreløbig Foranstaltning, til man kunde få indrettet et særskilt Rum for ham. Thi han fik ikke mere Lov til at dele Værelse med sit Herskab.

Det har ganske vist ikke været nogen behagelig Forretning for Fuchs, som oftere overfor Frederik III. med stor Selvtilfredshed havde omtalt de Sikkerhedsforanstaltninger, hvormed han havde omgivet sine Fanger, nu at

skulle sætte Kongen i Kundskab om, at de dog havde været lige nær ved at undslippe ham, uden at han selv havde kunnet gjøre noget til at forhindre det. Han måtte dog dertil, og den 22de Marts indsendte han en Rapport, hvori han skildrede hele Undvigelsesforsøget[79]. Skjønt de Kjendsgjerninger, han havde at meddele, i det hele talte tilstrækkelig tydeligt for sig selv, var der dog enkelte af dem, som syntes ham at behøve en nærmere Forklaring, såsom Forefindelsen af det brændende Lys m. m. i Fangernes Værelse, og han gav da også en sådan Forklaring, men som rigtignok var i højeste Grad ufordelagtig for Fangerne. Han påstod nemlig ligefrem, at det havde været deres Hensigt med dette Lys at stikke Ild på Slottet for under den Forvirring, som Branden vilde afstedkomme, at slippe så meget lettere bort, og han søgte at begrunde denne Påstand ved at skildre, hvorledes Stagen med Lyset i var sat i en Bunke Sengehalm, »så at Lyset var helt bedækket med Sengehalm, og samme Halm var lagt så tæt som muligt til Rette neden om Lyset». Også de andre i Værelset forefundne Lys og Lysestumper samt de med Tælle tilsmurte Træstykker satte han i Forbindelse med denne Sag, og Tilstængningen af Døren forklarede han således, at Fangerne på denne Måde havde villet hindre, at man kom ind for at slukke Branden. Da Døren blev brudt op, skulde der efter hans Påstand næppe have manglet et Kvarters Tid i, at Branden vilde være begyndt, og det farlige ved en sådan Brand fremhævede han med særligt Eftertryk ved at gjøre Kongen opmærksom på, at der ovenover Fangernes Værelse lå »mere end 2000 tørre Lægter og Brædder til Slottets Behov», og underneden Værelset »en temmelig Kvantitet Krudt».

Det var, som man ser, en højst alvorlig Beskyldning, Fuchs rettede mod sine Fanger, og ikke blot selve det graverende i den, men også den Omstændighed, at den fremsattes i en Skrivelse til Kongen, og det ikke i det første Øjebliks Hidsighed, men efter flere Dages Overvejelse og nærmere Undersøgelse, måtte jo på Forhånd tale for, at Fuchs var fuldkommen sikker i sin Sag, da han udslyngede Beskyldningen. Ikke desto mindre mener jeg ikke blot, at man er fuldt berettiget til at påstå, at Beskyldningen er falsk, men når der sees hen til, at Fuchs i det mindste på et enkelt Punkt af sin Fremstilling synes at have gjort sig skyldig i Overdrivelse eller Forvanskning af Kjendsgjerningerne, at han gjennemgående udlægger alt på den for Fangerne allerufordelagtigste Måde, og at han endelig fortier adskillige ham bekjendte Fakta, som afgjort tale imod Rigtigheden af hans Beskyldning, tror jeg end ikke at gå ham for nær ved at sige, at hans Fremstillings Loyalitet er meget omtvistelig, og at der er en stærk Sandsynlighed for, at han i det mindste delvis har udtalt sig mod sin egen bedre Overbevisning. Ved det øjensynligt overdrevne eller forvanskede i hans Indberetning tænker jeg på hans Fremstilling af de Forhold, hvorunder det brændende Lys forefandtes; thi om end nogle af de Vidner, der senere afhørtes om Sagen — men også kun nogle — udtalte som deres Overbevisning, at Flammen inden lang Tid måtte være nået ned til den omgivende Halm, er der dog selv blandt disse ingen, som enten bruger så stærke Udtryk som Fuchs, at »Lyset var helt bedækket med Halm«, eller som bekræfter hans Insinuation om, at Halmen med Flid var lagt til Rette om Lyset[80]. Mest mistænkelig bliver dog i mine Øjne hans ovenfor berørte For-

tielse af visse Kjendsgjerninger, som på det tydeligste vise hen til, at Flygtningene havde forladt deres Værelse under den Forudsætning, at det vilde blive åbnet igjen og forefundet i samme Tilstand som før. Til disse Kjendsgjerninger hører blandt andet, at der var efterladt en Kuffert eller Kiste i Værelset med en Del af Flygtningenes Tøj, hvilken Kiste de før Undvigelsen havde forseglet[81]. Thi hvilken Mening vilde der være i en sådan Forsegling, hvis det havde været deres Hensigt at stikke Ild paa Værelset og det hele? Endnu mere talende er det i Lommetørklædet efterladte fingerede Brev fra en Mand ved Rønne. Thi her er det dog ikke til at miskjende, at Flygtningene kun kunne have efterladt et sådant Brev i den Tanke, at det skulde blive fundet og læst af Fuchs, og hvilken Mulighed vilde der have været for dette, hvis Fuchs's Beskyldning havde været begrundet? Ganske det samme gjælder om den udklædte Kat, der jo var beregnet på at sees af Fuchs og bringe ham Flygtningenes Hilsen, den første Gang han efter Undvigelsen betrådte deres Værelse[82]. Kattens Udklædning er den eneste af de her nævnte Kjendsgjerninger, som Fuchs omtaler i sin Indberetning, men uden at han drager nogen Slutning af den i den her antydede Retning.

Når det allerede ved de anførte Fakta må ansees for godtgjort, at den af Fuchs mod Fangerne rettede Beskyldning var falsk, er det dog næppe af Vejen at gjøre opmærksom på, at man ved et ganske simpelt Ræsonnement må komme til samme Resultat, og særlig turde der, med Leonora Christina selv[83], være Grund til at fremhæve, at alene den Usikkerhed, der hvilede over Udfaldet af deres Flugtforsøg, og den deraf følgende nære Mulighed for, at Straffen for en Brandstiftelse vilde følge Fuld-

byrdelsen lige i Hælene, måtte være tilstrækkelig til at frikjende dem for Beskyldningen for at have øvet en sådan Udåd. Usikkerheden ved Foretagendet påpeger Leonora Christina igjen meget slående ved at henvise til, at det var uvist, om de kunde komme ned fra Vinduet, uden at nogen mærkede det, uvist, om ingen af Vagten mødte dem, uvist, om de kunde komme gjennem Slotsgraven, og endelig uvist, om de kunde få fat i en Båd. Et andet Argument, som hun og Ulfeldt[84] opstille mod Fuchs's Beskyldning, og som ligeledes synes meget træffende, er, at selv om de kunde have haft Hjerte til at begå en Misgjerning, som satte mange uskyldige Menneskers Liv i Fare, vilde de dog ganske sikkert alene af Hensyn til Kongen have afholdt sig derfra, da de ved en sådan Udåd vilde forspilde enhver Udsigt til nogensinde at opnå en Udsoning med ham. Jo mere man imidlertid må erkjende Rigtigheden heraf, desto daddelværdigere må man også finde det, at Fuchs på det løseste Grundlag søgte at bibringe Kongen Troen på deres Skyld, og kunde det nu oven i Kjøbet antages — som jeg ikke er utilbøjelig til at mene, at det kan — at Fuchs for en Del har udtalt sig i denne Sag imod sin egen Overbevisning, og da vel nærmest for at give den Vrede, som Kongen kunde formodes at ville fatte mod ham selv i Anledning af Flugtforsøget, en anden Retning, vilde det fordømmelige i hans Adfærd næppe kunne betegnes med Udtryk, som vare stærke nok.

For Fuldstændigheds Skyld skal jeg endnu søge at vise, hvorledes de samme Kjendsgjerninger, som Fuchs udtydede så stærkt i Flygtningenes Disfavør, ere i Stand til at modtage en for disse gunstigere og tillige naturligere Forklaring. At det brændende Lys ikke, som

Leonora Christina i Begyndelsen påstod, var bleven sat på Bordet, men på Gulvet, og at hun oven i Kjøbet selv havde sat det der, kan ganske vist ikke omtvistes. Hun indrømmede det selv på et senere Tidspunkt[85], og det bekræftes af Tjeneren[86]. Men når allerede denne hendes Vaklen i Udsagnet ret vel lader sig opfatte som et Vidnesbyrd om, at Hensættelsen af Lyset på det nævnte Sted var foregået halvt ubevidst, og uden at hun forbandt nogen bestemt Tanke, end sige nogen ond Tanke, dermed, får denne Opfattelse en yderligere Bekræftelse, når man erfarer, at det allerede i længere Tid havde været stadig Skik om Natten at sætte et brændende Lys netop på det Sted foran Tjenerens Seng, hvor det forefandtes af Fuchs[87]. Hvad den i Værelset omstrøede Sengehalm angår, er det allerede omtalt, at også en Del af selve Sengeklæderne vare udtagne af Sengene, vistnok nærmest for at bruges ved Nedfiringsapparatet (se S. 30), og det ligger da nær at antage, at man har brugt eller tænkt at bruge noget af Halmen i samme Øjemed. Hvorledes det er gået til, at Halmen i større Mængde er bleven sammenhobet omkring Lysestagen, kunde ved første Øjekast synes vanskeligere at forklare, da man ikke engang kan tiltro Leonora Christina den Uforsigtighed at have sat Stagen på et Sted, hvor der var øjensynlig Fare for Antændelse. Når man imidlertid betænker, hvorledes den indelukkede og ved Udklædningen forskræmte Kat uden Tvivl må have rumsteret om i Værelset, inden Døren blev åbnet, bliver Sagen ret vel forståelig, og Fuchs var i en senere Tid selv ikke utilbøjelig til at indrømme Muligheden af denne Forklarings Rigtighed[88]. At der på forskjellige Steder både i det beboede Værelse og det ved Siden af liggende

Rum var smurt Tælle, indrømmedes af Ulfeldt, hvorimod han nægtede, at der var henlagt Lys og Træstykker besmurte med Tælle mellem Strået i Tjenerens Seng. Om dette kan der dog efter Vidnernes Udsagn næppe være Tvivl, men idet Ulfeldt nærmere forklarer den af ham indrømmede Kjendsgjerning, giver han også et Vink til Forståelsen af den anden. Han siger, nemlig, at han og Tjeneren havde brugt Lysetælle til at indgnide dels det Sted i Vindueskarmen, hvor de agtede at fire sig ned, dels nogle Brædder under Loftet i det lille Rum, hvor de i Forvejen havde gjort Prøve med Nedfiringsapparatet[89]. Men herved lader det sig da let tænke, at der kan være dryppet Tælle både på andre Steder og på et og andet Stykke Træ, som var bleven benyttet ved de nævnte Lejligheder, og ligeledes, at sådanne Træstykker tillige med de ikke brugte Lys vare blevne gjemte på Steder, hvor man først ved en nærmere Undersøgelse vilde kunne opdage dem[90]. Hvad endelig Dørens Afspærring angår, var Fangernes Hensigt hermed utvivlsomt dels at forhindre Overrumpling under Forberedelserne til Flugten, dels at vinde Tid til at komme så langt bort som muligt, inden man satte efter dem[91].

For såvidt Fuchs virkelig ved den Måde, hvorpå han indblandede Beskyldningen for attenteret Brandstiftelse i sin tjenstlige Indberetning om Ulfeldts og Leonora Christinas Undvigelsesforsøg, havde tilsigtet at vække Kongens Vrede mod Fangerne i så høj Grad, at hans egen Pligtforsømmelse blev mere eller mindre glemt derover, viste hans Beregning sig at være fuldkommen rigtig. Thi medens han selv slap fra Sagen med en ganske læmpelig Bebrejdelse[92], fik Fangerne på en meget håndgribelig Måde at føle, hvor stærkt Indtryk hans Med-

delelser både i den ene og anden Henseende havde gjort på Kongen. Som Svar på hans Indberetning (af 22de Marts) udfærdigedes nemlig under 4de April en kongelig Skrivelse, hvori Fuchs fik Befaling til strax efter Modtagelsen at skille Ulfeldt og Leonora Christina fra hinanden og hensætte dem hver for sig i et »Logement à part«. Hvis han ikke havde noget sikkert Sted til Tjeneren, skulde denne øjeblikkelig sendes til Kjøbenhavn. Ulfeldt skulde have en Karl, og Leonora Christina et Fruentimmer til Opvartning om Dagen, men foruden dem måtte Fuchs ikke lade nogen som helst få Adgang til Fangerne. Endelig pålagdes det ham at anstille omhyggelige Undersøgelser med Hensyn til Flugtforsøget, navnlig ved Afhøringen af edsvorne Vidner, og at sende Kongen en udførlig Gjengivelse af, hvad der herved kom frem om Sagen[98]. Med Hensyn til denne sidste Befaling — som ganske vist ikke udsprang af Mistro til Fuchs's Indberetning, men af Ønsket om at få det formodede Brandstiftelsesforsøg lovmæssigt bevidnet for at kunne bruge det mod Fangerne — kan det strax bemærkes, at den ikke synes at være kommen til Udførelse før et halvt År efter, og da, som det siden nærmere vil sees, ikke engang ved Fuchs selv. Men også Fuldbyrdelsen af den Befaling, som gik ud på Ulfeldts og Leonora Christinas Adskillelse, måtte tåle nogen Udsættelse, fordi Fuchs ikke strax havde de fornødne Rum til sin Rådighed, vel at mærke nar de tillige skulde frembyde tilstrækkelig Sikkerhed mod en ny Undvigelse. Han traf dog snart sit Valg i så Henseende, og idet han, vistnok med god Grund, foretrak også at beholde Tjeneren under sit eget Tilsyn frem for at sende ham til Kjøbenhavn, hvor han rimeligvis vilde blive skarpt udspurgt om Forholdene på Bornholm, bestemte han til

fremtidigt Opholdssted for ham og hans Herskab tre Rum, som lå i et af Slottets Tårne (sikkert igjen i Manteltårnet), det ene ovenover det andet[94]. Disse Rum skulde dog først indrettes på behørig Måde; og der sparedes i Virkeligheden ingen Møje for at gjøre dem så stærke og ubrydelige som muligt. Man skulde tro, at der var Tale om at indrette Fangehuller til Misdædere af den groveste og farligste Art, når man hører, at Murene bleve beslåede med Jernplader, at der blev sat dobbelte Jerngittere for Vinduerne, og at der endog blev anbragt Trækasser udenfor Vinduerne for at hindre Fangerne i at se ud og tale med hinanden[95]. Fuchs ytrede selv siden i en Skrivelse til Kongen, at han troede, at der var brugt over 20 Skippund Jern til Udstyrelsen af disse Fængsler[96], af hvilke det øverste var bestemt for Leonora Christina, det mellemste for Ulfeldt og det underste for Tjeneren. — Det vilde næppe havde været for meget at vente, at både den Bevidsthed, Fuchs måtte have om ved sit eget Forhold at have bidraget væsentligt til at fremkalde det fortvivlede Flugtforsøg, og den Udsigt, der nu åbnedes ham til i en nær Fremtid at blive fuldkommen sikret mod ethvert nyt Forsøg af denne Art fra Fangernes Side, vilde have gjort ham lidt mere skånsom og hensynsfuld i sin Optræden overfor dem, efter at han atter havde fået dem i sin Magt. Alligevel blev dette ikke Tilfældet, og nu som før lod han — hvad et Par Exempler ville vise — sin Lidenskabelighed og Brutalitet frit Løb overfor dem. En Dag, vistnok ikke længe efter den mislykkede Flugt, havde en Kaptejn ved Garnisonen på Bornholm, Hermann Bolt, Vagt hos Fangerne, og Ulfeldt bragte da igjen den gamle Historie på Bane, at Fuchs havde beskyldt ham for Tyveri. Da Fuchs fik dette at vide, kom han op og

gjorde en Scene i den allerede beskrevne Stil. Han tiltalte Ulfeldt meget hårdt, påstod, at det var hans Hensigt at styrte ham (Fuchs) i Fordærvelse, og idet han også gjorde gjældende, at det havde været Ulfeldts og Leonora Christinas Tanke at slå ham ihjel med de Knipler, de førte med sig under Flugtforsøget, brugte han blandt andet de Ord: »I have villet slå Hjernen ind på mig, men jeg skal endnu indsalte Eders Hjerne!« — hvilke Ord han ledsagede med en meget talende Gestus, idet han, stående foran Ulfeldt, der sad på en lav Stol, flere Gange løftede sin Stok i Vejret og slog sig med den i den flade Hånd[97]. — Om en anden lignende Scene fortæller Leonora Christina[98]. Hun siger, at Fuchs en Dag kom op for at yppe Kiv, og han begyndte med at tale om Fortiden. Leonora Christina bad ham holde op, men han vilde ikke, og det kom da til en Ordvexel. Under denne sagde Fuchs blandt andet: »I er så hoffærdig, Frue, men jeg skal vide at ydmyge Eder, jeg skal gjøre Eder så lille bitte« — her viste han med Hånden mod Jorden; »I er bleven løftet til Vejrs, men jeg skal få Eder ned igjen«. Hun lo ad ham og svarede: »I kan gjøre ved mig, hvad I selv synes, men I kan aldrig gjøre mig så ringe, at jeg jo husker, at I har været Tjener for en af min Fader Kongens Tjenere«. Han blev tilsidst så hidsig, at han gik hen imod hende og holdt hende sin knyttede Næve for Ansigtet. Hun sagde da, idet hun greb om en Kniv, som lå i hendes Lomme: »Brug kun Eders skidne Mund og forbandede Tunge, men hold Eders Hænder hos Eder selv!« Han forstod det strax som en Trusel, trak sig noget tilbage, gjorde en dyb Reverents for hende og bad spottende den »nådige Frue« om Skånsel, idet han dog med det samme spurgte, hvad hun vilde

gjøre ham. Hun svarede: »I har ikke noget at frygte nu, men hvis I lægger Hånd på mig, vil I finde en Modstand, som vel kun er svag, men dog vil strække sig så vidt, som mine Kræfter tillade». Tilsidst gik han da bort og foreslog ved Afskeden, at de skulde være gode Venner. Leonora Christina siger, at han selv ytrede for Kaptejn Bolt, at han ved den Slags Optrin nærmest tilsigtede at få Ulfeldt til at forløbe sig for gjennem ham at hævne sig på Leonora Christina. Men Ulfeldt gav ham ingen Anledning, da han ikke engang vilde tale til ham.

Endelig blev man da færdig med Indretningen af de tre Fængselsrum, og Skilsmissens Dag kom for de ulykkelige Fanger. Det var den 15de Juni[99], altså lige tre Måneder efter Flugtforsøget. Fuchs kom selv op for at underrette dem om, hvad der forestod, og med sin sædvanlige brutale Råhed opfordrede han dem til at sige hinanden Farvel for bestandigt, da de aldrig mere vilde få hinanden at se[100]. Han tilstod dem en Time til Afskeden. Skjønt Fangerne ikke vare så ganske uforberedte på Skilsmissen, som Fuchs vistnok troede, kan man let tænke sig, hvilken uhyre Smerte der måtte gribe dem, da det afgjørende Øjeblik kom. Under al den Sorg og Modgang, der i en Række År var overgået dem, havde de altid stået ved hinandens Side og derved været i Stand til at lette hinanden Byrden, og nu, da deres Skjæbne syntes at tage en ulykkeligere Vending end nogensinde før, skulde de endog undvære denne Trøst. Om Fuchs's Ord, at Adskillelsen vilde vare for bestandigt, havde de så meget mindre Grund til at tvivle, da Ulfeldts Helbred, som allerede var i høj Grad nedbrudt, næppe lod antage, at han ret længe vilde kunne bære det nye Fængsels

strengere Vilkår. Således måtte da Afskeden i Virkeligheden blive som en Afsked for hele Livet, og man får måske det allertydeligste Indtryk af dens Bitterhed, når man hører, at endog Fuchs med al sin Hårdhed og alt sit Had til Fangerne åbenbart er bleven bevæget derved. »Deres Skilsmisse var noget pitoyabel at se på«, skriver han kort efter til Kongen, »thi de græd heftigt på begge Sider«[101]. Også vedblev, efter hans Udsagn, deres »Lamenteren« i de første Dage efter Adskillelsen, men derpå begyndte de at blive noget roligere, og den 25de kunde Fuchs endog berette om Ulfeldt, at han nu »er i godt Humør«, »synger for det meste den hele Dag« og »taler, som om han var nyfødt«, hvorimod Leonora Christina endnu »holder sig ganske stille og siger sjeldent et Ord«[102]. Det hurtige og tilsyneladende ganske umotiverede Omslag i Ulfeldts Stemning, som her antydes, kan ikke andet end vække den højeste Forundring, og man fristes et Øjeblik til at drage Sandheden af Fuchs's Udsagn i Tvivl. Når man imidlertid ser noget nærmere på Sagen og navnlig gjør sig bekjendt med Fuchs's yderligere Beretning om Indholdet af de Samtaler, Ulfeldt førte med ham, forsvinder ikke blot Tvivlen, men man finder uden Vanskelighed Nøglen til den tilsyneladende Gåde. Således talte Ulfeldt bl. a. om Tilstanden efter Christian IV.s Død og fremhævede, hvorledes han dengang var gået Hertug Frederik til Hånde med gode Råd og havde modarbejdet dem, der ikke vilde have ham på Tronen, samt hvorledes han sejrrigt havde modstået de Fristelser, ved hvilke Hertug Frederik af Holsten-Gottorp havde villet lokke ham til at virke for sig, og som bestod i et Forslag om et Dobbeltgiftermål mellem hans ældste Søn og Datter og Ulfeldts ældste

Datter og Søn samt i et Tilbud om at forlene Ulfeldt arveligt med Fyn som et Fyrstendømme[108]. Endvidere udtalte Ulfeldt for Fuchs, at han havde nogle Hemmeligheder på Hjerte, som han ikke tænkte at tage med sig i Graven, og han bad Fuchs underrette Kongen herom; han ytrede, at han vidste, at Kongen trængte til Penge, og tilbød at ville gjøre ham bekjendt med et Projekt, hvorved han kunde tjene 150,000 Rdl. om Året, uden at Undersåtterne betyngedes derved, og det var »ingen Apothekeranslag, men sådanne funderede Secreta, at alle Mennesker måtte undre sig over, hvorledes sligt var bleven ham bekjendt«. Han spurgte fremdeles Fuchs, om han ikke havde Venner, som kunde lægge et godt Ord ind for ham hos Kongen, og tilbød i så Tilfælde Fuchs 10,000 Rdl. og enhver af Vennerne lige så meget. 10,000 Rdl., sagde han, idet han tog Fuchs i Hånden, var for ham ikke mere end et Hår på hans Hoved, og han ytrede, at han var rede til at låne Kongen 300,000 Rdl., hvis denne blot vilde tilstå ham en Samtale. I denne vilde han da udtale sig om alt, hvad der lå ham på Hjerte, og han tvivlede ikke om, at Kongen vilde være tilfreds med hans Forklaringer og strax aflægge sin Unåde imod ham. Man ser af alt dette tydeligt nok, hvad der var Årsag til den oprømte Stemning, der så ganske uformodet havde grebet Ulfeldt: han var begyndt at håbe på en Udsoning med Kongen og på Løsgivelse af sit Fængsel. Men på den anden Side må dette Håb både på Grund af de ydre Forhold, hvorunder det opstod, og på Grund af de Midler, hvorved Ulfeldt tænkte at realisere det, synes så fuldstændig vildt og grundløst, at man får et bestemt Indtryk af, at den, der har kunnet finde nogen

Kilde til Glæde i et sådant Skyggebillede, ikke kan have været fuldt åndeligt tilregnelig, og dette Indtryk bestyrkes yderligere ved de nævnte Udtalelsers hele øvrige Karakter: deres brede Snakkesalighed, deres barnagtige Praleri, og ikke mindst deres selvforglemmende Venlighed lige over for en Mand, der kort i Forvejen var behandlet som afgjort Fjende. Med andre Ord: jeg er overbevist om, at man for at se hine Udtalelser af Ulfeldt og den bagved liggende Stemning i deres rette Lys må holde sig den åndelige Svækkelse for Øje, hvorom der flere Gange tidligere har været Tale under Fangenskabet, og som ikke usandsynligt er tiltaget under Trykket af den nye Indespærring og Adskillelsen fra Leonora Christina[104].

Men hvad nu end vi dømme om de anførte Udtalelser af Ulfeldt, fremgår det af den ovenfor nævnte Skrivelse til Kongen fra Fuchs, at denne både fandt det meget fornuftigt af Ulfeldt at ville prøve på at gjenvinde Kongens Nåde og følte sig personlig behagelig berørt ved den venlige Fortrolighed, Ulfeldt viste ham. Et Vidnesbyrd om det sidste haves også deri, at Fuchs i den nævnte Skrivelse støtter en Bøn, som Fangerne havde rettet til ham om at måtte være sammen nogle Timer om Dagen, eller i det mindste spise til Middag med hinanden. Han siger, at hvis Kongen kunde have Betænkelighed ved at tilstå denne Bøn, fordi det kunde give Anledning til et nyt Undvigelsesforsøg, så har det ingen Fare dermed, da Fangerne kunne være sammen på den store Sal, som ligger foran Ulfeldts Fængsel, og her kunne være under sikker Bevogtning. Det kan strax bemærkes, at Ansøgningen alligevel ikke blev bevilliget. — I den samme Skrivelse forebringer Fuchs også Kongen en af Fangerne fremsat Anmodning om, at nogen måtte

våge hos dem om Natten, da de begge ofte vare meget svage. Fuchs havde, i Overensstemmelse med Kongens Befaling, tilbudt dem nogle af sine egne Folk til Opvartning om Dagen, men belærte af tidligere Erfaringer med Hensyn til hans undergivnes Sindelag, og fordi de mest trængte til Hjælp om Natten, havde de afslået Tilbudet. Han lod da, efter eget Sigende, forhøre overalt på Øen, men fandt ingen, der vilde modtage Tjenesten, da de, der fik den, altid måtte blive inde hos Fangerne, for at disse ikke skulde få Lejlighed til at træde i Forbindelse med Omverdenen. Leonora Christina fortæller dog, at da hun nogle Uger efter Indespærringen blev heftigt syg og gjentog sin Bøn til Fuchs om en Kvinde, der kunde være hos hende, tilbød han hende et Fruentimmer, som havde myrdet sit Barn og snart skulde halshugges[104b]. En sådan Selskaberske vilde hun dog naturligvis ikke modtage, og hun var vel endog tilbøjelig til at betragte Tilbudet som ondskabsfuld Spot, da Fuchs netop samtidig på anden Måde oprørte hendes Følelser på det dybeste. Hun bad ham nemlig også under det omtalte heftige Sygdomsanfald tillade en Præst at komme til hende for at berette hende. Men skjønt hun bønfaldt derom med hede Tårer og sagde, at Fuchs kunde lade hvem han vilde overvære hendes Sammenkomst med Præsten, afslog han dog hendes Bøn. Han lod hende sige, at han ingen Befaling havde modtaget i så Henseende, og at selv om Døden sad hende på Læberne, fik hun ingen Præst[105]. Af alt, hvad Leonora Christina til forskjellig Tid måtte lide af Fuchs, synes intet at have brændt sig dybere ind i hendes Sjæl end dette Afslag, og man vil heller ikke kunne nægte, at selv om det formelt lod sig forsvare ved en Henvisning til den tidligere omtalte kongelige Ordre, udkrævedes

der en mere end almindelig Mangel på menneskelig Følelse for ikke at fravige denne under de givne Forhold, og så meget mere, da der ved Ordrens Udstedelse utvivlsomt ikke var tænkt på et Tilfælde som det foreliggende. Også Ulfeldt fik iøvrigt på en lignende Anmodning et lignende Svar[106], og det tør antages, at dette dobbelte Afslag — thi også om det, der gaves Leonora Christina, kom han, som man strax vil skjønne, uden Tvivl snart til Kundskab — bidrog meget væsentligt til, at den i sig selv så påfaldende Tilnærmelse mellem ham og Fuchs meget snart slog over i sin Modsætning, og at det tidligere yderst spændte Forhold vendte tilbage. I samme Retning virkede dog naturligvis også både Ulfeldts Skuffelse ved at se, at de Forhåbninger, han havde bygget på Fuchs's Intervention hos Kongen, ikke førte til noget, og Fængslets eget tunge, daglige Tryk, som Fuchs ikke gjorde noget for at lindre. I Virkeligheden vare de Vilkår, hvorunder Fangerne til daglig levede, højst kummerfulde. Den næsten stadige Ensomhed, hvortil de vare viede, var i sig selv en uhyre Kval. Vistnok fandt de en Tid, trods de Forholdsregler, der vare tagne for at hindre dem i at meddele sig til hinanden, Lejlighed til alligevel at gjøre dette, men det kunde kun ske på en højst ufuldkommen og sporadisk Måde, som kun gav en kummerlig Erstatning for Samlivet. Når det nemlig ikke blæste stærkt, og de råbte højt, kunde de gjennem Vinduerne gjøre sig forståelige for hinanden med korte Sætninger, men for ikke at opdages måtte de indskrænke disse fragmentariske Samtaler, som de førte på italiensk, til de tidlige Morgentimer. Alligevel blev Fuchs tilsidst underrettet om Sagen, og han satte da en Stopper for alle videre Forsøg af denne Art, idet han forsynede Skildvagten under

Tårnet med en Slags Skralde, hvormed han skulde gjøre Støj, når han troede, at Fangerne vilde tale sammen[107]. Hvad der gjorde Ensomheden endnu tungere at bære for disse, var, at de vare berøvede så godt som ethvert Middel til Sysselsættelse. Bøger havde de ikke, Brugen af Pen og Blæk var dem forment, og Leonora Christina synes endog at have manglet det almindeligste kvindelige Håndarbejde. I Begyndelsen sees de at have underholdt sig med at klippe eller skjære Billeder ud, sagtens af Papir. Når så Ulfeldt havde et Billede færdigt, sendte han det til Leonora Christina, for at hun skulde se det, og omvendt. Men ret længe have de næppe kunnet finde Tilfredsstillelse ved denne tarvelige Adspredelse. Over den knappe og dårlige Kost synes de vedblivende at have haft Grund til at beklage sig, og Ulfeldt sagde senere, at de fortæredes af Utøj, fordi Fuchs ikke lod dem få Klæder og Linned nok til at skifte med. Hen på Året, da Aftenerne og Nætterne bleve lange, kom en ny Kval til de tidligere, idet de kun fik Lys så længe, som de spiste deres Aftensmad, og altså måtte tilbringe hele den øvrige Tid i Mørke uden anden Underholdning end deres egne sørgelige Tanker[108]. Kort sagt, skjønt der ingen Dom var afsagt over dem, havde de i de fleste Henseender ikke bedre Vilkår end simple domfældte Forbrydere, og i nogle ikke engang så gode.

Med alt det var det, som tidligere bemærket, ikke Meningen, at dette hårde Fangenskab i og for sig skulde betragtes som Straffen for de Misgjerninger, Kongen tillagde dem. Det betegnede kun selve Sikringen af deres Personer, indtil der ved Dom eller på anden Måde blev truffet en endelig Afgjørelse af deres Skjæbne, og hvor længe det end trak ud med en sådan Afgjørelse, havde

Kongen dog ingensinde sluppet den af Tankerne. Men Sagen var, at han på Grund af forskjellige Betænkeligheder, som Ulfeldts dobbelte Stilling til Danmark og Sverig voldte ham, længe var i stor Forlegenhed med, hvad han skulde gjøre. Vistnok var der adskilligt, som syntes at tale for, at Sverig vilde lade ham have temmelig frie Hænder overfor Ulfeldt. Således var der Grund til at formode, at Ulfeldt havde gjort den fra svensk Side udstedte Benådning ugyldig, eftersom Benådningen indesluttede den Betingelse, at han skulde stille Sikkerhed for sin fremtidige Opførsel overfor den svenske Regering, og han på Grund af sin overilede Flugt ikke havde fået Lejlighed til at opfylde denne Betingelse. Men med det samme måtte han da også antages — for så vidt der til Benådningen virkelig har knyttet sig en Aftale om hans Restitution i Danmark — at have mistet Adkomsten til denne sidste, og der syntes at være så meget mindre Grund til at frygte, at Sverig desuagtet skulde støtte mulige Fordringer fra hans Side på en Restitution, som man måtte tro, at den Forbitrelse, der under hans Proces havde samlet sig imod ham i Sverig, yderligere var bleven forøget ved hans Flugt, både på Grund af den Skuffelse, den havde beredt Regeringen, og fordi den syntes at bære Vidne om hans onde Samvittighed[109]. At den svenske Regering virkelig var Ulfeldt yderst ugunstigt stemt, viste hele den Holdning, den indtog til ham i den nærmeste Tid efter Flugten. Så længe den endnu var i Uvished om, hvor Ulfeldt var draget hen, og hvilke hans Hensigter vare, blev der ikke taget nogen Beslutning om ham[110], men næppe var det bleven bekjendt, at han var ført som Fange til Bornholm, før hans Godser og øvrige Ejendele i Sverig blev lagte under Beslag, så

at Regeringen i Fremtiden selv disponerede over Indtægterne af Godserne. Ulfeldts og Leonora Christinas i Malmø efterladte Børn fik Befaling til strax at forlade Skåne, og om denne Befaling end siden blev noget modificeret, fastsattes dog den 1. August 1661 som den yderste Termin for deres Ophold i Landet[111]. — Men når alt dette, som sagt, nærmest måtte synes at tyde på, at Sverig ikke vilde nedlægge Indsigelse imod, at den danske Regering på sin Side opgjorde noget af sit Regnskab med Ulfeldt, var der lige fuldt også en Mulighed for det modsatte. Forholdet mellem de to Nabostater var endnu efter Freden alt andet end venskabeligt, Sverig fandt med eller uden Grund på forskjellige Punkter Anledning til at besvære sig over Danmarks Forhold, og Frederik III. kunde ingenlunde være sikker på, at ikke også Ulfeldts Sag — trods Sverigs Stemning mod Ulfeldt personlig, og trods at det selv havde draget den størst mulige Fordel af hans Flugt — kunde afgive Påskud til Forestillinger og Besværinger, således som den mange Gange tidligere havde gjort. Så forviklet som denne Sag var, kunde det endog næppe falde vanskeligt at finde en tilsyneladende eller virkelig Retsgrund til en Indblanding; og selv om man slet ikke tager Hensyn til, at Ulfeldt efter Kjøbenhavnertraktatens Ordlyd (Art. 26) snarest måtte antages uden nogen som helst Betingelse at være hævdet i sin Adkomst til at nyde godt af Roskildetraktatens Art. 24, så snart han selv kunde gjøre sin Ret gjældende — selv om man, siger jeg, ganske ser bort fra en sådan Opfattelse, som Frederik III. på det bestemteste modsagde, og udelukkende sætter Ulfeldts Restitution i Danmark i Forbindelse med Aftaler, som knyttede sig til hans

Benådning i Sverig, var det f. Ex. ikke engang utænkeligt, at den svenske Regering under Fastholdelse af, at Stillingen af den i Benådningsakten forlangte Sikkerhed var et indre svensk Anliggende, hvis Ordning kun angik den selv, kunde gjøre gjældende, at det var til selve den formelle Udstedelse af Benådningsakten — som jo var en fuldbyrdet Kjendsgjerning — og ikke til Opfyldelsen af de deri indeholdte Betingelser, at Restitutionen knyttede sig[112]. Men i hvert Fald stod det fast, at Sverig, hvad Øjeblik det skulde være, kunde benåde Ulfeldt fuldt ud for sit eget Vedkommende og dermed altså også åbne ham Adgang til de deraf flydende Konsekventser fra dansk Side, og ikke mindre sikkert måtte det antages, at den svenske Regering vedblivende vilde hævde Ulfeldts undersåtlige Forhold til den, hvorved den, uafhængigt af alt andet, vilde få en stadig Anledning til at give sin Stemme med i Laget ved Afgjørelsen af hans Skjæbne. Man vil indse, at det under disse Omstændigheder kunde være meget vanskeligt for Frederik III. at afgjøre, hvilke Forholdsregler han rettest skulde tage for at få sit Mellemværende med Ulfeldt opgjort, men så meget stod fast, at det for Sverigs Skyld vilde være heldigst, om disse Forholdsregler så lidt som muligt smagte af personlig Egenmægtighed og Vilkårlighed. Det var da også en Tid lang Kongens Hensigt at anlægge en formelig Proces mod Ulfeldt, men da han var i Uvished om, hvorledes dette bedst skulde gjøres for at føre til det attråede Mål, affordrede han efterhånden en Række retskyndige Mænd i Danmark og Hertugdømmerne deres Betænkning i så Henseende. Således henvendte han sig (ved én og samme Skrivelse af 29. December 1660) til den holstenske Kantsler Didrich Reinkingk og til Medlem af Overretten i Glückstadt

Conrad Hesse om Sagen; senere (30. Marts 1661) til Amtmand i Rensborg Hinrich Blome, til Assessor i Justitskollegiet Peder Lassen (1. April 1661), til den danske Kantsler Peder Reedtz (13. Mai 1661)[118], og måske til endnu flere. Af Kongens Skrivelser til de nævnte Mænd kjendes nu kun den til Peder Lassen, men af de bevarede Svar må sluttes, at de have været enslydende. Indholdet er dette: Først rekapituleres i Korthed Ulfeldts Forbrydelser mod Kongen og Kronen: hvorledes han i sin Tid — tillige med Leonora Christina — har forladt Riget uden at aflægge Regnskab for sin Æmbedsførelse, hvorledes han ikke blot har siddet Stævningen for Herredagen overhørig, men endog med Ord og trykte Skrivelser angrebet Kongen og hans Regering på Æren, hvorledes han har søgt Beskyttelse hos Rigets åbenbare Fjender, deltaget i disses Indfald, stået dem bi med Råd og Dåd og opfordret Kongens Undersåtter til Oprør. Derefter fremhæves, at skjønt han og hans Hustru blev indesluttede i den Roskildske Fred, blev dog Punktet om hans Æmbedsførelse ikke berørt deri, for ikke at tale om, at den Roskildske Fred er ophævet ved den sidste Fredsslutning. Hertil knyttes nogle historiske Bemærkninger om Udeladelsen af Roskildetraktatens Artikel 24 i den Kjøbenhavnske Traktat, hvilken Udeladelse Kongen hævder af alle rette vedkommende at være anerkjendt som en Ophævelse af Artiklen, og endelig fortælles, hvorledes Svenskerne også efter Freden holdt Ulfeldt og Leonora Christina fangne, indtil de hemmelig undveg af Arresten. Tilsidst spørger Kongen: 1) Om Ulfeldt og hans Hustru fortjene Straf, og hvilken? 2) Hvilken Procesmåde man skal bruge »efter de nuværende Tider og Konjunkturer«, så at både Retfærdigheden sker Fyldest, og Kongen og

hans Riger kunne »forblive i Ro og Sikkerhed«. — Af de indkomne Svar kjende vi kun tre: fra Conrad Hesse (8. Januar 1661), fra Hinrich Blome (11. April) og fra Peder Reedtz (7. Juni)[114]. Hesses meget udførlige Skrivelse går ud på, at skjønt Kjøbenhavnerfredens 26. Artikel*) giver Anledning til stor Eftertanke, må dog Betænkeligheden hæves ved Kongens Bemærkninger om Meningen med Udeladelsen af Roskildefredens Art. 24 i den kjøbenhavnske Traktat, og Ulfeldts Handlemåde er da efter hans Skjøn af en sådan Art, at Kongen er berettiget til at konfiskere hans Gods og handle med hans Legeme og Liv, som han vil. Om Leonora Christina kan han ikke udtale sig med Sikkerhed på det Grundlag, der foreligger i Kongens Skrivelse. Thi om end Kvinder kunne begå Majestætsforbrydelse — i hvilket Tilfælde de dog vel i Regelen bør straffes mildere på Grund af Kjønnets Skrøbelighed —, har på den anden Side også en Hustru Ret til at følge sin landflygtige Mand, og hun bliver ikke derfor uden videre hans medskyldige. Med Hensyn til Procesmåden mener han, at der kan anlægges både civil og kriminel Sag mod Ulfeldt. Men skjønt han, som sagt, ikke tvivler på, at Kongen har Ret i at betragte Roskildefredens Art. 24 som ophævet, kan han dog ikke undlade på det mest indtrængende at anbefale ham, før han foretager noget alvorligt med Ulfeldt, at skaffe sig fuldkommen Sikkerhed for, om den svenske Regering og Mediatorerne ville antage sig ham eller ikke. Han kan

*) I denne Artikel bestemtes, at med Undtagelse af Artikel 3 i Roskildetraktaten skulde alle Artikler i tidligere Traktater mellem Danmark og Sverig fremdeles beholde deres fulde Gyldighed, for så vidt de ikke udtrykkelig vare blevne forandrede i den nye Traktat.

ikke komme helt bort fra den Tanke, at Mediatorerne ved Udeladelsen af Roskildefredens Art. 24 i den kjøbenhavnske Traktat nærmest have villet redde sig ud af en Forlegenhed — idet det vilde se altfor påfaldende ud, om Ulfeldt erklæredes ukrænkelig i Danmark, medens han var under kriminel Tiltale i Sverig —, men at deres virkelige Hensigt kommer frem i Kjøbenhavnerfredens Art. 26, som indirekte stadfæster hin Artikel. I hvert Fald mener han, at det vil være det sikreste først at anlægge en civil Sag mod Ulfeldt i Anledning af, at han ikke har aflagt Regnskab for sin Æmbedsførelse, og der vil da nok siden findes Lejlighed til at forandre den til en Kriminalproces[115]. — Hinrich Blomes Betragtning af Sagen er i alt væsentligt den samme som Hesses. Skjønt han ønsker, at han havde en noget mere indgående Kundskab om Sagen, tror han dog at kunne sige, at om Ulfeldt havde ti Liv, havde han forbrudt dem alle, og foruden med Livets Tab bør hans Forbrydelser straffes med Konfiskation af hans Formue og Forvisning af hans Familie. For imidlertid at kunne afgive et sikkert Votum, må han bestemt vide — hvad han ikke véd —, hvor vidt Ulfeldt er indesluttet i den kjøbenhavnske Fredstraktat, og under alle Omstændigheder anbefaler han Kongen at forhøre under Hånden, hvorledes Sverig opfatter Sagen, samt at begynde med et civilt Søgsmål imod ham. »Men om også Hustruen kan straffes, da hun dog efter guddommelig og menneskelig Ret er skyldig at følge sin Mand«, det tør han ikke afgjøre; »det måtte da i al Fald bevises, at hun havde tenteret noget på egen Hånd og uden Mandens Befaling«. — Hvad endelig Peder Reedtz angår, mener også han, at Ulfeldts Forbrydelser »ikke med ringere end Livets Mistelse og al

havende Formues og Gods's Konfiskation kan afsones». Og om han end ikke, som de to tyske Rådgivere, taler om at anlægge civilt Søgsmål mod Ulfeldt, men kun råder Kongen til vedblivende at holde ham og Leonora Christina »i sikker Forvaring og deres Gods og Formue in sequestro», indtil det synes ham »Tid at være at lade efter sin absolut Suverænitets Rettighed hænde sådan Dom i denne Sag, som Misgjerningens Beskaffenhed det meriterer», — så er tydeligt nok dette hans Råd begrundet i en lignende Frygt som den, Hesse og Blome nærede for, at den svenske Regering skulde blande sig i Sagen, hvis Kongen ikke iagttog den største Forsigtighed i sin Fremgangsmåde mod Ulfeldt, og for hans Vedkommende betyder en sådan Frygt så meget mere, fordi han havde været en af de danske Underhandlere ved Fredsforhandlingerne med Sverig og således bedre end nogen anden kunde vide Besked med, hvorledes Sverigs virkelige Forhold var til Ulfeldts Sag[116].

I det hele vare således de Råd, Kongen modtog fra retskyndig Side, ikke synderlig egnede til at dæmpe de Betænkeligheder, som han uden Tvivl selv i Forvejen nærede ved at lade Ulfeldt og Leonora Christina føle hele Vægten af sin Vrede, og for så vidt han en Tid synes at have betragtet en offentlig og med Iagttagelse af Lovens Former ført Rettergang som den for ham selv mindst farlige Måde at komme Fangerne til Livs på, måtte nu også denne Opfattelse undergå en væsentlig Modifikation. Resultatet blev da, at han, i det mindste foreløbig, lod Tanken om en Proces fare og bestemte sig til at forsøge en Løsning af Knuden, som, om den end blev noget læmpeligere for Fangerne, dog ikke blev uden Fyldestgjørelse for ham selv, og som frembød den store

Fordel, at den i høj Grad formindskede Faren for en Intervention fra svensk Side[117]. Med andre Ord: han besluttede at give Ulfeldt og Leonora Christina fri, når de vilde tilstå sig skyldige og i et og alt underkaste sig de Betingelser, han agtede at stille dem, hvoriblandt først og fremmest, at de skulde afstå en så stort Part af deres timelige Ejendom, at det kunde betragtes som en passende Bod for Fortiden og tillige afgive en vis Sikkerhed for deres Uskadelighed i Fremtiden. Hvad Kongen kunde opnå mere ved en Proces, var i Virkeligheden ikke af stor Betydning; allerede på den angivne Måde lod der sig statuere et tilstrækkeligt afskrækkende Exempel, og at tage Ulfeldts Liv kunde — selv bortset fra Faren derved — i og for sig næppe være ham til megen Glæde. Stærk som han følte sig ved den ham nylig overdragne arvelige Enevoldsmagt og ved Borgerstandens begejstrede Tilslutning, vilde det måske endog have været ham en mindre Tilfredsstillelse at være helt befriet for Ulfeldt end at vide sin gamle aristokratiske Modstander levende som et afmægtigt Vidne til hans — Kongens — Triumf. Hovedsagen var dog naturligvis, først, at Ulfeldt og Leonora Christina vilde gå ind på de hårde Vilkår, som Kongen tænkte at stille dem, og dernæst — på Grund af Forholdet til Sverig —, at deres Underkastelse fik i det mindste Udseende af at være frivillig; men ingen af Delene syntes at kunne frembyde nogen alvorlig Vanskelighed, så længe Kongen holdt dem så fast i sin Hånd, som han gjorde, tilmed når Underhandlingerne med dem bleve ledede af en Mand, som egnede sig til Formålet. En sådan havde Kongen imidlertid i sin Førsteminister, Overstatholder Grev Christian Rantzau til Breitenburg, en Mand, som både i højeste Grad var i

Besiddelse af hans egen Tillid, og som på Grund af sit tidligere venskabelige Forhold til det Ulfeldtske Ægtepar, sin høje Stand og sin smidige Personlighed måtte ansees for vel skikket til at vinde Indflydelse hos Fangerne og påvirke deres Beslutninger.

Om det iøvrigt nærmest var denne Sag, der bestemte Kongen til at sende Grev Rantzau til Bornholm, turde være temmelig usikkert. Thi da Greven i første Halvdel af September Måned rejste derover, havde han endnu nogle andre Hverv at udføre for Kongen, som næppe lå denne mindre på Sinde end hint først nævnte. Et af disse Hverv betegnede det egentlig officielle Formål for hans Sendelse og bestod i, at han på Kongens Vegne skulde modtage Troskabseden af Øens Indbyggere. Bornholmerne, der, længe før Arveregeringen blev indført i det øvrige Danmark, havde overgivet Kongen deres Ø som et Arveland i hans Familie, havde nemlig hverken deltaget i Arvehyldingen i Kjøbenhavn eller i den Tilslutning til Arve-Enevoldsakten, som senere afkrævedes de enkelte Landsdele[118], og Grunden hertil må uden Tvivl søges i de Forhandlinger, som en Tid lang førtes mellem Danmark og Sverig om Erstatning for Bornholm i skånske Godser, og som tilendebragtes ved en Traktat af 5te Maj 1661[119]. Først efter at denne Sag var helt afsluttet — og hertil hørte også den nævnte Traktats Ratifikation —, kunde Bornholm fuldstændig siges at tilhøre den danske Krone igjen, og først da kunde også den fulde Berettigelse indtræde til at afkræve Indbyggerne Arvehyldingseden. Et andet af Grev Rantzaus Ærinder på Bornholm vedrørte specielt Guvernøren, Generalmajor Fuchs. Der havde nemlig rundt om på Øen efterhånden udviklet sig den stærkeste Misstemning mod denne Mand på Grund af

den Brutalitet og Voldsomhed, hvormed han førte sit Regimente, og denne Misstemning havde blandt andet fået Udtryk i en i Juli Måned til Kongen indsendt Klage fra Ridefogden (Amtsskriveren) Peder Jensen[130], som skildrede, hvorledes Fuchs rasede mod Indbyggerne med Stokkeprygl, ja endog med Flinteskud, på en sådan Måde, at snart ingen mere troede sig sikker på Liv og Lemmer. Peder Jensen var selv bleven pryglet brun og blå af ham, fordi han ikke vilde føje sig efter hans Vilje, ja havde kun ved et Tilfælde undgået at blive stukket ned på Stedet, og han måtte nu holde sig skjult, da Fuchs lod ham eftersøge overalt. Efter hans Påstand plagede denne ene Mand Bornholmerne mere, end hele det svenske Hærkorps i sin Tid havde gjort, og han bad Kongen på det bønligste befri Øen fra ham og hans Ryttere, der ikke vare stort bedre end deres Chef. En Klage af denne Art fra en Landsdel, som Kongen havde den størst mulige Grund til at vise sig ganske særdeles bevågen, måtte naturligvis være ham i højeste Grad ubehagelig, men på den anden Side vár Fuchs hans betroede Mand, og det var måske ikke mindre af Hensyn til ham end for at vise Bornholmerne en Opmærksomhed, at han overdrog det til den første Æmbedsmand i sine Riger at undersøge Klagens Berettigelse og tage yderligere Forholdsregler. Det er iøvrigt ikke aldeles usandsynligt, at denne samme Klage kan have åbnet Kongens Øjne for Muligheden af, at også Fuchs både ved sine Handlinger og sine Beskyldninger kan have forurettet sine Fanger noget, og når man derfor ser, at det også pålagdes Grev Rantzau at optage den Undersøgelse om Flugtforsøget, som Fuchs for længe siden havde fået Befaling til at anstille, men som han ikke synes at have gjort noget

ved, får man let et Indtryk af, at denne Befaling ikke alene var udsprungen af Kongens Ønske om at lære Fangernes Adfærd ved hin Lejlighed at kjende — hvad der jo i Betragtning af de påtænkte Underhandlinger måtte have tabt meget af sin Betydning — men også af Ønsket om at få Rede på Fuchs's Forhold til denne Sag og måske navnlig på Beskaffenheden af hans til Kongen indgivne Fremstilling af Flugtforsøget[121].

Grev Rantzau, som en Tid lang havde været opholdt i Kjøbenhavn ved Majestætssagen mod Kaj Lykke, i hvilken han deltog først som kongelig Kommissær, siden som Forsidder i Højesteret, tiltrådte Rejsen til Bornholm ganske kort efter, at denne Sag var ført til Ende, og ankom til Øen den 15de September. Han modtog først Hyldingseden i Nexø og derpå efterhånden i Åkirkeby, Rønne, Hasle, Svaneke og Allinge. Omtrent den 25de, måske lidt før, må han være nået til Hammershus[122]. Allerede nogen Tid før hans Ankomst til Bornholm havde Fuchs fået Nys om, at han var i Vente, og som om han vilde skynde sig at benytte den Tid, der endnu var ham levnet til at plage Fangerne, begav han sig strax op til Leonora Christina for at overbringe hende to nedslående Efterretninger, nemlig at hendes Børn vare »udjagede af Skåne», og at det var ham berettet fra Kjøbenhavn, at hun og Ulfeldt »aldrig i Evighed vilde komme løs»[123]. Med Hensyn til den første af disse Efterretninger forholdt det sig, fraregnet den brutale Form, iøvrigt for så vidt rigtigt, som Fristen for Børnenes Ophold i Sverig — efter hvad ovenfor er oplyst — var udløben den 1ste August[124]. Hvor vidt Fuchs derimod har været fuldstændig ærlig ved den anden Meddelelse, turde være mere tvivlsomt. Men i al Fald skulde det

som sagt nu ikke vare længe, inden Fangerne bleve befriede for hans Trakasserier. Allerede den 3die Oktober skrev Grev Rantzau til Kongen[125] — uden at man bestemt kan se, om det var i Henhold til nye Oplysninger, der vare komne frem i Sagen mellem Fuchs og Ridefogden, eller i Følge en allerede tidligere truffet Bestemmelse —, at han skulde gjøre sit bedste for, at Fuchs så snart som muligt kom bort fra Bornholm, og skjønt han først synes at have forladt Øen efter Fangerne[126], gjorde dog Omstændighederne og ikke mindst selve Grev Rantzaus Nærværelse ham det umuligt i denne Tid yderligere at fortrædige eller forulæmpe dem. Langt vigtigere for Fangerne end Fuchs's Fjernelse vare dog de Forhandlinger, som Grev Rantzau førte med dem personligt, og som jeg nu skal give en nærmere Fremstilling af.

Så vidt man kan se, var noget af det, som Grev Rantzau først lod sig være magtpåliggende, da han kom til Hammershus, at lade Fangerne fremstille for sig[127]. Mødet med Ulfeldt synes at have været meget gribende på Grund af den ynkelige Tilstand, hvori han forefandt den fordum så kraftige og imponerende Mand; thi denne var nu ikke stort andet end Skind og Ben. Endnu da Ulfeldt stod for ham, spurgte Grev Rantzau efter ham, og da så Ulfeldt nævnede sit Navn, fik Rantzau Tårer i Øjnene og sagde, at han aldrig af sig selv vilde have kunnet gjenkjende ham[128]. Med Leonora Christina synes Forholdet at have været noget anderledes. Skjønt hun, som Ulfeldt siger[129], ikke var bleven bedre behandlet end han selv, havde hendes kraftige Natur dog bevaret hende fra at medtages så stærkt. Dertil kom uden Tvivl, at hendes kvindelige Sands har hindret hende i synke hen i en sådan fuldstændig Forsømmelse af sit Ydre, som

Ulfeldt også synes at have udvist, navnlig hvad hans Klædedragt angik. I sit Samkvem med Fangerne optrådte Grev Rantzau på den venskabeligste og hensynsfuldeste Måde, og blandt andet indrettede han det strax således, at Ulfeldt spiste sammen med ham om Middagen, og Leonora Christina om Aftenen[130]. Skjønt Fuchs's Nærværelse i det mindste af og til vistnok har kastet sin Skygge over disse Sammenkomster, indser man dog let, at det i det hele må have været en overordentlig stor Nydelse for Fangerne atter at kunne pleje Omgang med en dannet og til en vis Grad medfølende Mand, som oven i Kjøbet medbragte allehånde Nyheder fra den Verden, fra hvilken de nu selv i over et År havde været stængt ude. Virkningen deraf sporedes da også meget hurtigt på Ulfeldt. Allerede en otte Dages Tid efter sin Ankomst kunde Grev Rantzau meddele Kongen[131], at Ulfeldt nu ikke blot klædte sig anderledes »og på sin Vis meget vel«, men også »viste sig meget fri i Diskurser og langt bedre end før«. Endogså hans Ansigtsudtryk havde i de få Dage forandret sig betydeligt, og han havde fået en bedre Farve. Da Rantzau gjorde Ulfeldt opmærksom derpå, havde denne svaret, at det måtte komme af, at han nu ikke blot blev bedre »trakteret«, men også havde »nogen god Konversation«. Iøvrigt kan Rantzau ikke undlade at bemærke, at Ulfeldts Had til Fuchs måtte være meget stort, siden han ikke engang ret vilde se på ham, end sige drikke ham til[132]. Om Leonora Christina ytrer han sig ikke nærmere ved denne Lejlighed, men han sender Kongen et Digt, som en af hans Ledsagere, hans »Råd og Hovmester« v. Qvalen havde fundet skrevet på en af Væggene i hendes Værelse med »Rødsten og Blyant«. V. Qvalen[133] havde af Fuchs

fået Lov til at bese Fangernes Værelser, medens de spiste, og ved en sådan Lejlighed havde han da bagved et Tæppe, som skjulte Leonora Christinas Toilettesager, opdaget det nævnte Digt og skrevet det af. Hvis dette Digt — hvad der næppe er Tvivl om — er identisk med et, som vi endnu kjende, indeholdt det en varm og inderlig Bøn til Gud om at bryde hendes Fængsels Bånd og atter forene hende med sin Ægtefælle og sine Børn[184].

Under sine Sammenkomster med det Ulfeldtske Ægtepar glemte Rantzau selvfølgelig ikke det, der var Hovedformålet for dem, nemlig Underhandlingerne om en eventuel Løsgivelse. Af hans Skrivelser til Kongen fremgår det, at han fra Kjøbenhavn medbragte en formelig Instruktion for Forhandlingerne, men tillige ser man, at han i Begyndelsen holdt denne Instruktions Tilværelse omhyggelig skjult for Fangerne. Det skulde se ud, som om han slet ikke havde noget officielt Ærinde til dem, men kun på sit gamle Venskabs Vegne havde udbedet sig og fået Tilladelse til at besøge dem, og hvad han sagde dem med Hensyn til en Udsoning med Kongen, skulde ligeledes have Udseende af rent venskabelige Råd[185]. Der var i Virkeligheden stor Sandsynlighed for, at dette var den Vej, hvorpå han lettest vilde kunne udrette noget, og i al Fald til en vis Grad viste også Beregningen sig at være rigtig. Allerede under den første Samtale med Ulfeldt skal Rantzau have opfordret ham til at indgive et i underdanige Udtryk affattet Bønskrift til Kongen om sin og sin Hustrus Frigivelse, og Ulfeldt skal strax beredvillig være gået ind herpå[186]. Imidlertid må Rantzau også omtrent samtidig have henledet Ulfeldts Opmærksomhed på forskjellige Indrømmelser, som han burde

gjøre Kongen til Gjengjæld for den attråede Nåde, og allerede den 3die Oktober kunde Rantzau indberette, at Ulfeldt var villig til flere sådanne Indrømmelser[137]. Således vilde han love, at Leonora Christina ikke mere skulde kalde sig Kongens Søster, samt at hverken hun eller hendes Børn mere skulde føre Titel og Våben som Grevinder og Grever af Slesvig og Holsten; han vilde give Afkald på en Obligation på 63,000 Rdr. — nu med påløbne Renter 75,000 Rdr. —, som Kongen efter Roskildefreden havde udstedt til ham som Erstatning for Beslaglæggelsen af hans Godser, han vilde forpligte sig til for Fremtiden altid at bo i Fyn og aldrig at komme til Sjælland, samt til ikke at gå i nogen fremmed Fyrstes Tjeneste uden Kongens særlige Tilladelse. I det hele viste han sig nu, efter Grev Rantzaus Sigende, meget »devot« mod Kongen, og han bad Rantzau indtrængende om at råde sig, hvorledes han bedst skulde bære sig ad med at gjenvinde dennes Nåde. Med Hensyn til de allerede gjorte Indrømmelser stod det dog endnu tilbage at indhente Leonora Christinas Samtykke, og særlig anmodede Ulfeldt Rantzau om at gjøre hende bekjendt med hans Tilbud vedrørende hendes Titel og Våben samt Obligationen, hvilket Rantzau også både lovede og udførte[138]. Leonora Christina viste sig i Begyndelsen kun lidet tilbøjelig til Eftergivenhed, idet hun navnlig fandt det hårdt at skulle opgive sin Titel og sit Våben, af hvilke hun i det mindste havde fået hin af sin Fader, og hun forlangte først, at der skulde stå i Bønskriftet, at hun vilde give Afkald på disse Ting, dersom Kongen befalede det. Men da så Rantzau forestillede hende, at dette kun var en Forfængelighedssag, og at Forslaget derom ikke var udgået fra ham, men fra Ulfeldt, gav hun tilsidst efter.

Således som Ulfeldt fremstiller Forhandlingerne med Rantzau, må det vist have været temmelig snart efter, hvad her er fortalt, at han viste Rantzau det Bønskrift, som han i Henhold til den tidligere Aftale havde sat op til Kongen. Da Rantzau så det, forkastede han det imidlertid, idet han sagde, at det ikke var ydmygt nok, og med det samme overgav han Ulfeldt et Udkast eller en Formular til et andet Bønskrift, som han sagde, at han selv havde ladet udarbejde. Dette Udkast, som lod Ulfeldt i de ydmygste og angerfuldeste Udtryk bede Kongen om Tilgivelse for de Forseelser, han havde begået imod ham[189], var noget helt andet, end hvad Ulfeldt selv havde tænkt sig, og vakte hans heftigste Modstand. Idet, som tidligere omtalt, både han og Leonora Christina gik ud fra, at den dem vedrørende Artikel i Roskildefreden var bleven stadfæstet i Kjøbenhavnerfreden, måtte de også mene, at Kongen ikke var berettiget til at bruge nogen af deres Handlinger imod dem, som lå forud for den først nævnte Fred, og det var derfor ganske naturligt, at Ulfeldt lige over for den ham af Rantzau forelagte Skrivelse gjorde gjældende, at han ikke havde forbrudt sig i noget og derfor heller ingen Grund havde til at bede om Forladelse. Rantzau tog i Begyndelsen Sagen læmpeligt, og idet han nærmest vilde give det hele Udseende af et Formspørgsmål, ytrede han, at man aldrig kunde vise sig underdanig nok i Skrivelser til Kongen. Men Ulfeldt svarede, at der her var Tale om mere end om Underdanighed, at Skrivelsen i den ham forelagte Form gik hans Ære for nær, og at han ikke vilde gjøre sig selv skyldig, når han ikke var det. Overfor hans fortsatte Vægring havde Rantzau da tilsidst ikke andet at gjøre end at sige, at hvis han ikke afgav en Erklæring som

den omtalte, kunde han ikke vente at komme på fri Fod. Om han med det samme har benyttet Lejligheden til nu endelig at meddele Ulfeldt, at han handlede efter en bestemt Instrux — hvad han i sin Skrivelse af 3die Oktober havde sagt Kongen, at han i en nær Fremtid vilde gjøre — vides ikke med Sikkerhed, men kan være rimeligt nok, især da Ulfeldt selv i Løbet af Samtalen havde ytret, at han godt så, at den omtalte Skrivelse var udfærdiget i Kjøbenhavn. Det må iøvrigt bemærkes, at Ulfeldts Modstand næppe udelukkende fremkaldtes ved den af ham forlangte Afbigt. Hvis det nemlig forholder sig, som han selv siger, at Grev Rantzaus Koncept var overensstemmende — i hvert Fald i det væsentlige — med det Aktstykke, som virkelig senere udfærdigedes af ham, Ulfeldt, synes den ingenlunde blot i Henseende til Afbigten at være gået langt ud over de Indrømmelser, han tidligere havde erklæret sig villig til at gjøre. Navnlig indeholdt den Tilbud om Afståelse dels af alle ham tilhørende »Mobilia«, som allerede måtte være i Kongens Hænder, dels af tre store, på Sjælland beliggende Godser — Saltø, Bavelse og Lellinge[139 b] —, hvis Tab efter alt, hvad han i Forvejen havde mistet, måtte være ham i højeste Grad trykkende, og skjønt bestemte Efterretninger derom savnes, tør det antages for utvivlsomt, at der også om disse Ting har stået en hård Kamp mellem ham og Rantzau. Det trak i det hele ud i flere Uger, inden det kom til nogen Afgjørelse mellem dem. Tilsidst tabte Rantzau Tålmodigheden og lod Ulfeldt vide uden videre Omsvøb, at Kongen vilde adlydes så vel med Hensyn til den omtalte Skrivelse som med Hensyn til alle andre Befalinger, som fulgte efter, og at hvis Ulfeldt ikke udfærdigede Skrivelsen i

den forlangte Form, vilde man gjøre kort Proces med ham og Leonora Christina og hugge begges Hoveder af. Det var, efter hvad han sagde, noget, som ofte havde været besluttet ved Hoffet, men fordi det var bleven opsat, var det ikke givet, at det ikke endnu kunde ske. Overfor en sådan Trusel følte Ulfeldt Modet svigte sig: han gik ind på alt, hvad der forlangtes. Han afskrev den ham forelagte Koncept, om ikke, som han selv siger, Ord for Ord, så dog sikkert i alle væsentlige Punkter, og idet han endelig satte sit Navn og Segl under, fremkom — den 27. Oktober — det Aktstykke, som i Almindelighed benævnes hans »Deprekation« *), og som var

*). På Grund af den store Betydning, som dette Aktstykke har for Ulfeldts og Leonora Christinas Historie, og fordi det i sig selv er højst karakteristisk, især når man ved, hvorledes det er blevet til, gjengiver jeg det her ordret:

»Stormægtigste Fyrste og Herre, allernådigste Herre og Konge.

Jeg træder nu frem udi al Underdanighed og Demytighed for Eders kongelige Majestæt og med Hjertens Vemodighed og Anger bekjender at have mig imod Eders kongelige Majestæt udi mange Måder forset, så begjærer jeg ikke at bruge til min Forsvar nogen Ting, mens jeg indflyr aleneste til Eders kong. Maj. Nåde og Clements, og såsom jeg ikke kan finde de Ord, som mig synes kraftig nok at være, min Forseelse hos Eders kong. Maj. at afbede, så vil jeg de Ord, jeg kan finde, indslutte udi disse få efterfølgende, bedendes Eders kong. Maj. på det allerunderdanigste og ydmygste, at Eders kong. Maj. ville være mig og mit Hus nådig og øve imod os alle sin milde Clements og Nåde og af pur Nåde mig mine Forseelser tilgive og igjen optage mig til Nåde og af sin Nåde forunde mig og min Dame vores forrige Frihed. Slig stor Nåde og kongelige Favør vil jeg og alle de, mig pårører, med ydmydige Hjerter og underdanigste tro Tjeneste søge at erkjende og lade udi Værket se, at jeg vil igjen tjene Eders kong. Maj. og des Lande og Riger udi alt det, min Person kan formå, af yderste Kræfter og Formue, om jeg dertil bliver betroet; jeg vil mig og reversere,

den første i Rækken af de for ham både ydmygende og ødelæggende skriftlige Udfærdigelser, hvormed han les-

---

så højt man det kan og vil af mig begjære, aldrig nogen Tid at foretage noget, sige eller gjøre, det som kunde være udi ringeste Måder til Eders kong. Maj., des Lande og Riger, det ganske kongelig Hus og des Arverettighed til ringeste Præjudits eller Skade, mens tvært imod søge af al Kraft og Formue sligt at afværge og forhindre eller forekomme.

Og dersom Hans kong. Maj. af Nåde vil tilstede, at jeg med min Dame, Børn og Tjenere måtte bo og os oppeholde udi Fyn, var det os en stor Nåde, og vilde vi aldrig komme udi Sjælland, eller hvor Hoffet sig oppeholde kunde, uden Eders kong. Maj. særdeles og special Bevilling og Forlov; dersom sligt os ikke må tilstedes, at os da udi Nåde forløves at bo udenlands, hvor vi kunde med nogen Lejlighed være, dog vil jeg mig tilforpligte aldrig at tjene imod Hans kong. Maj., des kongelige Arvehus eller des Lande og Riger, ja jeg vil og slet ingen Herrers Tjeneste antage eller mig derudi begive uden Hans kong. Maj. special Forlov og Konsens, og i hvor jeg mig kunde opholde, vil jeg altid være beredt til at tjene Hans kong. Maj. udi alt det, man mig kan kjende capabel at være, være sig udi Forsendinger udi fremmede Lander, der noget at negotiere for Hans kong. Maj., eller hvis andet mig kunde blive befalet, og den første og anden Rejse vil jeg på mig tage at gjøre på min egen Bekostning og med al Flid og Troskab forrette, hvis mig udi så Måder bliver commiteret. Så og, på det Hans kong. Maj. ikke skal have nogen Misnøje udi det Navn, Titel og Våben, som min Dame hertildags haver ført, da skal det afskaffes og aldrig det mere føre(!) enten ved Skrifter eller udi andre Måder, på hvad Maner sligt ske kunde, mens udi alle Måder være afskaffet.

Hvis Mobilier som kunde være kommen Hans kong. Maj. til Hænde, enten de tilhører mig eller min Dame, de ville vi ej begjære igjen, mens må gjerne efter Hans kong. Maj. nådigste Behag og Vilje forblive hos Hans kong. Maj., aleneste at alle Breve, Skrifter, Obligationer og andre Dokumenter, som hos samme Mobilier kan være bleven funden, de mig igjen må blive tilstillet og restitueret, og vidste jeg, hvormed jeg kunde gjøre noget,

kjøbte sig og sin Hustru af Fangenskabet[140]. Til »Deprekationen« sluttede sig et andet Dokument af samme Dato, hvorved han kasserede og annullerede den før omtalte, af Kongen udstedte Obligation på 63,000 Rdr. og forpligtede sig til, så snart han fik den i sine Hænder, hvad han for Tiden ikke havde, at udlevere Kongen den[141]. Det må endnu tilføjes, at da Rantzau havde afgjort Sagen med Ulfeldt, henvendte han sig i samme Anledning til

---

som kunde være Hans kong. Maj. taknemmelig og behagelig til at vinde igjen Hans kong. Maj. Nåde, da skulde jeg det ikke underlade, mens med en god Vilje mig derudi skikke efter min yderste Formue.

Min Dame og jeg haver vel noget Gods udi Sjælland, mens så må jeg og sige det der hos, at vi haver og syv Børn; jeg vil ikke mere sige derom, dog ville vi gjerne udi al Underdanighed afstå og cedere til Hans kong. Maj. om at [ɔ: for at] erlange vores Frihed og Forsoning af Hans kong. Maj. disse efterskrevne Gårder og Gods, nemlig Saltø Slot med al sit hørendes Gods, intet undertaget, så og Bavelse Gård og tilliggendes Gods, item Lellinge Gård og tilliggende Gods, intet undertagendes, og det på bedste Maner og Måde, som det ske kan, og skal min Dame samme Cessionsbreve og Skjødebreve medunderskrive og bekræfte; in summa: vi submitterer os ganske under Hans kong. Maj. Nåde og Favør, og ligesom Hans kong. Maj. hermed vil have forholdet, ville vi udi al Underdanighed os efter rette og forholde, forhåbendes at nyde nogen Nåde udi vores store Trængsel og Elendigheds Tilstand, at vi ikke med alle skulle ganske gå til Grunde. Allernådigste Herre og Konge, værer os nådig og mild og lader os nyde en liden Gnist af Eders kong. Maj. Nåde og Clements, derom bede vi udi al Ydmyghed og Underdanighed. Gud give Eders kong. Maj. længe at leve, Helbred og Sundhed, samt al lykkelig Prosperitet udi Eders kong. Maj. Regering. Samme Gud give Eders kong. Maj. samt det ganske kongelige Hus al Lykkens Velsignelse.

Eders kongelige Majestæts allerunderdanigste ringe Tjener og Fange
Corfits Greve af Ulfeldt.

Hammershus
den 27. Oktobris 1661.

Leonora Christina, hvis Indvilligelse var så meget mere nødvendig, da en stor Del af det, som Ulfeldt tilbød at afstå, og særlig et af Godserne (Lellinge) tilhørte hende som Arv efter hendes Moder. Efter hvad hun selv meddeler om sin Samtale med Rantzau[142], sagde hun til ham, at hendes Ægtefælle havde Magt til at afstå, hvad der var hans, men Halvdelen af, hvad de ejede, var hendes, og det vilde hun ikke afstå, da hun hverken kunde forsvare det for Gud eller sine Børn. Hun tilføjede, at man jo kunde sætte hendes Mand i Frihed for hans Del af Godset; hun selv vilde, skjønt hun ikke havde forbrudt sig i noget, foretrække at blive i Fængslet, hvis Kongen mente at kunne forsvare det for sin Samvittighed. Rantzau gjorde hende imidlertid opmærksom på, at hvis hun ikke gav sit Samtykke til Afståelsen, vilde heller ikke Ulfeldt komme løs, og da hun sagde, at det var bedre for Børnene, om de begge døde i Fængslet, end om de efterlod Børnene i Fattigdom, bemærkede han, at hvis de døde som Fanger, vilde alt deres Gods og øvrige Ejendom blive konfiskeret, og Børnene således slet intet få, hvorimod der, hvis de faldt til Føje, endog kunde være Udsigt til, at Kongen engang helt vilde gjengive dem sin Nåde. Dette Ræsonnement var i sig selv så rigtigt, at Leonora Christina følte sig overbevist derved og endelig besluttede sig til at give efter.

Med Tilvejebringelsen af Deprekationen og det dertil knyttede andet Dokument havde Grev Rantzau udført en Hoveddel af sine Hverv vedrørende Ulfeldt og Leonora Christina. Måske udtrykte de i Deprekationen gjorte Tilbud ikke i alle Enkeltheder Kongens egne Beslutninger med Hensyn til Betingelserne for Løsladelsen, men at de gjorde det i

Hovedsagen, kan der vist næppe være Tvivl om. Rantzau må antages strax at have sendt Kongen de to Aktstykker til nærmere Drøftelse, og umiddelbart efter gjorde han Skridt til at afslutte det andet Hverv, som påhvilede ham med Hensyn til Fangerne, nemlig Undersøgelsen af deres Forhold til Fuchs og af Flugtforsøget. Det væsentligste af denne Undersøgelse var iøvrigt allerede for nogen Tid siden tilendebragt. Den var begyndt med, at Rantzau den 4de og 5te Oktober havde optaget Forhør over en Del Personer fra Fæstningen selv og udenfra, som dels havde Kjendskab til både Forhandlingerne og Sammenstødene mellem Fuchs og Fangerne, dels havde truffet de sidste under Flugtforsøget og dels endelig havde set det af dem beboede Værelse i den Tilstand, hvori de ved Flugten havde efterladt det. Forhørene sees at have samlet sig om en Række i Forvejen bestemte Spørgsmål, der sandsynligvis vare redigerede i Kjøbenhavn. Den 5te Oktober blev så de samme Spørgsmål skriftlig forelagte Leonora Christina, som ligeledes skriftlig besvarede dem. Den 6te skete det samme for Ulfeldts Vedkommende. Der må dog endnu om et og andet Punkt være bleven nogen Uvished tilbage, og for at fjerne denne optog Grev Rantzau, efter at Forhandlingerne om Deprekationen vare tilendebragte, Sagen igjen, idet han i Dagene 29de Oktober — 2den November lod flere af de allerede tidligere afhørte Personer udspørge pàny. Også indgav Fuchs den 30te Oktober et skriftligt Gjensvar på Ulfeldts og Leonora Christinas Forklaringer[143]. Hvad der kom frem af Kjendsgjerninger ved alle disse Udtalelser, er allerede tidligere benyttet i Fremstillingen, og der er kun lidt at føje til. Dog kan bemærkes med Hensyn til Fuchs's Gjensvar, at når han her gjentagne Gange

protesterer mod Beskyldningen for at være Ulfeldts Fjende og fremhæver den Sagtmodighed, Høflighed og Venlighed, hvormed han har omgåets ham, så modsiges dette ikke blot på det stærkeste af tidligere Kjendsgjerninger, men af Erklæringen selv. Der går gjennem det hele Svar et umiskjendeligt Had til Ulfeldt og Leonora Christina, og ikke nok med, at Fuchs i det væsentlige fastholder flere af sine tidligere Beskyldninger, om hvis Ugrundethed han dog næppe længere kunde tvivle, kommer han også med forskjellige nye Insinuationer og Angivelser, som slet ikke vedrøre Sagen, men som nok egnede sig til at forbitre Kongen yderligere mod Ulfeldt. Hvad Kongen iøvrigt har fået ud af hele den ved Rantzau anstillede Undersøgelse, derom vides intet, men så meget synes at stå fast, at den hverken for Fuchs eller Fangerne bar nogen egentlig Frugt.

Et ikke uinteressant Punkt i Grev Rantzaus Samkvem med Ulfeldt og Leonora Christina danne nogle Samtaler, som han havde med dem angående Grunden til deres Fængsling, den de begge, i Følge deres før omtalte Opfattelse af de to dansk-svenske Fredstraktater, nødvendig måtte betragte som en ganske vilkårlig og lovløs Handling. Grev Rantzau følte åbenbart selv, at det var en temmelig slibrig Grund for ham at betræde, og søgte efter Ævne at undvige en nærmere Drøftelse af Æmnet. Da således Leonora Christina spurgte ham, hvad man egentlig anklagede hende for, svarede han først, at det ikke var ved sådanne Spørgsmål, at hun kunde vente at komme løs af Fangenskabet, men derefter nævnede han dog, dels at hun havde kaldt Kongen sin Broder, dels at Kongen endnu ikke ret vidste, hvorledes Sammenhængen var med Dinas Sag. Leonora Christina afviste begge disse På-

stande, men hun fik ikke derfor bedre Besked[144]. Lige overfor Ulfeldt optrådte Rantzau skarpere. Efter længe ikke at have villet svare på hans Spørgsmål om Grunden til hans Fængsling mindede Rantzau ham en Dag om, at han under den første svenske Krig havde tjent mod Danmark. Hertil svarede Ulfeldt, at dette kunde ikke være Grunden, da alt, hvad der lå forud for den Roskildske Fred, var bleven udslettet ved denne Freds Artikel 24, men nu blev Rantzau yderst opbragt — eller lod således — og sagde, at hvis han i mindste Måde berørte denne Sag til andre, vilde man uden videre hugge Hovedet af ham. Ulfeldt spurgte da, hvad Leonora Christina havde gjort, som fortjente en så hård Behandling, men han fik ikke andet Svar herpå, end at det var en en ny Forbrydelse at komme med et sådant Spørgsmål[145]. Efter Karakteren af disse Svar at dømme må man antage, at de falde efter det Tidspunkt, da Forhandlingerne om Deprekationen havde foranlediget Rantzau til i det hele at antage en truende Holdning overfor Ulfeldt.

Som tidligere berørt, udtalte Ulfeldt under disse Forhandlinger ganske ligefrem, at Koncepten til Deprekationen var skrevet i Kjøbenhavn, og han støttede sig herved på, at han kjendte Håndskriften. Det er ikke usandsynligt, at han havde Ret heri, men i al Fald må de i Deprekationen gjorde Tilbud antages i alt væsentligt at have stemt overens med den Grev Rantzau medgivne og uden Tvivl af Kongen approberede Instrux. Man kan derfor heller ikke tro andet, end at disse Tilbud på et givet Tidspunkt virkelig nogenlunde have tilfredsstillet Kongen, og man overraskes følgelig ved at se, at denne, efter at have fået Deprekationen i sine Hænder, ikke viste sig tilbøjelig til at nøjes med de gjorte Indrømmelser,

men på flere Punkter stillede betydelig større Fordringer. Hvor vidt Grev Rantzau, som ikke forlod Bornholm før i de sidste Dage af November[146], inden dette Tidspunkt blev nærmere kjendt med de skærpede Fordringer, eller endog fik det yderlige Hverv at forhandle med Fangerne om deres Antagelse, vides ikke. Det ser snarest ud, som om han ikke har haft noget sådant Hverv, hvad der dog ikke udelukker, at han i en vis Almindelighed kan have forberedt Fangerne på Muligheden af at komme til at gjøre større Indrømmelser[147]. Hans lange Ophold på Bornholm finder da måske til Dels sin Forklaring i en Upasselighed, hvoraf han skal have lidt[148], og måske var det ham også pålagt at afvente Ankomsten af den Mand, der skulde afløse Fuchs som øverstbefalende på Øen. Denne Mand, en Oberstløjtnant Detlev Lütkens — der dog ikke synes at have fået Bestalling som Guvernør, men kun midlertidig at have overtaget Posten[149] — må nemlig antages først at være ankommen til Øen kort før Grev Rantzaus Afrejse. Det var et heldigt Bytte, Fangerne gjorde ved at få ham til deres foresatte i Stedet for den brutale Fuchs, thi i sit hele Samkvem med dem viste han sig altid venlig og hensynsfuld, og Fangerne selv omtale ham kun med den største Anerkjendelse[150]. Ikke desto mindre faldt det i hans Lod at blive det Redskab, ved hvilket den umådelige Ydmygelse og delvise verdslige Ruin, som længe havde truet Fangerne, endelig fuldbyrdedes, idet det blev ham, som kom til at afslutte de Forhandlinger, der endte med deres Løsgivelse. De nærmere Omstændigheder herved ere følgende.

I den anden Uge af December Måned modtog Lütkens en Skrivelse fra Kongen (dateret 7de December), hvormed oversendtes Koncepten til et Underkastelsesdokument,

som Ulfeldt skulde afskrive og undertegne, og i hvilket indeholdtes de Indrømmelser fra hans og Leonora Christinas Side, som betegnede Kongens endelige Betingelser for Løsgivelsen. Disse Betingelser vare, som før antydet, ikke lidt hårdere end dem, der havde været Tale om i Deprekationen. Blandt de nye Fordringer, der stilledes, kan nævnes: at Fangerne for sig og deres Arvinger skulde give Afkald på alle Rettigheder, som de havde erhvervet ved den Roskildske Fred; at de og deres Børn skulde opgive al Tanke om at drage Fuchs til Ansvar eller overhovedet om at hævne sig på nogen, som de kunde tænke havde Skyld i deres Fangenskab, eller havde tjent dem under samme; at de foruden det i Deprekationen nævnte Gods fremdeles skulde afstå alt deres Strøgods på Sjælland, alt deres Gods i Norge, Strøgods i Ålborghus Len til en Værdi af 20,000 Rdl., og endelig deres Gård i Kjøbenhavn. Medens Ulfeldt i Deprekationen kun havde tilbudt Kongen de »Mobilia«, som allerede vare komne i dennes Besiddelse, forlangtes nu, at han også skulde afstå alle Klenodier, alt Guld og Sølv samt Penge, som Kongen måtte have mellem Hænder af hans og Leonora Christinas Ejendom, og ligeledes, at han skulde lade Kongen beholde Indholdet af det Skrin, som Fuchs i sin Tid havde frataget dem, dog fraregnet Brevene og Obligationerne. Med hvilken Smålighed man gik frem imod dem, sees bedst af, at der endog var stillet en Fordring om Afståelsen af »et helt kostelig Kantor«, som de ejede, samt af »et temmelig Parti Brasilientræ«[151].

Som ovenfor nævnt, fik Lütkens tilsendt en Koncept til det Underkastelsesdokument, hvori Kongens endelige Betingelser indeholdtes, tillige med en Ordre om at lade Ulfeldt afskrive Dokumentet — endog hele tre Gange —

samt underskrive det sammen med Leonora Christina og sætte sit Segl på. Både for det Tilfælde, at Fangerne erklærede sig villige hertil, og at de nægtede det, fik han nogle videre Befalinger, som siden skulle omtales. Han skred strax til Udførelsen af sit Hverv[152]. Han gik først til Ulfeldt med Koncepten til den omtalte Revers, og idet han overgav ham den, forklarede han ham, hvad Kongens Befaling gik ud på, og sagde, at så snart han og Leonora Christina havde efterkommet Befalingen, havde han Ordre til at sætte dem i Frihed. Han tilføjede, at der allerede var kommen et lille Skib til Øen — det samme, hvormed Reversen var oversendt —, som lå beredt til at føre dem til Kjøbenhavn[153]. Ulfeldt udbad sig en kort Betænkningstid for at gjennemlæse Dokumentet og nærmere overveje Sagen, og Lütkens tilstod ham også et Par Timer hertil. Da han imidlertid blev bekjendt med Reversens Indhold, blev han ligefrem forfærdet. De stillede Betingelser — og blandt dem ikke mindst den, at han ikke måtte drage Fuchs til Ansvar, noget, hvorom han udtrykkelig gjennem Rantzau havde bønfaldt Kongen skriftlig[154] —, forekom ham i den Grad ulidelige, at han syntes, Døden var at foretrække. Dette sagde han også til Lütkens, da denne kom tilbage. Men iøvrigt bemærkede han, at da Sagen lige så meget og mere angik hans Hustru som ham, syntes det ham billigt og rigtigt, at også hun blev bekjendt med Aktstykket, for at hun kunde tage sin Beslutning. Lütkens lovede, at dette skulde ske, og da han ved sin Bortgang spurgte Ulfeldt, hvad han skulde sige hende fra ham, svarede Ulfeldt, at han skulde sige, at han (Ulfeldt) fandt Betingelserne altfor hårde, og at han ikke kunde gå ind pa dem, med mindre de blev betydeligt modificerede. Dagen

efter kom Lütkens igjen til Ulfeldt med den Bøn fra Leonora Christina, at han alvorlig vilde overveje Sagen og derefter tage en Beslutning, som stemte med deres Interesser, og da Ulfeldt spurgte ham, hvad hun selv mente om Sagen, svarede han, at hun var meget nedslået, men at hun dog havde ytret, at hvad Ulfeldt besluttede sig til, vilde hun også gå ind på. Ulfeldt kunde imidlertid ikke overtale sig selv til at give efter, han syntes stadig, at det var bedre at afvente, hvad Skjæbnen vilde bringe ham, end frivillig at underkaste sig en så uhyre stor Ydmygelse, og han meddelte Lütkens sine Grunde herfor. Lütkens, der ingen Tilladelse havde til at forhandle om nogen Læmpelse i de opstillede Betingelser, nøjedes med at råde Ulfeldt til i et og alt at udføre, hvad der forlangtes, og han gjorde ham endda opmærksom på, at han ikke havde lang Tid til at betænke sig, thi hans Ordre lød på, at hvis Fangerne gjorde mindste Vanskelighed ved at efterkomme Kongens Befaling, skulde han strax sende Skibet, som havde bragt den, tilbage til Kjøbenhavn tillige med Koncepten til Reversen[155]. Da Ulfeldt endnu tøvede, forlangte Lütkens tilsidst et bestemt Svar, Ja eller Nej. Ulfeldt sagde da nej, og Lütkens bemærkede, at han så måtte være forberedt på at dø i Fængslet tillige med Leonora Christina, og han tilføjede endog en Antydning af, at det mulig ikke vilde blive en naturlig Død, idet det endnu var uvist, hvilken Beslutning man vilde tage ved Hoffet, men under alle Omstændigheder vilde Resultatet ikke blive behageligt for Fangerne. Ligesom Lütkens allerede tidligere under denne Samtale havde taget et personligt Forbehold med Hensyn til den Rolle, han selv spillede i Sagen, således

var han også, efter Ulfeldts Udsagn, meget bevæget, da han fremførte den nævnte Trusel, og havde Tårer i Øjnene. Måske har selve dette ikke været uden Betydning med Hensyn til at give Ulfeldt en mere levende Forestilling om det virkelig skjæbnesvangre i Situationen, og i al Fald bad han atter om og fik også nogle Timers Opsættelse, væsentlig for igjen at høre sin Hustrus Mening om Sagen. Han lod hende altså underrette (det siges ikke, ved hvem) om sin Samtale med Lütkens, men Leonora Christina, som allerede i Forvejen havde talt med denne, overlod ganske Afgjørelsen til sin Ægtefælle, idet hun — om hvem Ulfeldt netop i denne Anledning siger, at hendes »Mod og Standhaftighed langt overgik hans egen» — var fuldkommen beredt på at bære Skjæbnens Tilskikkelser, hvorledes de så end bleve. Imidlertid troede Ulfeldt ikke i denne alvorlige Sag at burde lade sig nøje med et Budskab på anden Hånd: han ønskede at få et Svar af sin Hustrus egen Mund. Beliggenheden af Fængslerne kom ham herved til gode, idet han og Leonora Christina, som tidligere omtalt, når der var stille udenfor, og de råbte højt, kunde gjøre sig forståelige for hinanden med korte Sætninger. Denne Gang lettedes nu oven i Kjøbet Sagen ved, at Lütkens gav Tilladelse til, at Samtalen måtte finde Sted, og i Anledning deraf påbød Stilhed overalt[156]. Ulfeldt kaldte da først på Leonora Christina og råbte så med høj Stemme følgende Ord, som han selv gjengiver på fransk, uden at jeg med Sikkerhed tør påstå, at de virkelig bleve sagte på dette Sprog: »Madame, trouvez vous bon et nécessaire qu'il nous faille encore vivre et croupir dans les misères qui nous environnent, ou bien acheverons nous notre

tragédie par la mort, dont on nous menace?» Leonora Christina svarede med følgende latinske Vers:

Rebus in adversis facile est contemnere mortem,
Fortius ille facit, qui miser esse potest. —
Accidit in puncto, quod non speratur in anno[157].

Videre ytrede hun sig ikke, og da Ulfeldt spurgte hende, om hun ikke havde mere at sige med Hensyn til den Beslutning, der skulde tages, svarede hun kun, at i det, hun havde sagt, havde hun udtalt sin Betragtning af Sagen. Ulfeldt forstod det da således, som det også skulde forståes, at hun rådede ham til at give efter, og han lod Lütkens kalde og meddelte ham, at han og Leonora Christina havde bestemt sig til at udfærdige Reversen; dog tilføjede han, som endnu i sidste Øjeblik klamrede sig til Håbet om at opnå noget gunstigere Vilkår, at de kun vilde gjøre det på den Betingelse, at de fik Lov til at modificere Aktstykket i enkelte Punkter, som ikke vedrørte de materielle Indrømmelser eller Kongens Interesser, men kun deres egen Ære. Lütkens svarede imidlertid, at han måtte udfærdige Reversen Ord for Ord efter Koncepten uden at forandre noget som helst deri, og Ulfeldt bad ham da i det mindste først skrive til Hoffet og på hans og hans Hustrus Vegne ansøge i al Ydmyghed om, at der måtte blive gjort en Forandring i Reversen på ét eneste Punkt, nemlig således at det måtte tillades dem at indstævne Fuchs for Retten for at skaffe sig Oprejsning for al den Tort, han, uden at have nogen kongelig Befaling at støtte sig til, havde tilføjet dem. Heller ikke herpå kunde dog Lütkens i Følge den ham givne Ordre indlade sig, og efter at han med Eftertryk havde forestillet Ulfeldt dette, måtte denne endelig bekvemme sig til at tømme den bitre Skål. Han afskrev

altså den ham forelagte Koncept de befalede tre Gange og satte sit Navn og Segl under, og derpå forelagdes Aktstykkerne Leonora Christina, som ligeledes underskrev dem. Dette foregik den 14de December, og den umiddelbare og glædelige Følge for Fangerne var, at de atter fik hinanden at se, og at det tillodes dem at være sammen efter et halvt Års Adskillelse. Det skulde dog vare noget endnu, inden de kunde siges at være virkelig fri. Kongen, hvis Hensigter med dem endnu ikke vare helt fuldbyrdede, havde givet Lütkens Befaling til, når Reversen var udfærdiget, at lade dem føre til Kjøbenhavn under militær Bevogtning, og således skete det også. Efter at de, som det synes, havde tilbragt endnu et Døgn eller to på Hammershus[158], blev de eskorterede af Lütkens og en Afdeling Ryttere til Rønne, og her blev de satte om Bord i en Galliot, i hvilken i Forvejen en Del Musketerer under Kaptejn Bolts og Vagtmester Mejers Kommando havde indskibet sig for at passe på dem under Overfarten[159]. Afrejsen foregik ved Nattetid, uden Tvivl i Følge en overlagt Plan, og i samme Ånd blev der, som det må antages, truffet forskjellige Sikkerhedsforanstaltninger i Anledning af Ankomsten til Kjøbenhavn. Det hedder nemlig i Kongens ofte omtalte Ordre til Lütkens, at når Skibet, som førte Fangerne over, kom til Kjøbenhavn, eller allerede når det anløb Dragør, måtte Kapt. Bolt ikke lade nogen komme om Bord, men derimod skulde Vagtmester Mejer gå fra Borde med det ene Exemplar af Reversen samt den originale Koncept og så »i størst mulig Hemmelighed« underrette Grev Rantzow om Skibets Ankomst. Det er tydeligt nok af disse Forholdsregler, at Regeringen ikke blot i det hele tillagde Ulfeldts Sag en overordentlig Vigtighed, men

også nærede Frygt for, at der i sidste Øjeblik skulde indtræffe noget, som kunde hindre den i at føre Sagen således til Ende, som den ønskede. Uden Tvivl har den tænkt sig Muligheden af, at der fandt en Forbindelse Sted mellem Fangerne og det misfornøjede Parti af Adelen, men om noget sådant var der i Virkeligheden ikke Tale, og overhovedet, om man også kan forstå, at Regeringen var på sin Post, tør man dog betegne den ligefrem nervøse Ængstelighed og Forsigtighed, som den gjennemgående udviste under Sagens Afslutning, som ganske umotiveret eller i hvert Fald meget overdreven. Et betegnende Vidnesbyrd om denne Ængstelighed haves også i nogle Forholdsregler, der knyttede sig til Oversendelsen af Reversen. Allerede det, at denne skulde udfærdiges i tre Exemplarer, er ret karakteristisk, men endnu mere dog, at disse forskjellige Exemplarer ikke på én Gang måtte sendes til Kjøbenhavn. Kongen befalede, at det ene, som allerede sagt, skulde føres over med Skibet, hvorpå Fangerne sejlede, og bringes i Land af Vagtmester Mejer. De to andre skulde Lütkens »i al Hemmelighed« beholde hos sig selv og først siden sende til Kjøbenhavn med sikker Lejlighed, enten over Skåne eller søværts, men han måtte ikke sende dem af Sted på én Gang, men først det ene og siden det andet[160].

Skibet med Fangerne ankom da, uden at der tilstødte noget mærkeligt, til Kjøbenhavn, så vidt det skjønnes den 20de December, og Fangerne modtoges på Toldboden af Grev Rantzau og Overrentemester Gabel, som kjørte dem i en Karret til den førstes Gård i Kannikestræde, lige ved Siden af Regentsen[161]. De bleve her behandlede med megen Høflighed og Opmærksomhed, men vedbleve dog, som Ulfeldt siger[162], at være Fanger.

I de første Dage fik ingen uden Rantzow og Gabel Lov til at komme til dem[163], og de Soldater, der havde eskorteret dem fra Bornho'm, holdt skarp Vagt i Gården. Imidlertid viste det sig snart, hvad man endnu forlangte af dem. Aftenen efter Ankomstdagen indfandt Grev Rantzau sig hos dem og meddelte dem, at Kongen endnu ikke var ganske tilfreds med den Form, Reversen havde fået, og havde forandret et og andet i den[164]. Han opfordrede dem derfor til at udfærdige en ny Revers — i to Exemplarer — ganske i Overensstemmelse med en Koncept, som han medbragte, og således at han kunde have Aktstykket i sine Hænder tidligt den næste Dag. Ulfeldt gjennemlæste den nye Koncept, og da han, som han siger, så, at den ikke indeholdt noget, som stillede hans Sager værre end den forrige, lovede han at rette sig efter Kongens Vilje. I Virkeligheden vare Afvigelserne mellem de to Reverser forholdsvis ubetydelige. De væsentligste vare, at Ulfeldt og Leonora Christina i den nye Revers forpligtede sig til »ingen Konventikula, enten hemmelig eller åbenbar, at anstille«, eller foretage noget imod Kongehuset og Regeringen, samt at Artiklen om Afståelsen af det »kostelige Kantor« og »et temmelig Parti Brasilientræ« ikke var optaget i denne Revers. Ellers bestod Forskjellen nærmest deri, at hvad der i den tidligere Revers var betegnet som noget, der skulde ske, når Fangerne kom til Kjøbenhavn, i den nye betegnedes som noget, der skulde ske strax eller endog allerede var sket[165]. I sin Samtale med Fangerne glemte Rantzau iøvrigt én Ting — eller lod, som han glemte den —, men han indhentede strax sin Forsømmelse ved kort efter sin Bortgang at sende en Adelsmand ind til dem med den Besked, at de også måtte passe på at datere den

nye Revers, således som det var gjort i Koncepten, det vil sige datere den fra Kjøbenhavn. Det var først herved at Fangerne — som Ulfeldt siger, og uden Tvivl med Rette — bleve opmærksomme på, hvad der var den egentlige Grund til hele denne Omskrivning af Reversen, nemlig at Kongen ønskede at give det Udseende af, at Underkastelsesdokumentet var udfærdiget, efter at Udstederne vare satte på fri Fod, for herved at fjerne den så nær liggende Mistanke om, at det med Magt var aftvunget dem i Fangenskabet. I Virkeligheden lader også den nye Revers dem sige, at de ere »arriveret udi Kjøbenhavn udi deres Frihed«, men Sandheden var, som tidligere bemærket, at de ikke vare meget mere fri end før. Ulfeldt gjorde dog heller ingen Vanskeligheder med Hensyn til Rantzaus sidste Fordring, men udfærdigede de to Exemplarer af Reversen således, at de dateredes fra Kjøbenhavn den 21. December. Om han siden har udfærdiget et tredie Exemplar med Datoen 23de December, er uvist, men denne sidste Dato findes i hvert Fald i en trykt Udgave af Underkastelsesdokumentet, som Regeringen foranstaltede[166]. Når man ved, med hvilken Heftighed Ulfeldt i senere Tid protesterede imod, at Udstedelsen af Reversen var en frivillig Handling fra hans Side, kunde det iøvrigt ved første Øjekast se noget påfaldende ud, at det ikke blot er i den kjøbenhavnske Revers at han selv betegner sin og Leonora Christinas Overførelse til Kjøbenhavn som en Frigivelse, men at han gjør det samme i et privat, fransk Brev, som han skrev til Kongen, ligeledes den 21. December[167], og hvori han i de ydmygste Udtryk bevidner Kongen sin Taknemlighed, fordi han har gjengivet ham Friheden, og lover god og tro Tjeneste for Fremtiden. Men om også Tanken om

at henvende sig med en privat Skrivelse til Kongen må antages at være udgået fra Ulfeldt selv — vi skulle strax gjøre Bekjendtskab med andre Skridt fra hans Side af beslægtet Natur — synes dog Brevets Form at vidne om, at han ved Udførelsen af sin Tanke ikke har fået synderlig mere Lov til at følge sit eget Hoved end ved Udstedelsen af Reversen. Ikke blot det fremhævede Udtryk om den gjengivne Frihed taler herfor, men også og især, at Ulfeldt uden videre som en Kjendsgjerning nævner de »offenses«, han har tilføjet Kongen. Det falder meget vanskeligt at tro, at Ulfeldt har gjort dette af sig selv.

Der stod iøvrigt endnu én Ting tilbage, inden Regeringen anså Ulfeldt for bundet så tilstrækkeligt, at den uden alt for stor Risiko turde slippe ham løs, nemlig at lade ham aflægge Troskabseden til Kongen. At der lagdes Vægt herpå, havde vel ikke blot sin Grund i, at Ulfeldt faktisk havde brudt sin undersåtlige Pligt, men også deri, at den nye Regeringsform overhovedet nødvendiggjorde en formel Anerkjendelse af alle Undersåtter, og da ikke mindst af dem, der, som Ulfeldt, kunde vides at være fjendtlig stemte imod den. Det ser lidt påfaldende ud, at Ulfeldt, efter at have bekvemmet sig til så mange andre Indrømmelser, gjorde Vanskeligheder, da Rantzau overbragte ham Kongens Befaling med Hensyn til Eden. Uden Tvivl har han dog ved de tidligere Indrømmelser taget sine betydelige indre Reservationer, og det har måske forekommet ham vanskeligt at forene disse med en Troskabsed. Hvad han gjorde gjældende over for Rantzau var, at da han for Fremtiden var forvist til en Krog af Landet, som han ikke måtte forlade uden Kongens særlige Tilladelse, og da han desuden ikke havde noget Æmbede eller nogen Stilling i Riget, men var som borger-

lig død, så han ikke, på hvilket Grundlag man afkrævede ham Eden. Han bad derfor Rantzau bidrage til, at enten Betingelserne i Reversen bleve formildede, eller at man i det mindste fritog ham for nye Forpligtelser, som i sig selv vare unyttige og overflødige, så længe Reversens Bestemmelser stod ved Magt. Rantzau blev imidlertid meget vred over Ulfeldts Indvendinger, han talte ham hårdt til og sagde, at hvis han gjorde mindste Vanskelighed ved at aflægge Eden, vilde han og Leonora Christina uopholdeligt blive førte tilbage til deres Fængsel på Bornholm, hvor de så kunde blive til deres Død[168]. Tilsidst gav Ulfeldt da også efter på dette Punkt, han aflagde Eden knælende — jeg antager den 22de eller senest 23de December — i Rantzaus, Gabels og Feltherren Hans Schacks Nærværelse[169], og ikke nok med den mundtlige Ed måtte han også afskrive Edsformularen og sætte sit Navn og Segl under[170]. Men hermed var da også endelig, som alt antydet, Rækken udtømt af de Foranstaltninger, hvorved Regeringen mente at sikre sig hans og Leonora Christinas fuldstændige Underkastelse, og fra nu af ere de virkelig at betragte som frie, om det end i Henhold til de i Reversen fastsatte Bestemmelser om deres Opholdssted ikke tillodes dem at forlade Rantzaus Hus, før de med det samme forlod Staden og Sjælland. Der kan tænkes flere Grunde til, at dette ikke skete lige strax. Blandt andet ligger det nær at antage, at Kongen først har villet have Skjødet bragt i Orden på Ulfeldts Gård i Kjøbenhavn; thi medens Skjøderne på Ulfeldts øvrige Gods først synes at være udstedte noget senere[171], udstedtes dette Skjøde virkelig allerede før hans Afrejse fra Byen, nemlig den 26de December[172]. Også skulde der formodentlig træffes nogle Forberedelser til Indflytningen

på den Gård, som Kongen havde bestemt til Ulfeldts og Leonora Christinas fremtidige Opholdssted, nemlig Ellensborg ved Nyborg, som var tilfaldet Leonora Christina ved Skiftet efter Moderen, og som hun havde fået Lov til at beholde tillige med Øen Turø[173]. Endelig ønskede Ulfeldt og Leonora Christina måske ikke at ligge på Rejser i Juledagene, og det var i al Fald kun til Helligdagene vare forbi, at de bleve i Rantzaus Hus. I og for sig var Opholdet der dem næppe heller ubehageligt. Både fik de her jævnligt Besøg af Venner og bekjendte, og Rantzau selv betragtedes i det hele næppe med ugunstige Øjne af dem. Han havde vistnok i sine Forhandlinger med dem med megen Fasthed hævdet Kongens Interesser, men samtidig havde han aldrig undladt at vise dem al den Hensynsfuldhed og Venlighed, som lod sig forene med hans Beslutning om at komme til et virkeligt Resultat, og i det hele måtte de uden Tvivl have fået Indtrykket af, at han nærede Medfølelse med deres Ulykke. Der gik iøvrigt det Rygte i Samtiden, at hans ligesom også Gabels Virksomhed med Hensyn til deres Udfrielse af Fangenskabet var bleven vederlagt med en »stor Foræring«[174], og Rygtets Sandhed bekræftes i det mindste for Gabels Vedkommende af Leonora Christina selv, som et Steds siger, at Gabel i den nævnte Anledning fik 5000 Rdr. af dem[175]. At en sådan Gave dog mere må betragtes som et halvt nødtvunget Offer til, hvad Skik og Brug krævede, end som Udtryk for en virkelig Tilfredshed med Udfaldet af deres Sag, vil vist være klart af, hvad der i det foregående er sagt om den stærke Modstand, de længe gjorde mod Betingelserne for Frigivelsen. En anden Ting, som fortaltes i hine Dage, var, at Dronningen ikke havde vidst det mindste om Ulfeldts og Leonora Christinas Over-

førelse til Kjøbenhavn, og at hun tog sig deres Frigivelse meget nær[176]. Også dette bekræftes udtrykkelig af Leonora Christina[177].

I et Brev, som Ulfeldt elleve Måneder senere fra Udlandet tilskrev sin Ven Rigsamiral Henrik Bjelke[178], omtaler han, hvorledes det under Opholdet i Kjøbenhavn var hans Tanke at søge at opnå en personlig Sammenkomst med Kongen. Han havde — efter eget Sigende — meget vigtige Råd at give ham både med Hensyn til den ydre og den indre Politik, som han mente styredes slet; de ledende Personer vare efter hans Dom Charlataner og Stympere, hvorimod han selv både på det nøjeste var kjendt med de almenevropæiske Anliggender og vidste, hvad der særlig tjente Danmarks Tarv. Han var da naturligvis yderlig misfornøjet med, at de »Grandministres«, han henvendte sig til om Sagen, ikke tog nogen Notits af, hvad han sagde, og kunde kun tilskrive dette deres Avind og Frygt for, at deres egen Rolle vilde være udspillet, så snart Kongen havde hørt ham. Hvad der nu var den egentlige Kjærne i hans Visdom, får man, i det mindste for den indre Politiks Vedkommende, ikke at vide, thi som han siger, frygtede han for, at andre skulde pløje med hans Kalv, og vilde derfor kun udtale sig for Kongen selv. Imidlertid har Efterverdenen næppe tabt meget derved. Ulfeldt var ikke en Mand, af hvis Ævner eller Kræfter der længere var noget at vente enten i den ene eller den anden Henseende. Vil man have et Bevis herfor, indeholdes et sådant allerede i selve denne hans Bestræbelse for at knytte en Forbindelse med Kongen. Thi for at en Mand, der i så mange År og med så megen Grund havde været Gjenstand for Kongens Had og Vrede, skulde kunne tro blot ved en Samtale om politiske Æmner

at kunne tilvejebringe et fuldstændigt Omslag i Forholdet — og således var Ulfeldts egentlige Tanke — synes det nødvendig at udkræves, at han til en vis Grad har tabt Brugen af sin Dømmekraft, for ikke at tale om det iøjnefaldende abnorme i, at den ellers så hovmodige Mand, i samme Øjeblik som han har lidt den umådeligste Ydmygelse, bekvemmer sig til at søge en Tilnærmelse til den, af hvis Hånd han har modtaget Tugtelsen. Jeg tror i Virkeligheden, at man må betragte Ulfeldts Bestræbelser i denne Henseende som et nyt Vidnesbyrd om den delvise Svækkelse af hans Åndsævner, hvorom tidligere flere Gange er talt, men som netop på dette Tidspunkt let kan tænkes at være bleven mere fremtrædende; thi der er ikke Tvivl om, at den heftige Spænding, hvori den sidste Tids hårde Anfægtelser længe må have holdt den i Forvejen stærkt medtagne Mand, har gjennemrystet ham på det voldsomste. Men man kan iøvrigt, også uden nærmere Kundskab til Indholdet af Ulfeldts påtænkte politiske Meddelelser til Kongen, få en ret tydelig Forestilling om Beskaffenheden af hans åndelige Hjælpekilder ved dette Tidspunkt. Da han nemlig mærkede, at han ikke havde Udsigt til gjennem de omtalte Stormænd at opnå den attråede Sammenkomst med Kongen, besluttede han sig til ad skriftlig Vej at åbenbare denne et Projekt, som han havde undfanget, idet han formodentlig tænkte ligesom at give Kongen en Forsmag på, hvad han havde i Vente af en nærmere personlig Forbindelse. Projektet gik ud på, hvorledes man skulde bære sig ad med at opbrænde en fjendtlig Flåde i en Havn uden Risiko for ens egne Skibe eller Folk. Ulfeldt betegner det i sit Brev til Kongen (af 26de December)[179] som en stor Hemmelighed, som ingen andre (uden i al Fald Prinsen) må

gjøres delagtig i, og han fremhæver med Selvfølelse, at han selv er Fader til Opfindelsen, og bemærker, at han også har fundet på andre Ting, som kunne være Kongen til Nytte. Selve den store Hemmelighed er optegnet på et særskilt Blad, som er indlagt i Brevet: Når Strømmen går ind i Havnen, hvor Skibene ligge, skal man i Havnens Munding udtømme et godt Kvantum Tran og Tjære og stikke Ild på det. Det vil da oven på Vandet drive ind i Havnen selv, og intet vil kunne forhindre, at de der liggende Skibe komme i Brand og fortæres (?) — Man vil vist indrømme, at når Ulfeldt ved dette Projekt har tilsigtet at give en Forestilling om sine betydelige åndelige Resourcer, opnår han snarere det modsatte. Hvad der fremgår med størst Klarhed af Projektet, ligesom af hans tidligere omtalte Forsøg på at opnå en Sammenkomst med Kongen, er, at hans i og for sig meget naturlige Ønske om at rejse sig igjen efter sit dybe Fald under Indtrykket af hans svækkede Tilstand var blevet til en feberagtig Higen, som, idet den strax vilde tilvejebringe et Resultat, ganske havde ladet ham tabe Målestokken for Brugbarheden af de Midler, han anvendte, for ikke at tale om det Hensyn, han skyldte sin egen Værdighed. Man kan ikke værge sig mod en Følelse af Medynk ved at se den engang så intelligente Mand synke ned til dette Standpunkt, og så meget mindre, som det ikke er forbigående. Thi ligesom hans Liv fra nu af stadig beherskes af hin samme nagende og rastløse Attrå efter at svinge sig op igjen, således vedbliver denne Attrå for en Del at ytre sig under Former, der ere meget nær beslægtede med de her omtalte, det vil sige i allehånde mere eller mindre hemmelighedsfulde Planer og Projekter, som for største Delen dog vare lidet udførlige, og af hvilke enkelte

vare af rent fantastisk Art. Billedet af en skibbrudden Mand, der i krampagtig Anspændelse for at holde sig oppe griber efter enhver nok så lille Splint af Vraget, som Bølgerne føre indenfor hans Rækkevidde, betegner her fuldstændigt Situationen.

I den nylig omtalte Skrivelse af 26de December beder Ulfeldt Kongen endelig ikke tro, at han med sin Meddelelse tænker på at insinuere sig eller bringe sig i Erindring hos ham. Så utrolig naiv end denne Bemærkning er, synes Ulfeldt dog i al Fald ikke at have ventet, at Meddelelsen strax skulde forskaffe ham den personlige Sammenkomst med Kongen, som han i Forvejen forgjæves havde søgt, thi allerede Dagen efter Brevets Affattelse afrejste han og Leonora Christina til deres Forvisningssted — som det godt kan kaldes — Ellensborg[180]. De ankom dertil endnu inden Udgangen af Året[181].

II.

1662—1663.

Lad os, inden vi gå videre i Fremstillingen af Leonora Christinas og Ulfeldts Skjæbne, søge at anskueliggjøre os noget nærmere, hvorledes den ydre Situation egentlig var, hvori de nu vare henviste til at leve, og hvilke Følelser den naturligt måtte kalde til Live hos dem. Da de for noget over 10 År siden havde forladt Danmark, var det med Tanken om atter at opslå deres Bolig der, så snart Forholdene igjen blev dem gunstige, men når de ikke i 1658 havde følt sig tilfredsstillede i så Henseende, hvor meget mindre måtte de da ikke gjøre det nu? Med hvor mange og store Ydmygelser og materielle Ofre havde de ikke måttet kjøbe Retten til blot at bo ukrænkede i Fædrelandet, og dog var denne Ret i højeste Grad betinget; thi medens, som sagt, Ellensborg var anvist dem som eneste fast Opholdssted, havde de ikke engang Lov til på Rejser at forlade Fyns Område uden Kongens særlige Tilladelse[1]. Hvor meget den hele Afgjørelse har kostet Ulfeldt og Leonora Christina i Pengeværdi, er ikke let at sige. Ulfeldt anslår selv et Sted Værdien af det ham og Hustruen fratagne Løsøre — hvoriblandt også det, der var tilfaldet den sidste

ved Skiftet efter Kirsten Munk, og som Kongen til Dels skal have beholdt — til over 300,000 Rdl., Værdien af Godset til 250,000 Rdl., hvortil endelig kommer den annullerede Obligation på 63,000 Rdl.[2]. Der er heri utvivlsomt nogen Overdrivelse, men sikkert er det, at hvad de havde mistet dels ved Afståelserne til den danske Konge, dels ved Beslaglæggelsen af deres Ejendom i Sverig, var meget mere, end hvad de beholdt tilbage. Det ligger nu vistnok nær at sige, og er til Dels også bleven sagt[3], at hvor store Ofre Ulfeldt end havde måttet gjøre for at løskjøbe sig og Leonora Christina af Frederik III.s Hænder, havde han dog ikke egentlig Grund til at være utilfreds: der var bleven givet ham frit Valg imellem, om han vilde dømmes efter sine Gjerninger eller gå ind på de af Kongen opstillede Fordringer, og han havde valgt det sidste som den læmpeligste Udvej. Ved Siden af noget rigtigt er der meget skjævt i denne Betragtningsmåde. Der er vel ikke Tvivl om, at når man ligefrem vilde lægge i én Vægtskål, hvad Ulfeldt havde forbrudt mod Staten og Kongen, og i en anden, hvad han bødede derfor, måtte Straffen snarere siges at være mild end uforholdsmæssig streng. Dog er der for det første det at mærke, at Straffen traf Manden og Hustruen lige hårdt, også for så vidt, at det for en ikke ringe Del var den sidstes private Ejendom, som måtte betale Gildet; men dette var en åbenbar Uretfærdighed, da deres Brøde i Virkeligheden var meget forskjellig. Men dernæst var Regeringens Berettigelse til overhovedet at straffe dem i det mindste i formel Henseende næppe ganske utvivlsom. Den kjøbenhavnske Fredstraktat berettigede den ikke derti[1], og selv om der bagved Traktaten lå Aftaler, som under visse Forudsætninger kunde medføre en sådan Berettigelse,

må det ved Regeringens egen Optræden stille sig noget problematisk, om de pågjældende Forudsætninger virkelig kunne siges at have været til Stede. Under alle Omstændigheder kan Regeringen, idet den forlod den lovlige Retsforfølgelses Vej, ikke frikjendes for at have pådraget sig et odiøst Skin af Vilkårlighed, og det hjælper ikke her at sige, at den gav Ulfeldt og Leonora Christina frit Valg imellem en sådan Retsforfølgelse og en frivillig Underkastelse Thi Valget var ikke frit; Ulfeldt blev, da Regeringen ikke vilde udsætte sig for at få en Dom over ham, som den ikke turde exekvere, truet til at bestemme sig for den Løsning, som Regeringen selv vilde, at han skulde vælge. Men når ikke engang Nutiden helt kan godkjende Regeringens Fremgangsmåde mod Ulfeldt og Leonora Christina, hvorledes må den da ikke have stillet sig for disse selv, som nærede den faste Overbevisning, at Kjøbenhavnerfreden for deres Vedkommende var en Stadfæstelse af Roskildefreden, og at de altså vare fritagne for ethvert Ansvar med Hensyn til Fortiden! Det kunde i Virkeligheden ikke være anderledes, end at de måtte betragte Regeringens Optræden imod dem som en uafbrudt Kjæde af blodig Uretfærdighed og Tyranni, og det er ikke til at undres over, om de efter alle de Krænkelser, de i Fangenskabet havde lidt på Legeme og Sjæl, efter at være berøvede største Parten af deres Formue, og efter i deres ydmygede Tilstand at være hensatte halvt lænkebundne mellem deres Standsfæller, måtte være besjælede af et bittert Nag til og en brændende Tørst efter Hævn over dem, som havde påført dem al denne Gjenvordighed. Der foreligger da også bestemte Vidnesbyrd om, at disse Følelser virkelig besjælede Ægteparret, og de vare ganske sikkert ikke

mindst levende hos Leonora Christina, hvem de udståede Lidelser ikke havde berøvet noget af hendes tidligere Kraft eller Stolthed.

Foreløbig var det dog en bydende Nødvendighed for dem at lægge Skjul på disse Følelser, og det så meget mere, da Ulfeldt, så vidt man kan skjønne, endnu ikke havde opgivet Håbet om at kunne bane sig Vej til Kongehusets Tillid og Gunst og derved til sin egen Oprejsning. Noget af det første, han således gjorde efter at være kommen til Ellensborg, var at han gjennem sin Ven, daværende Viceamiral Henrik Bjelke, lod Majestæterne forsikre om sin ydmyge Underdanighed, ja han skrev endog selv et Brev til Dronningen og lod hende desuden sige gjennem Bjelke, at hvis han havde fået Lov til at fremstille sig for hende i Kjøbenhavn, skulde han med gode Grunde have betaget hende de Betænkeligheder, hun mulig nærede med Hensyn til hans Person[4]. De gjentagne Skuffelser, han led på dette Punkt — idet også de sidst nævnte Skridt selvfølgelig bleve ganske uden Virkning —, føltes uden Tvivl så meget stærkere, da han også i andre Henseender må antages at have været lidet heldig med at forme de nye Vilkår, hvorunder han var kommen til at leve, efter sine Ønsker og sit Behov. Jeg tænker herved især på hans Formuesomstændigheder, men Ytringen gjælder uden Tvivl også om Forholdet til hans fynske Standsfæller. At hans Stilling overfor disse i det hele var lidet behagelig, tør vistnok ansees for afgjort. Fyn havde i en ganske overordentlig Grad lidt under de to svenske Kriges Ødelæggelser, og det Had, man overalt i Danmark nærede til Ulfeldt for den odiøse Rolle, han havde spillet under den første Krig, var næppe mindst levende her. Skjønt han mødtes med en stor Mængde af sine

Standsfæller i en levende Misfornøjelse med den nye Tingenes Tilstand, som var skabt ved Enevælden, er det vistnok højst tvivlsomt, om dette har haft nogen væsentlig Indflydelse på deres personlige Følelser imod ham. Imidlertid gjorde han sig, som rimeligt er, Umage for at tilvejebringe en Tilnærmelse, og navnlig foranstaltede han strax efter sin Ankomst til Ellensborg, som det hedder, »et kostbart Velkomstbanket for en Del af Landadelen deromkring«, ja han indbød endog hertil »nogle, som havde af hannem selv lidt megen Tort i sidste Krig« (ɔ: den første svenske Krig)[5]. Dette sidste har dog næppe bidraget til at forhøje Stemningen ved dette Gilde, og i det hele tør man vistnok med så meget større Sikkerhed antage, at Ulfeldts Bestræbelser for at knytte sine adelige Naboer til sit nye Hjem ikke lykkedes, da man endog får et Indtryk af, at hans Venner fra ældre Tid holdt sig noget tilbage fra ham. At der var Undtagelser fra Regelen, følger af sig selv, og særlig kan man ikke undre sig over, at en og anden af hans egen Slægt, navnlig for så vidt de havde Ejendomme på Fyn, lejlighedsvis har søgt hans og Leonora Christinas Selskab. Dette vides således at have været Tilfældet med hans Søster Elsebe[6], Enke efter Jesper Friis på det nærliggende Ørbæklunde, og det samme gjælder vistnok om Fru Else Parsberg, Enke efter hans Broder Laurits, der bl. a. havde ejet Egeskov, samt om en anden Søster til ham, Marie, Enke efter Axel Arnfeldt til Basnæs. Som Ulfeldts og Leonora Christinas virkelige Venner fortjene særlig to at fremhæves, nemlig den føromtalte Henrik Bjelke, med hvem Ulfeldt stod i stadig Brevvexling, og Oluf Brokkenhus, der under Dinas Proces havde været Slotsherre på Kjøbenhavns Slot, og som havde

været gift med en Søster til Ulfeldt, Karen; i Begyndelsen af Året 1662 blev han Landsdommer i Sjælland[7]. Hjerken Bjelke eller Brokkenhus vides dog personlig at have gjæstet Ellensborg. Iøvrigt må det ikke forbigåes, at Ulfeldt og Leonora Christina i Hjemmet selv fik en vis Erstatning for, hvad de mulig måtte savne i Forholdet til Omverdenen, idet det nu igjen efter så lang Tids Forløb forundtes dem at samles med deres Børn. Fem af disse — hvoriblandt Christian og Anne Kathrine, der begge kort i Forvejen havde været i England[8] — ankom den 28de Januar fra Lybek til Odense for derfra at drage videre til Forældrene[9].

Det vilde være af Interesse, om man nøjagtigt vidste, hvorledes Ulfeldts og Leonora Christinas Formuesomstændigheder vare ved denne Tid, men desværre ved man det ikke. Så meget er sikkert, at de havde reddet noget ud af Skibbruddet, men lige så vist er det, at dette noget ser ud som meget mere, end det i Virkeligheden var. Blandt andet ejede Ulfeldt, som flere Gange omtalt, en hel Del Gjældsfordringer både på private og på fyrstelige Personer. For så vidt de pågjældende Gjældsbreve havde været i Kongens Hænder — hvad der i al Fald var Tilfældet med alle de vigtigere —, fik han dem udleverede i Begyndelsen af 1662, til Dels vistnok samtidig med at han udstedte Skjøder på de til Kongen afståede Godser[10]. Disse Gjældsbreve løde (iberegnet nogle enkelte, som vare udstedte til Kirsten Munk) på en Totalsum af over 550,000 Rdl., hvad der jo ser meget storladent ud. Men en Del af Brevene, og først og fremmest de svenske, som repræsenterede meget over Halvdelen af den nævnte Kapital, vare, i det mindste for Øjeblikket, ganske værdiløse, mange af de andre vare

tvivlsomme, og af så godt som ingen af dem var der i de sidste År, navnlig siden 1658, betalt Renter. Hvad Ulfeldt og Leonora Christina havde ejet af værdifuldt Løsøre, deri indbefattet en ligefrem Skat af Juveler og forarbejdet Guld og Sølv, var ligesom det, de havde arvet efter Kirsten Munk, for den største Del gået tabt tillige med deres Beholdning af rede Penge[11]. Af Jordegods havde de vel endnu noget tilbage, og det ikke blot på Fyn, men vistnok også både på Sjælland og i Jylland, men dels vare Indtægterne af Godset uden Tvivl forholdsvis små, dels vare de næppe strax disponible[12]. Dette var i det hele Hovedvanskeligheden ved Ulfeldts pekuniære Stilling, at han havde det knapt med rede Penge, og man forstår let, at dette for ham, som tidligere havde haft Overflod heraf, og som stadig til sin store Families standsmæssige Underhold behøvede meget, måtte være et så føleligt Savn, at han, skjønt meget langt fra at være fattig, undertiden ganske kunde have Fattigdommens Fornemmelser og klage sig stærkt over sine trykkede Kår[13]. Naturligvis forsøgte han, så snart han atter kom i Besiddelse af sine Gjældsbreve, at inddrive så meget som muligt af sit Tilgodehavende, men hans Bestræbelser i så Henseende, som fortsattes, så længe han levede[14], vare langtfra altid heldige. For en og anden af sine Fordringer synes han at have modtaget Jordegods — således erhvervede han, endnu i Begyndelsen af 1662, Palstrup i Jylland vistnok for en betydelig Gjældsfordring, han havde på den afdøde Oluf Parsberg[15] —, men ellers havde han ofte ondt nok ved blot at få Renter af sine Penge, og ved hans Død vare en stor Del Gjældsbreve endnu uindløste[16]. Ulfeldt havde imidlertid ikke blot Penge til gode, han skyldte også en

Del Penge bort, og det har næppe bidraget til at gjøre ham mere tilfreds med sin Tilstand, at flere af hans Kreditorer, så vidt man kan skjønne af et og andet, benyttede Lejligheden nu, da han atter var kommen til Stede, til at kræve ham for deres Tilgodehavende[17]. Gjælden var dog ikke større, end at der kun kunde være Tale om, at den i Øjeblikket kunde genere ham, og i så Henseende var han adskilligt heldigere stillet end nogle af hans Medarvinger til Kirsten Munks Efterladenskab, om hvilke det må være mig tilladt her at sige et Par Ord. Jeg tænker nærmest på Frøken Hedvig og hendes Mand, Ebbe Ulfeldt, samt på Frøken Elisabeth Augusta, nu Enke efter Hans Lindenov († 1659). Frøken Hedvig havde, som før omtalt, arvet Tåsinge efter Moderen, men hun fik ikke megen Glæde af denne smukke Besiddelse. Hun havde i sin Tid tillige med sin Mand pådraget sig en meget betydelig Gjæld i Danmark, og da nu Arven efter Kirsten Munk gav Kreditorerne Udsigt til Penge, faldt de over hende både på hendes egne og på Mandens Vegne. Den sidste var nemlig ikke i Danmark. Efter at der i Roskildefreden var tilsagt ham Fyldestgjørelse for de Fordringer, han mente at have på den danske Regering, havde han foretaget en Rejse hertil, men da Krigen med Sverig var udbrudt pány, og man fattede Mistanke til ham, var han bleven arresteret og i længere Tid holdt fangen i Nakskov Fæstning[18]. Ved Nakskovs Erobring af Svenskerne i Juli 1659 kom han igjen på fri Fod, og i Kjøbenhavnerfreden optoges atter Roskildefredens Bestemmelser angående ham, men han synes nu ikke mere at have villet vove det Forsøg at prøve sin Lykke i Danmark, og Frøken Hedvig måtte da som sagt efter bedste Ævne søge at ride Stormen af overfor Kreditorerne.

Hun boede siden 1661 på Valdemars-Slot[19], men hendes Stilling blev efterhånden yderlig betrængt, og Ulfeldt siger, at Kreditorerne gik hende så hårdt på Klingen, at det var en Ynk at se hende, og at hun næppe havde, hvad hun skulde spise. Hun solgte og pantsatte det ene Stykke af, hvad hun ejede, efter det andet og forlod tilsidst Landet[20]. Ikke stort bedre end hende synes det at være gået Søsteren, Elisabeth Augusta, som havde arvet Boller og Rosenvold. Også hun havde fra tidligere Tid betydelig Gjæld, som hun forøgede ved et letsindigt Levned, navnlig ved Spil, og allerede i 1663 var hun nær ved at gjøre Opbud og måtte sælge de to nævnte Gårde[21]. Skjønt der er Tegn til, at de to Søstres Forhold til Leonora Christina ikke var bleven synderlig bedre, end det havde været i tidligere Tid[22], — for ikke at tale om, at Forholdet mellem Korfits og Ebbe Ulfeldt var meget spændt —, tør det dog vel antages, at den første, så vidt det har været ham muligt, har søgt at hjælpe lidt på Svigerinderne. Når det imidlertid i Tidens Løb viste sig, at Frøken Hedvig havde pantsat en ikke ringe Del af Täsinge til ham[23], måtte hans egen pekuniære Tilstand gjøre det rimeligt at antage, hvad der også skal have bekræftet sig[24], at denne Pantsættelse nærmest kun var en Form for at redde noget ud af Kreditorernes Hænder. Følgen blev dog, at det pantsatte Stykke efter Ulfeldts Død tilfaldt Kronen.

Jeg nævnede nylig det spændte Forhold mellem Ebbe og Korfits Ulfeldt. Foruden ældre Årsager til Uvenskabet var også den kommen til, at Korfits mente at have erfaret, at Ebbe under sit Ophold i Danmark under den anden svenske Krig havde tilskrevet Hannibal Sehested, som da opholdt sig ved det svenske Hovedkvarter,

at han skulde underrette Karl Gustav om, at Korfits var Hovedmanden for dem, som vilde fremkalde en Opstand i Malmø[25]. Skjønt en sådan Handling, hvis det ellers forholder sig rigtigt med den, ganske vist måtte retfærdiggjøre den mest levende Harme mod dens Ophavsmand, var den Forbitrelse, Korf. Ulfeldt nærede mod Ebbe Ulfeldt, dog for intet at regne mod den, han nærede mod sin anden Svoger, Hann. Sehested. Om hans Stemning mod denne sidste foreligger der netop fra Opholdet på Ellensborg talende Vidnesbyrd. Hann. Sehested, som nu igjen var en af Landets mest betydende Mænd, Rigsskatmester og i højeste Gunst hos Kongen, der betroede ham de vigtigste Sager, havde i Begyndelsen af 1662, på Gjennemrejse gjennem Nyborg, tilskrevet Ulfeldt et Brev, som skal have været meget hofligt og venligt. Henrik Bjelke, som havde hørt tale herom, og som næppe selv var Sehesteds Ven[26], men som uden Tvivl mente, at det ikke vilde være til Ulfeldts Både at støde ham for Hovedet, rådede Ulfeldt til at besvare Brevet. Men Ulfeldt vægrede sig herved. Han vilde ikke se nogen Høflighed i et Brev, der ikke var dateret(!), og desuden, sagde han, kjendte han altfor godt Sehesteds onde Sindelag mod ham og hans Familie. Som Bevis anførte han, at Sehested, da han — Ulfeldt — var bleven løsladt fra Bornholm, men uden at Sehested, som da var udenlands, vidste det, havde skrevet et Brev til Hoffet, hvori han omtalte ham på en meget ufordelagtig Måde. Og ikke nok hermed »kan der ikke være Tvivl om, at han har bevirket min Ødelæggelse lige så vel i Sverig som her i Landet«. »Det er så grovt« siger han på dansk — Brevet er ellers skrevet på fransk — »at det er ikke at udsige, hvorledes han til min og mines

Ruin haver handlet». Iøvrigt tilføjer han, at han ikke frygter Sehested mere, »thi jeg beklæder ikke længere nogen Stilling, som kan være Gjenstand for hans Misundelse»[27]. Det kan næppe nægtes, at disse overordentlig bitre Udtalelser, som iøvrigt i det væsentlige gjentages i senere Breve[28], give et interessant Bidrag til Belysning af Forholdet mellem de to Svogre, men endnu interessantere vilde det være, om man nøjagtigt vidste, hvad Ulfeldt sigtede til ved sine Ytringer, navnlig så vidt Hann. Sehesteds Forhold i Sverig angår. At han blandt andet også tænkte på den nylig berørte Sag med Ebbe Ulfeldt, kan næppe være tvivlsomt, da han mente at vide, at Hann. Sehested virkelig dengang havde forebragt Ebbe Ulfeldts Angivelse for Karl Gustav, og altså måtte tillægge ham en væsentlig Andel i sin Anholdelse og hvad derpå fulgte[29]. Men når man på den anden Side ser, at hans Forbitrelse på Ebbe Ulfeldt, der dog var Hovedmanden i dette, ikke ytrer sig på en nær så voldsom Måde, kan man vanskeligt værge sig mod den Tanke, at han, også for de svenske Forholds Vedkommende, har mere end hin ene Sag i Tankerne. Kunde det være muligt, at han sigtede til et Forræderi fra Hann. Sehesteds Side i Anledning af Flugten fra Malmø? Som det i al Fald er indlysende, at han ikke nærer nogen Taknemlighed mod Sehested for hans Intervention i Sommeren 1660, således anser jeg det ikke for usandsynligt, at hans Ytringer virkelig dække over en Mistanke i den antydede Retning, men på den anden Side indrømmer jeg, at de også kunne have Hensyn til andre Punkter af Sehesteds Optræden, som f. Ex. til, at han overhovedet kunde have bibragt Karl Gustav en ufordelagtig Mening om Ulfeldt, at han ved Fredsunderhandlingerne kunde

have modarbejdet hans Interesser, osv. At der iøvrigt også i Ulfeldts Misstemning mod Sehested blandede sig en Del Skinsyge over det Held, denne havde haft med sig i Modsætning til ham selv, kan ikke betvivles, og den nævnte Følelse er bl. a. næppe den mindst fremherskende i forskjellige meget bitre skriftlige Udtalelser af Ulfeldt om Svogerens politiske Virksomhed, som når han med triumferende Spot fremhæver, hvorledes Sehested, »oppustet af Vind og Forfængelighed» styrer sit Skib hen imod en Afgrund, af hvilken han aldrig vil komme op igjen, eller hvorledes han selv — Ulfeldt — ikke behøver at søge nogen Hævn over Svogeren, da den Politik, for hvilken denne gjør sig til Talsmand, og som halvt er forsætligt Bedrag og halvt Luftkasteller, inden kort Tid vil styrte ham i Ødelæggelse, osv.[30].

Medens Forholdet til Hann. Sehested i det mindste ikke i Øjeblikket truede Ulfeldt med nogen personlig Ulæmpe, kan dette ikke siges at være Tilfældet med hans Forhold til en anden Mand, som også længe havde været hans Uven, nemlig Landsdommer i Sjælland og tidligere Rigsråd Jørgen Sefeldt. Denne, som var en stor Bogelsker, havde i sin Tid med megen Møje og Bekostning samlet et betydeligt og meget værdifuldt Bibliothek på over 26,000 Bind, som også var kjendt og skattet i Udlandet. Da Ulfeldt i 1657 ledsagede Karl Gustav til Danmark, fik han Kongen til at skjænke sig dette Bibliothek — hvorved han uden Tvivl brugte som Påskud, at Sefeldt skyldte ham en, iøvrigt forholdsvis ubetydelig, Sum Penge —, og han lod senere største Delen af det flytte fra Ringsted Kloster, hvor det stod, til sin egen Gård Bavelse, og derfra igjen til sin Gård i Malmø. I Efteråret 1659 fik Sefeldt af Frederik III. Tilladelse til

at tage Ulfeldts Gods og Løsøre »i Arrest«, indtil denne Sag kunde blive påkjendt ved Retten, men man ser dog, at han en Tid ønskede at få den bilagt på fredelig Måde, og han tilskrev endog i den Anledning med Kongens Tilladelse Ulfeldt et Par Gange under hans Fangenskab på Bornholm. Det kom dog ikke til Forlig, og Sefeldt bragte så Sagen for Domstolene. Da der ikke længere var nogen Mulighed for Ulfeldt til at udlevere Bibliotheket selv — thi det var, ligesom hans egen udsøgte Bogsamling, blevet undtaget fra det Løsøre, Børnene havde fået Lov til at føre bort fra Malmø, og var allerede sendt til Stokholm —, vilde Sagen nærmest for ham komme til at dreje sig om et pekuniært Vederlag, hvad der på det daværende Tidspunkt måtte være ham meget ubehageligt, for ikke at tale om det pinlige i, at Sagen naturligvis vilde give Anledning til, at hans Forhold under Krigen atter blev Gjenstand for almindelig Omtale. Man har et Par Breve fra ham til Henrik Bjelke, hvori han udbeder sig hans Vidnesbyrd om, at Karl Gustav virkelig havde foræret ham Bibliotheket, og man ser, at han skrev til Ove Juel og til Oluf Brokkenhus i samme Anledning. Påfaldende nok ere Brevene til Bjelke skrevne på en Tid (5te og 13de Marts 1662), da Sefeldt allerede var død, og rimeligvis har dette Dødsfald standset Sagen. I al Fald ser man, at der for den Pengefordring, Ulfeldt fra tidligere Tid havde på Sefeldt, efter dennes Død blev udlagt Ulfeldt noget af hans Jordegods, uden at der var Tale om Erstatning for Bibliotheket[31].

På Grund af de Omstændigheder, under hvilke Ulfeldts og Leonora Christinas Bofæstelse på Ellensborg havde fundet Sted, på Grund af de ydmygende Ind-

skrænkninger, der vare knyttede til Opholdet der, og endelig på Grund af forskjellige, til Dels i det foregående omtalte Fortrædeligheder, der stødte til, kunde de umulig føle sig tilfredse på dette Sted. Hovedsagen var dog utvivlsomt for Ulfeldt, at så længe han levede under disse i alle Henseender så trykkende Vilkår, var der så godt som ingen Udsigt for ham til at realisere den Tanke, som så mægtigt beherskede ham, Tanken om at svinge sig op igjen efter sit Fald. Ja der kunde endog, efter at Kongehuset så tydeligt havde vist, at det lod hånt om hans Tilbøjelighed til en Tilnærmelse, snarest være Frygt for nye Ydmygelser. Han vidste, med hvilken Mistro Regeringen overhovedet betragtede den gamle Adel, og han kunde ikke være i Tvivl om, at han selv, der fra gammel Tid betragtedes som denne Adels selvskrevne Fører, og som visselig også var fuld af Bitterhed og Misfornøjelse over Standens nuværende trykkede Stilling, var Gjenstand for et ganske særlig årvågent Tilsyn, og at en Uforsigtighed fra hans Side kunde styrte ham i fuldstændig Fordærvelse[82]. På den anden Side, hvor langt gunstigere vilde Forholdene ikke i alle Henseender stille sig for ham i Udlandet! Han vilde her ikke blot atter være en fuldstændig fri Mand, men han vilde gjenfinde det meste af den Anseelse, som havde omgivet ham i hans Velmagtsdage, han vilde få et stort Marked for alle de Planer og Projekter, han gik svanger med til atter at bygge sin Lykke op, ja måske vilde han endog finde Lejlighed til at tage Hævn over sine Fjender i Fædrelandet. Endelig kunde han her langt bedre end hjemme søge Midler til en fysisk Rekreation og Styrkelse, som hans af Anspændelse og Sygdom stærkt medtagne Legeme ganske vist trængte til. Hvis det derfor overhovedet

nogensinde har været hans alvorlige Agt at slå sig til Ro for stedse på Ellensborg, hvad der vistnok kan betvivles, kan det i hvert Fald ikke undre nogen, som kjender hans uroligt higende Sind, at se, at han ikke havde været der ret længe, før han begyndte at søge om Tilladelse til at måtte drage derfra. Hans Svagelighed og Ønskeligheden af at bruge varme Bade i Udlandet blev herved stillet frem som eneste Motiv. Efter hvad han selv beretter, må han antages allerede i Begyndelsen af Februar at have skrevet til Grev Christian Rantzau og andre (ganske vist også Gabel) om Sagen, men uden at få Svar[83]. Formodentlig, siger han spydigt, havde de ikke Tid til at tænke på en Mand, som nu regnedes til de unyttige. I første Halvdel af Marts bad han så Henrik Bjelke om at hjælpe sig, og enten det nu særlig var ved dennes Indflydelse, eller fordi, som nogle sige, Gabel havde taget sig af Sagen, blev denne, så vidt man kan skjønne, ganske kort Tid efter afgjort i Overensstemmelse med Ulfeldts Ønsker[84]. Hvorpå Rejsetilladelsen iøvrigt i det enkelte er gået ud, vides ikke sikkert, undtagen for så vidt, at den lød på varme Bade i Udlandet og synes at have gjældt for et Tidsrum af 18 Måneder[85]. Man ser, at Ulfeldt i Begyndelsen tænkte på at tiltræde Rejsen allerede i Slutningen af April[86], men i Virkeligheden kom han først af Sted to Måneder senere. For en Del hidrørte denne Opsættelse vel fra, at man ikke før kunde blive færdig med Forberedelserne til Rejsen, og navnlig har det sagtens taget en Del Tid at tilvejebringe de fornødne Pengemidler. Af Løsøret er uden Tvivl en Del bleven sendt i Forvejen, medens andet er bleven hensat til Opbevaring hos Venner og bekjendte. Således vides noget Tøj, som dog ikke var af betydelig Værdi, i Begyndelsen

af Juni Måned at være bleven hensat hos Else Parsberg og Marie Ulfeldt[37]. Man har troet af Mængden og til Dels Beskaffenheden af det Løsøre, som senere forefandtes i Udlandet efter Ulfeldt, at kunne slutte, at han, da han rejste bort, gjorde det med den Tanke ikke at vende tilbage[38]. At en sådan Tanke virkelig kan have foresvævet ham, endog mere end én Gang, førend han tiltrådte Rejsen, anser jeg for meget sandsynligt, men det er lige så vist min Overbevisning, at hvis der i denne Henseende skulde drages nogen Slutning af det omtalte Løsøre, måtte den snarest gå i modsat Retning[39]. Det kan endnu bemærkes, at allerede en Tid før den øvrige Familie drog bort, havde to af Sønnerne, den ældste og den yngste, forladt Ellensborg. Christian Ulfeldt siges at være rejst til Paris, og hans 11-årige Broder Leo ledsagede ham til Hamborg, hvor han skulde anbringes i Huset hos Sperling for at opdrages af denne[40].

Ulfeldt selv tiltrådte sin Rejse i de sidste Dage af Juni. Man har endnu forskjellige Skrivelser, udfærdigede af ham på Ellensborg den 26de i denne Måned[41], men alt tyder også på, at denne Dag var en af de sidste, eller måske den sidste, da han og hans Familie opholdt sig der[42]. Rejsens Mål var foreløbig Amsterdam, der uden Tvivl nåedes af den sædvanlige Vej, over Hertugdømmerne og derfra søværts[43], men det var ikke Meningen at blive her. Om at drage direkte til et Badested synes der dog heller ikke at have været Tale, og i al Fald besluttedes det at tage Ophold for længere Tid i Brügge, hvor Ulfeldt havde Venner og bekjendte i Familien d'Aranda, til hvilken den — nu afdøde — Bernard d'Aranda hørte, som i sin Tid havde stået i Ulfeldts personlige Tjeneste[44]. Leonora Christina rejste selv til

Brügge for at leje et Hus[45], men efter at have besørget dette vendte hun atter tilbage til Amsterdam, hvor hun ufrivilligt kom til at dvæle længere, end hun havde beregnet; thi en af hendes Døtre, Ellen Christine, blev syg af Småkopper, og hun blev hos hende, til hun var rask, medens Ulfeldt og de andre Børn drog til Brügge[46]. Allerede fra Opholdet i Amsterdam haves der Efterretninger om nogle Skridt fra Ulfeldts Side, som danne Indledningen til den mærkelige Historie, der endte med at styrte ham og Leonora Christina i fuldstændig Fordærvelse. Han boede med sin Familie i et Herberge »auf dem Seedeiche« hos en Gjæstgiver Friedrich Pols, og samme Steds logerede i Juli Måned en vis Daniel Stephani, som var Informator for Kurfyrsten af Brandenburgs ældste Søn. Da Ulfeldt af Værten havde hørt, at Stephani stod i Begreb med at rejse til Brandenburg, lod han ham anmode om at komme op til sig, og da dette var sket, bad Ulfeldt, som vidste, at Stephani kjendte den berømte Læge og Alkymist Borri, der dengang opholdt sig i Amsterdam, ham om at være sig behjælpelig med at få Adgang til Borri, hvad Stephani også lovede. Derefter førte Ulfeldt Samtalen hen på Kurfyrsten af Brandenburgs Ministre, som han beskyldte for at være så åbenmundede, at Svenskerne kjendte Kurfyrstens hemmeligste Tanker og Planer, og han sluttede med at sige, at han selv havde meget vigtige Ting at forhandle med Kurfyrsten, men da han havde hørt, at denne stod i Begreb med at rejse til Preussen, og han ikke vilde betro sig til nogen af hans Ministre, vilde han vente, til han kom tilbage, og da personlig gjøre ham sin Opvartning. Under en senere Samtale med Stephani, ved hvilken også Leonora Christina var nærværende, gjentog Ulfeldt, hvad han

tidligere havde sagt, at han havde vigtige Sager at tale med Kurfyrsten om, så vigtige, at denne ikke vilde kunne tro eller fatte det, men han vilde ikke indlade sig med hans Ministre. Da Stephani hertil ytrede, at han endnu kun kjendte lidt til de brandenburgske Ministre, men at han dog kjendte Overpræsident Schwerin (Premierministeren) og var vis på, at denne med Troskab og Tavshed vilde varetage Kurfyrstens Interesser, sagde Ulfeldt intet derimod, men gjentog kun, at det var meget høje og vigtige Sager, han havde at forhandle med Kurfyrsten, og gik derefter hen til Vinduet og talte med Leonora Christina. Hvorpå Ulfeldts Hemmelighed gik ud, fik Stephani iøvrigt lige så lidt at vide i denne Samtale som i den forrige, men derimod huskede han i en senere Tid, at Ulfeldt bl. a. også havde talt om den nederlandske Regering og sagt, at den gjorde meget ilde i, mod sin gamle Sædvane, at udlevere på fremmede Fyrsters blotte Opfordring Personer, som vare beskyldte for svære Forbrydelser, således som den nylig havde gjort ved to engelske Herrer; thi dette vilde medføre, at fremmede ikke let vilde tage Ophold hos dem[47]. — De videre Følger af disse Samtaler ville blive berettede siden. Foreløbig skal det blot bemærkes, at skjønt Ulfeldts Udtalelser ved disse Lejligheder ikke blot faktisk kom til at danne Indledningen til den Sag, som et Års Tid efter fældede ham, men også i sig selv virkelig synes at gjemme Spirerne til et Projekt, som både var betydningsfuldere og havde mere virkelig Grund til at sky Lyset end flere af dem, han ellers gik svanger med, havde dog Ytringerne i det hele en så vag Karakter og vare — idet de ikke engang indeholdt noget bestemt Hverv for Stephani — så lidet skikkede til at frembringe et Resultat, at deres

Fremkomst i dette Øjeblik forekommer mig mere betegnende som Vidnesbyrd om Ulfeldts uforsigtige Løsmundethed end som Udtryk for et alvorligt Forsæt om Iværksættelsen af en bestemt Plan. Han synes da heller ikke, så vidt man kan skjønne med nogenlunde Sikkerhed, selv at have taget noget yderligere Initiativ i denne Sag, hvorimod man ikke længe efter ser ham optaget af Bestræbelser efter at indlede venskabelige Forbindelser med andre Stater end Brandenburg, deriblandt også med Sverig. Tanken om, hvorledes han, til Dels ved egen Overilelse, havde forspildt sin Stilling i dette Land og ved samme Lejlighed mistet en stor Del af sit Gods og sin Formue, måtte, efter hvad der var hændet ham i Danmark, nage ham dobbelt stærkt, og under hans stadige Søgen efter Midler til igjen at skabe sig en Position måtte det ligge nær nok for ham at tænke på, om der ikke lod sig opnå en Udsoning med den svenske Regering. Han tilskrev da ved Midten af September Måned den svenske Konge et Brev, hvori han bad ham tage sig til Nåde igjen og »som et Nådens Tegn» give ham sine Godser tilbage, og samtidig henvendte han sig til den svenske Enkedronning for at bede hende støtte denne hans Ansøgning[48]. Imidlertid tillod hans urolige Sind og hans brændende Higen efter at opnå et eller andet Resultat ham ikke at afvente en Afgjørelse af denne Sag, og ganske kort efter se vi ham bringe sine Projekter frem på et større Marked end nogensinde tidligere. Vistnok endnu i September Måned rejste han og Leonora Christina — der nu havde sluttet sig til Manden i Brügge — til Paris, som det siden hed, fordi Ulfeldt ønskede at rådspørge de franske Læger om, hvor vidt det var tjenligt for ham at bruge varme Bade, hvilket

den tidligere omtalte Borri skulde have frarådet[49]. At dette virkelig har været et af Rejsens Formål, tør vel ikke ligefrem nægtes. Men vist er det i hvert Fald, at Ulfeldt også forbandt andre Hensigter med sin Udflugt. Under sit 21 Dages Ophold i Paris omgikkes han ikke blot med flere af de franske Ministre, som viste ham megen Opmærksomhed, men han havde to Gange Audients hos Ludvig XIV. selv[50], og det er utvivlsomt, at han ved disse Lejligheder blandt andet talte med Kongen om et eller måske flere Projekter, som han i Forvejen skriftligt havde indsendt til ham. Så vidt vi kjende disse Projekter, synes de at have været overmåde lidet værd. Et af dem, der er dateret den 4de Oktober[51], gik ud på, at Kongen skulde udstede et Forbud imod, at fremmede Skibe udførte Vin fra Frankrig. Frankrig skulde besørge dette selv og vilde da blive rigt, medens de fremmede Stater, af hvilke flere vare blevne meget hovmodige af det, de havde tjent ved en sådan Udførsel, vilde blive svækkede. Der var ingen Fare for, at de fremmede Stater skulde undlade at bruge franske Vine, thi deres Klima krævede det, og deres Befolkning vilde kun leve halvt så længe (!), hvis den ikke gjorde det. Også uanset denne sidste dristige Påstand må Forslaget i økonomisk Henseende selvfølgelig betegnes som en fuldstændig Naivitet, om også Datiden måske næppe indså dets Mangler fuldt så klart som en senere Tid. Der blev dog i hvert Fald ganske vist ikke taget noget som helst Hensyn til det. Et andet Projekt, som dog ikke aldeles bestemt vides at være bragt frem under Opholdet i Paris, kjendes nu væsentlig kun af et Forsvar, som Ulfeldt senere udarbejdede for det i Anledning af nogle Indvendinger fra Ludvig XIV.s Side[52]. Det sees at være gået ud på at

hæve Byen Dunkerchen, som Kong Ludvig ved en Traktat af $^{17}/_{27}$ Oktober afkjøbte Englænderne, men hvis Erhvervelse iøvrigt allerede en Stund før dette Tidspunkt måtte betragtes som afgjort, til en Handelsstad af første Rang, hvad der bl. a. skulde ske ved at skaffe den Monopol på hele Handelen på Norge, med Udelukkelse af de andre søfarende Nationer, særlig Holland og England. Der skulde i den Anledning oprettes et Handelsselskab i Dunkerchen, og Ludvig XIV. skulde sørge for at få Frederik III. til at overlade sig de vigtigste norske Havne. Den franske Konge følte sig imidlertid kun lidet overbevist om Hensigtsmæssigheden af dette visselig også meget luftige Forslag og gjorde blandt andet den fornuftige Indvending, at Danmark ved sine Traktater med Holland og England var forhindret i at tilstå Frankrig så store Begunstigelser, og Ulfeldt udarbejdede nu, som ovenfor sagt, et Forsvar for sit Projekt, hvortil han knyttede et nyt Forslag om, at Ludvig XIV. skulde erhverve den danske Konges Tilladelse til at drive Hvalfangst på Spitsbergen og tillige bestræbe sig for at få en Havn overladt til dette Øjemed. — I Sammenhæng hermed kan det endnu berettes, at Ulfeldt det følgende Forår indsendte et tredie Forslag til Ludvig XIV., som gik ud på at tilråde Brugen af stemplet Papir i Frankrig[58]. Dette Forslag, som var det eneste praktiske af dem alle tre, var dog kun lidet originalt, thi flere Stater havde allerede længe kjendt denne Måde at skaffe sig en Indtægt på, og selv i Danmark havde man i nogle År benyttet den.

Medens Ulfeldt i Efteråret 1662 opholdt sig i Paris, var også Hannibal Sehested til Stede i den franske Hovedstad, hvorhen han var sendt som extraordinær Ambassadør

med det Hverv at knytte en nærmere Forbindelse mellem Frankrig og Danmark[54]. Skjønt de to Svogre ganske sikkert ikke omgikkes hinanden, og skjønt Ulfeldt utvivlsomt også ved denne Lejlighed optrådte med den størst mulige Hemmelighedsfuldhed, kunde det naturligvis ikke blive skjult for Sehested, at han kom sammen med de franske Ministre og havde Konferencer med Kongen selv, og han skrev derom til Danmark, hvor man synes at være bleven betænkelig ved denne Efterretning. Da Ulfeldt gjennem Henrik Bjelke fik Nys herom, søgte han, ikke uden en iøjnefaldende Fordølgelse af Sandheden, at reducere Sagen til det mindst mulige. Han forsikrede Bjelke i et Brev[55], at hvad han havde talt med Kongen om, hverken vedrørte Sehesteds Ærinde eller Danmarks Interesser, men kun hans egne private Anliggender, og han benyttede Lejligheden til at gjøre et heftigt Angreb på Sehested og de andre ledende Mænd i Danmark. Dette sidste kan i og for sig ikke forundre, når man kjender hans personlige Følelser, navnlig mod Svogeren — og det kan mærkes, at han allerede i sine Samtaler med Ludvig XIV. havde omtalt Sehested og hans Duelighed med stor Ringeagt[56] —, men derimod er det rigtignok påfaldende at se, hvad det var, der tjente ham til Påskud for hans Angreb, nemlig Sehesteds og de andres udenrigske Politik, især for så vidt den gik ud på at tilvejebringe Allianeer med England og Frankrig. En sådan Politik er efter Ulfeldts Anskuelse, som han vidtløftig og med stor tilsyneladende Overlegenhed udvikler, en fuldstændig Tåbelighed, thi England og Frankrig kunne aldrig få Interesser fælles med Danmark, og Ulfeldt beder endog, idet han udgyder sig i de stærkeste Forsikringer om sin Hengivenhed for Frederik III., Bjelke sige denne fra ham,

at når han forlader sine gamle allierede (han tænker især på Holland), har han dermed gjort det første Skridt mod sin Undergang. Jeg siger, at alt dette ser højst påfaldende ud; thi for det første var det til Dels Ulfeldt selv, som havde indviet denne samme Politik, i det mindste hvad Frankrig angår, og dernæst synes hans Udtalelser til Bjelke at stå i den mest skærende Modsætning til adskilligt af det, han netop i dette Øjeblik arbejdede på lige overfor Ludvig XIV. Blandt andet går han i sit Forsvar for Projektet om Dunkerchen hele Tiden ud fra, at der skal sluttes en nærmere Forbindelse mellem Frankrig og Danmark, hvilken også vil være til Fordel for det sidst nævnte Lands Interesser, og han lægger ingen Skjul på, at en sådan Forbindelse ikke mindst er og bør være rettet mod Holland. Er der nogen Mulighed for at udfinde, hvad der ligger på Bunden af denne tvetydige Optræden? Det forekommer mig ikke så særdeles vanskeligt. For det første kan enhver, der kjender Ulfeldts Misstemning mod sit Fædreland, sige sig selv, at det i og for sig var ham temmelig ligegyldigt, hvor Danmark søgte sine Allianceer, og at Sagen først da fik nogen Betydning for ham, når hans personlige Interesser berørtes deraf. Og her måtte han da strax indse, at en Alliance mellem Frankrig og Danmark, sluttet ved Hannibal Sehested eller nogen anden af de nuværende Magthavere, kun kunde være ham selv til Skade, idet den afskar enhver Udsigt for ham til at gjennemføre det, han nu åbenbart bestræbte sig for, nemlig at sikre sig den franske Regerings Støtte og Hjælp ved Udførelsen af sine Planer. Der var altså intet andet for ham at gjøre end efter Ævne at modarbejde og disrekommandere et sådant Værk. Anderledes stillede Sagen sig naturligvis, hvis der fra

fransk Side blev Tale om at slutte et Forbund med Danmark på Grundlag af hans Forslag om Dunkerchen. Thi det lå da nær at antage, at han selv enten som Underhandler eller på anden Måde vilde komme til at spille en fremragende Rolle ved Sagens Gjennemførelse, og han vilde da hermed have gjort det første Skridt til at gjenvinde sin tabte Position. Der var nu vistnok kun overmåde liden Sandsynlighed for, at et Forbund skulde komme i Stand på det nævnte Grundlag. Ligesom Ulfeldt ved Projektet om Vinudførselen fra Frankrig udelukkende havde tænkt på dette Lands egen og ikke på sit Fædrelands Fordel, således var også Projektet om det norske Handelsmonopol så væsentlig beregnet på at tjene Frankrigs Interesser, at det aldrig kunde ventes, at Danmark godvillig vilde slutte sig til det. Men måske var dette Ulfeldt det allerkjæreste. Kunde det lykkes ham virkelig at overbevise Frankrig om Fordelagtigheden ved et Projekt, som Danmark modsatte sig, havde han to heldige Chancer for én: nemlig at erhverve sig et betydeligt Krav på Frankrigs Gunst og Understøttelse, og at fremkalde en Spænding eller en ligefrem Konflikt mellem de to Lande, hvorved den Hævntørst, hvoraf han var besjælet overfor forskjellige Personer i Fædrelandet, mulig kunde blive stillet. — Det forekommer mig, at den før påpegede Dobbelthed i Ulfeldts Udtalelser og Handlemåde, set i denne Belysning, finder en ret fyldestgjørende Forklaring.

Hvad iøvrigt den Hævnfølelse angår, som jeg nylig nævnede at Ulfeldt, og da ikke mindre Leonora Christina, var besjælet af, varede det ikke længe efter deres Hjemkomst fra Paris til Brügge, inden denne Følelse blev tilfredsstillet overfor den af deres Uvenner, som de måske

hadede mest af dem alle, nemlig deres gamle Fangevogter og Plageånd, Generalmajor Fuchs. Denne Mand, som uagtet sin Fjernelse fra Bornholm ingenlunde havde mistet Kongens Tillid — hvad der blandt andet viste sig ved, at han ikke længe efter blev udnævnt til Guvernør i Nyborg[57] — gjorde i Efteråret 1662 en Rejse til Flandern med sin Hustru Marie Jenne Rootcaes, som var barnefødt der. Den 4de November om Aftenen kom han til Brügge, og den 6te, om Eftermiddagen mellem 4 og 5, blev han på åben Gade, siddende i sin Vogn tilligemed sin Kone, myrdet af Ulfeldts ældste Søn Christian. Da det for Spørgsmålet om Ulfeldts og Leonora Christinas Forhold til dette Mord ikke er uden Betydning at kjende Sagens Enkeltheder nærmere, skal jeg meddele nogle af disse, således som de fremgå af de umiddelbart efter Mordet optagne Forhør[58]. Omtrent Kl. 2 den nævnte Dags Eftermiddag befandt Christian Ulfeldt — der skildres som middel af Væxt, med mørkt Hår og Skjæg og ifført mørke Klæder — sig med flere flanderske Venner og bekjendte på et offentligt Sted i Brügge, og her kom endnu en bekjendt til, som på et Spørgsmål af en af de andre sagde, at han skulde spise til Middag der på Stedet med en dansk Greve. Christian Ulfeldt ytrede hertil, at der fandtes ingen danske Grever, og spurgte om vedkommendes Navn, og der blev da svaret, at han hed Generalmajor Fuchs, hvilket øjensynligt gjorde et stærkt Indtryk på den unge Ulfeldt og fik ham til at skifte Farve. Han drak så et Glas Vin og gik bort, men kom tilbage inden en halv Times Forløb og tilbragte nu længere Tid sammen med Vennerne, men uden at sige noget og åbenbart i en meget oprørt Sindsstemning. Et Par Gange kom hans Tjener — den fra Forældrenes Fangenskab på Bornholm be-

kjendte Peter Pflügge — ind og meldte ham noget, og han gik da et Øjeblik uden for Døren, vistnok for at passe på, når Fuchs kjørte bort. Dette skete omtrent Kl. 4, og Chr. Ulfeldt gik da sin Vej med det samme, efterfulgt af Peter Pflügge og endnu en anden Mand, der ligeledes antoges at være hans Tjener. Fuchs, der, som før antydet, havde sin Kone med sig, vilde aflægge et Besøg hos en Borgermester Leernout, og da Vognen kom til dennes Hus og holdt stille, gik hans Tjener hen for at ringe på, men det varede noget, inden der blev lukket op, og imidlertid springer Christian Ulfeldt, der var fulgt efter Vognen, hen og støder en Dolk i Brystet på Fuchs, der synker død tilbage uden at mæle et Ord. Medens han flygter, komme hans to Følgesvende hen til Vognen, og i det mindste den ene af dem — Peter Pflügge — kaster nogle små Håndgranater ind i den, om fordi han ikke var sikker på Fuchs's Død, eller fordi han vilde dræbe Konen — som det siden hed, at han selv havde ytret — er vistnok vanskeligt at afgjøre. Imidlertid vare de Venner, som Chr. Ulfeldt havde været sammen med om Eftermiddagen, og som havde lagt Mærke til hans ophidsede Sindsstemning, fulgte efter ham for at se, hvad der var på Færde, men som de siden forklarede, traf de ham ikke, før Gjerningen var sket, og han ud af et stort Opløb kom dem i Møde med Råbet: »Frels mig!« De førte ham så ind i et nærliggende Abbedi (»den Eechoute«) og ud igjennem Haven på den anden Side hen imod en af Byens Porte (St. Katherines), hvor de mødte to bekjendte til Hest. Disse fik de til at overlade sig Hestene, af hvilke Christian Ulfeldt besteg den ene, en af hans Venner[59] den anden, og begge skyndte sig da bort.

I et Sendebrev, som Christian Ulfeldt nogen Tid efter lod udgå[60], og hvori han udviklede sine Bevæggrunde til Overfaldet, udtaler han bestemt, at han kun har handlet efter egen Indskydelse og uden i Forvejen at åbenbare Forældrene sit Forsæt. Af den ovenfor givne Fremstilling af Begivenhederne synes det samme utvetydigt at fremgå, idet han øjensynligt først blev bekjendt med Fuchs's Nærværelse i Brügge et Par Timer før Mordet, og der i den korte Tid, han forlod sine Venner, ikke ret vel kan have været Lejlighed for ham til at drøfte Sagen med Forældrene. Fuld Vished for, at dette ikke er sket, får man dog egentlig først ved et Brev, som han selv nogen Tid efter skrev til Moderen, og hvoraf det sees, at han ikke har været aldeles sikker på, hvorledes hun vilde optage Efterretningen om hans Gjerning[61]. Rigtignok får man til samme Tid det bestemte Indtryk af Brevet, at hans Tvivl i det højeste har angået Måden, hvorpå Gjerningen var udført, og at han derimod ikke i og for sig har tvivlet om — eller i hvert Fald ikke længere tvivler om[62] —, at en blodig Hævn, i Ordets bogstavelige Forstand, over Fuchs som over andre af Leonora Christinas Fjender stemmede med hendes egne Ønsker. Således forholdt det sig ganske vist også. De brutale personlige Krænkelser, som Fuchs i sin Tid havde tilføjet Leonora Christina og Ulfeldt, havde efterladt et så brændende Had til ham i deres Sjæl, at det kun kunde udslukkes med hans Død, og som det må ansees for afgjort, at de havde bibragt deres Børn den samme Følelse — hvorfor de heller ikke kunne frikjendes for indirekte Skyld med Hensyn til Gjerningen —, således kunne de kun have modtaget Efterretningen om, at Hævnen var kommen over deres Fjende ved en af deres egne, med

levende Tilfredsstillelse. Der kunde, som sagt, i det højeste være Spørgsmål om, hvor vidt de bifaldt Måden, hvorpå Fuchs var kommen af Dage, og jeg anser det rigtignok for sandsynligt, at de ikke gjorde det. Men jeg må tilføje, at efter min Overbevisning har deres Misbilligelse næppe så meget haft sin Grund i selve det odiøse ved at dræbe en værgeløs Mand — idet de uden Tvivl snarest mente med Sønnen, at en sådan Slyngel ikke fortjente at dø i ærlig Kamp[63] — som i Hensyn til de Bryderier og den Fare, Mordet måtte antages at ville berede både Sønnen og dem selv.

Bryderierne kunde blive af forskjellig Art, Faren truede nærmest fra én Kant, nemlig fra den danske Regering. Som tidligere omtalt, havde Ulfeldt i den Bornholmske Revers på egne og Børnenes Vegne forpligtet sig til aldrig at lade Fuchs undgjælde for, hvad der var passeret mellem dem under Fangenskabet, og når dette nu alligevel var sket, og oven i Kjøbet under en så brutal Form, var det umuligt andet, end at Regeringen — som naturligvis vilde tillægge Ulfeldt Hovedskylden for, hvad der var hændet — måtte fatte den stærkeste Mistro til hans Sindelag mod den; den måtte i Mordet endog snarest se en ligefrem Krigserklæring, og det måtte ligge nær for den strax at tage de skarpeste Forholdsregler mod ham og hans Familie. Ulfeldt og Leonora Christina indså dette meget vel, og de bestræbte sig for i Breve til Hjemmet at berolige Sindene og navnlig at fralægge sig selv al Delagtighed i Mordet. Man véd blandt andet, at Leonora Christina i dette Øjemed skrev til Gabel[64], der overhovedet ved denne Tid betegnes som en Ven af det Ulfeldtske Ægtepar, og som også siges at have fremstillet Sagen for Kongen i Familiens Favør[65]. Ulfeldt skrev til

Grev Christian Rantzau, til Henrik Bjelke, ja til Kongen selv[66]. Trods alle Anstrengelser opnåede de dog kun lidet af, hvad de vilde. Kongen, som var bleven i højeste Grad oprørt og alarmeret ved Efterretningen om Mordet, lod sig hverken sin Harme eller sin påny vakte Mistro mod Ulfeldt betage, og gjorde han end ikke i Øjeblikket noget direkte Skridt mod ham selv — i al Fald fraregnet, at han måske satte Spejdere ud på ham[67] —, traf han i det mindste Forholdsregler for at få Sønnen afstraffet, idet han skrev til Guvernøren i de spanske Nederlande, Marquis Caracena, om at lade Øvrigheden i Brügge pågribe Christian Ulfeldt, for så vidt han endnu var i Byen eller Omegnen[68]. Også på andre Steder henvendte han sig om Sagen, f. Ex. i Frankrig, hvor man havde fortalt, at Ulfeldt havde anmodet Regeringen om Beskyttelse for Sønnen. Efter hvad Hannibal Sehested meddeler i en af sine Depescher til Frederik III., benægtede den franske Regering dog, at der var stillet noget sådant Andragende fra Ulfeldts Side[69]. Iøvrigt var Christian Ulfeldt på den Tid allerede langt borte. Idet han uden Tvivl følte Usikkerheden af at opholde sig i Lande, hvor den danske Konge havde nogen Indflydelse, havde han i Begyndelsen af 1663 begivet sig til Rom[70], hvor hans Familie i Dronning Christina af Sverig og Kardinal Francesco Barberini havde formående Velyndere[71], og hvor han ved sin Ankomst forefandt en af sine Brødre, uden Tvivl Ludvig[72]. En anden Broder, Korfits, der et Steds betegnes som den yngste af de tre[73], havde allerede i nogen Tid været antaget til Kavaller hos Dronning Christina[74], men synes ikke dengang at have været i Italien.

Idet hele denne Historie med Sønnen må have givet Ulfeldt en levende Fornemmelse af, at hans Stilling i

Hjemmet igjen blev usikker, og at det ikke vilde være uden Fare for ham at vende tilbage, finder jeg det rimeligt, at den både har gjort ham mere opsat end nogensinde tidligere på at forsøge at bygge sin Lykke op ved Udlandets Hjælp, og har betaget ham nogle af de Betænkeligheder, han mulig endnu nærede ved at give sin Hævnfølelse mod flere af de styrende i Hjemmet, særlig mod selve Kongeparret, et mere aktivt Udtryk. Det kunde dog måske endnu være tvivlsomt, hvortil dette vilde have ført, hvis der ikke, medens Indtrykket af den ved Fuchs's Mord skabte ugunstigere Situation endnu var friskt, var bleven stillet en Opfordring til ham, som han vanskelig kunde afslå, om at formulere sine Hensigter bestemtere. Dette gik således til. Skjønt Stephani ikke i sin Tid havde modtaget noget Pålæg af Ulfeldt om at bringe de Antydninger videre, som denne i sine Samtaler med ham havde fremsat om sine Planer, ja skjønt der måske snarest var Opfordring for ham til at undlade det efter Ulfeldts Ytringer om, at han personlig vilde tale med Kurfyrsten, havde han dog ikke ment at burde tie. Efter sin Hjemkomst til Brandenburg havde han meddelt Indholdet af Samtalerne til Kurfyrst Friedrich Wilhelms Førsteminister og højtbetroede Ven, Overpræsident Otto v. Schwerin, som igjen havde refereret Sagen for Kurfyrsten selv. Denne lagde i Begyndelsen ikke videre Vægt derpå men skiftede siden Mening og gav så — den 31te Oktober (vistnok ny Stil[75]) — Generalmajor Alexander von Spaen, som var Kommandant i Byen Kalkar i Nærheden af Rhinen, og som iøvrigt er bekjendt som en meget dygtig og hæderlig Mand, Befaling til at begive sig til Ulfeldt for at få nærmere Rede på, hvad det var, denne havde at meddelele Kurfyrsten[76]. Spaens

Rejse må af ubekjendte Grunde være bleven noget forhalet, thi han ankom først til Brügge den 22de December (ny Stil?)[77]. Dagen efter havde han en Sammenkomst med Ulfeldt, som ved et Brev fra Kurfyrsten opfordredes til at betro sig til ham[78], og efter at tillige Spaen havde aflagt Ed på ikke at ville omtale for andre end Kurfyrsten selv, hvad Ulfeldt sagde ham, kom denne — »efter mange og lange Diskurser og Kontestering af sin underdanigste Affektion» mod Kurfyrsten — frem med nogle Meddelelser og Forslag, som uden Tvivl i allerhøjeste Grad må have forbavset hans Tilhører. Han fortalte nemlig — i Følge Spaens beedigede Beretning om Mødet[79] —, at hele Gejstligheden og Adelen og største Parten af Menigmand i Danmark var lidet tilfreds med den nuværende Konges Styrelse, og at flere gejstlige og adelige havde været hos ham og anmodet om, at han, som havde hjulpet Kongen til Kronen, nu igjen vilde være dem behjælpelig med at afkaste Åget: hvis han vilde gjøre fælles Sag med dem, så vilde de og omtrent det hele Land gjøre Opstand og vælge en anden Konge. Han havde rådet dem til Tålmodighed, og idet han havde forestillet dem, at en sådan Sag krævede moden Overvejelse, og at den også helst måtte ledes af en anden end ham, havde han hidtil forhalet Opstanden. Han vidste, at dersom han vilde gjøre dette bekjendt i Frankrig, Sverig eller andet Steds, så vilde det ikke blot blive godt optaget, men Sagen også nyde Understøttelse. Imidlertid havde han på Grund af den Affektion, han nærede for Kurfyrsten, og fordi han ugjerne vilde bringe et fremmed Hoved ind i Landet (?), fremfor alle andre villet åbenbare Kurfyrsten Sagen, og hvis Kurfyrsten havde Lyst til Danmarks Krone, så håbede han — Ulfeldt — at være i Stand

til at styre Værket således, at han skulde blive udråbt til Konge af Undersåtterne. Hvorledes han vilde bære sig ad hermed, samt hvilke Betingelser han selv stillede, skulde han siden sige, men han bad for Guds Skyld, at alt dette måtte blive holdt fuldstændig hemmeligt, for at han ikke skulde blive endnu ulykkeligere, end han var, og miste, hvad han havde tilbage i Danmark. »Jeg dømmer«, siger Spaen i sin Indberetning til Kurfyrsten, »at Grev Ulfeldt med fuld Passion og Had er indtaget mod Kongen, og ikke vil raste så længe han lever, men tragte efter at sætte sit Forsæt i Værk, det være sig ved Eders kurfyrstl. Durchlauchtighed eller en anden Potentat«.

Havde Spaen og den, på hvis Vegne han optrådte, kunnet ane, at Ulfeldts »Passion og Had« mod Kongen var noget nær det eneste virkelige i den hele Historie, vare Følgerne næppe blevne så ulykkelige for Ulfeldt og hans Hustru, som de bleve. Men efter den Sikkerhed, hvormed Ulfeldt ytrede sig, måtte de nødvendigvis antage, at Anslaget hvilede på et fast Grundlag af Kjendsgjerninger, og. således måtte det da forekomme dem at være af største Betydning. Idet jeg forbeholder mig senere at kommentere selve Anslaget noget nærmere, skal jeg foreløbig indskrænke mig til at fremstille Sagens udvortes Forløb. Kort efter, at Spaen havde indsendt Beretningen om sit Møde med Ulfeldt, rejste han selv til Kønigsberg, og i en personlig Sammenkomst med Kurfyrsten supplerede han sin Skrivelse med nogle mundtlige Meddelelser, som gik ud på, at Ulfeldt havde fremstillet det sammensvorne Parti i Danmark som fuldstændig organiseret, så at Kurfyrsten kun havde at sidde ganske stille og tage imod Kronen, samt sagt, at hvis han ikke modtog Tilbudet, vilde

man henvende sig til andre[80]. Kurfyrsten havde imidlertid slet ingen Lyst til at overtage den Rolle, Ulfeldt havde tiltænkt ham. Det var næppe på Grund af en særlig moralsk Indignation enten over Anslagets Beskaffenhed i og for sig, eller fordi det var rettet mod en venskabeligt sindet og med ham forbundet Fyrste, men langt snarere i Følge den Betragtning, at et Forsøg fra hans Side på at udstrække Hånden efter Danmarks Krone ufejlbarligt vilde strande på alle, både fjendtligt og venskabeligt stemte Magters forenede Modstand. På den anden Side kunde han heller ikke forholde sig ganske uvirksom overfor Ulfeldts Forslag, thi efter dennes egne Udtalelser måtte det jo ventes, at hvis Tilbudet blev afvist i Brandenburg, vilde det blive forelagt andet Steds, og hvis dette da skete i Sverig, og Sverig, som ikke var umuligt, modtog det, vilde det sidste være endnu værre end det første. Til Forebyggelse af en sådan Mulighed lå imidlertid et Middel nær for Hånden, nemlig at gjøre den danske Regering bekjendt med Anslaget, og dette Middel måtte have så meget større Tiltrækning for Kurfyrsten, da han derved på én Gang opfyldte en traktatmæssig overtaget Forpligtelse overfor Danmark og yderligere sikrede sig denne Stats Venskab og Forbund, som han både i Forhold til sin frygtede Fjende Sverig og i andre Henseender havde god Brug for. Han besluttede sig altså til dette Skridt, men idet han af forskjellige Grunde, og vel ikke mindst, fordi han gjorde sig skyldig i en Troløshed mod Ulfeldt, ønskede at træde så lidt som muligt frem i egen Person, valgte han den Udvej at lade Fyrst Johan Georg af Anhalt tilskrive Amtmanden i Flensborg Detlev v. Ahlefeldt, hvem Kurfyrsten kjendte og yndede fra tidligere Tid, om at lade

den danske Regering vide, at Kurfyrsten ønskede at tale med en af den danske Konges troeste Ministre om en Sag, som var af megen Vigtighed for den danske Stat, idet den truede med intet mindre end »Ulykke, Fare, Forstyrrelse og fuldstændig Ruin«[81]. Som man i det hele har Anledning til at undre sig over den Langsomhed, der betegner flere af de foretagne Skridt i en Sag, som netop syntes at kræve ualmindelig Hurtighed, således også i dette Tilfælde; thi Fyrsten af Anhalts Brev, som er dateret $^{16}/_{26}$ Februar, kom først til Detlev v. Ahlefeldt, som da var i Hamborg, den 22de Marts. Imidlertid skrev Ahlefeldt ikke blot endnu samme Dag til Frederik III.[82], men rejste også personlig til Kjøbenhavn, og Kongen gav ham da selv det Hverv at gå til Königsberg for at få nærmere Rede på, hvad det var, Kurfyrsten sigtede til. Ahlefeldt var så virkelig i Königsberg i Dagene fra den 21de til den 26de April, og han blev nu ikke blot underrettet om Indholdet af Stephanis og Spaens Samtaler med Ulfeldt, men fik en Kopi af Spaens Indberetning med til Frederik III. og modtog endog — skjønt ikke uden nogen Modstand af Kurfyrsten, som ikke fandt det ganske stemmende med sin Værdighed — et Tilsagn om, at Kurfyrsten igjen vilde sende Spaen til Ulfeldt for, under Skin af, at Kurfyrsten vilde gå ind på hans Anslag, at lokke ham til at åbenbare, hvilke Midler han tænkte at bruge ved dets Iværksættelse. At Kurfyrsten ikke forsømte til Gjengjæld at påkalde Danmarks Understøttelse for hans egne politiske Planer, skal her kun berøres[83].

Man kan vanskeligt forestille sig det Indtryk stærkt nok, som Ahlefeldts Meddelelser gjorde, efter at han var kommen tilbage til Kjøbenhavn[84]. Det er næppe for

meget sagt, at skjønt Kongehuset og dets nærmeste Venner allerede til en vis Grad vare forberedte på en Fare ved Fyrsten af Anhalts Brev, blev de ligefrem slagne med Forfærdelse. At Ulfeldt selv kunde undfange Planer til et stats- og majestætsforbryderisk Anslag, kunde i og for sig efter hans hele Fortid ikke være så meget overraskende, og Fuchs's Mord havde endog sikkert for længere Tid siden henledet Regeringens Tanker på en sådan Mulighed. Men det rystende lå i, at der her var Tale om en Sammensværgelse i Landet selv, som strakte sig gjennem alle Samfundets Lag, og som allerede syntes så moden, at Deltagerne kun ventede på et Signal for at bryde løs. Hvor mange Vidnesbyrd end Regeringen havde om den Misfornøjelse, der gjærede i en enkelt Samfundsklasse, havde den dog hverken kunnet tænke sig, at denne Misfornøjelse deltes i nogen betydelig Grad af de andre eller — således som Forholdene havde udviklet sig — indeholdt nogen virkelig Fare for Forfatningen, end sige for Kongehuset selv, og dog gjorde nu den Måde, hvorpå Meddelelsen herom var kommen Regeringen til Hænde, det umuligt længere at tvivle i så Henseende. Men hertil kom endnu, at Kurfyrsten og hans Ministre tillige havde stillet hele denne Sag i Forhold til Sverig. Kurfyrsten havde selv henledet Ahlefeldts Opmærksomhed på mistænkelige Rustninger, som Sverig gjorde både til Lands og til Vands, og hans Kantsler havde tilføjet, at man havde Efterretning om, at der gik store Brevpakker frem og tilbage mellem Ulfeldt og en af de svenske Generaler[85]. Sandelig, hvis den danske Regering på én Gang skulde kæmpe med en Opstand i Landet selv og et Angreb fra Sverig, havde den ikke mange Chancer for et heldigt Udfald. Der var al mulig Grund til at

blive bange, og det kjendtes også på de Foranstaltninger, der blev trufne, at man var det. Der blev draget flere Tropper til Hovedstaden, Vagtholdet på Voldene og på Slottet blev skærpet, Arbejdet på Citadellet ved København påskyndet. Enkelte Gange synes Frygten under Indflydelsen af falske Efterretninger at have antaget Karakteren af en formelig Panik, den hele væbnede Styrke holdtes da om Natten under Gevær, og Kongen selv vågede med de andre[86]. Det kunde naturligvis ikke undgåes, at også Befolkningens store Masse efterhånden blev påvirket af alt dette; den mærkede, at der var Fare på Færde, men kunde intet bestemt få at vide, og Følgen blev en almindelig Uro og Ophidselse og Fortabelse i de vildeste Gisninger. Dette, at man i det enkelte intet sikkert vidste, var uden Tvivl også for Regeringen selv noget af det pinligste ved hele Sagen. Ikke blot antog denne alene herved de størst mulige Dimensioner for Fantasien, men Regeringen tabte på Forhånd Tilliden til de Foranstaltninger, den selv traf. Thi den vidste jo ikke engang, om der ikke var Forrædere blandt de Mænd, den stolede allermest på, og under alle Omstændigheder var det jo muligt, at Angrebet kom på en ganske anden Måde, end den havde tænkt sig. Det var derfor såre naturligt, at Kongen ikke følte sig beroliget ved Kurfyrstens mundtlige Tilsagn om at ville sende Spaen endnu en Gang til Ulfeldt for at få nærmere Kundskab om hans Planer, men lod Ahlefeldt skriftlig gjentage sin tidligere Opfordring til ham i så Henseende[87], hvorved dog må tilføjes, at det i og for sig ikke havde været nødvendigt, da Kurfyrsten allerede havde truffet Anstalt til at indfri sit Løfte[88]. Meget sikrere end at udspørge Ulfeldt gjennem andre og lade sig nøje med, hvad han

frivillig vilde åbenbare, var det dog selvfølgelig, om man kunde få fat på Manden selv og tvinge ham til at komme frem med alt, hvad han vidste. Kurfyrstens Kantsler havde allerede i April stærkt tilrådet dette[89], og Kongen gjorde virkelig også Skridt dertil, om end for vore Øjne påfaldende sent. Måske har han været i nogen Tvivl om, hvor vidt det vilde lykkes ham på det givne Grundlag at få Ulfeldt udleveret og har derfor først villet afvente yderligere Underretninger; men i hvert Fald var det først midt i Juni, at han rettede en Anmodning til den spanske Regering om at lade Ulfeldt og Leonora Christina — hvilken sidste han anså for Mandens Medvider og medskyldige — anholde og udlevere, og samtidig opfordrede sin Søn, Ulrik Fredrik Gyldenløve, som da var General i spansk Tjeneste og opholdt sig i Madrid, til at tage sig af Sagen[90]. Ganske kort efter (20. Juni) lod Kongen Skrivelser udfærdige til England, dels til Kong Karl II., dels til den danske Resident Simon v. Petkum[91], hvilke Skrivelser på lignende Måde gik ud på at få Ulfeldt og Leonora Christina arresterede og udleverede, for så vidt de måtte opholde sig på engelsk Grund, og skjønt det måske ved første Øjekast ser lidt påfaldende ud, at Fredrik III. henvendte sig med en sådan Anmodning til England tidligere end til flere andre, tilsyneladende nærmere liggende Magter, havde han dog sine meget gode Grunde til dette Skridt. Han vidste nemlig, at Leonora Christina ganske kort i Forvejen havde opholdt sig i England, og der var stor Sandsynlighed for, at hun var der endnu, ligesom der i al Fald var en Mulighed for, at Ulfeldt ledsagede hende inkognito. Også bragte hans Henvendelse til den engelske Regering ham et virkeligt Resultat, således som jeg nærmere skal

vise, idet jeg dog, for at få alle Trådene i de her skildrede Tildragelser med, først må gå lidt tilbage i Tiden.

Af hvor farlig Natur end de Meddelelser vare, som Ulfeldt havde gjort Spaen, mærker man dog ikke i nogen Henseende, at han følte sig trykket ved Bevidstheden herom eller overhovedet tillagde det Skridt, han havde gjort, nogen videre Betydning. Han har uden Tvivl stolet fast på, at det vilde blive holdt hemmeligt, og desuden måske ment, at det ikke vilde føre til noget Resultat. Hermed stemmer det i hvert Fald, at han ikke blot i det hele vedblev at forfølge sine Planer overfor Ludvig XIV. efter denne Tid — således falde hans før omtalte Forsvarsskrivelse for hans Forslag om Dunkerchens Handel samt hans Skrivelse om det stemplede Papir efter hans Samtale med Spaen —, men også, at man får et Indtryk af, at han mere direkte henvendte sin Opmærksomhed på Muligheden af at få den franske Konge til at overtage den Rolle, som han allerede havde tilbudt Kurfyrsten af Brandenburg. Det er noget, som ikke lader sig bestemt bevise, men ligesom det står i god Overensstemmelse med hans Antydninger til Spaen om, hvorledes hans Meddelelser vilde blive modtagne i Sverig eller Frankrig, således er der et og andet, som virkelig synes at vise hen i den Retning. Blandt andet slutter han sin Skrivelse af 4de Maj om det stemplede Papir med den Ytring, at hvis hans Forslag om dette optages i Nåde, vil han åbenbare Kongen »encore d'autres choses fort profitables, et des choses réelles«. Der er her øjensynligt peget på en Kvalitetsforskjel mellem det, han har i Sinde at meddele, og det, han allerede har meddelt, og man kommer uvilkårligt til at tænke på hans Anslag mod Frederik III.

Også synes Ludvig XIV. selv af de anførte Udtryk at have fået et Indtryk af, at Ulfeldt havde vigtige politiske Hemmeligheder at betro ham[92], og endelig kan nævnes, at den Modstræben, han i Begyndelsen viste mod anden Gang at indlade sig med Spaen — hvorom mere siden — naturligst synes at forklares ved, at han havde kastet sine Øjne på en anden end Kurfyrsten til Udførelsen af sine Planer. Men hvorom alting var, tilhørte Virkeliggjørelsen af disse Planer en ubestemt Fremtid, og også Øjeblikket stillede sine Krav, ikke mindst i pekuniær Henseende, som lige så lidt kunde oversees. Hans Udenlandsrejse kostede ham betydeligt, og Fraværelsen fra Hjemmet gjorde ham det selvfølgelig endnu vanskeligere end ellers altid at have de fornødne rede Penge til sin Rådighed. Under disse Omstændigheder var han da ganske naturligt kommen på den Tanke at prøve på at inddrive en ikke ubetydelig, gammel Gjældsfordring, som han havde på Kongen af England. Det er allerede tidligere i dette Skrift (I, 185—86, 248) omtalt, hvorledes Ulfeldt under sit Ophold i Holland 1649 på den danske Konges Vegne havde forstrakt den daværende Prins af Wales med Krigsfornødenheder til et Beløb af 24,000 Rdl., og hvorledes der siden fra den danske Regerings Side rejstes den Beskyldning mod ham, at han havde stukket Pengene i sin egen Lomme, en Beskyldning, hvis Urigtighed han dog sejrrigt godtgjorde. Foruden dette havde imidlertid Ulfeldt, af Medynk over Prinsens fortrykte Tilstand, af sine egne Midler dels lånt Prinsen dels udlagt for ham en Sum af 13,700 Rdl., og Leonora Christina havde lånt ham 11 Diamantringe, som hun »tog af sine egne Fingre«, til en Værdi af 5,000 Rdl.[93]. Det var disse Penge, som Ulfeldt nu, da den fattige og land-

flygtige Prins var bleven en mægtig Konge, vilde forsøge at få tilbagebetalte. Allerede i Efteråret 1662 havde han anmodet Leonora Christina om at gjøre en Rejse til England i den Anledning og foreslået hende som Ledsager Sønnen Christian, der Året i Forvejen havde været meget vel set ved det engelske Hof[94]. Hun havde gjort Indvendinger, da hun ikke troede, at Rejsen vilde føre til noget; hun vidste, at Karl II. var en dårlig Betaler, og at Taknemlighed var en Følelse, som han ikke i synderlig Grad besværedes af. Imidlertid siger hun selv, at Ulfeldt ikke vilde have været til at bringe fra sin Beslutning, hvis ikke Historien med Fuchs's Mord var kommen imellem. Sagen var dog derfor ikke opgivet, i Foråret 1663 kom Ulfeldt atter tilbage til den, og skjønt Leonora Christina endnu rådede fra, gav hun dog tilsidst efter for hans Ønsker, da hun så, hvor fast han havde sat sig denne Plan i Hovedet. Engang i Maj Måned[95] tog hun Afsked fra sin Ægtefælle med et tungt Hjerte, hvorimod Ulfeldt efter hendes Sigende var så glad og vel tilfreds, at alle undrede sig derover. Han havde ingen Anelse om, at det var sidste Gang i hans Liv, at han så sin højt elskede Hustru.

Leonora Christina, som ikke havde andre Ledsagere med på Rejsen end en Adelsmand fra Brügge ved Navn Cassetta, en Tjener og en Pige, siger selv, at der i Begyndelsen stillede sig forskjellige Vanskeligheder i Vejen for Udførelsen af hendes Hverv. Endelig fik hun dog Audients hos Karl II., som modtog hende meget venligt, kaldte hende sin Frænke og kyssede hende, forsikrede hende om sin Nåde og Taknemlighed og lovede hende al mulig Fyldestgjørelse. Den nærmere Undersøgelse af Beskaffenheden af hendes Fordring, om hvilken han måske

ikke længere selv havde nogen tydelig Erindring, overdrog han til Statssekretæren Sir Henry Bennet, senere Lord Arlington, og denne satte sig — hvad der i og for sig heller ikke kan lastes — i Forbindelse med den danske Resident i England, Simon v. Petkum[96]. Petkum, som i sin Tid havde været brugt af Frederik III. til at tilvejebringe en Tilståelse fra Karl II. om, at denne ikke havde modtaget de 24,000 Rdl., som Ulfeldt havde udlagt for ham på Kongens Vegne[97], var også nu strax rede til at mistænkeliggjøre den Fordring, Leonora Christina fremkom med. Han erklærede, at han ikke troede, at Ulfeldt havde udlagt andre Penge til Karl II. end de ofte omtalte 24,000 Rdl., men hvis han havde gjort det, vare i al Fald også disse andre Penge ganske sikkert tagne ikke af Ulfeldts egen men af Kongens Kasse[98]. Så snart Leonora Christina hørte tale om, at Petkum rejste Indvendinger mod hendes Fordring, lod hun ham anmode om at komme til sig. Hun viste ham så sine Papirer, og Petkum erklærede sig nu ikke blot for overbevist og bad om Undskyldning for sin tidligere Mistanke, men lovede endog at ville bidrage sit til, at hun blev betalt[99]. Efter den Stemning, som han i Hjertet nærede mod hende og hendes Mand, er det dog vist mere end tvivlsomt, hvor vidt hans Ytringer vare oprigtigt mente, men i hvert Fald kom der strax efter et nyt Moment ind i Sagen, som stillede ham i det mest afgjort fjendtlige Forhold til Leonora Christina. Som Svar på en Skrivelse (af 5te Juni), hvori han havde meldt Frederik III. Leonora Christinas Ankomst til London, modtog han nemlig den tidligere omtalte Skrivelse fra Kongen (af 20de Juni), hvori denne gjorde ham bekjendt med Ulfeldts majestætsforbryderske Anslag og, idet han lod en Skrivelse til Karl II.

medfølge, befalede ham at drage Omsorg for, at Leonora Christina — og om muligt også Ulfeldt — blev arresteret og udleveret[100]. Petkum satte sig strax i Bevægelse for at udføre denne Befaling, og han fandt hos Karl II. en Beredvillighed til at komme ham i Møde, som uden Tvivl ikke mindst skyldtes denne samvittighedsløse Fyrstes Begjærlighed efter på en nem Måde at slippe for at indfri sin Gjæld. Så længe Leonora Christina opholdt sig i London, nærede man dog, utvivlsomt af Hensyn til Publikums Dom, Betænkelighed ved at foretage noget mod hende, men på den anden Side gjorde man naturligvis heller ikke noget for at betale hende, og da hun ikke blot af Ulfeldt, som fortrød, at han havde ladet hende rejse, atter og atter opfordredes til at vende tilbage[101], men også selv blev træt af Bennets venskabelige Forsikringer og Løfter, som dog ikke førte til noget, hvortil måske endnu kommer, at hun kan have fået Nys om Frederik III.s Planer imod hende — overgav hun endelig dem af sine Papirer, som vedrørte hendes Ærinde, til en londonsk Advokat og tiltrådte Hjemrejsen over Gravesend og Dover[102]. Hun var imidlertid næppe ankommen til Dover (9de eller 10de Juli[103]), før en Løjtnant Braten (eller måske Broughton) fremstillede sig for hende og foreviste hende en kongelig Ordre, i Følge hvilken Kommandanten på Dover Castle, Kaptejn Strode — som selv for Øjeblikket var fraværende — skulde anholde hende og hendes Følge. På hendes Forespørgsel om Grunden hertil svarede Braten, at det var fordi hun var rejst fra London uden Pas, men Leonora Christina havde vanskeligt ved at tro dette, da hun skriftligt havde underrettet Kongen om sin Afrejse, og da desuden, Dagen før denne foregik, flere højtstående Mænd, og navnlig Bennet selv,

havde sagt Farvel til hende[104]. Imidlertid gjorde hun naturligvis ingen Modstand ved Anholdelsen og blev altså tillige med Cassetta og Tjenerskabet ført op på Slottet. I Parenthes kan her indskydes, at den engelske Regering også overfor det store Publikum søgte at give det Udseende af, at Grunden til hendes Anholdelse måtte søges i, at hun manglede Pas, men til Uheld for dens Eftermæle også i dette Punkt haves endnu Bennets Instruktioner for en Mand — Thomas Parnell —, som foruden at udspejde Leonora Christinas Skridt skulde hjælpe til ved hendes Arrestation, og det hedder udtrykkeligt i disse Instruktioner, at Anholdelsen skal finde Sted, »enten hun har Pas eller ikke«[105]. Efter at Leonora Christina var ankommen på Slottet, fremstillede Petkums Sekretær, en dansk Mand ved Navn Peter Drejer sig for hende[106], og hun fik nu ikke blot at vide af Braten, at det var den danske Konge, som havde givet Anledning til hendes Anholdelse, men måtte også finde sig i, at hendes og Cassettas Kufferter blev gjennemsøgte, og at alt, hvad de indeholdt af Breve og andre Papirer, blev udtaget. Da hun forlangte at vide Grunden til denne Fremgangsmåde, sagde Drejer, at han kjendte den ikke, men han formodede, at man mistænkte hende for at have foranlediget Fuchs's Mord[107]. Også senere, når hun gjorde dette Spørgsmål, fik hun altid både af Drejer og Braten det samme Svar. Som et Bevis på, hvor ængstelig man var for ikke at lade noget Vidnesbyrd om hendes formodede Forbrydelser undslippe sig, kan anføres, at da hun efter Anholdelsen så Lejlighed til at rive et Brev fra sin Ægtefælle, hvilket hun formodentlig bar hos sig, itu og kaste Stumperne i et Privet, kom man også efter dette og fik de fleste af Stumperne samlet sammen

igjen. Det viste sig da iøvrigt siden, at Brevet, uagtet det til Dels var skrevet i Chifre, var temmelig uskyldigt, undtagen for så vidt at Ulfeldt på flere Steder i det raillerede temmelig stærkt over forskjellige Personer og Forhold, og derimellem også over den engelske Konges Utaknemlighed[108].

Det behøver næppe at siges, at Leonora Christina gjorde, hvad hun kunde, for at unddrage sig den mislige Stilling, hvori hun var kommen, og blandt andet henvendte hun sig skriftlig både til Karl II., til Bennet og andre, men uden naturligvis at udrette noget derved[109]. Hvad hun især frygtede for, var at blive udleveret til Danmark, og selv uden Hensyn til Spørgsmålet om hendes Forhold til Ulfeldts majestætsforbryderske Anslag kan man let forstå, at hendes Erfaringer fra Bornholm måtte gjøre hende bange for igjen at falde i den danske Regerings Hænder som Fange. Selvfølgelig var det også den engelske Regerings Mening med Anholdelsen at udlevere hende, men den trykkede sig dog ved at gjøre dette ganske åbenlyst. Hvor lidt virkelig Skamfølelse Karl II. end var i Besiddelse af, nærede han dog Betænkelighed ved ligefrem at udæske den almindelige Foragt, som måtte blive Følgen af offentlig at prisgive til sine Fjenders Hævn en Kvinde — oven i Kjøbet hans Slægtning —, der var kommen ham selv til Hjælp i hans Nød, der i Tillid til Fortiden havde betroet sig til ham, og hvem han selv for ganske nylig havde forsikret om sit Venskab og sin Taknemlighed. Men på den anden Side var det også kun Skinnet, det gjaldt Kongen om at bevare, og man kan derfor næppe undre sig over, at den Udvej, han og hans Regering fandt på for at rede sig ud af Forlegenheden, i Virkeligheden blev endnu

langt mere infam, end en ligefrem Udlevering vilde have været. Der blev nemlig med Karl II.s Samtykke truffet en formelig Aftale mellem Bennet, Petkum og Befalingsmændene på Dover Castle om at stille en forræderisk Fælde for Leonora Christina, således at de nævnte Befalingsmænd skulde tilskynde hende til og hjælpe hende med at flygte fra Slottet, og når hun da var kommen udenfor Grænserne for deres Myndighed, skulde Petkum ligesom tilfældigt komme til Stede og pågribe hende. Således som denne oprørende Plan var lagt — og det må udtrykkelig bemærkes, at vi ikke blot kjende den af Leonora Christinas Meddelelser, men også af Befalinger, udgåede fra den engelske Regering, og af Breve, vexlede mellem Bennet, Petkum og Kommandanten på Dover Castle[110] —, således blev den virkelig også udført, og en Hovedrolle ved Udførelsen spillede den før nævnte Løjtnant Braten, der synes at have været Underkommandant på Slottet. Han søgte på enhver Måde at indsmigre sig hos Leonora Christina, var galant og opmærksom, fik hende til at tale engelsk med sig, skjønt hun ganske nylig havde begyndt at lære dette Sprog, og endte kort sagt med at vinde hendes Tillid. En Dag fortalte han hende, at man havde til Hensigt at føre hende til Danmark. Hun svarede, at det behøvedes ikke, da hun nok selv skulde begive sig dertil, og Braten sagde da, at hun måtte selv bedst vide, hvad hun vilde, men hvis hun ikke gjorde det gjerne, skulde han sætte hende i Stand til at komme til Flandern. De talte derefter videre sammen om Måden, hvorpå dette kunde ske, men Bratens Forklaringer tilfredsstillede hende ikke, før han lod hende forstå, at Kongen af England selv ønskede, at hun skulde slippe hemmeligt bort, da han nødig vilde udlevere hende

til Frederik III. Dette måtte, efter alt hvad der forelå, forekomme Leonora Christina at have en høj Grad af Sandsynlighed for sig, og hun gik da tilsidst ind på Bratens Forslag. Det blev besluttet, at hun og hendes Ledsagere i al Hemmelighed skulde tage Flugten, og en Nat — vistnok Natten mellem den 27de og 28de Juli — blev Planen virkelig sat i Værk. Hun forlod Slottet — som Regeringen siden fremstillede det: gjennem et af Vinduerne[111], men Regeringens Udtalelser i denne Sag stå kun lidet til troende —, og ledsaget af Braten kom hun gjennem Fæstningsværkerne og over Graven. På den anden Side af denne holdtes en opsadlet Hest i Beredskab til hende, hvilken hun besteg, medens Cassetta, hendes Pige og Cassettas Tjener, der alle vare satte på fri Fod for ikke at vække hendes Mistanke[111a], fulgte hende til Fods. Da de vare komne et Stykke henad Vejen, giver Braten et Signal ved at slå to Stene mod hinanden. Der springer da nogle bevæbnede Mænd frem, og to af dem holde Leonora Christina Kårde og Pistol for Brystet og erklære hende for Fange. Petkum og Drejer vare selv til Stede, men holdt sig noget afsides. Leonora Christina fortæller, at hun allerede på et tidligere Tidspunkt (i London?) havde tænkt på Muligheden af en Overrumpling og med Cassetta drøftet Spørgsmålet om, hvorvidt man i et sådant Tilfælde skulde forsvare sig. Hun havde besluttet ikke at gjøre det, fordi man dog ikke kunde stræbe hende efter Livet i Anledning af Mordet på Fuchs — som hun selv stadig syntes at mene var Årsagen til Regeringens Efterstræbelser —, og i Virkeligheden satte hverken hun eller hendes Ledsagere sig nu til Modværge. Hun blev så mellem to Mænd, der tog temmelig hårdt på hende, ført ned til Strandbredden, og

medens Cassetta og hans Tjener lodes tilbage, blev hun og hendes Pige satte ned i en Båd og med den bragte ud til et engelsk Skib, som Petkum havde lejet udtrykkelig til dette Øjemed. Drejer gik med om Bord for at ledsage hende til Kjøbenhavn, som var Skibets Bestemmelsessted, og han ankom også virkelig her med sin Fange 12 Dage efter Afsejlingen fra Dover, nemlig den 8de August[112].

Medens Leonora Christina sad fangen på Dover Castle, havde hendes Ægtefælles Skjæbne taget den sidste afgjørende Vending. Han var ikke ladet ganske uadvaret om, at der i Hjemmet var noget i Gjærde imod ham, og navnlig havde Henrik Bjelke skrevet til ham, at hans Fjender i Danmark udspredte Rygter om ham, som ikke vare til hans Fordel[113]. Men i hvilken Grad han underkjendte Betydningen af de Anklager, som vare rejste imod ham, skjønnes deraf, at han den 15de Juni — det vil sige omtrent samtidigt med, at Kongen af Danmark henvendte sig både til Spanien og England for at få ham arresteret og udleveret — indsendte til Frederik III. en Skrivelse, hvori han udtalte Ønsker om altid at kunne være ham til Tjeneste, og som Vidnesbyrd om sine Følelsers Oprigtighed lod medfølge et Forslag om, hvorledes Kongen skulde bære sig ad med at gjøre sig det stemplede Papir endnu mere indbringende end hidtil[114]! Der er i dette noget så utrolig naivt, at man kunde være tilbøjelig til at betragte det som et Tegn på hans Uskyldighed, hvis man ikke, på Grund af hvad der faktisk foreligger, nødtes til at søge Forklaringen andet Steds, nemlig i en Kortsynethed, som vistnok til Dels må skrives på hans Alders og Svækkelses Regning, men som under alle Omstændigheder ganske sikkert hang sammen

med det løse og lidet overvejede i hans majestætsforbryderiske Planer, idet det har været ham vanskeligt at tænke sig, at hvad der for ham selv endnu kun stod i uklare Omrids som et usikkert Fremtidsmål, allerede ude i Verden skulde være blevet en Realitet, som kunde virke tilbage på ham selv. At dette dog var Tilfældet, skulde han snart på den sørgeligste Måde få at føle. Frederik III. vidste vel endnu ikke mere om Sagens Enkeltheder end tidligere, thi om han end på sin særlige Begjæring havde fået Spaens originale Indberetning til Kurfyrst Friedrich Wilhelm tilsendt[115], ventede han endnu forgjæves på de nærmere Oplysninger, som en ny Sammenkomst mellem Spaen og Ulfeldt antoges at ville bringe for Dagen. På den anden Side længtes han naturligvis højlig efter at få Ende på denne som han troede yderst farlige Sag, og da nu også det Håb skuffedes, som han åbenbart nærede om at få Ulfeldt selv arresteret i England, besluttede han ikke at tøve længere, men at bruge de Vidnesbyrd, han allerede havde i Hænde mod Ulfeldt, til at få en Dom over ham. At han også herved har været ledet af den Tanke, at de Vanskeligheder, som måske ellers vilde stille sig i Vejen for en Udlevering af Ulfeldt, vilde forsvinde, når han kunde lade ham efterlyse som en domfældt Forbryder, er næppe nogen Tvivl underkastet. I Henhold til Kongens Beslutning trådte da Højesteret sammen den 23de Juli for at påkjende Sagen, og efter at have gjort sig bekjendt med de skriftlige Vidnesbyrd, enedes Rettens Medlemmer om at afgive en fælles Betænkning, som derefter forelagdes Kongen og den følgende Dag — den 24de — formuleredes som Dom[116]. Indholdet af denne Dom er i det væsentlige det, at da Ulfeldt ved de fremlagte Aktstykker er bleven overbevist

om at have »attenteret» mod Kongen, det kongelige Hus og Landet, idet han har søgt at bringe Kongens Riger under fremmed Herredømme og at gjøre Undersåtterne »affældige og rebelske» for derved at skille Kongen ved Scepter og Krone og hans tro Undersåtter ved deres rolige Velstand, så har Retten kjendt, at Ulfeldt herved har begået Crimen læsæ Majestatis i højeste Grad, og at han uden foregående Kald og Varsel, personlig Nærværelse »eller andre sædvanlige Formaliteter af Proces, som alle kristne Nationers vel grundede Love i sådant Tilfælde undtager», skal dømmes og lide følgende Straf: 1) Han skal degraderes fra sin Stand og Værdighed, og hans Våben brydes af Bøddelen for ham, hans Børn og alle deres Descendenter. 2) Så fremt man kan blive hans Person mægtig, skal hans Hånd afhugges som en Menederś, når han føres til Retterstedet, og derefter hans Hoved afhugges og sættes på en Stage. 3) Skal hans Krop parteres i 4 Dele og opsættes på 4 af de vigtigste Bastioner ved Kjøbenhavn. 4) Skal hans og hans Børns Gods konfiskeres, når først hans vitterlige og bevislige Gjæld er betalt af hans Formue. 5) Må ingen af hans Børn herefter under Livsstraf komme i Kongens Riger og Lande. 6) Skal en af hans Gårde eller et af hans Huse, hvilket Kongen vil vælge, jævnes med Grunden, og på Stedet skal der oprejses en Pyramide med Angivelse af Årsagen, hvorfor dette er sket. 7) Hvis man ikke kan blive hans Person mægtig, skal hans Exekution ske in effigie, og der skal sættes en Pris på hans Hoved, »for hvem ham enten levende kan forskaffe eller fra Livet til Døden bringe».

Ligesom denne Dom i Samtiden vakte en overordentlig Opsigt, hvortil Regeringen yderligere bidrog ved at lade

den trykke og oversætte på flere fremmede Sprog, således har den også i senere Tider mange Gange været Gjenstand for Omtale og Undersøgelse, idet man både har drøftet dens formelle Berettigelse og dens absolute Retfærdighed. Og om også den Kritik, der er øvet på den, ikke sjeldent har været meget ensidig, er der på den anden Side også kommet et og andet frem, som virkelig har tjent til dens Oplysning, og som gjør, at jeg, idet jeg selv ønsker at knytte nogle Bemærkninger til Dommen, for enkelte Punkters Vedkommende kan fatte mig i stor Korthed. Dette gjælder således med Hensyn til Spørgsmålet om, ved hvilke Lovbestemmelser den så overordentlig hårde Straf hjemledes, som Ulfeldt idømtes, idet det nemlig er eftervist, at da vor egen Lovgivning dengang savnede særlige Bestemmelser om Majestætsforbrydelse, toge Dommerne, ligesom det to År i Forvejen havde været Tilfældet i Kaj Lykkes Sag, deres Tilflugt til Bestemmelser i Romerretten og det romersk-tyske Riges Ret[117]. Herimod kan der nu næppe indvendes noget, og man kan vel heller ikke absolut benægte Tilstedeligheden af — i hvert Fald havde også det Medhold i Udlandets juridiske Theori og Praxis[118] —, at man i en Sag, som man anså for at være af særlig farlig og påtrængende Natur, kunde sætte de almindelige Rettergangsformer noget til Side, så at man, som i det foreliggende Tilfælde, undlod at høre den anklagede selv eller endog at lade nogen føre hans Sag. Men rigtignok måtte det, for at en sådan extraordinær Fremgangsmåde skulde kunne billiges, gjælde som uafviselig Betingelse, at de tilstedeværende Bevisligheder vare af en aldeles ubestridelig og afgjørende Art, og dette kan ganske vist ikke siges om de Vidnesbyrd, Regeringen ved Sagens Foretagelse havde i Hænde mod

Ulfeldt, eller rettere sagt, det var ved den mangelfulde Kritik, Regeringen havde underkastet disse Vidnesbyrd, umuligt for den at vide, om de havde nogen virkelig Værdi eller ikke. Som tidligere omtalt, bestod de kun i Spaens Indberetning til Kurfyrsten af Brandenburg (af 9de Januar) samt i Detlev Ahlefeldts Indberetning til Frederik III. om sine Samtaler med Kurfyrsten og hans Ministre. Men den sidste indeholdt af virkelig graverende Kjendsgjerninger ikke væsentlig andet, end hvad der allerede fandtes i Spaens Indberetning, og denne kunde ganske vist berettige en Domfældelse for Majestætsforbrydelse, hvis den var korrekt, men Regeringen gjorde slet ikke noget for at undersøge dette. Den nøjedes simpelt hen med Kurfyrstens Udtalelser i så Henseende, men selv uden Hensyn til Spørgsmålet om Kurfyrstens egen Troværdighed kunde han naturligvis ikke garantere, at Spaen ikke i al Fald havde misforstået væsentlige Dele af Samtalen med Ulfeldt og derved uforsætligt var kommen til at gjengive dem urigtigt. Ikke engang så meget gjorde Regeringen, at den lod Stephani give en skriftlig Fremstilling af sine Sammenkomster med Ulfeldt eller lod Spaen beedige den, han havde afgivet om sin. Begge Dele skete først, efter at Dommen var afsagt[119]. Det kan således ikke nægtes, at både Regeringen og Domstolen ved denne Domfældelse viste et højst dadelværdigt Hastværk, og det må næsten betragtes som et Tilfælde, at man virkelig traf det rette og dømte en skyldig Mand. Thi at Ulfeldt var skyldig, derom kan der ikke være den allermindste Tvivl. Vi tør vove denne Påstand, fordi vi i flere Punkter ere bedre underrettede om Sagen, end hans Dommere vare. Ikke blot kjende vi nemlig langt mere i det enkelte Ulfeldts hele Sindsstemning i det på-

gjældende Tidsrum, hans Had til den danske Regering, hans feberagtige Higen efter at gjenvinde en betydelig Stilling i Samfundet, som bl. a. også fandt Udtryk i hans gjentagne Forsøg på en Tilnærmelse til Frankrig, der i hvert Fald ikke var i hans Fædrelands Interesse, men vi kjende Kurfyrstens Ordrer til Spaen, der ikke i fjerneste Måde tillade en Mistanke om, at han ikke har ønsket at få Ulfeldts Udtalelser nøjagtigt refererede, og endelig kjende vi et Aktstykke, som for Spaens eget Vedkommende tydeligt viser både hans Vilje og hans Ævne til korrekt at gjengive, hvad han hørte af Ulfeldt, og som overhovedet er det vigtigste Aktstykke i hele Sagen, nemlig Spaens Indberetning til Kurfyrsten af Brandenburg om sin anden Sammenkomst med Ulfeldt. Det vil være på sin Plads her at meddele Hovedindholdet af denne Indberetning, og jeg skal blot først bemærke, at skjønt Kurfyrsten allerede ved en Skrivelse af 22de Maj (vistnok n. St.) havde befalet Spaen, når et vist politisk Hverv var tilendebragt, atter at opsøge Ulfeldt og under Foregivende af, at Kurfyrsten var tilbøjelig til at gå ind på hans Planer, skaffe sig nærmere Underretning om disse[120], fandt Kurfyrsten det dog, uvist af hvad Grund, nødvendigt at gjentage sin Befaling i en Skrivelse af 29de Juni[121], hvorefter så Spaen virkelig begav sig til Brügge og talte med Ulfeldt. Denne var i Førstningen — efter Spaens Indberetning[122] — temmelig tilbageholdende og syntes lidet tilbøjelig til atter at indlade sig på Sagen. Han sagde, at den nu allerede havde hvilet så længe, Tiderne forandrede sig, han selv blev gammel, osv. Det lykkedes dog tilsidst Spaen at overvinde hans Betænkeligheder og at få ham til at udtale sig nærmere om sine Hensigter. Han ytrede da bl. a., at han vilde sørge for, at

Kurfyrsten blev udvalgt til Konge, »således som de forrige Konger havde været og regeret» (det vil altså sige, med indskrænket Myndighed); at man måtte have en Armé til rede for at lette Foretagendets Iværksættelse; at han, når Tiden kom til at begynde, skulde underrette sine Venner derom, og de skulde da »sætte Riget i Brand». Han vilde ikke navngive dem, som man særlig kunde forlade sig på i denne Sag, men udtalte kun i Almindelighed, at man ikke måtte anse ham for så slet eller tåbelig, at han skulde begynde noget sådant, når han ikke mente at kunne føre det igjennem, thi i modsat Fald vilde han styrte sig selv og sine nærmeste i den største Ulykke, og han vilde miste alt, hvad han endnu ejede i Danmark, og som var mere end 300,000 Rdr. værd. På Spaens Spørgsmål, hvorledes man skulde komme over Vandet til Fyn og Sjælland og blive Herre over Fæstningerne, svarede han, at det sidste kunde let ske på Grund af den Uenighed, der herskede i Landet, og Overfarten over Bælterne skulde man ikke være bange for, da Rigens Amiral [ɔ: Henrik Bjelke] havde forsikret ham, at han intet ondt skulde gjøre. Også på Amiralens to Brødre, af hvilke den ene var Kantsler og den anden Generalløjtnant i Norge, som begge vare Rigsråder og hans gode Venner, men misfornøjede med Kongen, troede han at kunne stole i denne Sag; en af dem havde for ikke længe siden skrevet til ham, at det gik således til i Danmark, at man enten måtte gå i Jern eller selv tage Jernet i Hånden for sin Frihed. Han ytrede fremdeles, at otte af de fornemste danske Adelsmænd for ikke længe siden havde henvendt sig til hans Kones Venner og begjært, at han igjen vilde komme ind i Riget og stille sig i Spidsen for dem, for at de kunde overlægge med hinanden, hvorledes

de skulde bære sig ad for ikke rent at blive gjorte til Slaver og for at frigjøre sig for det tunge Åg, Kongen havde lagt på dem. Også — beretter Spaen — talte han om en Trolle, Statholder i Norge, som ikke var i synderlig Gunst; Ulfeldt frygtede, at han kunde tænke på at indføre en republikansk Regering og til den Ende sætte sig i Forbindelse med Hollænderne, så at jo længere man opsatte at begynde Foretagendet, jo vanskeligere vilde det blive at føre igjennem. Dog kunde han nok indse, at der ikke kunde gjøres noget i År — som han først havde ytret Ønske om —, men at man måtte vente til næste Sommer. Han tilbød iøvrigt, hvis Kurfyrsten ønskede det, at komme til ham i Berlin, for at man bedre kunde tale om Sagen, og han mente at skulle betage Kurfyrsten alle Betænkeligheder. Men han bad om, at det hele måtte blive holdt hemmeligt, for at han ikke skulde komme i Ulejlighed, og han tilføjede, at hvis Kurfyrsten ikke syntes om hans Forslag, vilde han selv holde sig stille og ende sine Dage i Ro.

Når jeg er gået så meget i Enkeltheder ved Gjengivelsen af denne Spaens anden Indberetning, er det ikke så meget for Fuldstændighedens Skyld i og for sig, som fordi det ved Hjælp af disse Enkeltheder bliver muligt af Aktstykket selv at kontrollere dets Troværdighed i en langt højere Grad, end Tilfældet var med den første Indberetning. Og det viser sig da for det første, at flere af de Ytringer, der i den anden Indberetning tillægges Ulfeldt, stemme så nøje med de virkelige Forhold eller dog med Ulfeldts Opfattelse af dem, at Spaen, der ikke før kan have kjendt det mindste til disse Ting, på de pågjældende Punkter må have gjengivet, hvad han hørte af Ulfeldt, aldeles nøjagtigt. Jeg tænker herved særlig

på Ulfeldts Bemærkninger om de tre Brødre Bjelkes Venskabsforhold til ham samt deres Stillinger i Staten, hans Omtale af den forhenværende Statholder i Norge, Niels Trolle, og dennes Forhold til Hoffet[123], endelig hans Opgivelse af sin Formues Størrelse[124]. Andre af de Ytringer, der af Spaen tillægges Ulfeldt, passe igjen så fuldkomment med dennes hele Tænkemåde og Karakter, som vi kjende dem andet Steds fra, at vi også må betragte disse Ytringer som nøjagtigt gjengivne. Dette gjælder frem for alt om Ulfeldts Antydning om den indskrænkede Myndighed, hvormed han tænkte sig den nye Konge udstyret; men også de afværgende Bemærkninger, han lod falde i Begyndelsen af Samtalen, ere betegnende for den Ustadighed og Vaklen i hans Holdning og Beslutninger, som vi kjende af mange andre Tilfælde både fra hans øvrige Liv og ikke mindst fra hans sidste Levetid. Da der nu endelig blandt Resten af de Udtalelser, som af Spaen tillægges Ulfeldt, ikke — hvor liden Rod i den faktiske Virkelighed end flere af dem siden viste sig at have — er nogen eneste, som ikke finder i det mindste sin psykologiske Forklaring i Ulfeldts Sindsretning og sjælelige Tilstand på det omhandlede Tidspunkt, må vi anse os for berettigede til af det, hvis Rigtighed bestemt lader sig eftervise, at slutte til Rigtigheden også af det, som ikke så sikkert kan kontrolleres, eller med andre Ord til at antage, at Indberetningen virkelig er en i alt væsentligt tro Gjengivelse af Ulfeldts Udtalelser ved den nævnte Lejlighed. At den anden Indberetning da tillige bekræfter Korrektheden af den første, hvis Indhold den på naturlig Måde kun udvikler videre, behøver næppe at siges.

Men selv om det således må erkjendes, at Ulfeldt virkelig har næret og udtalt de Hensigter, som tillagdes ham af Spaen, er der dog endnu adskilligt i Sagen, som trænger til nærmere Oplysning. Og allerførst er det da nødvendigt at gjøre opmærksom på, at de væsentligste af de Kjendsgjerninger, som Ulfeldt påberåbte sig, og hvortil han støttede Iværksættelsen af sit Anslag, siden have vist sig at være højst upålidelige. Der herskede sikkert nok megen Misfornøjelse i Danmark med den nye Forfatning, særlig blandt Adelen, men det må betragtes som afgjort ved de Undersøgelser, som dels den Ulfeldtske Sag, dels en lignende med Franskmanden La Roche Tudesquin, som siden skal omtales, gav Anledning til, at Ulfeldts Skildring af denne Misfornøjelse, både hvad dens Omfang og dens Styrke angik, var i overordentlig høj Grad overdreven, og at der navnlig ikke var Tale om noget organiseret Parti, som stod beredt til ved første Vink at kuldkaste Forfatningen og afsætte Kongen. Man tør dristigt påstå, at der ikke er bleven fundet mindste Spor af noget, der lignede en Sammensværgelse eller overhovedet en Forberedelse til på den ene eller anden Måde at realisere det, Ulfeldt pegede på. Og hvad der gjælder i Almindelighed, gjælder uden mindste Tvivl også de enkelte Mænd — de tre Bjelker —, som Ulfeldt efter sine Ytringer skulde have særlig Anledning til at stole på ved Udførelsen af sit Forehavende. Det bedste Vidnesbyrd om, hvor grundløse Ulfeldts Udtalelser i så Henseende vare, turde man vistnok have deri, at disse tre Mænd — der påfaldende nok alle som Medlemmer af Højesteret deltoge i Ulfeldts Domfældelse uden at gjøre noget Forsøg på at få Straffen formildet — trods de siden anstillede Efterforskninger alle beholdt deres høje

Stillinger og ikke, så vidt vides, i nogen Henseende forulæmpedes af Regeringen. Men iøvrigt ere vi med Hensyn til den af Bjelkerne, der mest positivt fremhæves som Ulfeldts Medvider og Forbundsfælle — Henrik Bjelke nemlig — i Stand til selv at danne os en tydelig Forestilling om Upålideligheden i Ulfeldts Angivelser, idet vi kjende en hel Række Breve, som Ulfeldt har skrevet til ham i Tidsrummet mellem Løsgivelsen fra Bornholm og Domfældelsen. Thi det er så langt fra, at der i disse Breve er Tegn til en forbryderisk Forbindelse af den angivne Art, at Ulfeldt tværtimod stadig forsikrer Bjelke om sin ærbødige Hengivenhed for Kongen, og i det allersidste af disse Breve (af 15. Juni 1663) fralægger han sig endog overfor Bjelke paa det bestemteste at have givet nogen som helst Anledning til de Rygter, som Bjelke havde meddelt ham, at hans Fjender i Hjemmet udspredte om ham (jvfr. ovfr. S. 143). Der kan altså, som sagt, ikke være mindste Tvivl om, at Ulfeldts Angivelser i meget væsentlige Punkter vare højst upålidelige. Men hvorledes skal man da forstå dette? Har Ulfeldt skuffet sig selv, så at han anså Ting for virkelige, der kun existerede i hans Indbildning, eller har han mod bedre Vidende stillet Forholdene i et for hans Planer altfor gunstigt Lys? Der er vistnok noget af begge Dele i hans Udtalelser til Spaen, men for til fulde at kunne forklare sig disses ringe Tilforladelighed, tror jeg, at man endnu må tage ét Moment med i Betragtning, nemlig at de til ham gjennem Spaen rettede Opfordringer til at udtale sig nærmere om sine Hensigter begge Gange vistnok ere komne temmelig hovedkulds på ham. Selv under Forudsætning af, at han allerede under sine Samtaler med Stephani har haft det samme majestætsforbryderske

Anslag i Tanke, som siden foranledigede hans Domfældelse — og det er næppe aldeles afgjort, at hans Hensigter på hint Tidspunkt have været så vidtgående —, er han dengang sikkert ikke nået ud over den løseste Almindelighed i Undfangelsen af Projektet, og i den følgende Tid var han til Dels så optaget af andre Planer, at der ikke er noget usandsynligt i, at i al Fald Spaens første Henvendelse til ham har truffet ham temmelig uforberedt[125]. Da han imidlertid virkelig var fuld af Nag til Kongehuset og tørstede efter at skaffe sig Oprejsning for alt, hvad han havde måttet lide af det, vilde han ikke lade den Lejlighed, der ligesom gaves ham i Hænderne, ubenyttet til et Forsøg på at vinde en Forbundsfælle i Kurfyrsten, og for at hans Ideer da ikke strax fra Begyndelsen af skulde forekomme denne altfor urealisable, har han — således tænker jeg mig det — fremstillet Forholdene i Hjemmet i et for hans Forslag gunstigere Lys, end han vidste, at han var berettiget til. Men der er næppe Grund til at antage, at Forholdet var væsentlig anderledes ved hans anden Sammenkomst med Spaen. Endnu efter at det første Møde havde fundet Sted, synes Ulfeldt ikke at have troet synderlig på, at der vilde komme noget ud af Sagen, han har i hvert Fald ganske vist ikke gjort noget for at forberede dens Gjennemførelse i Hjemmet, og da så Spaen igjen kom til ham for at få nærmere Oplysning, dreves han til yderligere at tage sin Fantasi til Hjælp for dog nogenlunde at fyldestgjøre Spaens Fordringer. At der imidlertid også i hans urigtige Angivelser var en betydelig Del Selvskuffelse, nærer jeg ikke mindste Tvivl om. Hans Lidenskab har bragt ham til i løse Ytringer af Misfornøjelse at lægge en større Betydning, end de fortjente, og har han end ikke kunnet antage

Sagen for så moden, som han havde fremstillet den for Spaen, har dog hans altfor overdrevne Tillid til sig selv og sin Indflydelse bragt ham til at tro, at når Øjeblikket kom til at begynde, vilde han med Lethed kunne puste den ulmende Gløđ op i Flammer. Til de andre Faktorer, som have forhindret ham selv i at se klart på Sagen, tror jeg endelig at man må føje en vis Svækkelse i hans åndelige Ævner, som allerede tidligere er nævnet. I Følge Udtalelser af Leonora Christina[126], og efter hvad vi selv kjende til hans skriftlige Udarbejdelser fra denne Periode af hans Liv, trådte denne Svækkelse vistnok ingenlunde frem i alle hans Livsytringer og mærkedes måske knapt i det daglige Livs almindelige Sysler. Men som den faktisk tidligere havde været til Stede, er der heller ikke mindste Grund til at tro, at den under hans nærværende virkelig yderst skrøbelige legemlige Tilstand[127] havde forladt ham, og så meget mindre, da der endnu bestandig er visse Sider ved hans Anslag, som kun under en sådan Forudsætning synes at kunne forklares fuldkommen fyldestgjørende; jeg skal således nævne den uhyre Letsindighed, han viste ved, efter alt hvad han allerede havde gjennemgået, at sætte en så lidet forberedt og for ham selv og hans Familie så yderst farlig Sag i Bevægelse; den Sorgløshed med Hensyn til Udfaldet, hvormed han synes at have levet, medens Sagen udviklede sig[128], og endelig den overordentlige Uforstandighed, der røber sig i, at han netop henvendte sig til Kurfyrsten af Brandenburg med sit Tilbud og sine Tilskyndelser[129]. Thi det synes at måtte stå klart for enhver nogenlunde sund Dømmekraft, at Kurfyrsten umulig kunde gå ind på hans Tilbud, og at når han ikke gjorde det, måtte både hans venskabelige Forhold til Danmark

og hans politiske Interesse næsten tvinge ham til så snart som mulig at åbenbare den danske Konge Ulfeldts Hensigter (jvfr. ovfr. S. 129). Man har fremsat den Formodning[130], at Ulfeldts Forslag til Kurfyrsten ikke have været så alvorlig mente, som de se ud til, men kun have været et Middel til at bane ham Vej til hans Beskyttelse. Dette kunde måske gjælde på Sagens første Stadium, under Ulfeldts Samtale med Stephani; men efter at han havde fremsat sit majestætsforbryderske Projekt, falder det næsten umuligt at tro derpå. Thi han måtte dog, da han fremsatte Projektet, være forberedt på at blive taget på Ordet, og hans Tilskyndelser til Kurfyrsten om f. Ex. at rejse en Hær til Foretagendets Gjennemførelse kunne også kun forklares på én Måde. Nej, hans Hensigt var virkelig ond, og der er for så vidt ikke noget at sige til, at Straffen ramte ham, men noget andet er det, at vi, som kjende mere til Sagen end hans Dommere, både må betragte det hele Projekt som noget i sig selv temmelig ufarligt, og, idet vi til et og andet af det ufornuftige og fantastiske deri tro at finde Nøglen i en ved Modgang og Sygdom hidført, ikke ganske normal Sindstilstand, er tilbøjelige til at plædere formildende Omstændigheder.

Da Leonora Christina på den Tid, Dommen blev afsagt over Ulfeldt, allerede havde begyndt at lide for den samme Sag, vil det ikke være af Vejen nu strax at undersøge også hendes Forhold til Sagen noget nærmere. Var hun medvidende om eller endog medskyldig i sin Ægtefælles Anslag? Det er i hvert Tilfælde sikkert, at Regeringen troede, at hun både kjendte og bifaldt det, ja den har mulig endogså ment, at Initiativet dertil var udgået fra hende[131]. Det sidste må dog allerede på

Forhånd forekomme os yderst usandsynligt, alene af den Grund, at Foretagendet var så overordentlig slet forberedt. Hun var visselig altfor klog og holdt for meget af sin Mand, til at hun, når hun vidste, hvor uholdbart Grundlaget var, af sig selv skulde have ført ham ind på en så yderst farlig Historie. Noget andet er det, at han kunde have gjort hende bekjendt med sit Projekt og måske endog — ved at give det et mere praktikabelt Udseende, end Virkeligheden berettigede ham til — fået hende til at bifalde det. Heri vilde der ikke være noget urimeligt, eller rettere, det er ganske afgjort den Opfattelse, som må ligge nærmest for Hånden. Hun har selv engang udtalt — iøvrigt netop i Anledning af Ulfeldts Anslag —, at hendes Mand aldrig skjulte noget for hende i Sager, som angik dem begge to[132], og dette finder fuld Bekræftelse i, hvad vi selv vide om Forholdet mellem Ægtefællerne. Men at hun tillige på dette Tidspunkt af sit Liv følte en brændende Trang til at hævne sig på sine Fjender i Hjemmet — og vistnok særlig på Kongehuset eller dog på Dronningen — for alt det onde, de havde bragt over hende, derom have vi et slående Vidnesbyrd i nogle Ytringer i et Brev fra hende til Sperling af 27de April 1663, som jeg her skal gjengive[133]. Efter at have hentydet til en uformodet Hændelse, som havde reddet Sperling ud af en ubehagelig Situation, fortsætter hun: »Således er al vores Levned, uformodentlig falder vi udi Ulykken, og ofte os uvidende, og der vi intet selver dertil kontribuerer, bliver vi dragen derud igjen. Dersom os er endnu længere Liv forelagt, da tror jeg, at Lykken os endnu noget balloterer. Det er Sager, som store dybe Tanker forårsager, derfor vil jeg bryde det der af og slutte med Guds Velsignelse,

som jeg ønsker Eder og min lille [ɔ: Sønnen Leo, der opdroges hos Sperling], og glæder mig, at han holder sig så vel og er sa lystig. Kan jeg ikke hævne mig, så kan han måske gjøre det en Dag; var jeg endda vis på det, så vilde jeg dø med et content Hjerte, når det skal være*). Mens, helas! enten man er content eller ikke, man får deran». Som man ser får ikke blot Leonora Christinas Hævntrang et stærkt Udtryk i disse Linier, men de indeholde tillige en ret frejdig Fortrøstning til, at Skjæbnen atter vil blive hende og hendes nærmeste gunstig, og begge Dele, i Forening med Tiden da Brevet er skrevet, synes jo at passe særdeles godt med Antagelsen af, at hun kjendte det Brandenburgske Projekt og lovede sig et godt Resultat deraf. Uagtet dette og til Trods for, hvad der ellers kunde synes at vidne i samme Retning, tillader jeg mig nu som tidligere at tro, at hun alligevel ikke har kjendt Projektet. Og allerførst vil jeg da fremhæve, at den Sammenhæng, der synes at være mellem dette og Leonora Christinas nylig anførte Ytringer, dog vistnok kun er tilsyneladende. Thi medens allerede hendes Bemærkning om Sønnen Leo som Fuldbyrder af hendes Hævn gjør det mindre rimeligt, at hun i det givne Øjeblik skulde have en Hævnplan i Tankerne, som hun snart ventede at se realiseret, synes en Betragtning af den Forbindelse, hvori hendes Ytring om et Omslag af Lykken forekommer, endnu bestemtere at måtte føre til det samme Resultat, idet hun jo i Forvejen kun har talt om den Slags Omslag, der komme uformodet, og uden at man selv bi-

*) Det med spærret Tryk fremhævede er i Originalen skrevet med Chifre.

drager til dem. I og for sig siger hendes Ytring i denne Henseende ikke synderlig mere, end der allerede lå i hendes tidligere anførte Udtalelse i Fængslet på Bornholm: Accidit in puncto, quod non speratur in anno, og i hvert Fald kunde den på en meget uskyldig Måde tænkes at hænge sammen med noget, Ulfeldt i sin første Samtale med Spaen skal have hentydet til, nemlig en ad mystisk Vej, som det synes, fremkommen Forudsigelse om, at han i Året 1663 skulde komme til sin forrige Værdighed igjen[134]. Jeg har ikke ved mit Forsøg på at forklare hans majestætsforbryderske Anslag nævnet denne Forudsigelse, fordi der ikke foreligger noget om, hvor vidt den virkelig er bleven et medvirkende Motiv for ham, men det synes under alle Omstændigheder, at han har troet på den, og efter den Rolle, Overtroen spillede i hin Tid, vilde det slet ikke være urimeligt, om selv en så klog Dame som Leonora Christina, især under trykkede Forhold, ligeledes kunde øse et vist Håb af den, uden at dette Håb ellers knyttede sig til nogen bestemt Kjendsgjerning eller Plan. Men vil man endelig have, at Leonora Christinas Bemærkning om Lykken skal sigte til noget bestemt, kunde den jo i hvert Fald lige så godt have Hensyn til enhver anden af de mange Planer, Ulfeldt gik svanger med, og af hvilke enkelte kun kjendes gjennem Antydninger[135], som til det Brandenburgske Anslag.

Når jeg imidlertid bestemtere skal begrunde min Antagelse af, at Leonora Christina ikke har været vidende om dette Anslag, tilstår jeg, at jeg næst efter den Kjendsgjerning, at der ikke foreligger noget eneste utvetydigt Vidnesbyrd i så Henseende, kun har hendes egen bestemte Benægtelse at støtte mig til, men rigtignok får denne ved forskjellige særegne Omstændigheder i det

mindste i mine Øjne en Betydning, som man måske næppe ellers vilde tillægge den. Det Sted, hvorfra vi bedst kjende denne hendes Benægtelse, er hendes egenhændige Skildring af hendes Fangenskab på Kjøbenhavns Slot[136], en Skildring, som er udarbejdet flere År efter hendes Mands Død, og som udelukkende var bestemt til at læses af hendes Børn. Benægtelsen, som i Regelen støttes ved de højtideligste Påkaldelser af Gud, kommer her frem på dobbelt Måde, nemlig dels i refererende Fremstilling, f. Ex. af de Forhør, hun underkastedes i Begyndelsen af sit Fangenskab, dels i umiddelbare Henvendelser til Børnene[137]; men denne Forskjel i Fremtrædelsesmåden er i og for sig temmelig ligegyldig. Thi om det også let lod sig tænke, at Leonora Christinas Afsværgen af alt Kjendskab til det Brandenburgske Projekt under selve Forhørene osv. kunde være foranlediget ved Hensynet til ikke at skade Ulfeldt, som dengang endnu levede, bliver Forholdet naturligvis et andet, når hun mange År efter Mandens Død refererer den samme Afsværgen for sine Børn uden at gjøre nogen videre Tilføjelse; den stiller sig da i Klasse med de direkte til Børnene henvendte Forsikringer og må vejes på samme Vægt som disse. Skulde da disse højtidelige Forsikringer fra en Moder til hendes Børn, dobbelt højtidelige ved den Baggrund af utilfredsstillet Kjærlighed og mangeårig Lidelse, hvorpå de træde frem, virkelig ikke være til at stole på? Ja, man kunde jo sige, at jo højere hun elskede dem og jo mere hun ønskede at se dem lykkelige, desto mere magtpåliggende måtte det være hende at forsøge på at fjerne enhver Plet, der kunde knytte sig til deres Faders Minde, og at hun således næsten intet andet Valg havde end også overfor dem at nægte at vide noget om Faderens

Forbrydelse. Dette ser ved første Øjekast ganske antageligt ud, men jeg kan dog ikke lade det gjælde. Ulfeldts og Leonora Christinas Børn så naturligvis ikke på Forældrenes Sager med vor Tids eller endog deres Samtids Øjne, men væsentlig med Forældrenes. Hvad disse anså for Uret mod sig, anså Børnene også for Uret, og hvor Forældrene mente, at Uretten var så stor, at de vare berettigede til at hævne den, er der ingen Grund til ikke at tro, at Børnene jo vare af samme Anskuelse. Forudsat altså, at Leonora Christina selv havde troet på, endsige billiget, det Brandenburgske Anslag, vilde hun ganske sikkert også med Lethed kunne have fremstillet dette således for Børnene, at der ikke derved i deres Øjne kom til at falde nogen Skygge på deres Fader. Og det synes mig da aldeles urimeligt at antage, at hun i Stedet for at gå denne Vej skulde have foretrukket at lyve, og det endog gjentagne Gange og med så højtidelige Belæggelser af sine Løgne, at det, hvis det opdagedes, vilde sætte en langt større Plet på hende i Børnenes Øjne, end Tilståelsen af Sandheden vilde have sat både på hende og hendes Ægtefælle. Man kunde måske endnu gjøre gjældende, at om også den omtalte Skildring af hendes Fangenskab var bestemt for Børnene, var der, da hun nedskrev den, dog altid en Mulighed for, at den også kunde falde i andres Hænder, og Tanken herom kunde have haft Indflydelse på hendes Fremstilling af det omtalte Punkt. Men hertil må svares, at ligesom Hensynet til fremmede umuligt i hendes egne Øjne kan have berettiget hende til også at føre sine Børn bag Lyset, således gav Forholdene i Fængslet, da hun nedskrev sit Værk, ganske vist ikke megen Anledning til at frygte for, at dette ikke skulde komme til sit egentlige

Bestemmelsessted. Jeg vil endnu sige et Par Ord om selve Beskaffenheden af Leonora Christinas højtidelige Forsikringer. Vi have jo ved en tidligere Lejlighed, nemlig under Processen i Malmø, set Leonora Christina bruge meget stærke Forsikringer til Bevidnelse af vitterlige Usandheder. Herved var dog to Ting at mærke: for det første, at hun ved disse Forsikringer tilstræbte at frelse sin Mand af en overhængende Livsfare, for det andet, at hvor stærke de end vare, vare de dog ingensinde egentlige Eder. Nu er det imidlertid sikkert, at hvilken Opfattelse man end har af Leonora Christinas Handlinger, er der ingen, som vil kunne drage hendes oprigtige Gudsfrygt og Gudhengivenhed i Tvivl, allermindst efter at Fangenskabet havde øvet sin mildnende Indflydelse på hendes Sind. Og om hun altså også virkelig under Forhørene på Kjøbenhavns Slot havde taget sin Tilflugt til stærke Eder, kan jeg umulig tro, at den Respekt for Eden, som hendes Gudsfrygt måtte indgyde hende, kunde have tilladt hende, hvis Ederne vare falske, at gjengive disse i den for Børnene opsatte Beretning, da hun jo meget let kunde have undgået det. Men hvorledes, kan man til syvende og sidst spørge, er det muligt at forene Antagelsen af, at hun ikke kjendte Mandens Anslag, med hendes egen Tilståelse, at han betroede hende alt, hvad der vedrørte dem begge? Jeg mener, at dette ikke er så meget vanskeligt, når man husker på Anslagets egen Beskaffenhed. Thi det har jo vist sig, at det endog fra Ulfeldts Side var overordentlig lidt overvejet, ja selv efter den første Samtale med Spaen — der jo i Grunden var det eneste faktiske, som kunde antages at have været meddelt Leonora Christina[188] —, var det jo endnu næppe kommet ud af sin Begyndelses

første Spirer. Man kunde da, synes mig, meget let tænke sig, at Ulfeldt har haft Betænkelighed ved at indvie sin Hustru i Sagen, før den var videre fremmet, dels for ikke at holde hende længere end nødvendigt i Spænding og Uro, dels for ikke at gjøre hende delagtig i Ansvaret, før der var virkelig Udsigt til at føre Sagen igjennem, men allersnarest dog måske, fordi han kunde have Grund til at antage, at hun vilde have et skarpt Øje for det ubesindige og umodne i Projektet og — misbillige det hele.

Jeg optager nu igjen den historiske Beretnings Tråd for at skildre, hvilke Skridt den danske Regering gjorde for at bringe den over Ulfeldt afsagte Dom til Udførelse, samt hvorledes dens Efterstræbelser af hans Person ikke længe efter afsluttedes ved hans Død. Da imidlertid Ulfeldts særlige Historie ikke er dette Skrifts egentlige Æmne, og Leonora Christinas Skjæbne allerede nu var afgjort for lange Tider, agter jeg med Hensyn til de berørte Punkter at fatte mig i stor Korthed. — Allerede Dagen efter Dommens Afsigelse udstedtes et kgl. åbent Brev, hvori det påbødes alle under Fortabelse af Ære, Liv og Gods at åbenbare, hvad de måtte vide om Ulfeldts Anslag, samt at opgive, hvad de enten selv havde i Hænde af Ulfeldts rørlige Ejendom eller vidste andre i Besiddelse af, eller hvad de havde til gode hos Ulfeldt. Der udgik Breve til Bisperne om, at der fra alle Prædikestolene skulde afholdes Takkebøn, fordi Anslaget var mislykket, og der blev i Overensstemmelse med Højesteretsdommen udsat en Pris på Ulfeldts Hoved, 20,000 Rdr. for den, der bragte ham levende til Stede, og 10,000 for den, der dræbte ham[189]. Samtidig blev der ikke blot i Landet selv anstillet ivrige Efterforskninger for at komme

på Spor efter hans formentlige medskyldige[140], men der blev til de fleste europæiske Regeringer afsendt Breve, hvori man kundgjorde den ham overgåede Dom og anmodede om, at han, for så vidt han opholdt sig på deres Territorium, måtte blive anholdt og udleveret[141]. Overfor den Stat, under hvis Beskyttelse han hidtil havde levet, lod man det ikke blive ved en enkelt Skrivelse. Som før berørt, havde Frederik III. allerede temmelig tidligt henvendt sig til Kongen af Spanien med en Anmodning om at få Ulfeldt udleveret, men han havde ikke fået Svar, og da der ikke længere var nogen Tid at spilde, rettede han nu Skrivelser af lignende Indhold dels til Generalguvernøren i de spanske Nederlande, Marquis Caracena, dels til Magistraten i Brügge[142]. Skrivelserne skulde overleveres enten af Krigsfiskal Matthias Johansen, der opholdt sig i Flandern, eller af Generalmajor Gustav Adolph v. Baudissin, der, efter først at have været sendt til England for at søge Ulfeldt der, nu opholdt sig i Haag[143]. Til yderligere Sikkerhed afsendte Kongen imidlertid samtidig sin Generaladjudant Mikkel Skov til Flandern, dels for at han personlig skulde forvisse sig om, at Kongens Anmodning virkelig kom vedkommende til Hænde — han fik i den Anledning selv Breve af samme Indhold med —, dels for at han, hvis man imødekom Kongens Ønske, skulde føre Ulfeldt til Danmark[144]. Blandt de andre Stater, som Kongen af Danmark i Anledning af den Ulfeldtske Sag henvendte sig til, kunne særlig fremhæves Brandenburg og Frankrig. En Hovedgrund til den Hemmelighedsfuldhed, der endnu i Dommen over Ulfeldt kom til at hvile over hans Anslag, var — næst efter det, at man vidste så lidt — at Kurfyrsten af Brandenburg havde ønsket ikke at blive nævnet i Sagen.

Frederik III. indså imidlertid meget godt, at denne Hemmelighedsfuldhed virkede i høj Grad skadeligt, og at hvis han virkelig vilde overbevise dem, han satte mest Pris på at overbevise, måtte han frem for alt offentligt kunne meddele Navnet på den fyrstelige Person, som Ulfeldt havde villet friste med sine Tilbud. Han søgte altså og fik virkelig også Kurfyrstens Tilladelse til at åbenbare hans Forhold til Sagen, og ved samme Lejlighed kom han i Besiddelse af Spaens Beretning om sin anden Sammenkomst med Ulfeldt[145]. Da nu fremdeles på den danske Regerings Anmodning de i Sagen fremførte Vidnesbyrd. bleve bragte i en mere legal Skikkelse, idet Stephani indsendte en skriftlig og beediget Fremstilling af sine Samtaler med Ulfeldt, og Spaen ligeledes beedigede sine Indberetninger, måtte Kongen og Regeringen nødvendigvis føle deres Stilling betydelig styrket, men de uheldige Følger af det Hastværk, der havde fundet Sted ved Dommens Afsigelse og Offentliggjørelse, lode sig dog ikke mere helt ophæve. I manges Sind vedblev der at holde sig en Tvivl om, hvor vidt ikke Dommen nærmest var et Udtryk for Regeringens Had til og Frygt for Ulfeldt, og denne Tvivl fandt yderligere Næring i den Kjendsgjerning, at der ikke i Landet selv trods alle Efterforskninger lod sig påvise nogen Medvider eller medskyldig i Anslaget. — Til den franske Regering sendtes den officielle Meddelelse om Ulfeldts Domfældelse af ubekjendte Grunde forholdsvis sent, og Hannibal Sehested, der endnu opholdt sig i Paris som extraordinær Ambassadør, udtalte i Breve til Hjemmet sin Beklagelse derover, fordi man ved det franske Hof havde ytret sin Forundring i så Henseende[146]. Han selv fik heller ikke i længere Tid andet at vide om Sagens Enkeltheder, end hvad han

kunde læse sig til i den offentliggjorte Dom, eller hvad der tilfældigt kom ham for Øre[147]. Dette afholdt ham dog ikke, da der syntes at frembyde sig en Lejlighed for ham til at få Svogeren pågrebet, fra at udfolde en overordentlig Iver, om hvilken det vistnok er vanskeligt at afgjøre, hvor vidt den mest skyldtes hans Pligtfølelse, hans personlige Følelser mod Svogeren, eller hans i denne Periode stærkt fremtrædende og ikke ganske ugrundede Frygt for, at hans Uvenner i Danmark benyttede hans Fraværelse til at indgyde Kongen Mistillid til ham. Den antydede Lejlighed kom, da det i Begyndelsen af September eller så omtrent meldtes ham, at Ulfeldt opholdt sig i Paris. Hannibal Sehested — der kort i Forvejen var kommet på Spor efter et af en Franskmand smeddet Komplot mod Frederik III., som af Sehested sattes i Forbindelse med det Ulfeldtske Anslag, og som senere skal blive omtalt — kom strax i Bevægelse ved hin Efterretning, satte Spejdere ud for at skaffe nærmere Oplysninger og meldte Sagen hjem til Kongen og til Gabel[148]. Kort efter indberettede han, at han også lod udspejde en maskeret Dame, som antoges for Ulfeldts ældste Datter, og som havde hemmelige Sammenkomster med tre Mænd, hvis Signalement passede godt på Ulfeldt og to af hans Sønner, der sagdes at være komne til Paris fra Rom. Om en tredie Søn, som havde boet i Paris — Korfits — var det Sehested meddelt, at han sidst i August var taget derfra for, som det hed sig, at begive sig til Brügge og — hvis han der ingen Efterretninger fik om Faderen — til Lüttich, hvor en Kjøbmand vilde give ham nærmere Besked[149]. At Hann. Sehested ved disse Meddelelser i høj Grad spændte den danske Regerings Forventning, følger af sig selv, men til Uheld for

ham opløste den hele Historie sig i intet. Imidlertid var den officielle Kundgjørelse om Ulfeldts Domfældelse ankommen tillige med Frederik III.s Anmodning om at lade ham pågribe, hvis han opholdt sig i Frankrig[150], og Hann. Sehesteds private Bestræbelser fik nu en mægtig Støtte i den franske Regerings Virksomhed. Ludvig XIV., som for Sehested udtalte sin Afsky for Ulfeldts Anslag, udstedte Ordrer til alle Guvernørerne i Frankrig om at arrestere Ulfeldt, Guvernørerne lod Ordren gå videre til deres Underbefalingsmænd, og kort sagt, der blev i denne Anledning sat et uhyre stort Apparat i Bevægelse[151]. Heller ikke herved udrettedes dog det mindste, og det blev ikke engang sikkert oplyst, om Ulfeldt virkelig ved denne Lejlighed havde været i Frankrig. Af Hann. Sehesteds Virksomhed i den Ulfeldtske Sag kan endnu fremhæves et Punkt. Ulfeldt havde, efter at være bleven underrettet om sin Domfældelse, udarbejdet en lille Opsats, hvori han fralagde sig de mod ham rejste Beskyldninger og insinuerede, at de kun hidrørte fra den danske Konges Begjærlighed efter hans Godser. Den blev i Håndskrift sendt til forskjellige Steder og blev også spillet i Ludvig XIV.s Hænder. Idet den bl. a. påny fremdrog den falske Beskyldning, som i sin Tid havde været rettet mod Ulfeldt, at han skulde have understukket de Penge, hvormed Frederik III. vilde understøtte den landflygtige engelske Tronarving, tog Hann. Sehested Anledning til under Betegnelse af en engelsk Adelsmand at udarbejde en Gjendrivelse af Svogerens Skrift, som han ligeledes satte i Omløb dels ved det franske Hof, dels på andre Steder. Gjendrivelsen, som var affattet med megen Dygtighed, gik ud på at vise, hvor lidt Hold der var i Ulfeldts svævende og undvigende Argumentation, og der er vist-

nok ikke Tvivl om, at dens Udarbejdelse bidrog noget til at oprette, hvad Sehested måtte have forspildt af sin Kredit hos den danske Regering ved sine mislykkede Bestræbelser for at skaffe den fat på Svogeren selv[152].

Jeg vender imidlertid tilbage til Regeringens Efterstræbelser af Ulfeldt i selve de spanske Nederlande og må da først berette, at Mikkel Skovs Sendelse, hvad Hovedsagen angik, fuldstændig mislykkedes. Skjønt han nemlig allerede den 27de Juli forlod Kjøbenhavn[153], trak hans Rejse således i Langdrag, at han først ankom til Brügge langt ind i September, det vil sige, længe efter at Ulfeldt havde forladt Byen[154]. Derimod vare virkelig de Breve, som Frederik III. gjennem Generalmajor Baudissin vilde tilstille Marquisen af Caracena og Magistraten i Brügge, i nogenlunde ordentlig Tid komne til deres Adresse. Men idet, som Caracena siden skrev til Kongen, Magistraten fik det for den bestemte Brev, før han selv var i Stand til at tage de nødvendige Forholdsregler, blev Indholdet af Brevet for tidlig bekjendt i Byen, og Ulfeldt så Lejlighed til at flygte[155]. Da den Ulfeldtske Familie havde mange Venner og bekjendte imellem de anseligste Slægter i Brügge, synes denne Forklaring at Ulfeldts Flugt meget naturlig, men mulig have dog også andre Omstændigheder virket med til at fremkalde den. Således berettede en af Ulfeldts Tjenere i Brügge, som siden blev anholdt og forhørt i Danmark — hans Navn var Niels Kajberg eller Cojberg[156] —, at da Leonora Christina ikke vendte tilbage fra England, blev Ulfeldt urolig og sendte sin Hushovmester Charles[157] derover, hvorved han fik at vide, at hun havde været arresteret i Dover og var ført til Kjøbenhavn[158]. Anden Dagen efter, at Charles var kommen tilbage, forlod så Ulfeldt

Brügge, blot ledsaget af denne Tjener. Endelig ligger det også nær at tænke på, at en af hans Venner udenfor Flandern — særlig Sperling[159] — kan have underrettet ham om hans Domfældelse og om den Fare, der som Følge heraf truede ham. Men hvorom alting er, da Øvrigheden kom for at søge Ulfeldt i hans Hus, var han borte[160]. Flugten siges at være foregået den 19de August[161], og kort efter at han havde forladt Brügge, skal han af en gejstlig der fra Byen være bleven set med sin Tjener på Vejen ad Arras til, kjørende i en simpel Bondevogn[162], hvad der ikke lidt undrede vedkommende, som kjendte hans høje Stilling i Samfundet. Det var vistnok nærmest dette, som fremkaldte Rygtet om, at Ulfeldt havde søgt Tilflugt i Frankrig, men hvor vidt det virkelig var så, derom blev, som tidligere antydet, intet bestemt oplyst, ligesom man overhovedet intet véd om, hvor han var i den første Tid efter sin Flugt. Hans Opgave var jo at skjule sig, og han var i denne Henseende så agtpågivende, at han selv i de Breve, han i denne Tid under Iagttagelse af alle ydre Forsigtighedsregler skrev til sin tro Ven Sperling, viste den yderligste Tilbageholdenhed med Hensyn til Angivelser om sit Opholdssted. Kun en enkelt Gang omtaler han, at han endnu ikke er nået til det Sted, hvor han tænkte sig hen, og som var i Nærheden af Lüttich[163]. Hvis han virkelig for Alvor har ment dette[164], er han i hvert Fald ikke kommen til at udføre sin Beslutning, thi endnu en Stund før Årets Udgang må han antages at være kommen til Basel[165], og i denne By og dens Omegn opholdt han sig så lige til sin Død. Man behøver ikke at spilde noget Ord på at udmale, hvilken forfærdelig Tilværelse den fredløse Flygtning, som oven i Kjøbet trykkedes af Syg-

dom[166], må have ført i denne Tid, da han jagedes som et Dyr fra alle Kanter og på Grund af den på hans Hoved udsatte Pris måtte se en naturlig Fjende i næsten hvert Menneske, han mødte. Det er ikke til at undres over, at han, som allerede tidligere i Bitterhed over sit mislykkede Liv betegner sig selv som en kasseret Skuespiller og et udskudt Spillekort[167], nu i langt højere Grad følte Tilværelsen som en Byrde, som han længtes efter at befries fra, hvis han ikke i det mindste kunde opnå at blive glemt af alle[168]. Men rørende er det at se, at ingen Del af hans Ulykke hviler tungere på ham end Adskillelsen fra hans Hustru og Tanken om, hvad hun nu må friste. Således skriver han i et Brev til Sperling: »Der er intet, som går mig mere til Hjerte end denne ædle Dames Fangenskab. Jeg tror, at dette vil bringe mit Hjerte til at briste inden føje Tid, thi uden hendes Selskab ønsker jeg ikke at leve«. Og i et andet Brev til samme: »Jeg bevarer mig selv, så vidt min skrøbelige Helbred tillader det, for det Tilfælde, at jeg i noget kunde bidrage til at befri den ædle Sjæl, som nu er stædt i så megen Kvide. Dette er det eneste Håb, som endnu holder mig i Live«[169]. At virkelig både han og hans Børn en Tid nærede den Tanke at udfri Leonora Christina af Fængslet ved at hjælpe hende til at flygte, foreligger der også andre Vidnesbyrd om[169a], men det kom dog ikke til noget virkeligt Forsøg, som sikkert også vilde være glippet.

Midt under al sin Sorg og Elendighed glemte Ulfeldt iøvrigt ikke gjennem skriftlige Fremstillinger af forskjellig Art at prøve på at påvirke den mod ham indtagne offentlige Stemning, særlig i de Lande, hvor han tænkte sig Muligheden af at finde et Fristed før sig og sin Familie.

Jeg har allerede tidligere omtalt et mindre Forsvarsskrift fra hans Hånd, som blev sendt dels til det franske Hof, dels f. Ex. til Haag, og mod hvilket Hannibal Sehested optrådte. Hvis man kan stole på dette Skrifts Datering — 3die September —, må det være udarbejdet ganske kort efter Flugten fra Brügge. Men iøvrigt var Sverig det Land, til hvilket han så hen med størst Fortrøstning om at opnå noget. Han gjorde ikke uden Grund Regning på, at den ugunstige Stemning mod Danmark, som herskede her, skulde komme ham til gode, og han havde desuden blandt de svenske Stormænd flere formående Venner, af hvilke særlig kan fremhæves Grev Karl Gustav Wrangel. Allerede fra Slutningen af 1662[170] — i hvilket År han, som før nævnet, havde ansøgt den svenske Konge om Restitution af sit Gods — havde han holdt en betroet Agent, Christoffer Sleun, tidligere Hovmester for hans Sønner, i Stokholm, for at han skulde varetage hans Interesser hos den svenske Regering, og til ham sendte han nu i sin fredløse Tilstand — med Sperling som Mellemmand — Skrivelser, som vare bestemte bl. a. for det svenske Rigsråd[171], og som må antages at have indeholdt Protester mod Retfærdigheden af den ham overgåede Dom. Men ikke nøjet hermed fattede han, tilskyndet ved Udtalelser af Sperling og Datteren Anne Kathrine[171a], den Beslutning at tage fat på Udarbejdelsen af et Skrift, som gjennem en udførligere Dokumentation skulde vise Verden, og særlig den svenske Regering, hans Sags Godhed. Dette gjennemførte han virkelig også under Opholdet i Basel, og Udarbejdelsen af hans »Apologi«, som Skriftet i Almindelighed benævnes, sysselsatte ham nu i Resten af hans Levetid. Efterhånden som han skred frem, sendte han

de færdige Stykker til Sperling, der dels skulde lade dem afskrive, dels lade dem oversætte på tysk og latin. Originalen skulde derefter sendes til Sleun, for at han kunde forelægge det svenske Rigsråd den, men Sperling skulde også ellers sørge for Skriftets Udbredelse og særlig sende et Exemplar til sin og Ulfeldts gode Ven kejserlig Hofkammerråd Georg v. Plettenberg, som varetog Ulfeldts Interesser ved det østerrigske Hof[172]. Der er iøvrigt ingen Grund til at dvæle længe ved dette Forsvarsskrift, som til Trods for sit Omfang så at sige intet indeholder til Belysning af det, der skulde være Hovedsagen. Forsvaret består væsentlig i en almindelig Benægtelse af al Skyld, og Forfatterens bedste Argument er, at man hverken har fundet hans medskyldige eller kan påvise noget skriftligt fra ham selv om Sagen. Det i historisk Henseende vigtigste i Skriftet er de Oplysninger, som han giver om sin og Leonora Christinas Udfrielse af det Bornholmske Fangenskab, og som ere fremkaldte ved Dommens Påberåbelse af, at han havde brudt de ved hin Lejlighed overtagne Forpligtelser, idet han nemlig vil bevise, at både Deprekationen, Reverserne og Troskabseden bleve ham aftvungne. Men det forunderligste i Skriftet er uden Tvivl det Mål, hvortil han stiler ved denne Bevisførelse, nemlig det, at da hine Forpligtelser som aftvungne ere ugyldige, er han nu som tidligere at betragte som svensk Undersåt og stående under den svenske Krones Beskyttelse[173], og den danske Regering har derfor været uberettiget til at tiltale ham for Majestætsforbrydelse (der kun kan begåes af Undersåtter). Betragtet som en Anvisning for den svenske Regering, hvis den ønskede at blande sig i hans Sag, var denne Påstand om at være svensk Undersåt ikke ufiffig; men dette hindrer den ikke

i at blive yderlig komisk for enhver, der erindrer, med hvilket overordentligt Opbud af Skarpsindighed han og efter ham Leonora Christina under Processen i Malmø søgte at hævde lige det modsatte: at han ikke fra noget som helst Synspunkt kunde komme til at betragtes som svensk Undersåt. Men dette er iøvrigt ikke det eneste Punkt af Ulfeldts Forsvar, hvor den tilsigtede Virkning — i det mindste i Nutidens Øjne — ødelægges ved Udtalelser af ham selv ved andre Lejligheder, og jeg skal i så Henseende endnu fremhæve hans Påberåbelse af, at der intet skriftligt er fundet fra ham, som Vidnesbyrd om hans Uskyldighed. Herimod kan nemlig stilles en Ytring af ham i et Brev til Vennen La Peyrère, som er skrevet 25de Juni 1663[174], det vil sige mellem hans første og anden Samtale med Spaen. Efter at han nemlig har fortalt La Peyrère, at han benytter sit Otium til forskjellige literære Udarbejdelser om ganske neutrale (pseudovidenskabelige) Æmner, siger han, at hvis La Peyrère undrer sig over, at en gammel Statsmand, når han endelig vil skrive, giver sig af med sådanne Bagateller, så vil han betro ham Hemmeligheden derved, nemlig at det er meget farligere at skrive om Statssager end at udføre dem (»il est bien plus dangereux de traiter de la matière d'estat avec la plume qu'avec les actions»), og han skal selv vel tage sig i Agt for at gjøre det. Har ikke Ulfeldt her forklaret Mangelen af skriftlige Vidnesbyrd imod ham på en Måde, der ypperligt tillader denne Mangel at forenes med hans Brøde? Som et Træk, der må regnes Ulfeldt til Ære, fortjener forøvrigt at nævnes, at hvor bittert han end var stemt mod den danske Regering, bestræbte han sig dog ved Udarbejdelsen af sit Forsvarsskrift for ikke at lade

sig henrive til altfor voldsomme Udtryk imod den, da han frygtede herved at skade sin Hustru, som jo var i Regeringens Hænder[175].

Apologien var som sagt en Frugt af Ulfeldts Ophold i Basel. Hvad dette ellers angår, vide vi, at allerede på et temmelig tidligt Stadium af det sluttede Ulfeldts tre ældste Sønner, af hvilke de to vare komne fra Rom, medens den tredie, Korfits, havde været i Paris, sig til Faderen, og alle fire levede så en Tid sammen under falske Navne, og som om de ikke vare i Slægt med hinanden. De siges at have givet sig ud for Englændere, der vare flygtede fra deres Fædreland, og den gamle Ulfeldt synes at være optrådt som Hovmester for den yngste Søn og med ham og de andre at have hørt Forelæsninger ved Universitetet i Basel[176]. Imidlertid forenede senere — det vil sige næppe før en Månedstid eller mere ind i 1664[177] — også den ældste Datter, Anne Kathrine, sig med de andre, efter at hun havde set Lejlighed til at unddrage sig den Bevogtning, hvorunder hun holdtes i Brügge. Til Forklaring heraf må jeg et Øjeblik vende tilbage til Mikkel Skovs Sendelse til Flandern. Som tidligere omtalt, var Ulfeldt allerede for længst flygtet, da Skov ankom til Brügge. For dog ikke at drage bort igjen uden at have udrettet noget, anmodede han Caracena — uden iøvrigt at være bemyndiget dertil af Regeringen, som også siden desavouerede ham — om, at Ulfeldts tre i Brügge tilbageblevne Døtre måtte blive arresterede, og det i Brügge efterladte Ulfeldtske Gods lagt under Beslag. Han opnåede for så vidt også dette, som Døtrene virkelig bleve satte under skarp Bevogtning i det Hus, hvor de boede, og at det blev forbudt at bortføre noget af Godset. Noget senere hen på Året og fordi Cassetta

— der kort efter Leonora Christinas Afrejse til Danmark var bleven løsladt af Arresten i Dover — gik i Borgen for dem, blev der dog tilstået dem noget mere Frihed, ligesom de også fik Lov til selv at vælge deres Opholdssted, og da Francesco d'Aranda, hos hvem de hidtil havde boet, var død, valgte de at bo hos Cassetta, der både dengang og siden viste dem megen Venlighed[178]. Ganske kort efter, at Indespærringen må antages at være trådt i Kraft, havde imidlertid Anne Kathrine, der måske opfordredes dertil af Faderen, men i hvert Fald selv måtte ønske at være ham til Hjælp i hans Nød, set Lejlighed til at slippe bort. Hun forlod en Dag — der siges den 18de Oktober[179] — Huset, hvor hun holdtes fangen, sammen med Cassettas Hustru og kom ikke mere tilbage. Hun flakkede nu om i længere Tid uden, som det synes, at kunne træffe Faderen[180], men endelig kom hun dog, som sagt, til ham og Brødrene i Basel. Efter hvad der fortælles, har hendes Ankomst ikke været heldbringende for Familien. Det hedder nemlig, at Ulfeldt — der af Helbredshensyn var flyttet ud til en lille Flække (Richen), en halv Mils Vej fra Basel — gav hende ud for sin Hustru, men da to schweiziske Officerer flere Gange traf hende hos hendes to ældste Brødre (vistnok i Basel), hvis Slægtskabsforhold til Ulfeldt de jo ikke kjendte, anså de hende for et løsagtigt Fruentimmer, og det vilde være kommet til Duel mellem dem og Brødrene, hvis ikke Øvrigheden i Basel havde lagt sig imellem. Imidlertid gav denne Historie Anledning til, at der blev anstillet nærmere Undersøgelser om de fremmede, og Ulfeldt, der frygtede for, at han skulde blive gjenkendt på Børnene, befalede Sønnerne at drage bort. De rejste da til Lausanne, ja Korfits siges endog at være taget

gjennem Genf for at gå til Italien[181]. Ved deres Afrejse skal Faderen have haft det ganske godt, men 4 Dage efter blev han så heftig syg (der siges af Pleuritis), at hans Læge mente, at han kun havde få Dage tilbage at leve i, og midt under dette kom der nu et, som det siden viste sig falsk, Rygte for hans Øre om, at nogle af hans Landsmænd søgte efter ham. Dødssyg, som han var, besluttede han dog strax at flygte. Midt om Natten, — måske snarest den 20de Februar — lod han sig af en Borger fra Basel i al Hemmelighed føre ned til Rhinen og gik med ham om Bord i en Båd, som skulde føre ham til Neuburg, en lille By nordpå, som hørte under den tyske Kejser; men næppe havde han været et Par Timer på Vandet, før han, hvis Sygdom siges at være tiltaget ved den kolde Natteluft, opgav Ånden, og så lydløst, at Bådfolkene og den omtalte Borger ikke vidste, at han var død, før de kom til Neuburg. Liget blev nu bragt i Land og begravet i et Kloster i Neuburg under et falsk Navn, men først efter at alt, hvad der fandtes på det — og det var nok ikke ubetydeligt — af Penge, Juveler og Papirer, var det frataget. Så snart Dødsfaldet var meldt Sønnerne, kom de naturligvis alle tilbage til Basel, og de anstrengte sig nu i længere Tid for at få Liget udleveret samt for at komme i Besiddelse af de Værdisager og Papirer, som man havde fundet på det. I det mindste det første lykkedes dem omsider, og da de stadig frygtede for, at Liget skulde blive udleveret til Danmark og derved udsættes for Forhånelse og Mishandling, begravede de det selv i største Hemmelighed på et Sted, som ingen uden de selv kjendte. At det siden er bleven flyttet, kan være rimeligt nok, men noget sikkert foreligger ikke derom, og endnu den Dag i Dag ved man ikke engang,

hvilket Land der gjemmer Støvet af den Mand, som engang spillede en så fremtrædende Rolle i vor Historie[182].

Den danske Regering havde allerede en Tid lang, før Dødsfaldet fandt Sted, taget et Slags Forskud på det. Da den nemlig mærkede, at der ikke for det første var Udsigt til at få fat på Ulfeldt selv, foranstaltede den — 13de November 1663 — en offentlig Henrettelse af et Billede, der forestillede ham, på den indre Slotsplads i Kjøbenhavn med de ved sådan Lejlighed sædvanlige barbariske Ceremonier. Skjoldet blev sønderbrudt og vanæret af Bøddelen, Hovedet og den højre Hånd hugget af, Hjertet og Indvoldene udrevne (for at gjøre Illusionen så fuldstændig som mulig havde man fyldt Billedet med Indvolde af Dyr), Legemet firdelt og lagt på Hjul, og Hovedet og Hånden endelig naglet fast på Rådhuset[183]. Hertil sluttede sig så det følgende År Nedrivningen af Ulfeldts Gård i Kjøbenhavn og Oprejsningen på dens Grund af den bekjendte Skamstøtte. Imidlertid havde denne symbolske Exekution ingenlunde bragt Regeringen til at opgive Håbet om endnu at kunne komme til at fuldbyrde Straffen på Manden selv, og da Efterretningen om Ulfeldts Død kom til Kjøbenhavn, var man en Tid lang meget utilbøjelig til at tro på den[184]. I den Henseende stod iøvrigt Regeringen eller overhovedet Ulfeldts Uvenner ikke ene. Også blandt hans Venner fandtes dem, der mente, at Rygtet om hans Død kun var et Krigspuds, opfundet for at forebygge videre Efterstræbelser[185]. Som der er et let kjendeligt Årsagsforhold mellem Ulfeldts Brøde og hans Død eller i det mindste de Omstændigheder, som ledsagede denne, således var også hin Mistillid, som fulgte ham efter Døden, en naturlig Følge af

den Mistillid, han i levende Live havde vakt hos så mange ved sit Hang til Intriger og alskens lønlige Anslag.

Iøvrigt tog den danske Regering af Efterretningen om Dødsfaldet Anledning til at bringe Ulfeldts Sag på Bane overfor Sverig, hvad den hidtil ikke synes at have gjort, og gjennem en Skrivelse af 28de April samt en Memorial af den danske Resident i Stokholm, Jens Juel, af lidt senere Dato anmodede den Regeringen i Sverig om dels ikke at tilstå Ulfeldt (!) og hans Børn Ophold i Landet, dels ikke at tilkjende Børnene men den danske Krone Retten til hans i Sverig værende Godser og udestående Fordringer[186]. I sidste Henseende og med Hensyn til Ulfeldt selv fik den et bestemt Afslag. Den svenske Regering hævdede — i en »Nabovenlig Forklaring« af 13de Juli —, at Ulfeldt var svensk Undersåt, og at den derfor ikke kunde unddrage ham sin Beskyttelse, og hvad Godset m. m. angik, fastholdt den, at selv om Ulfeldt ikke havde været svensk Undersåt, kunde Konfiskationen aldrig udstrækkes til en anden Stats Område. Også angående Børnene udtalte den i den samme »Forklaring«, at de som en svensk Undersåts Afkom måtte have Ret til at søge Tilflugt i Sverig, og så meget mere, da ingen Lov i Verden gjorde Børnene strafskyldige, blot fordi Forældrene vare det. Ikke desto mindre erklærede Regeringen i en »Forklaringen« ledsagende Skrivelse, ligeledes af 13de Juli[187], at den for så vidt vilde tage Hensyn til den danske Konges Ønsker, som den ikke vilde tillade Børnene at have Ophold i Sverig, men den holdt sig da også forsikret om, at Frederik III. herved skulde lade sig bevæge til at tilstå dem at bo uhindret andet Steds. Hvis han derimod fremdeles vilde lade dem forfølge, og Børnene som Følge heraf toge deres Tilflugt

til Sverig, kunde dette ikke nægtes dem. Der er ikke megen Rimelighed for, at den svenske Regering skulde have troet, at Frederik III. vilde gå ind på den således stillede Betingelse, og i Virkeligheden havde den, allerede forinden den skrev til ham, tilladt Ulfeldts Sønner at komme til Sverig, i det mindste foreløbig, for selv at varetage deres Sager der. Ludvig Ulfeldt havde benyttet sig af Tilladelsen og var tillige med Broderen Leo — hvem den danske Regering kort i Forvejen skal have bestræbt sig for at få udleveret af Myndighederne i Hamborg[188] — den 14de Juni ankommen til Stokholm[189], medens de andre Brødre og Søsteren Anne Kathrine foreløbig bleve i Basel. Med Hensyn til det, Ludvig Ulfeldt nærmest tilstræbte ved sin Rejse til Sverig, nemlig at få Faderens sekvestrerede Gods frigivet, opnåede han nu rigtignok ikke noget, men på den anden Side led heller ikke Tilladelsen til at opholde sig i Sverig nogen Indskrænkning i de første År, og således som Forholdene stillede sig for Ulfeldts Børn, var der altid noget vundet for dem ved at have et Sted, hvor de i det mindste for en Tid kunde vide sig sikre for deres Fjenders Efterstræbelser[190].

III.

1663—1685.

Medens Fremstillingen i dette Skrift hidtil for en stor Del har måttet dele sig mellem Leonora Christina og hendes Ægtefælle, vil den fra nu af, fraregnet enkelte mindre Episoder, så godt som udelukkende komme til at dreje sig om hende alene. Den vil hermed med det samme få en noget anden Karakter. Som det var Leonora Christinas Ægteskab, der gjorde hende til en historisk Person, således ophører hun ved Mandens Død eller i hvert Tilfælde, da Efterdønningerne efter denne havde lagt sig, at have Betydning som sådan. Hendes Liv er fra nu af et Privatliv, som ikke står i direkte Forhold til Tidens almindelige Historie. Men ikke nok hermed forringes Begivenhedsindholdet i hendes Liv yderligere derved, at hun i største Delen af dette var afskåren fra alt personligt Samkvem med Omverdenen. I det lange Tidsrum af næsten 22 År, som her først skal være Gjenstand for vor Skildring, er hendes Historie en i et snævert og smudsigt Fængsel indespærret Fanges Historie, hvis uendelige Ensformighed sjeldent afbrydes af noget vigtigere end hendes Vogteres og de hende opvartende Fruentimmers Plumpheder og Plagerier. Og når alligevel denne hendes

Historie har en ikke ringe Tiltrækning for os, beror det på, at vi kjende den gjennem en Skildring af hende selv, i hvilken på den ene Side hendes hele åndelige Personlighed træder frem i den klareste Belysning, medens på den anden Side det smålige og dagligdags i Begivenhederne opvejes ved et Liv og en Anskuelighed i Fremstillingen, som giver selv det mindste Interesse. Jeg sigter naturligvis til hendes nu af alle kjendte »Jammers-Minde«, dette i mange Henseender så overordentlig mærkelige Værk, som er en Frugt af selve hendes Fængselsliv. Der vil senere blive Anledning til nærmere at omtale dette Skrift. Her må det være nok at sige, at det i Forening med en anden, ligeledes af Leonora Christina i Fængslet udarbejdet selvbiografisk Skildring, udgjør omtrent den eneste Kilde til den Fremstilling af hendes Fængselsliv, som jeg i det følgende vil forsøge at give. Da det er mit Ønske, foruden at meddele Kjendsgjerningerne selv, at give en Forestilling om Leonora Christinas betydelige Forfatterævner, således som de fremtræde i det nævnte Skrift, og da desuden Skriftet netop har sin største Interesse ved Enkelthedernes Udførelse, agter jeg i det følgende at gjengive nogle Partier af det dels ordret, dels i lidet forandret Omskrivning. Overmåde meget nødes jeg dog selvfølgelig af Hensyn til Pladsen til at berøre ganske let eller helt forbigå, og de, der ønske at få et fyldigt Indtryk af Skriftet, må nødvendigvis læse det selv. »Jammers-Mindet« begynder med Skildringen af Leonora Christinas Ankomst til Kjøbenhavn, og på dette Punkt vil jeg også gjenoptage Fremstillingen af hendes Historie, uden Hensyn til, at nogle af de i det foregående skildrede Begivenheder, vedrørende hendes Ægtefælle og Børn, ligge et Stykke længere fremme i Tiden[1].

Skibet, som førte Leonora Christina over fra Dover, ankom til Kjøbenhavn den 8de August, og om Formiddagen Kl. 9 kastede det Anker lidt udenfor St. Anna Bro. Strax efter sendte Peter Drejer, der af Petkum var medgivet Leonora Christina som Ledsager, Skibsføreren i Land for at melde Ankomsten. Imidlertid klædte Leonora Christina sig på og satte sig op på Dækket for at afvente, hvad der vilde komme. Hun var efter eget Sigende ved godt Mod, da hun ikke var sig noget ondt bevidst, og da Drejer stadig havde holdt hende i den Tro, at hun kun blev ført til Kjøbenhavn, fordi man havde hende mistænkt for at have Del i Fuchs's Mord. Kl. 12 kom Oberstløjtnant ved Livregimentet til Fods, Niels Rosenkrands, om Bord tillige med Stadsmajor Sten Andersen Bille[2] og nogle Musketterer. Han hilste ikke på Leonora Christina, og da hun henvendte sig til Sten Bille med Spørgsmål om, hvad der var på Færde, fik hun intet andet Svar end: »Bonne mine, mauvais jeu!« Omtrent Kl. 1 kom Kaptejn ved Livregimentet til Fods, Benedikt v. Ahlefeldt[3], om Bord med flere Musketterer, og efter at han havde vexlet nogle Ord med Drejer, anmodede denne Leonora Christina om at gå ned i Kahytten. Lidt efter kom Ahlefeldt selv ned og sagde til Leonora Christina, at han havde Befaling til at afkræve hende, hvad hun havde af Breve, Guld, Sølv og Penge, samt hendes Kniv. Af skrevne Sager havde hun intet andet end Kopier af de Breve, hun havde skrevet til Kongen af England og hans Ministre[4], samt nogle ubetydelige Optegnelser. Dette overgav hun til Ahlefeldt tillige med alt, hvad hun havde løst hos sig af Penge og Kostbarheder. At adskilligt af denne Slags dels var indsyet i hendes Klæder, dels gjemt på anden Måde,

talte hun ikke om.. Ahlefeldt lagde alt, hvad han fik af hende, i en Sølvnatpotte, som tilhørte hende, og efter at han i hendes Nærværelse havde lagt et Papir over og forseglet det hele, gik han fra Borde med det. »En Time eller noget mere derefter«, fortsætter Leonora Christina, »kom Generalmajor Frederik v. Anfeldt [ɔ: Ahlefeldt], Kommandant i Kjøbenhavn, lod begjære, at jeg vilde komme ud til hannem udenfor Kahytten. Jeg parerte strax. Han hilste mig, gav mig Hånd og brugte mange Komplimenter, talte stedse fransøsk. Han glædede sig ved min Helbred, han var ræd, at Søen havde inkommoderet mig: jeg skulde ikke lade mig forlænge, jeg skulde snart anderledes akkommoderes. Jeg tog ved de sidste Ord og smilende sagde: »Monsieur siger anderledes, men ikke bedre!« »Jo visseligen«, replicerte han, »I skal dertil blive vel akkommoderet; I skal blive besøgt af de allerfornemste af Riget«. Jeg forstod vel, hvad han dermed mente, men svarte: »Jeg er vant ved at omgåes fornemme Folk, derfor skal det ikke komme mig fremmed for«. — Generalmajoren kaldte derpå ad en Tjener, som bar den før omtalte Sølvpotte med Leonora Christinas Kostbarheder, og han overgav nu disse til hende igjen, idet han sagde, at det beroede på en Fejltagelse, at Kaptejn Ahlefeldt havde afkrævet hende dem: han havde kun Ordre til at forlange hendes Breve, og disse vare nu udtagne og blevne på Slottet. »Hans Glæde«, siger Leonora Christina, »teede sig ikke aleneste udi hans Ansigt, men hans Mund var fuld af Latter og løb over af Lystighed«. Særlig skjemtede han, på en temmelig plump Måde, med hendes Pige, som han fandt smuk, og som han skal have antaget for hendes Datter. Tilsidst tog han Afsked fra Leonora Christina med Løfte om

snart at komme igjen og spurgte, hvad han skulde sige Kongen fra hende. Hun bad, at han på bedste Måde vilde anbefale hende til hans og Dronningens Nåde. Henimod Kl. 3 kom Generalmajoren tilbage, »meget latterfuld og glad, bad om Forladelse, at han så længe havde været borte«. Han spillede nu igjen en Tid lang den galante Kavalier og underholdt Leonora Christina med Komplimenter og løs Snak om alskens Bagateller.

»Endeligen«, siger Leonora Christina, »kom Bud, at han skulde føre mig fra Skibet, hvorfor han med Høflighed sagde: »Lyster Eder, Madame, at træde i denne Båd, som her ligger hos Skibet?« Jeg svarte: »Mig lyster alt det, jeg skal, og mig af Hs. kgl. Majestæt befales«. Generalmajoren tren først neder i Båden og rakte mig Hånden; Oberstløjtnant Rosenkrands, Kaptejn Ahlefeldt, Peter Drejer og min Pige ginge med i Båden. Og eftersom utallige Folk sig havde forsamlet det Spektakel at ansé, ja en stor Del havde sig på Både begiven for mig til Nøje at beskue, holdt han stedse Øje med mig, og der han så, at jeg mig snart til den ene og snart til den anden Side vendte for dennem deres Fornøjelse at give, sagde han: »Folket glæder sig«. Jeg så da ingen, som gav Glædestegn uden han, hvorfor jeg svarte: »Den, sig glæder i Dag, kan ikke være vis på, at han ikke græder i Morgen; men jeg ser, at enten det er til Glæde eller til Sorrig, da løber Folk lige tykke tilsammen, og mange forundrer sig over ét Menneske«. Der vi kom lidet bedre frem, så jeg den bekjendte udydige Birgitte Ulfeldt [en yngre Søster til Leonora Christinas Mand[5]], som sig glædede. Hun havde sig på en Postvogn begivet; bag hende sad en Karl til Anseen som en Studenter. Hun

kjørte langs Stranden. Der jeg vendte mig om til den Side, stod hun op i Vognen og lo af al sin Magt, højt skingrende. Jeg så længe på hende, skammede mig over hendes Uforskammenhed og over den Spot, hun gjorde sig selver; ellers irrede det mig ej mere end Hundene deres Bjæffen, thi jeg agtede begge lige meget. Generalmajoren holdt mig stedse med Snak og lod aldrig sit Øje fra mig, thi han var ræd, som han siden sagde, at jeg skulde styrte mig i Vandet. . . . Der Båden lagde an ved den liden Bro, som er ved Renteriet, steg Kaptejn Ahlefeldt i Land og rakte mig Hånden, ledede mig op ad Slotsbroen. På Slotspladsen holdt Regimenter til Hest og Fods, og Musketterer stod på begge Sider, hvor jeg frem gik. På Slotsbroen stod Jokum Waltpurger, Slotsfoged, som gik frem for ved mig, og eftersom Folket havde slaget sig i Rad på begge Sider indtil Kongens Trappe, lod Slotsfogden så, som han vilde gå den Vej, men vendte sig knap og sagde til Ahlefeldt: »Hierher!« og gik dermed til det Blå Tårns Dør, stod en rum Tid udenfor og famlede med Nøglen, lod, som han ikke kunde lukke op, for at lade mig længe være Folks Spektakel. Og såsom mit Hjerte var rettet til Gud, og min Tillid var til den Allerhøjeste, opløftede jeg udi midler Tid mine Øjne op til Himlen, søgende der Styrke, Kraft og Redning, hvilken mig og nådeligen blev given. . . . Endeligen efter lang Tøntelen [ɔ: Tøven] lukte Slotsfogden Tårndøren op, og blev jeg af fornævnte Kaptejn Ahlefeldt i Tårnet indledt. Min Pige, som sig tilbød at følge, blev af Generalmajor von Anfeld tilråbt, at hun skulde blive tilbage. Slotsfogden gik op af Trappen og viste Ahlefeldt Vejen ind udi et Misdæders Fængsel, som er given

det Navn af »den mørke Kirke« *). Der quitterede Ahlefeldt mig med en Suk og liden Reverents[6]. Jeg kan hannem det med Skjæl eftersige, at hans Ansigt en Medlidenhed udviste, og at han nødig den Befaling efterkom. Klokken slog halvgåen fem, der Jokum mit Fængsels Dør lukte. Jeg fandt for mig et lidet lavt Bord, hvorpå stod en Messings Lysestage med et brændende Lys, en høj Stol, to små Stole, en Fyrreseng foruden Stolper, opredt med gamle hårde Sengeklæder, en Natstol og Sengepotte. På alle Sider, hvor jeg mig vendte, mødte mig Stank; var ej Under, thi trende Bønder, som der havde været fængslet, vare samme Dag udtagne og anden Steds hensatte, hvilke deres Behov langs ad og ved Væggene havde gjort. Lidt efter, at Døren var lukt, blev den igjen åbnet, og kom ind til mig Greve Christian Rantzau, Premierminister, Peder Reedtz, Kantsler, Christoffer von Gabel, da Rentemester, og Erik Krag, da Sekretær[7], hvilke mig alle med Civilité Hånden gav. Kantsler holdt Ordet og sagde: »Hs. kgl. Majestæt, min allernådigste Herre og Arvekonning, lader Eder, Madame, sige, at Hs. Maj. haver høje Årsager til det, han gjør imod Eder, som I skal få at vide«. Jeg svarte: »Det er for mig at beklage, at der skulde findes Årsager, vil dog formode, at de ikke ere således, at Hs. kgl. Majestæts Unåde længe skal vare, når jeg må få Årsagen at vide og mig forsvare«. Grev Rantzau sagde: »I skal nok få Lov at forsvare Eder«. — Kantsler Reedtz forelagde derefter Leonora Christina forskjellige Spørgsmål[8], nemlig: Om hun havde ledsaget sin Mand under hans sidste Ophold i Frankrig. Hun bejaede det. Hvad hendes Mand gjorde

*) Det hed således, fordi der ingen Vinduer var, og man altså måtte brænde Lys, når man vilde se.

der? Hun svarede, at han havde villet rådføre sig med Lægerne om, hvor vidt det var ham tjenligt at bruge de varme Bade der i Landet; de havde imidlertid frarådet ham det, ligesom tidligere Borri i Holland havde gjort. Hvad hendes Ærinde havde været i England og hvem der var med hende der? Hendes Svar stemte med, hvad vi selv vide om disse Ting, og hvad der er oplyst i det foregående. Hvem der besøgte hendes Mand i Brügge? Hun sagde, at sikkert kunde hun ikke sige det, da han tog mod Besøg i et særskilt Værelse, hvor hun ikke kom, men af dem, hun kjendte, kom mest til ham to Brødre af Familien d'Aranda, Cassetta og en Adelsmand ved Navn Ognati[9]. Hvem hun havde korresponderet med i Danmark? Hun navngav Henrik Bjelke, Oluf Brokkenhus, Fru Else Parsberg og Fru Marie Ulfeldt; flere huskede hun ikke. Om hun havde flere Breve end dem, hun havde givet fra sig? — Nej! — Om hun havde haft flere Juveler med sig end dem, de havde set? Hun sagde, at hun havde haft to Rader små Perler om sin Hat og en Diamantring, hvilket hun alt havde givet Løjtnant Braten i Dover, som siden forrådte hende. Der blev nu et lille Ophold, og Leonora Christina beklagede sig over den hårde Medfart, hun led. Grev Rantzau svarede, at Kongen havde stor Årsag til at handle, som han gjorde, men hvis hun i Tide vilde bekjende, var der måske Nåde at vente. Han mindede derefter om den franske Marskal Biron, som havde indladt sig i Sammensværgelse mod Henrik IV. af Frankrig; det var ham sagt for vist, at den franske Konge vilde have tilgivet ham, hvis han i Tide vilde have tilstået sin Brøde: »Derfor, betænker Eder, Madame!« Hun svarede: »Hvad mig på Hs. kgl. Majestæts Vegne om adspørges og mig vitterligt er, det skal jeg udi al Underdanighed gjerne sige«. Grev Rantzau

gav hende nu Hånden for at sige hende Farvel, og hun beklagede sig igjen over det strenge Fængsel. Han lovede at tale derom til Kongen, og efter at også de andre tilstedeværende Herrer havde givet hende Hånden, gik de alle bort.

Hun var nu et Øjeblik alene og benyttede sig heraf til at gjemme i Huller, som hun fandt i Fængslets Gulv eller Vægge, nogle Småting, som hun bar hos sig, deriblandt et Guldur og en Sølvpen, hvis Skaft var fyldt med Blæk. Næppe var hun færdig hermed, før Døren igjen lukkedes op, og ind trådte Dronningens Hovmesterinde, Fru v. Haxthausen[10], Dronningens Kammerfrue og en Kone, Abel Kathrine[11], som var gift med Proviantskriveren på Kjøbenhavns Slot. De to sidste bare forskjellige Klædningsstykker, deriblandt en lang Natkjole. Abel Kathrine tog først Ordet[12] og sagde, at det var Dronningens Befaling, at de skulde afføre hende sine Klæder og iføre hende dem, de havde med sig. Derpå løste de hendes »Valk« af Hovedet, i hvilket hun efter eget Sigende havde indsyet Ringe og mange løse Diamanter. Abel Kathrine følte efter overalt i hendes Hår, men her fandt hun intet. Derefter blev hendes Smykker hende fratagne, og tilsidst kom Turen til Klæderne. Leonora Christina siger selv, at hun havde gjemt Dukater under de brede Guldkniplinger i sit Underskjørt og et lille Diamantsmykke i sin Silkekamisol, at hun havde engelske Guldmønter i sine Strømpefødder og Safirer i Skoene. Efter at de havde taget de øvrige Klæder af, bad Leonora Christina om at måtte beholde Særken på, men Abel Kathrine, der allerede tidligere havde sagt, at hun havde måttet sværge Dronningen til at undersøge alt på det nøjeste, turde ikke føje hende. De blottede hende da helt og anstillede endda efter Hov-

nesterindens Befaling en Undersøgelse på hendes nøgne Legeme. Så brutalt dette synes, kan det dog ikke nægtes, at de Fund, de allerede havde gjort, måtte opfordre dem til at være i høj Grad agtpågivende, og til Trods for den skarpe Ransagelse lykkedes det da virkelig også Leonora Christina at unddrage enkelte Værdisager fra deres Efterstræbelser. Skjønt de nemlig, efter at have iført hende de Klæder, de bragte med sig, endnu fandt de Småting, hun havde gjemt i Huller i Fængslet, opdagede de ikke, at hun havde nogle Dukater indsyede i et Stykke Læder, som var lagt om det ene Knæ — hun så Lejlighed til at skjule det, idet hun selv trak Strømpen af[13] —, og heller ikke fandt de en Diamant til et Par Hundrede Dalers Værdi, som hun havde i Munden.

Noget efter, at disse Kvinder vare gåede, kom Slotsfogden ind, og der blev dækket Bord — med fire Retter Mad — for Leonora Christina, som dog intet kunde spise. En Times Tid senere kom en Pige, Maren Bloks, som havde fået Befaling af Dronningen til at tilbringe Natten hos Leonora Christina. Hun og Slotsfogden ere de to første Figurer i den Række af underordnede Personer, som Leonora Christina udførligt omtaler i sit »Jammers-Minde«, og som hun skildrer på en så beundringsværdig Måde, at man ser dem lyslevende for sine Øjne. Det er naturligvis ikke min Hensigt at gjengive disse Karaktermalerier i en tilsvarende Detail, men et og andet Træk af dem agter jeg dog lejlighedsvis at lade indflyde, for at man kan få en Forestilling om Arten af de Mennesker, til hvis Omgang Leonora Christina i henved 22 År udelukkende var henvist. Slotsfogden Jokum Waltpurger var en Tysker, som fra gammel Tid af antoges at være uvillig stemt mod det Ulfeldtske Ægtepar, og særlig skal han have

lagt denne Uvilje for Dagen i sit Forhold til Dina Vinhoffvers, der jo en Tid lang sad fangen under hans Varetægt. Også nu synes han at have følt en vis skadefro Glæde ved Leonora Christinas Ydmygelse, og han tilfredsstillede sig åbenbart selv ved at vise hende så lidt udvortes Hensyn som muligt, så at han bl. a. beholdt Hatten på, når han talte med hende, kaldte hende blot Leonora, osv. Han var dog næppe egentlig ondskabsfuld, og når han drillede hende, var hun ofte selv Skyld deri, idet hun, som mistroede ham og navnlig frygtede for, at han skulde forvanske hendes Ytringer, i Begyndelsen ofte irriterede ham og bl. a. sjeldent svarede ham, når han talte til hende. Iøvrigt var han en højst snurrig Patron og meget kvindekjær, og også da han indførte den før nævnte Maren Bloks til Leonora Christina, blev han længe i Fængslet for at fjase med hende »og var såre glad, hittede på alle Slags gal Snak«. Endelig, da Klokken gik til ti, sagde han Godnat, og Leonora Christina blev nu ene med Maren. Denne, som havde en underordnet Bestilling i Dronningens Køkken, var et godhjertet Fruentimmer, og da Slotsfogden var gået, gav hun sig til at beklage Leonora Christina og fortalte hende, at mange »med Vemodighed og Tårer« havde været Vidne til den Frimodighed, hun havde vist ved sin Indførelse i Fængslet, og blandt dem særlig Henrik Bjelkes Hustru — en Søster til Ebbe Ulfeldt[14] —, som var dånet af Bevægelse. Hun gjorde derefter Rede for, hvem hun selv var, og sagde, at Dronningen ikke havde kunnet få nogen, som vovede at være alene med Leonora Christina, fordi hun ansåes for ond; man fortalte også, at hun »var meget vis« (d. e. forstod sig på overnaturlige Kunster) og kunde forudse tilkommende Ting. Det hjalp ikke, at Leonora

Christina gjorde hende opmærksom på, at hun i så Fald næppe havde ladet sig fange, Maren beholdt dog sin Mening. Iøvrigt fortalte hun, at Dronningen selv havde sat Mod i hende og sagt, at om Leonora Christina også kunde hexe, så kunde hun dog nu, da hun var fangen og berøvet alt, intet ondt gjøre, og Dronningen havde tilladt hende, hvis Leonora Christina slog hende, at slå dygtigt igjen, lige til hun blødte. Som for at vise, at denne Dronningens Tilladelse ikke havde gjort Indtryk på hende, fløj hun et Øjeblik efter Leonora Christina om Halsen og kjærtegnede hende, idet hun sagde: »Slå mig, mit Hjerte, slå mig! Jeg skal» — svor hun — »ikke slå igjen«. Leonora Christina, som lige i Forvejen havde hørt af hende selv, at hun i en heftig Sygdom havde været forstyrret i Hovedet, blev bange for, at hun endnu ikke var rigtig ved sine Sanser. Imidlertid tog hun dog med Venlighed mod dette og andre Udbrud af Marens overstrømmende Følelser, takkede hende for hendes gode Hjerte og sagde, at hun ikke kunde forstå, hvorledes Dronningen havde fattet den Tanke, at hun vilde slå, da hun dog aldrig havde så meget som givet en Kammerpige en Ørfigen. Maren vedblev at snakke, til Leonora Christina var træt og gik i Seng, men hermed var Underholdningen ikke forbi; thi da Leonora Christina lå søvnløs og tænkte på sin sørgelige Stilling, opdagede hun på én Gang, at Maren lå og græd i al Stilhed. På hendes Spørgsmål om, hvad der var i Vejen, viste det sig, at Maren var bleven bevæget ved at tænke på, hvorledes den Frøken Leonora, om hvis Glans hun havde hørt så meget, og som havde været så højt elsket af sin Fader Kongen, nu sad i »det forbandede Tyvefængsel, hvor man hverken kunde se Dag eller Dør, og hvor der var sådan Stank,

at man måtte forgive Mennesker dermed, som ikkun gik ind og strax ud igjen, end sige de, der skulde blive derinde». Leonora Christina måtte nu til at trøste hende og sagde, at der var så mange Mennesker, der havde levet i langt større Herlighed end hun, og som dog havde været endnu ulykkeligere, thi de vare faldne i Hænderne på Tyranner, der behandlede dem umenneskeligt, men Frederik III. var en kristelig Konge og en samvittighedsfuld Mand, som nok vilde komme på bedre Tanker, når hendes Fjender gav ham Tid til Overvejelse. Da Maren hørte dette, græd hun imidlertid endnu stærkere end før. som hun siden sagde, fordi Leonora Christina havde så gode Tanker om Kongen og ikke vidste, hvilken forsmædelig Dom der var overgået hendes Mand — en Dom, som Maren antog også vilde overgå hende selv.

Næste Morgen Kl. 6 kom Slotsfogden ind og tilbød Brændevin, hvad dog Leonora Christina naturligvis afslog. Maren gik derefter bort for at aflægge Beretning til Dronningen — hvilket også de Kvinder, der nærmest efterfulgte hende i Betjeningen, daglig måtte gjøre —, og imidlertid blev Slotsfogden alene hos Leonora Christina. Han gjorde hende forskjellige Spørgsmål: om hun forlangte noget, om hun havde sovet osv., men Leonora Christina svarede ham ikke. Tilsidst begyndte han at kjede sig, og »han gik«, siger Leonora Christina, »ud og ind i Trappen, sang en Morgenpsalme, råbte snart på en, snart på en anden, som han dog vel vidste, ikke var til Stede. Der var på de Tider en ved Navn Jon, som bar Maden med Rasmus Tårngjemmer, den kaldte han over fyrretyve Gange på og det udi en Sang, tog Tonen højt og lavt, skreg stundom [det] højeste han kunde, svarte sig selver og sagde: Far! he is dar nicht, he is zum Gott dar nicht'

skoggerlo af sig selver, tog så på at råbe igjen, enten på Jon eller på Rasmus, så mig syntes, at han havde smagt Brændevinen». Henimod Kl. 8 kom Maren igjen og fortalte, da hun var bleven ene med Leonora Christina, at Dronningen havde spurgt hende, hvad denne sagde og gjorde, og om hun græd meget. Maren havde dertil svaret, at hun lå stille hen og græd i Hemmelighed, »thi«, sagde hun, »havde jeg sagt, at I ikke græd, så havde Dronningen tænkt, at I ikke havde endnu nok at græde for«. Kl. 4 om Eftermiddagen kom der to tyske Kvinder, som skulde afløse Maren. Den ene af dem, Anna, sagdes at være meget yndet af Dronningen, og hendes Indflydelse viste sig også strax, da Leonora Christina bad hende skaffe sig noget af sit Tøj, særlig Nattøj, udleveret samt sin Ben-Balsambøsse. Allerede Kl. 6 havde hun Sagerne, dog med Undtagelse af Balsambøssen, som sagdes at være bortkommen og var erstattet ved en Lugtedåse af simplere Slags[15]. Således som den var, kunde den nok behøves. Stanken i Værelset og den indeklemte Luft var, som allerede sagt, næsten ikke til at udholde, og den ene af Leonora Christinas nye Vogtersker var i Begyndelsen syg hver Nat deraf. Ved Siden heraf omtaler Leonora Christina også en anden Plage: Rotterne. Der var en Mængde af dem, og de vare så dristige, at de om Natten åd Lyset, medens det stod og brændte. Om Aftenen, da de to nye Fruentimmer vare komne, gjorde Slotsfogden sig naturligvis lystig med dem. Medens Leonora Christina lå i Sengen, satte han sig til Bords med dem »og tjente dennem i Steden for Spillemand, så at man ej skulde have sagt, at de vare udi Grædehus, men vel udi Gildehus«.

Den følgende Formiddag — den 10de August — blev Leonora Christina pany taget i Forhør af de samme Mænd som forrige Gang. Hun lå i Sengen, medens Forhøret stod på, hvad hun da iøvrigt gjorde den meste Tid, hun tilbragte i dette Fangerum. Erik Krag optegnede Spørgsmålene og Svarene. Kantsleren, Peder Reedtz, begyndte ligesom sidst med at sige, at Kongen havde gyldig Grund til at handle med hende, som han gjorde. »Hs. Majestæt«, fortsatte han, »haver Suspicion til Eders Person, og det ikke uden Årsag«. Hun spurgte, »hvorudi den Suspicion bestod«. Kantsleren svarede, at hendes Mand havde tilbudt en fremmed Fyrste Danmarks Rige. Hun spurgte, om Danmarks Rige tilhørte hendes Mand, så at han kunde tilbyde nogen det, og da ingen svarede, mindede hun de tilstedeværende, som alle kjendte ham, om, at han havde været anset for en Mand af Forstand, og forsikrede dem, at da hun skiltes fra ham, var han endnu ved sin fulde Fornuft. »Nu er let at tænke«, fortsatte hun, »at ingen forstandig Mand det skulde udbyde, som ikke stod i hans Magt, og han ikke rådede for. Han er jo udi ingen Charge, haver ingen Myndighed eller Midler, hvor skulde han være så dårlig sådant Tilbud at gjøre, og hvad for en Herre skulde ville tage derimod?« Grev Rantzau sagde, at det forholdt sig dog således, og at hun vidste det godt. Hun svarede: »Gud skal være mit Vidne dertil, at jeg det ikke véd«. »Jo«, sagde Grev Rantzau, »Eders Mand havde ingen Ting skjult for Eder, derfor véd I det vel«. Hun svarede: »Det er vist, at min Mand ikke skulde skjule noget for mig, som os begge angik. Det, som hans Bestilling i fordums Dage vedkom, bekymrede mig intet; men det, os begge pårørte, dulgte han ikke for mig, så at jeg er for-

sikret, at dersom han havde haft noget deslige for, at han det ikke skulde have tavt [ɔ: tiet] for mig. Og jeg kan det med Sandhed sige, at mig ikke det allerringeste derom er bevidst». Grev Rantzau sagde: »Madame, bekjender det, imens Kongen Eder endnu beder!» Hun svarede: »Vidste jeg det, da skulde jeg det gjerne sige, men så sandt som Gud lever, så véd jeg det ikke, og så sandt kan jeg og ikke heller tro, at min Mand skulde have været så dårlig, thi han er en svag Mand.... Han kunde ikke i én Gang gå en Trappe op af få Trin foruden at hvile sig og tage efter sin Ånde; hvor skulde han tage sig noget Værk for af Travaille? Jeg kan med Sandhed sige, at han ikke er otte Dage tillige fri foruden Anstød, sær af et Tilfald, sær af et andet». Grev Rantzau hviskede noget til Kantsleren, og denne vedblev: »Madame, siger med gode, hvorledes det sidder sammen, og hvem der er Medvidere i denne Sag! Siger det, den Stund Eder derom bedes! Hs. kgl. Majestæt er en absolut Herre, han er ikke bunden til Loven, han kan gjøre, hvad han vil. Siger det!» Hun svarede: »Jeg véd vel, at Hs. kgl. Majestæt er en absolut Herre, jeg véd og, at han er en kristelig og Samvittigheds Herre, derfor gjør Hs. kgl. Majestæt intet andet end det, han for Gud udi Himmelen kan forsvare. Se, her er jeg! I kan gjøre ved mig, hvad I vil; det, jeg ikke véd, det kan jeg ikke sige». Blandt andre Spørgsmål, der endnu rettedes til Leonora Christina, var der et, som angik et Brev fra hende til Fru Else Parsberg, og hvori hun havde talt om »anden Tilstand i Danmark». Der blev spurgt, hvad hun mente dermed. Hun sagde, at hun ikke kunde huske det, men man måtte uden Tvivl kunne se det af Sammenhængen. Også spurgte Grev Rantzau, hvilke frem-

mede Fyrsters Ministre der havde besøgt Ulfeldt i Brügge, og han gjennemgik alle de tyske Fyrster lige fra Kejseren til Hertugen af Holsten-Gottorp[16]. Hun svarede, at det ikke var hende vitterligt, at nogen af dem havde været hos hendes Mand. Endelig, efter at Protokollen over Forhøret var oplæst, hvorved Leonora Christina protesterede mod enkelte Fejl i Affattelsen, stod Herrerne op for at tage Afsked, og hun anmodede dem da påny om at anbefale hende til Kongens Nåde samt bede ham ikke tro, hvad der var bleven berettet om hendes Mand; hun kunde ikke tro, det skulde findes, at han var veget fra sin Pligt. »Ja«, sagde Grev Rantzau, »vilde I bekjende, Madame, og sige os, hvem der er i dette Værk, og hvorledes det sidder tilsammen, så kunde I måske få en nådig Herre og Konge«. Hun svor ved den levende Gud, at hun ikke vidste det; hun vidste ikke noget om Sagen selv, end mindre om Medvidere i den.

Om Aftenen, da Leonora Christina var ene med de to Kvinder, gjorde den ene af dem, Anna, sig til Tolk for de ved deres Overdrivelse ligefrem latterlige Rygter om Ulfeldts Planer, som løb om blandt Folk og vakte så megen Forskrækkelse, ikke mindst hos de lavere Klasser. Hun talte om, hvorledes Forræderne havde i Sinde at myrde Kongen, Dronningen og hele Kongehuset. og hvorledes Kongen, som fik det at vide, gik melankolsk omkring i tre Måneder uden at turde meddele Dronningen det[17], osv. Leonora Christina antog, og sikkert med Rette, at Sagen blev bragt på Bane blot for at lokke en eller anden Udtalelse ud af hende, som kunde forebringes Dronningen. Også Slotsfogden ønskede at aflokke hende en Tilståelse, men gik mere direkte til Værks. Ikke usandsynligt havde det sidste frugtesløse Forhør

over Leonora Christina ansporet ham til selv at prøve Styrken af sine Overtalelsesævner, og den følgende Morgen[18] gjorde han et pudsigt Forsøg i så Henseende, som Leonora Christina skildrer. Efter at han var bleven ene med hende — som han var nogle Timer hver Morgen og Eftermiddag, medens Kvinderne havde Orlov —, bragte han hende først en Hilsen fra Generalmajor Ahlefeldt, at hun skulde være ved godt Mod; nu vilde alt snart blive godt. Hun svarede ham ikke. »Han spurgte«, siger Leonora Christina, »hvorledes det var fat, om jeg havde sovet noget, svarte sig selver: »Jeg tænker, ikke meget«. Spurgte, om jeg vilde have noget. Svarte sig atter selv: »Nej, jeg tror ikke, I begjærer noget«. Derpå gik han og nynnede noget for sig op og neder på Gulvet, kom derefter for min Seng og sagde: »O, der liebe König, es ist doch ein frommer Herr. Gebet Euch zufrieden, er ist ein gnädiger Herr und hat allezeit viel von Euch gehalten. Ihr seid ein Frauensmensch, ein schwaches Werkzeug. Die armen Weibesbilder sind bald verführet. Man thut ihnen auch nicht gerne was, wann sie die Wahrheit bekennen. Die liebe Königinne, es ist doch eine liebe Königinne! Sie ist Euch nicht böse. Ich weiss, wann sie die Wahrheit von Euch wüsste, sie sollte selbst für Euch bitten. Höret! wollet Ihr an die Königinne schreiben und ihr die Sache aus dem Grunde berichten und nichts, nichts verschweigen, so will ich Euch Dinte, Papir und Feder bringen. Ich begehre es, auf meine Seele! nicht zu lesen, nein, strafe mich Gott! wo ich darin sehen will, und auf dass Ihr's sollet gewisse sein, so will ich Euch Lack geben, Ihr könnet es versiegeln. Aber ich denke, Ihr habet wohl kein Pittschaft?« Eftersom jeg ganske intet hannem svarte, tog han på min Hånd

og ruskede noget hårdt ved dén og sagde: »Höret Ihr nicht? Schlafet Ihr?« Jeg hødte [ɔ: truede] og slog op med Hånden, havde gjerne givet hannem et Slag i Næsen, kastede mig om til Væggen. Han blev fortørnet, at hans Forsæt hannem ej lykkedes, gik og knurrede for sig selver over en Time. Jeg kunde ingen Ord fatte uden disse: »Ja, ja! Ihr wollet nicht reden!« Så mumlede han noget imellem Tænderne. »Ihr wollet nicht antworten! Nu, nu, man wird Euch lehren[19]!« osv. — Hans mislykkede Forsøg holdt ham i dårligt Humør både den Dag og den følgende.

Man vil have lagt Mærke til, at Leonora Christina endnu ikke vidste det mindste enten om Enkelthederne i de Beskyldninger, der rejstes mod hendes Mand, eller om den Dom, der var fældet over ham. I begge Henseender skulde hun dog snart blive tilstrækkelig oplyst. Den 13de August fik hun atter Besøg af de tidligere nævnte Kommissærer, til hvilke denne Gang Feltherren Hans Schack havde sluttet sig. Efter at man ligesom sidste Gang havde opfordret hende til at bekjende, hvad hun vidste om Mandens Anslag, og efter at hun pàny havde svaret ikke at vide noget derom samt udtalt sin Tvivl om dets Virkelighed, spurgte Peder Reedtz hende, om hun, hvis Manden fandtes skyldig, vilde være delagtig i hans Dom. Hun fandt, at dette var et underligt Spørgsmål, og svarede efter lidt Betænkning: »Må jeg få at vide, på hvad Fundament han beskyldes, så vil jeg svare dertil, så vidt som mig vitterligt er, og så meget jeg kan«. Da hun fastholdt dette sit Standpunkt, gik Erik Krag ud, og kort efter kom en af Kancelliets Æmbedsmænd ind med en Del Papirer. Peder Reedtz sagde da: »Her er nu ikke videre at gjøre end lade Eder vide, hvad for en

Mand I haver, og lade Eder høre hans Dom». Derefter oplæste så den nævnte Kancelliæmbedsmand forskjellige af de vigtigere Dokumenter vedrørende Ulfeldts Sag, først, som det synes, Spaens Indberetning om sin første Samtale med Ulfeldt, derpå de skriftlige Protester, som Universitetet og måske også Borgermestre og Råd i København[80] havde nedlagt imod Ulfeldts Påstand om at have Medvidere i alle Samfundsklasser, og endelig Dommen selv. Da Oplæsningen af dette sidste Aktstykke var tilendebragt, blev det lagt på Leonora Christinas Seng. »Ethvert Menneske», siger hun selv, »kan let betænke, hvorledes mit Hjerte var til Mode, men få eller ingen kan begribe, at det muligt var, jeg ikke af den uformodentlige Ulykke kvaltes, eller og at mig ikke Sind og Sands betoges. Jeg kunde for Hylen og Gråd ingen Ord fremføre». Til Slutning oplæstes den Takkebøn, der var holdt i Kirkerne i Anledning af Opdagelsen af Ulfeldts Anslag, og i hvilken alt muligt ondt nedbades over ham. »Der alt var oplæst», siger Leonora Christina, »beklagede jeg med Hjertens Suk og vemodige Tårer, at jeg den bedrøvede Dag skulde leve, bad dennem for Jesu Retfærdigheds Skyld, at jeg måtte se, hvorpå den hårde Dom var funderet. Grev Rantzau svarte: »Det kan I vel tænke, Madame, at der ere Dokumenter, hvorefter vi ere gåede; der sidder af Eders Venner i Rådet». »Ja Gud bedre det!» sagde jeg; »måtte jeg få de Dokumenter at se, der beder jeg om for Guds Skyld». Hun gjorde nu opmærksom på, at Skinnet ofte bedrager, og anførte som Exempel, hvorledes hendes Mand havde været arresteret i Malmø, fordi han mistænktes for at have korresponderet med Kongen af Danmark og hans Ministre, hvilket ingen bedre end de tilstedeværende vidste var usandt. Hun fremhævede

det usandsynlige i, at hendes Mand i sin nuværende Tilstand skulde have svigtet sin Pligt mod Kongen, da han dog på en Tid, da han havde næsten hele Magten i sine Hænder og ikke var bundet til nogen Herre — nemlig umiddelbart efter Christian IV.s Død — havde modstået de store Løfter, Hertugen af Holsten-Gottorp gjorde ham, og sat alt på at få Frederik III. valgt og kronet. »Det er nu hans Løn«, sagde hun. »I gode Herrer, spejler Eder nu på mig, som haver før set mig udi Velstanden, og haver dog Medlidenhed med mig! Beder Hs. kgl. Majestæt sig at formilde og ikke så strengt at fortfare!« Peder Reedtz og Gabel bleve så bevægede ved hendes Tale, at de fik Tårer i Øjnene. Hun mindede fremdeles om, at hun, da Dommen blev afsagt, havde været i England, og at ingen havde været »til Vedermæle« på Ulfeldts Vegne. Rantzau spurgte hende, om hun da selv vilde tale på Dommen. Hun anså det for unyttigt og bad blot om, at man vilde tage Hensyn til, hvad hun havde sagt, samt lade hende se de Dokumenter, hvorpå Dommen var grundet. Rantzau nøjedes med at gjentage, at der var sådanne Dokumenter til, og at hun havde Venner blandt Dommerne, og han tilføjede, at alle Dommerne havde været enige, ikke én havde haft noget at indvende. »Det, jeg tænkte«, siger Leonora Christina, »turde jeg ikke sige. Jeg vidste vel, hvorledes i sådanne absolute Regeringer tilgår; der tør intet imod siges, det hedder: skriv under, Kongen vil det så have, og spørg ikke hvorfor, ellers est du udi lige Fordømmelse. Jeg tav og begræd min Ulykke, som var irremediable«. »Denne hårde Besøgelse«, fortsætter hun, »varede over 4 Timer. De ginge bort, efterladende mig udi Suk, Sorrig og Gråd, en højt bedrøvet, elendig, fangen Kvinde, af alle forladt, som så sig ingen

Redning imod Magt og Vold, som hvert Øjeblik frygtede, at Manden dennem udi Hænderne skulde komme, og at de deres Ondskab på hannem skulde øve. Gud gjorde den Dag et stort Mirakel og Jertegn, idet han sin Kraft udi mig svage beviste og min Hjerne fra Vildelse og min Tunge, at den ikke af Utålmodighed overløb, bevarte. Gud være tusinde Gange derfor æret! Din Lov vil jeg sjunge, så længe sig min Tunge kan røre, thi Du varst da og stedse altid min Værn, Klippe og Skjold».[31]

Det er imidlertid ikke til at undres over, at den stærke Sindsbevægelse, hvori Leonora Christina ved denne Lejlighed var kommen, måtte virke nedbrydende på hendes Helbred, der i Forvejen var svækket dels af Opholdet i det uhumske og indelukkede Rum, dels deraf, at hun i al den Tid, hun havde været arresteret, ikke havde nydt synderlig andet end Øl og Citroner med Sukker. Om Natten efter Forhøret blev hun syg og var i de følgende Dage meget afkræftet. Imidlertid skulde snart de af hendes Lidelser, som hidrørte fra Opholdsstedet, lindres noget. Enten nu de Forestillinger, hun gjennem Kommissærerne gjorde Kongen[32], havde virket, eller det overhovedet fra Begyndelsen af ikke havde været Hensigten, at hun skulde blive længe i «den mørke Kirke», nok er det, at man allerede nogle Dage i Forvejen havde begyndt at indrette et andet Fængsel til hende, og den 17de August blev hun overført hertil[33]. Forberedelserne til denne Flytning så meget truende ud og syntes at tyde paa alt andet end en Forbedring i hendes Kår. Om Morgenen på den nævnte Dag lukkede Slotsfogden senere op end sædvanligt, og efter at være kommen ind hviskede han noget til den tyske Kvinde Anna, som gjorde, at hun ikke, som hun plejede, gik hjem. Han gik så ud og

ind, og imens sagde Anna til Maren Bloks — der midlertidig havde overtaget Tjenesten efter den anden tyske Kvinde, Kathrine, som ikke havde kunnet tåle Opholdet i Fængslet —, at hun var så bange, at hun rystede, og at hun vilde ønske, at hun var nede. Om hendes Frygt var virkelig eller forstilt og i så Tilfælde beregnet på at indjage Leonora Christina Skræk, må vistnok henstå uafgjort. Maren selv så bedrøvet ud, men talte ikke, uden for så vidt at hun fik Lejlighed til at sige til Leonora Christina, at der vist kom nogen til hende. Ude på Trappen var der en stadig Løben op og ned, og hver Gang Anna hørte nogen komme, gyste hun og sagde: »Ich bäwe recht!« Henimod Kl. 11 kom Slotsfogden ind og sagde: »Leonora, Ihr sollet aufstehen und zu den Herren gehen!« »Gud véd«, siger Leonora Christina», at jeg ilde kunde gå, og Anna forfærdede mig, sagde til Maren: »O, dat arme Mensch!« Marens Hænder rystede, der hun satte mig Tøflerne på. Jeg kunde ikke andet forstå, end at jeg skulde pines[24], trøstede mig ved intet andet, end at jeg håbedes, min Pine ej længe kunde vare, thi mit Legeme var så udmattet, at det syntes, ligesom hvert Øjeblik Ånden vilde udfare. Der Maren bandt Forklædet om min lange Kjortel, sagde jeg: »Nu, de forsynder sig højligen på mig; Gud være min Styrke!« Slotsfogden hastede, og der jeg var færdig, tog han mig ved Armen og ledede mig. Jeg havde gjerne været hans Hjælp foruden, men jeg kunde ikke gå ene. Han ledede mig ind næst op til, der sad Grev Rantzau, Schack, Reedtz, Gabel og Krag om Bordet. De rejste sig alle op imod mig, der jeg kom ind, og jeg gjorde en Reverents, sådan som jeg kunde. Til mig blev sat en liden lav Stol midt for Bordet«. Det viste

sig imidlertid, som allerede antydet, at alle disse Forberedelser ikke betydede noget meget slemt. Der var ikke blot ingen Tale om Pinebænk eller lignende, men de Spørgsmål, der ved denne Lejlighed blev hende forelagte af Kommissærerne, angik kun temmelig uvæsentlige Ting. Der blev således spurgt, om hun ikke havde flere Breve end dem, man havde frataget hende i England, og der blev herved talt vidtløftigt frem og tilbage om det Brev, hun ved Anholdelsen i Dover havde revet itu og kastet i et Privet (se foran S. 139—40). En Del af Stykkerne vare nemlig, som tidligere omtalt, blevne samlede op, og Leonora Christina blev nu udspurgt om Brevets Indhold på de Steder, hvor der manglede noget. Hun fastholdt, at det meste var Skjemt, og så vidt man kan dømme af, hvad der endnu kjendes af Brevet, var dette også Tilfældet, om end Skjemten på enkelte Steder havde et meget bittert Præg, ikke mindst, som det synes, hvor der taltes om danske Forhold. Derefter blev hun udspurgt om sine Juveler, af hvilke hun sagde at have for længe siden solgt de kostbareste, medens enkelte vare blevne efterladte i Brügge. Tilsidst rettede Grev Rantzau et privat Spørgsmål til hende vedrørende en Søster til ham, — Enke efter den bekjendte Josias Rantzau, Marskal af Frankrig — som var i et Kloster i Paris, og hvem Leonora Christina under sit sidste Ophold der havde besøgt. Hermed vare Forhandlingerne til Ende, og efter at Leonora Christina igjen havde anbefalet sig til Kongens Nåde, forlod Kommissærerne hende for ikke oftere at komme igjen. Hun selv blev, hvor hun var, eller så omtrent. Slotsfogden kom nemlig ind og sagde, at et tilstødende Rum var bleven sat i Stand til hende, og efter at hendes Seng var bleven flyttet ind fra

»den mørke Kirke«, tog hun strax sit nye Opholdssted i Besiddelse. Dette, som ved en Dobbeltdør stod i umiddelbar Forbindelse med det Værelse, hvori hun havde givet Møde for Kommissærerne, beskrives af hende selv som et hvælvet Kammer, der var 7 Skridt langt og 6 Skridt bredt samt 9 Alen højt. Øverst oppe var anbragt et Vindue, en Alen stort i Kvadrat, med tykke Jernstænger for og desuden forsynet med et Jerngitter, som var så tæt, at man ikke kunde stikke sin Lillefinger igjennem det. Hun siger, at det var Grev Rantzau, som havde ladet dette Jerngitter gjøre for at forhindre, at en Due skulde bringe hende et Brev, således som han vel havde læst, at det var gået til i en eller anden Roman[25]. Imidlertid var det naturligvis et stort Fortrin ved dette Rum fremfor ved det forrige, at man dog her kunde se Dagslyset. Kammeret var (eller blev) møbleret med to Senge, et Bord og to Stole og var, da Leonora Christina flyttede ind, nylig kalket og hvidtet. Gulvet havde man anset det for overflødigt at gjøre rent, og det var da også, som Leonora Christina siger, så tykt belagt med Skarn, at hun antog det for et Lergulv, skjønt det var lagt med Mursten. Først et Par År senere kom hun efter Sandheden, og da det Fruentimmer, der den Gang var hos hende, tog sig for at gjøre Gulvet rent, gjorde hun både sig selv og Leonora Christina syg ved Stanken af den Uhumskhed, som i en lang Årrække havde ophobet sig her. Leonora Christina forsikrer, at det Skarn, der ved denne Lejlighed blev brudt op af Gulvet, var så meget som et stort Bonde-Læs[26]. Så længe det henlå urørt, mærkedes Ubehagelighederne derved dog ikke meget, og Forskjellen mellem det gamle og det nye Fangerum blev herved end mere iøjnefaldende.

I Begyndelsen havde Leonora Christina dog kun ringe Glæde af Forandringen. Hun var, som før omtalt, syg, og hun blev Dag for Dag svagere. Hun lå stille hen i sin Seng og næsten hverken talte eller spiste, ønskede, at Døden snart måtte befri hende fra hendes Elendighed. Med Overflytningen til det nye Fængsel var der iøvrigt også foregået en Forandring i hendes Betjening. Medens de Kvinder, som hidtil havde opvartet hende, kun havde været midlertidig ansatte og derfor også haft en vis Frihed til af og til at forlade hende, fik hun nu et Fruentimmer, som ikke havde anden Bestilling end at tage Vare på hende og aldrig forlod hende[37]. Dette Fruentimmer, hvis Navn var Karen Olesdatter, havde måttet aflægge Ed for Slotsfogden på at berette ham alt, hvad der forefaldt, og Slotsfogden indberettede det da igjen til Dronningen, som hver Dag sendte Bud for at få at vide, hvad Leonora Christina sagde og gjorde. I den første Tid havde Karen dog ikke meget at fortælle på Grund af Leonora Christinas Sygdom. Da det tegnede til, at denne snart vilde føre til Døden, bad Leonora Christina (21de August) Slotsfogden skaffe sig en Præst, som kunde berette hende, og som Følge heraf indfandt Hofprædikanten Mag. Mathias Foss[38] sig hos hende. Også han søgte at bevæge hende til en Tilståelse, idet han foreholdt hende, at hun ikke måtte betynge sin Samvittighed med noget. »Jeg kunde«, siger hun, »for Gråd næppe Ordene udføre, sagde, at jeg vandt [ɔ: vidnede] for Gud udi Himmelen, for hvilken intet er skjult, at mig om det Forræderi intet var vitterligt; jeg vidste vel, at jeg aldrig i mine Dage fik min Mand mere at se; jeg befalede hannem den Allerhøjeste, som vidste min Uskyldighed; bad eneste Gud om et saligt Endeligt og Skils-

misse fra denne onde Verden; begjærte intet af Præsten, uden at han mig udi sine Bønner til Gud vilde ihukomme, at Gud vilde ved Døden gjøre en Ende på min Jammer». Præsten lovede at gjøre, som hun bad ham, og derefter berettede han hende og forsøgte at trøste hende.

Endnu i 3 Dage til lå hun stille hen uden næsten at nyde noget. Slotsfogden synes at have været ganske venlig imod hende i denne Tid; han spurgte hende ofte, om hun forlangte noget at spise eller drikke, og om han skulde sige Kongen noget fra hende. Hun takkede, men afslog hans Tilbud. Imidlertid havde Kongen dog fået Nys om hendes Tilstand og havde befalet, at man skulde udlevere hende fra Kjøkkenet og Kjælderen, hvad hun selv måtte ønske. Da hun hørte det, udbrød hun: »Gud bevare Hs. Majestæt! han er en god Herre, måtte han være god for onde Mennesker». Slotsfogden sagde da: »Dronningen er også god», men hertil svarede Leonora Christina intet, og Slotsfogden, som virkelig synes at have været Dronningen personlig hengiven, kom siden igjen tilbage til Sagen og sagde, at Dronningen beklagede, at hun således havde ladet sig forføre, men at hun ikke var vred på hende, men havde Medlidenhed med hende. Heller ikke herved lykkedes det ham dog at aflokke Leonora Christina nogen Indrømmelse med Hensyn til Dronningen; hun havde — og med Rette — en ganske modsat Opfattelse af dennes Følelser med Hensyn til hende.

Imidlertid begyndte efterhånden hendes Sygdom at fortage sig, hvad der var en Kilde til stor Sorg for hende. Hun havde med Utålmodighed ventet på at skulle dø, og i Virkeligheden syntes det Liv, der endnu forestod hende, kun at kunne blive en uafbrudt Kjæde af Jammer

og Elendighed. Hun beskriver selv på en rørende Måde, hvorledes hun »begyndte med Gud at disputere og vilde med hannnem gå i Rette». Især om Nætterne, når hun havde Ro for det Fruentimmer, der opvartede hende, og hendes Tårer kunde strømme frit, »gik det an på en Rettergang». »Jeg opregnede», siger hun, »alt det, jeg uskyldeligen udi mine Dage havde lidt og udstået, holdt Gud fore: om jeg var vegen fra min Pligt? om jeg skulde have gjort mindre imod min Ægtefælle, end som jeg havde gjort? om det skulde være min Løn, at jeg hannem udi Modgangs Tid ikke vilde forlade? om jeg nu derfor skulde pines, plages og bespottes? om så mange uudsigelige Ulykker, jeg med hannem havde udstået, ikke vare nok, at jeg endeligen til denne ulægelige store Ulykke skulde konserveres? Jeg vil ikke dølge min Ufornuft. Jeg vil bekjende mine Synder. Jeg spurgte: om der endnu kunde være noget værre tilbage, hvorefter jeg skulde leve? om der og var nogen Jammer til i Verden, som ved min kunde lignes? Bad Gud at gjøre derpå en Ende, thi han havde ingen Ære deraf mig således at lade leve og stedse plages; jeg var dog ikke af Jern og Stål, men af Kjød og Blod. Jeg bad, at mig måtte indskydes eller i Drømme forstændiges, hvad jeg skulde gjøre, at jeg min Jammer kunde forkorte. Når jeg længe havde disputeret og trættet min Hjerne, mig og så forgrædt, at det syntes ej Tårer mere at være forhånden, faldt jeg i Søvn, men vågnede med Forskrækkelse, thi jeg udi Drømme havde uhørte gruelige Fantasier, så jeg gruede for at sove, begyndte så atter igjen min Elendighed at beklage. Endeligen så Gud til mig med sine Nådsens Øjne, så at jeg den 31te Augusti fik en rolig Søvn om Natten, og ret udi Dagningen vågnede jeg med efter-

følgende Ord udi Munden: »Mein Kind, verzage nicht, wann du von Gott gestrafet wirst, dann welchen der Herr lieb hat, den züchtiget er. Er steupet aber einen jeglichen Sohn, den er aufnimmt*). . . Lå så stille hen og besindede mig; kjendte og bekjendte min Dårlighed, at jeg, som ikkun var Muld og Jord, Støv og Aske, ja skændelig Møg, med den allerhøjeste ubegribelige Gud vilde gå i Rette, trætte med min Skabere og hans sluttede Råd, mestre og imodsige. Jeg faldt udi stor Gråd, bad inderligen og hjerteligen om Nåde og Forladelse. Havde jeg før gjort mig ren med David og stolet på min Uskyldighed, så bekjendte jeg da med hannem, at ingen findes retfærdig for Gud, ja ikke end én. Havde jeg med Job talt dårligen, sagde jeg og med hannem, at jeg havde gjort uviseligen og talt om Ting, som vare mig for høje og jeg ikke forstod. Jeg indflyede til Guds Nåde, forlod mig på hans store Barmhjertighed, foreholdende hannem Mosen, Josua, David, Jeremia, Job, Jonas og andre, hvilke vare højt begavede Mænd og dog så skrøbelige, at de udi Nødens Tid imod Gud knurrede og murrede; bad, han mig, som det allerskrøbeligste Lerkar, af Nåde det vilde forlade, jeg kunde dog ikke anderledes være, end han mig havde gjort. Alle Ting vare udi hans Magt, det var hannem let at give mig Tålmodighed, såsom han mig tilforne Styrke og Mod havde given, så hårde Pust og Stød at udstå. Og bad jeg Gud, næst mine Synders Forladelse, om intet andet end om en god Tålmodighed min Forløsningstime til at afvarte. Gud bøn-

*) Til Forklaring af, at dette Udbrud var på tysk, må anføres, hvad Leon Chr. siger lige i Forvejen, at hun mest havde brugt at læse Bibelen paa tysk (Jvfr. 1ste Bd. S. 60):

hørte mig nådeligen, han tilgav mig ikke aleneste mine dårlige rasende Synder, men han gav mig endog det, jeg hannem om bad, thi daglig Dags tiltog min Tålmodighed. Sagde jeg stundum med David: »Vil da Gud forskyde evindeligen og ingen Nåde mere beté? Er det da slet ude med hans Nåde, og haver Løfterne en Ende? Haver da Gud forglemt at være nådig og sin Barmhjertighed for Vrede tillukt?« så sagde jeg og videre med hannem: »Men dog, jeg må lide det altsammen, den Højestes Hånd kan alting ændre«. Jeg sagde af den 119de Psalme: »Det er mig gavnligt, Herre, at du ydmyger mig, på det at jeg kunde lære din Ret«. Guds Kraft gjorde udi mig sin Virkning. Mig randt udi Sinde mange trøstelige Sententser af den hellige Skrift, fornemmeligen disse: Såfremt vi lide med Christo, skulle vi og ærefuld gjøres med hannem. Item: Alle Ting skal tjene dennem til bedste, som frygter Gud. Item: Min Nåde er dig nok, thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed. I Synderlighed var ofte i mine Tanker Christi Ord hos Lucam: Skulde Gud ikke redde sine udvalgte, som råbe til hannem Dag og Nat, enddog han haver Tålmodighed derover? jeg siger Eder, han skal snart redde dennem«!

Jeg har gjengivet dette så udførligt, fordi det formentlig bedre end noget andet viser, hvad det især var, der hjalp Leonora Christina til i den lange Årrække, hun endnu skulde tilbringe i Fængslet, at bære dettes Kval med et frejdigt Mod, som stedse må fylde enhver med Beundring. Så stærk hun af Naturen var på Legeme og Sjæl, kan man vistnok have Lov til at tvivle om, hvor vidt hun ikke vilde være sunken sammen under den Byrde, der var lagt på hende, hvis hun ikke tillige i Religionen havde fundet en Støtte, som mægtigt bidrog

til at holde hende oppe. Også tidligere havde hun jævnlig søgt Religionens Trøst, men det var dog, så vidt man kan skjønne, først i den nys skildrede åndelige Krisis at den religiøse Følelse kom til et sådant afgjørende Gjennembrud hos hende, at den blev en i højere Forstand virksom Kraft i hendes Liv. Hvor alvorligt dette Gjennembrud i Virkeligheden var, sees deraf, at hun ikke blot fra nu af må betragtes som i det væsentlige forsonet med sin Skjæbne, men at hun åbenbart stiller en højere Fordring end nogensinde tidligere til sin egen åndelige Personlighed, som hun efter Ævne bestræber sig for at rense fra de Lidenskaber og den øvrige Skrøbelighed, som hidtil havde heftet ved den. Hendes Bestræbelser i så Henseende vare heller ikke uden Frugt, og skjønt hun var altfor fuldblodigt et Menneske til nogensinde helt at aflægge de menneskelige Svagheder, er det dog tydeligt, at hendes åndelige Fysiognomi i Fangenskabet undergår en ikke uvæsentlig Modifikation. Strax efter Sygdommen viste der sig en Forandring i hendes Forhold til sine Omgivelser. Hun begyndte at svare Slotsfogden, når han talte til hende, og hun indlod sig mere end hidtil med det nye Fruentimmer, hun havde fået til Opvartning, skjønt hun ingen god Tro havde til hende. At hun dog herved iagttog en vis Forsigtighed, er forståeligt og var vistnok også vel begrundet. Konen — Karen Olesdatter — gjorde sig imidlertid adskillig Umage for at indgyde Leonora Christina Tillid til sig. Fra Maren Bloks, som vedblev at vise sig Leonora Christina hengiven, bragte hun af og til denne ikke blot nogle beskedne Lækrerier som kandiseret Sukker og Citroner (der i sin Tid brugtes som Appelsiner nu), men også Underretning om, hvad nyt der passerede. Som

Mellemmand herved brugtes Slotsfogdens Kusk Per, der af og til forrettede Tjeneste for Slotsfogden. En Dag overbragte Karen en Hilsen fra Maren Bloks og opfordrede med det samme Leonora Christina til at skrive til sine Børn i Skåne, idet hun sagde, at der nu var en sikker Lejlighed. Leonora Christina svarede, at hendes Børn ikke vare i Skåne, men hvis hun kunde få Bud derover, havde hun en Ven der, som sikkert vilde lade hende vide, hvorledes Børnene havde det. Hun fik så et krøllet Stykke Papir og noget til at skrive med (formodentlig en Blyant), og skrev så en Billet til Fru Margrethe Rantzau, gift med Ove Thott til Skabersø. Imidlertid hørte hun aldrig videre til dette Brev, og hun troede, at det hele kun var en Fælde, der var stillet for hende for at få at vide, hvem hun vilde skrive til, og hvad hun vilde skrive. Hun tilbragte iøvrigt endnu det meste af sin Tid i Sengen og vedblev dermed hele Vinteren, dels fordi hun frøs — thi først efter Nytår blev der sat en Bilæggerovn op i Kamret —, og dels fordi hun ikke havde noget at sysle med. Det var strax da hun blev indsat i sit nye Fængsel bleven pålagt Slotsfogden at tage Vare på, at hun ikke havde nogen Slags skjærende eller stikkende Instrumenter hos sig, næppe for at hindre hende i at arbejde, men fordi man frygtede for, at hun skulde tage Livet af sig[29]. Imidlertid havde hun, allerede medens hun opholdt sig i »den mørke Kirke», fundet en Synål i sin Sengedyne, og en Klud havde hun fået af en af de tyske Kvinder under Foregivende af, at hun havde en Skade på Benet. Hun bad nu flere Gange Karen Olesdatter om at skaffe sig lidt Silke- eller andet Garn hos Per, for at hun kunde sy lidt. Karen lovede at sige det, men gjorde det ikke, og siden kom der andre

Ting, som i nogen Tid betog Leonora Christina Lysten til at adsprede sig.

Som man let kan tænke sig, levede Leonora Christina, efter at være bleven bekjendt med Dommen over sin Mand, stadig i dødelig Angst for, at han skulde falde i Regeringens Hænder, men hendes Frygt udstrakte sig iøvrigt til alle, der havde stået i venskabeligt Forhold til ham eller hende selv, da det kunde antages, at Regeringen ikke vilde handle blidt med deres Tilhængere. Heraf benyttede hendes Omgivelser i Fængslet sig gjentagne Gange til at forurolige hende. Allerede den fjerde Dag af hendes Fangenskab havde Slotsfogden, som da var vred på hende, snakket om, at Tjeneren Charles, som havde været hos hende og hendes Mand under hele deres Udenlandsrejse, og som var flygtet med Ulfeldt fra Brügge, var ført som Fange til Kjøbenhavn. Det var imidlertid kun et Påfund af ham selv. Siden gjorde den ovenfor omtalte Kusk Per sig en lignende Spas. Da nemlig Leonora Christina i de første Dage af September troede at kunne høre, at man satte et Fangerum, som lå ovenover hendes eget, og udenfor hvilket Pinebænken stod, i Stand til nogen, stak Per, som af Karen havde hørt tale om hendes Ængstelse, en Middag Hovedet ind ad Døren og sagde: »Casset«! hvorved han naturligvis sigtede til den tidligere omtalte flanderske Adelsmand Cassetta, som vidstes at være den Ulfeldtske Familie meget hengiven og at have været arresteret med Leonora Christina i Dover. Hun, som ikke kunde tro, at Per havde taget Navnet af sig selv, blev yderst bevæget ved Tanken om, at en Mand, der havde vist hende og hendes Familie så meget Venskab, skulde være kommen i Ulykke for deres Skyld og måske endogså pinligt forhøres, og hun til-

bragte en sørgelig Dag og Nat, indtil det virkelig viste sig, at Per ved Nævnelsen af Cassettas Navn kun havde villet gjøre sig en lille privat Fornøjelse.

Til Trods for den Resignation, Leonora Christina havde tilkæmpet sig, var det umuligt andet, end at der ofte måtte vækkes en vemodig Følelse i hendes Sind, når hun kom til at tænke på, hvorledes hun i sin Tid, strålende i Ungdommens og Magtens Glans, var bleven fejret som Landets første Dame på dette samme Slot, hvor hun nu delte Kår med de simpleste Forbrydere. Disse Erindringer bleve med særlig Styrke kaldte til Live ved de Festligheder, som den 10de Oktober holdtes på Kjøbenhavns Slot i Anledning af Kurprins Johan Georg af Sachsens Trolovelse med Frederik III.s ældste Datter Anna Sophie[30]. Det var netop i de Dage 27 År siden, at Leonora Christina havde holdt Bryllup på det samme Sted, og Modsætningen mellem dengang og nu blev ligesom stærkere understreget ved den Kjendsgjerning, at hendes Brudekammer havde ligget op til hendes nuværende Fængsel. Men skjønt hun naturligvis ikke kunde undlade at anstille en Sammenligning, blev hun dog mindre nedslået derved, end hun selv synes at have ventet, og hun følte sig i Hjertet taknemlig ved at have vundet så megen Sindsstyrke. Ved en Begivenhed, som indtraf en Månedstid senere, skulde denne Sindsstyrke sættes på en endnu hårdere Prøve. Jeg sigter til den Exekution på hendes Mands Billede, som fandt Sted den 13de November. Som tidligere er meldt, foregik Exekutionen på Slotspladsen, og forinden var Billedet som et levende Menneske på en Skubkarre bleven ført til Blåtårn og indsat der Natten over. Efter hvad Leonora Christina siger, var det Dronningens Ønske, at det skulde

hensættes i det Værelse, som lå foran hendes Fængsel, og hun vilde, at Leonora Christina skulde se Billedet[31], men Kongen vilde ikke tillade det. Den Rystelse, hun herved undgik, søgte det Fruentimmer, der var hos hende, dog på anden Måde at skaffe hende. Dagen før Exekutionen stod hun ude på Trappen og talte med Kusken Per og kom derefter ind og sagde hurtigt og ligesom forskrækket: »O Jesus, Frue, der kommer de med Eders Mand!« Leonora Christina blev i Øjeblikket som lamslået; hun rejste sig op i Sengen og rakte sin Arm ud, men kunde ikke tage den til sig igjen, så at Kvinden selv blev bange for den Virkning, hendes Ord havde haft, og måtte frem med Sandheden, at der kun var Tale om Mandens Billede. Næste Dag, da Exekutionen fandt Sted, blev Leonora Christina bekjendt med alle Enkelthederne ved den, idet Slotsfogden med høj Røst fortalte dem til Karen Olesdatter i Kamret udenfor og endog gjentog sin Fortælling flere Gange, for at Leonora Christina skulde høre den. Uden Tvivl var dette ham pålagt, for at man kunde få at vide, hvad Virkning det vilde gjøre på hende[32], og om Aftenen kom også ganske rigtigt en kongelig Lakej for at tale med Slotsfogden. Leonora Christina gav dem imidlertid ikke megen Anledning til at fortælle noget om hende. Hun havde i Begyndelsen sagt et Par Ord, for at de ikke selv skulde opfinde noget om hende, men ellers forholdt hun sig både den Dag og mange Dage efter næsten ganske tavs. Begivenheden havde naturligvis gjort et stærkt Indtryk på hende, men mere dog fordi den gav den ængstelige Uro i hendes Sind med Hensyn til Mandens Skjæbne fornyet Næring, end fordi hun i og for sig brød sig synderligt om den Forhånelse, han havde måttet

lide ved denne Lejlighed; thi, som hun siger, der var så mange store Herrer, som havde lidt en lignende Medfart, og som dog siden vare komne til Ære og Værdighed igjen.

Den Frygt, hun nærede for, at hendes Mand skulde falde i den danske Regerings Hænder og således selv komme til at lide den Straf, man havde antydet på hans Billede, fik imidlertid inden lang Tids Forløb Ende ved Efterretningen om hans Død. Hun fortæller selv, hvorledes hun modtog denne Efterretning, og hvorledes hun bar den. »Udi Martii Måned«, siger hun, »kom Slotsfogden ind og gjorde sig hel mild, sagde iblandt andet: »Nu seid Ihr Wittib, nu könnet Ihr wohl sagen aller Sachen Beschaffenheit«. Jeg svarte med et Spørgsmål: »Können Wittiben aller Sachen Beschaffenheit sagen?« Han smel og sagde: »Ich meine es nicht so; ich meine diese Verrätherei«. Jeg svarte: »Ihr könnet andre darnach fragen, die es wissen; ich weiss von keiner Verrätherei«. Og som hannem syntes, at jeg ikke troede, min Mand var død, tog han en Avis frem og lod mig den læse, måske mest fordi min Mand stod ilde deri antegnet. Jeg sagde intet meget dertil andet end: »Die Avisen-Schreibers sagen nicht allezeit die Wahrheit«. Det måtte han tage, så som han vilde. Jeg lå så hen i Håbet, at det så var, at min Herre ved Døden var sine Fjender undgået, og tænkte ved mig selv med største Forundring, at jeg skulde leve den Dag at ønske min Herre død; faldt atter igjen udi bedrøvede Tanker og gad intet talt. Kvinden mente, at jeg var bedrøvet, at min Herre var død, trøstede mig, og det hel fornuftig, men over hendes Trøst forøgede sig forbigangne Tiders Ihukommelse, så jeg kunde længe derefter ikke komme til

at stille Sindet i Rolighed». Ikke mindst bekymret var hun ved Tanken om, hvad der skulde blive af hendes Børn, som nu på en Måde havde mistet både Fader og Moder og levede under vanskelige Forhold i Udlandet. »Jeg sad hele Nætter over Ende i min Seng, thi jeg kunde ikke sove, og når jeg haver Hovedpine, så kan jeg ikke ligge ned i Puden med mit Hoved. Jeg bad Gud inderligen om en nådig Forløsning. Det haver ikke behaget Gud, men han gav mig Tålmodighed at bære mit tunge Kors».

Da den første Sorg havde fortaget sig, og hendes Sind igjen var kommet noget i Ro, begyndte en stærk Virksomhedstrang at røre sig i hende, men det havde sine store Vanskeligheder at skaffe denne Trang Tilfredsstillelse, da det jo, som før anført, var strengt forbudt at give hende nogen Slags skarpe Redskaber i Hænder. Hun fandt imidlertid på Råd. Hun havde til at begynde med en Klud og en Synål — den, hun havde fundet i sin Dyne —, og Garn skaffede hun sig ved at pille de lyserøde Silkebånd i sin Nattrøje op. Med Silken syede hun så Blomster på Kluden. Siden trak hun Tråde ud af sine Lagener, tvandt dem og syede med dem. En Dag gav Karen Olesdatter hende et Stykke af en Træske, og Leonora Christina bad hende da se efter i en Affaldsdynge, som lå udenfor Fængselsdøren, om der ikke skulde findes et Glasskår i den. Der fandtes endog flere og desuden et Stykke af et Tinlåg, som havde siddet på et Krus. Det sidste bøjede hun således sammen, at hun senere kunde bruge det som Blækhus. Ved Hjælp af Glasskårene omdannede hun Skestumpen til en Pind med to Takker, som hun brugte til at lave Bånd på, idet hun også hertil tog Silken af sin Nattrøje. Megen Glæde

havde hun af en stor Knappenål, som Karen ved samme Tid gav hende. Det var ikke af Medfølelse med hendes Ulykke at dette Fruentimmer skaffede hende de nævnte og lignende Småting, men dels kjedede hun sig, og det adspredte hende at se, hvad Leonora Christina kunde få ud af det, hun gav hende, og dels var det hende magtpåliggende at stå sig nogenlunde godt med Leonora Christina, fordi hun var bange for hende. Blandt andet troede hun, ligesom flere andre, at Leonora Christina kunde hexe[33], og skjønt denne netop udmærkede sig ved en for sin Tid ualmindelig fordomsfri og fornuftig Opfattelse af det hele Trolddomsvæsen[34], bestred hun dog ikke Konens Tro, da hun derved mente at have et Middel til at holde hende i Ave. Den omtalte Knappenål brugte hun blandt andet til at kniple over, og da Konen engang havde skaffet hende nogle Nødder og et Stykke Kridt, ridsede hun med Nålen Tal i nogle af Nødderne, gned Kridt deri og lavede således et Slags Tærninger, som hun og Konen spillede med. Hun slog også Snore ved Hjælp af små Poser, fyldte med Sand, og forfærdigede sig på denne Måde et Bind, som hun brugte i Stedet for Snørliv. Med Kridtet tegnede hun på Bordet og på et Stykke Brædt, som hun havde, nedskrev også Psalmer[35] og andre Vers, som hun selv digtede, og kort sagt, hun brugte sin rige Opfindsomhed i alle Retninger for at få Has på Fangenskabets dræbende Ensformighed. Midt under alt dette indtraf en Begivenhed, som, om den end ikke fik nogen Indflydelse på hendes nuværende Tilstand, dog stod i så nøje Sammenhæng med hendes egen og hendes Mands Historie, at jeg må dvæle lidt både ved Begivenheden selv og det, der havde fremkaldt den. Jeg taler om Dr. Otto Sperlings Indsættelse i Blåtårn i Foråret 1664.

Der er ikke her berettet noget nærmere om Sperlings Liv, siden han i Efteråret 1657 skiltes fra Ulfeldt og hans Hustru i Frederiksodde, noget misfornøjet med den Måde, hvorpå han var bleven behandlet af dem (1 Bd. S. 300). På den anden Side bleve Ulfeldt og Leonora Christina fornærmede over, at han forlod dem, og der herskede en Tid en vis Spænding på begge Sider[36], som dog efterhånden fortog sig. I Sommeren 1658 rejste Sperling til Holland i private Anliggender, men da han på Tilbagevejen ved et Tilfælde kom til Glückstadt, blev han her — den 19de August — anholdt på Feltmarskal Ebersteins Befaling, fordi det sagdes om ham, at han stod i den svenske Regerings Tjeneste. Skjønt Sperling bestemt nægtede dette, vilde Eberstein ikke slippe ham løs, før han havde indhentet Instruxer fra Kjøbenhavn, og da Frederik III. var meget forbitret på Sperling for hans Forhold til Ulfeldt, og særlig fordi han i sin Tid havde oversat dennes »Æresforsvar« på latin, samt fordi han Året i Forvejen var fulgt med ham og den svenske Hær ind i Landet — hvortil yderligere kom, at han ved den sidste Lejlighed sagdes at have talt ilde om Kongen —, befalede han Eberstein vedblivende at holde ham fast i Glückstadt. Hans Fangenskab var nu ganske vist meget lemfældigt, så at han endog nogle Gange fik Tilladelse til at rejse til Hamborg for at besørge sin Praxis, men det hævedes dog ikke før sidst i Marts 1659, og imod at han skriftligt forpligtede sig til ikke at indlade sig med Kongens Fjender eller foretage noget, som kunde være Danmark til Skade[37]. I de følgende 2—3 År trådte han, på Grund af Ulfeldts og Leonora Christinas gjentagne Fangenskab, kun i løsere Forhold til Familien, men næppe havde hans fordums Patroner taget Ophold på Ellensborg,

før han atter knyttedes nærmere til dem dels ved at tage det Løsøre i Forvaring, som Børnene havde ført med fra Malmø[38], dels ved at tage den unge Leo Ulfeldt i Huset for at opdrage ham. Hvor mistænkeligt end allerede dette måtte synes i den danske Regerings Øjne, efter at den havde fået Underretning om Ulfeldts majestætsforbryderiske Planer, var det dog kun Småting imod, hvad Sperling senere gjorde i lignende Retning. Han vedblev således også efter Ulfeldts Domfældelse regelmæssigt at tilskrive ham — til Dels gjennem Datteren Anne Kathrine —, og han udtrykte sig i sine Breve meget frit om den danske Regering og om Højesteretsdommen[38a]. Han var Ulfeldts Mellemmand ved Besørgelsen af hans Korrespondance på Sverig og andre Steder, og han lod hans Apologi afskrive — ved sin yngste Datter og Kjeld Friis, Ulfeldts forhenværende Sekretær, som nu boede i Hamborg — og hjalp til at gjøre den bekjendt. En af hans Sønner forfattede endog selv et Slags Forsvarsskrift for Ulfeldt, og Sperling sendte det til hans ældste Datter[39]. Om alt dette og andet mere kom den danske Regering til Kundskab dels derved, at dens Agenter opsnappede flere af Ulfeldts og hans Børns Breve til Sperling, dels derved, at den spanske Regering i Nederlandene ved Anholdelsen af Ulfeldts Døtre i Brügge lagde Beslag på deres og Forældrenes Papirer — hvoriblandt også Breve fra Sperling — og siden udleverede dem til den danske Regering[40]. Efter alt, hvad der således forelå, måtte denne i Virkeligheden antage, at Sperling var på det nøjeste indviet i Ulfeldts lyssky Planer, og det måtte være den i høj Grad magtpåliggende at få fat på ham både for at komme til Klarhed over disse Planer og for at afstraffe Manden selv. Da Sperling imidlertid

var hamborgsk Borger, havde Sagen sine store Vanskeligheder, og det overdroges en af Kongens Generaladjudanter, Oberstløjtnant Christoffer Hagedorn[41], der måske selv var bosat i Hamborg eller Altona, at sætte den i Værk. Under Påskud af, at hans Kone var syg, fik så Hagedorn, der gav sig ud for en Adelsmand fra Bremens Stift, Sperling lokket ud i en Udkant af Staden, og da de derefter begge i Hagedorns Karet kjørte fra den formentlige syge, lod Hagedorn først én Mand og siden en anden — den sidste var en Holstener ved Navn Johan Jæger — stige ind i Vognen. Efter at de havde kjørt lidt, blev Gardinerne i Kareten trukne ned, Sperling erklæredes for Fange, og trods hans Modstand og Nødråb blev han kjørt til Altona og derfra til Pinneberg, hvor han blev fremstillet for Feltmarskal Eberstein. Dette foregik den 16de April. Fra Pinneberg blev han ført til Glückstadt, hvor han blev nogle Dage. Da han skulde bryde op herfra, blev der lagt en Jernlænke om hans højre Arm og Ben, og i dette Udstyr førtes han så over Rensborg til Kolding, derfra gjennem Fyn og Sjælland til Kjøbenhavn, hvor han ankom den 30te April om Aftenen og under et stort Tilløb af Mennesker blev indsat i Blåtårn[42]. Der blev anvist ham et Fængsel under »den mørke Kirke«, hvor der ikke var andet Lys, end hvad der gjennem et lille Hul i Døren faldt ind fra det udenfor liggende Rum, som ligeledes var et Fængsel, og Slotsfogden, som fra ældre Tid var hans Uven, lod ham i de første Dage beholde sin Lænke på[43]. Imidlertid blev der nedsat en Kommission til at undersøge hans Sag, og fra den 5te Maj af blev han nu underkastet en Række Forhør, som især gik ud på at udrede hans Forhold til Ulfeldt og dennes Familie både tidligere og især

i den senere Tid. Jeg har allerede ovenfor antydet nogle af de for ham mest graverende Kjendsgjerninger i dette Forhold. Hertil kan dog endnu bl. a. føjes, at det også lagdes ham stærkt til Last, at der i Brevene til ham fra Ulfeldts Børn forekom nogle meget voldsomme Udtryk om Kongen og Regeringen, hvilke Udtryk Sperling i det mindste til Dels havde gjort til sine, ligesom han heller ikke havde anmeldt, at der i disse Breve havde været Tale om Muligheden af at bestikke Slotsfogden og hans Familie for at udfri Leonora Christina af hendes Fængsel. Skjønt Sperling bestemt nægtede at vide noget som helst om Ulfeldts sidste Planer, var der dog også uden dette tilstrækkeligt imod ham til at stille hans Sag meget slet, og det så meget mere, da han ikke blot endnu betragtedes som dansk Undersåt — både fordi han havde faste Ejendomme i Danmark, og fordi Kongen gjorde Fordring på Overhøjheden over Hamborg, hvor han boede —, men endog måtte betragtes som stående i Kongens personlige Tjeneste, idet han i 1651 virkelig ikke var bleven formelt afskediget fra sin Stilling som Hoflæge[44]. Mod det sidste protesterede Sperling rigtignok, og hvad Undersåtsforholdet i Almindelighed angik, påstod han, at da han var Vikar i det hamborgske Domkapitel, der stod under Sverigs Beskyttelse, hørte han selv under svensk Jurisdiktion. Han fulgte i dette Punkt nøje sin Velynder Ulfeldts Exempel, thi under Fangenskabet i Glückstadt 1658—59 havde han både overfor Frederik III. selv og mange andre højtideligt fralagt sig ethvert som helst Forhold til Sverig. Hans Påstand bar imidlertid ingen Frugt, uden for så vidt at den formodentlig yderligere opirrede Stemningen imod ham. Det sidste gjælder også om andre Ting, der forefaldt under Undersøgelsen, og

særlig kan anføres, at man under Henvisning til en mulig Formildelse i Dommen fik ham til at skrive til sine Børn i Hamborg om at udlevere det Løsøre af Ulfeldts, som henstod i hans Hus, men at Børnene vægrede sig derved, idet de — i det mindste efter hvad Sperling selv ytrer — sagde, at den svenske Resident havde forbudt dem det. Sperling mente selv, at Kongen aldrig tilgav ham dette Afslag. Med Hensyn til hine Sagers senere Skjæbne bemærker Sperling iøvrigt, at Ludvig Ulfeldt siden afhentede dem og delte dem mellem sig og sine to ældste Brødre, og inden kort Tids Forløb var det hele sat over Styr, uden at Søstrene havde fået det mindste deraf[45].

Da Undersøgelseskommissionen havde tilendebragt sit Hverv, blev Sperling i sin Egenskab af Hoflæge stævnet til at møde for Hofretten, og den 28de Juli afsagde denne sin Dom, som gik ud på, at han, som skyldig i Majestætsforbrydelse, havde forbrudt Ære, Liv og Gods. Han ventede nu i nogle Dage på Dødsdommens Fuldbyrdelse, men det blev ikke til noget dermed, og et Forsøg, som gjordes på at aftvinge ham en fuldstændigere Tilståelse ved Trusel om Pinebænken, viste sig kun at være beregnet på at skræmme ham. Efter den 8de August kom han ikke oftere i Forhør, og han levede fra nu af temmelig uforstyrret i sit Fængsel[46]. Det skal her kun berøres, at hans Anholdelse og Fængsling vakte en vis Bevægelse i Sverig, hvor man, som før nævnt, også ved denne Tid begyndte at tage sig af den Ulfeldtske Sag. Efter at den i Stokholm levende Christoffer Sleun på Børnenes Vegne havde indgivet et Bønskrift til den svenske Konge og deri henledet Opmærksomheden på Sperlings Forhold til det hamborgske Domkapitel, nedlagde den svenske Regering — allerede i Maj Måned — Protest imod hans

Fængsling og vedblev i den nærmest følgende Tid ivrigt at virke for ham, uden at det dog foranledigede den danske Regering til nogen som helst Eftergivenhed, undtagen mulig med Hensyn til Udførelsen af Dødsdommen[47]. Hans Gods på Sjælland, beregnet til omtrent 161 Tdr. Hartkorn, blev af Kongen givet til Hagedorn[48]. Hvad ellers angår Sperlings Vilkår i Fængslet, havde han det, så længe Jokum Waltpurger levede, kummerligt nok, og navnlig plagedes han meget af Stank og Kulde. Også Mørket var ham til meget Besvær, thi skjønt Kongen, som han selv siger, lod ham rigeligt forsyne med Lys[49], beholdt Slotsfogden dog de fleste af dem, så at han for det meste måtte nøjes med den Smule Dagslys, der fra det udenfor liggende Fængselsrum kunde falde gjennem Åbningen på hans Dør. Om den Glæde, Jokum Waltpurger følte ved at have fået Sperling i sin Magt, taler både Sperling selv og Leonora Christina[50], og af begges Meddelelser sees det også, hvor bange Slotsfogden var for, at de skulde meddele sig til hinanden. Han forbød Sperling strax efter hans Indsættelse i Fængslet at synge, for at ikke Leonora Christina skulde høre det[51], hvad der dog efter Sperlings Mening var umuligt. Senere fik de imidlertid Lejlighed til endog at skrive hinanden til, som det nedenfor nærmere skal omtales.

Endnu medens Undersøgelsen mod Sperling stod på, blev der indsat to nye Fanger på Slottet, som antoges at stå i nært Forhold til den Ulfeldtske Sag, ja hos hvem man endog en Tid troede at skulle finde Nøglen til den Sammensværgelse indenfor Landets egne Grænser, hvis formentlige Tilværelse havde voldet Kongehuset og Regeringen så megen Frygt. De pågjældende vare to Franskmænd, en ældre og en yngre. Den første førte det

højt klingende Navn David des Marryes, Sieur de La Roche Thudesquin Dornano, den anden hed mere beskedent Jacques Beranger, og også med Hensyn til det, der foranledigede Fængslingen, spillede han en så beskeden Rolle, at det er ret træffende, når Leonora Christina siger, at han blev arresteret »for Selskabs Skyld«. Med den Anklage, der rettedes mod La Roche, forholdt det sig i det væsentlige således. I August 1663 og netop samtidig med, at Hannibal Sehested hjemme fra modtog de første Efterretninger om Svogerens Anslag, fremstillede et fransk Fruentimmer, Marie Madeleine Langlois, sig for ham og underrettede ham om, at en Landsmand af hende — den ovenfor nævnte La Roche, der nogen Tid i Forvejen havde været Kommandant i Nakskov — gik svanger med en Plan til at spille nogle af det danske Riges Fæstninger i en fremmed Magts Hænder. Den samme Demoiselle Langlois var iøvrigt, skjønt hun førte et temmelig løsagtigt Liv, eller snarere netop derfor, en Person, der havde formående Forbindelser mellem Frankrigs Stormænd, ja hun sees endog at have haft en meget fri Adgang til Ludvig XIV. selv[53] Hovedpunkterne i de Meddelelser, hun dels mundtlig dels skriftlig gjorde Hann. Sehested, samt i en Erklæring, hun siden afgav for Retten, vare: at La Roche Året i Forvejen havde gjort en Rejse fra Danmark til Paris for at tilbyde Ludvig XIV. at sætte ham i Besiddelse af visse danske Fæstninger — særlig fremhæves Kronborg, Nakskov og Glückstadt —, og at hun selv, Dem. Langlois, efter Ludvig XIV.s Befaling havde overværet en Samtale mellem ham og Statssekretæren Le Tellier, i hvilken La Roche havde fremsat sit Tilbud og fremstillet Sagen som meget let at gjennemføre, da han stod i den nøjeste For-

bindelse med Kommandanterne og andre af Officererne i hine Fæstninger, og da den danske Konge havde skaffet sig mange Fjender i sit Land ved Regeringsforandringen; at hun siden personlig havde berettet Ludvig XIV. Indholdet af denne Samtale, men at Kongen havde befalet hende at sige La Roche, at han ikke vilde have noget som helst at gjøre med ham; at La Roche, efter atter at være vendt tilbage til Danmark, havde sendt hende flere Breve om Sagen, samt desuden en Fortegnelse på henved en Snes danske Officerer, der vare beredte til at slutte sig til ham ved første Vink, og at hun havde vist to af hans Breve til Ludvig XIV., der atter udtrykte sit Mishag med hans Hensigter; at La Roche for ganske nylig igjen havde været i Paris for at gjentage sit Tilbud, men uden større Held end første Gang, og at han nu var rejst til Holland, hvor man ønskede at træffe en Overenskomst med ham, ligesom også Hertugen af Holsten-Gottorp skulde have gjort sig megen Umage for at drage ham til sig; at endelig La Roche havde vist hende Planer af Fæstningerne Kronborg, Glückstadt, Nakskov og Trondhjem, hvilke Planer han havde fået af en Person, der stod i høj Gunst hos Frederik III., og at han ligeledes havde vist hende Breve fra Kommandanten på Kronborg, der vare undertegnede »Holc« — han hed virkelig Ejler Holk —, og i hvilke Kommandanten, der var i særlig god Forståelse med ham, skulde have skrevet, at Officererne holdt fast ved deres Forsæt, men at det var nødvendigt, at Dem. Langlois sendte dem nogle Penge.

Det følger af sig selv, at Hannibal Sehested, efterhånden som Enkelthederne i denne overraskende Historie kom til hans Kundskab, skyndte sig at meddele Frederik III.

dem, ligesom også, at den Forskrækkelse, der var kommen over Regeringen ved Efterretningen om de Ulfeldtske Planer, men som allerede havde begyndt at sætte sig noget, ved disse nye Afsløringer vendte tilbage med fornyet Styrke. Hann. Sehested nøjedes dog ikke med at forholde sig passivt til Sagen, men tog kraftige Forholdsregler både for at trænge til Bunds i den og for at standse dens videre Udvikling. Ved at henvende sig direkte til Ludvig XIV. opnåede han bl. a. i Løbet af få Dage, at der blev udstedt Arrestordre så vel mod La Roche og den før nævnte Beranger — der i den senere Tid havde været La Roche's Ledsager, men iøvrigt ikke antoges at have og virkelig heller ikke havde nogen nærmere Del i hans Planer — som mod deres i Paris boende Hustruer; samt at Dem. Langlois fik Befaling til at afgive nærmere Forklaring for Retten, og at der blev anstillet Husundersøgelse i La Roche's Hjem. Af hvad der herved og på anden Måde kom frem, skal jeg, foruden hvad der allerede er omtalt i det foregående, kun nævne to Ting, nemlig at det oplystes, at La Roche for Tiden måtte antages sysselsat med at sælge en Del danske Kanoner, og at der i hans Hjem fandtes et Brev fra ham til hans Kone, som gjorde det utvivlsomt, at der virkelig existerede et forræderisk Komplot mellem ham og en Del danske Officerer[52]. Det varede iøvrigt heller ikke længe, før han selv blev pågrebet. Af Breve fra Brüssel fik Hann. Sehested at vide, at han og Beranger opholdt sig i denne By og agtede at blive der nogen Tid, og han sendte så en vis Saint Victor, som stod i hans Tjeneste, dertil for at arrestere dem, hvilket også skete den 6te September (vistnok ny Stil), efter at først den spanske Guverner

Caracenas Samtykke var indhentet. For så vidt var alt gået vel, men da Hann. Sehested vilde forfølge Sagen videre, stødte han på Vanskeligheder. Rigtignok tillod Ludvig XIV. ham at lade Fangerne føre til den nærmeste franske Grænseby for at forhøres, men han vilde ikke tillade, at de bagefter førtes til Danmark, og på den anden Side vilde Marquis Caracena ikke engang give sit Minde til, at de førtes bort fra Brüssel, før han havde fået en udtrykkelig Ordre fra Hoffet i Madrid[53]. Efter at der var gået nogen Tid, blev der dog virkelig givet Tilladelse til at føre Fangerne til Danmark, og den danske Regering blev opfordret til at lade dem afhente[54]. Dette skete da også, om end noget sent, og den 19de Juni 1664 ankom de til Kjøbenhavn, hvor La Roche blev indsat i Blåtårn, medens Beranger fik Arrest andet Steds på Slottet[55]. Som tidligere antydet, betragtede man det her hjemme som afgjort, at La Roche's Planer stod i nøje Sammenhæng med Ulfeldts, og dette kom også til Udtryk i de Forhør, der afholdtes over ham[56]. Imidlertid påstod han selv, at han ikke havde mindste Kjendskab til Ulfeldt eller vidste andet om hans Anslag, end hvad alle vidste, og der er ikke Grund til at tvivle om, at dette virkelig forholdt sig således, som da også hans første Henvendelse til Ludvig XIV. faldt på en Tid, da Ulfeldt endnu ikke havde forladt Danmark. Efter hvad Leonora Christina fortæller[57], havde han dog én Gang talt med hende, idet han nemlig en Dag, medens hun sad fangen på Dover Castle, tillige med Beranger kom og bad om at måtte få Adgang til hende, hvilket også skete. Da hun imidlertid netop sad og spillede Kort med nogle Damer, der vare komne for at besøge hende, fik han

ikke Lejlighed til at tale i Enrum med hende, og han indskrænkede sig til at tilbyde at låne hende en Bog, som hun ikke havde læst. Hun mener selv, at hans Besøg kunde være foranlediget ved, at han i London havde hørt noget om den engelske Regerings Hensigter med hende og ønskede at advare hende, og hun anser det endog for ikke usandsynligt, at han i den omtalte Bog — som hun aldrig modtog, og som hun derfor mente var falden i Hænderne på hendes Vogtere — kunde have nedskrevet en sådan Advarsel. Dette lod sig vistnok tænke. Men det er vel heller ikke umuligt, at han ved hin Lejlighed kan have haft i Sinde gjennem hende at indlede en Forbindelse med Ulfeldt, om hvem han i al Fald måtte vide, at han var i højeste Grad uvillig stemt mod den danske Regering. Hvorom alting er: hvis man i Danmark har fået Nys om dette Besøg, hvad der ingenlunde er urimeligt, må det senere have bidraget stærkt til at befæste den Forestilling, man nærede om Tilværelsen af en intimere Forbindelse mellem La Roche og Ulfeldt. Hvad iøvrigt angår Enkelthederne ved La Roche's forræderiske Anslag, kom man næppe dengang til fuldstændig Klarhed over dem, og endnu mindre vil dette selvfølgelig være muligt nu. At det virkelig var hans Agt at tilskynde Ludvig XIV. til at sætte sig i Besiddelse af en Del af det danske Rige, må efter alt, hvad der foreligger, betragtes som afgjort, og heller ikke kan der, som tidligere berørt, være Tvivl om, at nogle danske Officerer eller dog Officerer i dansk Tjeneste vare Medvidere i denne hans Plan. På den anden Side er der al Grund til at tro, at han i meget høj Grad har overdrevet disse sine Forbundsfællers Betydning, og ligeledes tør man antage, at

han og hans medskyldige meget mindre have interesseret sig for den politiske Side af Sagen end brugt denne som et Middel til at komme i Besiddelse af Penge. At La Roche's egen Misstemning mod den danske Regering for en stor Del havde sit Udspring i, at han ikke kunde få sit Tilgodehavende hos den udbetalt, tør sluttes af flere Antydninger i hans Breve, og at han for pekuniær Vindings Skyld kunde gjøre næsten hvad det skulde være, fremgår af en Sag, der sysselsatte ham samtidig med hans forræderiske Anslag, nemlig det før nævnte Salg af nogle danske Kanoner. Disse Kanoner, 20 i Tallet — og som i det mindste for største Delen vare mærkede med Christian IV.s Navnetræk — siges i 1658, da Svenskerne gjorde Landgang på Fyen, at være blevne nedgravede af de danske, fordi de vare for svære til at føres bort; men La Roche, som vidste Besked hermed, lod dem siden opgrave og skjule på et andet Sted, indtil han så Lejlighed til at sende dem ud af Landet[58]. Han har næppe kunnet gjøre dette uden militær Medhjælp, og måske betegner således denne Forbrydelse også det første Tilknytningspunkt mellem ham og de Officerer, der deltog i hans forræderiske Plan. Hvem disse vare, blev aldrig opklaret, men det er ikke usandsynligt, at de mindre må søges mellem de indfødte danske Officerer end i den ikke ringe Kreds af fremmede Æventyrere, der ligesom La Roche selv gjorde Tjeneste i den danske Hær. At det særlig var uberettiget at fremhæve Ejler Holk som La Roche's medskyldige, — således som Demoiselle Langlois havde gjort —, synes at måtte sluttes deraf, at Holk ikke blot beholdt sin Stilling som Kommandant på Kronborg, men endog Året efter modtog et sådant Bevis på Kongens Nåde, som at denne, for-

modentlig som Fadder, var nærværende ved et af hans Børns Dåb[59], og højst sandsynligt havde Demoiselle Langlois ikke læst andet af de Breve, som skulde være så kompromitterende for Holk, end netop Underskriften.

La Roche synes at have haft det meget hårdt i Blåtårn. Hans Fængsel var det så kaldte »Troldhul«, vistnok et af de allerusleste Rum i Tårnet, og han havde ingen anden Seng end en gammel Dyne, der var kastet ind på Gulvet til ham, så at han aldrig kom af sine Klæder[60]. Iøvrigt varede hans Fangenskab ikke længe. Uden Tvivl ere han og Beranger blevne reklamerede af den franske Regering, og allerede i Slutningen af August førte den ovenfor nævnte Saint Victor dem til Paris, hvor de bleve indsatte i Bastillen[61]. Efter et kort Ophold her bleve de dog igjen løsladte, men indsattes påny, da Markus Gioe, som da var Danmarks Repræsentant i Paris, besværede sig over Løsladelsen. Imidlertid lod den franske Minister Lionne Gioe forstå, at hans Kolleger vare La Roche gunstigt stemte, ja Gioe havde endog hørt, at de franske Ministre havde forestillet Ludvig XIV., at eftersom La Roche ikke længere var i dansk Tjeneste, da han undfangede sine forræderiske Planer (?)[62], var der ingen Grund til at straffe ham, og endnu mindre da Beranger. I Virkeligheden rådede også Lionne kort Tid efter Gioe til at ende Sagen i Mindelighed, og da Gioe havde Befaling til at føje sig efter Frankrigs Ønsker, udstedte han i Frederik III.s Navn en Benådningsakt for de to Mænd, hvormed så Sagen sluttedes[63].

Til hvad der i det foregående er berettet om ufrivillige Gjæster i Blåtårn, hvis Sag stod eller antoges at

stå i Forbindelse med Leonora Christinas egen, skal endnu kun føjes, at i Sommeren 1664 bleve også to Personer, som havde hørt til hendes Tjenerskab i Brügge, indsatte som Fanger på Slottet. Den ene af dem, Niels Kajberg eller Kojberg, havde været Taffeldækker hos hende, den anden, Frants Henriksen, var den Lakej, som havde fulgt hende til England. Der blev holdt Forhør over dem, men de vidste ikke noget, og efter kort Tids Forløb bleve de atter slupne løs[64]. Af den Bevægelse, som disse forskjellige Arrestationer naturligvis hver Gang vakte hos Folk både i og udenfor Slottet, trængte også nogle Dønninger ind i Leonora Christinas Fangerum, og der kom herved altid nogen Afvexling, om end ikke af den mest velkomne Art, i hendes daglige Livs Ensformighed. Omvendt nåede Rygtet om de sindrige Midler, hvorved hun selv stræbte at bryde denne Ensformighed, ud over Fængselsmurene, og endog ved Hoffet blev man nysgjerrig efter at se Prøver af hendes Arbejde. En Dag sagde den Kone, som opvartede hende, at hendes Pige, der endnu stadig holdtes arresteret — rigtignok kun i Slotsfogdens Lejlighed — ønskede at se, hvad hun havde syet. Leonora Christina gav hende da den Klud, hun havde bróderet, og Konen gav den igjen til Slotsfogden, som bragte den til Dronningen. Det synes, som om Kongen er bleven rørt ved Synet heraf, og han skal have sagt til Dronningen, at man måtte vel give hende noget at sysle med. Men Dronningen skal have svaret, at det ikke behøvedes: »Es ist ihr gut genug; sie hat es nicht besser haben wollen«! Imidlertid er Kongen formodentlig ved denne Lejlighed bleven stærkt mindet om hende, thi noget efter sagde Slotsfogden, at han havde befalet at lade hende få alt, hvad hun selv måtte ønske, fra Hoffets Køkken og Kjælder, ligesom der også fra nu af

blev givet hende Konfekt og »Strøsukker« to Gange om Ugen. Ikke længe efter lod Kongen hende fremdeles opfordre til at angive, hvad hun ønskede af Klæder og Linned, og det, hun således forlangte, fik hun virkelig, dog med Undtagelse af Snørliv, som Dronningen ikke vilde tillade hende at få. Endelig fik hun et Flaskefoder med forskjellige Slags vellugtende og »hjertestyrkende« Vande. Dette sidste skal Dronningen også have været imod, men da hun så, at der på Låget af Flaskefoderet var et Billede, forestillende Herodias's Datter, som bar Johannes's Hoved på et Fad, skal hun have lét og sagt: »Das wird ihr eine Herzstärkung sein«, og dermed givet sin Tilladelse. Til Bevillingen af det omtalte Strøsukker knyttede der sig iøvrigt en Omstændighed, som blev af særlig Betydning for Leonora Christina og måske også for os. Da nemlig Sukkeret altid var indsvøbt i rent Papir, fik hun herved noget at skrive på, og skjønt hun ikke just nævner, at hun på dette Papir gjorde Optegnelser om sit Fængselsliv, er det dog, efter hvad vi ellers vide om hendes Tilbøjelighed til selvbiografiske Optegnelser, ikke usandsynligt, at hun allerede nu til Støtte for sin Hukommelse begyndte at nedskrive et og andet, som siden tjente hende til Vejledning ved den udførlige Skildring af hendes Fangenskab, som vi her benytte. Man spørger måske, hvad hun havde at skrive med. I så Henseende hjalp hun sig selv. Hun lavede Blæk af Øl og Sod, som hun fik ved at holde en Ske ind i Flammen af Lyset. Pennen tog hun af en Fjedervinge, og hun skar den med et Glasskår, og et Blækhus dannede hun, som tidligere omtalt, af Tinlåget til et itubrudt Krus. I det hele fandt hun stadig på nye Måder til at sysselsætte sig. Da Slotsfogden i Pindsen satte grønne Grene ind i hendes Fængsel,

benyttede hun Lejligheden til at skaffe sig en formelig Væv til at lave Silkebånd på[65]. Hun brød nogle små Kviste af, afbarkede og udblødte dem, pressede dem under et Brædt og dannede en Vævekam af dem. Per Kusk lod sig overtale til at skaffe hende noget groft Tråd til Søller og ligeledes et Stykke Træ, som blev brugt til Bom og fastgjort ved Kakkelovnen, medens den anden Bom blev bunden fast på hende selv. Silken, der skulde bruges, tog hun af sine Silkestrømper, og Konen, som var hos hende, drog Søllerne for hende. Det hele Apparat krævede ikke mere Plads, end at hun, når hun hørte nogen komme på Trappen, kunde stikke det altsammen i Lommen. Til andre Tider tog hun sig af Konens Opdragelse, lærte hende et og andet udenad efter en Bønnebog, som Maren Bloks allerede for længere Tid siden havde sendt hende, og tilbød endog at ville lære hende at læse, hvad der dog med Spot blev afslået. Hun malede på Fængselsmurene med en sort Farve, som hun selv tilberedte, og i Stedet for Pensler brugte hun Pærestilke[66]. Hun forsøgte sig endog som plastisk Kunstner. Den Mand, der havde sat Bilæggerovnen op i hendes Kammer, havde i Rummet udenfor glemt noget Ler. Leonora Christina fik ved Konens Hjælp fat i det, udblødte det med Øl og modellerede forskjellige Småting af det, blandt andet Billeder af Slotsfogden og af Konen, små Skåler og Kruse. Det faldt hende ind, at hun måske ad denne Vej kunde få Lejlighed til at sende Kongen og Dronningen et Par bønfaldende Ord. Hun formede så over den nederste Halvdel af det Krus, hvori hun fik Vin, et Bæger af Ler, afrundede det forneden og satte tre Knapper under det. På Siden anbragte hun Kongens og Dronningens Navn, og under Bunden af Bægeret skrev

hun på fransk nogle Ord, som vare stilede til Dronningen. Det gjaldt nu om at få det besørget til sit Bestemmelsessted, men også dette lykkedes hende. Gjennem Konen fik hun Slotsfogdens Opmærksomhed henledet på, at hun arbejdede i Leret, og hun viste ham så Konens Billede, som han syntes meget godt om, og desuden en lille Krukke og tilsidst Bægeret. Han sagde strax, at han vilde tage det altsammen med og vise Kongen det, måske gav denne hende da Lov til at få noget at sysle med. Dagen efter kom han igjen og var lidt forknyt, thi Dronningen havde strax opdaget, at der var skrevet noget under Bægeret — hvilket Slotsfogden ikke havde lagt Mærke til —, og havde skjændt på ham, fordi han overbragte Supplikker fra Leonora Christina[67]. Kongen derimod tog ham i Forsvar, og han skal have fundet så meget Behag i Leonora Christinas Arbejde, at han lod Bægeret indsætte i sit Kunstkammer, hvad han også siges at have gjort med Ribbenet af et Får, som hun havde taget af et Stykke Steg, og som hun brugte i Stedet for Kniv[68]. Det kan tilføjes, at hun til at klippe med brugte Lysesaxen, og at hun endog vidste at hjælpe sig med den ved Tilskjæringen af temmelig store Stykker Tøj.

Som man måske allerede af et og andet Træk vil have lagt Mærke til, var der efterhånden foregået en betydelig Forandring til det bedre i Slotsfogdens Forhold til Leonora Christina. Måske virkede det noget på ham, at han så, at Kongen var hende mildere stemt, måske også, at han selv begyndte at blive svag og skrøbelig. Han blev høflig i sin Optræden og viste hende flere små Tjenester, navnlig ved at låne hende Bøger. Han lod hende således få en tysk Bibel, som var hende til megen Glæde, og siden tillige en anden tysk Bog med en Mængde kuriøse Historier

og Billeder: Conrad Lycosthenes's »Wunderwerk«. Ofte blev han siddende til langt ud på Aftenen og snakkede med hende. Alt dette ærgrede imidlertid Konen, som var hos hende, og hun fik sat i Per Kusk, at han skulde forestille Slotsfogden, at Leonora Christina, når han således sad hos hende, måske en Dag kunde falde på at gå ud i det yderste Rum og tage en Kniv, som lå der — og som Slotsfogden brugte, når han anrettede hendes Mad — og stikke ham ihjel med. Det lykkedes hende virkelig herved at gjøre Slotsfogden bange, så at han en Tid lang ikke kom længere end til i Kamret udenfor, men efterhånden fortog hans Frygt sig dog igjen. Engang, da han skulde til Alters, kom han og blev stående udenfor Døren, tog sin Hue af og bad Leonora Christina om Forladelse for hvad han havde gjort hende imod, idet han undskyldte sig med, at han kun havde handlet efter Befaling. Også herover blev Konen, som formodentlig mente, at nu vilde Turen komme til hende at bede om Forladelse, heftigt forbitret, og efter at Slotsfogden var gået, gav hun sin Vrede Luft i Forbandelser og Grovheder. Ligesom det overhovedet er et af de interessanteste Punkter i Leonora Christinas Fængselshistorie at se, hvilken beundringsværdig Menneskekundskab og praktisk Takt hun stadig udfoldede ved Behandlingen af de Folk, som udgjorde hendes nærmeste Omgivelser i Fængslet, således er det særlig interessant at iagttage, hvorledes hun under de stormende Udbrud af Lidenskab, som oftere mødte hende fra disse halvrå Menneskers Side, altid med stor Sikkerhed forstod at lede Situationen således, at hun forblev Herre over den. Som oftest nåede hun Målet ad fredelig Vej, men en Gang imellem hændte det dog, at hun for at få Ro nødtes til at stille mindre venskabe-

lige Forholdsregler i Udsigt, og det var da et Held for hende, at hun i sin stærke Legemsbygning ejede en Faktor, som næppe indgjød de pågjældende mindre Respekt end hendes åndelige Egenskaber. Netop i det nys nævnte Tilfælde var det hende ikke muligt at tale Konen til Rette med det gode, og hun foreholdt hende da tilsidst, at hun skulde tage sig i Agt for at gjøre hende vred, thi da vilde det gå hende galt. »Hun [ɔ: Konen] satte sig med en spodsk Mine og sagde: »Jeg tror nok, I er ikke god, når I bliver vred! I haver nok Ord derfor, at I udi gamle Dage ikke kunde tåle meget, men slog strax. Men — », dermed taug hun. »Hvad mere?» sagde Leonora Christina. »Mener I, at jeg nu ikke kunde gjøre ondt, om jeg vilde, så vel som da, om der gjorde mig noger noget, som jeg ikke kunde lide? Nu langt bedre! Dr haver ikke Behov at nægte mig Kniv for den Skyld, at jeg ikke skulde myrde Eder; det kan jeg gjøre med mine bare Hænder. Jeg kan kvæle den stærkeste Karl med mine bare Hænder, om jeg uforvarendes fik fat på ham, og hvad kunde mig ske værre, end mig sker? Derfor farer ikkun i Mag!» Konen blev fuldstændig tam ved denne truende Udsigt. Men en anden Gang fandt Leonora Christina, at der virkelig kunde være Anledning til at give hende en håndgribelig Prøve på sin legemlige Overlegenhed. Konen havde nemlig den Vane, når hun drak sit Øl, at helde noget deraf på Jorden som et Offer til »de underjordiske», og skjønt Leonora Christina havde forbudt hende det, blev hun dog ved dermed. Leonora Christina tog hende da om Hovedet og »kastede det med sine Hænder tilbage», hvilket efter hendes eget Sigende skal give en Fornemmelse, som om Hovedet faldt af. »Det er en Forsmag», sagde hun til Konen.

Slotsfogden blev imidlertid mere og mere venskabelig, men også mere og mere svag, og tilsidst mægtede han ikke længere at gå op ad Trappen. Til foreløbig at varetage hans Tjeneste antoges (formodentlig i Januar 1665[69]) en Mand ved Navn Hans Balcke. Han var egentlig Hofsnedker, ligesom hans Fader, der havde spillet en vis Rolle under Forberedelserne til Arveregeringens Indførelse, havde været før ham. Balcke viste sig overordentlig elskværdig og hensynsfuld overfor Leonora Christina, lånte hende Bøger og gjorde i det hele alt, hvad han kunde, for at lette hende Fangenskabet. Mod Sperling, i hvis Hus han ofte var kommen som Dreng, viste han sig lige så forekommende, han lod ham få det reglementerede Antal Lys og skaffede ham en Fåreskindspels, som var ham til stort Gavn i det kolde Fangehul[70]. Uheldigvis varede hans Tjeneste i Tårnet ikke længe, og der er al Grund til at tro, at det var hans venlige Optræden overfor Leonora Christina, som bevirkede, at han mistede den. Hvorom alting er, en Dag i Juni Måned kom han ind til hende med en Mand, hvem han forestillede som den nye Slotsfoged, og som ingen anden var end den før omtalte Johan Jæger, der havde hjulpet med til at fange Sperling (ovfr. S. 220). Da Jæger beklædte Posten som Slotsfoged i de 20 År, Leonora Christina endnu skulde tilbringe i Fængslet, turde han fortjene en noget nærmere Omtale. Skjønt han havde været Officer — han betegnes i sin Bestalling som forhenværende Kaptejnløjtnant[71] — gjorde han ved sin første Fremtræden et så tarveligt Indtryk, at Leonora Christina anså ham for en Slags underordnet Slotstjener. Han var, efter hendes Sigende, iført en forreven og fedtet Kjole, hvori der kun var få Knapper, som duede noget, havde en gammel Hat

på med en hængende Fjer, som engang havde været hvid, men hvis Farve nu næppe kunde kjendes for Smuds; på Benene havde han Lærredsstrømper og et Par forslidte Sko, sammenbundne med Seglgarn. I dette hans sjuskede og forsømte Ydre afspejlede sig strax fra Begyndelsen af hele hans Æmbedsførelse som Slotsfoged, der var så uordentlig og efterladende, som det vel var muligt. Mod Leonora Christina viste han sig i den første Tid tilbageholdende, men siden blev han meget meddelsom og fortalte hende da blandt andet flere Træk af sit Ungdomsliv, som f. Ex. hvorledes han, medens han endnu kun var Trommeslager, havde været en Slags Lystigmager hos hendes Svoger Grev Pentz, havde »for at vinde Penge og Gunst gjort sig til Hund og [var] krøben under Bordet, for at forskrække Gjæsterne, ja havde endog for en Dukat bidtes med en [virkelig] Hund«. Gjøglernaturen var endnu stadig meget stærkt fremtrædende hos ham, og når han var i godt Humør, fandt han til Underholdning for Leonora Christina og Konen på allehånde mer eller mindre plumpe Narrestreger. Det hændte herved af og til, at han blev temmelig nærgående mod Leonora Christina, men han blev da altid eftertrykkeligt vist tilbage. Iøvrigt var han for det meste, når han kom op til hende, halvt eller helt beruset, og ikke sjeldent lå han da, medens hun spiste, på Konens Seng eller ude i det yderste Rum og sov, indtil han blev slæbt ned af sine undergivne. Den nærmeste Følge heraf og af hele hans forsømmelige Forhold var en betydelig Slappelse af Disciplinen i Tårnet, og i Virkeligheden varede det ikke længe, før den egentlige Myndighed dèr for største Delen gik over i Hænderne på to ganske underordnede Personer, nemlig Tårngjemmeren Christen Mogensen og en Mand

ved Navn Christian. Det er højst betegnende, at denne Christian var en dødsdømt Forbryder, som kun havde beholdt Livet, fordi den Kone, hvis Mand han havde dræbt, ikke vilde bekoste hans Henrettelse. Han var, efterhånden som der kom nye Fanger ind i Tårnet, bleven flyttet fra et Fængsel til et andet, og da endelig alt var fuldt, fik han Lov til at gå frit omkring og gjorde Tjeneste på forskjellig Måde. Allerede i Jokum Waltpurgers sidste Tid havde der været ham så meget overladt, at man undertiden måtte søge Nøglerne til Tårnet hos ham, og under Johan Jæger blev Forholdet ikke bedre. En Tid lang var han ret venlig mod Leonora Christina og gjorde hende flere vigtige Tjenester, som siden skulle omtales, men rigtignok måtte hans Tjenstvillighed stadig betales, dels med Lys, Vin og Mad, dels med Penge[72]. Efterhånden steg dog hans Fordringer, og hans Adfærd antog samtidig et sådant Præg af Frækhed og Uforskammethed, at han blev et sandt Huskors for Leonora Christina og den Kone, som opvartede hende. Dette var især Tilfældet, efter at Leonora Christina i Sommeren 1666 var bleven af med den ofte omtalte Karen Olesdatter — hvem hun betegner som »en utro, ugudelig, løgnagtig og uskikkelig Kvinde« — og i hendes Sted havde fået til Opvartning en anden Karen — Nielsdatter —, der var en fuldstændig Modsætning til hin, et yderst godmodigt Fruentimmer, hvem hun »omgikkes med som med et godt, enfoldigt Barn«. Denne Kone var det en let Sag for Christian at skræmme, og i Virkeligheden bragte han hende ved den ustyrlige Vildhed, han lagde for Dagen, og de Trusler, han udstødte, når hans Fordringer med Hensyn til Mad og lignende ikke på det punktligste bleve opfyldte, ofte til den yderste Fortvivlelse, medens Leonora Christina

tog sig Sagen mindre nær. I Sommeren 1667 bleve de dog endelig befriede for denne Persons Plagerier, idet han i Anledning af Kronprinsens Formæling blev benådet.

Som allerede antydet, fik Leonora Christina, medens Forholdet til Christian endnu var godt, en hel Del udrettet gjennem ham og Tårngjemmeren Christen, og blandt andet kom hun ad denne Vej i Besiddelse af Kniv og Sax, hun fik Silke og Hør samt en Håndtén til at spinde på, ja hun blev endog temmelig jævnlig forsynet med Aviser, det vil uden Tvivl sige, de af Henrik Gøde i Kjøbenhavn udgivne tyske Aviser[78]. Ikke nok hermed fandt hun Lejlighed til endelig engang igjen at træde i skriftlig Forbindelse med Slægt og Venner. Begyndelsen gjordes med Dr. Sperling, og det var Christian selv, som, efter at have bragt Sperling Vin og Mad fra hendes Bord — thi han havde det nu ikke længere så godt som under Balckes Styrelse — opfordrede hende til at skrive til ham. Leonora Christina forholdt sig lige strax noget mistroisk til denne Opfordring og nøjedes med at give Christian fire Sukkermandler til Sperling, på hvilke hun med en Knappenål havde indridset disse Ord: »non ti fidar» (tro ham ikke!). Imidlertid fik hun noget efter gjennem Christian en Billet fra Sperling, hvori han klagede sig stærkt og hentydede til, at det var Anne Kathrine Ulfeldt eller Cassetta, som var Skyld i hans Ulykke. Da Leonora Christina nu så, at der var Mulighed for en Korrespondance, og da hun ønskede at vide, hvad Sperling sigtede til, skrev hun igjen til ham, og det viste sig da, at han mente, at Anne Kathrine eller Cassetta havde ladet et af hans Breve ligge på et Bord, hvor Øvrigheden i Brügge havde fundet det, og at dette var

Årsagen til hans Fangenskab. Der blev vexlet flere Breve mellem dem om den Ting, og overhovedet stode de fra den Tid af i jævnligt skriftligt Samkvem med hinanden[74]. Men Leonora Christinas Brevvexling kom tillige til at strække sig ud over Fængselsmurene, og også hertil gav Christian selv Anledning, idet han en Dag spurgte hende, om hun vilde have Bud til sine Børn i Skåne, thi i så Fald vilde han sende sin Kjæreste derover. Leonora Christina tog mod Tilbudet og fik virkelig også Svar tilbage både fra Børnene og fra Søsteren Hedvig, der synes at have følt Deltagelse med hendes ulykkelige Skjæbne, medens den anden Søster, Elisabeth Augusta, ikke viste Spor af noget sådant[75]. Skjønt Leonora Christina, efter at være bleven Uvenner med Christian, afslog et fornyet Tilbud fra hans Side om at besørge Breve til Skåne, ser man dog af forskjellige Udtalelser af Sperling — som selv regelmæssig skrev til og fik Svar fra sine Børn, og hvis Breve ofte gik igjennem Leonora Christinas Hænder —, at hun også senere, og da vel især ved Tårngjemmeren Christens Mellemkomst, jævnlig korresponderede med Frøken Hedvig, og formodentlig da også med Børnene[76]. Efter at man har hørt, at denne Brevvexling ikke blot fandt Sted, men at den til Dels endog besørgedes af selve Opsynet i Fængslet, vil det næppe overraske nogen at erfare, at Leonora Christina også på andre Punkter med stor Frejdighed overtrådte Fængselsreglementet, og at hun navnlig ved Hjælp af Konen ofte sendte noget af sin Mad og sin Vin ind til Fangerne i den mørke Kirke, hvis Indgang lå lige udenfor det yderste Fængselsrum. Slotsfogden så det ikke sjeldent selv, når han besøgte Leonora Christina, men han sagde ikke noget dertil, hvorved det

dog efter den Tilstand, hvori han sædvanlig var, kan være tvivlsomt, om han bifaldt hendes Kjærlighedsgjerning, eller om han overhovedet var rigtig klar over, hvad der foregik[77]. Det kan endnu nævnes i denne Sammenhæng, at Leonora Christina endog et Par Gange med egne Øjne fik et Glimt at se af den Verden, fra hvilken hun nu ellers var udestængt, men dette skete rigtignok uden at nogen anden end Konen vidste noget derom. Således fik hun en Gang at vide, at nogle Linedansere skulde gjøre deres Kunster på den indre Slotsplads, og Konen — dengang endnu Karen Olesdatter — ytrede megen Lyst til at se dem. Leonora Christina lod hende da først stille Sengestedet op på Enden under det højt siddende Vindue i Rummet, og ovenpå Sengen lod hun Natskrinet sætte. For at komme op på dette, anbragtes Bordet ved Siden af, og ovenpå Bordet blev der sat en Stol. Endelig blev der stillet en Stol ovenpå Natskrinet, og stående på den så først Konen og siden Leonora Christina på Kunsterne. Hun så ved samme Lejlighed både Kongen og Dronningen, der fra Slottets »lange Sal« betragtede Linedanserne, lige i Øjnene og undrede sig siden over, at de ikke havde lagt Mærke til hende. En anden Gang brugte hun det samme Stillads for at se Folk gå til og fra Slotskirken, der også vendte ud til den indre Slotsplads[78].

Jeg nævnede ovenfor, at Leonora Christina skrev til sine Børn i Skåne. Det er allerede tidligere sagt (ovfr. S. 179), at to af hendes Sønner efter Faderens Død opholdt sig længere Tid i Sverig, og det sees endog, at en af Sønnerne fik en Ansættelse i den svenske Hær. De Børn, om hvilke der ved hin Lejlighed er Tale, vare dog uden Tvivl de to yngste Døtre, Ellen Christina og

Leonora Sophie, hvem vi sidst forlode i Brügge, hvor de havde fået Lov til at bo i Cassettas Hus. En Tid levede de temmelig uanfægtede, men i Eftersommeren 1664 indtrådte der en Forandring heri, de bleve stillede under Bevogtning Nat og Dag, og man lod dem endog forstå, at der kunde blive Tale om at udlevere dem til Danmark. Forskrækkede over alt dette tog de Flugten og sluttede sig vistnok til den ældre Søster Anne Kathrine i Basel. Imidlertid var Marchese Caracena bleven efterfulgt som Guvernør i de spanske Nederlande af Marchese Castel Rodrigo, hvis Fader i sin Tid havde vist Ulfeldt og Leonora Christina megen Venlighed (I, 144), og Sønnen trådte i Faderens Fodspor, idet han tilsagde Børnene den spanske Regerings Beskyttelse og tillod eller måske endog opfordrede dem til at komme tilbage til Brügge. Dette gjorde de da også, og ikke blot de yngste Døtre, men tillige Anne Kathrine (i Foråret 1665)[79]. Måske var den nærmeste Årsag til deres Tilbagekomst den, at den danske Udsending Mikkel Skov samt Overamtmanden i Brügge efter Søstrenes Flugt havde truffet Anstalter til at lade deres og Forældrenes i Brügge beroende Løsøre bortsælge. Herimod protesterede nemlig Døtrene, og efter at være komne til Brügge anlagde de endog en Sag mod Skov, som efter et Par Års Forløb faldt ganske ud til deres Fordel. Skov selv var så uheldig, endnu medens Sagen stod på, at blive sat i Fængsel i Anledning af en Gjæld, han havde pådraget sig, og først efter ti Års Forløb kom han ud igjen[80]. Medens Anne Kathrine under disse Begivenheder blev i Brügge, hvor hun senere giftede sig med den ofte omtalte Cassetta, som havde vist Familien så mange Tjenester og også gået Døtrene til

Hånde under Processen, oppebiede de to yngste Søstre ikke Processens Afslutning, men droge allerede i Sommeren 1666 til Skåne til deres Tante Frøken Hedvig[81], som må antages at have boet på Mandens Gård Råbeløv, måske afvexlende med Ovesholm. Det var, som sagt, uden Tvivl til dem at Moderen skrev ved den tidligere omtalte Lejlighed, og i hvert Fald lidt senere — nemlig da hun afslog Christians fornyede Tilbud om at besørge Brev for hende til Skåne — omtaler hun Døtrenes Ophold hos Søsteren, medens hun dengang ikke vidste noget om, hvor Sønnerne vare[82]. Også vi kjende forholdsvis lidt til Sønnernes Skjæbne efter 1665. At en og anden af dem foruden ham, som var ansat i den svenske Hær, lejlighedsvis er kommen til Sverig, tør vel ansees for rimeligt efter den svenske Regerings venskabelige Holdning, men i hvert Fald kan dette ikke have fundet Sted længere end til ind i Året 1668, idet den danske Regering endelig dengang fik sat igjennem, at det blev Sønnerne forbudt at opholde sig i Sverig, hvorfor også den af dem, som tjente i Hæren, måtte opgive sin Stilling[83]. Iøvrigt må Dronning Christina, der allerede var interveneret hos den spanske Regering for de i Brügge arresterede Døtre[84], også antages i betydelig Grad at have taget sig af Brødrene. I det mindste fra 1669 af, men rimeligvis endnu tidligere, var den ældste af dem, Christian, ansat som Kavaller hos hende, ligesom i Forvejen Korfits var det, og i det nævnte År fik han, rimeligvis ved hendes Indflydelse, et Kanonikat ved Domkapitlet i Eichstädt (i Bayern)[85]. Det hedder også, at hun skaffede ham et Kanonikat ved Peterskirken i Rom[86], hvad der dog måske beror på en Forvexling med en anden romersk Kirke. Thi i Gravskriften over ham nævnes han som Kannik

ved Kirken Sto Laurentio in Damaso, hvor han blev begravet[87]. Påfaldende er det iøvrigt at se, hvorledes den ene efter den anden af Leonora Christinas Børn gik over til Katholicismen. Det gjælder foruden om Christian også om Leo, ganske vist også om Korfits[88] og desuden om Datteren Anne Kathrine, og efter hvad der siges, var det Christian, som i sin Iver for den katholske Lære bevægede de andre til at slutte sig til den.

Leonora Christinas Fængselsliv i det sidste Par År af Frederik III.s Regeringstid frembyder ikke, selv efter den Målestok, der overhovedet kan anlægges hér, noget særlig mærkeligt. Hun vedligeholdt sin Forbindelse med Omverdenen, nærmest, som det synes, gjennem Tårngjemmeren Christen, til Dels vistnok også gjennem en hende meget venskabelig sindet Mand ved Navn Peder Jensen Tødsløf, som var Fuldmægtig hos Slotsfogden og undertiden forrettede hans Tjeneste, og hun havde på den Måde stadigt både Håndarbejde at sysle med og Bøger at læse i. Den Begivenhed, som uden Tvivl berørte hende stærkest i disse År, var hendes gamle Fjende Oberst Jørgen Walters Indsættelse som Fange i Blåtårn. Man vil erindre, at han kort efter Dina Vinhoffvers Henrettelse var bleven udvist af Landet, men betegnende nok, var Dommen over Ulfeldt næppe fældet i 1663, før han, på Kurfyrstinde Magdalene Sibylla af Sachsens og hendes Søn Johan Georgs Forbøn, fik Tilladelse til at komme tilbage igjen, dog med det Forbehold, at han ikke indfandt sig ved Hove[89]. Han vides imidlertid ikke at have gjort Brug af denne Tilladelse før i September 1668, da han på en Båd lod sig føre over fra Malmø til Kjøbenhavn. Men da han dels indlogerede sig i Byen under et falsk Navn og dels, efter at være bleven gjen-

kjendt, lovede en Karl en stor Sum Penge for at skaffe ham bort igjen ved Nattetid, fattede man Mistanke om, at han pønsede på en eller anden slet Streg, og han blev så anholdt og indsat i Blåtårn[90]. Han sad først arresteret i »Tårnstuen«, men blev siden, da han kom i Klammeri med en Medfange, flyttet over i andre Fængsler, først i »Troldhullet«, siden i »den mørke Kirke«. Leonora Christina, som i sin Tid havde hørt af Ulrik Christian Gyldenløve, nemlig da hun i 1656 gjorde sin mislykkede Rejse ind i Danmark, at Kongen endnu bestandig ikke var kommen rigtig på det rene med Historien med Dina[91], bad sin Skriftefader, den tyske Præst Hieronymus Buck, om at foranledige Gabel til pány at forhøre Walter om Sagen og til at konfrontere ham med hende, for at Sandheden endelig en Gang kunde komme for Dagen, og det synes virkelig, som om man et Øjeblik tænkte på at følge hendes Opfordring. Men det blev dog ikke til noget alligevel, efter hendes Mening fordi Dronningen forhindrede det[92]. Walters senere Skjæbne er fortalt i to Ord. Han synes at have haft et meget heftigt og opbrusende Sind, og langt fra at lægge nogen Dæmper på det under sine nuværende trykkede Forhold skjændtes han hver Dag med Tårngjemmeren Christen og skjældte ham ud både for Tyv og Røver. Følgen var, at Christen på alle Måder chikanerede ham og gav ham både lidt og dårlig Mad. En Dag hørte Leonora Christina ham råbe fra »den mørke Kirke« til Slotsfogden, at han skulde give ham et Stykke Steg, hvad Slotsfogden dog kun besvarede med en spottende Bemærkning, og skjønt Leonora Christina stadig betragtede ham som en af Hovedophavsmændene til al hendes

Ulykke, fattede hun dog Medlidenhed med ham og sendte ham ved Tårngjemmeren et Stykke Steg af sin egen Mad. Da Walter hørte, at det kom fra hende, græd han. Også senere sendte hun ham jævnlig Mad og særlig under en hård Sygdom, som påkom ham. Men han fik dengang ikke megen Glæde deraf, thi hans Sygdom ledsagedes af eller gik over til en fuldstændig Sindsvildelse, i hvilken han for det meste tilsølede Maden med alskens Skarn. Han led længe og stærkt og døde endelig i Fængslet i Slutningen af April 1670[93].

Ganske kort før dette Dødsfald fandt Sted, var der forefaldet et andet, som af mange antoges at ville blive Signalet til Leonora Christinas Løsgivelse af Fangenskabet. Jeg sigter til Frederik III.s Død, som indtraf den 9de Februar 1670. Det var ikke, fordi det vilde have været utænkeligt, at Kongen selv kunde have givet hende fri, hvis han havde måttet følge sin egen Drift. Havde han end ikke Syn for, at Frigivelsen vilde være en ligefrem Retfærdighedshandling, da der jo ikke blot ikke var overgået hende nogen Dom, men ikke engang fremkommet noget som helst, som beviste, at hun havde kjendt, end sige deltaget i sin Ægtefælles Anslag, måtte han i al Fald efter at Ulfeldt var død, og efter at den så meget frygtede Sammensværgelse indenfor Landets Grænser havde opløst sig i intet, have tabt al Frygt for Følgerne af en Løsladelse, og hertil kom, at han, som det vil kunne sluttes af et og andet Træk i det foregående, virkelig følte Medlidenhed med sin Halvsøsters tunge Lod og åbenbart var tilbøjelig til at vise sig mild imod hende. Men Kongens egne Ønsker vare i denne Henseende ikke det afgjørende. Hvorledes end hans Forhold på andre Punkter var til hans myndige Gemal-

inde, er det under alle Omstændigheder tydeligt, at han væsentlig overlod hende Afgjørelsen af Leonora Christinas Skjæbne, og Dronningens Had var så dybt rodfæstet, at der ikke var noget godt at vente for Fangen, så længe hun havde noget at sige. Når man altså af Frederik III.s Død mente at kunne tage gunstige Varsler for Leonora Christinas Fremtid, var dette ikke på Grund af Dødsfaldet i og for sig, men fordi man antog, at Dronningens Indflydelse nu i Hovedsagen vilde være til Ende. Det viste sig dog, at man forregnede sig heri. Det blev hurtigt klart, at den nye Konge, om han end personlig var endnu stærkere stemt for at mildne den ulykkelige Fanges Kår, end Faderen havde været, dog ikke bedre end denne vovede at modsætte sig Enkedronningens Vilje, og idet han endnu i 15 År lod sin Faster henslæbe sit Liv i et almindeligt Forbryderfængsel, har han taget en ikke ringe Del af Ansvaret for den Skjændsel, hendes lange, ugrundede Indespærring betegner, på sine Skuldre. På den anden Side gjør hans personlige Stemning mod Leonora Christina, at vi med så meget større Sikkerhed kunne lægge Hovedskylden for, hvad der vederfores denne, over på hans hævngjerrige Moder, og den iøjnefaldende Kjendsgjerning, at hendes fortsatte Uforsonlighed overfor Leonora Christina ikke kan have haft sit Udspring i noget politisk Hensyn, men kun i en lav Følelse af personligt Nag, gjør den Plet, som hendes Forhold til Leonora Christina i det hele sætter på hendes Minde, endnu mere uudslettelig.

Det kan nævnes, at der en Gang inden Frederik III.s Død ikke blot havde været Tale om Muligheden af Leonora Christinas Frigivelse, men at der var gjort bestemte Skridt i denne Retning. Da nemlig i Sommeren 1667 Formæ-

lingen mellem Prins Christian og Charlotte Amalie af Hessen skulde finde Sted, og man i Anledning af denne festlige Begivenhed som sædvanligt påtænkte at give nogle Fanger fri, havde Leonora Christinas Søn Korfits, som da var i Hamborg, benyttet Lejligheden til at lade overrække Bruden et Bønskrift for Moderen, og efter hvad denne selv siger, var Prinsessen virkelig, da hun kom til Nykjøbing, gået i Forbøn for hende, men til ingen Nytte[94]. I 1670 blev imidlertid, som allerede antydet, Troen på hendes Løsgivelse almindelig, og skjønt Leonora Christina siger, at hun ikke selv delte den, ser man dog af et enkelt Træk, at hun ikke har været aldeles uden Håb. Hun ansøgte nemlig gjennem Slotsfogden om, at hun måtte få en anden Sjælesørger i Stedet for Præsten ved Petri Kirke, Hieronymus Buck, som hidtil for det meste havde betjent hende, og skjønt hendes Ønske allerede var fuldt berettiget ved den Uvenlighed, Buck altid lagde for Dagen i sit Samkvem med hende, og ved den Forsømmelse, han viste ved Udførelsen af sine Tjenestepligter, skjulte hun ikke for ham selv, at en af Grundene til hendes Anmodning var, at hun håbede, at hans Efterfølger vilde anbefale hendes Sag til Kongen. Dette blev nu virkelig også Tilfældet, men dog — eftersom det varede temmelig længe, inden hun fik en anden Sjælesørger — næppe før hun selv imod al Forventning havde haft Lejlighed til at tale sin Sag for den unge Dronning Charlotte Amalie under et Besøg, som denne aflagde hende i Fængslet. Førte nu end dette ikke til Friheden, var Besøget dog i sin Helhed betegnende for den Stemning, der var begyndt at råde ved Hoffet med Hensyn til Leonora Christina, og både af denne Grund og fordi hun selv har skildret det meget karakteristisk, vil jeg

her gjengive det, væsentlig med hendes egne Ord. En Eftermiddag altså sidst i April 1670 kom Slotsfogden ind til Leonora Christina og sagde, at der var nogle Hofdamer udenfor, som havde fået Lov til at tale med hende. Derefter trådte en Dame ind, som hun ikke kjendte, efter hende Hertuginde Augusta af Glücksborg (gift med Hertug Ernst Gynther af Sønderborg), derpå en Dame, som hun efter hendes Lighed med Frederik III. antog for Kurprinsesse Anna Sophie af Saxen, og endelig den unge danske Dronning, hvilken sidste Leonora Christina kjendte dels efter Beskrivelsen, dels på nogle Smykker, som hun bar på sig. Jeg må dog strax bemærke, at enten har Leonora Christina forvexlet Kurprinsessen af Saxen med en anden — det ligger nærmest at tænke på Søsteren Wilhelmine Ernestine —, eller også har hun husket nogle Måneder fejl af Tiden, da Besøget fandt Sted; thi Kurprinsessen kom først til Kjøbenhavn den 3die August[95]. Jeg fortsætter med Leonora Christinas egne Ord: »Hds. Majestæt støttede sig til Slagbordet strax efter Hilsen, Frøken Augusta løb hid og did i hver Vrå, Kurfyrstinden [ↄ: Kurprinsessen] holdt sig ved Døren. Frøken Augusta sagde: »Fi, was ist hier ein hässlich Gemach! Hier könnte ich nicht einen Tag in leben; mir wundert, dass Ihr habt es so lange können ausharren«. Jeg svarte: »Das Gemach ist nu so, als es Gott und Ihr. Majestät gefällt, und so lange Gott will, so werde ich's ausharren können«. Så gav hun sig i Snak med Slotsfogden, som var halv fuld, og talte med hannem om Balckes Giftermål, som effen havde Bryllup samme Dag med sin tredie Hustru; talte ilde om at gifte sig så tidt, og Slotsfogden svarte allehånde Galskab dertil. Hun spurgte mig, om jeg havde Lopper. Jeg svarte at ville levere hende et Regiment Lopper, om

hun vilde have dem. Hun svarte hastig med en Ed og svor, hun begjærte dem ikke. Jeg blev noget spodsk over hendes Spørgsmål og fortræden over den Glæde, hun viste i min elendige Tilstand, hvorfor, der hun spurgte mig, om jeg og havde »Filz-oder Wandläuse«, svarte jeg hende med et Spørgsmål og spurgte hende, »ob mein Schwager Hannibal Sehested noch lebte«.*) Det Spørgsmål gjorde hende lidt tavs, thi derpå formærkte hun, at jeg kjendte hende. Hun svarte intet. Kurfyrstinden, som vel havde hørt om de Intriger med min Svoger og Frøken Augusta, gik i det samme strax til Bordet (der lå den Bog, som Karen læste udi, og hun da havde ført ind med sig), tog Bogen, slog den op og spurgte, om det var min Bog. Jeg svarte, at det var Kvindens, som jeg havde lært at læse, og som jeg gav Kurfyrstinden sin tilbørlige Titel af Duchlauchtigkeit, sagde Frøken Augusta: »Ihr irret, Ihr verdenkt Euch! Sie ist nicht die, Ihr meint«. Jeg svarte: »Ich irre nicht«. Derefter gjorde hun ingen videre Tale, gav mig Hånd foruden at sige et Ord. Den nådige Dronning så immerfort sæmodig [ɔ: vemodig] ud, talte intet. Der Hds. Majestæt bød mig Hånden, kyssede jeg hendes Hånd og holdt den fast, bad Hds. Majestæt intercedere for mig, i det ringeste for nogen Lindring i mit Fængsel. Hds. Majestæt svarte ikke med Ord, men med grædende Tårer. Ligeså gjorde og den dydige Kurfyrstinde; hun

*) Han var allerede død i September 1666. Leonora Christinas Spørgsmål og senere Bemærkning om samme Sag synes nærmest at hentyde til en Kjærlighedsforståelse mellem de to nævnte Personer, og heri har man da måske Nøglen til den fjendtlige Stemning, som Hertug Ernst Gynther i det mindste til en Tid nærede mod Hannibal Sehested; se Becker's Saml. I, 51.

græd meget vemodelig. Og der de kom i det andet Rum, og min Dør var lukt, sagde både Dronningen og Kurfyrstinden: »Das ist Sünde so mit ihr zu handeln«. Enhver drog deres Skuldre og sagde: »Gott gebe, dass es bei mir stünde! sie sollte dar nicht sitzen«. Frøken Augusta hastede på dem at gå og siden klagede dem for Enkedronningen, som sagde, at jeg havde mig det selv at takke; jeg havde fortjent værre at handles med end som så[96]».

Om et Besøg af ganske lignende Art, som Leonora Christina modtog i Fængslet Året efter — nemlig i Efteråret 1671[97] — kan berettes med det samme. Det var denne Gang Dronningens Moder, Landgrevinden af Hessen, som aflagde hende en Visit tillige med sin vordende Svigerdatter, Prinsesse Marie Amalie af Kurland, og et Par Hofdamer. Hun kyssede Leonora Christina, da hun kom ind, men gav sig iøvrigt først til Kjende, da hun mærkede, at Leonora Christina vidste, hvem hun var. Hun bevidnede hende gjentagne Gange sin Medfølelse og lovede ved Bortgangen at gjøre for hende, hvad der stod i hendes Magt. Dette var ikke tomme Ord, og blandt andet tog hun, efter Leonora Christinas Sigende, det Løfte af Kongen »med Hånd og Mund«, at han vilde sætte hende på fri Fod, dersom Dronningen, hvis Nedkomst forestod, fødte en Søn. Da det nu virkelig blev en Søn, udtalte Landgrevinden, som var til Stede, sin Glæde derover på Leonora Christinas Vegne. Men så snart Enkedronningen, som også var nærværende, hørte, hvorom Talen var, blev hun så forbitret, at hun vilde hjem strax uden at overvære den nyfødtes Dåb, og for at formilde hende måtte Kongen love hende med Ed, at Leonora Christina ikke skulde komme løs. Herover blev

Landgrevinden, som rimeligt er, i høj Grad fortrydelig, og det kom til en temmelig heftig Scene mellem hende og Enkedronningen. Hun vides iøvrigt også på andre Måder at have lagt sin Deltagelse for Leonora Christina for Dagen, og for ikke at tale om, at hun sendte hende et dengang højt skattet, tysk Opbyggelsesskrift — Heinr. Müller's Geistliche Erquickstunden — og siden skrev et Par venlige, trøstende Ord i Bogen[98], tog hun sig med Varme af Leonora Christinas næstældste Datter, Ellen Christina, som netop dengang var i Kjøbenhavn. Som tidligere omtalt, havde denne Datter tillige med sin yngre Søster fra 1666 af opholdt sig hos Frøken Hedvig i Skåne[99], men de gunstigere Udsigter efter Christian V.s Tronbestigelse indgav hende den Beslutning at rejse til Kjøbenhavn for at virke for Moderen. Hun søgte Christian V. om Tilladelse hertil[100], men før hun havde fået noget Svar på sin Ansøgning, var det lykkedes hende — i April 1671 — at spille et Bønskrift, skrevet som et Bindebrev på et blåt Silkebånd, i Hænderne på Kongen, der dog, skjønt han fandt »Maneren galant«, ikke tog videre Notits deraf[101]. Om hun nogensinde fik Svar på sin Ansøgning, må betvivles, men ikke desto mindre tog hun virkelig i Efteråret 1671 over til Kjøbenhavn og henvendte sig på Moderens Vegne til forskjellige af Landets Stormænd. At hun i disse sine Bestræbelser understøttedes af Landgrevinden, siges udtrykkeligt[102], men denne var da også næppe draget bort, før Enkedronningen fik udvirket en Befaling til, at Ellen Christina Ulfeldt skulde forlade Landet[103], hvorved det dog også hedder, at en fra hendes egen Side udvist Ubehændighed ved Overrækningen af et Bønskrift til Enkedronningen eller til Kongen var den nærmere Anledning til Udvisningen[104].

Hun rejste så, stadig med Moderens Sag for Øje, til Tyskland og opholdt sig først hos Landgrevinden og siden hos Hertuginden af Sachsen-Jena til i Året 1676, da hun drog til Søsteren Anne Kathrine i Brügge, og hos hende døde hun den 11te December 1677[105].

Man kan sige sig selv, at idet Stemningen således blandt den overvejende Del af Kongehusets egne Medlemmer snarere var afgjort for end imod Leonora Christina, fik også andre, som nærede Medlidenhed med hende — og det gjorde nu uden Tvivl de allerfleste — Mod til at vedkjende sig det og til efter Ævne at virke for hende. Blandt de mere fremragende Personer, om hvilke dette særlig gjælder, kan nævnes Kongens Halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve og ganske sikkert også Statholder Grev Frederik Ahlefeldt, medens derimod Griffenfeldt, om han end måske nok ønskede at lette Leonora Christina Fangenskabet, dog ikke synes at have været stemt for hendes Frigivelse[106]. Da det imidlertid ikke havde nogen Virkning, at endog Kongens egen Tilbøjelighed nærmest må antages at være gået i Retning af en Løsladelse, har det i og for sig mindre Betydning, hvorledes andre stillede sig til Sagen. Det må dog anføres, at det ikke blot var enkelte Personer, som lejlighedsvis optrådte til Gunst for Leonora Christina, men at også flere fremmede Regeringer nedlagde Forbøn for hende. Dette vides under alle Omstændigheder at have været Tilfældet både med den kejserlige og med den engelske Regering i Begyndelsen af Christian V.s Tid[107], og efter den Måde, hvorpå den franske Regering senere stillede sig til den samme Sag, er det ikke usandsynligt, at også den allerede nu har gjort Skridt til Fordel for hende. Bragte nu end alle disse Bestræbelser, private så vel som offentlige,

ikke andet Resultat, bleve de dog uden Tvivl af Betydning ved at bestyrke Kongen i hans naturlige Tilbøjelighed til indenfor den éngang fastsatte Grænse at vise sig så mild mod Leonora Christina som muligt, og i Virkeligheden opnåede hun efterhånden en Række ikke ubetydelige Begunstigelser. Således fik hun i Sommeren 1671 Tilladelse til at tage det Værelse, som lå udenfor hendes Fængsel, i Brug tillige med dette, hvad hun naturligvis satte megen Pris på, og til denne Forbedring af hendes Opholdssted sluttede sig — om end først nogle År senere — en anden, idet Vinduet i hendes inderste Rum, som ved hendes Indsættelse i Tårnet var bleven gjort meget mindre, igjen fik sin oprindelige Størrelse[108]. Af endnu større Betydning for hende end disse Nådesbevisninger var dog den, at der fra Begyndelsen af 1672 udbetaltes hende en efter Omstændighederne ikke ganske ringe Sum til Anskaffelse af Klæder, Bøger, og hvad hun ellers kunde have Lyst til. Første Gang fik hun 250 Rdl., derefter et Par Gange 200 Rdl., som synes at have skullet være det normale, indtil Kongen ved Befaling af 12te November 1673 én Gang for alle tilstod hende 250 Rdl. årlig, hvilken Sum virkelig også udbetaltes hende i al den Tid, hun endnu hensad i Blåtårn[109]. Ved denne Understøttelse fik Leonora Christinas Liv i Fængslet, som man vel kan forstå, i mange Punkter et væsentlig forandret Udseende. Summen var stor nok til ikke blot at afhjælpe hendes mere påtrængende Fornødenheder, men til at tillade hende at anskaffe sig ikke så lidt ud over disse til sin Fornøjelse og Behagelighed. Særlig kunde hun nu ganske efter eget Tykke tilfredsstille sin stærkt udprægede Tilbøjelighed til literære Sysler, og hun gjorde det også efter en temmelig ud-

strakt Målestok. Blandt andet kjøbte hun efterhånden en hel Del Bøger, og deriblandt navnlig flere spanske, italienske, franske og tyske historiske Forfattere, som hun ikke blot læste, men til Dels udskrev i et bestemt Øjemed, der siden nærmere skal omtales. Iøvrigt taler hun ikke selv meget om, hvad Anvendelse hun gjorde af sine Penge, men Hovedsagen er da også, at hun kunde få omtrent, hvad hun vilde. Man ved dog, at hun kjøbte sig et Klavikordium, som hun så af og til spillede på, og skjønt Enkedronningen, da hun fik Nys derom, gjorde sig Umage for at få hende det frataget, imponerede hun ved sin Modstand Slotsfogden så meget, at han lod hende beholde det[110]. Hun anskaffede sig også en lille Hund, ja hun fik et Fuglebur hængt op i sit yderste Rum, men meget betegnende havde hun i Buret ikke en Fugl, men en stumphalet Rotte, som Slotsfogden på hendes Anmodning havde skaffet hende. Samme Rotte fik hun gjort meget tam, og hun morede sig med at fodre den, indtil engang det Skarn af en Kone, som på den Tid opvartede hende, brændte den ihjel med et Lys[111].

Idet jeg ovenfor hentydede til Leonora Christinas literære Sysler, nævnede jeg med det samme en meget væsentlig Side af det, der i den tilbageståènde Del af hendes Fangenskab udfyldte hendes Tid og hjalp hende til at bevare sin Åndskraft usvækket. Hun læste meget, og hun skrev måske endnu mere. Der foreligger fra dette Afsnit af hendes Liv flere højst interessante skriftlige Udarbejdelser, som jeg agter at dvæle lidt længere ved, idet jeg tillige benytter Lejligheden til at kaste et Blik på hendes tidligere Virksomhed i lignende Retning. Leonora Christina, som af Naturen var så ypperligt udrustet i flere Henseender, havde blandt andet også et

afgjort literært Talent. Hun førte Pennen ikke blot med Lyst, men med en for hendes Tid ualmindelig Dygtighed, hvorom allerede de af hende forfattede Indlæg i den Malmøske Proces — uanset deres saglige Værdi — ville have kunnet give Læseren en tydelig Forestilling. Hendes Forfattervirksomhed gik i forskjellige Retninger, og blandt andet haves der også en ikke ganske ringe Mængde Digte af hende, men de af hendes Skrifter, som uden Sammenligning ere de interessanteste, ikke blot ved deres Indhold, men rent literært betragtede, ere en Række Udarbejdelser, som have hende selv til Gjenstand. Ligesom det positive i hendes Ånd og hendes levende Virkelighedssands særlig gjorde historisk-biografisk Læsning tiltrækkende for hende, således fik hun allerede tidligt — ganske vist også under Indflydelse af sin stærkt udprægede Selvbevidsthed — Øje for, at hendes egen mærkelige Historie fuldt så vel som nogen anden indeholdt Momenter, som fortjente at fastholdes og mindes, og hendes literære Produktion fik således efterhånden en bestemt Retning mod den autobiografiske Skildring. Vi kjende dels af Omtale dels af Selvsyn ikke få Udarbejdelser af denne Art fra hendes Hånd, og måske har der dog været endnu flere Allerede i 1ste Bind af dette Skrift har man gjort Bekjendtskab med en af dem, en livlig Beretning om hendes uheldige Rejse herind i Landet i Året 1656[112]. Hun vides fremdeles at have ført en fuldstændig Dagbog over, hvad der hændtes hende og hendes Mand under deres Fangenskab i Malmø 1659—60, men dette Arbejde kjendes desværre kun af Omtale[113], og det samme er Tilfældet med en udførlig Beretning, som hun nedskrev om sit og Mandens Fangenskab på Bornholm i 1660—1661[114]. Ved hvilke tarvelige Midler

hun i Begyndelsen af sit Fangenskab i Blåtårn tilfredsstillede sin Skrivelyst, er lejlighedsvis berørt i det foregående, men jeg har med det samme udtalt, at den Opmærksomhed, hun altid henvendte på sit eget Livs Tildragelser, gjør det ikke usandsynligt, at hun allerede på et tidligt Tidspunkt kan have fattet den Tanke også at beskrive dette Fangenskab, og at hun derfor, så snart hun overhovedet kom i Besiddelse af Skrivematerialier, kan have begyndt, til Støtte for sin Hukommelse, at optegne et og andet herhen hørende. Men hvorledes nu end dette forholder sig, skulde hun i hvert Fald under selve Fangenskabet endog to Gange komme til at give sammenhængende Skildringer af sine Oplevelser i Blåtårn, den ene Gang som Del af en Beretning om hele hendes Liv, den anden Gang under en selvstændigere Form. Det første af de pågjældende Arbejder var iøvrigt fremkaldt ved en Opfordring udenfra, udgået fra den yngre Otto Sperling, Søn af den i nærværende Skrift ofte omtalte Læge af samme Navn. Denne unge lærde, som må have været Leonora Christina bekjendt allerede deraf, at han i sin Tid læste med hendes Søn Leo, medens denne opholdt sig i Faderens Hus, havde egentlig hjemme i Hamborg, men havde efter Frederik III.s Død tilbragt nogle År i Kjøbenhavn, som han dog igjen forlod i Maj 1673 for at drage tilbage til Hamborg[115]. Inden sin Afrejse henvendte han, som havde mange literære Foretagender for og blandt andet samlede til et stort Værk om »lærde Kvinder», sig til nogle danske Damer med Anmodning om Oplysninger vedrørende deres eget Liv, og blandt disse også til Leonora Christina[116]. Hun efterkom Opfordringen og nedskrev i Begyndelsen af 1673 til hans Brug en hel Selvbiografi, hvori hun — på fransk

— skildrede sit bevægede Livs afvexlende Hændelser lige fra sin Fødsel og til henimod det nævnte År[117]. Dette Arbejde, som endnu er bevaret i Afskrifter, er i flere Henseender meget mærkeligt. Skjønt det på mange Punkter kun er løt skitseret, giver det dog en Fylde af Oplysninger til Leonora Christinas Historie, som ikke haves andet Steds, og især er det vigtigt for Kjendskabet til hendes Barndoms- og Ungdomshistorie. Slutningen af det er øjensynligt flygtigst behandlet, hvortil efter hendes egne Antydninger Grunden må søges deri, at hun i Anledning af den yngre Sperlings forestående Afrejse fra Kjøbenhavn skyndte sig at blive færdig[118]. Men hvor interessant end Skriftet er, overgåes det dog i denne Henseende langt af det andet selvbiografiske Arbejde, som er bleven til under Leonora Christinas Fangenskab, og som har dette selv til udelukkende Gjenstand — det så kaldte »Jammers-Minde«. Udarbejdelsen af dette Værk, der nu er kjendt af alle som en af vor ældre Literaturs Prydelser, er påbegyndt noget over et Åar efter Afslutningen af den egentlige Selvbiografi, nemlig i Sommeren 1674, og tilendebragt umiddelbart efter Forfatterindens Frigivelse af Fangenskabet. Værkets Bestemmelse var en ganske anden end Selvbiografiens. Medens nemlig denne var skrevet for en fremmed, for at han af de mærkeligste Hændelser i Leonora Christinas Liv kunde gjøre et Uddrag, som kunde forelægges Verden, er »Jammers-Mindet«, efter hvad der ikke blot gjentagne Gange udhæves af Forfatterinden, men også fremlyser af Skriftet selv, udelukkende beregnet på at læses af hendes egne Børn og tjene dem til en Erindring om deres Moder, fra hvem de i så mange År havde været adskilte, og som de måske aldrig mere skulde få at se. I Overensstemmelse hermed

har Skriftet helt igjennem en fuldstændig privat Karakter[119], og jeg tænker herved ikke blot på den Uforbeholdenhed, hvormed Leonora Christina på flere Steder udtaler sig om højtstående Personer, særlig Dronning Sophie Amalie, og som kunde blive meget mislig for hende selv, hvis Skriftet blev kjendt af andre end hendes nærmeste, men jeg tænker tillige på det, der udgjør Skildringens væsentlige Indhold: hendes egne små Oplevelser i Fængslet fra Dag til Dag, hendes personlige Sorger og Betragtninger. Om Forhold udenfor Fængslet taler hun ikke meget, og selv om sin Ægtefælles Liv og Handlinger giver hun kun få Oplysninger, hvad der ganske vist for en stor Del hidrører fra, at Børnene vidste omtrent lige så meget som hun selv om disse Ting. Men om end således det Område, hvorpå Skildringen bevæger sig, er temmelig snævert, bliver Skriftet os derfor ikke mindre værdifuldt. Selv de mindste Ting, hvorom Leonora Christina fortæller, vinde Interesse under hendes Pen. Hendes Iagttagelse er så fin og gjennemtrængende, hendes Fremstilling, trods sin Jævnhed, så levende og anskuelig, at man ligesom ser alt, hvad hun skildrer, foregå for sine Øjne. De plumpe og rå Personer, der færdedes om hende i Fængslet, som på én Gang vare hendes Kval og hendes Adspredelse, men blandt hvilke der ikke findes en eneste, som i og for sig fortjente mindste Opmærksomhed, blive under hendes Behandling til en Række interessante, ofte med stort Lune udførte Karakterbilleder af den mest slående Natursandhed, og de små Hændelser, hun oplevede, blive betydningsfulde, fordi vi se dem i Sammenhæng med hendes Fornødenheder og Bekymringer. Sin største Tiltrækning får dog Skriftet uden Tvivl ved det Lys, det kaster over hendes egen højst

ualmindelige åndelige Personlighed. Det lader enhver af hendes Ånds og Sjæls store Egenskaber og lige så vel enhver af hendes Skrøbeligheder træde frem for Beskueren med en Klarhed og Styrke, som ikke kan ønskes større. Det viser os hendes høje Mod i Ulykken og hendes kraftige Vilje, hendes ypperlige Forstand og hendes trofaste Kjærlighed, men ikke mindre hendes vidt drevne Selvfølelse og hendes heftige Sind, som hun dog stadig vinder mere Magt over, og af alle Enkeltheder former der sig tilsidst et fyldigt og smukt Billede af et meget stort anlagt og meget hårdt prøvet Menneske, som har Krav på alles Beundring og Sympathi. Et Spørgsmål, der naturligt fremkaldes ved Læsningen af »Jammers-Mindet«, og hvis Besvarelse for en ikke ringe Del betinger den Værdi, der kan tillægges Skriftet, er Spørgsmålet om, hvor vidt Forfatterinden virkelig altid har kunnet huske de i Bogen omtalte Begivenheder, der jo til Dels ere nedskrevne flere År efter, at de fandt Sted, med en sådan Nøjagtighed, som den detaillerede Udmaling af dem vil give det Udseende af. Jeg tvivler ikke om, at dette i alle væsentlige Punkter er Tilfældet. Man har fra tidligere Tider talrige Vidnesbyrd om, at Hukommelsen var en af de Ævner, som vare allerstærkest udviklede hos Leonora Christina, og skjønt hun i sin Selvbiografi siger, at den nu ikke længere er så god som før[120], vil det dog ganske sikkert være urigtigt at lægge for megen Vægt på denne Ytring. Dertil kommer, at da hun uden Tvivl lige fra Fangenskabets Begyndelse af har været betænkt på at nedskrive en Beretning om sine Oplevelser i Fængslet, må hun også antages fra Begyndelsen af at have givet nøje Agt på, hvad der foregik om og med hende, og om det end varede en Tid, inden

hun fik Skrivematerialier til sin Rådighed, forstår man dog let, at Fængslets Ensomhed atter og atter må have ført hendes Tanker tilbage til de vigtigere af hine Begivenheder, indtil de stode indprægede i hendes Erindring med uudslettelige Træk. At der alligevel i et Værk, som indeholder så mange Enkeltheder, og det ofte Enkeltheder, som Forfatterinden ikke umiddelbart kunde kontrollere, må findes Fejltagelser og Unøjagtigheder, er noget, som følger af sig selv. De forekomme endog i et ikke ganske ringe Antal og særlig — hvad der er betegnende for Forfatterindens Kjøn — i Tal- og Tidsangivelser. Man kan også sige sig selv, at det ikke er tænkeligt, at hun på alle de Steder, hvor hun lader Personerne optræde i direkte Tale, virkelig skulde have gjengivet Replikkerne Ord for Ord, som de ere faldne. På den anden Side gjør dels den Erfaring, vi andet Steds fra have om hendes Hukommelses Styrke, dels den Kontrol, vi på overmåde mange Steder ere i Stand til at øve på hendes Skildring, os det muligt at udtale med temmelig stor Sikkerhed, at Unøjagtighederne i hendes Fremstilling ere små og forsvindende i Forhold til Mængden af det, der er korrekt overleveret, og selv med Hensyn til hine direkte gjengivne Samtaler tør det antages, at hun ikke blot i det hele har formået at erindre det væsentlige i deres Gang og Indhold, men også lejlighedsvis har kunnet huske selve Ordlyden af en og anden af de faldne Udtalelser.

Medens Leonora Christina i »Jammers-Mindet« slet ikke nævner enten dette Værk selv eller Selvbiografien, skjønt dog især det første må have sysselsat hende ofte og længe, omtaler hun derimod flere Gange et tredie Skrift, som hun udarbejdede i Fængslet, og til hvilket der fra hendes Side åbenbart knyttede sig en vis literær

Prætension. Skriftet skulde handle om fremragende og udmærkede Kvinder, og som det er øjensynligt, at hun følte sig hendraget til dette Stof ved det beslægtede i sin egen Natur, således er det betegnende, at hun med Udarbejdelsen synes at have forbundet den Hensigt gjennem en Række historiske Exempler at hævde Kvindens Ligestilling med Manden på alle åndelige Områder[121]. Hun havde næppe i 1672 fået sin første Nådepenge udbetalt, før hun tog fat på Forarbejderne til dette Værk[122]. Hun kjøbte, som tidligere omtalt, en Del historiske Skrifter på fremmede Sprog — thi i Begyndelsen tænkte hun ikke på at tage danske Kvinder med[123] — og udskrev og oversatte af dem både andre Ting, men især hvad der vedrørte det nævnte Æmne. Også i den følgende Tid må hun antages at være vedblevet med at skaffe sig Bøger til det samme Formål, dels gjennem Kjøb, dels gjennem Lån, og så vidt man kan skjønne, har hun i begge Henseender haft god Hjælp af den yngre Sperling, hvem hun så til Gjengjæld meddelte af sin Læsning, hvad hun antog, at han kunde bruge til sit Skrift om »lærde Kvinder«[124]. Da hendes Samlinger imidlertid havde nået et vist Omfang, så hun, at der ikke var nogen rigtig Plan i dem, og hun besluttede da at udsondre af dem, hvad der angik sådanne Kvinder, som i snævrere Forstand kunde kaldes »Heltinder«. Heraf dannede hun da et Værk, delt i tre Afdelinger og med Titelen: »Heltinders Pryd«. I den første Afdeling handledes der om »stridbare« Heltinder, i den anden om trofaste og kyske, i den tredie om standhaftige. Til hver Afdeling var der et Appendix. De andre Kvinder, til hvis Historie hun havde Samlinger, agtede hun siden at behandle for sig, men ligeledes i særskilte Afdelinger:

forstandige, lærde, gudfrygtige osv. Hovedværket »Heltinders Pryd« blev efter hendes eget Sigende »fuldendt« 1684, den 12te August[125], men som hendes Udtryk om dette Arbejde i det hele ikke ere ganske klare, således turde hin »Fuldendelse« måske snarere være at forstå som en Tilendebringelse af det foreløbige Udkast til Værket end som en egentlig afsluttende Bearbejdelse. Under alle Omstændigheder vide vi, at hun i senere År tog sig for at bearbejde Værket på ny efter en formindsket Målestok, og efter hvad den yngre Sperling siger[126], var Årsagen hertil den ringe Udsigt, hun på Grund af sin høje Alder havde til at se Værket færdigt efter den oprindelige Plan. Man har endnu den første Afdeling af en af Redaktionerne af Leonora Christinas Værk. Da der imidlertid er Grund til at antage, at det er et Stykke af den senere Redaktion, som er os bevaret, opsætter jeg også en nærmere Omtale af Skriftets Indhold og Form til et senere Tidspunkt.

Til Afslutning af disse Bemærkninger om Leonora Christinas literære Virksomhed i Fængslet må jeg endnu tilføje et Par Ord om hendes Poesier. Hun skrev ikke få Digte under Fangenskabet, enkelte på tysk, de fleste på dansk, og nogle af et ikke ganske ringe Omfang. Deres Indhold er fortrinsvis religiøst eller moralsk, og Forfatterindens Gudhengivenhed og Resignation finder ikke sjeldent i dem et kraftigt og smukt Udtryk. I det hele stå de dog i Interesse tilbage for de fleste andre af hendes literære Arbejder, og selv hvor de gjengive hendes personlige Stemninger og Følelser, lære de os sjeldent noget, som vi ikke lige så fyldigt ad andre Veje ere blevne bekjendte med. For at man dog også kan danne sig en Forestilling om denne Side af Leonora

Christinas Forfattervirksomhed, aftrykker jeg her det efter min Mening ejendommeligste og også i formel Henseende bedst lykkede af Digtene (nedskrevet i Sommeren 1682)[127]:

»Hvad er vores Levneds-Id
Andet end som daglig Strid?
Hvad er vores Arbejd' dog,
Som fremtrælles under Åg?
Er det andet end omsonst?
Hvortil Videnskab og Kunst?
Alt forsvinder som en Dunst.

Hvorfor da bekymre sig
For det, som er Skygge, Svig,
Og så kjækt forfægte vill'
Det, os ikke hører til?
Er og nogen i den Stand,
At den Lånet holde kan,
Når påæsker Ejermand?

Nøgen jeg til Verden kom,
Nøgen fra — det er min Dom.
Herren gav, og Herren tog,
Herren lægte, da han slog;
Lovet være Herrens Navn,
Som alt føjer til mit Gavn!
Hannem falder jeg i Favn.

Gud, vilt du mig Nåden té,
Jeg dit Hus igjen må se,
Der Takoffer bære frem
Som et martlet Christi Lem,
Sjunge Lov din Guddoms Magt,
Som langt overgår den Agt,
Mennesket har forelagt?

Siger du og så til mig:
Jeg ej haver Lyst til dig,
Jeg vil, du skalt blive kvær!
— Se, min Frelser, jeg er her,
Dine Domme ej forstår,
Men jeg ved, ihvor det går,
Godt Tål ej ond Ende får.»

Fra det Tidspunkt af, da Leonora Christina fik sin årlige Nådepenge, og derved i det hele en stor Forandring i hendes Vilkår indtrådte, blive hendes egne Meddelelser om sit Liv knappere, og skjønt den Tid, hun endnu skulde tilbringe i Fængslet, var meget længere end den, hun alt havde tilbragt der, indtager hendes Beretning om den en forholdsvis ringe Plads. En Del af Skildringen går nu som før ud på at beskrive de Mennesker, hun levede sammen med i Fængslet, særlig Kvinderne. Jeg selv agter dog ikke at dvæle ved disse Personer, men skal kun i Almindelighed udtale, at da den Bestilling, Kvinderne havde, ikke var synderlig tillokkende, søgtes den ofte af Udskud, der ellers vanskeligt kunde få noget Erhverv, og som, når de vare komne i Leonora Christinas Tjeneste, satte hendes Tålmodighed på en hård Prøve. Hun ytrer sig selv i Indledningen til «Jammers-Mindet» på en meget betegnende Måde om nogle af sine Fængselsomgivelser og sit Forhold til dem, og skjønt de Fruentimmer, hun der nævner ved Navn, tilhøre en Tid, som lå noget forud for den omtalte Forandring i hendes Kår, var der dog også blandt dem, hun fik senere, flere, som hendes Ord fuldstændigt passe på. Efter at have sagt om sig selv, at hun ikke bærer nogen Sky for at fortælle sine Svagheder, at hun «er et Menneske og fuld af menneskelige Skrøbeligheder», at

»de første Bevægelser står ikke udi vores Magt, man overiles stundum, førend man sig kan besinde», tilføjer hun: »Gud véd, at jeg ofte haver gjort mig både døv og blind for ikke til Vrede at opirres. Jeg skammer mig ved Slotsfogdens Johan Jægers, Christen Mogensen Tårngjemmers, Karen Olesdatters og Katharina Wolffs utugtige Ord, skidne Snak og grove Plumpheder at indføre og opregne; det vilde for meget lædere høvlige Øren. Det kan jeg Eder forsikre, at det overgår alt det, som uterligt, skident, tølpersk og usømmeligt kan være; thi grove Ord og ful Tale var deres Venligheds og Mildheds Tegn, og blodige Eder deres Usandfærdigheders Smykke og Beprydelse, så at deres Omgængelse var mig meget uangenem»[128]. Det er ikke noget tomt Ord, at hun bestræbte sig for at beherske sin Vrede, som på mange Måder udæskedes af disse Folk, og det lykkedes hende også for det meste. Men hun var, som hun siger, et Menneske, oven i Kjøbet et meget fuldblodigt Menneske, og én Gang løb Vreden virkelig af med hende. Hun havde dengang — i Begyndelsen af Christian V.s Regeringstid — til Opvartning et Fruentimmer ved Navn Inger, som ved sin Falskhed og Frækhed stadig mindede hende om Dina Vinhoffvers, og som på alle mulige Måder tirrede hende. En Dag, da hun på Trods gjorde noget, som Leonora Christina gjentagne Gange havde forbudt hende, gav denne hende et Par sådanne Ørefigner, at »Blodet stod ud af Næse og Mund, og hun faldt imod sin Slagbænk og stødte sit Skinneben Huden af. Hun begyndte at bruge Mund og sige, at hun aldrig fik sådanne Ørefigner i sine Dage». Leonora Christina svarede: »Holder Kjæften, ellers I skal få flere af dem! Jeg er endnu ikkun lidt vred, men gjør I mig ret vred, jeg skal

lemlæste Eder!» Konen taug så for den Gang, men »gjorde al den små Fortræd, hun kunde[129]«. Jeg anfører dette, fordi den Oprigtighed, hvormed Leonora Christina taler om den Slags Ting, giver os Sikkerhed for, at det var det eneste Tilfælde, i hvilket hun under sit lange Fangenskab lod sig henrive til at tage sin Tilflugt til den fysiske Magt for at holde Styr på sine rå Omgivelser, og fordi det, således som Forholdene vare, er langt mindre forbavsende, at hun denne Gang gjorde det, end at hun ikke gjorde det meget hyppigere. Når hun iøvrigt blandt dem, hvis Selskab var hende ubehageligt, også nævner Slotsfogden Johan Jæger, vil det, der forhen er fortalt om denne Mand, sikkert gjøre hendes Antipathi let forståelig. Men det må dog tilføjes, at han i senere År blev skikkeligere både i den ene og anden Henseende, og at han navnlig ikke drak så meget som tidligere. Han kom dog nu kun sjeldent selv op, men lod sin Tjeneste besørge af den før omtalte Peder Jensen Tødsløf, der stod på en meget fortrolig og venskabelig Fod med Leonora Christina og gjorde hende alle de Tjenester, han formåede. Med Disciplinen og Tilsynet i Tårnet stod det iøvrigt fuldt så slet til som nogensinde. Leonora Christina fortæller blandt andet, at Døren til hendes yderste Rum undertiden stod åben i lang Tid, uden at nogen var til Stede, og at hun og Konen en Dag, da der var Ildløs i Byen, benyttede Lejligheden til at løbe op i Tårnet under det der anbragte Ur for at se, hvor det brændte. Hun sagde bagefter til Slotsfogden — og der er al Grund til at tro, at det var sandt —, at hun for længe siden kunde have flygtet, hvis hun havde villet, men at hun ikke ønskede at forlade Fængslet uden med Kongens Tilladelse[130].

Efter hvad der er meddelt i det foregående, må det være klart for enhver, at Leonora Christinas forskjelligartede literære Sysler lagde Beslag på en meget stor Del af hendes Tid i de senere År af Fangenskabet. Ikke desto mindre fandt hun dog Tid til også at arbejde på mange andre Ting, og det er betegnende for hendes Virksomhedstrang og Lærelyst, at hun benyttede enhver Lejlighed, der frembød sig, til at lære noget nyt. Da hun således engang fik en Kone til Opvartning, som var Datter af en Bogbinder, lærte hun at indbinde Bøger af hende, og man har bl. a. i Sammenheftningen af Håndskriftet til »Jammers-Mindet«, som ganske sikkert er besørget af hende selv, et Vidnesbyrd om, at hun i det mindste tilegnede sig Elementerne af Håndværket[181]. Man véd fremdeles, at hun ønskede at kunne dreje, og for at opnå dette, lod hun først Tødsløf lære det, og siden lærte hun det af ham[182]. Hun syslede også med Tegning og Maling, det sidste dog, så vidt man kan skjønne, kun under den Form, at hun belagde Kobberstik med Oliefarve[183]. Megen Tid anvendte hun endelig på det almindeligere Håndarbejde: Syning, Broderi, Knytning osv., og bl. a. omtaler hun selv, hvorledes hun i Årene 1678—84 arbejdede på sit Ligtøj: Lagen, Pude og Øjenklæde. På de to sidste Stykker indsyede hun nogle af hende selv forfattede Vers, som siden er bleven almindelig kjendte[184]. At Leonora Christina var en Mester uden Lige i al Slags kvindeligt Håndarbejde, særlig Arbejde med Nålen, derom foreligger der flere sagkyndige Vidnesbyrd, men det er ganske interessant at se, at endog Dronningen ikke tog i Betænkning at føre sig denne hendes Dygtighed til Nytte. Hun sendte hende således engang

noget Silke og Sølv med Anmodning om deraf at sy en Blomst, hvortil Tegningen var gjort på Pergament. Arbejdet skulde udføres på en særegen Måde — Leonora Christina kalder det »det gyldne Arbejde« —, og skjønt hun ikke havde prøvet den Slags før, skilte hun sig så godt ved sit Hverv, at Dronningen var overordentlig fornøjet dermed. Hun udførte senere af egen Drift et større Arbejde af lignende Art, som hun ligeledes lod overrække Dronningen[185]. Når denne sidste lod Leonora Christina arbejde for sig, lå deri naturligvis også en Venlighed fra hendes Side, og hun viste hende da også på forskjellige andre Måder sit venskabelige Sindelag. Således sendte hun hende et Par Gange nogle Silkeorme, for at hun kunde more sig med at se dem spinde, og fra Tid til anden lod hun hende give Citroner, Pomerantser og lidt underholdende Lekture. Dronningens Exempel fulgtes af hendes Hofdamer, af hvilke nogle af og til sendte Leonora Christina Frugt o. lign. En Gang blev der i Dronningens Navn overdraget hende et Hverv, som hun også påtog sig, skjønt hun ikke var meget glad ved det. Det bestod i at pleje en gammel Hund, som tilhørte Dronningen, og som denne havde holdt meget af, men som nu var bleven værkbrudden og affældig. Leonora Christina mente selv, at det var Hofdamerne som havde sendt hende den for selv at være af med den[186].

En Begivenhed, som indtraf i disse År, og som uden Tvivl må have gjort Indtryk på hende, var hendes gamle Ven og Lidelsesfælle Dr. Sperlings Død. Han havde ligesom hun selv til sine Tider haft det slemt nok i Fængslet, men til andre Tider igjen ret tåleligt. I hele den lange Tid, han havde siddet fangen, havde hans Børn, og særlig Sønnen Otto, uophørligt anstrengt sig for at udvirke

hans Løsgivelse og ved enhver Lejlighed indsendt Bønskrifter til Kongen, den kongelige Familie og forskjellige af Landets Stormænd, men uden Resultat. Dog var der især efter Christian V.s Tronbestigelse indtrådt en gjennemgående Forandring til det bedre i hans Kår, ja den nævnte Søn Otto og en af hans Døtre havde endog engang fået Lov til at besøge ham i Fængslet. Han syslede ligesom Leonora Christina meget med literære Arbejder og navnlig nedskrev han en omfangsrig Skildring af sit eget Liv, med et Tillæg om sin Fængslings- og Fangenskabshistorie, et Værk, som danner en påfaldende Parallel til Leonora Christinas Selvbiografi og »Jammers-Minde«. Fraregnet et heftigt Sygdomsanfald i Året 1670 synes han, i Forhold til sin høje Alder, i det hele at have båret Fangenskabets Gjenvordigheder ganske vel, men han var dog, inden Døden indtraf, igjen i længere Tid sygelig, skjønt ikke sengeliggende. Han døde Juledags Morgen 1681, næsten 79 Åar gammel[187].

Leonora Christina, som var en Snes År yngre end Sperling og af en meget kraftig Konstitution, synes endnu bedre end han at have modstået det usunde Rums og det stillesiddende Livs skadelige Indflydelser. I Forhold til den lange Tid, hun hensad i Fængslet, var hun kun sjeldent syg, og når undtages det stærke Anfald lige i Begyndelsen af hendes Fangenskab, vare hendes Sygdomme næppe af alvorlig Betydning og varede heller ikke længe[188]. Iøvrigt frygtede hun ikke for Døden. Tværtimod længtes hun stadig efter den, men hun vilde naturligvis helst dø i Frihed, og efter hvad hun selv siger, må man også antage, at Håbet herom aldrig ganske forlod hende[189]. Hun forsømte da heller ikke af og til at bringe sig i Erindring, navnlig hos Dronningen, hvor-

til de Arbejder, hun udførte for og til denne, gav passende Anledning. Men så længe Enkedronningen levede, var der intet at udrette. Leonora Christina siger endog, at Kongen nogle Gange gjennem sine Ministre lod nedlægge Forbøn for hende hos Enkedronningen, men denne kaldte dem da Forrædere o. lign. og viste dem Døren[140]. At iøvrigt den Frygt, som i en Del År havde bragt hendes Landsmænd til at sky alt, hvad der stod i Forbindelse med hendes Mand og hende selv, var stærkt i Færd med at fortage sig, derom vidne bl. a. nogle Efterretninger, som ere os bevarede om hendes yngste Søn Leos Ophold i Nederlandene i 1676—77 og Forhold til forskjellige derværende danske. Han var kommen dertil fra London, hvor han sagdes at have opholdt sig nogle År, og han optrådte som Kammerjunker hos Kongen af England, fra hvem han havde Anbefalingsbreve til Prinsen af Oranien. Det skal have været hans Hensigt at erhverve Christian V.s Tilladelse til at opholde sig i Danmark — idet han beråbte sig på, at han ved Faderens Død var så ung, at der ikke kunde falde nogen Mistanke på ham —, og ligesom han antoges at have Tilsagn af den tyske Kejser samt Kongerne af England og Frankrig om at støtte hans Sag hos Christian V., således udtalte han selv, at han tilsigtede at få de til Fredsforhandlingerne i Nimwegen afsendte Ambassaderer til at nedlægge Forbøn for ham og mulig også for hans fangne Moder. Det var uden Tvivl også med disse Planer for Øje at han meget ivrigt søgte Omgang med forskjellige danske Afsendinge, som dengang opholdt sig i Nederlandene, og det lykkedes ham navnlig derved, at hans eget Søskendebarn, Christian Lindenov — en Søn af Frøken Elisabeth Augusta — der rejste gjennem Hol-

land til Spanien som Gesandt, med stor Venlighed tog sig af ham og indførte ham hos den danske Gesandt i Haag, Meyercrone, og den danske Afsending til Fredsforhandlingerne i Nimwegen, Just Høg, der dengang endnu opholdt sig dels i Haag, dels i Amsterdam. Skjønt de to sidst nævnte i Begyndelsen vare lidt tilbageholdne og udbad sig Instruxer hjemme fra om, hvorledes de skulde forholde sig, synes den unge Ulfeldt dog efterhånden at være kommen på en meget fortrolig Fod med dem og endnu mere da med deres Hustruer. Også hos andre danske Familier blev han modtaget med stor Venlighed, særlig hos den danske Kommissær i Amsterdam Frants Møller, og der var endog meget stærk Tale om et Giftermål mellem ham og en Dame af halvdansk Familie, en Frøken v. Ahlefeldt, Datter af den nogle År i Forvejen afdøde Feltmarskal Klaus v. Ahlefeldt. Det skal kun i forbigående bemærkes, at Leo Ulfeldts Forhold til Just Høg og Meyercrone et Øjeblik så ud til at skulle få betænkelige Følger for disse, idet den danske Generalkommissær i Nederlandene Gabriel Milan gjorde Indberetning derom til Enkedronningen og herved både fremstillede de nævnte Afsendingers Optræden og Leo Ulfeldts Hensigter i et så hadefuldt Lys som muligt. I Følge Kongens Befaling måtte de afgive Erklæringer om deres Forhold, men videre synes dog Sagen heller ikke at være kommen for deres Vedkommende. Leo Ulfeldt fik imidlertid heller ikke noget Udbytte af sine Bestræbelser, og i Slutningen af 1677 eller Begyndelsen af 1678 synes han at have forladt Nederlandene for at søge Tjeneste under den tyske Kejser[141].

Leonora Christinas Befrielsestime skulde dog endelig engang slå. Den 20de Februar 1685 døde Enkedron-

ningen, og hermed var, som man vil have forstået af det foregående, den eneste væsentlige Hindring for hendes Løsgivelse bortfaldet. Man begyndte da også strax at tale om den, og Folkene i Tårnet vare ikke synderlig glade, da de hver på sin Vis havde ikke ubetydelige Fordele af hendes Fangenskab[142]. Der gik dog et Par Måneder hen, uden at der skete noget, og Leonora Christina besluttede sig da til selv at bringe sig i Erindring hos Kongen. Hun havde et lille Kobberstik af Christian IV., som hun selv havde koloreret, og hvorom hun havde ladet sætte en Ramme. Bag på Billedet skrev hun nogle rimede Linier, hvori hun lod Christian IV. opfordre sin Sønnesøn til at være hende nådig, og gjennem Peder Jensen Tødsløf lod hun så den 21. April Gyldenløve tilstille Billedet med Anmodning om, at han vilde overrække Kongen det og selv tale for hende. Gyldenløve var i de Dage upasselig, men lod en anden udføre Ærindet for sig[143]. Ved samme Tid omtrent må Ludvig XIV. have nedlagt Forbøn for Leonora Christina, og efter hvad der i det mindste sagdes, var denne Intercession af afgjørende Betydning[144]. Først et Stykke hen i Maj Måned blev det dog til Alvor med Sagen. Kongen skulde gjøre en Rejse til Norge, på hvilken Gyldenløve skulde med, og de, der havde Interesse af, om Leonora Christina kom ud eller ikke, antoge, at denne Rejse på den ene eller anden Måde måtte bringe en Afgjørelse. Således blev det også. Dagen før sin Bortrejse underskrev Kongen Befalingen til Løsgivelsen, og den næste Morgen — den 19de Maj — kom Tødsløf op og fortalte Leonora Christina — som iøvrigt allerede da vidste, at hendes Løsgivelse forestod —, at Storkantsleren Grev Frederik Ahlefeldt havde sendt Slots-

fogden den kongelige Ordre. Han spurgte hende, om hun vilde, at han skulde lukke for hende, når han gik, eftersom hun jo nu allerede var fri. Hun svarede imidlertid: »Så længe jeg er inden Fængselsdørene, så er jeg ikke fri, vil og ud med Manér«; og hun bad ham altså lukke som sædvanligt, men tillige dog gå hen til hendes Søsterdatter Anne Kathrine Lindenov — Søsteren selv var allerede død 1677 — og spørge, om Gyldenløve ikke efter Løfte havde sendt denne en Underretning, før han drog bort[145].

Der er i det Svar, som Leonora Christina således giver Tødsløf, noget, som er i høj Grad betegnende for hende og tillige, når man overvejer de Omstændigheder, hvorunder det gives, noget meget imponerende. Thi er det ikke et Vidnesbyrd om en beundringsværdig Kraft og Selvbeherskelse, at hun, som i næsten 22 lange År har smægtet efter atter at indånde Frihedens Luft, dog, da det tilbydes hende, foretrækker at nægte sig det, indtil også de udvortes Hensyn, som hun mener skyldes hende, ere fyldestgjorte? Og hvorfor holder hun så stærkt herpå? Ganske afgjort ikke af nogen Slags Forfængelighed. Det er ikke den højbårne Dame, men den ubilligt medhandlede Kvinde, der stiller hin Fordring. Hun vil ud med Maner, det vil sige, hun vil ikke snige sig bort som en løsgiven Forbryder, der, taknemlig over sin Benådning, søger at få Fængslets Døre bag sin Ryg snarest muligt. Som hun til det sidste bevarer en stolt Bevidsthed om at have lidt uskyldigt, således føler hun Trang til også gjennem et synligt Tegn at udtrykke dette, og den Fordring, hun stiller, må på én Gang betragtes som en Æreserklæring, hun giver sig selv, og en Protest mod Regeringens Behandling af hende

i alle de forløbne År. Når man nærmere vil vide, hvad det var, hun egentlig havde tænkt på i Retning af en mere formfuld Bortgang, erfarer man både af hende selv og af samtidige Beretninger, at hun, foruden at ville afhentes af en af sine Slægtninge på standsmæssig Måde, ønskede at få Lejlighed til at sige Dronningen Farvel. Hun siger selv, at hun gjennem en god Ven — formodentlig Tødsløf — lod Dronningen anmode derom, men denne svarede, at hun ikke turde tale med hende[146]. Hermed stemmer det iøvrigt også, at den kongelige Befaling om hendes Løsgivelse gik ud på, at denne først skulde finde Sted, efter at Kongen var rejst bort. Det er tydeligt, at han vilde undgå hendes personlige Taksigelse, og man forstår så godt Grunden, hvorfor han ikke ønskede at modtage denne.

Imidlertid havde Tødsløf været hos Frøken Lindenov, hvem Gyldenløve i Forvejen havde underrettet om, at hun godt, hvis hun vilde, kunde afhente Leonora Christina. Hun lovede da at komme om Aftenen, og Klokken hen imod 10 lukkede Slotsfogden Fængselsdøren op for hende. Slotsfogden selv havde Leonora Christina dengang ikke set i hele to År. I Betragtning både heraf og af de 20 År, han havde haft hende under sin Varetægt, var deres gjensidige Afsked kuriøs nok. Han sagde blot: »Nu, sköllen wi uns nu scheden«? »Ja», svarede Leonora Christina», nu is de Tid gekomen». Derpå bød han hende Hånden og sagde: »Ade!» Hun »svarte med samme Ord, og Søsterdatter lo hjerteligen». Det var næsten mørkt, da Leonora Christina forlod Tårnet, og for ikke at vække Opsigt havde hun ydermere taget et sort Slør for Ansigtet. Imidlertid havde Rygtet om, hvad der skulde ske, og Nysgjerrighed efter at opfange et Glimt af den

berømte Fange samlet en stor Menneskemasse på Slotspladsen »langs ned ad Broen» og udenfor, så at hun og hendes Søsterdatter næppe kunde trænge sig frem til Kareten, der ventede på dem. Selv Dronningen havde ikke kunnet modstå Lysten til at se hende drage bort, og hun havde i denne Hensigt taget Plads på en af Slottets Balkoner[147].

Leonora Christina havde ikke nogen lang Vej at kjøre, da hun forlod Fængslet, thi hun tog ind hos Søsterdatteren, der boede ved Holmens Kanal, tæt op imod Kongens Nytorv[148]. Hun blev imidlertid kun nogle Dage her, da hun i høj Grad besværedes af Folks Nysgjerrighed; »den hele Stad stormede til at se hende», siger Holberg[149]. Blandt de mange, som besøgte hende, var også hendes og hendes Ægtefælles gamle bekjendt og Ven Terlon[150], som igjen opholdt sig i Kjøbenhavn som fransk Afsending, og der er opbevaret nogle Udtalelser af ham om det Indtryk, hun gjorde på ham, Udtalelser, som ganske bekræfte, hvad vi også andet Steds fra vide, at Fængslets Gjenvordigheder kun havde efterladt sig meget svage Spor på hendes Legeme og hendes Ånd. Terlon »kunde ikke noksom bevidne, hvilken Presence d'Esprit og god Manér hun udviste i al sin Tale, Væsen og Optræden under sin Samtale med ham, så at det ikke kunde sees, at hun i så lang Tid havde været afskåret fra Folks Konversation og Omgang, ikke heller, at den ensomme og bedrøvelige Tilstand, hun havde været i, havde gjort nogen stor Forandring på hende, skjønt hun dog nu var i sit 72de [skal være 64de] År». Noget magrere sagde han dog, at hun var bleven[151].

Som ovenfor sagt, blev Leonora Christina kun få Dage i Søsterdatterens Hus. Efter hvad der fortælles,

var det ikke blot de mange Besøg i og for sig, som besværede hende, men hun, hvem Ulykken havde gjort forsigtig, frygtede for, at disse Besøg på en eller anden Måde kunde afføde en Mistanke mod hende, som kunde skade hende[152]. Hun besluttede derfor at ombytte Byen med Landet, og den 25de Maj rejste hun ud til Landsbyen Husum, en Mils Vej fra Kjøbenhavn, hvor hun foreløbig tog Ophold[153].

IV.

1685–1698.

Medens der om flere Perioder af Leonora Christinas Liv foreligger en efter vore Forhold ualmindelig fyldig historisk Overlevering, kan dette ikke siges at være Tilfældet med hendes Livs sidste Afsnit, til hvilket Kilderne flyde temmelig sparsomt. Dette hænger igjen utvivlsomt sammen med, at de 13 År, som lå imellem hendes Løsgivelse af Fængslet og hendes Død, forløb i stor Stilhed og uden at udmærke sig ved nogen Slags mærkelige ydre Hændelser. På den anden Side er det som bekjendt ikke altid de på Begivenheder fattigste Tilværelser, som ere de ulykkeligste, og dette gjælder til Dels også her. Vistnok var Lykken i egentlig Forstand uigjenkaldelig tabt for Leonora Christina ved hendes Ægtefælles Død, og også afsét herfra var hendes Liv i hine År ikke ganske frit for forskjellige Savn og Bekymringer. Men til Trods for alt, hvad der tyngede på hende, frembyde hendes sidste Leveår dog tillige så mange Lyspunkter, at man langtfra kan betragte dem som ligefrem ulykkelige. Først og fremmest kastede Frihedens Sol sit Skjær over dem, hvad der i og for sig må have været hende en uudtømmelig Kilde til Glæde efter de 22 Års Fangenskab, og en

næppe mindre dyb Tilfredsstillelse har hun sikkert følt derved, at det tillodes hende uantastet at nyde den Ro, som hun efter sit stormfulde Liv så hårdt trængte til. Der var så langt fra Tale om nogen Slags ny Forfølgelse eller Fortrædigelse fra Regeringens Side, at der tværtimod er flere Tegn på det modsatte, og navnlig får man et bestemt Indtryk af, at Christian V. greb enhver Lejlighed, der tilbød sig, til — så vidt han mente at kunne forene det med sine egne Interesser — at gavne og glæde sin alderstegne Slægtning, som om han derved vilde bøde på den Uret, hans Forældre og han selv havde tilføjet hende. Men Kongens Forhold var igjen åbenbart kun Udtryk for en almindeligere Stemning. Thi det er tydeligt, at der i det hele var foregået et Omslag til Gunst for Leonora Christina i den offentlige Mening, så at flere og flere havde fået Øjnene op for, at hendes Lidelser stode i et altfor skrigende Misforhold til hendes Brøde — hvis der overhovedet var Tale om Brøde —, og det, at Leonora Christina selv for en Del oplevede dette Omslag og på mere en én Måde fik det at føle, har uden Tvivl været hende en Erstatning for meget, ligesom det bidrager til at forhøje det Indtryk af Fred og Forsoning, som Betragtningen af hendes sidste Leveår i det hele gjør på Beskueren. Jeg skal nu forsøge mere i det enkelte at give en Forestilling om disse Års Indhold, men må i Forvejen bemærke, at der herved mindre bliver Tale om en sammenhængende Skildring end om en Sammenstilling af de spredte, undertiden temmelig udvortes Træk, hvorom Kilderne, mere eller mindre tilfældigt, have bevaret Erindringen.

Skjønt der ikke haves nogen ligefrem Efterretning om, hvor i Husum det var at Leonora Christina tog ind

efter at have forladt Kjøbenhavn, kan der dog næppe finde nogen Tvivl Sted i så Henseende. Der fandtes kun én Gård i Husum, som var noget mere end en almindelig Bondegård, og denne, som i samtidige Aktstykker særlig betegnes som »Gården i Husum« eller »Husumgård[1]«, var, et Årstid før Leonora Christina fik sin Frihed, bleven forpagtet af en af hendes Mands Søsterdøtre, Jomfru Sophie Friis. En Broderdatter af Korfits Ulfeldt, Jomfru Anne Sophie Ulfeldt[2], havde allerede i nogen Tid boet hos Sophie Friis, og det kan antages for afgjort, at det var disse to Damer, der viste Leonora Christina Gjæstfrihed. Opholdet i Husum var dog kun midlertidigt, og det har fra Begyndelsen af næppe været anderledes ment. Slutningen af »Jammers-Mindet« er dateret fra Husum, og idet Leonora Christina nedskriver dette Navn, tilføjer hun: »hvorhelst jeg forventer Kongelig Majestæts Hjemkomst fra Norge«[3]. Det synes at fremgå af disse Ord, at hun ventede, at når Kongen kom tilbage, vilde den endelige Bestemmelse om hendes fremtidige Opholdssted blive taget, og således skete det også. Kongen kom til Kjøbenhavn igjen den 24de Juli, og tre Uger efter udstedtes den første Befaling, som har Hensyn til Leonora Christinas Overflytning til Maribo Kloster.

På Maribo Kloster tilbragte Leonora Christina hele Resten af sit Liv, og da hendes Navn som Følge heraf for bestandig er knyttet til dette Sted, må der her være Plads for nogle Bemærkninger om Klostrets tidligere Historie og om dets Tilstand på den Tid, Leonora Christina beboede det. Det var grundlagt i Begyndelsen af det 15de Århundrede til Ære for den hellige Birgitte og havde som alle Klostre, der vare hendes Regel undergivne,

været indrettet til Bolig både for Munke og Nonner. På den nordlige Del af dets Grund lå den af fire Fløje bestående Gård, som tjente Nonnerne til Opholdssted. Mod Syd havde Munkene deres Boliger. Kirken, der senere blev Maribo Bys Sognekirke, og som nu er Lålands og Falsters Stiftskirke, lå i Grænselinien mellem Munke- og Nonneklostrets Grund, men rykket noget mod øst. Klostret havde, som rimeligt er, sin egentlige Blomstringstid i det 15de Århundrede, og skjønt man ikke ved ret meget om, hvilke særlige Skjæbner det fristede i Kirkefornyelsens Storme, er det i hvert Fald vist, at det ikke mange År efter Reformationens Gjennemførelse ophørte at være Munkekloster. Nonnerne derimod bleve foreløbig, hvor de vare, men selvfølgelig ikke uden at der blev gjort Forsøg på at skaffe Reformationen Indgang iblandt dem. Dette havde dog længe sine store Vanskeligheder, og der blev oftere Anledning til at rejse Klage over deres Vedhængen ved den gamle Lære. Dertil kom, at Klostertugten efterhånden forfaldt mere og mere. Der gik stor Usædelighed i Svang mellem Jomfruerne, der var stadig Splid og Ufred mellem dem, og de kongelige Anordninger for Klostret bleve i det hele yderst slet overholdte. Enden på det hele blev da, at Christian IV. i Året 1621 nedlagde Klostret. Det lagdes så under det adelige Akademi i Sorø, og da dette ophævedes 1665, kom Klostret under Kronen og henlagdes til Dronning Sophie Amalies Livgeding. Klostrets almindelige Historie afspejler sig i dets Bygningers Historie. Allerede i det 16de Århundrede omtales disses skrøbelige Tilstand, og næppe er Klostret nedlagt, før Forstanderen for Sorø Skole får Befaling til at nedbryde Bygningerne og sælge Materialierne. Det synes ved denne Lejlighed nærmest at være gået ud over

Nonneklostret, men dette medtoges også så ilde, at da der — sagtens omkring ved Året 1670 — blev taget en Tegning af det til Peder Resen, var kun en Del af den ene Fløj under Tag, medens det øvrige henlå som fuldstændig Ruin. At Munkeklostrets Bygninger, i det mindste til Dels, bleve skånede, skjønnes deraf, at ikke blot andre vides at have beboet dem i det 17de Århundredes anden Halvdel, men at det aldeles utvivlsomt også var i dem at Leonora Christina fik sin Bolig, skjønt man hidtil har ment anderledes[4].

Den ovenfor nævnte kongelige Befaling angående Leonora Christinas Indflytning på Klostret[5] går ikke nærmere ind på Enkeltheder, men af en senere Skrivelse i samme Sag ser man, at Amtsskriveren for Maribo Amt, Henrik Sørensen Rye, hidtil havde haft Bolig på Klostret, og at det fra Begyndelsen af kun var Meningen, at han skulde afgive en Del af sin Lejlighed til Leonora Christina, men iøvrigt selv blive på Klostret ligesom før[6]. Mod denne Ordning nedlagde imidlertid Leonora Christina Indsigelse, og hun havde da også næppe givet sin Mening til Kjende, før man traf Anstalter til at føje sig efter hende. Amtsskriveren fik Befaling til at flytte andet Steds hen og stille det hele til Leonora Christinas Rådighed. Et andet Vidnesbyrd om, at Kongen gjerne bidrog sit til at gjøre Leonora Christina Opholdet på Maribo Kloster så behageligt som muligt, kan passende anføres i denne Sammenhæng. Der lå ved Klostret to større Haver, af hvilke den ene i sin Tid havde tilhørt Munkene, den anden Nonnerne. De havde deraf deres Navne: Brødrehaven og Søstrehaven. Disse Haver ønskede Leonora Christina at få Brugsret over, og da i Året 1686 Maribo Ladegårds Marker skulde bortforpagtes til Maribo Borgerskab, tilføjedes der i den

kongelige Resolution, hvorved Forpagtningen bevilgedes, en udtrykkelig Bestemmelse om, at disse Haver skulde forbeholdes Leonora Christina[7]. Den, der kjender disse Havers Beliggenhed — på den smukke Søs frugtbare Bred —, har dobbelt let ved at forestille sig, hvilken Pris Leonora Christina måtte sætte på at få Rådighed over dem, og man synes ligesom at skimte et Gjenskin af den Glæde, som de utvivlsomt ofte have beredt hende, når man nogle År senere hører Datteren Anne Kathrine, som dengang var flyttet sammen med Moderen, med Stolthed omtale sin »prægtige Urtegård« og de smukke Blomster, hun har deri[8].

Med alt det havde Leonora Christinas nye Opholdssted sine Skyggesider, som det var umuligt at overse for den, der skulde dvæle der længere Tid. Først må nævnes Bygningernes Brøstfældighed. Denne var ganske vist større, end Leonora Christina fra Begyndelsen af troede. Kort før hun rejste til Maribo — hvad der skal være sket ved Mikkelsdags Tid 1685[9] —, skrev hun nemlig til den yngre Otto Sperling, at Klostret, efter hvad man forsikrede hende, »ikke skal være meget forfalden«[10]. Men at dette alligevel har været Tilfældet, må blandt andet sluttes af en Synsforretning, som er bevaret over Klostrets Bygninger, og som nok er nogle År yngre end hint Brev, men dog endnu fra Leonora Christinas Levetid[11]. Thi her siges udtrykkelig »Vånhuset« at være »meget forfalden på Murværket og Tag«. Man har også senere Breve fra Leonora Christina, af hvilke det fremgår, at Bygningernes mådelige Tilstand voldte hende ikke ubetydelige Ulæmper. Således skriver hun i Februar 1697 til Datteren Leonora Sophia, der ønskede at besøge hende: »Jeg kan og ikke heller, så længe Kulden varer,

tage imod dig og dine Børn, thi der kan ingen Steds oppe eller nere på Kammersen gjøres Ild for Farligheds Skyld. I Stuen må gjøres varlig Ild, ellers kommer Brand i Skorstenen, som nogle Gange er sket, dog til Lykke om Dagen. Jeg holder Sengen til Middag for Kulde»[12]. — Til de Ulæmper, der hidrørte fra Bygningernes Tilstand, knyttede sig andre, som fulgte med Stedets Beliggenhed. Den sparsomt befolkede, afsides liggende lille Provinsby, som Leonora Christina nærmest var henvist til, når hun trådte i Forhold til Omverdenen, kunde næppe enten byde hende ret megen passende Omgang eller overhovedet efter en større Målestok afhjælpe hendes Fornødenheder, ja det kunde endog ikke sjeldent falde vanskeligt at opdrive de første Nødvendighedsartikler der. Man får et Indblik i disse Småkjøbstads-Forhold gjennem følgende Sted i et af Leonora Christinas Breve fra 1689[18]: »Sandelig, det er her så knap for Levnedsmidler, at det er ikke trolig. Udi næsten 8—9 Uger blev her ikke slagtet et Nød, Høns eller Æg er ikke så til Års at få her, så her er et magert Sted. Fiskeren fra Nykjøbing kommer og ikke, og må jeg sige, at om han end kom hid at fiske, så havde jeg ingen Gavn deraf, thi forgangen År var der den, som forvendte det». Om der ved den sidste Bemærkning antydes, at der var indtrådt en Standsning i den Ydelse af Fisk, som efter en samtidigs Meddelelse var hende tilstået af Regeringen, tør jeg ikke afgjøre; men i hvert Fald vides det, at der af og til indløb Uregelmæssigheder med den hende tilståede Levering af Vildt[14], og under sådanne Omstændigheder måtte Byens slette Forsyning blive så meget føleligere. Der er dog Grund til at tro, at Leonora Christina hverken tog sig de her berørte eller andre Ulæmper ved hendes Opholdssted

synderlig nær. Hun var næppe af Naturen tilbøjelig til at lægge megen Vægt på ydre Velvære, men hvis hun nogensinde havde gjort det, havde ganske sikkert hendes omflakkende Rejselivs mange Besværligheder og især hendes lange Fangenskab forlængst lært hende at finde sig til Rette og endog være fornøjet med endnu langt ringere Vilkår end dem, hun nu var kommen til at leve under.

For ret at kunne dømme om Beskaffenheden af disse Vilkår er det dog nødvendigt, foruden til selve Boligen, også at tage Hensyn til de andre Ydelser, hvorved Regeringen bidrog til hendes Underhold, og som jeg nu skal nævne. For det første fik hun en fast årlig Understøttelse i Penge. I Begyndelsen, det vil sige, lige som hun var kommen ud af Fængslet, var Summen kun 500 Rdr.[15], men så snart det var bleven afgjort, at hun skulde bo på Maribo Kloster, forhøjedes den til det dobbelte, så at den ialt blev 1000 Rdr.[16]. Det viste sig imidlertid snart, at selv denne Sum ikke forslog til de Udgifter, som Leonora Christinas nye Husholdning medførte, og efter at hun først — i Året 1686 — var bleven fritaget for at betale Konsumtion af de Varer, som brugtes i hendes Hus[17], fik hun endelig 1689 et Tillæg til sin Årpenge på 200 Rdr., så at hun altså fra den Tid af i alt havde 1200 Rdr. om Året[18], hvilken Sum hun beholdt uforandret til sin Død[19]. Og foruden disse Penge modtog hun af Regeringen forskjellige Ydelser in natura. Jomfru Dorthea Sophie Urne — en Dame, som i flere År forestod Leonora Christinas Husholdning på Maribo Kloster, og hvem vi skylde nogle Meddelelser om hende, som oftere ville blive benyttede i det følgende[20] — angiver disse Ydelser således, at Leonora Christina fik frit Brændsel, der kunde

beløbe sig til 100 Læs om Året, desuden 4 Heste af Kongens Stald, et Par Gange om Året Fisk af Søen, der lå ved Klostret, og endelig i Jagttiden Vildt af de kongelige Skove, nemlig hver anden Måned et Dådyr og hver anden Måned et Krondyr[21]. Lægger man alt dette sammen, vil man næppe kunne nægte, at der var sørget ikke blot anstændigt, men endog ganske rundeligt for hende, og skjønt hendes Husstand var temmelig betydelig — den synes til daglig at have udgjort en 14—15 Personer[22] — har det dog sikkert ikke, i det mindste efter de første Års Forløb, kunnet falde hende vanskeligt at slå sig igjennem. Man vil måske bedre kunne dømme om Størrelsen af Leonora Christinas samlede Indkomster, når man hører, at alene hvad hun fik i rede Penge om Året, var lige så meget, som hvad en så højt stående Æmbedsmand som Oversekretæren i det danske Kancelli havde i Gage.

Mellem de Gunstbevisninger, som Leonora Christina nød af Regeringen, medens hun boede på Maribo Kloster, var der en, som må nævnes for sig, fordi den beredte hende en Glæde af højere Art end nogen af hine, som kun havde Hensyn til hendes ydre Underhold. Jeg sigter til, at det tillodes hende at se sine Børn hos sig. Hvad dette betydede for hende, fatter enhver, der véd — særlig af »Jammers-Mindet« —, i hvor høj Grad Moderkjærligheden var udviklet hos hende, og som mindes, at hun, da hun kom ud af Fængslet, havde været skilt fra Børnene i to Trediedele af en Menneskealder. Iøvrigt må Gjensynets Glæde for så vidt have været temmelig smerteblandet, som hun af syv Sønner og Døtre, der vare i Live, da hun betrådte Fængslet, kun fik de tre at se, nemlig Anne Kathrine, Leonora Sophie og Leo. De

andre Børn vare enten døde, medens hun hensad i Blåtårn, eller døde i de første År af hendes Ophold på Maribo Kloster[23], men uden at opnå at få Moderen at se. Thi Tilladelsen hertil synes en Tid lang kun at have gjældt Døtrene, og først i 1691 fik Leo Lov til at aflægge hende et Besøg. Da iøvrigt den Måde, hvorpå de nævnte tre Børn atter trådte i Forhold til Moderen, og derved også den Rolle, de kom til at spille i hendes Liv, var temmelig forskjellig, skal jeg dvæle lidt ved hvert enkelt af dem.

Størst Betydning for Leonora Christina fik Gjensynet med Datteren Anne Kathrine, thi af dette udviklede der sig et Samliv, som varede mindst 9—10 År og først ophørte med Moderens Død. Som tidligere omtalt havde Anne Kathrine ægtet den flanderske Adelsmand Cassetta, men nu var både han og de med ham avlede Børn døde, og det var da intet Under, at den stakkels Kvinde, ene som hun stod i det fremmede Land, greb den Lejlighed, der tilbød sig, til atter at finde et Hjem i Fædrelandet og et Menneske, hvem hun kunde ofre sin Kjærlighed. Hun vendte altså tilbage til Danmark, uvist når, men senest vistnok 1688[24], og man forestiller sig let, hvilken Kilde til Glæde og Trøst hendes Selskab har været for den gamle Moder, thi Anne Kathrine var ikke blot den af Leonora Christinas Døtre, som i Følge sine Evner og sin Karakter var mest skikket til at være hende til Støtte, men hun var også, som det af Børnene, der havde taget mest direkte Del i Forældrenes Trængsler, mere end noget af de andre knyttet til Moderen ved fælles Erindringer. Den yngre Sperling, der af og til besøgte Leonora Christina på Maribo Kloster, taler om, hvor smukt Moder og Datter levede sammen, og fremhæver

den Virksomhedsånd, der besjælede dem begge, og som fandt Udtryk dels i literær Syssel dels i Håndgjerning af forskjellig Art[25]. — Det kan strax anføres, at da Leonora Christina var død, og Datteren således igjen stod ene, rejste hun tilbage til Flandern, men på Broderens Tilskyndelse opgav hun dog sin oprindelige Beslutning om at tage fast Bopæl her[26] og flyttede i det Sted til Wien, hvor Broderen levede. De sidste År af sit Liv skal hun have tilbragt i Kloster[27].

Leo Ulfeldt — der allerede før Moderens Løsgivelse af Fængslet omtales som Ritmester i kejserlig Tjeneste og i denne Egenskab ved sin Tapperhed og Dygtighed havde vundet sig et Navn[28] — var, som tidligere antydet, vistnok det af Børnene, hvem det sidst forundtes at se Moderen, og så måtte der endda første Gang (1691) en sa tvingende Grund til for at udvirke den fornødne Tilladelse, som at Leonora Christina dengang antoges at ligge på sit Dødsleje[29]. Alligevel gaves Tilladelsen kun med betydelige Indskrænkninger. Han måtte således kun blive tre Dage hos Moderen, og han skulde komme »inkognito, ligesom han var en af hendes Datters Stifsønner», det vil sige en af Sønnerne af Cassettas første Ægteskab. Det fremgår heraf, at Regeringen endnu stadig nærede nogen Mistro mod Ulfeldts mandlige Afkom, og det er ikke umuligt, at denne Mistro særlig for Leos Vedkommende øste Næring af et tidligere omtalt Brev, som vistnok var i dens Værge, og hvori Leonora Christina (1663) havde udtalt det Håb, at hvis hun ikke selv fik Lejlighed til at hævne sig på sine Fjender, vilde Leo engang i Tiden gjøre det (se ovfr. S. 158). Ligesom det imidlertid tør antages for fuldkommen afgjort, at Leo Ulfeldt, hvem det tidligere synes at have været meget magtpåliggende

at få Lov til at bosætte sig i sit Fædreland[30], ikke i nogen Henseende pønsede på noget ondt, således tør man med Sikkerhed påstå, at om end Leonora Christina selv endnu huskede den anførte Ytring — hvad hun dog efter al Sandsynlighed ikke gjorde —, vare dog i hvert Fald de Følelser, der havde fremkaldt den, i Årenes Løb blevne hende fuldstændigt fremmede, og der er ikke den fjerneste Grund til at tvivle om, at da hun i 1691 kalder Sønnen til, hvad hun vistnok også selv anser for sit Dødsleje, er det ikke for at overdrage ham Fuldbyrdelsen af nogen Hævn, men for at han, som hun siger i sit Bønskrift til Kongen, kan »annamme det af mig, som jeg kan give hannem, som er min Velsignelse«. — To År efter hint første Besøg kom Leo Ulfeldt igjen til Maribo. Regeringen må nu have begyndt at indse, at der ingen Grund var til at frygte ham, og måske har den også ment, at den skyldte hans Stilling visse Hensyn, thi ikke blot får han denne Gang Tilladelse til at blive fjorten Dage hos Moderen, men han optræder under sit eget Navn og bærer sine Ærestegn til Skue — han var dengang kejserlig Kammerherre og bar efter Dorthea Urnes Angivelse både Nøglen og Kejserens Portræt —, og han modtager Besøg af Egnens Adelsmænd og Æmbedsmænd, deriblandt også af Amtmanden[31]. Ved denne Lejlighed så han sin Moder for sidste Gang. Da han fem År efter endnu en Gang kom til Maribo, var Leonora Christina allerede for nogle Måneder siden død, og han dvæler der kun så længe, til hans ældste Søster bliver færdig til at drage med ham derfra[32].

Skjønt Leonora Sophie Ulfeldt både var ældre end Leo og rimeligvis, som allerede sagt, fik Lov til at komme til Moderen før ham, har jeg opsat til sidst at tale om

hende og hendes Besøg på Maribo Kloster, fordi de fleste af disse Besøg, så vidt man skjønner, stode i bestemt Forbindelse med nogle Anliggender, som kræve en lidt udførligere Redegjørelse. Jeg har allerede tidligere fortalt, at Leonora Sophie, der var berømt for sin ualmindelige Skjønhed, i Året 1676[33], altså medens Moderen endnu hensad i Blåtårn, havde ægtet den skånske Adelsmand Lave Beck til Andrarum. Skjønt dette Ægteskab var grundet på en gjensidig Tilbøjelighed, der heller ikke nogensinde synes at være udslukt, må det dog for så vidt siges at have været mindre heldigt, som Mandens yderst uheldige økonomiske Forfatning var både ham selv og hans Hustru en stadig Kilde til de pinligste Bekymringer. Forklaringen til Lave Becks stedse voxende Pengenød må fra først af søges hos hans Fader, Jokum Beck, der en Tid havde været en af Danmarks rigeste Adelsmænd, men som havde ødelagt sig fuldstændig ved den uheldige Drift af en Industri, han havde sat i Gang på en af sine Ejendomme. Det var nemlig ham, der begyndte den Aluntilvirkning, som endnu den Dag i Dag finder Sted på Andrarum, og som til sine Tider har givet et meget betydeligt Udbytte. Jokum Beck havde selv fundet Alunskiferen og havde fået Privilegium på at oprette en Fabrik til dens Tilvirkning, men de Summer, som først Værkets Anlæg og siden dets Drift udkrævede, vare så uhyre store, at han for at skaffe dem til Veje efterhånden nødtes til at sælge eller pantsætte næsten alle sine Godser, og da han desuagtet vedblev at synke dybere og dybere i Gjæld, så han sig tvungen til at optage en Del af sine Kreditorer som Medinteressenter i Driften, hvorved han åbnede en vid Mark for den ublueste Udplyndring, der også fortsattes efter hans Død lige overfor hans Arvinger.

Som et Vidnesbyrd om, hvor medtaget hans engang så store Formue var, da han døde (1682), kan anføres, at hans Lig i to År måtte henstå ubegravet, fordi man savnede Penge til at lade det komme i Jorden på standsmæssig Måde. Blandt hans Børn overtog nærmest Lave den Opgave at bringe Familiens Sager på Fode igjen, men det mislykkedes ham fuldstændigt. I Virkeligheden var hans Liv, der også forbitredes ved Stridigheder med hans Moder og Søskende, en fortsat men stedse mere og mere håbløs Kamp med hans Kreditorer, hvis Antal stadig forøgedes, og tilsidst arbejdede han sig ind i fuldstændig Ruin[34].

Det vil let indsees, at disse uheldige Forhold ikke kunde andet end berøre Leonora Christina temmelig pinligt. Desværre er det kun små Brudstykker, vi have tilbage af hendes Brevvexling fra Maribo Kloster, men hvad der er levnet er tilstrækkeligt til at vise, at Datterens og Svigersønnens Sager beskjæftigede hende meget og voldte hende en Del Bekymring[35]. For at gjøre alt så galt som muligt, føjede der sig til Lave Becks endeløse Ejendomsstridigheder også af og til Processer, fremkaldte ved personlige Fornærmelser, som han, der i det hele gjør Indtrykket af at have været en meget ubesindig Natur, havde tilføjet en og anden af de ganske vist ikke altid meget hæderlige Mænd, med hvem hans forviklede Forhold bragte ham i Berøring[35a]. At der dog hverken i den ene eller den anden Henseende var noget at udrette for Leonora Christina, indså hun selv tydeligt, og hun afholdt sig derfor også fra enhver Indblanding. Men lige så bestemt krævede hun samme Ret for sig, hvad der blandt andet viste sig ved en Lejlighed, da Lave Beck for at ophjælpe sine egne Sager gjorde et Forsøg på at

tiltage sig en Myndighed i Svigermoderens Anliggender, som denne ikke kunde indrømme ham. Hermed forholdt det sig således. Som det ofte nok er bleven sagt i det foregående, vare Ulfeldts svenske Godser efter hans Flugt fra Malmø blevne lagte under Beslag, fordi han ikke havde opfyldt den i Benådningsakten stillede Betingelse at give Garantier for, at han og hans Familie ikke for Fremtiden vilde foretage noget fjendtligt mod Sverig. På den anden Side havde faktisk hverken hans eller Familiens Forhold senere givet den svenske Regering Grund til Klage, og herpå som også på den Omstændighed, at de beslaglagte Ejendomme ikke ved nogen ligefrem Dom vare erklærede for forbrudte, grundede nu Familien et Håb om, at disse Ejendomme — det vil dog naturligvis kun sige dem, der vare erhvervede for Ulfeldts egne Midler — kunde blive givne den tilbage. De vare: Store Torup, Bosøkloster[36] samt nogle Gårde i Malmø. Allerede 1678 gjorde Lave Beck på sin Hustrus Vegne et Forsøg på at opnå en Restitution af disse Ejendomme, men uheldige Omstændigheder bevirkede, at dette Forsøg ikke kom ud over sin Begyndelse[37]. Næppe var imidlertid Leonora Christina kommen til Ro på Maribo Kloster, før hun selv tog Sagen i sin Hånd, og den kom nu efterhånden virkelig i god Gang. Hun henvendte sig selv gjentagne Gange med Bønskrifter til Karl XI., første Gang 1686 — ved hvilken Lejlighed Lave Beck tjente som Mellemmand — og derefter igjen 1693 og 1694[38]. På det andet af disse Bønskrifter svarede Kongen, at hun skulde fremlægge de Bevismidler, som hun mente kunde komme i Betragtning ved en mulig Tilbagegivelse af Godserne, og efter at hun virkelig havde fyldestgjort denne Fordring, befalede Kongen (under 20de April 1695)

Kancellikollegiet og Reduktionskommissionen at træde sammen for at undersøge den hele Sag[39]. Idet nu denne således syntes at være en Afslutning nær, blev den af største Betydning for Lave Beck. Hvis nemlig Godserne blev givne tilbage, var der på Grund af Leonora Christinas høje Alder Udsigt til, at en Del af dem inden lang Tid vilde tilfalde hans Hustru, og under alle Omstændigheder vilde det næppe frembyde betydelige Vanskeligheder at rejse et større Lån på den tilkommende Arv. Efter at han altså i længere Tid synes at have forholdt sig temmelig lunken i dette Anliggende[40], bliver han nu på en Gang meget ivrig, ja han går så vidt, at han gjennem sin Hustru gjentagne Gange og meget indtrængende søger at bevæge Svigermoderen til at overlade ham en almindelig Fuldmagt, som kan berettige ham til at gjøre og lade i Sagen, ganske som han selv finder for godt[41]. Leonora Sophie gjør endog i den Anledning en Rejse til Maribo i den strenge Vintertid (Begyndelsen af 1697). Men hun opnår ikke sin Hensigt. Leonora Christina havde allerede tidligere afvist hin Fordring om en Fuldmagt, og hun gjør det nu igjen med endnu større Eftertryk. Der er os levnet et meget interessant Aktstykke, som har Hensyn hertil, nemlig en Memorial, som Leonora Christina opsatte for Datteren, da denne ikke tiltroede sig efter Hukommelsen at kunne gjengive en Samtale for sin Mand, som hun havde haft med Moderen i den nævnte Anledning[42]. Denne Memorial er ikke blot mærkelig ved den Klarhed, hvormed Leonora Christina fremsætter Sagen, og den Skarphed, hvormed hun argumenterer, men også ved den Myndighed, hvormed hun optræder lige overfor Datteren, der ganske vist ikke har været uden Ævner, men som dog i det hele synes at have været

dannet af et meget lettere Stof end Moderen. Det er dog især Svigersønnen, som det går ud over ved denne Lejlighed, idet Leonora Christina viser, hvor liden Grund der er til at antage, at hendes Sager skulde være tjente med at komme i hans Hænder. Så længe Gud under hende Forstandens Brug, skal det heller ikke ske. »Bed hannem tage Vare på sit eget Dont, at han kunde svare enhver Lige og Ret. Kan hans egne Sager gå vel, så skal det være mig en Hjertens Glæde at fornemme; det haver været mig hidtildags for din Skyld en Hjerte-Sorrig at høre, hvor ilde det tilstod«. Efter denne skrappe Afvisning tør det vistnok ansees for givet, at Lave Beck ikke har gjort noget videre Forsøg på at opkaste sig til Leder af Restitutionssagen, før Leonora Christinas et Års Tid efter påfølgende Død gav det hele i hans Hænder.

Det er næppe tilfældigt, at den eneste Gang, vi med Sikkerhed vide, at Leonora Sophie har besøgt Moderen foruden ved den nys omtalte Lejlighed, nemlig i Efteraret 1692, fyldes Moderens Breve igjen med hendes og hendes Mands Anliggender[48]. Man tør vistnok antage om de allerfleste af Leonora Sophies Rejser til Maribo, at om de end ikke udelukkende have været foranledigede ved Lave Becks Pengesorger og andre Bryderier, have disse dog altid spillet en meget fremtrædende Rolle under Sammenkomsterne med Moderen. Det er derfor ikke så underligt, om man ligesom synes at kunne spore, at Leonora Christina ikke har haft fuldt så megen Glæde af at se denne Datter hos sig som sine andre Børn. Det er ganske vist ikke, fordi der ingen personlig Tilbøjelighed fandt Sted mellem Moder og Datter. Flere Udtryk i Leonora Christinas Breve, selv i sådanne, hvor hun ytrer sin Misfornøjelse med Datterens Forhold i en eller anden

Henseende, vidne om stor Kjærlighed til hende, og omvendt er der ingen Grund til at tvivle om, at Leonora Sophie også har holdt af Moderen, om hun end åbenbart tillige har været lidt bange for hende.

Det er ovenfor antydet, at Leonora Christinas skånske Fordringer ikke gik igjennem i hendes Levetid. Først 1735 lykkedes det hendes Dattersønner — Lave Becks Sønner — at bringe Sagen til en Afgjørelse, men denne var da også særdeles gunstig, idet både Torup og Bosekloster blev givne tilbage til Familien[44]. Hermed var i Virkeligheden opnået alt, hvad Leonora Christina havde villet; thi om hun end stod fast på at styre sine Anliggender selv, er det sikkert nok, at hvad hun gjorde for Gjenerhvervelsen af Godserne, gjorde hun for Børnenes og Slægtens Skyld, og ikke for sin egen[45]. Der er heller ikke Tvivl om, at det heldige Udfald for en meget væsentlig Del skyldes hende på Grund af den Omsigt og Kraft, hvormed hun i sin Levetid styrede Sagen. Men lige så vist som dette skal anerkjendes, lige så bestemt må man afvise en på flere Steder fremsat Antydning af, at også hendes Forhold i andre Henseender, og navnlig hendes i Året 1659 for Manden førte Forsvar, skulde have været et medvirkende Motiv til, at Tilbagegivelsen af Godserne fandt Sted[46]. Denne Historie er i Virkeligheden grebet helt ud af Luften og står fuldstændig i Strid med selve Tilbagegivelsesaktens Indhold.

De skånske Ejendomme vare iøvrigt ikke de eneste, på hvilke Leonora Christina rejste Krav. Det samme var Tilfældet med nogle Ejendomme i det egentlige Danmark, nemlig Hellerup i Fyn og en ikke nærmere betegnet Ø. Med Hellerup var Sammenhængen i Korthed

denne. Gården havde i sin Tid tilhørt en af Korfits Ulfeldts Brødre, Knud, som igjen den 10de Maj 1646, det vil sige kort før sin Død, havde skjænket den i Morgengave til sin Hustru i 2det Ægteskab, Fru Kirstine Lützow, »hendes Livstid at nyde«. Efter hendes Død skulde Gården, som rimeligt er, gå over til Mandens Slægt, hvad der i Tidens Løb blev enstydigt med, at den skulde tilfalde Korfits Ulfeldt, som efterhånden havde udkjøbt sine Medarvinger. Ved Højesteretsdommen af 1663 hjemfaldt imidlertid Korfits Ulfeldts Arveret til Kronen, der igjen ved Skjøde af 20de Juli 1667 overdrog den til Rigsmarskal Johan Christoph v. Kørbitz[47], som siden 7de Oktober 1649 havde været gift med Fru Kirstine Lützow[48]. Kørbitz døde 1682 uden at efterlade sig Børn, men ved et mellem ham og hans Hustru oprettet Testamente var det bestemt, at Hellerup efter Fru Kirstine Lützows Død skulde gå over til Kørbitz's Slægt, nemlig først til hans Søstersøn J. C. v. Lützelburg, og hvis denne døde uden Livsarvinger, til Kørbitz's Broder Johan Caspar v. Kørbitz. Da imidlertid Fru Kirstine ønskede, at Mandens Bestemmelse angående Gården skulde træde i Kraft, endnu medens hun levede, overdrog hun allerede 1683 Hellerup til Joh. Caspar v. Kørbitz[49] — Lützelburg var i Forvejen død —, og fra ham gik den så igjen i Arv til hans Søn.

Det var uden Tvivl Fru Kirstine Lützows Død ($^{16}/_{10}$ 1693), der gav Leonora Christina Anledning til at fremkomme med sine Fordringer på Hellerup[50], men det er iøvrigt ikke nærmere kjendt, på hvad Måde hun forfulgte Sagen. Så meget er dog vist, at hverken Hellerup eller den ovenfor omtalte Ø — som ligeledes havde tilhørt Rigsmarskal Kørbitz — kom i hendes Eje. I det

hele kunde således det Udbytte, som de af hende rejste Ejendomskrav indbragte hende, synes mådeligt nok, og det kunde ligge nær at mene, at hun havde gjort rettest i at spare sig selv for de dermed forbundne Besværligheder og Skuffelser. Men selv afset fra, at hendes Bestræbelser dog i det mindste til Dels bare Frugt for en kommende Slægt, medførte de også ét ubestrideligt Gode for hende selv: de bleve et Middel til stadigere Samkvem mellem hende og Omverdenen, og idet de herfra tilførte hende et betydningsfuldere Stof til Sysselsættelse, som hun ellers vilde have savnet, bidroge de ganske sikkert ikke lidet til Vedligeholdelsen af den Åndens Rørighed, på hvilken hun giver Beviser så langt ned i Tiden, som vi overhovedet ere i Stand til at følge hende.

Man må dog ikke forstå dette således, som om Leonora Christinas daglige Liv på Maribo Kloster ikke var et endog meget virksomt Liv. Man har set, hvilken overordentlig Opfindsomhed hun lagde for Dagen for at skaffe sig Arbejde, medens hun hensad i Fængslet, og selv uden andre Vidnesbyrd end »Jammers-Mindets« vilde man kunne sige sig selv, at hun heller ikke nu, i Friheden, har ladet ret mange Øjeblikke gå hen uden at søge Sysselsættelse enten for sin Ånd eller sine Hænder. Imidlertid er det indlysende, at den stadige Dvælen på det samme Sted og væsentlig i de samme personlige Omgivelser måtte, i Forening med Fraværelsen af de fleste større Krav, som Virkeligheden plejer at stille til Menneskene, fra Begyndelsen af begrænse hendes Virksomhed til et forholdsvis snævert Område og derved efterhånden give hendes Liv en vis Ensformighed, som let kunde have virket sløvende, og som gjorde en kraftigere Impuls fra Verden udenfor meget ønskelig til sine Tider

selv om en sådan skulde kjøbes for en Pris, der i Øjeblikket kunde synes noget dyr. Således som Forholdene føjede sig, kom dog hint bevægende Moment ikke til at gribe mere forstyrrende ind i Leonora Christinas Tilværelse, end at den fredelige Ro, som hun selv satte så megen Pris på, lige fuldt altid er det mest fremtrædende ydre Karaktermærke ved hendes daglige Liv. Jeg skal i det følgende nærmere omtale et og andet af det, som udgjorde hendes daglige Syssel. Vistnok ere Efterretningerne også på dette Punkt temmelig mangelfulde; dog give navnlig Dorthea Sophie Urnes Meddelelser enkelte ganske gode Vink. Men før jeg begynder derpå, er der én Ting, som jeg må bede om, at man ikke taber af Syne, nemlig at det, der i dybere Forstand udgjorde det egentlige Grundlag for Leonora Christinas Liv i hint Tidsrum, kun meget ufuldstændigt kommer til Udtryk i, hvad vi kjende af hendes ydre Gjerning. Dorthea Urne berører en væsentlig Side af dette fundamentale, når det hos hende med en iøvrigt temmelig kejtet Betegnelse hedder, at Leonora Christinas »fornemmeste Okkupation« på Maribo Kloster var Gudsfrygt. I samme Retning går et Udsagn af den ovenfor nævnte Jomfru Anne Sophie Ulfeldt: at »man mærkede fra den Tid, hun kom på fri Fod, til hendes Dødsdag intet uden det, som var helligt og opbyggeligt«[51]. En dyb Religiøsitet må i Virkeligheden antages at have udgjort et af Hovedtrækkene i Leonora Christinas åndelige Fysiognomi på hin Tid. Den lyser os i Møde på mange af de Steder, hvor vi træde i nærmere Forhold til hendes Personlighed, således i hendes Breve, i hendes Digte og i det Værk, som er den betydeligste Frugt af hendes literære Virksomhed i hine År, og som vi siden nærmere skulle omtale Men til denne

Hovedfaktor i Leonora Christinas Liv sluttede sig en anden, som lige så lidt bør oversees, nemlig Erindringen. Ved Erindringen formåede hun at gjøre sig Fortiden nærværende igjen, hin Tid, som havde set hendes betydningsfulde og begivenhedsrige Liv i Verden, og som frem for alt gjemte alle Vidnesbyrdene om hendes jordiske Lykke. Hvem kan da tvivle om, at den med særlig Magt måtte gjøre sig gjældende hos hende under de nu så ganske forandrede Livsvilkår? Af begge Faktorer i Forening, Religiøsiteten og Erindringen, fremgik Leonora Christinas Dom over og Forhold til den Virkelighed, som omgav hende. Man kan let forestille sig, af hvad Art dette Forhold var. Hun gik den Vej, hun havde at gå, med løftet Pande, virksom til det yderste og samvittighedsfuldt udførende den Gjerning, Livet pålagde hende, medfølende for andres Sorger og end ikke uimodtagelig for Øjeblikkets flygtige Glæde, men dog i sit inderste »kjed af Verden«, som hun selv udtrykker sig, og tørstende efter Forløsning. Ved Døden, således var det hendes faste Håb, vilde hun finde Lykken igjen, og hendes Tilværelse var hende kun en Pilegrimsgang fra den Lykke, hun havde mistet, til den langt større, hun ventede. Men idet således det, der dybest bevægede hende og stærkest fyldte hendes Sjæl, for en væsentlig Del faldt udenfor Livet selv, kan man heller ikke vente, at det skulde have efterladt sig meget tydelige Spor i hendes daglige Gjerning, og endnu mindre, at der skulde være levnet os mere i det enkelte gående Efterretninger om det. Selv i hendes Brevskriver- og Forfattervirksomhed kommer det mest kun tilfældigt og lejlighedsvis frem, og en Skildring af Leonora Christinas daglige Liv i hint Tidsrum må, kort sagt, i højere Grad end det for

mange andre Menneskers Vedkommende vilde være Tilfældet, indskrænke sig til at blive en Skildring af hendes Livs Yderside.

I Følge en Meddelelse af Dorthea Urne synes Leonora Christina at have begyndt sin Dag med en Andagtsøvelse, i hvilken hele hendes Husstand deltog, idet Tjenestefolkene vare samlede i en Stue udenfor hendes Sovekammer. »Derpå«, siger Dorthea Urne, »forblev hun i sit Sengekammer den ganske Formiddag, som hun anvendte på Læsen og Skriven«. At der jævnlig har fundet et Vexelforhold Sted mellem disse to Virksomheder, navnlig således, at adskillige af hendes Studier foretoges i en bestemt literær Produktions Tjeneste, skjønnes særlig af et Brudstykke af et større literært Arbejde, som er os levnet fra hendes Hånd, og som vistnok først på Maribo Kloster fik den Form, hvori vi nu alene kjende det. Dette Brudstykke danner den første Afdeling af det tidligere omtalte Værk om fremragende Kvinder »Heltinders Pryd« (se ovfr. S. 263—64), på hvis Udarbejdelse hun allerede havde anvendt så megen Tid i Fængslet, men som hun, efter at være kommen til Maribo, tog sig for at bearbejde efter en formindsket Målestok[52]. Da Leonora Christina selv åbenbart satte en ikke ringe Pris på dette Skrift, må det være mig tilladt at dvæle lidt ved det, skjønt det iøvrigt for os langtfra frembyder samme Interesse som flere andre af hendes skriftlige Udarbejdelser.

Noget af det mærkeligste ved det Brudstykke, der er os bevaret, er uden Tvivl Indledningen, for så vidt Leonora Christina i den nedlægger en Protest mod den almindelige Opfattelse af hendes Kjøn og dettes Rettigheder. Hun dadler den Betragtning, der sætter Kvinden

lavere end Manden på Grund af hendes legemlige Svaghed, og som ikke husker på, at begge i lige Grad have en »fornuftig Ånd«. »Der er ingen Årsage«, siger hun, »hvorfor Kjønnet skulde gjøre et Menneske udygtig, når Dyden og Fortjenesten gjør den værdig. Sjælen anser ingen Kjøn og bliver ikke forandret ved udvortes Gestalt og Skikkelse«. Og fremdeles: »De svare ikke alle til Mands Navn i Gjerningen, som bære Titel af Mands Navn, men ofte svare Kvinder til Helters Navn i Gjerningen og bære dog ikkun Kvinders Navn. Hvor ofte ser man kvindagtige Hjerter i Mænds Legemer og derimod igjen mandelige Kræfter i svage Kar. Det er ubilligt, at man måler Gjerningen efter Personen og skatter ikke Personen efter Gjerningen«. Man tager næppe fejl, når man betragter ikke blot den nu kjendte første Afdeling af Leonora Christinas Værk men det hele Værk som en indirekte Indsigelse mod denne Ubillighed, og det er betegnende og interessant, at Indsigelsen kommer fra en Kvinde som hende, der selv var så god en »Heltinde« som de fleste af dem, hun gjorde til Gjenstand for sin Skildring. Men iøvrigt var hun langtfra den første, der enten overhovedet bragte Tanken om Kvindens åndelige Ligeberettigelse med Manden frem eller endog søgte at demonstrere den på denne Måde. Thi mere eller mindre bevidst tør den samme Tanke og den samme Hensigt vist siges at have ligget til Grund for de allerfleste af de Skrifter i fremmede Literaturer, som før Leonora Christinas sammenstillede Levnedsskildringer eller Karakteristiker af Kvinder, der i en eller anden Henseende ragede ud over det almindelige, og det lige op til Plutarks Skrift om Kvindedyder (»de mulierum virtutibus«)[53].

Det er, som sagt, kun den første Afdeling af Leonora

Christinas Skrift, som vi for Tiden kjende, og denne Afdeling omfatter kun en enkelt Gruppe af de Kvinder, som det var hendes Agt at skildre, nemlig hvad hun selv kalder de »fornuftige, stridbare regerende Heltinder«[54]. Under denne Betegnelse opføres og behandles så følgende Kvinder: Deborah, Dronning Margrete, Tyre Danebod, Elisabeth af England, Tomyris, Isabella af Kastilien, Zenobia, Johanna af Montfort, Artemisia, Svanhvita, Lagertha, Berenguela af Kastilien, Hetha, Margrete af Parma, Semiramis, Amage, Victorina, Voada, Olafa, Camilla, samt Amazonerne Marpesia, Lampedo, Antiope, Orithyia, Penthesilea og Thalestris. Som man ser, tilhøre de fleste af disse Kvinder ikke Historien, men Sagnet. Det vilde dog være ubilligt at gå i Rette med Leonora Christina derfor, som også for den Mangel på Kritik, hvormed det historiske Stof er benyttet. Hun står i begge Henseender så temmelig på sin Tids Standpunkt, og det var desuden ikke kritiske Levnedsskildringer, hun vilde give. Hendes Opgave må nærmest siges at have været, på Grundlag af den givne historiske Overlevering at tegne en Række Kvindebilleder, i hvilke de pågjældendes åndelige Egenskaber, og særlig de to Egenskaber — Visdom og Tapperhed —, som betegne Fællesmærket for hele den første Gruppe, trådte frem med størst mulig Bestemthed og Anskuelighed. Man vilde ikke på Forhånd kunne sige, at en sådan Opgave ikke lå for Leonora Christina; tvært imod omfattede hendes Forfatterpersonlighed flere Egenskaber, som måtte vække en vis Forventning om en heldig Løsning i det mindste af nogle Sider af Opgaven. Alligevel er det forholdsvis sjeldent, at Udførelsen af det enkelte Billede som sådant ret er lykkedes hende. I flere af de

længere Skildringer overvældes hun øjensynligt af det biografiske Stofs Mængde, i andre brede hendes egne Reflexioner sig for meget. På den anden Side bestå så nogle af de kortere Skildringer kun af et Par løst sammenknyttede Citater. Betragter man Skriftet fra et mere almindelig literært Synspunkt, altså uden Hensyn til den speciellere Opgave, Forfatteren har sat sig, vil man vistnok i det hele finde noget mere at anerkjende. Man vil således i Bedømmelsen af Begivenheder og Forhold jævnlig finde Vidnesbyrd om en ganske fin Iagttagelse og Opfattelse, og de mere almindelige Betragtninger, som Leonora Christina hyppigt indflætter i sin Bog, røbe gjennemgående et sundt Omdømme og en i Verdens Skole modnet Erfaring. Fremstillingen som sådan må, skjønt den for det meste er noget bred, i det hele kaldes forholdsvis god, især i den ligefrem fortællende Stil. Hvor mere abstrakte Gjenstande føres på Tale, falder den tungere, men når man betænker, hvor lidet Sproget endnu dengang var bearbejdet, og at Leonora Christinas Skrift var det første Forsøg i sin Art på dansk, må man erkjende, at hun ofte ikke uden Held kæmper med de sproglige Vanskeligheder. Skriftet vidner om megen Læsning, og når denne Læsning vistnok gjør Indtrykket af at have været temmelig tilfældig — hvorved også må fremhæves, at flere af de citerede Forfattere uden Tvivl kun ere benyttede på anden Hånd[55] —, kunde dette ikke godt være anderledes, når man ser hen til de i denne Henseende lidet gunstige lokale Forhold, hvorunder hun arbejdede[56]. I det hele tåler dog Skriftet, som allerede antydet, næppe nogen Jævnførelse med flere andre skriftlige Udarbejdelser, som vi have fra Leonora Christinas Hånd, men det bør anføres, at både Samtiden og den nærmeste

Eftertid dømte ikke lidet gunstigere om det, end vor Tid vistnok vil gjøre. Lige fra den yngre Sperling og til langt ned i det 18de Århundrede have få af de Mænd, der omtale Leonora Christina, undladt at fremhæve »Heltinders Pryd» som et betydeligt Vidnesbyrd om dets Forfatters Lærdom og Ånd, og enkelte Gange giver Anerkjendelsen sig endog Luft i de stærkeste Udtryk.

Skjønt Udarbejdelsen af »Heltinders Pryd» ganske sikkert optog en meget stor Del af den Tid, som Leonora Christina efter Dorthea Urnes Udsagn anvendte på »Læsen og Skriven», bar hendes Ophold på Maribo Kloster også andre literære Frugter. Vi vide således, at hun i denne Tid både skrev forskjellige Digte og endog et Skuespil. Et af Digtene har en lille Historie, som den yngre Sperling har opbevaret os[57]. Så snart Leonora Christina havde fået Bolig på Klostret, begyndte hun, i taknemlig Ihukommelse af sin Frigivelse af Fangenskabet, at arbejde på et Alterklæde til Kirken i Maribo, og på dette Klæde anbragte hun nogle Vers, i hvilke hun udtalte sin Tak til Gud og sin Hengivelse under hans Vilje, samtidig med at hun hentydede til de vigtigste Punkter i sin egen og sin Mands Historie. Det er i dette Digt, at følgende Linier forekomme, som passe så godt på Forfatterinden selv, og som alle kjende:

Ej noget synes tungt for Ægte-Kjærlighed,
Trofasthed er den Dyd, man ej tør blues ved.

Alterklædet selv var af »gyldent Tobin»[58], og Versene vare skrevne eller prentede med stor Sirlighed på et Stykke hvidt Silketøj, der var syet på Klædet. De ledsagedes af Randbemærkninger, der oplyste de historiske Hentydninger i dem[59]. Kirken modtog Leonora Christinas Gave 1687. Da imidlertid Digtet blev urigtigt opfattet

af nogle, og Leonora Christina af Erfaring vidste, at selv de uskyldigste Ting under visse Omstændigheder kunne blive en Kilde til store Fortrædeligheder, besluttede hun sig til at tage Versene af Klædet igjen. Selve Alterklædet lod hun blive, hvor det var, og det bevaredes ved Kirken — tillige med en ligeledes af hende skjænket Alterdug[60] — til et Stykke ned i det 18de Århundrede[61].

Det af hende forfattede Skuespil kjende vi kun af Omtale. Vi vide, at det var skrevet på danske Vers og udarbejdet med særligt Hensyn til, at det skulde opføres af hendes Tyende. Opførelsen fandt virkelig også Sted den 27de Februar 1688, og den yngre Sperling fortæller, at det hele løb heldigt af[62]. Man kan kun beklage, at man ikke kjender dette Leonora Christinas Åndsfoster nærmere. Hendes skarpe psykologiske Blik, hendes ualmindelige Ævne til at lade de forskjelligste Personer træde talende og handlende frem med Bevarelse af hele deres individuelle Ejendommelighed, endelig hendes Kjendskab til Udlandets Scener synes at give Sikkerhed for, at et Skuespil fra hendes Hånd måtte frembyde mere end almindelig Interesse, hvortil også kommer, at det omhandlede Arbejdes ganske ejendommelige Bestemmelse må antages at have bragt både Personer og Handling adskilligt nærmere til Virkeligheden, end Tilfældet var med de allerfleste danske Skuespil på hin Tid[63].

Efter hvad Dorthea Urne siger, vare Leonora Christinas literære Sysler — hvortil endnu hendes private og Forretningsbrevvexling må henregnes — nærmest henlagte til Formiddagstimerne, og Resten af hendes Dag må vi altså tænke os udfyldt med Beskjæftigelser af anden Art.

Så vidt man kan skjønne, vare disse Beskjæftigelser for en væsentlig Del de samme, som overhovedet dengang vare almindelige blandt Damer af Stand. Frem for alt anvendte hun megen Tid på Håndarbejde med Nålen — Syning, Brodering o. lign. —, hvori hun, som tidligere berørt, var en fuldendt Mester. Hun drejede også — »udi Rav og Elfenben«[64] —, og den Beundring, Dorthea Urne i meget stærke Ord ytrer for hendes Arbejder med Nålen, synes hun også at udstrække til hendes Drejerarbejder. At der iøvrigt både i den ene og den anden af de nævnte Sysler i højere Grad, end det sædvanlig er Tilfældet, har gjort sig et vist kunstnerisk Element gjældende, synes at turde sluttes dels af ligefremme Meddelelser, der ere os bevarede, dels af det, vi overhovedet vide om Leonora Christinas kunstneriske Anlæg og dettes Uddannelse. Som oftest er nu vistnok dette Anlæg trådt i tjenende Forhold til andre Virksomheder, men der haves dog også Vidnesbyrd om, at Leonora Christina har udfoldet nogen mere selvstændig kunstnerisk Produktion. Jeg tænker ikke herved på de Småting, hun forfærdigede i Fængslet, hvor de Midler, hun havde at virke med, vare så overordentlig tarvelige, men fra andre Perioder i hendes Liv haves der Efterretninger om forskjellige kunstneriske Arbejder af hende, særlig malede og tegnede Portræter[65], og skjønt vistnok de fleste af disse skrive sig fra Tiden før hendes Fangenskab, er der dog et Par, som med nogen større Sandsynlighed kunne henføres til hendes Ophold i Maribo, nemlig to Portræter af hende selv og hendes Ægtefælle, udførte »au crayon«[66]. Et Arbejde, som med Bestemthed vides at tilhøre denne Tid, og som, om det end for en Del er et Flidsværk, dog også har en kunstnerisk Side, kan nævnes i denne Sam-

menhæng. Jeg tænker på et stort Brystbillede af Christian V., som hun udførte i Broderi, og som nu opbevares i Samlingen på Rosenborg[67]. Dette Billede er syet med Silke i forskjellige Farver, og den meget svære og pragtfulde Ramme er dannet af guldbelagte Silketråde. Foroven i Rammen er den kongelige Krone anbragt, ved Siden Sceptret og Sværdet, forneden Rigsæblet. Pa Rammens indvendige Kant er indsyet et Vers til Christian V.s Pris. Det hele er et Vidnesbyrd om en uendelig Tålmodighed og en ualmindelig Dygtighed, og når man ser det, finder man ikke noget usandsynligt i en Beretning, som går ud på, at det var dette Billede, som foranledigede Christian V. til i Året 1689 at forhøje Leonora Christinas Årpenge med 200 Rdl[68]. — Til hvad der foran er sagt om Leonora Christinas daglige Sysler, kan endnu føjes, at hun ganske vist også efter Lejlighed har dyrket Musikens skjønne Kunst[69]. Den Interesse, hun endnu i sit Fangenskabs senere År viste for Musiken ved at kjøbe et Klavikordium, kan ikke antages at være udslukt med Erhvervelsen af hendes Frihed, og at hendes Færdighed i Kunstens Udøvelse snarere må være bleven forøget end forringet efter Anskaffelsen af hint Instrument, er en Selvfølge.

En vigtig Faktor i Leonora Christinas daglige Liv udgjorde naturligvis hendes personlige Omgivelser på Klostret, og da især de af disse, som ved deres Byrd eller Dannelse nærmest vare kaldede til at være hende til Selskab. Man måtte imidlertid kjende mere til de pågjældende, end vi gjøre, for at have nogen sikker Mening om, hvorledes Samlivet mellem dem og Leonora Christina formede sig, og selv for Datteren Anne Kathrines Vedkommende må vi lade det blive ved en temmelig

almindelig Forestilling. For dog intet at forsømme skal jeg i det mindste nævne Navnene på de vigtigste af dem, der — foruden Datteren — for længere Tid vare Leonora Christinas Husfæller. Da hun drog til Maribo, ledsagede den før nævnte Jomfru Anne Sophie Ulfeldt, der hidtil havde boet på Husumgård, hende derover og blev så hos hende et Års Tid. Den anden af Damerne fra Husumgård, Jomfru Sophie Friis, kom ligeledes til Maribo Kloster, vistnok efter at hendes Forpagtning (1. Maj 1686) var udløbet, og blev der i to År[70]. En ikke uvigtig Person i Leonora Christinas Husstand var den allerede oftere nævnte Jomfru Dorthea Sophie Urne — Datter af Knud Urne til Axelvold —, der allerede i 1686 kom til Leonora Christina og blev hos hende til hendes Død. Hun forestod den økonomiske Side af Husvæsenet og gjorde dette, i det mindste efter eget Sigende, til sin Madmoders Tilfredshed. Endelig kan nævnes, at Leonora Christina til forskjellige Tider havde to Børn af sin egen og sin Mands Slægt hos sig for flere År ad Gangen, nemlig først sin egen Datterdatter Elisabeth Beck, og siden en Søsterdatters Datter af Korfits Ulfeldt, Elsebeth Ulfeldt. Den sidste var hos hende i det mindste fra 1692 eller 93 af og blev på Maribo Kloster til hendes Død[71].

Når man betænker, at Leonora Christina boede på Klostret i over 12 År, og at af de ovenfor nævnte kvindelige Personer de to sidste vare Børn, medens de to førstes Ophold på Klostret til Dels vistnok faldt før den Tid, da Datteren Anne Kathrine kom dertil, vil det let skjønnes, at Antallet af dem, hvis Selskab kunde være Leonora Christina til virkelig Opmuntring, til daglig var temmelig indskrænket. Nogen Afvexling tilvejebragtes vel under-

tiden ved en og anden Gjæst, som kom tilrejsende på kortere Tid, men dette hørte dog næppe til de hyppigere Tilfælde. Byens og Omegnens Beboere have vistnok i det hele ikke stået i noget synderlig livligt Samkvem med dem på Klostret. En Undtagelse herfra gjør dog rimeligvis Sognepræsten i Maribo[72], til dels måske også Amtmanden, Georg Ernst v. Reichau[73], og endelig den med Korfits Ulfeldt beslægtede Familie Holk på Orebygård[74], der dog ikke boede i den nærmeste Nærhed. Ved ganske særlige Lejligheder, nemlig når der holdtes Landemode i Maribo, så Leonora Christina Stiftamtmanden[75] og Biskoppen i sit Hus. Den sidste var ingen anden end Thomas Kingo, og da man fra en tidligere Tid har Vidnesbyrd om, at Leonora Christina satte megen Pris på den store Digter[76], kan man ikke tvivle om, at hans Besøg har været hende særlig kjærkomment. Det samme var Tilfældet med en Søster* til den bekjendte Karen Brahe, Anne Brahe, som nogle Gange sees at have været hendes Gjæst, og hvem hun synes at have holdt meget af[77]. I 1691 vides Elsebeth Friis, en Søster til den før omtalte Sophie Friis, at have været på Maribo Kloster[78]. Men af alle dem, der kom til Leonora Christina, var der dog — fraregnet hendes to i Udlandet levende Børn, hvis Besøg hos Moderen jeg tidligere har omtalt — ganske vist ingen, hvem det glædede hende mere at se end Sperling og Peder Jensen Tødsløf, der begge vare knyttede til hende ved den varmeste Hengivenhed, og af hvilke navnlig den sidste havde givet hende mange Beviser på det oprigtigste Venskab, dengang da hun mest trængte dertil, og da de fleste andre svigtede hende. Sperling kom til Maribo Kloster af og til og blev der en otte Dages Tid ad Gangen; en ugift Søster, Eleonora Margrete,

som ellers boede i Hamborg, fulgte en Gang med ham[79]. Tødsløf var en temmelig hyppig Gjæst på Klostret, især dog, som det hedder, ved Jule- og Nytårstider, og man behøver da ikke Dorthea Urnes udtrykkelige Vidnesbyrd om, at Samtalen ved sådanne Lejligheder ikke sjeldent drejede sig om hin bitre Tid, hvis Minde Leonora Christina endog bevarede i sin daglige Morgenbøn på Klostret ved følgende Ord: »Gud hjælpe alle Fanger og trøste de skyldige og redde de uskyldige»![80]

Når Leonora Christina på Grund af sin Alder og sin hele Sindsretning ganske sikkert har følt sig bedst tjent med den fredelige Ro, som i Almindelighed herskede på Klostret, måtte hun dog sige sig selv, at hendes Omgivelser ikke kunde føle ganske som hun på dette Punkt, men af og til måtte trænge til nogen Adspredelse. For at tilfredsstille denne Trang arrangerede hun da undertiden små Festligheder, i hvilke både hendes Husstand og fremmede toge Del, og skjønt de som sagt væsentlig vare bestemte for andre, var hendes egen sjælelige Organisation altfor sund, til at hun ikke ved sådanne Lejligheder skulde have ladet sig smitte af den almindelige Glæde. Af denne Slags Lystigheder har jeg allerede i det foregående omtalt det Skuespil, som hun 1688 lod indøve og opføre af sit Hustyende. Der fortælles også, at hun plejede at højtideligholde Kongens Fødselsdag med en lille Fest, ved hvilken Bønderpigerne i Egnen fik sig en Svingom til Musik af Landsbyspillemænd[81]. Endelig er der i et Brev fra Datteren Leonora Sophie[82] bevaret en Meddelelse om nogle Fastelavnsløjer, som i Året 1697 holdtes på Klostret, og ved hvilke Deltagerne optrådte i Karakterdragter. Dorthea Urne var således forklædt som Kaptejn »Døgenicht», Elisabeth Beck som hans Kone,

en af Pagerne som et Svøbelsebarn, der blev båret på Armen osv. Det siges udtrykkeligt, at Leonora Christina morede sig meget, navnlig over Svøbelsebarnet, og det samme har vistnok været Tilfældet med de andre, dog med Undtagelse af hende, som skrev Brevet: hun »var så kjed deraf, at hun næsten sov«. Sagen var, at netop i hine Dage blev Begjæringen om Fuldmagten for Lave Beck forhandlet, og det, at Leonora Christina ikke viste sig tilbøjelig til at gå ind på denne Begjæring, lå Datteren »i Maven« ved hin Lejlighed.

Det var netop et År før Leonora Christinas Død at de omtalte Fastelavnsløjer fandt Sted, og fra samme Tid skriver sig hin mærkelige Memorial, som hun opsatte for Datteren i Anledning af sin Samtale med hende om Fuldmagten og de skånske Fordringer. Det ene som det andet afgiver talende Vidnesbyrd om, at Leonora Christina i sin høje Alderdom bevarede sin Sjæls Friskhed og den fuldeste Brug af sine åndelige Ævner, og det har så meget mere at sige, når vi erfare dette netop fra denne Tid, da hun ganske kort i Forvejen havde været meget heftigt syg. »Fru Moder«, skriver Leonora Sophie i det samme Brev, hvori hun omtaler Fastelavnsløjerne, »har været til Døden syg, men det må inte så hedde; hun vingler end på sine Ben, er dog oppe«. I det hele sporedes Tidens Indflydelse i meget højere Grad på Leonora Christinas Legeme end på hendes Ånd. Hun havde af Naturen et ualmindelig stærkt Legeme, hvad der bl. a. sees af den Lethed, hvormed hun så ofte i sit bevægede Liv udholdt de største Anstrengelser og Besværligheder. Men det lange Ophold i Fængslet synes til en vis Grad at have undergravet hendes Helbred, og vi høre flere Gange efter hendes Løsgivelse Tale om, at hun har været

underkastet heftige Sygdomsanfald. Allerede kort for hun rejser til Maribo, skriver hun i et Brev: »Jeg er svag og nu nyligen sluppen en Gulsot; min Mave er ganske forhutlet, den Forandring forårsager det«[83]. Og en 5—6 År efter høre vi igjen, at hun har været meget syg, og det i den Grad, at man tvivler om, at hun kommer sig, og at der allerede tages Forholdsregler med Hensyn til hendes Begravelse[84]. Der var således Varsler nok, som måtte minde hende om at berede sig til Døden, hvis ellers en sådan Påmindelse var nødvendig. Men vi vide, at den ikke var det. Allerede i Fængslet havde hun, som tidligere omtalt, gjort sit Jordetøj færdigt, og på Maribo Kloster var Døden hendes stadige Tanke og kjæreste Håb. Den 16de Marts 1698 fuldbyrdedes endelig, hvad hun så længe havde sukket efter[85]. Om de nærmere Omstændigheder ved hendes Død er os intet bekjendt. Dorthea Urne, som dog ganske sikkert var til Stede tillige med Datteren Anne Kathrine, melder ikke noget derom. Derimod har hun opbevaret et lille Træk, der står i Forbindelse med Leonora Christinas Død, og som er et nyt Vidnesbyrd om, hvorledes hendes Sind efterhånden havde vendt sig fra Verden og de Ting, den lægger Vægt på. Det hedder nemlig, at Kongen havde befalet, at når hun døde, skulde det strax meldes, for at hun kunde blive begravet i Overensstemmelse med sin Stand, men da Leonora Christina erfarede dette, tilskrev hun Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve — der stadig var hendes trofaste Beskytter — og anmodede ham om på hendes Vegne at takke Kongen for den hende tiltænkte Nåde, men tillige bede om, at hun måtte blive begravet »i al Stilhed og uden Ceremonier«. Således som hun ønskede det, skete det også. Vistnok stod hun

Lig under en »Himmel«, noget der hørte til de højeste Rangklassers Forrettigheder, men selve Kisten var, efter hvad Dorthea Urne siger, kun »overtrukken med sort Læder uden nogen Bogstaver eller Beslag«. For ret at vurdere denne Tarvelighed i Udstyrelsen, der ikke engang nåede op til, hvad der var de laveste Rangklasser eller den almindelige Adel tilladt[86], må man kjende den næsten vanvittige Forfængelighed, som var Tidens Særkjende, og som drev Folk til også ved Begravelser at udfolde en Pragt, som gik til de yderste Grænser af, hvad de gjældende Bestemmelser vilde indrømme dem. Også den egentlige Ligbegængelse var så lidt opsigtvækkende som muligt. Af fremmede, som fulgte, nævnes kun to Grever Holk fra Orebygård[87]. Liget blev nedsat i Maribo Kirke, hvor Leonora Christina i mange År havde haft sin egen lukkede Stol[88], og hvor hun 1696 havde ladet indrette en muret Begravelse[89]. Tre af hendes Sønner, som vare døde i en spæd Alder[90], vare allerede tidligere flyttede hertil, og selv blev hun nedsat i Begravelsen tre Uger efter sin Død, nemlig den 6te April, om Aftenen[91]. Over Graven blev lagt en Sten med følgende Indskrift:

HERRE
HAFDE DIT ORD ICKE WÆRRET
MIN TRØST
DA HAFDE IEG FORGAAET
I MIN ELENDIGHED

DETTE BEGRAFWEL-
SIS-STED TILHØRER
HENDIS HØYBAARNE
NAADE GREFWINNE
Leonora Christina
HVORHELST TRENDE
AF HENDERS SØNNER

ÆRRE NEDERSATTE
OC
SIELF HVILER HVN HER
SIDEN DEN 6 Aprilis A^{0} 1698
DA HVN HAFDE LEFVET
76 AAR 8 MAANEDER
OC 8 DAGE[92]

Så stille og lidet ænsede som Leonora Christinas sidste Leveår henrandt, skulde man næppe have ventet, at der vilde komme Tider, da hendes Personlighed og Historie atter vilde samle alle hendes Landsmænds Opmærksomhed om sig. Alligevel er dette sket. Hendes Ry er steget op af hendes Grav og har efterhånden nået en sådan Højde, at hun ubestridelig er bleven vort Fædrelands navnkundigste og populæreste Kvindeskikkelse. Man tør dog ikke påstå, at denne hendes Berømmelse efter Døden har støttet sig til en meget indtrængende Kundskab til hendes Historie, og det er derfor heller ikke til at undres over, at det Billede, der har dannet sig af hende i den almindelige Forestilling, på nogle Punkter har fået et Præg, som ikke ganske stemmer med Virkeligheden. Idet man i Følge en naturlig Reaktion mod den Uretfærdighed, der var vist hende i levende Live, væsentlig kun havde Øje for hendes store og gode Egenskaber, svandt Skyggerne i Billedet efterhånden så meget bort, at dette næsten mistede de menneskelige Træk og kom til at stå med en Helgenindes Glorie om sig. Det er dog næppe nødvendigt at sige dem, der have læst nærværende Skildring, at Helgenglansen slet ikke passer for Leonora Christina. Hun var et Menneske, der hævede sig langt over det almindelige Gjennemsnitsmål, og hos hvem

særlig de for hende mest betegnende Egenskaber: Modet, Kraften og — i det mindste i et enkelt Forhold — Kjærligheden fremtræde under så ualmindelig storladne Former, som vi kun meget sjeldent se det, men med alt det var hun et helt og fuldt Menneske, med store Skrøbeligheder ved Siden af store Dyder. Som jeg er mig bevidst i min Skildring at have tilstræbt at give et Billede af hende, i hvilket intet Træk, som kunde bidrage til at karakterisere hende, med Forsæt var udeladt eller forvansket, således er det min Overbevisning, at denne betydelige Kvinde, hvis fremragende personlige Egenskaber få et forhøjet Relief ved hendes på engang så mærkelige og sympathivækkende Sjæbne, ikke behøver at sees i andet Lys end Historiens eget for også i Fremtiden at hævde den Plads i sine Landsmænds Hjerter og Tanke, som hun allerede forlængst har vundet.

Anmærkninger.

I.

1) Paludan-Müller i Historisk Årbog 1879 S. 72.

2) Jvfr. Paludan-Müller a. St.

3) Da det strax efter omtalte Brev, som må antages at være skrevet ganske kort efter Ankomsten, er dateret 28. Juli, måtte det ligge nær at antage, at Fangerne denne Dag vare komne til Bornholm. I en Optegnelse af Leon. Chr. selv, som knytter sig til et af hende den 27. Juli 1661 forfattet Digt, der nedenfor nærmere skal omtales, angives dog den 27. Juli som Ankomstdagen. Måske ere de ankomne den 27. om Aftenen.

4) Origin. i Ulf. Sager Fasc. 16; jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 384—85. Den anden Officer var en Oberst Kruse (Fuchs's Indberetning til Kongen af $^{30}/_{7}$ 1660 i Ny kgl. Saml. Nr. 2141 d, 4to, jvfr. Årsberetn. fra Geh. Ark. VI, 254). Det kan her bemærkes én Gang for alle, at der i Nyt hist. Tidsskr. IV, 369—441 haves en udtørlig Skildring af Ulfeldts og Leon. Chr.s Tilstand under Fangenskabet på Bornholm, ved C. Molbech, en Skildring, i hvilken allerede de fleste tilgængelige Kilder ere benyttede, men som jeg netop af den Grund ikke uden al for stort Spild af Plads kan citere på alle de Steder, hvor min Fremstilling væsentlig falder sammen med dens. En højst vigtig Kilde til dette Fangenskabs Historie, som omtales af Leon. Chr., er desværre endnu ikke kommen for Lyset, nemlig en af hende selv forfattet udførlig Beskrivelse af Fangenskabet; se »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 5—6; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 179 Anm. 3. At denne Beskrivelse var nedskrevet samtidig med Begivenheden, sees af D. Saml. a. St. S. 187.

5) »Pour l'amour de V. M.« — Dette Udtryk må — sammenholdt med den strax efter følgende Ytring om hans Uskyldighed — vel nærmest opfattes således, at han havde været

fængslet på Grund af en uretfærdig Mistanke, som man nærede om en Forbindelse mellem ham og Kongen; jvfr. iøvrigt nærv. Skr. 1 Bd. S. 441.

6) D. Saml. 2 R. I; 180—81.

7) D. Saml. a. St. S. 181; Fuchs's Rapport til Kongen af $^{30}/_{7}$ 1660 (Ny kgl. Saml. 2141 d, 4to).

8) »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 6. Sønnen, Christian U., kalder ham endog selv »en Bonde og en Skrædder af Håndtering« (jvfr. Journ. f. Polit. 1816, II, 93—94).

9) Becker's Saml. I, 178.

10) Hans Bestalling som Guvernør af 21. Juli 1659 i Afskrift i Geh. Ark. »Bornholm« Fasc. 6. Om hans tidligere Virksomhed se bl. a. Vaupell: Den danske Hærs Hist. II, 650 og Bircherod's Dagbøger ved Molbech S. 24 og 26.

11) Orig. af 30. Juli i Ny kgl. Saml. (kgl. Bibl.) Nr. 2141 d, 4to.

12) I den i forr. Anm. nævnte Indberetning af 30. Juli.

13) P. Hauberg: Bornholm i Billeder og Text. 1879. S. 25.

14) Se bl. a. Grundtegningen og Beskrivelsen hos Hauberg a. St. S. 28.

15) Jvfr. D. Saml. IV, 325—26. At det Rum, Fangerne beboede, ikke kan have ligget ovenover Kirken (som det bl. a. antages i Amtmand Urnes Synsforretning over Hammershus fra 1756, D. Saml. a. St. S. 334, samt af Hauberg a. St. S. 29), fremgår af Fuchs's strax nedenfor anførte Ytring om, at der lå Folk både ovenover og nedenunder Rummet, samt af gjentagne Hentydninger i hans Rapporter til, at der i Rummet underneden Fangernes Værelse opbevaredes store Forråd af Krudt.

16) Af Undersøgelserne i Anledning af Flugtforsøget i April 1661 sees nemlig, at der dengang ingen sådan Vagt var hos dem.

17) Se de af Ulfeldt $^{6}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatorier under Punkt 10 og Fuchs's Modbemærkninger af $^{30}/_{10}$ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 231). At i det mindste Ulfeldt og Tjeneren sov i det store Værelse, er utvivlsomt; og skjønt jeg ikke bestemt vil nægte Muligheden af, at Leon. Chr. kan have haft sin Seng stående i det mindre Rum, er jeg dog ikke tilbøjelig til at tro det.

18) D. Saml. 2 R. I, 181, 183 og 185; de af Leon. Chr. $^{5}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatorier, under Punkt 1 (Ulf. Sager Fasc. 17).

19) Fuchs's Rapport af $^{30}/_{7}$ 1660.

20) Om Grunden hertil se D. Saml. a. St. S. 216—17.

21) Fuchs's Rapport af $^{30}/_{7}$ 1660; jvfr. hans Indberetning til Kongen af $^{10}/_{9}$ 1660 (Ulf. Sager Fasc. 29).

[22]) Om denne Sag se Fuchs's Rapport af $^{30}/_{7}$ 1660; Forhørene over Hans Mejer og hans Hustru af $^{4}/_{10}$ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 199—200 og 208); de af Leon. Chr. og Ulfeldt $^{5}/_{10}$ og $^{6}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatorier under Punkt 1 (sstds.); D. Saml. 2 R. I, 181. Med Hensyn til Spørgsmålet om, hvem der først begyndte at tale om Flugten, Vagtmesterens Kone eller Leon. Chr., stå Fuchs's og Konens Udsagn imod Leon. Chr.s og Ulfeldts. Men ligesom det i og for sig er lidet rimeligt, at Leon. Chr. så hurtigt vilde have henvendt sig om en så vigtig Sag til en hende ganske ubekjendt Person, når ikke denne havde givet hende Anledning dertil, således stemmer også Antagelsen af, at det var Konen, der begyndte, bedst overens med den Holdning, Fuchs i andre Henseender vedkjendte sig at have indskærpet hende. Også kan fremhæves, at Ulfeldts og Leon. Chr.s Vidnesbyrd afgaves på en Tid, da begge længe havde været skilte fra hinanden og således ikke kunde konferere om Sagen.

[23]) Se Forhøret af $^{4}/_{10}$ 1661 over Hans Mejer og Fuchs's Modbemærkninger af $^{30}/_{10}$ 1661 til Ulfeldts Udsagn (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 208 og 228).

[24]) Se de af Leon. Chr. $^{5}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatorier under Punkt 1 og hendes Selvbiografi i D. Saml. 2 R. I, 181; jvfr. Christian Ulfeldts Missive i Journ. f. Polit. 1816, II, 92. Hvis Leon. Chr. har Ret i, hvad hun siger på det først nævnte Sted, at dette »så vidt hun mindes« foregik den 1. August, har Fuchs ikke, som det først var hans Hensigt, afventet Skibets Tilbagekomst fra Kjøbenhavn.

[25]) Besvarede Interrogatorier af $^{5}/_{10}$ 1661, under Punkt 1.

[26]) Molbech i Nyt histor. Tidsskr. IV, 388.

[27]) Den i næstforr. Anm. nævnte Kilde; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 181.

[28]) Se især et Brev fra Fuchs til Gabel af 25. (ɔ: 4.) Marts 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17) og et Brev fra samme til Kongen af samme Dato (4. Marts) smstds.

[29]) Om disse Forhandlinger se især de af Leon. Chr. og Ulfeldt $^{5}/_{10}$ og $^{6}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatorier under Punkt 1; D. Saml. 2 R. I, 181—82; Fuchs's Rapport til Kongen af $^{10}/_{9}$ 1660 (Ulf. Sager Fasc. 29). Jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 388 flg.

[30]) Årsber. fra Geh. Ark. VI, 254.

[31]) D. Saml. 2 R. I, 183; de af Leon. Chr. besvarede Interrogatorier, under Punkt 2; jvfr. Brev fra Ulfeldt til Henrik Bjelke af $^{15}/_{12}$ 1662 (Ulf. Sager Fasc. 17). Det siges udtrykkelig, at Lagnerne vare sendte fra Kjøbenhavn, men kom fra hendes Børn.

[32]) Befalinger af 13., 14. og 15. August samt senere til Kommissærerne Jens Rodsten og Jokum Frederik Vind, som skulde foretage Registrering af Sagerne, til Speckhan og til Slotsfogden Jokum Waltpurger, som skulde modtage Løsøret (Sjæll. Tegn. og Ulf. Sager Fasc. 17, jvfr. Nyt hist. Tidsskr. IV, 383). Flere Gange fik Kommissærerne Ordre til alvorligt at opfordre Speckhan og især hans Hustru til at udlevere alt og ikke skjule noget. Alligevel kom Sagerne først frem Stykke for Stykke. Først ind i September synes man at være kommen på Spor efter de værdifuldeste Ting (se Befaling af 9/9, Sjæll. Tegn.), hvad der utvivlsomt hænger sammen med Fuchs's Opbrydelse af Ulfeldts Skrin, idet der i dette fandtes en Fortegnelse over Indholdet af et hos Birgitte Speckhans deponeret Skrin, hvori Hovedmassen af U.'s Obligationer lå (se Fuchs's Hustrus Udsagn i Brügge i de i Anl. af hendes Mands Mord afholdte Forhør, Thott's Saml. 1138 Fol., samt Journ. f. Polit. 1816, III, 139), og det udtrykkelig hedder, at det var Fundet af hin Fortegnelse, som gav Anledning til Opdagelsen af Skrinet hos Birgitte. Endnu i en Ordre af 15/9 til Speckhan tales om en Kuffert og andet Tøj, der står hos ham. — At der iøvrigt også på andre Steder i Byen henstod Sager af Ulfeldts, fremgår af en Ordre til Kommissærerne af 15/8, hvori det omtales, at Birgitte Sp. har givet Oplysning om forskjellige sådanne Sager og lovet at skaffe dem til Stede.

[33]) Jvfr. Leon. Chr.s Fremstilling i hendes Besvarelse af Interrogatorierne af 5/10 1661 og i Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 181—82) med hvad der er sagt i forrige Anm.

[34]) Fuchs's Breve til Kongen og Gabel af 4/3 og 25/3 (ɔ: 4/3) 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17). Om Tiden for Skrinets Åbning se næstforr. Anm.

[35]) I Besvarelsen af Interrogatorierne af 5/10 1661 fremstiller Leon. Chr. Sagen således »seines (ɔ: Fuchs's) eigenen Sagens nach«. I sin Rapport til Kongen af 10/9 1660 antyder Fuchs selv, at han har åbnet Skrinet.

[36]) I Følge Leon. Chr.s Selvbiografi (D. Saml. 2 R. I, 182) må man antage, at Bankbrevet virkelig ikke existerede. Derimod siger hun, at hendes Mand nok havde en »Billet« hos sig, som kunde have ydet Fuchs Sikkerhed, men de anså det ikke for rådeligt at tale til ham derom.

[37]) De af Leon. Chr. besvarede Interrogatoria under Punkt 1; jvfr. Fuchs's Breve til Kongen og Gabel af 4/3 og 25/3 (ɔ: 4/3) 1661.

[38]) Fuchs's i forr. Anm. nævnte Brev til Gabel; jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 396.

39) De af Leon. Chr. $^{5}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatoria, under Punkt 1; D. Saml. 2 R. I, 182.

40) De $^{5}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatoria.

41) D. Saml. 2 R. I, 182—83.

42) Fuchs's Gjensvar af $^{30}/_{10}$ 1661 til Ulfeldts Udsagn (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 234); Fuchs's Brev til Gabel af $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661 (sstds.).

43) D. Saml. 2 R. I, 183; jvfr. de af Leon. Chr. besvarede Interrogatoria, under Punkt 13; Forhør af $^{4}/_{10}$ 1661 over Peter Pflügge (Journ. f. Polit. 1816, I, 210); Christian Ulfeldts Missive (a. St. II, 92).

44) I det mindste på et senere Tidspunkt omtaler hun selv, at hun havde vundet fire af Soldaterne for sig, se D. Saml. a. St. S. 189.

45) Se Brev fra Fuchs til Gabel af $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661 i Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Nyt hist. Tidsskr. IV, 412 Anm. 34 og 35. Mulig er det dette Skrift, som Leon. Chr. tænker på, idet hun (D. Saml. a. St. S. 182) omtaler Ulfeldts Svar på et Brev, som Hann. Sehested og de andre Arvinger efter Fru Kirsten Munk havde sendt ham, og hvori de lod ham vide, at de ikke kunde vente længere med Afslutningen af Skiftet, og bad sig underrettede om, hvilke Papirer han var i Besiddelse af, som kunde have Betydning for dette. Ulf. siges nemlig i sit Svar at have angrebet Fuchs stærkt, fordi han havde taget hans Papirer fra ham, og til dette Lighedspunkt mellem Svaret og det omtalte »Verantwortungsschrift« kan endnu føjes, at Leon. Chr. lader hint være Anledningen til en heftigt bevæget Scene, der i Virkeligheden er identisk med det nedenfor skildrede Optrin af 2. Marts. Jvfr. iøvrigt nedenfor Anm. 49.

46) Fuchs's Brev til Gabel af $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661.

47) Se Ordre til Fuchs og Oberst Michael Eckstein af $^{17}/_{1}$ 1661 (Sjæll. Tegnelser). Kongen tilkjendegiver også her, at han har befalet Henning Powisch og Christian Christopher Holk at varetage Ulfeldts Interesser ved Skiftet, men at hvis Ulfeldt selv ønsker andre til dette Hverv, kan det tilstedes (i Stedet for Chr. Holk sees i Virkeligheden siden Niels Friis til Ørbæklunde at være trådt til; se Brev til H. Powisch og N. Friis af $^{9}/_{6}$ 1661 i Fynske Tegn.). Befalingen kom Fuchs temmelig sent i Hænde, nemlig den 28. Februar (Fuchs's Brev til Kongen af $^{4}/_{3}$ 1661) og meddeltes først Ulfeldt den 2. Marts (se Fuchs's Breve til Kongen og Gabel af $^{4}/_{3}$ og $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661 samt en kgl. Befaling til Kirsten Munks Arvinger af 6. eller 7. April 1661 om at møde i Kjøbenhavn for at forenes om Skiftet (Sjæll. Tegnelser).

[48]) Fuchs's Brev til Kongen af $^{4}/_{3}$ 1661. Oberst Eckstein, som skulde have overbragt Ordren sammen med Fuchs, forklaredes nemlig af Fuchs at være upasselig. Om Fuchs's Tilsidesættelse af denne Officer se iøvrigt Journ. f. Polit. 1816, IV, 81. Jvfr. om ham D. Saml. 2 R. I, 193.

[49]) Forhør over Major Krantz af $^{31}/_{10}$ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, II, 44). — Jeg skal med det samme nævne Kilderne til det i det følgende skildrede Optrin. De ere fornemlig: Fuchs's Breve til Kongen og Gabel af $^{4}/_{3}$ og $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661; de af Ulfeldt $^{6}/_{10}$ 1661 besvarede Interrogatoria, under Punkt 11; Fuchs's Modbemærkninger hertil af $^{31}/_{10}$ 1661 (jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 232); Forhørene over de andre Øjenvidner, hvoraf Gjengivelser i Journ. f. Polit. 1816, se især I, 202, 207—10 og II, 45—45 og 47; Brev fra Ulfeldt til Henrik Bjelke af $^{15}/_{12}$ 1662 (Ulf. Sager Fasc. 17); Christian Ulfeldts Missive (Journ. f. Polit. 1816, II, 98). Den Scene, som Leon. Chr. skildrer i Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 182—83), er i Virkeligheden, skjønt hun henlægger den til 1660, Optrinet af 2. Marts 1661, hvad der fremgår umiskjendeligt af forskjellige Kriterier. Trods de mange Vidnesbyrd er det dog på flere Steder vanskeligt nok at få noget helt ud af dem, ligesom også Gangen i Optrinet ikke med Sikkerhed lader sig bestemme.

[50]) Fuchs og hans Ledsagere — der dog ikke kunne kaldes ganske uvildige Vidner — nægtede, at dette var bleven sagt. Men ligesom Parallelen til Fuchs's eget Forhold til Skrinet først bliver fuldstændig under denne Forudsætning, således synes Ulfeldts og hans Tjeners Forklaring (Tjeneren havde på den Tid, den blev afgivet, længe været skilt fra Ulfeldt) også af den Grund at måtte stå til Troende, fordi den rasende Forbitrelse, Ulfeldt altid siden nærede mod Fuchs på Grund af denne Beskyldning, ellers vilde blive uforklarlig.

[51]) Brev til Gabel af $^{25}/_{3}$ (ɔ: $^{4}/_{3}$) 1661.

[51b]) D. Saml. 2 R. I, 183.

[52]) Major Krantz, som et halvt År efter aflagde Vidnesbyrd om dette Punkt, men som iøvrigt ikke går meget i Detail, nævner ikke Fuchs's Optræden overfor Leon. Chr., men siger, at Ulfeldt ytrede, at Fuchs behandlede dem slet, men at han havde Børn, som ikke vilde lade det uhævnet, og at Fuchs da slog på sin Kårde og sagde, at han endnu havde denne ved Siden samt et Par Pistoler, som vare for alle dem, der ikke tjente Kongen tro (Journ. f. Polit. 1816, II, 47). Christian Ulfeldts Udsagn stemmer dog med Moderens både deri, at det

var overfor hende, at Fuchs appellerede til Våbnene (a. St. S. 93), og at hun svarede ham ved at trække Hårnålen frem.

[53]) Brev til Kongen af 4/3 1661.

[54]) Et andet Sted i Brevet til Kongen siger han med Hensyn til Specifikationen af Skrinets Indhold, at Ulfeldts »itzige verwirrete Gedanken solches alles nicht so eigentlich nachsinnen können«; og i Brevet til Gabel siger han på lignende Måde, at U. allerede har »einen Schlag von der Windmühle«, og at han venter, at han bliver »gar toll«.

[55]) Det i forrige Anm. nævnte Brev.

[56]) Det oftere omtalte Brev af 4/3 1661.

[57]) At Ulfeldts ved denne Lejlighed indgivne Klage (der altså må have været af 3. Marts), er noget andet end det tidligere omtalte Klageskrift, som nævnes i Brevet til Gabel, synes at måtte sluttes deraf, at i Følge Fuchs's Beretning til Kongen om Sammenkomsten med Fangerne den 2. Marts var Klageskriftet allerede på den nævnte Dag Gjenstand for Diskussion. Iøvrigt kan mærkes, at i et Kongebrev af 6. eller 7. April 1661 til Kirsten Munks Arvinger (Sjæll. Tegn.) hedder det, at Ulfeldts Svar paa Kongens Befaling til at anmelde sine Fordringer er af 9. Marts. Mulig er dette dog en Skrivfejl i Kopien.

[58]) Afskrift i Ny kgl. Saml. 2142 b, 4to; jvfr. Hist. Tidsskr. III, 469—70. Obligationernes Værdi ansættes til 16,350 Rdr. Dog er det øjensynligt, at Leon. Chr., som hun iøvrigt selv antyder i Aktstykket, har husket fejl med Hensyn til flere af Obligationerne, idet det siden viste sig, at de ikke vare nedlagte i dette Skrin, men i et, som Birgitte Speckhans havde haft i Forvaring.

[59]) Nøjagtigt: 22,285 Rdr. Afskrifter af Fortegnelsen i Ny kgl. Saml. 2142, 4to, og i Ulf. Sager Fasc. 50; jvfr. Hist. Tidsskr. III, 466.

[60]) Dette Brev (Orig. i Ulf. Sager Fasc 17) er dateret den 25. Marts, men må i Virkeligheden være skrevet samme Dag som Brevet til Kongen, nemlig den 4. Marts. Dette fremgår på det umiskjendeligste deraf, at Fuchs, idet han også her omtaler et Sammenstød »i Forgårs« med Fangerne, betegner dette som identisk med Optrinet den 2. Marts både ved forskjellige andre Enkeltheder og derved, at han omtaler det som foregået i Landsdommerens og Major Otto Krantz's Nærværelse, da Fuchs »lod ham (Ulfeldt) tilkjendegive den kgl. Kommission om Skiftet af Fru Kirsten Munks Gods«. Også synes Datoen senere tilsat i Brevet.

[61]) Jfr. også Nyt histor. Tidsskr. IV, 396.

[62]) I Reverserne af 14. og 21. December afstår U. udtrykkelig Indholdet af Skrinet til Kongen (D. Mag. 4 R. IV, 266 og 270), med Undtagelse af Obligationerne og Brevene. At Kongen skjænkede Fuchs Juvelerne, siges udtrykkelig af hans egen Hustru i de i Anledning af Mandens Mord i Brügge optagne Forhør (Thott's Saml. Nr. 1138 Fol.); jvfr. Journ. f. Polit. 1816, III, 139.

[63]) Journ. f. Polit. anf. St.

[64]) Jvfr. ovenfor Anm. 31.

[65]) Kilderne ere: en Indberetning fra Fuchs til Kongen af 22/3 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17; overs. i Journ. f. Politik 1816, I, 71 flg.); Leon. Chr.s Selvbiografi (D. Saml. 2 R. I, 183 flg.); de af hende og Ulfeldt 5/10 og 6/10 1661 besvarede Interrogatoria (Ulf. Sager Fasc. 17); Forhør over Tjeneren, Peter Pflügge, over Major Krantz samt forskjellige andre Vidner (smstds.; oversat i Journ. f. Politik 1816, I, 198 flg. og II, 42 flg.); Fuchs's Gjensvar af 30/10 1661 til Ulfeldt's Udsagn (smstds.: oversat i Journ. f. Polit. 1816, I, 227 flg.). At henvise ved ethvert enkelt Træk i Fremstillingen til den Kilde, hvorfra det er lånt, vilde medføre alt for stort Papirspild, og det må være nok at sige, at ikke det mindste Træk er anført, for hvilket der ikke haves bestemt Hjemmel i en af de angivne Kilder.

[66]) Journ. f. Politik 1816, I, 211 og 212.

[67]) Efter Leon. Chr.s Udsagn (i Besvarelsen af Interrogat. af 5/10 1661), hvormed Tjenerens stemmer godt (Journ. f. Polit. 1816, I, 211), gik de fra Tårnet, hvor de vare fængslede, til »Rondelen ved Kvægstalden«, og her blev de hejsede over Fæstningsmuren.

[68]) Indberetning til Kongen af 22/3 1661; Leon. Chr.s Udsagn i D. Saml. 2 R. I, 185.

[69]) Tjeneren udsagde i det Forhør, der holdtes over ham 4/10 1661, at de vare komne ned »bei dem Bluhmthurm« (ɔ: Blommetårnet; mangler i Journ. f. Polit. 1816, I, 211).

[70]) Fuchs's Indberetning til Kongen af 22/3 1661.

[71]) D. Saml. a. St. S. 186—87; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 203.

[72]) Indberetning til Kongen af 22/3 1661 (Journ. f. Polit. 1816, I, 78); om Værelsets Tilstand se også de Forhør, som Fangerne og forskjellige Vidner underkastedes i Oktober 1661, samt Fuchs's Gjensvar af 30. Oktober 1661 til Ulfeldts Udsagn.

[73]) D. Saml. a. St. S. 187; om Fuchs's Ankomst Journ. f. Polit. 1816, I, 203.

[74]) Journ. f. Polit. 1816, I, 204.

[75]) Journ. f. Polit. a. St. S. 205; jvfr. 1816, II, 43 o. fl. a. St.

[76]) Kaptejn Hermann Bolts Vidnesbyrd af 5/10 1661 (Ulf. Sager 17, jvfr. Journ. f. Polit. 1816, II, 43).

[77]) D. Saml. a. St. S. 187; jvfr. ovenfor Anm. 4.

[78]) D. Saml. a. St.; Tjenerens Udsagn i Ulf. Sager 17 (jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 406 Anm. 31 og Journ. f. Polit. 1816, I, 214).

[79]) Samtidig Kopi i Ulf. Sager Fasc. 17; oversat i Journ. f. Polit. 1816, I, 71—78.

[80]) Se Vidneforklaringerne i Ulf. Sager Fasc. 17; jfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 200, 201, 202.

[81]) Se de af Ulfeldt 6/10 1661 besvarede Interrogatorier, under Punkt 11 (Ulf. Sager Fasc. 17).

[82]) Ulfeldt anfører også på det i forr. Anm. omtalte Sted, at de på Bordet havde henlagt nogle Sager, som man havde lånt dem, nemlig to Sølvskeer og en Fløjte (? »Pfeife«) af Ibentræ beslået med Sølv, for at man strax, når man kom ind i Værelset, kunde finde dem. — Om Seddelen fra Rønne, som Tjeneren havde skrevet, og om den forseglede Kuffert taler også Leonora Christina i Besvarelsen af de hende forelagte Interrogatoria under Punkt 11.

[83]) Se de af hende 5/10 1661 besvarede Interrogatoria (Ulf. Sager Fasc. 17) under Punkt 11.

[84]) På de i forrige og næstforrige Anm. omtalte Steder. Når Ulfeldt også fremhæver, at Slottets Brand netop vilde have hindret deres Flugt, da den vilde have bragt alle Folk i Omegnen på Benene, kan jeg ikke betragte dette som noget Argument af Betydning, navnlig fordi Branden jo først kunde være brudt ud på en Tid, da Fangerne allerede havde gjort Regning på at være borte fra Øen.

[85]) De besvarede Interrogatoria, under Punkt 9. Hvor stærkt hun tidligere havde benægtet det, sees af Journ. f. Politik 1816, II, 43.

[86]) Journ. f. Politik 1816, I, 212.

[87]) Se Ulfeldts og Leon. Chr.s Udsagn i de af dem besvarede Interrogatoria, under Punkt 9. Jvfr. Tjenerens Udsagn i Journ. f. Polit. 1816, I, 212.

[88]) Se hans Gjensvar af 30/10 1661 til Ulfeldts Udsagn (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 229).

[89]) Besvarede Interrogatoria, under Punkt 10.

[90]) Der blev også fundet Træstykker, tildryppede med Tælle, ovenpå Ulfeldts egen Seng (Journ. f. Polit. 1816, I, 199).

[91]) Jvfr. de af Ulfeldt og Leon. Chr. besvarede Interrogatoria, under Punkt 10, samt Journ. f. Polit. 1816, I, 212.

92) Se Skrivelse fra Kongen til Fuchs af 4/4 1661 (samtidig Afskrift i Rentekammerarkivet, Afskrifter af kgl. Befalinger, Div. Dok. II C; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 187 Anm. 3). Kongen gjør blot en lidt spydig Hentydning til, at Flugten var Fuchs's »vorigen uns gethanen Versicherungen ganz zuwider« og anbefaler ham for Fremtiden at passe bedre på.

93) Se den i forrige Anm. omtalte Skrivelse.

94) Se Fuchs's Skrivelse til Kongen af 25/6 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 196).

95) D. Saml. 2 R. I, 188 og Ulfeldts håndskrevne Apologi (Afskrift i Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to).

96) Den i Anm. 94 nævnte Skrivelse.

97) Se Kaptejn Bolts 1/11 1661 afgivne Forklaring (Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, II, 46). Der hentydes også til denne Scene i et Brev fra Ulfeldt til Henrik Bjelke af 15/12 1662 (Ulf. Sager Fasc. 17).

98) Selvbiografien i D. Saml. 2 R. I, 188.

99) Fuchs's Skrivelse til Kongen af 25/6 1661.

100) D. Saml. a. St.

101) Den i Anm. 99 nævnte Skrivelse.

102) Samme Steds; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 194.

103) Jvfr. Leonora Christinas ganske ligeartede Udtalelser i »Jammers-Mindet« (2 Udg. S. 56; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 209) samt Sperling's Selvbiografi (Gl. kgl. Saml. 3094, 4to) S. 328. At U. virkelig tilsidst, efter at det havde vist sig umuligt for ham at gjennemføre de Planer, han vistnok selv nærede (smlg. 1. Bd. af dette Skrift S. 177), kan have bestemt sig til at støtte Hertug Frederiks Valg, er vel hverken umuligt eller usandsynligt, men han har da uden Tvivl taget sin Revanche ved Redaktionen af Håndfæstningen.

104) Allerede Molbech (Nyt hist. Tidsskr. IV, 418—19) har haft en lignende Tanke.

104b) Danske Saml. 2 R. I, 189.

105) Anf. Sted og »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 6. Ligeledes Ulfeldt i hans Apologi (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to) og Christian Ulf. i hans Missive (Journ. f. Polit. 1816, II, 94—95).

106) Se hans Apologi (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to).

107) D. Saml. 2 R. I, 189 og Ulfeldts Apologi.

108) Om disse Ting se alle de i Anm. 105 nævnte Kilder samt Fuchs's Indberetning til Kongen af 25/6 1661 (Journ. f. Polit. 1816, I, 194) og en Indberetning til samme fra Grev Christian Rantzau af 3/10 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17); jvfr. Becker's Saml. til Fr. III.s Hist. I, 271—72.

109) I en Instrux, som den svenske Regering $^{2}/_{8}$ 1660 gav den til Resident i Danmark udnævnte Gustav Mac Duval (Afskr. i Allen's Papirer Nr. 22), hedder det bl. a. om Ulfeldt, at han ved sin Flugt ikke alene gjør sig skyldig i det, han er anklaget for, men også viser Verden, at den Sygdom, han har foregivet, kun har været Forstillelse og Bedrageri for Gud og Mennesker.

110) Grev Stenbock havde hørt, at U. fra Kjøbenhavn var gået om Bord på et hollandsk Skib, og mente, at han vilde søge til den kejserlige Armé for at ophidse Kejseren mod Sverig. På hans Forespørgsel om, hvorledes han skulde forholde sig med hans Gods og Børn, svarede Formynderregeringen 4. August 1660, at han skulde lade alt »blive in suspenso«, til der kom nærmere Underretning om, hvad han foretog sig (Afskrift af Skrivelsen i Børringe Klosters Arkiv); jvfr. Weibull's Saml. till Skånes Historia I, 74; Svenskt biograf. Lexikon XIX, 43.

111) Weibull's Saml. a. St.; Svenskt biograf. Lexikon a. St.; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 189—90.

112) Så tvungent dette måske ved første Øjekast kunde synes, ser jeg ikke rettere, end at den svenske Regering ikke har haft noget bedre Argument at støtte sig til, da den i 1664 udtalte, at den strax havde betragtet Ulfeldts Arrestation som stridende mod »Pagterne« og »Traktaten« (se Weibull's Saml. VI, 1877, S. 65; jvfr. 1. Bd. af dette Skrift S. 418, Lin. 1—6). Selve Ordlyden af den Aftale, der havde fundet Sted om Ulfeldt, kunde være af Betydning i denne Henseende, og hvis man f. Ex. havde knyttet en Aftale om hans Restitution i Danmark ikke så meget til hans »Benådning« i Sverig som til Tilendebringelsen af hans Proces — hvilket Udtryk bruges af Pufendorf (De rebus a Carolo Gust. gestis p. 623) —, forstår man allerede bedre, at Sverig kunde hævde, at Restitutionen måtte være en nødvendig Følge af Udstedelsen af Benådningsakten.

113) Se Conr. Hesse's Svar af $^{8}/_{1}$ 1661 i Ulf. Sager Fasc. 30; H. Blome's Svar af $^{11}/_{4}$ 1661 i Ulf. Sager Fasc. 29 og Peder Reedtz's Svar af $^{7}/_{6}$ 1661 (smstds.); jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 414—16 og Thrige's Histor. Årbog 1879, S. 74—76. Brevet til Peder Lassen, hvis Indhold foran gjengives, tilhørte tidligere Cand. mag. K. Theisen (se dette Skrifts 1. Bd. S. CIX Anm. 91), men er nu afgivet til Geh. Ark. (Ulf. Sager Fasc. 16). Brevet er skrevet på tysk.

114) Se forr. Anm. Peder Reedtz's Svar er på dansk, de andres på tysk. Skjøndt vi ikke kjende Reinkingk's Svar,

synes man af nogle Antydninger i Hesse's Skrivelse at kunne slutte, at det i Hovedsagen er gået ud på det samme som denne.

[115]) For det Tilfælde, siger han dog, at Sverig og de mæglende Magter ikke ville antage sig Ulfeldt, men betragte Roskildefredens Art. 24 som ophævet, kan Kongen uden Fare lade anlægge en kriminel Sag mod ham. Men af stor Vigtighed bliver det da, at der ved Affattelsen af den eventuelle Domsakt tages Hensyn ikke blot til, hvad der ligger forud for Roskildefreden, men også til et og andet, som ligger efter den, f. Ex. at Ulfeldt og Leon. Chr., efter at have brudt den Malmøske Arrest ere komne uden Lejde til Kjøbenhavn og have gjort sig mistænkte for Oprørsanslag ved »hemmelige natlige Conventicula« osv. Om der ligger noget som helst faktisk til Grund for denne sidste Bemærkning, vides ikke, men Fr. III. glemte ikke ved en senere Lejlighed at tage den til Indtægt (se således nogle »extraktvis forfattede Momenta« til Svar på den svenske Regerings Skrivelse om Ulfeldt af 13/7 1664, Ulf. Sager 35).

[116]) På den anden Side kunde man måske i Følge denne Reedtz's særlige Stilling til Traktaten tillægge det en vis Betydning, at han uden nogen som helst Indvending akcepterer Kongens Fremstilling af Meningen med Udeladelsen af Roskildefredens Art. 24 i den kjøbenhavnske Traktat. Jeg tror dog ikke, at man heri nødvendig behøver at se et ubestrideligt Bevis for hin Fremstillings Rigtighed, men i det højeste et Vidnesbyrd for, at det var den Opfattelse, man i det hele ønskede gjort gjældende fra dansk Side.

[117]) Hvis der er noget sandt i, hvad der sagdes (Becker's Saml. I, 246—47), at Kongen af England nedlagde Forbøn for Ulfeldt, lader det sig endnu bedre forstå, at Fr. III. bestemte sig til læmpeligere Forholdsregler overfor ham; jvfr. dog D. Mag. 3 R. II, 72 Anm. 2.

[118]) Se Årsberetn. fra det kgl. Gehejmearchiv II, 125 flg.

[119]) Den er trykt hos Thura: Beskriv. over Bornholm S. 252—56.

[120]) Klagen, af 19. Juli, er trykt i Journ. f. Polit. 1815. IV, 76 flg. Allerede i 1ste Halvdel af August taltes der om, at Grev Rantzau skulde rejse til Bornholm i Anledning af denne Sag; se Becker's Saml. I, 256. Peder Jensens Ed som Ridefoged og Skriver på Bornholm, af 4/1 1659, findes i Geh. Ark. »Bornholm« Fasc. 6. I Fuchs's Bestalling (smstds.) var det udtrykkelig indskærpet ham at omgåes »fein glimpflich« med Bornholmerne.

[121]) Vi kjende ikke Grev Rantzaus Instruktioner, hverken med Hensyn til disse eller de andre ham overdragne Hverv, men hans Optræden på Bornholm og det lidet, der er bevaret af hans Korrespondance, lade ikke Tvivl tilbage om Beskaffenheden af dem.

[122]) Om Grev Rantzaus Rejse se Becker's Saml. I, 259; Danske Mag. I, 127 og V, 137; jvfr. Brev fra Rantzau til Gabel, Svaneke $^{21}/_{9}$ (Ulf. Sager Fasc. 29). De originale Hyldingsakter i Geh. Ark. (»Bornholm« Fasc. 6).

[123]) D. Saml. 2 R. I, 189—90.

[124]) Hertil kan føjes, at under $^{20}/_{7}$ 1661 fik Axel Urup og Henning Powisch Brev, at da Kongen mente, at det let kunde hænde sig, at Ulfeldts Børn efter den 1. August vilde søge Ophold i Danmark, skulde de nævnte Mænd advare dem om, at dette for velgrundede Årsagers Skyld ikke kunde tilstedes dem (Sjæll. Tegn., jvfr. D. Saml. 2 R. I, 189 Anm. 3).

[125]) Det er egentlig kun Efterskriften af et Brev, der er bevaret (Ulf. Sager Fasc. 17).

[126]) D. Saml. 2 R. I, 194; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, III, 139. Anderledes dog Becker's Saml. I, 268. Der gik i December 1661 Rygter om, at Fuchs skulde stilles for en Krigsret (Becker's Saml. a. St. S. 273).

[127]) Brev fra Rantzau til Gabel af $^{21}/_{9}$ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 29).

[128]) Ulfeldts Apologi (Ny kgl. Saml. Nr. 2139 b, 4to); jvfr. Chr. Ulfeldts Missive (Journ. f. Polit. 1816, II, 93).

[129]) I sin Apologi.

[130]) D. Saml. 2 R. I, 190; jvfr. Efterskrift til et Brev fra Rantzau til Kongen af $^{1}/_{10}$ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17).

[131]) Nemlig den tidligere omtalte Efterskrift til en Skrivelse af $^{1}/_{10}$ 1661. Denne og en lignende Efterskrift til en Skrivelse af $^{8}/_{10}$ 1661 er desværre det eneste, der hidtil kjendes af Grev Rantzaus Indberetninger.

[132]) Jvfr. også D. Saml. 2 R. I, 192. Leon. Chr. siger derimod om sig selv på det anførte Sted, at hun holdt gode Miner med Fuchs.

[133]) Hans Fornavn var Otto; se D. Mag. V, 183 og 187.

[134]) Det er uden mindste Tvivl dette Digt, hvoraf Hr. Overlærer J. Kinch i Ribe i sin Tid har sendt mig en Afskrift, taget af en af Peder Terpagers i Kristiania Universitetsbibliothek opbevarede Excerpt- og Notitsbøger. En anden Afskrift haves i Ny kgl. Saml. 2146 e, 4to. Digtet er iøvrigt trykt hos Hofman: Danske Adelsmænd II, 337—38. I Terpagers Afskrift af Digtet står under det hele: »Leonora Christina,

Kongel. daatter af Danemarck, H. (G.?) Z. S. H. — Skrefint med Rust [i den anden ovenfor nævnte Afskrift står: Ross, hos Hofman: Ras], huilcke[t] iche let nogen fange kand fattis. paa Jammers huus, den 27 Julii Anno 1661, som er Aarsdagen. vi førdtis fangen hid. Gud sig naadelig offuer os forbarme«. osv. — Ovenover Digtet står Datoen 1662 d. 2. Januar, hvilket vel betegner, at Leon. Chr. den Dag optegnede det på Papir efter Hukommelsen.

[135]) Se Efterskrift til hans Skrivelse til Kongen af ³/₁₀ 1661 (Ulf. Sager Fasc. 17). Han siger her udtrykkelig, at han til Dato ikke har talt til U. om sin Instruktion, men at han først, når der kommer Skib fra Kjøbenhavn, eller hans Postbreve komme gjennem Skåne, vil sige til U., at hans Instruktion er ankommen med Brevene, og da fremdeles handle og tale i Overensstemmelse med den. Jeg forstår ikke, hvorledes Paludan-Müller (Histor. Årbog 1879 S. 78) lige overfor disse og andre Ytringer i Skrivelsen har kunnet sige, at det ikke sees tydeligt, om han havde en Instrux, ikke blot en Tilladelse, til at handle med U.

[136]) Ulfeldts Apologi.

[137]) Den før omtalte Efterskrift til Skrivelse af ³/₁₀ 1661.

[138]) At Rantzau dog allerede tidligere havde talt med hende om disse Ting, sees både af Leon. Chr.s Selvbiografi (D. Saml. 2 R. I, 190—91) og Rantzaus Efterskrift af ³/₁₀ 1661.

[139]) Efter Ulfeldts Ytringer i Apologien må det nemlig antages, at dette Udkast i alt væsentligt var den samme Skrivelse, som senere er bleven bekjendt under Navn af U.'s »Deprekation«. Det kan med det samme bemærkes én Gang for alle, at Ulfeldts Apologi for Tiden er den eneste Kilde til Kundskab om Forhandlingerne mellem ham og Rantzau efter den 3. Oktober. Skjønt naturligvis i flere Punkter meget ensidig, giver Apologien dog uden Tvivl i Hovedtrækkene det væsentlige af Sandheden.

[139b]) Herved må dog rigtignok bemærkes, at da det, der haves af Rantzau's Skrivelse af 3. Oktober, kun er et Postskriptum og ikke Hovedskrivelsen selv, kan man ikke aldeles bestemt benægte, at der ikke allerede i denne kan have været Tale om, at U. indvilligede i at give Afkald på Godserne m. m. Sandsynligheden er dog afgjort derimod, både fordi Postskriptum'et i det hele synes at give et Resumé af U.'s Indrømmelser på hint Tidspunkt, og fordi man ikke vilde kunne forstå, at Hensynet til Underkastelsens Form skulde have kunnet forhale Udfærdigelsen af Deprekationen i over 3 Uger efter at alle de materielle Indrømmelser vare gjorte.

[140]) Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17. Deprekationen er første Gang fuldstændigt udgivet af mig i D. Mag. 4 R. IV, 259—61; derefter af Prof. Paludan-Müller (med nyere Retskrivning) i Histor. Årbog 1879 S. 79—82. Ikke længe efter dens Udfærdigelse lod Regeringen den iøvrigt, men i en meget beskåret Skikkelse, udkomme i Trykken både på dansk og på flere andre Sprog (tysk, latin, italiensk, spansk og måske flere). Efter denne Udgave er den trykt hos Holberg: Danm. Riges Historie III, 561—63; Paus: Corf. Uhlefeldt II, 208—9 o. fl. St. — At Aktstykket ikke er afskrevet aldeles ordret efter Rantzaus Koncept, derom vidner bl. a. Bemærkningen om Ulfeldts 7 Børn.

[141]) Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17. Dokumentet er udgivet af mig i D. Mag. 4 R. IV, 262.

[142]) D. Saml. 2 R. I, 191. Rigtignok er der i den her refererede Samtale enkelte Ting, som kunde synes at tyde på, at Samtalen forefaldt på et senere Tidspunkt og stod i Forbindelse med Forhandlinger, der gik forud for Udfærdigelsen af — ikke Deprekationen, men den Bornholmske Revers. For så vidt dette også har været Leon. Chr.s Tanke, tror jeg imidlertid, at det beror på en Hukommelsesfejl fra hendes Side; jvfr. Anm. 147.

[143]) Alle de til Undersøgelsen hørende Aktstykker findes — til Dels in originali — i Ulf. Sager Fasc. 17. Med Undtagelse af Leon. Chr.s og Ulfeldts Vidnesbyrd ere de alle oversatte og udgivne i Journ. f. Polit. 1816, I, 198—214 og 227—35, samt II, 42—47.

[144]) D. Saml. 2 R. I, 190—91.

[145]) Ulfeldts Apologi.

[146]) Becker's Saml. I, 268.

[147]) Hvad der taler imod, at Rantzau har forhandlet med Fangerne om selve de Betingelser for Løsgivelsen, der siden opstilledes i de bekjendte Reverser (at Rygtet vilde vide det, har næppe noget at sige, se Becker's Saml. I, 267), er dels den Forskrækkelse, der greb Ulfeldt, da han blev bekjendt med Indholdet af den første Revers, dels den Omstændighed, at han, som i sin Apologi giver en udførlig Fremstilling af Deprekationens og Reversernes Tilblivelseshistorie, slet ikke omtaler, at Rantzau forhandlede med ham om de sidstes Indhold. Heller ikke behøvedes de Forhandlinger mellem U. og Leon. Chr., som fandt Sted i Anledning af Reversen, hvis Sagen allerede i Forvejen havde været væsentlig afgjort. — En Antydning fra R.'s Side om at være forberedt på hårdere Betingelser end dem, der forelå i Deprekationen, forekom iøvrigt allerede i Forhandlingerne om denne (se ovenfor S. 72.)

148) Becker's Saml. I, 268.

149) D. Saml. 2 R. I, 192 Anm. 2.

150) D. Saml. a. St. S. 192—93; Ulfeldts Apologi på flere Steder.

151) Underkastelsesdokumentet, den såkaldte bornholmske Revers, er trykt af mig i D. Mag. 4 R. IV, 264—67; jvfr. Histor. Årbog 1879 S. 83 flg. Jeg burde måske også have nævnet i Texten, at der tillige forlangtes, at Leonora Christina og Christian Ulfeldt skulde opgive de Fordringer, de kunde have på Hørsholm og Munkeliv Kloster. — Frederik III.s Skrivelse til Lütkens, hvormed Koncepten til Dokumentet fulgte, er trykt ved mig i D. Mag. 4 R. IV, 263; jvfr. Nyt histor. Tidsskr. IV, 436.

152) Hele den følgende Skildring af, hvorledes det gik til med Ulfeldts og Leon. Chr.'s Udfærdigelse af den første Revers er, hvor det ikke udtrykkelig siges anderledes, taget af Ulfeldts håndskrevne Apologi.

153) Jvfr. også hans i Anm. 151 omtalte Ordre af 7. December.

154) Se Ulfeldts Brev til Henrik Bjelke af 15/12 1662 (Ulf Sager Fasc. 17), jvfr. Journ. f. Polit. 1816, II, 95. I hvilken Grad Betingelserne om Fuchs nagede U., sees af D. Saml. 2 R. I, 193.

155) Jvfr. også Ordren af 7. December.

156) Se, foruden Ulfeldts Apologi, D. Saml. a. St.

157) De to første Vers ere et af Martials Epigrammer, som dog har »angustis« i Stedet for »adversis« og »vitam« i Stedet for »mortem«. — Det sidste Vers er af nyere Oprindelse.

158) Ulfeldts Apologi og D. Saml. a. St. S. 194.

159) Kongens Ordre til Lütkens af 7/12 1661 (D. Mag 4 R. IV, 263); jvfr. Ulfeldts Apologi.

160) Kongens i forr. Anm. omtalte Ordre.

161) Becker's Saml. I, 272; Journ. f. Polit. 1816, III. 1[illegible] D. Saml. a. St. S. 194 Anm. 1. Jvfr. D. Mag. 4 R. IV, [illegible] Anm. 2. Grev Rantzau havde kjøbt denne Gård af Universitetet og havde fået Skjøde på den 8/5 1661 (Sjæll. Registre; jvfr. Bircherod's Dagbøger S. 69). Om Gården se nu også R. Nyborg: Borgerlige Huse, særlig Kjøbenhavns Professor-Residenser S. 83.

162) I sin Apologi.

163) Journ. f. Polit. a. St.

164) Meddelelserne om Rantzaus Forhandlinger med Fangerne om den nye Revers samt — senere — om Aflæggelse

af Troskabseden bero udelukkende på Ulfeldts Fremstilling i hans Apologi.

165) Den kjøbenhavnske Revers er første Gang fuldstændigt trykt af mig i D. Mag. 4 R. IV, 267—70 efter Orig. Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Histor. Årbog 1879 S. 84—88.

166) Denne Udgave er, ligesom den af Ulfeldts »Deprekation«, meget lemlæstet. Aftryk af den haves hos Paus: Corf. Uhlefeldt II, 211—14, o. fl. St. Om Fortolkningen af Datoen 23. December s. D. Saml. 2 R. I, 193 Anm. 1 og D. Mag. 4 R. IV, 258—59; jvfr. Fridericia i Histor. Tidsskr. 4 R. II, 880—81. Et den 22. December dateret Underkastelsesdokument, som er trykt hos Holberg Dks. R. Hist. III, 563—64 o. fl. St., anser Paludan-Müller for uægte (Histor. Årbog 1879 S. 89 Anm. 2), og det lader sig vel også vanskeligt forklare tilfredsstillende på anden Måde. At P.-M. i hvert Fald har Ret i, at de af mig i D. Mag. a. St. S. 259 Anm. 3 fremhævede Udtryk af Ulfeldts Apologi gå på den skriftlige Udfærdigelse af Troskabseden og ikke på noget andet Dokument, er uomtvisteligt.

167) Trykt af mig i D. Mag. 4 R. IV, 271.

168) Om alt dette se Ulfeldts Apologi.

169) D. Mag. a. St. S. 270, hvor også Edsformularen er aftrykt; jvfr. Journ. f. Polit. 1816, III, 136.

170) Ulfeldts Apologi.

171) Journ. f. Polit. 1816, III, 138; jvfr. næste Afsnit Anm. 10.

172) Orig. i Geh. Ark. »Kjøbenhavns Gårde og Huse«.

173) Journ. f. Polit. 1816, III, 137.

174) Becker's Saml. I, 273.

175) »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 169.

176) Becker's Saml. a. St.

177) D. Saml. 2 R. I, 194—95.

178) Orig. af $^{26}/_{11}$ 1662 i Ulf. Sager Fasc. 17.

179) Trykt af mig tillige med Projektet i D. Mag. 4 R. IV, 271—73.

180) Journ. f. Polit. 1816, III, 136; Becker's Saml. a. St.

181) Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 74.

II.

[1]) Journ. f. Polit. 1816, III, 137. — Ved Brev af $^{3}/_{1}$ 1662 fik Henning Powisch Ordre til at udlevere til Ulfeldt Ellensborg Gård og Gods, samt hvad der ellers var tilfaldet ham på Skiftet efter Kirsten Munk, og som han ikke havde afstået til Kongen (Fynske Tegnelser).

[2]) Se Ulf.s håndskrevne Apologi. I en Fortegnelse, som Leon. Chr. har opsat over, hvad de mistede 1661 (Afskrifter i Ny kgl. Saml. 2142, 4to, og i Geh. Ark. Ulf. Sager Fasc. 50), ansættes Værdierne noget mindre. Løsøre, rede Penge og Kostbarheder ansættes således til 219,894½ Rdlr. 1 ℳ 12 β; Jordegods og Bygninger til 286,500 Rdlr. (nemlig Saltø til 86,000, Lellinge til 48,000, Bavelse til 42,000, Strøgods i Sjælland til 8,000, Ternen og Sørum i Norge til 12,000, Strøgods i Jylland til 20,500, Gården i Kjøbenhavn til 20,000). Totalsum med den til Kongen afgivne Obligation (der sættes til 72,000 Rdlr.) og Værdien af 8 Kanoner (2,000 Rdlr.) 580,394½ Rdlr. 1 ℳ 12 β. Hertil kom dog endnu Indtægterne af Lensgodset, der sættes til 5,000 Rdlr. årlig (nemlig Hørsholm til 3,000 og Munkeliv til 2,000).

[3]) Jvfr. Paludan-Müller i Histor. Årbog 1879 S. 91 flg.

[4]) Brevet til Henrik Bjelke — som de andre til denne Mand på fransk — i Ulf. Sager Fasc. 17. Det er udateret, men af Udtrykkene i det synes at måtte sluttes, at det er ældre end noget af de andre Breve i denne Samling, blandt hvilke der bl. a. findes et Brev fra 24. Januar 1662. Brevet til Dronningen omtales i Brevet til Bjelke og var bestemt til at læses af ham og Chr. Rantzau, før det overraktes Dronningen.

[5]) Bircherods Dagbøger S. 74.

[6]) Jvfr. et Brev fra hende til Leon. Chr. af $^{4}/_{7}$ 1662 (Ulf. Sager Fasc. 38).

[7]) Se Brev fra Ulfeldt til Henrik Bjelke af $^{20}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager Fasc. 17), jvfr. Brev til samme fra Leon. Chr. af $^{10}/_{8}$ 1662 (smstds.). Om Oluf Brokkenhus er nu det vigtigste

samlet i Histor. Tidsskr. 4 R. IV, 448—52 og V, 216; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 204 og 231; »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 32.

8) Se et Brev fra den ældre Sperling til Sønnen Otto af 24/8 1661 (Gl. kgl. Saml. 3092, III, 4to). Han opfordrer Sønnen til, når han kommer til London, at opsøge Christian Ulfeldt og sige ham, at Anne Kathrine nylig har været i Hamborg, og efter at være rejst til Holland agter at slutte sig til Broderen i England. Jvfr. D. Mag. 3 R. II, 72 Anm. 2.

9) Bircherods Dagbøger S. 74—75.

10) Journ. f. Polit. 1816, III, 138—39. Hovedmassen af Obligationerne, nemlig de, der vare fundne i et hos Birgitte Spekhans opbevaret Skrin, må antages at være ham udleverede allerede i anden Halvdel af Januar Måned ved Renteskriver Peder Jensen Randers; se et Dokument i Geh.-Ark. (»Kommissionsforretn. over Ulfeldts Gods«), som er omtalt i 1. Bind af dette Værk S. LXI Anm. 203 (ved en Fejlskrift i Aktstykket, som er en Kopi, står 19. Januar 1660 i Stedet for 1662), samt et lignende Dokument i det kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 2142, 4to); jvfr. Hofman: Danske Adelsm. II, 301 Anm. a, og mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 132.

11) Hvad der fandtes af Løsøre i Gården i Malmø — fraregnet Bibliotheket — havde dog Børnene fået Lov til at tage med sig (Svenskt biograf. Lexikon XIX, 43), men det kostbareste deraf var dog uden Tvivl allerede ved Forældrenes Flugt ført derfra. Når Sperling senere udtalte, at der stod nogle af U.'s Kister hos ham (1 var dog sendt til Ulfeldt i Amsterdam), som vare komne fra Lybek, da Børnene brød op herfra for at begive sig til Ellensborg (se bl. a. T. A. Becker: To Fortællinger fra Enevældens Barndom S. 139—40, jvfr. Journ. f. Polit. 1815, IV, 276), var det ganske sikkert væsentlig Løsøret fra Malmø, som indeholdtes i disse Kister (jvfr. Suhm's Nye Saml. III, 256).

12) I Geh. Ark. (»Kommissionsforretn. over Ulf.s Gods«) haves en Bog, hvori Kommissærerne i Boet have opgjort Status, og her findes også en Fortegnelse over det Gods, U. ejede ved sin Død. Som de største Poster kunne anføres, at han på Sjælland ejede omtrent 102 Tdr. Hartkorn (beregnet til 50 Rdlr. Tønden) samt Gods, som var udlagt ham i Følge hans Fordringer på Jørgen Sefeldt, til et Beløb af c. 2,474 Rdlr., og i Jylland det halve af Ørs Hovedgård, ansat til henved 490 Tdr. Hartkorn, foruden at han havde temmelig betydeligt Tilgodehavende i forskjelligt andet Gods, således i Basnæs 11,600 Rd. (Pantebrev af 28/4 1662 i Thott's Saml. 1138, Fol.), i Elisabeth Augustas Gods c. 12,825 Rdlr., i Frøken Hedvigs Gods

(Størrelsen ikke angivet) osv. Denne Opgjørelse giver dog ikke nogen tydelig Forestilling om, hvad han ejede af Jordegods efter at være kommen fra Bornholm, da en Del af det ganske sikkert er erhvervet efter dette Tidspunkt.

13) Se bl. a. Brev fra ham til Henrik Bjelke af 24/1 1662 (Ulf. Sager 17); jvfr. to Breve til Karl v. Mander i Nye d. Mag. IV, 74 flg.

14) Exempelvis kan henvises til det i forr. Anm. nævnte Brev til Henrik Bjelke samt til Breve til Ulf. fra Ove Bjelke af 4/8 1662 og fra Jørgen Kruse af 9/11 1662 (begge i Ulf. Sager 38); Brev til Leon. Chr. fra Margrete Rantzau af 30/11 1662 (Ulf. Sager 48; trykt i D. Saml. VI, 236—37); Breve fra Ulf. til Carsten Lauritzen (et utrykt af 15/6 1662 i Geh. Ark. »Kommissionsforretn. over U.'s Gods«, tre trykte i D. Saml. a. St. S. 238—43), o. fl.

15) I Geh. Ark. »Topografisk Samling«, Frisenborg, findes et Dokument, udstedt af Skatkamret 11/9 1663, hvoraf sees, at Generalkrigskommissær Otto Pogwisch (Oluf Parsbergs Svigersøn) havde afhændet Palstrup til Ulfeldt. Der er næppe Tvivl om, at denne overtog Gården som Vederlag for den ikke ubetydelige Pengesum, som han havde til gode hos Oluf Parsberg; jvfr. Danske Atlas IV, 501 og »Danske Herregårde« 11. Bd. under Palstrup. I en Obligation til et Tyende, som havde tjent U. og Leon. Chr. — udstedt på Ellensborg 26/6 1662 — kalder Ulfeldt mærkeligt nok Leon. Chr. Frue til Ellensborg og Pals g å r d. Dette er dog kun en Skriv- eller Hukommelsesfejl. I Ulf. Sager 38 haves et Brev til U. fra Otto Pogwisch af 26/1 1663, vedrørende Godsets Sager.

16) Se Kommissærernes Statusoversigt (ovfr. Anm. 12).

17) Karl v. Mander krævede ham således ved denne Tid for en gammel Gjæld; se Ulf.'s Breve til ham i Nye d. Mag. IV, 74 flg. Når Ulf. i de nævnte Breve ytrer, at han vil sælge nogle Malerier for at betale Gjælden, må dette naturligvis ikke forståes således, som om han ikke k u n d e klare for sig uden et sådant Salg — men for Resten blev K. v. M. ikke betalt, hvad der fremgår af, at Regningen senere blev indgivet til Kommissærerne i hans Bo (se »Kommissionsforretn. over U.'s Gods« i Geh. Ark., hvor der også findes en Del andre ældre ubetalte Regninger af U.s; jvfr. 1. Bd. af dette Skrift S. XLVI Anm. 79). — Det kan iøvrigt her bemærkes, at U., ligesom enhver af de andre Arvinger efter Kirsten Munk, ved Skiftet efter denne havde overtaget en Gjæld af c. 24,000 Rdlr., uden Tvivl nærmest hidrørende fra, at Skiftet efter Valdemar Christian — ligesom også efter Frøken Sophie Elisabeth — var

inddraget derunder (se et Dokument i »Kommissionsforretn. over U.'s Gods«. Samme Steds ansættes det Gods, der tilfaldt enhver af Arvingerne, til c. 1890 Tdr. Hartkorn; se også den kgl. Stadfæstelse på Skiftehandlingen, af $^{27}/_{9}$ 1664, i Sjæll. Registre).

[18]) Bircherods Dagbøger S. 23; Svenskt biograf. Lexikon XIX, 67; Rothe: Brave danske Mænds Efterm. II, 113. Det kan måske her indskydes, at Ebbe Ulfeldt efter Dronning Christinas Abdikation havde tilbudt Frederik III. sin Tjeneste igjen på det Vilkår, at denne gjengav ham den Stilling og de Indtægter, han havde haft under Chr. IV., samt betalte, hvad han havde forstrakt Kronen med (se hans Skrivelse af $^{1}/_{8}$ 1654 i Danske Selskabs Ulfeldtiana, Geh. Ark). Kongen svarede, at han allerførst skulde tilbørlig erklære sig om, hvorfor han hemmelig og ubeskyldt havde forladt Danmark (smstds.).

[19]) F. C. Lund: Beskrivelse over Thorseng S. 18.

[20]) Se to Breve fra Ulf. til Karl v. Mander i Nye d. Mag. IV, 74 flg. (det sidste af disse Breve er ved en Trykfejl dateret 1663 i Stedet for 1662); jvfr. Lund: Thorseng a. St. Om Ebbe Ulfeldt også to Breve fra Korf. U. til Henrik Müller af $^{8}/_{8}$ 1662 og $^{16}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager 38).

[21]) Se bl. a. Brev fra Oluf Brokkenhus til Ulf. af $^{20}/_{8}$ 1663 (Ulf. Sager 48), jvfr. det i næste Anm. nævnte Brev fra Frøken Hedvig til Leon. Chr.

[22]) Se bl. a. Brev fra Fr. Hedvig til Leon. Chr. af $^{11}/_{6}$ 1662 (Ulf. Sager 44); jvfr. Brev fra Leon. Chr. til Henrik Bjelke af $^{10}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager 17), og Brev fra Bjelke til Ulfeldt af $^{29}/_{8}$ 1662 (Børringe Klosters Arkiv).

[23]) Lund: Thorseng a. St.; jvfr. »Kommissionsforretn. over Ulf. Gods« (Geh. Ark.) og Skrivelser fra Fr. III. til Kammerkollegiet fra Juni og Juli 1665, særlig 15. Juli (Sjæll. Tegnelser).

[24]) Lund: Thorseng a. St.

[25]) Brev fra Ulf. til Henr. Bjelke af Brügge $^{15}/_{6}$ 1663 (Ulf. Sager 17).

[26]) Jvfr. Becker's Saml. I, 222.

[27]) Brev til Henrik Bjelke af $^{5}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager 17).

[28]) Brev til samme af $^{11}/_{8}$ 1662 og $^{26}/_{11}$ 1662 (smstds.).

[29]) Se det i næstforrige Anm. nævnte Brev.

[30]) Se de i Anm. 28 nævnte Breve.

[31]) Om Jørgen Sefeldt og hans Bibliothek må jeg i det væsentlige henvise til Werlauff's Afhdlng. i Nyt histor. Tidsskr. VI, 204 flg. og 557, hvor også de vigtigste Kilder ere nævnte. Originalerne til de to Breve til Bjelke (af hvilke W. iøvrigt kun kjender det ene), findes i Ulf. Sager 17. Oluf Brokkenhus's Vidnesbyrd om Bibl. er trykt i Nytt Förråd af äldre och

nyare Handl. rör. Nordiska Historien 4 St. S. 198—200. Også fra Otte Krag på Egeskov havde U. iøvrigt ved samme Lejlighed røvet en Del Bøger, og hin havde tillige med Sefeldt fået Lov til at tage hans Gods i Arrest. I en Fortegnelse af $^{18}/_{9}$ 1660 over U.'s Mobilia i hans Gård i Malmø (mellem de Ulfeldtske Sager i det svenske Rigsarkiv) nævnes bl. a.: »På Bibliothekloftet, et stort Parti med Bøger, største Delen skal have tilhørt Jørgen Sefeldt, en Del Otte Krag og en Del Ulfeldt selv«. — I Følge den af Kommissærerne over Ulfeldts Gods afgivne Statusoversigt (Geh. Ark. »Kommissionsforretn.«) var der ved U.'s Død udlagt denne Jordegods for 2474¼ Rdlr. 10 ß efter Sefeldt. Hvad iøvrigt Grunden til U.'s Had til denne angår, sees det af en Skrivelse fra U. til Sefeldt af $^{20}/_{1}$ 1655 (Thott's Saml. 748, Fol.), at det i det mindste til Dels hidrørte fra, at Sefeldt var en af de Rigsråder, som havde været med til at tilråde Sekvestreringen af hans Gods, samt at han, skjønt opfordret af U. til at betale sin Gjæld, nægtede det i Henhold til det af Kongen udstedte Forbud.

[32]) Leon. Chr. må antages i Udlandet selv at have angivet Frygten i denne Henseende som et væsentligt Motiv til, at de atter forlod Danmark, se Sorbière: Relation d'un voyage en Angleterre. Cologne. 1666. Pag. 152—53.

[33]) Breve til Henrik Bjelke af $^{11}/_{8}$ og $^{20}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager 17).

[34]) Se U.'s Brev til H. Bjelke af $^{20}/_{8}$ 1662; Becker's Saml. I, 283. Af Brevet til Bjelke sees, at denne mente, at Gabel havde tilskrevet U. om Kongens Resolution, men U. svarede, at Gabel ikke i 8 Uger havde skrevet ham til. At Rejsetilladelsen væsentlig skulde skyldes Gabel, siges i D. Mag. 3 R. I, 286, en dog ikke meget pålidelig Kilde. At Gabel imidlertid ved denne Tid virkelig betragtedes som venskabelig sindet mod U., sees bl. a. af et Brev fra Oluf Brokkenhus til Leon. Chr. af $^{27}/_{12}$ 1662 (Ulf. Sager 38). — Medens dette er under Trykning, bliver jeg bekjendt med et Brev til Ulfeldt fra Henrik Bjelke af $^{29}/_{8}$ 1662 (Orig. i Børringe Klosters Arkiv), hvori der også handles om denne Sag. Bjelke siger, at han har talt med Kongen og bl. a. ladet ham forstå, at der endnu ikke var tilstillet Ulfeldt »nogen Forlov at rejse; hvorpå Hans Majt. med Forundring nådigst svarede og bad, jeg herom skulde tale med Hans Ex. Greven [ɔ: Grev Rantzau] og Rentemester Gabel«. Dette gjorde B. også, men Rantzau »bad, at jeg som han aldeles intet vilde tale herom til Majt., førend Hr. Hannibal [Sehested] var bortrejst«. Herefter vil B. rette sig, »i Formodning, at slig Forhaling sker af god Intention«. At

Tilladelsen dog ganske kort efter blev U. kommuniceret, må sluttes af det ovenfor anførte Sted i Becker's Saml.

[35]) Således siger ikke blot U. selv (i sin Apologi) og Leon. Chr. (i Selvbiografien, D. Saml. 2 R. I, 195), men også den svenske Resident Duvall (Becker's Saml. I, 283) samt en i det hele meget vel underrettet »Kort og sandfærdig Beretning om den uhørlige Sag, hvorpå Anno 1663 ... blev Dom afsagt over Corfits« osv. (Thott's Saml. 1137, Fol.). Andet Steds siges dog 6 Måneder; se D. Mag. 3 R. I, 286. Rejsens Mål angives forskjelligt, nemlig snart som Tyskland, snart som Frankrig (Duvall og Leon. Chr. anf. St.), eller speciellere som Spaa (Sorbière a. St. S. 153), eller Aachen (D. Mag. a. St.); Kongen selv angiver det endog engang som Provence (Urkunden u. Akt. z. Gesch. d. Kurfürsten Friedr. Wilh. v. Brandenburg IX, 724), men i de fleste Regeringsskrivelser, hvor denne Sag omtales, nævnes ikke noget bestemt Sted, men omtales kun »de varme Bade« eller lign.

[36]) Brev til Henrik Bjelke af $^{20}/_{8}$ 1662 (Ulf. Sager 17).

[37]) Man har Fortegnelser over dette Tøj, som Leon. Chr. selv har opsat den 2. og 7. Juni 1662 (Afskrift i Geh. Ark. »Kommissionsforretn. over U.'s Gods«). Det hele vurderedes senere til omtrent 1736 Rdlr. (Kommissærernes Statusoversigt, smstds.).

[38]) Paludan-Müller i Histor. Årbog 1879 S. 94; jvfr. D. Mag. 3 R. I, 290—91.

[39]) Ikke alt det i Brügge forefundne Løsøre var iøvrigt ført over med fra Ellensborg; jvfr. ovenfor Anm. 11.

[40]) Se Sperling's Selvbiografi (Gl. kgl. Saml. 3094, 4to; D. Saml. VI, 230 Anm. 2) samt Breve fra ham af $^{6}/_{16}$ Juni 1662 og $^{14}/_{1}$ 1663 til Sønnen Otto og Broderen Poul (Gl. kgl. Saml. 3092, III, 4to og 1110, Fol.). Hvis Stephani's Udsagn er rigtigt (Paus II, 244), at 3 af Ulfeldts Sønner vare i Amsterdam i Juli 1662, må Christian U. altså være kommen tilbage fra Paris.

[41]) Kommissionsforretn. over U.'s Gods (Geh. Ark.).

[42]) D. Saml. 2 R. I, 195; jvfr. Brev fra Elsebe Ulfeldt til Leon. Chr. af $^{4}/_{7}$ 1662 (Ulf. Sager Fasc. 38), hvor der tales om deres Afrejse, som allerede har fundet Sted for nogle Dage siden.

[43]) D. Saml. a. St.; af Elsebe Ulfeldts i forr. Anm. omtalte Brev sees, at de først tog til Odense.

[44]) D. Mag. 3 R. I, 286; jvfr. Biographie nation. de Belgique I, 356 flg. Bernard d'Aranda, som atter var kommen til Danmark og havde sluttet sig til Ulfeldt, da denne 1657 fulgte Karl Gustav ind i Landet (se 1. Bd. af dette Skrift S. 300) var, så

vidt man kan se i Begyndelsen af December 1657, død i Kolding (se et udateret Brev fra Sperling til Leon. Chr. i Gl. kgl. Saml. 1110, Fol. Brevet besvarer et fra Leon. Chr. af 12/12 1657). — I D. Mag. a. St. og andre Steder omtales særlig som den Ulfeldtske Families Ven Francesco d'Aranda, der undertiden kaldes Borgermester (således også i et 1664 afholdt Forhør over Ulfeldts Tjener Niels Kojberg eller Kajberg i Thott's Saml. 1138, Fol.). Af A. Sander's Flandria illustrata II (1735), 34, sees vel, at denne Mand tidligere havde været Borgermester, men allerede i længere Tid før 1662 anføres han ikke som sådan. En Broder til Fr. d'A., ligeledes i Brügge, omtales også som stående i venskabeligt Forhold til Ulfeldterne (D. Mag. a. St.: »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 31). Også en Søster nævnes (Forhørene i Anl. af Fuchs's Mord, Thott's Saml. 1138, Fol.).

45) D. Saml. a. St. Af stedlige Kilder fremgår det, at Ulfeldt lejede et Hus på »Meulenmeersch«, som tilhørte Enken Romains (Geh. Ark. »Nederlandene« 51 og 52; J. J. E. Proost, Le comte d'Ulfeld. Gand. 1880. p. 19). I det mindste i anden Halvdel af 1663 må dog han og hans Familie antages at have boet hos Francesco d'Aranda (Journ. f. Polit. 1815, IV,279; Paus II, 286).

46) D. Saml. a. St. Om Ellen Christinas Sygdom også Paus II, 244. Den 25. Juli så Ole Borck Leon. Chr. i Theatret i Amsterdam tillige med hendes Sønner og en af Døtrene, se Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaer S. 126 Anm.

47) Se om alt dette Stephani's edelige Erklæring af 27/8 1663 (Orig. i Ulf. Sager 17; dansk Oversættelse hos Paus II, 244—47).

48) Weibull's Samlingar VI, 1877, S. 46—47.

49) Jammers-Mindet 2 Udg. S. 29—30; D. Saml. a. St. S. 195—96 og 203. Efter en Skrivelse fra Ludvig XIV. til Ulfeldt, som gjengives i Hofman's D. Adelsmænd II, 302, skulde man tro, at U.s Rejse til Paris var fremkaldt ved, at Kongen — i Gjensvar på en Skrivelse fra Ulf., hvori denne havde ytret, at han havde noget at meddele Kongen, som vilde være fordelagtigt for ham — havde opfordret ham til personlig at komme til sig. Kongens Skrivelse er hos Hofman dateret 1. Juli 1662 (hvilket, da man i Frankrig dengang brugte »ny Stil«, vilde svare til 21. Juni gl. St.), og Ulfeldt måtte altså have tilskrevet ham allerede fra Ellensborg. Jeg har imidlertid ikke taget Hensyn til disse Skrivelser i Texten, fordi jeg har en Mistanke om, at den angivne Datering af Ludv. XIV.s Brev er urigtig. For det første vilde det allerede være temmelig lidet sandsynligt, at Ulf., efter at have modtaget en sådan Skrivelse, skulde have givet sig så god Tid med Rejsen til Paris, som han

gjorde. Og dernæst synes den Hemmeligholdelse af Skrivelsen, som Kongen selv efter hans Sekretærs Udsagn fandt tilrådelig, at tyde på, at der i Ulfeldts Skrivelse har været peget hen på vigtigere og farligere Projekter end dem, han notorisk i Året 1662 fremsatte for Kongen. Uden bestemt at ville afgjøre noget må jeg dog udtale, at Kongens (og følgelig også Ulfeldts) Skrivelse synes meget bedre at passe til Året 1663 end til 1662 (jvfr. foran S. 134).

50) Brev fra Ulfeldt til Henrik Bjelke af $^{26}/_{11}$ 1662 (Ulf. Sager 17), Skandinav. Literaturselsk. Skrifter 1808 S. 158.

51) Afskrift i Ulf. Sager 36. Forslaget er indsendt fra Paris.

52) Afskrift af Ulf.s Forsvar med tilhørende Brev af $^{3}/_{3}$ 1663 i Ulf. Sager 36. Ludvig XIV.s (udaterede) Svar på det oprindelige Forslag i Lettres de Louis XIV, par Morelly. T. 1. Paris & Francf. 1755. p. 140—43.

53) Afskrift i Ulf. Sager 36. Det Brev, der ledsagede Forslaget, er dateret $^{4}/_{5}$ 1663. — Brugen af stemplet Papir indførtes først i Frankrig en halv Snes År senere, se Coquelin et Guillaumin: Dictionnaire de l'économie politique. T. 2 (1853), p. 736.

54) Om Formålet for og Udførelsen af Sehesteds Ambassade se Moldenhaver's Afhandling i det skandinav. Literaturselsk. Skrifter 1806, S. 170 flg. og 1808, S. 157 flg. En Samling Depescher o. lign. vedrørende hans første Underhandlinger haves i Thott's Saml. 858, Fol. Af en Skrivelse fra Sehested til Fr. III. af Paris $^{12}/_{22}$ Septbr. 1662 sees, at han Dagen i Forvejen var kommen til Paris, men inkognito.

55) Af $^{26}/_{11}$ 1662 (Ulf. Sager 17).

56) Se Hann. Sehesteds Breve til Gabel og til Fr. III. af $^{21}/_{9}$ 1663 (ny St.) i Ny kgl. Saml. 651 Fol.; jvfr. Skandinav. Literaturs. Skr. 1806, S. 193. Sehested havde det både fra Ludvig XIV. selv og fra Ministeren Lionne.

57) Hans Bestalling var udfærdiget $^{3}/_{7}$ 1662; se en Skrivelse fra hans Hustru af $^{12}/_{4}$ 1664, vedlagt »Regnskab over Bornholms Land« for 1661—62 (Rentek. Ark.); jvfr. D. Saml. 2 R. I, 192 Anm. 2. Mon det var aldeles tilfældigt, at han igjen blev hensat i Ulfeldts nærmeste Nabolag?

58) En latinsk Oversættelse af disse Forhør, der afholdtes den 16. og 17. November ny Stil (som også af nogle senere Forhør i Anl. af et Brev, som Peter Pflügge tilskrev Fuchs's Enke, og hvori han krævede hende for nogle Obligationer, som Fuchs havde frataget ham på Bornholm), findes i Thott's Saml. 1138, Fol. I Ulf. Sager 24 findes en Skrivelse af $^{26}/_{1}$ 1663 fra Fuchs's Enke til Fr. III, vedrørende Mandens Mord. En

tidligere Skrivelse fra hende til Kongen, hvori hun nærmere har beskrevet Mordet, kjendes nu ikke.

[59]) Han kaldes i Forhørene (og ligeså i Koncepten til nogle Interrogatoria, hvorefter Krigsfiskal Matthias Johansen skulde lede en Undersøgelse i Brügge, vedrørende Ulfeldts Forhold, Ulf. Sager 34) Antonio Tacquet og hørte ligesom de andre ved denne Lejlighed optrædende Mænd til Brügges mest ansete Slægter; jvfr. bl. a. A. Sander's Flandria illustrata II, 190. Også Navnene på de to Mænd, som overlode Christian Ulf. og Tacquet deres Heste, nævnes; den ene af dem, Christian van Caloen, blev ikke længe efter Borgermester i Brügges »Frihed« (Frankonat). Peter Pflügge, den ene af Christian Ulf.'s Hjælpere ved Mordet, bosatte sig siden i Hamborg og tænkte på atter at vende tilbage til Danmark, men både Sperling og Ulfeldt frarådede ham det, se Sperling's Svar på de ham i Forhøret 5/5 1664 forelagte Spørgsmål (Ny kgl. Saml. 2140 d, 4to) og Journ. f. Polit. 1816, I, 125.

[60]) Afskrifter og Oversættelser af dette Aktstykke, som oprindelig var affattet på fransk, findes mange Steder, f. Ex. i Thott's Saml. 1138, Fol., Additam. 335, 4to (Univ. Bibl.) m. fl.; en dansk Oversættelse er trykt i Journ. f. Polit. 1816, II, 90—96. Missiven er på sidste Sted, som i flere af Afskrifterne, dateret Calais 8. Febr. 1662, hvad der i det mindste for Tidsangivelsens Vedkommende naturligvis er galt. Efter Afskriften i Thott's Saml. 1138, Fol., som udtrykkelig refererer sig til Originalen, må det antages, at denne har været dateret 8. December 1662. Men da Chr. U. vides den 5. Decbr. at have været i Liège (se et Brev til Moderen i D. Saml. VI, 232), synes et af to at måtte antages: enten at Stedsangivelsen Calais er urigtig, hvad der meget vel kunde være forsætligt, eller at Tidsangivelsen i Missiven er ny Stil, hvad der også let lod sig tænke.

[61]) Brevet, der er dateret Liège 5/12 1662, er trykt i D. Saml. a. St. S. 232—33.

[62]) Brevet er lidt uklart, idet det må forståes noget forskjelligt, eftersom man antager, at det er det første Brev, der vexledes mellem Sønnen og Forældrene efter Mordet, eller at det er Svar på et Brev, som Moderen eller Faderen i Forvejen havde tilskrevet ham om Sagen. I sidste Tilfælde må Brevet forståes således, som om Leon. Chr. ligefrem har tilkjendegivet ham sit Bifald med hans Handling, i hvert Fald hvad Realiteten angår. I et Brev, som Ulfeldt skrev til Henrik Bjelke 15/12 1662 (Ulf. Sager 17), omtaler han et åbenbart udførligere Brev, som Sønnen havde tilskrevet ham om Sagen, og det er rimeligt nok, at dette sidste er tidligere end det andet, men bestemt

kan det dog ikke afgjøres. — Om Leon. Chr.'s Hævntanker se iøvrigt nogle mærkelige Ytringer af hende selv i et Brev til Sperling af $^{27}/_4$ 1663 (D. Saml. VI, 230).

[63]) Se Christian U.s Missive (Journ. f. Polit. a. St.).

[64]) Brevet omtales i et Brev fra Ulf. til Henrik Bjelke af $^{15}/_{12}$ 1662 (Ulf. Sager 17).

[65]) Se et Brev fra Oluf Brokkenhus til Leon. Chr. af $^{19}/_{12}$ 1662 (Ulf. Sager 38); jvfr. D. Mag. 3 R. I, 286—87.

[66]) Brevet til Rantzau — af 17. Novbr. — omtales i Rantzaus Svar af $^{11}/_{2}$ 1663 (trykt hos Paus II, 217—18). At han skrev til Kongen, omtales i D. Mag. 3 R. I, 281, jvfr. Corfitz Ulfeldts listige Practicker B. 7. Brevet selv har jeg ikke fundet. Brevet til Bjelke, af $^{15}/_{12}$ 1662, findes i Ulf. Sager 17. Han fremhæver her bl. a., at hverken han selv eller Leon. Chr. havde vidst, at Fuchs var i Landet, end sige i Byen, før de hørte, at han var dræbt; at Sønnen, efter hvad han senere havde skrevet til ham, først en Time før Gjerningen havde hørt tale om Fuchs's Nærværelse i Byen, samt at Sønnen ikke havde villet meddele Forældrene sit Forsæt af Frygt for, at de skulde afholde ham fra Udførelsen deraf. Alt dette stemmer meget godt med, hvad vi ellers vide om Sagen. Når han derimod også siger, at det, der egentlig bevægede Sønnen til at dræbe Fuchs, var, at han havde hørt, at denne også i Brügge havde omtalt den Ulfeldtske Familie ilde og endog udstødt heftige Trusler imod den, da passer dette ikke ret vel ind i de ved Forhørene fremkomne Oplysninger og synes ligefrem at modsiges derved, at Christian U. ikke med et Ord omtaler det i sin Missive, hvorimod han nok som Motiv til sin Gjerning nævner de Bagvaskelser og Trusler, Fuchs havde fremført mod Forældrene tidligere, d. e. på Bornholm.

[67]) D. Mag. 3 R. I, 286.

[68]) D. Mag. a. St. S. 281.

[69]) Depesche af $^{30}/_{3}$ 1663 i Thott's Saml. 858, Fol.

[70]) Han ankom der den 3. Februar 1663 (D. Saml. VI, 234).

[71]) Om Kardinalens Forhold til Ulfeldt og hans Familie se D. Saml. a. St. samt Archenholtz: Mémoires conc. Christine, Reine de S. II, 65 og III, 230. Om Dronningens foruden de anførte Steder også Archenholtz II, 68 Anm. og III, 463 og 469.

[72]) D. Saml. a. St., hvor dog Navnet ikke nævnes. At Korfits en Del af Sommeren (og Foråret?) 1663 var i Paris, sees af et Brev fra Faderen til La Peyrère af $^{27}/_{7}$ 1663 (Ny kgl. Saml. 2139b, 4to), jævnført med Breve fra Korfits den yngre selv til samme af $^{10}/_{6}$ og $^{15}/_{6}$ 1664 (smstds.). Det må altså være om ham, at Hann. Sehested skriver i Breve til Gabel af

$^{21}/_9$ 1663 og til Fr. III. af $^{14}/_9$ 1663 (Ny kgl. Saml. 651, Fol.), at han var i d'Hrr. Bernardi's og Carbonelle's Akademi, men at han forlod Paris i Slutn. af August 1663. Ved samme Lejlighed taler Sehested om to andre Sønner af Ulfeldt, som sagdes nylig at være komne fra Rom, og heraf synes at måtte sluttes, at det var Ludvig U., som var i Rom, da Christian kom der.

73) Brev fra Christoffer Sleun til den yngre Otto Sperling af $^{9}/_4$ 1664 (Ulf. Sager 19). Herefter bliver altså den i 1ste Bd. af dette Skrift S. 116 antydede Rækkefølge af Børnene at berigtige.

74) Archenholtz a. St. III, 230.

75) Når det i Urkunden u. Akt. z. Gesch. d. Kurf. Friedrich Wilhelm von Brandenburg IX, 720 Anm. 1 henstilles som uvist, om den anførte Dato og overhovedet Datoerne i Kurfyrstens Skrivelser fra denne Tid skulle regnes efter gammel eller ny »Stil«, kan som Bidrag til dette Spørgsmåls Afgjørelse anføres, at et a. St. S. 855 aftrykt Brev af $^{4}/_5$ 1663 er dateret efter den Gregorianske Kalender, hvilket sees ved at sammenligne det med Detlev v. Ahlefeldts Journal (Ulf. Sager 17) under 24. April. Der foreligger også andre Kjendsgjerninger, som gjøre det sandsynligt, at Kurfyrstens Breve i det hele ere daterede efter »ny Stil«.

76) Om disse Ting se Stephanis edelige Erklæring af $^{27}/_8$ 1663, Detlev v. Ahlefeldts Indberetning til Fr. III. af $^{23}/_5$ 1663 og hans Journal over hans Ophold i Konigsberg (alle i Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Paus II, 246 og 231; Histor. Årbog 1879 S. 105 flg.), samt Urkunden u. Akt. z. Gesch. Friedr. Wilh. v. Brandenburg IX, 720 (om Spaen særskilt det sidst anf. Værk V, passim). Det må være en påfaldende, at der både i Ahlefeldts Indberetning til Kongen og i hans Journal forekommer et og andet, som dels er vitterlig urigtigt, dels efter al Sandsynlighed er det, idet det ikke stemmer med de authentiske Aktstykker, vi ellers have til denne Sags Historie, og skjønt det for en Del er Småting, det drejer sig om, berøres dog også et for Ulfeldts Stilling til Sagen mere betydeligt Spørgsmål deraf, nemlig Spørgsmålet om, hvor vidt han i Mellemtiden mellem Samtalerne med Stephani og Spaen havde talt med en tredje Mand om det Brandenborgske Anliggende og endog gjennem denne opfordret Kurfyrsten til at sende en Mand til ham, som han kunde betro sin Hemmelighed. Jeg tror ikke, at dette har været Tilfældet, men Ahlefeldt fortæller det efter Kurfyrstens egne Ytringer både i Journalen og i Indberetningen, om end rigtignok begge Steder på forskjellig Måde. I

Indberetningen siger han, at efter at der »unterschiedliche Malen« var sendt Opfordringer fra U. gjennem Stephani om at sende en af Kurfyrstens betroede Mænd til ham (allerede dette strider absolut mod Stephanis egen Beretning), og efter at dette to Gange var berettet Kurfyrsten af Schwerin, sendte Kurf. en af sine Folk, som efter hvad A. huskede betegnedes som Kurf.s Sekretær, til Ulfeldt; først efter at denne havde afvist den pågjældende og forlangt en Person »af Kvalitet«, blev Spaen sendt af Sted. I Journalen hedder det blot, at der var kommet Opfordring fra Ulfeldt først gjennem Stephani og siden gjennem en anden Mand, hvilke begge havde været hos ham i Brabant (!), til at sende en af Kurfyrstens betroede Mænd til ham, og efter at Schwerin havde notificeret Kurfyrsten dette, havde denne sendt Spaen til Ulfeldt. Da Indberetningen først er skrevet en Måned efter Opholdet i Kønigsberg, medens Journalen rimeligvis er ført samtidig, må den sidste antages at gjengive Kurfyrstens Udtalelser nøjagtigst, men deraf følger ingenlunde, at Meddelelsen i sig selv er rigtig; thi det vilde i og for sig være lidet sandsynligt, om Kurfyrsten efter så lang Tids Forløb skulde kunne huske og i en Samtale efter Taflet gjengive alle Enkelthederne rigtigt i en Sag, som ikke havde nogen overdreven stor Betydning for ham. Og ligesom det efter en Udtalelse af Schwerin (se Paus II, 247—48) må antages for næsten afgjort, at ingen anden Mand end Spaen har været sendt fra Kurfyrsten til Ulfeldt, således tror jeg heller ikke, at Ulfeldt overhovedet har henvendt sig til Kurfyrsten gjennem andre end Spaen (og Stephani), og det ikke mindst af den Grund, at vedkommende da ufejlbarligt vilde være kommen til at afgive sit Vidnesbyrd i Sagen ligesom Stephani og Spaen; men noget sådant er ikke sket. Det forekommer mig temmelig utvivlsomt, at hvis ikke Ahlefeldt har misforstået Kurfyrsten, hvad let lader sig tænke, har denne af Stephanis to Samtaler med Ulfeldt — hvortil måske også er kommet to Udtalelser om Sagen af Schwerin, der dengang opholdt sig i Berlin — ved en Fejlhuskning lavet to Personer. (Jeg mener derfor også, at den »Bedienter« af Kurfyrstens, som omtales i et Brev fra denne til Ulfeldt af $^{31}/_{10}$ 1662 — trykt i Urkunden etc. z. Gesch. Friedr. Wilh. IX, 720—21 — er Stephani).

[77]) Urk. u. Aktenst. z. Gesch. Friedr. Wilh. IX, 721.

[78]) A. St. S. 720—21.

[79]) Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; et noget forkortet Aftryk i Urk. u. Aktenst. z. Gesch. Fr. Wilh. IX, 722; en dansk, ikke ganske korrekt Oversættelse hos Paus II, 221—23 og andre Steder; jvfr. Histor. Årbog 1879 S. 103—4.

[80]) Ahlefeldts Journal (Ulf. Sager Fasc. 17); jvfr. Histor. Årbog 1879 S. 106.

[81]) Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; Oversættelse hos Paus II, 225—26; jvfr. Histor. Årbog 1879 S. 104—5.

[82]) Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; Oversættelse hos Paus II, 226—27.

[83]) Se Ahlefeldts Journal over hans Ophold i Kønigsberg samt hans Indberetning til Kongen derom (begge i Ulf. Sager Fasc. 17, den første i en Afskrift ved Gabel, den sidste in orig.). En ikke ganske korrekt Oversættelse af Indberetningen haves hos Paus II, 229—35; et Uddrag af Journalen i Histor. Årbog 1879 S. 105 flg. Også i Fremstillingen af de ovenfor berørte Fakta afvige Journalen og Indberetningen (jvfr. ovfr. Anm. 76) i flere Punkter fra hinanden.

[84]) Når han kom til Kjøbenhavn, vides ikke, men i Følge hans Journal afrejste han fra Danzig den 29. April.

[85]) Ahlefeldts Journal; jvfr. Indberetningen (Paus II, 232—34).

[86]) Becker's Saml. II, 4, 6—7, 8, 287—88.

[87]) Ahlefeldts Skrivelse siges at være af 26. Maj (ny Stil?), se Urk. u. Aktenst. z. Gesch. Friedr. Wilh. IX, 722 Anm.

[88]) Kurfyrsten havde nemlig allerede 22. Maj (vistnok ny Stil) opfordret Spaen til, når Landdagsforhandlingerne vare sluttede, at opsøge U. igjen (Urk. etc. z. Gesch. Fr. Wilh. IX, 723).

[89]) Ahlefeldts Journal; efter Indberetningen var det Kurfyrsten selv (Paus II, 235).

[90]) Brevet til Gyldenløve, af 16. Juni, i Ulf. Sager Fasc. 17 (Koncepten i Ulf. Sager Fasc. 20). Kongen omtaler heri, at han vedlagt sender et Brev om Sagen til Kongen af Spanien, og et til hans Førsteminister.

[91]) D. Mag. 3 R. II, 74—75.

[92]) Se en Skrivelse fra Hann. Sehested til Fred. III. af $^{21}/_{9}$ 1663, ny Stil (Ny kgl. Saml. 651 Fol.; jvfr. Skandinav. Literaturselsk. Skrifter 1806, S. 193—94). At Kongen sigtede til Brevet af 4. Maj, og kun til dette, fremgår aldeles afgjort af de Udtryk, han brugte. Man kan iøvrigt ikke undlade at blive opmærksom på, at en tidligere omtalt Skrivelse fra Ludv. XIV. til Ulfeldt (ovfr. Anm. 49) vilde passe fortræffeligt i denne Sammenhæng.

[93]) Se D. Mag. 3 R. II, 55—57 og 60; jvfr. Jammers-Mindet 2 Udg. S. 7; D. Saml. 2 R. I, 199.

[94]) D. Mag. a. St. S. 72 Anm. 2. — Rejsens Forhistorie efter Leon. Chr.s Selvbiografi (D. Saml. 2 R. I, 196—97); jvfr. Jammers-Mindet a. St.

95) I sin Selvbiografi siger hun den 24. Maj (D. Saml. a. St. S. 197), et andet Sted den 13. Maj (Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 137).

96) D. Saml. a. St. S. 197 og VI, 231; Jammers-Mindet 2 Udg. S. 7—8 og 30—31; D. Mag. 3 R. II, 58. Cassetta (Jan Marcus) omtales gjentagne Gange som Kaptejn i et Forhør over Niels Köjberg eller Kajberg, som var Kjældersvend og Taffeldække hos Ulfeldt i Brügge (Thott's Saml. Nr. 1138 Fol.).

97) D. Mag. a. St. S. 66 flg.

98) D. Mag. a. St. S. 58—59.

99) D. Mag. a. St. S. 60; D. Saml. a. St. S. 197.

100) Også senere, nemlig 4. Juli, skrev Fr. III. og endnu mere indtrængende til Karl II. om denne Sag (D. Mag. a. St. S. 75). Karl II.s Svar, som først fulgte efter Leonora Christinas Udlevering, er trykt i D. Mag. a. St. S. 76.

101) D. Saml. a. St. S. 197 og VI, 223—24 (Brev fra Ulfeldt til Leon. Chr. af 7/7 1663).

102) D. Mag. a. St. S. 61; D. Saml. 2 R. I, 197—98. Et originalt Brev fra Bennet til Leon. Chr. af 7. Juli, hvori han råder hende til at overgive sine Papirer til en Mand i London, findes i Ulf. Sager Fasc. 17.

103) Hun siger selv et Sted: den 9de (Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 137), men Fr. III. siger: den 10de (Skrivelse fra ham til Kurfyrsten af Brandenburg af 21/7 1663, hvoraf en Koncept i Ulf. Sager Fasc. 20, et Uddrag under Datoen 20/7 i Urkunden etc. z. Gesch. Fr. Wilh. IX, 723—24). At der her er Tale om gammel Stil, fremgår dels af de nævnte Kilder, dels deraf, at Leon. Chr., der den 28de Juli gl. St. afsejlede fra Dover til Kjøbenhavn, selv siger (D. Saml. a. St. S. 200), at hun sad arresteret 17 Dage i Dover. Man må da også slutte, at de i D. Mag. 3 R. II, 58 flg. og i den nedenfor nævnte Kilde »Calendar of State Papers« aftrykte Skrivelser vedrørende de her skildrede Begivenheder væsentlig ere daterede efter gammel Stil, og dette kan bestemt bevises m. H. til en på sidst nævnte Sted aftrykt Skrivelse fra Bennet af 1. August. En Undtagelse gjør dog i hvert Fald en Skrivelse fra Leon. Chr. af 1. August (D. Mag. a. St. S. 66), som må være dateret efter ny Stil.

104) D. Saml. a. St. S. 198, jvfr. S. 220—21; D. Mag. a. St. S. 62. — Den her nævnte Braten betegnes i samtidige Skrivelser fra Leon. Chr. (D. Mag. a. St. S. 65 og D. Saml. VI, 231—32) som Kaptejn. I senere År omtalte hun ham dog kun som Løjtnant (Jammers-Mindet 2 Udg. S. 8; D. Saml. 2 R. I, 198), og at dette var hans virkelige Charge, synes at fremgå

af en Skrivelse fra Bennet af 1. August i Calendar of State Papers (D. Saml. a. St. S. 221).

105) Se Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles II. 1663—64. London. 1862. Pag. 197 (D. Saml. a. St. S. 220—22).

106) Om ham, der egentlig var Rektor ved Vordingborg Skole, se især D. Mag. a. St. S. 78. Foruden det der anførte Vidnesbyrd for, at han var Sekretær hos Petkum, se også Calendar of State Papers a. St. S. 431 (D. Saml. a. St. S. 222).

107) D. Saml. a. St. S. 198—99; Jammers-Mindet 2 Udg. S. 20—21.

108) Stumperne af Brevet ere af J. A. Fridericia udgivne efter en dechifreret Afskrift i D. Saml. VI, 223—27. Jvfr. D. Mag. a. St. S. 62; Jammers-Mindet 2 Udg. S. 64—67; D. Saml. 2 R. I, 211.

109) D. Mag. a. St. S. 63—65; jvfr. D. Saml. VI, 231.

110) Se Calendar of State Papers a. St. S. 224—25 (D. Saml. 2 R. I, 221—22), D. Mag. 3 R. II, 62—63, 65—66, 77—78, samt Urkunden etc. z. Gesch. Friedr. Wilh. IX, 723 Anm. 3. Meget talende er bl. a. et Brev af 1. August (altså efter Planens Iværksættelse) fra Bennet til Kommandanten på Dover Castle, Kaptejn Strode, hvoraf et Uddrag haves på det først nævnte Sted: »The King is satisfied with his account of the Lady's escape and his own behaviour; continue the same mask of publishing His Majesty's displeasure against all who contributed to it, especially his lieutenant, and this more particularly in presence of M. Cassett, lest he may suspect connivance«, etc. Også et Brev fra Petkum til Bennet af 17. Juli (D. Mag. a. St. S. 65) er meget interessant. Han taler om, at »our plot is well laid«, og at han derfor imorgen selv vil rejse til Dover. Han beder nu Bennet give ham den lovede Ordre til Guvernøren om at udlevere ham de Leon. Chr. fratagne Papirer samt at stå ham bi i hans Forehavende, »as much as possible he can, so His Majesty be not seen in it«.

111) Calendar of State Papers a. St. S. 225 (D. Saml. a. St. S. 222).

111a) Hendes egen Tjener havde man ikke ladet følge med, da man var bange for, at han skulde gjøre Modstand; Braten lod, som om han ikke kunde finde ham, da man skulde bort (D. S. a. St. S. 200).

112) Om alt dette se især D. S. a. St. S. 199—201 og 222; jvfr. Jammers-Mindet 2 Udg. S. 8, D. Mag. a St. S. 62—63, 76—77. Den danske Regering sendte iøvrigt selv en Galliot

til England for at føre Leon. Chr. til Kjøbenhavn, men den kom for sent, se D. Mag. a. St. og Løvenskiold: Efterretn. om den kgl. Livgarde til Fods S. 23. — I denne Sammenhæng kan måske nævnes, at Leon. Chr. under Fangenskabet i Dover havde modtaget Besøg af en Franskmand Sorbière, som i et Året efter udgivet Skrift (»Relation d'un voyage en Angleterre«) ikke blot omtalte Leon. Chr.'s Arrest, men benyttede Lejligheden til — ganske vist væsentlig efter Leon. Chr.'s Meddelelser — at give en kort Skildring af hendes og Ulfeldts Liv samt til at udtrykke sin varmeste Beundring for dem begge. Skriftet blev dels af denne Grund, dels på Grund af nogle Udtalelser om engelske Forhold, forbudt i Frankrig; se bl. a. Paus II, 289 flg.

113) Se et Brev fra Ulfeldt til Bjelke af 15/6 1663 (Ulf. Sager Fasc. 17).

114) Både Brevet og Forslaget (der begge fulgte med det i forr. Anm. nævnte Brev til Henrik Bjelke), findes i Ulf. Sager Fasc. 17. Forslaget består iøvrigt kun af 2 Punkter: 1) at alle de i Rettergange og Processer brugte Ark bør stemples, medens nu højst de tre første blive det; 2) at også Missiver eller Sendebreve skulle skrives på stemplet Papir.

115) Fr. III. havde allerede anmodet derom i et Brev af 16. Maj (Koncept i Ulf. Sager Fasc. 20; trykt Uddrag i Urkunden etc. z. Gesch. d. Kurf. Friedr. Wilh. IX, 722—23) og havde med et Brev af 19. Maj (Koncept i Ulf. Sager Fasc. 20) oversendt Kurfyrsten Oversættelser af Ulfeldts Deprekation og Revers. Kurfyrsten havde svaret ved et Brev af 19. Juni (Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; Overs. hos Paus II, 236, hvor der dog, som før bemærket, i Stedet for »Skrivelser af 1. Hujus« skal stå »Skrivelser af 16. og 19. Maj«) og med Brevet oversendt Spaens orig. Indberetning.

116) Se en Skrivelse fra Kongen til Chr. Rantzau af 22. Juli i Urkunden etc. z. Gesch. d. Kurf. Fr. Wilh. IX, 724—25; Højesterets Fællesbetænkning tillige med to særskilte Vota af Axel Urup og Theodor Lente, der på Grund af Upasselighed ikke overværede det samlede Møde, men dog underskreve Fællesbetænkningen, in orig. i Ulf. Sager Fasc. 17. Dommen selv i 3 originale Exemplarer samme Steds. Dommen udkom også særskilt, men i en noget forkortet Udgave, som også oversattes på flere fremmede Sprog. I denne Skikkelse er den aftrykt hos Paus II, 249 flg. o. fl. St. En Gjengivelse af Dommen in extenso haves i Histor. Årb. 1879 (S. 118 flg.), hvor også Axel Urups og Theod. Lentes særskilte Vota ere aftrykte.

[117]) Se J. A. Fridericia i »Det nittende Århundrede« Maj-Heftet 1877 S. 115 og 107; jvfr. Paludan-Müller i Histor. Årbog 1879 S. 117. Theod. Lentes separate Votum henviser iøvrigt allerede udtrykkeligt til Lex Julia Majestatis, til Karl V.s peinliche Halsgerichtsordnung og Karl IV.s gyldne Bulle.

[118]) Jvfr. Theod. Lentes nys omtalte Votum.

[119]) Stephani's skriftlige og beedigede Fremstilling er dateret 27. August 1663 (Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; jvfr. Paus II, 247). Spaens edelige Erklæring er dateret $^{2}/_{12}$ September (Orig. smstds.; jvfr. Paus II, 242).

[120]) Se Anm. 88.

[121]) Denne omtales i Spaens anden Indberetning.

[122]) Den er dateret Calkar den 31. Juli. Orig. i Ulf. Sager Fasc. 17; en ikke ganske korrekt Oversættelse hos Paus II, 237 - 40 o. fl. St.

[123]) Skjønt vi ikke kjende aldeles bestemte Udtalelser om, at Niels Trolle ikke var vel anskrevet ved Hoffet, må dog både hans Optræden under Rigsdagen 1660 og flere andre Omstændigheder gjøre det ret sandsynligt (jvfr. Becker's Saml. I, 204—6, 278—79, 310). Det ligger heller ikke fjernt at antage, at skjønt han sejrede i den mod ham af Jørgen Løvenklau anlagte Sag, har denne dog ikke været ubetinget heldig for hans Ry, og at hans Fjernelse fra Statholderskabet i Norge kan have stået i Forbindelse hermed.

[124]) I en Forsvarsskrivelse, som Ulfeldt selv ikke længe efter sendte ud i Verden, angav han Værdien af sine Godser i Danmark til over 200,000 Rdlr. (Skandinav. Litteraturselskabs Skrifter 1806, II, 204). Den tilsyneladende Forskjel mellem de to Angivelser betyder i Virkeligheden intet, dels fordi der på det sidste Sted kun er Tale om Godserne, dels fordi Ulfeldt, der altid var tilbøjelig til at tage Munden temmelig fuld, let forståes at have følt en større Fristelse i denne Henseende i en Samtale med en enkelt Mand end i en Skrivelse, der sendtes ud i Verden og således vilde blive underkastet Kritik af kyndige. Iøvrigt anslog man virkelig i Danmark strax efter hans Domfældelse Størrelsen af hans samlede Formue til 3 Tønder Guld (Becker's Saml. II, 10).

[125]) Det kan måske her omtales, at der gik et Rygte om, at U. under sit Ophold i Paris havde sagt til den brandenburgske Minister, at han ikke kunde undlade at revanchere sig på Danmark for den Tort, man havde gjort ham (Suhm's Nye Saml. III, 248). I og for sig vilde nu en sådan Ytring, hvis den virkelig var faldet, ikke være Vidnesbyrd om andet end den Stemning hos U., som man i Forvejen kjendte. Men

der er desuden ikke megen Sandsynlighed for, at U. virkelig har udtalt sig således, da det rimeligvis så vilde være bleven fremdraget under Sagen. U. påstod da også selv overfor Sperling, at om han end skulde dø, vidste han ikke engang, at der dengang var nogen brandenburgsk Minister i Paris (Journ. f. Polit. 1816, I, 126).

126) Jammers-Mindet 2 Udg. S. 44; D. Saml. 2 R. I, 208.

127) Om U.'s stadige Sygelighed i disse År se bl. a. Paus II. 218—19; Jammers-Mindet 2 Udg. S. 45; Ulfeldts Apologi (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to); hans Brev til La Peyrère af $^{25}/_{6}$ 1663 (smstds.); hans lille Forsvarsskrivelse fra 1663 (Skandinav. Litteraturselsk. Skr. 1806, II, 203—4); T. A. Becker: To Fortællinger S. 135.

128) Se således hans Breve fra denne Tid, især to til La Peyrère af $^{25}/_{6}$ og $^{27}/_{7}$ 1663 (Afskr. i Ny kgl. Saml. 2189 b, 4to). Vistnok ere disse Breve i og for sig alt andet end sorgløse; de ere netop fulde af Bitterhed og Misfornøjelse. Men hans Misfornøjelse hidrører åbenbart ikke fra nogen urolig Forventning eller Bekymring med Hensyn til Fremtiden, men tværtimod fra en Antagelse af, at hans Rolle i Verden er udspillet. Det er Tanken om at være, som han selv siger, en »kasseret Skuespiller i Verdens Farce«, »et udskudt Spillekort«, der nager ham, skjønt han vil give det Udseende af, at han har resigneret og intet hellere ønsker end at tilbringe Resten af sit Liv i Ro og se de andre spille Komedie for sig.

129) Jvfr. Holberg: Danm. Riges Hist. III, 567 og Histor. Årbog 1879 S. 104.

130) Histor. Årbog 1879 S. 125.

131) Jvfr. også D. Mag. 3 R. I, 286, en iøvrigt ikke meget pålidelig Kilde.

132) Jammers-Mindet 2 Udg. S. 44.

133) Brevet er allerede tidligere trykt i D. Saml. VI, 227 — 30; Orig. i Ulf. Sager Fasc. 19.

134) Paus II, 233.

135) Om en Plan, som synes at have angået Anlæggelsen af Bagerier efter en større Målestok, se D. Saml. VI, 234—36. En Antydning af, at U. måske også har givet sig af med alkymistiske Experimenter, findes i The life of Count Ulfeld Great Master of Denmark. London. 1695. Pag. 125—26 (jvfr. D. Saml. a. St.).

136) Nogenlunde jævnsides med Jammers-Mindet kan dog i denne Henseende også stilles hendes Selvbiografi (D. Saml. 2 R. I, 142 flg.), men som Bevismiddel for hendes Uskyldighed

egner den sig mindre, da den er skrevet til en fremmed (den yngre Sperling).

137) Se f. Ex. Jammers-Mindet 2 Udg. S. 3.

138) At Leon. Chr. ikke selv var til Stede ved denne Samtale, bevidnes udtrykkelig — efter en Forespørgsel fra den danske Regering — af Spaen selv. Se et Brev fra O. Schwerin til Chr. Rantzau af 15/10 1663 (Ulf. Sager Fasc. 17). Da den anden Sammenkomst med Spaen fandt Sted, havde hun jo længe været i England.

139) Se bl. a. Paus II, 255 flg. og 275—76.

140) Becker's Saml. II, 9—10 og Anm.

141) Et Brev til Generalstaterne er trykt hos Paus II, 276—78. Koncepter til nogle af Skrivelserne og mange af Svarene haves i Ulf. Sager Fasc. 34.

142) D. Mag. 3 R. I, 283; jvfr. Paus II, 278—82.

143) Paus II, 283 og 286 samt D. Mag. 3 R. I, 283, 288 og II, 75 Anm. I Ulf. Sager Fasc. 34 findes Koncepter på tysk og latin til en Række Spørgsmål, som af Matthias Johansen skulde forelægges Folk, der i Brügge havde omgåedes Ulfeldt; ligeledes Koncept til en Skrivelse fra Kongen til Marquis Caracena (af 28/7 1663), hvilken sidste også skulde have Interrogatorierne meddelte, men iøvrigt have nærmere mundtlig Oplysning af Krigsfiskalen.

144) Om Mikkel Skovs Sendelse se Paus II, 278 flg. og D. Mag. 3 R. I, 282 flg. Selve Aktstykkerne findes i Geh. Ark. (Nederlandene Nr. 51—53). For at han bedre skulde kunne udføre sit Hverv, var der medgivet ham en Afdeling Soldater (se Løvenskiold: Efterretn. om den kgl. Livgarde til Fods S. 23—24).

145) Koncept til Kongens Brev til Kurfyrsten af 21/7 1663 i Ulf. Sager Fasc. 20 (et Uddrag, som er trykt i Urkunden etc. z. Gesch. Fr. Wilh. IX, 723—24, har Datoen 20. Juli). Koncepten til et lignende Brev af samme Dato, uden Tvivl til Fyrsten af Anhalt, samme Steds. Kurfyrstens Svarskrivelse af 18/8 1663, hvormed fulgte Spaens anden Beretning, i Ulf. Sager Fasc. 17. Kongen havde iøvrigt ved denne Lejlighed sendt Godske v. Buchwald til Brandenburg, og det var uden Tvivl ham, der bragte Svaret tilbage, se Urkunden etc. z. Gesch. Fr. Wilh. IX, 725 Anm.; Forhøret over Sperling 5/5 1664 (T. A. Becker: To Fortællinger fra Enevældens Barndom S. 147—48) og Brev fra Sperling til Ulfeldt af 15/9 1663 n. St. (Ny kgl. Saml. 637, Fol.).

146) Se hans Brev til Th. Lente af 7/9 1663 n. St. i Ny kgl. Saml. 651, Fol. Dette Håndskrift, som indeholder en ved

ham selv foranstaltet Afskrift af hans politiske Korrespondance i Efteråret 1663, er i det hele en Hovedkilde til Kundskab om ham og hans Virksomhed i denne Periode. Moldenhavers Fremstilling af denne Virksomhed i Skandinav. Litteraturselsk. Skr. 1806, II, 188—220 og 1808, 157—93, er udelukkende bygget herpå.

147) Han måtte så meget mere forundre sig herover, da Frederik III. allerede i et Brev af 21. Juli havde lovet ham umiddelbart efter at skulle få nærmere Oplysninger (Koncept i Ulf. Sager Fasc. 20).

148) Hans Breve, af $^{14}/_{9}$ 1663 n. St., i Ny kgl. Saml. 651 Fol.

149) Se hans Breve af $^{21}/_{9}$ til Gabel og af $^{14}/_{9}$ til Kongen (smstds). Den Søn, som var i Paris — at det var Korfits, sees af de Anm. 72 nævnte Kilder — »estois icy en l'Academie des nommez Bernardi et Carbonelle«. Man havde vist Sehesteds Portner et Brev fra Ulfeldt, dateret Brügge den 26. August, og som var adresseret til en Skrædder i Paris, der skulde udbetale den nævnte Søn en Sum Penge. Sehested troede, at Brevet med Forsæt var dateret galt for at lede Folk på Vildspor, men når man går ud fra, at Dateringen var efter ny Stil, er der ingen Grund til at antage dette.

150) I Følge Brev fra Sehested til Lente af 21. September n. St. ankom den officielle Skrivelse den 17. September n. St. Til Sehesteds store Forundring viste det sig imidlertid, at denne Skrivelse var dateret 25. Juli, og han var ikke lidet misfornøjet dermed, da det nu kunde se ud, som om det var ham selv, der havde forhalet Afleveringen (se hans Brev til Lente af $^{28}/_{9}$ 1663 n. St. (smstds.). Afskrifter både af Fr. III.s Skrivelser til Ludv. XIV. og af dennes Svar (af $^{28}/_{9}$ n. St.) haves i det omtalte Håndskrift i Ny kgl. Saml. samt i Ulf. Sager Fasc. 34.

151) Se det anf. Hdskr. på flere Steder; jvfr. Skandinav. Litteraturselsk. Skr. 1806, II, 194—95.

152) Både af Ulfeldts og Sehesteds Skrift haves Afskrifter i Ny kgl. Saml. Nr. 651, Fol.; en Afskrift af Ulfeldts Skrift, ved Christoffer Sleun, findes i det svenske Rigsarkiv. En Oversættelse af begge Skrifter er trykt i Skandinav. Litteraturselsk. Skr. 1806, II, 198 flg. Når Ulfeldts Forsvarsskrift er dateret Brügge den 3. September, må i det mindste Stedangivelsen antages at være urigtig.

153) D. Mag. 3 R. 1, 282.

154) D. Mag. a. St. S. 287; jvfr. Paus II, 286. I den på først nævnte Sted gjengivne Kilde, som ganske sikkert væsentlig støtter sig til Skovs egne Udtalelser, men dog i flere Henseender viser sig at være temmelig upålidelig, siges det

ligefrem, at det var Gabel, som havde givet den Skipper, der førte Skov over, Befaling til at forhale Rejsen, for at Ulfeldt kunde få Lejlighed til at flygte, ja det hedder endog, at Gabel skrev til Ulfeldt selv for at advare ham.

155) D. Mag. a. St. S. 288; jvfr. også Brev fra Saint Victor til Hann. Sehested fra Brüssel af 7/9 1663 (Ny kgl. Saml. 651, Fol.).

156) Forhøret over ham på Kjøbenhavns Slot haves i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol. Han omtales også i Jammers-Mindet 2 Udg. S. 80.

157) Denne Tjener, hvis Efternavn var Prouin eller Provin (D. Saml. VI, 241 og Brev fra Anne Kathrine Ulfeldt til Sperling af 9/4 1664 n. St. i Danske Selskabs Ulfeldtiana i Geh. Ark.), omtales oftere i Ulfeldts Historie (Jammers-Mindet 2 Udg. S. 51; Journ. f. Polit. 1815, IV, 275 flg.).

158) Det må altså antages, at Ulfeldt ikke havde fået de Breve, som Leon. Chr. havde skrevet til ham fra Dover (D. Saml. VI, 230—32), hvad der også i og for sig måtte være det sandsynligste, da man naturligvis måtte have Interesse af at holde dem tilbage. At det på det anførte Sted trykte Brev af 18. Juli af Leon. Chr. selv var beregnet på at læses af hendes Vogtere, har jeg allerede tidligere udtalt (D. Saml. 2 R. I, 199, Anm. 1).

159) At Sperling stadig vexlede Breve med ham om Sagernes Stilling i Danmark, og det både før og efter hans Flugt, sees især af to Breve fra ham til Ulf. af 15/9 og 13/10 1663 ny Stil (Ny kgl. Saml. 637, Fol.); jvfr. Journ. f. Polit. 1815, IV, 271 (hvor der dog i Stedet for »ti Breve« skal stå »to Breve«) samt Suhm's Nye Saml. III, 244 og 246. Det var derfor også usandt, når Sperling i Forhørene i Blåtårn sagde, at han ikke havde vexlet Breve med Ulf. efter dennes Flugt før sidst i December (se bl. a. T. A. Becker: To Fortællinger S. 134). Både skrev han jævnlig selv, om end under Anne Kathrines Adresse, og modtog Breve fra Ulf. før dette Tidspunkt. I et Brev til La Peyrère af 28/5 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to) siger den yngre Korfits Ulfeldt, at Faderen blev advaret af »en af sine Venner«. Dette kan dog naturligvis godt forståes om en af Vennerne i Brügge, måske særlig om en af d'Arandaerne.

160) Niels Kajberg sagde, at Øvrigheden kom i Huset to Dage efter Ulfeldts Flugt (Thott's Saml. Nr. 1138, Fol.). Den spanske Ambassadør i Paris fortalte Hann. Sehested, at Flugten havde fundet Sted kun 3 Timer før Øvrigheden indfandt sig (Skriv. fra Sehested til Fr. III. af 12/10 1663 i Ny kgl. Saml. 651, Fol.).

[161]) Forhøret over Niels Kajberg.

[162]) Efter Meddelelse af den spanske Ambassadør i Paris til Hann. Sehested (se den i næstforr. Anm. omtalte Skrivelse).

[163]) Journ. f. Polit. 1816, I, 125. Samme Steds findes Oversættelser af nogle andre Breve, som Ulf. skrev til Sperling i Slutningen af sit Liv. Afskrifter af disse Breve, som ere på italiensk, haves flere Steder, således i Danske Selskabs Ulfeldtiana (Geh. Ark.), Additam. Nr. 335, 4to, i Universitets-Bibl. osv. I Sperlings Breve til Ulfeldt af 15/9 og 13/10 1663 n. St. (Ny kgl. Saml. 637, Fol.) omtaler Sperling at have modtaget flere Breve fra Ulfeldt, der ikke kunne være de i Journ. f. Polit. meddelte.

[164]) Det kunde synes rimeligt nok, da ikke blot Christian Ulfeldt i sin Tid synes at have fundet et Tilflugtssted i Lüttich (D. Saml. VI, 232—33), men også Korfits den yngre sagdes at ville rejse til denne By fra Paris for at søge Oplysning om Faderen (foran S. 166).

[165]) Paus II, 317 flg.; Sperlings Forhør (se bl. a. T. A. Becker: To Fortællinger S. 134); Suhm's Nye Saml. III, 244; et Brev fra Korfits Ulf. den yngre til La Peyrère af 28/5 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to), hvor han siger, at Faderen, før han tog på Landet i Basels Omegn, havde opholdt sig nogle Måneder i Basel selv.

[166]) T. A. Becker: To Fortællinger S. 135; Denkwürdigkeiten der Gräfin Leonora Christina, d. J. Ziegler S. 290.

[167]) Brev til La Peyrère af 27/7 1663 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to). I dette Brev vender også den Forestilling om Verden som en Farce, som vi allerede møde hos ham i hans tidligste Ungdom (se 1. Bind af dette Skrift S. XLVI) gjentagne Gange tilbage (jvfr. ovenfor Anm. 128). Det er derfor også betegnende, at den samme Devise, som på det nævnte Sted er anført fra Året 1625, atter forekommer skrevet af ham i en Bog 1662 (se Høst's Politik og Historie I, 54; J. A. Fridericia: Danmarks ydre polit. Historie 1635—1645 S. 190 Anm.).

[168]) Se de i dette Tidsrum skrevne Breve til Sperling.

[169]) Jvfr. Journ. f. Polit. 1816, I, 126 og 129, hvor dog Oversættelsen af Brevene er lidt anderledes.

[169a]) Se især et Brev fra Sperling til Ulf. af 13/10 1663 n. St. (Ny kgl. Saml. 637, Fol.), hvor han bestemt fraråder at prøve derpå; jvfr. T. A. Becker: To Fortællinger S. 138—39 og Suhm's Nye Saml. III, 249—50. I et Brev fra en af Sønnerne (Christian?) til den yngre Otto Sperling af 5/15 Novbr. 1664 (Ulf. Sager Fasc. 19) synes der også at hentydes til en Plan i denne Retning.

170) Se Brev fra Ulfeldt til Hofråd P. J. Coyet af $^{18}/_{5}$ 1663 (Nytt Förråd af äldre och nyare Handl. rör. Nordiska Historien 4 St. S. 208–9).

171) Journ. f. Polit. 1816, I, 124, 126 og 133. Måske var herimellem hans Forsvarsskrift af 3. September, af hvilket der, som før omtalt, findes en Afskrift med Sleuns Hånd i det svenske Rigsarkiv. Efter al Sandsynlighed ere dog nogle af Brevene til Sperling (særlig de, der ere oversatte i Journ. f. Polit. anf. St.) med de vedlagte Sendelser til Sleun ikke komne til deres Bestemmelsessted, men opsnappede af den danske Regering. Mere herom nedenfor. — Sleun indgav iøvrigt, som det synes på egen Hånd, i Efteråret 1663 en Memorial til den svenske Regering vedrørende Ulfeldt, men denne angår ikke hans Domfældelse i Danmark. Den er trykt i Weibull's Samlingar VI, 1877, S. 47 flg.

171a) Se Brev fra Sperling til Ulf. af $^{15}/_{9}$ 1663 n. St. (Ny kgl. Saml. 637, Fol.) og Journ. f. Polit. 1816, I, 125, nederst. Sperling nægtede senere direkte at have opfordret ham dertil (Becker: To Fortællinger S. 141), og i Virkeligheden siger han også kun i det anførte Brev, at »de fleste desiderere og vente en Apologi af Eders Excellence selv«.

172) Om disse Forhold se bl. a. Journ. f. Polit. 1815, IV, 277; 1816, I. 127—28 og 130–33; T. A. Becker: To Fortællinger S. 140—41; Suhm's Nye Saml. III, 244 og 246 flg.; en Fremstilling af Apologiens Historie ved J. A. Fridericia i Hist. Tidsskr. 4 R. II, 872 flg. I de mellem Ulfeldts Børn, den yngre Otto Sperling, Sleun, Plettenberg o. fl. til Dels efter Ulfeldts Død vexlede Breve, af hvilke mange findes i Ulf. Sager Fasc. 19, omtales Apologien ofte. Plettenberg, der ikke vilde have Ulfeldt selv til Wien (Becker: To Fortællinger S. 141), men som derimod anbefalede at sende en af Sønnerne dertil (Brev af $^{11}/_{8}$ 1664 i Ulf. Sager Fasc. 19), gjorde sig Umage for at få Apologien trykt og mente virkelig engang at have fundet en Bogtrykker (se bl. a. hans Brev af $^{13}/_{8}$ 1664; jvfr. et af $^{7}/_{4}$ 1664 o. fl.). Det blev dog ikke til noget. I Frankrig fik La Peyrère en Kopi af den, dog først efter Ulfeldts Død; se en Række Breve fra den yngre Korfits Ulf. til ham af $^{28}/_{5}$ 1664 og flg. (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to). La Peyrère lovede at virke for, at Børnene fik et Fristed i Frankrig. Ulfeldt ønskede, at Sperling skulde lade Apologien oversætte på tysk, hvad Sperling dog senere nægtede at have gjort (Becker: To Fortællinger S. 140—41; det kan også her bemærkes, at det Brev, hvori Ulfeldt udtaler dette Ønske, vistnok blev, ligesom andre af U.'s Breve til Sperling om denne

Sag, opsnappet af den danske Regering, før det kom til sin Adresse; mere herom siden). Imidlertid findes i det svenske Rigsarkiv virkelig en tysk Oversættelse, men skrevet med Chr. Sleuns Hånd, og uden Tvivl er det da denne selv, der har besørget Oversættelsen (jvfr. et udateret Brudstykke af et Brev fra Sleun til den yngre Otto Sperling i Ulf. Sager Fasc. 19). — At Apologien iøvrigt også af Sleun blev indsendt til den svenske Konge selv (ikke blot til Rigsrådet), sees af Weibull's Samlingar VI, 1877, S. 55, og da Ludvig og Leo Ulfeldt i 1664 kom til Sverig, medbragte de Afskrifter af den (Fryxell: Handl. rör. Sverges Historia I, 119).

[173]) Endnu udførligere og bestemtere er alt dette fremsat i en under Ulfeldts Navn til den svenske Konge indgiven Skrivelse af $^{17}/_{4}$ 1664 (Weibull's Samlingar VI, 1877, S. 54 flg.), som er forfattet af Sleun (det er åbenbart til den Sleun sigter i det i forr. Anm. omtalte Brudstykke af et Brev til den yngre Otto Sperling, og som han betegner som et Uddrag af Apologien), men som har det Uheld at være dateret efter Ulfeldts Død. I denne Skrivelse optager Forfatteren delvis som sine de Argumenter, som den svenske Regering under Processen i Malmø brugte mod Ulfeldt.

[174]) Afskrift i Ny kgl. Saml. Nr. 2139 b, 4to.

[175]) Se hans Ytringer herom til Sperling i Journ. f. Polit. 1816, I, 127—28. At iøvrigt Datteren Anne Kathrine, efter at Skriftet var færdigt, ikke fandt sig ganske beroliget i denne Henseende, sees af et Brev fra hende til Sperling (Journ. f. Polit. 1815, IV, 277).

[176]) Se Paus II, 317 flg. I Koncepten til en Skrivelse til Basel fra første Halvdel af 1664 angående Christian Ulfeldts Udlevering til Danmark (Ulf. Sager Fasc. 24; jvfr. nedenfor Anm. 190) omtales Chr. U. som immatrikuleret ved Universitetet i Basel, og at dette også har været Tilfældet med de andre Brødre, må sluttes af en Skrivelse fra den yngre Korfits Ulfeldt til La Peyrère af Basel $^{28}/_{5}$ 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to), hvori han siger, at han og Brødrene stå under Statens og det herværende Universitets Beskyttelse.

[177]) Se et Brev fra Ulfeldt, hvori han besvarer et fra Sperling af $^{26}/_{1}$ 1664 (ny Stil?) i Journ. f. Polit. 1816, I, 133—34. Anne Kathrine var da endnu ikke kommen til ham. Når derfor den yngre Korfits Ulf. i et Brev til La Peyrère af $^{28}/_{5}$ 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to) siger, at Ulfeldt allerede havde levet nogle Måneder i Basel med sine 4 Børn, før han flyttede til Richen, må dette ikke tages altfor bogstaveligt.

[178]) Se herom D. Mag. 3 R. I, 289—92 og 294; J. J. E. Proost: Le comte d'Ulefeld. Gand. 1880 p. 21—23 (der dog intet nyt indeholder); Journ. f. Polit. 1815, IV, 279; Brev fra den yngre Korfits Ulf. til La Peyrère af $^{28}/_{5}$ 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to).

[179]) Se Forhøret over Niels Kajberg (Thott's Saml. 1138, Fol.).

[180]) Se Journ. f. Polit. 1816, I, 133—34). I det her meddelte Aftryk af et Brev fra Ulf. til Sperling siges, at hun for nogen Tid siden har været »til Rhein«. I en Afskrift af Brevet i Additam. 335, 4to (Univ. Bibl.), står »til Rheim«, hvilket, hvis det kunde forstås som »Rheims«, vilde give bedre Mening. Den 24. December 1663 var hun i Dinant i Lüttich Stift, tæt ved den franske Grænse (Journ. f. Polit. 1815, IV, 280).

[181]) Se om disse Ting Paus II, 318 flg.; det i Anm. 178 omtalte Brev fra den yngre Korfits Ulf. til La Peyrère af $^{28}/_{5}$ 1664; Brev fra Chr. Sleun til den yngre Otto Sperling af $^{9}/_{4}$ 1664 (Ulf. Sager Fasc. 19).

[182]) Om alt dette se de i forr. Anm. anførte Kilder og desuden et Brev fra Christian Ulfeldt til Sperling af $^{8}/_{3}$ 1664 (Afskrifter bl. a. i Univ. Bibl. Additam. 335, 4to, Danske Selskabs Ulfeldtiana i Geh. Ark., Ny kgl. Saml. 2141 b, 4to; Oversættelse i Journ. f. Polit. 1816, I, 135 flg.); et Brev fra Anne Kathrine Ulfeldt til samme af $^{9}/_{4}$ 1664 n. St. (Journ. f. Polit. 1815, IV, 274 flg.); 2 Breve fra Regeringsråd G. G. Balcke i Heitersheim til Kantsler Didrik Reinkingk, af Heitersheim $^{22}/_{3}$ og $^{25}/_{4}$ 1664 (sikkert ny Stil), samt to Skrivelser fra Reinkingk til Fr. III. af $^{29}/_{3}$ og $^{2}/_{5}$ 1664 (alle i Ulf. Sager Fasc. 21). — Om Ulfeldts Dødsdag siger Sønnen Christian i det anførte Brev, at den var den 27. Februar gammel Stil. Da imidlertid en enkelt af Beretningerne om Dødsfaldet er dateret 23. Februar (Paus II, 317), medens en anden grunder sig paa Breve fra den 24de, og da fremdeles Sønnerne vare i Basel den 8. Marts, medens den yngre Korfits U. i sit før omtalte Brev til La Peyrère siger, at de på det langt fra Basel fjernede Sted, hvor de opholdt sig, først fik Underretning om Dødsfaldet 11 Dage efter, at det havde fundet Sted — må hin Dato være urigtig. En af de hos Paus trykte Beretninger ansætter Dødsfaldet til den 20. Februar (II, 320), og da det ret vel lader sig tænke, at Efterretningen er bleven forebragt Sønnerne således, at de kunne have forvexlet den Lørdag, da Dødsfaldet fandt Sted, med den næstfølgende Lørdag, det vil sige den 20. Februar med den 27., bliver hin Dato vel den sandsynligste (jvfr. Jammers-Mindet 2 Udgave S. 89 Anm.). — I det ovenanførte Brev fra Balcke til Reinkingk af $^{25}/_{4}$ 1664 hedder det, at Sønnerne,

efter at have fået Liget udleveret, atter førte det ind på Basels Territorium og begravede det; hvor, vidste man ikke, men blandt de forskjellige Versioner syntes den troligst, at de havde begravet det under et Træ i det nærliggende Schwarzwald. I en Optegnelse i Thott's Saml. Nr. 525, 8vo, som siges at hidrøre fra »Mag. Simons [ɔ: sagtens Simon Hennings'] Søstersøn«, og på hvilken Bibliotheksassistent C. F. Bricka har gjort mig opmærksom, hedder det, at Ulfeldt blev »begravet til Basel i en Kjælder udi en Gevelb, som han (?) kjøbte af sin Vært for 1000 Dlr.« At hans Støv, da Sønnen Leo kom til Ære og Værdighed ved det østerrigske Hof, kunde være bleven ført til de Ulfeldtske Besiddelser i Kejserstaten, synes vel ikke urimeligt. Mon det ikke kunde søges i den Kiste, som Grev Waldstein omtaler i sit Forord til den tyske Oversættelse af »Jammers-Mindet« S. V—VI?

183) Se Paus II, 294—95; Becker's Saml. II, 291; Bircherods Dagbøger, ved Molbech, S. 93; Jammers-Mindet 2 Udg. S. 86—87; D. Saml. 2 R. I, 213 Anm. 1; Løvenskiold: Efterretn. om den kgl. Livgarde til Fods S. 24.

184) Som det blandt andet fremgik af Forhørene over Sperling (se bl. a. T. A. Becker: To Fortællinger S. 136); jvfr. Becker's Saml. II, 25 og 43. Jens Juel indberettede endnu i September 1664 til Fr. III. et Rygte om, at Ulfeldt var ankommen til Skåne (Fryxell: Handl. rör. Sverges Hist. I, 130). At iøvrigt Magistraten i Basel ikke længe efter Dødsfaldet underrettede Kongen derom, sees af Becker's Saml. II, 24.

185) Således bl. a. La Peyrère, se den yngre Korfits U.'s Brev til ham af Basel $^{8}/_{8}$ 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to).

186) Begge Skrivelser omtales i den svenske Regerings strax efter nævnte »Nabovenlig Forklaring«, som er trykt i Weibull's Samlingar VI, 1877, S. 62 flg., og hvoraf desuden haves en samtidig dansk Oversættelse i Ulf. Sager Fasc. 35. Når Datoen på den danske Regerings Skrivelse på sidst nævnte Sted angives som 22. April, må dette bero på en Fejlskrivning. Jvfr. iøvrigt også Fryxell: Handl. rör. Sverges Hist. I, 107—8.

187) Afskrift i Allen's Papirer Nr. 22; samtidig dansk Oversættelse i Ulf. Sager Fasc. 35. Om begge Skrivelser og deres Modtagelse se Becker's Saml. II, 36—37.

188) Der siges: få Dage efter Sperlings Bortførelse derfra; se den yngre Korfits U.'s Brev til La Peyrère af $^{28}/_{5}$ 1664 (Ny kgl. Saml. 2139 b, 4to). Magistraten i Hamborg havde modsat sig Udleveringen.

189) Se et Brev fra Chr. Sleun til den yngre Otto Sperling af $^{18}/_{6}$ 1664 i Ulf. Sager Fasc. 19. Samme Steds findes

en Del Breve fra Ludvig Ulfeldt til Otto Sperling d. y., skrevne i Sverig 1664 og 1665: ligeledes fra Sleun til samme, til Dels vedrørende de unge Ulfeldter og deres Sag. At en af Sønnerne endog blev ansat i den svenske Hær, sees af Fryxell: Handl. rör. Sverges Hist. I, 176—77.

[190]) At disse også bl. a. vare rettede mod Christian Ulf., foreligger der flere Vidnesbyrd om, og det var endog berettet Christian U. selv, at Hagedorn, som med Vold bortførte Sperling fra Hamborg (hvorom mere siden), havde i Sinde at gjøre det samme med ham i Basel, i hvilken Anledning Chr. U. tog sine Forholdsregler (se et Brev fra ham til den yngre Otto Sperling af 24/5 1664 samt en i det indlagt Skrivelse til den første Borgermester i Hamborg (Ny kgl. Saml. 2146 c, 4to). I Ulf. Sager Fasc. 24 haves en Koncept til en officiel Skrivelse til Basel om at udlevere Chr. Ulf. (fra første Halvdel af 1664), men det kan måske være tvivlsomt, om en sådan Skrivelse virkelig er bleven udfærdiget og afsendt.

III.

[1]) Jeg bemærker en Gang for alle, at jeg, netop fordi »Jammers-Mindet« er en så afgjort Hovedkilde for Skildringen af Leon. Chr.s Liv i Fængslet, ikke finder Anledning til i det følgende at citere dette Skrift uden undtagelsesvis, og at jeg ved Citeringen mere følger et subjektivt Skjøn end en bestemt Plan. Også Leon. Chr.s Selvbiografi (udg. af mig i D. Saml. 2 R. I, 142 flg.), som for et større Afsnits Vedkommende giver omtrent det samme som »J.-M.«, om end flygtigere skitseret, agter jeg kun sparsomt at citere.

[2]) Om de fleste af de her og i det følgende nævnte Personer må jeg, for så vidt der om dem findes nærmere biografiske Oplysninger i mine Udgaver af »Jammers-Mindet«, i det hele nøjes med at henvise hertil. En Gang imellem forbeholder jeg mig dog at gjøre en Undtagelse fra denne Regel, og navnlig når jeg om en og anden Person ser mig i Stand til at give nye Oplysninger.

[3]) Leon. Chr. kalder ham Bendix A., men der er næppe Tvivl om, at det er den samme Benedictus v. A., om hvem Overhofmarskal Løvenskiold har meddelt mig, at han 1663 kommanderede 7de Kompagni af Kongens Livregiment til Fods. 1675 blev han Major ved Regimentet.

[4]) Jvfr. Selvbiografien (D. Saml. 2 R. I, 201).

[5]) Hun var født $^{9}/_{11}$ 1614 og blev 1630 gift med Otte Krafse til Egholm, men løb siden bort fra ham. Om hende se, foruden det i »J.-M.« 2 Udg. S. 25 Anm. 2 anførte, D. Saml. 2 R. II, 326 flg. og 1ste Bind af nærværende Skrift S. 443.

[6]) Om Leon. Chr.s Ankomst til Kjøbenhavn og Indsættelse i Blåtårn samt om Begyndelsen af hendes Ophold der kan også jævnføres et samtidig trykt Flyveblad af 11. August (optrykt i D. Mag. 3 R. II, 73); se desuden Becker's Saml. II, 11 og 289; Bircherod's Dagbøger, ved Molbech, S. 89.

[7]) Den svenske Resident Lilliecrona opgiver Navnene på dem, der forhørte Leon. Chr. ved denne Lejlighed, således: Rantzau, Reedtz, Rentemester Hondorph og Dr. Ernst (Becker's

Saml. II, 11). At Leon. Chr.'s Angivelse dog er den rette, fremgår, hvis der ellers behøvedes noget nyt Vidnesbyrd herfor, af det ovenfor omtalte Flyveblad, som nævner: Rantzau, Reedtz og Erik Krag.

[8]) Angående de enkelte Uoverensstemmelser, der findes mellem Leon. Chr.'s egne Beretninger i »J.-M.« og i Selvbiografien både om dette og de følgende Forhør, nøjes jeg med at henvise til D. Saml. 2 R. I, 136—37, 203 Anm. 2, 205 Anm. 2 og 3 samt 208—9.

[9]) Uden Tvivl var også den sidst nævnte, om hvem jeg ikke før har kunnet give nogen Oplysning, en Adelsmand fra Brügge. I A. Sander's Flandria illustrata II, 189 - 90 nævnes en Marcus Albertus d'Ognate i Tiden før 1660 flere Gange som Borgermester i det Brügge'ske Frankonat. Måske er det netop denne Mand, Leon. Chr. taler om.

[10]) Maria Elisabeth v. Haxthausen, født v. Geispitzheim. Hun var født 1602 i Kaiserslautern og blev 1647 gift med Heinrich v. Haxthausen, Herre til Thienenhausen. 1657 blev hun ansat som Hovmesterinde hos Dronningen, † 1665.

[11]) Abel Kathrine Mesing, gift med Proviantskriver på Kjøbenhavns Slot og Inspektør over Dronningens Gods på Lolland og Falster, Hans Hansen Osten. Om denne Kvinde, Stifterinden af de så kaldte Abel Kathrines Boder, må jeg henvise til »J.-M.« 2 Udg. S. 34 Anm. 2.

[12]) I Selvbiografien er det Hovmesterinden, der taler først.

[13]) »J.-M.« 2 Udg. S. 63.

[14]) Hendes Navn var Edel Ulfeldt.

[15]) I det før omtalte Flyveblad af 11. August (D. Mag. 3 R. II, 73) omtales, at man ved Visitationen af Leon. Chr. strax efter hendes Indsættelse i Fængslet havde fundet »eine schöne kleine Büchse«, som var bleven overgivet til Dr. Bulche, og som viste sig at indeholde Gift, idet en Katkilling, som han havde ladet æde noget af dens Indhold, var død deraf. Det ligger nær at antage, at denne Historie udelukkende må henføres til Opdagelsen af Leon. Chr.s vistnok meget uskyldige »Balsambøsse«.

[16]) Den Mistro, man senere fattede til Ulfeldts Forbindelser med Gottorp (T. A. Becker: To Fortællinger S. 145—46), var på det omhandlede Tidspunkt næppe endnu opstået.

[17]) »J.-M.« 2 Udg. S. 48. Om disse Rygter jvfr. også Skandinav. Litteraturselsk. Skr. 1808, S. 162; Becker's Saml II, 9 Anm. 2 og 289; A. Bording's Poet. Skrifter S. 84 flg.

[18]) I Selvbiografien hedder det: endnu samme Eftermiddag, som Forhøret havde fundet Sted om Formiddagen.

19) Jvfr. D. Saml. 2 R. I, 207.

20) I Selvbiografien (D. Saml. a. St. S. 208) taler Leon. Chr. om Protester fra Universitetet og Kjøbenhavns borgerlige Øvrighed, i »J.-M.« om Protester fra den sidste og fra Gejstligheden. At det må have været Universitetets Protest, der blev oplæst ved hin Lejlighed, fremgår af, at denne er dateret den 7. August, medens den kjøbenhavnske Gejstligheds Protest først er dateret den 19. August, og den øvrige Gejstligheds, der indsendtes stiftsvis, meget senere, i September og Oktober (Originalerne til alle disse Aktstykker, ligesom også til Adelens Protest og til en fra Sorø Akademi, haves i Ulf. Sager Fasc. 18; Adelens, den kjøbenhavnske Gejstligheds og Universitetets Protester udkom strax i Trykken og ere optrykte hos Paus II, 263 flg. o. a. St.) Om nogen Protest fra Borgmestre og Råd i Kjøbenhavn (vel sagtens på hele det kjøbenhavnske Borgerskabs Vegne) forlyder ellers intet. Men det er i høj Grad sandsynligt, at også en sådan er bleven afgivet, og der kan i al Fald næppe være Tale om en Forvexling med Adelens Protest, der måske heller ikke er afgivet før den 14de August (i Orig. findes ingen Dato, men den trykte latinske Oversættelse er dateret den 14de August, medens den danske Udgave først er dateret den 20de).

21) Her kan måske anføres, at den følgende Dag, den 14de August, fik Peter Bulche og Dr. Henrik Ernst Befaling til at forhøre Leon. Chr.s Pige, som var bleven arresteret samtidigt med hende, om hvad hun vidste om hendes og Ulfeldts Sager (Sjæll. Tegnelser; D. Saml. 2 R. I, 211 Anm. 2).

22) Den svenske Resident i Kjøbenhavn, der dog i det hele ikke viser sig meget vel underrettet om disse Sager, siger, at det var som Følge af en Ansøgning, hun havde indgivet til Dronningen, at hun fik et nyt Fængsel (Becker's Saml. II, 12).

23) Den nævnte svenske Resident siger (Becker's Saml. a. St.), at hun den 12te fik et andet og bedre Fængsel. Overfor Leon. Chr.s eget Udsagn om, at hun først overflyttedes til det andet Fængsel den 17de — et Udsagn, som på forskjellige Måder gjentages både i »J.-M.« og i Selvbiografien (se således »J.-M.« 2 Udg. S. 188; Danske Saml. a. St. S. 211 og 212) — kan hin Ytring dog i det højeste forståes således, at man på den nævnte Dag tilstod hende et andet Fængsel, og i Virkeligheden omtaler Leon. Chr. netop under den 12te August og i de følgende Dage, at hun hørte, hvorledes Murerne arbejdede på at sætte det Kammer i Stand, som hun siden kom til at bebo (se »J.-M.« 2 Udg. S. 52; jvfr. S. 62). Hvis der kunde være nogen som helst Tvivl om, at Leon. Chr. ikke huskede

en for hende så vigtig Dato — hvad jeg ikke tror, at der kan være —, må i hvert Fald hendes Angivelse bestyrkes ved, at der netop Dagen efter den Dag, hun selv opgiver som Overflytningsdagen, gaves Slotsfogden en Instrux om, hvorledes han skulde forholde sig overfor hende i det nye Fængsel (se D. Saml. 2 R. I, 212 Anm. 1). Også i en på enkelte Punkter meget vel underrettet Kilde fra Christian V.s Tid (Journ. f. Polit. 1815, 4, 282; udførligere i Univ. Bibl. Additam. Nr. 335, 4to) hedder det, at Leon. Chr. tilbragte 9 Dage i »den mørke Kirke«. Det er også derfor kun for Fuldstændigheds Skyld, at jeg nævner, at der i det før omtalte Flyveblad af 11. August (D. Mag. 3 R. II, 73) — om hvilket det dog næppe er aldeles afgjort, at det just er skrevet på denne Dag — endog hedder, at hun den 10de overflyttedes til sit nye Fængsel.

[24]) At Tanken om, at man vilde bruge Pinebænken mod Leon. Chr. for at afpresse hende en Tilståelse, ikke var aldeles grebet ud af Luften, synes at fremgå af nogle Ytringer af den svenske Resident (Becker's Saml. II, 12).

[25]) Også Vinduet selv var bleven gjort betydelig mindre i Anledning af Leon. Chr.s Indflytning, se »J.-M.« 2 Udg. S. 121 Anm. og 189 samt D. Mag. 3 R. II, 73. Om Værelsets Beliggenhed kan iøvrigt henvises til en Artikel af R. Mejborg i »Ude og Hjemme« 2 Årg. Nr. 77 med tilhørende Tegning af Slottet. Det lå ud til den indre Slotsgård, medens »den mørke Kirke«, som stødte op til det udenfor liggende Rum, men lå i en lavere Plan, vendte ud til den modsatte Side, hvor Indkjørselen til Slottet var.

[26]) »J.-M.« 2 Udg. S. 231.

[27]) I Følge en Instrux for Jokum Waltpurger af $^{18}/_{8}$ 1663 (Sjæll. Tegn.; aftrykt i D. Saml. 2 R. I, 212) fik dette Fruentimmer 2 Rigsdaler om Ugen foruden Kosten. Samme Instrux går iøvrigt ud på, at Slotsfogden ikke uden særlig Befaling må lade andre end den nævnte Kvinde få Adgang til Leon. Chr., samt at han skal »give tilbørlig Agt på, at ingen Breve eller andet sådant til hende indkommer, så og at hun ingen Knive, Sax eller deslige Instrumenter, hvormed hun sig beskadige kan, hos sig inde beholder«. Det tillades hende om Dagen, når hun får Mad, at opholde sig i Kamret udenfor det egentlige Fængsel, »dog at Slotsfogden selv bliver imidlertid til Stede hos hende, indtil så længe at hun igjen udi det inderste Kammer ... er indkommen«.

[28]) Den svenske Resident siger, ganske vist urigtigt, at det var den tyske Hofprædikant, Mag. Johannes Bremer (Becker's Saml. II, 15).

29) Se Anm. 27; jvfr. »J.-M.« 2 Udg. S. 62, Journ. f. Polit. 1815, IV, 283.

30) En udførlig Skildring af dem haves i D. Saml. 2 R. II. 163 flg.; jvfr. Becker's Saml. II, 21.

31) D. Saml. 2 R. I, 213; jvfr. »J.-M.« 2 Udg. S. 86 Anm. 1.

32) At det var efter Befaling, sagde Slotsfogden selv — formodentlig senere — til Leon. Chr., se D. Saml. a. St.

33) Se bl. a. »J.-M.« 2 Udg. S. 85.

34) »J.-M.« 2 Udg. S. 102—3. At hun også ved Anvendelsen af de så kaldte »Sympathi-Råd«, som endnu i vor oplyste Tid spille en ikke ringe Rolle, mente, at det væsentlig var »Troen«, der virkede, sees af anf. Skrift S. 159 Anm. 1.

35) To af disse — en dansk og en tysk — gjengiver hun i »J.-M.« (2 Udg. S. 94—97).

36) Se bl. a. en udateret Koncept til et Brev fra Sperling til Leon. Chr. (Gl. kgl. Smlg. 1110, Fol.), hvori han svarer temmelig skarpt på et skarpt Brev fra hende af 12/12 1657. Jvfr. Koncept til et Brev fra ham til Ulfeldt af 22/5 1658 (smstds.).

37) En Del Aktstykker, vedrørende dette Fangenskab, haves i Gl. kgl. Smlg. 1110, Fol., hvormed kan jævnføres Sperlings Beretning i hans Selvbiografi Gl. kgl. Smlg. 3094, 4to. Angående hans Følgeskab med Ulfeldt i 1657 påstod han, at det var nødtvungent og meget imod hans Vilje, og han fremhævede stærkt den Spænding, der var indtrådt mellem ham og det Ulfeldtske Ægtepar (se især et Brev til en unævnt — Gersdorff? — af 30/9 1658). Kongens Tilladelse til at sætte ham i Frihed, som gaves i Følge »vielfältige Intercession«, er af 27/2 1659 (Gl. kgl. Smlg. 1112, Fol.), og Frigivelsen fandt Sted den 31. Marts (Selvbiografien S. 424; jvfr. Brev fra Sperling til Gersdorff af 4. April (Gl. kgl. Smlg. 1110, Fol.). Det er derfor ret påfaldende, at der haves en Supplik fra Sp. til Eberstein af 28/3 1659 om på kort Tid at måtte rejse til Hamborg, ligesom der også i det af Eberstein udstedte Pas af 30/3 1659 (begge Aktst. på sidst anf. Sted) tales om at lade Sp. passere og repassere. Mulig finder dog det sidste Udtryk sin Forklaring i, hvad der står i Kongens Skrivelse af 27/2 1659, at Sp. må forpligte sig ved en Revers til at indfinde sig igjen, når han forlanger det. Reversen selv har jeg iøvrigt ikke fundet. Men at Sp. måtte udstede en sådan og deri også forpligte sig til ikke at indlade sig med Kongens Fjender eller foretage noget til Danmarks Skade, er sikkert nok (se bl. a. Paus II, 99 og Suhm's Nye Saml. III, 258—59 og 261). At

det særlig var Gersdorff og Lente, der skaffede Sp. fri, må sluttes af flere Skrivelser fra denne (Gl. kgl. Saml. 1110, Fol.), medens på den anden Side Grev Christian Rantzau og kejserlig Hofkammerråd Baron Plettenberg — hvilken sidste brugte Sp. som Læge —, for ikke at tale om Rådet i Hamborg og andre, allerede tidligere havde gjort deres Indflydelse gjældende i hans Favør hos Eberstein.

38) Se foran S. XIX, Anm. 11.

38a) Se bl. a. to Breve af $^{15}/_{9}$ og $^{13}/_{10}$ 1663, n. St., af hvilke Afskrifter haves i Ny kgl. Saml. Nr. 637, Fol.

39) Se Forhørene over ham i Blåtårn (bl. a. hos T. A. Becker: To Fortællinger S. 141) og Journ. f. Polit. 1816, I, 126.

40) Af Breve fra Marquisen af Caracena til Fr. III. fra de første Måneder af 1664 (Geh. Ark. »Nederlandene« Nr. 54) må man slutte, at Hovedmassen af Ulfeldts i Brügge beroende Papirer først kom til Danmark i Juni 1664 sammen med de to nedenfor omtalte Franskmænd La Roche Thudesquin og Beranger. Imidlertid forekommer der i de Forhør, som allerede i Begyndelsen af Maj 1664 holdtes over Sperling, flere Ting, som synes at tyde på, at nogle af Papirerne — særlig indeholdende Breve fra Sperling — må være blevne udleverede allerede før Sperlings Arrestation fandt Sted, og i denne Retning går også Sperlings egen, i hvert Fald dog ikke ganske korrekte Udtalelse (Suhm's Nye Saml. III, 244), at de Ulfeldtske Papirer overgaves til Hann. Sehested, da han på sin Tilbagerejse fra Frankrig drog igjennem Flandern. Tilladelsen til at udlevere Papirerne var jo også så gammel, at Caracena allerede i et Brev af $^{24}/_{11}$ 1663 (vistnok ny Stil) meldte Fr. III. den (»Nederlandene« Nr. 54). Fuldt så kompromitterende for Sperling som dennes egne Breve vare dog en Del Breve, som dels Ulfeldt, dels Datteren Anne Kathrine havde skrevet til ham, efter at de begge havde forladt Brügge, og disse Breve kom altså ikke i den danske Regerings Hænder ved de omtalte Lejligheder, men må sikkert være opsnappede af dens Agenter andet Steds, hvad der også til Dels bevidnes af Sperling selv (se således Historia Carceris p. 23 og 31). Dette gjælder bl. a. om de tre Breve fra Ulfeldt, som ere trykte i Journ. f. Polit. 1816, I, 121 flg., om et Brev fra Anne Kathrine, som er trykt i Journ. f. Polit. 1815, IV, 274 flg., samt om et Brev fra Christian U., trykt anf. St. 1816, I, 134 flg. (jvfr. Suhm's Nye Saml. III, 255—56; at Sperling særlig ikke havde fået det sidst nævnte Brev, sees af S. 260). Ved en sådan Opsnapning forklares det da også, at Sperling, som han siger, heller aldrig fik Slutningen af Ulfeldts Apologi, skjønt Ulfeldt havde sendt den til ham (Suhm

a. St. 244; jvfr. Journ. f. Polit. 1815, IV, 277 og 1816, I, 130). Påfaldende er det dog, at Christoffer Sleun i et udateret Brudstykke af et Brev, som uden Tvivl er til den ældre Sperling, og skrevet i Marts eller April 1664 (Ulf. Sager Fasc. 19) siger, at han har modtaget Slutningen af Apologien, »som De har tilsendt mig den 27. Februar«. Men måske har han antaget Skriftet for sluttet, før det virkelig var det.

[41]) Et meget slet Skudsmål om Hagedorns Fortid, udstedt 25/3 1659 af en bøhmisk Greve, haves i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol. H. siges her at være Søn af en Amtsforvalter i Hasselau.

[42]) En udførlig Skildring af disse Begivenheder, ved Sperling selv, haves i hans »Historia Carceris« (skrevet som Tillæg til hans Selvbiografi i Gl. kgl. Saml. Nr. 3094, 4to; jvfr. Suhm's Nye Saml. III, 245 flg.) samt i et Brev fra ham til hans Børn, skrevet i Blåtårn 11/8 1667 (Gl. kgl. Saml. Nr. 1112. Fol.). Hermed kan jævnføres et samtidigt, tysk Flyveblad (optrykt hos Paus, II, 97 flg., oversat i Nye d. Mag. III, 30 flg.); et andet, skrevet, tysk Flyveblad i Ulf. Sager Fasc. 19; Bønskrift fra Chr. Sleun til den svenske Konge på Sperlings Børns Vegne af 9/5 1664 (Ulf. Sager Fasc. 19); Bircherod's Dagbøger, ved Molbech, S. 95—96; Becker's Saml. II, 25 o. fl. St. — Efter en Antydning i »Historia Carceris« (p. 9) må man iøvrigt antage, at der allerede én Gang, før Sp.'s Bortførelse virkelig fandt Sted, havde været gjort et Forsøg i samme Retning, som dog mislykkedes.

[43]) »J.-M.« 2 Udg. S. 98 og Sperling's »Historia Carceris«.

[44]) En Kopi eller vist snarere Oversættelse af det Brev, hvorved Fr. III. i Juli 1651 tillod Sp. at nedsætte sig andet Steds, haves i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112 Fol. Det er i Virkeligheden ikke en »Dimission«, som Sperling påstod, men kun en Permission, som det hævdedes fra den anden Side.

[45]) Sperling's Historia Carceris (Suhm's Nye Saml. III, 254). Et Brev fra Otto Sperling den yngre til Korfits Ulfeldt den yngre af 31/8 1664 (Gl. kgl. Saml. 3092, V, 1, 4to) har Hensyn til dette Løsøre. Den sidst nævnte havde skrevet til den yngre Sperling, at han skulde lade Faderens Sølvtøj smelte for derefter formodentlig at udlevere det. Sperling afslår det. Han siger, at da Korfits's Broder (Ludvig?) var i Hamborg, blev det gamle Sølv solgt, at sælge det nye er forbundet med Fare, og at smelte det vilde være at berøve det dets Værdi. Han taler også om, at det egentlig er for Ulfeldts Løsøres Skyld, at hans Fader er bleven arresteret, og man har gjentagne Gange betydet ham, at hvis Godset blev udleveret, vilde Faderen blive sat i Frihed eller dog slippe nogenlunde godt derfra.

Hvis altså den danske Regering nu fik at vide, at der endnu stod noget af Løsøret hos Børnene, vilde det blive til Ulykke for Faderen. (Herefter skulde man tro, at Børnene havde svaret Regeringen, at de ikke længere havde Løsøret hos sig, men at den svenske Resident havde taget det under sin Varetægt. — Om Ulfeldts Sønners stadige Pengeforlegenhed haves også et Vidnesbyrd i et Brev fra Leon. Chr. til en unævnt (Afskrift i Ny kgl. Saml. 2146 c, 4to) af 22/8 1670. Hun taler om, at hun har givet Ordre til en Vexel på 1500 Rdlr. til Sønnen Korfits, men da Sønnen ikke kan vente, til den kommer i Orden, beder hun Adressaten, der allerede har hjulpet ham til Penge, også vedblive at yde ham sin Tjeneste i så Henseende.

[46]) Om de foran omtalte Begivenheder se især Sperling's Historia Carceris. Hovedforhøret er dog her ufuldstændigt gjengivet. Der haves flere Steder fuldstændige Afskrifter ikke blot af de til Sp. under hint Forhør rettede Spørgsmål, men også af hans Svar, således i Ny kgl. Saml. Nr. 2140 d, 4to (en nogenlunde tro Gjengivelse er trykt i T. A. Becker's To Fortællinger S. 132 flg.). Om Forhørene over Sperling kan også jævnføres nogle skrevne Relationer i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112. Fol., og Becker's Saml. II, 28—40.

[47]) Se om disse Forhold bl. a. en Brevvexling mellem Sleun og den yngre Otto Sperling fra Året 1664 (Ulf. Sager Fasc. 19), der også indeholder Sleuns Supplik af 9/5 1664 til den svenske Konge. Allerede da havde Sperlings Børn indgivet et Bønskrift til den svenske Resident i Hamborg og sendt et andet til den svenske Konge (Brev fra Sleun af 7/5 1664), men det sidste kom temmelig sent til Stokholm (Sleuns Brev af 21/5 1664), hvorfor Sleun indsendte sit eget. Sleun vedblev endnu en Tid lang efter at være overordentlig virksom i denne Sag. Om Sverigs Forhold se også Becker's Saml. II, 27 flg., Fryxell: Handl. rör. Sver. Hist. I, 108, 121 og 126; enkelte Aktstykker i Gl. kgl. Saml. Nr. 1112, Fol.; Thott's Saml. Nr. 113.. Fol.; Allen's Papirer Nr. 22, Fol. o. fl.

[48]) Se Fr. III.s Brev til Skatkamret af 3/9 1664 (i Skatkamrets Expeditionsprotokol Nr. 7, Rentek. Ark.); han fik Skjøde på Godset 8. September s. A. (Efter Meddelelse af Arkivfuldmægtig A. D Jørgensen). Godset lå i Nørre- og Sønderjernløse samt Søstrup. En Gård, som Sperling ejede i Studiestræde i Kjøbenhavn, skjænkedes af Kongen til Jokum Waltpurger, se O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium III, 616.

[49]) Han siger i »Historia Carceris«, at Kongen tilstod ham 14 Lys om Ugen fra Lysemesse til om Sommeren, 21 om Høsten og 35 om Vinteren. Jokum Waltpurger gav han

imidlertid kun 7 om Ugen, hvortil kom 4, som han fik tilsendt fra en Ven, »Hr. Arent«.

50) »J.-M.« 2 Udg. S. 98—99.

51) Historia Carceris S. 18—19.

52) La Roche sagde selv, at det i Paris hed, at hun »gouvernait le roi« (se Forhøret over ham i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol.), men at hun for Resten mere var en »putaine« end en hæderlig Dame. Hvad angår Bevæggrundene til hendes Angivelse, synes de at have været, dels at hun var forbitret på La Roche, fordi han, som tidligere havde været hendes Elsker, havde forladt hende, dels at hun frygtede for, at han ved sine Foretagender skulde styrte Beranger, der senere var bleven hendes Elsker, i Ulykke.

52a) Brevet er skrevet fra Hamborg 25/11 1662. La Roche siger deri, at han har været i Ængstelse for, at hans tidligere Skrivelser vare blevne opsnappede og læste, og at »les officiers, qui sont dans cette affaire, ont grande peur et veullent quitter la seruice«, fordi den danske Ambassadør (Hann. Sehested) er kommen til Paris. Når L. R. har fået Svar fra Dem. Langlois, om hun vil fortsætte denne Sag, må han skrive til Kongen (af Frankrig), for at de Herrer, som ere med i Sagen, kunne se, at han ikke, som de mene, har fået noget af Kongen, enten Penge eller Pension. Hvis imidlertid Dem. L. »vouloit en parler pour auoir quelque petite chose, cela contenteroit ces messieurs, et par la il [Kongen] verroit que l'affaire est veritable. Je suis dans l'impatience de scauoir des nouuelles de cette affaire, car c'est la meilleure affaire que le roy puisse jamais faire, mais comme ces messieurs les officiers voient que l'ambassadeur est a Paris, ilz ont peur que cela ne soit decouuert, et qu'ilz ne soient tous arrestez, quoyque je fasse tousiours ce que je puis pour les asseurer que c'est une chose fort secrette«, etc.

53) Indtil dette Punkt findes alle Hovedkilderne til Sagens Historie samlede (af Hann. Sehested selv) i Håndskriftet Ny kgl. Saml. Nr. 651, Fol. Nogle Aktstykker vedrørende Sagen haves også i »Danske Kongers Hist.« (Geh.-Ark.) Nr. 152 samt i Thott's Saml. 1138, Fol. En Fremstilling af Sagen efter det først nævnte Håndskrift, ved Moldenhaver, findes i Skandinav. Litteraturselsk. Skrifter 1808, S. 177 flg. Fortsættelsen af denne Afhandling, i Håndskrift, haves i Ny kgl. Saml. Nr. 1386 g, Fol.

54) Se Brev fra Caracena til Fr. III. af 24/12 1663 (Orig. i Geh. Ark., »Nederlandene« Nr. 54; Koncept til Kongens Svar i Ulf. Sager Fasc. 34); jvfr. Breve fra samme til samme af 21/3 og 23/5 1664 (smstds.).

[55]) Becker's Saml. II, 32—33; »J.-M.« 2 Udg. S. 80 og 83. Når Leon. Chr. siger, at de allerede i Efteråret 1663 bleve arresterede på Slottet, beror dette på en Hukommelsesfejl, der også udstrækker sig til Tiden for Fængslingen af hendes samme Steds omtalte to Tjenere.

[56]) Gjengivelse af Forhør, der holdtes over La Roche den 20. Juni og over Beranger den 28. Juni, samt af en Konfrontation mellem begge, haves i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol.

[57]) »J.-M.« 2 Udg. S. 82—83.

[58]) Se også om denne Sag Ny kgl. Saml. Nr. 651, Fol., passim.

[59]) Becker's Saml. II, 88. 1671 blev han Danebrogsridder og ophøjet i Friherrestanden.

[60]) »J.-M.« 2 Udg. S. 80; jvfr. Ude og Hjemme 2 Årg. Nr. 77.

[61]) Becker's Saml. II, 43.

[62]) I Krigskollegiets Møde 20. August 1661 besluttedes det at give La Roche Afsked af Tjenesten (se Protocollum consiliorum militarium 1661, Geh. Ark.); han kommanderede dengang et Kompagni af det Kragske Regiment i Nykjøbing på Falster. Om han dog fik sin Afsked strax, turde være tvivlsomt. I Samtalen med Le Tellier i Pintsen 1662 betegnede han sig i det mindste endnu som Kommandant i Nakskov, og hermed stemmer det, at man finder omtalt hans »Congé« af $^{30}/_{8}$ 1662 (Danske Kongers Historie Nr. 152, Geh. Ark.).

[63]) Se om disse Ting den utrykte Fortsættelse af Moldenhavers Afhandling om Hann. Sehested og La Roche i Ny kgl. Saml. Nr. 1386 g, Fol., og enkelte samme Steds bevarede Aktstykker; jvfr. Estrup: Bidrag til Kundskab om Frankriges. Danmarks og Sveriges politiske Forhold 1663—1689 S. 5.

[64]) »J.-M.« 2 Udg. S. 80. Et Forhør over Niels Kajberg i Thott's Saml. Nr. 1138, Fol. Frants Henriksen blev først arresteret senere. Han omtales i hint Forhør som værende i Nyborg. Når iøvrigt Leon. Chr. antager — ligesom for La Roche's Vedkommende (ovfr. Anm. 55) —, at de bleve arresterede i September 1663, må også dette bero på en Fejlhuskning, idet Niels Kajberg udtalte i Forhøret, at han var rejst fra Brügge 27. Marts 1664.

[65]) »J.-M.« 2 Udg. S. 112; jvfr. D. Saml. a. St. S. 215. Når Leon. Chr. på det først nævnte Sted henfører Forfærdigelsen af Væven til Pintsen 1665 og bringer Historien i Forbindelse med Jokum Waltpurger, må hun på den ene eller anden Måde huske fejl; thi Waltpurger må antages at være ophørt med at komme til hende senest i Januar 1665 (se Anm. 69). Formo-

dentlig må Sagen henføres til 1664 og kan i al Fald ikke henføres til 1665, da Balcke midlertidig forrettede Slotsfogdens Tjeneste, thi af ham vilde hun med Lethed kunne have fået meget bedre Redskaber til at arbejde med.

66) D. Saml. 2 R. I, 215.

67) D. Saml. a. St. S. 214—15; »J.-M.« 2 Udg. S. 106—8.

68) I Holger Jacobæus' Museum regium har jeg dog ikke fundet disse Gjenstande nævnte, hverken i Udgaven af 1696 eller i den af 1710. I Nova litteraria maris Balthici 1700 pag 216 omtales, at forskjellige Sager fra Leon. Chr.s Hånd opbevaredes på Kunstkamret, men der siges ikke, hvilke; ligeså i A. Thura's Gynæceum Daniæ litteratum p. 44.

69) Sperling siger i sin Historia Carceris (Gl. kgl. Saml. 3094, 4to), at Balcke første Gang kom til ham 13. Januar 1665, og at den nye Slotsfoged, Johan Jæger, kom i hans Sted den 9. Juni. Dette stemmer ret vel med, at Leon. Chr. på flere Steder i »J.-M.« siger, at Balcke gjorde Tjeneste i Tårnet i 20 Uger.

70) Gl. kgl. Saml. 3094, 4to; jvfr. Suhm's Nye Saml. III, 266.

71) Bestallingen, af 12/6 1665, i Rentekammerets Bestallingsprotokol. Sperling siger i sin Historia Carceris, at Jæger var en Fætter til Gabel.

72) Foruden de Penge, Leon. Chr. frelste ved Visitationen, som fandt Sted strax efter hendes Indsættelse i Fængslet, havde hun senere fået tilsendt nogle Dukater fra sin Pige, som en Tid sad arresteret hos Slotsfogden, se »J.-M.« 2 Udg. S. 101 Anm. 1.

73) Se P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark I, 214 flg.; jvfr. »J.-M.« 2 Udg. S. 145 Anm. 2.

74) »J.-M.« 2 Udg. S. 123, og en Samling af Sperlings i Fængslet skrevne Breve, som findes i Gl. kgl. Saml. 1112, Fol.

75) Om Elisabeth Augustas Forhold se »J.-M.« 2 Udg. S. 39, 52, 62, 186.

76) Se den i Anm. 74 nævnte Samling af Sperlings Breve og særlig Breve af 26/8 1666, 5/6 og 8/8 1667, 18/3 og 26/3 1668 og 30/3 1670.

77) Jvfr. »J.-M.« 2 Udg. S. 135 Anm.

78) A. St. S. 126—27.

79) Om disse Ting se flere Aktstykker i Geh. Ark. »Nederlandene« Nr. 51 og 52; D. Mag. 3 R. I, 292 flg.; J. J. E. Proost: Le Comte d'Ulefeld. Gand. 1880. pag. 24, samt et Brev fra Basel af 23/5 (1665), undertegnet H(ans) Wilhelm i Ulf. Sager Fasc. 19.

80) Se en Samling Aktstykker i Geh. Ark. »Nederlandene« Nr. 51—53; D. Mag. a. St. samt S. 285 og 287.

[81]) Sperling junior's De feminis doctis (Gl. kgl. Saml. Nr. 2110 a, 4to, S. 436); jvfr. D. Mag. a. St. S. 287 Anm. 2. Frøken Hedvig havde i Året 1664 forladt Danmark og var draget til Sverig, se Lund: Beskrivelse over Thorseng S. 19.

[82]) »J.-M.« 2 Udg. S. 143—44.

[83]) Fryxell: Handl. rör. Sverges Historia I, 176—77.

[84]) Archenholtz: Mémoires conc. Christine Reyne de Suède III, 463.

[85]) Archenholtz a. St. S. 169.

[86]) D. Mag. 3 R. I, 287.

[87]) Se J. Chr. Nemeitz: Inscriptionum singularium fasciculus pag. 162—63. Bibliotheksassistent S. Gjellerup har gjort mig opmærksom på denne Kilde. Christian U. siges her at have været »Christinæ Alexandræ ... inter primi ordinis aulicos acceptissimus« og at have udmærket sig ved sin Iver for den katholske Tro, til hvilken han »fratres et sororem Lutheraniæ hæresi ereptos adduxit et asseruit«. Han angives at være død 1688 i sit 55de År, men i et af disse Tal må der være en Fejl. — Mulig er han død for sin egen Hånd. Det hedder i det mindste i en på flere Punkter vel underrettet Kilde, det tidligere i dette Skrift omtalte Håndskrift »Refutation d'un livre intitulé Le comte d'Ulfeld etc. Nouvelle historique« (hvoraf en Afskrift ved C. Deichmann haves i Kristiania Universitetsbibliothek), at Chr. U. »i Følge Aviserne fra forrige År »har givet sig selv 6 Knivstik i Kroppen«. Desværre véd man ikke, hvad År Håndskriftet er blevet til.

[88]) Rigtignok siger Forfatteren til den i forr. Anm. nævnte »Refutation«, at han har truffet Ulfeldts 4 Sønner, og at den ældste og yngste vare Katholiker, de 2 andre Lutheranere, men ligesom Gravskriften over Christian U. viser hen på, at i det mindste to af Brødrene vare Katholiker, således må Korfits's Forhold til Dronning Christina gjøre det rimeligst, at han var det (se også Archenholtz: Mémoires etc. III, 230).

[89]) Tilladelsen, af $^{15}/_{10}$ 1663, er bl. a. trykt hos Paus II, 294.

[90]) Becker's Saml. II, 236—37; »J.-M.« 2 Udg. S. 159.

[91]) D. Saml. 2 R. I, 169; jvfr. nærvær. Skrift I, 287—88.

[92]) »J.-M.« 2 Udg. S. 160—61.

[93]) »J.-M.« 2 Udg. S. 161—62, 165, 167—68; Becker's Saml. II, 237 Anm.

[94]) Se Brev fra Sperling til hans Børn af $^{5}/_{6}$ 1667 (Gl. kgl. Saml. 1112, Fol.); »J.-M.« 2 Udg. S. 156 Anm. 1.

[95]) Se Vilh. Worm's Adversaria til Chr. V.s Historie (Rostgårds Saml. 59, Fol.); jvfr. Bording's Danske Mercurius til

1. September 1670. Herefter må Angivelsen i Bircherod's Dagbøger S. 131 være urigtig. Hvad iøvrigt Spørgsmålet angår, hvor Fejlen hos Leon. Chr. stikker, vilde det bedst kunne afgjøres, dersom man vidste, når Hertuginde Augusta kom til Kjøbenhavn. Hendes Ægtefælle synes efter Bircherod a. St. at være kommen dertil sammen med Kurprinsessen af Sachsen, men det er jo ikke dermed sagt, at det også gjælder om hende. Når Leon. Chr. taler om Kurfyrstinden af Sachsen i Stedet for om Kurprinsessen, er dette utvivlsomt en Skjødesløshedsfejl, der måske hidrører fra, at det pågjældende Sted i hendes Værk er skrevet, efter at Anna Sophie virkelig var bleven Kurfyrstinde (1680).

96) »J.-M.« 2 Udg. S. 171—73. Formodentlig var det ved samme Lejlighed, at Dronningen besøgte Sperlings Fængsel (Suhm's Nye Saml. III, 266).

97) Leon. Chr. siger selv (»J.-M.« 2 Udg. S. 174): den 6. September. Landgrevinden kom imidlertid først til Kjøbenhavn den 18. September; se Tage-Register Chr. V. S. 60—61; Bircherod's Dagbøger S. 136—37.

98) »J.-M.« 2 Udg. S. 176—77.

99) At Frøken Hedvig selv har virket for Søsteren, tør måske sluttes af et Brev af 30/3 1670, skrevet af Sperling i Blåtårn (Gl. kgl. Saml. 1112, Fol.), hvori det hedder, at hun den 15. Marts var rejst fra Råbeløv til Kjøbenhavn med en hel Håndfuld Supplikationer.

100) Se et Brev fra hende og Søsteren Leonora Sophie til Peter Schumacher, dateret Råbeløv 12/4 1671 (Breve til Griffenfeld, Griffenfelds Sager i Geh. Ark.). De minde her om Resolutionen på Ansøgningen og bede Schumacher meddele dem den, når den kommer.

101) Bønskriftet — der er undertegnet: de bedrøvede Ulfeldter — er, ligesom en Skrivelse fra Kongen til Peter Schumacher, hvori det omtales, og som bærer Påtegningen: 18. April 1671, aftrykt efter Originalen i Molbech's Nordisk Tidsskrift f. Historie osv. I, 574—75; jvfr. O. Vaupell's Rigskansler Grev Griffenfeld I, Aktst. S. 4. I Universitetsbiblioteket og andre Steder haves begge Aktstykker i lithograferede Faksimiler. Båndet blev fundet i Kongens eget Gemak, uden at han fik at vide, hvorledes det var kommet der.

102) I den yngre Sperling's Skrift De feminis doctis (Gl. kgl. Saml. 2110 a, 4to). Efter hvad her og i det foregående er oplyst om Landgrevindens Forhold, vil man indse, at det er fuldstændig falskt, når Ulrik Fredr. Gyldenløve sagde til den engelske Gesandt, at Enkedronningen og Landgrevinden

modsatte sig Leon. Chr.s Løsladelse (D. Saml. 2 R. III, 38). Man forstår imidlertid ret vel, at han lige over for den engelske Regering, som dengang intercederede for Leon. Chr. — om end ikke meget indtrængende — ikke gjerne vilde være bekjendt, at hele Modstanden mod Løsgivelsen skrev sig fra en enkelt Person, som, om hun end var Kongens Moder, dog tillige var hans Undersåt.

[103]) Sperling's De feminis doctis.

[104]) I Hofman's Danske Adelsmænd II, 339 fortælles, at den nærmere Anledning var, at hun tillige med Søsteren Leonora Sophie så Lejlighed til at komme ind i en Have, hvor Enkedronningen spadserede, og her overrakte eller vilde overrække denne en Supplik angående Moderen. Hvilken Hjemmel Hofman har, vides ikke, men, fraregnet et enkelt Punkt, stemmer denne Historie ret vel med, at Gyldenløve fortalte den engelske Gesandt i Slutningen af 1671, at Ellen Christina nylig havde været i Kjøbenhavn og overrakt Kongen selv et Bønskrift for Moderen på en så forkert Måde, at hun derved havde opbragt Kongen meget og skadet Moderens Sag (D. Saml. 2 R. III, 39) Også den yngre Sperling siger (i »De feminis doctis«), at hun overrakte Kongen et Bønskrift, men man ser ikke, om Talen er om det samme som det, Gyldenløve sigtede til.

[105]) Sperling's De feminis doctis. På Rejsen til Tyskland blev hun først, som det synes ved en Misforståelse, arresteret i Rensborg, men siden efter Kongens Ordre løsgivet.

[106]) Jvfr. bl. a. »J.-M.« 2 Udg. S. 186. I det ovenfor (Anm. 100) omtalte Brev fra Leon. Chr.s Døtre til Schumacher, som iøvrigt sees ikke at have været det første, hentydes til. at Sch. havde lovet dem at virke til Gunst for Moderen. — Når det i et i D. Mag. 4 R. 4 Bd. udgivet Skrift fra Chr. V.s første Regeringstid »Fyrstelig Tankering« hedder (S. 284), at Simon de Petkum havde Fjender, fordi han anholdt Leon. Chr., »af hvis Kusiner og Svogre der daglig er omkring Eders Majestæt«, sigtes uden Tvivl herved nærmest til Gyldenløve og desuden til Folk som Henrik Bjelke (gift med en Søster til Ebbe Ulfeldt) osv. Iøvrigt gjør ikke blot det anførte Sted, men alt, hvad der ellers i det nævnte Skrift viser hen til Forfatterens Personlighed, det aldeles utvivlsomt, at det er Petkum selv, som er Forfatteren.

[107]) Om den kejserlige Regering siges det i den yngre Sperling's Skrift De feminis doctis (Gl. kgl. Saml. 2110 a, 4to). Nogle Skrivelser vedrørende den engelske Regerings Intercession haves i D. Saml. 2 R. III, 37—39.

108) »J.-M.« 2 Udg. S. 174 og 189—90. Leon. Chr. henfører den først nævnte Gunstbevisning til sin daværende Skriftefader, Slotsprædikanten Rudolf Moth, hvad der dog naturligvis kun vil sige, at han har anbefalet Sagen hos Kongen. Om den anden siger Holberg (Danm. Riges Hist. III, 589), at hun opnåede den ved at sende Dronningen en Pung, hvorpå hun med Perler havde broderet det siden ofte trykte tyske Vers: »Deine Gnade, deine Güte tröstet Hertze und Gemüthe« osv.

109) Om disse Forhold se Zahlkammer-Regnskaberne for de pågjældende År. Den første Pengeudbetaling fandt Sted den 12. Februar 1672 med 250 Rdlr., derefter fik hun den 28. December s. Å. 200 Rdlr. og den 5. November 1673 200 Rdlr., hvortil, efter at den kgl. Befaling af 12. November var udgivet, føjedes 50 Rdlr. Den første samlede Udbetaling af 250 Rdlr. efter Udstedelsen af den omtalte kgl. Befaling fandt Sted den 29. Januar 1675, den anden 29. Januar 1676. Når altså Leon. Chr. selv siger (»J.-M.« 2 Udg. S. 174 og 194), at hun i Begyndelsen fik 200 Rdlr., indtil Summen i 1676 forhøjedes til 250 Rdlr., er denne Fremstilling ikke ganske nøjagtig, enten man nu vil forklare det deraf, at hun har husket fejl, eller at nogle af Pengene — som næppe er umuligt — i Begyndelsen ere gåede i Slotsfogdens Lomme.

110) »J.-M.« 2 Udg. S. 194 og 212—13.

111) A. St. S. 193 Anm.

112) I, 283 flg.

113) Se 1. Bd. af nærvær. Skrift, S. CI Anm. 38.

114) Se »J.-M.« 2 Udg. S. 5—6.

115) Se bl. a. en Samling egenhændige Brevkoncepter af ham i Gl. kgl. Saml. Nr. 3092, V, 1, 4to.

116) D. Saml. 2 R. I, 217. Blandt den i forr. Anm. nævnte Samling Breve findes et fra ham til Anne Margrete Quitzov af 18/1 1673, hvori han taler om sine »lærde Kvinder« og beder hende sende Oplysninger vedrørende hende selv. I et Brev til samme af 4/2 1673 kommer han yderligere ind på denne Sag, og her omtales forskjellige andre danske Kvinder, som skulle medtages, og af hvilke nogle ere ham opgivne af Jomfru Quitzov.

117) Skriftet er udgivet af mig i D. Saml. 2 R. I, 129 flg. I de indledende Bemærkninger til Udgaven vil man finde alle fornødne Oplysninger. Allerede i min Udgave af »Jammers-Mindet« (1 Udg. S. XIII flg. og 2 Udg. S. XII flg.) godtgjorde jeg dette Skrifts Authenti, samtidig med at jeg påviste, at et Skrift, som tidligere havde været anset for en ægte Selvbiografi af Leon. Chr. (trykt i Bang's Saml. af nytt. Mat. 2 Stykke S. 125—47), var et nyere Falsum. Nogle Brudstykker af en forkortet

Redaktion af Selvbiografien ere også trykte i J. Ziegler's tyske Oversættelse af »Jammers-Mindet« (Denkwürdigkeiten d. Gräfin Leonora Christina«. Wien. 1871).

118) D. Saml. a. St. S. 217.

119) At Leon. Chr. aldrig skulde have tænkt sig Muligheden af en Offentliggjørelse af Skriftet, tør vistnok ikke helt benægtes, ja når man ser, hvorledes hun bagefter har eftergået det for også i rent formelle Småting at give det et tiltalende Udseende, bliver det vel endog sandsynligt, at en sådan Tanke har foresvævet hende. Men ligesom der alene af Hensyn til Regeringen ikke kunde være Tale om en sådan Offentliggjørelse i hendes Levetid eller i en Tid, som hun blot kunde overskue, således fremgår det af alt, at denne Tanke — hvis den virkelig har været oppe — ikke har fået mindste Indflydelse på noget væsentligt i Udarbejdelsen, som i alt har Karakteren af en fuldstændig fortrolig Henvendelse til Folk. der delte alle hendes Sympathier og Antipathier. — Om »Jammers-Mindet« ligesom også om det Håndskrift, hvori det er opbevaret, henvises iøvrigt til Indledningen til mine 2 Udgaver af Skriftet, Kbh. 1869. Skriftet er også udkommet i tysk Oversættelse af J. Ziegler (Wien 1871) og i engelsk Oversættelse af Bunnett (London 1872).

120) D. Saml. 2 R. I, 151 Anm.

121) Se herom nærmere i næste Afsnit.

122) »J.-M.« 2 Udg. S. 192, jvfr. 174 Anm. 1.

123) Se »J.-M.« 2 Udg. S. 192, hvor hun omtaler et Digt. som hun skrev — men dog ikke afsendte — til Thomas Kingo. og som indeholdt en Opfordring til ham om at skrive om de »danske dydige og rosværdige Kvindespersoner«.

124) Jvfr. et af mig udgivet Brev fra Leon. Chr. til den yngre Sperling af 13/3 1684 (D. Saml. 2 R. I, 223 flg.). Af den mellem dem førte Korrespondance har jeg iøvrigt til Dato kun fundet det a. St. S. 226 Anm. 1 udgivne Brudstykke af et Brev fra Leon. Chr. af 8/5 1678, hvad der uden Tvivl må forklares af, at der fra begge Sider er vist en vis Forsigtighed ved Korrespondancens Førelse. I Sperling's Brev-Kopibøger (Gl. kgl. Saml. Nr. 3092, V, 1—2, 4to) har jeg ikke fundet optaget noget Brev til Leon. Chr.

125) »J.-M.« 2 Udg. S. 214.

126) I »De feminis doctis«; jvfr. mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 42 Anm. 2.

127) »J.-M.« 2 Udg. S. 208—9; Digtet er tidligere trykt, skjønt efter en mindre god Afskrift, i Bang's Saml. af nytt.

Mat. 2 Stykke, S. 156—57; Schønau's Saml. af danske lærde Fruent. S. 400—2, o. a. St.

128) »J.-M.« 2 Udg. S. 9.

129) A. St. S. 180.

130) A. St. S. 192—93.

131) A. St. S. 194.

132) Mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 84.

133) »J.-M.« 2 Udg. S. 225; D. Saml. 2 R. I, 225.

134) »J.-M.« 2 Udg. S. 210—11.

135) A. St. S. 209—10.

136) A. St. S. 191, 211, 213—14.

137) Om Sperlings Død »J.-M.« 2 Udg. S. 206—7; Brev fra en af hans Døtre af $^{4}/_{1}$ 1682 (Gl. kgl. Saml. 1112, Fol.). Om hans Tilstand i hans senere År se især hans egen »Historia Carceris« (Gl. kgl. Saml. 3094, 4to) samt Sønnen Ottos Brevbog (Gl. kgl. Saml. 3092, V, 1, 4to), hvor man også, ligesom i Ggl. kgl. Saml. 1112, Fol., o. a. St. vil finde overmåde meget vedrørende Børnenes Bestræbelser for at skaffe ham fri. At Børnene fik Lov til at besøge ham, sees dels af hans »Historia Carceris«, dels af en kgl. Ordre til Slotsfogden Johan Jæger af $^{18}/_{8}$ 1672 om at tillade Sønnen Otto at tale med ham (Gl. kgl. Saml. 1112, Fol.).

138) »J.-M.« 2 Udg. S. 138 flg., 202, 207.

139) A. St. S. 224 og 226.

140) A. St. S. 212.

141) Om disse Ting se bl. a. Milan's Indberetninger i Ulf. Sager Fasc. 24, hvor man også har Skrivelser fra Meyercrone til Kongen af Haag $^{10}/_{20}$ Novbr. 1677 og fra Just Høg til Kongen af Nimwegen $^{12}/_{22}$ Novbr. 1677, fremkaldte ved Kongens Befaling af $^{30}/_{10}$ 1677, hvilken sidste findes i Orig. i Samlingen »Holland« Nr. 320 (Geh. Ark.). Jvfr. Meyercrone's Breve til Chr. V. af $^{10}/_{11}$ 1676 og til Biermann af $\frac{24 \text{ Oktbr.}}{3 \text{ Novbr.}}$ 1676 (i hans Brevbog i Saml. »Holland«) samt Skrivelse fra Just Høg til Kongen af $^{29}/_{10}$ 1676 (i hans Relationer smstds.). Endelig Brev af $^{26}/_{11}$ 1677 fra Anna Hedvig v. Ahlefeldt til sin Datter Fru Eleonora Christina Munck i Amsterdam, Brev fra Leo Ulfeldt til Baron d'Hyvet i Amsterdam af $^{17}/_{12}$ 1677, samt forskjellige Erklæringer udstedte i Begyndelsen af 1678 til Støtte for Milan, af Ritmester Frants Munck o. a. (alle i Ulf. Sager Fasc. 41).

142) Konen havde således i Løn 2 Rdlr. om Ugen foruden Kosten.

143) Om dette se »J.-M.« 2 Udg. S. 223—25. Billedet kom siden på Kunstkamret (Jonge: Kbhvns Beskrivelse I, 488)

og opbevares nu på Rosenborg (P. Brock: Den oldenborgske Kongeslægt S. 72—73). Gjengivelse af Verset også i Pontoppidan's Marmora Danica I, 122 o. fl. St.

144) D. Saml. 2 R. IV, 187—88; V, 140.

145) »J.-M.« 2 Udg. S. 226 - 28. Selve den kgl. Ordre om Løsgivelsen kjender jeg ikke, men dens Hovedindhold er øjensynligt gjengivet i en Ordre til Overrentemester Peder Brandt af samme Dato, hvis Original findes i Rentekammer-Arkivet (se mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 16 Anm. 1).

146) »J.-M.« 2 Udg. S. 229; jvfr. D. Saml. 2 R. V, 141. Den Opfattelse, jeg har gjort gjældende m. H. til Betydningen af Leon. Chr.'s Svar til Tødsløf, og som jeg allerede fremsatte i mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 1—3, er siden bleven fuldstændig bekræftet ved en på anførte Sted i D. Saml. aftrykt Ytring af Terlon, som jeg dengang ikke kjendte. Han, som dengang lige havde talt med Leon. Chr. selv, siger nemlig, at »hun gjerne havde ønsket, da hun erholdt sin Frihed, at have kunnet nyde den Nåde at kysse Hds. Maj. Dronningens Hånd, så at hun ikke som en criminelle havde måttet gå ud af Fængslet«.

147) »J.-M.« 2 Udg. S. 228—29; Bircherod's Dagbøger, ved Molbech, S. 234; D. Saml. 2 R. V, 140.

148) Holberg (Danm. Riges Hist. III, 589) siger, at Frøken Lindenov boede »udi det Hus ved Kanalen, som er næst ved Sognepræstens Residents til Holmens Kirke«. I Følge en Meddelelse af Arkivar Dr. phil. O. Nielsen var Holmens Præstebolig ved den Tid, da Holberg skrev, det andet Hus fra Kongens Nytorv og kom siden i Forbindelse med 4 Naboejendomme til at danne det så kaldte Erichsen's Palais.

149) Holberg a. St.; jvfr. D. Saml. 2 R. V, 140—41.

150) Det kan måske her nævnes, at allerede i Begyndelsen af 1665 havde Terlon, som dengang var i Stokholm og skulde til Kjøbenhavn, lovet Leon. Chr.s Sønner at gjøre, hvad han kunde, for at lette hende Fangenskabet (se et Brev fra Ludvig Ulfeldt til den yngre Otto Sperling af 25/2 (1665) i Ulf. Sager Fasc. 19).

151) D. Saml. 2 R. V, 141.

152) D. Saml. a. St.

153) »J.-M.« 2 Udg. S. 229 Anm. 2 og 230; D. Saml. a. St. S. 140.

IV.

[1]) Den var dannet af to sammenlagte Bondergårde i Husum By. 1670 ejedes den af Generalkommissær Nikolaj Bennich, der igjen 1672 solgte den til Grev K. L. v. Brockdorff. Efter ham fik Storkantsler Grev Fr. v. Ahlefeldt den; han nævnes som Ejer 1676. Fra 1680 af nævnes Johan Christoffer v. Heidemann som Ejer. Skjønt det som sagt var en større Gård — den var ansat til 55 Tønder Hartkorn —, svarede den dog Afgifter som Bøndergods. I et Aktstykke af 16/8 1684 i Rentekammerarkivet (Bilag Nr. 5 til Kjøbenhavns Amts Kop- og Kvægskats Regnskab 1684) nævnes som boende på Gården Jomfru Sophie Friis, Jomfru Anne Sophie Ulfeldt og Fru Veronika Elisabeth Heidemanns. Den sidste var dengang Gårdens Ejer (hendes Mand var for nogen Tid siden død), men at ikke hun, men Sophie Friis drev den, sees ikke blot af det nævnte Dokument, men også af en udateret Ansøgning fra Sophie Friis til Rentekammer-Kollegiet om Fritagelse for Kop- og Kvægskat samt Familieskat (Bilag A til Kbhvns Kop- og Kvægskats Regnskab f. 1687, Rentek.-Arkivet). I Ansøgningen anføres også, hvor længe hun havde haft Gården i Forpagtning, nemlig »paa tuende Aars tiid indtil 1 May nest afuigt« [ɔ: 1686]. Sophie Friis var en Datter af Jesper Friis til Ørbæklunde og Elsebe Ulfeldt, en yngre Søster til Korfits U. — Jeg bemærker én Gang for alle, at ligesom Fremstillingen i Texten af Leon. Chr.s sidste Leveår væsentlig kun er en gjennemset og noget sammendraget Gjengivelse af mit i 1872 udgivne Skrift: Leonora Christina på Maribo Kloster, således vil det samme i Hovedsagen være Tilfældet med de til Texten knyttede Anmærkninger.

[2]) Datter af Laurits U. til Egeskov og Else Parsberg. Hun døde først 1741, i en Alder af 97 År. Hun er den »Anna Ulfeldt«, som Holberg citerer som sin Hjemmel for en og anden — rigtignok ikke altid pålidelig — Meddelelse om Leon. Chr. (jvfr. Holberg's Dmks. Riges Hist. III, 588 og Heltinders sammenlignede Historier (1745) II, 54.

[3]) »J.-M.« 2 Udg. S. 230.

[4]) Om Klostrets og dets Bygningers Historie se især A. Kall Rasmussen: Histor.-topogr. Efterretn. om Musse Herred på Låland I, 48 flg. I Resen's Atlas haves, som sagt, en Tegning af Klosterbygningerne fra 2den Halvdel af det 17de Århundrede. Den er også gjengivet i Trap's Statist.-topogr. Beskriv. af Danmark (1. Udg.) Spec. Del. I, samt i mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster S. 76. — Den tidligere Antagelse. at Leon. Chr. beboede det så kaldte »Nykloster«, er først fremsat af Kall Rasmussen (anf. Skr. S. 215), men stammer egentlig fra Kordegn og Bibliothekar C. W. Ross i Maribo, som særlig har sysselsat sig med Undersøgelser vedkommende Maribos Topografi og Historie. Denne Antagelse er imidlertid aldeles afgjort urigtig, og Hr. Ross er, i Følge Breve til mig. selv kommen til dette Resultat ved at sammenligne Resen's Tegning med den af mig udgivne Syns- og Taxationsforretning over Klostret fra 1695 (Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 153—56). Der kan i Virkeligheden ikke være Tvivl om, at de Bygninger, som Synsforretningen omtaler som beboede af Leon. Chr., ere de samme, som på Resen's Tegning betegnes som hørende til »Brødreklostret«, og hvor dengang Sognepræsten i Maribo residerede (jvfr. også Kall Rasmussen's anf. Skr. S. 221—22; ved Efterretningen S. 297 om Præsten Mads Bjørnsens Ophold på Klostret er der ganske sikkert noget urigtigt, i hvert Fald hvad Tidsangivelsen angår). Hvorledes det ellers forholder sig med Beboelsen af »Nykloster«, vedkommer os ikke her.

[5]) Den er udstedt $^{15}/_{8}$ 1685 og stilet til »Os elskelige vores tilforordnede ud Kammer-Kollegio samtlige«. Det hedder i den: »Vide må I, at Vi af sær kgl. Nåde allernådigst haver bevilget og forundt Fr. Eleonoræ Christinæ fri Hus-Værelser udi hendes Livstid på Maribo Kloster i vort Land Lolland, så og fri fornøden Ildebrand årlig af vore Skove samme Steds; thi er vores allernåd. Vilje og Befaling, at I derom behørig Anordning gjør, især strax om Husværelserne, at de hende på Ansøgning vorder indrømmede og leverede« osv. (Orig. i Rentek.-Ark., kgl. Befal. 1685, Diverse Dokum.).

[6]) Skrivelsen, som er rettet af Overrentemester Peder Brandt til Henrik Sørensen Rye, er dateret Maribo $^{27}/_{8}$ 1685. Det hedder heri: »Eftersom højbårne Frøken Eleonora Christina ikke vil være benøjet med nogle af de Værelser på Maribo Kloster, som I efter den til Eder fra Rentekammeret afgangne Befaling de Dato 22. Aug. sidst forleden til hende skulde indrømme, mens al Vånhuset til hendes egen fri Disposition vil beholde, da haver I at flytte med Eders Gods ned i den Gård

i Maribo næstved Klosterhaven, kaldes Amthuset, som Hendes Maj. den kongelige Fru Moder forhen tilhørte og der Eders Våning antager (!), indtil Eders Forpagtningsår til den 1. Maj A° 1686 er til Ende« osv. (Kopi i Extrakt af Regnsk. over Reparation på Amtsgården i Maribo 1685, Rentek.-Ark.). Et udførligere Aftryk end nærværende i mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 12.

[7]) Resolutionen, af 17/4 1686, i Rentek.-Ark., kgl. Resolut. 1686, Diverse Dokum. Det pågjældende Sted er aftrykt i Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 13.

[8]) Brev til den yngre Sperling af 8/9 1692 (Ny kgl. Saml. 2146 c, 4to; aftrykt i Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 96—98).

[9]) Holberg: Danm. Riges Hist. III, 589.

[10]) Brevet er dateret Husum 18/9 1685 (Orig. i Ulf. Sager Fasc. 19; aftrykt af mig i D. Saml. V, 222—24 og i Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 87—88).

[11]) Nemlig fra 1695. Den er trykt i Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 153 - 56.

[12]) Orig. af 2/2 1697 i Børringe Klosters Arkiv; trykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 120—21.

[13]) Til Jomfru Anne Brahe af 13/1 1689 (Orig. i Ny kgl. Saml. 2146 c, 4to; trykt i Nyt Aftenblad 1826, S. 228—29, D. Saml. V, 225—26 og Leon. Chr. på M. Kl. S. 88—90.

[14]) Se det i forr. Anm. nævnte Brev.

[15]) Se en kgl. Befaling til Overrentemester Peder Brandt af 18/5 1685 (Orig. i Rentek.-Ark., kgl. Befalinger 1685, Div. Dok.; trykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 16 Anm.).

[16]) Den kgl. Ordre herom, stilet til Peder Brandt, blev udfærdiget samme Dag som Befalingen om at gjøre Anstalter til hendes Modtagelse på Klostret, nemlig 15/8 1685; den er trykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 17 Anm. 1.

[17]) Under 23. Marts 1686 supplicerer Leon. Chr. Kongen »og på det allerydmygeligst beder min Nådsens Pension at forbedre, anseende, jeg mig kummerligen dermed haver holdet, og nu falder mig tungt, at på én Gang Konsumtionen af mig uformodentlig kræves, der jeg havde håbet de Nådsens Penge foruden Afgift underdanigst at nyde«. (Kopi i Rentek. Deliberations-Protokol Febr.—Juni 1686). Herpå resolverede Kongen under 10/4 1686 efter Indstilling af Rentekammeret, »at hvis Supplikanten til Underslæbs Forekommelse under hendes egen Hånd indgiver til hendes Husholdnings Fornødenhed, må for Konsumtions Betaling fri passere«, osv. (Orig. i Rentek.-Ark., Kgl. Resolut. 1686, Div. Dok.).

[18]) Se kgl. Befaling til Peder Brandt af 9/7 1689 (Orig. i kgl. Bibl.'s Adelsbreve, Fasc. 58, P. 1; trykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 18 Anm. 1). Efter Hofman's Angivelse (Portraits historiques V: Partie p. 93) skal dette Tillæg være hende tilstået som Påskjønnelse af det Portræt af Christian V., som hun havde udsyet i Silke og foræret Kongen, og hvorom siden mere.

[19]) Når altså Holberg (Danm. Riges Hist. III, 589), og efter ham flere, ansætter hendes Årpenge til 1500 Rdlr., beror dette på en Fejltagelse.

[20]) De ere trykte af mig i D. Saml. V, 212 flg. og i Leon. Chr. på M. Kl. S. 79 flg.

[21]) Jvfr. også Journ. f. Polit. 1815, IV, 283—84.

[22]) Jvfr. Dorthea Urnes før omtalte Meddelelser.

[23]) Vi vide iøvrigt meget lidt om dem. Om Christian og Ellen Christina U.s Skjæbne se ovenfor S. 244—45 og S. 253—54. Ludvig siges at være sprungen i Luften på Kandia med en Mine (Hofman's D. Adelsmænd 2. Bd., Stamtavlen over Fam. U.), og Korfits siges at have ægtet en fransk Grevinde (a. St.), hvorimod dog må sættes et Udsagn af hans Søstersøn Major Korfits Ludvig Beck, som omtales i den nedenfor nævnte Restitutionsakt af 21/5 1735, og hvorefter alle de af Leon. Chr.s Børn, der døde før Moderen, døde ugifte. At Korfits endnu var i Live 1686, sees bl. a. af et Brev til ham af 10/7 1686 fra den yngre Otto Sperling (Gl. kgl. Saml. 3092, V, 2. 4to). Der er her Tale om en Gjæld, hvori Korfits U. står til Sperlings Broder, og den første er bleven så vred over et Brev fra Otto Sperling selv, at han synes ikke mere at ville skrive til ham.

[24]) Hun har næppe været i Maribo det første Par År efter Moderens Frigivelse. På den anden Side er det ganske sikkert hende, der omtales som værende hos Moderen i et Brev fra denne til Anne Brahe af 13/1 1689 (Leon. Chr. på M. Kl. S. 90).

[25]) Se hans Håndskrift »De feminis doctis« (Orig. i Gl. kgl. Saml. 2110 a, 4to) p. 397. Det pågjældende Sted er aftrykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 21 Anm. 2.

[26]) Se Brev fra hende til den yngre Sperling af 15/25 August 1698 (Journ. f. Politik 1815, IV, 280; Leon. Chr. på M. Kl. S. 130).

[27]) I Følge en Udtalelse af hendes Søstersøn, Major Korfits Ludvig Beck (anført i den nedenfor nævnte Restitutionsakt af 21/5 1735).

[28]) Se især et Brev fra Leon. Chr. til den yngre Otto Sperling af 10/1 1684 (Gl. kgl. Saml. 3092, VI, 4to; jvfr. Leon. Chr. på M. Kl. S. 85 Anm. 2). Leo Ulfeldt skal 1682 have fået

et Kompagni under senere General-Feltmarskal-Løjtnant H. P. Monteouculi og blev derefter Chef for et Kyrasserregiment (Zedler's Universallexikon, Artiklen Ulefeld). Han døde som Gehejmeråd og General-Feltmarskal $^{31}/_{4}$ 1716 (Europäische Fama 188 Th. S. 629—30).

29) Leon. Chr.s Ansøgning om Tilladelse til at se Sønnen, der her betegnes som hendes »eneste«, er trykt i Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 92—93 (jvfr. D. Saml. V, 220 Anm. 1), i hvilket Skrift (S. 93—94; jvfr. D. Saml. 2 R. I, 229—30) også haves 2 Breve fra hende til en unævnt Excellence vedrørende samme Sag. Den kongelige Befaling til Stiftamtmand Markus Giøe, hvorved Tilladelsen gaves, er af $^{18}/_{5}$ 1691 (Fynske og Smålandske Tegnelser; trykt i D. Saml. V, 220 Anm. 1 og Leon. Chr. på M. Kl. S. 22 Anm. 4). Af den erfarer man også, at Leon. Chr. dengang var så syg, at man tvivlede om, at hun vilde komme sig, hvorfor Kongen giver Markus Giøe en Befaling vedrørende hendes Begravelse.

30) Se ovenfor S. 272. I Ulf. Sager Fasc. 37 findes et Brev, dateret Paris $^{2}/_{7}$ 1685 og underskrevet »Le Comte d'Ulfelt«. Det er rettet til en dansk Excellence og Minister (sandsynligst vistnok Storkantsler Fr. v. Ahlefeldt), hvem Brevskriveren takker for, at han har bidraget til Moderens Befrielse af Fængslet, og beder anvende sin Indflydelse på at skaffe ham selv Tilladelse til at vende tilbage til Danmark (jvfr. også Leon. Chr. på M. Kl. S. 92 Anm. 2). Efter hvad man véd om Leo Ulfeldts tidligere Bestræbelser for at få Tilladelse til at opholde sig i Danmark, kunde det ligge nær at antage, at han var Brevskriveren. Men Hånden synes i Virkeligheden snarest at være Broderen Korfits's, og på ham passer også både Underskriften og Dateringen fra Paris bedst. Det var da ganske sikkert også Korfits, som fik Ludvig XIV. til at antage sig hans Sag hos den danske Regering, se D. Saml. 2 R. IV, 187—88.

31) D. Saml. V, 220—21 og Leon. Chr. på M. Kl. S. 86. Den kgl. Befaling, hvorved Tilladelsen til Leo U.s andet Besøg gaves, er af $^{11}/_{3}$ 1693 og stilet til Stiftamtmand Henning Ulrik Lützov (Fynske og Smålandske Tegn.; D. Saml. V, 221 Anm. 1 og Leon. Chr. på M. Kl. S. 25 Anm. 1).

32) D. Saml. V, 221—22; Leon. Chr. på M. Kl. S. 86, jvfr. S. 81.

33) Efter Meddelelse af den svensk-norske Minister i Kjøbenhavn Baron L. Beck-Friis.

34) Han døde 1710 i den yderste Fattigdom. Jeg har ved ovenstående Fremstilling nærmest fulgt G. Ljunggren (»Skånska

Herregårdar«, under Christinehof. Torup og Bosjøkloster), der for den største Del er bygget på utrykte Kilder, til Dels fra Børringe Klosters Arkiv.

35) Hvad jeg kjender af hendes Brevvexling fra denne Tid, er trykt som Tillæg til mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kloster. Hertil må dog endnu føjes en, iøvrigt meget ubetydelig Billet, skreven til Storkantsler Grev Konrad Reventlov $^{7}/_{1}$ 1696, som bevares på Brahetrolleborg, og af hvilken Arkivassistent J. Bloch har meddelt mig en Afskrift. Den indeholder kun et Nytårsønske.

35a) Se således Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 100 og 102.

36) Korfits Ulfeldt havde kjøbt begge disse Godser af Jokum Beck, det første $^{2}/_{9}$ 1647, det andet $^{8}/_{8}$ 1658. Under Bosøkloster havde han henlagt Fogderup, som han $^{2}/_{5}$ 1658 havde kjøbt af Fru Sophie Rantzau (Kopier af Skjøder på alle tre Ejendomme ere som Bilag vedføjede et af mig benyttet og i Børringe Klosters Arkiv bevaret Exemplar af den kgl. Resolution af $^{31}/_{5}$ 1735 (Restitutionsakten), hvorved disse Ejendomme endelig gaves tilbage til Familien igjen).

37) I Koncepten til en Memorial af Lave Beck, dateret Stokholm $^{5}/_{9}$ 1687, som var bestemt til at ledsage Leon. Chr.s nedenfor omtalte Bønskrift af 1686, samt i en anden udateret, meget udførlig og med Bilag ledsaget Memorial af samme, som i det tidligste er fra 1703, og som ligesom den første angår Restitutionssagen (begge i Børringe Klosters Arkiv), omtaler L. B., hvorledes han 1678 (i den sidst nævnte Memorial står 1677, hvad der dog åbenbart er urigtigt), da Karl XI. lå i Lyngby Præstegård, henvendte sig til Kongen om Godsernes Restitution, og hvorledes så Kongen først henviste ham til Johan Gyllenstjerna, og nogen Tid senere til Kanseliet, som skulde udfærdige Befaling til Generalguvernøren i Skåne, Jørgen Sperling, om at undersøge Sagen. Dagen efter (22. April) var Lave Beck imidlertid så uheldig at blive opsnappet af Snaphaner, som bragte ham til Landskrone, og derfra førtes han til Kjøbenhavn, hvor han sad fangen i Kastellet i 8 Uger, derefter til Nakskov, hvor han sad fangen i 14 Uger, derfra igjen til Kjøbenhavn, hvor han først blev løsgivet, efter at Freds-Ratifikationerne vare udvexlede. Både på Grund heraf og fordi han siden fik nok at gjøre med nærmere liggende Sager, blev Restitutionssagen for den Gang opgivet. (Det kan iøvrigt bemærkes, at der, også afset fra de to forskjellige Årsangivelser, er meget iøjnefaldende Fejl i Lave Becks Tidsangivelser.)

38) Om Bønskriftet fra 1686 se bl. a. Leon. Chr. på M. Kl. S. 107 og 117. Det fra 1693 er med Kongens Svar trykt

smstds. S. 107—8. Af det fra 1694 — det var dateret $^{7}/_{11}$ 1694 — findes bl. a. en Afskrift, hørende til den i forrige Anm. omtalte større Memorial af Lave Beck i Børringe Klosters Arkiv. Som Bilag til det sidste fulgte bl. a. det i Leon. Chr. på M. Kl. S. 112—17 aftrykte Aktstykke. Nogle andre Skrivelser af Leon. Chr., hvori Restitutionssagen omtales, ere trykte anf. St. S. 108—12 og 118 flg.

39) Denne Befaling findes påtegnet selve Leon. Chr.s Bønskrift fra 1694.

40) Leon. Chr. på M. Kl. S. 123—24. Når Leon. Chr. her siger, at Lave Beck beholdt hendes Suppliker på tredie År, er det åbenbart, at hun nærmest sigter til Suppliken af 1686, og den i Anm. 37 anførte Dato på Koncepten til den Memorial, som skulde ledsage Suppliken, — hvilken Dato måske er langt fra at betegne Datoen for Supplikens Aflevering — viser i hvert Fald, at hun ikke havde Uret i at fremhæve Lave Becks Lunkenhed i Sagen.

41) Anf. Skrift S. 120 og 122—24.

42) Den er trykt (efter Orig. i Børringe Klosters Arkiv) i Leon. Chr. på M. Kl. S. 122—24.

43) Se to Breve fra Leon. Chr. til den yngre Sperling i Ny kgl. Saml. 2146 c, 4to (trykte i D. Saml. V, 228—32 og Leon. Chr. på M. Kl. S. 98—103).

44) Med Hensyn til Gårdene i Malmø træffer Restitutionsakten (ovfr. Anm. 36) endnu ingen endelig Bestemmelse, da der endnu var et og andet Spørgsmål dem angående, som først nærmere skulde undersøges.

45) Jvfr. hendes egne Ord i den ovenfor omtalte Memorial.

46) Se bl. a. Biografiskt Lexikon öfver namnk. svenska Män XIX, 42—44.

47) Dette Skjøde, hvorpå foranstående Fremstilling er bygget, findes i Kopi i Gehejme-Arkivet (»Adkomstbreve« Nr. 714). At Kronen først fik Ret til Hellerup ved Fru K. L.s Død, fremgår af Dokumentets egne Ord. Der er så meget mere Grund til at fremhæve dette, som Fremstillingen i »Danske Herregårde« 11 Bd. (Hellerup) med Hensyn til det nævnte og endnu nogle andre Punkter hverken er tilstrækkelig klar eller nøjagtig.

48) Universitetets Ligprogram over Kørbitz og D. Saml. 2 R. II, 73.

49) Om disse Forhold får man Underretning gjennem en Supplik fra Fru Kirstine til Kongen af $^{8}/_{1}$ 1691 (Original i Fynske og Smål. Indlæg, Geh. Ark.). Suppliken går iøvrigt ud på, at der må blive nedsat en Kommission til at dømme

hende og J. Caspar v. Kørbitz imellem; thi da hun overdrog ham Hellerup, var det på det Vilkår, at han skulde holde det i samme Stand, som han modtog det, og navnlig ikke »gravere« det med Gjæld; hvis han ikke opfyldte disse Betingelser, skulde han give hende Gård og Gods tilbage. Men nu har hun erfaret, at han har pantsat Ejendommen, og hun mener derfor at have Krav på igjen selv at komme i Besiddelse af den.

[50]) Nogle Antydninger om denne Sag forekomme i to Breve fra Leon. Chr. til Statholder Gyldenløves Sekretær Johan Didrichsen fra 1693 og 1694 (Leon. Chr. på M. Kl. S. 109 og 111—12).

[51]) Anført af Holberg i hans »Heltinders sammenlignede Historier« (1745) II, 54.

[52]) Se den yngre Sperling's Manuskript »De feminis doctis« (Gl. kgl. Saml. 2110 a, 4to, p. 315); jvfr. Leon. Chr. på M. Kl. S. 42 Anm. 2. Det Brudstykke af Værket, der er os levnet, findes i en, iøvrigt yderst slet, Afskrift i Karen Brahes Bibliothek i Odense (se H. C. Vogelsang's Fortegnelse over Håndskr. i K. B.s Bibl. 1857. S. 81). At Afskriften repræsenterer den senere Redaktion af Værket, synes bl. a. at måtte sluttes af følgende Bemærkning af Karen Brahe selv på Forsatsbladet: »Skreven tjl Sammen af Frøken Elenore (!), da hun boede paa Mariboe Kl., Effter at hun var kommen af det Blaatoren«. Hvad det originale Håndskrifts Skjæbne angår, kan det bemærkes, at Dorthea Urne siger (D. Saml. V, 214 og 217, og Leon. Chr. på M. Kl. S. 82 og 84), at Leo og Anne Kathrine U. tog det med til Wien.

[53]) Blandt de nyere Værker, som snarest kunde antages at have givet Leon. Chr. Ideen til hendes Skrift, er der måske særlig Grund til at fremhæve den flere Gange oplagte Bog af P. le Moyne: Gallerie des femmes fortes, der første Gang udkom 1647, og som hun også anfører blandt sine Kilder.

[54]) Titlen lyder fuldstændigt: »Hæltinners Pryd, Den Første Part, Som melder om fornuftige Striibare Regierende Hæltinner«.

[55]) En Fortegnelse over de Forfattere, hun citerer, har jeg givet i Leon. Chr. på M. Kl. S. 48 Anm.

[56]) Sperling, som selv hjalp hende meget med at skaffe hende Bøger, medens hun boede på M. Kl., ligesom tidligere, da hun var fængslet, fremhæver stærkt disse lokale Vanskeligheder (De feminis doctis pag. 313; jvfr. Leon. Chr. på M. Kl. S. 47 Anm.).

[57]) »De feminis doctis« p. 397 og 399. Det pågjældende Sted er aftrykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 52 Anm. 3.

[58]) Kall Rasmussen: Efterretn. om Musse Herred S. 247, hvor man tillige ser, at Klædet blev givet til Kirken 1687.

[59]) Digtet. der var dateret 19. Maj 1686, er første Gang trykt i Holbergs Danm. Riges Hist. III, 590—91 og siden på flere Steder. Randbemærkningerne ere trykte i Bang's Saml. af nyttige Materier 2 St. S. 144—46. Begge Dele trykte af mig i Leon. Chr. på M. Kl. S. 135—38. Foruden det der omtalte Håndskrift kan nævnes et i Rostgård's Saml. Nr. 131, Fol., som har tilhørt Peder Syv og altså er samtidigt. — Af Leon. Chr.s andre Digte på Maribo Kloster kjendes et Vers til Henrik Gerner, trykt — foruden andre Steder — i Leon. Chr. på M. Kl. S. 138—39, samt et fransk Vers til Elsebeth Friis, den før omtalte Sophie Friis's Søster, som sees at have været på Maribo Kloster 1694 (se hendes og Moderen Elsebe Ulfeldts Stambog, Thott's Saml. 560, 8vo; Verset er skrevet $^{7}/_{10}$ 1694, og samme Dag have Anne Kathrine Ulfeldt, Dorthea Sophie Urne samt Elsebeth Ulfeldt, den yngre, skrevet i Stambogen).

[60]) Kall Rasmussen: Efterretn. om Musse Herred S. 247. Dugen var »af fint Lærred med fine Kniplinger omkring«.

[61]) Anf. St. S. 278 og 281.

[62]) Sperling's De feminis doctis p. 399; jvfr. Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 55 Anm. 1.

[63]) Et Brudstykke af dette Skuespil blev solgt 1777 på Auktionen efter Klevenfeldt (se Museum Klevenfeldianum pag. 256 Nr. 34). Uden Tvivl var det det samme, som tidligere havde været i Dorthea Urnes Eje (se bl. a. Leon. Chr. på M. Kl. S. 84).

[64]) Dorthea Urnes Meddelelser. Drejerhåndværket udøvedes i ældre Tid ikke sjeldent af Damer, endog af den højeste Stand, og Dronning Sophie Magdalenes Drejelad opbevares endnu på Rosenborg.

[65]) Alene i Museum Klevenfeldianum nævnes 3 malede Portræter af hende, forestillende Christian IV., hendes Mand og hende selv (a. St. S. 264 Nr. 53, 57, 67); desuden en Tegning på Papir med Vers og skreven Forklaring (S. 281 Nr. 358). Det sidste Stykke er vistnok den samme Tegning, som Leon. Chr. omtaler i et Brev til Sperling af $^{18}/_{8}$ 1684 (Danske Saml. 2 R. I, 225—26). Ved et Portræt af Amtsskriver Holst i Flensborg (fra 1656 eller 57) fremhæves dets store Lighed med Originalen (D. Saml. a. St. S. 216).

[66]) Hofman: Portraits historiques Ve Partie p. 93. Efter Sammenhængen her må det vistnok antages, at Hofman har haft Grund til at henføre de nævnte to Portræter til Opholdet på Maribo Kloster. Udtrykket »au crayon« gjengives i den

danske Bearbejdelse — uvist med hvad Ret — ved: tørre Kridtfarver.

67) Stouenberg: Rosenborg Slots histor. Mærkværdigheder 1855. S. 29; P. Brock: Den oldenborgske Kongeslægt S. 73.

68) Se ovfr. Anm. 18.

69) I Hofman's Danske Adelsmænd II, 333 siges det udtrykkelig. Dorthea Urne beretter, at hun på Maribo Kloster nok gad høre »lærde Virtuoser eller Kunstnere« og tale med dem, om hun end ikke holdt dem i sit Hus.

70) Dorthea Urnes Meddelelser.

71) Samme Kilde, jfr. Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 104. Elisabeth Beck var (i Følge Klevenfeldt's Stamtavle over Familien Beck) født $^{22}/_{2}$ 1682. Hun blev siden gift med en »Bruksinspektor« Limnell (Skånska Herregårdar 5. Bd. under Christinehof) og måtte for dette Giftermål døje meget af Faderen og Brødrene. Senere giftede hun sig med en Kammerråd C. M. v. Zeschen (Klevenfeldt's Stamtavle over Fam. Beck). Elsebeth Ulfeldt var født 1684 (V. Skeel: Optegn. om Roskilde adelige Jomfrukloster S. 100). Hun var en Datter af Jakob U. til Karstofte og Karen Friis, hvilken sidste igjen var en Datter af Jesper Friis til Ørbæklunde og Elsebe Ulfeldt, en yngre Søster til Korfits U.

72) Mads Bjørnsen var Præst til 1696, da han efterfulgtes af Mag. Henrik Roth. Om den sidstes Omgang med Leon. Chr. haves bestemte Vidnesbyrd (Leon. Chr. på M. Kl. S. 84).

73) I Følge Benzon's Stamtavle over Familien Holk (Geh. Ark.) var han født $^{7}/_{5}$ 1658, † $^{21}/_{4}$ 1735. $^{6}/_{5}$ 1685 ægtede han Sophie Amalie Holk, en Datter af Fru Sophie Ulfeldt på Orebygård. Se iøvrigt om ham Rhode: Saml. til Lålands og F. Historie I, 49 og 655; jvfr. Leon. Chr. på M. Kl. S. 62 Anm. 1 og 86.

74) Orebygård ejedes i hin Tid af Fru Sophie Ulfeldt, Enke efter Grev Christian Christoffer Holk († 1676). Hun var en Datter af Korfits Ulfeldts Broder Flemming U. og Anna Elisabeth v. d. Groeben, hvilken sidste levede på Orebygård til sin Død 1690, se Danske Herregårde 5. Bd. (Ourebygård) og Rhode: Saml. til Lål. og Falst. Historie I, 455. — Også Fru Sophie Offenberg på Berritsgård, gift med Overstaldmester Christian Ulrik v. Harstall, er måske af og til kommen til Maribo Kloster; i det mindste synes hun at have hørt til Leon. Chr.s nærmere bekjendte (se Leon. Chr. på M. Kl. S. 109 og 127).

75) Gehejmeråd Markus Giøe var Stiftamtmand fra $^{15}/_{5}$ 1686 (Fynske og Smål. Tegnelser) til 1691. Sidst nævnte År, den

29. December, blev Henning Ulrik Lützov til Søholt udnævnt til hans Eftermand (Fynske og Smål. Registre).

[76]) Se »Jammers-Mindet« 2 Udg. S. 192.

[77]) Se 2 Breve fra Leon. Chr. til hende (trykte bl. a. i Leon. Chr. på M. Kl. S. 88—90 og 95—96).

[78]) Se foran Anm. 59.

[79]) Dorthea Urnes Meddelelser.

[80]) Samme Kilde. Tødsløf var dengang Hof-Auktions-Direktør.

[81]) Hofman: Portraits historiques Ve Partie, pag. 93—94.

[82]) Trykt i Leon. Chr. på M. Kl. S. 125 flg. Man ser af dette Brev, at Leonora Sophie ved sit Besøg hos Moderen 1697 havde sine to Sønner med

[83]) Leon. Chr. på M. Kl. S. 87.

[84]) Se foran Anm. 29.

[85]) Hendes Død anmeldtes i de i Lybek udgivne Nova literaria maris Balthici (1698 p. 81), derimod omtales den ikke i den danske Avis »Månedlige Relationer«.

[86]) Jvfr. Chr. V.s Forordning om Begravelser af 7/11 1682. De øverste Rangklasser, som havde Lov til at stå Lig under en Himmel, kunde tillige lade deres Kister overtrække med Fløjl og pryde »med Messingplader og anden Sirlighed«. »De andre i Rangen« så vel som Adelen og adelige privilegerede, som havde murede Begravelsessteder, måtte lade Kisterne overtrække med Baj, Klæde eller Læder, samt bruge Jernbeslag på dem og desuden ovenpå anbringe en Messingplade til Indskriften.

[87]) Jvfr. foran Anm. 74. Grev Christian Christoffer Holk efterlod sig følgende Sønner: Fredrik Christian H., Oberst, Flemming H., Amtmand i Nyborg, og Borckart Rud H., Generalmajor.

[88]) I Følge Hr. Kordegn Bibliothekar C.W. Ross i Maribo havde denne Stol sin Plads »på Pulpituret ved Siden af Orgelet i den vestre Ende af Kirken, omtrent over hendes Begravelse«. Jvfr. også Kall Rasmussen: Musse Herred I, 247.

[89]) Se Hofman: Portraits historiques Ve Partie, pag. 94; jvfr. Kall Rasmussen a. St. S. 251.

[90]) Uden Tvivl de samme, der tidligere havde stået i Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn (se 1. Del af dette Skrift S. XLVII Anm. 96).

[91]) I Følge Forordningen om Begravelser af 7/11 1682 måtte Rangspersoners og adeliges Lig henstå ubegravede i tre Uger, andres kun i otte Dage. – Under 6. April betalte »Frøken von Ulfeldt« for at lade Begravelsesstedet åbne 10 Rdlr. (Kall

Rasmussen: Musse Herred I, 251). Efter en gammel Tradition skal Leon. Chr. have fået sin Brevvexling med i Graven (anf. St. S. 36).

[92]) Indskriften er ofte tidligere trykt, første Gang i Marmora Danica I, 264, senest hos Kall Rasmussen: Musse Herred I, 34, men intet Steds ganske nøjagtigt. Den gjengives her efter en Tegning, som Hr. C. W. Ross i Maribo godhedsfuldt har ladet gjøre til mig. I Følge Hr. Ross lå Ligstenen på sin Plads over Graven (foran Jomfrukoret) indtil 1864, da den blev taget op og indmuret i en Niche ved Begravelsen (»den vestligste imod den nordre Side«); jvfr. Kall Rasmussen a. St. S. 34 Anm. Stenen var dengang itu, og ved en Fejltagelse er Stykket med Skriftstedet sat nederst i Stedet for øverst. I Trap's Beskrivelse af Danmark (1. Udg.) haves en Afbildning af »Jomfrukoret« i Maribo Kirke, hvor Leon. Chr.s Grav ses i Forgrunden med et Trægitter om Ligstenen. Dette Gitter er nu borttaget. — Om den Anskuelse, der har dannet sig om, at Leon. Chr.s Lig senere skulde være bortført fra Gravstedet (Kall Rasmussen a. St. S. 34—36), men som jeg anser for ganske ugrundet, har jeg allerede udtalt mig i mit Skrift: Leon. Chr. på Maribo Kl. S. 70—72.

Tillæg og Rettelser.

Til I. Del.

S. 26 L. 24 og XII Anm. 77. Om Elisabeth Augustas Ophold ved det svenske Hof se også Svenska Riksrådets Protokol I, 86—87.

- 87 L. 29 og XXXVII Anm. 16. At Ulfeldts nye Hus dog blev opført 1646—47 (ikke 1649), må sluttes af et Brev fra Sperling til en unævnt (vistnok d'Aranda) af 13/23 Novbr. 1647 (Gl. kgl. Saml. 1110, Fol.), hvori Leon. Chr. siges at bo alene i »det gamle Hus«, hvad der naturligvis forudsætter, at der allerede da var et nyt. Det samme Brev indeholder iøvrigt flere Enkeltheder om den da stedfindende Spænding mellem Kongen, Ulfeldt og Hann. Sehested (ovfr. I, 151 flg.). Da den sidste kom til Kjøbenhavn i Anledning af Prinsens Begravelse, vilde U. næppe hilse ham, medens Leon. Chr. »cautius simulare novit« og modtog Besøg af ham.

- 92 L. 22 og XXXVIII Anm. 23. I Gl. kgl. Saml. 1110, Fol., haves et Brev fra Sperling til Ulfeldt af 22/5 1637, hvori han svarer på U.s Opfordring til ham om at komme til Kbhvn; jvfr. en længere Optegnelse af Sperling om hans Udnævnelse til Børnehuslæge i Gl kgl. Saml. 1112, Fol.

- 94 L. 2. Et interessant Vidnesbyrd herom haves i et Par Breve fra Sperling til d'Aranda fra Marts Måned 1645 (Gl. kgl. Saml. 1110, Fol.), hvori han omtaler Dissektionen af et kvindeligt Lig, som Leon. Chr. med ivrig Opmærksomhed overværede: »anatomen foeminæ .. diligenter et avide spectat et se proficere quotidie tacito sinu gaudet«. Sektioner af Menneskelig vare dengang noget fuldstændig nyt her hjemme, og man må kjende den Rædsel og Afsky, hvormed de af de fleste betragtedes, for ret at vurdere Leon. Chr.s Fordomsfrihed og Lærelyst. Sperling er også i den Anledning fuld af Begejstring.

- 119 L. 12. Hos Slange berettes om 4 Rejser, som U. gjorde til England. At dog Antagelsen af en Rejse 1639 beror på en Misforståelse, er udtalt af C. F. Bricka i D. Mag. 4 R. V, 7, Anm. 7.

- 134 L. 5—7. I de i 1. Bd. S. CXVIII omtalte Optegnelser af Biskop Hans Mikkelsen (Rostg. Saml. Nr. 3, 4to) hedder det fremdeles, at Kongen først spurgte Ulfeldt, hvorfor Leon. Chr. havde besøgt Moderen, og at U. svarede, at han ikke havde vidst, at det var forbudt, og siden underrettede Pentz om Kongens Ytring. Pentz skrev så til sin Hustru derom, og hun svarede med et Brev, hvori hun anførte en Række Skriftsteder for,

at Børn skylde deres Forældre Lydighed og Ærbødighed, og ytrede, at hun ikke kunde tro, at Kongen vilde forbyde, hvad Kongernes Konge havde lært i sit Ord. Dette Brev var det så, som Kongen fik at læse af Pentz.

S. 241 L. 9. Børnene bleve virkelig i Stralsund, og i et Brev til en Excellence (uden Tvivl Generalguvernøren i Pommern, C. G. Wrangel) af ²⁹/₅ 1652 beder Ulfeldt om, at de må henvende sig til ham under hans Fraværelse, når de trænge til hans Hjælp (Brevet i det kgl. Bibl. i Stockholm; meddelt mig af Dr. J. A. Fridericia).

- 254 L. 12. U. skrev lidt senere — ²⁸/₁₀ 1654 — et Brev til Kongen selv (Thott's Saml. 748, Fol.), hvori han rådede ham til at slutte en Alliance med Sverig og ytrede, at han havde mange andre nyttige Ting at sige ham, hvis han vilde tillade det.

- 266 flg. Om Valdemar Christians Forsøg på en Udsoning med Fr. III i 1654 og hans Beskyldninger mod Moderen og Ulfeldt vidne dels flere Breve fra ham til danske Stormænd, dels nogle Suppliker til Kongen selv, som alle haves i Afskrift i Thott's Saml. 748, Fol. I en af Supplikerne, af ¹¹/₁₀ 1654, siger han, at hans Ulykke (d. e. hans Unåde) hidrører dels fra hans Uvidenhed, dels fra Tvang, og dels fra Bagvaskelse. Han vil ikke helt »brænde sig hvid«, men hvis Kongen kjendte hans Ulykkes Oprindelse, vilde han mere bevæges til Medlidenhed end til Vrede. Iøvrigt beder han Kongen forordne, at Moderen skifter med sine Børn, samt beskikke hende en Formynder, og anmoder om, da der er »periculum in mora«, at Lensmanden på Stjernholm må have et vågent Øje med, at intet »den Kindern zur Präjuditz an fremden Örtern (wie apparentlich schon mag geschehen sein) weiter möge verabalieniret werden«. Godserne bestyres til Børnenes Skade, og desuden er det Gud bekjendt, »was ich eine Zeit lang habe leiden müssen, weilen ich mich E. K. M... zu submittiren gesinnet«. Vistnok har det været hans Pligt at gjøre dette for længe siden, men Gud véd, hvorledes han »als junger Kerl, der es nicht verstanden, bin geführet und gezwungen worden dasjenige zu thun, welches passiret«. — Kongens Svar på denne og en anden Supplik, som ikke kjendes, findes i samme Håndskrift. Det blev givet mundtlig gjennem Erik Krag til Vald. Chr.s »Herremand« og gik ud på, at Kongen ingen Skrivelser vilde modtage fra ham, mindre resolvere noget om dem, før han havde givet Afkald på sin Titel og sit Våben som Greve af Slesvig og Holsten, givet Kongen Satisfaktion for de Trusler og trodsige Ord, han »adskillige Steder« havde ladet falde om Kongen, samt — når disse to Punkter vare opfyldte — præsteret Homagium og Troskabsed. Nu sendes hans 2 Suppliker uåbnede tilbage, og indtil han har opfyldt Kongens Fordringer, må han holde sig fra hans Lande. — Vald. Chr. indsendte en ny Supplik ¹⁴/₁₁ 1654, og samme Dag skrev han til Gersdorff, Chr. T. Sehested, Erik Krag o. fl. I Brevet til den sidste nævner han Grunden til, at han havde forlangt, at Moderen skulde skifte med Børnene, og særlig fremhæves, at hun imod Loven har solgt Gods — Vallø — uden sine nærmestes Samtykke, og at hun har ført en slet Administration, hvilket bevises ved flere Exempler, deriblandt også at hun har skjænket Ulfeldt noget Gods. — Af et senere Brev til Erik Krag — af ¹⁸/₁₂ 1654 — ser man, at Vald. Chr. ikke vilde opgive sin Titel.

S. 411 L. 18. I en Memorial af Lave Beck vedrørende Restitutionen af de Ulfeldt'ske Ejendomme i Skåne, hvilken findes i Børringe Klosters Arkiv (den er udateret, men fra Beg. af det 18. Årh.) refereres Indholdet af to Aktstykker, som jeg tidligere har overset nemlig 1 en Skrivelse fra Kommissorialretten til Carl Gustav, som ledsagede den afsagte Dom, og hvori udtaltes, at Kommissionen fandt Betænkelighed ved at publicere denne, før den var bleven approberet af Kongen, »aldenstund Kgl. Commissionen ey hade funnet de andragne Skiähl emot Gref Ulfelt så klara, som Kgl. Advocat Fiscalens insisterande warit alfwarsam till«; 2) Kongens Svar, at Dommen ej skulde publiceres, da han efter vel overstanden Rigsdag i Gøtheborg vilde rejse til Stokholm og da blandt andre Sager også tage denne for til Afgjørelse.

- 428 L. 25 flg. Hann. Sehesteds første Skrivelse til Kongen var af 20/10 1659 og efterfulgtes af en anden 4/11 1659 (begge i Afskrift i Gl kgl. Saml. 1386 g, Fol.) Man erfarer bl. a. af disse Skrivelser, at H. S. flere Gange på anden Hånd havde ladet Kongen mundtlig forsikre om sin Troskab, samt at han ikke kom til Brabant, fordi Fr. III. ikke vilde give ham Pas. Efter Modtagelsen af den første Skrivelse skulde Fr. III. til de to Staters delegerede, som havde overbragt den, særligt til Terlon, have udtalt, at H. S. i Fremtiden skulde være fri for videre Mistanke og Unåde og forsikret til Befordring og Retablissement. Der viste sig imidlertid en Tid lang ingen Virkninger heraf.
Om H. S.s Udsoning med Kongen nu også Hist. Tidsskr. 5 R. III, 254.

- 453 L. 14 flg. I Koncepten til en Memorial, dateret 5/9 1687, og rettet af Lave Beck til den svenske Regering (Børringe Klosters Arkiv), siger L. B. uden videre, at det var »Hannibal Sehesteds In[tri]ger och falska Spargement«, som bragte U. til at flygte fra Malmø. Ytringen er i og for sig meget mærkelig som Vidnesbyrd om Familiens Betragtning af Spørgsmålet og bliver det end mere, fordi L. B. ved hin Lejlighed optrådte på Leonora Christinas Vegne.

- XXXI Anm. 203. Om Rhingrevens Sag i Sverig og Dom se nu Svenska Riksrådets Protokol II (1880), passim, især S. 259—309.

- LXXII Anm. 84. Jørgen Walter blev adlet 3/6 1649 (D. Saml. 2 R. II, 66).

- CXV Anm. 146. At U. og Leon. Chr. virkelig afrejste til Bornholm den 25. Juli, sees nu af Gehejmeark. Årsberetn. VI, 254.

Til 2. Del.

S. 102 L. 3. »Hjerken« læs: Hverken.

- 166 L. 21. »Ulfeldts ældste Datter« læs: en af U.s Døtre.

- XIX Anm. 10. I en Samling Afskrifter ved C. Molbech af Dokumenter vedrørende Ulfeldts Historie, som først for ganske nylig er bleven mig bekjendt (den opbevares nu på det kgl. Bibl.), findes et Aktstykke, hvoraf det fremgår, dels at Fr. III. den 16. Maj 1662 tillod, at de Obligationer, som fandtes i det af Fuchs borttagne Skrin, måtte udleveres Ulfeldt, dels at de afsendtes til ham den 17de. Foruden dette Aktstykke indeholder den nævnte Samling intet som helst, som jeg ikke i Forvejen kjendte.

S. XXVIII Anm. 76. Jeg burde måske have lagt noget mere Vægt, end jeg har gjort, på, at det i D. Mag. 3 R. I, 286 ligefrem siges, at Ulfeldt sendte Cassetta til Kurfyrsten af Brandenburg for at knytte en Forbindelse med ham, hvad der jo synes at stemme godt med Ahlefeldts Journal. Vistnok kan der være grundet Tvivl om, hvor vidt her virkelig foreligger et nyt Vidnesbyrd eller kun et ved selve Ahlefeldts Meddelelser fremkaldt Rygte, som overhovedet hin Kilde ikke hører til de pålideligste. Imidlertid vil jeg efter nærmere Overvejelse ikke bestemt nægte, at Cassetta virkelig i U.s Ærinde kan være rejst til Brandenburg, men mener iøvrigt ikke, at en sådan Rejse vilde stille Ulfeldt synderlig anderledes til Sagen på det Tidspunkt, da Spaen kom til ham, end jeg har antydet i Texten.

Personfortegnelse.

Af C. Brøndsted.
